

*graiul românesc
din Sêfdû.*

*După graiul românesc
din Şuşneviţa.*

19 Cmo ') nu sum vreden clemd-mc tev tilid, fé-me ca şi ur de telf tejaţî (s. de teii slughe). 20. Sculându-se verit-ala ciace seu. Can a¹⁾ încă largo fost vëd.ut-l'a ciace lui, şi de milina gânit-s'a '), şi têrlinda ') cădută-a pré gutu lui (s. pré cerbice a lui) şi buşnit-l'a. 21. Si dis-a luî filiu: Ciace, pecat-am în ceru şi în tire, cmo nu sum vreden (s. deniu) cletna-me filiu teu (s, tev). 22. pis-a pac ciace Iu seu slughe : vred ⁵⁾ ducţî (s. purtaţi) cela maî bur vconstitu (s. cela maî muşat vestitu), şi învestiţ-l, şi daieţî pfirstenu în mâra Iu?, şi încăţafî picioarele luî. 23. Şi dopeleit' ') graso viţelu, şi ucideţî, şi mucam şi se veselimu. 24. Cân (s. che) av cesta filiu meu mortu fost, şi verit-a viiu (s. viiu s'a făcut); plierdut-s'a şi aflat-s'a, şi pocînit-a ⁷⁾ veseli-se. 25. Fost-a pac a luî filiu cela maî beteru în campania, şi can a vcrit şi maî aproape de casa audit-a mujica şi choru (s. jocu). 26. Si clemat-a un de slughele şi întreat-a ie, ce ra cesta fi. 27. Şi cela li a dis: Fratele tev verit-a, şi ciace teu ucis-a viţelu grasu, che l'a sar ⁸⁾ primit. 28. Mâniat-s'a ⁹⁾ şi n'a vrut mere in nutru. Ciace pac a lui mess-a fără şi pocînit-a ruga-l (s. pocînit l'a ru<>i).	19.Si nu sum vreden clemă a tev filiù vechi'), (s. nu sum rentie ' destoien a tev filiu fi), fc-mc ca si un tejac a tev. 20. Ie sculat-s'a şi pac a mess către a scv ciace, şi când a fost largo de casa l'a zagledit a luî ciace, şi durut-a irima ciaceluî de ie (s. l-a durut irima), şi a têrlit către ie, pac l'a cătat (s. l'a acftţat ») pe după gut şi buşnit-l'a. 21. Şi filiu dis-a Iu ciace: Ciacio, io am zagreşit contra de cer şi tru'n tire, şi nu sum vreden cleva a tev filiu vechi. 22. Atunce ciace dis-a lu scie slughe: Duceţî (s. Aduceţî ³⁾ ocTa ') cea mal bură roba, şi învestiţi-], şi pureţî pârstenu pré a lin géget, şi încăţafî a luî piciorc. 23. Si ucideţî ur gras viţ ⁵⁾, che rem munca şi veseli. 24. Că «} cesta filiu a mev mort a fost, şi pac i viiu; şi plierdut a fost, şi pac s'a aflat. 25. Filiu cela bctru fost-a in polfe, şi când vcrit şi prope de casa a fost, a avdit mujica şi juca ⁷⁾. 26. Şi clemat-a ur de hlapeţî şi întreat-a, că ce-î cea. 27. Şi cela dis'a: A tev frate verit-a, şi tev ciace ur gras viţel ucis-a, că-l are sar. 28. Ie s'a mâniat pac, şi n'a vrut în luntru i. Ciace a luî iese fără (s. afară) şi rogă-lu.

¹⁾ Prescurtare din acmoce. 2) n, auxliariu la fost. mc ganesc, lut. moveor. <) têrlinda, gerundiu adverbial, alergând înainte. 5) Vred, adv. re-
*J^d»pelei, v. aduce, germ. fuhren. 'J poclni, J' * lncep^{pe}. ⁸⁾ sănătos. •) Constatăm aie!, că există şi
ectul Românilor din Istria vocalele întunecate d şi
' precum ?' vocalele diftongice /(ea) şi o (oa).

1) vechi, adv. mat mull. 2) rentU>, adv. înainte, de aci înainte. 3) Esist. l in Şuşneviţa tendinţa de
a elimina pe a iniţial, ast-fel de exemple avem aici
în cuvintele: acuţii, afla, aduce, afar*. «) ocia,
aici. ») viţe, séu viţel, m., art. viţelu; viţea f.
6) Se observă în grain oscilaţiunea între eh e si cS.
i) juca, ca substantiv.

*După graiul românesc
din Jeianî (Lejane).*

19. Şi nu sum vise ') vredcn, che io me clemu a tev filiû, fé-me ur tejac a tev.
20. Ie s'av scolat şi mers-aù la sev ciôie, şi când au fost colé departe l'au vfidut ciôie a luî, şi l'av durut irima, şi au târlit *) către ie, şi l'au acăţat de după cap, şi atunce l'au şutcat (s. sutcat-l'au ').
21. Nego filiu î-lî dice: Ciôie, io am greşit sub nevo şi între tire, şi nu sum vise vreden, che io me clemu a tev filiû.
22. Nego ciôie dis-au a seloré hlapî⁴): aduceţi cea mal muşnta roba şi învcstiţi-1, şi daţi-î-lî arelu pré géget, şi postôle⁶) pré piciôre.
23. Şi dopeliîţ pitait⁶) vite (s. gras vite), şi zocoliţi-1 şi muncanda') na rem veseli⁸)
24. Ca cesta filiu a mev a fost mort, şi viiu •) s'a făcut ; şi plierdut a fost, şt pac' s'aû allât, şi se pocînez veseli (s. şi s'a pocînit veseli).
25. Nego¹¹) cela maî betoru filiu a fost in polîe, şi când era aprôpe de casă atunce avdit-au cântă ") şi jocu.
26. Şi ie clemat-av ur hlapeţ a luî, şi întrebat-au, ce ra cea fi.
27. Ie MI pac dice, a tev frate av verit, şi zacolit-aû a tev ciôie ur pitait vite, che l'are încă sar.
28. Şi atunce a fost mânios, şi n'a vrut i în nuntru. Aluneca a verit a luî cioic afară şi l'au rugat.

)^v i ; e, mal, mol mult. ") fugit. ³) şutea, .1
«.Iruia. <) a s e l o r é (s. selura) hlapî, a hlapţilor
*«!• H l a p s t, muncitoriû cu cjiu.l.pl. h l , l p t t. 5) sing.
Poslolâ, încălţăminte, germ. Schuh. ⁶) îngrăşat.
'^m u n e a n d a, gerundiu adverbial. ») na corespunde la ,, a p r o n j , c r s . 9; v ; j u j c u c l o î ,, i o j ^ p a c ,

) substantiv format din infinitiv, d. e. o m n •
v^{at}* c f u i t A, o f r u m o s â c â n t a r e .

*După Jivaugeliariul românesc
tifân't de Diaconul Coresi in a.*

19. şi de acmu nu sântû destoinicû se me chemû fiiulû têu • fă-mc ça unulû de în năemnicii tcî •
20. şi se sculă duse-se cătră părintele luî • încă élu departe era vécju-lû élu părintele lui şi-i fu milă dinsul (d'insul) • şi curse cădu pre ccrbicea luî şi sărută elu •
21. d⁵⁰ lui fiiulû • părinte greşii la cerî şi înaintea ta • şi de acmu nu sântû destoinică a me chema fiiulû teu •
22. dise părintele către robiî lui • aduceţi vesmântulû de ântaiû • şi îmbrăcaţi elu • şi daţi inelulû la mâna lui - şi călţunî la piciore •
23. şi aduceţi viţelulu hrănită de-lû junghieţ • şi se mâncămu se lie veselimû •
24. că fiiulû micû acesta mortû era şi invise • şi pierduţii era şi se află şi începură a se veseli •
25. era fiiulû lui cela mal marele la sate • şi ca vine apropie-se către casă audi cântări şi glasuri •
26. si chemă unulû de în fecior! întrebă ce sînлъ acestea •
27. elu disc lui • că fratele têu au venit -şi junghe părintele têu viţelul hrănit • că sănătosu elu priimi •
28. mânie-se si nu vrea se între • părintele luî eşi ruga ci •

*graiul românesc din
B c f d o.*

*După graiul românesc di
n Șușnevița.*

29. Si respondendo (*s. respondendo*) dis-a Iu ciace scv: Vcdî căta anî slujescu ție, și n'am nic dar prîtrecut tev mandat (*s. zapovet*), și nic dar ') nu mi-al icdu dat, de rasî (*s. che rași*) cu prictelii meii me veseli.
30. Mă după cea acesta tev filiu, carle a poidit ²⁾ tot a seu ave cu curvele verit, ucis-aî a luî vițelu grasu (*s. î-âî ucis*).
31. Mă ie îns dis-a lui filiu: tu 'stî^D) cu mire în tota vreme, și tot a mev ie a tev.
32. Bire ie acmoce juca și veseli-se, ca av cesta fratele tev mortu fost și viuu s'a făcut, plierdut fost, și aflat-s'a. filiu fost-a mort și viuu-Î acmo, plierdut a fost, și flat-s'a (*s. aflat-s'a*).
29. Și ie odgovoria (*s. ie odgovorit-a*) luî sev ciacc: Cavtă, cătî anî te slujcz, si nic dar n'am a tele zapovite falit, și nu mi-aî vrut da ur ied, se rașî io cu a meii priatelî veseli.
30. Mă zacî (<) a verit a tev filiu, carie a tot poidit cu curbele, li ucis-aî gras vițe.
31. Mă ciace dis-a Iu filiu: Tu ști în tota vreme (*s. va vec*) cu mire.
32. Bire ie, că noî ne veselin (= veselim), și că smo *) de bura volia, che a mev și viuu-Î acmo, plierdut a fost, și flat-s'a (*s. aflat-s'a*).

(Scrisa de noi în a. 1887 după traducerea, ce ne-a făcut¹⁾ din textul Vulgate!, Părintele A n t. M i c e t i c I, preot în Rozzo, român din comuna Bêrdo).

(Traducere făcută în a. 1887 cu doi țeranl români din comuna Șușnevița. — Atât în Șușnevița cât și în Jeianî ne-am folosit la acesta traducere nuniâf de textul german al SocietȘiî bibi. britanice).

D I N P L Â N G E R I L E I

După graiul ro_mă n e s c din Bêrdo ²⁾,

1. Adă ție (*s. aduce ție*) la minte, Domne, ce a pre noî verit. Caută și vedl nostra rușire.
2. Nostra ave de ciacii nostrîf dat-s'aù lu aîlțî, și casele nostre la celiî din ațe ') locure *• Apa nostra beiem cu pineziî; lemnele nostre cu draghinia ') amo cumperat.
5. Pre cerbicea nostra vor iarâmu ⁴⁾ pure, Și la cclî ce lucrat-au, nu s'a dat o-
8. Hlaptîf nostrîf s'a pus preste m I, și n'a fost carie ra na cumpera de lor mârf
15. Finit-a (*s. smincheit-a*) bură volia de irima nostra, și jocu nostru s'a tornat în planctu (*s. în jale*).
16. Cadut-a cruna de capu nostru, și vaî a noî che am pccat.
17. Din cea s'a irima nostra rcjalit, si oculii nostrîf s'aù înclis.
- ¹⁾ iacii nostrîf pecat-au și nu 'seu ⁵⁾, și -'• a lor mari pecațî portat-amo.
21. Tornă-ne, Dômne, la tire, și noî 'rem turna la tire; fé nove dilele nostre ca și cum m'antîe ⁸⁾ fost.

'><* o-da,î...T. poid,sc. ,)sti,'stVsl-es,I. ')
Traducere de P_{ar}. A n t. M i c e t i c I din Ruzzo. >
•!««.>} pré, mare. → jugu) → sunt...

î) zacT, după ce, însă. *) suntem, se fim.
s *) J. m'a ne h e, niai înainte.

*£)upă graiul românesc
din J ei an î ('Lejane).*

*Dufă Evangeliariul românesc
tipărit de Diaconul Coreii în a.
TJOO/OI.*

29. Ie odgovore și dice a lui ciôie : Vedî
a câta anî î-ți slujez, nic dar n'am pri-
lorait încă a tev zapovit, mie n'ai încă
nic dar iedu dat, se mc reșl cu a melî
(s. c'a melî) priatelî veseli.
29. el response dise părinte • etă câți anî
lucrai ție • și nemică djsa ta călcaî • și
mie nece dinioară mi dedeși o capră
de cu sotiî mieî se me veselescû •
30. De cea ce a verit a tev filiù, carie av
a sa primojenie (s. parte) cu curbele
prăpădit, tu li-ai zacolit pitait vițe¹.
30. e când fiiulu teu acesta de la curvie
vine • junghieși lui vițelulu hrănit-
vine
31. Ie av a lui *dis*: Filiu a mev, tu-și în
totă vreme (s. va vâc) la mire, și tot
ce ie a mevo ie a tevo.
31. el dise lui • fii • tu pururea ești cu
mine • și toate ale mele ale tale sîntû •
32. Ie bire (s. treba) s'a veseli și de bura
volia fi, chc a tev frate a fost mort
și viiu s'au făcut, și ie au ') fost
plierdut, și pac s'au aflat².
32. se te veselesc! și se te bucuri cade-
ți-se • că fratele teu acesta, mortu era
și învisc • și pierdutu era si se află •

(Traducere făcuT în a. 1887 cu patru tĕrani români
din comuna Jeiani). Parabola fiului perdut, tradusa in
12 dialecte populare itiliane din diecesa Como, se

află publicată de Monti, in Vocabolario dei dia-
letti délia città e dioecesi di Como (Milano, 1845)
p. 410-423.

I E R E M I A, CAP. V.

După Biblia tipărită la Blașiu in a. 1795.

1. Adu-ți aminte Domne, ce s'au făcutu
nouă, privesce și vedî ocară noastră.
8. Robiî ne au stăpânit pré noi, mântuit
nu este din mâinile lor.
2. Moscenirca noastră s'au mutată Ia străini,
casele nôstre Ia ceî din afară.
- 15- Stricatu-s'au bucuria inimii nostre, in
torsu-s'au întru plângere jocul nostru.
4. Apa ndstră cu argint o am beut, lem-
nele nôstre eu schimbû au venitû.
16. Cădut-au cununa capului nostru, și val
nouă că am pecătuitu.
5. Preste cerbicea noastră ne amu gonitu,
ostcnit'am, nu ne am odihnit.
17. Pentru acesta s'au făcutu durere, în-
tristată este inima ndstră, pentru a-cesta
s'au întunecat ochii nostriî. 21. întorce-ne
pre noi Domne către tine si ne vomû
întôrce, si înnoiesce filele nôstre, ca și
real înainte.
7. Părinții nostriî au pecătuitu, și nu sîntû,
noi făr-de-legile lor amu purtatû.

¹) OsciliUiune între a, aQ séu a v, din a 3-a per-
sona sing, a perfectului compus. *) Pupă cum vedem,
dialectul din Istria este u n u l singur, el nu are va-

rietătl. Singura deosebire, ce se observă este, ci unele
cuvinte românesce! șt forme de verbe au dispărut din
o comuni, pe când ele se află în graiul altei comune.

7. *Legenda despre răpirea lănel de aur în cântecele eroice române.*

În antichitate, după cum ne spune gramaticul Apollodor, mai existase încă o tradiție cu privire la Argonauți, după care, conducătorul expediției ar fi fost Hercule¹⁾, însă nu Iason.

Sub această formă noi mai aflăm și astăzi unele resturi importante din legenda Argonauților la poporul român, în tradițiile române, Hercule, acest mare erou al timpurilor pelasge, ne apare de regulă sub numele de Iovan Iorgovan, braț de busdugan, mândru falnic căpitan. Forte adeseori însă el este numit în colinde și în cântecele bătrâncilor Iorgu, Gheorghe, Gheorghică, Gheorghelaș³⁾. Cu deosebire sub aceste numiri din urmă se cântă călătoriile, aventurile și vitezile sale în părțile de jos ale Moldovei.

Conținutul versiunii române este următorul :

Căpitan Gheorghică, voinic tînăr și gingaș, înarmat la brâu cu iatagan, în stînga cu busdugan și în dreapta cu o măciucă, nici lunguță nici scurțuță, nestrujită, necioplită și numai din topor făcută (arma de predilecție a lui Hercule), urcă în timpul mituitului pe muntele Istrița în sus, și de aici pe plaiul Buzeului, umblînd din stîna în stîna, din perdea în perdea⁸⁾ să-și alege o perdea, se-și face cușmă din ea, cușmulică țurcănească, ca nimeni să nu-l cundască. Căpitan Gheorghică ajunge în urmă la pășunea lui Macoveiu de la «Fântâna bradului» (pe teritoriul comunei Nehoiș de lângă Colți), unde află pe Moș Radu Barbă-sură, păstorul lui Macoveiu⁴⁾. Căpitan Gheorghică se plînge lui Moș Radu Barbă-sură, că a servit șapte ani ca argat lui Macoveiu⁶⁾, în urmă însă Macoveiu l'a despoiat de toată averea, ce o agonisise, și acum e silit să umble din perdea în perdea, să adune la pelucele, să se negustorească cu ele, însă dacă ar prinde pe Macoveiu, se scie

*) **Apollodori** Bibl. lib. I. 9. 19. 7.

¹⁾ A se vede mai sus pag. 450, nota 5.

²⁾ perdea, adăpost pentru oi, făcut din bârne și scânduri.

⁴⁾ Diferite variante ale acestui cântec eroic sunt publicate la: **Teodorescu**, Poesii pop. p. 591. 594; **Blbicscu**, Poesii populare din Transilvania, p. 335; **Toctlescu**, Revista p. istoria, Voi. VII. 420; **Toctlescu**, Materialuri folkl. Voi. I. 155; **Negoescu**, Balade, p. 172. Altele inedite în colecțiunea noastră

*) Viața lui Hercule ca erou se caracterizează prin servitutele sale. Din ordinul oraculului de la Delphi el servește 12 ani regelui Eurysteu din Mycena, care îi impune 2 lucrări grele; apoi trei ani ca sclav la regina Omphale din Lydia.

că ar fi dus dintre cei vii. Apoi căpitan Gheorghiu tot cere lui Moș Radu să-i aducă la pelcele, pe cele mărune le aruncă, pe cele mari le alege, când etă, că zăresce în fundul stânei pe Macoveiu, începe se-l judece, î-l prinde de chică, î-l învârtese prin stână, î-l lovesce cu măciuca, grea de dece ocale, și-l silește să-i înapoieze totă averea luată, în urmă i răpesc și turmele de oi¹⁾. Avem aici o parte din legenda Argonauților, însă în o formă acomodată timpurilor moderne, și din care au dispărut toate elementele păgânismului. Pelea berbecului cu lâna de aur, *tb ^puoéjiaXXov Slpaç*, este aici înlocuită cu simple pelcele naturale de miei, ori de berbeci. Din toți eroii Argonauți, este amintit în acesta poemă rapsodică română numai căpitanul Hercule sub numele de Gheorghiu sau Gheorghelaș, ér deul Marte figurează aici sub numele de Macoveiu¹⁾. Balaurul cel legendar, Lado sau La don,

¹⁾ Reproducem aici următorul extras din varianta publicată la Teodorescu, p. 594 seqq.:

<p>Foia verde și-o crăiță, cine- mî urcă la Islriță? Sevaî, căpitan Gheorghiu și voinicul tot silia la Istrița de-mî suia . . . Ia fântâna bradului, la pășunea Radului, Radului mocanului, Radului pândariului . . . Radul, mare, că-mî pleca cu Gheorghiu alătura. Mult pe munte nu suia pan' la stână c'ajungea . . . turme de berbeci scotea lui Gheorghiu le-arăta . . .</p>	<p>Mâna p'un berbec puneă, numa 'n frunte că-l tundeă: î-l tundeă, ori nu-l tundeă . . . î- mî zăria pe Macoveiu, feciorul lui Moș Mateiu de la vêrful lui Urseiû . . . Gheorghelaș, decă vedea tot pelcele că-î cerea, și moș Radu l'asculta, la grămadă că-l ducea, Gheorghelaș se tot uita, piei mărune c'arunca, P'ale mari le alegea . . . până bine că-î vcnia la Macoveiu alerga . . .</p>
---	---

ér Gheorghiu ce-mî făcea?

Caracterul arhaic al cântecelor noastre eroice a fost până astăzi cu totul ignorat. Teodorescu, unul din cei mai buni culegători ai poeziei noastre populare, era de părere, că eroul (voinicul) Gheorghiu din acesta poemă populară ar fi trăit în prima jurne-tate a seculului al XIX-lea. Teodorescu, căcuse în acesta erere, fiind-că nu-și putea da seamă de vechimea poeziei noastre eroice, și nici nu se ocupase, ca să aducă într-o sintesă[^] cel puțin rapsodică, dacă nu istorică, întreg ciclul eroic român despre Iorgu, Gheorghe și Gheorghiu. Mai multă pătrundere avuse Anton Pan (O ședă Wre la țeră. P. II. p. 72), care publicând o variantă despre Ghiță Cătănuță face următoarea introducere : «Ăst cântec nu e d'acuma, copilăresc, d'ale noi, ci este din alte vécuri, rămas de la cei bătrâni, cântecele pe atunci ast-fel erafl la Românî».

¹⁾ în tradițiunile române Macoveiu este numele deilui Marte. «Luni e LuneiO, e Macoveiu» seû «Marcoveiû» (Marianu, Nunta la Românî, p. 256. — Șeză-

pădia merele de aur, probabil unul și același cu balaurul, ce pădia și .. je ^{aur} ne apare în acesta serie de cântece tradiționale sub numele de Moș Radu Barbă-sură ¹⁾. Lado și Radu este una și aceeași numire din același ciclu eroic ²⁾.

Reminiscentele geografice încă sunt identice. Scena se petrece în regiunile superioare ale râului Buzău, sau ale vechiului Phasis, și în apropiere de comuna Colțî (Colchis). Eroul Iason călătorește pe Istru în sus. Căpitan Gheorghiu urcă pe Istrița în sus, iese de la stâna lui Macoveiu el însuși urmează drumul pe poteca munților către Ardei (Adria din legendele grecesci).

8. Medea în cântecele tradiționale române.

În o serie de cântece eroice ale poporului român, Medea, fiica lui Aietes, apare sub numele de Neada.

După legendele grecesci, Medea a fost cea mai frumoasă fermecătoare dintre femei³⁾. Mamă-sa Idia (s. Hecate) o instruiseră în tete secretele științelor magice⁴⁾.

În tradițiunile românesce, Medea se călătorește nu numai prin frumuseța sa neîntrecută, și prin costumul său «numai aur și argint, din creștet până în pământ», dar ea apare tot-odată ca cea mai renumită cântăreță a timpurilor vechi⁵⁾.

La cântecele ei se ivesc mândra lună, răsar stelele și toată natura se mișcă. torca, Făkiceni, An. V. 80). — După calendariul popular, Macoveiu este și «cap de post» în mezul păresimilor, adică în luna lui Marte (Codrescu, Uricarul, Vol.XII. 437). Etimologia numelui derivă de la jxa¹-rj (J.J.CT/OIJ at) și piic, adică cel ce trăiește din lupte.

¹⁾ În pictura de vas, pe care am reprodus-o mai sus la pag. 549, balaurul Colchic încă e înfățișat cu un fel de barbă sură. Putem presupune ast-fel, că acest cântec popular despre Moș Radu Barbă-sură, era cunoscut și anticității grecesci.

») După Pișan dru (fragm. 16) Lado a fost născut anul t-Tic Y¹C, o expresiune geografică, al cărei înțeles primitiv a fost «din țară». TY. (poet. Tata) era numele regiunii dintre Istrul de jos și Carpații. Sensul geografic mai tard, i se dispărând, autorii grecesci sub cuvintele à-b¹ ^-^ înțelegeau «din pământ».

¹⁾ Suidn v. MvjĬE'.a: -a¹sv¹ tuva;xuv.

¹⁾ Ulodori Siculi lib. IV. c. 46. 1.

⁸⁾ Marienescu, Balade I, p. 12. - Alecsandri, Poesii populare, p. 24. - Teodorescu, Poesii POP., p. 627. 632. — Bibicescu, Poesii populare din Transilvania, p. 320. 323. — Toci-

ateria, Urli folkli, L. P¹ 137, 108, 171, 173, 199, 207. - 1065- 1247. - Buracla, O că-ă în

Dobrogea, p. 195. - WTarlanu, Poesii populare. I. p. 161. - Măndrescu, Literatura

Nedca, în poeziile populare române, este o «copilită», o «dalbă mândruță» a eroului tînăr și frumos, Ghiță Cătănuță, a lui Hercule din timpurile legendare, primul căpitan al expedițiunii argonautice, după cum ne spun unele tradițiuni¹⁾.

Eroul Ghiță Cătănuță se plimbă cu Nedea, frumoasa lui mândruță, pe culmița déluluî, délului Ardeului, și o roagă să-î cânte un cântecel, se trecă codrul cu el. Ea însă i răspunde, că are un glas femeiesc, puternic la cântat, se aude 'ndepărtat, că de va prinde a cânta :

Ceriu 'n lacreml s'a scalda,
Văî adânci mi-or răsuna,
Munții s'or cutremura,
Maluri mari s'or surupa,
Rîpele s'or risipi,
Petrite s'or despica,
Ape mari s'or turbura,
Fântâni reci s'or astupa,
Vadurile or seca,
Copacii s'or despica,
Pădurile s'or clătina,
Livedile s'or culca,
Vulturii s'or aduna,
Stelele or eși,
Mândra lună s'a ivi,
Tâlharii s'or descepta

Și pe densa o va lua Păunașul codrilor, voinicul voinicilor, ori Gruia Căpitan, Gruia Pazavan Codrean.

În fine Nedea la rugămintele lui Ghiță Cătănuță cedează și când ea începe a cânta cu glasul el de foc :

Codrii verdi se scutura,
Văî adânci că răsuna,
Munții se cutremura,

și obiceiuri pop., p. 181.— Cătană, Balade pop., p. 100. — Btignnri, Musa Somesană, I. Bajade, p. 32.— Rădnlescu-Codin, Din Muscel. Căntece, p. 274.— Alte variante dinjud. Căvurlui, Dămbovița, Prahova și Vâlcea în Respunsurile, ce ni s'aù trimis la Cestionariul nostru istoric.— în unele variante ale acestui cântec, eroul Ghiță Cătănuță ne apare sub numele de Pet rea ori S t oi an. Sunt numiri fără îndoielă formate din vechi epitețe ale lui Hercule. Așa d. e. n at p, u> o ț (la Paus. IV. 8. 2); Hercules in petra(bilis) (C. I. L. voi. V, nr. 5768, 5769).

¹⁾ în cântecele române, Nedea ne mai apare și ca o tînără «nevastă» a lui Ghiță Cătănuță. Istoricul Timonax în cartea I despre Scythî încă ne spune, că Iason, pe când se afla în țera Colchilor, luase în căsătoria pe Me d e a, pe care i-o logodise însuși regele Aiete (Fragm. Hist graSc. IV. 522).

Malurf marl că se surpa,
 Ape mari se turbura,
 Vântu 'n cale se opria,
 Copacii se sdruncina,
 Petrele se despica,
 Isvora se turbura,
 Lived! se înnora,
 Totă frunda tremura,
 Flori la flori se aduna,
 Erba verde se pârlia,
 Ceriu "n lacremî se scâlta,
 Tote stelele-ai eşit,
 Mândra lună s'a ivit.

Dar etă că Păunaşul Codrilor, seu după altă versiune, Gruia Căpitan, aude cântecul cel dulce şi fermecătoriu -al Nedei, codrii şi văile resunând. El ese înaintea lirf Ghiţă Cătănuţă, ca să-î răpescă pe acesta seducătoare femeia ce-î turburase inima încă de când era micuţă, în lupta dintre aceşti doi eroi, Nedeia însă se arată viclenă faţă de Ghiţă Cătănuţă. însă acesta reuşeşte se învingă pe rivalul seu, şi apoi pedepseşte cu morte pe Nedeia pentru necredinţa ei. în urmă Ghiţă Cătănuţă plecă pe culmea ardelenescă, pe cărarea voinicescă, către ţera ungurescă, ca acolo se haiducescă.

Despre Medea, ca o măiestră cântăreţă, nu aflăm nicî o amintire în totă literatura mitologică si poetica a anticitaşii de cât numaî la Ovidiu.

în cartea a VII-a a Metamorfoselor sale, poetul roman esilat la Torni ne înfăişezi pe Medea rostind urmădtele cuvinte :

«Voî stelelor, cari dîmpreună cu luna cea auria linisciş focul cel ardătoriu al dilei, voî cântece si măiestrii magice, tu pământ, ce produci erburile cele puternice pentru vrăjitoare, voi adierî dulci şi venturî, rîurî şi lacurî, voî tete divinităşile codrilor şi ale noşii, fi-şî lângă mine; cu ajutoriul vostru când voiu voi, eu fac ca rîurile se se întdrcă la isvdrele lor, în cât malurile se se uîmescă ; cu cântecele mele eu liniscesc vadurile cele agitate, şi pun în mişcare apele stătătoare; eu risipesc şi adun noriî, mân şi întorc înapoi vânturile, mişc stâncile cele vii, smulg din rădăcini copaciî, fac se se cutremure munşii, pământul se mugescă si moşii se esă din morminte» *)•

*) Ovidli Metam. lib. VII. v. 191-204.

..... quaeque, diurnis
 Aurea cum Luna succeditis ignibus, astra,
 cantusque artcsque magarum, . .
 Dique ooines n o c t i s adeste:
 Quorum ope, quurn volui, rip is mirantibus, atnes

T6te ideile, tote imaginile, ce le exprimă în versurile aceste poetul Ovidiu, au un caracter original popular. Ele sunt versuri naturale, instinctive, pline de vteță și de armonia, însă nu versuri artificiale. Ele ne oglindesc moravurile și viața rustică a gintii pelasge, scene, ce ni se prezintă și astăzi în regiunea Carpaților, când târziu în amurgul serei, la lumina lunii, văile și codrii rezună până în depărtare de cântecele cele dulci, sentimentale, ale fetelor și nevestelor, ce se întorc în grupe către casele lor, de la munca câmpului.

Versurile lui Ovidiu despre Medea, care prin cântecele sale liniștesc vadurile agitate, turbură apele stătătoare, mână și întorce norii, mișcă stâncile, desrădăcinează copacii, cutremură munții, sunt în fond numai simple estrase din poeziile eroice de la Istrul de jos. La Ovidiu însă ele sunt intercalate numai în mod fragmentar în legenda Medeei, fără raport cu episoadele, ce le preced, sau le urmează, fără legătură naturală în text, fără nici o explicație logică, astfel că rămân numai simple figuri poetice, frumoase, dar neînțelese. Ovidiu, după cum se știe, făcuse în esilul său de la Torni ultima revizuire a Metamorfoselor sale și aici densul a profitat de cântecele populare ale Geților, ca să completeze tradițiile mitologice grecești¹⁾.

Nedeia, făimdsă cântăreț din povestile eroice române este Medea fermecătoarea timpurilor argonautice²⁾.

In fontes redire suos; concussa que sisto,
Stantia concutio cantu fréta; nubila pello,
Nubila induco; ventos abigoque, vocoque, . . .
Vivaque saxa, sua convulsa que robora terra,
Et silvas moveo; jubeoque tremiscere montes;
Et rugire solum, manesque exire sepulchris.

În aceste versuri cuvântul *cantu* are înțelesul său propriu, original, de cântec, cântece, și nu de formule magice. Tot astfel și în *Heroides* lui Ovidiu (XII, v. 167).— În unele variante române, Medea se apare sub numele de Vida (Vidra, Vidrusca). O confuziune cu numele mamei sale *Idyia* (Isuța, Iduia), o fiică a Oceanului sau Istrului.⁴⁾ După pomelnicul Mitropoliei din București era odată în usus la poporul român și numele femeiesc! de *Maia* și *Neda* (Hasdeu, Arch. ist. I. 90).

¹⁾ În cântecele tradiționale despre Nedeia mai aflăm și o reminiscență geografică din vechea legendă a Argonauților. După Diodor Sicul (IV. 48) codrii sau pășunile cele renumite ale 4^{emii} Marte, unde se afla suspendată lâna de aur, nu erau departe de reședința regală numită Sybaris din ținutul Colchilor. Un Sabar, sau Sybaris, se apare și în rapsodiile române. Eroul Ghiță Cătănuță, după cum se spune una din aceste variante, trece cu Nedeia, delul Ardeului, valea Sabarului și câmpul Severinului (Tocilescu, Mat. folk. I, p. 169). Sybaris și Sabarul din aceste fragmente epice este una și aceeași numire geografică. La Diodor însă ca oraș și reședința regală (roxiț, paioxsia), este în balada română numai simplu ca o vale. Sabarul din tradițiunea română este fără îndoială apa cea repede, care isvorea din județul Dâmboviței, curge

*9. O reminiscență despre numele eroilor Argonauți
în cântecele tradiționale române,*

Continuăm cu tradițiunile românesce despre Medea.

După legendele vechi, Medea a fost răpită din palatul cel splendid al lui Aiete, din care curgeau patru izvoare admirabile, săpate și construite de Vulcan, un izvor de lapte, altul de vin, al treilea de mir frumos mirositoriu și al patrulea de apă caldă și rece ¹⁾.

Aceeași tradițiune despre Medea o aflăm în o seria de colinde românesce, carî, după cât cunoscem noi, se cântă numai în părțile de jos ale Dunării.

Conținutul acestei legende este următorul :

În nise curți domnesc! Înalte, din cari curg în jos la țeră trei izvoare, sede în legăn de argint una din cele mai frumoase eroine ale cântecelor populare. Ea cosă, chindisesce și împletesc fir de aur, când etă, că în partea de jos a râului se ivesce un caic, cu postav verde învelit, pe de asupra poleit (aurit). Este o cetă de eroi străini. Ei vin de peste mari se răpescă pe frumdsă fetiță, se o trecă peste munți, la alte curți, la alți părinți. Si pe când ea versa lacrimi duiése pentru despărțirea el de casa părintescă și de sortea, ce are s'o aștepte în o țeră -necunoscută, el o consoleză că nu o duc, ca răbă se le fie, ci noră bună părinților, Dorn n ă Demnelor si stăpână argaților ²⁾.

prin județul Ilfov, spre SV. de București, și se varsă în Argeș lângă satul Ghimpați.

!) Apollonii Rhodii Argon. lib. 111. v. 322 seqq.

²⁾ Reproducem aici o variantă din comunele Dragoslăveni și Hângulesci (jud. Râmnicul-Sărat):

Sus în vîrf la ceste curți Trei izvoare curg spre jur, Se scobdră jos la țeră . . . Dar în legăn cine-mi sade ? Tot (cutare) D'ochiî-și-negri, 'Mi cosia si-mi chindisia . . . Ia uita Ci-vê la vale Pe sub zare, pe sub suVo ! Si-mi vîdura d'un caic Cu postav verde 'nvelit . .	Pe de-asupra poleit. Ăla vine se me ia, Se mă ia din ceste curți, Ceste curți, de l'aști părinți . . . Ia tacî Dom n ă nu mal plînge! Nu te iau robă sê-mi fiî, Si te iaî Domnă sê-mi fiî, Domnă mie, curților, Nor' bună părinților,
--	---

Séu în altă variantă din com. Brădeanu (jud. Buzêu):

Se fie D 6 m n a D 6 m n e l o r

Stăpâna argaților. Frumosa eroină, pe care o celebrează
acesta serie de colinde, portă diferite numiri.

Stăpână argaților.

Stăpâna argaților?

Această expresiune ni se repetă în continuu, în mod nevariabil, în toate cântecele tradiționale române, ce se referă la răpirea acestei încântătoare principese din curțile înalte domnesc de lângă vadul Brăilei.

Încă în timpurile clasice, etimologia termenului epic de 'Apjovaorat' ajunsese să fie cu totul neînțeleasă. Iason și ceilalți soți ai săi, ne spun autorii vechi, s'au numit Argonauți, fiindcă ei călătorise cu corabia Argo¹⁾. Însă de unde derivă numele corăbiei Argo? A rămas o enigmă²⁾.

Cu totul altă semnificație și altă formă a trebuit să aibă la început în poezia populară cuvântul 'Apjovaorat'.

După cum seim, inițiativa expediției asupra Colchilor și a capitalei lui Aiete o luase Pelasgii din Thessalia.

În epoca homerică Thessalia, renumită pentru câmpiile și pășunile sale fertile, se apare sub numele de Argo s, "Ar/pc IIsAaaTr/ôv. Mai mult încă, El a da întregă a fost o-dată numită Argo s³⁾. În Iliada lui Homer, locuitorii Eladei se apar sub numele de 'Arsjsw., cr într'o epocă mai depărtată ei erau numiți 'Ap^e'-âSat, Argeadae.

După geograful Strabo, "A.oyo; era un cuvânt de origine macedonică și thessalică, adecă pclasgă. Înțelesul său în timpurile din urmă ale anticității era câmp (~=5!&v), 6r după Stephan Byzantinul toate câmpurile situate lângă mare se numiau af/foc⁴⁾.

În limba română argați (sing, argat) se numesc lucrătorii moșiilor sau câmpului⁵⁾; un cuvânt, însă, pe care-l aflăm întrebuințat numai în părțile de lângă Marea neagră și Dunăre.

Ea mai are și epitetul de «Ochii-și negri». Regele Aiete avuse două fiice. Cea mai mare măritată după Phrixus, p^{rtă} în poemele grecești numele de Chalcopcedecă «Ochî-albastru». Despre o eroină cu același epitet de «Ochî-albastru» amintesc și poeziile rîmnestre populare (Teodorescu, p. 83 — 87). A doua fiică a regelui Aiete a fost Medea. Tipul ei, după cum rezultă din vechile tradițiuni, a fost negricios. Ast-fel după cum scrie Pliniu, una din gemele cele mai prețioase ale anticității" era neagră și purta numele de Medea (Medea nigra est a Medea illa fabulosa inventa. Pliniu, XXXVII. 63). În antichitate adevărată valoarea gemelor consistă în strălucirea lor. Este ast-fel probabil, că Medea, care dăse nume unei geme negre scânteie-Wrc, se fi avut în rapsodiile vechi și epitetul de Ochî-negri, după cum de altă parte sora sa era numită Chalciope sau Ochî-albastru.

¹⁾ Suidas Lex. v. 'Apjovaorat'.

²⁾ I ModorI Siculi lib. IV. 41.

³⁾ Strabonis Geogr. lib. VIII. 6. 5.

⁴⁾ Strabonis Geogr. lib. Vili. 6. 9.— Pausanius lib. VII. 7.1. — Stobaeus Byz. v. "Apyoc.

⁵⁾ Lfînrlanu și Massimu, Dictionariulu 1. rom, v. Argatu.

Esistă fără îndoială un raport de filiațiune între «argați» din cântecele eroice române și între «Argonauții» vechilor legende. Supușii, peste carit are se domnescă frumoasa eroină răpită din curțile de lângă vadul Brăilei, sunt numiți argați. Eroul, care vine se răpescă pelcele de berbeci din munții Buzeului, ne spune, ca a fost șapte ani argat ^J). Putem ast-fel presupune cu totă probabilitatea, că sub numirea de «argați», astă-dl modificată în formă și în înțeles, se înțelegeau o-dată Argonauții cel legendari, originari din Argos, seu din Thessallia și Elada, carî venise se prădeze țerile cele fericite de la Istrul de jos.

10. *Nephele séu Nebula în tradițiunile române.*

A doua soția a regelui Athamas purta la poezii grecesc! numele de Nephele, un cuvent, care în limba română însemnează nor seu negură și pe care autorii latini î-l traduceau cu Nebula ³).

Care a fost însă patria Nephelel seu Negurei, cine au fost părinții el, nici un autor nu ne spune. Atât însă pare a fi cert, că Nephele seu Nebula, nu-si trăgea originea din familiile thessalice.

Împrejurarea, că Phrixus și Helle persecutați de Ino, mama lor masceră, fug în ținutul Colchilor seu în nordul Istrulul de jos, ne face a presupune, că el î-si căutase un asii sigur, nu într'o țară cu totul străină, ci la rudele mamei lor, că regiunea Colchis, unde se afla depusă lâna de aur a berbecelul legendar, a fost tot-o-dată și patria natală a Nephelei séu Nebulei, un nume personal, care în limba poporului de la Istrul de jos nu putea se fie de cât Nega.

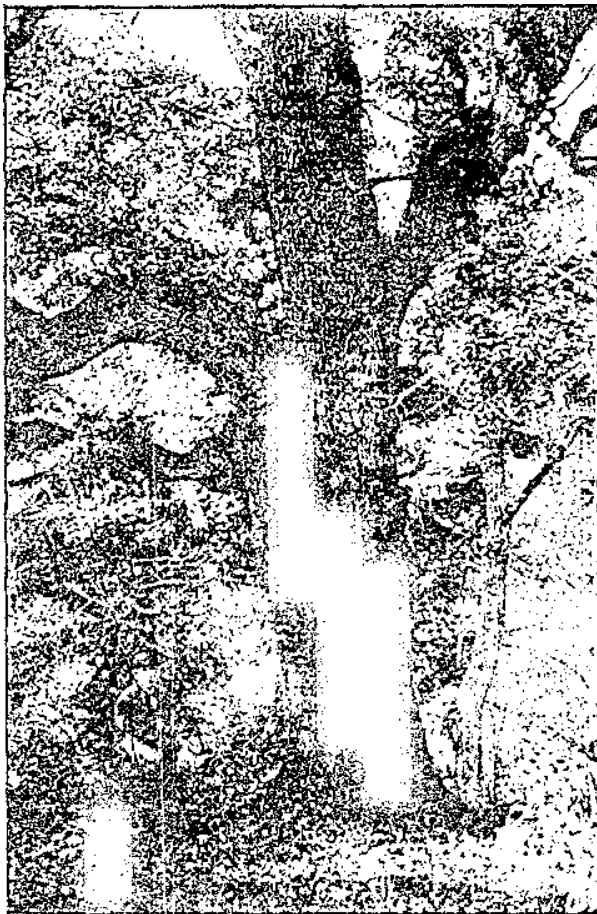
În zona cea muntosă a județului Buzeu, cu deosebire în apropiere de comuna «Colți* mai există și astă-dî o tradițiune despre o «Demnă» legendară, despre o tîmperătesă» din timpuri forte depărtate, numită Nega. însă despre soțul el nici o amintire.

Ddmna Nega, după tradițiunile locale, trăise în timpurile Tătarilor, însă a Tătarilor celor vechi, a Titanilor preistorici. După moartea părintelui seu, Ddmna Nega rămase singură stăpânitoare pe țera acesta. Pe lângă aureola <împertescă», pe lângă renume, avuția, pietate, se mai atribue Demnei Nega o mare mulțime de diferite construcțiuni sumptuose, palate luxose, grădini, drumuri, aleie etc.

*) A se vede pag. 578.

^J **Hygini** Fab. I: Athamas Aeoli filius, habuit ex Nebula uxore filium Phrixum et filiară Hellen.

Pe teritoriul comunei Cislău, în apropiere de cătunul Buda, și în mijlocul unei păduri seculare, se mai cunosc și astăzi ruinele unui palat fortificat, numit adeseori cetatea Dămnii Nega, de unde țeran'ii scoteau până în zilele

208. — Stejarul cel bătrân de lângă ruinele palatului Dămnii Nega în cătunul Buda, comuna Cislău. După o fotografie din a. 1900 i).

noștre petre cioplite pentru trebuințele lor; și lângă ruinele acoperite de mușchiu ale acestui palat se înalță maiestros un gorun de o vechime, ce nu se poate calcula. Acest palat, după cum ne spun tradițiile populare, servia Dămnii Nega ca loc de scăpare în timpuri de retriste.

*) Acest gorun urieș, cunoscut și respectat în tot plaiul Buzăului pentru vechimea sa tradițională, are o periferie cam de 5 metri și un diametru de 2 metri (Iorgulescu, Diet, geogr. Buzău, p, 349. — Răspunsurile la Cestionariul nostru istoric, c. Glodcanu, jud. Buzău). Dacă acest arbore străvechiu, crescut, ori plantat, lângă porta unui palat legendar, a avut la început vre o destinație, ori vre o istorie a sa particulară, nu putem

D spre personalitatea istorică a acestei făimose Domne nu aflăm nicî o mă în documentele române. Din contră totul pare a confirma, că ruinele le vechî ale palatelor sale din munții Buzeului construite din petre cioplite, â drumurile Dîmnei Nega tăiate prin stînci înalte, gradinele și alelele sale cele legendare, se reduc la o epocă forte depărtată de opulență și de linisce '). Lemnul familiar al Dîmnei Nega pare a fi fost în apropiere de Colțî în

ci însă după aspectul seu, el semeni forte mult cu stejariul din pictura de vas, ce ne înfățișează lupta Argonauților cu balaurul Colchic (A se vede pag. 549). La poporul pelasg

. cjjar]a Romani stejarii au fost tot-de-una fdrct onorați. Plantați înaintea unui templu, lân^ă porta unei cetăți, a unul palat, orî lângă un mormênt, eî erau considerați de religioși. încă în anticitate se atribuia stejariilor o etate estra-ordinară. Iliada lui Homer (VII. 60; XI. 170) ne spune, că lângă Porta Scheă de la T r o i a se afla un gorun înalt ('fv'oî, cu înțelesul de stejariu), consecrat «părintelui Joe, ținătoriului de egidă». Naturalistul Theophrast (Hist. Plant. IV, 14) născut în secuiul al IV-lea a. Chr. amintesce între arborii celebrii pentru vechimea lor și despre gorunii («pvjyoî) plantați pe mormêntul lui Ilus de la Troia, despre cari vorbiau și mitologii. Pliniu cel betrân scrie de asemenea (XVI. 88), că lângă orașul Uium, seu vechia cetate a Troiei, mai esistaî încă în timpul seu gorunii (quercus), cari, după cum spuneau tradițiunilo, au fost sădiți pe mormântul lui llus atunci, când orașul acesta a început se se numescă Uium. Pausania (VIII. 23. 5) amintesce, că în timpul seu (sec. II. d. Chr.) mal trăia încă stejariul cel profetic al Pelasgilor de la Dodona, a cărui vechime devenise mitologică. La Il e r aci ea, din Pontul Thraciei, după cum scrie Pliniu (XVI. 89. 1), Hercule plantase doi goruni (quercus) lângă altarele, ce erau consecrate lui Jupiter Stratius. în ținutul Colchilor lâna de aur se afla suspendată de un stejariu (tș-r^oc), pe care poema orphică î-1 numesce sacru (v. 890). Gorunul (quercus) de la M a m b r a, sub care locuise patriarhul Avram, a esislat, după cum scrie Isidor din Sevilla (Orig. XVII. 7. 38) până în timpurile împêratului Constans. în fine mai notăm aici, că în curtea bisericei celei vechi delà Pociovalisce în jud. Gorj, am vêdut noi înși-ne la a. 1892 doi goruni forte bêtânî, unul lângă altariû, altul lângă ușa bisericei, cu un diametru de câte 1.50 m. Acești goruni erau considerați de religioși. După credința poporului", acela care ar cerca sê-î taie se înbolnăvesce îndată și în scurt timp more. (Cf. Vasiliu-Năsturel, Diet, geogr. Gorj, p. 275). Sciința nu a putut până astă-di se stabilescă cu ore care certitudine, care pote se fie etatea cea mai îndelungată a stejariilor seu gorunilor. Tot ce se scie este, că acest gen de arbori cresce încet și are o vicță forte vigurosă Pote că în scurt timp gorunul cel străvechiu de lângă palatul distrus al Dîmnei Nega, va dispere și densul. Am crezut ast-fcl necesar, sê-î conservăm aici figura pentru timpurile viitôre. El este un reprezentant al unor vechi idei și usurî religiose.

') Unu din scriitorii mal noi s'au încercat se reducă vechimea istorică a Demnei Nega la secuiul al XVI-lea al erei nôstre, un secul plin de miseriî, politice și sociale, care nu pote sS corespundă la palatele și grădinile cele magnifice, atribuite Dîmnei Nega. în fot cașul dacă în secuiul al XVI-lea a esistat vre-o Domnă, ori jupinesă, numită Nega, ea nu este identică cu Nega cea legendară, al cărei vast domeniu familiar, înfrumșetăt CQ palate strălucite a fost plaiul Buzcului.

comuna Nehoias, seu Ncgoiaș ¹⁾), o localitate, care o-clată se bucurase de o escelentă bună stare materială. Ea are și astă-clî 3030 locuitori, 4 biserici și 4 terguî anuale. Aicî, după tradifiunî, î-și căutase DcSmna Nega scăparea, când o urmăriau Tătarii, ca să-î iee fera; aici se aflau omenii și cei mai încreduî, rudele sale ²⁾).

Originea etimologică a numelui de Nehoias se reduce la una din cele mai vechT, mai numeroase și mai distinse familii din plaiul Buzeuluî, Neg seu Negul, de unde formele derivate de Negoiu, Negoiaș, Negoită, Negoșina etc. ³⁾). Nehoicî mai este și astă-dî numele unei cete de moșneni, din comuna Păltinenî în apropiere de Nehoias; alte ddue cete de moșnenî numite N e g o ș a n î, există, una în comuna Cănesci și alta în comuna Policiorî *).

Fuga luî Phrixus în părțile din nordul Istrulut și espedițiunea cea sfântă a Pelasgilor meridionali pentru luarea lânêi de aur, o espedițiune, în fruntea căreia se aflau Thessalienî, ne pun în evidenței comunitatea de rasă, de religie și legăturile vechi familiare, ce au existat o-dată între Pelasgiî de la Pind și între Pelasgiî de la Carpați.

Eroul Iason, după cum résuma chiar din Homer, nu era de naționalitate grec, dar nicî numele seu nu era grecesc. Mama lui Iason, după istoricul Pherechydê, a fost fîca unuî așa numit OoXaxoi (Phulacos ^{B)}). Era ast-fel din tribul cel estins al Pelasgilor thessalienî, numit Fulaci, un cuvent care după cum vom vede în capitulele următorc, este identic în formă și în în-țeles cu terminal etnic de VI aci seu V la c hi.

In fine spre a completa, pe cât ne este astă-clî posibil, aceste amintirî vechi despre Dômna Nega, noi reproducem aicî în notă o tradițiune română, prin care se constată, că acesta remarcabilă DomnitcSre, retrasă în plaiul Buzëuluî, a fost una și aceeași personalitate preistorică cu Nephele séu Nebula, mama lui Phrixus din legenda Argonauților ⁶⁾).

¹⁾ Sub acesta formă ne apare la Sulzer, Gcsch. d. transalp. Daciens I (1783) p. 311.

²⁾ Mă î notăm aicî, că la poetul Lucan (IX. v. 956) U e l l e portă conumele de N e p h e l e i a s (adecă fîca Nephelei). un epitet cu o formă forte apropiată de numele comunei N e h o i a s .

³⁾ Pe teritoriul acestei comune se află muntele N e g o i u I, apa N e g o i u l și parcul N e h o i a s (Negoiaș), numiri a căror etimologia se reduce la conumele unei vechi cete de moșnenî, N d g u séu Negul.

⁴⁾ Iorgulescu, Diet, geogr. Buzeu, p. 559.

⁵⁾ Fragm. Hist. gr. Voi. I. 87. 59.

⁶⁾ Acesta importantă tradițiune este publicată de Odobescu în scrierea sa intitulată VEofo-KovYjTSTii.ciç (Ed. 1887, p. 175 seqq.) «în vremea de demult», ne spune acdstă narațiune, «pe când omenii de pe lumea asta sciau și puteau mai mult.....trăia în

11 *Phrixus* (<&(>i£og), un nume vechia patronimic în nordul Dunării de jos.

După cum numele de Nephelē era numai o simplă traducțiune grecescă, tot ast-fel autorii grecesci alterase și numele lui \$p££oc.

Grecii cei vechi, după cum seim, schimbau adese orî pe B al Pelasgilor în O dicând: 4>puffi în loc de Bptfsc, «StXtmtot în loc de BLXiTtJtoț, <3>epevix7] în loc de Bs.oevbo], <I>û^oç în loc de Bûçcot etc. *).

Tot ast-fel ei au modificat și numele pelasg al lui Phrixus.

În comuna Nehoias din plaiul Buzelui măi există până astă-dî o cetă de Moșneni, ce portă un nume vechiu strămoșesc de Briciu *). Moșnenii din părțile muntoase ale Tereii-romănesci și ale Moldovei formează din punct de vedere istoric cele măi vechi familii nobile, autochtone ale acestor teri. Ei măi păstrează până astă-dî instituțiunea caracteristică a devălmășiei dacogete cu privire la proprietatea imobiliară remasă de la strămoși ^a).

plaiul Buzelui o îperătesă tare și mare, pe care o chiema Dôrna Nega. Ea î-șî avea palatele ei tocma colo, în codrii Cislăului, unde se vîd și astă-< }î pe o măgură mare . . . temeliele de zid, ale cetății ei . . . Din toți copii, câți D-deu i dase și-I luase înapoi la sine, Demna Nega rămăsese în văduvie cu un ficior, pe care-I iubia ca lumina ochilor . . . El întelegea și graiurile tănuite ale paserilor și fiêrelor . . . Mama sa î-I trimite s£ colinde lumea. El cu boierii marî apucă pe apa Buzelui în sus . . . Când sosiră la înfurcîlura Bascei, el dede.pinteni calului seu fuga , trecu în sbor cu fugariul spumegând . . . peste stânci și ape, calul sbura ca nebun cu coma și narea în vent, ér călărețul se simția dus ca vontul și ca gândul peste stânci, peste verdeță, peste gol și erbă cretă . . . El este un copil retăcitoriu prin pădurî» etc. — Ca un retăcitoriu prin pădurî ne apare Phrixus și în tradițiunea lui Hyginus (Fab. 3): Phrixus et Helles insania a Libero obiecta cum in silva errarent. — Despre Nega cea legendară măi există și unele cântece tradiționale române, în unul din aceste ea este numită «îperătesă» întocma ca și în tradițiunea culesă și publicată de Odobescu:

Astă-dî ești îperătesă
Mâne te vîd fără casă . . .

(Tocilesc u, Mat. folk!. 46).

*) A se vede măi sus pag. 533. . .¹⁾

Iorgulescu, Diet, gcogr. Buzêu, p. 554.

¹⁾ Cetele cele numeroase de Moșneni (Moșteni, Moșinași) stabilite în regiunea superuîră a rîului Buzeu (Phasis) erau cunoscute și în geografia antică sub numele de Moscheni, Mossyni și Mossynoeci (Pliniu, lib. VI. 10. 3; 4. 2; 4. 4; V. 33. 4. — Scylax. §. 86. — St e p h. By z. v. Mosoivowoi). După Strabo (XII. 3. 18), ei locuiau în regiunea muntelui Scudises, astă-dî Spediș în plaiul Buzelui, și făceau Parte din o populațiune de munteni, ol Spjtoi. La Apolloniu Rhodiu (II. v. 379) Mossynoeci sunt amintiți în apropiere de Amazone și de Colchî. Locuințele lor se

După tradițiunile populare din plaiul Buzăului, esista între Ddmina Nega cea legendară și între familia Briciu din comuna Nehoiaș 6re-carî legături vechi de înrudire ¹⁾. De fapt însă, noi avem aici num ai una și aceeași familia mare Negoiescă.

209.— Phrixa's, fiul regelui Athamas și al Nephele, încălecat pe b]er, becele cu lâna de aur, trece peste valurile cele agitate ale mării și peste câmpii întinse spre a-și căuta siguranța vieței în Colchis. Pictură de vas după Gerhard, Phrixos der Herold, Berlin, 1842 ¹⁾.

aflau într'un ținut păduros în partea de jos a unei regiuni muntde (iXvjsasav efeir; -fjneipov, Ûtuipeiaç TS vEjiovtai). Avem aici erăși numai o perifrasă a numelui vechi geografic de «Muntenia». Casele acestor Mossynoeci erau de lemn, însă de o arhitectură particulară. Ele erau înalte și construite în forma turnurilor, seu cum se numesc astă-c}î cule. Acești Moșneni (Moscheni, Mossynoeci) întocma ca și Colchiî, vecinii lor, ca și Amazonele, ca și Chalybiî, au fost dislocați în epoca de decadență a geografiei grecesc! și transportați pe ȣermurele de sud-ost al Mării negre, unde numele lor a fost aplicat la nisco triburi obscure de lângă frontierele de nord ale Armeniei. O altă grupă de Moșteni este amintită în geografia vechia lângă Columnele lui Hercule, séu cataractele Istrului (Maattfivol la Stephan Byzantinul și Massieni la Avienus, Or. mărit. v. 421 seqq.).

¹⁾ Domna Nega, ne spune o tradițiune populară, urmărită de Tătari fuge în Nehoiaș la familia Vlădoian, din care î-și trage originea sa familia Briciî.

¹⁾ Acesta pictură de vas, în stil etrusc, ne înfățișeză una din cele mal frumoase re-

Putem ast-fel susține cu 16ta probabilitatea, că din punct de vedere istoric si etimologic numele Phrixus din legenda argonautică este identic cu numele cetei de moșneni, Briciu din comuna Nehoiăș.

12. *Legenda Hellel în versiunea română.*

Despre H e l l e legenda grecescă ne spune numaî forte puțin. Totul se reduce aici la o simplă amintire, că tcnăra princesă cercând se fugă cu frațele seu Phrixus de persecuțiunea mamei sale mascere, Ino, a cădut de pe berbecele cu lâna de aur la strimtoarea dintre marea egeă și marea de Marmara, care în urma acestei nefericiri s'a numit Hellespont, adecă Marea Hellel.

Helle în legenda argonautică, nu are absolut nici un rol, dar cu tete acestea ea a trebuit se fie o figură forte interesantă poporală, fiind-că, după cum ne spun mitologii, ea a dat numele unei mări.

în cântecele istorice ale poporului român mal există si astă-dî o tradițiune despre o teneră fecioră numită H e n a, care se aruncă în mare. Inșă aici sortea eroinei mișcă mal adânc inimile de cât în legenda grecescă. Ilena este o frumuseță ideală a cântăreților români și figura ei se distinge tot-odată prin un caracter nobil, moral ^a).

presentări a legendei lui Phrixus. Tip nobil pelasg, figură sveltă, Phrixus ne apare aici încins pe cap cu o diademă (panglică albă), ca emblemă a descendenței sale din o familia regală. Perul seu buclat, ce-l ajunge până pe umeri, i dă figure! sale o deosebită grația. Același tip ne mal apare și astă-dî la păstorii români din Valea HațeguluT, de pe Retezat-Parângu și din munții Moldovei. Cu mâna stângă, Phrixus se ține de gâtul berbeceluî, <5r cu mâna drdptă ridică în sus căciula națională Dacă și varga cea legendară de aur (т^v XP^{USV} ђăjîov. Apollod. Bibi. III. 10. 2. 8), simbol magic al păstoriei, al prosperității și al păcii. Ca vestment Phrixus are cu sine numaî o haină ușoră cu vergi negre pe margine, în forma unul paliu séu toge primitive. Este un fel de suman fără mâneci, cum se maî portă și astă-dî in părțile muntde ale Olteniei si Moldovei. Faimosul berbece Colchic, ast-fel cum ne apare représentât în pictura de vas, ce o reproducem mai sus, aparține Ia rasa oilor cu cornele belciugate din regiunea Carpaților. Este rasa oilor Dace, ce le vedem figurate și pe reliefurile Columnei Iul Traian (Frochner, PI. 35. 54. 76 și 133).

⁾ Mni-iencscu, Balade I. (1859) p. 6 45. — Teodorescu, Poesil pop., p. 635. — Cătană, Balade pop., p. 140. — Alcxicl, Texte. I. p. 70. - Inrnik-Uamanu, Doine, p. 491. — Manaun, Pocsii pop., Tom. I. (1873) p. 86. — Bibiccsu, Poesii populare din Transilvania, p. 261. 267. 27i. 073. — Todlescu, Materiale folkl. I. 35. 1248. 1269. 1273. — Densușianu Ar., Revista critică-literară, An. 1895, p. 24. — Biignariu, Musa Someșiană. I. aiâde, p. 57. 65. — popp, Lira Bihorului, p. 19. — Gazeta Transilvaniei, Nr. 37 m 1888; Nr. 96 din 1895. — Șezătoarea (Fălticeni) An. I. 43. 76. An. II. 137. An. 111- 211-

Conținutul variantei române este următorul:

Iléna (Ilinca, Lenea, Lina) fîca Sandului, o nepdtă de împêrat, era întocma ca un sôre de vederosă, și de cât ea mai mândruță fldre pe câmp nu era. Despre farmecul frumusețel sale vestea mersese departe peste ten și mări și chipul ei săgetase multă lume. într'o Joi de dimineță, tēnēra fecioră, cu ochi negri, se duce la Dunăre, cu cofele ca florile, și privind spre resărit ea vede înspăimântată venind pe apă în sus un caic cu postav roșu învelit, cu covore împodobit, pe din afară poleit și de arme strălucind. Erau Turcii Țărigradenl cu feciorul de împêrat. Ei veniaû să o răpescă. La început Iléna, cea vestită de frumosă, nu scia, dacă lângă țermurîi Dunării sunt macii înfloriți, ori sunt Turcii înveliți, tot cu roșu împodobiți. Apoi înfricoșată ea aruncă vedrele la pământ si alergând la părinți le dice plângând și suspinând. Maică, măiculifa mea, ascundeți-me unde-va, că vin Turciî se me ia! Turcii sosind se duc îndată la casele cele frumoase ale Sandului și găsesc pe tēnēra Ilincuta ascunsă în grădiniță sub o tufă de românită. Ei o smulg din sînul familiei, o pun în caic și plecă cu densa pe apele Dunării în jos. Desperată de o despărțire atât de violentă de lângă sînul mamei sale, si de sdrtea, ce are s'o accepte în casa răpitoriuluî seu, nobila fetiță se aruncă în Dunăre, ori după alte versiuni în mare, că-cî de cât roba Turcilor și Demnă păgânilor, mai bine hrană pescilor si rugină petrelor. Patria adeverată a acestei frumoase eroine a fost, după cele m ai multe variante române, lângă Dunăre, acolo unde sosesc caicul cel faimos, ér curțile Sandrului, ale părintelui seu, se par a fi fost la Tirighina. Comuna FilescI, unde se mal vĕd ruinele acestei avute acropole preistorice, mal pdrtă și astă-di numele vechiu de Șăndrenl.

Acesta interesantă rapsodia de la Istrul de jos era cunoscută și anticitățil. După curn Ovidiu intercalase în legenda Medeel cele mal frumoase versuri din cântecele populare despre Nedca, cântăreța cea vestită, tot ast-fel făcuse și poetul epic Valeriu Flacc din sec. I d. Chr., care în Argonauticele sale reproduce episoade întregi din poema tradițională a Ilenei celcî frumoase de la Istru.

Iason, după cum ne spune Valeriu Flacc, sosind cu corabia la gurile riulul Phasis ordonă eroilor Argonauți se iee armele, apoi în dimineță urmădre densul cu 9 soți ai sēi părăsesce corabia spre a se duce în orașul lui Aiete. în aceeași di dimineță, pe când resăria sdrele, Medea merge la țennurele rîuluî Phasis și privind în depărtare ea vede de o-dată pe acești Argonauți înaintând încet pe lângă țermure în sus. Se opresce îndată. Apoi întristată si cuprinsă de frică dice către crescătorea sa: ce trupă este acesta

măiculiță? de sigur ei vin ca se me ceră, eu n'am mai vădut nici arme, nici îmbrăcăminte, cum au émenii aceștia, te rog, vină se fugim, se ne ascundem unde-va în tufe, ca se nu ne gasésca.

Ér bētrâna Henioche i dice: nu te înfricoșă, nu te înspăimēnta, ei nu sunt dușmani, cari se te amenințe, orī sē-tī facă vre-un rēu; după cum vēd, ei au haine rosii ca flacăra, ei porta, panglice și frunde de olive, ei sunt Greci, asemenea întru tōte lui Phrixus, care încă venise din Grecia ¹⁾).

Ce e drept legenda Ilenei celei frumde, însă nefericite, de Ia Dunărea de jos, ne presintă în partea ântâia o mare asemenare cu legenda epică a Medeei. Mai mult ea este o eroină din aceeași cetate preistorică, de unde era si Medea ¹⁾).

Însă în tot cașul Iléna, cea «fără de semen în lume», fica Sanduluî, pe care o celebrează cântecele populare române, nu este Medea, fermecătorea cea făimosă a anticității. Avem aici un alt tip, și un alt ciclu epic, ce ne apare în legendele grecesci, numai în formă fragmentară, sub numele de Helle.

Este probabil, că în cele mai vechi variante grecesci, Helle nici nu figura ca sora lui Phrixus. Acesta o confirmă si pictura de vas, ce o reproducem mai sus (pag. 591), unde ne apare numai Phrixus, fără se aibă lângă densul si pe Helle.

¹⁾ **Talerii** Flaccl Argonauticon, V. v. 342 seqq.:

..... fluvios riparaque (Medea) petebat

Phasidis

Ut procul extremi gelidis a fluminis undis

Prima viros tacito vidit procēdure passa,

Substitit, et moesto nutricem affata timoré est:

Quae manus hacc, certo ceu me petat agmine, ma t c r,

Advenit haud armis, haud unquam cognita cultu ?

Quaere fuga m, precor, et t u t o s c i r c u m s p i c e s a l t u s . . .

Non tibi ab hoste minae, née vis, ait (Henioche), ulla propinquat,

Nec metus; externo jam f l a m m e a m u r i c e cerno

Tegmina, jam vittas frondemque imbellis olivae.

Graius adest

¹⁾ După altă variantă, î l é n a cea frum<5să, «cum nu măi era în lume», se lasă de bună voia, ca se fie răpită, fiind-că mama-sa murise, tatal-sēu îmbētrânise, și el rēu o necăjia. Avem aici aceeași tradițiune legendară, ca și despre Nephelē și Athamas. Eroul, care ră-pesce pe Iléna, o pune lângă dōnsul, pe cal, și întocma ca Phrixus cu sora-sa Helle, el alergă de nici nu măi atinge pământul.

Și trecură peste munte . . .

Și trecură peste ape

Ca de tatăl seu se scape . . .

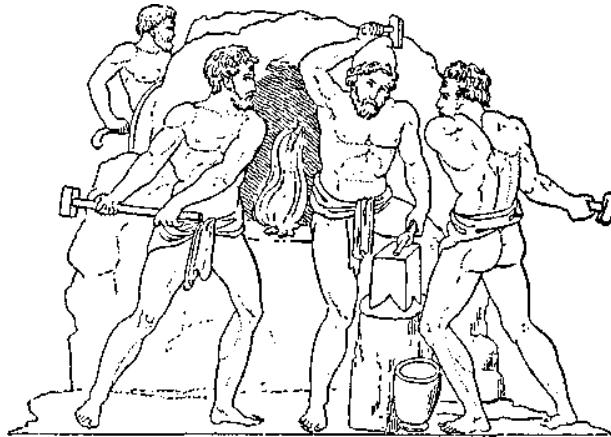
Marienescu, **Balade**, I. p. 8.

XXVII.-H+AISTOS. VOLCANUS.-PATRIA ȘI OPERELE SALE CELEBRE ÎN TRADIȚIUNILE ROMÂNE.

După tradițiunile homerice, istoria artei vechi metalice era încorporată în cel mai genial tehnic al timpurilor eroice, numit de Greci Hephaistos, de Egipteni Op as ¹⁾, ér de Romani Volcanus si Vulcanus.

Patria lui Vulcan a fost în regiunea cea fericită din nordul peninsulei thracice, acolo unde se născuse toți deii, lângă Oceanos potamos, numit și părintele deilor ²⁾.

Vulcan, după cum ne spune Homer, precipitat din Olymp de mamă-sa Junona, fiind-că se născuse diform, petrecuse 9 ani într'o speluncă, séu făurisce, de lângă fluviul Oceanului, acolo unde râul murmură și spumegă cu un vuiet imens, adecă lângă cataractele Istrului. Aici el se ocupa lucrând agrafe, inele, brățare, cercei și colane ³⁾.

210. — Făurăria lui Vulcan. Baso-relief din Museul Capitolin. Vulcan bate cu ciocanul o bucată de metal. Lângă densul doi cyclopî (Bronte și Sterope) i dau ajutoriu, un al treilea (Arges) suflă cu foii. După Müller, Manuel d'archéologie, Pl. 32, fig. CV.

Pe monumentele de sculptură ale epocii romane, Vulcan este înfățișat cu o căciulă Dacă pe cap. Aspectul făurăriei sale este în general același din nordul Istrului de jos. El lucră cu aceleași instrumente simple, pe care le mai vedem și astăzi la ferarii din regiunea Carpaților, doi fol, clesce, ciocane și o nicovală în forma celei descoperite la Grădiscea Muncelului, așezată pe un butuc de lemn nelucrat.

O Cicronis Nat. Deor. lib. lit. c. 22.

») **Homeri Ilias**, XIV. v. 201. ")

Homeri Ilias, XVII. v. 400.

Cu privire la patria lui Vulcan, noi mai aflăm o importantă notiță la Pindar și la autorul poemcî epice Danais. După cum ne spun denși, Vulcan csise la lumina din țeră, ex. ΥΤΙÇ *). Avem aici erăși numele poporal geografic al regiunii dintre Carpați meridionali și Istru: Te r a.

Regiunea de la Dunărea de jos au format în tete timpurile pământul cel clasic al producțiunilor metalifere. Aici începe metalurgia, aici arta de a fabrica metalele. Aici, maî mult întâmplările, de cât cercetările archeologice, au făcut si fac a se descoperi nenurnerate tesaure de obiecte de aramă, de bronz, aur și argint, cele maî multe de o tehnică admirabilă, mărturiî ale unei puternice civilizațiunii dispărute, ale unei arte, care nu era nicî grecescă, nici etruscă. De altă parte pământul Eladel și al Asiei mici a fost tot-de-una sêrac de mine si sêrac de fauri. Chalybiî, Dac.ylil, Cureți! si Telchiniî, măiestrii în topirea și în lucrarea metalelor, ne apar la denși numai ca colonii sau migrațiunii scythe, de multe ort ca un fel de alchimist! și vrăjitori.

Un fiu al lui Vulcan era cunoscut în. vechile tradițiunl grecesc! sub numele de Ar d al os (Ardalus ²). Avem aici o numire etnică, care după cum vom vedé mal la vale, corespunde la eponimul de Ardelean, sau din Ardei ³). Eponimele erau în timpurile vechi grecesc! forte usitate. Ast-fel avem: Aegyptos, Thessallos, Istros etc.

Despre fiul lui Vulcan, numit Ardalus, se mal spunea, că dânsul a fost acela, care aflase fluera (αΟΧοv):

Fluera ne apare ca cel mal vechiu si mal plăcut instrument de musică al Pelasgilor. La poporul latin și la Romani fluera era prescrisă la tote ceremoniile religioase și politice, la sacrificii, la procesiuni, la jocurile publice, la ospete, la resboie, la triumfuri, la nunți si la îmmormentări *). Cu fluera

¹) **Harpocr. v.** ΑιΤόx.*ov=c: ²0 5£ IlivSapoț i.v. 6 rrvjv AovatSa jisnoifxoiț tpaoviv '**Kpty**_-9-iiiviov **xal** "H'fatGTov EX f •?]; (pav-îjvai (Homeri Carraina, Ed. Didot. p. 586).

•) **Pansaniae** lib. II. **31. 3.**

³) Numele poporal de Ardei, ce-1 are Transilvania sau regiunea centrală a Daciei vechi, este, după cum am vedut mal sus, forte vechiu. Un vicus Ardilenus este amintit în epoca romană lângă Filipopole (C. I. L. VI. nr. 2799), probabil o colonia de păstori ardeleni. De asemenea se pare a fi fost o colonia de Ardeleni și în Roma, despre carî amintesc Phaedru, fabulistul născut în Thracia: Est ardelionum quaedam Romae națio (iib. II. fab. 5), și Marțial în epigramele sale (I. 80. II. 7); omeni de alt-mintrelea forte activi, dintre cari unii se ocupau cu arta declamațiunii, cu advocatura, istoria, poesia, gramatică, astrologia, însă, după cum ne spune Phaedru, e? erau tot-de-una nemulțămii și forte urgisiți în Roma.

⁴) **Mommsen**, Rom. Gesch. I. 220: Auch sie (die Flôtenblâser) fehlten bei keinem Opfer, bei keincr Hochzeit und bei keinem Begrâbniss; und neben der uralten öffenthlichen Priesterschaft der Springer steht gleich alt, obwohl im Range bei weitem

se acompaniaŭ după terminarea festinelor cântecele pentru lauda deilor, a eroilor și a bărbaților iluștri ¹⁾).

Și astă-dî culmile și văile Carpaților mai resună întocina ca în timpurile pelasge de cântecul cel dulce al fluierelor pastorale. Fluera este, care dă și astă-dî solemnitate ospetelor, nedeilor și petrekerilor populare în părțile cele muntde ale terilor locuite de Români. Cu fluera se însoțesc cântecele vitezesă despre Novac, Gruia și Iorgovan, ce dau meselor populare un caracter festiv tradițional, în fine cu fluera se acompaniază bocetele femeilor pentru ceî ce trec în altă lume ²⁾).

Între operele cele mai renumite de artă ale lui Vulcan, ccî vechî amin-teau o viță de aur încărcată cu foî și cu strugurî, pe care o fabricase Vulcan pentru părintele seu Joe, și pe care acesta o dăruise apoi lui Laomedon, regelui Troiei ⁸⁾. Vulcan, după cum ne spune Iliada lui Homer, mai lucruse, cu deosebită măiestria, scaune poleite pentru deii din Oiymp ⁴⁾, și un tron de aur pentru Junona ⁵⁾).

MaT esista însă o legendă importantă religioasă despre unele obiecte sacre

niedriger, die Pfeifergilde (collegium tibicinum), — Moiiinseii, ibid. p. 230: Die einheimische Flote Hess man sich gefallen, aber die Lyra blieb geachtet.

¹⁾ Cicronis Tuse. IV. c. 2: gravissimus auctor in Originibus dixit Cato, morem apud majores hunc epularum fuisse, ut dinceps qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes.

^{a)} Iubirea tradițională, ce o au păstorii români pentru fluera, o aflăm esprimată, în mod admirabil, în următoarele versuri populare:

Ér la Mult dice cu foc ! Vntul când o bate Prin ele-a răsbate Ș'oile
ș'or strînge Pe mine m'or plînge Cu lacrimi de sânge.
cap se-mi pui

Flueraș de fag, **Aleksandri, Poesil pop., p. 2.**

Mult elice cu drag ! După legendele române fluera e «blagoslovită». Ea este Flueraș de os, făcută de Dumnedeu, când a păscut oile pe pământ
Mult dice doios ! (Șezătoarea. Fălțicent, An. I. 156). înțelege aici pe Apollo său
Flueraș de soc, Serele. Figura S 6 r e l u î o măi vedem și astă-dî reprezentată pe fluerele păstorilor români, ca ornamentațiune sub formă

de discuri ccrculare.

²⁾ Ilias parva, frag. 3.— Acesta viță de aur a trecut mai târziu în posesiunea regilor Persiei, la Cyr sila Dariu Hystaspe (Cf. Pliniu, lib. XXXIH. c. 15; Herodot, lib. VII. c. 27).

^{*} **Horn cri** Ilias, XX. v. 11. —După Diodor Șicul (V. 74) Vulcan a aflat nu numai modul cum se pote lucra ferul, arama, aurul și argintul, dar el este autorul tehnic al tuturor operațiunilor industriale, la can focul j<5că un rol principal.

¹⁾ **Homeri** Ilias, XVII, v. 238-239.

ale Scythilor, o tradițiune, ce stă în raport forte strâns cu lucrările miraculoase, pe cari anticitatea le atribuia lui Vulcan.

În timpurile primitive, ne spune acesta legendă, pe când domniau la Scythii regii Lipoxais, Arpoxais și Colaxais, au căzut din ceriu pe pământul Scythiei următoarele obiecte de aur: un plug, un jug, o secure cu două tăișuri și o pateră ¹⁾. Aceste obiecte prețioase formau aurul cel sacru al Scythilor, pe care, după cum scrie Herodot, î-l conservau însuși regii cu cea mai mare pietate și îngrijire, în fie-care an se făceau întruniri publice și sacrificii mart la locul, unde se aflau depuse aceste daruri sfinte. Aceste obiecte sacre cădute din ceriu ni se prezintă ast-fel ca niște vechi paladil naționale ale Scythilor. Ele aveau o însemnătate nu numai religioasă, dar tot-o-dată politică și economică. Plugul cel sfânt simboliza de sigur introducerea binefăcătoare a agriculturii, gloria cea veche a națiunii pelasge; jugul, domesticirea animalelor trebuincioase la cultura pământului; securea de război, apărarea în contra inamicilor, era patera, sacrificii și libațiuni deilor.

În ce privește plugul cel miraculos de aur al Scythilor mai e de lipsă să se amintim aici încă o veche tradițiune, pe care o aflăm la Apolloniu Rhodiu. Vulcan, după cum ne spune acest erudit poet alexandrin, fabricase pentru regele Aiete, domnul Scythiei, și al părților de apus ale Pontului, un plug de adamant, sau de oțel, și doi tauri cu picidrele de aramă. Cu acest plug, regele Aiete trase câte-va brasde înalte de câte un stâncin pe câmpul cel întelenit de lângă reședința sa ²⁾. Este una și aceeași tradițiune la Herodot și la Apolloniu Rhodiu, însă sub forme deosebite. Vulcan este autorul tehnic al plugului celui sfânt al Scythilor. Lui Vulcan, după cum ne spune Suida, i atribuiau vechile tradițiuni, fabricarea celor de fier instrumente agricole, $\epsilon\upsilon\omega\pi\alpha\chi\epsilon\iota\sigma\alpha\iota$.

Despre vița și despre plugul de aur mai există și astăzi la poporul român diferite reminiscențe ³⁾.

¹⁾ **Herodot** lib. IV. c. 5. 7. — O tradițiune analogă despre un clopot lăsat din ceriu, o aflăm într-o «Urare» românească «cu plugul» din comuna Ancesd, jud. Tecuu:

Bucurați-ve boieri, bucurați-ve De clopot versat

Aici sub numele de «Troian împărat» nu este a se înțelege «Traian» cuceritorul Dacici, ci Novac Troian sau Hercule cel legendar (Cf. p. 427, nota 2, și p. 599). ²⁾ Apollonii Rhodii lib. III. v. 230-233. - Pindarii Pylh. IV. ³⁾ O viță de aur era trasă pe fâșia Domnului sfânt:

Cum s'a bucurat Troian împărat Drept de la Dumnezeu lăsat.
Dumnezeu e mititel Cu fasuța de metasă
mititel și înfășătel C'o vită de aur trasă.

Șezstoarea (Fălticeni), An. I, p. 148.

Despre verga de aur, aflăm diferite notițe la autorii de peste Carpați. Ea se găsea

Cu deosebire se spune despre plugul de aur, că eroul mitic Novac Troian a fost acela, care a tras de-alungul torc! de la apus spre răsărit o brasă uriașă cu un plug de aur și pe care densul l'a tîrît cu manele sale fără ajutorul boilor >). Un principe al Transilvaniei, ne spune altă tradițiune, a început se are cu un plug de aur, însă venind înimicii și trebuind se părăsescă lucrul, densul a îngropat plugul de aur în pământ și a fugit ²⁾. În comuna Romos din Transilvania, după cum ne spune poporul, se ar fi descoperit un plug de aur și diferite obiecte în forma instrumentelor de agricultură ³⁾; în comuna Cufoia și în Șardul-unguresc două pluguri de aur în miniatură *), ér în comuna Gostoveți din județul Romanați un plug de aur și diferite obiecte antice ⁶⁾.

Aruncând acum o privire generală asupra acestor diferite tradițiuni populare, noi vom pute considera ca un fapt istoric, că la Scythii din regiunile agricole a existat într-o adevăr un plug de aur, ca obiect sacru de venerațiune, ca un paladiu național al existenței lor politice și economice.

prin viile, ce se cultivă în regiunile aurifere ale Transilvaniei și Ungariei.—**Petri Ranzani** Epit. rcr. Hung. Index IL Ed. Floriani, p. 154: Et quod mirabile in vinetis in aurifere loco satis, aureae virgunculae . . . quandoque leguntur. Cuius generis complures nos vidisse fatemur. La acest text Florianus face următarea notiță: In Transilvania aureae virgulae in vinetis nascuntur. De asemenea scrie Fridwalszky, *Minero-logia Transilvaniae* (1767) p. 26: videre mihi datum est, in Augustissimo Domus Austriacae Cymeliarcho virgam auream e montibus Tokaj erutam, vi ti adnatam implexamque, longam si distendatur, facile unius et medii pedum. Conferesce in acesta privință și B en k 6, *Transilvania, I* (1778) pag. 95. Fără îndoială, noi avem aici numai simple credințe populare, ce nu se pot prin nimic justifica; însă aceste credințe se reduc la timpuri foarte depărtate. Despre varga de aur se face amintire și într-o colindă populară română.

Pare-că era

Si 'nprejur

Ici în curtea mea de lac

Un lac chiserac Vergă ca de aur, Cu ochi de balaur.

Marienescu, *Colinde*, p. 152.

¹⁾ Cestionariul istoric. Răspunsuri din com. Sâmburesci, jud. Olt.

²⁾ Millier, *Siebenbürgische Sagen*, p. 75: Bei Neudorf (lângă Sighișera) . . . pflugte einmal Fiirst Apafi und zwar mit goldenem Pfluge. Da kamen die Kurutzen und zwangen ihn die Arbeit aufzulassen . . . Zuvor aber vergrub er den goldenen Pflug.

³⁾ Ackner, *Die römischen Alterthümer in Siebenbürgen*, p. 13: Von Romos oder Rams, ostlich von Broos gelegen, wird erzählt, dass daselbst schwer goldene, einem Pflug und Ackerwerkzeugen ähnliche Gegenstände gefunden und von dort weggeführt worden seien.

*) Cestionariul istoric. Răspunsuri din comuna Geaca în Transilvania.

⁵⁾ Frumlescu, *Dicționarul topogr. al României*, p. 221, — O altă tradițiune la Lehoczky (Beregvarmegye, III. 276).

însă de o parte, numărul cel mare de tradițiuni, ce le aflăm, despre plugul de aur în țările locuite de Romani, de altă parte importanța, ce se atribuie acestui simbol al agriculturii! în reminiscențele poporului nostru, ne fac a presupune, că tradițiunea lui Herodot se referă la țările Daciei.

Ce e drept, Scythii din Olbia povestiau lui Herodot, că țara, unde se aflau depuse aceste obiecte sacre se afla situată în părțile despre medă-nopte. Însă după ideile și după cunoștințele geografice vechi, regiunea Daciei, cu munții și cei înalți, după cari se ascundea sdrule, era considerată ca cea mai nordică; ea se afla situată tocmai sub Ursa cea mare; pe ea se redima polul boreal al cerului, Geticus polus ^x). Mai mult, în poezia populară română din Moldova se mai spune și astăzi, că turmele cele frumoase ale păstorilor ardeleni vin tocmai de la «medă-nopte» ²).

Însă cea mai importantă tradițiune despre operele cele faimoase ale lui Vulcan o aflăm în o colindă română din munții apuseni al Transilvaniei. Lucrătorii minelor de aur din aceste părți, odată atât de fericite, ale Transilvaniei, mai celebrează și astăzi în colindele lor pe faurul cel măiestru al anticității, căruia îi atribuie găsirea viței de aur, fabricarea plugului de aur, a fluierului de aur și a scaunelor pentru ceta cea aleasă a sfinților. Textul acestei memorabile colinde este în părțile sale esențiale următorul:

Ferice de est Domn bun,
De trei fu ce-o d'avut
Unul d'umblă cu plugul,
Unul pasce oile,
Unul sapă viile.
Tot săpând și îngropând
Găsi vița de aur
Și se nveță bun faur,
De mi-șî lucra la d'aur.
Și do el, mi-sî mă făcea
La cel frate plugărel
Tot un pluguț de d'aur
In cătr'o cu plug pornia
Tote cestele resturna . . .
Și do el,, mi-șî mă făcea
La cel frate pocurar

¹) **Martialis** Epigr. lib. IX. 46. v. 2.

venite tot de departe	¹) turme multe ți bărbate	caic
tocmai de la medă-nopte;	nu sunt de aici ,	
ciobani mândri și voinici,	ci veniți din lumea mare pe gorgane și	
	pe vale până la curțile tale.	
	(Cătunul Ungurenî, <i>jad.</i> Tecucio).	

Tot un fluer de d'aur,
 In cătro cu ol pornia
 Tote handle rîsuna,
 De codrii se legăna ...¹⁾.
 Și do el mi-șt măi făcea
 Tot jilturî (jețuri) părinților
 Și scaune sfinților,
 De do el se-mî hodinescă
 La Pasci și la dile marî
 La sfintele Dumineci
 La dalbele biserici...¹⁾.

In acesta colindă, după cum vedem, se face amintire despre obiectele cele mai miraculoase de artă ale anticității preistorice, despre vița de aur, pe care Vulcan o dăruise lui Joe, despre plugul de aur din tradițiunile lui Herodot și Apolloniu Rhodiu, despre fluerul de aur, a cărui invențiune se atribuia lui Ardalus, unui fiu al lui Vulcan, despre tronurile (jilturile) și scaunele cele minunată, pe cari acest neîntrecut măiestru al artei pelasge, le făcuse părinților săi și deilor din Olymp³⁾.

În acesta colindă din regiunea minelor celor mai avute de aur, Vulcan ne apare numai sub numele de «faur» (faber), ce «lucra la d'ă u r», însă el este cântat ca un «bun» faur. Este același epitet, pe care-l dă Homer lui Vulcan sub forma de γ.ΧτνοΤΕ^VYjç, adică măiestru celebru.

Avem ast-fel aici un fragment foarte prețios dintr'un cântec religios în onoarea lui Vulcan, un imn popular, ce vedem că a resunat în continuu, din ndptea timpurilor până în zilele noastre, despre patria și operele celebre ale acestui nemuritorii! părinte al artelor.

¹⁾ În. tradițiunile române fluerul de aur este atributul «Bunului Dumnezeu» (Apollo), ca păstoria de oi:

Der, după oi cine umblă ?
 Umblă bunul Dumnezeu

Cu fluer de aurel . . .

Bârseanu, Colinde, p. 18.

Cf. D au I, Colindi, p. 8.

^{a)} Prâncu-Candrea, Româniile din munții apuseni, p. 188. — După cum scrie Pliniu (VI. 35. 8) un fiu al lui Vulcan se numea A e t h i o p s. Forte probabil, el este unu și același cu Ardalus. Locuitorii minelor din munții apuseni al Transilvaniei se mai numesc și Topi. Despre Aethiopiile lângă fluviul Oceanului, lângă văile Cernei amintesc Dionysiu Periegetul (v. 219). Aceiași Aethiopi după Priscian (v. 570) locuiau în Erythia lângă muntele Atlas. Ne întrebăm însă de care Erythia pînă se fie vorba aici ? De R u ș a v a séu Orșova, ori de minele cele avute de aur de la R o ș i a (Verespatak) lângă Abrud ?

³⁾ Homer nu ne spune, dacă scaunele cele poleite din porticla Olympului erau de petra ori de metal, însă colindele române fac o deosebire, în dalbele mănăstiri erau

**XXVIII. — TES AURUL ARIMASPIC SEU HJPERBOREIC
DE LA PETRÎSA.**

**1. Comuna Petrosa și importanța sa archeologică.
Descoperirea tesaurului.**

În județul Buzeu, acolo, unde catena meridională a Carpaților începe să se recurba spre medă-noapte, se ridică în forma unui vast amfiteatru, muntele Istrița cu stâncile sale cele abrupte și cu pădurile sale seculare, și pe o mică terasă de sub palele acestui munte, se află situată comuna Petresa.

Muntele Istrița, care dominează până în depărtare linia cea veche de comunicație dintre Moldova și Țara-românească, formează o poziție strategică de prima ordine, și de sigur, că acest punct excelent de observație și de apărare a fost utilizat încă de cele de întâiu triburi resboinice pelasge, ce se aședase în valea cea frumoasă a Dunării de jos.

Pe vârful cel mai înalt al acestui munte se mai cunoscuse încă înainte de a. 1847 urmele unui val circular, cu un diametru de 20" (6 m. 32), care purta numele enigmatic de «Șura de aur».

Cu ocaziunea săpăturilor, ce se făcuse aici în secolul trecut, s'au descoperit, în lăuntrul acestui val, un pavagiu de piatră, și împrejur fundamente de edificii, table subțiri de marmură și fragmente de sticlărie. Probabil, că noi avem aici ruinele unui vechiu templu și care la trebuință servia și de fortăreață).

O stâncă de pe muntele Istrița mai păstrează încă până în zilele noastre forma unui cal alb, și culmea, pe care se ridică acesta figură simbolică, se numește de popor «Piscul Calului alb». Fără îndoială, că avem aici un monument votiv consacrat divinității Sorelui, lui Apollo, zeului hyperboreu, încă din timpurile când simulacrelor și atributele divinităților se tăiau în stâncă via pe verfurile munților, adese ori în proporții colosale.

două feluri de scaune: «jețuri stoborite pentru sfinți mai meruțel, și «jețuri de aur scrise, pentru bunul Dumnezeu, pentru Moș Crăciun, Ion Sânt-Ion, Maica Precista etc. (Marian, Sărbătorile, I. 48—49. — Cestionariul istoric. Răspunsul din com. Găvăncșel, jud. Buzău).

*) **Neigebaur**, Dacien. Aus der Ueberresten des klassischen Alterthums. Kronstadt, 1851, p. 122.

Alte doue stânci de pe muntele Istrița portă fie-care numele de «Petra Șoimului», în una din aceste se află săpată o căsuță «din vremile de demult», séu «de urieșl», cum dice poporul, înaltă și largă de câte un stânjin (1 m. 89). Ér în apropiere se află o «urmă mare de urieș» *).

O altă înălțime de pe muntele Istrița se numesce «Cuibul Corbuluî», un isvor de acolo «Fântâna Vulturului», ér în apropiere se află «Lacul Vulturul u î».

Resturile unei alte construcțiunî antice de apărare se află sub polele munteluî Istrița, însă fundamentele sale sunt astă-dî în mare parte acoperite de casele sătenilor din Petrdsa. Forma acestei fortificațiunî este patrunghiulară, ér lungimea laturelor sale este de 226 m. și 180 m. ⁸⁾. Distinsul archeolog Bock, care visitase pe la anul 1861 acesta localitate, ne spune, că murii acestei puternice fortificațiunî de la Petrdsa, aveau o grosime cyclopică³⁾, și că laturile acestei cetăfui erau apărate cu 4 turnuri urieșe. Pe la a. 1866 însă, aceste turnuri erau distruse și în locul lor se vedeau numai movile enorme de ruine.

Un deosebit interes archéologie ne presintă și câmpiile de aici.

De sub polele muntelui Istrița se întind întocma ca nisce rade, lungî și-ruri de movile, unele către părțile de jos ale Moldovei, altele spre Dunăre, ér de Ia Dunăre ele se prelungesc pe cel alalt țermure către peninsula balcanică. Avem aici în mare parte tumule funerare ale epocel preistorice, ridicate pe lângă căile de comunicațiune ale Pelasgilor de la CarpațÎ.

Însă nu numai muntele Istrița cu colinele, cu văile și câmpiile sale, dar întregă regiunea Buzëuluî formează un district forte important pentru studiëe archeologice.

Aprôpe nu esistă o comună în acest interesant județ al României, unde să nu se găsească o mulțime enormă de fragmente de ceramică primitivă, bucăți mari și grase de vase stricate, urne cu cenușă, olane pentru aducerea apel de pe cdstele munților, arme de metal, ornamente de bronz, verigî de gût, cercel, mărgel, catene, în fine urme de fortificațiunî și de edificii antice,

¹⁾ Responsurî la Cestionariul archéologie, jud. Buzëu, p. 344, 367, 556 (Bibi. Acad. rom. Ms.).

²⁾ Planul acestei fortificațiunî ridicat in a. 1866 se află reprodus la Odobesco (Le Trésor de Pétroussa, III. p. 20). Originalul în Biblioteca Academiei române în volumul «Vederi din Buzeu» (nr. cat. A. 28). Pe acest plan grosimea zidurilor este indicată cu 2 metri. La Iorgulescu (Diet. jud. Buzëu, p. 390) cu 2.20 m.

³⁾ Die Fundamente eines «Tatarenschlosses in ihrer cyclopischen Dicke 'ttheilungen der k. k. Central-Commission zur Erhaltung der Baudenkmale. XII. Jhrgg. 1868) p. 128),

mai tôte, după cum ne spune poporul, din vremile Tătarilor celor mari, sêu ale urieșilor '). Prețioase resturi arheologice din timpuri depărtate, cărora

până astă-dî nu li s'a dat atențiunea cuvenită, dar cari ne fac a medita cu

multă serioșitate asupra trecutului depărtat al terilor de la Dunărea de jos. Intre cele mai interesante anticități, ce caracteriseră această regiune, noi vom reproduce aici o mică statueta de bronz, ce a fost descoperită în comuna Năieni, aprîpe de Petrîsa, și care se distinge prin formele ei într-o adevăr remarcabile. Aceasta statueta reprezintă pe Cybele sau Mama mare, încălecată pe un leu, ăr lângă dînsa se vede în partea dreaptă, stînd în piciorc tenorul Attis, fiul lui Calaus, numit în tradițiunile române Calo i an. Fără îndoială, că din aceste ruine de fortificațiuni de diferite sisteme, din această mulțime enormă de resturi ale unei industrii antice, variată în tehnică și variată în forme, se reflectă două epoci diferite de civiliza-

211. — Mama mare (Cybele) încălecată pe un leu. Alături de deia, tînărul Attis

(fiul lui Calaus) sau Cal oian în legendele române. Statueta de bronz descoperită pe teritoriul comunei Năieni lângă Petrîsa. Înălțimea 15 cm., lungimea 12 cm. (Muzeul

național de anticități în București »).

Venim acum la cestiunea fâimoselor obiecte de aur, ce au fost descoperite

în secolul trecut pe cîștele de resărit ale muntelui Istrița și cari astă-dî

*) Răspunsurile la Gestionar i ui nostru istoric: «Se mai găsesc în moșia Aliceni la un loc, ce-i dice «Podul Tătaranî», niscă bucăți mari și mici de vase stricate și hîrburi grîse, mai ales sunt de mirare niscă torte mari de vase, grîse ca mîna unui om și de lungime ca de 3 și 4 decimetri și late aprîpe un decimetru, (se trimite desemnul), ăr hîrburile sunt grîse ca de două degete și se vîd, că fac parte din vase destul de mari. Sunt unele acoperite cu fel de fel de figuri și litere. Omenii se miră, că nu pot arăta locul din pricina acestor cioburi» (învețătorul I. Voiculescu din com. Ziliștenca).

*) Aceasta statueta ne înfățișează pe Mama mare sêu Cybele ca o divinitate a res-

țiune, una preistorică sau pelasgă, care unde timpurilor

romane,

sunt cunoscute în literatura arheologică sub numele de «T e s a u r u l d e l a P e t r o s a », obiecte a căror epocă, proveniență și importanță istorică a romas până astă-dl obscură >).

În a. 1837 doi țeranî români din comuna Petrosa, cu numele Ion Lemnariul și Stan Avram, ce lucrau pe costele muntelui Istrița, ca se estragă petrele trebuincidse pentru construirea unui pod, descoperiră sub un bolovan de petră, la o mică adâncime în sînul pământului, o colecțiune forte prețioasă de diferite vase și ornamente de aur.

La început cei doi țeranî cercară se ascundă obiectele găsite, însă mai târziu. partea cea mai însemnată din acest tesaur trecu în manile unui speculant albanes, numit Anastase Verussi, care' frânse cu ciocanul și cu securea aproape tete aceste neprețuite obiecte, ca ast-fel se le deformeze și se scape de prescripțiunile legilor române cu privire la tesaur.

Unele din aceste obiecte erau ornate cu petre fine și cristale, de diferite colori, roșii, albastre, verdi, galbine și albe; însă fiind-că gемеle aceste erau considerate de puțină valoare, ele au fost în mare parte scose din obiectele, pe cari le ornau.

Abia în a. 1838 guvernul țerei informat despre descoperirea acestui important tesaur, ordona o cercetare, însă pe.lângă tde perquisițiunile, și pe

boiului. țe-ița portă pe cap un coif și este înbrăcală cu o tunică strînsă pe corp și ițarî bărbătesc!. Coiful avuse la început o creastă de asupra. Cu mâna stângă (Jeița se ține de comă, ér cu mâna dreaptă prinde ctfa Icului aruncată pe spate spre a-l guvernă. Tênerul A t t i s, favoritul deitei, se ține cu mâna dreaptă de coma leului, ér eu mâna stângă imbrățisează pe la spate corpul deitei. El portă doue chici lungi pe umere și una pe spate. Acoperemêntul capului nu se pote bine distinge, figura fiind în partea acesta cam tocită. Se pare însă, că a fost figurat cu o căciulă plecată spre st an g a. Pe vechile monumente de sculptură și pictură, Attis era tot-de-una reprezentât cu o c ă c i u l ă (frigiană) pe cap. O altă figură se afla în partea stângă a statuetei. Ea a fost însă ruptă ori separată, probabil de preoții ortodoxi al Cybelei. Se mai cunôsce numai un fragment din palma și degetele mânei drepte, cu cai e se ținea de ceda leului.

¹⁾ Dintre-f ublicatiunile mal de valôre, cari s'aù ocupat cu descrierea și studiul tesaurului delà Petrôsa. vom aminti aici: Spicuitoriul Moldo-Român sub direcțiunea lut G. Assaky, An. 1841, p. 60—67 cu ddue stampe, — Arneth, Die antiken Gold- und Silber-Monumente des k. k. Miinz- und Antiken-Cabinetts in Wien, 1850, Abth. II. III, p. 83.— Charles'de Lina?, Histoire du travail à l'exposition universelle de 1867. Paris, ¹868, p. 183—197. — Notice sur la Roumanie. Paris, 1868, p. 359 — 404. — Canonicus î*r. Fr. Bock în Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien, 1868. XIII. Jhrgg., p. 105 — 124. — Chnrles de Linas, Les origines de l'orfèvrerie cloisonnée. Arras et Paris. 1877-1887. Tome I. III. — Odobcsco, Le trésor de Pétroussa. Tom I. II. III. în un singur volum. Paris, 1889—1900.

lângă toate măsurile într-o adevăr severă, ce se luă, de abia se mai putu salva numai o parte din această monumentală comoră arheologică. Apoi jumătate dacă nu mai mult din aceste obiecte antice dispăruse.

Procesul în contra M. Ion Lemnariu și Stan Avram, cari descoperise, împărțise și vânduse tezaurul, precum și în contra Albanesului Anastase Verussi și a complicilor săi, cari voiau să ascundă, să deformeze și să înstrăineze obiectele cumpărate, se continuă până la a. 1842.

Din diferitele depozite ale inculpaților și ale martorilor, ce se află consemnate într-un voluminos dosar, după în arhivele statului din București, rezultă, că tezaurul de la Petrôsa în momentul descoperirii sale se compunea din cel puțin 22 obiecte de aur, de mărime și de forme diferite.

Însă pe lângă tot zelul comisiunii, ce se instituise, și pe lângă toate măsurile extrem de riguroase, ce se luă, nu se mai putu constata cu exactitate locul, unde se descoperise aceste obiecte. Tot ce s'a putut stabili în această privință a fost, că tezaurul de la Petrôsa a fost descoperit pe cestele de răsarit ale muntelui Istrița, la colțul de sud-vest al locului numit pe atunci «Via Ardelenilor».

În fine la a. 1842 principele M. Ghica, pe atunci mare vornic, sau ministru de interne, al țerei, depuse în muzeul național din București 12 bucăți din acest tezaur, atât se constatase prin actele procesului, că s'au mai putut regăsi din aceste prețioase reliquii ale timpurilor trecute.

Noi vom specifica aici aceste obiecte, nu după aspectul lor exterior — din aur simplu și din aur cu petre prețioase — după cum s'a făcut până acum, ci după valoarea, ce se poate atribui astăzi acestor anticități ca monumente istorice.

Ele sunt următoarele:

I. Un disc (discus sive lanx) în forma unei strachine mari rotunde, având un diametru aproape de 56 cm.

U. O patară cislată (patera, cuvette circulaire), având o statueta la mijloc, și pe margini o serie de figuri și simboluri, reprezentând serbătoria Hyperboreilor în onora divinității Mamei mari. Diametru 257 mm.

III. O fibulă sau agrafă mare (fibula major) în forma paserii sacre phoenix, ornată pe suprafață cu diferite petre prețioase de diferite culori. Lungimea fără pedeloce 0^m27, și lățimea corpului 0^m105.

IV. V. Două fibule mijlocie (fibulae utriusque humeri), ornate cu gemeni, și reprezentând figura unei paseri sacre, necunoscute. Dimensiunile: lungimea corpului fără pedeloce 0^m25 și 0^m235, și lățimea 0^m080 și 0^m065.

VI. O fibulă sau agrafă mai mică (fibula minor), având forma paserii

sacre ibis, si decorată cu petre pretinse de diferite colori. Lungimea O^m175, lărgimea O^m055.

VII. O verigă mare simplă de aur masiv (torques),- având și o inscripțiune. Diametru O^m153.

VIII. O verigă mare simplă (torques) mult mai subțire ca cea precedentă, fără inscripțiune și cu un diametru de 170 mm.

IX. Un urcioraş séii cană (capis) pentru usul templelor antice, decorată pe partea din mijloc cu linii undulante de sus în jos și imitând în forma sa figura unei colonne, înălțimea 36 cm., ér diametru în partea mai largă de 10 cm.

X. Un colan seu ornament de gût (collare), decorat cu petre pretinse. Diametrele O^m20 și O^m15.

XI. XII. Doue cor fi te cu câte dăue torte (calathus), una cu 8 laturî, alta analogă cu 12 laturi *). Cea de ântâiù avénd diametrul mare O^m185, diametrul mic O^m165. A doua: diametrul O^m175 ⁸).

Noi vom csamina acum aict vechimea, proveniența și valoarea istorică a celor mai importante obiecte din acest tesaur.

*) Odobesco în publicațiunea sa «Le trésor de Pétroussa» caracterizează aceste corfițe cu numele de cantharos. însă cantharele vechi erau cupe de bēut pentru ,usul bărbaților, pe când cele doue obiecte din tesaurul de la Petroussa au forma de corfițe pentru lucrările femeiescî, ori pentru fructe. Mai notăm aici, că aceste obiecte, cu laturile" lor străpunse, de și găurile erau împlute cu petre prețioase, nu puteau în nici un caș se fie destinate, ca să conțină liquide.

^a) Obiectele dispărute din tesaurul de la Petro s a. După cum résuma din mărturisirile, ce le făcuse Ion Lemnariul, precum și din alte acte ale procesului, tesaurul descoperit la Petroussa se compunea la început din 22—26 obiecte de aur. Din aceste următo'rele au renias pentru tot-de-una înstrăinate:

XIII. O verigă simplă de aur (torques), având mărimea cât un fund de pălăria și grosimea ca ddue pene de gâscă (Părechea la cea de sub nr. VIII).

XIV. O verigă simplă (torques), având grosimea ca de d<5ue degete și pe care se aflau litere, ce nu se puteau citi (Părechia la nr. VII).

XV. O verigă simplă (torques) cu un diametru ca un fund de pălăria, la mijloc mai grosă și la extremități mai subțire.

XVI. XVII. Doue verigi (torques) de mărimea unui fund de pălăria, una având o lățime ca de doue degete, alta tot asemenea de grosă însă rptundă, subțiindu-se către mijloc. Amândôue ornate la extremități cu petre.prețioase forte mic î.

XVIII. XIX. Doue brățare pentru mână (armillae), având în centru o proeminență rotundă destinată pentru o petră prețioasă, ér în jurul acestei proeminente se aflau aședate petre micî roșiî de mărimea unut grăunte de meu.

XX. Un urcioraş séu cană (capis), având o capacitate cam de 2 ocale de .apă (Părechia la nr. IX).

2. Discul cel mare din tesaurul de la Petrosa. (I. *Discus sive lanx*).

Acest disc masiv de aur ne înfățișează după tehnica și decorațiunile sale, caracterul cel mai arhaic din toate obiectele descoperite la Petrosa, iar prin dimensiunile sale el formează cea mai grandioasă reliquiă din acest neprețuit esaur. Diametrul său este aproape de 56 centimetri, greutatea sa de 7 chilogrami 1540, iar valoarea sa în aur pur de 24.000 fr.

Întregă decorațiunea acestui vas este formată din două grupe de motive, una pe marginea interioară și alta la mijloc.

Decorațiunea de pe marginea interioară se compune din două siruri de ornamente formate din corpul vasului, iar în lăuntrul acestor siruri serpentează jur împrejur o linie dublă, ale cărei unghiuri ascuțite sunt acoperite cu linii aralele verticale.

Este un gen arhaic de ornamentațiune, ce ne apare și pe ceramica neolitică din ținuturile pelasge.

Cu deosebire acesta formă de ornamentare ne prezintă o perfectă ase-

XXI. O fibulă în forma unei paseri măi mici (fibula minor), ornată cu petre-

XXII. O pateră simplă (patera), sau strachină rotundă, de mărimea celei de sub nr. II.

XXIII. O catena de aur lungă cam de două palme și puțin măi grdsă ca o penă ; gâscă. Ion Lemnariul, descoperitorul tesaurului, declarase în cursul procesului, că cele Sue fibule mijlocit au fost legate cu o catena de aur. Se pare a fi aceeași. Din acesta tenă însă, după cum scrie Odobesco, nu mai există astăzi de cât o mică bucată m de 11 cm.

După raportul logofătului Kyrilacov, arendașul mănăstirii St. George-nou din Burescî, adresat în 12 Iulie 1838, se mai aflau între obiectele, ce compuneau tesaurul de Petrosa:

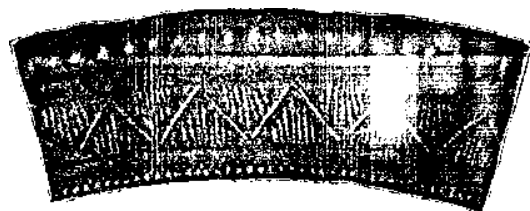
XXIV. XXV. Două strachine de aur (patellae) de forma unor farfurii de cosiriu, și

XXVI. Un altrei auricioraş (capis) de aceeași mărime ca cele de sub nr. IX. XX. Dacă vom face acum o comparațiune între obiectele, ce s'au putut regăsi și între acelea, nu au rămas înstrăinate, atât în ce privește numeral cât și felul lor, se pare a rezulta, că importantul tesaur de la Petrosa, a fost împărțit în două jumătăți aproape egale, din care numai o parte s'a putut reafia în cursul procesului, iar cealaltă jumătate a rămas întru tot-de-una înstrăinată. Tot astfel scrie și Iorgulescu (Diet. jud. Buzău, p. 389): arendașul moșiei, Frunză-Verde, aflând, vine și împarte cu găsitorii obiectele, care au prezentat . . . apoi vinde repede unele obiecte, ascundând ceea ce i convenit».

mănare cu desenul de pe un vas de kit descoperit de Schliemann în prima cetate preistorică de pe colina de la Hissarlik (Troia).

213. — Fragment de ceramică din ruinele primei cetăți preistorice de la Hissarlik (Troia). După Schliemann, Ilios, p. 266, fig. 33.

Decorațiunea de pe marginea interioară a discului celui mare de la Pet roșă.

Am pute presupune, așa dar, că din punct de vedere al decorului și al artei, aceste doue obiecte aparțin la una și aceeași epocă preistorică de civilizațiune.

În acesta privință mai avem și un alt specimen important de comparațiune.

O vechia pictură de vas ne înfățișează p*c Apollo ținend în mâna dreaptă o pateră, decorată pe margini cu aceleași forme de linii. simple dar elegante, ce le pccsintă și discul cel grandios de la Petrdsă.

214. — Decorațiune pe marginea esterioră a unei pateri apollinice. Formă mărită. După Lenormant, Élite de mon. cdr. II. p!. XXXVI.

Avem aici așa dar o decorațiune esecutată după regulcle hieratice ale timpurilor eroice, seu vechi pelasge.

Acest desen se mai bucură până în zilele ndstre de favdrea poporuluT român ca un vechia simbol tradițional. El face parte din ornmentica națională a populațiunii pastorale de la CarpațÎ.

Pe scdrțele de casă lucrate de țerancle române din comuna Moroieni (județul Dâmbovița) am vëdut noi înșine în anul 1903 următorele decoruri.

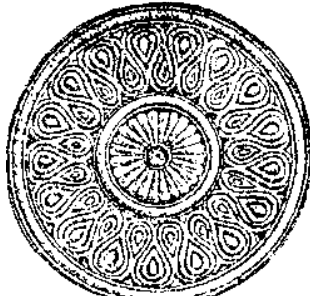
Fig. 215.

Fig. 216.

215. 216. — Specimine de ornamentațiune pe țesăturile țeranelor române din comuna Moroienî, jud. Dâmbovița în România.

Idea fundamentală a acestui desen circular, ce decorează marginile vasului cru de la Petrosa, î-și are originea sa în sistemul de arhitectură al popo-
lului pelascr. Este numai o simplă imitațiune a formelor esteridre, ce le presintă

217.— Roseta din centrul discului celui marc de la Petrosa.

murii circulari ai vechilor cetăți pelasge seu cyclopice (A se vede pag. 475).

Un caracter arhaic î-1 are și decorațiunea de la mijlocul discului. Ea este formată din două rosete concentrice. Roseta mai mică, reprezintă un vechiu simbol al soarelui. Ea se compune din 24 foie de petale, și este, după stilul său întru toate asemenea rosetelor de pe vechile monumente de arhitectură și aurăria ale Mycenaei, Orchomenului și Troiei.

218.— Roseta în o diademă de aur descoperită în ruinele acropolei din Mycena. După Perrot et Chipiez, La Grèce primitive, p. 969, fig. 539.

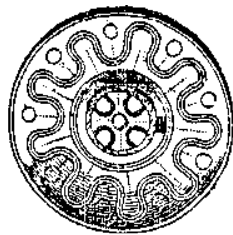
219.— Roseta sculptată pe plafondul unei camere funerare preistorice din Orchomen în Beoția. După Perrot et Chipiez, La Grèce primitive, p. 543, fig. 220.

220.— Roseta unei agrafe de aur din ruinele acropolei preistorice de la Hissarlik (Troia). După Schliemann, Ilios. p. 616.

Er roseta cea mai mare e formată din o liniă dublă, ce se recurbeză ca un râu în dreapta și în stânga în jurul rosetei celei mai mici.

Același model de ornamentațiune ni se presintă foarte adese ori pe armele de bronz, ce s-au descoperit pe teritoriul Daciei (Fig. 221. 222).

• ^ Decorațiune pe mânerul unei sabie de bronz descoperite în comitatul Haiducilor pe teritoriul Ungariei din coasta de Tisa. După Hampe, Alterth. d. Bronzezeit. Pl. XXIV, fig. 5.

222.— Decorațiune pe mânerul unei sabie de bronz descoperite în Transilvania pe teritoriul districtului Rupea (Reps), în apropiere de Olt. După Archiv de Vereincs f. siebenb. Lndskunde, N. F. XIII. Pl. II. 1-a.

Discul cel mare de la Pctrosa nu are caracterul unui vas de lux, pentru usurile domestice. După forma și ornamentațiunea sa, este destinat serviciului religios și aparține fără îndoială unui vechiu templu pclassic din nordul Dunării (vezi ')).

Astăzi acest disc este tăiat în patru bucăți, de mărime aproape egală, încă din timpul, când el ajunsese în manile destructorului Anastase Verussi.

3. *Patera decorată cu figuri din tesaurul de la Petrôsa reprezentând serbătorea Hyperborcilor în onor ea Mamei mari.*

Ma m me s vinde mi a.

lanus ("Icov, "Icov) figurat pe patera de la Petrôsa ca primul rege al Hyperboreilor.

(II. *Patera, fiulrj*).

Acesta pateră formează una din cele mai venerabile reliquie ale tesaurului din Petrôsa, nu numai prin arta, cu care este lucrată, dar tot-o-dată și prin subiectul, ce-l reprezintă ornamentele sale.

Din toate obiectele, ce constituie inventariul tesaurului de la Pctrosa, aceasta pateră a suferit mai puțin de peripeții, prin care a trecut acest prețios tesaur. Ea se află și astăzi în o stare aproape perfectă de conservare. Se arde, că și destructorii acestei monumentale comori au avut o respect religios de frumseța deosebită a acestui vas.

Forma paterii e circulară, înălțimea sa dimpreună cu suportul este de 0^m112, iar diametrul de 0^m257.

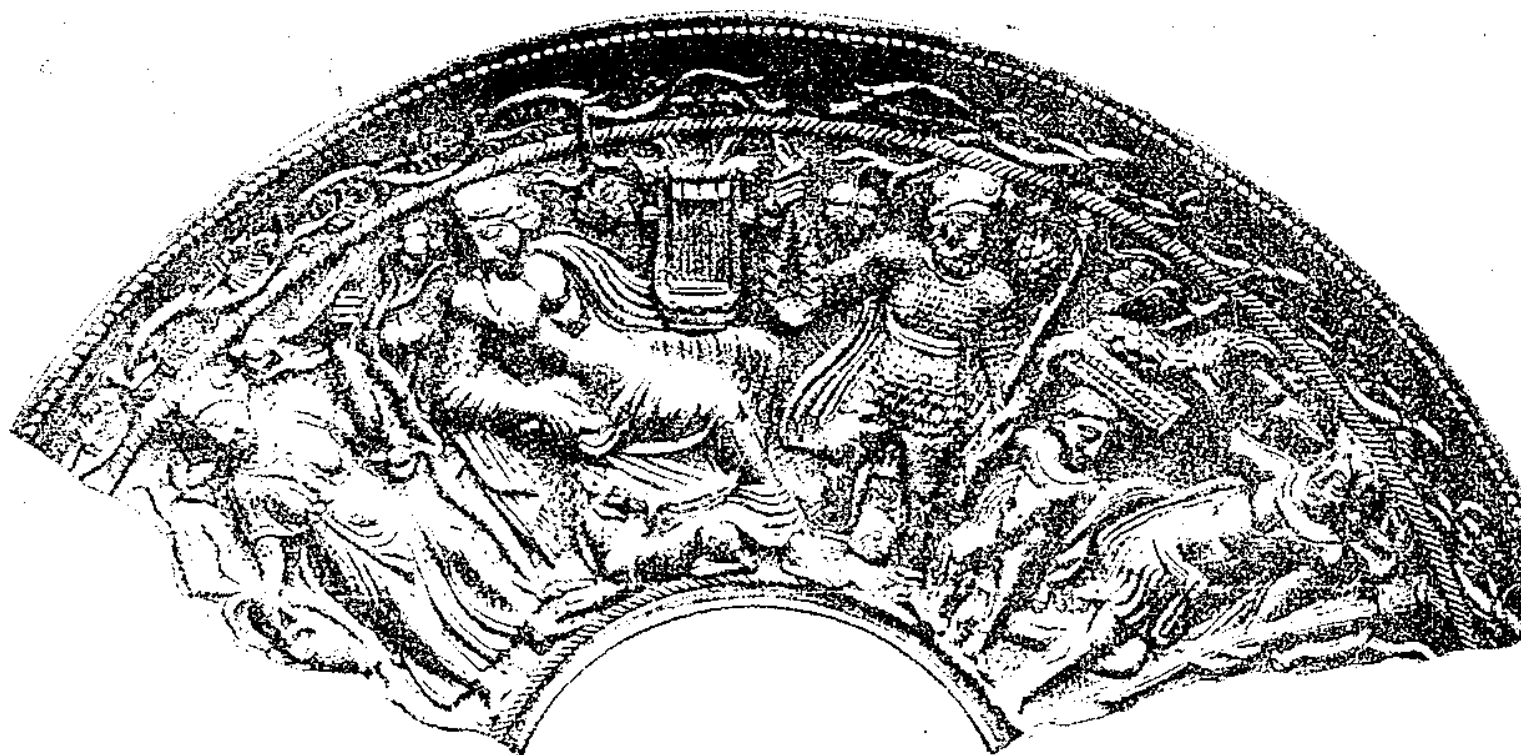
Întregă decorațiunea acestui vas ne înfățișează o mare serbătoare religioasă în onor divinității Gaia, Terra Mater, ce dă rînd pe pământ.

Figura principală în această decorațiune formează o statueta de aur a divinității Gaia, Terra Mater, tronând în mijlocul paterii de frumuse pateri. Deita e înfățișată ședend. Ea poartă o tunică lungă fără mâneci, e încinsă peste mijloc și ține cu amîndouă manile lângă pept un pahar de înaltă de 0^m075, ce se ridică în mijlocul acesteia

223. — Statuetă de aur reprezentant! pe Gaia și Terra Mater tronând în mijlocul paterii de frumuse pateri.

*) O patera de bronz descoperită la Pompeii cu asemenea motive de ornament-

22-t. — Setaient din paiera de la Petrôsa. Apollo, deu! Juminei, al păstoriei și armoniei, asistă la serbătorea *Hyperboreilor* în oiioarea divinității *Terra Mater*. Lângă défi se vede figurat *lanus*, rebele *Hyperboreilor*, avcnd pe cap ornamente *ariniaspice*. Iu mâna dreaptă o diademă, ca însemne ale demnii ații, Iu stânga un arc cu corda înfășurată și *jos* ca atribut un *déliai*, emblema puterii sale peste ir.ârî. Lângă *lanus* un prunc, person! fi ca țiuena anului nou, aduce ca dar un coș cu un spic mare de grâu, *et* în mâna stâncă ține o palmă, simbol al tuturor succeselor fericite. — După reproducțiunea fototipică de *Sotien Smith*. *The Treasure of Petrossa*. (London, 1S69) *PI. I.*

Reminiscente din cultul ei cel vechi le mai aflăm și astăzi în ținuturile de la Istru și Ia Cârpați. În descântecele tradiționale ale poporului român, vechi Mamă a d ei l or este adorată ca Maica Domnului. Ea șede pe un scaun (tron) de aur, da ajutoriu celor suferind? și are același atribut, un pahar de aur, ori de argint '), după cum ne-o înfățișează și statueta de pe patera de la Petrușa.

A doua parte a ornamentațiunii, ce decorează patera de la Petrușa, se compune din o serie de 16 figuri, de del și deite, ce formează un cerc solemn pe marginea interioară a vasului, aducând omagiile lor supremei divinități pelasge Gaea, ce tronează în mijlocul paterii. În de asupra acestei frumoase serie de figuri se întind pe marginea vasului, ca un decor, patru vițe de via, încărcate cu fol și cu struguri, în cea mai frumoasă dezvoltare a lor.

O parte din aceste divinități arhaice se mai pot ușor recunoaște, după tipul, după atitudinea, după locul și simbolurile lor, și noi putem chiar se precisăm însemnătatea lor religioasă la Dunărea de jos.

Cea de întâi figură, ce dominează în această decorațiune sacramentală e Apollo. Locul său de onoare este în fața divinității Gaea. El este înfățișat ședend, îmbrăcat în formă antică cu un vestmânt larg, ce-l acopere numai partea din jos a corpului, în mâna stângă acest de național al Hyperboreilor ține lira Getică ²⁾ redimată pe genuche, în mâna dreaptă o mică vergea, plectrum, destinat a face se vibreze cordele instrumentului. La picioarele marelui de al luminii se vede figurat un grifon culcat, însă vigiland. El simbolizează munții de aur al Arimaspiilor și Hyperboreilor, și caracterizează în particular pe Apollo Hyperboreul.

Religiunea lui Apollo, ca de al luminii fizice și intelectuale, este originală a ginții pelasge. Primul centru al cultului său a fost la Hyperboreii de la Carpați și Dunăre ³⁾.

Aici lângă marea neagră se afla templul șei cel mai ilustru. De aici, după cum ne spun tradițiunile vecin religioase, plecase L a ton a persecutată de Junona, și după ce retăci mai mult timp prin lume neprimată de nime, în

) Ast-fel într'un descântec publicat de Teodorescu (Poesii pop. p. 386):

este un scaun de aur dar
pe scaun cine șede? șede
Maica Domnului .

Ibid. p. 334;
I rodi ța cea mai mare
C'un pahar de-argint în pôle . .

Cu pahar în mâna stângă. ') Stații Silv. IU. i. 17. ³⁾ Diortori Siculi lib. II. c. 47. — Despre adorarea lui Phoebus lângă Pontul eiixin • "nmtscsc ?' P^octiu" Mân i li u (Astronomicon. lib. IV. v. 753).

urmă fecidra hyperboreă află un asii în insula cea pustia Delos, unde născu pe Apollo și pe Diana, în fie-care an, seu după alte legende, la fie-care nouă-spre-dece anî, Apollo venîa la Hyperborei, la adoratorii săi favoriți. Êr după altă legendă, Apollo supărându-se pe Joe a părăsit Olympul și a venit la «gîntea cea sfîntă a Hyperboreilor» ¹⁾).

De la Carpați și de la Istru religiunea lui Apollo, dusă de triburile pastorale pelasge se propagă și estinse peste Elada, Asia mică și Egipt.

Apollo este un dcu tutelar al regiunii de la Carpați și Dunărea de jos. Pe o mulțime de monete bătute în Dacia înainte de cucerirea Romanilor, Apollo este figurat ca deul luminii încălecat pe calul Sôrelui²⁾, seu, după cum î-1 numesc colindele nôstrc, este «Sôre tînăr călare»⁵⁾. Pe una din aceste monete el portă numele de AIIAYS (Aplus) în limba națională a Pelasgilor hyperborel⁴⁾.

În epoca romană, Apollo are în Dacia epitetul de «D e u s Bonus» ⁶⁾, după cum sub numele de «Bunul Dumnedeu» mai este cântat și astă-dî în colindele, ce ne reamintesc vechiul cult apollinic al poporului român.

A doua divinitate, ce se poate bine recunoște în acesta seria de figuri (nr. 6), este Ops sêu Opis, ori Apia, după cum o numiau Pelasgii din Scythia ⁶⁾. Ea este reprezentată ca o matronă venerabilă ședend pe un tron cu spate și învelită pe cap. Simbolul puterii sale este un sceptru scurt ⁷⁾ cu o floare în vîrf. Opis, în religiunea cea veche a Pelasgilor din Italia, era o divinitate foarte apropiată de Flora ⁸⁾. Ea reprezenta cons i v i a Terra, pămîntul, care primesce semințe și le restituie eu fructe.

A opta divinitate figurată pe marginile vasului de la Petrdsa, este deul Marte, un tip robust, țîncnd în mînă o diademă regală.

Lângă densul ne apare Venus, cea mai toneră și cea mai frumoasă dintre tîtde deîțele reprezentate pe acesta pateră. Este un tip cu o espresiune atît de via și atrăgătoare, în cît ne face să contemplăm lung acesta figura și

¹⁾ Apollouii Bhodii Argon lib. IV. v. 612.

²⁾ Archiv d-Vcreines f. sicbe nb. Landcskunde, N. F. XIII Bänd, Taf. XIV.- Trompetta Carpaților, nr. 939 (din 1871J pag. 4.

³⁾ Gestionari u l nostru istoric.' Rcsponsurî din corn Citira-Radu-Vodă, j. Brăila.

⁴⁾ A se vede mai sus pag. 127, nota 1.

⁵⁾ C. I. L. voi, IU, nr. 1133: Dco bono puero Posphoro Apollini Pythio.— Ibid. voi. VIU, nr. 2665: Deus bonus puer.

• Herotlotl lib. IV. c. 59.

⁷⁾ Macrobie Sat. I. 12: Sunt qui dicant -hanc deam (Opem) potentiam haberc Junonis, ideoque sceptrum regale in sinistra manu ei additum.

⁸⁾ Ovidii Fast. lib. V. v. 263 seqq. - Cf, Varro. L. L. lib. V. 74.

Hmirăm, cât de măiestru a fost artistul, care a executat decorarea acestei patere sacre.

A II-a figură este Hercule. El șede pe capul verului erymantic și ține în mâna dreaptă busduganul.

Urmeză apoi Castor și Pollux (nr. 13. 14) având fie-care în mână câte un sbiciu, simbol al domesticim cailor sălbatici¹).

Fără îndoială că și cele-lalte 9 figurî intermediare reprezintă oarecari divinități vechi pelasge. După ideile severe religioase ale poporului pelasg nici nu se putea să aibă loc pe o pateră de sacrificiu alte figuri de cât ale deilor.

Însă noi aflăm aici un alt sistem de divinități, de cum î-1 formase mitologia gtecescă. Formele lor iconografice și atributele lor difer. De aceea caracterizarea acestor divinități din urmă prezintă mai multe dificultăți.

După cum seim, o mare parte din vechile divinități ale rasei pelasge erau ex ordine avorum, strămoși vechi, cărora pentru binefacerile și gloria lor neperitôre li se acordase un cult religios.

Între aceste figurî de de! și deite, ce decorează patera cea sfântă de la Petrosa, se distinge prin tipul seu eroic, prin costumul seu resboinic și prin atitudinea sa maiestosă un rege hyperboreu. Locul său de onoare este imediat după Apollo. Ne apare așa dar, într'un rang mai înalt și cu o putere mai mare de cât toate cele-lalte divinități reprezentate pe patera de la Petrosa, cum sunt Opis, Marte, Venus, Hercule, Dioscurii etc., cu excepțiune însă de Gaea și de Apollo.

În ce privește imaginea sa, acest rege venerat al Hyperboreilor, e figurat ca un om cu barbă, îmbrăcat într'o tunică frumoasă de zale, de formă Getică, și încins peste mijloc; peste tunică, el poartă o chlamidă flotantă, ce-î acopere numai spatel; are pantaloni strimți, seu ițarî, și un fel de călțunî de formă Dacă, ce-î acopere numai partea din jos a piciorilor. În jos lângă picioarele sale se vede figurat un delfin. Ca simbol principal, regele hyperboreu are în mâna stângă un arc puternic, a cărui cordă e înfășurată pe lângă lemn, iar în mâna dreaptă ține diadema, sau regală, de sigur în semn de venerațiune către Gaea și Apollo. La stânga lângă regele hyperboreu se vede figurat un mic băiat (puer), neavând alte haine pe densul de cât un mic suman pe spatel, iar pe cap el poartă un coș cu un spic mare de grâu, și în mâna stângă o palmă.

Într'îndoială, că acest glorios rege, figurat pe patera cea sacră de la

¹ e monetele orașului Istros se văd adese ori reprezentate două capete tinere, ce s'au fi D^o oscurii. Ei au avut un cult particular în orașele Pontului (Eckhel, ^oo*- - »». P. I. voi. II, pa^o, 14,

Petrda, reprezintă pe un strămoș al ginfil hyperboree, căruia pentru meritele sale i se acordase onorile unei apoteoze și o înțâietate față de cele mai multe divinități naționale ale Hyperboreilor.

Tradițiunile istorice, ce ne au rernas despre cei mai distinși regi ai națiunii pelasge, ér de altă parte, reminiscențele religiunii arhaice, ce mai resună șt astă-dî în colindele române, ne ușurează sarcina, ca sO putem recunôsce si acesta figură enigmatică.

Unul dintre cei iluștrii strămoși ai ginteii pelasge, contemporan cu Saturn, a fost Ianus, primul rege al Italiei. După originea sa, acest Ianus era din țera Hyperboreilor. Urmând curentul cel vechiu de migrațiune al semințiilor pelasge, Ianus trecuse cu o parte din Hyperboreii în Italia încă înainte de Saturn.

Despre densul scrie Plutarch: «După cum ne spun istoricii, Ianus venise din Perrhaebia și trecând în Italia el se aședă între barbarii de acolo, le schimbă limba și modul de vieță, i învață și aduse, ca să trăiescă împreună în mod onest și se lucreze pământul¹⁾. Perrhaebia, despre care vorbiau în anticitate fântânele istorice, la cari se provocă Plutarch, nu este alta de cât regiunea Hyperboreilor de la Carpați și Dunăre. Așa numiții Perrhaebii, ce locuiau în partea de nord a Thessaliei erau numai triburi emigrate, juiavaciat²⁾, din munții și câmpiile Hyperboreilor.

În acesta privință mai avem și alte date importante istorice. Unul din vechii Pontifici romani, Praetextatus, care luase parte cu Constantin cel Mare la întemeierea Constantinopolului, spunea, după cum scrie Lydus, că imperiul divin al lui Ianus se aflase în regiunea celor două Urse³⁾. După ideile vechi geografice, sub constelațiunea celor două Urse se aflau locuințele Geților și ale Dacilor. Tot în regiunea nordică a ceriului era localisat Ianus și la Marcianus Capella.

Ianus, după Fastele lui Ovidiu, învêrtesce polul nordic al ceriului⁴⁾, numit de alți autori Geții eus polus, Geticum plastrum⁵⁾. Ér Roscher, unul din cei mai distinși mitologi moderni, constată cu multă dreptate, că este o împrejurare foarte remarcabilă, că sanctuariul lui Ianus din Roma se afla situat în partea de nord-est a forului.

¹⁾ Plutarchi Quaest. Rom. c. 22. ²⁾

Strabonis Geogr. lib. IX. 5. 12.

³⁾ Lydus De mensibus lib. IV. 2: civajiv aitiv s!v«i ii va jJouXsta: t-f¹ ixaisf-a; SlaYixevTJV.

⁴⁾ A se vede pag. 618, nota 6. ⁵⁾ Martialis Epigr. IX. 46. 1-2.

- Claudiaul Bell. Get. v. 268.

în ce privește genealogia sa, Janus era după vechile tradițiuni un fiu al lui Apollo *)

Venim acum la istoria religioasă a lui Janus.

După cum scrie Macrobiu, în timpul domniei lui Janus toate casele erau cuprinse de religii și virtuți, — o epocă cu moravuri fericite, — pentru că se decretase onor! divine. Janus a fost cel de întâiu, care a întemeiat temple în Italia și a introdus rituri pentru serviciile divine ²⁾. Din aceasta cauza, la ceremoniile religioase, Janus era invocat tot-de-una cu cel de întâiu în rugăciuni, ca prin densul se se potă apropia de divinitatea, căreia i se aducea sacrificiu. Sunt unii, continuă Macrobiu, cari spun, că Janus este unul și același cu Apollo și Diana, și că sub numele lui se exprimă amândouă aceste divinități. În cântecele cele mai vechi ale Sărilor, el era celebrat ca deorum deus și era invocat în ceremoniale sacre romane ca Janus pater, adică părintele deilor și al oamenilor.

Peste tot Janus era considerat și adorat ca cel mai vechiu dintre del, anti-quissimus divum ³⁾, vetustissimus deorum ⁴⁾.

Janus era pădătoriul porților ceriului, el închidea și deschidea mările, el era părintele izvoarelor și al râurilor ⁵⁾. Poetul Ovidiu, în Fastele sale, ne înfățișează pe Janus rostind urmatorele cuvinte: «Tot ce vedî, ceriul, marea, norii și pământul stau sub manile noastre, se le închidem și deschidem. Eu unul singur am dreptul să învârtesc polul ceriului. Eu veghez la porțile ceriului . . . însuși Janus nu poate să intre și să se esă fără voia mea» ⁶⁾.

*) **Duruy**, Histoire des Romains, I (1870) p. 83: Au commencement régnait, sur les Aborigènes du Latium, un roi étranger, un fils d'Apollon, Janus, dont la demeure s'élevait sur le Janiculum.

³⁾ Macrobius Sat. I. 9: Janum in Italia primum diis templa fecisse, et ritus instituisse sacrorum . . . sunt, qui Janum cundem esse, atque Apollinem et Dianam, dicant.

³⁾ Juvenalis Sat. VI. 393.

⁴⁾ Augustinus De civ. Dei (Ed. 1569, p. 242): vetustissimus hic (Janus) esset omnium deorum, ideo in iis praesens creditus est.

⁵⁾ Ovidii Fast. I. v. 269.— C. I. L. I. p. 399: Janus pater fuit Tibicini. — După Arnobiu (III. 9) tatăl lui Fontus. *) **Ovidii** Fast. I, p. 116—117:

Quidquid ubique vides, coelum, mare, nubila, terras,
Omnia sunt nostra clausa patentque manu.
Mecum penes est unum vasti custodia mundi:
Et jus vertendicardinis omne meum est . . .
Praesidio foribus coeli cum mitibus Horis;
Ita, reddit officio Jupiter ipso in eo.

Simbolul principal al regelui pelasg lanus era arcul, după cum tot arcul este și atributul regelui figurat pe patera de la Petrusa. Pe un medalion al împăratului Commod, lanus este figurat ținând în mâna dreaptă un arc, pe sub care trec patru Hore, personificațiunile celor patru anotimpuri¹⁾. Pe același medalion în partea stângă a deului lanus este înfățișat un băiat (puer), fără haine pe el, purtând pe cap un coș plin cu fructe. Avem aici o simbolizare a anului nou, pe care o aflăm reprezentată în același mod și pe patera de la Petrusa.

Un alt simbol al regelui lanus era delfinul²⁾. lanus era o divinitate primordială a mărilor. Delfinul este un atribut principal și al regelui hyperboreii reprezentat pe patera de la Petrusa, o alegoria, a cărei semnificațiune este, că imperiul acestui rege divinizat se estindea și asupra mărilor.

lanus era tot-o-dată și deul resbdielor fericite. Templul seu din Roma, după tradițiunile vechi religioase ale Latinilor, era deschis în timp de resboie și închis în timp de pace. Despre acest templu scrie Suetoniu, că de la fundațiunea Romei și până în timpul lui August a fost numai de două ori închis³⁾, o-dată sub Numa, și a doua oară după primul resboiu cu Cartagenienii, Romanii în curs de 700 de ani aflându-se aproape continuu în resbdie.

În onoarea lui lanus, Romanii consecră luna lui Ianuarie. Sărbătoarea sa principală era stabilită pe ziua de 7 Ianuarie⁴⁾. După introducerea religiunii creștine, pămîntul bisericii substituit în locul festivității celei populare a lui lanus adorațiunea Sfântului Ion «Bozătoriu».

Rezultă așa dar din vechile tradițiuni și din legendele religioase ale Romanilor, că lanus, primul rege al Italiei, avea o origine pelasgă orientală; el era un fiu al lui Apollo, al deului luminii, pe care-l adora cu deosebită pietate și cu un cult magnific, gîntea cea sfîntă a Hyperboreilor; că acest lanus emigrase în Italia din regiunea situată sub cele două Urse, unde după ideile vechi geografice și astronomice se învîrtea polul cerului, adică din {era Hyperboreilor seu a Geților; că lanus era considerat de triburile latine ca părinte al cleilor și strămoș al întregii rase umane (pelasge), el era invocat

¹⁾ Hloscher, *Lexicon d. griech. u. rom. Mythologie*, v. Janus. p. 51. — Ueckel, *Etr. Forschungen*, II: *Er (Janus) și deul Gott des Bogenes* (Freller-Jordan, *Röm. Myth.* I. 1885, p. 169.)—Janus în limba clasică latină are și sensul de arc, arcadă, *^o11itură*.

²⁾ Eckhel, *Doctr. num. vet.*. Pars I. Vol. I, p. 94.

³⁾ Suetonii *Oct. Augustus*, c. 22.

⁴⁾ În Fastele lui *Philocalia* ziua de 7 Ianuarie apare consacrată lui *lanopatri* (c- I. L. I. p. 334),

în rugăciuni cel de întâiu între divinitățile romane, chiar și înaintea lui Iov; că Ianus era o personificațiune a sdreluî, a anutimpurilor și tot-o-dată un deus resboinic; atributele sale principale erau arcul și delfinul; că în vechile sale imagini era figurat lângă densul un copil purtând un coș cu fructe pe cap, simbol al anului! nou cu toate darurile sale, pe cari le aducea Ianus. Tot astfel ne apare reprezentat regele Hyperboreilor și pe patera de la Petrosa.

Am vorbit până aici de legendele și cultul religios al lui Ianus la seminițele pelasge, ce emigrase în Italia.

Însă Ianus era nu numai o divinitate italică, el este tot o-dată și un rege divinizat al Pelasgilor orientali.

Aici el ne apare ca un strămoș venerat al unor triburi de Hyperborei, ce emigrase de la Carpați! spre Elada. Stabiliți mai întâiu în Thessalia, el trecură din Thessalia în Attica, din Attica în Pelopones, și din Pelopones în Delos, Naxos și în insulele vecine. Numele lui Ianus la aceste seminiți pelasge emigrate de la Carpați! și Istru era "Icov seu 'lâwv. După genealogia sa, acest 'Icov era un fiu al lui Apollo și al aceleiași mame Creusa, întocma ca și Ianus. El învețase pe Athénien! riturile religioase, întocma după cum se spunea despre Ianus în Italia, că el introdusese acolo cele de întâiu ceremonii pentru serviciile divine.

Acești Pelasgi hyperborei stabiliți în insulele meridionale ale Mării egee, cari considerau pe 'Icov¹⁾, seu 'lâwv²⁾, ca un strămoș și patron divin al lor, portă la autorii grecesc! numele național-religios de "Iove?, 'lâovec³⁾ și 'lave? *).

Serbădrea cea mare națională a acestor Ioni! seu Ioni! maritim! se celebra în timpurile vechi în insula Delos.

Despre acesta festivitate în onorea inarelu! deus Apollo, se exprimă astfel Homer într'un imn al său: «Tu (Apollo) ai multe temple și grădini! înfrumusețate cu arbor! . . . însă tu te desfășorezi mai mult în Delos, unde se adună Ioni! în îmbrăcat! în talare (haine lungi!) aducând cu dânsii pe copii! și nevestele lor cele caste, și unde aceștia te sărbătoresc cu lupte, chore și cântece. Când se adună acolo laoni! ar putea dice cinc-va, că întâlnește numai figuri divine, dmenii, ce nu îmbetrânesr. nicî-o-dată, că-cî i vede pe tot! plin! de

¹⁾ Herodoti lib. VII. 94; VIII. 44.

²⁾ În comentariile lui Eusebiu asupra lui Dionysiu Periegetul (v. 92) Ianus apare sub numele de 'lâtuv, om din Italia, carele ar fi avut un fiu cu numele Adrias. Seim, că sub numele Adria în geografia timpurilor preistorice figurază cu deosebire Ardeul (Transilvania).

³⁾ Homeii Ilias, XIII. v. 685. — Aeschilyli Pers. v. 178. 563.

⁴⁾ Aeschilyli Pers. v. 949. — În Italia Ianus mai era numit și Ianus (Tertullianus, Adv. gent., c. 30).

grația, în cât sufletul și inima omului se desfășează privind pe bărbatul și nevestele lor cele frumoase încinse»¹⁾).

După Virgil la aceste sărbători loniene din Delos luau parte și Agathyrșii delă Carpați, îmbrăcați în haine cusute cu flori²⁾).

Sub numele de Ion s'îi lu o n se vede, că a fost adorat lanus și în Italia. Macrobiu ne spune, că în cărțile cele sacre lanus era invocat și cu epitetul de Iu no n iu s³⁾, unde noi avem de sigur numai o formă latinisată șei coruptă a numelui de Iuon.

Venim acum la reminiscențele istorice despre lanus sau "Iuv în patria sa natală de la Carpați și Istrul de jos.

La poporul român cultul lui lanus se reduce la timpuri foarte depărtate.

În colindele populare române, ce aparțin ciclului apollinic, vechiul lanus ne mai apare și astăzi ca una din cele mai sacre, și mai populare figuri, investit cu toate caracterile sale cele vechi, în aceste cântece religioase el este celebrat sub numele de Ion Sânt-Ion. Locul său de onoare în unele din aceste cântece este înainte de «Bunul Dumneșu»⁴⁾, s'îi de deul luminii (Apollo), și în altele lângă «Bunul Dumneșu»^{B)}. Atributul s'îi este arcu], după cum e figurat lanus și pe patera de la Petrușsa. El mai are și epitetul de «arș mare»⁶⁾).

¹⁾ **Homer!** Hymn, în Apoll. v. 134 seqq.

²⁾ Virgilii Aen. lib. IV. v. 152 seqq.:

Cjualis, ubi

..... Delum mater n am in visit Apollo

Instauratque choros, mixtisque altaria circum

Grotesque, Dryopesque fremunt pictisque Agathyrsi . . .⁵⁾

Macrobius Saturn, lib. I. c. 9.⁴⁾ Ast-fel într-o colindă la 13 ibicescu, Poesii populare din Transilvania, p. 234:

Supt p'olele ceriului . . . frumoșă masa e
întinsă.

Dar /a masă cine șede ?^{s)} Ședătoarea

(Fălticeni) An. IV. 1896, p. 7: Lângă bunul
Dumneșu (Apollo) Sade Sfintele Ion
([anus). Lângă Sfintele Ion

După tradițiunile române Ion Sânt-Ion a fost
frate vitreg ori frate de cruce cu Moș-Crăciun.

^{a)} Din mai multe variante vom cita aici
următoarele:

O Ioane arș mare

Trage arcu cam napoi,

Că nu-să eu ce ție-ți pare . . .

R'țeganul, Dalinele Crăciunului, p. 201 (Nfs. Acad. r.)

Șede Ion Sf. Ion

și cu bunul Dumneșu

și judecă pe Adam.

Sade bStrănu Crăciun (Saturn).

Lângă bătrănu! Crăciun

Sade Maica Precista (Ops) . . .

Cu D'Iuon, cu Sânt-Iuon

Luă-și d'arcu încordat Pe

cel del îndelungat . . .

Hăul, Colini!), p. 35.-Cf. ibid. 24.

Despre Ion Sânt-Ion, la poporul român, tradițiunile religioase sunt identice acelea, ce le aveau vechil Latini despre Janus pater și Janus Junonius. Anume se spune și se cântă despre Ion Sânt-Ion: că până a trăit pe pământ a învățat pe oameni numai la bine, ér după ce s'a urcat în ceriu, șeii după apoteosă, el pune cuvinte pe lângă Dumneudeu se ierte păcatele oamenilor ¹⁾; că el este de un mare ajutoriu lui Dumneudeu pentru buna sporire a rodurilor pământului ⁸⁾, că el a zidit jos la țcră o mănăstire cu 9 altare spre resărit de sere că el ține în mână cheile mănăstirilor ³⁾, el închide și deschide ceriul, el este acela, care veghiază pe ape, aședă vânturile și alină mările *). în fine el este patronul pruncilor ⁶⁾.

Cu privire la Janus, figura cea măreță a națiunii pelasge s'a păstrat la poporul român de la Dunărea de jos importante tradițiuni istorice și religioase.

După cum vechile tribune pelasge, stabilite în insulele mării egee și pe țărmurii Asiei mici, considerau pe "Iwv, ca pe un strămoș ilustru al lor și purtau cu pietate numele de Ion în eni, tât ast-fel s'a păstrat cu religiozitate numele de "Iwv până în zilele noastre în titlurile oficiale ale Domnilor Tereș-românesci și Moldovei, drept simbol al unei succesiuni ereditare, legitime, din dinastia cea veche, gloriosă și sfântă a lui "Iwv.

¹⁾ Cestionariul nostru istoric. Responsuri din com. Suchăreș, j. Dorohoiu. ") Cestionariul istoric. Responsuri din com. Râșlăți-Vierșoiu. •) Marian, Serbătorile la Români, I. p. 223. 224:

Jos la țeră-a coborit	Jos la țeră ducc-m'oiu Chci în
Și-o mănăstire-a zidit	mână prinde-voiu Mănăstiri
Către resărit de scirc	deschide-voiu . . Slujbe
Cu nouă usi, cu nouă altare	sante face-voiu

Avem aici aceeași icdnă despre Ion Sânt-Ion, pe care o aflăm și Ia Al b e r i c u s, De deorum imaginibus, De Jano: Hic autem taliter figurabatur . . . luxta illum quoque erat t c m p l u m. c t i t i mânu ei dextra habebat c l a v e m, qua templum ipsum a p e r i r c se monstrabat.

I u a n e, I u a n e,	⁴⁾ Maica Domnului către Ion Sânt-Ion. după o
De ce n'â venit,	colindă din Zarancl:
Când ț-am poruncit.	Et mine-or rugat
De ce n'am putut,	Von tul sc-1 așcd.
Că eu mi-am vécjut	Marca s'o alin,
Trei abrudăreș (luntrași)	V ô n t ' a m a s e d a t,
Pe mare p e r i n d	M a r e - a m, a l i n a t,
	La margini i-am țipat (aruncat) . . •
	Retegan ui, Datinile Criciunului (Ms. Acad. rom.)

*) **Marian**, Serbătorile, I. p. 221. — Maș notăm aici, în epoca romană se aduceau ca daruri, seu sacrificii, lui Janus și bani vechi de aramă (aera vetusta. Ovid. Fast.

• 216), tot ast-fel aruncă Români și astă-dî câți-va bani de aramă în căldărușă cu apă sfințită, când preotul umblă cu crucea în ajunul B o b o t e z e i .

însemnătatea politică și religioasă a acestui nume devenise în tradițiile române atât de mare, în cât predicatul de «I o n», ca un titlu sacramental și nume genealogic, se punea tot-de-una înaintea numelor proprii ale marilor voivod!. Ast-fel în Țara-românească: Ion Dan Voevod (1385), Ion Mircea mare Voevod (1399), Ion Michail Voevod (1599) etc., în Moldova: Ion Roman Voevod (1392), Ion Alexandru Voevod (1428), Ion Ștefan Voevod (1485) etc.

Principele Cantemir scrie în acesta privință: Esistă o tradițiune constantă la noi, ca Dragoș î-si trăgea originea sa din dinastia regală a Moldovei, de la Bogdan, fiul lui Ion, de la care toți principii se îndatineză a se numi tot-de-una I o n în titele lor»¹⁾.

Cantemir însă comite aici o eroare, de altminterlea scusabilă pentru timpurile sale. Densul, era de credință, că tradiționalul Ion, capul cel venerat al dinastiei regale din Moldova ar fi fost Ion, tatăl lui Bogdan. Cantemir însă uitase, ori creduse că nu mai e de lipsă se amintescă, ca afară de Domniî Moldovei mai purtau și Domniî Tereî-românesci numele de «Ion» în titele lor oficiale²⁾.

O tradițiune analogă se pare a fi existat și la triburile pelasge din Italia.

Împărații romani, după cum seim, se au numit cu toții Cesari, după numele lui Iuliu Caesar, care puse noile fundamente ale monarhiei romane. De altă parte Suetoniu ne spune, că atunci, când senatul roman conferi împăratului Octavian titlul sacramental de Augustus, au fost unii, cari susțineau, că Octavian trebuie să se numescă Romulus, de 6rc-ce și densul poate fi considerat ca un întemeietoriu al Romei *).

După cum numele lui Ianus sau Ion, al acestui rege divinizat de la Dunărea de jos, a fost eternizat în titele oficiale ale Domnilor Tereî-românesci și Moldovei, tot ast-fel s'au păstrat în țările aceste usuri particulare tradiționale din cultul religios, cu care odată vechile triburi pelasge de la Dunăre adorau pe Ianus, sau Iwv.

Cea mai solemnă șerbă națională a Tereî-românesci! și a Moldovei! a fost până pe la anii 1830 ziua de 6 Ianuarie, numită în cărțile b'i-

¹⁾ Cntemlrrii Descr. Mold. Ed. 1872, p. 40: Dragoss, licet cius genealogJam nostri annales non deducant, c r e g i a tamen veterum Moldaviae stirpe, pâtre Bogdan o. Ioannis filio, a quo principes omnes semper Ioannis suis in titulis scribi soient, ortum fuisse, constans apud nos est traditio.

*) **Seyvert**, Von dem walachischen Wappen (Ungrisches Magazin, I. Band, 1781, p. 370). Den Namen Johann führen alle Walachische und Moldavische Fürsten, die Ursache aber ist mir unbekannt.

*) **Suctoili** Oct. Augustus, c. 7: quibusdam censentibus. (Octavianum) Romulum appellari oportere. quasi et ipsum conditorem Urbis praevaluisset.

= icescî «Botezul Domnului prin Ion», o festivitate, care după ideile vechi =lii?iose ale poporului român era numai o serbătoare întru amintirea și lauda

îi Ion ') • Ap~hidiaconul Paul din Aleppo, care pe la mijlocul secului al XVII-lea

setise pe patriarhul Macarie din Antiochia în călătoria sa prin Moldova Tera-românească, ne descrie cu un fel de admirațiune magnificența cere-nielor religioase, oficiale, militare și populare, ce se obicînuiau la acesta *rbăt6re j_n Têrgovisce, în vechia capitală a Munteniei.

«La Boboteză»— scrie densul—«se adună aci, din tdte părțile Terei-₃niânescl si din țerile limitrofe m i î de egumeni, preoți, călugări, iaconî, cu mitropolitul din Têrnova, carele servesce in acesta casiuone si cu alți mitropolit!... Ceremonia se face așa: Sera după ru-ăciunea asupra apei, clericii î-șî umplu urciorele si căldărușele dintr'însa i îmbrăcundu-se în țeXtivia iau crucile în mâni si merg mal ântâiû la pa-atul principelui, pe care-l stropesc fie-care la rëndul seu și separat . . . pol merg la mitropolitul local si de acolo pe la casele tuturor miniștrilor i ale cetățenilor mal avuți pentru a-I stropi . . . Tot în acest mod banda lusicanților cu tobe, cu fluere, cu torțe aprinse, cutrieră orașul în cursul optiî si în ndptea urmădre, făcând serenade boierilor . . . Mulțimea i bucuria gltftelor în Țera-rom ânescă la Boboteză întrece ot, ce se petrece la curțile celor mal mari principi al cre-tinătățil . . . In dimincța serbătoril . . . plecarăm (la liturghia) cu mare ompă, trupele fiind înșirate la drépta și la stânga de la mănăstire până i palat . . . fâlfâind stégurilc lor cele cu cruci. De câte ori descărcau luschetele lor, fumul se ridica de asupra capetelor. Numêrul total al tru-elor, după cum ne-am informat mal în urmă, fu cam la 100.000 Lpol intrarăm în biserică Când principele sărută crucea, se dede emn trupelor și ele aii descărcat tete muschetele lor de bubuia prin aer, i noi ne temeam se nu cadă pe noi biserica și urechile nôstre asurdiră •e tot etc.»²⁾.

lot m același timp, un alt superior bisericesc, Marcus Bandinus, ar-hiepiscopul Marcianopolei, întreprinse și densul o călătoria prin Moldova — •ⁿ iei de visitațiune canonică pe la bisericile catolice din acest principat —

') Ast-fel résulta din o seria de colinde române, ce se cântă la Boboteză:

Ș' Pe Ioan sê-1 lăudăm,
Lângă apă când vom sta:

*j Ifneil/i. •
> «insileu, Arch. ist. IL 92 scqq.

^APoi toți se ne-adunăm

— Oh! cerescule 'mpérate
-Spală și-a nùstre pccate . . .

M a r i a n , Sêrhstorile, I. p. 198.

Toți se ne rugăm așa:

și età cum ne descrie densul solemnitata sàrbàtorii de 6 Ianuarie, ce se celebra în capitala Moldovei.

«Dupà un us si obtceiu tradițional se adunà în ajunul Bobotezei la Iași, în capitala și reședința Voivodului, toți vlàdicii seu episcopii schismatici din țera acesta, patru la numër dimpreună cu Mitropolitul, făcând voivodului serviciu divin, cu tàmâia, cu apă sfințită, cu scrutarea crucii și cu alte ceremonii și urându-î prin cântări: domnia fericită, ani fericiți, prosperitate si succese fericite în tete lucrurile»¹⁾.

Caracterul adânc religios, al acestei festivități solemne, care prin strălucirea ceremonielor sale, bisericesc!, oficiale și militare, întrecea tôte usu-urile religioase de la Nascerea și învierea Domnului, fără îndoielă, că nu aparține riturilor și tradițiunilor creștine. Miile de egumeni, de preoți, călugări și diaconi cu mitropolitul de la Târnova și cu alți mitropolit!, precum și mulțimea glotelor din totă Țera-românească, ce se adunau la Târgovisce în diua de 6 Ianuarie, în fine același caracter imposant al aceste! serbătorî la Iași!, în ceea laltă capitală românească, ne revocă în memoria întrunirile și solemnitățile mar! anuale ale Ionienilor, si ale Hyperboreilor la templele Iu! Apollo.

După splendérea estra-ordinară, cu care se celebra acesta di în amêndôue Principatele române, după felicitările oficiale, ce se adresau cu acesta ocasiune Domnilor— numiți Ion — pentru un an bun favorabil, fericit și norocos, diua de 6 Ianuarie ne apare la poporul român ca o solemnitata religiesă și politică pentru începutul anului nou, ca o serbătore mare tradițională în ondea Iu! Ianus seu "Iwv, care deschide anul nou, care aduce prosperitate si abundență în tôte, si fericirea la toți²⁾.

Vechimea acestei sCrbătorî naționale în Dacia o putem urmări până în epoca romană.

Martirologiul roman consacră diua de 7 Ianuarie pentru Dacia, episcopului Niceta al Daciei (a. 398. 402 d. Chr.), care după cum se exprimă

¹⁾ Mărci Laudii *Visitatio generalis* a. 1647: *Ex usu et recepta consvetudine in Vigilja Epiphaniae omnes Vladicae, sive Episcop! Schismatici hujus Provinciae (qui sunt quatuor cum Metropolita) lassium ad Sedem Metropolitanara Vajvodae conveniunt, thure, aquâ benedictâ, osculo cruciș et aliis ceremoniis eidem solemnizantes, et felix regimen, felices annos, fortunatos rerum progressus, dècantantes* (Codex Bandinus. Ed. Acad. rom., Bucurescî, 1895 p. 141).

²⁾ Diua de 7 Ianuarie (septimo Idus Ianuarii) avuse si la Romani o însemnătate tradițională. Era o di de bun auguriu, adevêratul început al anului nou politic. în aceea di, consacrată lui Ianus, luase Cesar fascele puterii, și tot în diua de 7 Ianuarie luase nepotul seu Octavian cârma imperiului roman. (C. I. L. I. p. 383).

acestui martirologiû a îmblândit și adus la ascultare gințilc sëlbatice predicându-le cuvintele evangelic! >).

Se atribuia așa dar Sfântului Niceta în Dacia același rol civilisatoriu, care î-l avuse într'o vechime depărtată lanus seu "Iwv, veneratul strămoș îl națiunii pelasge ²⁾).

Serbătorile creștine au înlocuit, după cum seim, pe altele mai vechi. Însă - aracterul poporal al festivităților au rămas peste tot locul aceleași, numai urnirile s'au schimbat. Diua de 7 Ianuarie, avuse așa dar la Carpaț și la Dunărea de jos o însemnătate particulară religidsă încă în epoca romană. După călindariul oficial al imperiului roman, diua de 7 Ianuarie, era diua "estivă a lui lanus, ér în menologice biscriccî creștine orientale ea este :onsecrată memoriei lui Ion Botezătoriu.

De numele lui lanus, după cum vedem, sunt legate începuturile politice ale - aseî pelasge nu numai în părțile de apus, dar și în părțile de resărit ale EuropeT. Revenim acum la patera de la Petrdsa.

Acesta importantă reliquiă deschide înaintea ndstră un câmp vast de vederi, ie cercetări și meditațum.

Vom csamina acum acest prețios document si din punct de vedere al jarticularităților sale etnografice.

Costumele divinităților, reprezentate pe acesta frumesă pateră, nu sunt licî grecescî nicî asiatic. Ele au din contră un caracter arhaic pelasg, însă Delasg nordic. Același caracter î-l au și atributele divinităților: arcul, bus-luganul, sbicele, corbul, făcliele, paterile și coșurile cu fructe.

Cu deosebire, ne atrage atențiunea, împrejurarea, că regele hyperboreu, lanus, îrecum și alte șese divinități figurate pe acesta pateră, portă ornamente prețidse n per, unele de asupra frunții, altele pe vârful capului. Tot ast-fel, cu o decora-tune rotundă de asupra frunții, e înfățișat lanus pe un vechili as seu libra română. Fără îndoielă, noî avem aici ornamentele caracteristice ale Hyperbo-'e ilor si Arimaspilor.

Hyperboreiî, după cum i numiau Grecii, constituiau un popor pelasg fôrte «tins în părțile de nord ale peninsulei Thracice »). O parte din acești Hyper-îorci, aceia, cart escelau cu deosebire prin pietatea și vieța lor pacînică, î-șî

¹⁾ Martyr, rom. Septimoldus Jruiuarii(7): In Dacia sancti Nice tae Episcopi, etc.

²⁾ Pe un relief descoperit la Turda (Potaissa) în Transilvania, și reprodus în Archaeo-og'sch-cpigraphische Mittheilungen, XVII, p. 16, Esculap, fiul lui Apollo, ne 'gurat în același costum, și aproape în aceeași atitudine ca deul Marte pe patera ^{le} 'a Petrosa.

³⁾ **Apolloidl** Rhodii ArRon U. v. 675.

aveau locuințele sale lângă gurile Dunării; ér în partea de apus, lângă acești Hyperborei legendari se aflau stabiliți Arimaspi cei belicoși. Locuințele acestor Arimaspi, ne spun cele mai vechi fântâni geografice, se aflau lângă Oceanos potamos, fidet 'Qy.eavoib, séu Istru ¹⁾, ér de asupra lor se întindea catena munților Ripaei séu Carpați ²⁾. La Dionysiu Periegetul, acești Arimaspi de lângă Oceanos potamos sunt amintiți cu epitetul caracteristic de apsqiavtot ³⁾. În fond acest epitet, de Arimanii, este numă un termen sinonim cu Arimaspi, o formă alterată de autorii grecesci în loc de Arimaschi *) și care corespunde din punct de vedere geografic și etnografic la Ari m i din Iliada lui Homer ⁶⁾ și din Theogonia lui Hesiod ^{o)}.

Din punct de vedere etnic. Arimaspi formau cu vecinii lor Hyperborei numai una și aceeași naționalitate mare pelasgă. Arimaspi, ne spune

¹⁾ **Dionysii** Orb. Descr. v. 27—33.— în Argonauticcl lui Orpheu (v. 1063) Ar im a s pi i sunt amintiți în apropiere de Geți și ei locuiau lângă Maeotis (înțelege aici Matoas, numele vechi al Istrului. Stephanus Byz., v. Aāvou^iț).

⁸⁾ Damas tes dia Sigeion, un contemporan al lui Herodot, în cartea itepl e&vuv: S.VUI 5' 'Aptj.aoituv ta Pfiataia i>pvj, H if>v ti/v fiopÉav TCVEIV.— Pescerile lui Boreas din munții Ripaei se aflau, după cum seim, în ținutul Geților. Silii Italici Pun. VIII. 501 seqq.:

. . . . Calais, Boreae quem rapta per auras
Orythia vago G e t i c i s nutrit in a n t r i s.

Cu privire la locuințele Arimaspiilor în părțile de nord ale Istrului mal aflăm următoarele date în geografia lui Strabo: «Cel de întâiu, cari au descris regiunile, spuneau, că de asupra Pontului euxin, a Istrului și a Adriei (Ardeiului) locuiau Hyperborei, Sauromatii și Arimaspi (o! 5' ști irpotspov î:s), OVTSJ TOUÇ [lāv ūrcj p too Kū-Çe'.voo xal "laTpou xai toū "A?o!o'j xatoixouvta "TnspgopÉouc eXsyov ial laupopŪTa; xal 'AptfiaGicoūi. Strabonis lib. XI 6. 2).— Mela (II. 1) încă amintesc pe Arimaspi între cele de întâiu popoare ale Scythiei europene, ér după Arimaspi urmau Essedonii până la Meotida: Scythia Europaea. Hominum primi sunt Scythae, Scytharumque, quis singuli oculi esse dicuntur, Arimaspae. Abeis Essedones usque ad Moetida.— Tomaschek însă ncținend serna de vechile isv<5re geografice și voind a aduce o lumină în etnografia preistorică numai pe baza unor etimologie cu totul arbitrare retăcesce căutând pe Hyperborei și pe Arimaspi până prin regiunile cele mai depărtate ale Asiei centrale (Sitzungsberichte, Akad. d. Wiss. hist.-phil. Classe, CXVI B. pag. 757 seqq.).

¹⁾ **Dionysii** Orb. Descr. v. 31: itpăc j3opsf]v, iv« t:»îst &:/et[iaiv o> v (^pt'-C.^{avmv})² A pi -lj. a o i t ū v. — Cf. Eustathii Commentarium v. 31.

⁴⁾ Sufixul antic pelasg în a s c u s, a s c i, ce corespunde la românescul eseu, esc I, mai esista și în epoca romană la Liguri î din Italia superioară, și el s'a mai păstrat până astăzi la o mulțime de localități din ținuturile de acolo. D. e. Rimasco, Romagnasco etc. (Cf. Jubainville, Les premiers habitants. II. 46).

⁶⁾ **Homeri** Ilias, II. v. 783.

^{o)} Hesiiodi Theog. v. 304.

Stephan Byzantinul, erau un popor din ginta Hyperborcilor¹⁾). În domnia politică peste Hyperborei cel pacinic de la Istrul de jos o aveau vecinii lor de apus Arimaspii cei rășboinici.

Poetul epic Phereikos din Heraclea, ne descrie astfel pe Hyperborei:

«Hyperborei locuiesc în părțile extreme (ta loy[^]-ta), sub templul lui Aollo. El sunt cu totul nedepriși la rășboi, și se trag, după cum spun tradițiunile, din nernul Titanilor celor vechi²⁾; ei sunt stabiliți sub cursul cel rece al lut Boreas și adoresc pe un rege din nernul Arimaspiilor³⁾».

Atât Hyperborei de lângă gurile Istrului, cât și Arimaspii vecinii lor, devenise făimoși înaintea Grecilor pentru avuțiile lor cele enorme, în turme, în ciredi de vite și în metale prețioase, dar cu deosebire în aur.

După poetul Pindar, Hyperborei purtau pe cap corone aurite de laur⁴⁾, 6r Arimaspii își legau pletele lor cu șireturi de aur⁵⁾ și purtau de asupra frunții ornamente strălucitoare în formă de stele sau flori

Acest lux național, prin care se distingeau cu deosebire Arimaspii cei avuți de aur, făcuse pe poeții greci să se caracterizeze pe Arimaspi într'un mod satiric sau mitologic, dicând despre denșii, că purtau un ochi în frunte.

Astfel poetul și istoricul Aristea, care trăise înainte de Herodot, ne descrie pe Arimaspi în modul următoriu: «rășboinici mulți și puternici, avuți de ergheli, de turme și ciredi de vite, bărbați cu plete stufoase, ce fâlfâie în aer, cei mai roșuși din toți oamenii, având fiecare câte un ochi în fruntea sa cea frumoasă⁶⁾».

¹⁾ Stephanius Byz., v. 'Apiriaioitōl, f(Koc 'Tns

²⁾ În tradițiunile populare române vechii T i t a n i ne apar sub numele de Tătarii cei m a r i, sau u r i e ș I. Despre el se vorbește, că ar fi locuit odată și pe teritoriul comunei P e t r o s a. «Betrânii spun, că în acesta localitate (Petrosa) ar fi locuit alla dată Tătari, și că-și aveau chiar și biserica lor în mijlocul satului, unde astăzi se află construit un zid de piatră, un han, unde, când s'a săpat beciul s'a găsit o mulțime de oșeminte, mai mari de cât mărimea naturală a omului, și care se dice, că sunt oșe de Tătari» (Răspunsuri la Căstionariul istoric). De regulă în toate locurile acestea, unde poporul ne spune, că au locuit odată Tătari, se găsesc resturi vechi de construcțiuni, arme de bronz, fragmente de ceramică preistorică, și instrumente de piatră.

³⁾ Phereikos la Boeckhius Pindari opera, I. 1. 96.

⁴⁾ Pindari Pyth. X. 30.— Vedeși Eckhel despre lanus, în Doctr.num. vet.Vol. V. p. 215.

⁵⁾ **Lucani** Phars. lib. III. v. 295: auroque ligatas substringens Arimaspe, comas.

⁶⁾ Tzetzes la Tomaschek în Kritik d. ältesten Nachrichten iiber den scythischen Norden (Sitzungsb. d. Acad. d. Wiss. Phil.-hist. Cl. Wien, CXVI B. 758.)— A t h e n i e n i i cari se considerau ca o vechea colonia a lui 'luw sau lanus (Plato, Euthydemus, Ed. Didot, voi. I. p. 227. 24. — S t e p l i a n u s B y z., v. Miuvto), încă purtau pe

^{ul} capului, sau pe frunte, ornamente de formă circulară, c y c l a d e (I s i d o r i

Pe vechile monumente de artă, Arimaspiî erau înfățișați ca un popor cu caracter eroic, însă violent. Ei poartă pe cap o căciulă țurcănescă cu vârful plecat înainte; au o cămeșă lungă, ce le trece până peste genunchi și un fel de ismene sau pantaloni mai strâmți (anaxyrides, bracae *). Nici odată însă, pe aceste monumente vechi, Arimaspiî nu sunt figurați cu un ochiu în frunte.

În fine mai amintim aici, că în colindele apolinice române s-au păstrat încă până astăzi unele reminiscențe, că odată în ținuturile de la Carpați și de la Istrul de jos se purtau ornamente arimaspace pe cap, ori de asupra frunții²⁾.

După cum am vădit mai sus, patera de la Petrosa ne înfățișează prin decorațiunile sale hieratice serbătoria cea mare a Hyperboreilor și a Arimaspiilor în onora divinității Terra Mater, a pământului productiv, mama cea fecundă a tuturor ființelor.

Timpul acestei importante festivități anuale se vede indicat pe pateră în mod destul de expresiv. O viță frumoasă de via cu struguri decorează tronul de aur al Mamei mari; alte patru vițe de via, încărcate cu struguri ajunși la maturitate, încing jur împrejur patera cea sfântă; în fine lângă regele lanus este înfățișat un mic prunc, ce aduce ca dar un spic de grâu de o mărime extraordinară.

Avem așa dar aici o mare festivitate anuală întru lauda și preamărirea

Etymologiarum lib. XIX. 30. 3). — Dioscurii, fii lui Tyndareus, pe care îi vedem figurați și pe patera de la Petrosa, poartă ornamente prețioase, sau stele, pe vârful capului. La Valeriu Flaccici sunt numiți Astrocomantes Tyndaridae (Argon. lib. V. v. 367—368). Dioscurii, după cum se spune, întemeiasă vechea capitală a regelui Aiete, numită și Dioscurias, aceeași unde astăzi se află ruinele Tirighinei (Cf. Pliniu, V. 5).— În cântecele eroice române Tyndareus, părintele Dioscurilor nu apare sub numele de Tudor Tudorel. Despre ciclul epic al Tyndaridilor la poporul român vom vorbi mai târziu.

) Darciuberg', Dictionnaire des antiquités, v. Arimaspi.

) Șezătoarea (Fălticeni) An. I. p. 148:

în cap are o scufie și este o petă despăcată de se vede lumea tetă
scufia-î de scumpie . . .

și de dăsupt de scumpie În altă variantă de la
Teodorescu, Poesii pop., p. 21: . . . o p 61 r ă
nestimată de pe fruntea-î coronată.

Ornamente în formă de steluțe de asupra frunții se văd și la unele tipuri reprezentate pe monetele vechi ale Daciei (Bolliac, Trompeta Carpiților, nr 939, an. 1871, fig. 49. — Vechii Domni ai Tării-românești încă purtau pe căciulă, de asupra frunții ori în partea dreaptă, medaliene rotunde, ornate cu petre prețioase.

divinității Terra Mater, după ce se termină secerișul câmpurilor și când începe culesul viilor.

În Fastele lui Philocal (d. Ch. 354), ce ne înfățișează călindariul oficial din timpurile din urmă ale imperiului, ziua de 5 Septembrie (Nonis Septembris) ne apare consacrată prin cuvintele MAMMES • VINDEMI (serbătorea Mamcî. Culesul viilor¹). «Mammes» este aici un cuvânt eminent pe lângă, însă în formă grecesată. După Stephan Byzantinul, Rhea identificată cu Terra Mater era numită și Mă²), de sigur un simplu vocativ (Mam'I), după cum același cuvânt M aflăm și la Eschyl : Mă Ta. (Mater Terra !^a).

Împrejurarea, că serbătorea principală religioasă a Hyperboreilor, în onoarea divinității Terra Mater, se celebra în luna lui Septembrie, după strângerea recoltelor și că între divinitățile, ce iau parte la acesta mare solemnitate vedem și personificarea anului nou, ne face a presupune, că Hyperboreii și Arimaspii, ce adorau pe Terra Mater și pe Apollo, ca o divinitate a s<5-rcluT, aveau un călindariu agricol și pastoral; că la denșii anul nou începea în luna lui Septembrie, întocmai după cum în Septembrie începea anul nou la Hyperboreii de la Delphi, la triburile pelasge din Creta, din Cypru, din Asia mică, și într'o epocă depărtată la Romanii și Volsinii⁴).

Terminând aici această esaminare a paterei de la Petrosa, care prin figurile sale hieratice ne înfățișează o vechea nevățere pelasgă numită în călindariul imperiului roman «Mammes vindemia», ne întrebăm, dacă acest vas de sacrificiu a putut avea, din punct de vedere al festivităților agricole, vre un raport ere care cu regiunea de la Carpați și Istru.

În părțile de apus ale Mării negre, cultura vițel de via se reduce la timpuri forte depărtate. Centrul cel puternic al cultului lui Liber Pater (Bacchus) era în ținuturile locuite de Geți. O monetă romană din timpul lui Traian reprezenta pe DACIA personificată ședend pe o stâncă, având pe cap o căciulă națională Dacă și ținând în mâna dreaptă spice de grâu, ér lângă densa se ved uigurați doi copii, dintre cari unul i ofere un mănunchiu de spice, ér cel alalt un strugure⁵).

Tot ast-fel și în timpurile istorice mai noue, țerile române de la Istru au fost tot de una renumite pentru calitatea cea escelentă a cerealelor și a vinurilor sale. Vechiul județ numit Săcuieni, astă-dî desființat, pe al căruî teri-

¹) C. I. L. voi. I. p. 401. — în călindariul creștin: 8 Sept. Nascerea Maicii Domnului.

²) Stephanus Byz. v. Miotapa: 'Ey.*).sîTo SE r.-j. ^ Tea Mă. — Cf. Strabo, lib. XII 2. 3.

³) Aeschyl Suppl. v. 890.

⁴) Livii R. R. lib. VIII. 3.

⁵) Eckhel, Doctr. ni'-, vet. Voi. VI, p. 428.

toriû se afla comuna Petrdsa, a purtat ca emblemă o ciorchină de struguri '). Putem ast-fel presupune, că acesta pateră magnifică, a fost de la început destinată *cu* un vas sacru, pentru un templu ore-care, din regiunea cea viticolă si agricolă a Geșilor, seu a vechilor Hyperborei, de la Dunărea de jos.

4. *Fibula în formă, de phoenix din tesaurul de la Petrosa,*
(III. *Fibula maior*).

Vom vorbi aici despre un al treilea obiect din tesaurul de la Petrosa, despre o fibulă, ce reprezenta figura unei paseri sacre de mărimea unui șoim.

Întregă suprafața acestei paseri de aur se afla în momentul descoperirii tesaurului decorată în mod strălucit cu diferite petre fine și cristale, de colore roșia, verde, albastră si galbenă.

De asupra, pe cap, acesta pasere avea ca moș un granat roșu, ochii erau formați din petre roșie, ér de codă, se nfluau suspendate cu lăntușore fine de aur, patru globule de petre albe în formă de oușore.

Întreg aspectul acesteî paseri era de o frumseșă estra-ordinară. Ea reprezenta în tot cașul o pasere miraculdsă a religiuniî antice.

Paserile au avut în credințele și superstițiunile poporului pelasg un rol forte important, cu deosebire la Etrusc! și Latini. Din aceste paseri unele erau considerate de bun auguriu ér altele de reu auguriu séu ominôse.

Aparițiunea, cântecul și sborul lor în anumite timpuri și locuri erau semne, ce prevestiau intențiunea bună, ori rea, a divinitășilor.

În ritualele etrusce, se aflau depinse maî multe specii de paseri, pe cari, după cum scrie Pliniu, nime nu le-a vëdut, și cari e mirare dicea densul, că lipsesc, când vedem, că sunt în abundenșă chiar și acele, pe cari le distruge în continuu gura omenescă ²⁾.

Rernâne însă afară de orî-ce îndoielă, ca ornamentarea pasereî celei mari de aur din tesaurul de la Petrosa nu se datoresce nici de cum spirituluî de imaginașiune al artistului.

La poporul peășag, cu deosebire în cultul religios, tôte î-si aveau formele sale tipice, tradișionale, de la cari nu era permis nimënuî a se abate. Putem

O Grecianu, Eraldica română, p. 149.— Ér I or gui eseu în Diet, geogr. Buzêu, p. 89, scrie: Viile în acest judeș (al Buzăului) se cultivă din timpuri depărtate și reputașiunea lor e stabilită din vechime, ceea ce a făcut pe Domnul Ţereî, Constantin Brâncoveanu se-șî aibă via sa Domnescă în dclul Dumbrăvii».

²⁾ **Plinii H. N lib. X. c. 17.**

ast-fel presupune, că noi avem aici figura unei paseri, căreia artistul i-a dat ființă după un model tradițional.

O particularitate însă atrage cu deosebire atențiunea archeologului și istoricului. Pe pieptul acestei paseri misterioase se vede figurat un lectulum, un nat orî legăn, format din lamine subțiri de aur, ér cavitățile intermediare ale acestui legări se aflau împlute cu petre prețioase, când tesaurul a fost scos la lumină din sinul pământului ¹⁾. În mijlocul acestui legăn se vedea aședată o petra mare albastra de forma unui ou ²⁾. În fine paserea e figurată cu aripele strînse sub piept și cu coda întinsă, seu în atitudinea descinderii sale din sbor.

Ce fel de pasere religioasă era acesta, vom cerca se aflăm cu ajutorul descrierilor, ce ni le-au transmis autorii greci și romani.

Cea mai nobilă, și tot-o-dată cea mai fenomenală pasere a tradițiilor vechi, a fost phoenixul.

Acesta pasere, după cum spunea teologia antică, era numai una singură în totă lumea (unica *semper avis*). Ea era consacrată sorelui (*Solis avis*) și trăia, după cum scriau unii, 700 ani, după alții 509 ani. Când se apropia de sfârșitul lungii sale vieți, ea își construia din ramuri și plante frumos miroitoare un pat seu cuib, se aședa pe acest cuib, și ast-fel își termina viața; apoi din mедуa sa se forma îndată un ou și din care se nășcea un nou phoenix.

Vom reproduce aici principalele date, ce le aflăm menționate la autorii

¹⁾ Descrierea canonicului **Dr. Fr. Bock**: gerade dieses Objekt ehemals eine äusserst reiche Ausstattung besassNaraentlich bemerkt man auf der Brust ein grosses rechteckiges lectulum, welches von einem Kranze von kleineren, unregelmässig polygonen Fassungen umgeben ist.

²⁾ Odobesco, *Le Trésor de Pétrossa*, I. 16: Déposition des paysans Nicolas Baciou, Georges, son fils, Ion Lemnar et Achim, fils de Nicolas, faite le 10 juillet 1838: un oiseau, grand comme un épervier, ou plus grand qu'un merle, couvert de pierres bleues, rouges et vertes. — Interrogatoire de l'Albanais Anastase Vérussi: Le grand oiseau avait un bec, sur lequel on reconnaissait la trace des pierres qui avaient disparu. — Rapport du logothète Kyr-Iaco v. . . adressé le 12 juillet 1838: Cinq oiseaux, dont l'un, grand comme un pigeon, portait sur le dos (ventre) un gros rubis balais, de forme ovale et delà grosseur d'un oeuf, tandis que son corps était recouvert de diverses pierres, rouges, bleues, vertes, jaunes et blanches. — Déposition de Ion Lemnar (16 juillet 1838): Un oiseau de la grosseur d'un merle, sans ailes ni pieds, sa tête était recourbée vers la voussure du dos, qui était ornée de trois rangées de pierres rouges, vertes et bleues, les unes grosses comme des noisettes et les autres plus grosses encore . . . et sur le jabot se trouvait une Pierre bleue ovale, de la grosseur de deux noisettes. Cet oiseau était creux à l'intérieur, et par toutes les cavités d'où les pierres étaient tombées il s'échappait une poussière noire. Aux yeux, il avait des pierres rouges de la dimension d'une lentille.

vechi cu privire la acesta pasere fabulosă; ele ne vor servi spre a ne putea da soma de caracterul și importanța istorică a acestui obiect unic, în tete te-saurele arheologice, câte ne sunt cunoscute până astă-dî.

Vom începe mai întâi cu Herodot. Densul scrie:

«Mai există și altă pasere sacră, numită phoenix, pe care eu ce e drept nu am vădut-o, de cât numai depinsă. Ea vizitează foarte rar Egiptul, numai la câte un interval de 500 ani, după cum spun Heliopolitani. Ea vine, după cum se spune, numai atunci, când a murit tatăl ei. Mărimea și forma ei, dacă pictura o reprezintă esact, sunt astfel: unele din penele sale au color aurie, altele roșie, și după formă și după mărime, ea seamănă foarte mult cu aquila. Acest phoenix, după cum se spune..... pleacă din Arabia, transportează în templul soarelui corpul părintelui său învelit în smirnă și-l înmormentează în templul soarelui. Transportarea o face în modul următoriu: mai întâi alcătuiesc din smirnă o formă de ou, de o greutate, cât poate să ducă, apoi se încercă mai întâi, dacă e în stare să transporte greutatea aceasta, și după ce a făcut experimentul acesta, ea escavcă oul, pune în lăuntru resturile părintelui său, și partea escavată a oului pe unde a pus în lăuntru rămășițele părintelui său, o astupă erăși cu altă smirnă. Astfel, că greutatea părintelui său învelit în smirnă este aceeași cu a oului. Apoi lipind acest ou jur împrejur, ea-l transportă în templul soarelui¹».

Ér la Plinius aflăm următoarele :

«Cea mai nobilă pasere este phoenixul din Arabia, însă nu știu, dacă nu cum-va e numai o fabulă, că ea ar fi una singură în totă lumea, și că numai rar se poate vede. După cum se spune, ea este de mărimea unei aquile, gâtul jur împrejur strălucesc ca aurul, și pe cea laltă parte a corpului este roșie, coda e albastră întreșută cu pene roșu, sub gât are bărbii și pe cap un moț. Cel de întâi dintre Romani, care a vorbit despre acesta pasere este Manilius, un senator distins prin cunoștințele sale, ce singur și le-a câștigat. Densul spune, că în Arabia acesta pasere e consacrată Soarelui, că trăește 509 ani, și când îmbătrânește și-si construiesc un cuib cu ramuri de canele și de tămăia, și-l umple cu miroșuri, și se aședă pe acest cuib și more. Apoi din oșele și din mēduva sa se nasce mai întâi un verme, din care se desvōlta un pui, și cea de întâi grijă a acestui nou phoenix este, să îndeplinescă onorile funerare pentru cel de întâi. El transportă cuibul întreg în apropiere de Paneh în orașul Soarelui și-l depune aici pe ahariu. Același Manilius ne mai spune, că dc-o-dată cu viața acestei paseri se termină și revoluțiunea anului celui marc, și că atunci începe un

*) Herodotus lib. II. c. 73.

nou period cu aceleași caractere pentru anu-timpuri și pentru constelațiunl. Corneliu Valerian scrie de asemenea, că sub consului Q. Plautiu și Sex. Papiniu (a. R. 789, d. Gir. 36) phoenixul a sburat în jos spre Egipt. Acesta pasere a fost adusă în Roma, pe când principele Claudiu era censor, în anul 800 al Romei (47 d. Chr.), ea a fost arătată în comiții și s'a încheiat un procès-verbal asupra acestui caș, însă nimenea nu se îndoia, că era numai un phoenix fais '»).

Alte importante notițele aflăm la Tacit, care scrie:

«Sub consulatul lui Fabiu și al lui L. Viteliu (a. R. 788; d. Gir. 34), după un lung period de scuce, a sosit în Egipt paserea phoenix. Venirea ei aici a servit ca materia pentru cel mai învețai bărbați din țera acesta și din Grecia, ca se discute acest miracul. Eu voi raporta aici faptele, despre cart în general părerile sunt uniforme, precum și alte date mai puțin sigure, cari însă presintă un interes, ca se fie cunoscute. Acesta pasere este consecrată sôrelui, și toți câți au descris forma el spun, că are o figură și pene deosebite de cele laite paseri. Despre lungimea vieței sale părerile variază. După cum spun cei mai mulți, ca trăsce 500 ani, sunt însă unii cari afirmă, ca ea are o vieță până la 1461. Cel de întâiu phoenix s'a arătat, după cum se spune, în timpul lui Sesostre, al doilea în timpul lui Amasis. al treilea sub Ptolemeu Macedonianul, ce a domnit peste Egipt; că acesta pasere a sburat în orașul, al cărui nume este Heliopolis, însoțită de mai multe cârduri de alte paseri, uimite și ele de acesta formă necunoscută. Însă vechimea este întunecată, între Ptolemeu și Tiberiu au fost mai puțin de 250 ani, din car! cauza unii cred, că acesta pasere nu a fost phoenixul cel adevărat și că nici nu a venit din țera Arabilor, de bre-ce nu avea nici unul din caracterele confirmate de tradițiunile vechi. Acesta pasere, când se împlinesce numeral de ani al vieței sale și când i se apropia mortea, î-și construiesce în țările sale un cuib, pe care î-l fecundză cu puterea gneratore, din care apoi se nasce un puiu, care îndată, ce a crescut mare, mal întâiu se îngri-gesce se înmormânteze pe tatăl seu, și acesta o face nu fără o conștiința bre-care, ci ea ridică mal întâiu greutatea cu smirnă, și încercă o cale mai lungă, dacă pete se ducă sarcina și se facă acesta căletoriă, apoi ia corpul tatălui seu și-l duce la altariul sorelul, unde-l arde. Dar datele aceste sunt nesigure și pline de fabule. Cu to te acestea în Egipt omenii nu se îndoesc, că acesta pasere se vede câte o-dată pe acolo»²⁾).

De asemenea scrie poetul Ovidiu, care se ocupase în particular cu vechile tradițiunî religioase ale timpurilor preistorice.

¹⁾ Plinii H. N. lib. X. c. 2. ²⁾

Taciți Annal, lib. VI. c. 28.

«Phoenixul», dice densul, «după ce a împlinit cele cinci sute de ani aie vietii sale, îsi construiesc eu unghiile și cu ciocul un cuib format din coji aromatice, din canele frumos mirositoare, din spice de nard, din smirna galbenă și din cinam, se culcă pe acest pat și-si termină viața în mijlocul parfumelor; apoi din corpul meu, după cum se spune, se născă un alt phoenix tânăr, destinat să trăiescă tot atâtea sute de ani, și după ce etatea i-a dat puteri de ajuns, ca să poată transporta o greutate, el ridică de pe arborele cel înalt cuibul de surcele cu greutatea sa, și apoi luându-și avânt cu un sbor ușor transportă cu pietate legănul său și cosciugul părintelui său, și-l depune în templul lui Hyperion, înaintea ușilor celor sacre»¹⁾).

În fine poetul Claudian, care trăise în secolul al IV-lea d. Chr. descrie această pasere astfel :

«Ochii săi scânteie de o lumină secretă, în jurul gâtului penelor strălucesc ca flacăra, de asupra capului are o creastă roșie, al cărei vârf lucește ca o stea și revarsă în întunecul nopții o lumină senină, picioarele sale sunt roșii ca purpura de Tyr, un cerc azur trece peste aripele sale, iar partea superioară este decorată cu pene aurii»²⁾).

Doi cestiuni importante de geografie se prezintă acum înaintea noastră.

Cea de întâiu este: în ce părți ale lumii vechi trăia această pasere miraculoasă? Și a doua: unde transporta, după legendele vechi, această pasere cuibul, ori patul cu osemintele părintelui său ?

După Suid, care avuse înaintea sa un număr considerabil de izvoare mitologice și istorice, astăzi însă pierdute, phoenixul venia în Egipt «dintr'un loc necunoscut»³⁾).

După poetul Claudian, phoenixul trăia într-o pădure încunjurată de apele cele curgătoare ale Oceanului (Oceanos potamos⁴⁾). Același Claudian îl numește phoenixul «pasere Titanică» (Titanius ales), ori cu alte cuvinte phoenixul figura la autorii vechi ca o pasere din ținuturile Titanilor celor legendari.

După geograful Mela, patria phoenixului era în Palestina, — lângă Oceanos potamos, — în apropiere de munții Ceraunici sau ai Cernei de astăzi⁵⁾).

¹⁾ Ovidius Metam. lib. XV. v. 397. seqq.

²⁾ Claudianus Phoenix.

³⁾ Suidas, v.

⁴⁾ Claudianus Phoenix, v. 1.

⁵⁾ Mela Doser. Orb. lib. III. c. 8. Extra sinum verum in flexu tamcn non modico, Kubri maris . . . partem Panchaei habitant . . . De volucris praecipuo praeferenda

După poetul Ovidiu, phoenixul trăia pe o colină din locurile cele frumoase ale Elysiului¹), una și aceeași regiune geografică a timpurilor preistorice cu Valea cea admirabilă a Jalesului din România, care începe din sus de Arcaș, și despre care vom vorbi mai târziu.

Rezultă așa dar din tradițiile geografice, ce le avem, că phoenixul, pasarea cea faimosă a religiunii ante creștine, trăia în regiunea cea legendară din emisfera nordică, sub orizontul cel pur și senin al Istrului, în apropiere de munții Ceraunici, sursă a Cernei, în părțile cele apărute de vânturile reci și violente ale nordului.

Ne întrebăm acum unde-să transporta acesta pasere măiestră cuibul și cosciugul cu resturile părintelui său.

După Plinius, phoenixul se ducea în orașul Solis, ce era situat în apropiere de Panchaea (prope Panchaeam in Solis urbe²). Același oraș, urbs Solis, se afla după geografia lui Mela chiar pe teritoriul Pancheei în apropiere de munții Ceraunici. După Tacit, phoenixul transporta corpul părintelui său la Heliopole (orașul Serei ui), însă Tacit ca un istoric precaut, se ferește să afirme, că phoenixul se ducea la Heliopole din Egipt, fiind că în diferite părți ale lumii, mai multe orașe, pe cartea Greciei se numeau Heliopolis. După Ovidiu, phoenixul se ducea la templul lui

phoenix, semper unica. . . . Ipsum promontorium quo id mare clauditur, a Cerauniciis saltibus invium est. — Aici Rubrum mare este numai o simplă confuziune geografică cu Ποντος Ερυθρός și spoila fluvioasă de la cotul Istrului, numit în cântecele eroice române «podul Rușavei». A se vede mai sus pag. 404—417 și 439 nota 2. ¹) Ovidii Amor. lib. II. 6. v. 49 seqq.

Collis sub Elysiis nigra nemus illic frondet,
Udaque perpetuo gramine terra viret.
Si qua fides dubiis, volucrum locus ille piarum
Dicitur, obscenae quo prohibentur aves.
Illic innocui late pascuntur olores
Et vivax Phoenix, unica semper avis.

Numele de phoenix, ce se atribuia acestei paseri, nu este nici egiptean, nici grecesc; el nu putea fi de cât din limba Pelasgilor, la cari paserile sacre au avut un rol atât de însemnat, întru adevăr, după cum ne spune Ovidiu, la Assyrienii, sau poate la un alt popor ascus sub acest nume, phoenixul era numit phoenix (Metam. lib. XV. v. 393: Assyrii Phoenicia vocant). Fără îndoială, că noi avem aici numai o numire, ce aparține la trupina veche a limbilor romanice, în realitate «phoenica» este una și aceeași numire cu forma româncă de «păun ică», genul feminin al păunului. Figura cea nobilă a phoenixului, capul său elegant (cu moț), ce se simează cu al păunului, varietatea și irumșeta estra-ordinară a penelor sale, cu deosebire strălucirea lor în aur, toate acestea au putut face pe cei vechi să considere phoenixul ca o specie mai mică a păunilor. ²) Plinii H. N. lib. X. 2.

Hyperion (al Soreluî-Tată). însă unde se afla acest sanctuariu, densul tace ¹⁾). Ér după poetul Claudian, phoenixul transporta corpul părintelui său în urbe Titana seu în oraşul Titanilor ^{*}). După cum vedem, oraşul Heliopole din legenda phoenixului este cu totul deosebit de cel din Egipt. Pentru clarificarea acestei cestiuni este de lipsă să mai adaugem aici, că însuşi Herodot, care visitase Egiptul, nu amintescă cu un singur cuvent, că preoţii din Heliopolis i-ar fi spus, că acesta pasere străină numită phoenix se ar fi arătat vre-o-dată la templul de acolo. Templul cel mai ilustru al lui Apollo, ca divinitate a Sôrelui, se afla, după cum seim, nu în Egipt, ci în părţile de nord a lumii vechi, în regiunea Hyperboreilor celor piî.

E evident aşa dar, că paserea, care prin eselenţă era consecrată Sôrelui, seu lui Apollo, nu putea după credinţele celor vechi, se căletorească la alt templu, de cât la sanctuariul cel mai renumit al timpurilor preistorice, din regiunea fericită a Hyperboreilor celor sfinţi, acolo unde căletoria însuşi deul Apollo ¹⁾).

Despre templul şi oraşul Sôrelui de la Dunărea de jos mai avem şi alte date importante. După tradiţiunile argonautice, sanctuariul cel miraculos al Sôrelui se afla în oraşul regelui A i et e, care domnia peste Colchî, adecă pe teritoriul aşa numiţilor Hyperborei. în camerele cele aurite ale lui Aiete se aflau, după poetul Mimnermus, radele cele strălucitoare ale Sôrelui ^{*}). însuşi capitala acestui rege avut portă numele de «So li s urbs» ^{D)}). Ea se mai numesce si Titani a (Titr/viţ *Ala.* ⁶⁾), ér poetul Claudian ne spune, că phoenixul transporta resturile părintelui seu în oraşul Titana. Mai notăm că lângă Istrul de jos se afla teritoriu^ numit P a ne h a ea şi regiunea cea făimosă pentru bunătăţile sale, Arabia f e l i x ⁷⁾).

în fine e de lipsă se amintim aici încă un fapt important. Judeţul Buzeuluî, din România, pe al cărui teritoriu s'a descoperit tesaurul de la Petrôsa, portă ca emblemă un templu în stilul architecture! religioase a Dacilor, ér pe frontispiciul acestui templu se vede figurată o pasere în momentul descinderii

¹⁾ Ovidil Meţam. lib- XV. v. 405 scqq.:

Fertque plus cunasque suas, patriumque sepulcnim

Pcrque levés auras Hyperionis urbe potitus,

Ante fores sacras Hyperionis aede reponit.

^{a)} Claudianl Phoenix, v. 92.

¹⁾ Diodori Stculi lib. II. c. 47.

¹⁾ Valorii Flaccl Argon. lib. V. v. 409—416.— Mimnermus la Strabo, Geogr. lib. I. c. 2. 40.

¹⁾ Talerii Flacci Argon. lib. V. v. 225.

¹⁾ Apollonii Rhodii Argon. lib. IV. 131.

¹⁾ A se vedé mai sus pag. 509.

séu sosirii sale acolo. După vechile idei religioase pe un locaş sfânt nu putea se fie figurată de cât o pasere sfântă.

În alte specimene ale sale, acesta emblemă ne înfăţişeză o biserică cu trei turnuri, 6r jos dinaintea acestei catedrale se vede figurată o pasere întorsă cu faţa spre uşa principală, si avënd legat de picidre un obiect de formă rotundă ¹⁾.

Fără îndoielă, că elementele acestei embleme sunt antice, după cum sunt forte vechi însemnele mat multor județe din Țera-românească și Moldova ²⁾. Marca județului Buzău ne înfățișeză așa dar, după cum vedem, legenda vechiului phoenix, care sbu-rând se așeză pe frontispiciul unuî templu de formă 225— Marca Județului ante-creștină, seu care după cum ne spune Ovidiu, Buzău (România) repre- depunea înaintea ușilor celor sacre resturile părin-sentând un templu, pe tduî gēū învë)uitc într'un ou de smirună ³⁾. care descinde o pasere (phoenix). După sigilul ju- Am vorbit până aici despre legendele și patria

decătorieî jud. Buzeă din mî,t,erî6să a paserii phoenix, pe care autorii latini a. 1851. Colecț. noastră.

o mal nurniau si solis avis, ignea ales, unica semper avis, vivax phoenix, aeterna avis.

Rēmâne se stabilim acum care este caracterul adevărat al fibulei celei mari de la Petrôsa.

După forma și ornamentațiunea sa, acesta pasere de aur, figurată cu un lectulum pe piept, și avënd în acest legăn o petră prețiosă de forma unu ou gălbui ori albastru, ne înfățișeză tipul unu phoenix tēnēr, ce transportă la altariul sôcluî, cuibul și rămășițele părintelui seu învăluite într'un ou de smirună, după cum spuneau cei vechi ⁴⁾.

¹⁾ Greciann, Eraldica română, p. 147.

²⁾ Orașele autonome î-și aveau încă în anticitatca preistorică însemnele lor religioase.

³⁾ Mai notăm aici, că celor vechi le era cunoscut și un Apollo cu epitetul de <I>o4io? (Pauly-Wissowa, v. Apollo), o numire, ce ne indică un cult deosebit al lui Apollo lângă apa Buzăuluî. Cf. mai sus pag. 533.

⁴⁾ Charles de Linas era de părere, că acesta fibulă reprezenta o aquilă, ori un șoim (fibule en forme d'aigle ou d'épervier), fără se aibă în vedere doue împrejurări decisive, că dacă artistul ar fi voit într'u adevăr se reprezente pe una din aceste paseri, atunci de sigur, că densul, ca un tehnic celebru în lucrarea metalelor și petrelor pretinse, ar fi fost în stare se dec acestei paseri o formă maî asemănată cu aquilă, ori cu șoimul, și în acest cas de sigur, că nu și-ar fi decorat lucrarea sa cu petre roșii, albastre și ver d T. — în fine maî e de lipsă se facem aici amintire de o particularitate importantă. Ion Lemnariul, dcscoperitoriul tcsauruluî, ne spune, că interiorul acestei paseri

în timpurile din urmă s'a discutat foarte mult, dacă emblema Țerel-românescî represintă în scutul șeii un corb sau o a qui la.

Faptul însă e pozitiv, că figura acestei paseri eraldice, variază pe scutul Țerei-românescî încă începând din secolul al XIV-lea. Amintim acest secol, fiind-că numai de atunci încep să se cunoscute cele mai vechi specimene ale acestei embleme. Într-adevăr pe unele steme și peceti domnesci, ne apare un corb, însă pe altele noi vedem figurată o pasere, care după formele și atitudinea sa nu este nici corb, nici aquilă, cum au crezut în timpul din urmă mai mulți literați români, de sigur sub influența ideilor naționale, că poporul român fiind format din coloniile romane, nu putea să aibă alte însemne politice și militare de cât aquilă.

Însă mai întâiu e de lipsă să stabilim aici, care este în general caracterul istoric al emblemelor naționale române.

Atât simbolele Țerei-românescî cât și ale Moldovei, Transilvaniei și Banatului ¹⁾ sunt apolinice. În toate acestea ne apare figurată și luna nouă. Însă câte odată, pe lângă soare și pe lângă lună, noi mai vedem în emblemele Țerei românești reprezentată și Ursa mare (αpy.roc) cu 9 ori 6 stele. Ea simbolizează așa numitul Geticum polum, Hyperboream Ursam, Geticum plaustrum ²⁾, cardinem mundi ³⁾, care după vechile idei geografice și astronomice se răclima pe munții cei înalți ai Daciei, pe columna cea legendară a muntelui celui imens Atlas sau Oltului ⁴⁾.

Vom vorbi acum în particular despre cele două paseri diferite, ce ne apar figurate, când una, când alta, în emblemele Țerei-românescî.

Corbul în legendele vechi era de asemenea un simbol al lui Apollo ⁵⁾.

era gol, <5r în cavitățile din can caduse pcrile se afla un fel de prav negru, care, după cum ne spune Verussi, când cădea pe foc producea un miros ca de puciosă; f<5rte probabil, că erau substanțe aromatice decompuse.

¹⁾ Sulzcr, Geschichtc d. Transalp. Daciens, III. 680—681: Will man aber mit dem In-génieur Friedrich Schwanz . . . glauben: der Sewerincr Banat habe im Anfang nur Sonn und Mo n d im Wappen gefuhrt.

²⁾ Murlialis Epigr. lib. IX. 46 v. 1-2.- Luciani Phars. lib. V. 23. — **Claudian**, Bell. Get. v. 268.— Stații Thebaid. XII. v. 650. — É r în poema lui Paulin către Niceta: Ibis Arctoos procul usque Dacos.

³⁾ l'linii lib. IV. 26: gens felix, quos Ily pcrbore os appellavere . . . Ibi creduntur esse cardines mundi.

⁴⁾ J Virgilil Aen. IV. 482: maxumus A t l a s axera humcro torquet stellis arJentibus aptum.

⁵⁾ J Ernostlieuis Catast. 41.— Hrodoli lib. IV. 15. — Stații Silv. II. 4. 17: Phoc-beius nw

El însotia pe deul luminei în călătoriile sale ¹⁾). Herodot amintesc de tradi-tiunca că poetul Aristeia din Proconnes, care compuse o poemă epică despre Arimaspi, urmase pe Apollo în formă de corb până la Metapontion în Italia de jos ²⁾). Corbul este paserea cea sfântă a deulul Mithra adorat așa de mult în regiunile Daciei ⁸⁾). Corbul ne apare figurat și pe patera cea sacră de la Petrôsa; peste tot el este un simbol al divinităților hyperboree, seu din nordul peninsulei thracice ⁴⁾).

Ne întrebăm acum, ce reprezintă în emblema Tereii-românesce a două fi-gură de pasere, cu un aspect blând și nobil, care nu seamănă nici cu forma cea vulgară a corbului, nici nu are caracterele unei paseri răsăritre, cum este aquila. Ea nu are nici dimensiuni puternice, nici forme masive, nici ghiare robuste și dezvoltate, nici cioc brusc cârligat, nici picidre acoperite cu pene până la ghiare, cari sunt caracterele particulare și bine marcate ale genului aquilei.

În Pravila tipărită la Govora în a. 1640, acesta pasere se vede figurată în momentul, când ea își depune cuibul de asupra unor flăcări. Se poate chiar distinge, în mijlocul cuibului și între ghiarele paserii, forma unui ou alb (Fig. 226, p. 641).

Acesta pasere eraldică e figurată și în Liturgia românesce tipărită la Bucuresci în a. 1680, stând aici pe vârful unui arbore (phoenix), lângă acest arbore se văd trei altare păgâne (Fig. 227, p. 641). Pe un alt specimen din 1682 se văd de asemenea figurate trei altare păgâne ^{D)} și phoenixul depunându-și cuibul pe altariul cel mare din față, care arde (Fig. 228, p. 641).

Putem așa dar stabili aici cu o deplină siguranță, că a două pasere sim-bolică din emblemele cele vechi ale Tereii-românesce ne înfățișează aceleași caractere, pe cari cei vechi le atribuiau phoenixului, și că ea reprezintă într-o anumită măsură un phoenix, încă o probă așa dar, că patria adevărată a acestei paseri consacrate soarelui a fost în țările din la Dunărea de jos, după cum acesta o confirmă și tradițiunile, pe cari le-am examinat mai sus.

¹⁾ După legendele române, corbul a fost albul în care au început să se nască penele sale (Marian, Omit. II. 5).

²⁾ Herodoti lib. IV. c. 15.

³⁾ Cf. mai sus pag. 373.

⁴⁾ Bollinger, Trompeta Carpatilor, Nr. 939 (a. 1871): «Corb de bronz se găsește . . . eși în Dacia . . . Observăm însă, că corbii nu sunt făcuți în dimensiuni spre a servi drept alt-ceva de cât ca amuleți și ornamente.»

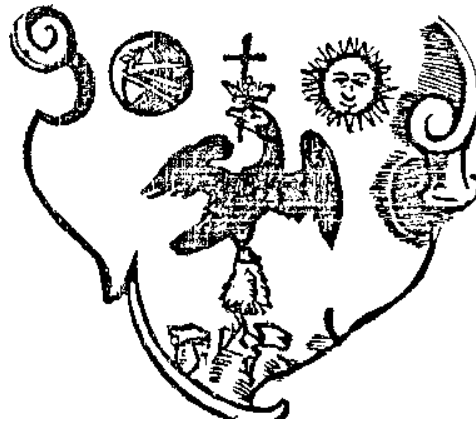
⁵⁾ A se vede cele trei altare cyclopede de la pag. 277 în acest volum.

226. — Phoenixul, ca pasere eraldică, în însemnele Terei-românești, reprezentat în momentul, când își depune cuibul de asupra unor flăcări. În partea de asupra serele, luna și Ursa mare compusă din 9 stele¹⁾. După Pravila tipărită la Govora în a. 1640. Cf. Bianu și Hodoss, Bibliografia românească veche, Tom. I, p. 110.

227. — Phoenixul ca emblemă a Tercîroraânescî, reprezentat pe un palmier (phoenix), lângă care se ved treî altare de formă antică. După Lyturgia tipărită la Bucurescî în a. 1680. Cf. Bianu și Hodoș Bibliografia românească veche, I, 231.

228. — însemnele Terei-românești de la a. 5682, înfățișând treî altare de formă antică și phoenixul depunând cuibul său pe altariul cel mare din față, care arde. După Evangelia tipărită la Bucurescî în 1682. Cf. Bianu și Hodoș, Bibliografia rom. v., I. 247.

¹⁾ Semiluna încunjurată de 7 stele ale UrseT marî e reprezentată și pe un denariu roman, din timpul republicei!, purtând numele L. Lucretius Trio. Duruy, Hist. d. Grecs, I (1887) p. 24.— Mai notăm aici, ca scutul din armele Terei-românești, cum este gurat în Pravila de la Govora, are forma plăcei de bronz descoperite la Dodona, ce reprezenta disputa lui Hercule cu Apollo pentru tripedul de la Delphi (Carapanos, Dodone, pi. XVI. 1).

în fine încă o particularitate.

Paserea cea eraldică a Tereî-românesce este figurată transportând în plisc cruce, une ori simplă, alte ori dublă.

În Octoichul slavonesc tipărit la a. 1575, acesta cruce arc în partea superioară forma unei svastice vechi pelasge Jj¹, simbol al sôrelui renăscut, seu al sorelui de primăvară. Tot ast-fel în Psaltirea slavo-română de la a. 1577¹). Phoenixul în religiunea cea vechia era simbolul nemuririi, al eternității²). Poetul Claudian o și numește aeterna avis. Tot ast-fel în religiunea creștină crucea este simbolul reînvierii, seu al vieții eterne.

5. Veriga cu inscripțiune din tesaurul de la Petro'sa.

(VII. Torgîes³).

În tesaurul descoperit pe cestele muntelui Istrița, la a. 1838, se aflau și două verigi mari de aur (colane), având fiecare câte o inscripțiune.

Din aceste două verigi, una a fost înstrăinată încă înainte de ce autoritățile române ar fi început cercetările lor. Despre natura inscripțiunii sale nu avem alte date, de cât o simplă declarațiune a țeranului Ion Lemnariu, care descoperise tesaurul că amândouă verigele erau gravate cu litere, ce nu se puteau citi.

A două verigă cu inscripțiune, al cărei diametru era de O^m153, a scăpat nevătmată din primejdiele, prin care trecuse acest tesaur în a. 1838; însă

¹) Bianu și Hoiloș, Bibliografia rom. Tom. I. 61 (1575), 67 (1577).

²) Northcote et Brownlow, Rome souterraine, Paris 1872, pag. 302: Il ne faut pas croire, du reste, que tous les oiseaux que l'on voit représentés dans les peintures et les inscriptions des catacombes soient de colombes . . . D'autres représentent peut-être le phénix. Les actes de sainte Cécile racontent qu'elle fit sculpter un phénix comme symbole de la résurrection, sur le sarcophage du martyr Maximus . . . On le sculptait sur les tombeaux païens . . . on le voit, de même, souvent représenté debout sur le palmier symbolique (σοῖν.τ. en grec, veut dire en même temps palmier et phénix). . . Peut-être faut-il voir une image du phénix dans ceux des oiseaux des catacombes qui portent dans leur bec non un branche d'olivier, mais un branche de palmier.

³) Secchi o numește colana d'oro ; Micali torques, γ.πίχοι ; Arne th torques; Charles de Linas armilla séu torques; Soden-Smidt h Neckring; argintariul Telge dm Berlin Halsring, Odobescu o consideră ca armilla (brățară), însă având în vedere dimensiunile cele mari ale lărgimii, acesta verigă nu putea fi întrebuițată nici chiar pentru partea superioară a brațului.

din fatalitate, ea a avut se suferă mai mult, după ce a intrat în muzeul național din București.

În noaptea din 20 Nov. 1875, acesta veriga împreună cu celelalte obiecte, ce aparțineau tezaurului de la Petrosa, au dispărut din muzeul național, furate de un individ pervers și îndrăgănit, cu numele de Pantazescu.

Cercetările se încep îndată și autorităților române. Îi succede să descopere pe acest făcătoriu de rele, și se readună erăși în muzeu aceste prețioase anticități, însă de astădată în o stare mult mai deteriorată, de cum ele scăpase la 1838 din manele destructorului Verussi. Sceleratul Pantazescu predase veriga cu inscripțiune unui complice al său, argintarii! din București, care a tăiat-o în mai multe bucăți și a frânt-o chiar pe la mijlocul inscripțiunii. Astăzi din acesta monumentală verigă nu mai există de cât două mici bucăți, — ce poartă inscripțiunea, — un fragment în lungime de 0^m10, altul de 0^m185; erez cele două extremități ale verigei au dispărut.

Prin mutilarea, la care a fost spusă acesta verigă în a. 1875, a fost distrusă numai o singură literă de la mijloc ξ , precum și partea de deasupra a literei a treia de la fine. Din fericire însă forma acestor două caractere nu este astăzi de deplin cunoscută, încă înainte de a. 1875 se publicase atât în țară, cât și în străinătate, mai multe facsimile de pe acesta inscripțiune, erez pentru muzeul din Berlin se făcuse de pe originalul verigei și o reproducere galvanoplastică. Noi vom reproduce aici mai întâi această inscripțiune după următoarele trei facsimile, relativ cele mai bune, din câte s'au publicat până la a. 1875. (A se vede p. 644).

În ce privește interpretarea aceluiași a acestei inscripțiuni, dificultatea cea mai mare era în a cunoaște și a fixa caracterul etnografic al elementelor, ce formau textul inscripțiunii, de erez-ce de la natura acestui alfabet depinde și valoarea, ce este a se atribui fiecărei litere în parte.

Cei de întâi, cari au examinat în mod mai obiectiv, inscripțiunea verigei de la Petrosa, și-au avut vederi mai clare, în ce privește forma paleografică a literelor, aii fost învățații italieni.

În anul 1843 Părintele iezuit Secechi făcuse o comunicare Institutului arheologic din Roma asupra descoperirii tezaurului de la Petrosa. Densul numescă această verigă un colan de aur, și consideră caracterele inscripțiunii ca litere clare și neîndoioase eugane¹⁾.

¹⁾ Bolletino delP Institute di Corrispondenza archeologica per l'anno 1843, (Roma), p. 92: eoliana d'oro trovata in Vallachia su cui leggesi una chiara ed indubila iscrizione euganea.

în anul următoriu, 1844, se ocupă cu acesta verigă un alt distins ar-
chcolog din Italia, M i ca l i. Densul declară, că acest colan, séu torques
în ce privesce forma sa, nu presintă ceva rar, însă ceea ce-l face cstrem

229. _Inscripțiunea de pe veriga de la Petrdsa, ast-fel cum a fost publicată de
Micalì în Monurnenti inediți (Firenze, 1844. Tav. 53) și reprodușă de Fabretti în
Corpus inscr. ital. (1867) nr. 62.

230. — Inscripțiunea de pe veriga de Ia Petrdsa, după reproducerea galvano-
plastică, făcută pentru museul din Berlin în a. 1855—56. După He n ning, Die
deutschen

Runendenkmâler, 1889. Taf. II. 3.

231.— Inscripțiunea de pe veriga de la Pctrôsa reprodușă de C. BolHac în
Trompetta Carpatilor, nr. 939 din 1871.

de rar este inscripțiunea gravată, a cărei lectură e obscură, deși caracterele
prin forma lor sunt fôrte apropiate de cele e u ga n e ³).

În anul 1850 Ioseph Ar.neth, directorul musculuî imperial de anticitățî
din Viena, face și densul o descriere a monumentelor de aur descoperite
la Petrosa, si reproduce în facsimile inscripțiunea acestei verige. Arneth
adoptează întru t<5te părerile învățaților italieni, că caracterele acestei inscrip-
t'unî sunt asemēnatc întru tete cu cele p e l a s g c și chiar cu cele e u g a n e ²).

¹) Micall, Monuments inediți. Firenze, 1844; 2 vol., Nr. 337 și Tav LIII. 3. ²) Aruettl,
Die antiken Gold- und Silber-Monumente des k. u. k. Munz- und Antiken-

Însă cu totul alte păreri aveau literații din Germania.

Seduși prin asemănarea unor caractere cu așa numitele rune anglo-saxone, dăseseră de credință, că inscripțiunea de pe veriga de la Petrosă este runică, și că ea conține cuvinte gotice, orî cel puțin germane posterioare epocii Goților.

Cel de întâi, care emisese această părere, a fost *Ulrich Zacher* din Halle la a. 1855. După densul caracterelor, ce formează inscripțiunea de pe veriga de la Petrosă, ar fi numai o variațiune a runelor anglo-saxone, pe care densul le califică ca adevărate rune gotice ¹⁾. Basat pe aceste vederi, Zacher era de părere, că inscripțiunea se poate citi astfel :

G. . aniovihailag.

De aici se începe apoi o lungă generațiune de erori, cu privire la textul inscripțiunii și la proveniența tezaurului de la Petrosă, erori, cărora a cădat jertfă în timp de o jumătate de secol un mare număr de literați, unii mai iluștrii, și alții mai obscuri.

În anul 1856 filologul german *Wilhelm Grimm* face asupra tezaurului de la Petrosă o comunicare Academiei din Berlin. În opozițiune cu teoria lui Zacher, Grimm susține, că ceva gotic în inscripțiunea verigei nu se poate afla, din contra, dice densul, se pare mai mult, că aceasta inscripțiune conține cuvinte, ce aparțin dialectului teuton (*altdeutsche Worte* ²⁾). Grimm consideră inscripțiunea ca runică, declară cele două caractere extreme *x — X* ca simple cruci, ori semne decorative, și citește inscripțiunea astfel :

-f- utan nothi haila +

Pe care o traduce în limba germană prin cuvintele :

Gluck, frei von Bedrängniss.

În anul 1857 un alt distins literat, *Massmann*, citește inscripțiunea :

Gut annôm hailag. si

o explică prin cuvintele :

*Den gothischen Jahrgeldern heilig, seu
Der Gothen Jahrgeld unverletzt* ³⁾.

Cabinettes in Wien. Wien, 1850, p. 86: Ein Goldring . . . mit nachstehender, schon etwas schwer zu unterscheidender Schrift (urmeză facsimilul literelor), welche den pelasgischen oder auch den euganischen Charakteren gleichen.

¹⁾ Zacher, *Das gothische Alphabet Vulfilas und das Runenalphabet. Leipzig, 1855, p. 44-50.*

²⁾ Grimm in *Monatsberichte der k. Preuss. Akad. d. Wiss. 1856, p. 602: Etwas gothisches ist hier nicht zu finden, vielmehr sind es ganz entschieden altdeutsche Worte.*

³⁾ Massmann, *Der Bukarester Runenring (in Germania, Vierteljahrsschrift für deutsche Alterthumskunde, II Jahrgang. Stuttgart, 1857), p. 209-218.*

în același an (1857) Lauth e de părere, că acesta inscripționa conține cuvintele :

Gut ani o d liai lag
Wodan's heiliges Gut ¹⁾.

în 1861 Dietrich propune o nouă interpretare:

Guta niothi kailag
Divino cultui sacer ²⁾.

însă în a. 1866 densul consideră veriga a fi de proveniență gotică, î-și modifică părerea, ce o avuse mai înainte cu privire la sensul cuvintelor de mai sus, pe carî acum le traduce

Dem Gothenbediirfniss heilig ⁸⁾.

La a. 1867 un alt învețat, Dr. Georg Stephens, profesor de limba și literatura engleză la universitatea din Copenhaga, exprimă părerea, că inscripțiunea este a se citi :

Gutanio wi hailag La al Goților templu consecrat. însă
la anul 1884 Stephens face o nouă împărțire a cuvintelor

Guta nio wi hailag ^{*)}, pe

carî acum le traduce :

Dedicat noului templu al Goților.

La a. 1878 P. I. Cosijn publică asupra tezaurului de la Petrosa. o notiță în Memoriile Academiei de științe din Amsterdam și explică textul presupus de Gutanio w i hailag prin cuvintele:

Heilig wijgeschenk van gotische vrouwen ^{B)},
Dar consecrat din partea femeilor gote.

în anii 1884—1889 profesorul Hennin g de la universitatea germană din Strassburg se ocupă și densul cu studiul verigei de la Petrosa, pe care La a. 1884 o numește «unicul monument runic german» ⁶⁾, ér la

¹⁾ Lauth, Das germanische Runenfuthark. Munchen, 1857, p. 76—81.

²⁾ Dietrich, De inscriptionibus duabus runicis ad Gothorum gentem relatis. Marburg, 1861.

³⁾ Germania de Pfeiffer, XI. 1866, p. 202.

⁴⁾ Stephens, The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England. London, 1867—1884. Tom. II, p. 567—573. Tom. III, p. 265—266.

⁵⁾ Cosijn, De Runencriptie van den Bucharester Ring (in Verslagen en Mededeelingen der k. Akademie van Wetenschappen. 2^e Reeks. Amsterdam, 1878, p. 354—364.)

⁶⁾ Henning, în scrisoarea sa către Telge: Strassburg, 23 Juli, 1834. Wie oft hatte ich danach verlangt, diess einzige deutsche Runendenkmal, welches ich nicht mit eigenen Augen gesehen, im Original kennen zu lernen ! (Telge, Prähistorische Goldfunde, p. 24).

a. 1889 o consideră ca «cel mai v e e h i u obiect, principal din monumentele runice germane» ¹⁾. Henning adopteză lectura lui Stephens:

G t i t a n i o w i h a i l a g a l

cărei înțeles ar fi după densul

Das gothische heilige (unverletzliche) Gottereigen (Tempelgut²⁾). în fine mai e de lipsă se amintim aici și părerile preotului lutheran Rudolf Neumeister din Bucurescî (1861—1866).

Densul propunea trei interpretări diferite pentru textul acestei inscripțiunii, care dacă se ar citi

G t t t a n i o i v i h a i l a g

ar însemna

Dem Wodan heilig.

Separând însă cuvintele în forma de :

G t i t a n i o w i h a i l a g si având în vedere că Goții

numiau Scythia «Ovim», atunci înțelesul ar fi

Dem guten Scythenland heilig.

Cetindu-se însă

G u t a n i o w i h a i l a g

atunci ar însemna

Dem guten Vaterlande wie heilig (gewidmet ³⁾).

Ipotesa, că inscripțiunea de la Petrósa ar fi în limba gotică, ori în limba germană vechia (teutonică), nu a putut da până astă-dî nici o interpretare satisfăcătoare.

«Cuvântul hailag», scrie Bock, «nu se găsește în limba gotică (în traducțiunea bibliei făcută de Ulphila) și acest cuvânt aparține de sigur dialectului german teuton și nici nu poate corespunde aceluia secol depărtat (al invasiunii Goților). Când noi am trimis un facsimil de pe acesta inscripțiune distinsului lingvist Dr. Parmet, docent privat de filologia la Academia din Münster, și i-am exprimat dorința se ne comunice părerea sa cu privire la cetirea acestei inscripțiunii, densul după un studiu aprofundat ne-a declarat, că aici nu avem de a face cu run e, ci cu l i t e r e vechi grecesc î, cari pe lângă tete, că gravorul neîndemânatic (?) nu scia se face de cât linii drepte, totuși au perdut numai forte puțin din forma lor adevărată originală» *).

¹⁾ **Henning-**, Die deutschen Runendenkmaler. Strassburg, 1889, p. 27: Der Ring von Pi-etroassa, das atteste Hauptstück unserer Runendenkmaler.

²⁾ **Hennlng;**, Die d. Runendenkmaler, p. 43.

³⁾ Mittheilungen d. Central-Commission (Wien). XIII (1868) p. 115—117.

*) **Hock**, Der Schatz d. Westgothenkönigs Athanarik (Mitth. d. Central-Commission "• 1868), p. H7: Als wir nämlich diesem anerkannt tüchtigen Sprachforscher (Dr,

De altă parte Labarte, distinsul archeolog francez, vorbind despre caracterul artistic și originea etnografică a tesaurului de la Petruș se exprimă astfel:

«în nici un caz nu se poate presupune, că aceste obiecte prețioase ar fi fost fabricate de industriași Goți. Goții erau cultivatori de pământ, și soldați, și peste tot jăfuitori desfrânați. Aceste calități bune și rele ale lor nu se unesc în nici un caz cu artele, și nu e posibil să fi existat vre-o dată în colibe lor din mijlocul pădurilor ateliere, cari se putea fabrica obiecte așa elegante de aur și de un preț atât de mare» »).

Revenim acum la textul acestei interesante inscripțiuni.

În examinarea critică a caracterelor grafice, ce Icarus prezenta această verigă, nu trebuie să pierdem din vedere, că aceleași forme de litere le aflăm în inscripțiunile vechi grecești, în cele italice și peste tot locul, pe unde s'au estins odată poporul pelasg. Alfabetul așa numit runic nu conține de cât numai o parte din elementele vechiului alfabet pelasg, a poporului celui mare, puternic și înaintat în civilizațiune, care în epoca neolitică și în epoca de bronz a fost reslăbit nu numai peste părțile meridionale ale Europei, dar și peste ținuturile Germaniei, Galicii, Svediei, Norvegiei și Britaniei²⁾.

Parmet) ein Facsimile der Inschrift mit dem Wunsche vorlegten, uns seine Ansicht über ihre Lesung mitzutheilen, erklärte derselbe nach eingehenden Studien, dass wir hier nicht mit Runen sondern mit altgriechischen Buchstaben zu thun hätten.

*) Labarte, Histoire d. arts industriels. I. p. 332—333: On ne peut d'ailleurs supposer, en aucun cas, que tous ces beaux bijoux aient été fabriqués par des ouvriers goths . . . Les Goths étaient cultivateurs et soldats et surtout pillars effrénés. Ces bonnes et mauvaises qualités ne s'allient pas avec les arts, et il n'est pas possible que des ateliers pouvant fabriquer des bijoux d'or d'un tel prix aient jamais pu exister dans leurs cabanes au milieu des forêts. .

1) Cuvântul «runa» s'eu «rhuna», după cum rezulta din vechii autori, era la început numit o numire generală pentru caracterele grafice, ce se întrebuntau în ținuturile locuite de Celți, de Germani și de Pelasgi din nordul Dunării. Originea și înțelesul acestui cuvânt nu se poate explica, nici din limba celtă, nici din limba germană. Din contră se pare mai mult, că acest termen are un caracter etnografic, după numele vechiului Popor pelasg, numit Rîmî, Ari mî, s'eu Râm nî. în părțile Asiei, după cum scrie Berger [Hist. de l'écriture, p. 205], alfabetul a fost propagat sub forma și sub numele A ram i l or, ^{Upi on} «^{lne}» a 'or, o vechea populațiune pelasgă, stabilită în munții și în văile Siriei și ale Mesopotamiei. Archeologul danez, Olaus Wormius (f 1654) ne spune de altă parte, că așa numitele rune se mai numiau și Ram runer (Du Cange, Gloss. med. et inf. lat. ad yrumnae); probabil avem aici o expresiune daneză formată după numele de

^{Sm eni- Ep^{is}}copul Venanțiu Fortunat din Gallia (sec. al VI-lea) numesce aceste

încă în timpurile lui Cezar, în părțile meridionale ale Germaniei și în Galia, nu erau în uz decât literele vechi pelasge ¹⁾, pe cari însă autorii romani, cu un termen general și mai ușor de înțeles, le numiau litere grecesc. Vom reproduce aici următoarele cuvinte ale lui Iuliu Cezar.

«în castrul Helvetiorum», scrie densul, «se au aflat douăzeci tabule (registre) scrise cu litere grecesc! și cari au fost aduse la Cezar».

În ce privește pe Galii, același Cezar scrie, că Druidii învețau de rost o mulțime mare de versuri (psalmi) și deșigur erau de credință, că nu e bine să pună acele versuri în scris; însă în celelalte afaceri publice ale lor și în socotelile private el se folosea de literele grecesc! ²⁾.

În această privință noi aflăm și la Tacit următoarea notiță :

«în confiniile Germaniei și ale Rhetiei, după cum se spune, mai există și acum unele monumente și tumule scrise cu litere grecesc!» ³⁾. Usul literelor vechi pelasge în părțile de nord ale Eladei, sau în ținuturile așa numite ale Barbarilor, se reduce la timpuri foarte depărtate. «Ionienii», după cum scrie Herodot, «numiau încă din vechime cărțile scrise pe piatră, din cauza, că lipsindu-le papirul, ei întrebuntau pentru

caractere «barbara rhena» (Carm. lib. VII. 18. 19), adică litere ale Barbarilor, erau nu ale Germanilor, și după cum seim, sub numele de Barbarii, se înțelegea cu deosebire populațiunea indigenă din părțile de nord ale Eladei. În fine mai este de lipsă să amintim aici, că Ungurii încă în sec. al XIII-lea numiau literele cirilice, literele Blackorum, sau românesc (Kézsa, Gestu Hung. I. 4. 15), cu toate că în timpurile acestea se scria cu așa numitele cirilice mai mult în limba slavonă decât românească. Chiar și în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea literele cirilice erau numite de Unguri o l d h betuk și de Români slove românești.

¹⁾ Plinii H. N. VII. 57. 3: In Latium eas (litteras) attulerunt Pelasgi.

²⁾ Caesaris Bell. Gali. I. 29: In castris Helvetiorum tabulae repertae sunt litteris graecis confectae et ad Caesarem relatae. — Ibid. lib. VI. c. 14: Magnum ibi numerum versuum (Druides) ediscere dicuntur . . . Neque fas est esse existimant, ea litteris mandare, quum in reliquis fere rebus publicis, privatisque rationibus, graecis utantur litteris. — Cu privire la acest pasagi, istoricul H. Martin (Histoire de France, I, 1860, p. 67) scrie: Cette écriture, qu'on retrouve sur quelques monnaies gauloises et dans quelques inscriptions . . . se rapproche beaucoup de la grecque, mais de la grecque primitive, c'est-à-dire pélasgique: elle appartient à cette famille d'alphabets antiques qui comprenait, avec le pélasgique, l'étrusque, le samnite, l'osque, le latin ancien, le celtibérien et l'ombrien. — Tot ast-fel scrie Pliniu (VII. 58. 1): veteres graecas (litteras) fuisse easdem paene quae nunc sunt latinae.

³⁾ Taciti Germania, c. 3: monumentaque et tumulos quosdam Graecis litteris inscriptos, in confinio Germaniae Rhactiaeque ad huc extant.

V. Acest cuvânt derivă fără îndoială, de la adiectivul pelasgo-latin bubulus, d. e. coriabuia, piei de vită, de unde apoi s'a format grecescul βύβλος carte, βύβλος,

ris P⁶ de ^{ca}P^{re} Ș' de oi. Chiar și acum în etatea mea, mulț d i n Bar-
barî s c r i u pe ast-fel de pe!» >).

Însă cu stingerea elementului pelasg de pe teritoriul Germaniei ajunge
"n desvctudine în părțile acestea și usul scrierii.

Diferitele populațiunî de rasă celtă și germană, ce ocupară, după Pelasgî, te-
toriu Germanici și al Scandinavici, nu avuse nici un fel de scrisore, nici
particulară, nici comună. Tot ast-fel résuma și din cuvintele lui Tacit despre
Germani: *literarum secreta viri pariter ac feminae ignorant*²).

Ér în alt loc același Tacit scrie :

«Dacă deii ceî bunî, orî deii cel rēî, le-aû denegat Germanilor ar-
gintul si aurul, nu sciu. Dar nici nu pot se afirm, că nu ar esista în Ger-
mania vre o venă de aur, seu de argint, fiind-că cine a scrutat pământul
acesta ? Dar el nicî nu arată vre un interes, ca se aibă și se întrebunțeze
aceste metale. Vasele de argint, ce se vēd la el, sunt date ca da-
ruri la ambasadorii și principii lor, dar el nu le prețuesc maî mult
de cât vasele de păment»³).

După cum am vēdut mal sus, pentru literații germani, cuvântul «hailag»
présenta cea mai mare garanția, că inscripțiunea de pe veriga de la Petrdsa
are un caracter si înțeleș german.

Dorind cu orî-ce preț a scote la lumină cuvinte gotice din inscripțiunea
de la Pctrosă, literații germani se au perdut, în timp aprôpe de 50 ani, numai
în etimologii arbitrare asupra unor cuvinte întru adevēr imagine, fără se
aibă în vedere, că cele mai vechi inscripțiunî de pe monumentele si obiectele
de artă nu conțin formule de consecrare, ci de regulă ele ne arată numele mă-
iestrilor, cari au csecutat aceste lucrări, cum aflăm d. e. *Duenos med feced*
pe cea mal vechia inscripțiune latină *), *Novios Plautios med Rom ai*
feced pe o lamina de aramă din Roma^B), *C. Ovio(s) Ou(fentina) fecit*⁶)
pe un bust de aramă a Méduse! din Roma, seu pe monumentele grecesc!:
Mijvôfavto; èraUc; ETta-faro? irtoist; Xisprfv èrcoîfasv etc.

pl. ptgXia cărtică. Același înțeleș î-1 avuse Ia început și cuvintele *ch a r t a b i b u l a*
<X«?T^Mt pigXûuv). Mai târdiû Grecii aplicară numele de fiij&ot, gâf/Aot, gigXov, pi^Xiov la
scorța plantei numite papyrus, pe care scriau Egiptenii.

¹/ **HerodoU** lib. V. 53: **K a**; taț pi^ooț S^a-erx/ț xaXeûai ano too naXa-.oS o; 'Iiuvst...

Ос вj., то xиr' -s^i тсоx).0;_ Tтjv p^d^y ф Тоiaiaț o;-f Jep-xc Ypi'f ou-:'. ')

Taciți Germ. c. 19. ⁵) **Taciți** Germ. c. 5.

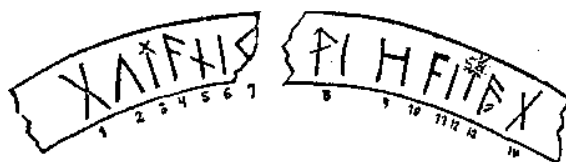
^réul, *La plus ancienne inscription latine* (Revue arch, août 1882) p. 16.)

C. I. L. vol. I. nr. 54. ') C. I. L. vol. I. nr. 24.

în fine dacă interpreții germani ar fi supus la un examen serios însuși originalul acestei verigă; dacă dânsii nu s'ar fi mulțămît numai cu simple copii făcute de ôrneni neversați în punctele cele delicate ale archéologie! și paleografiei; cu deosebire însă, dacă nu ar fi neglijat comparațiunea literelor de pe verigă cu alte inscripțiuni, atunci ar fi putut ușor se ajungă la convingerea, că ultimele litere ale inscripțiunii de la Petresa nu au putut, în nici un caz, se conțina cuvonțul «hailag».

Noi am examinat în muzeul din Bucurescî în diferite rënduri originalul acestei verige. Gravura literelor e în general uniformă și bine executată, ér sgărieturile superficiale și percusiunile întemplantore, la care a fost supusă acesta verigă de la 1838 încoco, se pot ușor deosebi de trăsurile drepte și adânci ale literelor, făcute cu un instrument ascuțit.

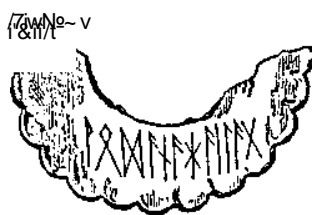
Noi reproducem aici un desemn' de pe acesta inscripțiune, ast-fel după cum ni se presintă ea astă-di.

232. — Inscripțiunea de pe veriga de la Petro sa, în starea sa actuală.

Ultimele cinci litere ale acestei inscripțiunii (10—14) le vedem figurate aprdpe în aceeași formă și pe alte doué monumente, ce au fost considerate de runice, anume, pe o fibulă descoperită la Osthofen între Worms și Mainz

și pe o altă fibulă, ce se conservă în muzeul delà Mainz (Fig. 233).

233. — Inscripțiunea gravată pe fibula descoperită la K e r l i c h, astă-dî în muzeul de la Mainz, avënd la fine aceleași caractere grafice, ce ni ni se presintă și pe veriga de la Petrôsa. După Henni n g, Die deutschen Runendenkmaler, p. 156 ^{a)}.

^{a)} Heiming¹, Die deutschen Runendenkmaler, p. 70 și Taf. II. 5.

^{b)} Henning, care în ce privesce descifrarea inscripțiunilor runice, se află într'un labirint de erorî, declară fibula din muzeul de Ia Mainz ca falsificată, însă. fără nici un motiv serios.

Cele cinci litere finale constituie așa dar un cuvent de sine stătătoriu și ele vor trebui se fie separate, din punct de vedere al interpretării, de ceea laltă parte a textului. De altmintrelea putem observa chiar pe corpul verigei o separafiunc marcantă între litera H și între ultima grupă formată de cincî

litere_ pi?fcV

Cea de ântâiu literă în acest cuvent final, II f P A., are sus în partea dreptă doué liniî paralele orisontale. Ea reprezenta așa dar pe un F din alfabetul Volscilor și al Latinilor.

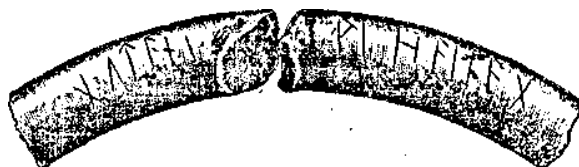
A doua literă este un I etrusc și latin.

A treia literă a suferit în anul 1875 o deteriorare, în partea de asupra ea a fost roșă, de clescelc argintariuluT, complice cu Pantazescu, care pilise si tăiase veriga pe la mijlocul inscripțiunii.

Însă acesta literă astă-dî pe jumătate ștersă ne apare sub forma de F seu T în tdte facsimilele, câte s'au publicat de la 1841 până la 1875. Ea reprezenta în vechiul alfabet ionic si eolo-doric litera y, căreia Etruscii si Volșcii i-au dat valdrea de C (K¹).

A patra literă este formată din un trunchiu drept, are sus în partea dreptă doué liniî înclinate, ér mai jos alte doué liniôre scurte în formă de puncte ovale, pe carî însă le-au trecut cu vederea, orî le-aû desconsiderat, tofî aceia, carî au copiat până astă-dî acesta inscripțiune. Singur numaî în facsimilul publicat de Micali. în a. 1844, cele doué liniôre mici apar sub forma unui singur punct (pag. 644). Avem aici așa dar un E, care sub forma acesta de \$ ni se presintă și pe inscripțiunea pelasgă din Lemnos²).

>) In facsimilul, ce ni-1 presintă Hen ning, după reproducțiunea lui Telge, se mai

234. - Inscripțiunea verigei de la Petrosa după reproducțiunea lui Telge, la Hen ning, Die d. Runendenkmiiler, p. 29.

vede lângă trunchiul acestei litere, esprimată o petă, ca și când acesta literă ar ave doué picioare sub forma de /> (L), însă după cum se pc5te convinge orî-cine, care va esamina originalul, acest semn, nu formdză o linioră gravată, ci este numai urma unei Mtnp e loviri întemplătore, da carî se află maî multe pe corpul acestei verige, chiar și "Părțile acele, unde nu esistă nici o literă.

^u i e t i n de Correspondance hellénique, X. p. 1. — Un E cu un punct de ^{es}upt ne apare și ne o inscripțiune din Italia superidră (Fabretti, Corp. inscr. ital-, "r. 31.)

Ultima literă X reprezintă pe un T din epigrafia Italiei superioare. Cu deosebire T ne apare ca X în alfabetul așa numit cadmic, în inscripțiunile Umbrilor, Salașilor și Rheților¹⁾.

Rezultă așa dar, că ultimul cuvânt din textul inscripțiunii de la Petrosa corespunde la literele latine

FICET,

adecă *fecit*.

Tot FICET este ultimul cuvânt și pe cele două fibule de la Osthofen și Kerlich (pag. 651), considerate din neștiință ca runice.

În fine noi mai cundscem încă două inscripțiuni presupuse de runice, în cari ultimul cuvânt FICET, on FECIT, ne apare sub forma prescurtată, inversă, de FO (Fig. 235. 236, pag. 659).

«în loc de FECIT», scrie Fabretti, «cei vechi scriau câte o dată FC în formă abreviată, ér pe titlele gréco-romane se citește <I>IIKIT și rar

Dacă așa dar ultimul cuvânt din inscripțiunea verigei de la Petrosa este un FICET (*fecit*) — și acest adevăr nu se mai poate contesta, — atunci de sigur, că cea-laltă parte a textului conținea numele măiestrului, care a fabricat veriga.

Vom examina acum și restul de 9 litere, ce formează începutul și partea de mijloc a inscripțiunii.

Cele mai multe caractere din acesta parte a textului nu prezintă aproape nică o dificultate în ce privește valdrea lor adevărată.

A doua literă de la început este un A (L), pe care-l aflăm întrebuițat sub forma acesta în alfabetul pelasgo-grec, în particular însă la Falisci, la Etrusc! și pe monetele vechi ale Dacici.

A treia literă este un T = X ~^{cn}» P^e care¹ aflăm și în alfabetul din partea de nord-ost a Etruriei⁵⁾. Forma acestei litere ne mai apare și pe inscripțiunea pclasă din Lemnos^{*}).

¹⁾ **Dareberg**, Diction, d. ant. gr. et rom. v. Alphabetum, p. 199, 212, 214, 218. — Fabretti, Corp. inscr. ital. p. CCCXV. — Moiniuscn, Die nordetruskischen Alphabete. Taf. JIT (in Mitth. d. antiquar. Gesellschaft in Zurich, VI. Band., 1853, p. 199 seqq.)-

²⁾ **FabreU**, Corpus inscr. ital. p. 458: Pro fecit aliquando FC per compendium scribebant vetres. In titulis graeco-romanis legitur <f>IIKIT, raro OIKIT. — Forma de ficet și fi ci t o întimpinăm adese ori în limba latină vulgară (Schuhardt, Vokal. 1.311).

³⁾ Berger, Hist. de l'écriture, p. 149. — Lenormant, Étude sur l'origine et la formation de l'alphabet grec. 49. — **rnuly-Wissowa**, R. E. v. Alphabet, p. 1618.

^{*}) Bulletin de Correspondance hellénique, X. p. 2, 3.

A patra literă cu brațul superior mai lung de cât cel de desupt reprezenta pe un F -, adică A, din alfabetul Rhcților și Salasilor ¹⁾.

A cincea literă este un T de formă eugubină. A șesea un I etrusc și latin. A șaptea un O format din patru linii drepte, cum ne apare și pe inscripțiunile din Italia superioară, pe monumentele vechi latine, și pe cele din Tomi, cu singura deosebire, că pe veriga de la Petrosa acesta literă are două linii prelungite în jos, după tipul ionic.

A opta literă este un S (S) în formă arhaică de M cum ni se prezintă în alfabetul eolo-doric, etrusc și vechiu roman ²⁾.

O singură dificultate se pare a o prezenta inițiala X. Însă dacă observăm cu atențiunea cuvenită modul cum artistul a gravat acest semn grafic, atunci faptul ne apare evident, că noi avem aici o literă combinată, un V consonantă cu un V vocală.

Usul de a lega împreună două, ori mai multe litere, este anterior epigrafiei latine.

Proba ne este și numeralul X compus din două semne V, unul având liniorele în sus, altul în jos. În fine un V sub forma de X, având partea de asupra mai deschisă, ne apare și pe un grafit, ce a fost descoperit în ruinele vechiului Aquincum din Pannonia ³⁾. Avem așa dar aici următoarele litere :

VULCHATIOS . FICET ⁴⁾.

Terminarea în *os* în loc de *us* la substantive, nume proprii și adiective, este o caracteristică a timpurilor arhaice. În limba umbrică noi aflăm : *çerfos* (*servus*), *mănos* (*manus*), *alfos* (*albuș*) *salvos* (*salvus*), *ér* în inscripțiunile vechi latine: *Volcanos* ⁵⁾, *Duenos*, *Novios*, *Plautios* etc.

Împrejurarea, că pe inscripțiunea de la Petrosa, litera M (S) din *Vulchatios* ne apare mai depărtată de literele precedente, nu formează nici de cum un cas izolât, în epigrafia latină avem o mulțime infinită de exemple, unde S final, la numele proprii, este aruncat la o parte, ca și cum ar fi fost o literă, care de mult nu se mai pronunța. D. e. *VRSV S*, *VIBIANV S* etc. ⁶⁾.

¹⁾ Dnrciubergr, *Diet. d. antiquités*, v. *Alphabetum*, p. 214. — Fabretti, *Corp. inscr. ital.* Tab. 1.

²⁾ Daremberg-, *ibid.* v. *Alphabetum*, p. 196 —198.—Lenoniant, *Études sur l'origine de l'alphabet grec*, p. 55. - Kabretti, *Corp. inscr. ital.* p. CCCXV. — C. I. L. voi I, p. 255.

³⁾ Rômer, *Kiadatlan Rômai feliratok*. Budapest, 1875, p. 30.

⁴⁾ *Volcatius*, ca nume familiar, ne apare atât în istoria Etruscilor cât și a Romanilor. Forma este arhaică, pelasgă.

⁵⁾ C. I. L. voi. I. 20.

⁶⁾ C. I. L. voi. IU. nr. 4778. — Cf. *ibid.* nr. 4785.

Rămâne acum se csaminăm valôrea și înțelesul Htereî H, a cărei pozițiune, după cum vedem, este izolată între cele două cuvinte Vulchatios si ficet.

Care era, în inscripțiunea de la Petrôsa, caracterul fonetic al acestei litere, ne-o spun alte două inscripțiuni pelasge, considerate în mod unilateral de runice germane. Pe una din aceste inscripțiuni litera, ce precedéza cuvântul

FICET ne apare sub forma T (^Hl r X Fig- 233, p. 651). Acest semn grafic în alfabetul Pelasgilor din Lycia)1(, reprezenta pe un O '). Că într-o adevăr litera H, pe veriga de la Petrôsa, are valôrea unei vocale, a unui O, și că nu este o abreviațiune, o confirmă inscripțiunea de pe fibula de la Osthofen, ce am reprodus-o la pag. 651, unde acest H este înlocuit cu & (O) înainte de FICET, sub forma de X M TnA

Ca se putem însă ajunge la o concluziune pe deplin sigură cu privire la acest H, e de lipsă se esaminăm aici valôrea fonetică a acesteT litere și în alfabetul Pelasgilor meridionali, de pe teritoriul Eladei și al Asiei mici.

În vechiul alfabet cadmic litera H se întrebuița atât ca aspirațiune cât și ca vocală, însă în alfabetul ionic-attic H era o literă pentru sunetul ionic *e* și care corespundea la grecescul primitiv *a* ^s).

Résulta așa dar, că acest H izolât, care în alfabetul ionic-attic corespundea unui *e* seu *a*, ér în alfabetul Pelasgilor de nord este înlocuit prin # (O), avea într-o adevăr valôrea unei vocale, a unui O, și probabil, că era un *o* aspirat.

Avem așa dar determinate tete caracterele acestui text. întregă legenda inscripțiunii de pe veriga de la Petrosa este :

VULCHATIOS O FICET ⁴).

După cum vedem, noi avem aici un text epigrafic— priscis literis verbisque scriptum — și care ne presintă o particularitate lingvistică demnă de atențiunea filologilor noștri. Ne întrebăm acum, care este rolul gramatical al acestui *o*, identic, în ce privește derivațiunea sa, cu primitivul grecesc *a*.

Este el un verb auxiliar la FICET, persona a treia sing, de la verbul *am* (habeo), ca în limba românescă : *o* făcut seu *a* făcut? Orî este acuzativul fetnenin al pronumelui personal III, un *o* născut din *la*, cu înțelesul de *illam*

¹) Daremberg, Diet. d. antiquités, v. Alphabetum, p. 209.

²) Că în acest cuvent a doua literă de la fine reprezenta pe un E este cert (Cf. Henning, p. 151),

») Paul. Vissoiva, R. E. v. Alphabet, p. 16J5. — Lenoriant, p. 14.

⁴) Leg en da inscripțiunii de pe veriga de la Petrosa: VULCHANOS O FICET. Invețatul german Wilhelm Grimmîn comunicarea, ce o făcuse la anul 1856, Academiei de științe din Berlin, cu privire la textul inscripțiunii de pe veriga de la Petrosa.

v *ollam* (fecit) ? Noi înclinăm pentru acesta posibilitate din urmă, având cu deosebire în vedere formulele analoge de pe inscripțiunile vechi latine și

declară, că singur numai litera a șesea din inscripțiune, I, nu este destul de sigură, de ore-ce se *pate* observa o liniă transversală peste mijlocul acestei litere (Hennin g, Die deutschen

Runendenkmäler, p. 29: Auf ein deutliches N L î" runic] folgt sodann an sechster Stelle ein Buchstabe, von dem Wilh. Grimra bemerkte, es sei der einzige nicht ganz sichere, doch lasse sich ein Querstrich in der Mitte des Hauptstabes noch erkennen).

Massmann întocmai ca și Grimm considera pe acest I ca un P . Noi am examinat Ia diferite ocaziuni acestă literă din punct de vedere paleografie pe originalul verigei și tot ce am putut constata, este numai o linioră forte subțire, aproape imperceptibilă, ce se întinde, nu peste mijlocul, ci spre partea din jos a lui I, având aceeași direcțiune cu linia transversală de pe litera precedentă, însă convingerea noastră este, că acesta linioră microscopică nu este făcută din partea artistului, care a gravat în mod uniform și destul de adânc toate celelalte litere ale inscripțiunii. Dar presupunând, că acesta linioră, aproape invizibilă ar fi întru adevăr o parte integrantă a lui I, atunci cele două caractere "f- J (5 și 6) ar constitui numai o singură literă și atunci am avea aici același tip, pe care-l aflăm și între

semnele de proprietate, sau în alfabetul plutășilor din Moldova, sub forma de N = N. În acest caz, citirea inscripțiunii de pe veriga de la Petrușca ar fi: VULCHANOS O FICET. — Numele de Vulcan ne apare sub forme analoge și pe alte monumente. Velchanu pe o inscripțiune etruscă, Felchanos pe o inscripțiune din Creta și Volcano s pe un ban din Aesernia. După Iliada lui Homer, Vulcan (Hephaistos) petrecuse timp de 9 ani într-o speluncă de lângă marele râu Oceanos (Istru), lucrând agrafe, inele, brățare, cercei și colane, în particular se spunea despre Vulcan, că densul fabricase un colan de aur pentru soția lui Cadm, numită 'Apjiovia, după legende o fiică a lui Marte și nepotă a lui Atlas. Cuvintele lui Apollodor (Bibi. lib. III. cap. 4.2) sunt: «Și Cadm i dede, Harmoniei, colanul cel de Vulcan-făcut» (σσοxt 8è αϊϊvjj KâS|i.οτ̄ v.u\ tiv 'HîpaiototeoxTov 8π|iov). În tradițiunile vechi acest ornament de gât are o istoria particulară, sinistră. De la Harmonia colanul cel de «Vulcan-făcut» a trecut la Polynice, care l'a dăruit Eriphylei, ca se înduplece pe bărbatul său Amphiarus și să iee parte laresboiul celor șapte căpitanii asupra Thebei din Beoția, și Amphiarus a trebuit să se plece, cu toată scia, că are se peră acolo. Pentru resbunarea morții lui Amphiarus, Eriphyle a fost ucisă de un fiu al său, apoi acest colan funest a trecut la Arsinoe soția acestuia, de la Arsinoe la Phlegon și la soția sa Callirhoe, cauzând peste tot locul discordii, certe și omoruri, în urmă, după ce Phlegon a fost ucis de fiii săi, colanul Harmoniei a fost consacrat lui Apollo și depus în templul de la Delphi (Apoll. Bibi. III. 4⁷, ~ r)lod- IV. 64—65). Însă acest curios ornament nu încetă să cauzeze nefericiri *¹ de aci înainte. Tiranul Paylus, fiind înduplecat de o amantă a sa, răpi colanul din templul lui Apollo, însă îndată copilul său înnebuni și-l aprinse casa. Dacă veriga de aur, escopentă la Petrușca și care dimpreună cu alte obiecte prețioase a (ost consacrată unui empu al lui Apollo, ar fi întru adevăr identică cu veriga, sau colanul, cel de «Vulcan-făcut», dăruit lui Cadm și Harmoniei (amendoi înmormențați după tradițiunile lângă ^{e1er}), atunci oamenii superstițioși ar putea susține, că acest colan a continuat

grecesci: Buenos med feced; Novios Plautios med Romai fecid; Xip'.ç ji' eypaf/s ; it^coviSa^ |j.' ?YP^{at}f^e etc.

Résulta așa dar, că ipotesa runelor germane, pe care se întemeiază textul imaginar de *igutani owi hailag-*», este, si nu pote se fie de cât cădută.

Nu există o singură literă pe veriga de la Petrdsa, care se nu fie arhaică pelasgă, însuși conținutul textului este pelasg, seu ca se fim bine înțeleși pelasgo-latin. Avem aici formele unor elemente grafice, ce aparțin alfabetului barbar, seu nordic pelasg, care a format veriga de unire între alfabetul din Archipelag, numit ionic, și între caracterele rhetice, salassice si ațe Italiei¹ superioare.

Usul acestor litere a fost general în timpurile arhaice, Cesar și Tacit le numesc litere grecesci; Liviu litere bătrânesci (priscae literae); Pliniu litere ionice și litere grecesci¹).

se aibă consecințe fatale pentru posesorii ser, si după ce a fost descoperit pe c<5stele muntelui Istrița. Etă ce scrie Odobescu pe basa actelor oficiale: Les poursuites violentes exercées, lors du proces, contre toutes les personnes qui avaient été plus ou moins impliquées dans l'affaire, ont laissé chez les habitants de la localité des souvenirs si terrifiants, qu'aujourd'hui encore les paysans hésitent, semble-t-il, à parler des jours néfastes, où le mauvais esprit poussa quelques-uns des leurs à céder aux tentations delà fortune. Le veillard Stan'Avram et son gendre Ion Lemnar sont morts tous les deux en prison, avant la fin même du procès, qui dura jusqu'en 1842. Tous leurs corn p art a géant s, paysans ou citadins, furent réduits à la misère et périrent en peu de temps (Le Trésor, I. 12). Pantazescu, care în 1875 furase acesta verigă din museul de la Bucuresti dimpreună cu cele-lalte obiecte ale tesaurului depuse acolo, după ce a fost condamnat la 6 anî reclusiune, fu în urmă u c i s de> o sentinelă, pe când cercase se fugă din închisorca de Ia Cozia. — Vulcan era cunoscut și vechilor locuitori din părțile de nord ale Istrului, ca cel mal renumit măiestru în lucrarea metalelor, cu deosebire a obiectelor de aur. în colindele române el este cântat ca un bun faur, ce lucreză la d'aur. în tradițiunile eroice germane (G r i m m, Die deutsche Heldensage, v. Wieland) el figureză sub numele de• Wayland, Walland, Weland, Wieland, Wielant, Valland, Vólund, Velint: el maî apare și ca un nepot al regelui Vilkinus; er făurăria sa se afla în muntele Glogensachsen séa Gôkelsass (womit wohl der Koukesas gemeint wird, Grimm, Heldensage, p. 196). Sub numele de C a u c a s, după cum seim, figureză. în timpurile preistorice Carpațiî Daciei. După aceleași tradițiunî germane, ci lucreză diferite obiecte de aur, sculpeză geme și pahare prețioase într'un oraș necunoscut Germanilor, în «urbe Sigeni» (Grimm, Heldensage, p. 41). Notăm aici, că într'o colindă românescă de anul-noû (urare cu plugul) cel mal renumit faur este din târgul Sibiului (Colecțiunea ndstră). Urbs Sigeni si Târgul Sibiului, numit în alte părți ale Transilvaniei Sighiu și Sibiniù, se pare a fi numai una și aceeași localitate din istoria legendară a celui mal marc faur al vechimii.

¹) **Plinii** lib. VII. c. 58. 1: Gentium consensus tacitus primus omnium conspiravit, ut Ionum litteris uterentur. Veteres graecas fuisse easdem pacne quae nune sunt latinae.

Cu deosebire în părțile Daciei usul acestui vechia alfabet pelasg se reduce la timpuri foarte obscure.

Plutașii români de pe malul Bistriței în Moldova mai întrebuințază și astă-dî în mod tradițional aceleași litere, însă fără vaiere fonetică, numai ca semne distinctive pentru cherestelele, șeii lemnele de construcțiune, ce le transportă^J).

Reproducem aici o parte din aceste semne al căror caracter pelasgo-latin este evident. Tdte aceste semne sunt formate din linii drepte. După aspectul lor, atât în general cât și în particular, ele sunt caractere grafice, cari pe lângă tete că astă-dî si-au pierdut valdrea lor fonetică, au însă o origine istorică; ele nu sunt nici de cum semne voluntare, inventate de ne-care plutaș în parte.

Nu există în acest alfabet arhaic al plutașilor Români din munții Moldovei apr<5pe nici un caracter, pe care se nu-1 aflăm tot-o-dată în runele scandinave, în cele anglo-saxone și în alfabetele Rhexilor și Salasilor.

Înainte de a încheia acest capitol asupra verigei de la Petrdsa, noi vom reproduce aici încă ddue inscripțiuni, Ele ne vor pune și mai mult în evidență faptul, că așa numitele rune scandinave și anglo-saxone nu sunt de cât resturile arhaice ale alfabetului nordic pelasg.

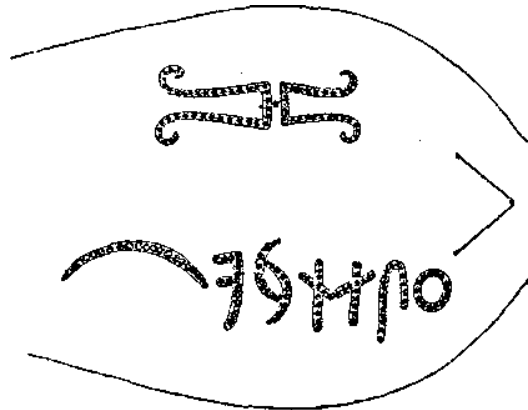
Una din aceste inscripțiuni ni se prezintă pe un veri de lance, fabricat de bronz, ce a fost descoperit la Torcello lângă Veneția. Literele sunt formate din stelute și din cercuri mici, stampate în linii gravate (Fig. 235, pag. 65p). Archeologii italieni au considerat acdstă inscripțiune ca etruscă.

A doua inscripțiune e gravată pe un alt vorf de lance, material de fer, ce a fost descoperit la Mûncheberg, în marchionatul Brandenburg (Fig. 236, Pag. 659).

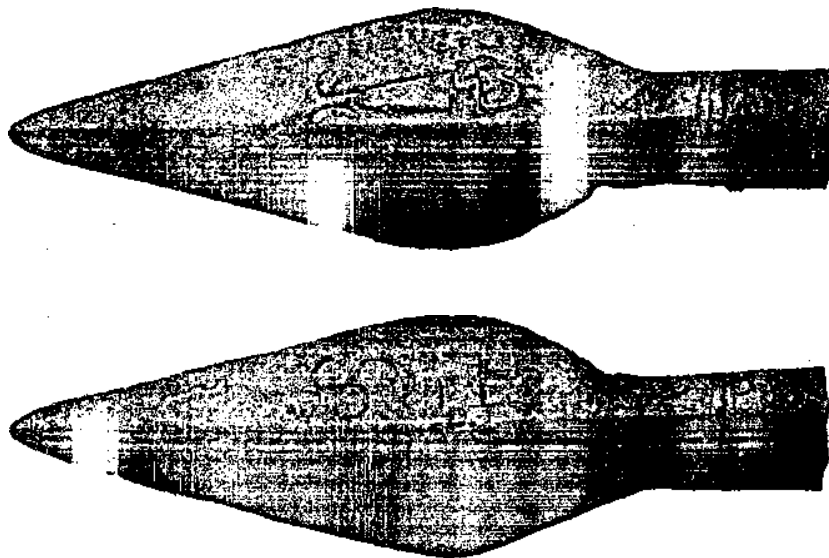
Amênddue aceste vârfuri de lănci pdrtă decorațiuni simbolice, o sva-stică și un triquetru.

^J) **Bnrada**, Despre crestaturile plutașilor pe cherestele. Iași, tip. Goldner, 1880.

Svastica, sub cele două forme, ale sale, \gg \ll , reprezintă în timpurile arhaice, serele de primăvară și serele de toamnă. Aceste semne ieratiche ne

235. — Inscripțiunea de pe vârful de lance de la Torcello. Hennin g, Die d. Runendenkmäler, pag. 22.

236. — Vârful de lance delà Müncheberg. Hennin g, Die d. **Runendenkmäler**, Taf. I. 2.

apar în diferite părți ale lumii vechi, pe unde se estinsese o-dată rasa pelasgă, în Europa, Asia și Africa de nord.

Cultul svasticeî esista în țările Daciei și în epoca romană. Un monument vohv descoperit în Turda și dedicat Dianeî (soreî lui Apollo) portă de asupra

nul „J i). Esilațiî Daci duseră cu sine în Britannia acest simbol al credințelor sale religioase. Pe o inscripțiune a Cohortei I Aclia Dacorum din Ambglanna, lângă valul lui Hadrian²⁾, aflăm semnul crucii încunjurat de un

cerc și „n” - - - - - r - - - - - r - - - - - ,

Ca un simbol tradițional amândouă aceste forme ale svasticeii mai sunt și astăzi întrebuințate la poporul român, pe crucile de la morminte⁸⁾ și pe cusăturile femeilor țsrane din Transilvania «).

O deosebită importanță arheologică o prezintă în fine faptul, că pe cele două vârfuri de lănci figurează ca embleme ale stabilimentului, fulgerele, ce le fabricase în antichitate Cyclopii pentru Joe. Forma lor este arhaică^{B)}.

Amenddu inscripțiunile, de pe cele două vârfuri de lănci, sunt de la dreapta spre stânga, un mod de scriere, ce era comun Umbrilor, Etruscilor, Oscilor, vechilor Latini, și care ni se prezintă și pe monumentele arhaice grecesc. Ultimele două litere sunt F C, și lectura întregii inscripțiuni ar fi:

OLETOS F(e)C(it «),

¹⁾ Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen, II, p. 81.

•) C. I. L. voi. VII. nr. 825.

⁵⁾ Comuna Gârla-mare, jud. Mchedinți. — Svastica și diferite alte caractere grafice de formă antică figurează eu miile pe petrele cioplite, din care e construită monumentală biserica «Trisfetitelor din Iași. Ele se află reproduse la Tocile seu, Revista pentru istorie, I (1883), p. 242.

⁴⁾ Svastica și alte semne accadic.e în revista «Tinerimea română». N. S. București, 1898. Voi. I, p. 418.

*) Semnele simbolice, fulgerele lui Joe și svastica, le aflăm une-orî întrebuințate ca chrisimuri la începutul chrisovelor sau diplomelor domnesci din Tera-româneică în sec. al. XVI-lea și al XVII-lea, de sigur pe baza unor tradițiuni, pe care astăzi nu le mai cunoaștem. Ast-fel pe un chrisov al lui Michaiu Vitezul din a. 7104 (1596), al căruî original se află în biblioteca Academiei, chrisimul ne apare sub forma unui f u Im en

„ . ſſſ

arhaic Tte . pe a!te două chrisove, unul de la Radul Șerban din a. 7115 (1607),

altul de la Radul, fiul lui Micimea, din a. 7120 (1612), ambele în biblioteca Academiei române, chrisimul este înlocuit cu o svastica în spirale având următoarele forme:

⁶⁾ În ce privește descifrarea acestui cuvent mai notăm aici, că un E sub forma de F se află și pe inscripțiunea pelasgă din Lemnos (Bull. d. Corresp. héll. X. 3). Ér în Corpus mscr. kt. III, nr. 34799' găsim un F = E. — Polybiu (X. 10. 11) amintesc de un letes, despre care spuneau tradițiunile vechi, că ar fi descoperit minele de argint, și din care cauza i se acordase onorî divine, în legendele antice, un Oletis figurează ca demon

Terminăm aici cu acest studiu asupra verigei de la Petrésa.

Noi am examinat și explicat acesta inscripțiune pe baza fântânilor istorice. Tot-o-dată am reprodus ca auxiliare încă alte 3—4 inscripțiuni, ce pdră un caracter evident pelasg, însă pe cari învețați germani le-au declarat de runice, fără se se intereseze, dacă sensul interpretării, ce l-au dat, pote se stee în fața unei judecăți critice ori nu.

Resumăm :

Tesaurul de la Petrésa nu este nici gotic, nici byzantin, nici după forma, nici după genul de ornamentare al obiectelor, nici după figurile mitologice, ce le represintă; în fine nici după inscripțiunea de pe veriga cea masivă de aur¹⁾.

al lumii inferidre (Roscher, Lexikon, v. Oletis), — Conferesce și inscripțiunea Aletios de pe un alt vârș de lance descoperit la Suszyczno în Volhinia și reprodus la Hennin g (Die d. Runendenkmäler, Taf. I. Fig. 1). — Henni n g însă spre a pute scdte un eu vent german în rune din inscripțiunile de la Fig. 237—8, declară literele O și ,<•> de Ia început și de la fine ca simple semne de ornamentațiune, și ast-fcl dCnsul citește prima inscripțiune RNNNGA, ér a doua RANNGA. Un adevărat non-sens.

¹⁾ Ipotesa despre proveniența gotică a tesaurului de la Petrésa. Aceia, cari susțineau, că inscripțiunea de pe veriga de la Petrésa e formată din rune gotice, și că acesta inscripțiune conține un text german (gutani owi hailag), spre a da mai multă credință acestei ipoteze se vedură siliți se declare, că și figurile, ce decorează patera de la Petrésa nu reprezenta alt-ceva de cât divinitățile panteonului german Walhalla. Apollo deul pelasg, primi în noul botez numele de Balder, fiul lui Odin, deita Opis fu numită Verdandri, Venus Freya, Hercule Thor, ér lanus, fiul lui Apollo, părintele ginții pelasge, fu identificat cu spiritul cel rău Aegir, căruia i se mal conferi și demnitatea de Neptun al Goților etc. (Notice sur Ia Roumanie, 1868, p. 382). Spre a ne convinge cât de superficiale și nepotrivite erau aceste caractérisai!, noi vom reproduce aici urmădrea iconă, ce ne-o face eruditul Grimm despre așa numitul Aegir. Autorul scrie : In ei ne r altn. saga findet sich eindamon Grîmr aegir genannt, weil er im wasser wie auf dem lande gehen kann, er speit gift und feuer, trinkt das blut aus menschen und thicren (Deutsche Mythologie. II, 1854, p. 969). Și acest Grîmr Aegir, care scuipa venin și foc, care bea sângele dmenilor și al animalelor, capelă din grația acestor învăpăiați runiști un loc de ondre pe o pateră de sacrificiu, imediat lângă Apollo, deul luminei binefăcătore, și în fața marii divinități Terra Mater, izvorul cel abundent al tuturor bunătăților. — Credem tot-o-dată, că e locul aici se amintim în puține cuvinte Și despre conținutul ultimei publicațiuni a lui Odobescu, intitulată «Le Trésor de l'etrossa» (Paris, 1900). Odobescu nu s'a distins nici o-dată prin studiile sale istorice și arheologice. Pentru densul istoria antică, istoria artelor, arheologia, epigrafia, au fost tot-de-una numai simple ocupațiuni de distracțiune. Lipsit de cunoștințe mal intensive, ?' peste tot lipsit de darul de a pute petrunde în misteriele științelor istorice și arheologice, asupra sa făcuse o deosebită impresiune păreriile păstoriului evangelic din București, Neumeister, că textul inscripțiunii de pe veriga delă Petrésa ar fi «gutani °w'i hailag», și „l cărei sens ar fi «dem guten Scythenland heilig»; o ipotesă, pe care

Acest important monument de aurăria, unic în lume, aparține unei alte civilizații, unor altor idei religioase. Totul ne apare aici arhaic, începând de la

În Odobescu în toate scrierile sale a cercat, după cum singur mărturisește, numai se o dată să se completeze (une nouvelle interprétation proposée par M. R. Neumeister ... que nous développerons et compléterons. Notice sur la Roumanie, 1868, *t.* 371). După ce diferitele articule și notițe, ce le publicase Odobescu asupra tezaurului de la Petrosă • cursul anilor 1865 —1877, au rămas fără nici un resonanță în lumea științifică, densul în Uimii ani ai vieții sale, se vede la Paris în limba franceză o lucrare voluminoasă, în formă mai mult luxuoasă, de cât științifică, sub titlul de: «Le Trésor de Pétroussa», un aglomerat incoherent de compilații despre diferite obiecte de artă, din diferite epoci, fără a fi un fond de erudiție, fără nici o sinteză critică și ce este mai elementar, fără ca autorul să se pută da seamă de caracterul distinctiv al fiecărei epoci în parte; o lucrare în care densul propunea următoarele trei interpretări capricioase pentru textul tot așa de imaginar «gutani ocwi hailag»: 1° «A Odin la Scythic consacrée»; 2° «Le (peuple) Goth n'(a-t-il) pas consacré la Scythic ?» 3° Pour un Goth la Scythie n'(est-elle) pas consacrée ? (Le Trésor de Pétroussa. Tome I. p. 414—415). Pentru această interpretare fantastică scriese Odobescu un volum atât de mare. Este în ce privește concluziunea finală a operei sale, densul o formulează astfel: Les pièces qui constituent le trésor trouvé a Pétroussa proviennent d'un peuple germanique, professant le paganisme, et trèsprobablement des Goths, qui habitèrent la Dacie du III au V-e siècle de l'ère chrétienne (! ?) (Tom. III, p. 6). — Tot odată spre a da o aparență de veritate acestei teorii eronate, Odobescu ne înfățișează figurile de pe patera de la Petrosă sub un aspect barbar (Tom. II. 33), atât din punct de vedere al artei, cât și al tipurilor, pe când de altă parte învățatul Dr. Bock constatase încă la a. 1868, că acesta pateră e opera unui măiestru de mare merit (erkennen wir hier auf den ersten Blick das Werk eines geschulten Kunstlers . . . und der es namentlich in technischer Beziehung zu einer vorliegenden Meisterschaft gebracht hatte. (Mitth. d. k. k. Central-Commission. XIII. 109). Odobescu mai crea și o literă nouă neexistentă în textul verigei, pe care, pe care în facsimilele sale formate ad-hoc o înfățișă în formă foarte marcantă; și spre a da mai multă credință alegațiilor sale cu privire la acesta literă imaginară, densul afirmă, că veriga a fost ruptă în a. 1875 tocmai asupra literelor X. și C (Le Trésor de Pétroussa, I, p. 358, 376, 397, 398 și Pl. II) pe când în realitate fractura a fost numai asupra literei A. în fine ca se obscureze pe cât e posibil caracterul pelasg, ori grecesc, al paterii, Odobescu aședă pe Apollo ca cel din urmă între divinitățile figurate pe patera (Le Trésor de Pétroussa, II, p. 39). Atât credem, că este de ajuns pentru caracterizarea operei lui Odobescu. — Ipotesa, că tezaurul de la Petrosă ar fi de origine gotică, a fost în timpul din urmă abandonată chiar și de arheologul francez De Linas, care în publicațiunea sa de la 1887, «Origines de l'orfèvrerie cloisonnée», declară, că diferitele figuri grupate în interiorul paterii de la Petrosă nu au nici un raport cu mitologia Goților. — Aceeași părere o exprimase încă pe la a. 1868 canonicul Dr. Fr. Bock; Das jedoch möchte wohl keines besonderen Beweises bedürfen, dass wir hier nicht mit Uestalten der nordischen, sondern der griechischen oder überhaupt classisch-antiken Gutter w c i t zu thun haben (Mitth. d. Central-Commission. XIII, p. 110).

discul cel grandios, de aur cu ornamente apollinice, de la patera cu figuri, între cart Terra Mater și Apollo Hyperboreul au rolul principal, de la fibula-phoenix și până la veriga seu colanul cu caractere grafice pelasge. Fără îndoială, că noi avem aici resturile unui tezaur religios, compus din diferite obiecte prețioase, ce au fost consacrate în timpuri depărtate unui templu ilustru, al Mamei-marii, ori al lui Apollo Hyperboreul, în țările de la Dunărea de jos.

Nu suntem cei de întâi, cari avem aceste convingeri.

Încă la a. 1870 Cesar Bolliac, inițiatorul studiilor arheologice în România, exprimase următoarea părere: «dică cine orî-ce va dice, svêcolésca-se oii cât vor pute arheologiî noștri, vasele de la Petrosa sunt vase Dace, cu stil Dacic, pentru un cult din Dacia» *).

Ér în alt loc densul scrie: «Sunt multe caractere pe cărămidile și petrele de la Slon, cari ar ave analogia cu caracterele de pe brățara (veriga) din aurăria (de la Petrosa), pe care de la aflarea el și până astă-dî eu am credut'o ș'o cred încă Dacă» ¹⁾.

Bolliac, explorase din punct de vedere archéologie, diferite ținuturi ale țerei. Densul vedea numai un șir neîntrerupt în civilizațiunea preistorică a Daciei, începând din epoca petrei lustruite și până în timpurile romane. Acesta civilizațiune Bolliac o atribuia Dacilor, pe cari i considera ca populațiunea aborigenă, seu de oborșă, a acestor țeri.

¹⁾ **Bolliac**, Trompctta Carpaților, An. 1870, nr. 876, pag. 3. ")

Bolliac, Trompctta Carpaților. An. 1871, nr. 939, p. 3 și 4.

giușilor nenumărate». Ele se aflau așa dar situate în drumul cel mare al migrațiunii giușilor barbare către părțile de apus ale Europei. De lângă Porțile Caucasice se începeau munții Gordyaei, locuiți de populațiunii nesupuse, Valii și Suarnii, cari se ocupau cu lucrarea minelor de aur; ér de lângă triburile aceste și până la Pontul euxin, se întindeau maî multe seminții de Heniochii. «Acesta, ne spune Pliniu, «este fisionomia acestui sîn de pământ, unul din cele mai celebre» »).

Tot-o-dată Pliniu mai face aici următorea rectificare. Mulți, dice densul, numiau acesta trecădre Porțile Caspice (Portae Caspiae), ceea ce este o mare eroare geografică.

Porțile de fer de la Istru aveau în epoca romană o îndoită însemnătate. Ele formau o despărțire geografică. Pentru apus, ele erau porțile orientului, ér pentru resărit erau porțile apusului.

în istoria romană cea de ântâiu amintire despre aceste Porți o aflăm în timpul lui Nero.

Nero, cum ne spun autorii romani, decretase o expedițiune asupra Sarmatiilor, seu Scyților europeni, cari devenise o calamitate permanentă pentru statul roman încă din timpurile republice!. Pentru scopul acesta, densul strînse o mare mulțime de 6ste, din Britannia, Germania și Illyria, pe care o trimise la strimtorile Caucasice ²⁾. însă legatul pro-pretor al Mesiei Plauțiu Elian (a. 57 d. Chr.) termină repede acesta expedițiune asupra Sarmatiilor, mai înainte de ce împăratul ar fi sosit cu legiunile sale la Porțile de fer. Inscriptiunea, ce formează epitaful acestui brav general, ne spune, că densul sili pe câțiva regi, până aci necunoscuți, se trecă pe cel alalt țarm al Dunării și se închine înaintea stogurilor romane, apoi el puse în libertate pe fiii regilor, ce domniau peste Bastarnii, peste Roxolanii și pe fratele regelui Dac, asigurând și estindând în modul acesta pacea și liniscea provinciei ³⁾.

⁴⁾ Plinii lib. VI. 12. 1: portae Caesariae, magno errore multis Caspiae dictae, ingens naturae opus montibus interruptis repente, ubi fores obdita ferratis trabibus, subter mediae amne diri odoris fluente, citraque in rupe caelae communito ad arcendas transitu gentes innumeras . . . A portis Caesariis per montes Gordyaeos, Valii, Suarnii indomitae gentes, auri tamen metalla fodiunt. Ab iis ad Pontum usque Heniochorum plura genera . . . Ista se habet terrarum sinus e clarissimis. — Heniochii, cari ne apar și în legendele argonautice, sunt din punct de vedere geografic și etnografic unul și același popor cu Arispașii, cel cu un ochiu.

²⁾ Suetonii Nero Claudius, c. 19: Parabat et ad Caspiae portas expeditionem.—Cf. Taciti Hist. I. 6.— **Plinii** lib. VI. 15. 6: Et Neronis principis comminatio, ad Caspiae portas tendere dicebatur, quum petret illas (Caucasias) quae... in Sarmatis tendunt.

») C. I. L. voi. XIV nr. 3608.

•Tot lângă Istru se aflau Porțile Caspice și după poetul Papiniu Stațiu ¹⁾.

Aceste porți, ce formau baza de operațiune a trupelor de apus asupra Sarmaților, se aflau, după cum scrie Pliniu, în masivul de munți numit Ceraunius²⁾, adică al CerneL

A doua grupă de munți, Gordyaei, care după descrierea lui Pliniu începeau de lângă Porțile de fer, sunt identici cu munții districtului Gorj, din părțile de nord-vest ale Terei-românești.³⁾ De asemenea s'a mai păstrat în toponimia română și numele triburilor Valii și Suarni, de care face amintire Pliniu. Cea de întâiu localitate de lângă Porțile de fer poartă numele de Gura Văii, adică a Valii celei mari, séu a clisurei Dunării. Ér numele Suarnilor s'a conservat până astăzi în numele comunelor românești So Varna-de-Jos, și Șo v ar n a-de-sus din plaiul Cloșanilor, o regiune, unde se lucrau minele încă din timpurile ante-romane *).

Aceleași Porți de fer mai sunt amintite și în secuiul al IV-lea al erei creștine sub numele de Ferratae Portae, și ele scriau, după cum ne spune Claudian, ca baza de operațiune pentru incursiunile Geților în părțile de apus ale imperiului roman ⁶⁾.

») Stații Silv. lib. IV. 4. v. 56 seqq.

At tu si longi cursum dabit Atropos aevi
Forsitan Ausonias ibis frenare cohortes, Aut Rheni
populos, aut nigrae litora Thules, Aut istum
servare latus, metuendaque portac
Limina Caspiacae.

¹⁾ Plinii lib. V. 27. 3.— Cf. mai sus pag. 416.

²⁾ Confuziunea între Porțile Caspice din Asia și între Porțile Caucasice de la Istru mă produce o nouă retăcire în geografia antică. Munții Gordyaei fură transportați și localizați în părțile meridionale ale Armeniei, în apropiere de Tigru. — De altmintelega o expedițiune a Romanilor asupra Sarmaților din Europa, cu trupe din Britania, din Germania și Illyria prin Caucasul asiatic, ar fi fost în contra celor mai elementare principii de strategie.

⁴⁾ Lângă Șovarna-de-jos se află dealul numit Rudină (adecă, din care se estrăgeau metale).— Păreul, pe care Pliniu îl numește amnis duri odoris, poartă astăzi numele de Slatinic, adică pârâu eu apă serată, seu mocirlos; el curge în Dunăre tocmai prin același loc, unde se aflau în vechime Porțile de fer. ⁶⁾ Claudian Bell. Get. v. 235 seqq:

Nonne videbantur, quamvis adamante rigentes, Turribus
invalidis fragiles procumbere muri, Ferrataeque Geți
s ultro se pandere portae

XXX. INELE CU GEME ÎN STÂNCA LUI PROMETHEU.

Pliniu în istoria sa naturală vorbind despre originea gemelor, și cum au ajuns ele la o admirațiune așa de mare, ne spune următoarele :

<După povestirile populare, primul *us*, ce s'a făcut cu gemele, începe de la stânca din Caucas (a lui Prometheus). Omenii fiind să simbolizeze încatenarea și suferințele lui Prometheus au început se lege jur împrejur cu fer câte un fragment din stânca acesta și se-l porte în deget. Acesta este începutul inelului și acesta a fost petra prețioasă sau gemă^{x)}.

Despre aceeași tradițiune scrie și Hygin: «Joe, ca se nu-și calce jurământul, ce-l făcuse, că nu va libera nici o-dată pe Prometheus din catenele sale, i puse în mână un inel, din același metal ca și catenele, și în care, densul *a*. mai pus și un fragment din stânca Caucasului» •).

Stânca lui Prometheus, care formează și astăzi cel mai important monument al Carpaților, se bucurase în antichitatea preistorică de o mare venerațiune. Ea era emblema Panteonului pallas. Acesta stâncă era figurată de asupra porților cyclopice ale Mycenae; ea era reprezentată ca un simbol sfânt al eternității pe stelele funerare ale Siciliiei, Cartaginei și chiar în catacombele creștine ale Romei³⁾.

O altă stelă funerară, ce a fost descoperită în necropola preistorică de la Bologna, ne înfățișează de asemenea o imitațiune a formel, ce o are acesta legendară stâncă din Carpați *).

^{x)} Plinii H. N. lib. XXXVII. 1: Quae fuerit origo gemmarum..... Fabulae primordium a rupe Caucasica tradunt: Promethoi vinculum interpretatione fatali: primumque saxi hujus fragmentum inclusum ferro, ac digito circumdatum, hoc fuisse anulum, et hoc gemmam.

^{*} Hygini Astronom. II. 15. — Cf. Ser vi us in Eclog. VI. 42.

³⁾ O pictură din crypta Lucinei (sec. I—II) în catacombele Romei ne înfățișează acestă stâncă în aceeași formă, ori cu alte cuvinte în aceleași fețe, care se află reprodușă mai sus la pag. 350. (A se vedé Northcote et Brownlow, Rome souterraine, 1877, p. 325).

¹⁾ Bertrand et Reinach, Les Celtes, p. 165—166.

PELÂSGII SÉU PROTO-LATINII (ARIMII).

XXXI. ÎNCEPUTURILE POPORULUI PELASG.

1. *Vechimea rasei pelasge.*

Încă înainte de imigrațiunea Grecilor, Colților și a Germanilor în ținuturile iropel, cea mai mare parte a acestui continent, era ocupată de o rasă de oameni veniți din Asia, pe care autorii grecesci îi numiau în general Pelasgi și Turseni.

Acești Pelasgi formase în timpurile ante-elene, cel mai întins, mai puternic, și mai remarcabil popor, o națiune, care din punct de vedere material a schimbat fața Europei arhaice.

Pelasgii ne apar în fruntea tuturor tradițiilor istorice, nu numai în Elada și în Italia, dar și în regiunile din nordul Dunării și ale Mării Negre, în Italia mică, în Asyria și în Egipt. Ei reprezintă tipul original al popoarelor și numite arice, care a introdus în Europa cele deosebite beneficii ale civilizației.

Urmele extensiunii lor etnografice, precum și ale activității lor industriale, le găsim și astăzi pe cele trei continente ale lumii vechi; începând din nordul Norvegiei până în pusturile Saharei, de la izvoarele nurilor Araxe și până la Oceanul Atlantic.

ns Istoria lor politică și istoria civilizației lor sunt acoperite de întregul vechimii.

Patinele date, ce ne-aû rămas asupra Pelasgilor, ne  nf ţisez  pe acest mare si admirabil popor numai în ultimul period al istoriei sale, atunci când independenţa sa politică era distrusă aproape peste tot locul st când numele seu începe se dispară. Din nefericire însă, chiar si aceste puţine date, fragmentare, ce ne-aû rămas despre Pelasgi, ne sunt transmise de cei, cari i-au cucerit, i-au distrus, i-au persecutat, i-au împrăsciat, si în urmă i-au calumniat. Ast-fel că istoria epoc i lor de înflorire, de putere  i estensiune teritorială, în Europa, Asia  i Africa, istoria imperielor  i instituţiunilor sale, a artelor  i industriei lor, a ramas  nmormentat . Cu deosebire istoria politică a Pelasgilor meridionali se  nceiea cu căderea Troici. De aici încolo tot ce mai aflăm despre aceştĭ Pelasgi din jurul Mării egee, sunt numai simple amintiri de resturi mici  i  mpr sciate, silite de inimizii lor se emigreze din o ţerĭ în alta, spre a- l căuta o nouă patria.

Pentru poporul grecesc, Pelasgi  erau cei mai vechi dmen  de pe p ment. Rasa lor li se părea at t de arhaică, atât de superidr  în concepţiun , puternică în voinţă  i în fapte, atât de nobilă în moravuri, în c t tradiţiunile si poemele greccscî atribuiau tuturor Pelasgilor epitetul de «divini», Scot, *) adecă omeni cu calităţi supranaturale, asemenea deilor, un nume, ce el întru adevăr l'au meritat prin darurile lor fizice  i morale.

Grecii  - i pierduse de mult tradiţiunea, când, cum, si de unde au venit ei în ţinuturile Eladeî; însă el avea o tradiţiune, că înainte de denşil a domnit peste pămentul ocupat de el un alt popor, care a desecat mlaştinile, a scurs lacurile, a dat cursuri ndue r urilor, a tăiat munţii, a împreunat mările, a arat şesurile, a întemeiat oraşe, sate  i cetăţi, a avut o religieune  n lţ tre, a ridicat altare  i temple deilor,  i că aceştia aii fost Pelasgi .

După vechile tradiţiun  grecesc , Pelasgi  locuise în părţile Greciei încă înainte de cele ddue diluvii legendare, ce se vărsase peste Attica, Beoţia  i Thessalia, unul în timpul regelui Ogyges ²⁾  i altul în timpurile lui Deucalion ⁸⁾. El domnise a a dar peste continentul grecesc încă înainte de timpurile lui Noe.

Un ram al poporului pelasg, Ar cad ii, ce locuiau pe culmile  i văile din centrul Peloponesului, avea tradiţiunea, că d nşii au fost pe p ment încă

¹⁾ Homeri Ilias, X. v. 429; Odys. XIX. v. 177 : ciot ts rUXaufol — Aeschyli Suppl. v. 967: Sis IhXaoYujv. — După Dionysiu din Halicarnas (1. 18) Pelasgi  de lângă Dori on a erau consideraţi ca sfinţi (tepol), cărora nime nu cuteza a le face resboiu.

^{*})  n timpul diluviului lui Ogyges domnia peste Argos Phoroneu, tatăl lui Pelasg (Eusebius, Praep. Evang. X. 10. p. 489, in Fragn. Hist. gr. I. 385. 8).

⁸⁾ Herodoti lib. I. c. 56. - Apollodorl Bibl. lib. VIII. 2.

- in te de ce luna ar fi apărut pe ceriu *). Cu privire la acesta importantă ditiune, scholiastul lui Apolloniu Rhodiu se exprimă ast-fel : «Se pare, la Arcadii au existat încă înainte de lună, după cum scrie Eudoxus în scrierea sa Ἰτεπίσοϋ. Ἐρ Theodor scrie, că luna a apărut pe ceriu cu puțin înainte de resboiul lui Hercule cu Giganții. Tot ast-fel ne spun Aristo din Chios și Dionysiu din Chalcida în cărțile lor despre Origini»^J).

În fine Ephor, unul din scrutații cei mai diligenți ai anticității și istoric iubitoriu de adevăr, care trăise în secolul al IV-lea a. Chr. scrie : «Tradițiunea ne spune, că Pelasgi au fost cei mai străvechi, cari au domnit peste Grecia»^S).

2. *Civilizațiunea preistorică, a răsset pelasge.*

Când Pelasgii apărură pentru prima oară pe pământul Eladei, ei nu aflară aci, după cum ne spun tradițiunile, de cât o populațiune rară și selbatecă, risipită prin munți și păduri, trăind în caverne, fără societate, fără legi, fără religiune și fără cunoscințe utile.

Ar c a di i, popor pastoral și viteaz, cei mai vechi locuitori în Elada, povestiau, după cum ne spune Pausania, că cel de întâiu om născut pe pământ a fost Pelasgus, un bărbat, care se distingea prin mărimea, prin puterea și frumseța figurei sale și care întrecea pe toți ceilalți muritori prin facultățile spiritului său; că acest Pelasgus, după ce a început se domni, a fost cel de întâiu, care a învățat pe oameni să se construiască colibe (κατακλιτήρια) să se apere de incomoditățile frigului, ale ploilor și căldurilor; că el a învățat pe oameni să facă haine din piei de bivol, le-a interzis, ca să se nutrească și mai departe cu frunze, cu buruienii și rădăcini, din cari unele erau periculoase sănătății; că el a învățat pe oameni, ca să nu mănânce tot felul de ghindă, ci numai ghindă de fag⁴).

Într-un vechiul poet epic Arcturgus scrie despre acest Pelasgus, că el a fost născut

^J) Ajiollonii Itliolii Argon. lib. IV. v. 263—265. — Ovidii Fast. lib. II. v. 289—290:

Ante Jovem genitum terras habuisse feruntur

Arcades, et luna gens prior illa fuit.

^S) Seholia Apollonii Rhodii. lib. IV. 264 (in Fragm. Hist. Graec. III. 325, frag. 4.)

^{*}) Ephori fragm. 54: *Ἰτεπίσοϋ Ἐρ Theodor* scrie, că luna a apărut pe ceriu cu puțin înainte de resboiul lui Hercule cu Giganții. Tot ast-fel ne spun Aristo din Chios și Dionysiu din Chalcida în cărțile lor despre Origini. — Cf. Herodoti lib. I. c. 56: *Ἰτεπίσοϋ Ἐρ Theodor* scrie, că luna a apărut pe ceriu cu puțin înainte de resboiul lui Hercule cu Giganții. Tot ast-fel ne spun Aristo din Chios și Dionysiu din Chalcida în cărțile lor despre Origini. — Cf. Herodoti lib. VII. 161. VIII. 44.

⁴) Pausaniae Graeciae Descr. lib. VIII. 1.

din «Pământul cel negru», pe culmile cele înalte ale munților, ca se fie începătorii genului muritoriu¹⁾).

Un alt reprezentant al vechii civilizații pelasge a fost divinitatea Prometheu, fiul lui Iapet, fiul Gaeei.

Poetul Eschyl, în una din cele mai frumoase lucrări ale sale, ne înfățișează pe Prometheu espunând singur beneficiile, ce le-a adus omenimii.

«Acești oameni,» dice Prometheu, «nu cunoscuseră nici arta cum se construiesc case de cărămidă la lumina soarelui, nici modul cum să lucreze lemnele, ci locuiau pe sub pământ în ascunsurile cele întunecate ale cavernelor, întocmai ca furnicile cele agile ; ei nu aveau nici un semn sigur, ca se cunoscă, când are să fie iarnă, când are să sosită primăvara, anotimpul florilor, când are să fie vară, anotimpul fructelor, ci duceau o viață de pe o zi pe alta, lipsiți cu desăvârșire de orice cunoștințe, până când eu i-am învățat să cunoscă răsăritul stelelor și apusul lor, lucruri de altminteală greu de însemnat. Afară de acestea, eu i-am învățat sistemul tuturor științelor utile; eu am aflat modul de scriere, și cum oamenii, pot să țină în minte toate științele; eu cel de întâiu am prins în jug animalele, ce pot servi la transporturi. Nimeni altul, decât eu singur am inventat corăbiile cu pânze, ca oamenii să poată trece peste mareMai înainte, dacă se întâmpla, ca cineva să se bolnăvescă, el muria din lipsa mijloacelor de vindecare, până când eu le-am arătat, cum să se compună medicamentele și cum să se vindece de toate boala; eu am introdus diferite moduri de a cunoaște viitorul.....și în fine cine poate să afirme, că ar fi aflat mai înainte de mine lucrurile cele folositoare ascunse sub pământ, cum sunt arama, fierul, argintul și aurul» ?²⁾).

Pelasg și Prometheu sunt personificarea vechii culturi pelasge, și tot ce ne spun tradițiile, că a inventat, ori creat spiritul lor, aparține geniului întregului popor.

De asemenea exista în Creta o veche tradiție, ca Dactylii și Corybantii, triburi pelasge, au fost cei de întâiu în această insulă, cari au învățat pe oameni să formeze turme de oi, să domesticească și alte genuri de animale, porci, capre, vite, cai; că ei au învățat pe oameni măriștria de a arunca cu lancea (arma națională pelasgă) și de a trăi în societate comună; că ei cu deosebire au fost autorii bunel înțelegeri, a vieții regulate și cumpătate³⁾).

*) Tansaniae lib. VIII. 1. 4.) **Aeschyl**
Prometheus vincetus, v. 450 seqq.) **Blodori**
Sicili lib. V. c. 64.

Datele, ce le avem despre istoria veche a Pelasgilor, corespund pe deplin faptele, ce ni le procură arheologia din epoca neolitică.

pelasgii ne apar după vechile tradiții istorice ca una și aceeași populație cu neoliticii, care introduc în Europa cele de întâiu elemente ale civilizației, animalele domestice, cultura cerealelor și o artă industrială mai progresată. Chiar și olăria neolitică, poartă semne de ornamentație și simbolice pelasge.

Tot astfel tradițiile grecesci atribue Pelasgilor cel de întâiu cult al zeilor în Europa.

Cu deosebire se spunea despre Arcadii, că deși au fost cei de întâiu, au făcut sacrificii și ceremonii religioase zeilor¹⁾.

Grecii de altă parte, după cum seim, împrumutase principalele lor divinități de la Pelasgi^{*)}.

Zeul cel vechi al Romanilor purta în mână o piatră în loc de fulgere³⁾, și pe acest Jupiter Lapis Romanii făceau cele mai obligatorii și mai însemnate jurăminte ale lor⁴⁾. Chiar și în ritul jurămintelor, Romanii păstrară până târziu uzul piatrilor sfinte de silex^{B)}.

Din punct de vedere istoric așa dar faptul este pozitiv:

Înainte de civilizația greacă și egipteană, o civilizație mult mai veche și mai înaintată se revărsa asupra Europei. Aceasta a fost civilizația morală și materială a rasei pelasge, și care a deschis un vast câmp de activitate genului omesc. Influențele acestei culturi pelasge au fost decisive pentru sortea multor țări pe acest pământ.

Pelasgii au fost adevărații fondatori ai stărilor noastre actuale.

¹⁾ **Pygini** Fab. 274: Arcades res divinas primi Diis fecerunt.—**Herodotus** lib. II. c. 52: Efl-Dov 8s jtäv-u itpâizpov ol ITeXasToi v'foisi Èitsu^éjisvoi.

²⁾ Herodotus lib. II. c. 51 și 53. — **Iatoni Cratylus** (Ed. Didot, voi. II. p. 293). — Romanii încă atribuiau Pelasgilor riturile lor religioase. Ovidius Fast. lib. II. v. 281—282: înde Deum colimus, devectorum sacra Pelasgis Flamen adhuc prisco more Dialis agit.

³⁾ **Arnohii** lib. IV. 25. — **Augustinus** De civit. Dei, II. 29.

⁴⁾ **Festus**, v. Lapidaria. — **Ciceronis** Fam. 7. 12. — **Gellii** lib. I, 21. - Și astăzi în unele părți locuite de Români, țeraniii (Sără cu o piatră în mână, ori punând mâna pe piatră iud. Covurlui, corn. Căvădinesc și Mestecăni).

⁵⁾ **Livius** lib. I. 24; IX. 5; XXX. 43. — **Polybii** lib. III. 26.

XXXII. PELASGII MERIDIONALI.

1. Pelasgil în peninsula Hemului.

Pelasgii, poporul cel estins al lumii vechi, domnise în timpurile antice-istorice, nu numai peste continentul Eladei, dar peste întreaga peninsula Hemului.

Noi vom rezuma aici diferitele date, ce le aflăm în acesta privință la autorii grecesți.

Thessalia, teritoriul cel mai fertil și mai frumos al Greciei vechi, situat între munții Olymp, Ossa, Pelion și Pind, purta odată numele de Pelasgicon Argos¹⁾, Pelasgicon pedion²⁾, adică câmpia Pelasgilor, și Pelasgia³⁾.

Epirul, țara lui Pyrrhus, o regiune cu văi adânci, sălbatice și în parte fertile, a fost odată locuit de Pelasgii⁴⁾. Aici se afla Diona, metropolă religioasă a Pelasgilor din epoca homerică⁵⁾, unde suprema divinitate, ce guverna pământul și cerul, era adorată sub numele național de «Joe al Pelasgilor», *feue*, ἱεὺς Χαιτωνῶν («).

Întreg Peloponezul, o țară acoperită cu păduri vaste, brăsdite de râuri și păraie numeroase, și în condiții foarte favorabile pentru o viață pastorală, se numise în vechime Pelasgia, după cum ne spun istoricii Acusilai⁶⁾ și Ephor⁸⁾.

Arcadia, o regiune încunjurată de toate părțile cu munți și locuită de un popor pastoral, cu moravuri simple și patriarhate, a avut odată numele de «Pelasgia»⁹⁾.

¹⁾ **Homer** Ilias. II. v. 681: ῥηχασφίξιβ ἄπ[ο]. — Strabonis Geogr. VIII. 6. 5.

²⁾ Strabonis Geogr. IX. 5. 22: ῥηχασφίξιβ ἱρσιβ.

³⁾ Hecat. iei Fragm. 334: ἼΙ Ἐοαῖα Σε Ἰχαιοῖα Ἰαχαιῶτα ἠδὲ ῥηχασφίξιβ τοῦ Ἰαχαιῶτα-οἰνοῖ; (Fragm. Hist. graec. I. Ed. Didot p. 25. — Cf. ibid. vol. IV. p. 501. — Eustathii Comm. in Dionysium v. 427.)

⁴⁾ Strabonis lib. V. 2. 4: ἰτοχχολ Σε χαι λὰ Ἰλῆσιβιυρ.χὰ Ἰφῶρ Ἰφῶτα-χτὰ τῆ-!)χ'χ«v.

•) **Strabon** lib. VII. 7. 10.

«) **Homer** Ilias XVI. 233.

* **Acusilai** fragm. 11: Ἰσχαῖφoc ἰ-φ' ou -φj neχotriyyvjaoa %oupK, ~t\ xal 'Ania Xs-Yo(J.év), [iÉy^p'. Ἰαπιαχιαῖ xal AapEcovjc, Ἰεχαιοῖα exX^S-fj (Frag. Hist. graec. I. p. 101.)

⁸⁾ **Ephor** fragm. 54: Κοιτ τῶν Ἰχαιοῶν, οὐ Σε Ἰαχαιοῖα <τ-ρ>v "Ef opoc χχρ|8-?jvat (Ibid. p. 248). — Plinii lib. IV. 5. 1: Peloponnesus appellata et Pelasgia.

* Stoph. Bz. : Ἀρχαιοῖα- ἔαχαιῶτα Σε Ἰχαιοῖα, ἰυχ Ν'.χὸχαιο; ΤCέι,TCf(j. — **Hec**atodot lib. I. 146: Ἀρχαιοῖα DsXasYol. — Conferesce cu privire la Pelasgii din Elada și Bruck, Quee

s u l, regatul lui Agamemnon, celebru prin orașele sale Mycena și Trvnt unde s'au descoperit în timpurile ndstre tesauze neprețuite ale unei vilisatiuni înmormântate pelasge, a fost de asemenea o patria a Pelasgilor. T-i Escbyl și Euripide, Argosul poartă numele de Pelasgia¹⁾).

Beoția de asemenea, o țară avută de turme de oi, de ciredi de vite, . ergheli de caT, unde se aflau faimoșii munți Parnas și Helicon cu văile l r cele frumoase dedicate divinităților, a fost în vechime locuită de Pelasgi²⁾. Tot

ast-fcl și Attica, o simplă provincie agricolă, ne apare la începutul istoriei sale ca o regiune locuită de Pelasgi³⁾. Athena, centrul vieții intelectuale și politice a Greciei vechi a fost întemeiată de Pelasgi. în timpul când Pelasgi domnise peste Grecia, scrie Herodot, Athenienii au fost Pelasgi⁴⁾. Zidul cel puternic, ce încunjura o-dată acropola Athenei, era construit de Pelasgi, iisXasyw.èv Tîi-/Oî⁵⁾. Chiar și în timpurile imperiului roman

o parte din orașul Athenei purta numele de Palasgicon⁶⁾.

Macedonia întregă, o țară cu ideale mari politice, și stăpâna lumii în timpurile lui Alesandru cel Mare, avuse în vechime o populație pelasgă⁷⁾. Macedo, patriarhul național al Macedoniei, ne apare în vechia genealogia a popoarelor din peninsula Hemului, ca un descendent al lui Pelasgi⁸⁾. De asemenea scrie Herodot, că Pelasgi, ce locuiau în regiunea Pindului, se numiau Macedoni⁹⁾.

Vechile populații ale Illyriei, erau de aceeași naționalitate cu Macedonienii¹⁰⁾. Diferitele ginți ale acestei regiuni, Liburnii, Dalmații, Iapodi,

/eteres de Pelasgis tradiderint. Dissertatio inauguralis historica, Vratislaviae, 1884.

¹⁾ Aeschylus From. v. 860; Suppl. v. 250 scqq. — Euripidis Oplstfjt v. 675. 849. 1611; Tfi-flvsia -f/ ev A&Xîc, v. 1494; Ttp-xxXrjç uaivonsvot, v. 462. — EllStilthii Comm. in Diodysium, 347: Eôf.it'3-rjç te xai TOUC 'Apf eiouç IljXoia-coùç otosv *elr.uiv*, IlâXat ITsXasTol, âavatSoc. il iitôtpov. — Strabonis lib. VIII. 6. 9,

²⁾ Strabonis lib. IX. 2. 25: eTp-rjiaî V "M T-îJV Do'.mîfav țadtr,v Èntfixr^âv irme Gpâxsc, isc«3âjeyot TOOÇ BoiOjToôc, xai UeXaoToi v.ù./ âXXoi pip^apoi. — Ibid. IX. 2. 3.

³⁾ Herodoti lib. I. c. 57 : -A 'Awxèv «'vot è6v nsXaoYtxlv. — Cf. ibid. lib. VI. 137; *fil.* 94.

⁴⁾ Herodoti lib. VIII. 24.

⁵⁾ Herodoti lib. V. 64.- Fragm. Hist graec. II. 111. 17; IV. 457. 3.

⁶⁾ Strabonis lib. IX. 2. 3. - Cf. ibid. V. 2. 3; V. 2. 8.

⁷⁾ Justinus lib. VII. 1. 1: Macedonia . . . Emathia cognominata est. . . Populus pelasgi.

⁸⁾ Apollonius lib. III. 8. 1.

⁹⁾ 1-56: olxse ev Il-vSw MaxsSviv (sâ-vot) xaXeuieevov

> ^PPlaiil Bell. Mithr. 55.

Dindarii, Brygii, Byllionii, Taulanții, Dasarefi, Ardicii, Dardanii etc. au nume, moravuri și tradiții pelasge.

Illyria așa numită «barbara» purta din timpul lui August, numele de Ilyris Romana.

În fine întreg teritoriul Thraciei, care într-o vechime depărtată cuprindea și populațiile omogloate din nordul Dunării de jos a fost de asemenea o țară pelasgă¹⁾. Troiani și Mysieni, ne spune Herodot, făcuse în timpurile preistorice o mare expediție în Europa, și deși supusesse întregă Thracia până la Marea Ionică²⁾. O probă așa dar, că Thracii constituiau în aceeași epocă una și aceeași naționalitate etnică cu Pelasgii din Asia mică.

În fine poetul Eschyl ne înfățișează următoarea iconă despre estensiunea dominației pelasge în părțile de sud-est ale Europei. Regele Pelasg din Argos se exprimă astfel către Danaos: «Eu sunt Pelasg Domnul acestei țări. Gîntea Pelasgilor, numită astfel cu tot dreptul după numele mieu, regele lor, stăpînesc această țară. Eu domnesc peste tot pămîntul, din care se scurge râul Argos (Altos?) și Strymonul, ce curge din partea de unde apune serele, între hotarele imperiului meu se află și țara Perrhebilor (din nordul Thessaliei) și ținuturile dincolo de Pind lângă Paconii și munții Dodoni (Epirul). Marca întrerupe, ce e drept, hotarele țării mele, însă domnia mea se estinde și dincolo de mare, și numele țării acesteia este Apia»³⁾. Rîul cel important, de care ne vorbește aici Pelasg, ce curgea de la marginea lumii, de unde apune serele, care îngheța în timpul iernii⁴⁾ și care se afla în zona de unde suflă vânturile cele reci⁵⁾, nu este nici de cum Strymonul Thraciei, ci Istrul cel faimos al Europei⁶⁾.

¹⁾ În timpurile mai târziu se mai amintesc în peninsula muntelui Athos unele resturi ale vechilor Pelasgi (Herodot, I. 57.--Strabo, VII. 35.--Thucydides, IV. 109).— Scymnus din Chio (Orb. Descr. v. 585) încă vorbește de Pelasgii emigrați din Thracia în insulele Scyros și Schinthos. — Cf. Gieseke, Thrakisch-Pelasgische Stämme der Balkanhalbinsel, pag. 25. 31.— Gooss (Skizzen zur vorromischen Culturgeschichte der mittlern Dunauegenden, in Archiv d. Ver. f. sicbenb. Lndskunde, N. F. XIV, p. 115): welche (Illyrier, Thraker) mit den Pelasgern Griechenlands und den Siculern Italiens identisch sind.

²⁾ Herodot lib. VII. 20.— Strabo (XIII. 1. 31) de altă parte constată, că multe nume proprii sunt comune la Thracii și la Troieni. — Mysieni (Moiot), ce emigrase din Thracia în Asia mică, erau de aceeași origine și limbă cu Moesii și Mysii dintre Dunăre și Hem. (Strabo, XI. 3. 3; VII. 3. 2; XIII. 1. 8).

³⁾ Aeschylus Suppl. v. 250.

⁴⁾ Aeschylus Persaeus, v. 497.

⁵⁾ Aeschylus Agamemnon, v. 192.

⁶⁾ Pindarus Olymp. III. 18.

în timpurile vechi rîurile cele mari, cu deosebire Istrul cel sfânt, (căruiua . sacrifică si Alesandru cel Marc), scriau în locuțiunile oficiale spre a înfățișa mărimea, puterea și trăinicia unul imperiu.

Regiî cei vechi, după cum ne spune D in o n, da ordin se aducă apă din Istru si din Nil, pe care o conservau în tcsaurul lor, ca se probeze mărimea imperielor, și în consecință, că *ci* sunt domniî tuturor *). Aceleași cugetări voicse se le esprime Pelasg, și acesta este adevăratul înțeleș al tradițiunii, pe care ne-a transmis'o Eschyl ²⁾.

2. Pelasgiî în insulele Mării egee.

De la Cărpaci și din peninsula liemuluî, Pelasgiî se respândise încă în cele mai depărtate timpuri preistorice prin tote insulele principale ale Archipelaguluî.

Insula Lemnos consecrată dculul pelasg Vulcan, cum si insula vecină Imbros, amcnddue situate în apropiere de Dardanele, au fost locuite de Pelasgi, din o vechime forte obscură ⁸⁾.

Insula Samothracc din aceleași părți ale mării egee, celebră prin cultul Cabirilor seu Corybanților, și unde descălecase mai ântâiu Dardan, al doilea patriarch al poporului troian, avuse la început o populațiune pelasgă «).

*) Dinouis fragm. 16 (in Fragm. Hist. gr. II. 92).

*) Părerea lu î Niebuhr despre Pelasgiî din Europa (Rômische Geschichte, I Theil. Berlin, Verlag Reimer, 1833 p. 56): Ich stehe an dem Ziel, von wo aus sich der Krcis uberschaut, worin ich pelasgische V ô l k e r . . . al s fest angesessene, mächtige, ehrenvolle Nationen, in jener Zeit gcfunden und erwiesen habe, die grôsbentueils, vor unsrer hellenischen Geschichte liegt. Nicht ais Hypothèse, sondern mit voiler historischer Uberzeugung, sage îch, dass eine Zeit war wo die Pclasger, vielleicht damals das a usgedehnteste aller Vôlker in Europa, vom Padus und Arnus bis gegen Bosphorus wohnten . . . dass die nordlichen Inseln im agâischen Meer die Kette zwischen den Tyrrhenern Asiens, und dem pelasgischen Argos erie ten. — Niebuhr este singurul dintre istoricii germani, care începuse se aibă vederi Bai clare asupra epocii pelasge. însă ictfna etnografică, ce ne-o presintă densul, nu e -ompletă. în cercetările și studiele sale asupra vechilor Pclasgi, densul avuse în vedere iuraai peninsula italică și balcanică. Atât i se părea de ajuns pentru istoria sa romană.

*) Herodoti lib. VI. 140: M^tic^c & Ki^voț . . . v_t xanavo-a; \\ •EXa'.ouvuot toû èv "pso^^io ε; ΑΤΙΥΟΥΟV îtpoTjYÔpsus élevai ex t-rjț v-qouo tois; ITeXaafôot. — Strabonis lib. v^xXiidvj; Zk teciitouç <p-i)civ àuToû (rtsXaoYoiJi) tu nspi A^jivev «al "I

•t-at. — Herodoti lib. v. 26. — Strabonis lib. VII. frag. 35: \$x-r

" κλυο Τ(Ο

* T V, vt j

> Herodoti lib.]]. 51. _ SImboiis lib. VII. fragm. 49. 50.

Tot ast-fel și D e I o s, insula cea sfântă a anticității grecesc!, unde Latona, pelasgă, persecutată de Junona, născuse pe deul cel poporal al lumii vechi, se numise o-dată Pelasgia, după cum scrie Nicanor Alexandrinul ¹⁾.

Insula Creta, regatul lui Minos, a celui mai mare legislator din epoca antetroiană, patria adoptivă a Cureților sau Corybanților, ni se prezintă de asemenea locuită de Pelasgi ^{a)}.

Insula Șam os, patria filosofului Pythagora, a fost în vechime pelasgă ^{s)}. Dionysiu Periegetul numește această insulă reședința Junonei pelasge ⁴⁾.

Insula Lesbos, patria mai multor bărbați erudiți și eselenți, de unde erau filosofi Pittac, Theophrast, Phanias, istoricii Hellanic și Theophane, cântăreții Arion și Terpander, poetul Alceu și poetesa Sapho, încă se numise o-dată Pelasgia ⁵⁾.

Chiar și insula Rhodos, unde se afla una din cele șapte minuni ale lumii vechi, statua cea colosală de aramă consacrată Sorclui (Solis colossus), a fost la început pelasgă ⁶⁾.

De asemenea au fost locuite de Pelasgi, insula Scyros ⁷⁾ și insula Chios ⁸⁾, al cărei locuitor se gloriează, că bătrânul cântăreț Homer a fost unul din cetățenii lor.

În fine o insulă pelasgă a fost și Eubea. Aici, după cum ne spun tradițiunile, descălecă Helops, un fiu al lui Ion sau Ianus, și de la acest Helops insula Eubea a fost numită mai întâi Helopia ⁹⁾.

3. *Pelasgii în Asia mică, în Syria, Mesopotamia și Arabia.*

Încă din timpurile primitive ale istoriei, rasa pelasgă se estinsese departe nu numai în continentul Europei dar și în regiunile Asiei mici, pe câmpiile

*) Nilcnorls Fragm. 11: AvjXocsxaXeciox'/.l Hsiao-pa. (Cf. Fragm. Hist. graec. III. 633).

•) Hoiuerl Odys. XIX. 177. — Herodoti lib. 1.173.—Diodori Siculi lib. V. 64. 80. 81.— Dionysii Huliic. lib. I. 18. 1.

•) Herodoti lib. I. 142. - Cf. ibid. lib. VII. 94.

⁴⁾ Dionysii Orb. Descr. v. 534.

⁵⁾ Strabonis lib. V. 2. 4: vu. -pip TYJV Aéagov HsXaaTÎav slfi-rjuaoi. Herodoti lib. V. 26.

•) Diodori Siculi lib. V. 55 seqq. — Strabonis lib. X. 3. 7; XIV. 2. 7.

•) Diodori Siculi lib. XI. 60. •)

Straboula lib. XIII. 3. 3. ⁵⁾

Stephauus Byz., v. 'EXXonta.

le fertile ale Tigrului și Eufratului și pe țărmurile orientale ale Mediteranei¹⁾. În ce privește Asia mică, geograful Strabo, născut în Cappadocia, scrie următoarele: «că Pelasgii au fost un popor mare, se pot documenta și alte izvoare. Anume Menecrat Eiaita, în cartea sa despre «Originile orașelor» ne spune, că întreaga regiunea maritimă, ce se numește acum Ionia începând de la Mycale și de la insulele vecine a format odată locuințele Pelasgilor»²⁾. Tot astfel ne scrie Herodot, că Ionienii, care trecuse din Achaia și din Peloponez pe țărmurile Asiei mici (în Lydia și în Caria) erau de naționalitate Pelasgii.

Între orașele cele mai renumite ale Pelasgilor Ionienii au fost Efesul și Miletul.

În Efes se afla templul cel magnific al Diane! Efescene, una din minunile lumii vechi, unde aceasta divinitate era înfățișată, nu ca o virgină, ci după ideile religioase pelasgice, ca o mamă nutritoare a tuturor ființelor vii; având peptul său acoperit cu un mare număr de țigle³⁾.

Cu deosebire Miletul ajunsese la un grad înalt de prosperitate. Incursiv de mult timp, Miletul figură ca primul oraș maritim și comercial al lumii vechi, rival al Fenicienilor, Cartagenienilor și al Etruscorum. Încă înainte de timpurile argonautice, Milesienii devenise intermediari între porturile Mediteranei și între ținuturile cele avute de turme, de cereale, de vin și de metale, din nordul Mării Negre și al Dunării de jos. Cu deosebire în părțile despre Dacia, Milesienii întemeiasc o mulțime de agenții, de stabilimente comerciale și țerguri permanente.

Din Milet era Thales, unul din cei 7 înțelepți ai lumii vechi și istoricul Hecataeus.

*) Ulrichs, Origines europaeae, p. 78: Zunachst hinter die Rhodanische Alpen, wohnt, jenseits der Alpen und Semiten grenzend, der pelagische, d. i. der (damals noch einheitliche) griechisch-italische Stamm.

¹⁾ Strabon lib. XIII. c. 3. 3: or. S' ol Hellenon tōi fiēya -Jv fttvoc, x«i Jx TYIÇ £M.i) cistopiac outoiç EX(j.afc:up:iaO'ai 'o'.j.'. Mivxf/âTî T&5v ô 'liXatfjî èv T&it' rcipl xt'.ssiov ifYjol tvjv napaXïav TT,v vûv 'louviv.-rjv r.ûsav, àxà MuxâXfjt af/tajxsvriv, uno UeXacTuv otxeis&a'. jtpOTïpov xa! Tâç nX-f]3tov v-ijjoi. — (E ibid. lib., XIV. 2. 27. — Herodoti lib. VII. c. 94: iiov; %? S;cv p.-v y&ivov ev Ilil.ojtovrjaio olxsov Ev./Xiâvco HsXao-j-ol AiftaXî!;.— UracV, Qaae vctres de Pelasgis tmdidrint, Vratislaviae, 1884, p. 49: Jam vero in Asia minore Pelasgi magnum atque continuum spatium obtinebant. Nam tota fere ora ad occasum vergens quondam Telasgis impieta fuisse putabatur: In Caria ante Caros Pelasgos et Leleges habitasse; totam oram Ioniam Pelasgorum fuisse etc. Despre Pelasgii din Caria amintesc și Mela (I. 16). După Eph. Byz. y. Nivof], Lelegii (cari locuiau în Pisidia și Caria) erau de naționalitate Pelasgii.

²⁾ Pausanias lib. IV. 31. 6; VII. 5. 2.

O altă grupă însemnată de Pelasgi stabilită pe litoralul Asiei mici, din sus de Ionieni, o formau Eolii »). Ei erau răspândiți prin toată regiunea Troiei de la Cyzic până în apropiere de râul Hermus în Lydia ²⁾ și aveau aceeași limbă ca și Pelasgii din Lesbos și din Arcadia. După tradițiunile Eolice erau însă de origine din Thessalia. Cel mai avut, și mai puternic oraș pe teritoriul acestor Eolici a fost Troia, cetate pelasgă încununată cu ziduri vechi cyclopice, construite după legendele grecești de Apollo și Neptun ³⁾).

Alte seminițe vechi pelasge pe teritoriul Asiei mici erau Mysienii ⁴⁾), Bithynii ⁵⁾), Phrygienii ⁶⁾ și Cauconii ⁷⁾), populațiunile pastorale, care încă din timpuri foarte obscure emigrase acolo, unii din Mesia de la Dutvâre, alții din Scythia, din Thracia și din Macedonia.

De aceeași origine cu Mysienii și Cariii erau Lydienii ⁸⁾), o populațiune avută, întinsă și vitează, stabilită pe țărmurile de apus al Asiei mici ⁹⁾ O parte din acești Lydieni, după cum ne spune Herodot, trecuse în Italia sub numele de Turseni ¹⁰⁾).

Urme numeroase despre estensiunea etnică a Pelasgilor pe teritoriul Asiei mici mai aflăm în Lycia ¹¹⁾), Paphlagonia ¹²⁾), Pisidia ¹³⁾ Lycaonia, Cilicia și Cappadocia ¹⁴⁾).

¹⁾ Herodotus lib. VII. 95: Α'οXσιγ xai τ'ο itâ): xc/.)-f'i[j].syoi llsXao-jol.

²⁾ Strabon lib. XIII. 1. 3. — Cf. Pansania lib. X. 24. 1.

³⁾ Jubaiuville, Leș pr. habit., I. p. 93. seqq.—Fior, Ethn. Untersuchung u. d. Pelasger. p. 14.

⁴⁾ Strabon lib. VIII. 3. 2; XIII. 8. 1. — Plinius lib. V. 32. *) Herodotus lib. VII. 75. —

Strabon lib. XII. 3. 3. «) Herodotus lib. VII. 73; V. 49; II. 2. ') Strabon lib. VIII.

3. 17; XII. 3. 5. ») Herodotus lib. I. 171.

•) Numele etnic de Αοίοι, Αυ'ιοί (întocmai ca și Eupoți, lupoi etc., corespunde, în ce privește vechea pronunțare, la forma Ludos, Ludi. Vechea patrie a Lydienilor înainte de stabilirea lor în Asia mică se pare a fi fost în nordul Dunării de jos. Aristotel amintea, ca un Scit cu numele Lydus aflase arta de a topi arama (Plinius VII. 57. 6: Aes conflare et. temperare, Aristoteles Lydurn Scythen monstrasse). în țera Făgărașului numele familiar de Lud mai există și astăzi și este foarte răspândit, în districtul Săliscii și Tâlmaciului se amintesc la a. 1383 un <Knez Lud> (Fejer, X. 1. 134). «*) Herodotus lib. I. 94. ") Diodorus Siculus lib. V. 81. 2. ") Strabon lib. VIII. 3. 17.

") Lelegii, cari locuiau în Pisidia erau de naționalitate Pelasgică întocmai ca și Lelegii din regiunile Troiei și Cariei. Cf. Steinhilber. B y z. v. Nive-r).—Strabon lib. XIII. 1. 59. — în Iliada (X. 426) Lelegii sunt amintiți lângă Cauconii si «divinii Pelasgi».

") După vechii autori, Cappadocia efață numai un ram din aceeași trupină etnică cu

Tradițiunea, că locuitorii din Lycaonia erau înrudiți de aproape cu Romanii o aflăm exprimată și în *Novela 25* a împăratului Justinian: *L y c a o n u m g e n t e m . . . t r a d i d e r u n t n o b i s q u i v e t e r a c o n s c r i p s e r u n t e t n a r a v e r u n t , q u o n i a m e s t c o g n a t i s s i m a R o m a n o r u m*¹⁾.

Mai notăm aici că istoricul Ephor din Eolia²⁾ amintesc în Asia mică ca populații barbare (seu emigrate din părțile de nord ale Eladei) pe *C i i i c I , L y c i l , P a m p h y l i*³⁾, Bithyni, Paphlagoni, Mariandyni, Troieni, Cari, Pisidi, Mysieni, Chalybi, Phrygieni și Milyeni⁴⁾.

Vechii locuitori ai Armeniei erau, după cum ne spune Herodot, descendenți ai Phrygienilor⁵⁾. Însă după Strabo originea Armenilor era din Thessalia. Un anumit *A r m e n u s*, originar din orașul *A r m e n i u m* în Thessalia, luase parte la expedițiunea Argonauților. Acest Armenus coloniza apoi pe omenii, ce-I luase cu sine, în părțile de sus ale Eufratului și Tigrului și de aici numele de Armenia⁶⁾.

În Siria și în Mesopotamia întâmpinăm de asemenea o mulțime de localități, ce poartă numiri vechi pelasge. Ast-fel aflăm în Siria: orașele *B a l a n e a e , D e b a , C h a o n i a , A r i m a r a , L a r i s s a , M a m u g a , C h a l y b o n , B a r b a r i s s u s ;* munții *A m a n u s , C a s i u s* și *L i b a n u s*⁷⁾. În Mesopotamia⁸⁾ orașele: *Deba, Ombrca, Dorbeta și Nisibis*⁹⁾.

Frigieni (Dicfenbach, Orig. 44). — Unul din orașele Cappadociei despre Armenia era *Dacusa Euphratis* (Riese, *Gcogr. lat. min.* 92). — O altă veche localitate a Cappadociei purta numele de *Rimnena*, sau *Romnena* (Strabo, XII. 1. 4. Ed. Didot). — Ei adora pe *Mama-marc* sub numele de *Mă* și pe *Joe* sub numele de *ZEU; Aaxî-r]* (Strabo, Xil. 2. 3, și 5. 1).

¹⁾ Osenbriiggen, *Corpus Iur. civ. P. III.* 177. Nov. 25. — în vechile genealogii ale popoarelor, Lycaoni erau considerați ca descendenți din *L y c a o n*, fiul lui *P e l a s g*, — Numele vechiu al Lycaonilor a trebuit să fie în formă pelasgă *Lucaoni* și *Lucani*. Acesta rezultă nu numai din modul cum scriau Grecii numele Lycaonilor cu *y = u*, dar se confirmă și prin înrudirea lor cu locuitorii din *L u c a n i a* (Oenotrii), cari încă se considerau ca descendenți din Lycaon (Pherecydis fragm. 85).

²⁾ **Epliori** fragm. 80 in *Frag. Hist. grace. I. p.* 258.

³⁾ *P a m p h y l i l* după Herodot (VII. 91) erau rămasite ale Troianilor.

⁴⁾ La Pliniu (V. 25. 1): *Thracum soboles, Milyae.*

⁵⁾ Herodot lib. VII. 73. — Steph. Byz. v. v. 'Apsvía.

⁶⁾ Strabouis lib. XI. 4. 8.

⁷⁾ Ptolemnei lib. V. c. 14.

⁸⁾ Ptolemael lib. V. c. 17.

⁹⁾ Nisibis, la Philo Nasibis, la Uranius Nesibis, ar fi însemnat în limba Fenicienilor «Petre adunate și grămădite» (Steph. Byz. v. NioiŞi);. însă mai mult e de crezut, că în propria a Pelasgilor acest cuvânt avea aceeași însemnare, pe care o are și astăzi în limba română: *n a s i p*, *n e şip*, sau *n i s i p* (arena), adică pământ arid, năşipos.

Locuitorii primitivi ai Palestinei înainte de invasiunea Ebreilor sunt descriși în vechiul Testament ca <5menii războinici și având o statură gigantică¹⁾. O parte însemnată din vechile localități ale Palestinei poartă nume pelasge. Din aceste cităm aici următoarele: În Samaria: Scythopolis, Thirza, séu Tharsae; în Judea: Lydda, Rama sau Arimathia; în Perea, sau în ținutul dincolo de Jordan: Raphana și Scythopolis, despre care ne spune Pliniu, că era o colonie de Sciti²⁾.

În Arabia vechile numiri topografice încă au în mare parte un caracter pelasg. Ptolemeu atestă aici orașele: Istriana, Sătula; Rhadu (sat), Lugana, Carna, Sata, Domana, Baeba, Latha, Albana, Amara, Draga, Săraca, Deva, Delà, Lysa, Petra, Medana, Lydia, Suratha, Gavara, Aurana, Sora etc.³⁾. În Pliniu mai aflăm și orașele: Thatice, Sandura, Nasaudum și Rhemnia*).

După cum vedem Pelasgii într-o epocă depărtată, după ce copleșiră cu triburile și cu turmele lor întreg teritoriul Asiei înăci, făcură o mișcare de expansiune mai departe. Din Asia mică ei străbătură în Siria, Assyria, Palestina, până în regiunile cele mai fertile ale Arabiei de lângă oceanul meridional, întemeiând peste tot locul diferite centre mari ale vieții lor pastorale, agricole și comerciale.

4. *Pelasgii în Egipt și Libia.*

Curentul migrației pelasge către părțile de sud se estinse și peste regiunea de nord a Africii.

Încă din primele timpuri neolitice, am putea dice, chiar din ultimele timpuri ale epocii paleolitice⁶⁾ numeroase triburi pastorale pelasge trecură de pe continentul Europei și al Asiei înăci pe câmpiile cele fertile ale Nilului și de aici în regiunile cele vaste ale Libiei!

În Libia încă aflăm un trib numit Nisibis și o localitate Ariana; în teritoriul României de astăzi întâmpinăm cinci sate numite Nisipii, Nisipțsa și Nisipuri.

¹⁾ Deuteronom. Cap. 2. 10-20; Cap. 3. 3—11. — Iosua, 12—14.

²⁾ Plinius lib. V. 16.

») Ptolemeu lib. VII. 7; V. 16 și 18.

⁴⁾ Plinius lib. VI. 35. 1.

⁵⁾ Silixele paleolitice admirabil frumos tăiate, având tipul Saint-Acheul, au fost descoperite nu de mult în Algeria lângă satul Remchi (L'Anthropologie, Ann. XI, 1900, p. 1 scqq.).

Aceste triburi pastorale și războinice tot-o-dată, însă dotate cu calități mari civilizate, întemeiează cea dintâi domnie politică peste Egipt.

Cea mai veche dinastie egipteană, așa numită a «deilor» era de naționalitate pelasgă ¹⁾. Grecii, după cum se știe, încă atribuiau epitetul de Stot, sâmb «divini», numai Pelasgilor ²⁾.

Saturn, unul din strămoșii cei mai iluștri ai rasei pelasge, domnea, după cum ne spun tradițiile istorice, nu numai în Europa dar și peste Egipt și Libia ³⁾.

Theba cea mai veche și mai grandioasă capitală a Egiptului porta un nume pelasg. Homer o numește cetatea cu averi imense și cu 100 de porți ⁴⁾. Mai exista încă tradițiunea, că orașul Theba din Egipt a fost întemeiat de un rege pelasg, Ogygus din Beoția ⁵⁾, care trăise înainte de diluviul cel mare al lui Deucalion (Noe). În fine Thebanii, după cum scrie Diodor, aveau aceeași tradițiune ca și Pelasgii din Europa, că ei sunt cei mai vechi oameni de pe pământ ⁶⁾.

Religiunea cea veche a Egiptenilor încă poartă caracterul naționalității pelasge.

Egiptenii, după cum ne spune Diodor, adorau la început cerul și pământul, sau pe Uran și Gaea, pe care o numeau Mamă ⁷⁾. De asemenea mai aflăm în Egipt și cultul lui Saturn, al lui Amon, al Latonei, al lui Apollo, Dianei și Ilithiei, divinități pelasge ⁸⁾.

În vechile papirusuri, pe care preoții egipteni le depuneau lângă corpul mumiilor, se face adeseori amintire de țara cea fericită și divină din părțile de nord ale lumii vechi, situată lângă râul cel mare și sfânt, unde se au născut deii și unde migreză sufletele celor decedați ⁹⁾.

Vechii locuitori ai Egiptului aveau aceeași credință a vieții după moarte, pe care o aveau și Pelasgii din Europa, cu deosebire Hiperboreii. Columna Cerului de pe Carpați figurează și pe cutiele mumiilor egiptene ca simbol al vieții eterne și fericite ¹⁰⁾.

¹⁾ Cf. Manthous Fragmenta in Frag. Hist. gracc. It. p. 526 scqq. — Diodori lib. I. c. 13.

²⁾ Vedeți pag. 669. ³⁾ Diodori Siculi lib. I. 13. ⁴⁾ Homeri Ilias IX. v. 381—333. ⁵⁾

Tzetztes in Lycophron v. 1206. ⁶⁾ Diodori Siculi lib. I. 50. ⁷⁾ Diodori Siculi lib. I. 12.

⁸⁾ J Herodoti lib. II. 155. 156. — Diodori Siculi lib. II. 12-13. — Strabon lib. IV. 5. — Plinius lib. V. n. i.

⁹⁾ **Pierrot**, Le livre des morts des anciens Égyptiens. Paris, Leroux, 1882. ¹⁰⁾ Vedeți mai sus pag. 329.

În aceleași texte religioase ale papyrelor egiptene ni se prezintă numerele cuvinte de origine pelasgă, despre care vom vorbi mai târziu.

Primul period al istoriei egiptene este pelasg. Acest period se distinge prin caractere bine determinate, religioase, etnice și politice, de epocile următoare. Pe lângă vechile tradițiuni, ce ne-au rămas la scriitorii anticității, documentele noue arheologice confirmă pe fiecare din ele, că înainte de Egiptul faraonic a existat un Egipt pelasg¹⁾.

Suntem în timpurile expansiunii teritoriale a Pelasgilor.

Venim acum la teritoriul cel vast al Libyci, care se întindea din părțile de apus ale Egiptului până la marea atlantică.

Cea mai veche și mai numeroși populațiune a acestei regiuni o formau Getulii. Locuințele lor se aflau în părțile de nord ale desertului african, spre sud de Mauritania, de Numidia și Cyrenaica.

Getulii erau înfățișați de către autorii vechi ca un popor barbar și violent, împărțiți în multe triburi și îmbrăcați în piei, sau cojoce, el cutierau cu turmele lor oasele desertului celui imens; erau unele seminții trăiau din vânat și răpire. Călăreți excelenți, el nu întrebunțau frâu la cal.

O cronică africană scrisă, după cum ne spune Salustiu, de Hicpsal regele Numidiei conținea despre Getulii următoarele: «Africa au ținut-o mai întâiu Getulii și Libycii, popor dur și neculte, ce se nutria cu carne de fereșatic și cu ierburi întocmai ca și turmele lor. Ei nu se guvernau nici prin moravuri, nici prin legi, nici prin autoritatea cui-va. Totdeauna migratori și fără locuințe stabile, el se culcau acolo, unde-îl cuprindea noaptea»²⁾.

După tradițiune, Getulii emigrase în Africa din părțile Dunării de jos. Isidor din Sevilla scrie: «Despre Getulii se spune, că au fost Geți, cari în număr foarte mare au plecat cu corăbiile din locurile lor și au ocupat Syrtele din Lybia, și fiind-că venise din ținuturile Geților li s'a aplicat numele derivat de Getulii»³⁾.

¹⁾ Cuvântul, Hist. univ. I. (1865) 631: Il faut dire cependant, que la civilisation pélasgique, commune à l'Asie occidentale et à la Thrace, aux îles et à l'Italie, était antérieure à l'influence égyptienne.— Ibid. p. 399: Malgré l'antiquité prétendue des Égyptiens, tout démontre que leur pays reçut du dehors ses habitants et sa civilisation.

²⁾ Salustii B. Jug. c. 17: Africa in initio habuere Gaetuli et Libycs, asperi, inculti, etc.

³⁾ Isidori Orig. lib. IX. 2. 118: Getuli Gaetae dicuntur fuisse, qui ingenti agmine a locis suis navibus conscendentes, loca Syrtium in Libya occupaverunt, et quia ex Getis vicerunt, derivato nomine Getuli cognominati sunt.

De origine europeană erau și așa numiții Libyenii. Ei trecuse în Africa din regiunile Mării negre probabil tot în aceleași timpuri obscure cu Getuli.

În partea de răsărit a râului Triton, scrie Herodot, se află Libyenii în arri coll, cari au locuințe stabile și poartă numele de Maxii. Et își lasă plete în partea dreapta a capului,  r în partea st ngă le tund și susțin, că se tra¹⁷ din Troieni). Femeile Libyene purtau peptare de piele și Herodot crede, că de la aceste femei Libyene  -ș  are originea bocitul,  XoXoyv; ²).  r Hecateu spunea, că ele purtau ștergare pe cap ³).

După alte texte însă, Libyenii locuiesc într'o epocă forte depărtata lângă Dunărea de Jos.

Odyssea lui Homer amintesc de Libya care se afla situată lângă Erebii (Ar i m ii de la Istru ⁴).

 r după genealogia veche a popoarelor preistorice, Libya personificată era o fiică a râului Oceanos, adecă a Istrului ⁶).

 n Țera Făgărașului precum și în regiunile vechi ale T rei rom nec , numele familiar L bu este și astă-cl  foarte usitat ⁶).

Aceste populații pastorale și agricole ale Libyel transmarine adorau cu deosebire pe Saturn, marele deii pelasg. Cel mai usitat epitet al seu era «dominus» și «dominus» ⁷), un termen a c ru  csplicațiune o aflăm în tradițiunile vechi, că Saturn domnise o-dată și peste Libya, unde stabilise mai multe colonii ⁸).

Urme numeroase istorice, că pe teritoriul Libyei locuiesc o populație întinsă pelasg  ni se presintă în numirile topografice ale acestei regiuni ⁹).

¹) Herodoti lib. IV. 191. — Pindar (Pyth. V. v. 82—86)  nc  susține, că faimosul oraș Cyrene din Africa a fost întemeiat de Troian!

²) Herodoti lib. IV. c. 198.

³) Hecataei fragm. 329 in Fragm. Hist. grate. I. 25.

⁴) Hoiuori Odys. IV. v. 85.

⁶) Andronis Halicarnassensis fragm. I in Frag. Hist. Grace. II, p. 349.

⁶) In vechea inscripție egiptenă de la Karnak, Libyenii sunt numiți Rcbu, adecă Lebu (De Rouge, Les attaques dirigées contre Egypte par les peuples de la tndicttrane p. 6).  n județul Olt din România cunoscem numele familiar de Liba.  n Bănatul Severinului se amintesc la a. 1404 satul Liban,  r la a. 1447 un chinez eu numele Lyuban (Pesty, A Szor. Bansdg, II. 295).

• • L. VIII. nr. 9329 et passim. — Hiertliou, Les premiers colons de souche européenne dans l'Afrique du Nord, p. 22: le souvenir de Chronos demeura religieusement gravé dans le coeur des Libyens. — Cf. Bulletin arch. du Comité 1889 p. 207.—

^uain, De Saturni Dei in Africa Romano cultu.

⁸) Polemionis Ilicensis fragm. 102 in Fragm. H. gr. III. 148. — Cf. Diodori lib. III. 61.

⁹) A se ved : C. I. L. vol. VIII. — Ptolmaci lib. IV. — Plinii lib. V. — Rivvennatis

Vom aminti aici urmatorele exemple din geografia epocii romane.

Orașe și sate: Aquis Dacicis, Amuncla, Arimantis vicus, Arina, Aripa, Armonaca (Armoniacum), Arsinna, Baba (Babba), Badea, Banasa, Bcscera, Boballica, Bobisciani, Bunobora, Burca, Calefacelenses, Capsa, Caputvada (KîfaXVj [Spâ^ouc, adecă Capul vadului ¹⁾], Ccrbica, Cotuza (Cotuzani ²⁾), Floria, Galybe, Gelanus, Geva, Măgura, Mansat, Masclianis ³⁾, Musol (Musula), Nigira, Colonia Oea (s. Oaea), Orbita, Oviscae (Ovisce), Pisciana, Ruscada (Ruscade), Rusconia, Rusuccuru (Rusucurrus, Rusucurium ^{*}), Scythopolis ⁶⁾, Setrenses, Silice, Siur (portus), Sudava, Thabba, Themisua, Thicba, Thibinis, Țhimisa, Turza, Urbara, Uzycath, Vacca, Velisci (Vclscsi), Vala, Zaratha, Zurmentum etc. Mal multe numiri de localități sunt compuse cu Casae, d. e. Casae Aniciorum, Casae Silvanae, Casae Calancnscs, Casae nigrae. Munți: Albuș, Aurasius, Buzara, Cirna, Cotes promontorium, Durdus, Mandrus, mons Pastorianensis, Salthi, Septem Fratres, Stoborrurum promontorium. Fluvii: Alba, Agna, Ardalio, Armua, Asarath, Salathus ^{o)}, Chulchul, Coscnus, Ger, Lathon, Malva (Malba), Nigris, Sala, Savus, Tușea, Valo(n), Vior ⁷⁾, Zilia. Lacuri: Laccos, Marea, Ad oculum marinam. Insule: Cercina, Gaia, Lopadusa. Triburi: Asaracae, Babii, Banturarii, Buzenses, Zyges ⁸⁾, Calctae, Cauni, Cirtesii, Dauchitae, Dolopcs, Eropaei, Gongalae, Iobacchi, Masices, Miaedii, Mideni, Misulani, Musuni (Musonii, Mussini), Myceni, Nisibes (Nisives), Salassii, Sittiani, Sorac, regio Scythiaca (var. Sciathica), Verveces, Zegrncscs ^{o)}.

Cosmographia, Ed. Pidner, p. 139. — Itinerarium Ant. August!. — Tab. Peut. «criana». — Caesuris Bell. Gali.. — Mclac Descr. orbis, lib. I și III.— Uicsc, Geogr. lat. minores.

¹⁾ Procopil B. V. lib. I. 14.

²⁾ După cum ne spune Pliniu (IV. 18. 6), Barbarii de la Dunăre numiau «Cattuzi» pe pygmeii sêu piticîi, ce locuiau spre sud de gurile Dunării (Cf. Strabo, VII. 5. 12). Astă-dj în limba română există numai conumelc «Cotuțu».

³⁾ O numire omonimă, «Masclianis» o aflăm și pe teritoriul Daciei, în Bănatul de astă-dî (Tab. Peut.).

⁴⁾ în județul Prahova din România încă se află un munte și stână cu numele de Curu-roșu (Frundescu, Diet. top. 153).

⁵⁾ Alexandri Polyhistoris fragm. 119—132 in Fragm. Hist. graec. III, p. 238.

⁶⁾ Conferesc Riese (Geogr. lat. min., p. 5): flumcn salsum si flumen salat.

⁷⁾ în poeziile populare române diferite rîuri sunt numite adeseori «apă vioră», adecă albastră, vineția. Șezătoarea (Fălticeni) An. I. 47: Prutule, apă vioră, face-te-aî negră cernelă!

⁸⁾ Dionysiu Periegetul numesc pe Heniochî și pe Zygi de lungă Colchî: posteritate a rasei pelasge (v. C87: Ἰλνιοῦ μ Ζ6-(ι ο τ τ, ΤΙς Χαιο-ἰίιοϋ ΕΧΥΟΒΟΙ «ΤΥΙϢ».)

⁸⁾ Fără îndoială că autorii greci și romani nu ne au transmis forma exactă a acestor numiri, însuși Pliniu mărturisește (lib. V. 1) că numele populațiilor și al orașelor din Libya apropo nu se pot pronunța, de cât numai în limba acestor popoare.

De asemenea aflăm pe teritoriul Libyei urmele unei limbe rustice de trine jatină, ce nu are însă caracter italic. Cităm următoarele exemple: annu, berbex și berbece, cămara, casae, cerbus, coniuga, santus, sepellita, serbus, silban, socra, vetranus ¹⁾ mamma, tata ²⁾. La aceste vorbiri adaugă și cuvintele din nomenclatura topografică: asarath și zaratha, baba, bescera, inandrus, oca, stoborrum, zurmentum, vacca, vior.

În fine o inscripție votivă din Numidia ne prezintă următorul text: C. C. Primus, sac(erdos) Saturni, agnu tauro domino, ovicla Te luri, berbece lovo.....edu Merc(urio), aedua Veneri ³⁾.

Mai notăm aici încă următoarele particularități caracteristice. Sibilarea lui *c d si i* înainte de *i*, când mai urma și altă vocală, în limba plebeică a Libyei sunetul *v* trecea foarte adeseori în *b*, d. e. berbece, / între doi *i* aproape dispărea. Astăzi aflăm de trei ori *fius = filius* în codexul palatin al Evangeliilor, scris în Africa în secolul al IV-lea sau V-lea. Sunetul *e*, când urma imediat, ori în a doua silabă, un *a, se* pronunța ca un diftong, *ae=ea*, d. e. edu, aedua, rom, ed, eadă = eadă, sau ied, icdă. Limba africană forma câte odată formele numelor proprii în *ica* (d. e. Colonica, Matronica), mai avea diminutive în *ic* și omitea pe *s* final în cuvintele flexibile (d. e. veteranu, maritu, agnu tauru, edu ⁴⁾). O asemănare uimitoare cu limba română vorbită la Carpați și Dunărea de jos. Urme neîndoiosc, că elementul latin din Africa este anterior dominației romane în părțile aceste; că păstorii de pe teritoriul Libyei vorbeau o limbă arhaică de familia latină, ce nu deriva din sermo plebeius al Italicilor și al cărei caracter era barbar-oriental, sau thraco-danubian ⁶⁾.

¹⁾ C. I. L. voi. VIII, pag. 1108 scqq.

²⁾ Jivcnalis Kpigr. lib. I. 101 i; Mammas alque t a t a s habet Afra.

³⁾ C. I. L. voi. VIII, nr. 82-47.

⁴⁾ Conferesc C. I. L. voi. VIII. pag. 1108 scqq. - Sucliliimlt, Der Vokalismus des Vulgärlatins. I. 98. 99; II. 279.

⁶⁾ Dr. Uertholon (Les premiers colons de souche européenne dans l'Afrique du Nord. Paris, 1899) examinând toponimia geografică a Africii de nord din punct de vedere al originii vechilor populații stabilite aici, încă vine la următoarea concluzie: qu'au temps d'Hérodote, et même à celui de Ptolémée, la Province Afrique (Afrique du Nord) était un pays thraco-phrygien (pag. 110 și 9-1).

5. Pelasgii în Italia.

Italia, care a lăsat de moștenire lumii nouă o civilizație și direcțiune politică nepcrtitoare, a fost la început pelasgă.

Încă cu miș de ani înainte de căderea Troiei o mare parte din Pelasgiile de la Carpați și Dunărea de jos, din peninsula Hemuluș, cum și din regiunile de apus ale Asiei mici, trecuse, unii peste Alpi, și alții peste mare, în Italia, unii mănăși de necesitățile vieții pastorale, alții din instinctul inerent de expansiune al rasei pelasge, și alții în fine persecutați și alungați din țările, în cari locuise și peste cari ei domnise odată.

Stabilirea triburilor pelasge în Italia se întâmplă în diferite epoci. Tradițiunile istorice, atât ale Grecilor cât și ale Romanilor, amintesc de o lungă serie de migrațiuni pelasge în Italia, unele din părțile de răsărit ale Europei, altele de pe litoralul Asiei mici: a Ocnotrilor, Peuceților și Iapygilor, conduși de Oenotriu, Peucețiu ¹⁾ și Iapyx ²⁾, toți trei nepoți ai lui Pelasg, a lui Tursen, care trecu din Lydia în Italia cu numeroase cete de Pelasgi Turseni și se stabili pe teritoriul Etruriei vechi ³⁾; a lui Ianus, care din împrejurări necunoscute emigră în Italia (era Hyperboreilor în Italia; a lui Saturn, care după o luptă de 10 ani fu detronat și alungat din imperiu de către fiii săi; a puternicului Typhon din țara Arimilor, învins într-o luptă formidabilă de Joe noul stăpânitoriu al lumii vechi *); a lui Hercule, care după ce a luat ciredele cele admirabile de vite ale lui Geryon, trecu în Italia în fruntea unei oștiri numeroase și întemeia aici multe colonii agricole ^{B)}; a lui Evandru, care se aședă cu o parte din Pelasgiile Arcadiei pe țărmurile Tibrului; a Istrilor, cari persecutând pe Argonauți își formară o nouă patrie lângă golful Adriatic, și în fine a lui Enea, care se stabili în Latium cu o parte din nobilimea troiană.

«) Iliad. frgm. 85 in Fragn. Hist, grace. I. 92, — Apollodori Bibl. lib. III. 8. 1.— Strabon lib. VI I. 4.

¹⁾ Anton. lib. XXXI (la Pauly, R. E. v. Iapyx).

²⁾ Herodotus lib. I. 94.— Hellanicus fragn. 1 in Fragn. Hist, grace. T. 45. — Strabon lib. V. 2. 2. — Probabil, că o parte din coloniile tursene se fi trecut în Italia de pe litoralul Asiei mici, însă curentul cel mare al migrațiunii Tursenilor a fost (în părțile de răsărit) în Italia (Despre Turseni, Tyrrheni sau Etrusci vom vorbi în special în capitulele următoare).

³⁾ Hieronymus fragn. 14.

⁴⁾ Dio Cassius lib. 1. 39-42.

între toate aceste seminții pclassice, ce formează primele coloni istorice ale peninsulei italiice, Liguriile apar ca cel mai vechi. Pliniu atribuie Ligurilor mele de antiqua stirps ¹⁾). Patria lor primitivă, înainte de a se stabili pe teritoriul Italiei, a fost lângă Carpați și Dunărea de jos.

Hesiod face amintire de Liguri (Aítyoc), ce locuiau în apropiere de Sciții liipornolgi ²⁾). Arhiepiscopul Eustathiu din Tliessalonica în comentariile sale asupra geografiei lui Dionysiu ne spune, că se aflau Liguri și în ținutul Colchilor ³⁾). Aristotele în sec. III ne vorbește de o populiune numită Ligyrei pe teritoriul Thraciei vechi *), în fine o parte din Liguri emigrați se aflau în Asia mică lângă Cappadocia ⁴⁾).

În ce privește pe Liguri din părțile de apus ale Alpilor, unul din cele mai răsăritice triburi ale lor erau așa numiții Deciani ⁵⁾), o numire grecescă, ce corespunde la forma latină vulgară Deciani ⁶⁾). Acești Deciani ocupau o regiune întregă a Alpilor maritimi ⁸⁾). Unul din orașele lor principale era Antipolis ⁹⁾), căruia Romanii i acordară dreptul cetățeniei latine ¹⁰⁾).

Alte triburi liguri stabilite în Alpi ne apar sub numele de Montani ¹¹⁾), Stoeni ¹²⁾), Belaci ¹³⁾), Comați sau Capilati. Aceștia împăratul Nero le conferi de asemenea privilegiul dreptului latin ¹⁴⁾).

Acești Liguri, înainte de migrațiunea lor spre părțile de apus ale Europei,

¹⁾ Plinii lib. III. 21. 1 : (Colonia) Augusta Taurinorum, a n t i q u a Ligurum stirpe.

²⁾ Hesiodi fragm. CXXXH.

³⁾ Eustathii in Dionys. Perieg. v. 76.

⁴⁾ Tacrobii Sat. I. 18: Nam Aristoteles scripsit . . . ctiam apud Ligyreos . . . in Thracia esse adytum Libero consecratum.

⁵⁾ Herodoti lib. VII. 72.

⁶⁾ Plinii lib. III. 7. 1.

⁷⁾ La Ravennas D i c i a. Însă o localitate din Hispania Tarraconensis, lângă Pyrcne, pe unde se estinsese de asemenea L i g u r i i, poartă numele D e c i a n a (Rav. Cosm. p. 339—341). Dacia sub formă de Dicia ne apare și într'un manuscris al lui Ulpian (C. I. L. voi. III. p. 169).

⁸⁾ Plinii lib. III. 5. 5: Regio Deciatium (în părțile, unde se află astăzi orașul Nice, în timpurile romane N i c a e a).

⁹⁾ Strabonului lib. II. io. 5.

¹⁰⁾ Plinii lib. in. 5. 5.

¹¹⁾ Plinii lib. III. 24. 2: Ligures . . . qui Montani vocantur. — Aici Montani este un apelativ etnic. Cf. C. I. L. voi. VII. nr. 3808. Iulie Muntane.

¹²⁾ C. I. L. voi. I. Acta Triumphorum, pag. 460 a. 637: De Liguribus Stoenis. Aceștia se aflau în apropiere de Eugani.

¹³⁾ A se vede mai sus pag. 564.

¹⁴⁾ Plinii lib. in. 24. 2.

formase o parte din populațiunea cea întinsă și resboinică a Arimilor de la Carpați și Dunărea de jos. Un vechia oraș întemeiat de Ligurii, pe când aceștia locuiau în centrul Italiei mai purta și în epoca romană numele de Ariminium (adî Arimini).

Vechia populațiune rustică de pe teritoriul Liguriei pdră în legile longobarde numele de Arimani ¹⁾. Avem aici o numire, a cărei origine istorică este arhaică. După cum ne spune Strabo, născut pe la a. 50 a. Chr., diferitele seminții ligure din valea Padului, mai purtau pe lângă numirile lor etnice particulare, și numele comun de Romani (Tvjiafoi ²⁾, în realitate însă de Arimanii, după cum rezultă cu deplină certitudine din monumentele evului de mijloc. În fine o localitate pe teritoriul acestor Ligurii din Alpi ne apare în epoca romană sub numele de Rama ³⁾.

Din vechia limbă națională a Ligurilor, stabiliți între Alpi și Apenini, ne-a rămas numai foarte puține urme; dar și aceste resturi ne sunt suficiente spre a ne forma convingerea, că idioma acestor Ligurii aparținea ramurii orientale a Pelasgilor, și în particular celei de la Dunărea de jos.

Geograful grecesc Metrodor Scepsius spunea, că râul Padus în limba Ligurilor se numea Bodincus; un cuvânt a cărui semnificațiune în limba latină era «fundo carens» ⁴⁾. Avem aici un termen aproape sinonim în formă și înțeles cu românescul «adânc» sau «afund» (profundus). După cum ne spune Pliniu, Liguria trimetea la Roma cașul anumit ciobănesc (coebanum caseum) făcut mai cu seamă din lapte de oi ⁵⁾. Un vechiu, oraș al Ligurilor purta numele de Luna ⁶⁾. Alte două orașe erau numite Alba; era numele cel vechiu al Alpilor, după cum ne spune Strabo, a fost Albia ⁷⁾.

¹⁾ Du Cange, Gloss, med. et inf. lat. v. Herimanni, Arimani: Ita dicebatur apud Longobardos certus hominum genus, quos humilioris fuisse conditionis quidam rntur.— Bfiluzii Capitularia, T. II. 899: neque Sculdadius ab arimanis suis aliquid per vim exigat praeter quod constitutum legibus est, sed neque per suam fortunam in mansione ar imani se applicet etc.

²⁾ Strabonis lib. V. 1. io.

³⁾ Itin. Hierosolym. 269.

⁴⁾ Plinii lib. III. 20. 8: Ligurum quidam lingua amnem ipsum (Padum) Bodincum vocari, quod significet fundo carentem. La Polybiu găsim forma Bodencus. În ce privește pronunțarea acestui cuvânt vedem aici o oscilațiune între *i* și *e*. Ligurii aveau așa dar un sunet obscur nasal, când vocala era urmată de *n* cu altă consonantă.

⁵⁾ Plinius lib. XI. 97. 1: Coebanum (caseum) hic e Liguria mittit, ovium maxime lactis.

⁶⁾ Frontini Stratag. III. 21: Luna am Ligurum oppidum.

⁷⁾ Strabon lib. IV. 6. 1: τα ἄρ' Ἰουλιανῶν καὶ Ἰουλιανῶν ἀπὸ τῆς Ἰουλιανῆς Ἰουλιανῶν ἀπὸ τῆς Ἰουλιανῆς.

Mai aflăm pe teritoriul vechilor Liguri un *Vadum Sahatium* și un munte numit *Mancelus*, séu *Manncelus* ¹⁾, rom. muncel.

În obiceiurile lor naționale, Liguri erau forte tenaci. O parte din ei mai ourta și în timpul lui August chice și plete; de unde și numele lor de Comați și Capillati.

Diodor Sicul, vorbind despre moravurile Ligurilor din Alpi și Apenini, scrie despre densil: «El locuiesc un pământ aspru și steril. Ocupați tot-de-una cu munca și având se suportă în continuu greutatea lucrărilor publice, ei duc o viață grea și plină de necasuri. Regiunea acesta este acoperită de arbori. Unii* din ei tăia tăia diua la lemne, cu securi puternice și grele; ei cei, cari se ocupă cu agricultura, au se lupte mult cu spargerea petrelor. Pământul aici e atât de sâlbatic, în cât ei nu pot să scotă nici chiar o glia cu instrumentele lor, de cât numai petra La suportarea acestor greutăți, ei au de părtași pe femeile lor, deprinse și ele la lucrări întocma ca bărbații lor» ²⁾.

Cu toate că Liguri, pe acest pământ ingrat, erau supuși la o viață atât de dură, laborioasă și obositoare, literatul Nigidius Figulus, contemporan cu Cicero, le atribuie epitetul de *fallaces*, înșelători ³⁾. De sigur, că avem aici numai o aluziune satirică la numele de *Betaci*, ce-l purtau unii dintre acești Liguri*).

Un resnet de numele Ligurilor pe teritoriul de la Carpați îl mai aflăm încă în documentele medievale ale Ungariei. Un sat, astăzi dispărut, din comitatul Carasului, situat în apropiere de Dunăre, purta pe la anul 1421 numele de *Ligoroch* (*lygoroch* °). Alte două localități de pe teritoriul Ungariei sunt numite: una *Ligyra* ^{u)} la a. 1311, și alta *Igor* și *Igor* ⁷⁾ la 1193.

¹⁾ C. I. L. voi. V. nr. 7749.

²⁾ Diodori Siculi lib. V. 39.

³⁾ La Mica Ii, *L'Italia avântii dominio dei Romani*, I (1326), p. 89.

⁴⁾ A se vedea mai sus pag. 564.

⁸⁾ *Pesty Krasstf vârmegye*, III, p. 296 a. 1421: (possessionem) *lygoroch* cura piscaturis fluuy danoby.

⁶⁾ Knau/, *Monum. Eccl. Strig. II.* 1311, p. 651: *Iohannes et Paulus filij Ligyra de ead era*. — De asemenea ne apare la a. 1219 în Transilvania lângă Mureș *villa Ligyra* (*Ibid.* pag. 223). Aici forma adevărată a numelui nu poate fi decât *Ligyra* (= *Liguri*).

⁷⁾ *Kuauz, Mon. Eccl. Strig. I.* 1193, p. 142. 145. — Se pare, că în timpurile vechi *Ligyra* urmat de *z*, în numele *Ligyra* și *Ligyra*, se pronunța muiat, de ore-ce o parte din Liguri se numiau *Igyra* (*Mela, II.* 4, *Albigaunum*). Un oraș de pe teritoriul Umbrilor, ^{a locului} de *Ligyra*, se numia *Igyrum*. — Numele familiar delgu, *Igyra* și *Igyra* ^{m)} există și astăzi la poporul român, atât în Transilvania cât și în România. Eroul legendar al Rusiei meridionale, *Igor*, are tot un nume *ligyra*.

în ce privește pe vechii Aborigeni, ai Italiei, ei formase numai unul și același popor cu Latinii. După alți autori însă, Aborigenii ar fi fost colonii de ale Ligurilor *).

Tot din regiunile, ce aparțin Carpaților, emigrase în Italia și așa numiții Umbri, un trib vechiu și faimos pelasg ²⁾. Ptolemeu face amintire de o populațiune, din Sarmația europeană, numită Ombrones ⁸⁾, ale cărei locuințe se aflau între isvôrele Vistulei și muntele Carpathos (Tatra). Fără îndoială, că noi avem aici numai resturi din familia cea veche a Umbrilor, ce emigrase spre Italia ⁴⁾. Din punct de vedere al genealogiei etnice, Scymnus pune pe Latinus ca protopărinte al Umbrilor ⁵⁾; ér istoricul Zenodot spunea, că Umbri ar fi numele cel vechi al Sabinilor ⁸⁾.

Ast-fel Pelasgii ocupară succesiv, sub diferite numiri, și în curs de multe mii de ani, toate regiunile Italiei de la Alpi și până în extremitățile de sud ale peninsulei: Istria, Liguria, Venetia, Umbria, Etruria, teritoriul Sabin, Lațiu, Campania, Apulia, Iapygia, Lucania, Bruțiu și insulele vecine Corsica, Sardinia și Sicilia.

În aceste populațiuni, cari pun fundamentul celei de întâiu vieți politice pe pământul Italiei, unele mai dure, mai războinice și mai faimoase, altele mai pacifice și mai laborioase, cum erau Aborigenii, Ligurii, Istrii, Venetii, Umbrii, Tursenii (Etruscii), Sabinii, Latinii, Ramni, Oenotrii, Peucetii, Iapygii, Siculii, Sicanii, aparțineau, după cele mai vechi tradițiuni ale Grecilor și Romanilor, la familia cea mare a rasei pelasge.

În aceste timpuri depărtate, peninsula italică pe lângă unitatea sa etnografică, ne mai prezenta și o unitate de civilizațiune, de limbă și religioasă ⁷⁾.

¹⁾ Dionysii Halle, lib. I. 9—10.

²⁾ Plinius lib. III. 19. 1: Umbrorum gens antiquissima Italiae existimatur.

⁸⁾ Ptolemaci lib. III. 5. 8. — Scriitorii grecești numiau Umbria -fj '0(j.3ptx-}j.

⁴⁾ În inscripțiunile romane referitor la Dacia noi aflăm pe un Cocceius Umbrianus, pontifex civitatis Paraisensium Provinciae Daciae, și pe un Aur. Umbrianus (C. I. L. III. nr. 2866 și 864), Dacă aceștia erau originari din Dacia nu putem ști.

⁵⁾ Scymni Orb. Descr. v. 225. — Cel mai important document despre limba umbrică sunt Tablele de aramă așa numite eugubine (Tabulae Iguvinae) descoperite la a. 1444 în o suterană a orașului Gubbio (Iguvium). Cu toate că aceste Table nu reprezintă idioma populară a Umbrilor, ci o limbă coruptă urbană, cam de pe la a. 400 a. Chr., ele însă ne arată, că Umbrii erau de aceeași origine cu Latinii. — Bertrand et Reinach, Les Celtes dans les vallées du Pô et du Danube, p. 7: La linguistique a établi que la langue de ces tables (eugubines) appartient à la même famille que l'osque et le latin. — Cf. Bréal, Les Tables eugubines, I (1875) p. XXVIII.

⁶⁾ Dionysii Halic. lib. II. 49.

⁷⁾ Illeblg (la Bertrand, Les Celtes, p. 70): Au-dessous de la civilisation étrusco-

6. Pelasgi în Gallia de sud și în Iberia.

Încă cu mult înainte de invasiunea Colților în Europa, întreg teritoriul Galliei era ocupat de un număr însemnat de triburi, ce vorbeau una și aceeași limbă, aveau aceleași instituțiuni și moravuri, și aparțineau la una și aceeași rasă pelasgă.

În acest capitol, noi ne vom ocupa numai cu teritoriul cel vast al Galliei meridionale, cuprins între Alpi, Mediterana¹, Pyrenei, Ocean și râul Loire.

Un ram al Ligurilor ocupase, după cum am văclut, încă cu mult înainte de timpurile troiane, o parte însemnată a peninsulei italice; erau alte triburi ligure, părăsind regiunile Alpilor, se revarsă, în cursul secolelor, cu turmele lor cele numeroase peste câmpiile Galliei meridionale *); și în fine, unele seminții trecură chiar dincolo de Pyrenei.

La Eratosthene (sec. III a. Chr.) întregă peninsula occidentală a Europei poartă numele de Liguria, Ἀτυτμχρj²); Marea mediterană din părțile de sud ale Galliei era numită la autorii grecesci Ἀιτταυχρj³) și de autorii romanii Ligusticum mare⁴).

În fine, râul cel mare al Galliei, care astăzi curge pe lângă Orléans, Tours și Nantes, purta în vechime numele de Liger (Loire). Era așa dar un râu al Ligurilor.

De odată cu stabilirea Ligurilor în părțile meridionale ale Galliei se estinse peste regiunile aceste și numele lor cel vechi național de Arimani.

După cum ne spune Pliniu, Arimani, provincia cea mai însemnată a Galliei meridionale, -care se întindea de la Liger până la Pyrenei, era numită la început Aremorica^B). Avem aici numai o numire geografică derivată din

helléniqueexiste, en Italie, une couche antérieure uniforme. — Duruy se află așa dar pe cai retăcite, când vorbind de timpurile primitive ale Italiei susține: L'Italie a été de tous les points de l'Europe celui, où se sont rencontrées le plus de races étrangères (Hist. d. Rom. I. 1870, p. 17).

*) Arbois de Jubainville, distinsul istoric francois, care s'a ocupat în special cu timpurile preistorice ale Europei, estinde dominațiunea Ligurilor în epoca ante-celtică peste întreg teritoriul Gallicii. «Après les Ibères, avant les Celtes, ils (les Ligures) ont dominé dans le pays, qu'on a plus tard appelle Gaule» (Les premiers habitants, I. pag. 382).

²) Strabonis lib. II. i. 40.

³) Strabonis lib. II. 4. 4; 5. 19. - Ptolemaei lib. III. 1.

⁴) Columellae R. R. lib. VIII. 2. - Plinii lib. II. 46. 4. 'Arimani' IV.31. j; Aquitania Aremorica antea dicta.—La Cesar Armorica (Bell.

terminal etnic de Ar i ma r i *) = Ari m ani, după cum erau numiți vechii locuitori ai Liguriei și în legile Longobardilor.

Limba vulgară, ce se vorbea în părțile meridionale ale Galliei, era numită, până târziu în evul de mijloc, *lingua romana*²⁾. Originea acestei numiri aparține unei vechimi depărtate. Ea nu se datorează civilizațiunii, orî acțiunii de asimilare a Romanilor.

Acesta limbă romană, care domnise odată peste tete părțile meridionale ale Galliei până la Liger, era foarte apropiată de limba latină.

O mărturisire importantă avem în acesta privință la Cicero, în dialogul său despre cei mai celebri oratori romani, densul amintesc, că limba, ce se vorbea pe teritoriul Galliei, diferia, numai în ce privește lipsa de urbanitate, de limba, ce se vorbea în Roma. «Când tu Brute, vei merge în Gallia», dice Cicero, «vei audi acolo unele cuvinte, cari nu sunt usitate la Roma, însă aceste se pot schimba și se pot desveța»⁸⁾.

Romanii, după cum seim, cucerise părțile meridionale ale Galliei până la Rhodan numai cu 75 ani înainte de timpul, când Cicero scria cuvintele aceste. Faptul este așa dar evident, că limba vulgară latină, ce se vorbea în Gallia meridională, nu era o limbă importată, ori formată sub imperiul dominațiunii romane⁴⁾.

Gall. lib. VII. 75: universis civitatibus, quae Oceanum attingunt, quaeque eorum consuetudine Armoricae appellantur (quo sunt in número Curiosolites, Rhedones, Ambibari, Caletes, Osismii, Lemovices, Veneti, Unelli) etc.

*) A se vedea mai sus (p. 565) formele de Romarii și Romariascum. Predilecțiunea, ce o avea dialectul ligur de a schimba pe *n* în *r*, între două vocale, se estinsese și în părțile meridionale ale Galiei. Varro (R. R. I. 32): quae alii legumina, alii (ut Gallican! quidam) legari appellant.

²⁾ Canonul al XVII-lea al Conciliului de la Tours (sec. VII) cuprinde următoarele: Eisdem hominibus quisque episcopus aperte transferre studeat in romanam *rus* *ti* *cam* *li* *n* *guam* aut *theotiscam*, quo facilius cuncti possint intelligere quae dicuntur (Labbe, Concilia. T. IX. 351). — în evul de mijloc acest teritoriu meridional al Galliei, unde se vorbea limba vulgară romană, ne apare adese-orî sub numele de Languedoc. Cei mai mulți literați francezi consideră acest termen geografic numai ca o caracterizare a populațiunii din părțile meridionale ale Franciei, care întrebuița cuvântul *oc* *n* *loc* de *oui*. Însă originea numirii este mai veche. Unul din triburile ligure, ce trecuse din Gallia peste Pyrenei, pdrta. în inscripțiunile romane ale Hispaniei numele de Longeidoci. Acesta populațiune, odată forte estinsă în Gallia meridională, cu deosebire în regiunile locuite de Volci, a dat ast-fel nume teritoriului Languedoc.

³⁾ Cicero, Brut. 46: Id tu, Brute, iam intelliges, cum in Galii am veneris. Audies tu quidem etiam verba quaedam non trita Romae, sed haec mutari dedisci que possunt.

⁴⁾ De fapt exista pe întreg teritoriul Galliei, în epoca ante-celtică, una și aceeași

Geograful Strabo, care trăise în același secol cu Cicero, constată de asemenea, că populațiunea rustică, stabilită în timpurile sale pe țărmurile de resărit al Rhodanului, era romană, nu numai prin limbă și moravuri, dar și prin tipul său fizic !).

Se prezintă însă acum cestiunea, care "era vechea origine geografică a acestei populațiunii ligure de pe teritoriul Galliei meridionale, care încă înainte de timpurile cuceririi romane vorbea o limbă latină rustică.

Noi vom rezuma aici datele principale, ce le putem avea în acesta privință până astăzi.

Unul din triburile, ce locuiau pe teritoriul Aquitaniei, sau în vechea Aremorica, purta numele de Dații (ed. Rom. Dacii ²). În apropiere de acești Dații, noi mai aflăm în părțile de sud, lângă de Tolosa, o localitate numită Sarmati ³); ei ca vecini în părțile de nord figurează așa numiții Petru corii, probabil o populațiune de aceeași origine și limbă cu Daci Petoporiani din regiunile de resărit ale Daciei traiane.

O altă grupă de Daci, numiți de geografii grecesci Deciates, sau în formă latină Deciani ⁴) își aveau locuințele sale lângă Alpil maritimi. Deciafil era un trib războinic și iubitoriu de independență. El începuse cele de întâiu lupte cu Romanii în Gallia, și Pliniu cel bătrân îl numără între cele mai celebre popoare ligurice ⁵).

De cealaltă parte a Rhodanului se întindea pe lângă cestele Mării mediterane până la Pyrenei o populațiune numită Volcae Aremorici. Fără îndoială, că noi avem aici numai o numire alterată de Grecii din Massilia în loc de Volcae Aremorici, după cum Aremorica se numea întréga Aquitania și după cum Romanii până în timpurile lui August numise «Provincia romana» costele meridionale ale Gallic!. Volei! Aremorici se bucurau de o autonomie națională chiar și în timpul dominațiunii romane. Ei se administrau singuri, după legile lor proprii, fără se fie supuși guvernului provincial⁶). Orașul lor principal era Narbo, astăzi Narbonne.

La periodul ante-celtic avem se reducem și originea numirilor Ardelay, limbă latină barbară, însă în părțile de nord ale Galliei, acesta limbă, în urma contactului cu Celții și Germanii, se corupse mai repede și se divisa în o mulțime de dialecte-

⁰ Strabonis Geogr. lib. IV. 1. 12.

²) Plinii lib. IV. 109. — Mullerus, Ptolemaei Geogr. I. 206.

³) Tab. Peut. Segm. II. 1. 2.

^{*}) în unele tradițiuni populare române vechii Daci sunt numiți Decienii. Compară numele Deceneuși Decebal.

⁵) Plinii lib. III. 7. 1: Ligurum celeberrimi ultra Alpes Salluvii, Deciates, Oxubii.

⁶) Strabonis lib. IV. 6. 4.

Ardelles, Ardelu, Ardeuil, Ardillats, Ardilleux, Ardillières *), ce le mai porta si astă-dî diferite comune de pe teritoriul meridional al Franciei.

Lucrarea minelor se începuse pe teritoriul Galliei meridionale încă din timpuri foarte obscure, cu deosebire în părțile de apus ale Alpilor.

Unul din centrele cele mai importante ale acestor lucrători de mine a fost în timpurile ante-celtice orașul Rhoda ²⁾, o numire de origine pelasgă, de la care derivă numele Rhodanuluî. O altă localitate situată în apropiere de Rhodan purta în epoca romană numele de Boxs(ani³⁾, adică Cărbunari (rom. bocșă, cărbunariă). Un alt oraș din părțile de jos ale Rhodanuluî este numit la geografii vechi Taruscon seu T ar as c o ⁴⁾. În aceeași regiune muntșă a Alpilor mai aflăm lângă Deciafi un trib cu numele Albioeci ⁶⁾; ér de ceea laltă parte a Rhodanuluî lângă Volcae Arecomici erau așa numiții H elvii.

Este important, că omonimele acestor localități ni se prezintă în regiunile cele avute de metale ale Ardéluluî sau Transilvaniei: Ruda, Rod na (mine celebre de argint numite în evul de mijloc și Rhodana), Bocșa, Bocsanî, Trăscău (ung. Toroczko), Albac (AlbăcenÎ) și Ilva-mare de lângă Rodna.

Din vechia idiomă, ce o vorbeau semințiile pelasge ale Galliei meridionale, ne au rămas numai puține cuvinte, cu deosebire în numirile topografice. Elemente din acesta limbă aremorică ne prezintă localitățile: Alba, Boxsani, Piscenae, Raurica seu Raurici, Rhoda, Ursulae, Vadum Sabatium ⁶⁾, Vesuna; fluviele : Arauris, Argenteus amnis, Druentia ⁷⁾, Oltis, Varus; munții: Albia ⁸⁾, Gaura ⁹⁾, Manclus, Matrona, Stura ¹⁰⁾ și Vesulus ¹¹⁾. Un trib din Aquitania stabilit lângă râul Oltis (adî Lot) ne apare sub numele de Cocosates ¹²⁾.

¹⁾ Jauin, Diet. d. communes de France. 1851, p. 19. — O comună cu numele de Ardă ui i se află și în Sardinia (pr. Cagliari-Oristano).

²⁾ **Plinii** lib. III. 5. 2: Rhoda .. . unde dictus Rhodanus amnis.

³⁾ C. I. L. voi. XII. nr. 1783.

⁴⁾ Strabonis lib. IV. 1. 12.

⁵⁾ Straboniiis lib. IV. 6. 4.

⁶⁾ Se ar paré, că avem aici o formă coruptă, într'un manuscris al lui Strabo (Ed. Didot, p. 965) acesta localitate e numită Sa^ăioo OuaSa. Pe teritoriul României se află o comună numită Vadul-săpat.

⁷⁾ în România: Drînce, sat și pârâu.

⁸⁾ Strabonis lib. IV. 6. 1.

⁹⁾ Itin. Hierosol., p. 555.

¹⁰⁾ Plinii lib. III. 20. 4.

¹¹⁾ Vesulus, muntele din care isvorește râul Padus (Plinii lib. III. 20. 3). "
Omonime pe teritoriul locuit de Români: Alba, Bocsanî, Pescéna, Ruda,

Vechile population! ale Galliei, întocmai ca Românii de la Carpați, diceau marga ¹⁾ la pământul calcaros și lutos, ce se întrebuințează pentru îngrășarea arăturilor și fenațelor. Pentru legume (legumina) ei aveau cuvântul legaria ²⁾. Er pe o inscripțiune descoperită pe teritoriul Volcilor Arecomici, scrisă cu litere grecesci (pelasge), se poate ceti foarte clar cuvântul AEAE := dedit. ³⁾

Tete aceste cuvinte aparțin, după cum vedem, la același dialect arhaic, pe care-l mai vorbește și astăzi (se înțelege cu transformările normale) poporul român de la Carpați.

Ca o concluziune istorică putem astăzi stabili, că originea geografică a celor mai multe triburi de pe teritoriul Galliei meridionale se reduce la munții și la șesurile Daciei vechi.

Venim acum la peninsula iberică.

Înainte de Liguri, o altă grupă însemnată pelasgă locuia pe teritoriul Galliei meridionale, începând de la Rhodan și până la Pyrenei. Aceștia erau Iberii.

Urmează invasiunea Celților. O parte din Ligurii de la Alpi de la Rhodan, strimțorați de acest popor până aici necunoscut, ocupă locurile Iberilor din Gallia meridională și-i alungă pe aceștia dincolo de Pyrenei.

Iberii din părțile de apus ale Europei, formau, după cum ne spune gramaticul Apollodor, unul și același popor cu Iberii de lângă Caucazul asiatic ⁴⁾.

Despre acești din urmă scrie Tacit în Analele sale : « Iberii și Albanii (din părțile de răsărit ale Mării negre) locuiesc ținuturi muntioase și ei s'au obișnuit cu greutatea și cu suferințele. Ei spun, că sunt de origine Thesalieni » ⁶⁾. Rezultă așa dar, că Iberii de răsărit și Iberii de apus aparțineau la una și aceeași generațiune a rasei pelasge.

Tot astfel și vechile genealogii etnice considerau pe Iberii de apus ca frați buni cu locuitorii primitivi ai Italiei «).

Urse i e, Gaura, Muncel, Stura, Cocoșai și Vesul. Arauris este același cuvânt cu românescul Rîuri având prostesa lui a înainte de r, ca în Arimanî.

M Plinii lib. XVII. 4. 1.

²⁾ Yarronis R. R. lib. I. 32.

¹⁾ Monin, Monuments d. anciens idiomes gaulois. Paris, 1861, p. 17.

⁴⁾ Apollodorl fragm. 123 și 161. După acest autor Iberii delà Caucas ar fi fost un Popor emigrat din l b cri a de la Pyrenei.— Cf. Varro la Pliniu, lib. III. 3. 3.

*) Tacitî Annal, lib. VI. 34: Nam Iberi Albanique saltuosos locos incolentes, untiae patientiacque magis insuevere. Feruntque se Thessalis ortos.

⁶⁾ Isidori Orig. lib. IX. 2. 26—29: Filii igitur Iaphet... Iuvan a quo Iones... Tubal 4° Iberi qu; et Hispani, licet quidam ex eo et 11 al o s suspicentur.

în timpurile romane însă numele Iberilor din peninsula pyreneică dispăruse aproape cu totul.

Când legiunile romane pășesc pentru prima dată pe pământul Spaniei, majoritatea populației de aici, o formau alte seminții, alte colonii de păstori, de agricultori și lucrători de mine, cari de fapt nu mai făceau parte din familia cea veche a Iberilor.

La această nouă serie de migrații pelasge aparțineau următoarele triburi și ginți: Albocenses, Ambirodaci, Ablaidaci, Arevaci, Argeli, Aurienses, Barbarii (*Barbarium promont.*), Berones, Bibali, Bursanenses, Calnici, Comanesci, Cosetani, Dagenses, Deciani, Ergavicensis, Gruii, Ilergetes (*Ilergetae, Ileraugatae*), Indigetes, Laetani sau *Letani*, Longeidoci, Lunarii (*Lunarium promont.*), Pelendones, Ossigi, Orienses (*Aurienses*), Turdetani, Turduli, Tarraconenses, Vaccae, Vascones, Virvesci și Vloqi.

Între toate aceste seminții, rangul principal, ca națiune și ca stare socială, îl aveau Turdetanii. Ei se aflau stabiliți în părțile meridionale ale Spaniei, în regiunile de astăzi ale Sevillei și Granadei. Turdetanii se ocupau în mare parte cu lucrarea minelor de aur, de argint, de fier și de staniu¹⁾, și formau unul și același popor cu așa numiții Turduli, la Pliniu Turduli veteres din Lusitania (*Portugalia*²⁾).

Turdetanii, scrie Strabo, sunt cei mai învețați dintre toți Spanii. Ei se folosesc de gramatică; au o descriere a tradițiilor sale istorice; au poeme și legi scrise în versuri, vechi, după cum spun denșii, de 6000 ani³⁾.

După nume, moravuri, ocupații și particularitățile idiomei lor, Turdetanii se vedeau a fi fost originari din părțile de răsărit ale Europei, de la Carpați.

Urme de vechile lor locuințe, și resturi de numele lor, mai aflăm și astăzi în Transilvania și Ungaria.

Turda (ung. Torda) este unul din cele mai vechi orașe ale Transilvaniei*). Situată lângă polca munților de aur ai Transilvaniei și pe malurile râului Aureus, Turda a fost în curs de trei secole (XIV—XVII) capitala legislativă a Transilvaniei; o prerogativă, care a trebuit fără îndoială să aibă drept fundament o tradiție veche istorică. Se nu perdem aici din

¹⁾ Strabonis lib. III. 2. 3; 2. 8; 2. 9.

²⁾ Plinii lib. IV. 35. 1.

³⁾ Strabonis lib. III. 1. 6 : *κοινοτάτων ἠὲ Ἰσπανίων τῶν ἐπισημοτάτων οὗτοι (οἱ Τούροι), ἀλλὰ πάντας τὰς ἐπισημοτάτας, καὶ τὰς ἰταλικὰς (ἰ.ν.ἰ.χ.ἰ.τ.ε.οὐατ. σὺφφ. & p. u. tu. γ. ατ. ἰκοι-φ. ἰταλ. καὶ V. [Aouc e]ip. ε.τ.φ.ο.ο.τ. ε.4w<X^{uv} STLOV, tuț (face.*

*) în jurul orașului Turda se găsesc adeseori diferite obiecte, ce aparțin epocii de piatră.

vedere o *coincidență*, caracteristică, că Turdetaniî, cel mai civilizat popor al Hispanici, se gloriificau a avea un codice de legi, vec'hî de 6000 ani ¹⁾.

La aceeași origine se reduc și numirile altor localități din regiunile interioare ale Carpaților. Doue sate situate pe valea Mureșului, pdră numele de Turdas, unul lângă Orestie, și altul în apropiere de Aiud. Turdașul de lângă Orestie formează tot-o-dată și una din cele mai însemnate stațiuni neolitice ale Transilvaniei ²⁾. Un al treilea sat, Turda, se află pe valea Someșului în părțile de nord ale Transilvaniei. Alte trei sate cu numele Turda în comitatele Bihor, Bêches și Zabolț. Er al șeptelea sat, Tordat, pe teritoriul de răsărit al Transilvaniei, în Secuime ³⁾. În fine, numele de familia Turdea se află până astăzi răspândit pe valea cea frumoasă a râului de aur (Arieș) din Transilvania «).

Întreg teritoriul Hispanici, era foarte abundent 'de metale ⁵⁾.

În părțile de nord ale peninsulei, cele mai celebre mine figurau în epoca romană sub numele de *metallum Alboc(ensium)*⁸⁾; o numire, ce ne presintă o deosebită importanță, când cercetăm originea geografică a triburilor metalurgice din Hispania. Pe teritoriul Transilvaniei, *Alboc* este numele unei însemnate comune românești. Locuitorii săi, Albăccni, se ocupă din timpuri, ce trec peste toate memoriile dinenilor, cu lucrarea minelor de aur. De aici izvoresce și râul numit Arieș.

Între toate populațiunile hispanice, ce locuiau sub poalele Pyreneilor, cel mai viguros!, cel mai iubitor de independență, și mai bine organizat! din

¹⁾ Numele de Turdetani, formă derivată din *Turdi*, este numai o simplă imitațiune grecescă, după cum *Volsi* din Italia erau numiți și *Volcentani* (Arch.-epigr. Mitth. XI. 104). Turdetani se mai numiau și *Turti* și *Turtutani* (Steph. Byz. v. *Toopitavia*). Mela, întocmai ca și *Pitini*, întrebuițcă numai forma de *Turduli*. Mai notăm aici, că în Hispania exista și o regiune numită. *Turta*: *Turtam* regionem dicit Cato apud Charisium, 2. p. 190 (Mullcrus, Ptolemaci Geogr. I. 107).

²⁾ Gooss, Chronik d. arch. Funde Siebenbürgens, pag. 56 — 59.

³⁾ De asemenea mai aflăm astăzi satele numite *Torda* (corn. *Torontal*), *Tordincze*, (*Syrmiu*), *Torda* (corn. *laurin*), *Tordacs* (corn. *Alba regală*), *Turdanitsch* (*Carintia*), ceea-ce ne indică, că linia de migrațiune a Turdilor și Turdetanilor a fost peste *Pannonia* către *Alpi*.

⁴⁾ La a. 1213 se face amintire lângă *Tisa* de un locus cum populo, numit *Tordi* (Wenzel, Cod. dipl. Arpad. cont. I. 131).

⁵⁾ Strabonis lib. III. 2. 8-9. - Justin! lib. XLV. 1. - Plinii lib. IV. 34. ") C. I. L. voi. II. nr. 2598: procurator metallorum *Alboc(ensium)*. Hübner crede *Alboc(olensium)*. însă *Albocola*, în *Itin. Ant.* *Albocola*, este în tot cașul ^{Uma} ◦ ^{Arma} diminutivă, ce presupune o localitate mamă, sub numele de *Albocola*.

punct de vedere militar, erau așa numiți Pelendones ¹⁾). Stabiliți lângă isvdrile râului Durius (Duero), el susținură, împreună cu vecinii lor A r e v a c i Î, un război eroic de 20 ani cu Romanii. Nu mantia forma centrul lor cel puternic de apărare, pe care o distruseră Romanii în a. 133. a. Chr.

După nume, Pelendoni Hispanici se vedea a fi fost unul și același popor cu Pelendoni Daciei ^{a)}). O localitate cu numele Pelendoua, sau mai corect Pelendona, o aflăm amintită pe Tabula Peutingeriană. Ea se afla situată în Dacia Malvensă, pe drumul, ce ducea delă Amutria (Gura Metrului) către Roma (Reșca).

În apropiere de Pelendoni cel energici ai Hispanici se afla orașul numit în inscripțiunile romane «Uxama». Despre vechii întemeietorii ai Uxamei mai există încă în timpurile romane tradițiunea, că ei au fost originari din părțile de răsărit ale Europei, de pe teritoriul Sarmatae Iori.

Siliu Italic numește Uxama un oraș încunjurat cu ziduri Sarmatică; tot-o-dată ne mai spune, că acești locuitori aveau și obiceiuri sarmate ³⁾). Același oraș figurază la Ptolemeu sub numele de Uxama Argelae ⁴⁾, iar pe o inscripțiune latină din Lusitania se face amintire de o femeie cu epitetul local de Uxame(n)sis Argelorum ⁵⁾, adică din Uxama Argelorum. În fine o altă inscripțiune din Tarraconia ne vorbește despre un magister Larum din Uxama, că era din ginta Ambirodacilor ⁶⁾. După cum vedem, locuitorii Uxamei sunt numiți în timpurile romane, acum Sarmati, acum Argell, acum Ambirodaci. Fără îndoială, că el constituia un trib emigrat de pe teritoriul Sarmatiei europene. Numele de Sarmati, ce li se da în general, și numele de Argeli. cum se numiau el singuri, ne arată, că acest trib a fost o-dată emigrat din regiunea scythică, numită astăzi de poporul român Ardei sau Transilvania ⁷⁾.

Acești locuitori din Uxama își conservară până târziu caracterul lor primitiv, în inscripțiunile romane, ce se referă la Uxama, noi aflăm o serie de

») Plinii lib. III. 4. 10. - Ptolemaei lib. II. 6. 53 și 55.

²⁾ Tab. Peut. Segm. VII. 4.

³⁾ Siliu Italic Pun. lib. III. v. 384 seqq. : Sarmaticos ad tollens Uxama muros.

⁴⁾ Ptolemaei lib. II. c. 6. 55. (Ed. Didot). Variante: Uxama Argaela s. Argaelae.

⁵⁾ C. L. L. voi. II. nr. 696: Cornelia . . . Uxame(n)sis Argelorum.

⁶⁾ C. I. L. voi. II. nr. 4306: C. Titius) magister Lar(um) Uxamens(is) Ambirodacus. Uxamenii adorau cu deosebire pe Hercule (C. I. L. Voi. II, p. 387).

⁷⁾ Cu privire la numele Ardei, Wolff în articolul său «Die Landesnamen Siebenbürgens» (in Korresp.-Blatt d. Vereines f. sicb. Landeskunde, X. 50) se exprimă astfel. Das rumänische Ardial, Ardeal, ist der uralte Landname Dakiens... und das magyarische Erdel ist eine blosse Nachbildung des Ardeal.—Cf. mai sus p. 695.

nume barbare cu totul singulare. Numele personale sunt de regulă terminate în *o* cum sunt: Arraedo, Atto, Crastuno, Docilico, Eburaneo, Magulio, Ranto, Urcico; ér ça numiri de ginti séu némuri se amintesc următoarele cătune: Căini ci, Coronici, Corovesci, și Comenesciqi *).

Aceleasî numiri de cătune și comune ni se presintă și astă-dl pe teritoriul de apus al Tereii-românesci sub formele de Călnic, Cornesci, Corob e s c I, și Comănescl. Tot în părțile de apus ale RomânieT, de unde se reversară atâtea colonii pelasge către Apeninî și Pyrenei, mai există chiar în timpurile ndstre satul Erghevița, omonim cu Ercavica (Ergavicenses, Ergevicenses) din Tarraconia *). Putem presupune ast-fel cu o deplină siguranță, că triburile hispanice, ce purtau numele de Pelendones, Calnici, Coronici, Corovesci, Comenesciqi și Ergevicenses, erau emigrate din regiunile de apus ale Daciei vechi, de pe teritoriul Olteniei de astă-dî.

Afară de Numanția, acropola cea renumită a Pelendonilor, o altă cetate puternică și avută a Hispaniei Tarraconense a fost Saguntul, situat în apropiere de țermuriî Măriî mediterane. Locuitorii din Sagunt aveau șt densil o tradițiune, că părinții lor emigrase în timpuri depărtate din părțile de răsărit ale Europei, din Ardea. Liviu presupune Ardea din Lațiu ⁸⁾. În realitate însă era aceeași Ar di a, seu Adria, din părțile de nord ale Istrului, de care se face amintire și în istoria lui Alesandru cel Mare ⁴⁾; aceeași Ardea, de unde-și trăgeau originea lor și locuitorii din Uxama Argelae seu Argelorum ^{D)}. Tradițiunile geografice la cel emigrați se păstrează de regulă după numele terilor seu al ținuturilor ⁶⁾J.

¹⁾ C. I. L. voi. II. p. 387.

²⁾ C. I. L. voi. II. 4203. — **Plinii lib. III. 4. 8.**

³⁾ **LiYIt** lib. XXI. 7: (Sagunt ini) oriundi a Zacyntho insula dicuntur, mixtique efiat ab Ardea Rutulorum quidam generis. — Fabula cu insula Zacynth deriva din forma grecescă Ζάxavftoc a numelui de Sagunt.

⁴⁾ A se vedé mal sus pag. 393.

*) Este locul se amintim aici, ci în numele de Uxama noi avem numai un simplu termen geografic celtisat. Pe o inscripțiune latină din Hispania mal aflăm și forma de Uxenensis în loc de Uxamensis (C. I. L. voi. II. nr. 3125), ceea ce ne arată, că mal există și numirea de Uxena seă Uxana, La Appian (Hisp. 17) aflăm intru adevăr 'ACeivta. Tot ast-fel si locuitorii din Sagunt originari din una și aceeași Ardea séu Argela cu . Uxenii, mal erau numiți și Ausonii (Ausonia Saguntus la Liviu, XXI. 7. 14.— Siliu Ital. I. 291. 332). În părțile Daciei numele de Ausonî i-1 aveau locuitorii din comitatul Sat-marului, „astă-d.î O seni (A se vedé mal sus pag. 343).

⁵⁾ Aurelius Victor (Caes. c. 13) face amintire de Saci, adecă Sacani, din Dacia. Pe teritoriul terilor române aflăm astă-()i localitățile numite Zagon, Zăgan m., Zăgance, Zăgaia («im. Zăgania).

La aceeași familie cu locuitorii cei vechi ai Uxamei și ai Saguntului aparțineau și némurile seue gințile numite în inscripțiunile romane Ambirodaci, Ablaidaci, Longeidoci, Arronidaeci și Couneidoqi *). Incontestabil, că noi avem aici numai niscă seminții liguro-dace (Deciates, Decii, Dații, Deciani, Daci), ce trecuse din regiunile Alpilor și ale Gallic! meridionale în peninsula iberică.

Ambirodaci²⁾, după cum i arată numele, se par a fi fost numai o fracțiune din Deciații sau Decii, cari trăise odată în vecinătate, ori comunitate cu Ambarii de lângă Rhodan³⁾. De aceeași origine erau probabil și Ablaidaci⁴⁾, un trib pastoral de Decii sau Deciați, ce părăsise vârfurile cele stâncose ale Alpilor (-ca "AXfha la Strabo). Longeidoci ") din Hispania aparțineau fără îndoie la populațiunea cea numerosă a Volcilor din Gallia meridională, unde numele geografic de Landociani se presintă până târziu în evul de mijloc⁸⁾. Despre Couneidoqi⁷⁾ putem presupune, că formau numai o mică grupă din populațiunea, ce a dat nume muntelui Caunus în regiunea Pelendonilor; cr Arronidaeci⁸⁾ sunt probabil un fel de Daciarim sau Arâmni⁹⁾.

Faptul este pozitiv, că pe teritoriul Hispanici esista o vechia populațiune de origine dacogetică și illyrică. Acesta o probează și numele orașului Deciana de lângă polele Pyreneilor, numele familiare Decianus, Davus și Docius¹⁰⁾ din inscripțiunile hispane, și în fine un alt trib cu numele Dagences sau Dagenses¹¹⁾, forma identică cu Dage, numele Dacilor orientali de pe Tabula Peutingeriană¹²⁾.

*) Sunt numiri etnice compuse după același sistem ca și numirile de Celtoligures, Celtiberi, Gallograeci, Galatosarmatae, Massagetae, Carpodacae etc.

²⁾ C. I. L. voi. II. nr. 4306.

³⁾ Livii lib. V. 34. — Caesaris Bell. Gali. I. 2.

⁴⁾ C. I. L. voi II. nr. 2710. 5731

⁵⁾ C. I. L. voi. II. nr. 3121 ; (D)ru(tius) Satullus, Druttia Festiva, Longei docum.

⁶⁾ A se vede mai sus pag. 693 nota 2.

⁷⁾ C. I. L. voi, II. nr. 5779.

⁸⁾ C. I. L. voi. II. nr. 2697.

⁹⁾ Rhyndacus, comandantul trupelor din Uxama în răsboiele cu Romanii (Sil. Ital. III. v. 390), încă. portă un nume de gin te. Probabil avem aici un Rhyndacus. (A se vede mai la vale capitulul despre Arimi). '«) C. I. L. voi. II. nr. 941. 4970ra, 2623. »') C. I. L. voi. II. nr. 3082.

¹²⁾ în poema epică germană Rabenschlacht se face amintire de Tubal, patriarchul legendar al populațiilor primitive hispane, sub numele de «Tibalt von Sibenta urgen» (Grimm, D. Heldensage, 104. 212).

La aceeași origine geografică aparțineau și triburile numite Ilergetes (Ilergetae, Ilaraugatae *), Indigetes²⁾ și Misgetes³⁾. Probabil, că Ilergetil constituiau o populațiune formată din Geți și Illyri emigrați către părțile de apus. Dăue orașe din Hispania, unul în Baetica, altul în Tarraconia, portă numele de Iluro. Un al treilea oraș Iluro se afla peste Pyrenei în Aquitania, cam în față de Ilergetae seu Ilaraugahie⁴⁾. De la Dunărea de jos se pare a fi și Indigetes (Sindi-getac) și Misgetes (Myso-getae). Ilergeții și Indigefil, se aflau stabiliți în vecinătate uniți cu alții, sub polele Pyreneilor, și constituiau numai una și aceeași naționalitate omogenă, în luptele lor cu Romanii, ci au una și aceeași istoria și aceeași sorte comună. Orașul principal a Indigeților purta numele de Deciana⁶⁾.

Originari de la Carpați se vede a fi fost și așa numiții Tarraconenses). Mal multe sate cu numele de Târkány ni se presintă în comitatele Bihor, Heves, Zemplin, Borsod, și chiar până dincolo de Dunăre în comitatele laurin și Tolna⁶⁾, ceea ce ne indică, că în regiunea acesta a format odată locuințele unul trib însemnat, ce purta numele de Tarcâni⁷⁾.

În fine mal aflăm pe teritoriul Hispanici și urmele unei ginți pclasgc, ce portă numele caracteristic de Vloqi = Vloci. Pe o inscripțiune sepulcrală din Tarraconia, descoperită în apropiere de Madrid, se face amintire de un Britto, fiul lui Daticus, din gintca Vloqilor⁸⁾.

Vechia populațiune a Hispanici se afla în timpurile ante-romane divizată în o mulțime de seminții și triburi independente, întocmai ca și rasa pelasgă din Galia, Thracia, Illyria și din peninsula italică.

¹⁾ La Pliniu și Liviu Ilergetes, la Strabo și Ptolemeu Ilergetae, la Hecateu (frag. 15) Ilaraugatae.

²⁾ La Pliniu Indigetes, la Ptolemeu Indigetae.

³⁾ Hecatael fragm. 12.

⁴⁾ O populațiune emigrați din Illyria se vede a fi fost și așa numiții Ilercaones, la Liviu Ilercaonenses, la Caesar Illurgavonenses. Cauniți, la geografă grecesc! Chaones, formau în vechime unul din principalele popoare pelasge ale Epirului. Ast-fel că după t<5te probabilitățile Ilercaoniți constituiau numai un trib emigrat de Illyro-Chaoni. Nu departe de Ilercaoni se afla muntele Caunus, din care isvorăia râul Durus. La gintea Chaonilor aparțineau și Couneidoqi séuCauno-Dacii. O monetă barbară din regiunile inferieure ale Dunării portă inscripțiunea COVNV, un alt exemplar COVNVS (Archiv. d. Ver. f. siebenb. Lndskunde, N. F. XIV. 85).

⁵⁾ Ptolemaei lib. II. 6. 72.— La Raven nas Deciana și Deciana.

⁶⁾ Mpszky, Rep. loc. Hungariae, p. 672. — Hornyánsky, Geogr. Lex. d. K. Ungara, p. 371.)

In particular satul Târkány din districtul Beiușului este numit astăzi în limba română Târcaia, ce presupune forma veche de Târcaia. ⁸⁾ C. I. L. voi. II. nr. 6311.

Istoria politică a acestor triburi hispanice noi nu o cundsem. Inșă după moravuri, după institution! și religiune, ele aparțineau la una și aceeași civilizațiune, la una și aceeași rasă. Caracterul lor etnic era în general «barbar», înșă barbar în sensul geografilor grecesc!; adecă făceau parte din familia cea mare a populațiunilor stabilite în părțile de nord ale Eladel, în Thracia, în Illyria și în Scythia. Cu deosebire populațiunile cele resboinice din părțile de nord ale peninsulei, aveau, după cum ne spune Strabo, obiceiuri comune cu Galii, cu Scyții și cu Thracii¹⁾. Un promontoriu al Hipaniel din părțile de medănopte portă în geografia vechia numele de Scythicum²⁾, de sigur după racterul etnic al triburilor, ce locuiau în acesta regiune. Un oraș al Cantabrilor era numit în epoca romană De c i u m³⁾ adf Dax. Așa numiții Con căni, cari formau de pe teritoriul Cantabriel un trib independent, erau, după cum ne spune Siliu Italic, de origine Massageți⁴⁾ *, adecă Scyți. In fine noi mai aflăm la Cantabril un obicei particular hyperboreu. Când omenii aceștia ajungeau la o etate mai înaintată, el se precipitau de pe vârfurile stâncelor, ca ast-fel se evite slăbiciunile bețrânelor⁵⁾. Instrumentul principal de musică al acestor populațiunt barbare de pe teritoriul Hispanici era fluera pastorală a Pelasgilor. Strabo scrie: «Pe când unii își petrec bënd, alții jdcă în hore la sunetul flueril și al trâmbiței °)..... Alții, din cel cari locuesc din părțile de nord, se adună sera cu familiile lor înaintea porților și aici întind Ia hore până noptea târdiiU⁷⁾. în particular, în ce privesce pe Cal I a e cil din părțile de apus ale Pyreneilor, el aveau în jocurile lor națiionale strigături în versuri, și săltau bătcnd pămentul, acum cu un picior, acum cu altul⁸⁾; usuri și petreceri sociale, pe cari le aflăm și astă-df la poporul român de la Carpați. Kr femeile hispane purtau tot-de-una haine cu flori și aveau velur! pe cap⁹⁾.

¹⁾ Strabonis Gcogr. lib. III. 4. 17.

²⁾ iMelae Orb. Descr. lib. III. 1: ad scptentriones toto **latcre** terra (Hispaniae) convertitur a Celtico promontorio ad Scythicum usque. ³⁾ Melae Orb. Descr. lib III. 1.

⁴⁾ Siliu Ital. III. v. 360—61: (C o n c a n u s) M a s s a g e t e n m o n s t r a n s f e r i t a t e p a r e n t e m .

⁵⁾ Siliu Italicu I. 111. v. 325. - Despre Hyperbore! Mela (III. 5).

⁶⁾ Strabonis lib. III. 3. 7.

⁷⁾ Straboniis lib. III. 4. 16.

⁸⁾ Siliu Italicu lib. III. v. 345 seqq:

..... misit dives Callaecia pubem,

Barbara nune p a t r i i s ululantem carmina l i n g u i s

Nune, pedis alterno percussa verbere terra.

⁹⁾ Strabonis lib. III. 3. 7; 4. 17.

Vechile populațiuni ale Hispaniei, vorbeau una și aceeași limbă națională, însă în timpurile cuceririi romane limba primitivă hispanică era în mare parte coruptă prin amestecul de diferite cuvinte și forme celtice, grecești și asiatice.

Această limbă rustică barbară, ce se vorbea pe teritoriul Hispaniei, aparținea la familia limbilor latine vulgare.

Limba Turdetanilor, cu deosebire a celor de lângă râul Baetis, devenise în timpurile lui Strabo (sec. I a. Chr.), aproape o limbă latină italică¹⁾. Tacit face amintire în Analele sale, că în timpul lui Tibcriu un țeran din Tarraconia vorbise înaintea tribunalului roman în limba părinților săi, sermone patriotice²⁾. În Tit Liviu ne relatează despre două conversații, ce le avuse în a. 209 a. Chr. Scipio Africanul în Hispania: una cu soția lui Mandoniu, un frate cu regele Ilergetilor, și alta cu un principe celtiber, Alluciu, a cărui logodnică, de o frumusețe extraordinară, a fost adusă captivă la Scipio³⁾. După cum rezultă din espunerea, ce ne-o face Liviu, aceste conversații se urinasă fără ajutorul vreunui interpret; astfel că, Scipio Africanul putea foarte bine să înțeleagă limba Ilergetilor, iar de altă parte și aceștia puteau fără multă greutate să priceapă limba latină vulgară, în care de sigur se vorbea Scipio.

Ca elemente din această limbă națională a triburilor hispanice avem următorii termeni de localități: Alba, Argenteola, Arsa și Arși, Baniana, Banienses, Blanda s. Blandae, Ceresus, Ceret⁴⁾, Lancia, Plumbaril și Plumbaria ins., Rhode (Rhoda), Turbula, Urson s. Ursaone⁵⁾, Vacca, Vama și Vesperies; munți: Argenteus mons, Cuneus prom.⁶⁾ și Lunarium prom.; fluvii: Alba, Florius, Pisoraca⁷⁾ și Vacca⁸⁾.

În ce privește terminologia metalurgică a triburilor hispanice, sunt caracteristice numirile de localități: Argenteola, Argenteus mons, Baniana, Banienses⁹⁾, Plumbaria, Rhode s. Rhoda.

¹⁾ Strabon Geogr. lib. III. 2. 15.

²⁾ Tacit Annal, lib. IV. 45.

³⁾ Liviu lib. XXVI. c. 49-50.

⁴⁾ Eckhel, Doctr. num. I. 60.

⁵⁾ C. I. L. voi. II. p. 191.

⁶⁾ Plinii lib. IV. 35. 4. - Strabon lib. III. 1. 4.

⁷⁾ C. I. L. voi. II. nr. 4883.

⁸⁾ A se vede nomenclatura geografică a Hispaniei la Plinius (III. IV), Strabo (UI) și Ptolemeu (II. c. 4-6).

⁹⁾ Baniana din Turdetania (Ptol. II. 4. 9) și Banienses din Lusitania (tit. nr. 760) nu se presupune numai ca simple derivații din forma radicală Bania (la Români din Transilvania Bănia și baia, locul de unde se extrag metalele), în Lusitania mai exista

Alte resturi din idioma lucrătorilor de mine în Hispania, le aflăm la Pliniu. Din acestea estragcm următoarele:

alutatium, aur aflat pe suprafața pământului, adecă adus de aluviuni¹⁾;

alutia, minele, în carî se întrebuița apa pentru spelarca și alegerea aurului din substanțe de altă natură; aceleași cuvinte au esistat o-dată și în Dacia²⁾; probă este numele râului Alutus (Olt), din care o-dată se spëla aurul cel mai bun;

balucem (balux s. baluca), grăunțe mal micî de aur aflat în nisipul râurilor, rom. beuță, petrică albă adusă de curentul apelor;

p al ac r as (palacra), bucăți mai marî de aur masiv³⁾. în limba lucrătorilor de mine în Transilvania părăclău, ciocan pentru spargerea petrelor, si p ar ac luire, spargerea petrelor⁴⁾; cuvinte, ce presupun forma de pâr aclă pentru petrele sparte cu părăclăul;

galena, sulfura de plumb⁵⁾, rom. galiță, oxyd de fer.

Maî adăugem aici cuvântul

cuniculus, galeria suterană pentru cstragerea metalelor *), rom. culcuș⁷⁾, inclinațiunea venei⁸⁾.

La fondul primitiv al limbicî hispanice mal aparțin încă următoarele cuvinte:

casa⁹⁾, rom. casă,

catate = v i d e r e¹⁰⁾, rom. a c a t ă seu a c ă u t a ;

și un rîu cu numele Baenis (Strabo, III. 3. 4). Despre un alt oraș al Hispanici B a e n a e face amintire Ukert (Iber. 464) după o inscripțiune la Muratori. Același cuvent sub forma de Valebanae ni se presintă și pe teritoriul Galliei (A u s o n i i Epigr. 69. 1).

*) **Plinii** lib. XXXIII. 21: (aurum inventum) in summo cespite alutatium vocant.

"/-/ **Plinii** lib. XXXIV. 47: Invcnitur (plumbum) et in aurariis metallis, quae alutia vocant, aqua immissa eluente calcules nigros.

³⁾ **Plinii** lib. XXXIII c. 21: Inveniuntur ita massae (aurcae) . . . Palacras Hispani, alii palacranas; item quod minutum est balucem vocant.

⁴⁾ Francii și Cnndrcn, României din munții apuseni, pag. 43.

⁵⁾ **Plinii** lib. XXXIII, c. 21.

⁶⁾ **Plinii** lib. XXXIV. 47.

⁷⁾ Franca și Candrea, ibid. p. 42.

⁸⁾ Cuniculus avea în limba latină literară doue înțelesuri: galeria suterană și iepure de casă. Cu sensul din urmă, cuvontul era după Varro (R. R. III. 12. 6) de origine hispanică, fiind-că iepurii de casă, dice dânsul, fac gropi în pământ, în carî se ascund. Etimologia cuventului cuniculus, sub amëndoue înțelesurile, este de la cunae, legăn, suă culcuș, ast-fel că terminul de culcușul venei la metalurgii români ne apare ca unul și același cuvent eu forma latină și hispanică cuniculus, galeria suterană, pentru estragerea metalelor.

») Isiclori Orig. lib. XV. 12. 1.¹⁰⁾

Isitlori Orig. XII. 2. .18.

cusire ¹⁾), rom. a c 6 s e ;

domno ²⁾), rom. domnului;

c s c a ³⁾), rom. é s c ă ;

l a n c i a, rom. l a n c e ; după Varro acest cuvânt nu este latin, ci hispanic ⁴⁾.
p o r c a ⁶⁾), brasdă, seu pământ scos de ferul plugului, rom. pōrcă, gro-
piță în pământ în jocul copiilor de-a parca;

tubracus ^{o)}), rom. t u r é e ;

Luce m dubian, ast-fel numiau, după Strabo, locuitorii din Hispania meridională un sanctuanu dedicat Lunei luminătoare ⁷⁾. Orientalistul Movers presupune L u c e m d i v i n a m ⁸⁾. Însă, în mitologia veche Lux divina este mai mult un termen literar și teologic de cât popular. Dacă cuvintele Lucem dubian, ar fi avut o formă curată latină, de sigur că Strabo nu le aducea ca o particularitate dialectală a Hispanilor. Noi înclinăm mai mult a crede: Lucem du bia(n ⁹⁾), adică Luna, care luminează calea călătorilor ¹⁰⁾, după cum tot ast-fel este invocată luna și în poeziile tradiționale române ¹¹⁾.

Mai adaugem aici numele personale: Domnina și Florica ¹²⁾.

Din cele cspuse vedem, că vechea limbă hispanică avea aceeași sorginte originară cu limba latină rustică a Italiei ¹³⁾, cu o singură deosebire, dar foarte importantă, că era mai aproape de limba, ce se vorbește și astăzi la Carpați și Dunăre.

În ce privește originea limbii hispanice mai notăm aici, că alfabetul național al populațiilor din Tarraconia ¹⁴⁾ era unul și același cu vechiul al-

¹⁾ Isidori Orig. la Diez, Etym. Wörterbuch (1853) p. 119.

²⁾ C. I. L. voi. II. nr. 4442: Iovi Domno; nr. 6273. Domno.

³⁾ Isidori Orig. XVII. 10. 18.

⁴⁾ Gellii Noct. Alt. lib. XV. 30.

⁵⁾ Isidori Orig. lib. XV. 15. 6: sed p o r c a quod in arando extat, quod **defosum est**. Cf. Varro, L. L. V. 39: quo ea terra jacta id est projecta, p o r c a.

⁶⁾ Isidori Orig. lib. XIX. 22. 30.

⁷⁾ Strabonis lib. III. 1.9.—Diana se numea Luna cu epitetul de Lucifera la Cicero, N. D. II [17].

⁸⁾ Plinio lib. II. 652.

⁹⁾ În latină *n* este numai forma acuzativului grecesc.

¹⁰⁾ În inscripțiile latine ale Hispaniei aflăm și forma *hi at or* pentru viator (C. I. L. II, nr. 5118), de unde rezultă, că exista și forma *de bia* pentru via; iar particula *du* corespunde la *do = de* din limba hispanică de astăzi.

¹¹⁾ Între versurile, ce le reciteză copiii români delă țară aflăm și următoarele: Lună,
'una, vergă-lună, ești în cale cu lumină etc. "J. C. I. L. voi. II. nr. 1836. 4994.

¹²⁾ Dieffenbach (Orig. 115) încă se exprimă astfel: Unter den von den Alten aufbewahrten spanischen Wörtern sind die meisten nur lateinische Idiotismen. "•* C. I. L. voi. II. nr. 4424, 4318".

fabet al Daciei, ale cărui urme se au mai păstrat până astăzi la plutașii români de pe malurile Bistriței ¹⁾).

În fine încă un fapt demn de remarcat. Sistemul administrației interioare, ce-1 aplicară Romanii în Hispania, încă ne pune în evidență, că populațiile vechi ale acestei provincii aparțineau familiei latine, în timpurile lui Pliniu cel bătrân, 50 de orașe ale Hispanici aveau dreptul cetățeniei vechi latine, j us Lații antiqui séu v c t e r i s ²⁾; ér în a. 75 d. Chr. împăratul Vespasian acordă Hispanici întregi privilegiul dreptului latin ³⁾).

Résulta așa dar, că instituțiile politice, civile și religioase ale populațiilor hispane, erau în general identice cu ale vechilor Latini. Peninsula iberică conținea o populație de rasă latină preesistentă cuceririi romane.

Stabilim ast-fel din punct de vedere istoric, că Pelasgil, emigrați în marile părți de la Carpați, au fost cei de întâiu importatori al civilizației în Gallia meridională și în Hispania *).

¹⁾ A se vede mai sus pag. 658.

») Plinii lib. III. 3. 1; 4. 1; IV. 35: 5.

³⁾ Plinii lib.III.4.15: universae Hispaniae Vespasianus imperator... Latium tribuit.

⁴⁾ Afară de numirile de ginți amintite mai sus, toponimia peninsulei iberice ne prezintă o mulțime de omonime cu localitățile și râurile de la Carpați și de la Dunărea de jos. Din aceste noi reproducem aici următoarele:

<i>In Hispania:</i>	<i>în Transilvania și România :</i>	<i>în Hispania:</i>	<i>în Transilvania și România :</i>
	Asinip		Erghevita
<u>Alba</u>	Alba	<u>Gerunda</u>	Grind
Alboc(um)	Albac	<u>Gruii</u>	Gruia
Areva fi	Oréva fl.	<u>leso</u>	lesî, lasî
Argentus m. . . .	Argintăria m.	<u>Laelia</u>	Lelescî
Arsa, Arși	Arsa, Arsî		
<u>Balsa</u>	Balșa	<u>Lunarium prom.</u> . .	Luna Murgăș Mur ^a escî,
Bănia, Banicscs . .	Bănia, Baia	<u>Ossigi</u>	Murgcnî Osica, Gura Usicej
<u>Barca</u>		<u>Rhode (Rhodu)</u>	Ruda
Butorensis (Balorul .	Butor (com. Bihor, Heves, Zabolți)	<u>Sacili (Sacilis)</u> . . .	Săcelc
<u>Brana</u>	Bran		
liursaonenscs	Bursan, Bursanî	<u>Șam u s M</u>	Someș, Somuz fl. Tuhat
<u>Burum</u>	Buru		
Cauca (adi Coca) . .	Coca		
<u>Caunus m</u>	Căun		
<u>Crcsus</u>	Cires		
<u>Ceret</u>	Cerct	<u>Ucia</u>	Ucea
<u>Decium</u>	Decia		
		<u>Vama</u>	Vama
<u>Deva fl</u>	Deva		

În tot cașul, numarul acestor omonime ar fi mult mai mare, dacă noi am avea o topo-

**XXXIII. — PELASGII DIN PĂRȚILE DE NORD
ALE DONĂRII ȘI MĂRII NEGRE.**

1. *Titanii (Ti.râres, Ti-cîjvec).*

Cel mai vechi, și cei mai glorioși, între toate triburile pelasge au fost Titanii. Ei sunt numiți la autorii vechi genus antiquum Terrae și Terra e filii ¹⁾.

După theogonia lui Hesiod, cei de întâiu copii, pe care i-a născut Terra, sînt Gaea, cu Uran, au fost Titanii, doi-spre-dece la număr, șase bărbați și șase femei; erau numele lor următoarele: Oceanos, Coeos, Crios, Hyperion, Iapetos, Cronos (Saturn), Rheia, Tethys, Themis, Thia, Mnemosyne și Phoebe ²⁾.

De fapt, cele mai multe din aceste numiri reprezintă numai simple personificări de regiuni geografice, de râuri și de munți ³⁾. Vechea familia a

nimic mai autentică și mai completă a Hispanici vechi. Însă literații romani, adoptară în general nomenclatura localităților din Hispania astfel cum o aflase la autorii grecesci, apoi administrațiunea romană la rîndul său altera și dădea o mare parte din vechile numiri. Sunt memorabile cuvintele lui Pliniu. În descrierea geografică a provinciei Baetica, densul ne spune, că va aminti numai localitățile mai însemnate și pe acelea, al căror nume se poate pronunța mai ușor în limba latină; iar Mêla (III. 15) scrie, că se află la Cantabrii mai multe populațiuni și râuri, ale căror nume nu pot pronunța în gura Latinilor.

¹⁾ Ylrgilii Aen. lib. VI. v. 580. — Servius ibid.

²⁾ Hesiodi Theog. v. 133—136.

³⁾ Hyperion, un cuvânt, al cărui înțeles este «o munte dincolo», reprezenta regiunea de peste munte, Transilvania de astăzi, sau «țara de dincolo», cum o numește poporul din România (La Anonymus Belae reg. notarius, cap. 24 și 26: terra ultrasilvana și Ultra silvas). Odyssea (VI. 4) încă face amintire de Hyperia, sau «țara de dincolo», situată în apropiere de Cyclopî, și de unde emigrase Pheacii.— Tethys (Tethys), în ce privește vechea pronunțare, corespunde la formele de Tetsys și Tezys. În vechea limbă greacă literară * avea un sunet șuerătoriu; pe lângă *t* se mai audia și un *s*; Ar uneori acesta literă reprezenta pe *z*, astfel că Xeî era în realitate unul și același cuvânt cu foot. După legendele vechi, Tethys a fost măritată cu Oceanos potamos, sau Istru, și astfel au dat naștere la o mulțime de numiri de râuri mari și însemnate, pe lângă cari se aflau stabilite diferite populațiuni peșce (Hesiodi Theog. v. 337). Atât după nume, cât și după geografia legendelor teogonice, Tethys (Tetsys sau Tezys) este numai o personificare a râului celui mare, care merge în părțile de apus ale Daciei vechi și se varsă în Dunăre, numit la Jornande Tysia, la Ravennas Tisia, la Constantin Porphyrogenitul Tiscia (Adm. imp. c. 40), și în documentele și cronicile medievale ale Ungariei Titia, Tisza, Tiza, Tyscia,

Titanilor se compunea ast-fel din 12 ginți. Patria Titanilor a fost, după tete tradițiunile istorice, în părțile de nord ale Thraciei, lângă râul Ocennos p o t a m o s . Cel de întâii Titan și portă numele de Oceanos, adică Istru.

Ca descendent! din genul Titanilor erau considerați Hyperboreii, cari locuiau, după cum seim, în nordul Dunării de jos '). Atlas, regele cel puternic al Hyperboreilor, care maî tardiu a fost prefăcut într'un munte imens, era și densul un Titan; ori cu alte cuvinte, tribul dominant în regatul seu î-1 formau Titanii. Latona, virgina hyperborcă, care fiind persecutată de Junona pribegsce în lume, și apoî nasce în insula Delos pe Apollo și pe Diana, era și densa fica unuî titan.

Titanii au avut în istoria primului imperiu pelasg un rol forte însemnat. Ei formează cea mai vechea, cea mai nobilă și mai energetică clasă în hierarchia socială din timpul M Uran și Saturn. Ceî de întâiî regi ai statului pelasg erau din familia Titanilor. Titanii administreză tde funcțiunile publice. Ei sunt tot-o-dată și căpeteniile religioase ale statului pelasg, din care cauza erau numiți și deit Titani²). Titanii formează pe lângă regii vechî pelasgî un consiliu patriarchal de stat, întemeiat de o parte pe dreptul divin, de altă parte pe vechimea familieîor. Titanii dctronează pe Uran și dau imperiul Im Saturn; apoî susțin o luptă grea de dece anî cu Saturn în contra lui Joe. Inșă Saturn e învins și Joe ocupă tronul lui Uran.

Thiscia. Epitetele deitei Tethys de «cana, candida, fecunda, și magna» încă sunt numai calificative ale aceluiași rîi. — Themis. Patria acestei deite se afla în părțile de nord ale Illyriei (Apollod. II. 5. 11. 4), lângă isvorele râului Oceanus (Pindarus ap. Gem. Str. VI. p. 731) seă Istru. Din punct de vedere geografic Themis personifica în vechime rîlul numit astă-dî Timiș, Te^'jor,? la Const. Porfyrogentul (Adm. imp. 40), ce isvoresce din Carpați de sud-vest ai Transilvaniei și se varsă în Dunăre. Una din ficelê deitei Themis era numită Dice, delta dreptății. Ea reprezenta, după nume și atribuțiunile sale, regiunea numită Dacia (Dicia la Ulpian). Geții, seu Dacii, erau după Herodot (V. 93) ccî mal justî, Si^a'-itaTO', dintre Thraci; ér după Ilomer (II. III. 3) locuitorii din nordul Thraciei erau cel mal justî dintre omenî, Sixai&tato¹, a->8-piuni>i. — Thia (Qsia, pronunță T s i a, Z i a) ne apare în vechile teogoniî ca soția luî Hyperion (Hesiodi Theog. 374), seu a «Țerel de dincolo». De fapt Thia este numai o personificare a râului numit astă-dî Jiu, ce curge din părțile de sud-vest ale Transilvaniei, străbate Carpați pe lângă pasul Vulcanului, traversează Oltenia și se varsă în Dunăre.—Phoebe are la Hesiod (Fragm. 177) și epitetul de p.â(j.u.a (bunică, moșă). După forma numelui și după interpretarea, ce vedem, că i-o dă Hesiod, Phoebe se pare a fi numai personificarea unuî munte, ce în vechia limbă pelasgă purta numele de «Babă» seu «Babe».

) După scholia s tul luî Pindar la Olymp. III. 28: Hyperboreii erau arco T O U ' ! I T «- V.V.OÛ f svouç (Frag. Hist, grace. U. 387. 3). La Hyperborei se nascuse și (Jeii. Cf. Diod. III. 56.

-/ Homeri Hymn, in Apoll. v. 335: T'.rfjvec dtol. — Hesiod! Theog. v. 630. 668.

Nemultămiți cu acesta schimbare, Titanii se ridică de nou sub conducerea lui Atlas, ca se alunge pe Joe din imperiu și se restituie în domnia Saturn, însă destinul le este nefavorabil. Ei sunt învinși a doua oră¹⁾, acum clasa lor întregă e exterminată. Unii sunt închiși într-o pesceră adâncă și vastă, numită Tartaros²⁾; alții părăsesc regiunile de lângă Istru, emigrează și se risipesc prin diferite ținuturi pclasge.

egiptean al lui Kircher; la Dupuis, Origine de tous les cultes, Atlas Pl. 6.

Lupta Titanilor cu Joc se întâmplă în pădurile de la Tartarus³⁾, lângă Cerna, adică pe teritoriul vechii Daciei⁴⁾ regiune, care la Homer figurează sub numele de aișpei⁵⁾. ÎtoXai⁶⁾, seu în munții de lângă cataractele Dunării.

De asemenea aflăm la Dio Cassius următoarea tradiție: «Generalul roman Crassus în luptă, ce o avuse cu Geții⁷⁾ (a. 29 — 28 a. Chr.), prinse pe 237.—Figura unul Titan după planisferul fratele regelui Dapix (Dabigia), apoi densul plecă asupra pescerii numite

Cira, o cavernă vastă și puternică, unde se retrăsese un mare număr din locuitorii acestui ținut, luând cu denșii obiectele lor cele mai prețioase și turmele lor; în această pescere, după cum ne spun legendele, își căutase refugiu Titanii, când au fost învinși de de!» B).

Etimologia și forma numelui de Titan dev nu e grecescă. În ce privește vechiul înțeles al acestui cuvânt, Homer ne spune, că Titanii erau «proto-

¹⁾ Hygini Fab. 150: Titanosque (luno) hortatur, louem ut regno peliant, et Saturno restituant. Hi cum conarcentur in coelum ascenderecos louis praccipites in Tartarum deiccit. Atlanti autem, qui dux eorum fuit, coeli fornicem super humeros imposuit.

²⁾ Hesiodi Theog. v. 717.

³⁾ Justin! lib. XLIV c. 4. Saltus.....Tartesium in quibus Titanas bellum a versus deos gessisse proditur, incolere Cunctes: quorum rex vetustissimus Gargons, melius colligendi usus primus in venit. Marca județului Mehedinți, pe al «rut teritoriu se află Porțile de fer, malare și asta-dă o albină ca emblema. În 1878 (V. 10) scrie: «Thracii spun, că pământul dincolo de Istru ocupat de al-^{ne}, și din cauza acesta omienii nu pot călători mal departe».

⁴⁾ Homeri Iliad, VIII. 15. - Hesiodi Theog. v. 814.

⁵⁾ Dion Cassius, Histoire rom. (Ed. Didot) lib. LI. 26.

părinții deilor și ai 6 m en i lor distinsi '); érîn imnul orfic al 37-lea, Titanii sunt numiți p ro topări nț îf p ă r i n ț i l o r noștri, lijjjstepwv 7tp6-fovoi Traref/cov ²⁾). Avem nșă dar esplicațiunea cuvântului TITCCVSI cu înțelesul de patres si progénitures. Etimologia acestei numiri se reduce ast-fel, după forma și după semnificațiunea sa, la radicalul Terca seu TSTOX, tată seu părinte. Résulta așa dar, că terminul de TiTăvsc, după originea si înțelesul seu, este identic cu forma românescă tătân (pluralul de la tată).

Cu alungarea lui Saturn din imperiu încetează si rolul politic al așa numiților Titani. Clasa lor cea numerosă, avută, puternică și superbă este stinsă cu desăvârșire. Unii sunt nimiciți în marele război civil, care se termină cu catastrofa de la Tartesiu, alții sunt închiși în pesceri întunecose (Tartaros), ér aceia cari putură se scape de mânia învingătorilor, sunt siliți sc-sî caute o nouă patria. Unii se refugiază în Italia, alții se risipesc prin Plada, Asia mică, Hispania și prin părțile de nord ale Europei (Germaniei).

Intre cele mal vechi triburi ale Romei, tradițiunile istorice ne amintesc pe așa numiții Tatienses (Taties, Titienses si Titles).

Acești Tatiên formau dimpreună cu alte doue triburi, numite Ramnes și Luceres, cea mal avută, cea mal nobilă și mai înaltă clasă socială a Romei vechi ³⁾). EI portă numele de patres, mal târditi patricii, și sunt considerați ca antiquissimi cives ⁴⁾). Tote afacerile publice ale statului roman erau pe mâna acestor patres. EI singuri administreză în curs de mal multe secole tote demnitățile preotesei, civile și militare. La început el se considerau ca singurii mijlocitori între de! și stat; erau un fel de T'.T/JVSÎ frfoi. Ei formau în statul roman un consiliu permanent de guvernăment. EI aveau dreptul se desemneze pe succesorul regelui. Lor li se cuvenia decisiunea asupra războiului si păcii. Superbi pe gloria lor cea vechia, el se considerau în fine ca o clasă de alt nern și de un alt sânge, de cât cel alalți cetățeni sêraci, neculți și de origine obscură ⁵⁾), pe cari i numiaû plebs. Numele lor tradițional și privilegiat de patres este amintit și în cele XII Tabule: Ne patribus cum plebe connubium sit ⁶⁾).

²⁾ Homeri Hymn, in Apoll. v. 335—337: TitTjVEț te ftsoi . . . T<UV eț avcpsç TI fl-eol.— Cf. ibid. Ilias, XIV. v. 201: 'fixsavov ts S-eu v ?EVECIIV.

³⁾ Pauly, Real-Encycl. v. Titanes, p. 2003.

⁴⁾ Yarroiis L. L. lib. V. 55: Ager Romanus primum divisus in parteis tris, a quo tribus appellata Tatiensium, Ramnium, Lucerum etc.—Ti t ies și Taties sunt numai simple forme literare.

⁵⁾ Cicero pro Caecina c. 35.

⁶⁾ LiTii lib. IV. 4; VI. 42; IX. 26; X. 15.

⁷⁾ Tab. XI. frag. 1.

Originea acestei instituții patriarhale, a acestui senat compus din reprezentanții unor anumite familii vechi, era fără îndoială anterioară epocii lui Romul. Ea aparținea organizării primitive a societății pelasge. Ori cu alte cuvinte, constituțiunea fundamentală a Romei era aceea, pe care o avuse Pelasgii în timpul Titanilor.

Poetul Persiu numește pe patricii ingentes Titos¹⁾, o aluziune evidentă la vechii Tatienses, Taties sau Tities și la originea lor din genul cel puternic și ilustru al Titanilor.

Poporul roman, ne spune Suetoniu, mai numea pe acești patres și Orcini²⁾, adică cari au fost odată închiși în Orcus sau Tartaros; iar Plutarh scrie, că li se atribuia și epitetul satiric de Charonitae³⁾, adică cari trecuse odată cu barca lui Charon în Tartaros sau infern, în fine, poetul Juvenal face o aluziune ironică la acei Romani, de sigur patricieni, cari își reduceau originea lor la vechii Titani⁴⁾. Mai notăm aici, că Pisa, unul din cele mai vechi orașe etrusce, încă a fost întemeiat de o colonie de emigrați din părțile orientale ale Europei, numiți Teutani⁵⁾.

Ne aflăm așa dar în fața unui fapt istoric pozitiv. Vechiul trib roman cunoscut sub numele de Tatienses (Taties, Tities și Titienses) constituia numai o mică grupă din ginta cea puternică și glorioasă a timpurilor pelasge, numită Titanes sau Titenes, o comunitate de familii, cari scăpând din războiul cel nefericit de la Carpați trecuse în peninsula italică și se stabilise acolo lângă un alt fragment de Romanii sau Ariani, emigrați și aceștia de la Dunărea de jos.

Alte resturi din tribul cel nobil și faimos al Titanilor le aflăm risipite în jurul Mării egee.

După cum ne spune Philochor, unul din vechii Titani se aședase în Attica⁶⁾.

Un uriaș puternic, cu numele de Tityus, fiu al Gaei, este amintit ca rege al Eubei⁷⁾.

¹⁾ Persii Sat. I. 20.

²⁾ Suetonii Oct. Aug. c. 35: quos (Senntorcs) Oreinos vulgus vocabat.

³⁾ Plutarque Oeuvres, (Paris, 1784) T. VII. c. 15, p. 131.—Suetoniu și Plutarh sunt de părere, că originea acestor numiri satirice derivă din epoca lui Iulius Cezar; o explicațiune fără nici un fundament istoric.

⁴⁾ Juvenalis Sat. lib. VIII. v. 131-133:

..... altaque si te
Nomina délectant, omnem Titanida pugnam
Inter majoresponas.

⁵⁾ Strabon lib. III. 8. 2: Pisae..... ortae a Teutanis, graeca gente.

⁶⁾ Pilloclori fragm. 157: «rea Tetrjv'.oo, evoc tuw TIT<\$VCUV (Fragm. Hist. gr. I. p. 410).

⁷⁾ Apollodor lib. I. 4. 1. 3. — Odyss. VII. v. 324; XI. v. 576-81.

Un frate al regelui Priam de la Troia poartă numele de *Tithonus* ¹⁾).

În Gallia aflăm pe un principe barbar *Tatinos* ²⁾).

În fine un trib cu numele de *Tittani* (*Dittani*) ne apare pe teritoriul Hispaniei încă în timpul, când acesta peninsula nu era cucerită de Romani. Ei aveau o deosebită simpatie pentru poporul roman; tot astfel și părinții Romei pentru ei ³⁾. Legații lor sunt admiși în senat, și cu toate că erau barbari, li se permite să vorbească în limba lor națională.

Reminiscențe despre numele vechilor Titani de la Dunărea de jos ni s'au păstrat și în documentele medievale ale Ungariei; un sat cu numele de *Tathen* este amintit la 1295 în apropiere de Buda, adică *Tetheny*. Un alt sat *Tathun* se afla pe la a. 1279 în comitatul *Simigiu* ⁴⁾. O familie avută și puternică de comiți, ale cărei posesiuni se aflau între râurile *Drava* și *Sava*, este amintită în documentele Ungariei sub numele de *Thethen* ⁵⁾; era unul din membrii acestei familii poartă numele de *Decian* (?).

În fine un *Tethenus* ⁶⁾ ne apare pe o inscripțiune romană din Dalmația ⁷⁾.

Venim acum la patria cea legendară a Titanilor, la teritoriul Daciei.

În tradițiunile populare române vechii Titani figurează sub numele de *Tătari*. Despre acești Tătari se spune, că formase odată un popor puternic. Ei locuiau pe pământul Țerei-românești după urieșii, și înainte de Români; erau Dacii, cari se aflau la munte, erau nurnăi un fel de Tătari ⁸⁾.

Acestor Tătari vechi li se atribuie diferitele resturi de olărie primitivă (neolitică), ce se găsesc pe teritoriul Țerei; mormintele cu petre mari, nelucrate; chiliile săpate prin stânci; cetățile vechi de pământ și de zid; fântânile și conductele de apă, ce se descoperă prin ruinele acestor fortificațiuni; cărămidile groase, pe cari le scot țerani cu plugurile de pe câmpurile de arătură; caldarîmurile sau drumurile împetrite; movilele, cele mari, ce se întind în șiruri lungi către Dunăre și către părțile de jos ale Moldovei; în fine un număr însemnat de sate pustiite, pe unde se găsesc resturi de construcțiuni antice, și cari se numesc *seliscătăresc*.

¹⁾ *Homeri Ilias*, XX. v. 237.

²⁾ *Mionnet, Description des médailles antiques. Suppl. Tome I. 161.*

³⁾ *IolyMi lib. XXXV. 2.*

⁴⁾ *Jerney, Thesauri I. hung. I. p. 137. 140.*

⁵⁾ *Wenczel, Cod. dipl. Arp. cont. vol. VI. 457. a. 1228. — Altă familie nobilă cu numele de Téthén la Fejér, Cod. dipl. X. 4. 419.*

⁶⁾ *Lucii Inscriptiones Dalmaticae. Venetiis, 1673, p. 25.*

⁷⁾ Două sate din *Stiria* poartă astăzi numele de *Tettenhengst* (*Sp.-Ortsrepertorium f. Steiermark, 1893, 430*). De sigur o etimologia greșită în loc de *Tetenest*

⁸⁾ *Respunsuri la Cestionariul nostru istoric* (j. Gorj, Dolj, Olt, Prahova și Buzău).

Este evident, că acești Tătari, cărora tradițiunile române le atribue resturile civilizațiunii primitive ale acestor târî, nu au de a face nimic cu 6rdele cele vagabunde ale Cumanilor din nordul Mării negre (sec. XII—XIII) și cu Mongolii lui Gingischan (1241—43).

Terminul de «Tătari» în tradițiunile istorice române, este numai o simplă formă dialectală a cuvântului tătânî.

Încă din cele mai depărtate timpuri există la Carpați și la Dunărea de jos o idiomă pelasgă particulară, care se caracterisează prin trecerea *lul n* în *r* între două vocale ¹⁾.

Această particularitate fonetică s'a păstrat pe teritoriul Daciei vechi, până târziu în evul de mijloc. Vom cita câte-va exemple. În codicele Voronețian, scris pe la începutul secolului al XVI-lea, aflăm următoarele forme ale cuvântului *ta ta n* :

Pag. 18: «Dumercca 7 a sântșilor tătari», adică a sântșilor părinți.

Pag. 38: Legea tătărescă = legea părințescă.

Pag. 102: «obiciteloru tătăresci» = obiceiurilor părintesc! ²⁾.

În fine mai notăm aici, că într-o vechie baladă populară română părinții, sau senatorii orașului Brașov din Transilvania, sunt numiți «Tartorii târgului» ³⁾ și este de notat, că această numire li se atribue într'un sens tradițional bun, dar nici de cum ironic.

În nordul Dunării de jos termenul de Tătar are o vechime foarte depărtată.

Istoricul grec Herodor ne spune, că Hercule a învățat arta de a trage cu arcul de la un Scyth cu numele de *Te u ta rus* ⁴⁾. Acest păstor, din nordul Dunării de jos, era așa dar din genul vechilor Titani.

În teogoniile grecești, Saturn mai are și epitetul de *Tar t ar o s* ⁵⁾, adică tatăl sau tătân. La Egipteni însă Saturn era numit ceva mai corect, *Tatunen* ⁶⁾, și era invocat în următorii termeni: «Părintele părinților, mare de la prima dată» etc.

⁴⁾ Vedi mai sus pag. 567.

-/ Sbicra, Codicele Voronețean (Ed. Acad. Rom.) 1885. — Ibid. p. 74: upovaința (speranța) ceea ce e cătră tătari giuruită. ') Tocilescu, Materialul folk!. I. p. 1238:

Tot bunii Brașovului Și
Frumțsă masă c'întinsă, t a r t o r i i târgului.
De mulți boeri e cuprinsă Dar la masă cine -șede
? Aici *lunii* au înțeleșul

de moși și *tartorii* do părinți. ') Fragm. Hist. graec.

Vol. II. 29, fr. 5. ⁵⁾ Vedi pag. 208. ⁶⁾ Pierret, Le

Panthéon égyptien, p. 6. 55.

în fine, Apollo, deul soarelui, care mai avea și epitetul de Titan, era adorat în unele părți ale Romei sub numele de *Tortor*, după cum ne spune Suetoniu¹⁾.

Din punct de vedere etnic, Titanii aparțineau la familia rască pelasgă. În genealogia popoarelor preistorice, Titan, protopărintele Titanilor, figurează ca un nepot al regelui Pelasg²⁾.

2. *Giganții (Γίγαντες)*.

O altă generație titanică, de care fac amintire vechile teogonii grecești, au fost Giganții (Γίγαντες). Ei erau născuți din Terra sau Gaea și din Uranus ca și Titanii; ori cu alte cuvinte, amândouă triburile erau din aceeași țară și din același popor.

La epicii grecești, Giganții sunt înfățișați ca un gen de oameni superb, violenți și impii, fiindcă nu aveau credință în deși³⁾. Statura lor era de o mărime uimitoare. Ei aveau arme lucidre, și lănci lungi în mâni⁴⁾.

«Gaea și Terra, scrie gramaticul Apollodor», superându-se pentru soarta nefericită a Titanilor, născu din Uran pe Giganți, care se distingeau prin mărimea corpului și prin enormitatea puterii lor; ei aveau o față teribilă și plete lungi le cădeau în jos de pe cap și de pe barbă; aveau pe picioare soldă ca de balauri și aruncau asupra cerului cu petre și cu lemne aprinse⁵⁾.

Giganții formau prin eselență un popor de munte, în războiul ce-l avură cu Zeus, noul cărmător al imperiului pelasg, ei ridicară munți peste munți, ca să se urce în Olympus; imensul Atlas se cutremură la asaltul lor; și pe lângă toate că Zeus arunca asupra lor cu fulgerele sale, cleii n'au fost în stare să-i învingă, de cât numai după ce au cerut ajutorul unui om muritoriu, al lui Hercule.

Patria lor se afla pe teritoriul Dacici, lângă Oceanos potamos, în aceeași regiune, unde se născuse și frații lor mari, Titanii.

În epoca romană, Dacii erau considerați ca o posteritate a vechilor Titani și Giganți.

») Suetonii Oct. Aug. c. 70: Apollinera . . . Tortorem, quo cognomine etiam quaedam in parte Urbis colebatur. -) Apollodori Bibl. lib. III. 8. 1.

³⁾ Macrobii Sat. I. 20: Gigantes autem quid aliud fuisse credendum est, quam hominum quandam impiam gentem, Deos negantem.

⁴⁾ Hesiodi Theog. v. 186. — Batrachomyomachia, v. 170—171.

⁵⁾ Apollodori Bibl. lib. I. 6. 1.

împăratul August face amintire în testamentul său (Monumentum Ancyranum), că a condus însuși în persoană o expediție asupra Dacilor; că după ce a învins și respins invasiunea, ce o făcuse acest popor pe teritoriul roman, oștirile sale au trecut dincolo de Dunăre și a silit pe Daci să fie supuși la ordinele poporului roman¹⁾. În urma acestor succese, Horațiu celebrează pe August ca al doilea învingător al Titanilor²⁾. După războiul cu Daci, împăratul August ridică în forul său un templu magnific dedicat lui Marte războiului, Mars Ultor. Despre acest templu scrie poetul Ovidiu în Fastele sale: «Grandios e monumentum, grandiosă e statua deului și demne de trofee luate de la Giganți»³⁾.

Împăratul Domitian întreprinse și el, după cum știm, o mare expediție asupra Dacilor. Marțial, unul din poezii săi favoriți, îl celebrează ca pe un învingător al Giganților⁴⁾; iar poetul Arrianus Stella, care posedea o avere însemnată, dădă un banchet magnific, prin care solemniză învingerea lui Domitian asupra Dacilor ca un triumf asupra Giganților⁵⁾.

Locuințele Giganților, după cum ne spun logografiile grecesci, se aflau în regiunile muntelui Phlegra⁶⁾, unde se întimplase și lupta lor cea eroică cu zeii.

Poetul roman Statius⁷⁾, care se ocupă adeseori cu triumful lui Domitian asupra Dacilor, confirmă și el, după cum știm, că memorabila Phlegra, unde se luptase Giganții cu zeii, se afla pe teritoriul Daciei⁸⁾.

¹⁾ Monumentum Ancyranum (C. I. L. III, p. 796): Quod Dacorum transgressas exercitus meus auspiciis profugatus victusque est, et postea trans Danuvium ductus exercitus meus Dacorum gentes imperia populi romani per ferre cogit.

²⁾ Horatii Od. III. 4.

³⁾ Ovidii Fast. lib. V. v. 552 seqq.:

Et deus est ingens, et opus (templum): debebat in urbe
Non aliter nati Mars habitare sui.

Digna Giganteis haec sunt delubra tropaeis.

⁴⁾ Martialis Epigr. lib. VIII. 50:

Quanta Gigantei memoratur mensa triumphum . . .
Tanta tuas, Caesar, celebrant convivia laurus; Exhilarant
ipsos gaudia nostra Deos . . .

⁵⁾ Martialis Epigr. lib. VIII. 78. v. 1-3:

Quos cuperet Phlegraea suos victoria ludos . . .
Fecit Hyperborei celebrator Stella triumphum . . .

Apollodori Bibl. lib. I. 6. 1.

⁶⁾ Strabon Geographica lib. III. v. 595: Geticae et fides est credere Phlegrae. ⁸⁾ După Argonauticele lui Orfeu (v. 1125) muntele Phlegra se afla în apropiere de strâmtoarea muntelui Rhodopei (Clisura Dunării, Porțile de fer).

Acesta regiune muntosă, care devenise atât de celebră în legendele grecesc), și-a păstrat încă până astăzi numele său cel vechiu.

Pe teritoriul Țerei-românesc, în apropiere de Cerna, se află muntele așa numit Pregleda. Lipsit de pădure, din cauza unor evenimente depărtate, suprafața sa este acoperită numai cu stânci calcardse și arse. Este vechea Phlegră din istoria Giganților, care, după cum ne spun autorii grecesci, primise numele acesta, fiind-că a fost arsă de fulgerele lui Ioc¹⁾.

Identitatea muntelui Pregleda cu Phlegră din legenda Giganților o confirmă toate datele geografice, ce le avem în acestă privință.

Lângă Phlegră Giganților se afla pescăria cea renumită a vechimii numită Avernus, gr. "Aopvoj, 'Aouî.ovc's. Lângă pârâiele muntelui Pregleda se află astăzi o comună românescă de moșneni numită Isvernea, cu o pescărie imensă, extrem de complicată și întinsească, despre care vom vorbi în special mai târziu. Lângă Phlegră din geografia timpurilor eroice, a fost acoperiți cu stânci și munți, Giganții cel învinși²⁾, numiți Averni³⁾; iar în cestele muntelui numit Pregleda de la Isvernia se mai vede și astăzi o surprătură, extraordinară, șei o tăietură gigantică și uimitoare, unică în felul său, ce se spune, că a fost făcută de un urieș⁴⁾.

¹⁾ Diodori Sic. I. V. 75. — După alte tradițiuni, lupta Giganților cu deii s'ar fi întâmplat în poiana de la Phlegră (το <τ>XEypaTov itpoiov), său la Palie ne orî Ba 11 en e, de altmintelega identică cu Phlegră. Probabil, că acest câmp deschis în pădurile de la Phlegră este așa numita Poiana Beletin de lângă muntele Pregleda, unde se mai cunosc și astăzi urmele unor vechi fortificațiuni de pământ.

») Strabonii I. VI. 3. 5. — Val. Flacci Argon. II. 16. — **Silii Italici** lib. XII. v. 151. ") " geografica lui Strabo (VI. 3. 5; Ed. Didot) Giganții, cari se luptase la Phlegră cu deii, mai sunt numiți și A-mpsvio;, în codicele Venetian AsuEpvi'o: (ibid. p. 980), formă coruptă în Ioc de 'Aouspvto¹. (Vei) Diodor, IV. 22).

*) Gramaticii A poli odor (Bibi. I. 6. 2) și Ilygin (Fab. 1) ne comunică numele mai multor Giganți, cari s'au distins în luptele lor cu deii. între aceștia afiarn pe Coerose Pallas, Phorcus, Ie ni os, Alemone, Gratian și Poliboetes. Sunt nume, ce le mai aflăm și astăzi la poporul român sub formele de: Co m șa, Bala, Porcu, lanes, Ale mân și Crăciun. Polyboetes (adecă cel cu ciredi mari de vile) este o formă grecisată. Boețiu, ca nume familiar, nise presintă și astăzi în regiunea Guga-n i l o r din plaiul Cloșani. S-tul Paulin în poema sa către Nice ta, episcopul Daciei, încă amintesce de locuitorii cei avuți de ciredi de vite de la Dunărea de jos: Te patrem dicit plaga tota Boreac; Ad tuos fatus Scythia mitigatur . . . Et Getae currunt, et uterque Dacus: Oui colit terrae medio, vel iile D i v i t i s multo bove pilcatus Accola ripae.

Ne aflăm așa dar în regiunea geografică a vechilor Giganți.

De la Pregelada spre nord începe masivul cel maiestos al Retezatului, un vast labirint de piscuri înalte și cu adâncimi prăpăstioase, de păduri seculare cu vâi închise și întunecose ; o cetate naturală puternică, care rămăsese aproape necucerită și în epoca romană ¹⁾.

În același masiv, în partea de sud-vest a Retezatului se afla muntele așa numit Gugu, care în cașul de față ne prcsintă un deosebit interes. În jurul

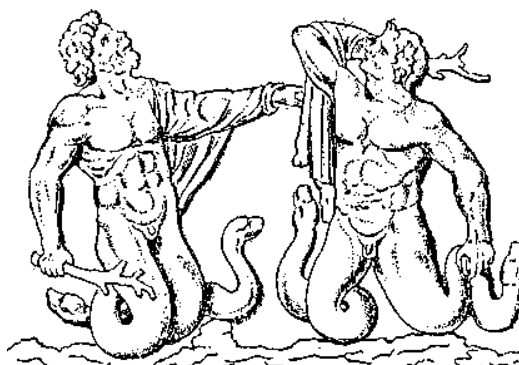
238. — Lupta între Neptun și gigantul Polyboetes. Pictura executată cu multă îngrijire de artistul Aristophane pe o cupă din fabrica lui Erginos. Gigantul Polyboetes, o figură nobilă marțială, e înfățișat având pe cap un coif cu creastă; el poartă peste cămeșa un peptariu cusut cu flori și cu cinci steluțe la umeri; lângă laturea stângă are o sabie suspendată cu o încingătoare peste pept, și ține în mâna stângă un scut rotund și o lance. La spatele deului apare Terra seu Gaea; expresiunea feței și gesturile arată adâncă durere și înfiorare. După Gerhard, Trinkschalen u. Gefässe d. k. Museums zu Berlin (Trinkschalen, Taf. II. III).

acestui munte trăesc din cele mai depărtate timpuri o populație de păstori, dmenți robust!, bărbați și femei de o statură înaltă, adese-ori uimicidriă, cu tip, cu port și cu tradițiuni particulare. Ei sunt numiți Guganl.

O parte însemnată din acești păstori Guganl, se află răspândiți, încă din timpuri depărtate, prin regiunile muntoase ale județelor Mehedinți și Gorj. Aici el formează cătunele și comunele lor proprii, ducând o viață mai mult isoiată de trib, ca și când el se ar considera mai vechi, mai de nern, și cu alt trecut istoric, de cât cel alai și locuitori al acestei ten. Tradițiunile populare spun despre acești Guganl, că el sunt originari din țera gugănescă, gJ^C_sjî află peste munte.

¹⁾ C. I. L. voi. III. nr. 1579. 1585.

Limba acestei populații de Gugași se distinge prin unele particulari fonetice caracteristice, ce se reduc la o epocă foarte veche. Gugașii nu au pe *f* și *j*, în locul cărora ei întrebuințază numai pe *s* și *z*. Astfel ei es-primă *si*, *sede*, *septe*, *soc*, *sos*. Ei pronunță pe *s* format din *d* ca *ds*: *dzce*. Țr sunetul *ce* și *ci* are o șuerare mole, după cum se pronunță de poporul român de la Hațeg, din Bănat și de locuitorii din Trasteverc în Roma ¹⁾.

┌

239. — Doue figuri de Giganți (anguipedii), un tîner și un bătrîn. Indignați și plini de încredere în drepturile lor, ei amenință cu crengi de arbori puterile nedreptate ale cleilor ²⁾. Relief pe un sarcofag din Vatican. După Stark, Gigantomachie auf antiken Reliefs. Heidelberg, 1869.

Numele de Gugași, ce se aplică la acești locuitori munteni, era cunoscut și anticității grecești. O localitate din regiunea, unde se luptase Gigașii cu deii, purta numele de Gigonus ³⁾. Hercule, aie cărui legende sub numele de Iorgovan sunt strîns legate de munții Mehedinților, mai avea la Egipteni și epitetul de G i g o n ⁴⁾. În tradițiunile române el este numit «fior de mocan» ⁵⁾, sau de păstoriu de pe culmile Carpaților.

¹⁾ Satele de pe teritoriul României, în cari se mai întrebuințază acest dialect, sunt următoarele: Barăi, Sipot, Cracul-muntei, Cloșani, Oborșa, Isvernia, Selice, Gornovița, Preșna, Costești, Gorneni, Podeni, Cireș. Marga, Godean, Bala și Cernavîrf, toate situate în plaiul Cloșanilor din jud. Mehedinți.

²⁾ Cele mai vechi opere de artă ne înfățișează pe Gigași ca figuri umane (eroice, robuste) fără nici un amestec cu alte caractere; însă mai târziu el se vede reprezentat! eu picidrele transformate în șerpi, de unde și epitetul lor de anguipedes și serpentipedes.

³⁾ Stephanus Byz. (Ed. Berkelius, 1688, p. 273), v. Gigonos.

⁴⁾ Hesychius v. Gigonos.

⁵⁾ Teodoroscu, Poesii pop., p. 415: Iovan Iorgovan, fior de mocan.

De asemenea era cunoscut numele de Goganî si în epoca romană. O localitate a Daciei vechi, situată pe drumul dintre Ad Mediam (Meadie) și T'uisco (Caransebeș), portă pe Tabula Peutingeriană numele de Gaganis, adică Gaganî *). Liguri (emigrați delà Carpați), ce locuiau în Italia pe un teren stâncos, aveau un fel de cai și cățari numiți YoyTjvcco (adecă gugăncscî, el de munte), după cum ne spun cele mai vechi manuscrise ale lui Strabo ²⁾.

Stabilind ast-fel regiunea geografică, unde i-și avea locuințele sale acest trib de oameni înalți, superbi și violenți, putem acum să ne dăm seama și despre originea numelui grecesc de Fi-fayteç.

Cei mai mulți din poezii, gramaticii și istoricii grecesci, derivau acest nume de la cuvântul ὕψις, adică născuți din pământ ³⁾; un epitet, care de altminterlea se aplica în vechime la întreg poporul pelasg. Acesta etimologia însă nu este exactă. Cuvântul ὕψις, ὕψις, nu este de origine grecescă.

Numele personal (și familiar) de Gyges, adică Guges, era foarte usitat în timpurile primitive pelasge.

Unul din vechii Giganti (hecatonchir) poartă numele de Gyges, adică Guges *).

Un alt uriaș al lumii vechi a fost așa numitul Ogyges ('O Tù-p⁴⁾), rege al Beoției, orî după alte tradițiuni un rege al dacilor ⁵⁾).

Un Gyges, fiu al lui Dascylos, este amintit ca rege al Lydienilor ⁶⁾. Acesta ridicase favoritei sale, după cum ne spune Herodot, o movilă funerară de o mărime estra-ordinară, ca se o potă vede toți Lydienii.

După Iliada lui Homer, eroul cel mai teribil din toți muritorii a fost originar de lângă lacul Gygaea în Meonia ⁷⁾.

În fine o localitate din Africa romană numită Gig antes o mai aflăm scrisă și în forma de G y gant es ⁸⁾, adică Gugantes.

Termenul de Kyavrsc, cc-1 întempinăm în legendele vecin grecesci, este

¹⁾ Tab. Peut. Segra. VII 4. — O comună cu numele de Goganî se află astăzi în Transilvania în munții despre Moldova.

²⁾ Strabon Geogr. (l'ed. Didot) lib. IV, 6, 2, și pag. 965.

³⁾ Isidori Orig. lib. XL 3. 13: Gigantes dictos iuxta graeci sermonis etymologiam, qui cos ὕψις existimant, id est terrigenas. — Tirnnei fragm. 10, in Fragm. Hist. e. I. 195. - Diodori lib. IV. 21. 7.

⁴⁾ Suidac Lex., v. Τυφάκος.

⁵⁾ Schol. Hesiod. Theog. 806.

⁶⁾ Herodoti lib. I. 14.— Cleitarchii fragm. 34, in Fragm. Hist. gr. II. 314.

•) Homer Ilias, XX. 390.

⁸⁾ R. Iuvencii Cosmogr. Ed. Parthey, p. 162.

numai o simplă numire etnică din nordul Dunării de jos. Forma originală a acestui cuvent a fost în tot caşul Guganî, de la radicalul Gugu, gr. Tûfeç¹⁾).

Giganţii, cari în timpurile primitive pelasge ajunsese la o celebritate aşa de mare, sunt amintiţi şi în tradiţiunile ebraice. Aici eî figurează sub numele de Gog şi Mago g. Cea mai vechia legendă cu privire la Gog si Magog o aflăm la Ezechiel.

240. — Ddue statue colosale, cunoscute sub numele de Gog şi Magog, ce decorează sala cea mare a palatului municipal (Guildhall) din Londra. Vechimea lor se reduce la timpuri depărtate. Figura din stânga, probabil un rege-pontifice, p<5rtă pe cap o coronă, ce pare a înfăţişa un phoenix în mijlocul flăcărilor²⁾, ér în mâna dreaptă ţine o lance cu trei vârful dispuse în formă de cruce³⁾. A doua figură, cu o coronă de laun pe cap, pdrta îmbrăcăminte şi arme scythice. După Berthelot, La Grande Encycl. voi. XVIII, p. 1168.

în una din profeţiile sale, Ezechiel ameninţă pe Ebrei, că lehova va aduce asupra ţerel lor pe regele Gog din ţera Magog, cu oştea sa cea frum6să de cai şi călăreţi, înarmaţi cu scuturî, coifurî, săbiî, lănci, pilurî, arcuri si săgeţi. Aceştia venind din fundul medă-noptiî, însoţiţi de alte popore multe, călărind pe cai, vor năvăli ca o furtună asupra ţereî luî Israel,

¹⁾ Numele de Gugu, Gugă, Gogă şi Gogan sunt şi astă-c^î în us la ţeraniî români, maî cu semă la ceî de la munte.

²⁾ Phoenixul, paserea cea rară şi miracuMsă a anticitaîi, era venerată şi in nordul Dunării de jos. A se vede pag. 640.

³⁾ Vechil regî romani încă aveau o lance (hasta) ca emblemă a puterii suverane.— Just ini lib. XLIII. 3: Per eadem tempora (Romani) reges h as tas pro diademate habebanr, quas Graeci scepra dixere.

se o prădeze și devasteze. Ei, vor cutriera pământul în triumf, vor duce Ebrei în captivitate, apoi împlinindu-și misiunea lor, vor fi distrus cu toți de mânia cerului *).

Profeția Im Ezechiel avea, fără îndoieală, în vedere tradițiunile vechi despre • fricosatul război al Giganților, când aceștia urmărind pe de! i alungase până în Egipt.

Profetul I e r i m i a, care trăise cu puțin înainte de Ezechiel, vorbește despre același popor ²⁾, pe care-l numește numai simplu, p r e d a t o r i u l g i n ț i l o r (p r a e d o g e n t i u m), care va veni din o țară depărtată din părțile de medărtropte, de la capătul pământului; popor de călăreți și arcași, vitez, puternic și vechi ³⁾, vorbind o limbă, pe care Ebreii nu o înțeleg. Ei sunt un popor mare, crud! și fără milă; vocea lor mugesce ca marca, și vin pe catma i u f i de cât vulturii, toți în șiruri, ca omeni de război. Ei vor împresura cetatea Ierusalimului, vor distruge tete cetățile cele întărite ale lui Iuda și vor preface țara Ebreilor într'o pustietate, în cât nu va mai r m a n e om în Ierusalim; ér Ebreii vor ajunge se fie sclavi s t r a i n i l o r într'un pământ, care nu este al l o r ⁴⁾.

Cu șese secole în urma lui Ezechiel, face amintire de Gog și Magog Apocalipsul lui Ioan Teologul.

Vorbind despre timpurile cele din urma ale lumii, autorul Apocalipsului ne spune, că atunci când se vor împlini o mie de ani, de când a fost închis într'un adânc balaurul cel vechi (Typhon, diavolul, satana), atunci acesta va fi deslegat și eșind din închisoarea sa va aduna pe lângă sine și va conduce la război pe popoarele Gog și Magog, ce sunt răspândite în cele patru colțuri ale lumii, și al căror număr este cât năsipul r n a r i i ^{D)}. Aceștia se vor reverse peste suprafața pământului, vor asedia cetatea cea iubită a Ierusalimului; în urmă însă, focul ceresc va cade asupra lor și-î va nimici ^{o)}.

În Apocalips, după cum vedem, noi avem numai o simplă variantă din tradițiunile, de cari ne vorbește Ieremia și Ezechiel, orî cu alte cuvinte din legenda cea veche a Giganților, sau a Pelasgilor de la Carpați.

Sub numele de Gog și Magog, cel vechi înțelegeau cu deosebire pe Geți și M a s s a g e t i.

¹⁾ Cartea Im Ezechiel, c. 38. 39.

²⁾ Cartea Im Ieremia, c. 4—6.

³⁾ Cf. Virgiliu, Aen. VI. 580: Hic genus antiquum Terrae, Titania pubes.

⁴⁾ Despre captivitatea Ebreilor la Gog și Magog, vom vorbi mai târziu.

^{o)} După cum vedem, Apocalipsul consideră pe Gog și Magog ca p o p o r e l e m a m e, ^m care descindeau tete gințile pelasge, răspândite în diferite părți ale lumii vechi. ^{o)} Apocalipsul S. Ioan Teologul, c. 20, 7-10.

Însă Sântul Augustin, mai mult teolog de cât istoric, a cercat se interpreteze pasagele Apocalipsului, cu privire la Gog și Magog, mai în mult sens eclesiastic. Însă cu tete acestea, cuvintele sale sunt remarcabile; ele constată un adevăr istoric, că o parte din autorii vechimii, credincioși tradițiilor moscovite, înțelegeau, sub Gog și Magog, pe Geții și Massageții.

«Gințile acestea», scrie densul, «pe cari Apocalipsul le numesce Gog și Magog, nu sunt a se înțelege ast-fel, ca și cum ar esista în unele părți ale pământului ôre-cari barbari constituiți sub numele acesta, seu precum i numesc unii Geți și Massageți»¹⁾.

Tot ast-fel rêsulta din oraculele sibylline, că țerile, în cari locuiau popotele Gog și Magog, se aflau situate la nordul Thraciei²⁾.

Tradițiunea despre Gog și Magog nise presintă și în legendete epice despre Alesandru cel Mare³⁾.

Țera poporelor numite Gog și Magog e descrisă în narațiunile acestea, ca ncospitală, selbatică și sterilă; ea este espusă vânturilor, ploilor și gerului de medă-ndptc; însă câte o-dată ținuturile aceste sunt înfățișate ca un pământ fecund și având o climă forte blândă.

Gințile Gog și Magog, ne spun aceste legende epice, făcuse o invasiune către părțile meridionale. Ele închiseră pe Alesandru în Macedonia și-l făcură prisoncriu. Însă Alesandru scapă, apoi strîngând o oștire nenumărată plecă și cuceri țera acestor poporc, care se afla situată lângă strimtorile Caucasului⁴⁾. Cel învinși se retraseră între doue catene de munți, cari se înălțau până la ceriu. Alesandru însă, ca se împedice pe viitoriu incursiunile acestor popôre, închise pasul acesta cu o portă înaltă, lată și puternică de bronz, ori de fer °). De aici aceste ginți vor esi numai la capotul lumii spre a face invasiune asupra țerei lui Israel.

Dimpreună cu Gog și Magog, Alesandru cel Mare închise cu porțile sale de bronz, seu de fer, încă alte 37—40 popôre, aie căror nume le aflăm în mare parte, în aceeași regiune geografică, unde locuiau vechil Giganți, seu Gunganî de astă-dî.

¹⁾ Augustin! De civit. Dei, lib. XX. c. 11: Gentes quippe istae, quas appellat Gog et Magog, non sic sunt accipiendae, tamquam sint aliqui in aliqua parte terrarum barbari constituti, sive quos quidam suspicantur Getas et Massagetas etc.

•-) Frledliel), Oracula Sibyllina, lib. III. v. 508—513. — Ibid., p. XXXIII.

³⁾ La legenda di Gog e Magog, la Graf, Roma nella memoria e nelle immaginazioni del medio evo. Torino, 1883. Vol. II. p. 507—563.

⁴⁾ Vedî mai sus pag. 664.

⁵⁾ De fapt, numai o simplă variantă ebreă din legenda Titanilor, cari au fost închiși sub pământ cu un zid puternic și cu porți de aramă (Hesiodi Theog. v. 715—735).

Nbî reproducem aici numele acestor popdre după versiunea intitulată *Revelationes* din sec. VIII—IX, ce se atribue lui Metodiul; adaugem ele variante din narațiunea lui Pseudo-Callisthene, anterioră sec. VIII d. Chr., unern tot-o-dată în comparațiunc numirile actuale ale maî multor lo--alitați din România, ce ni se par, a fi rnaî mult orT maî puțin, identice cu :ele din legendele sus amintite.

Lista paparelor din familia Gog și Magog după legenda epică a Iul Alesandru cel Mare.

1. Gog și Magog >)
2. Marson ²⁾)
3. Mosach
4. Thubal ")
5. Anog (Anugi, Nunii *Ps. Cal.*)
6. Ageg (Egi *Ps. Cal. **).
1. Athenal
8. Cepharr
9. Pothim (Photinaei *Ps. Cal.*)
10. Hei
11. Libii
12. Gumei
13. Pharilei (Pharizaei *Ps. Cal.*)
14. Ceblei
15. Lamarchiani (Zarmantiani *Ps. Cal.*)
16. Charchanii
17. Amathartae
18. Agrinardi (Agrimardi *Ps. Cal.*)
19. Alan (Alani *Ps. Cal.*)
20. Anufagi seu Cynocephali

Numiri actuale de localități In -părțile de apus ale României.

- 1.
2. Mârșani (jud. Dolj).
3. Mozăcenî (Argeș și Teleorman).
- 4.
- 5.
6. Ogean (Dolj).
7. Antina (Romanați); Olteni (Vâlcea).
8. Ceparî (Romanați și Argeș).
9. 10. 11. Putinei (Mehedinți și Doij). (Hau,
12. 13. 14. nume familiar ⁶⁾). Libicescî
15. (Mehedinți). Cămuescî (Mehedinți).
- ie. Făurescî (Vâlcea). Ceple (Dolj).
17. 18. 19.
20. Gorgan! (OH).
Amarade, rîu, vale, plasă (Gorj).
Atârnați (Mehedinți, Dolj).
Olan (Mehedinți), Olânescî (Vâlcea).
Afumați ? (Olt, Dolj), Cănenî (Vâlcea).

*) Doue sate cu numele de Mocod se afla in regiunea de nord a Carpaților, unul în districtul Năsăudului și altul în comitatul Zabolți.

^{a)} Numai în Oraculce sibylline (Ed. Ffiedlieb) lib. III. v. 512.— Acești Marsonî, seu /arsanî, auconstituit probabil în vechime poporul nedivîsat, din care făceau parte triburile, :e le aflăm risipite măitârdiu: Marsi i ti Apeninî, Marsi de lângă pădurea tcutoburgică i Mar s i g n i, ce locuiau lângă Riesengebirge în Silesia de astă-dî.

⁸⁾ Mosach (Mesech, Mesoc, Mosoc) și Tubal ne apar și în tradițiunile biblice, ^mendoi erau fiii lui I a p e t, care domnia peste munții Scythiei și regiunile de nord Chronicon pict. Vindob. cap. 1). Din Mosach descindeau Cappadocii (Ibid. c. 1). După Ițe tradițiunî Illyrii și Mossynii (Riese, Geogr. lat. min. 161. 165). — Patria lui Tubal ra, după legendele germane, Transilvania (Tibalt von Siebenburgen. Grimm, Deutsche Hldensage, p. 104. 212). Din Tubal descindeau Hispanii (Chron. pict. Vindob. c. 1).

⁷⁾ In Oraculele sibylline Aggon (=Agonî), in Liber generationis Aggei lângă Ga n gin i ^{ese> 164> x_LVIU}). Se pare, că numele de Agathyrsi ne indică pe Aggei Tyrseni.

n rege vechia al Scyților purta numele de Agaëtes (Steph. Byz. v. fTot

⁷⁾ J» pese u, Opincaru, (Bucuresci, 1881), p. 21.

21. Caribei	21. Corobaï (Mehedinți), Corobesci (Gorj).
22. Thasbei (Tarbaei <i>Ps. Cal.</i>)	22. Tărbosci (Romanaji).
23. PhisoloraIci(Phisolonicaei/%. <i>Cal.</i>)	23. Fișcalia (Fișcăleni) ? (Vâlcea).
24. Arceni	24. Arcani (Gorj).
25. Saltarei (Săltării <i>Fs. Cal.</i>)	25. Slatarei (Vâlcea); Slătari (Dolj).

La acestea mai adaugem încă urinătorele triburi din Pseudo-Callisthene¹⁾:

26. Phonocerati	26. Pângărați (numai în Moldova).
27. Syriatori	27. Silisciôrâ (Gorj, Romanaji).
28. Ionii	28. Ionesci (Gorj, Olt, Vâlcea).
29. Catarnorgori (De sub măguri?)	29. —
30. Campani	30. Câmpeni (Romanaji, Olt).
31. Samandri	31. Șumandra (Mehedinți).
32. Ippii	32. Călărași (Dolj).
33. Epambori	33. Iepurară (Olt).
34. Diphar	34. Dêrvari (Mehedinți, Dolj).
35. Caloni, var. Chalonii	35. Caloiu (Mehedinți), Căluu (Romanaji).
36. Exenach	36. —
37. Imantopodi	(;= Cari au piciôrele 37. —

încinse cu curele).

După cum vedem diferitele triburi aliate cu Gog și Magog î-șt aveau locuințele lor pe teritoriul Olteniei de astă-dî; erau așa dicând vecine cu Guganii²⁾.

In fine mal amintim aici încă doue variante cu privire la legenda despre Gog și Magog.

In una din aceste, de origine germană, al cărei fond este forte vechili, populațiunile Gog și Magog ne apar sub numele de Rimtursi³⁾ adecă *ArimiîTursent*.

La Homer și Hesiod, Gigantii, cart se luptau cu Typhon în contra deilor, încă sunt din țera numită Arimi⁴⁾, situată în partea de nord a Dunării de jos. Tot ast-fel și la poetul Oaudian patria Giganților portă numele de *In ar i ine •'*, o simplă imitațiune a formel grecesci *dv 'Apîpo'.ç*.

¹⁾ Pscndo-Calliâtlienes (Ed. Mullerus), lib. III, c. 26. 29.

²⁾ După *Cosmographia* lui Aethicus Istricus (Graf, Roma, II. p. 534), aceste populațiunî aveau o metropolă vastă și puternică, ce purta numele de Tareconta (var. Taracont). Ea se afla situați in o insulă a Oceanului (sêu a IstruluT, din timpurile pelasge), care curgea pe lângă țerile Gog și Magog. Alesandru cel Mare, în cursul resboiuluî cu Gog și Magog, a venit până la o distanță de 20 miliarde de acesta metropolă. Am pute crede, că sub numele de Tareconta este a se înțelege vechia Tirighina de lângă, gurile Șiretului, în părțile acestea a trecut Alesandru cel Mare Dunărea, când a avut resbel cu Geți?. Tot în regiunea acesta, de la mare până la Șiret, locuia poporul numit Tyragetae, var. Tyrangottae (Ptolemaei lib. III. 10. 7. Ed. Didot).

³⁾ Graf, Roma nella memoria del medio evo. II. 560.

⁴⁾ Hoineri Ilias H v. 783. — Hesiodi Theog. v. 304.

⁵⁾ Claudianus, Panegiricul despre consulatul VI al lui Honoriu. Praef. v. 18.

După altă legendă, gințile Gog și Magog se aflau sub dominațiunea lui Popa Ion (presbyter Johannes, prest Ian), un principe, a cărui putere se estindea și peste o parte mare a Asiei¹⁾.

Fără îndoelă, noi avem aici numai o reminiscență despre regele atât de onorat în istoria poporului pelasg, Ian u s, care înainte de a trece în Italia, domnise peste Ari m ĩ²⁾, și al cărui tip ni se presintă și pe monetele Daciei.

3. *Ile catonchir iŭ* ('E-/a'i'oy%el(>£c, *Centimani*).

La familia Giganților aparțineau după tradițiunile grecesc! și așa numiții Hecatonchirĭ, 'ExaTor/sĭpsŭ, o generațiune superbă, <5menĭ, de o statură colosală, cel mai puternici din toți fii pământului.

Hecatonchiriĭ erau numai trei la număr. Numele lor era Co t tu s³⁾, Briareus și Gyas seu Gyges⁴⁾. Ei dau ajutoriŭ lui Joe în contra Titanilor⁵⁾; 6r după terminarea acestui răsboiŭ nefericit pentru rasa pelasgă, ei sunt însărcinați se pădescă pe Titanii învinși în închisôrea numită Tartaros⁸⁾.

Hecatonchiriĭ, după cum rĕsulta din Hesiod, nu formau un trib seu ginte deosebită. Ei erau numai reprezentant!! seu căpeteniile puterii militare a statului pelasg, «ce! mal puternic! din toți fii pământului!»⁷⁾.

Pe lângă atribuțiunile lor militare, Hecatonchiriĭ mai aveau tot-o-dată și funcțiuni judecătoresc!. Ei erau chemați se judece ca arbitri în procesele cele mai însemnate⁸⁾. închisorile publice erau sub autoritatea lor. Originea numelui de Hecatonchiriĭ, după înțelesul cuventului! ixarov, și după explicațiunea, ce ne-o dă Hesiod, se reduce la numeral de 100.

¹⁾ Graf, *ibid.* vol. I, p. 258; 1!, p. 548—557.

²⁾ A se vedé mai sus pag. 617.

³⁾ O familia regală a Geților din Thracia purta numele Cotys = Cotus. Un Cotiso este rege al Dacilor în timpul răsboiului civil dintre Octavian și Antoniu. La Ptolemeu un trib al Daciei are numele de Cotenses. Numele familiare de Co t u seu Cotul și Cotea sunt respândite și astă-di la poporul român.

⁴⁾ l'OTjĭ la gramaticul Apollodor, Gyas la Morațiu, Gyges la Ovidiu și Hygin.— uuiul, ca nume personal la poporul român ne mai apare și în documentele istorice (Hasdeu, *Cuvente*, I. 131).

⁵⁾ Hesiodi Theog. v. 714.

⁶⁾ Hesiodi Theog. v. 734-5. — Apollodori Bibi. I. 1. 4.

⁷⁾ Hesiodi Theog. v. 154—155. — Caracterul militar al Hecatonchirilor rĕsulta și din Eneida lui Virgil, J. X. v. 565.

⁸⁾ PS cum ne spune Pau sâni a (II. 1. 6), hecatonchirul Briareus a fost luat ca nu-arbitru în procesul, ce l'a avut Neptun cu Serele pentru istmul Corintului.

Noi avem aici nutnaî urmele unei instituțiuni vechi pelasge, care se întemeia pe centurii, seu pe numeral de 100 familii, si care ni se prezintă în o lumină ceva mai clară în istoria primelor secole ale poporului roman.

Cea mai veche constituțiune militară și politică a Romei a fost întemeiată pe centurii, seu pe numărul de 100 familii¹⁾.

La început fie-care trib, seu comunitate de familii stabilite pe teritoriul Romei, avea se de câte o centuria, seu 100 de călărași, celeres²⁾. În fruntea fie-cărel centurie militare se afla câte un centuri (centurio³⁾ seu centurion (centurio⁴⁾); la Dionysiu *éxatovâpyjç*⁶⁾.

Pe lângă acești centurioni seu căpitani de centurii, ni se mai prezintă în organizațiunea veche a poporului roman încă o altă clasă de demnitari, sub numele de Centumviri. Membrii acestui colegiu erau aleși după triburi, câte trei pentru fie-care trib.

Caracterul primitiv al acestei instituțiuni antiquissime era militar, întocma ca al centurionilor seu căpitanelor de centurii.

Centumvirii constituiau la început un înalt tribunal militar, numit *judicium hastae* (de sigur cu înțelesul de judecătoria *distans*), însemnele demnității Centumvirilor erau *hasta* seu lancea, înaintea tribunalului centumviral era înplântată o hasta. Martial numesce colegiul Centumvirilor, «*gravis hasta*»), adică tribunal (ostășesc) de o înaltă autoritate; Silviu Stațiu i dă numele de «*moderatrix hasta*»⁷⁾, adică tribunal (ostășesc), care guvernază.

Însă în timpurile din urmă ale republice!, colegiul cel pondéras al Centumvirilor ajunsese a fi numai o umbră a însemnătății sale de odată; un simplu tribunal de arbitrii, chemat să judece mai cu sernă în ceștiunile de ereditate, unde se tracta de originea familiară a averilor.

Centuriile, seu comunitățile- militare administrative de câte o 100 de familii, au format baza dreptului public în toate ținuturile pelasge, încă din cea mai obscură vechime.

¹⁾ Moiumscii, Rom. Gesch. I. 65.

²⁾ *LiTi* lib. I. 13.

³⁾ **Yarronis** L. L. lib. V. 35: Centuriae qui sub uno centurione sunt, quorum centenarius Justus numerus.

⁴⁾ *Yegetii* lib. II. 8: Erant etiam centuriones, qui singulas centurias curabant: qui nunc centenarii nominantur.

⁶⁾ **Dionysii** lib. II. 13.

⁶⁾ *Martialis Epigr.* VII. 63. 7: miratur adhuc centum gravis liasta virorum.

⁷⁾ *Stații Silv.* IV. 4. 43: Cessat centeni moderatrix iudicis hasta.

în Hispania, comunitățile naționale sub numele de centuria e, au continuat se subsiste chiar și în timpul dominațiunii romane; aici fie-care centuria corespunde din punct de vedere al organizațiunii politice unui pagus roman ¹⁾). La a. 415 d. Chr. împăratul Honoriu promulgă o lege, prin care desființează pentru tot-de-una în imperiul de apus instituțiunea cea nelegală a centenarilor, cari, după cum ne spune textul acestei legi, î-și atribuiau dreptul se împărțescă poporul păgân în centurii ²⁾). În Galia, în provinciile germane de lângă Ren și pe teritoriul Ligurilor, ni se prezintă de asemenea centuria, ca cea din urmă subdiviziune administrativă. În fruntea unei centene se afla un centenariu, cu atribuțiunile unui judecătoriu mic, seu jude de sat ³⁾).

Același sistem de administrațiune comunală îl avuse și Românii din peninsula balcanică. Aici centenele ne apar sub numele de zatoovotsjta ⁴⁾, întocma după cum pe teritoriul României se numesc și astăzi cătune subdiviziunile administrative ale unei comunități rurale.

La populațiunea de origine pelasgă din Dalmația autoritatea civilă și militară a comunelor era constituită în evul de mijloc tot pe baza centenelor ⁵⁾). Pe teritoriul Transilvaniei și al Ungariei, Românii au format încă din timpuri depărtate o miliție stabilă pentru apărarea castrelor și frontierelor, juxta antiquam et laudabilem consuetudinem. Aceste comunități militare și-au avut centurionii, seu centenarii și, până în secolul al XII-lea («).

¹⁾ C. I. L. voi. II. nr. 1064.

²⁾ Codex Theodosianus (Ed. Godofredi, a. 1665) Tom. VI. 291. an. 415: Irapp. Honorius et Theodosius AA Chiliarchas insuper, et Centenaries, vel qui sibi plebis distributionem vsurpare dicuntur, censuimus removendos.

³⁾ **Baluzii** Capitularia reg. Franc. Tom. I (Ed. 1677) p. 19: «Decretio Childeberti régis data circa annum 595: Si quis Centenarium aut quolibet judicem nolucrit super malefactorem ad prindendum adjuvare, etc.— Cf. Ibid. Tom. I. p. 690. — Du Cange, Gloss. med. et inf. lat. v. Centena: singuli comitatus, pagi seu territoria et regiones dividebantur in Centenas, quibus praeerant minores judices ... qui a Centena Centenarii appellabantur ... Dicta vero Centena a centum familiis quibus constabat.

⁴⁾ Nicetns in Alexium III. 2, după un anumit codice (Vedf Da Cange Gloss, med. et inf. graecitatis v. xatoûva). — Tomiätscliek, Zur Kunde der Hamus-Halbinsel (Sitz.-Ber. Akad. d. Wiss. Phil. hist. Classe, XCIX B. 486): Unter Isaakios II Angclos (1185 fg.)

⁵⁾ argen doch noch immer die Schiuchten des Haemus und der Rhodope zahlreiche wlachische x

Hist. di Dalmația (Veneția, 1674) p. 212: Vengono anco iui nominali alcuni ^e

ⁿ'ci, ii che in Croato si dice Satnitk, e significa capo di 100, huomini, e è ii me-

^{cn}e Centurio, in Latino, e di questi ve n'erano anticamente molti. ^egestr.

Varad. § 44. An. 12.: quod praenominatus Vaiavoda... cum esset

O tradițiune importantă istorică despre instituțiunea centenarilor, seu cătunarilor, la populațiunea română de la Carpați o aflăm în cea mai vechia cronica medievală a Ragusei.

Reproducem aici partea privitoare la aceste căpetenii vechi ale triburilor pastorale române :

«în an. 743 a venit și s'a stabilit (pe teritoriul Ragusei) popor forte mult din Bosnia . . . și au mai venit -și Murlaci din pădurile de asupra Narentei, mai mulți Cătunari, dintre cari unul era cap peste toți, și venise cu o mare mulțime de animale domestice de diferite rase..... An. 744. Eer după ce au venit 6meni Valachi din Dogiu ¹⁾, ei începură se pună la cale ca se separeze pe fie-care generațiune pentru sine însași, fiind 6meni cu averi mari, de aur, argint, vite și alte lucruri, între cari erau mulți Cătunari, și fie-care din aceștia se considera ca un comite, având fie-care directorii și ei. Unul era mai mare peste cai, altul peste vitele cele mari, altul pentru animalele mai mici, altul peste porci; unul pentru rânduia casei, și altul, care se dea ordine la supușii amintiți mai sus. Apoi era unul peste toți, care se cheama Marele Cătunariu și acesta era din nemul Păstorilor, fiind-că ast-fel se numiau ei, considerându-se ca nobili, atât erau ei de avuți de vite, și mai cu seamă de oi. Acești Cătunari amintiți mai sus făcură un sbor (consiliu general) și impartira poporul în trei clase, după starea fie-căruia. În o parte se aflau oamenii de nern (nobili), în alta oamenii din popor, iar în a treia servitorimea, fiind-că venise din Valachia atâtea slugi pentru vite, încât formau o mulțime mare de oameni» ²⁾.

eorum centurio et ipsi castrcenses. — Ibid. § 254. a. 1216: Castrensens de CI us de centurionatu Agad.

¹⁾ Aici sub numele Dogiu, înlocuit mai la vale prin terminul de Vulachia, avem a înțelege teritoriul Daciei vechi.

²⁾ Cronica la più antica di Ragusa, scritta, per quanto pare, nel XIII secolo, ricopiata da un Ms. molto antico, e consumato. Manuscris în Biblioteca Academiei jugo-slave din Agrara sub Nr. II. d. 160: (An.) 743. Vensero asai gente de Bosna... et eziam vensero de Murlachi da bosco sopra Narenta, piu Catunari, fra li quali era uno capo sopra tutti, e vensero con grande multitudin de bestiamc de diverse raxon ... (An. 744). Et dopo che sono venuti homeni de Dogiu Valasi, de quclli tora (hora) comenzarno far modo di spartir ogni generazion per si (se). Perche parici Valasi escndo ricchi de avere, d'oro, d'argento, bestiame, et altre cosse; fra li quali erano molti Chatunari, che ognuno se stimava come Conte, et ogni uno aveva soi Naredbenizi (direttori). Chi era governor di cavali, chi alo bestiame grande, chi alo minuto, chi aii porzi, chi servia a la ordinazion de la casa, chi stava per comandar aii diti subject!. Pur era uno sopra tutti, quai si chiamava Chatunar

După cum vedem, Analele cele vechi ale Ragusei fac amintire de trei grupe de migrațiuni pastorale, cari se stabilise pe teritoriul acestui district.

O grupă de păstori venise din Bosnia, alta din pădurile de asupra Narentei; era a treia, cea mai numerosă, mai avută și mai bine organizată, era compusă din păstorii valachii, cari venise din Dobruja, sau din Valachia, de la Dunărea de jos.

Această migrațiune din urmă este în tot cașul anterioră erei creștine. Noi avem aici numai un resunet al unor evenimente din timpuri depărtate, o tradițiune despre mișcarea cea mare a triburilor pelagice de la Carpați către părțile de apus ale Europei.

Ca nume și ca instituțiune, Hecatonchiriul lui Hesiod corespunde la Centumvirii din timpurile vechi ale Romei și la marii Carpați ai triburilor pastorale de la Carpați).

4. *Arimi (Arimani, Râmi, Arimaspi, Arimphaei) în Dacia,*

Cea mai estinsă, mai civilizată și mai resboinică populațiune pelagică în părțile de nord ale Dunării și ale Mării negre, au format-o în timpurile primitive ale istoriei așa numiții Arimi.

Arimii ridicară la cea mai înaltă gloria puterea militară și politică a Pelasgilor.

Teritoriul ocupat odată de această națiune în Europa, Asia și Africa, a fost foarte vast, și numele Arimilor, Arimanilor, Ramilor sau Ramnilor, cum se mai numiau ei, a rămas prin tradițiune, prin legende și prin numiri de localități, în memoria diferitelor populațiuni din cele trei continente.

Cea mai veche amintire despre Arimii de la Carpați și Istru, noi o aflăm

grande, et era della stirpe Pecorale (Pecorale); perche si chiamavano cuxi (cuxi) per nobiltà, tanto erano ricchi de bestiamc maxime pecore. Quali diti Carpați fecero fare un sboro (consiglio generale) et per suo chaso (chaso) fecero spartia de populacto in tre parti: in una parte gentilorani, in altra populi, in terza servidori; perche tanti servidori erano venuti de Valachia con bestiame, che erano gran quantita de homini (A se vede și Cronica publicată de Makulov în Haca-Ionaiiu *OIL*. ueipii'ieckHXt naimiiii-xi. " ^{au}T^oniicaTc.i}ix'6/[yopoBiniKa. St.-Peterburg, 1867, p. 305—315).

) O legiune romană avea în timpurile vechi 55 de centurioni și 5000 de soldați (Vegetiu, H. 8). Când Hesiod ne spune așa dar, că Hecatonchiriul avea fie-care câte 50 capete, este afară de orice îndoială, că densul voiesce prin această espresiune figurată ice, ^{C!}* n^e-care Hecatonchir avea sub ordinele sale alți 50 hecatonchiri sau centurioni mai mici.

la Homer ¹⁾, care ne spune, ca teribilul gigant Typhon,— care ajungea cu o mână la răsărit, cu alta la apus ²⁾ — care se luptase cu Titanii și cu Giganții în contra coalițiunii deilor,— a fost din țera Arimilor.

Acest Typhon, un adversar violent și neîmpăcat al populațiilor de altă rasă, umpluse de terore, prin incursiunile și răsbôiele sale, tote regiunile Asiei anterioare și ale Egiptului.

În tradițiunile naționale ale Grecilor, el este înfățișat ca un monstru înfiorătoriu, care după ce cucerise lumea de la răsărit până la apus, voia să domnescă și peste ceruri ³⁾. În religia osirică, el este reprezentațiunea idealistă a spiritului rău ⁴⁾; ȳr la popoarele dintre Euphrat și Indus, sau în religia lui Zoroastru, Typhon ȳ demonul inamic al genului uman, principiul rului și al întunerecului, anticristul păgânătatii ; și aici el este desemnat sub numele sau național de Ariman, 'Apsijj.ay.oc, 'Ap' .piâyvjc ⁵⁾.

Un alt erou al anticității pelasge era adorat pe teritoriul Panoniiei și în suburbele Romei sub numele de Arimanus ⁶⁾. Acesta era Prometeu, regele martir al Scythiei de la Carpații, reprezentantul civilizațiunii pelasge din epoca de petră, numit în limba religioasă Mithras.

La Umbrii, pe al căror teritoriu noi aflăm un vechi oraș numit Ariminum, Joc, părintele deilor și al oamenilor, mai avea și epitetul de Armunvis ⁷⁾, adică Jupiter al Arimilor, întocmai după cum la vechii Romani divinitatea supremă a cerului era numită și Jupiterum; ȳr la Capadocia Ziuç Aaxlv] *).

În fine, Marte, puternicul deus al răsbôielor, a cărui reședință se afla pe teritoriul Geților ⁸⁾, încă purta epitetul de Arimanus ¹⁰⁾; ȳr o fică a sa era numită 'Apj.ov!a.

La familia etnică a Arimilor de la Dunăre aparține și populațiunea cea avută de aur din regiunile centrale ale Carpaților.

*) Hoilicri II. v. 783: siv 'Apjioic, 3<h ipaal Tu!f<ueo; ?jjip.sva; stivat.

ȳ) Apollodori Bibi. lib. I. 6. 3.

ȳ) Hesiodi Theog. v. 836 seqq.—Apollodori Bibi. lib. I. 6. 3.

ȳ) Lepsius, Ueber den ersten Agypt. Gotterkreis, p. 48 — Plutarchus, De Isid. c. 41.

ȳ) riutarcluis, De Isid. c. 46.

6) C. I. L. voi. III. nr. 3414. 3415.— Ibid. vol. VI. nr. 47.—CI. mal sus pag. 370.

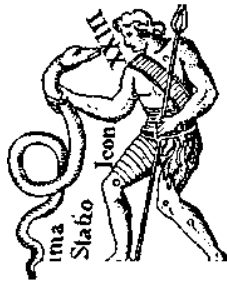
ȳ) Husclike, Die Iguvischen Tafeln. II-a. 7. pag. 20. 322.

"J Sraljonis lib. XII. c. 2. 5.— Cu epitete naționale, Joe era adorat la Dodona ca Xsi; l[s/.aof.xsc, pe vorful muntelui All)an ca Jupiter L a t i a l i s și în Caria ca Xeû; Ki.p'.o;.

B) Val. Flacci Argon. VI. v. 619: Ecce autem Geticis veniens Gradivus ab antris.

ȳ) Plutarchus, Themist. c. 28 fine.— Dcul Marte sub numele de Hirmin este amintit și în cronica medievală a lui Witechind: quia Hirmin..... graece Mars dicitur (Grimm, D. Myth. I. 1854, p. 327).

După tradițiunile culese de Herodot de la Grecii de lângă Marea neagră, Atrathysus, protopărintele Agathyrsilor de lângă râul Mâp'.ç (adî Mureş), a fost un fiu al Echidnei *) ; ér după Hesiod Echidna era din țera Arimilor ²⁾. în Odyssea lui Homer, Arimil de la Dunăre sunt amintiți sub numele de Erembi ³⁾, seu Arambi, după cum rectifică acesta numire Posidoniu, filosoful stoic din sec. II a. Chr. ⁴⁾. Aici litera *b* reprezenta un sunet nasal,

pe *n*, Arambi = Aram n i ⁶⁾.

Aceiași Erembî ne apar la Dionysiu Periegetul cu epitetul de munteni, opsav-cȚioc Tot-o-dată Dionysiu mai face în poema sa geografică o alusiune destul de evidentă, că Erembil locuiau lângă munții Rhipaei ⁶⁾ și că erau din genul Titanilor ⁷⁾. în tradițiunile epice ale anticității, noi mai aflăm și alte amintiri importante

despre țera Arimilor din

nordul Thraciel.

241.—Kjeuraunuî Ariman, după plamsfêrul egiptean al lui Kircher. —Dupuis, seu țera Hyperboreilor — aceea, unde se afla bă- Origine de tous les cultes, Atlas Pl. 6. ⁸⁾ La Hesiod, regiunea de lângă muntele Atlas — ⁹⁾ sau țera Hyperboreilor — aceea, unde se afla bă- ¹⁰⁾ numită è pî\>. vT] ¹¹⁾ l f l

Yaia ⁸⁾.

Sub numele de ep»|AVT) facă ne apare în Odyssea lui Homer ⁹⁾ și teritoriul cel legendar al Hyperboreilor, unde se retrăgeau sufletele eroilor decedați spre a se bucura de o vieță eternă si fericită ¹⁰⁾.

Aici terminul de ipsjxv] aplicat la -fata, este — în ce privesce originea si semnificațiunea sa — numai un simplu epitet geografic, format din numele etnic al Arimilor, Arimanilor seu Arâmnilor.

Autorii grecesc! au cercat în toate timpurile se" reproducă în scrierile sale

¹⁾ Herodoti lib. IV. 9.— Echidna mai apare si ca fca lui Agathyrsos I și mama lui Agathyrsos II (Roscher, Lex. d. gr. u. rom. Myth. I. 1214). ²⁾ Hesiodi Theog. v. 304. ³⁾ Homed Odys. IV. 84.

⁴⁾ Strabonis lib. XVI. 4. 27.— După A v i e n u s (Doser. Orb. v. 271) nigri Erembi locuiau in apropiere de Gadcs. Cf. mai sus pag. 417.

⁵⁾ Schnhardt (Vokal.d. Vulgàrlat. III. 93 — 4): Samnium = sabnium; somnus = sobnus; scamnum _ scabnum.

⁶⁾ Ulonysli Per. v. 962—3: Rpît; àvr.itÉpoitav uifxi piitrv Ç5'fJp>'° | Xunpôv ôpEcxqnuv Jt/p>—

⁷⁾ Dloiiysii Per. v. 180: T^aivjtat ooSat Epîlip&v. - Meslodi Theog. v. 209.

⁸⁾ Hesiodi Theog. v. 334.

⁹⁾ Homeri Odys. XXIV. v. 106.

¹⁰⁾ I'iatonis Axiochus, la fine.

numirile etnice și geografice ale Barbarilor sub o formă, care se aibă ddue înțelesuri, unul originar grecesc și altul derivat barbar *). 'Epejivr) -tout cu înțelesul seu geografic este țera Eremnilor seu Ara m n ii or; 6r cu înțelesul etimologiei grecescT, ipqivTj -/«Ca este țera cea negurosă, negră si înfiorătoare ²⁾.

Acclași epitet geografic, însă sub forma de spuavoc, ni se presintă si în Argo-nauticele lui Orpheu. Aicî cetatea cea puternică a lui Aiete, care domnia și peste, regiunea Colchilor, este numită Τίφυο? epujiv<5v ³⁾. In aceeași poemă, râul Phasis, séu Buzéul de astă-dî, este numit <î>âo:ç èpujxvdç și <Ma'.ç soJt>p,svfjç ⁴⁾. Caracterul geografic al acestui epitet î-l aflăm și mai bine précisât la Dionysiu Periegetul, care ne spune pe basa unor fântâni vechi, dar astă-dî dispărute, că râul Phasis isvoresce din muntele Arm e n io s, au' oOpâOc *Ap{iev£oio ⁶⁾.

ArimiT, sub forma de A r m e n Î, ni se presintă și la Pliniu. într'o notiță geografică, estrasă nu seim din ce autor vechiu, densul amintesce în apropiere de munții Ceraunicî, séu de munțiiCerneî, pe Arme nochalybes ⁶⁾, seu pe faurii de fer din țera Arimilor. Sunt aceeași măiestrii celebriî în lucrarea metalelor, pe cari Eschyl i numesce în o formă alterată cu intențiune, XâXu(3=c av^jispot ⁷⁾, dând ast-fel cuvântului de Armeni séu Arimenî înțelesul grecesc de avijij-spoc, adecă barbari, inhuman!.

Arimî de la Dunărea de jos ni se presintă în fântânile geografice vechi si sub numele de R a m i.

După Ptolemeu, unul din orașele cele mal însemnate ale Daciei meridionale purta numele de R a m i da va ⁸⁾, adecă cetatea Ram i Io r séu Râm i Io r. După distanțele de longitudine și latitudine, ce le aflăm la Ptolemeu, orașul

⁾ Micali, L'Italia avântii ii dominio dei Romani (Ed. 1826) I. 40: i Greci ... ebbero mai sempre vaghezza far convenire al proprio idioma Io voci straniere che dinotavan l'origine e i costumi delle nazioni ... ne solamente le città e le province, ma i mari, i fiumi e gli uomini etc.— Platonis Critias (Ed. Didot, Voi. II. 254).

²⁾ Schimbarea lui a în e în numele Arimanilor ni se presintă și în părțile de apus ale Europei; ast-fel în o diplomă a imp. Conrad din 1039 în loc de arimanos și arimanas aflăm e ri m an os și e r im anas (B a l u z i i Capit. II. 899).

³⁾ Orphel Arg. v. 764.

<) Orphel Arg. v. 85. 1052.

⁵⁾ Dionysii Per. v. 694. —Tot ast-fel ne spune Procopiu (Bell. Pers. II. 29), că riul Phasis, care în părțile salo de sus se numia Boas (Bosa) isvoresce Iv 'Apfieviotî. Cf. ibid. Bell. Goth. IV. 2.

⁶⁾ Plinii lib. VI. 11. 1: Ultra sunt Colchicae solitudines, quarum a latere ad Cerau-nios verso, Armenochalybes habitant.

⁾ Aeschylt Prom, vinct. v. 715—716.

⁸⁾ Ptolemael Geogr. lib. III. 8. 4.

> 'dava se vede a fi fost aşezat în regiunea de astă-dî a Buzëului şi a Si-
ctului de jos.

O altă grupă de Râmi î-sî avea locuinţele sale în apropiere de catenele
• casului *). Acesta notiţă o aflăm la Pliniu. Insă nu putem sci, dacă fân-
Inile ecografice grecesci, de cari s'a folosit autorul roman, nu înţelegeau
„m-va aici Caucazul Daciei.

O populaţiune cu numele de Ryndaci, înţelege R y m-D a ci ²⁾, era
• abilita lângă Colchî, în apropiere de râul Phasis ³⁾, seu cu alte cu-
inte în aceeaşi regiune geografică, unde se aflau vechii Arimi.

în Argonauticele lui Orpheu aflăm un oraş numit 'Ef>p.wvt<x, situat în apro-
iere de strimtoarea munţilor Rhipaei şi unde locuiau omenii cei măi dreptî,
x*wîaw av&ljw;roc⁴⁾, epitet istoric cunoscut al Geţilor şi al Hyperboreilor.

'Eptuovîa din Argonauticele lui Orpheu se pare a fi una şi aceeaşi localitate cu -
asul amintit de Ovidiu sub numele de Romcchium⁶⁾, a căruî poziţiunc
;ografică se află tot lângă strimtdrea munţilor CeraunicT, sèu ai Cernei.

în fine un oraş din părţile meridionale ale Daciei, purta în timpurile admi-
straţiunii romane numele de Rom u la. Avem aici de sigur numai o formă
tinisată. O parte din ruinele acestui municipiu înfloritiei!, unde se întâlneau
itru drumurî importante romane, se măi cunosc şi astă-di pe teritoriul sa-
lui Raşca (=Râmsca) din judeţul Romanaş. Originea numirii este fără
doielă anterioră epocei romane.

Vechii Arimi din nordul Thraciei, contemporani cu deii cei măi ai po-
> rului pelasg, Uran, Ianus, Saturn, Marte şi Apollo, măi figurează în fân-
nile posterioare grecesci şi sub numele de Arimaspi, adecă Arimaspi ^{o)},
simplă formă dialectală a numelui de Arimi.

*) **Plinii** lib. VI. 7. 2: Sunt qui circa Macotin ad Ceraunios montes has tradant
ntes... et ad juga Caucasicas i Catalas, Imaduchos, Ramos.

*) înlocuirea lui m cu n înaintea unui ei ni se presintă adese-orî în limba latin. I, ast-fel:
idem, quendam, quorundam.

*) Ricse, Geogr. lat. m i n, p. 45. Pentru formă vedî Ermingaulo (ibid. p. 33). — în
spania aflăm pe un Rhyndacus comandant al locuitorilor din Uxama Argclorum,
• i emigrase în timpurile preistorice de pe teritoriul Daciei. Cf. mai sus pag. 699.)

Orphel Arg. v. 1136.) **Oiidii** Met. lib. **XV. v. 705.**

) Sufixul antic pelasg în as c us, a sea, s'a măi păstrat până astă-cî în ţinuturile
Ince ale Italiei, unde aflăm localităţile numite Rimasco, Romagnasco (Vedî mal
P- ')• Pe o monetă a Carnuţilor, din Gallia, cari aparţineau la naţionalitatea
railor, aflăm numele de Arimacios (La Grande Encycl. v. Gaule, p. 611). La poporul

Xu ascu s' a păstrat în numele familiari: Ionaşcu, Dumitraşcu, Lupaşcu etc.

După Stephan Byzantinul, Arimaspii aparțineau la -gintea Hyperboreilor,

Aristea din Proconnes, celebrul poet și profet al M Apollo, care trăise după unii în timpurile lui Homer, caracterizează ast-fel pe Arimaspi : «ResboinicI mulți și forte puternici, avuți de ergheliI, de turme și ciredi de vite; bărbați cu pletele stufose, ce fâlfâie în aer ; cei mai robusti din toți oamenii, având fiecare câte un ochiu în fruntea sa cea frumoasă»²⁾.

Arimaspîi locuiau în părțile meridionale ale munților Rhipaei, seu Carpați, după cum ne spune istoricul Damasc din Sigeu³⁾, care trăise în timpurile lui Herodot⁴⁾.

De asemenea scrie Pliniu: Arimaspii, după cum ne spun unii, sunt vecini cu poporele din părțile de

242. —Un Arimaspi în luptă cu grifonul păditoriu de aur. Artistul ne înfățișează tipul Arimaspiului ca o figură înaltă, sveltă și titanică, plină de energie și seriozitate, cu pletele lăsate pe umeri, purtând pe cap o căciulă turcănescă plecată cu verful înainte, îmbrăcat cu o cămeșă lungă până la genunchi, încins peste mijloc și ținând cu mâna stângă un scut rotund⁵⁾. Desemn de pe o teracotă din muzeul de la Louvre. Daremberg et Saglio, *Diet. d. antiq.* Tome I, 424.

¹⁾ Stepliini Iy/., v. 'Ap!iaoitol.

²⁾ Sitzungsber. d. k. Akad. d. Wiss. Phil.-Hist. Cl., CXVI Band, p. 758.

³⁾ Danmstls Sagens frag. I, in *Fragm. Hist. gr.* II. 65.—Eustathii Comm. in *Dionys.* v. 32.

⁴⁾ La Orpheu (*Arg.* v. 1063), Arimaspii sunt vecinici Sauromații și cu Geții.—După poetul Lucan (*Phars.* Uf. v. 295) Arimaspii locuiau între Pontul euxin și Columnele lui Hercule.— Cf. Strabo, XI. 6. 2.

⁶⁾ După Pliniu, Arimaspii au fost numiți mai înainte Căci dări (IV. 19; Arimaspi antea Cacidari [appellati]); o numire, care nu este nici grecescă, nici latinată, și care aparține idiomei, ce se vorbea în regiunile locuite de Arimaspi. După DioCassiu (LXVIII. 8) și după Jornande (*Get.* 10), Dacii erau împărțiți în două clase sociale. Cei mai de nem și mai avuți erau pilophori sau pileați, adică aceia, cari purtau căciule, după cum i vedem reprezentați pe monumentele de artă ale Romanilor; era o clasă a formă poporul de jos, Capillati, Comați, xolj.f]tai. Arimaspi?, cari purtau căciule pe cap și-și legau pletele lor cu fire de aur, aparțineau în mare parte la clasa cea nobilă a pilophorilor. Terminul de Cacidari, cum îl aflăm în edițiunile lui Pliniu, nu ne este transmis exact. Vechii copiatori ai manuscriselor au considerat pe *ol—d*, cetind Cacidari în loc de Căciolari. Cuvântul grecesc *ntXot>opoi* este numai o simplă traducere a numelui vechiu indigen Caciolari. Chiar și astăzi poporul român numește Căciulari, pe cei ce poartă căciule înalte țurcănesci.

escerea din care suflă aquilonul (Boreas, séu vântul de nord), și care loc se mcscc Gesclitos (probabil un cuvent corupt în Ioc de Desclitos, deschis). Acești Arimaspi sunt în răsboi continuu pe lângă mine, cu grifoni, un gen de animale sburător, cărî după cum ne spun legendele, estrag aurul din vitățile pământului, și-1 apără cu o nespasă înverșunare în contra Arimaspiilor, cărî cercă se-1 răpescă ')*

Pescerea lui Boreas, lângă care locuiau Arimaspiii, se afla după Iliada lui Homer în munții Rhipaei²⁾; după Siliu Italic pe teritoriul Geților³⁾.

La Dionysiu Periegetul⁴⁾, Arimaspiii mai au și epitetul caracteristic de ariman (apeijxavsE; s. ape'.(iâvtoi) ; un cuvent, care, după terminațiunea și după forma sa radicală, nu aparține limbei grecesci.

Prin tenninul de ariman și ari manian, Dionysiu ne pune în lumină numele vechiu național al Arimaspiilor; de altă parte însă, densul voiesce, ca acesta numire se aibă și un sens etimologic grecesc: că Arimaspiii erau arimanii, adică bmenii resboinicii, sau inspirați de deul Martc⁶⁾.

Același epitet de ariman și i-1 aplică Appian și Colchilor⁶⁾, celor făimoși pentru lâna lor de aur, ale căror locuințe se aflau, după cum seim, în regiunea geografică a Carpaților, sau a vechilor Arimanii.

Istoricul evreu Flavius Josephus, care trăise în sec. I d. Chr., numesce arimanii pe Lusitani și pe Cantabrii⁷⁾. în alt loc densul ne spune, că Iberii cei vechi, "Iapeț ol TtâXat, adică populațiunile barbare ale Hispaniei, se numiau Twjiafoc, adică Romani⁸⁾, cu tote că după cum seim, Hispania, de abia în timpul lui August, a fost pe deplin cucerită. Avem aici aceeași numire etnică de arimanian, însă sub o formă mai nouă.

Numele de Arimanii, ce se atribuia în general populațiunilor pelasge din peninsula iberică, ne pune în lumină faptul, că ele aparțineau la familia cea mare a Arimilor sau Arimanilor, din părțile de răsărit ale Europei, de unde emigrase în timpurile preistorice⁹⁾. *) Plinii lib. VII. 2. 2. *) Homei-i Ilias XV. 171; XIX. 356.

³⁾ Siliu Italic. Pun. lib. VIII. 500-501:

..... Calais, Boreae quern rapta per auras
Onthia, vago Geticis nutrit in antris.

⁴⁾ Orbis Descr. v. 31: nai^t af51,uxvlo;v (Var. à^-.jjwvî.uv) 'A pt|t<î3itûiv.

⁵⁾ Eustathii Comm. in Dionys. v. 31.

⁶⁾ Appian Mithr. c. 15: KoXxouç, ε>,oç apsi|uxvet.

⁷⁾ FI. Josephi Bell. Jud. II. c. 16. 4: -μ\α w AuaitavOw xal Kavtâpπiuv afmu.âv£ia.

⁸⁾ FI. Josephi c. Apionem lib. II. 4: "I^pît τΟΥV oi nâXat xa'. Tupfjvol xat St<

se vede mai sus p. 692 seqq.

Arimil de la Dunărea de jos ne mai apar la autorii romani și sub numele de Arimphaei; la Herodot 'OpYif[j.j;ato']..

Despre aceștia scrie Pliniu: Acolo, unde se termină catena munților Rhipaei (adecă în apropiere de Marea neagră), aflăm, că locuiesc dre-carî Arimphaei ¹⁾, un popor, ce nu se deosebesce de Hyperborei. Arimphaei locuiesc prin pădurî; se nutresc cu fructele arborilor, și au moravuri blânde. Din care cauza, cî sunt considerați ca sfinți chiar și de triburile barbare ale populațiilor vecine, carî nu le fac nici un rău, nici lor, nici acelora, cari vin să-si caute un asii la donșii. Er dincolo de Arimphaei, pe câmpii deschise, locuiesc Scythi și Cimeri ²⁾.

În acesta notiță etnografică, termenul de Arimphaei este numai o simplă transformare fonetică în loc de Arimphaei. Un sat românesc din Bănat, Ramna, ne apare în documentele istorice și sub forma de Rampna și Rafna ⁸⁾.

În fine, Arimphaei, vechii locuitori ai Daciei, mai erau numiți Rumoni și Rumuni. Acesta rezulta din numele principelui dac Rumon ⁴⁾ și din numele localității Sclavinum Rumunnense ⁵⁾, astăzi Slăveni în jud. Roman. Originea acestor forme este în tot cașul anterioră ocupațiunii romane ⁶⁾.

Venim acum la tradițiunile poporului român cu privire la faimoșii Arimi, ce locuiesc odată pe teritoriul Daciei vechi.

Unele din aceste tradițiuni ne înfățișază pe Românii de astăzi ca autohtoni la Carpați și la Dunărea de jos, ca descendenți ai unu popor vechiu, numit Rămnic și Rămnic, cari locuiesc odată în regiunile acestea.

«Românii», ne spun aceste tradițiuni, «nu au venit de nicăieri, ci s'au pomenit aici» ⁷⁾ — «Românii, de când sunt ei, au stat tot pe aceste locuri» ⁸⁾

¹⁾ O cetate de moșneni din (j. Buzău) mai poartă și astăzi numele de Rîmbeș (Iorgulescu, Diet, geogr. 150. 561.

²⁾ *Historia* lib. VI. 14. 2: *Ibi quoque (ubi Rhipaeorum montium deficiunt juga) Arimphaeos quosdam accepimus, haud dissimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis in montibus, alimenta baccae, capillus iuxta feminis virisque in probro existimatur: ritus elementares. Itaque sacros haberi narrant, inviolatos esse etiam feris accolarum populis: nec ipsos modo, sed illos quoque qui ad eos profugerint. Ultra eos plane jam Scythiae, Cimmeriae etc.*

³⁾ Pesty, A Szor. Bănsăg. II. p. 470.

⁴⁾ *Historia* lib. XVII. c. 12: *Duxerat (Zizais) cum ceteris Sarmatis etiam Rumonem et Zinafrum, et Fragiledum subregulos (a. 358 d. Chr.)*

⁵⁾ *Jornnndls De Get. orig. c. 5: a Civitate nova et Sclavino Rumunnensi, et lacu qui appellatur Musianus, usque ad Danastrum.*

⁶⁾ A se vedea capitulele următoare.

⁷⁾ *Dcnsnșinnu, Cest. i st. Respunsurî. Corn. Michăescî (Muscel).*

⁸⁾ *Ibid. com. Jorescî (Covurlui).*

„ggj sunt aici de la începutul lumii»¹⁾),---că «sēménfa nostra este de la uricsi»²⁾ —S' m fi^{nc}> ^ «Românii de asta-dî s'aû numit mai înainte Râmni și Râmleñi»³⁾).

Sub numele de Râmleñi ne apar Românii de la Carpați și în fragmentele, ce ne au mai rămas din poezia ndstră vechia eroică. În orașunile, ce se țin la nunțile tēranesci—după un rit vechiû, numit «lege românescă»,— colacerii mirelui, ne spun în dialoguri rimate, că ei sunt voinici de călărime, că vin e cai măi iuți ca smei, cu capete de Ici (grifoni), și că sunt oștenî, carî se chiemă Râmleñi⁴⁾).

În cântecele bētrânesci, Iovan Iorgovan, unul și același cu Hercule din timpurile pelasge, este numit «ficior de Râmleñi»⁵⁾ și «căpitan Râmleñi»⁶⁾. În alte variante, epitetul seu de Râmleñi este înlocuit prin cuvintele mal ușor de înțelese «Român»⁷⁾ și «mocan».

Acești Râmleñi, din tradițiunile populare române, nu au de a face nimic, cu vechii locuitori ai Romei, nici cu vechii cetateni ai imperiului roman; ei reoresintă după ideile poporului român numai o naționalitate străvechiă și autohtonă a acestor țeri.

Cuvântul Râmleñi din punctul de vedere al etimologicii sale, este numai o transformare fonetică a termenului vechiû de Râmleñi.

Trecerea lui *n* în / și a lui / în *n* este unul din fenomenele vechi ale limbii române⁸⁾. O localitate din Bănat, numită adî Radimna, ne apare în documentele istorice și sub forma de Radumlya⁹⁾.

Termenul de Râmleñi era cunoscut în imperiul roman încă înainte de nvasiunea Slavilor.

Pe o vechia inscripțiune din muzeul Capitolin ne apare un Heracles Iovanius¹⁰⁾. Este același epitet de Râmleñi, pe care îl are Iovan Iorgovan, seu Hercule, și în cântecele eroice ale poporului român. O loca-

¹⁾ Ibid. com. Cosmesci (Tecuci).

²⁾ Ibid. com. Bordeiu-verde (Brăila), Podeni (Prahova).

³⁾ Densușlăiu, Cest. ist. Respunsuri. Corn. Draja de sus (Prahova).

⁴⁾ Mariana, Nunta la Români, pag. 476. 480.—Teodorescu, Poesii pop. 177.

⁵⁾ Teodorescu, Poesii pop., p. 419.

⁶⁾ Alecsandri, Poesii pop., p. 14.

⁷⁾ Gazeta Transilvaniei, Nr. 140 din 1894.

⁸⁾ Schuchardt, Vokal. d. Vulgärlat., I. 143: Uebertritt des / in *n* und des *n* in / ist
¹_a den romänischcn Sprachen häufig. J) Pesty, Krnssovärmegye, Tom. II. 15.) «nasco
Mus. Capit. I. 60. nr. 30 (Orell. nr. 1607).—Fabretti, Corp. inscr. ital. p. 584.

litate numită Romulianum ¹⁾ exista în Dacia ripensă și alta cu numele de R a m l u m în Thracia.

Arimil de la Dunăre, după cum am vădut, au fost numiți în anticitatea grecescă și Armenî.

Forma acestei numiri ni s'au mai păstrat încă până astă-dî. Cu deosebire în Moldova, numele de Armâni și Armenî este aplicația locuitorii «dintre bălți», seu din delta Dunării ²⁾.

În unele tradițiuni și legende, faimoșii Arimî de la Dunărea de jos ne mai apar și sub numele de Rohmanî, R o c m a n î, Rogmanîși Rachmanî.

Acești Rohmanî, după cum ne spun tradițiunile țăranilor din Bucovina și Moldova, au fost Români, ca și noi. Ei au avut o-dată țera lor numită Țera Rohmanilor, care era situată spre miedă-di de Moldova ³⁾, și nu tocmai departe ⁴⁾. Ei au fost omenii din vechime, pe cari i-a u î n l o c u i t Români de astă-dî ⁶⁾.

Un anumit trib din acești Rohmanî forma o clasă socială deosebită. Ducând o viață ascetică, ci credeau, că vor ajunge la o viață eternă. Acești Rohmanî sunt înfățișări ca un fel de eremiți, émeni de o pietate și bunătate deosebită, venerabili și sfinți, cari mai trăesc încă și astă-dî. În memoria lor, țeranii români din Moldova, din Besarabia și Bucovina serbeză a șaptea di după Pasci, sub numele de P a s c i l e Rohmanilor ^{o)}. Ei locuiesc lângă gurile râurilor, ce curg din Moldova — lângă apele cele mari, în cari se versa tote râurile — în ostrovele mărilor—seu în o pustietate de pe țărmurile mărilor; ei nu au case, ci trăesc sub umbra arborilor, se nutresc cu pernele puștiului, se întâlnesc cu femeile lor numai o singură dată pe an, atunci petrec 9 zile împreună, apoi erăși se despărfesc și trăesc deosebiți, bărbații în o

¹⁾ Anr. Victor, Epit. 40.

²⁾ J Tocilcscil, Materialurî folkl. I. 1319:

Ved o fată di ar mène ă. Nu-î
armeneă-I Moldovencă,
Moldovencă dintre bălți.

O tradițiune analogă ni se comunică din jud. Constanța, com. Dăienîr «Se spune de bătrâni, ca aici (în Dăienî) erau mai înainte nisce dmenî numiți Armenî» (Cest. ist. Rosp.)
Numele de Armanî sinonim cu Românî-l aflăm și într'un cântec epic din Moldova:

La crâsmuța de sub del		Cu trei fete de arman
Bea Bugcan și Vărgan		Și una de Moldovan.

Sevastos, Căutece molii. 1888. p. 385.

³⁾ Dcngușinnu, Cest. ist. Resp. corn. Bogdănesci (Tutova).

⁴⁾ Ibid. com. Christesci (Sucéva).

⁵⁾ Ibid. com. Golăesci (Iași).

⁶⁾ Marliuiu, Șerb. la Rom., voi. III, p. 171 seqq. — Miklosicli, Wand. d. Rum. 18.

te femeile în altă parte. Acești Rohmani anachoretii își petrec viața lor mult în devoțiuni religioase; sunt oameni foarte buni, și cu moravuri blânde, în care cauza se numesc «Buni»¹⁾ și «Blajini»; ei sunt feriți de orice cat nu fac stricăciuni nimenui, dar nici pe el nu-l superă nimeni; și fiind-că sunt sfinți, el merge după moarte de a dreptul în raiu și se numesc «Fericirii ajin!». Rohmanii aveau o presimțire de căsăl morții; se pregătiau singuri întru ultimul moment al vieții lor; se îmbrăcau în haine de moarte, venia în eoșii, rudele și pretinil, se făcea ceremonia de despărțire; apoi acela, cînd i-a sosit căsăl, trecea singur după un del cu trup cu tot, și se întorceau acasă²⁾.

Acesta legendă, conține după cum vedem, elemente importante istorice. Rohmanii cel buni, evlavios! și sfinți, pentru cari țeranii români din Moldova, în Besarabia și Bucovina mai aii și astăzi un respect religios, se vede a fi unul același popor cu Arimphaei lui Pliniu³⁾ și Mela⁴⁾, cari locuiau prin parir, se nutria cu fructele arborilor; cari își petreceau viața numai în rugăciuni și în adorarea deilor, și erau considerați ca sfinți, chiar și de triburile irbare ale popoarelor vecine; sunt aceiași cu Hyperboreii religioși de lângă unutul Rhipaei, cari trăiau un lung véc de ani, și când viața li se părea sarcină grea, el făceau ultimul ospeț, se îmbrăcau într'un lux bătrânesc apoi se aruncau de pe stânci în mare^{B)}.

După alte legende locuințele Rohmanilor se aflau la Măcării⁶⁾, în lege Mav.âpww v^aot, insulele Fericirilor.

între toate insulele «fericite» ale anticirășil, cea mai sfântă și cea mai celebră fost, clupă cum seim, insula Leuce, de lângă gurile Dunării, astăzi-insula Tpirilor?). Leuce a fost insula consacrată eroilor pelasgi⁸⁾. Aici petreceau, fletele fericite ale lui Achile, Patroclu, Ajax ș. a.

Alte urme despre locuințele Arimilor la Carpați și Dunărea de jos ni se esmă în terminologia topografică. Din aceste notăm aici numai următoarele:

¹⁾ Cf. Buononiae (Orph. Arg. v. 1045) și Euergetae (Făcători de bine) la Steph. Byz.

²⁾ Ibid. com. Bolscii (Roman).

³⁾ Alinii lib. VI. 14. 2.

⁴⁾ Melao Orb. Descr. lib. I. 2. 19.

linii lib. XXVI. 11. 12.-Jiciao lib. III. 5.

⁵⁾ rUn ^{ist > ResPunsu} - Corn. Dolhescii mari (Sucéva). lib. IV. 27. 1; eadem Leuce et Macaron appellata. — Rufl Descr. Orb. v. sedes animarum]

⁶⁾ 543 > ~ Cf. Dioc. Sic. lib. II. 47, - Podani Periegesis

Râma (Rîma), sat (Vâlce).
 Râma, pĕrĕu (Gorj).
 Râmna, 2 sate (Râmnicul-sărat).
 Ramna a. 1475, 2 sate (Bănat).
 Râmescĭ, 2 comune (Vâlce),
 Rama, cătun (Brăila).
 Rymna, localitate, 1274 (Gômôr, Ung.)
 Rima-Szombat, seu Rimanska
 Sobota, oraș lângă râul Rima
 (Gômôr, Ungaria).
 Rigmanĭ, s. (Transilvania).
 Roma, cătun (Buzĕu).
 Romĭa, etim. Romnia, s. (Transilv.)
 Romos, în documentele medievale
 Rams), s. (ibid).
 Romosz și Wolczek, 2 cătune apro-
 piate (Sokal, Galiția).
 Rum, oraș (Vasvâr, Ungaria).
 Rum a, orașel (Sirmiu, Ungaria).

Rum n o, s. (Rudki, Galiția).
 Rum n o, moșia (ibid.).
 Arănescĭ, 3 sate în Moldova.
 Oromescĭ, cătun (Argeș).
 Har a m (Aramĭ), a fost în sec. XIV
 orașul principal al unui districtus
 valachialis din Bănat). In apro-
 piere pe ținuturile Serbiei se află
 ruinele unui castel numit Ram >).
 Arimănesa, loc (Brăila).
 Armeni ș (Armenys), s. (Bănat).
 O r men i ș, s. (Transilvania).
 Rașca, etim. Râmsca, maî multe
 sate în Transilvania și România.
 Lângă satul Rașca din jud. Ro-
 manațj se află ruinele vechiului oraș
 dacic, numit Romula în geografia
 oficială romană.
 Râșcanĭ, 4 sate în Moldova*).

Diferențele de forme sunt numai simple dialectale ⁶⁾.

Legende și tradițiunile Germanilor ne spun de asemenea, că locuințele urieșilor vechi se aflau în ținuturile numite Runtalo, Rimlo (Rim-land) și Rimis ⁰⁾; ér Hrĭmnir, Hrĭmgrĭmr, Hrĭmgerdr, sunt nume proprii de Giganți ⁷⁾.

⁰⁾ Nimirile cu *s* sau *f* final (Romos, Armeniș, Ormeniș) sunt forme rernase din timpuri antice, când se pronunțau de regulă cu o propozițiune, ad Romos, in ArmeniSjCaĭnTarquinios (Italia), Remis în loc de R e m i (Gallia), Pétris (Dacia).

¹⁾ în idiomcle vulgare ale limbei latine iaci aflăm aspirațiunea vocalelor la începutul cuvintelor, maî cu semă sub influența lui *r*, p. e.: harena, harida, harundo, haruspex, hircus, honerare etc.

>) AramșiArim, numele unui eroi național în poezia populară română (Teodorescu, P. p. 627. — Hasdeu, Diet. II. 1660). în aceleași cântece vechi, voinicii, carĭ luptă sub ordinele eroului, sunt numiți Haraminĭ («Voi vitejilor, Haram i nilor >; «Voĭ voinicilor, Haraminilor». Alecsandri, Poesiĭ pop. 64 -69). Acest termen desemna la început n a ț i o n a l i t a t e a omenilor, ce devenise renumiți prin virtuțile lor ostășesc!: însă de la finele evului de mijloc încece sub numele de har ami n ĭ (șerb. haramija) se înțelegeau cetele de haiduci din peninsula balcanică, cari făceau incursiuni și luptau pe socotĕla lor propria.

*) Pe o inscripțiune romană de la Iglĭța T. Rascanius Fortunatus (C.I. L. III. nr. 6203).

⁸⁾ Același caracter etnic ĭ-1 au și nimirile de jocuri țerănesc: Romnia în Țera-romănescă (JipescUjOpincaru,52), Armănesca șiArminescaîn Moldova (Sevastos, Nunta, 280).

«) M i t t h . d. C.-C o m m i s s i o n z. Erforsch. d. Baudenk. XV. Wien, (1870), 143.

⁷⁾ Griuim, D. Myth. 1. (1854), 493: heissen allĕ riesen hrĭmthursar (Râmĭ-turseni).

Monetele arhice ale Daciei. Seria Aismis.

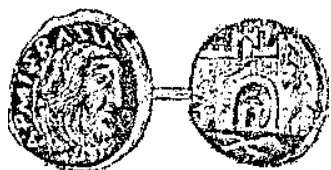
A. Monetele cu legenda APMIZ și APMII BA2IA (evO-

Existența unor monete vechi cu legendele APMIS și SAPMIS a fost cunoscută arheologilor și istoricilor Transilvaniei încă pe la finele sec. al XVI-lea. Esemplarele, de cari fac amintire autorii de peste Carpați, sunt următoarele :

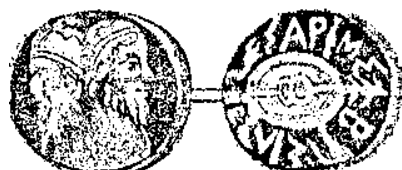
1. O monedă de argint, despre care raportează arheologul transilvan Steph. Zamosius (sec. XVI-lea), că din cauza vechimii era atât de ștersă, încât se cunoscea numai puține litere, dar și acelea rose (numisma argenteum, annis ab hinc plus quam 160 Zamosio in Dacia visum, ita tamen vetustate detritum, ut paucas literas graecas, easque abrasas haberet: APMIS SIA.E. — Benko, Transsilvania, Ed. 1778, pag. 10). Se pare, că despre aceeași monedă scrie Troester (Dacia, Nuernberg, 1666, 129): «Da auch dieses Königes Sarmitz Muntz noch gefunden wird, mit der Überschrift: SAPMIS HAEIAEÎS. Auf der andern Seiten ist eines wilden Schweins Kopf geprägt, der in dem Russel einen Pfeil halt. Zamosius». Sotcrius (sec. XVIII) încă amintesc, că monedă lui Sarmis avea ca emblemă un porc sălbatic cu o săgeta în gură (Schmidt, Die Geten und Daken, p. 60).

2. O monedă de aur, descoperită în 1826 pe câmpurile de arătură de la Turda (Fig. 243).

Av. Un tip cu barbă; legenda APMII BAIIA (eu;). — Rev. Perspectiva unei vaste cetăți cu mururi construiți din piatră tăiată; înaintea porții semnul svastice, după cum se vede adesea și pe teracotele de la Troia; în dreapta figura de jumătate a unui bou cu capul ridicat în sus,

243. — O veche monedă de aur cu legenda APMII BAIIA descoperită în a. 1826 la Turda în Transilvania. După Hene, Beiträge z. dacischen Geschichte. Tab. 1.

244. — Altă monedă antică de aur cu legenda IAPIMS BASIA descoperită în a. 1826 la Turda în Transilvania. După Hene, ibid. Tab. 1.

3. O monedă de aur descoperită în a. 1826 la Turda (Fig. 244).

Av. Un tip cu două fețe, fără epigrafă. Rev. O broască țestoasă, ale cărei piciri dinainte se confundă în parte cu două litere din legenda SAPIME BAIFA (su<0.

4. O medalie, aur (calitate transilvană), care pe la a. 1848 se afla în colecțiunile contelei Eszterhazy din Viena, descoperită, după cum ne spune arheologul Neigebaur, la Grădiște (Sarmizegetusa) în Transilvania. Despre această medalie, Neigebaur a făcut o comunicare în ședința Institutului arheologic din Roma la 4 Febr. 1848 (Bulletino dell' Istituto di corrisp. arch. a. 1848, p. 50). Această medalie avea legenda: IAPMIS BA2IA ?' ca simbol o broască țestoasă. Diametrul era de 1 deget (1 Zoii) și grosimea de >/< deget r, Dacien, p. 39).

5. O monetă de aur în greutate cam de trei ducați reprezentând: Av. Un cap cu legenda IAPMIS BASIAEQS. Rev. Un templu având în lăuntru un altar, pe care arde focul; de o parte o figură umană, de alta un asin, jos două cuțite (Arneth, Sitz.-Ber. Akad. d. Wiss. Phil.-hist. Cl. VI B. 307).

6. O monetă de argint. Av. Un cap cu două fețe, cam în iorma cum este reprezentat Ianus. Rev. SAPIIS BAIIA. O broscă țestosă, pe care se vede un scut și pe scut o lance. De ambele laturi 2 (Arneth, Sitz.-Ber. ibid.).

7. O altă monetă, care face parte din acesta grupă, se află astăzi în colecțiunile muzeului de la Gotha și reprezintă ca tip un cap cu două fețe, cr pe avers portă o monogramă, ce pare a fi .0€ (Könnner, Wien. Num. Zeitschr., XXVII B., 71). Acesta monogramă ar conține astfel literele AP. AT. ('Ap|7j|df^TU)P = ^i^p)- Ultimul cuvânt, eu înțelesul de *dux*, este epitetul homeric al lui Hermes sau Armes (Hymn, in Merc. v. 14. — Cf. Paus. VIII. 31. 7).

După cum vedem din aceste date, pe care le aflăm la autorii de peste Carpați, monetele cu legenda APMIS BASIA se deosebesc prin tipurile, prin legendele, prin metalul din care sunt fabricate, și prin greutatea lor, de monetele cu inscripțiunea SAPIIS, ori IAPMIŪ UAIIA; astfel, că noi avem aici două varietăți de monete, cu tipuri și legende diferite, ce se referă la unul și același rege. Din punct de vedere onomastic, Armes și Sarmis este același nume, 6" de la început fiind numai o simplă aspirațiune dialectală.

Arheologii și istoricii transilvăni, Zamosius, Soterius, Hene și Neigebaur, au considerat exemplarele, pe care le văduse, ca autentice, atribuindu-le lui Sarmis, întemeietoriul presupus al Sarmizegetusci, identic cu Syrmus, regele Triballilor și al Geților, care avuse un război cu Alesandru cel Mare lângă Dunăre.

În anul 1851 consilierul Arneth face o comunicare Academiei de științe din Viena despre monetele cu legenda IAPMIS, pe care densul le consideră de false; însă fără să ne indice urmele reale ale unei falsificări, fie în ce privește tehnica fabricațiunii, calitatea metalelor, ori forma tipurilor și caracterul literelor. Singurul motiv, pe care-l vedem exprimat la Arneth, că nu cunoștem până astăzi nici un rege dac cu numele Sarmis, nu se poate considera ca decisiv. Câte monete antice, cu nume de regi și de principii necunoscuți, nu s'au descoperit până astăzi în diferite părți ale lumii, fără ca se putem susține din punct de vedere istoric, că toate aceste exemplare sunt apocrife.

În ce privește cestiunea autenticității acestor monete, mai este de lipsă să relevăm aici, că în Transilvania, cel puțin până la mijlocul secolului trecut, nu a existat nici un comerț cu monete false antice, fiind-că, după cum observă foarte just Troester, în regiunile aceste, se descoperă în continuu așa de multe monete antice, prin ruinele cetăților, pe câmpurile de arătură și prin vii, încât le scot din pământ, nu numai oamenii cu plugurile, dar și porcii când rîmză.

Despre monetele cu numele APMIS, care încep să se fie cunoscute încă de pe la finele secolului XVI-lea, Arneth nu face nici o amintire.

Monetele cu legendele APMIS și IAPMIŪ BASIA(sy-) nu constituie o grupă izolată în numismatica veche a Daciei; din contra ele formează numai o verigă importantă din o lungă serie de monete ante-romane ale acestei țări, care ne înfățișează sub diferite forme tipul și atributele regelui divinizat Armes.

f deosebi tipul cu doue fețe i-1 aflăm reproduș și pe alte monete vechi ale Daciei și ...j. £, brôsca țest<5să și verul erymantic sunt simple simbôle astronomice, ce ni sintă și în numismatica altor tribnri pelasge stabilite în Gallia, Italia și Pelopones. mele Armis, ce-1 aflăm pe doue esemplare din monctele specificate mal sus, mal și astă-cji usitat Ia țeranil români de pe teritoriul vechii Sarmizegetuse, sub forma . Armie ca nume personal și Armioniu ca nume familiar (in particular în comunele Srădisce, Rea, Ostrov, PăucinescT, Ciula, Ciuliș<5ra).

pin punct de vedere istoric, csistența unuî vechiû rege al Dacici cu numele de Arimus, séu Armes, este afară de orî-ce îndoielă. Logograful Xantos, care trăise pe

la a. 500 a. Chr. ne spune, că peste regiunile, unde Typhon purtase rășboiă cu deil, domnise un rege cu numele de Arimus (A r im û n) (Fragm. Hist, gr. 1. 37. fr. 4). După cum seim, luptele cele seridse ale Titanilor și Giganților cu noul stăpânitoriu al OlympuM se întâmplase pe teritoriul din nordul Thracicî, în apropiere de o:S-r|&siai noXa:, séu Porțile de fer (II. VIII. 15). în acesta parte a lumii vechi domnise așa dar regele Arimus. Despre același rege ne vorbesce și Valcriu Flac, unul din preoții însărcinați cu păzirca cărților sibylne. în Argo-nauticele sale, Valcriu Flac amintesce de un Armes din Scyția, adorat ca c! eu de populațiunile pastorale ale acestor ținuturi, si care devenise faimos prin actele sale de violență și prin deprinderile sale fraudulôsc de a răpi cireclile și turmele de ol ale altora (Arg. VI. v. 530).

Acesta tradițiune, o aflăm mal pe larg desvoltată in literatura epică greccescă, ce se refere Ia H e r m e s, cjeul cel vechiû al păstorilor pelasgi, numit în poemele homerice și H e r m i a s, H e r m e a s, ér la Hesiod H e r m a 6 n. Inmul lui Homer în onôrca lui Hermes ne înfățișeză acesta legendă sub forma următere. Hermes, mesagerul dcilor și autorul lucrurilor folositôre, a fost fiul nimfei Maia, un copil astut, înșelătoriu cu vorbe dulci, prădătoriu, lotru de boi, spionătoriu în timpul nopții și pânditoriu pe la porți. Hermes

†S. — Statuetă de bronz înfă-născut dimineața, se ridică în aceeași di sera din legăn, țişând pe ténêrul Hermès merge în ascuns la pășunile lui Apollo și-î fură circdile (Armes) cu brésca testôsa in mână. Mărime originală).cele admirabile de boi cu capetele ridicate in sus. Arch.-epigr. Mitth. II. Taf. V. întorcându-se înapoi la mama sa, Hermes află înaintea

pcșceril, încarc se născuse, o b r oscă țesttfsă de munte (y^Xu; opssi £<ioua«). Tônêrul deû

onsideră acesta întêmplare, ca un bun auguriu, ridică de jos brdsca, o despoiă de țestul, eu de scutul séu, din care apoi face o liră frumos sunătdre.

«te car*5 nat Ueă * fost d «coperită la 6-Szony lângă Komorn (Brigctio), în părjile de sm ale P a n n o n i e I, *pre ar omis<1 Dacii în timpurile lut Boerebista. In templul lui Apollo din Argos, încă se afla o statuă, ce senta pe Hetmes, meditând si facă o lira din brôsca țistoiă (Pausania, II. 19. 7).

Résulta așa dar din legenda, ce o aflăm la Homer, că deul Hermes, care avuse un rol așa de însemnat în cultul Pelasgilor din părțile de resărit ale Europei, este unul și același cu Armes, deul populațiilor pastorale ale Scythiei, despre care ne face amintire Valeriu Flac; că este unul și același cu Armis, sau Saramis, figurat pe monetele, despre care am vorbit mai sus, și care ne prezintă atributele caracteristice ale cjeului Hermes, un bou cu capul ridicat, o brdscă țestosă și un porc sălbatec.

Patria deului Hermes, adorat de Pelasgii meridionali, a fost, după legendele cele mai vechi în nordul Thraciei lângă Oceanos potamos, unde se născuse toți 4ei (Horn. II. XIV. 201). Mama sa este nimfa Maia, fca titanului Atlas, a puternicului rege hyperboreu; ér tatăl seu a fost Zis: a'-Yiox.⁰¹ marele dea al Daciei, despre care am vorbit mai sus (pag. 226), unul și același cu I. O. M. Despre Hermes ne mai spune Homer, că densul cânta și glorifica cu o voce plăcută pe fala *?s[AV...])^m care se născuse dcil; că în urmă împăcându-se cu Apollo pentru boii, ce-I furase, acesta i dăruie o varga de aur cu trei foi, simbol al prosperității și al tuturor succeselor. Din acesta cauza, Homer i mal atribue lui Hermes și epitetul de /poa&^att'.c (ctim. de la xp^{U3m} aur ?' fâi^oț varga), un termin, care după forma sa și după modul, cum cel vechi sciau se făurescă epitele, se pare a ascunde numele dinastic dace, Zarabi (Jorn. Get. c. 5). În vechia literatură epică, Hermes mai are epitele caracteristice de Ipiovio;, aducătoriu de bine; Sixaiot, făcătoriu de dreptate. El mat este numit &[iaiv)v Soxov, care mediteză la înșelăciuni; Yjf-fitcup ivsıptuv conducătoriu viselor, de fapt însă *rfltyuip 'Ovsıpuw, Ducele Onirilor (înțelege Arimilor). După Argonauticele lui Orpheu, poporul Onirilor, 6 SYJOC 'Ov.ıpuiv, î-șî avea locuințele sale în apropiere de orașul cel întărit cu muri 'Epj.tovia (Hermionia), situat lângă munții Riphel (Orph. Arg. v. 1142. —Cf.. Odyss. XXIV. v. 12. —Dionys. Per. v. 714).

Urme despre un cult forte vechi în onrjrea divinității Armin n mai există și astă-cu la Carpați. Prima di a lunei lui Maiu este una din cele mai solemne serbătorî populare ale păstorilor și țaranilor români din Transilvania și Bănat. Ea se celebrează cu rituri tradiționale ante-creștine și are numele de Arminden. Cuvântul se vede a fi compus din Armin și den, farte probabil cu înțelesul de aniversarea morții lui Armin (Cf. lat. feriae denicales; gr. dcv-fj, morte). Părinții bisericel creștine consecră acesta di profetului Ieremiă. Pe teritoriul Sarmizegetusel, s'rbăt(5rca cea mare a Armindenului se celebrează la Densuș, unde mal există până astă-di cel mai vechi monument arhitectonic al Transilvaniei, un mausoleu de formă ante-creștină, a căruie istoria nu o cunoscem, dar care se vede, că a fi fost restaurat în cursul evului de mijloc tot în stilul antic, în ajunul acestei serbătorî se înfige în pământ lângă porta fie-cărei case românesce o prăjină lungă de fag, seu de stejariu, cu crengi și frunde la veri, numită de asemenea arminden. Ea remâne lângă stâlpul porții până când se seceră grăul, seu se face cea de ântă'm pane nouă; atunci de regulă, femeile române, în semn de mulțămită lui D-deu, fac o pogace coptă în țest, ars cu lemne din arminden. În Attica și Arcadia, unde elementul pelasg rēmase mult timp preponderant, sărbătorile populare în onorea lui Hermes se numiau 'Epu.cn'.»; la porțile edificiilor publice și ale caselor private se puneau stâlpî seu arminden, numiți 'Rp)xa" ('Epj-fjc oTpoipaioț, 'EpjTjç ô itpi; t-jj 7tu).£8i). Mai notăm aici, că numele de arminden pentru stâlpî lui Hermes era cunoscut și în anticitate. Autorii grecesc! însă transformă acest cuvent în 'EpfxctS-fjv», cu înțelesul de statuă seu pilastru, ce înfățișă lângă o-laltă, capul lui Hermès și al Athene! (Cf. Ci c. ad Att. I. 9). În ce privsce vechile reprezentait aie lui Hermes, el ne apare adese ori figurat cu barbă, une ori cu d<5ue, trei

și patru capete, în cultul roman sărbătorea cea mare în onorarea lui Hermes (Mercuriu) era în ziua de 15 Maiu; eY pentru Maia, mama lui Hermes, sacrificiile se făceau în prima Ai a. lui Maiu, adecă la Arminden (Macrob. Sat. I. 12).

Despre Armes, sūu Hermes, so păstrase unele tradițiuni istorice și la triburile arimice, ce emigrase de la Carpați în Italia. Fa un us, vechiul rege al Latinilor, a cărui reședință se aflase pe muntele Aventin din Roma, mai avea, după cum ne spune Diodor Sicul (VI. 5. 2), și numele de 'Epp/rj; ('Kpfivjv), de sigur însă în dialectele italice sub forma de Armes și Armen. Soția lui Faun a fost o fată din țara Hyperboreilor (Dionys. I- 43), și el are, în mare parte, aspectele tradiționale ale lui Ai mes '). Unele din monetele vechi ale Romei poartă pe o față tipul lui Ianus, pe alta tipul lui Hermès. Probabil, că Armes sēu Hermes, este deul ocult, sub a cărui protecțiune specială se afla cetatea Romei (Macrob. Sat. III. 9). La Faun, sau la Hermes, cum i-l mai numesc Diodor, apclază Nunia, când vocse se înduplece mânia lui Ios (Ovid. Fast, III. 491).

După cucerirea Daciei, Hermes, sēu Armes, rămase și mai departe o divinitate protectoră a Sarmizegetusci și a întregel provincie, în inscripțiunile latine însă, numele sau cel vechiu național, este tot-de-una înlocuit cu numele altor divinități similare romane.

Cea de întâiu alusiune la vechiul fondator și patron al Sarmizegetusci o aflăm în inscripțiunea monumentală a legalului imperial M. Scaurianus, despre întemeierea coloniei Sarmizegetusa. Textul acestei memorabile inscripțiuni, așa fel cum a fost copiat înainte de a. 1465, când momentul era aproape întreg, și cum se află transcris în cele mai vechi codice epigrafice, are următoarea cuprindere:

I • O • M
ROMVLO • PARENTI
MARTI • AVXILIATORI
FEUCIBVS-AVSPICIIS-CAE
f BAKIS • DIVI • NERVAE
TRAIANI • AVCVSTI
CONDITA • COLONIA
DACICA
SARMIZ
: 10 PER
M • SCAVR.IANVM p. №. 110.
EIVS • PRO • PR)

În această inscripțiune, Romulus cu epitetul de «Parcns» figurază ca o divinitate protectoră a coloniei Sarmizegetusa, imediat după Jupiter Optimus Maximus; și Marte, o divinitate superioară olympică, unul din cei 12 Consentes, este amintit numai în locul al treilea, în urma unui simplu erou, sēu semidcū, și numai cu epitetul modest

e s ca dci ui păstorilor și protector al turmelor avea ca simbol caracteristic două corne pe cap. Tot era reprezentat și Faunus (Val. Flaccus Arg. VI. v. 530—5U3: inglorius Armesfronton cum US auxit — v i d i i Fast. III. v. 312: quatteis c o r n u a Faunus).— Una din monetele vechi ale Daciei (r. 11) ne înfățișază de asemenea pe Armes cu două cornițe de asupra frunții.
... nr. 1443. — Am omis aici rectificările și suplînirile lui Mommsen în linia 4: *cx aucto-*
C ... lu în linia H: *Itg(ieutm) V. Af(aci)Joaicam)*, de 6re-ce conjecturile sale adese ori nu au fost satis-
• "Itmmtrelea însust recunosce, cS întregirea, ce o propune, cu privire la linia 11, nu are o basa
estul de si«...»
igura.

de «auxiliator» Se ar paré, că vechia hierarchia dogmatică este resturnată în acesta inscripțiune; și ne întrebăm, se pote <Sre, ca teologia romană, atât de severă și consequentă în forme, se degradeze o divinitate olympică?

Romul, în calitate de conditor urbis (Romac), era, ce e drept, venerat cu numele «Qui ri nus» pe cele șapte coline de lângă Tibru. însă nu putea se existe nici un motiv religios, ca Romul se fie decretat în cultul public al Dack-I, ca «Parens» al coloniei Sarmizegetusa, care nu purta nici cel puțin numele adoptiv de «Romula», orî «Romulea». Este așa dar afară de orî-ce îndoielă, că numele, de «Romulus Parens» din acesta inscripțiune se referă la altă divinitate, nu însă la «Romulus Quirinus».

Esplicațiunea acestei misteriose inscription! o putem afla numai în tradițiunile religioase și istorice ale Daciei. Sarmiz-egetusa purta de fapt numele lui A r m i s séu S a r m i s, care avea un cult religios vechia nu numai în Dacia, dar și în Scythia, în Thracia etc. La a. 110 d. Chr, se pune fundamentul nouel colonii. Senatul roman hotăresce a se păstra numele istoric al acestei capitale, și ast-fel noua colonia este consecrată sub numele de Sarmiz-egetusa. O-dată numele cel vechiû al cetății fiind adoptat, era o condițiune indispensabilă a dreptului public sacral se se respecteze și drepturile vechilor divinități tutelare, cu atât mal mult, că în rugăciunile de evocare, se făcea acestor divinități o promisiune solemnă, că ele vor rămâne și pe viitoriû protectôre ale poporului și ale ostașilor romani (Macrob. Sat. III. 9).

Legatul imperial Scaurian face în inscripțiunea de inaugurare a coloniei numai o schimbare deforma. Numele lui Arm i s seu Sarmiz, al vechiului întemciătoriu și patron al Sarmizegetusel, a fost substituit în acesta inscripțiune prin divinitatea equivocă a lui « R o m u l u s Parens», un nume, care din punct de vedere istoric și dogmatic se referia la Armis, ér d;n punct de vedere politic onora pe Romul, numit de altmintrelea în legendele evului de mijloc și Armelus (Graf, Roma nella memoria del medio evo, I. p. 107). Cele.-lalte divinități protectdre ale Coloniei Sarmizegetusa, aveau de asemenea tradițiunî religioase la Dunărea de jos. Jupi ter Optimus Maximus reprezenta de fapt pe Xsuț *up.---of* (j-îîi-stot., su^oo-a, divinitatea cea vechia tutelară a Daciei (Vedî mai sus p. 226). O probă în acesta privință ne sunt cele 24 inscripțiunî ale Cohortei Î" Aelia Dacorum din Britannia, din cari 21 se ved dedicate lui I. O. M. (C. I. L. voi. VII, nr. 806—826, 975). în fine Marte, era d;ul protector al câmpiilor getice (Virgiliu, Aen. III. 35: Gradivum patrem G e t i c i s qui praesidct arvis).

Hermes, pe care Romanii î-l asimilară mal târdiu cu Mercur i u, ne mal apare a divinitate protectore a coloniei Sarmizegetusa și pe un stâlp tetragon, seu pe un arminden antic (hermathene), ce a esistat în sec. XVI-lca în biserica româncscă din Hațeg cu inscripțiunea: Mercurio et Minervae dis tutclaribus (Neigebaur, Dacien, p. 88,1; 29, 48).

Despre Hermès, ca părinte al rasei romane și despre raporturile sale filiale față cu Dacia mal avem încă o inscripțiune de o importanță deosebită, al cărei înțeles însă până astă-dî a rmas cu totul obscur. Acesta inscripțiune pusă pe un altar votiv, s'a păstrat întregă până în cilicle nôstre (C. L. L. vol. III, nr. 1351, 7853).

: cap. V l r g i l l, Aen. VI. v. 779—80: R o m u l u s J Assaraci quein sanguinis Ilia jnater Educel: vide'ut gemiriae slant vertice cristae?.

e s . doue p e n a s e pe cap. Virgil, Aen. VI. v. 779—80:

R o m u l u s J Assaraci quein sanguinis Ilia jnater Educel: viden'ut gemiriae slant vertice cristae?.

¹⁾ Chipul tradițional al lui Romul se vede a fi fost reprezentât în aceeașf Connu, ca și al lui Il c r m

Textul dedicațiunii este următorul:

I • O • M
TER. RAE • DAC
ET • CENIO • P • R.
ET • COMMERC
FELIX • CMS • N • SER
VIL • SXTO POIT NC
PR. O M-S EX ST MIC
EX • VI / / / / / /

*Ifovi O(ptimo) M(aximo), Terrae Z(ac)iae) et Cenio I'(opuli) R(omani) et commerci(i)
'elix Cacs(aris) n (os tri) se[r](vus) vil(icits) statio(nis) font(is) Aus(usti) fromot(us)
, st(atione) Mic(ia) ex m*

În această inscripțiune Terra Dacia, Mama cea mare a timpurilor preistorice, (p. 251), identică tot-o dată cu Maia, mama lui Hermes (Macrob. Sat. I. 12), ocupă locul vechimii și al demnității înainte de Genius Populi Romani et commercii. Ne întrebăm însă, cine este acest mare Geniu tutelar, fiindcă sub numele acesta după cum vedem, se vorbește aici, numai de o singură divinitate, însă cu două calități principale, na ca Părinte al Poporului Roman și alta ca Părinte al comerțului. De fapt, noi avem aici o simplă perifrază. Geniul, sau divinitatea, la care se refer aceste cuvinte, este Hermes (Hermias), unul și același cu Armes al Scythiei și cu Armis al Sarmizegetusului, numit și Geniul Parens în inscripțiunea legatului imperial Scaurian. Ne aflăm așa dar aici în urma unor tradițiuni cu forme oficiale și religioase, care atribuie vechiului Hermes, sau lui Irmis al Daciei, onora de Părinte al Poporului Roman.

Monetele cu inscripțiunile APMII și SAPMIS BAIIA au fost, fără îndoială, bătute în timpurile mai târzii ale Daciei, când Armis devenise o personalitate legendară și avea un cult religios. Tipul său pe aceste monete ne înfățișează numai efigia unei divinități protectoare a Daciei, a unui Domn glorios, ce a ilustrat această țară.

B. Manelele cu Itgenda K(r»ii)S \Q(n).

O altă grupă de monete arhaice ale Daciei, ce se descoper adese-orî în părțile de sud-vest ale Transilvaniei, sunt fabricate din aramă mestecată cu argint și puțin aur. Aceste monete se caracterizează prin forma lor scufată, secul fîtte concavă; au un diametru de 30—36 mm, o grosime de 1—2 mm și prezintă o coloră galbenă-cenușă (Fig. 216).

Cele mai multe din aceste monete ne înfățișează pe revers, sau pe partea concavă, o gura de cal cu piciore de pasere. Călărețul este indicat în mod simbolic prin o simplă cărjă, scă prin un batiu având un caduceu în partea de sus, atributul principal al zeului Hermes. La început, varga cea de aur a lui Hermes avuse forma unei șerpi cu trei foi, fipSoț Xf⁰⁰ tp'.itEty.o; (Hymn, in Mere. v. 529). Mai târziu însă, acesta varga ne apare sub forma unei cărje pastorale (ceryx). Cele două folii de aur Pen<5re fură apropiate mai mult una de alta și în urmă transformate în șerpă; o aluziune la fabula, că Hermes vîdînd doi șerpi bătîndu-se i-a despărțit cu varga sa. Sub forma aceasta, după cum ne spune Pliniu (I. XXIX. 12. 2), varga lui Hermes era usitată a Popoarele barbare, ca simbol al reconcilierii, al concordiei și al păcii. Pe unele din

246. — Vechile monete ale Daciei. Grupa Arinis-Ion i).

1) Dupl Archiv d. Vereina f. „Iebenb. I. ndesVundo. N. F. XV. Bd. T.f. I-III. V.- Deulaehriften d. Wiener Udimi». Phil.-hiil. Cl. IX. BJ., p. <02. 9. — Alta v*rlcll din «iști cncjciâ ie pot v.di la B o 111 a c , umjwiu C»rpașilor, Nr. 939 <lin 1871,)i li. Froehner, t.» C.tonne Tr»j»ne, t. I, f. VIU.

aceste monete, în locul caduceului figurează o literă arhaică cu trei corde, atributul usical al lui Hermès. *Coma* calului e formată de regulă din șapte globule sau stelute, umărul Pleiadelor, din care făcea parte Maia, mama lui Hermes. Uneori aceste

litere se ved grupate lângă o laltă în forma constelațiunii Pleiadelor¹⁾. Adeseori pe reversul acestor monete și se prezintă și unele monograme, sau în scrip-tiuni abreviate. Literele însă au de regulă o formă simbolică. Astfel, că una din varietățile aceste (Fig.

246, i) ne înfățișează pe revers un pătrat lungăreț divizat de a lungul în două secțiuni [D. De fapt, noi avem aici o literă arhaică, și fiind-că reversul acestei monete ptfrită ca

simbol un caduceu, va trebui să considerăm mai întâi acest semn grafic ca un B, literă inițială din numele lui Hermcs, după cum cei vechi scriau

ti A/V\ 4 ^ g — EfJA«c 2). pe un alt revers (Fig. 246, 7) vedem imprimată litera O, care sub forma acdsta corespunde în prima liniă la 6(eoc). Rămâne să examinăm acum aversul, sau partea convexă a acestor monete. Pe această față se vede imprimat tipul principal, un cap viril, care la primul aspect se ar paré că a fost desemnat și gravat în un stil cu totul capricios și barbar, însă forma acestă singulară a capului, nu se datorează în nici un caz barbariei arte, ci noi avem aici un tip hieratic tradițional, compus astfel din mai multe semne și figuri simbolice, după nisce doctrine vechi metafisice.

În partea de jos a capului se vede litera IV sau i\ = A, ornată cu globule sau stelute (Fig. 246, 3, s). Din ainea frunții este litera S având forma de la dreapta spre stânga, ori vice-versa. Pe un alt specimen, litera A ne apare sub o formă mai arhaică l, ce corespunde la un A. latin. Astfel că avem aici dtSue litere izolate, una inițială și alta finală, ce ne indică numele regelui t((rmt)S, după cum același nume ne apare indicat și pe revers prin semnul grafic 0] (\fermesj). Mai există încă o varietate din aceste monete (Fig. 246, 3), unde înaintea lui A se vede și litera V (D[eus]), ce corespunde la O (@si?) de pe reversul de sub nr. 7.

Despre Hermès mai spuneau legendele vechi, că densul a fost autorul limbii vorbite; că el a dat voce celor de întâi rjmenî, sau facultatea de a-și exprima gândirile prin cuvinte³⁾, din care cauza, mai avea și epitele de Xófioc și eplj.YjVE(j;:. Acestă legendă teologică, care ne înfățișează pe Hermes ca verbum, sau ca inteligență divină a anticității, o vedem exprimată în un mod fute clar pe aversul acestei grupe de monete. Capul regelui Armis, sau Hermes, este figurat aici cu buzele deschise sub forma unui V (verbum) sau .rf (Xoyjt) ca și cum el ar înveța pe cineva primele elemente ale exprimării cuvintelor.

după cum vedem, cele mai multe din aceste monete vechi ale Daciei, ne prezintă pe avers capul hieratic al regelui Armis, sub forma lui '%ur,ç eptrrjvS'Jî, ér pe revers aflăm atributele lui Hermes ca nunțiu al deilor, cârja pastorală, ori cârja cu formă de

¹⁾ În c.nracier simbolic M are 51 forma particulară c o n c a v . l a acestor manete. Avem aici o emblemă teologică a broscel [estose din legenda lui Hermcs, și intr'uii sens mul vast a Ului ceriului (Ser vi u s, Virg. ⁴⁾>. L 505).

Clormunt, L'origine et la formation de Tălpîi, gr., pag. 13. 25.

↳ "" OP«" et dies v. 78.- Horatil Od: I. 10. - Ovlrtli Fast. V. v. M9. - MacroMI S.-I. I. 19-

caduceu și calul său ceresc, ușor și repede, numit și equus ales, Arion, Scythius, (Dupuis, Orig. d. tous les cultes, VI. 480-83).

Hermes întocmai ca și alte divinități avea în antichitate diferite numiri ¹⁾. Ast-fel unele din aceste monete concave ale Daciei poartă pe avers numele lui *A(rmt)S*, ér pe revers numele lui *IOF(«)* séu [anus *]. La această categorie aparține specimenul delà (Fig. 246, 6) unde monograma (D ne apare sub forma de *l D = l O*. Pe un alt specimen (nr. 2) aflăm literele *101*. Este același nume de *ID(v)*, însă sub o formă mistică de *5u>-f*, = vox, verbum, clamor, flatus ²⁾. De altminterlea chiar și monograma *O* (*6eif*), de la Fig. 246, 7, ne înfățișează sub această formă și o combinațiune din *10 =* IO(v)*. În alfabetul plutașilor români de la Rucăr (j. Muscel) monograma -® se folosește spre a indica numele personale, ce încep cu *Io* (Ion, Iosif).

În fine, mai e de lipsă să notăm aici, că numele de *IGD* (³⁾*l<uv*) se mai vede indicat pe aceste monete prin semnul astronomic al cumpenei $\text{£}\%$, și prin forma caduceului *V* și $\text{£}T>$.

Afară de tipurile și afară de legende abreviate, despre cari am vorbit până aici, mai aflăm pe aceste monete diferite simbole astronomice, cari ne probează în mod pe deplin cert, că acest *A r m i s*, reprezentat pe monetele concave ale Daciei, era una și aceeași personalitate preistorică cu *I a n u s* seă "Iiov.

Ast-fel vedem, că cele mai multe varietăți din aceste monete ne prăsi.ntă pe revers un atribut cu totul particular, trei globule sau stelute, împreunate prin o linie dreaptă și având forma unei măciuce cu trei noduri *o—o—o*. De asemenea se văd și pe avers mai multe globule séu stelute, ce încunjură tipul lui *Armis* în formă circulară, sau semicirculară.

Una din constelațiunile boreale cele mai frumoase, a fost consacrată în antichitate lui *I a n u s* și purta numele său. Această constelațiune compusă din 25 stele vizibile, se caracterizează cu deosebire prin trei stele frumose de mărime secundară, așezate în linia dreaptă și numite în era creștină bastonul lui Iacob.

Arabil, cari ne-au transmis în evul de mijloc cunoștințele astronomice, ce le primise în diferite timpuri de la Greci și de la triburile pelasge ale Asiei, numiau întregă constelațiunea această *Aramech*. Cu deosebire se da acest nume stelei celei mai strălucitoare din cele trei așezate în linia dreaptă (Dupuis, t. VI. 411). Ast-fel sub forma de *Aramech*, Arabil ne au păstrat numele lui *Armis*, séu *Armes*, pentru constelațiunea atribuită lui *I a n u s* ⁴⁾.

Numele lui *Ianus*, sub forma de *Io n os*, ne mai apare și pe altă monetă din această serie.

Una din aceste varietăți, pe care o reproducem aici sub Fig. 246,12, ne înfățișează pe avers tipul lui *Armis* cu buzele deschise (epavei:). Pe revers vedem reprezentat pe același *Armis* în calitate de *Fa tu us*, séu profet al păstorilor (Hymn. v. 566), șecjend pe un tron decorat cu stele, și având în mâna stângă un sceptru de globule séu stelute,

¹⁾ Cicero, K. D. I, 30: *In Pontificum libris Deorum non magnus numerus, nominum magnus.*

*) Archeologul Kenner din Viena, Torbind despre o serie de monete barbare, ce aparțin în mare parte Daciei, constată de asemenea acelast fenomen, două nume pe una și aceeași monetă (Wiener Num. Zeltschr. XXVII B. p. 71).

*) Constelațiunea *I n i I a n u s* se mai numea și *c i n mans*, clamator, voci feroce (Dupuis, VI. 411).

*) În antichitatea greco-latină numită și *Bootes* (Bonnul), la *Husychiu Orion*.

ana dreapta Ținând o pasere, pe care o privește în față (avem aspiciens). în partea
• te a figurei legenda " SIAEYIA ér în dos A . MI IONON <), adecã doue nume
nul Af_e;MI<y și al doilea forte clar IONOS.

– cum vedem, noi ne aflam aici în fața unor date positive, că în timpul când se
e aceste monete, tradițiunile teologice ale Daciei identificau pe Armis, vechiul rege
î terei' séu pe Heimes al Pelasgilor meridionali, cu Ion séu lanus, numit de Ju-
l antiquissimus di vu m, și despre care spuneau tradițiunile italice, că domnise
• 'ntâiu în părțile de răsărit ale Europei '). De altminterlea au existat și în teologia
romană raporturi forte apropiate între lanus și Hermès. Amândoi sunt rectores
• rum- amendoî pădătorii porților ; amendoî mijlocitori între dmenî și d.eî ; amendoî aveau
tribut cârja séu varga; amendoî erau considerați ca una și aceeași divinitate a sôrelut
Macrobii Saturnal. I. 9. 19); amendoî înfățișați cu doue fețe, Hermes în părțile de
Ssărit ale Europei și lanus în părțile de apus. în fine mai notăm aici, că nnele emisiuni •
le așilor romani purtau pe o față tipul lui lanus și pe alta tipul lui Hermes séu Mercuriu ').
Aceste monete concave ale Daciei, ne înfățișează ast-fe1, cea mai arhaică formă oficială
numelui, séu conumelul, de *IO(n)*, ce-l avuse primul rege divinizat al acestei țeri, un
urne glorios, pe care l'att păstrat, ca un titlu sfânt și tradițional, Domnii români până în
ilele noastre; însă de sigur fără se-și prîta da sema de originea, de vechimea și stră.
icirea extraordinară a acestui nume adoptiv. ..

Pe unele din aceste monete (nr. 6) ne mai apare ca simbol și figura unui câne //(\ft\
esemnat în -aceiași mod elementar arhaic ca și figurile de animale pe pristenele des-
oprite la Troia. Cânele era animalul sacru al lui Hermes și Mercuriu, simbol al
igilantei și fidelității. Un vechia as libra!, ce a fost atribuit orașului Hadria din Picenum,
e înfățișează pe avers tipul lui lanus, încins peste frunte cu o diademă de trei stele o—o—o,
lături se vede legenda HAT, ér pe revers un câne culcat. După cum ne spune Ovidiu
'ăst. V. 129 seqq.), vechil 4es tutelari ai Romei, numiți Lares praestites, a căror
erbătdre religioasă era în 1-a 4^a lunei Maiu (séu Ia Arminden), încă aveau ca simbol
n câne lângă picidre, de (5re-ce, după cum scrie Ovidiu, Larii aceștia, dimpreună cu cânele,
egheză pentru siguranța poporului roman și a murilor cetății.

Acest atribut al «Jeulul Hermes reprezenta de fapt constelațiunea australă, numită xuiuv,
ani s, séu cânele ceresc, compusă din 20 stele, între cari se află Sirius, stéua cea
ia! frumdsă și măi strălucitele a ceriului, consecrată în particular lui Hermes, și pe care
irabii o nuraiau aliemini și aliaminio (După ui s, VI. 509). Rolul, ce Va avut întco-
)gia vechia a Daciei, acesta constelațiune (cuius sideris effectus amplissimi in terra sen-
untur. Pliniu. II. 40.) se constată prin figura simbolică, ce o reproducem aici (Fig. 247).

*) Acești monets face parte din coUc(iunea Proltesch-Osten. Destmnul s'a publicat mal întâin în Dcnkjchr.
ien. Alcad., IX. Rd., p. 402, nr. 9. Neavend la în demânat publicațiunea vienesă, noi reproducem Up. 749, 12
tipul acestei monete după T o c i l e » c u , Dacia înainte de Romani (Ed. Acad. ro.n.) Tub. 7, nr. 9.

u l Car (I de astt-dl, cari reprezenta în mare parte num.I populajiunea slavisata a Mesiel vechi, aflam
moț'me de cinttce beuinescl dtspie un eroB mitic, numit lancul voifod Talach «i lancula
»«c (viUiul), a cirul atribute sunt un cal n»sdr»Tan șea fugacio, o » (e a de s < r î ii o pasere
<<tr» (Șe.îtoarea, Fălticeni, 1896, p. 142.209.)

P''e, ct teologia romanț cunoscea numele de Armis a lui lanus. Diferite alusiunl la acest nume aflam
2, ' ^"u (I. 19); (lanus) apertus ut in armis esie civitatem significant. — Oridiu, Fasl.

în partea din ainte, sub piciorul stâng al cânelui, se observă o mică cavitate de formă circulară, destinată pentru o petă lucită. Ore, seu stelută emblematică. Tot astfel era reprezentată constelațiunea Sirius și după învățatul ebreu Aben Ezra: Figura Căniș, în cuius sinistre pe de anterior e lucerna (Dupuis, VII. 53ⁱ. Arcul, pe care se rădămă figura.

247.— Căniș sidereu s. simbolul constelațiunii; australe Sirius. Figură de bronz descoperită în România. Mărime originală. Colecțiunea noastră.

este perforat la ambele capete, de unde rezultă, că acest simbol astronomic a fost destinat să fie ținut pe un obiect de formă emisferică.

Monetele cu tipul lui Iunus erau cunoscute încă din cea mai depărtată anticipate. După tradițiunile istorice ale Romanilor și ale Grecilor, Ianus a fost cel de întâiu. care a bătut monete de aramă; cr poetul Lucan (Phars. VI. 405) scrie, că Iunus (înțelege Ion), care domnise peste pământul thessalic (seu al Pelasgilor), a fost cel de întâiu, care a pus argintul în flăcări, care a bătut monete de aur și a topit aramă în cuptdreie sale cele imense >).

Cele mai vechi monete, ce aparțin acestei grupe, au fost bătute, fără îndoicla, în timpurile. când tradițiunile și doctrinele teologice ale Daciei formase din Armis o personalitate divină, când misterele religioase de la Carpală ajunsese în deosebită Mure. și când influența lor — condusă de proselitism — începise să se cslindc: și la Pclasiî meridionali). Acesta epocă este în lot cașul anclrioră ultimelor migrațiun arimice către apus și mcdă-di.

în Gallia Helgică. unde emigrase din timpuri depărtate diferite triburi arimice. noi vedem imitată forma concavă a monelelor dace. Lângă Scquana și Rhodan se reproduc în mod arbitrar tipurile, simbolcle, unc-ori și litera S de pe monetele lui Armis, fără a se ține seamă de valôrca particulară istorică, ce o aveau aceste semne pe moncleie originale. Gallia vechia nu a avut. după cum seim. o creațiune proprie de tipuri monetare. Caracterul esențial al monetelor sale a fost. până la începutul domnațiunii; romane, copierea și imitațiunea tipurilor italiene, siciliene și hispanice, și chiar a monetelor din Thracia și Macedonia.

în Italia, ceie mai vecii! monete de aramă purtau numele de As; un cuvent a căruia origine a renias până astă-di obscură. De asemenea nu putem sci cu siguranțe-, nici până astă-dr, în care parte a Italiei de mijloc au început să se bate cele de întâiu monde numite așî. Un fapt însă. ce merita toți³, atențiunea noastră. este. ca așii cei vechi; ai Italiei centrale ne presinla foarte multe forme simbolice și chiar litere imitate, ori

copiate, de pe monetele lui Armis-Janus din Dacia. Ast-fd uncie emisiuni ale așilor romuri înrtâ pe avers efigia lui Ianus și pi; revers a lui Hernies. O alia scrie de ași cu tipul lui Hermes aparțin orașului Ardea. O monctă autonomă a Albei din Lațiu are pe avers capul lui Hermès și pe revers figura Pegasului fugind de la drépta spre stânga. Pe un alt as italic cu legenda HAT vedem reproduse cele trei stele simbolice ale Daciei o—o—o, decorând ca o diademă capul iui Iantis. în rine, pe un as roman, de sistem libral. aflăm literele combinate M, o simplă imitațiune a monogramei A? (Maia) de pe monetele de la Carpați ').

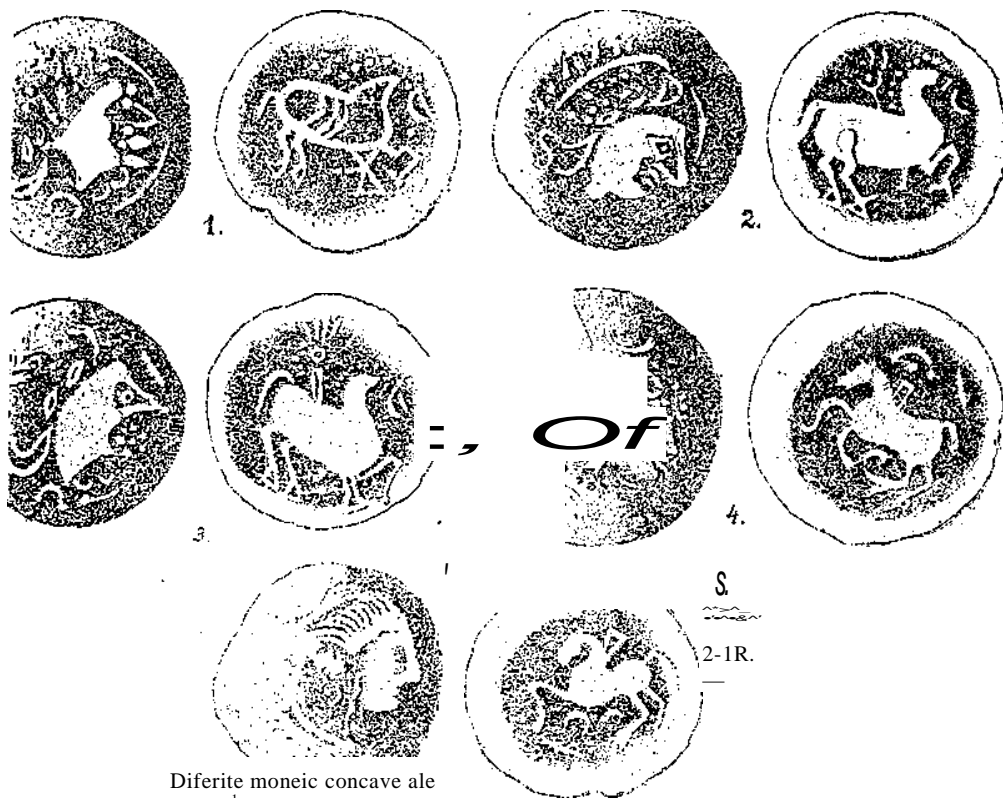
După cum vedem, cele mai vechi monete ale Dacici și Italiei pori à tipurile și atributele aceleiași divinități, a lui Ianus-Armis ; însă. in ce privescc vechimea și concepțiunea simbolică,' prioritatea o au monetele Daciei.

C. Moictclc dace, lipul Maia.

Uncie, spcciminc avêiil pe revers finira mesagerului călare și legenda I A N VM (S) ARĪ M (t/ s).

La acesta grupă de monete aparțin dōuo catagorii.

Unele sunt fabricate din același metal, ca și cele precedente, din aramă mestecată

Diferite moneic concave ale Dacic.^{1a}. Tipul Maia -).

S_e VC.K. 7Wi
 * I'll>a Aivhiv ... v....

:: r- vi 11,1 T-,f. iv—vi.

cu argint. Forma lor este concavă și aparțin la clasa drachmelor și tetradrachmelor dace (Fig. 246). Greutatea efectivă variază între 15/32- 18/32 după lotul vienes.

Aceste monete, descoperite în Transilvania, ne prezintă pe avers tipul nimfei Maia, uneori cu o grupă de 6 — 8 globule sau stelute, simbolul constelației Pleiadelor, între cari locul vechimii și al onorii î-1 avea Maia, fiica lui Atlas. Pe una din aceste monete, nimfa Maia este figurată cu fața în formă de pasere (Fig. 248, s), o aluziune la numele popular al constelației Pleiadelor: *gallina cum pullis suis*.

Pe revers se vede imprimată figura calului ceresc cu diferite simbole, cărja pastorală a lui Hermès, cele trei stele sau globule din constelația lui Ianus împreună cu o linioară dreaptă, grupa de stele a Pleiadelor, care uneori formează

coma calului, alte ori sunt așezate în cerc în jurul altei stele centrale >).

A doua categorie din această grupă de monete se caracterizează prin o artă mai progresată, în ce privește desemnarea și imprimarea tipurilor. Aceste monete sunt de argint și au o greutate efectivă între 16.685 — 17 gr.

Pe avers se vede imprimat un bust de femeie, tip nobil și inteligent, cu perul frumos

înelat. De ambele părți ale tipului câte o 250.—Monetă dacă. Av. Tipul Maia cu atributul foilor de mălin <gloriosului> Hermes, careia Homer și legenda *ff* (Maia). (Hymn, în Merc. v. 4) îi dă epitetul de *Zeus Xoxai Aot*, cu perul frumos buclat (Fig. 249).

249.—Monetă dacă, tipul Maia, având pe revers legenda IANVA(S) ARIM^j;. După Arhiv d. Vereines f. siebenb. Ldske, 1877. Taf. XIV. 10²).

251.—Monetă dacă, tipul Maia. Revers cu legenda IANVM(S) ARIM^j-;. Cabinetul numism. imp. din Viena, nr. 26724.

Reversul acestor monete ne înfățișează de regulă figura unui călăreț în fugă mare, ținând în mână un ram de mălin cu trei frunze (*). Este Hermes, mesagerul zeilor, cu varga sa homerică⁴).

⁰ Pe aceste monete, uneori calul ceresc este reprezentat Hira cap și fără gât. Cf. *Aratus: exoriens virgo... occidit, ... Equinum caput, occidit etiam colium* (*Dupuis*, VII. 4). La picioarele Virginei se află sieuul numită *Ianus* (*Ibid.* VI. 317).

-) împrumutăm acest desemn din Arhivul de peste Carpați; însă, după cum amintim în text, nu toate literele legendei sunt reproduse exact, cu deosebire ultima literă din grupa de jos.

⁴) La Horațiu (*Od.* II. 7. 13) *Mercuriu*, sânt *Hermès*, are și epitetul de « *ccler* »; în cuvent, care în timpurile vechi avuse înțelesul de *călăraș* (eques), — Cf. *Fulgentii Myth.* lib. I. — Vechile monumente de artă ale Greciei înfățișări pe *Hermès* cu *arpă* la pălărie, or *T* la picioare, ca astfel se potă trece nu numai peste uscat, dar și peste mări. Însă la Pelasgii de nord, după cum se constată din monumentele numismatice și din ornamentele urnelor funerare, *Hermès* alergă *călare*

Mai multe exemplare din acesta specie de monete se află în colecțiunile cabinetului imperial din Viena. Unele au fost descoperite în anul 1776 la Poșon (Pressburg) în Ungaria; altele în anul 1855 la Deutschendorf în comitatul Moșon lângă Țermurele drept al Dunării (Pannonia de sus); în fine alte exemplare au fost aflate în anul 1880 la Simmering în Viena.

Distinșii arheologi Seidl și Kenner din Viena, care s-au ocupat cu descrierea acestor monete, au trecut cu vederea importanța istorică a tipurilor numismatice, pe care dânsii le caracterizează numai prin cuvintele, «un cap de femeie» și «un călăreț». În ce privește însă legenda de pe revers, dânsii erau de părere, că acesta conține numele unui principe barbar necunoscut de pe teritoriul Pannoniei superioare, IANTVMARVS. Această descifrare a legendei, sub forma de IANTVMARVS, nouă ni s-a părut încă de la primul aspect al desemnului, ce se publicase, ca nesatisfăcătoare. Din aceasta cauză am crezut, că e necesar să avem informații mai pozitive despre toate exemplarele acestor monete, câte se păstrează astăzi în colecțiunile cabinetului numismatic imperial din Viena. După comunicările, ce a bine-voit ani în urmă să-mi facă în acestă privință, Direcțiunea muzeului imperial, legenda este uniformă pe toate exemplarele acestei monete, compusă din două grupe de litere, una în partea de sus, la dreapta, și alta în partea de jos, fiecare grupă conținând aceleași litere. Tot-odată Direcțiunea muzeului imperial a bine-voit să ne pună la dispoziție și o copie în ipsos de pe reversul exemplariului celui mai bine conservat, și al cărei desemn noi îl reproducem aici sub Fig. 251.

Întru adevăr, îndoielile, ce le avusem încă de la început, despre esactitatea descifrării acestei epigrafe, au fost pe deplin întemeiate, IANTVMARVS, că legenda numismatică, este o simplă eroare.

Însă mai înainte de a examina conținutul acestei legende, este de lipsă să facem aici o constatare. Monetele dădeau și-au particularitățile lor naționale, în ce privește forma tipurilor și a simbolurilor, forma alfabetului și execuțiunea epigrafică a legendelor. Adeseori, literele imprimate pe aceste monete au formă simbolică, ca se corespundă mai mult, ori mai puțin, caracterelor dogmatice ale divinităților tutelari. Astfel vedem, că pe monetele din grupa Armis-Ion atât simbolurile, cât și literele, au caractere astronomice; toate sunt ornate cu stelute sau globule, fiind-că globul era forma primitivă dogmatică, din care se născuse lanus (Ovid., Fast. T, v. 110: Tunc ego [lanus] qui fucram globus). Pe alte monete, literele sunt formate din liniore neîmpreunate, mai grase la bază și mai subțiri la vârf, având aspectul unor cornițe simbolice; adeseori alfabetul legendelor este compus din litere de formă latină, mestecate cu caractere arhaice pelasge; în fine, se mai întâmplă, că unele părți ale literelor sunt așa de slab imprimate, încât pot să rămână neobservate și de ochii cei mai deprinși cu citirea legendelor numismatice. Toate aceste particularități epigrafice ale vechilor monete dădeu, produc dificultăți serioase și adeseori retăcirii în descifrarea esactă a legendelor.

Revenim acum în particular la inscripțiunea, ce o vedem imprimată pe reversul acestor monete (Fig. 249. 251).

În ce privește prima grupă de litere, t/VV/VV, vom face aici o constatare de fapt.

) SchliU, Beiträge zu einer Chronik der arch. Funde der österr. Monarchie, in Archiv f. Kunde d. österr. Reichsquellen, XV(1856) p. 303. — Keiner, Der Iliinzfund v. Simmering, in Wiener Num. Zeitschrift. XXVII B. P- 55 seqn.

După esaminările, ce a bine-voit a le face distinsul archeolog d-l V. Kubitschek din Viena, nu esislă nici cea maî mica urmă de vre un T legat cu N pe nici unul din cele cinci csemplare ale museului imperial ; si acesta se confirmă și prin copia în ipsos, ce ni s'a trimis (Fig. 251). A doua cestiune paleografică este, că litera /VI, prin care termină acesta primă parte a legendei, nu are nici de cum valôrca unul M latin, ci este una din literele caracteristice ale alfabetului cadmic pelasg, dacic, etrusc, și retic, reprezentând pe cav (=2); ast-fel, că prima parte a legendei de la Fig. 249 si 251 conține numele de INVM= IANVS '). A doua grupă de litere, ce se vede în partea de jos a reversului, are pe tsemplarul cel mal bine conservat al museului din Viena (Fig. 251) forma de AiU/1, unde litera R este însemnată de asupra cu un globulet, ast-fel că reprezenta aici valôrea unui RI. în ce privesce însă ultima litera¹ AA, acesta nu este un VS, după cum au presupus archeologii Seidl și Kenner, ci avem aici numai un simplu M în gen arhaic, cu piciorul dinainte forte subțire (care a ramas neobservat). Spre a pune maî bine în evidență acesta împrejurare, noi vom reproduce aici câteva speciminc despre forma acestei litere în alfabetul cadmic-fenician, cadmic-grecesc, și din manuscrisele ce aparțin primei période

a evului ele mijloc: $wl \quad xV \setminus$

și maî bine cestiunea, că acest caracter cpigrafic, ce a fost considerat intr'un mod eronat ca VS, nu este de cât un simplu M.

Ultima grupă de litere de pe monetele Fig. 249. 251 ne prezintă așa dar numele de ARIM^{z/j}.

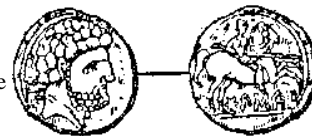
Istoricul Xantus (fr. 4) încă amintcsce despre un rege cu numele Ari mus (Arimûn), care domnise peste ținuturile, unde Typhon purtase resboiu cu deî.

Pe monetele de aur ale Daciei, maî aflăm forma de APMÎ 2).

O vechia monetă de bronz, pe care numismaticii o atribue orașului Ariminutn din Italia, ne prezintă pe avers un cap cu barbă și căciulă conică, cir pe revers numele ARIM (Mi on ne t, Descr. d. med. Suppl. T. I, p. 208).

O monetă a Ilergeților din peninsula iberică, ne în-

fățișezi pe revers figura călărețului dacic cu legenda X P SI A N (Or m a n), ér pe avers tipul lui lanus cu globule pe cap și pe barbă.

252. — O monetă a Ilergeților din Hispania, bătută la Osca, reprcsentând pe revers tipul călărețului dacic cu legenda XPMAN³). După Berthelot, Gr. Encycl. t. XVI. 354.

¹) în cântecele eroice tradiționale ale poporului român, vechiul Hernies, mesagerul cjeilor din Olymp, inc pună. uiitnele de I u ā n a ș. Gazeta Trans. Nr. 160 din 1905:

C* u l y j) in ù n d r i l în s t r u ț a t, Pe murg negru călărind ? . . .
In jos către Bfilgărad, Cine fuge Da se duce I u ā n a ș ; Voinic mândru din Mila*.

ci se duce Aici primul vers ne Indică pe Île r mes, al cărui atribut î ti mitologia grcebcă era o p S l ā r i ā cu a î p î seu

cu pene.

²) Mal esistă încă unele monere dace, ce portă pe revers figura călărețului (Hermes) cu monograma Ax Și cu legendele EICCAIO, ECCAIO, HCCAIO ci SVICCA (Arch. d. Ver. a. 1877, p. 85-86). Notăm aici, că monograma î) o mat aflăm și pe unde monete ale regelui Filip II din Macedonia și a fiului seu Alesandru cel Mare însoțită de tipul, ori atributele, lui Hermes (M i o n ne t, Planches, LXX. 2. 4. — P r o k e s c h - O s t e n , Wien. numism. Zeitschr. 1869. nr. 115). însă pe tute aceste monete, monogramele MX și n , ce stau în raport imediat cu numele principilor, au numai un sens genealogic. Regii Thraciel, ne spune Herodot, considerau pe Hermes Ca piutopărintele lor.—Arcad.il adorau pe o vechia divinitate sub numele de Ziu; XâpJLuJV (P a u s . VIII. 12. 1).

³) Cu o suliță în mân;l, în loc de varga simbolici, este hkurat călărețul și pe diferite monete ale Daclei. Cf. Archiv d. Vereines, a. 1877, p. 85; si l'ig. nr. 253, p:ig. 75S.

Întreaga legendă de pe reversul acestor monete *de argint* (Fig. 249. 251) conține așa dar numele de IANVS ARIM(*itf*), după cum amenddue aceste nume ne apar și pe monetele concave ale Daciei sub forma de A(*rmi*)S \O(*n*) ').

Aceste monete, cu legenda IANVA\(*S*) ARIM(*us*), cu tdtc că au fost descoperite lângă frontierele Pannoniei de sus, aparțin însă, după divinitățile și după simbolele, ce le înfățișează, la clasa monetelor vechi naționale a Daciei²). Dominațiunea- Dacilor se estinsese in timpurile din urma ale republicei! romane și peste Pannonia de sus. În acesta privință vom aminti aici de expedițiunea lui Boerebista, contemporanul lui Cesar, care cucerise teritoriul Boilor din Pannonia de sus și al Tauriscilor din părțile de răsărit ale Noricului⁸). Mai rămâne se amintim aici încă de o varietate a monetelor dace, ce face parte din grupa

Maia (Fig. 253). Acesta monedă ne înfățișezi pe revers tipul călărețului dac, având de desupt o legendă, ce a ramas până astă-dî nedescifrată. Unele părți din literele, ce compun legenda, se ved a fi fost șterse, ori mai slab imprimate, ast-fel că desemnul, ce-l reproducem aici după Archivul din Transilvania, este intru cât-va defectuos. însă dacă facem o comparațiune cu monetele IANVM(*S*) ARIM(*faj*-[^]), descoperite la Deutsch-Jahrendorf și la Poșon, putem ușor recunoșcu, ca legenda de pe revers este INVM, adecă I an u s⁴).

În résumât, tete aceste monete antice ale Daciei, cu legendele A PAI ÎS BAËIA(so;); A'IV-ț) Ar[^]tojp), A(*rMi*)S IO(*u*), A(*e*)MI(*s*) IONOS și IANVM(*S*) ARIM(*us*), gloriifică, după cum vedem pe marele părinte al ginții ari m i ce de la Carpați, pe A rmis, séu Hermès, interpretul deilor, dascălul cel genial al lumii vechi, autorul alfabetului și al astronomiei, despre care vom vorbi și mai târziu⁵).

i) În tesaurul descoperit la Deutsch-Jahrendorf, pe lângă monetele cu legenda IANVA\(*S*) ARIM(«j) s'a allât și doue escmpiare cu inscripțiunea AINORIX (Wiener Nuni. Zeitschr. a. 1895, p. 5S). Aici, primele doue litere sunt transpuse. Forma originală a numelui este IANORIX (I a n o r i x). Tot ast-fel ne spune Suida, că lavoopa'oc ca divinitate era numit si Alujvâiioç, La Eschyl (Suppl. 574) este invocat ZcÔÇ ûUÛJVoc; XpsWV (Jupiter aetrne regnans).

²) EckUel, Doctr, num. I. 2. 4: verisimiliter tamen in hoc tractu (Dac i ac) signati sunt numi tetradrachmi fabnae rudisqui.....illinc (pe revers) e q u i t e m sistunt . . . quorum magna in hunc diem copiatii In I r a n s I l v a n i a, quae veteris Daciae nobiliorem partem constituit, eruitur; quorsum et pertinent numi Biatec, Busu, Nonnos, Suicca, aliique, — Despre monetele B i a t e c descoperite in Transilvania scrie H e n e (Beitrage zur dacischen Geschichte. Hermannstadt, 1836, p. 82): Vor eiaigen Jahren hab ich Gelegenheit gehabt ei- "ge m Fel-Gyogy (Transilvania) ausgegrabene B i a s t e c h s oder B i a - t h e k s zu sehen, welche fur patriotische Munzen gehalten wurden: Allein aus 30-40 Stucken, konnte Ich mit Muhe entzilTern, dass die convexe Form erne MUnze, und in der Concaven cine kleine Erhöhung, die aufgehende Sonne, bedeuten soli.

³) Strabon's lib. VII. 3. U.—După T a c i t (Germ. 1) teritoriul Dacilor era vecin cu al Germanilor.— Couf. ibid. Hist. IV. 34.

⁴) Pe aversul acestei monete, vedem figurat tipul nimfei Maia, sub formă de Terra mater (Macrob. 1. 12), având pe cap un coif craticulat și de asupra legenda DVTEVTE. Nu putem ști, dacă legenda de pe acesta față «sac reprodușă, și ast-fel nu ne putem pronunța, dacă avem aici un nume al divinității, ori numele mo-^{net}», șed pote o devisă în limba națională a Arimilor din Dacia.

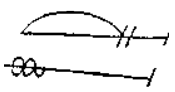
⁵) U" relief de marmura descoperit pe la începutul seculului trecut la Grădiscc, în ruinele Sar mizege tusei, figura unuț c ; l à r e ț în aceast pozițiunc, cum ne apnre și pe monetele Daciei. Desemnul necstul

Înainte de a încheia acest studiu asupra vechilor monete ale Daciei, credem, că prezintă un deosebit interes se reproducem aici unele date istorice despre varga de aur a lui Hermes, ca emblemă a puterii suverane a Domnilor români.

În acesta privință Fotino ('ISTOV'» тѣѣ наХа: A'/v.i.«c, II. 6) scrie: După ce Negru Vodă și-a cștins domnia sa peste țetă Țera muntenescă, a venit la densul Banul Craioveî (din familia Basarabilor), i s'a închinat și supus de bună voia, ér Negru Vodă a lăsat pe Banul Craioveî autonom în cârmuirea celor cincî județe și i-a conferit varga de argint (âp(i>pav 'pagSov) Fotino estrage acesta notiță din o vechia cronică serbescă. De aici réșulta așa dar, că varga de aur era în timpurile aceste simbolul autorității superiôre a Domnilor români.

În afară de cronică serbescă, pe care o citeză Fotino, mal avem în acesta privință și altă fântână istorică.

Un manuscris latin din sec. XVII întitulat «Historica relatio de stătu Valachiac, 1679—1688., publicat de J. C. Engel in Ceschichte d. Walachey. p. 109, ne înfățișezi paloșul și varga lui Hermes (Fig. 254) ca însemnele naționale

ale puterii și demnității suverane a Domnilor Țereî româ-
ncscî. Despre atributele lui Hermes scrie Albricus (De 254. — Atributele lui Hermès
scrpentibus circumsepta, et g l a d i u m curvum, quem ca însemne ale Domnilor
harpen homo vocabat. Têreî românescî.

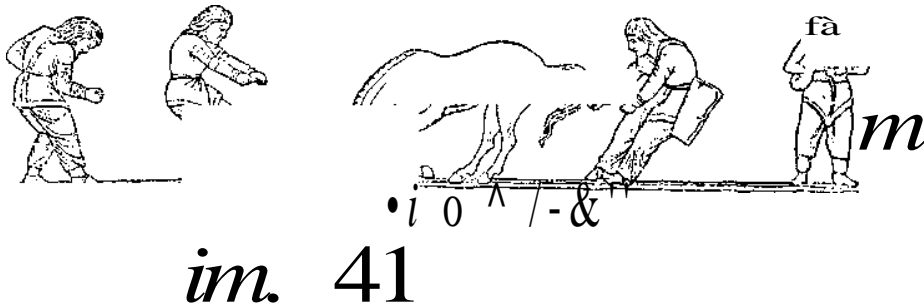
Réșulta așa dar, că varga de aur a fost în timpurile mai
vechî sceptrul tradițional al Domnilor români.

monument este publicat în revista unguresc. «T u c i o m â n y o s Gyujtemény» (Pest, 1836, t. IV, p. 114) sub
titul: A' Vâr h c i y i r é g i l o v a g (Vechiul călăreț d« la GraVJisce). Este personalitatea cea legendari a
lut II c r n i e s, și probabil că acest relief forma o i c o n ă sfântă pentru un templu ori sanctuariQ de
penați.

5. Ariwii (Arama f i, Sarmatae, Sauromatae)
in Scyțict europeană.

Numele cel vechi național al Scyților a fost, după cum ne spune Pliniu, A ramaei ¹⁾, o numire modificată după usul limbei grecesci, ce corespunde i o formă latină de Aram ani, după cum Grecii diceau TwjAarot în loc de Romani.

în altă notiță geografică, același Pliniu vorbind despre regiunile Europei dincolo de munții Rhipaei, ne spune, că o parte a Scyțicî europene se numia Raunonia ²⁾, adecă Ramnonia, cu in prefăcut în v~u ³⁾.

255. Figuri de Scyți păstori. Scena reprezentată pe un vas de argint descoperit în un tumul de lângă Ni copoi, pe țărmurile de apus al Niprului de jos (Eremitagiul imp. din St. Petersburg).

256.—Figuri de Scyți regali (2xifl-«c {Jota'AYjîoi). Scene gravate pe un vas de electru descoperit la Chercî (Panticapacum s. Bosphorus) în Crimea, în stânga doi răsboinici conversează; unul rădimat pe lance are arcul legat de brâu, al doilea se radimă pe scut și pe lance. Urmeză apoi un alt Scyt, care pune o cordă la arc. Spre a se apăra în contra intemperiilor, ei porta căciule (cucullos) pe cap. Vestmintele lor au ornamentațiunî pelasge (Eremitagiul imp. din St. Petersburg).

O altă numire analogă, o aflăm la Eustathiu, învățatul arhiepiscop al Thes>aloniceî. In comentariile sale asupra lui Dionysiu Periegetul, densul scrie,

¹⁾ Plinii lib. VI. 19. 1 : Persae illos (Scytharum populos) S a cas in univrsium ap->ellavere a proxima gente, antiqui Aramaeos.

; **iiinu** lib. IV. 27. 3: Insulae complures sine nominibus (in Oceano septentrionali)..... q i sus ante Scyt h ia m, quae vocatur Raunonia, unam abesse diei cursu.

a la Romani Mayors în loc de Mamors, și în Uănat Rafna în loc de Ramna.

că Scythii au fost un popor de origine thracă, care s'au numit și A T; p. v a C o i ¹⁾. Aici A este numai o schimbare fonetică în loc de P ²⁾; A7jjj.vaîo'. = 'Prjivalbi, seu Rh e m n a e i, după cum rezultă și din fântânile geografice, pe care ni le comunică Pliniu ³⁾.

La autorii grecesci, vechii locuitori ai Scythiei, mai erau numiți și Sauromatae, ér de Romani Șarmatae *).

Originea acestei numiri se reduce de asemenea la poporul Ari inilor seu A r a m e i l o r.

În cuvântul Sauromatae, *S de* la început este numai o simplă aspirație usitată în timpurile vechi la popoarele, ce aparțineau rasei pelasge ⁵⁾. În cosmografia lui Iuliu Honoriu mai aflăm pentru termenul de Sarmatae și variantele de A u r o m a t a e și R u m a t e ⁸⁾. La Stephan Byzantinul, Sannația este numită și Armatia ⁷⁾. La același geograf, sub numele de XapijjiâTa'. figurează o populație stabilită lângă Pontul euxin, probabil una și aceeași cu vechii Arimaspî. Aici inițialul X ține numai locul unei aspirații mai aspre de cât *h*.

În ce privește silaba finală *iae* din numirile de Saurom-atae, Auromatae, Rumat și Xafjijj.crcai, ea corespunde sufixului latin *ani*; ast-fel că din punct de vedere istoric și filologic cuvântul Sauromatae, ori Sarmatae, este numai o formă dialectală grecisată a termenului de Sauromani seu Sărmani.

Alte urme etnografice despre Arimiî seu Armânii din Scythia le aflăm în numirile de tribun și localități.

Pliniu amintescă între populațiile, ce locuiau în partea meridională a Scythiei, pe Rh y mozoli și pe Râmi ⁸⁾.

La Ptolemeu aflăm pe Tu(.o.oi, seu 'EpDj.j.o', cu locuințele de asupra Mării caspice ⁹⁾.

¹⁾ Eustathii Comm. in Dionys. v. 728: 'Ilsav K ExiS-at xotl Gpâxiiov efl-voț, v. xa! Av)ji-
valo: Èv.aUùvto (Ed. Didot. Cod. Paris. L, 2708). Cf. Ephorus, fr. 78 ; Scy m n u s , V. 350.
'-) Ca și la Romani Lemuria în loc de Rcmuria (Ovid. Fast. V. 421. 483).

³⁾ Un "Apijivaco; ne apare ca vechii! rege al Cappadociei (Diod. lib. XXXI. 19. 2).

⁴⁾ Plinii lib. IV. 25. 1. Sarmatae, Graecis Sauromatae.

⁵⁾ *S* se adăugea înaintea cuvintelor, care începeau cu un spiritus asper, d. e.: *Sc* = so; (eol.) = sus, *SX*; ~ *sal*, ?; = sex, en-w. = septem, *spnou* = serpo.— în limba italiană *s* ca aspirație se aude și înaintea lui /-. D. e. sradicare (Vocab. d. Crusca, Ed. 1738, lit. A').

⁶⁾ Eiese, Geogr. lat. min. p. 45.

⁷⁾ Stephanus Byz., v. 'AXâvoț, Spot 'Apixaita;. — La Eusthatiu in Dionys. v. 305:
'AXavoț, ooo.- S'pjiaTîac. ») Plinii lib. VI. 7. 2.

⁸⁾ Pto] (MIIICI Iii). VI. C. 14.

Ammian Marcellin (sec. IV) ne spune, că cea mai feroce și mai neumană populație din peninsula taurică o formau Arinchi¹⁾. Tornașii descriu despre ore-car! femeii vrăjitoare scythe, numite Alimnae²⁾, probabil Arinchi o-Rumnae. După Tacit, Aarii constituiau un fel de rezboinic și barbar stabilit lângă Vistula de mijloc (în Polonia rusească). Unele lor aveau un aspect înfiorător și lugubru. Scuturile lor erau negre, corpurile vopsite cu negru, și ei își alegeau nopțile întunecate, ca să se atace pe 'nimici'³⁾ Acești Aarii făceau parte din familia etnică a Herminonilor, sau Armiiilor din Germania⁴⁾.

O localitate de lângă gurile râului Tyras (Nistru) purta numele de 'Er,y.&->XTO? -/wjj-vj '•>'. Lângă Bosphorul cimmeric exista orașul Epij-uvaooa, întemeiat de o femeie cu același nume⁵⁾; iar pe cestele de răsărit ale peninsulei taurice se afla Hcrmisium⁶⁾, astăzi Armiansky.

În fine un vechiu oraș de lângă Nipru (Borysthene) ne apare la Ptolemeu; numele de Serimon⁸⁾, unde prima literă este numai o simplă aspirație, ca în Sapfxana (Apparia); S6f/ytț ('ÎpT¹³) & m Scythia; 2sf/fwXia 'Epfxco), localitate în Thracia; Sarminium, oraș în Pannonia⁶⁾; Sarii aei (Ardiaei), populație din Dalmația.

Venim acum la etimologia numelui de Xy.ôthjç, i-/ai>at. Herodot ne spune, că numele de Î7.6â-a-. l'au dat Grecii¹⁰⁾.

Rasa pelasgă, popor numeros și puternic, care cucerise prin civilizația ei prin armele sale cea mai mare parte a lumii vechi, a avut încă în timpurile roice o organizație militară excelentă¹¹⁾. Toți erau deprinși în arme, toți erau obligați la servicii militare, fie pentru apărare, fie pentru cucerire. Însă e-care popor sau trib își avea obiceiurile sale particulare de luptă. Unii erau

1) Ammian lib. XXII c. 8: Tauriinter quos immani diritate terribiles Arinchi, t Sinchi, et Napaei.

-) Joriamlis Get. c. 24: Filimer rex Gothorura.....qui et terras Scythicas cum sua ente introisset..... repurit in populo suo quasdam magas mulieres, quas patrio serione Aliorumnas is ipse (Orosius) cognominat.

3) Tacit Germ. c. 43.

4) Melae Descr. orb. III. 3. — Plinii lib, IV. 28.

6) Strabon Geogr. lib. VII. 4. 16.

6) Eustathii Comm. in Dionys. 553.

1) Melae lib. II. 13.

8) Ptolcmaoi lib. 111. 5.

11) Kaveuuiatis Cosmogr. p. 218.

10) Herodoti lib. IV. c. XV, '«.,- ?• T» - •

» «. ^v..**^*. o rJ.XTjVsc oivop.aC3c/v.

ra-itmnele germane (Vilkinasaga, c. 328, 329) mai aflăm încă o reminiscență de trupe formidabile numite Ostacia sau Ostansia (Grimm, D. M. p. 1008).

mai deprinși a se bate din depărtare, alții din apropiere. Unii erau armați cu arcuri și scuturi, alții cu lănci ori sulițe, unii luptau pedestri alții călare. De aici numirile de arcarii (*apy.ii'o'* med.), scutarii, scutati, sagittarii, lancearii, hastati, pedites, celeres (équités¹⁾), la Egipțeni xxXaoîptcç²⁾,

Scutul a fost una din armele cele sfinte ale popoarelor de la Dunăre și Marea neagră. Marele deus de la Carpați este ZEUS³⁾, Jupiterul de scut³⁾. Juno Sospita⁴⁾ și Juno Curulis⁵⁾ erau reprezentate cu scuturi în mână.

Paladiul național al Romei a fost un scut divin⁶⁾.

Întregă călărimea de război a Latinilor vechi purta scuturi, équités scutati omnes⁷⁾). Er Lydus ne spune, că Romul separă din armată 300 de scutari (o/o'jTcboi), pentru paza persoanei sale⁸⁾. Avem așa dar aici un fel de scutașire gală.

Samniții aveau scuturi elegante, ornate cu aur și argint; Liguri scuturi de aramă; Marsii o specie de scuturi mari⁹⁾. Bruții, Lucani și Etruscii, toți purtau în război scuturi, cu forme mai mult ori mai puțin identice. Scutul a fost arma permanentă defensivă a legionarului roman.

Trupele naționale ale Celtiberilor — emigrați în timpurile vechi de la Carpați — erau compuse mai mult din scutași¹⁰⁾.

În general, scutul a fost o vechea armă națională a popoarelor armenice. Homer numește scutul marelui Zîuc, èf>=[AVY;v aV/foa¹¹⁾], adică scutul înfiorătorului, după etimologia greacă, sau scutul armenic, cu înțelesul etnic barbar.

Scyții au fost la început un popor de scutași¹²⁾. Etimologia numelui derivă de la scut (lat. scutum; gr. T/OTO;, pielea de animal, cu care se acoperiau scuturile).

Vechii Armeni încă au fost un popor de arcași¹³⁾.

¹⁾ Festus p. 42: Celeres antiqui dixerunt, quos nunc équités dicimus.

²⁾ Herodoti lib. II. 166. 168.

³⁾ Vedî mai sus p. 226.

⁴⁾ Cicero « De Nat. Deor. I. 29.

⁵⁾ Servais; I. 17.

⁶⁾ Livii lib. I. 20.

⁷⁾ Virgili Aen. IX. 370.

⁸⁾ Lydus De magistr. I. 9.

⁹⁾ Livii lib. IX. 40. — Strabon lib. IV. 140. — Festus v. Albesia scuta. ") Livii lib. XXVIII. 2: Erant autem in Celtibero exercitu quatuor millia scutatorum et ducenti équités. ") Hoinori II. IV. 167.

¹⁰⁾ Despre scuturile Scyților amintesc Aelianus, De nat. anim. II. 16.

¹¹⁾ După Suida (v. Mpxaoa;), Arcadii au fost cei mai belicoși dintre popoarele Eladei. Numele ginții, după cum rezultă din Stephan Byz., a fost Arcaș. Numele vechi al patro-

Samniții își aveau numele lor după sulițele (gr. oaiivia), ce le purtau ¹⁾.

Sabinii, unul din cele mai vechi popdore ale Italiei, au fost numiți Curites (Ouirites), adică has tați, după arma națională curis (quiris) = has ta ²⁾.

Între toate populațiunile scyte, cei mai bavi, mai puternici și mai distinși au fost Scythii regali, Iuxai [îattXijVoi, de carî amintesc Herodot ³⁾. Întocmai ca și c u t a t i lui Romul, Scythii regali constituiau un fel de miliția permanentă, a căror plată consista în anumite porțiuni de pământ; aceeași organizațiune, pe care o aveau și așa numiții xaX-aaîp'.e; din Egipt «).

Semnificațiunea numelui Scythes o mai aflăm și într'o notiță etnografică a lui Herodot.

Perșii ne spune densul, numiau pe Scythi Sacae ⁶⁾. în limba vechia grecescă aâxoc însemna s c u t ; probabil că și în limba Medilor; ast-fel că în fond cuvintele Scythes și Saces aveau unul și același înțeles de s c u t a ș ").

După tradițiune și moravuri, Scythii aparțineau la unitatea etnică pelasgă.

Ei se considerau, ca cel mai vechi omeni de pe pământ ⁷⁾, întocmai ca și Pelasgii din Grecia, din insulele Mării egee, din Asia și Egipt. în deosebi, Scythii erau de aprôpe înrudiți cu Thracii și cu Geții de la Dunărea de jos ⁸⁾. După o tradițiune culesă de Herodot, Scythes, vechiul reprezentant al poporului scyt, a fost un fiu al Echidnei ⁹⁾ din țera Ari milo r ¹⁰⁾, frate bun cu Agathyrșilor de lângă râul Maris.

Popor cu rituri simple, dar caste, și cu sentimente înalte de dreptate, Scythii avuse la început aceleași doctrine religioase ca și Romanii.

După cum ne spune Herodot, Scythii nu aveau usul se ridice dcilor nici statue, nici temple, nici altare ").

nimic era Arcasidae în loc de Arcadides și fcmeninul Arca sis. Pe un ban vechi din tesaurul regilor Franciei se afla, după cum spune Spanhemius, legenda: TOIC APKACI (Steph. Byz. Ed. Berkelius, 1688 v. 'Apxâ;).

¹⁾ Festus în Samnites: Samnites ab hastis appellati sunt, quas Graeci saũv.a ap pellant, has enim ferre assueti crant.

²⁾ Virgilio Aen. VII. v. 710.— OvldiiFasf.il. 477: hasta cur is (var. quiris) est dicta Sabinis,

³⁾ Herodoti lib. IV. 20.

<) Herodoti lib. II. 168.

⁵⁾ Herodoti lib. VII. 64.

⁶⁾ Eustathii Comm. in Dionys. 749: Sacas illos quidam aiunt inventores fuisse saxeiuv, scutorum (Trad. Müllerus).

⁷⁾ Just i ui lib.II. 1: Scytharumgensantiquissima semper habita.—Ani miaul lib. XXII. 15.2.

⁸⁾ Steplianus lfy/., IxiiS-ai, s ft v o ț Hff/.'.ov.

⁹⁾ Herodoti lib. IV. 9.

¹⁰⁾ Hosioili Theog. v. 304.

¹¹⁾ Herodoti lib. IV. 59.

Tot ast-fel ne spune Varro, că Romanii, au adorat pe deși mai mult decât 150 de ani fără simulacre și idoli *).

Un singur simbol era în deosebită onoare la Scythi: sabia de fier a lui Marte²⁾, deosebit al poporului getic.

Același cult simbolic îl aflăm și la Romani.

Istoricul Trog Pompeiu, care trăise în timpul lui August, ne spune, că Romanii au adorat la început lancele (hastele), ca simulacre ale divinităților³⁾. Cu deosebire însă, Romanii aveau un cult tradițional religios pentru h a s t a lui Marte •>•).

În fruntea divinităților scythe aflăm pe Vesta (Vesta), o deitate prin excelență pelasgă. Vesta avea și la Romani un cult principal. Ea simboliza atotputernicia naturii, focul și pământul.

Scythii adorau pe Terra sub numele Apia, la Romani Ops, sau Opis mater; și pe Apollo, marele deus al Hyperboreilor, de lângă Dunăre.

În erea ne apare la Scythi sub numele de Apia

257. — Terra mater. Figura cunoscută de piatră (Baba), cum se

o formă dialectală, oncoruptă, în loc de Arimnassa, unde «aaa este numai un simplu sufix feminin. La Greci, Marte era numit și Arimanius¹⁾ și Venus era considerată ca soția lui Marte al Getilor²⁾; de aici conumele el de Ahtiat³⁾, ér la Scythi de Artimpassa, ce de fapt corespunde la Arimnassa.

Cerkask, lângă extremitatea de nord a lacului Meotic. Costumul se caracterizează prin velu de pe cap și prin cătrița din ainte cu ornamente particulare ale poporului românesc. După Th. Schiefmann, Russland, Polen, Livland.

• P •

¹⁾ Augustin! De civ. Dei, IV. 31: Dicit etiam Varro antiquos Romanos plus quam annos centum et quinquaginta deos sine simulacris coluisse.

²⁾ La Herodot (IV. 62) ax: vaxY; <: ciY^EIOi; la Q. Curtiu (VII. S) hasta

³⁾ Justinus lib. XLIII. 3: Nam et ab origine rerum pro diis immortalibus (Romani) has t as coluere.

⁴⁾ Servius in Virg. Aen. VIII. 3: Nam is qui belli suscepit curam, sacra riu Marti s ingressus, primo ancilia commovebat, post hastam simulacri ipsius, dicens: Mars vigila. — După Juvenal (XIII. 79) Romanii jurau (per) Martis frameam. În o poezie eroică română: Dar Badu mi s'a culcat (și) Pe sabia s'a jurat (Tocilescu, Mater, folkl. I. 1245).

⁵⁾ Herod, lib. IV. 59.— Cf. 'Of/fiixitaia!, 'A;ST'i''*0! srAfyi-jraTu! în loc de Arimphaei.

⁶⁾ A se vede mai sus p. 731.

⁷⁾ Stații Silv. I. 2. 53: Getici . . . măriți (Vencris).

⁸⁾ Præller, Gr. Myth. I (1854) 215.

6. *Arimii (Herminones, Arimani, Alamanni, Alemanni)*
ii Germani a.

Cea mai veche populație a Germaniei mari, s'au barbare, care se întindea de la Rhen până la Vistula și cuprindea tot-o-dată peninsulele numite astă-dî Danirnarca, Suedia și Norvegia, rai format'o Arimii.

în timpurile lui Tacit, întregă populația Germaniei mari se află divisa în trei grupe principale.

în ce privsce originea istorică a acestor semii, Tacit scrie:

«Germanii celebrează prin cântece vechi pe Tuisto, de născut din Terra, și pe fiul său Mannus, autorul și întemeietorii ginții lor. Ei atribuie lui Mannus trei fii, și după numele acestora, locuitorii cel mai apropiati de mare s'au numit Ingaevones, cei din partile interioare Herminones, și cei alai și Istaeuvones» ¹).

Din cuvintele lui Tacit, «e quorum nominibus — Ingaevones — Herminones — Istaeuvones vocentur», rezulta, că cei trei fii ai lui Mannus, întemeietorii vechilor semii germane s'au numit Ingaevo, Hermino și Istaevo.

La familia Ingevonilor aparțineau, după Pliniu, Cimbri, Teutoni și Cauci, stabiliți pe litoralul Oceanului, delà Rhen și până la Elba. La familia Hermi(n)onilor, cari formau cel mai estins și mai puternic popor al Germaniei mari, aparțineau Suevi, Hermunduri, Chatti și Cherusci; er din semia Istevonilor, cari locuiau în Westphalia, Nassau și Ilessen, Pliniu aminteste numai pe Sigambri -).

O Tacit Germ, c. 2: (Germani) Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoriae et annalium genus) Tuistonem deura, Terra editura, et filium Mannum, originem gentis conditoresque. Manno tres filios assignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingaevones, medii Herminones, ceteri Istaeuvones vocentur.— Istevonii din Germania se par a fi fost numai o fracție dintr'un trib mai numeros pelasg. Pliniu (VI. 19. 1) aminteste între populațiile scyte din Asia pe Histi. în Samniu afa un oraș numit Histonium (Pliniu, III. 17. 1), seu Istonii în Liber coloniarum. în Eubea esista un vechiu oraș numit Hestiaea și o parte a Thesalică se numise Hestiaeotis.

²) Plinii lib. IV. 28. 2: Germanorum genera quinque: Vindili: quorum pars Burgundiones, Varini, Carini, Guttones. Alterum genus, Ingaevones: quorum pars Cimbri, Teutoni ac Chaucarum gentes. Proximi autem Rheno, Istaeuvones: quorum pars rnbri (Sigambri). Med i terrane Hermi ones, quorum Suevi, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Jumta pars Peucini, Basternae, supradictis contermini Dacis. —Pliniu, după cum vedem acaicT amintire încă de dc5ue familii etnice ale Germanilor: a patra sub numele de Vindiii anuali), subdivisat! în Burgundioncs, Varini, Carini și Guttones. însă aceste triburi ne

AccașT tradițiune istorică, pe care ne-o transmite Tacit, ne apare mai târziu sub o formă mai dezvoltată și acomodată împrejurărilor etnografice din timpul migrațiunii celei mari a popoarelor.

Este tabela numită «Generație r e g u m», redactată probabil în timpul celor de întâi Merovingi, cam pe la a. 520 d. Chr. Ea conține pe lângă numele regilor tradiționali și o grupare etnică a populațiilor germane de pe la începutul secolului al VI-lea.

După acesta tabelă genealogică, cel de întâi om, care a venit în Europa, sau mai corect în Germania, a fost un așa numit Alanus, primul rege al Romanilor, înțeleg al Romanilor (s. Arimilor) de pe teritoriul Germaniei.

Acest Alanus din genealogia de la a. 520 este unul și același cu Mannus din varianta lui Tacit ¹⁾. Însă forma cea mai veche a numelui e Mân u s, 6r Alanus un simplu conume sau epitet etnic.

La Tacit, Manus, ori Mannus, este fiul lui Tuisto (deus terra editus). Etimologia și înțelesul cuvântului Tuisto a rămas până astăzi obscură pentru literaturii germani.

Din același părinte cu Mannus, descinde și Alanus. În tabela genealogică din timpul Merovingilor, Alanus este fiul lui F e t u i r, Fetebir sau Fa di r — Vater, o simplă traducere a cuvântului pelasg Tuisto, rom. tuțiu sau tată ¹⁾.

Acest Alanus, întocma ca și Mannus din varianta lui Tacit, a avut trei fii. Numele lor sunt aceleași. La Tacit Hermino, Ingaevo, Istaevo; în tabela merovingică Erminus, Inguo, îs t i o. Mai notăm aici, că în cele mai multe manuscrise ale tabelii medievale, Erminus este numit Armen, Armeno, Armenon, Armenio, Armenion cu A în loc de E; apar ca Suevi, și astfel se pot considera ca făcând parte din familia Herminonilor; și a cincii familia cuprindea pe Bastarnii din Carpații de nord și pe tribul Peucinilor de la gurile Dunării, însă Bastarnii erau Geți (Appiani De rebus. Mac. IX. 16). O parte din Bastarnii, după cum ne spune Strabo (VII. 3), purtau numele de Atmoni, probabil o formă coruptă în loc de Ar m o n i; 6r Peucini, sau locuitorii din delta Dunării, sunt numiți în tradițiunile române Armâni. Confuziunea a urmat astfel din cauza numelui. Vechil Herminonii Germaniei, au format, ce e drept, una și aceeași familie cu Arimi de la Carpați. Însă Germanii din timpurile lui Pliniu constituiau un popor cu totul transformat.

¹⁾ Mannus (Manus) din notița etnografică a lui Tacit nu este un cuvânt de origine teutonică. Pelasgii din Lydia aveau și ei o tradițiune analogă, că în timpurile unui vechi rege al lor, Atys fiul lui Manes («n; = tată. Fragm. Ilist gr. III. 592), o parte din poporul Lydiei emigrând au descălecat în Umbria, unde s-au numit apoi T urs en i (Herodot I. 94). Un alt Manus ne apare ca întemeietorul orașului Manesion din Frigia (Fragm. Hist. gr. III. 233). Romanii încă aveau un Deus Manus sau Manes. Vedî mai sus p. 207 — 208.

În u o ne apare măi mult în forma de Negue, Niguelo, Negno,
) Neguio și Neugrio, adecă cu *Ne* în loc de *In* ¹⁾.

Reproducem aici textul acestei memorabile tabele etnografice, ast-fel cum
fost publicat de K. Müllenhoff în Memoriile Academiei de sciințe din
Berlin și punem tot-o-dată în paralelă variantele din Historia Britonum a
lui Nennius (sec. VII), precum și din alte manuscrise ale evului de mijloc, în
can aflăm unele forme măi corecte ale numelor proprii.

T a l > c l ; i M e r o v l n g ' i c i i .

După Mommsen și Müllenhoff,
Verset' clîniss d. rom. Provinzen um 297²⁾.

Variante după Nennius, Historia
Britonum, c. J?; etc.

1. INCIPIIT GENER A T I O RE G u M
(ITEM DE REGIBUS ROMANORUM B³⁾).
2. PRIMUS REX ROMANORUM ALA- Primus homo venit ad Europain de ge-
NEUS (Allanius B) dictus est. nere lafeth Alan us
3. Alaneus genuit Papulo (Pabolum B *).
4. Papulus (Pabulus B) genuit Ege-
tium ⁶⁾.
5. Egetius genuit Egegium.
(5. Egegius genuit Siagrium ⁶⁾(Fadiruy1,).
7. per quem Romani regnum perdide-
runt (et ipsum Romani perdide-runt
A).
8. TRES fueruntfratres unde sunt gentes: cum tribus filiis suis, quorum nomina
sunt ')

¹⁾ *In*, ca particulă negativă, se prefăcea în limba latină une-ori în *ne*: infandus, ne-
fandus; infaustus, nefastus; inscius, nescius; ér în limba română negativul *in* are tot-de-
una forma de *ne*.

²⁾ În Abhandlungen d. kônigl. Akad. d. Wissenschaften zu Berlin, 1862.

³⁾ Siglele manuscriselor: A, Sangall 732 din sec. IX.—B, Paris 4628 din sec. X, și
Ottobonian 3081 sec. XV.—C, Vatican 5001, Legile Longobarde sec. XIII/XIV. — D, Paris
609, sec. IX. — E, ms. La Cava. Legile Longobarde, sec. XI. — F, Reichenau 229 în
Karlsruhe, sec. VIII/IX; *bcd e f s k i*=Ms. Stevenson la San-Marte *BGKLNPRa*,

⁴⁾ După Diodor (II. 43), Scythes, părintele legendar al Scyților, a avut doi fir, pe
Palus și Napes.—La Romani Paies, divinitatea protectôre a păstorilor, a turmelor și
a pășunilor, măi avea și caracter masculin.

⁵⁾ Un rege vcchiu al Scyților, contemporan cu Aiete, care domnia peste Colchî, purta
numele de Agaetes (Steph. Byz. v. IlavtixiKaiov).

) ici textul este evident alterat. Syagrius a fost comandantul trupelor romane din
allia după căderea lui Romulus Augustulus. Cugetăm la Agrius, fratele lui Latinus după
Hcsiod.

; — ^a Wen nius, fiii lui Alanus sunt amintiți în ordinea: Hessitio, Armeno, Negue.

""să reproducem aceste variante în paralelă cu textul publicat de Müllenhoff.

<p>0. Erminus (Ermenius <i>B</i>, Ermenus <i>D</i>, Ai'inen <i>E</i>, Ermenonc <i>F</i>).
Inguo (Ingo <i>B</i>, Ingus <i>D</i>, Tingus <i>E</i>, Niguo <i>F</i>).
et Istio (Escio <i>S</i>, Scius <i>D</i>, Ostjus <i>E</i>, Hisisione <i>F</i>) frater eorum.</p> <p>10. Erminus (Ermenius <i>SC</i>, Ermenus <i>D</i>, Armen <i>E</i>) genuit</p> <p>11. Gotos [Walagotos] Wandalus, Gipedes et Saxones.</p> <p>12. haec sunt gentes V¹).</p> <p>13. Inguo (Ingo <i>SC</i>, Tingus <i>E</i>, Niguo <i>F</i>) frater eorum genuit</p> <p>14. Burgundiones Thoringus Longobardus Baioarius</p> <p>15. haec sunt gentes IV.</p> <p>16. Istio (Escio <i>J?C</i>, SciutZ, Hostjus <i>E</i>) frater eorum genuit</p> <p>17. Romanes Brittones Francus Alamannus</p> <p>18. haec sunt gentes IV.</p>	Armeno (Armenio <i>b</i>, Armenon <i>ehi</i>, Arnenion <i>gf</i>) Negue (Negno <i>e</i>, Negro <i>fgh</i>, Neugio <i>i</i>, Neugrio <i>Flavigny</i>) Hessio (Hessio <i>b</i>, Hiscion <i>ei</i>, Ysicion <i>g</i>, Usicion <i>h</i>). Armenon autem habuit quinque filios: Gothus Valagotus Gebidus Burgondus Longobardus Neugo autem habuit tres filios: Wandalus Saxo Boguarus (Boguarus Targus <i>cdefgi</i>) Istio autem habuit filios quattuor: hi sunt Francus Romanus Britto Albanus (Romanus Allemannus et Brito a quo primo Britannia habitata est <i>ce</i>). Alanus autem ut aiunt fuit filius Fetebir («Fetuyr». Mon. hist. Germ. SS VIII. 314) filii Ougomun filii Thoi²) etc. hanc peritiam inveni ex traditione veterum, qui incolae in primo fuerunt Britanniae.

¹) Avem aici o vechia tradițiune pelasgă. Hermes (Ἐρμῆς, Ἐρμῆς, Ἐρμῆς), era considerat în timpurile preistorice ca un strămoș divin al multor seminții arimice. Pe o inscripțiune romană de la Mannheim lângă Rhen, Hermes, numit de Romani Mercurius, mai are și epitetul etnic de Alaunius sèu Alaunus (Genio Mercur/»// Alauni. La Pauly-Wissowa, R. E. v. Alaunius). Forma de Alaunus corespunde aici la Alanus, ca în limba reto-romană christiaun la christianus (Cf. Schuchardt, Vulgärlat. II. 318). Este ast-fcl clar, că Erminus seu Armen, fiul lui Alanus ori Alaneus din tradițiunile germane, este una și aceeași personalitate legendară cu Hermès, sèu Mercurius Alaunus din inscripțiunea de la Mannheim. După Val. Flac, care murise înainte de cucerirea Daciei (c. a. 87 d. Chr.), Alanii locuiau în timpurile argonautice lângă Istrul de jos (per saevos Ister descendit Alanos. Argon. VIII. 219). Lângă Istru pune pe Alanii și poetul Seneca (Thyeste). Cf. Dionys. Per. v. 305.—Getii de la Istru avuse așa dar în timpurile preistorice și numele de Alanii. Résuma ast-fel, ca Armen, fiul lui Alanus, este unul și același cu Hermes al Pelasgilor meridionali, care ne apare tot-o-dată ca un rege glorios și divinisât al Daciei (p. 742 seqq.), ca întemeietoriu al dinastiilor thrace (Herodot, V. 7) și ca un rege plin de merite al Aborigenilor (Diod. VI. 5. 2).

²) Ziuț (mit. germ. Zio) mal avea și epitetul de 'O'ovuot (C. I. Gr. 3569). — Cf. mal sus p. 221.

După cum vedem, această tabelă reduce originea triburilor germane la aceiași strămoși, de cari ne vorbește și Tacit: la Erminus seu Armen (Hermine), Inguo (Ingaevo) și Istio (Istaevo).

Tabela merovingică mai stabilește tot-o dată ca principiu, că vechea populație a Germaniei! a fost de origine arimică. Ea vorbește numai «De regibus Romanorum», între cari Alaneu (Alarms seu Mannus) figurează ca primus rex Romanorum. Aici termenul de «Romani», aplicat la primele seminții germane, este numai o formă latinisată a numelui de Herminones, sœur a vechilor Ariani; un popor, care a lăsat reminiscențe adânc în tradițiunile germane¹⁾.

După acesta genealogia, de la Erminus seu Armen își trăgeau originea lor Goții, Walagoți, Wandali, Gepiditsi Saxonii²⁾; din Inguo seu Neguo descindeau Burgundi, Tliuringi, Langobardi și Bavari; cr Istio este părintele comun al Romanilor de lângă Rhen, al Britonilor, Francilor și Alamanilor.

Goții, după cum seim, emigrase din Scandinavia; și ei sunt considerați în tabela merovingică ca făcând parte din familia lui Armen seu a Herminonilor.

Tot la familia Herminonilor aparțineau populațiunile scandinave și după autorii romani.

Germania mare seu barbară, a lui Tacit, mai cuprindea, și teritoriul cel vast al Suediei și Norvegiei, considerat în timpurile aceste numai ca o insulă mare în sînul Oceanului³⁾.

¹⁾ în tradițiunile și legendele germane mai aflăm amintiri și despre alți regi, așa numiți ai «Romanilor», cum sunt: Dietwart, römischer König; Dietmâr, care domnește peste Römisch lanț și Romiș marc; Diether, der junge König von Römisch lanț; Otin, Römischer keiser; Kiinic Ludwig von Ormanie, și Ermanaricus (Airmanareiks), împărat la Romaborg (Grimm, D. Heldensage, p. 113. 133. 168. 185. 189. 190. 290, 329). Fără îndoială. că sub numele de «Römisch lanț», «Römisch marc» și «Ormani», vechile cântece sau tradițiuni populare nu înțelegeau imperiul cel istoric al Romanilor, ci diferitele regate naționale ale Herminonilor sau Arimilor de pe teritoriul Germaniei.

²⁾ Același Erminus ne apare în unele manuscrise ale bibliotecelor din Cambrigia și Paris sub numele de Boerinus. El ar fi avut 9 fii pe: Cinrincius, Gothus, Jutus, Suethedus, Dacus, Wandanus, Ehecus (seu Gethus) Presus și Geathus. O notă marginală adaugă, că de la acești fii descind cele nouă popoare nordice, cari au ocupat Britannia, anume Saxonii, Anglii, Iutii, Dacii (Danesii?) Norvegii, Goții, Vandalii, Geati și Frisii, (Beisel, Über Pytheas von Massilien. Göttingen, 1858, p. 213).

³⁾ Tacit Germ. c. 1: Germania omnis a Gallis Rhaetisque et Pannoniis, Rheno et Danubio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur. etera Oceanus ambit, laetus sinus et insularum immensa spatia complectens.

în particular Tacit ne vorbește de o populație numită Suiones din Oceanul nordic, seu Scandia¹⁾. Acești Suioni formau însă numai o mică ramură din seminția Suevilor; astfel, că făceau parte din familia Herminilor. Mela estinde de asemenea pe Hermi(n)oni și în Scandinavia²⁾; cr Jornand aminteste între populațiile Scanziei pe Raumaricae și pe Raugarici³⁾, triburi, care, după cum vedem, constituiau unul și același popor de Romarici⁴⁾.

258. — Germania magna.

După toate aceste tradiții, al căror fond de altminterlea se reduce la timpuri foarte depărtate, tabela genealogică a vechilor populații ale Germaniei ni se prezintă sub următoarea formă.

>) **Tacit** Germ. c. 44: Suionum hinc civitates, ipsae in oceano.

¹⁾ Melae lib. III. c. 3: In eo (Codanus sinu) sunt Cimbri et Teutoni: ultra, ultimi Germaniae Hermiones. — Ibid. lib. III. c. 6: In illo sinu, quem Codanum diximus, ex insulis Scandinavia, quam adhuc Teutoni tenent. Mda pune așa dar pe Teutonii în Scandinavia și pe Hermionii dincolo de Teutonii în aceeași insulă (peninsulă).

²⁾ Jornandes, Get. c. 3: Sequuntur deinde (in Scanzia) diversarum turba nationum... Sunt ex his exteriores Ostrogothae, Raumaricae, Raugarici, Finni mitissimi.

³⁾ Forma acestei numiri ni se prezintă și pe teritoriul Franței la a. 870: Romericus mons (Baluzii Capit. II. 223).

Herminoniî constituiau în timpurile romane cea mai numeroasă și mai puternică populație de pe teritoriul Germanici. Ei se întindeau de la izvoarele Rhenului și ale Dunării peste Wurttemberg, Bavaria, Boemia, Saxonia, Prusia *), Moravia, Silesia, Polonia, Lituania și Danimarca; erau dincolo de Oceanul sau de Marea Baltică, ei erau răspândiți în triburi numeroase prin Suedia și Norvegia.

Forma cea veche a numelui Herminones a fost în tot cașul *Armini* (Armâni și Aramani) fără aspirație; după cum fără aspirație este numele lui Erminus, sau Armen ¹⁾, precum și alte nume familiare, de origine etnică, ce le aflăm în regiunile aceste.

Faimosul liberatoriu al Germaniei, care învinse pe Varrus în pădurea teuturgică, este numit de autorii romani *Armini*, la Strabo și la Dio Armenios ³⁾. El era din ginta Cherusilor; erau Cherusii formau, după cum ne spune Piniu, numai un ram din familia cea mare a Herminonilor *).

În Noric, unde locuise odată o mare parte de Herminoni, aflăm de asemenea numele personale Ariomanus, Arimanus și Armianus ⁵⁾.

Dionysiu Periegetul numește pe toți locuitorii Germaniei *Armani* ⁶⁾; un epitet, ce ne indică în mod foarte clar, că numele național al acestor populații a fost în vechime *Armani*.

Sub numele de Armani, Eremani și Erimani, ne apar vechii locuitori ai Alpilor și în legile Francilor și ale Longobardilor ⁷⁾).

Un port al mării nordice, situat în apropiere de Rhen, poartă la Ptolemeu numele de *Mapajiayic XI¹TJV* (*Mar armanis portus*), adică al Mării armanice ⁸⁾. Această regiune maritimă se numește la Piniu în formă latinizată *Germanicum mare* ⁸⁾.

*) Herminoniî din Prusia ne apar mai târziu sub numele de Hermi (Diefenbach, Orig. europ. p. 192).

¹⁾ În acest nume propriu, *A* neînțeles din prima silabă a trecut sub influența lui *r* în *e* și astfel s-au născut formele de Eremani, Erimani, Ermani, Ermeni și Ermini. A se vede pag. 733 nota 3.

³⁾ Strabonis lib. VII. 1. 4. — Dionysii Cnssii voi. VIII (1866 p. 52).

⁴⁾ O princesă a Cherusilor poartă numele de Rhamis (Strabo, VII. 1. 4).

⁵⁾ C. I. L. III. nr. 4880: Ariomanus Terți et Quarta Maseli filia; nr. 11502 Arimanus filius Arionis; 5289: Armianus; nr. 5350: Adiatullus..... Tatucae Verveci filiae uxori et Ruae filiae); nr. 4966: Rumno; in Pannonia, nr. 4594: Ariomanus Iliati filius).

⁶⁾ *Dioiysii Orb. Descr. v. 285: 'tu\ a \psi sijiâyécov r\p[j.avû>y.*

⁷⁾ A se vede pag. 689, nota 1. — Despre cetățenii din Mantua, Muratori, Antiquit. IV. p. 15: praedictos cives, videlicet eremanos.

⁸⁾ Ptolemaci (Ed. Didot) lib. II. c. 11. 1. (var. în mai mulți codici din Paris, Vatican și Florența).

•>) **Plinii lib. IV. 30. 2.**

Arimanii s'au Aramanii din părțile de sus ale Rhenului și ale Dunării încep să apară în secolul al III-lea al erei creștine sub numele de Alamani și Alemanni¹⁾. O simplă transformare fonetică: Alamani și Alemanni în loc de Aramani și Armani prin schimbarea lui *r* în *l*.

Forma acestei numiri e foarte veche. Unul din Giganții cei faimoși de la munții Rhipel, care se ridicase să restabilească în domnia pe Saturn, poartă la Hygin numele de Alemone. Acesta luptă se întâmplase, după cum se știe, pe teritoriul Arimilor; și Neviu, poetul epic roman, pune în fruntea legiunii Giganților pe un așa numit Rumcus (Rumcus), probabil unul și același cu Alemone.

În fine, numele de Alimani, ca o rămășiță din timpuri vechi, s'a mai păstrat până astăzi în onomastica țăranilor români și în terminologia topografică a acestor terii²⁾.

Venim acum la originea și la forma numelui de «Germani».

Numele de Germania, scrie Tacit, este nou și introdus numai de curând; fiindcă cei de întâiu, cari au trecut Rhenul și au alungat pe Gali din locuințele lor au fost Tungril de astăzi, numiți atunci Germani, . . . în urmă acestui nume național s'a estins la toate populațiile Germaniei³⁾. Ér Strabo scrie: Romanii au fost cei de întâiu, cari au dat numele de Germani la populațiile, ce locuiau în părțile de răsărit ale Rhenului⁴⁾.

Faptul rămâne însă pozitiv, că pe teritoriul Germaniei nu a existat nici un trib, nici o populație, care se fi avut numele de Germani⁵⁾.

Acest termen este numai o simplă latinizare a numelui etnic de Herimani sau Hermani, unde Romanii din anumite considerații politice au prefăcut pe *H* în *G*, numind populațiile dintre Rhen și Vistula Germani, adică oameni de același neam, sau frați, yv/ffioi, «5sX<pot, după cum ne

¹⁾ Steph. Byz.: 'AXajtavoi, •EO-voj rŝpjaxovoit itpoc/cupov. — După cum la Pliniu Suavi sunt Alimani.

²⁾ Alimani corn. (Constanța), Alimani del (R.-Sărao, Alimani del (Vâlcea), Alimani moșie (Teleorman), Alimani plai (Gorj), Alimani corn. (Olt și Argeș).

³⁾ Tjiciti Germ. c. 2: ceterum Germaniae vocabulum recens et nuper additum. — Numele Germanis (Germanis) ne apare mai întâiu în Fast. Capit. la a. 222 a. Chr.

⁴⁾ Strabonis Geogr. lib. VII. 1. 2.

*) Pauly's Real-Encyclopädie d. kl. Alterth. v. Germani, p. 773—774. Der Name Germanen, dessen Sinn wir mit den Mitteln unserer heutigen Sprachkenntnisse nicht bestimmen können, ist kein Appellativum, sondern ein Nomen proprium Es findet sich in den Mundarten des jetzigen Deutschlands keine Spur, dass irgend ein deutscher Name, oder das deutsche Volk sich jemals den Namen Germanen als Eigenname beigelegt hätte.

explică cel vecin înțelesul acestei numiri etnice ¹⁾. Într'un codice parisian al lui Eustathiu din Thessalonica se mai spune, că Germanii se numeau și hermen ²⁾.

În timpurile lui Cesar, locuitorii Germaniei constituiau un popor mai mult pastoral decât agricol. Ei nu aveau orașe, dar nici case în vecinătatea unii cu alții, ci locuiau mai mult răspândiți pe lângă fântâni, pe lângă păduri și pe câmpii. Arma lor națională era sulița și lancea pelasgă, pe care o numeau framea. Pe un ban al împăratului Domițian, «Germania învinsă» e personificată ședând tristă pe un scut lung, iar jos lângă picioarele sale se vede o lance frântă ³⁾.

În timp de război fie-care sat avea se de câte 100 luptători; ceea ce ne arată, că exista și la densitate instituțiunea centenelor ca o vechea moscenire pelasgă *).

Credințele și tradițiile lor religioase erau de asemenea pelasge. Ei nu aveau nici idoli, nici alte imagini, cari se reprezintă divinitățile sub forme sensibile.

Tuisto (cu înțelesul de «tutu» sau «tată») era zeul suprem și părintele populațiilor germane. După tradițiile vechi naționale, el era zeu Terra editus ⁴⁾, adică născut din aceeași mamă, ca și divinitățile celelalte pelasge.

Germanii vechi adorau pe Terra mater (Hertha), Serele și Luna. Ei venerau pe Saturn, Mercur (Hermes), Hercule, Castor, Pollux, și aveau un cult particular pentru Marte, pe care îl numeau Wôdan ⁵⁾ și Geat ⁶⁾; Mars Getius la Romani ⁷⁾.

Vechii Saxoni (popor din familia Herminonilor), cari pe la începutul secolului al VI-lea ocupase Britannia sub conducerea lui Hengist și Horsa, adorau cu deosebire pe strămoșul lor divin, Hermes sau Armen, sub numele de Irmin sau Ilirmin.

») Strabon lib. VII. 1. 2.

²⁾ Eustathii Comm. in Dionys. Ed. Didot (Cod. Paris. 2723), v. 285: Τῆς ἑρμηνίας. Ἐστῆς τοῦ Πόλλυος (DV y). (Ба3«v oi Fepfiavol evojiotfovtai YJ epj.Yjv.

³⁾ Eckhel, Doctr. num. VI. 379.

⁴⁾ Taciti Germ. c. 6: ex omni juventute delectos ante aciem sistunt. Definitur et numerus: centeni ex singulis pagis.

⁵⁾ Cuvintele lui Tacit despre Tuisto, «zeu Terra editus», corespund la epitetul grecesc ἑρμηνίας. La început, acesta expresiune avuse un sens curat geografic și nici de cum fabulos. Sub Fv, Fața sau Terra, din genealogiile pelasge, se înțelegea o regiune anumită geografică, dar nici de cum pământul întreg.

⁶⁾ Wôdan, nici după nume, nici după caracterele sale speciale, nu reprezintă o divinitate națională teutonică. Acesta o confirmă și Paul Diaconul, când scrie: Wodan sane, quern adiecta litera G wodan dixerunt..... longe antea, nec in Germania, sed in Graecia fuisse perhibetur (Grimm D. M. I. 123). Diferiți munți din regiunile Carpaților mai poartă și astăzi numele de Godena.

⁷⁾ Grimm, D. M. I. (1854) p. 149.

⁸⁾ Stații Silv. I. 2. 53.

în onoarea lui Irmin se afla la Erisburg în Westphalia ridicată o columnă de lemn, numită Irminsuil, Ermensûl și Ormensûl (sulul lui Irmin), é" cu alte cuvinte un vechiu arminden pelasg¹⁾. Acesta columnă a fost arsă

772 de Carol cel Mare, când învinse pe Saxoni²⁾. Din timpul acesta cultul lui Irmin (s. Armen) a fost interdis.

Despre locuințele Arimilor pe teritoriul Germanici vechi ni s'au mai păstrat încă până astăzi numeroase amintiri în terminologia topografică a acestor regiuni.

Din aceste cităm aici următoarele:

Armansberg	Ramlingen	Ramsbach	Rimau (Rimov)
Harmening	Ramma-Gau	Ramschen	Rimbergcu s. Her-
Ram (Ramm)	Rammelsberg	Ramshausen	manctz ³⁾
Rambach	Rammenau	Ramsthal	Rimowitz în distr.
Ramberg	Rammingen	Ratnstorf	Vlasim, Boemia
Ramels	Rammisperc	Rems	Ruhmland
Ramelsen	Rammo	Remesen	Romsdal, Norvegia.
Rarnelsloh	Ramolt	Remesin	Rurnburg
Ramesbach	Rams	Remse	Rumelant
Raming	Ramsau	Rimai	Rumlingen <).

După cum vedem, Germania de astăzi, cu țările sale surori, porta încă urmele numeroase ale unei rase preistorice, anterioare rasei teutone, care a brădat pentru prima oară pământul dintre Vistula și Rhen, și care și-a înscris numele seu pe munții, pe colinele și pe văile acestei regiuni^{B)}.

Resumăm:

Forma primitivă a poporului german a fost cu totul alta, de cum ne-o prezintă fisionomia timpurilor actuale și după cum ne apare în timpurile lui Cesar.

Cei mai vechi locuitori ai Germaniei au fost din rasa pelasgă, în mare parte Râmi seu Ari ml.

¹⁾ Rudolf von Fuld (ap. Grimm, D. M. I. 106): frondosis arboribus..... venerationem exhibebant..... truncum quoque ligni in altum erectum sub divo colebant, patria eum lingua Irminsul appellantes.

²⁾ Grimm, D. M. (Ed. 1854) p. 105—106. 116. 324-328.

³⁾ În Bohemia sunt cu deosebire numerise localitățile formate cu numele Hermans [Ermani r= Armani), cum sunt : Herman, Herman, Hefmanc, Hermanctz, Hei-manice, Hermanitz Hermanov, Hermann, Hefmanovice etc.

⁴⁾ *rott*, Die Personennamen unter Berücksichtigung d. Ortsnamen, Leipzig, 1859. — *acmcister*, Alemannische Wanderungen, Stuttgart, 1867, I. 96. — *Special-Orts-Repertorium von Bohmen*, Wien, 1893.— *Special-Orts-Repertorium von Schlesien*, Wien, 1894.

pre vîi Românise! din Bavaria vedî Jung, Rom. Landsch p. 460.

Aceasta o probează tradițiunile istorice, credințele religioase, numirile de localități, în fine urmele materiale ale civilizațiunii preistorice, ce le aflăm răspândite pe teritoriul Germaniei de la Rhen și până la Vistula și chiar dincolo de Ocean, în peninsula scandinavică.

Însă, o fatalitate nemilosă urmărește și pe Arimiî din Germania, întocmai ca pe cele lalte populațiunî pelasge din Scyția, din Asia, din peninsula Hemuluî și din Egipt.

Pe la finele epocî eroice, în tot cașul înainte de resboiul troian, o nouă invasiune de popore, venite, după cum spuneau ceî vechi, de la ultimele margini ale pamântuluî, se revarsă peste regiunile dintre Tatiais și Oceanul atlantic, peste Scyția, Germania, Gallia și Britannia.

Fața Europei pelasge începe a se schimba.

Ceî de ântâiû, cari apar în fruntea acestei migrațiunî în mase, sunt Celțiî, popor până aci nevêdut și necunoscut în Europa. Mișcați și împinși de evenimente, ce nu le putem întrevede, acești barbari năvălitori, resboinici și aventurieri — cari nu se ocupau nici cu păstoria, nici cu agricultura — părăsesc regiunile cele depărtate ale Asiî, apoi îndreptându-se pe drumul cel mare al lumii vechi către apus, ei se opresc cât-va timp pe câmpiile Scyției, unde duc o vieță necunoscută istoriei; de aci trec peste Vistula, pătrund pe teritoriul Arimilor și produc aici o nouă dislocare a triburilor pelasge.

Cu câte-va secole mai târziu în urma invasiunî Celților, forte probabil după resboiul troian, un alt ram al familieî indo-europcne se ivesce la frontierele de nord-ost ale Germaniei. Aceștia erau predecesorii Germanilor de astă-dî. Dacă acești omeni veniau din Asia, seu din nordul Europei, nu seim. Însă tipul, tradițiunile și limba lor, ni-I înfățișează ca o ginte, care trăise mult timp sub o climă boreală. Ei erau din aceeași familia etnică cu Celțiî. Se deosebiau însă de Celți, după cum ne spune Strabo, că erau mai barbari, aveau corpuri mai înalte, și per galbin-rosietic; în toate cele lalte însă, în formași în moravuri, erau asemenea Celților.

Acest nou popor, impetuos, violent și resboinic, obicinuit se trăescă numai din vênat și pradă, străbate pe teritoriul Germaniei, aruncă triburile pelasge și celte unele peste altele, restornă vechia stare de lucruri și devine stăpân peste o mare estensiune din teritoriul Germaniei vechi ; apoi încet, încet, se substitue populațiunî pastorale și agricole a Arimilor, adoptând civilizațiunea, religiunea, instituțiunile, o parte însemnată din tesaurul de limba și tradițiunl ale poporului supus.

Vechile triburi pelasge espulsate din locuințele lor, sunt împinse mereu către medă-di și apus; unele trec peste Alplîn Italia, altele peste Rhen în Gallia,

• rncste Ocean in Britannia, ér aceia, cari mai rămasera, fură deposeđați similatT orí aserviți, și numele de Arimaní deveni acum în Germania sinonim cu terminal de clăcași séu fěraní feudali (Herimani).

î că până târziu în epoca romană, diferitele triburi ale Germaniei, cele pchî si cele noue, se aflau în lupte și în resboie necontenite unele cu altele; locuințele lor se schimbă mereu, și migrațiunea de pe teritoriul Germaniei, cu deosebire către Gallia, se continuă fără întrerupere.

Cicero, în memorabilul seu discurs despre Provinciale consulare, caracterizeză ast-fel popôrele Germaniei și ale Gallic! din timpurile sale: «Cesara purtat resboie fericite cu popôrele cele mai violente și mai temute prin curagiul și prin numărul lor, cu Germanii și cu Helveții; ér pe cele lalte le-a strivit, le-a învins, le-a subjugat si le-a obicinuit se asculte de ordinele poporului roman; acest împărat al armatei ndstre a străbătut cu legiunile și cu armele poporului roman regiuni și popore, despre cari până aci nu ajunsese la noi nici o scire, nici în scris, nici prin vorbă via, dar nici cel puțin prin svonul public, întru adevăr, Părinți conscrișl, tot ce stăpânam noi până în timpurile aceste în Gallia, era numai o mică potecă; ér cele lalte părți erau cuprinse de națiuni, seu inimice, sétt necredinciôse, séu necunoscute, orí cel puțin teribile prin figurile lor cele mari, barbare și resboinice, în cât nu era nime, care se nu dorescă, ca aceste popôre s& fie înfrânte și supuseEste o bunătate nemărginită a providenței, că natura a fortificat Italia în părțile de nord cu Alpil, căci dacă acesta intrare ar fi fost deschisă la mulțimea cea nenumărată și îngrozitdre de barbari al nordului, nici o-dată Roma nu ar fi fost în stare, ca se fie centrul și reședința acestui mare imperiu al lumii» ¹).

Acesta invasiune succesivă si violentă, a doue popdre noue și barbare, în părțile de nord ale Europei, transformă din fundament vechia stare de lucruri în Germania, încă pe la începutul erei actuale, elementul pelasg din Germania era în mare parte espulsat, ér restul descompus. Independența politică și personalitatea etnică a vechilor Arimí de pe teritoriul Germanici înceteză, și tipul lor se stinge.

In timpurile pe când Marcu Ulpiu Traian guverna provinciale romane de la Rhenul de jos, puținii mai erau din Arimil Germaniei, cari se vorbescă hmba lor națională, și puținii, cari să mal aibă consciința despre înrudirea lor cu Romanii.

Singurul popor din părțile de nord ale Dunării de sus, care î-sî păstrase tirnp mal îndelungat caracterul arimic, se vėd a fi fost Hertnundurii ²).

*) Ciceroni» De provinciis consularibus, c. 13—14. ²) Pe tabula Peutingeriană, Hermunduri ne apar sub numele de Armausii, o

Despre aceștia scrie Tacit :

«Dacă vom urma acum cursul Dunării, cel mai apropiat de noi sunt Germanii, un popor credincios Romanilor. Din aceasta cauza, ei sunt singurii dintre Germani, care au dreptul să facă comerț cu noi, nu numai pe țărmurile Dunării, dar și în părțile interioare, precum și în coloniile cele splendide ale provinciei Reția. Răstălmăcesc la noi pe unde le place și fără să fie pădăriți, și pe când comandanții noștri arată celorlalte genți germane armele și castrele noastre, noi deschidem Hermundurilor casele și vilele noastre, fără ca ei să aibă dorința să ne le ia»¹⁾.

7, Migrațiunile Arimilor în Gallia (Aremorici, Remi).

Migrațiunile triburilor pelasge către apus începuse încă în timpurile primitive ale istoriei, cu mult înainte de invasiunea Celților.

O probă în această privință ne sunt diferite fabricate ale industriei neolitice descoperite pe teritoriul Galliei, cari, după forma, după tehnica și ornamentațiunea lor, aparțin civilizațiunii arhaice pelasge.

În timpul, când senatul roman însărcinase pe Iuliu Cezar, cu apărarea frontierelor de nord ale Italiei, cele mai vechi triburi pelasge ale Galliei se aflau dislocate și împinse înainte de migrațiunile posterioare până în părțile extreme de lângă Oceanul cel mare.

Aceste regiuni de apus și de nord ale Galliei purtau în geografia oficială romană numele de Aremorici; un termen, care ne indică tot-odată numele de Aremori pentru cea mai veche naționalitate pelasgă de pe pământul Galliei. Din punct de vedere al etimologiei, numele de Aremorici este numai un simplu rotacism arhaic în loc de Aremoni.

Sub această formă termenul este foarte vechi.

Un 'Apy_ξ|Of/oc (unde / reprezintă numai o aspirațiune guturală) ne apare în legendele epice despre războiul celor 7 împotriva Thebei și a fiului al principelui Lycurg din Nemea²⁾.

În Roma mai existau în secolul al IV-lea unele părți ale orașului vechi, care purtau numele de Armalausa pentru teritoriul locuit de acest popor. Sufisul topic ușa nu se prezintă adese ori în numirile de localități ale Reției (Steub, Über d, Urbewohner Rätians, 161 seqq.) în Cosmografia lui Aethicus, Armalausi sunt numiți Armolai (Riese, Geogr. lat. min. 40. 84). Un munte din regiunea vecină a Bohemiei poartă numele Hermon.

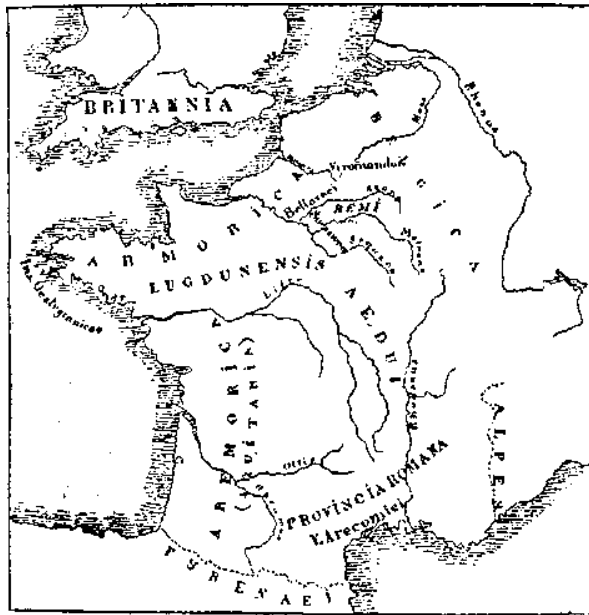
¹⁾ 'facili Germ. c. 41.

²⁾ Apollodori Bibl. lib. III. 6. 1.

purtau numele de viens Archemonium și Archemorium și forum Archemorium¹⁾.

Rémora²⁾ și Remona³⁾, seu Remoria⁴⁾ și Remonia⁵⁾, se mai numia pe la începutul creștine partea cea mai înalta a muntelui Aventin, unde, dupa cum spuneau tradițiunile, Rem, fratele lui Romul, voise se fie construită cetatea Romei.

Remors, ne spune Aureliu Victor, se numise în vechime un gen ôre-care de dmcî⁶⁾.

259. — Gallia.

Remuria seu Remoria⁷⁾, era o vechia serbătoare națională a Romanilor în onorca strămoșilor huni și iluștrii. Aceași solemnitate, cu rituri nocturne, se mai serbează și astăzi la Carpați, sub numele de Alimorî, cu deosebire în Bănat și în regiunile de apus ale Transilvaniei⁸⁾; ér în Bucovina și Moldova aceeași strămoși din vechime (Reinorî seu Alimorî) sunt ^ȚiĚ_Rahmanî și Rohmanl⁹⁾.

y Sexti Hiifi, De reg. urb. Romac. Rcgio VII.

-) Clceronis Ue div. c. 4: Certabant (Romulus et Remus) urbem Roma m Remoramne vocarent. ³⁾ Fabretti Gloss, ital. p. 1158.

/ Wonsyl lib. I. 86: *l.f>'tr>- Ai'jsvTÎvoi xn/.&tj^ivo,-, v>> î: T'.vs; !.c-Ofouïlv, yj T'ljiopior.*

o) l'itutnjuo, Oeuvres, Romulus.

/ ^{Aur}- \ictor, Orig. gent. rom. 21: homines ab antiquis Remores dicti.

p Ovidii Fast. lib. V. -180-481.

) Hasdcu Etym. raagn. Rom. v. Alimorî.

) Miklosich, Ūbei d. Wanil. d. Rumunen, p. 18. — Marian, Sërbătorilc, III. p. 171.

în Gallia, cea mai însemnată grupă *de* Aremorî o formau locuitorii din Aquitania, sau din Aremorica veche^x); o regiune, care din punct de vedere al elementului etnic, al idiomei și al administrațiunii, cuprindea teritoriul de apus al Galliei de la Pyrenei până la râul Liger (Loir), în această parte de sud-vest a Galliei domnise, în tot cursul evului de mijloc, o limbă latină populară, numită *lingua romana* (la langue romane).

În ce privește originea geografică a acestor Aremoricî stabiliți între Pyrenei și Liger, S. Ieronim în comentariile sale asupra epistolei S. Paul către Galateni, ne spune, că Aquitanii (său Aremoricii) se gloriează a fi de origine grecescă²); adică din părțile de răsărit ale Europei, ce se aflau în timpurile acestea în sfera de influență a civilizațiunii grecești.

O altă grupă considerabilă de Aremorî său Aremoricî se afla stabilită în părțile de nord-vest ale Gallicii, în apropiere de Ocean, între râurile Liger și Samara³). Cesar numește districtele aceste *Armoricae civitates*. La Jornande, ei sunt numiți *Ar mori tiani*⁴) și la Procopiu *Arborychi*⁵). Între aceștia Aremoricî, cei mai extremi erau așa numiții *Ostioni* și *Ostiaei*, erau insulele din apropiere purtau numele de *Ocstymnicae*⁶).

Armorica din părțile de nord-vest ale Galliei cuprindea în deosebi peninsula numită astăzi Bretagne, o regiune importantă arheologică, unde ni se prezintă cele mai grandioase și mai frumoase monumente megalitice ale Galliei: menhire, peulvane, alinieri, dolmenc și cromlechuri⁷).

^x) Plinii IV. 17: *Aquitanica, Aremorica antea dicta*. — Etimologia celtică din *ar* (—ad sau ante) și *mar* (—mare) e lipsită de orice fundament istoric. — La Ausoniu (Epist. 9. 35) aflăm și *Aremoricus pontus*. — Scliuakenburfe', *Idiomes populaires de la France*, p. 40: dans l'Auvergne (pe teritoriul vechii Aquitanie său Aremorice) ... On remarque de fortes aspirations guturales; le *r* remplace souvent / et la lettre *a* à la fin des mots prend un son sourd et inarticulé qui ressemble à *Vai*.

²) S. Hieronymi Comment, in epist. ad Galatos, lib. II. c. 3: maxime cum Aquitania Graece a se jactet origine.

³) Caesaris E.G. lib. VII. 75: *universis civitatibus, quae Oceanum attingunt, quaeque eorum consuetudine Armoricae appellantur* (quo sunt in numero Curiosolites, Rhedones, Ambibari, Caletes, Osismii, Lemovices, Veneti, U né Hi). — Cf. Ibid. B. G. lib. V. 53.— Entropii lib. IX. 21. per tractum Belgicae et Armoricae.

⁴) Jornandis De reb. Get. c. 36.

⁵) Procopii Boll. Goth. I. 12.

⁶) Avieni Or. mar. v. 130.

⁷) Cartalliac, *La France préhistorique* (Ed. 1889) p. 201: Les monuments mégalitiques, delà vieille Armorique ne sont pas seulement les plus grandioses; il y sont accumulés sous toutes leurs formes. — Cf. Bertrand, *La Gaule*, p. 124.

O altă populațiune pelasgă a Galliei, care făcea parte din familia Arimilor, se afla stabilită între cursurile superioare ale nurilor Liger și Arar (Saône). Acest tribu figurează în actele oficiale ale republicii romane sub numele de Aeduani.

Eduii ne spune Cezar, au avut tot-de-una primul rang între popoarele Galliei¹⁾ - Senatul roman recunoscuse la diferite ocazii în mod oficial, că Eduii formau un popor din vechea familia latină, din care cauza le-a și conferit titlul onorific de «fratres et consanguine!»²⁾, frați și popor de același sânge cu Romanii; iar Cicero îi numește: fratres nostri Aeduani³⁾.

A patra grupă numerosă de Arimi se afla stabilită în Gallia Belgica, lângă râurile numite Axona (Aisne) și Matrona (Marne).

În timpurile lui Cezar, semințiile arimice ale Belgiei se aflau unite între ele prin confederații și clientele particulare, însă preponderanța politică o aveau așa numiții Remi. Când Cezar se apropia cu legiunile romane de frontierele Galliei Belgice, Remii au fost cei de întâi, care i trimiseră o deputațiune și-i făcuseră cunoscut, că denșii se predau cu toate ale lor în credința și în puterea poporului roman⁴⁾.

Remii, scrie Cezar, s-au bucurat tot-de-una de o onoare principală înaintea sa⁵⁾, că ei se aflau pe gradul al doilea al demnității între popoarele Galliei, iar rangul întâi îl aveau Eduii⁶⁾. Strabo numește pe Remii, cei mai nobili, între popoarele de nord ale Galliei⁷⁾; iar senatul roman le acordă titlul de foederati, cu alte cuvinte, o autonomie administrativă, stabilită, prin tratate speciale.

Orașul lor principal se numea Durocortem și Remi. Aici se afla reședința legatului imperial al Galliei Belgice.

*) Caesaris B. G. lib. I. 43: omni tempore Galliae principatum Aeduani tenuissent, prius etiam quam nostram amicitiam appetissent.

1) Caesaris B. G. T. 33: Aeduos, fratres consanguineosque saepenumero ab Senatu appellatos.

2) Cicero ad Atticum, I. 19. — La Eduii, după cum ne spune Coșar (U. G. I. 16), cel mai înalt magistrat se numea vergobretus. Etimologia propusă de unii, de la cymr. guerg (efficax) și braut (judicium), nu are nici o bază în terminologia instituțiilor vechi. Din contra, noi credem, că avem aici numai o formă coruptă, dialectală, a unui cuvânt vechiu pelasg, ce corespunde termenului latin de rector (civitatis), rom. deregători.

3) Caesaris B. G. II. 3.

4) Caesaris B. G. lib. V. 54: quos (Remos) praeipuo semper honore Caesar habuit.

5) Caesaris B. G. VI. 12: Eo turn stătu res erat, ut longe principes haberentur Aeduus, secundum locum dignitatis Remi obtinerent. 6) Strabonis lib. IV. c. 3 5

Remii, întocmai ca și Eduii, avuse încă înainte de cucerirea Gallic! tradițiunî naționale vechi, că ei, în ce privesce originea lor, ar fi din aceeași familia etnică cu poporul roman.

În timpul dominațiunii romane, o poartă a orașului era consacrată deoculul Marte. Acesta poartă mai subsista în parte și astăzi. Prima arcadă, numită a lin Rem, reprezintă pe Rem și pe Romul sub lupoiță; la dreapta se vede Faustul, la stânga Acea Laurentia. Este un monument, care, după cum vedem, consacrase o vechea tradițiune, că Remii erau frați din același sânge cu Romanii.

În evul de mijloc mai aflăm, despre originea Remilor, încă o legendă foarte răspândită în apus, care spunea, că Rem, separându-se de fratele său Romul, a trecut în Gallia, unde a întemeiat orașul Remi, care prin avuția și frumuseța sa întrecuse cu mult cetatea lui Romul de lângă Tibru¹).

Se pare însă, că Remii mai aveau și alte reminiscențe istorice, că originea lor geografică se reducea la părțile de răsărit ale Europei, după cum aceeași tradițiune o aflăm la Aremoricii din Aquitania și la diferite triburi pelasge, ce se stabilise pe teritoriul Spaniei. Faptul ce ni se prezintă este următorul.

În catedrala de la Reims (Rémi), ce avuse un rol foarte însemnat în istoria religioasă și politică a Franței, se păstrase încă până în secolul al XVIII-lea un evangeliar scris în limba slavonă, pe care regii Franței depuneau jurământul lor la ceremonia încoronării, și care din cauza acestor capelase numele de evangeliar consacrat, *Le texte du sacre*²). Acest evangeliar se compunea din două părți, una scrisă cu litere cirilice, și alta cu litere glagolitice sau dalmatine. Porțiunea scrisă cu caractere cirilice era de fapt numai o copie făcută în țara românească pe la începutul secolului al XIV-lea (1300—1310) de pe un alt exemplar scris în Moldova pe la finele secolului al XII-lea (1180—1200). Acest manuscris a trecut apoi din țara românească în Dalmația, unde a fost legat cu un alt fragment evangelic scris cu litere glagolitice. Evangeliarul astfel legat ajunsese apoi în posesiunea împăratului Carol IV (1348—1378), care-l dăruiește mănăstirii Emmaus din Praga, de unde după a. 1390 manuscrisul trece în Franța, nu se știe cum; unde s'a păstrat cu religioasă în catedrala de la Reims și ajunsese la atâta venerațiune, în cât două dinastii succesive regale, a Valoisilor și Bourbonilor, jurau la ceremonia încoronării pe acest evangeliar, scris în parte pe teri-

¹) *Legenda Athis et Prophlias* (la Graf, Roma nella memoria del medio evo. 1.101):

Et Remus s'en ala en France

Une cite (Rains) fist par puissance . . .²) I[-isdu, Textul sacrului delà Reims (în diariul «Traian». a. 1869, Nr. 64—69).

riul terilor române, cu litere bătrânesce și cu unele particularități ale limbii românești!).

Vecini cu Remi din Gallia Belgică erau în timpul lui Cezar așa numiții Veromandui sau Veromandui. Orașul lor principal era Augusta Veromandorum, numită de Ptolemeu ΤΡΟΜΑΝΔΟΥΝΑ 'Troj.âvSwv -/j. Forma corectă a numelui era așa dar Romand i, nu Veromandui, unde inițial y substituie numai pe un H ca aspirațiune, întocmai ca în Veneția ('EvswQ. Vesta C^{Ectia}).

Un alt trib din Gallia Belgică M formau așa numiții Oromansaci³⁾; un termen, pe care geografia romană ni l'a transmis de sigur numai în formă barbarisată.

La aceeași unitate de rasă și la aceeași confederațiune politică aparțineau în Gallia Belgică și Sue s s i o n i I, pe care vecinii lor, Remi, îi numiau «frați și popor de același sânge»⁴⁾.

În fine, vecini cu Remi, erau așa numiții B e l l o v a c i, cari, după cum ne spune Cezar, formau în Gallia Belgică poporul cel mai puternic, prin curajul, prin autoritatea și numeral lor. El puteau se pune în arme 100.000 oameni luptători»). După nume și după caracterul lor, Bellovacii, se pare, că formau unul și același popor cu Belaci, un alt trib războinic pe lângă, ce-să avea locuințele sale în Alpi^{o)}.

Diodor Sicil, care trăise în timpul lui Cezar și August, ne spune că exista între Galiși Romani o înrudire etnică, din timpuri foarte depărtate⁷⁾; ér Strabo numesce pe toți Gali! popor arimanic⁸⁾.

*) Acesta importanță deosebită, ce s'a acordat în Reims unui evangeliar scris în parte cu litere bătrânesce și în o limbă neînțeleasă pentru clerul, de altminterlea destul de instruit, al Franciei, nu se poate explica de cât prin o veche tradițiune. Probabil, că evangeliarul din sec. XIV a substituit numai pe un altul mai vechiu, scris cu caractere pe lasge (său grecesc, cum le numia Tacit), însă pierdut ori distrus din cauza evenimentelor.

²⁾ Ptolemaet (Ed. Didot) lib. II. 9. 6 (var. în diferiți codici).

³⁾ Plinii lib. IV. 31.

⁴⁾ Caesaris B. G. II. 3 : Rémi, qui proximi Galliae ex Belgis sunt, ad cum (Caesarem) legates miserunt, qui dicerent ne Suessiones quidem, fratres consanguineosque suos, qui eodem jure et eisdem legibus utantur, unum imperium, unumque magistratum cum ipsis habeant, deterrere potuerunt, quin cum his (reliquis Belgis) consentirent.— Un oraș vechiu cu numele Suessa se afla în Lațiu.

⁵⁾ Caesaris B. G. II. 4. - Cf. Strabo, lib. IV. 4. 3.

⁶⁾ C. I. L. voi. V. nr. 7231.

⁷⁾ Biodori Siculi lib. V. 25; <Lv (-MV Fc/.U-uy) bT-.v Ev r.; ^ TVujiaioot ty, v oo-f f k v t ia v « «U a i à v xal r.); av T->JV jil/pi t m v xaO-' -^lâ; -/piviuv îi^sv^u^v.

⁸⁾ Strabonis lib. IV. c. 4. 2: îi te =6;j.^ « ^\^, o v5v Pa.),...xov TS -, «! r^VxTiv.ov vilwv.v

În fine, în vechea populație a Arimilor se reduce originea mai multor numiri de localități de pe teritoriul Franciei de astăzi. Din acestea însemnăm aici următoarele :

Aramon	Ramecourt	Réméréville	Remeray
Arembécourt	Ramicourt	Rémering	Rimay
Arraancourt	Ramonchamp	Remigny	Rimancourt
Armenonville	Ramous	Reminiac	Rimogne
Ermenonville	Ramousies	Remiremont	Rimon
Harmonville	Ramville	Remois	Roumens
Ormancey	Rcmeling	Retnoncourt	Rumigny
Ormenans	Remenonville	Remonville	Rumont ¹⁾

8. Migrațiunile Arimilor în peninsula iberică.

Din regiunile Alpiilor și din Gallia de sud, o parte din triburile arimice trec și se estind în peninsula iberică.

Istoricul Flaviu Ioseph, care trăise în timpurile lui Vespasian, numește pe Canabarii din Pyrenei, și pe Lusitanii de lângă marea de apus (pe vechii locuitori ai Portugaliei) triburi arimice²⁾; un termen, care, după cum am văzut mai sus, avea la autorii greci două înțelesuri, unul indica rasa, secul familia etnică, a acestor popoare, și altul moravurile lor rășboinice barbare.

Același autor ne mai spune, că Iberii cei vechi, "Iberoi" (Iberoi³⁾), întocmai ca Etruscii și Sabinii, se numiau Twaarot. Aici Flaviu Ioseph, după cum vedem, întrebuințează și pentru Arimani din Iberia termenul general, politic, de Romani.

Despre existența unei vechi populații arimice pe teritoriul Hispaniei mai avem încă următoarele date.

Un trib, sau glinte, din Pyrenei pdră în inscripțiunile romane numele de

¹⁾ Janln, Diet. d. corn. d. France, Paris, 1851. — Ca nume personale de origine arimică notăm aici : Ariamnes, un Gal avut emigrat în Asia (Phylarcus în Fragm. Hist. gr. I. 334); IROMIAOS (Eromelos), numele unui principe pe o monetă a Senonilor (Monin, Mon. d. ane. idiomes gaul. 36); în o vechea legendă francesă, Romul încă este numit Heromulus (Graf, Roma, I. 223); Ramellenus secul Chramullenus, ex genere romano, unul din ducii lui Dagobert I (Mon. hist. Germ. SS. II. 160); Chramnus (Dahn, Urgesch. d. rom. u. germ. Völk. III. 92. 4); Ramno (s. Ramnus) episcopus Helenensis, a. 876 (Baluzi Capit. II. 1497); Ramulfus, dux Aquitaniae, a. 889.

=) Flfrit JoscpM Bell. Jud. lib. II. 16. 4.

³⁾ Flfrvii Joseph! c. Appion. Hb II. 4.

„„„- „„„*„„„>„„„

/ i r o m e n i c i ¹⁾); de sigur, o simpla formă dialectală în loc de R o m e n i c i, eu f/f) R o m e n i c i, după cum Roman d i din Gallia craii numiți Viro n an du i în geografia oficială romană.

Argamonici (mal corect însă Aramonici) este numele unei alte ginți din rarraconia *). Probabil, că aparțineau la aceeași familia cu Vi r o m e n i c i.

Un oraș de pe teritoriul Vacceilor se numia în epoca romană Herri an di ca ⁸⁾; un termin, ce corespunde la o formă mai veche de (7/JAr-nantica; în itinerariul lui Antonin Sa Im antica, astă-dî Salamanca cu 6" ca aspirațiune și cu un / format din r).

Catena principală a munților din părțile de sus ale Lusitaniei purta în epoca omană numele de Herminius mons ⁴⁾, în evul de mijloc Arm i n n a. După cum vedem, triburile pastorale arimice ocupase încă din timpuri, orte depărtate acesta regiune muntă.

Ruinele unei vechi cetăți din munții Lusitaniei se mat numesc si astă-dî \ramanha seu Aramenha ^{B)}).

Pe doue inscripțiuni redactate în idioma națională a unui trib din Lusi-ania aflăm cuvintele A r i m o și A r i m o m ; probabil numele unei localități ⁶⁾).

în părțile de sud-ost ale Pyreneilor există un vechiu oraș al Ilergeilor, lumit Osca, unde se bătuse cele de întâiu moncte naționale ale Hispanici, :unoscute sub numele de argentum Oscense. Unul din acești denarî ie înfățișează pe revers figura lui Armis al Daciei, ca mesager al deilor, si ivând de dcsupt inscripțiunea XPMAN (Orman) (v. pag. 757, fig. 252). Alte 16ue monete din Tarraconia, de asemenea anteridre cuceririi romane, ne iresintă numele unor principii naționali, scrise cu litere vecM pelasge :

>tMr^<p (Ramescyus) și PA MI. ')•

In fine, mai aflăm la vechil locuitori ai Hispanici numele personale de \rmonicus și Harmonicus, Armonia, II armonia si Ram n i a , lupă cum ni le au transmis inscripțiunile romane ⁸⁾; unde noi vedem aceeași r'accilare între formele aspirate și neaspirate, întocmai ca în numirile de tri-H)rî și localități, despre cari am vorbit mai sus.

¹⁾ C. I. L. voi. II. nr. 5743.

^{*)} C, I L. voi. II. nr. 2856.

^{s)} Livii lib. XXI. 5.

⁴⁾ Siietonil Caes. c. 54.

^{s)} C. L L. voi. II, p. 21.

^{c)} C. I. L, voi. II. nr. 738. 739.

¹⁾ Mlojuiet, Descr. d. med. ant. Suppl. I. P). IV. nr. 7J. 72.

⁸⁾ C. I. L. voi. II. nr. 3S92. 4. 4008. 4373797. 920.

9. Micrațiunile Arimilor în Italia.

Cel mai vechi trib pelasg, pe care-l aflăm stabilit lângă cele șapte coline ale Romei, poartă în tradițiunile istorice ale Etruscilor numele de Ramne și Ramnenses *).

După Dionysiu din Halicarnas, partea superioară a muntelui Aventin se numise odată Remoria²⁾, la Plutarch Remoniu și Remonia³⁾. Aceeași tradițiune o aflăm și în epopea națională a lui Enniu: Romul și Rem se certau, cum se numescă noua cetate de lângă Tibru, Roma seu Remora *).

Remores, scrie Aureliu Victor, era în vechime numele unui gen oarecare de oameni⁵⁾.

Același termen mai apare și sub forma de Archemores și Archemones, după cum rezultă din numirile de Vicus Archemorium sau Archemonium, și Forum Archemorium⁸⁾, ce le aveau unele părți mai vechi ale Romei.

Romilia, probabil însă că la început Romiria, era numele unui vechi trib roman, care avea primul rang al demnității între triburile așa numite rustice⁶⁾. Teritoriul acestui trib începea de lângă zidurile Romei și se întindea până la mare.

Încă cu mult înainte de întemeierea Romei, întreaga regiune centrală a Italiei se vede a fi fost locuită de triburi arimice.

Tiburii, care despărțeau teritoriul Etruscilor de al Umbrilor, de al Sabinilor și Latinilor, era numit în cărțile vechi religioase Rumon⁸⁾, sau Rumor în formă rotacisată, după cum rezultă din Eneida lui Virgiliu⁹⁾. Acesta numire arhaică, de origine etnică, ne pune în evidență faptul, că în tim-

¹⁾ Yarrouis L. L. lib. V. 55: Sed omnia hacc vocabula Tușea (Tatienses, Ramnenses, Luceres), ut Volnius, qui tragoedias Tuscas scripsit, dicebat.

²⁾ Dionysii Halle, lib. I. c. 85—87. — Festus (v. Remurinus ager): sed et locus in summo Aventino Remoria dicitur, ubi Remus de urbe condenda fuerat auspicatus.

³⁾ Plutarque, Oeuvres, vol. I. (Ed. 1784) Romulus, p. 79. 81.

*) Enniu (la Cicero De div. I. 48): Certabant (Romulus et Remus) urbem Romam Remoramne vocarent.

⁵⁾ Aur. Victor, Orig. gent. Rom. c. 21: homines ab antiquis Remores dicti. — O vecheia divinitate națională a Romanilor purta numele de Remureina (C. I. L. voi. I. nr. 812).

⁶⁾ Sextus Rufus, De reg. urb. Romae. Regio VII.

⁷⁾ Varro, L. L. lib. V. 1.

⁸⁾ Servius ad Aen. VIII. 63.

») Virgilius Aen. VI. 90.

și pe un alt erou legendar al acestuî popor cu numele ele Remus ¹⁾).

Orașul Tibur, situat la colțul de resărit al LațiuUu, care devenise o cetate puternică, înfloritdre și «superbă», cu mult înainte de întemeierea Romei, era de asemenea o colonia ari m i că. Unul din vechil reprezentant! ai acestuî municipiu portă la Virgiliu numele de R e m u l u s ²⁾).

în istoria LațiuuluT, elementul arimic ne apare dominant încă înainte de întemeierea Romei. Unul din regii ceî vechi; ai LațiuM este numit la Livju Romulus Sylvius ³⁾, la Orosiu Ar e m u I u s ⁴⁾ și la Plutarch R o m i s ^{B)}).

În regiunile cele muntose ale Apeninilor, vecinî cu Latiniî și Campaniî locuiau Samnițiî, un popor pastoral și agricol, iubitoriu de gloria și independență. Ei făceau parte din una și aceiasî seminția arimică cu Sabinii și Oscii. Cea mări vechia și mări puternică cetate a lor se chema Romulea, după cum o numesce Liyu ⁸⁾, situată pe un vîrf de munte, pe care însă Romanii o asemenară cu pământul.

În E n o t r i a, seu în părțile inferioare ale peninsulei italice, domnise o-dată, după cum ne spun tradițiunile, regele numit I talus, un principe glorios din familia arimică. Un fiu al luî Italus purta numele de Romus ⁷⁾, și o fică a sa se chiamă Roma ⁸⁾. Hecateu (sec..VI. a. Chr.) mări amintesce aici și un oraș cu numele de Erimon ¹¹⁾).

La familia Arimilor aparțineau și vechile tribun ale Siciliciî. Sicanii seu Siculiî, popor de origine barbară, locuise în timpurile mări vechi în Umbria, apoi în Lațiu. Din Lațiu espulsați de Aborigeni și de alte triburi pelasgc, ei trecură în Lucania, ér din Lucania în Sicilia, cam cu 80 de anî înainte de resboiul troian ¹⁰⁾).

În timpurile luî Antoniu, după cum ne spune Cicero, Sicilienii au fost declarați de cives Romani "). Fără îndoiclă, că acesta lege avea de basă o tradițiune vechia națională, că amêndoue aceste popore, Romanii și Siculiî,

¹⁾ Viryilii Aen. IX. v. 330.

²⁾ Vivgiliu Aen. lib. IX. v. 360.

³⁾ Livii lib. I. c. 3.

⁴⁾ Orosii Hist. lib. I. 20.

⁵⁾ Plutaivjue, Oeuvres, vol. I, Romulus, p. 62.

⁶⁾ Livii lib. X. 17.

⁷⁾ Dionysii Hal. lib. I. 72.

⁸⁾ Plutarque, Oeuvres I (1784), Romulus.

^{*}) Stepliaiuis Byz. v. "Rppov.

¹⁰⁾ Dloiiysii Hal. lib. I. 9, 22. — Plinii lib. III. 19. — După Thucydide (VI. 2), Sicuii au trecut în Sicilia, cam cu 300 anî înainte de prima imigrare a Grecilor în acesta insula, adecă cu vre o 1000 anî a. Chr.

¹¹⁾ CiceronisEpist. ad Alt. XIV: Antonius fixit legemqua Sicuii cives Romani.

avuse o-dată aceeași origine, aceeași limbă, aceleași locuințe și același nume comun.

În părțile meridionale ale insulei, Pliniu amintesc râul numit *Hirminium* *) > ^a Ph'list *'YpV-wbł* ²), de sigur o vale locuită în timpurile preistorice de o grupă însemnată de păstori ariml.

După cum vedem, triburile arimice ale peninsulei italice ne apar la autorii vechi sub diferite numiri dialectale.

Pe baza elementelor, de cari am vorbit mai sus, noi resumăm și reconstituim aici aceste numiri sub următoarele forme:

În Etruria, vechil Arimî erau numiți *Ramnes*; în Umbria, *Arimini* și *Arrnuni*; în părțile de sus ale Tiburului, *Rumones* și *Rumores*; pe cele șapte coline ale Romei, *Remones*, *Remores*, *Archemones* și *Archemores*; în Lațiu *Ramnes*, *Remi* ³), *Romi* și *Rumi*; în Lucania, *Erimones* (*Arimones*); ér în Sicilia, *Hirmin* și *Hurmini*.

În fine mai exista în Italia de mijloc și forma arhaică de *Rumini*, după cum acesta rezultă din numirile divinităților *Jupiter Ruminus* ⁴), *Dea Rumina* ^B), precum și din numele locurilor *vicus Ruminalis* ⁶), *vicus Ruminalis* ⁷) sau *Rumina ficus* ⁸).

10. Migrațiunile Arimilor în Thracia.

Thracia, în timpurile primitive ale istoriei, cuprindea din punct de vedere etnografic întreg nordul Europei de asupra Thessaliei și Epirului.

Macedonia era considerată numai ca o parte a Thraciei ⁹); ér Herodot scrie, că Troiani, în timpurile lor de putere și mărire, cucerise Thracia întregă până lângă sînul ionic ¹⁰).

*) **Plini** lib. III. 14. 4.

²) *Fragm. Hist.*, grace. I. 186. fr. 8.

») Cf. *C. I. L.* vol. I: *M. Ramnus* (nr. 571) și *C. Remis — Remius* (ar. 946).

⁴) *Augustin!* *Civ. Dei*, lib. VII. It.

⁵) *Augustin!* *Civ. Dei*, lib. IV. 11.—*Ynrrro.L. L.lib. II. 11. 5*; *divae Ruminae sacellum*. — Cf. *Cicero, N. D.* lib. I. 29 : *Romana Juno, h. e. quae ab Romanis et Romano ritu colebatur*.

⁶) *Sextl Rumi* *Do reg. urb. Romae*. VII.

⁷) *Livli Jib.* I. 4. — *La Tacit, Ann. XIII. 58*: *Ruminalis arbor*.

⁸) *Ovidil Fast.* II. v. 411.

⁹) *Hecataei* *fragm.* 115.

¹⁰) *O Herodoti* lib. VII. 20.

în părțile de nord, Scyții erau considerați de asemenea ca un popor de origine thracică ¹⁾).

«Națiunea Thracilor», scrie Herodot, «este, după Indieni, cea mai mare dintre toate națiunile lumii, și dacă acești Thraci ar fi sub domnia unui singur om, sau dacă se ar putea înțelege între denșii, ei ar fi neînvinși și cei mai puternici dintre toate popoarele. Însă acest lucru e imposibil să se întâmple vre o dată, din care cauza ei sunt slabi. După diversitatea regiunilor, în care locuiesc, ei poartă nume diferite, însă cu toții au aceleași moravuri și aceleași instituții» ²⁾).

Din punct de vedere al originii etnice, vechile populații ale Thraciei aparțineau apocripe în total familiei arimice.

Homer amintește în Iliadă pe un Rigmus (Τῆρμαχος), care alergase în ajutorul Troianilor, ex. Ῥίγμος Ἰππίας, adică din Thracia, unde plugul scoate grâu și grase de pământ ³⁾. În alt loc Homer caracterizează regiunea, numită «Ἰππία» ἐφ' ἧς καὶ πῆρμαχος [Ἰππία, mama oilor ⁴⁾], — cuvinte care în nici un caz nu se pot aplica la Thracia de lângă Marea Egeă, ci numai la basinul cel vast, fertil și avut de turme al Dunării de jos.

Un alt rege din timpurile lui Alexandru cel Mare, care domnise peste Triballii din părțile de apus ale Mădiei, poartă la istoricul Arrian numele de Sirmus ⁵⁾; un nume, care, din punct de vedere al etimologiei, este identic cu Rimmus, însă cu transpozițiunea lui R (= Irmus) și cu S la început ca aspirațiune dialectală.

Pausania mai amintește pe un rege al Tyrseilor, cu numele Arimnestus, care cel de întâiu dintre barbari, a trimis daruri peștii din Olympia ⁶⁾. Dacă acest Arimnestus domnise peste Tyrseii din părțile de răsărit ale Macedoniei (Herod. I. 57), ori peste Trausi sau Agathyrsii de la Carpați, nu putem ști. Probabil, că nici Pausania nu putea să spună mai mult.

De asemenea aflăm la Suida o amintire despre un «Ἐπιφάνης Ἰππίας» (Ἐπιφάνης Ἰππίας), care trăise în timpul lui Darius și domnia peste insula Lemnos situată lângă țărmurile de sud ale Thraciei ⁸⁾.

¹⁾ Strabon Byz : §v.63-a!, EO-VOI Ῥίγμος.

²⁾ Herodoti lib. V. 3.

³⁾ Ilomcr II. XXV. 485. — în timpurile romane un centurion din Mesia inferidra poartă numele de L. Messius Rimmus (C. I. L, III. nr. 7420). «) Homeri IL, XI. v. 222. ⁵⁾ Arrianii De exp. Alex. I. 4. 6. «) Rimmus lib. V. 12. 5. ⁷⁾ Suidae Lex., v. Ἐπιφάνης Ἰππίας. ⁸⁾ Diod. lib. X. 19. 6. — Fragm. Ilist. gr. III. 643. 30.

Un Roemetalces este rege al Thracilor în timpul lui August și un alt Roemetalces în timpul lui Caligula.

După cum vedem, diferiți regi ai Thraciei, unii din părțile de sud, alții din părțile nordice Hemului, poartă nume arimice, începând încă din timpurile antichomerice.

Faptul în sine e destul de remarcabil și are drept fundament o vechea tradiție istorică.

Regii Thraciei, după cum ne spune Herodot, adorau între toți deii mai mult pe 'Epirfj (E(V|j.7jv), pe care-l considerau tot-o dată ca începătorul dinastiei lor (*). Este același Hermes, numit și Hermias, Hermaon, Herman și Armis, pe care-l vedem reprezentat pe monedele Sarmizegetusei, identic cu Armen, părintele divin al Herminonilor din Germania, cu 'Epjrfj (Mipjrv) numit și Faunus, regele cel mitic al Aborigenilor, și cu Orman, ce figurera pe monedele Ilergetilor din Hispania.

Ca descendenți din Hermès se mai considerau Filip II al Macedoniei și fiul său Alexandru cel Mare. Amândoi acești regi întrebuițeză, pe unele monede ale lor, monograma /?, uneori cu efigia, alte ori cu atributele lui Hermes²).

Aceleași tradiții genealogice se pare că le avuse și familia cea puternică română din Târnova, care înființase și reînființase imperiul româno-bulgar.

O cronică armenescă pretinde, că împăratul româno-bulgar Samuil (a. 976—1014) ar fi fost de origine Armean³). Hasdeu crede, cu tot dreptul, că n'a fost Armean, ci Armân, cum se numesc Macedo-Românii. Noi însă mai adaugem aici, că un fiu al lui Samuil numit «Arménul» se cheama Roman (a. 1015), că un ver al acestui Samuil are numele de Armonius⁴), și un fiu al împăratului Petru I, se cheama de asemenea Roman⁵) (976—1002).

În numirile de localități aflăm de asemenea urme importante despre estensiunea triburilor arimice pe teritoriul Thraciei.

Intregă regiunea cea fertilă dintre Hem și Adrianopol poartă pe tabula Peutingeriană numele de Rimesica⁶); o numire geografică de origine etnică, ca și Aremorica, Belgica etc.

¹) Herodoti lib. V. 7.

²) Mionnet Descrip. d. med.: Tom. VI. pi. LXX. nr. 2. 4. 9.) Măteiu de Edessa, ap. Hilferding, Gesch. d. Serben und Bulgaren, Bautzen,

p. fii. (Hasdeu, Etym. magn. II. 1705). *) Wenzel,

Cod. dipl. Arpad. cont. VI. 29. ⁵) Wernner, A kôzépkori

délszláv uralkodók, p. 132, 145. ⁶) Tab. Peut. Segm, VIII.

3.

Pe drumul cel mare al Thraciei de la Filipopol către Adrianopol aflăm în timpurile romane două localități cu nume arimice, una *Ram lu m*¹⁾ și alta *Rhamae* (*mutatio Rhamis*), astăzi Harmanli²⁾. În apropiere de muntele Athos exista un vechiu oraș numit *XspjiuXia* și *Ep^oXia*, amintit încă de Hecateu în sec. VI. a. Chr.³⁾, iar pe coastele meridionale ale Thraciei se atintesc Rumbodunum, situat între râurile Nestus și Strymon⁴⁾.

După cum vedem, regiunile din părțile meridionale ale Hemului, unde domnise odată Odrysiții, poporul cel mai civilizat și mai puternic al Thraciei, ne prezintă un strat foarte vechi arimic, nu numai pe văile Măritei (Eiebrului) și ale Tungei (Tonzus), numite în timpurile romane *Rimesica*, dar și pe grupele cele muntose de lângă Marea egeă.

Venim acum la o chestiune importantă a geografiei preistorice.

Încă începând din sec. V, întreg imperiul roman oriental se mai numea și România, gr. *Twaavc'a*⁵⁾; un termen geografic, ce-l aflăm întrebunțat pentru imperiul constantinopolitan în tot cursul evoluției de mijloc, la cronicari, în buletinele Papilor, cum și în actele oficiale ale statelor de apus⁶⁾.

Originea acestei numiri este în tot cazul populară, însă foarte veche. Ea nu este nici politică, nici literară.

O prețioasă indicație în acestă privință o aflăm la Virgiliu. În *Eneida* sa, care se ocupă cu primele timpuri ale istoriei romane, densul amintesc două regiuni mari geografice, ce erau destinate ca moștenire pentru descendenții lui Enea, una sub numele de *regnum Italiae* și alta sub numele de *Romana terra*⁷⁾.

Numele de *terra rumica* (*Rum seu Rutn-ili*) a rămas, prin tradiție, la populațiile Asiei anterioare, ca o numire geografică pentru peninsula balcanică chiar și după căderea imperiului bizantin, încă în primele timpuri ale domniei turcești! dincă de Helespont, Thracia, Macedonia și Mesia aveau numele comun de *Rumili*, sau *Rumelia*; iar în sec. XIX-lea, marea gu-

1) Tab. Peut. Segra. VIII. 2.

2) Itin. Hierosol. p. 269: *mutatio Rumbodona*.

3) Steph. Byz., v. S—pp. uXlv. — Tomaszók în Sitz.-Ber. XCIX Bd. 475.

4) Itin. Hierosol. p. 284.

5) Chrpn. I dați i a. 295: *Carporum gens universa in România se tradidit.*—*Jornandis Get. c. 25: Vsesgothae..... legates ad Romaniam direxerunt, ad Valentem imperatorem ... ut partem Thraciae, sive Moesiae ... si illis traderet ad colendum etc.*—*Malalae Chronogr. lib. XVI p. 378.*—*Du Cange, Gloss. med. lat. v. România: Broroptonus in Richardo I: Caput Rumani a e est civitas Constantinopolis.*

6) Fejér, *Cod. dipl. III. 1. 204. 1217.*—*Mon. Germ. SS. XIV. 660.*

7) Virgiliu *Aen. IV. 274—276: Ascanium surgentem, et spes heredis Juli respice, cui regnum Italiae Romanaque tellus debentur.*

rnământ aj R_Umeliei mai cuprindea și regiunile de sus și de mijloc «île Albaniei de astă-dî¹⁾).

în părțile de răsărit ale Thraciei, vechea populație arimică î-și păstrase caracterul său național până pe la începutul sec. XIV-lea.

în timpurile împăratului Andronic Paleologul (1282—1328), după cum scrie Pachymer, Blachiî din Thracia se întindeau delà suburbiile Constantinopolului până la Byzia și mai departe. Acești Blachiî locuiau mai mult în ținuturi rîndite; erau oameni deprinși în arme, avuți de turme și ciredi de vite și se înmulțise în număr atât de considerabil, încât inspirau îngrijiri serioase, că se vor alia în contra imperiului cu Scyfiî de la Dunăre (Românii lui Basarab cel Mare), având același mod de viață și probabil aceeași origine. Spre a întâmpina un astfel de pericol, împăratul Andronic a crezut, că lucrul cel mai nimerit este, se strămute pe acest popor, de pe continentul de apus în cel de răsărit, dincolo de Helespont, pe țărmurile Asiei, dar tot-o dată se le sleiescă și puterile materiale, prin diferite extorsioni, ca nu cum-va cunoscându-și forțele, de can dispun, ei se devină prea audaci. Amîndouă aceste lucruri, ne spune Pachymer, s'au și executat apoi cu o rigore extremă; s'au aruncat asupra lor tributuri imense, cari s'au și încasat cu o severitate ne mai audită. Sateliții administrației grecesc! siliră pe acești Blachiî într'un mod nemilos se plece numai decât dincolo de Helespont; astfel că el aii perclut o mare parte din averile, pe cari nu le puteau transporta; s'a mai întâmplat, ca acesta strămutare a lor se execută sub asprimile iernel, în cât a perit o mare parte din oameni și din turmele lor²⁾.

Pachymer numește pe acești vechi locuitori ai Thraciei Blachiî; însă numele lor național a fost Râmi, Râmni și Armâni. Acesta rezultă și din descrierea geografului arab Idrisi (finele sec. XII), care amintește între Șumla și Sliven un oraș însemnat cu numele de A Ṭ e r m î n I și o altă localitate, situată între Șumla și Anchial, cu numele de Fremniac³⁾.

Mal rezultă, în fine, din împrejurarea, că diferitele grupe române din

¹⁾ La Arabi și la alte popoare orientale, terminal geografic de Rum s'eu R u m - i l i (era Rum), avea, în ce privește părțile Europei, două semnificațiuni. Ca numire generală, Rum cuprindea în regiunile Europei: teritoriul Spaniei, Franciei, Italiei, Germaniei?, Poloniei, Bohemiei, Angliei?, Ungariei și întregă peninsula balcanică.
²⁾ Particular însă, sub numele de Rum, s'eu Rum-ili, se înțelegeau provinciile europene supuse dominației turcescî. în fine, în sens mai restrîns, Rum, seu Rum-ili, era numele, ce se aplica la Thracia și Grecia (Cantemiru, Ist. imp. otom. Vol. I (București 1876), p. 27. 45. 101.

³⁾ Faclimcris De Andronico Palaeologo (Ed. Bonnae) lib. I. 106.

⁴⁾ Tommselck în Sitzungsberichte, CXIII Bd. p. 301 — 317.

Macedonia, Thessalia, Epir și Albania de mijloc se mai numesc și astă-dî Armân î, Arămânî și Arămenî ¹⁾).

După tradițiunile vechi grecesci, originea geografică a populațiilor thrace era din părțile de nord ale peninsulei Hemuluî. în genealogiile popoarelor antice, Thracia ne apare ca o fică a râulu Oceanos, seu a Istruluî.

11. Migrațiunile Arimilor în Illyria vechia (*Rascia, Kama*).

Rascia.— In evul de mijloc, întreg teritoriul Mesiei de sus, apröpe același cu al Serbiei de astă-dî, portă numele de Rascia ²⁾, Rasia, Raxia, Rassa, Rasa, terra Racy ³⁾, ung. Râcz-orszâg.

Vechimea acestei numiri geografice, o putem urmări până în epoca romană.

Unul din cele mai însemnate orașe ale Mesiei superioare, situat pe țărmurile drept al Dunării, în față cu Calafatul de astă-dî al României, purta numele de Raetiaria, Retiaria, Rcciară, TaCapia «), mai târziu Colonia Ulpia Ratiaria.

După părăsirea Daciei traiane, orașul Retiaria devine capitala Daciei ripense, care din punct de vedere al administrațiunii politice, se întindea de lângă Cuppae (Golubați) până lângă râul Utus (Vid), și spie medă-di până lângă Balcanii de apus.

Tocmai acesta importantă regiune a Daciei aureliane— unde Ratiaria avuse o egemonie politică și religioasă, unde elementul românesc formeză și astă-dî majoritatea — ne apare pe charta lui Sébastian Munster din 1550 cu numele particular de Rascia.

Ca estensiune geografică, Rascia din evul de mijloc cuprindea întreg teritoriul Mesiei de sus și o parte a Illyriei până lângă frontierele Dalmației.

în aceste timpuri esista între Rascia și Serbia o deosebire geografică și etnică.

Serbia vechia nu era Serbia de astă-dî.

Adevărata Serbia cuprindea numai un mic teritoriu situat în părțile meridionale ale Bosniei și care constituia din punct de vedere politic o simplă dependență a Rasciei.

¹⁾ Weigand, Die Aromunen, II. pag. VIII.

²⁾ Densușianu, Documente, II. 5. 522. 1563. Ep. Veranțiu: Servia olim nunc Rascia. — Tliurocz, P. IV. 35: Seruiae regnum, quod commun! vocabulo Rascia am vocant.

³⁾ Densușianu, Doc. I. 2. 268. 1379. — Presbyter Diocleas, c. 9. 15. — Phillippi de Diversis Situs Răgușii, p. 131. — A non. Belae reg. notarius, c. 45. — Fejér, Cod. dipl. Hung. passim. — Wenzel, Cod. Arpad. cont. T. V. 187. 1298 et passim.

⁴⁾ Ptolemaeus (Ed. Didot), III. 9. 3. — Hierodes p. 655. — C. I. L. voi. III, p. 1020.

La a. 1298 Papa Bonifaciu VIII face anume deosebire între Serbia, Rascia, Dalmația, Croația și Bosnia ¹⁾; ér la anul 1443, Stefan Tonna sa intitulează: NOS Stephanus D. G. Rasciae, Serviae, Bosnensium seu Illyricorum, Pri-rnordiae, partium Dalmatiae, Corbaviae etc. rex -).

în ce privește populațiunea Rasciei vechi, acesta ne apare, în cronicile și în actele oficiale ale apusului, până pe la mijlocul sec. XIX-lea, sub numele tradițional de: Rascii, Rasciani, Rasceni, Rassiani, Rasseny ³⁾, germ. Razen, Răzen, Raitzen, Ratzen, Raizen și Rascier.

Din punct de vedere istoric, noi avem aici aceeași numire etnică, sub care figurează în timpurile romane Raeti seu Rhaeti din Elveția, ai căror descendenți sunt astă-dî Romanciî din districtul Graubiinden în Tyrol și din Lombardia de nord ⁴⁾.

La aceeași familia cu Reții din Alpî aparțineau și vechil Etruscî, carif, după cum ne spune Dionysiu din Halicarnas, se numise în primele timpuri ale istoriei italice Ras en na e ⁵⁾.

Din punct de vedere al etimologiei, termenul geografic de R a s c i a este numaî o simplă formă dialectală în loc de Rams ci a, după cum diferite localități de pe teritoriul Daciei vechi mai portă și astă-di numele de Rașca, o simplă abreviațiune în loc de Râmsca ⁶⁾.

Pe o inscripțiune romană din Iglița aflăm numele patronimice de Rascianus și Rascania ⁷⁾, și care ne indică pe un Ras can us ca autor al acestei familie.

Un rege al Thraciei din timpul lui August purta numele de Rhescuporis și Rascuporis; un nume ce corespunde din punct de vedere al etimologiei și al înțelesului la forma latină Rasci-puer, adică fiul l u i R a s c u. Un frate al acestui Rascuporis se numia chiar Ras c u s ⁸⁾.

¹⁾ Weuzel, Cod. Arp. cont. Tom. V. 187: 1298: Bonifacius etc.....in partibus Servie, Rasie, Dalmatie etc.

²⁾ Pesty, Az eltiint vdrn. II. 343. 1443:

³⁾ Presb. «ioclcas, c. 45.—Mon. Hun g. (epoca regelui Mathia) I. 49-50.—Cod. d i pi. Andcg. L 639.1311.—Chron. Dubnicense.c. 207.—Hasfleu.Etyra. magn. IV. p. CCXXX.

⁴⁾ Reții erau considerați și de Romani ca popor illyric. Cf. Appiani De reb. Illyr.c. 29.

J Că terminii de Râscianî (Riscianî) și A r i m a n î erau omogeni și aveau la cel vechi același înțeles, o probézî doue manuscrise ale lui Dionysiu Per (Ed. Didot) v. 285, unde în oc de apfiivE(ov Tspuaviuv ne apare varianta de èpisfl-evÉiuv Fepjiavdiv. Aici epitetul de ep'sS-svest, cu sensul de valde robust i, ne indică prin lorma sa și pe Germani ca un popor r i s c i a . n .

⁶⁾ Dionysii Hnlic. lib. I. 30.

⁷⁾ C. I. L. voi. III, nr. 6203.

⁸⁾ Apuiant De bell. civ. lib. IV. 87.

O deosebită importanță, în ce privește originea istorică a acestei numiri, o prezintă faptul, că în peninsula balcanică, termenul de Rascia a fost tot-de-una sinonim cu termenul de Viasia¹⁾. În chirosoful împăratului Dușan din a. 1348, «**HijiaHii** este un sat românesc de lângă Prizren²⁾, vechea reședință a țării Dușan.

O parte însemnată a comitatului Posega din Croația, așa numită «Valaehia mică» mai purta în evul de mijloc și numele particular de Rascia³⁾.

O altă Rascia se afla lângă frontierele de sud-vest ale Serbiei de astăzi, și se caracterizează în particular prin grupa de munți numită și astăzi Rașca, prin râul, valea și tergoșul Rașca, la Constantin Porphyrogenitul Rascian. Această regiune frumoasă a Serbiei vechi purta în evul de mijloc numele de Staraviaska. În această Rascia sau «Valachiă-vechiă», exista după cum ne spun poezii sârbesci, una din cele mai pioase și mai monumentale biserici numită lania⁴⁾. Astăzi Valachiă-vechiă formează un sangiac administrativ al Turciei; ea poartă însă și numele tradițional de Rascia. Capitala acestui district este Novibasar sau Ienipasar.

Diferite localități ale Mesiei de sus ne apar și în epoca romană cu nume vechi arimice.

În Dacia mediterană se afla Romesiana (Tab. Peut.), numită în Itinerariul Antonin Remesiana, la Procopiu Rumisiana, în timpurile lui Justinian, orașul Remesiana (situat, unde se află astăzi Ak-Palanca) formase capitala unui important district militar, «Regio Remesiana», având 29 castele și turnuri de apărare. Lângă Serdica (astăzi Sofia), capitala Daciei mediterane, Procopiu amintește de castelul România. Pe valea Timocului se mai afla în timpurile romane și castelul Romulianum (Romyliana), unde a fost născut și înmormântat împăratul Galeriu; era lângă Dunăre în fața de Palanca-nouă și astăzi subsistă și astăzi ruinele unui vechiu castel, numit în cursul evului de mijloc Rama⁶⁾, în timpurile noastre Rama.

În fine, în apropiere de vechiul Sirmiu (Mitrovița), unde se născuse împăratul Aurelian, Prob și Gratian exista și astăzi un orașel, ce poartă numele de Rama.

Resumăm:

Întreg teritoriul Mesiei de sus ne prezintă și în cursul evului de mijloc

....?) Kazianic, Bosnia (Zafa, 1862) p. 20—21 : esistono in Bosnia tre nazionalità..... i TurchiiLatini (denominati anche Kérsťjani) cioè i cattolici; ed i Serbian! (detți Riscani e dispregievolmente V.lasi), cioè i greco.-orientali. '

¹⁾ Chirosoful imp. Dușan, a. 1348 (Hasdeu, Arch. ist. III. 94.95).

²⁾ Pesty, Az elunt.värm. II. 206—207.

³⁾ Talvj, Volkslieder der Serben, U (1826), p; 192.

⁴⁾ Jireek, Die Heeresstrasse v. Belgrad nach Constanța, -pel, p 1 "

esturile unei populații vechi pelasge, robuste, războinice, cu moravuri
· je cu superstiții și credințe religioase antecreștine, cutierând munții și
ăile cu turmele și cu ergheliile sale întocmai ca în timpurile arhaice, și trăind
după anumite legi tradiționale, ce nu erau nici romane, nici grecești, nici
slave. Aceștia sunt așa numiții Rasci séu Vlachi, pe cari i-au rărit
resboiele române, și în urmă i-au cutropit și sufocat valurile invasiunii slave.

Ratna. — în evul de mijloc, Bosnia și o mare parte a Herțegovinei
purtau numele de Rama ¹⁾; un termen geografic, ce ne indică, că acest
teritoriu al Illyriei «romane» séu «barbare», a fost în timpuri depărtate
locuit de o populație arhimică.

Hecateu, care trăise cu 70—80 ani înainte de Herodot, amintesc în părțile
Illyriei un oraș cu numele de Orgomene ²⁾.

O tradiție populară din Bosnia ne vorbește de asemenea despre un
famos oraș din părțile acestea, numit Armenia ³⁾, care ar fi avut
18.000 case și se afla situat spre sud de Saraievo, pe țărmurile Drinei, unde
este astăzi Gorazda.

Lângă frontierele de nord-vest ale Bosniei se afla în timpurile romane o
vechia localitate numită în geografia oficială Roma (Tab. Peut.).

Spre răsărit de Saraievo, se ridică muntele cel legendar al Bosniei România
Pianina, unde, după cum ne spun cântecele vechi serbesce, petrecea odată
eroul român Novac cel bătrân cu fiul său Gruia și cu fratele său Radivoiu ⁴⁾.

Un alt munte al Bosniei, de lângă Costainița, este numit de Roma nobreg,
ér în părțile de sud ale Montenegruului, în apropiere de Dulcigno, se înalță
figura cea impunătoare a muntelui Roma, care în geografia lui Vibiu Se-
quester (sec. V—VII) ne apare sub numele de Rhamnusium ⁶⁾.

În fine, în părțile de sus ale Herțegovinei, valea cea mai frumoasă, și mai
fertilă se numesc și astăzi Rama.

Triburile arimice au imprimat, după cum vedem, în timpurile preistorice
numele lor la diferiți munți, râuri și văl, pe unde necesitățile vieții pastorale
le-a făcut să se așeze cu casele, cu sălașele, colibele și turmele lor.

Vlachi păstori al Bosniei și al Rasciei ne apar adeseori amintiți în do-
cumentele medievale ale Ragusei sub numele de Vlachi régis Bossine,
Vlachi domini imperatoris (Sclavoniae), ér cel din Herțegovina sub

¹⁾ Densșiairu, Documente. Voi. II. 5.1563, p. 522: Rama est quae nunc Bosna dicitur.

²⁾ Hecatael fragm. 152.

³⁾ Sitzungsber. d. Wien. Akad. Phil.-hist. Cl. XCIX Bd. p. 884.

⁴⁾ Gerhard's Gesänge der Serben (1877), p. 160.

*) Riese, Geogr. lat. min. p. 157.

numele de Vlachi de terra Chelmo, și Vlachii Sandali Voivodae etc. ').

Numele cel vechiu al populațiunii pastorale din Bosnia și Herțegovina se vede a fi fost Ramî, Rumî și Armâni, după cum rezultă din numirile topografice de Orgomenae, Armenia, Rama, Rumia și "Op [i o ç ²), sau V r ă m în documentele sârbesci³), o localitate situată spre răsărit de Trebinie.

Acesta o confirmă și cronicariul dalmatin din sec. XII, Presbiterul din Dioclea, că în timpul invasiunii Bulgarilor, așa numiți Morlacii din muntii Bosniei, ai Dalmației și Croației, se numiau Romanii⁴); de sigur numai o formă latinisată, a unui nume poporal mai vechiu.

12. Migrațiunile Arimilor în Elada.

Diferite localități ale Thessaliei, ale Eladei propriu zise, și Peloponesului poartă încă din timpuri foarte depărtate nume arimice.

În Iliadă, Homer face amintire de un oraș cu numele Ὀπλοῖτον, situat în Thessalia lângă vârfurile cele înalte ale muntelui Titan^B).

La Hecateu aflăm în Thessalia o localitate cu numele grecizat de Eij>pisvat^o). Pliniu vorbește de două orașe ale Thessaliei, cu nume arimice, unul Orchomenus și altul Hormenium⁷); 6r Strabo amintesc în Thessalia un Ὀϋιέβλον sau Ὀϋεβλον⁸) lângă sînul Pegasetic, un Ἀρῆσβιον pe drumul dintre Pherae și Larisa și al treilea oraș cu numele de Ἐϋβίβαϊ lângă mare⁹), probabil unul și același cu Εὐβυάειν, din geografia lui Hecateu.

¹) Archiva Ragusei, An. 1361. 1403. — Cf. Jirecek, Die Wlachen in d. Denkm. v. Ragusa, p. 3 seqq.

²) Constantini Porphy. De adm. imp. c. 31.

³) Cf. Danicic, Rjccoik.

⁴) Presbyter Dioclas, c. 5: totam provinciam Latinorum, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Moroulachi, hoc est Nigri Latini vocantur. — Lucio, Hist. di Dalm. (Veneția 1674), p. 279: Erano detti Vlachi, o Morlacchi in quel tempo (1362) li Pastori delle montagne, che diuidono la Bosna dalla Croatia. — Felix Petanlius (Schwandtner, SS. rer. hung. I. 868): Valachi montana (incolunt), genus agreste hominum, hi gregibus tantum pollent et armentis. — Mai notăm aici, că pe teritoriul vecin al Pannoniei se vorbea o limbă poporală romană, sau latină vulgară, încă în timpurile lui August, sau înainte de subjugarea definitivă a acestei provincii. Cf. **Velleii** Patere. II. 110: In omnibus autem Pannoniis linguae.....quoque notitia Romanae.

⁵) Hoincl II. II. 2. 734.

⁶) Hecataei fragm. 111.

⁷) Plinii lib. IV. 15. 1; 16. 1.

⁸) Strabonis lib. IX. 5. 18; XI. 4. 8.

⁹) Strabonis lib. IX. 5. 22.

Un alt *Orchomenos* ('Opvcaîvd;) se afla în timpurile troiane în Beoția, situat pe țărmurile lacului Copais *), întemeiat, după cum se spunea de un retre cu numele de Orchomenos ²⁾). Acest Orchomenos al Beoției devenise în timpurile pelasge unul din cele mai avute și mai celebre orașe ale Eladei.

Când Agamemnon trimite pe Ulysse și pe Ajax în tabăra lui Achile, ca se-1 înduplece a lua parte activă la război în contra Troianilor, acesta le răspunde, că nu va renunța la mânia sa, nici chiar dacă Agamemnon i va da tute averile Orchomenului din Beoția și ale Thebei din Egipt ³⁾).

Afară de Orchomenul, cel avut de aur al Beoției, Homer mai amintesc aici încă o altă localitate cu numele de "Apy.y.; probabil în formă populară pelasgă 'Apliev7] (Armeni), după cum rezultă din cuvintele lui Homer: oE T'ajj.cp' "Apa'evéj.ovTO ⁴⁾).

Un comandant al cetățenilor din Plătea Beoției, în luptele cu Mardoniu, (479 a. Chr.) are numele de 'ApEjivecTot ⁶⁾).

Un ni treilea oraș străvechiu cu numele Orchomenos se află în Arcadia, construit și fortificat pe vârful unui munte ⁶⁾). Acest Orchomenos are la Homer epitetul caracteristic de TtoXôp,TjXoç, adică avut în turme de oi ⁷⁾).

O altă localitate din Arcadia ne apare la Stephan Byzantinul sub numele de *Rhamnus* ⁸⁾).

Pelasgi din Arcadia adorau pe un Zi'jc x*P[^{Ja}v ⁹⁾); probabil una și aceeași divinitate cu Jupiter *Ruminus* al Romanilor și cu Jupiter armunos din religiunea veche a Umbrilor.

În fine, un al patrulea oraș numit Orchomenos se afla în Eubea, și despre care face amintire Strabo ¹⁰⁾).

In Argos, afară de cele două cetăți faimoase cyclopice, Mycena și Tiryth, mai există încă un oraș străvechiu situat lângă mare, numit 'Ep.jj.lov7}, întemeiat, după cum ne spune Pausania, în timpurile mitice de un așa numit 'Epjuuv. Intregă partea meridională a acestei provincii, se numea 'EpjJUOVtj, ér sînul mării din apropiere y.oXroç 6 'Epjj.'.oviv.ôç ¹¹⁾).

*) Homeri Ilias II. v. 511.

*) Apollonii Eh. 11.654. 1093. — în genealogiile antice, Orchomenos apare ca un nepot al lui Pelasg (Apollodori Bibi. III. 8. 1).

³⁾ Homeri Ilias IX. v. 381.

⁴⁾ Homeri Ilias, II. v. 499.

⁵⁾ Pausaniae lib. IX. 4. 2. — Herodoti lib. IX. 72.

⁶⁾ Pausaniae lib. VIII.s.S.-Apollodori Bibi. lib.III. 8. 1.-Fragm. Hiat. gr.II.475.fr.26.

⁷⁾ Homeri Ilias II. 605.

⁸⁾ Stephanas Bj'z. v. EX.^ov^oUC.

⁹⁾ Pausaniae lib. VIII. 12. 1.

¹⁰⁾ Strabon lib. IX. 2. 42.

¹¹⁾ Pausaniae lib. II. 34. 5. - Strabon lib. VI. 11. 6. 3.

Epeiï, cari locuiau în părțile de nord-vest ale Pcloponesului, în provincia Elis, mai aveau și numele de "Opfjuvoct ¹⁾). Homer aminteste aici orașul numit 'Tpjj,ÎV7j ²⁾). în timpurile lui Strabo acesta localitate nu mai esista, însă munții din apropiere mai purtau încă numele de 'OpjUva și 'Tpluva ³⁾). Mai notăm aici, că în părțile de resărit ale provinciei Elis începea culmea cea fãimosă de munți, numită Erymanthus, ce despărția Arcadia de Achaia.

Un frate al betrânului Nestor din Pylos (în Messenia) are la Homer numele de Xpo|.u'oc <*)).

Pe teritoriul A t ti cei se afla orașelul numit Rhamnus, cu templul cel renumit al Nemeșei, care, după cum spuneau tradițiunile, a fost o fică a bêtânului Oceanos potamos seu Istrului ⁶⁾). O altă localitate a Atticeî ne apare la Stephan Byzantinul sub numele de 'Apu.a, la Suida 'Îp|.oc ⁷⁾).

Formele de 'Opjxeviov, 'Opjxîvtov, 'Opiv.vat, 'Op/oiiEvêç, Eop-jiivai, 'Eptv.ivY] si Tpp-cV/j, ce ni se presintă în topografia istorică a Eladeî, sunt de fapt numai simple variațiuni de pronunțare si de ortografia. Ele se reduc, în ce privesce derivațiunea etimologică, la numirile etnice mai vechi, însă si mai corecte, de Armeni, Ar m i n i , Arotneni, Arumeni si Armiones.

Turcii, după cucerirea peninsulei balcanice, întrebuițară termenul de R u m ca o numire particulară geografică pentru teritoriul Eladeî ⁷⁾).

De fapt, avem aici numai o tradițiune veche etnografică.

Romanii considerau si donși provinciile Eladeî ca un păinont al rasei latine. Timp îndelungat, legatiî Greciei au trebuit se vorbescă în senatul roman numai în limba latină; ér în a. 198 a. Chr., comisiunea de organizare, trimisă din Roma, se présente la festivitatea cea mare a jocurilor isthmice, și făcu aici publicațiunea numai în limba latină: că senatul roman si generalul T. Quinctiu acordă deplină libertate tuturor popdrelor, ce au fost mai înainte supuse regelui Filip din Macedonia ⁸⁾).

Limba grecescă a fost ast-fel ignorată si tot-o-dată ignorată si individualitatea politică a unui stat grecesc.

¹⁾ Sleplaiius **Îyz.** v. Tpjjuv/)

²⁾ Ilomcri II. II. v. 616.

³⁾ Strabonis lib. VIII. 3. 10.

⁴⁾ Homer! II. IV. 295. — Odyss. XI. v. 286.

⁵⁾ I'linii lib. IV. 11. 2. — Pausniac lib. I. 33. 2—3. — în Creta, locuită în vechime de Pelasgîjîncă se află un oraș și port cu numele de Rhamnus (P l i n . IV. 20. 3; P t o l . III. 15).

⁶⁾ Stepli. Byz. v. "ApjAa. — Suidas ad voc. ') Cantemlni, 1st, imp. ottom. (Ed. 1876) p. 101, nota 16. o) Liîii lib. XXXIII, c. 32.

13. MigdfiMnile Ariinilor în Asia mită. și Armenia.

Troia capitala cea avută a Pelasgilor din Asia mică, situată lângă ținuturile Helespontului, ni se prezintă în vechile tradiții ale Eladei și Italiei ca o cetate arimică.

Un fiu al lui Priam poartă la Homer numele de Xpo[j.tot¹⁾]; probabil este unul și același cu fiul lui Priam numit Aromachus, de care face amintire Hygin (Fab. 90).

Un alt erou troian are de asemenea numele de Xpo[j.îo; ²⁾).

La Homer mai aflăm doi eroi troiani cu numele de "Opjivoc, unul pe care-l ucide eroul grec Teucros, și altul, care cade învins de Polypoete din Thessalia³⁾.

Enea, după cum ne spune unul din cei mai vechi istorici greci!, avuse patru fii, pe Ascaniu, Euryleonte, Rornul (Tû)li&Xoç și Rom ('Pwjj.oç⁴⁾.

O altă tradiție o aflăm la Hellenic (sec. V. a. Chr.), că Roma își primise numele său delă o femeie troiană (Twprj), care venise cu Enea în Lafiu^{B)}.

Virgiliu reduce de asemenea originea Romanilor la Troia: Pater Acneas Romanae stirpis origo^{o)}. Este o simplă fabulă grecescă, pe care Romanii o adoptară din motive politice spre a se înfățișa înaintea populațiilor Asiei mici¹⁾, ca succesori legitimi al Troianilor²⁾. Acesta fabulă capătă mai târziu o formă oficială. Împăratul Claudiu, după cum scrie Suetoniu, acordase pentru tot-de-una cetățenilor din Iliul-nou libertatea de imperiș, în considerare, că el au fost autorii ginții romane⁸⁾.

Un duce al Mysienilor din Asia mică, aliat cu Troianii în războiul cu Grecia, avea de asemenea un nume arimic, Xf,6u,t; «).

Adramyttion, unul din cele mai vechi orașe ale Mysiei, a fost întemeiat, după cum se spunea, de un așa numit r/Ep>j.o)v, seu Adramyn, cum se pronunța acest nume în limba frifiană^{1u)},

¹⁾ Homeri Ilias, V. v. 160. •/

Homeri Ilias, VIII. v. 275.

³⁾ Homeri Ilias, VIU. v. 274; XII. v. 187.

⁴⁾ Dionysii Halic. lib. I. c. 72.

⁵⁾ Kallianici frag. 53.

^{o)} Virg-iliu Aen. XII. v. 168. - Cf. I. v. 234.

⁸⁾ Cf. Cauer, Die rom. Aeneassage, Leipzig, 1886, p. 98.

^{1u)} Iulius Claudius, 25: I l i e n s i b u s quasi Romanae gentis auctoribus in perpetuum

Un o/aș ai Lyciei el era numit 'Epuj.vai'). Un principe al Lyciei aliat cu Troianiî avea numele de Xpojtj.lcc, și un alt erou din Lycia este numit de asemenea Xpojtjioç și cu epitetul de «figură divină»²⁾. În aceste nume proprii, guturala -/_ este numai o simplă aspirațiune aspră a lui p, după cum aceleași nume ni se prezintă la autorii grecesc; din epoca romană sub formele de TcojjwXoç și 'PMJLOC;

În părțile de răsărit ale Bithyniei, Ptolemeu amintesc muntele Orminius, sub care locuiește tribul pastoral pelasg, numit Caucones³⁾.

Pe lângă muntele Olym, al Asiei mici, care despărțea Bithynia de Mysia, curgea râul numit Ryndacus. Un afluent al său purta numele de Rymus⁴⁾.

Unul din regii cei mai vechi ai Lydiei avuse numele de "Epu,wv, Adramyn la Stephan Byzantinul, Adramon la Hesychiu.

Regatul Lydiei — de unde o parte însemnată a populațiunii trecuse în Umbria sub numele de Turseni, cum scrie Homer — se formase lângă râul numit Hermus. Același râu are la geografii români numele de Ermunasi Hermunasi⁶⁾.

Un rege cu numele de "Epu,wv este amintit și pe o monetă a Ephesului. Același nume de "Epu,wv apare și pe o monetă a orașului Erythrae, situat pe țărmurile mării în fața de insula Chios⁵⁾.

În fine mai există în Lydia un oraș cu numele de Ivipulivâ⁷⁾. Vechea dinastia a Cappadociei, după cum amintesc Diodor Sicul, a fost întemeiată de un rege cu numele de Arimnaeus⁸⁾.

O provincie a Cappadociei, după cum ne spune Strabo, se numea Romnena sau Romnena⁹⁾, încă în timpurile regilor, ce domnise înainte de Archelau (sec. I d. Chr.).

În Pont, lângă frontiera de nord a Cappadociei, ne apare localitatea numită Rogmi¹⁰⁾. Un oraș Ciliciei avea de asemenea numele de Rogmi¹¹⁾, probabil identic cu Rhcgma, despre care ne vorbește Strabo¹²⁾.¹⁾ Steph. Byz. v. 'Kpujtj.vai.²⁾ Homeri Ilias V. v. 677; XVII. v. 218. 534. x) Ptolcmaci lib. V. 1. ⁴⁾ Hecatiiei fr. 202.

⁵⁾ Riese, Geogr. lat. mirt., p. 44. 86. 87. 101. «j

Mioiuct, Dcscr. d. med. Suppl. VI. 129. ') Steph.

Byz. v. TpiU-.ç. ⁸⁾ Diodori Siculi lib. XXXI. c.

19. ») Strabonis Geogr. (Ed. Didot) lib. XII. 1. 4.

¹⁰⁾ T^b. Peut. Segrn. X. 1: Rogmorum. ")

Stephaniaus Byz. v. 'Piu-(jiol. ¹²⁾ Strabonis lib. XIV.

10. 10.

în tradițiunile cele sacre ale Ebreilor pământul Syriei figurează sub numele de Aram.

După genealogia mosaică, Arama fost un fiu al lui Sem, fiul lui Noe ¹⁾. Descendenții lui Aram se au estins apoi în cursul timpurilor peste Syria, Armenia, Mesopotamia și Arabia, ast-fel că toate semințiile aceste constituise la început numai unul și același popor numit Aramei și Arimî ²⁾.

O parte din Aramei! Syrie! ne apar în epoca romană sub numele de Rhamaeenses ³⁾.

Nomadul de lângă Euphrat, ne spune Strabo, se mai numiau și Rhambaei de sigur o variațiune de pronunțare în loc de Ramnaei.

Un ostaș din regiunile Palmyrei este amintit pe o inscripțiune romană din Dacia cu numele de Salmas Râmi ⁵⁾, adică fiul lui Ram. De asemenea trebuie se considerăm ca Syrian și pe Abillahas Rummei miles coh. II Sardorum ⁶⁾.

În fine Laodicea, unul din orașele principale ale Syriei, se numise mai înainte Ramitha și Ramant has, după cum spune Stephan Byzantinul

în timpul dominațiunii romane, unele triburi ale Syriei mai aveau orî-cari tradițiunii vechi, că ele făceau parte din una și aceeași familia etnică cu Romanii.

Zenobia, fiica unui principe cu numele Amru de lângă Euphrat, făcând regină a Palmyrei și a Orientului, vorbea și dădea o limbă populară romană; spunea însă, că i rușine se converseze în limba literară latină. Ea dădea fiilor seî, Timolau, Hercnian și Balbat (Vaballath) o educațiune romană, și icimpuse se vorbescă numai în limba latină ⁸⁾. Ea însăși se prezenta în adunările poporului în costumul împăraților romani. Ea voia se facă din Palmyra o rivală a Romei în Orient, și spunea, că după origine, descinde din regiunile vechi ale Macedoniei.

Cât de puternic a fost odată elementul arimic în Asia mică și în regiunile Euphratului rezulta și din împrejurarea, că în timpurile mai vechi sub numele de Aramei și Arimî se înțelegeau toate popoarele Asiei de la Tigru până la

¹⁾ Genesa, c. 10.

²⁾ Strab. I. XIII. c. 4. 6: *n'*. 3s τὸ οὐκ ἔσθ' ἄρα τὸ ἀπὸ τοῦ Σρ/ὀν/Ἰ, οὐκ ἐστὶν ἴδιον ἄρα τὸ ἀπὸ τοῦ Σρ/ὀν/Ἰ

») Bra m b. 1236 și 895 la Harster, Die Nationen d. Römerreiches, p. 45. — Una din provinciile Persiei, dincolo de Tigru (sec. IV. d. Chr.) purta numele de Rhcmena (Zosim, III. 31) sau Rchimena (Ammian, XXV. 7).

<) Strabon lib. XVI. 2. 10.

s) C. I. L. voi. III. nr. 837.

«) C. I. L. voi. VIII. nr. 9198.

) Sfepli. *İfyz.*, v. AaiUxeto.

⁸⁾ Trei), rollionis XXX tyr. 26. 27. 29. — FI. Vopisci Aurel. c. 38.

Mediterana; ér în evul de mijloc se numia România, în particular, întreg teritoriul Asiei supus imperiului byzantin >); un termen geografic de o formă mai nouă, ce substituia în realitate pe un altul mai vechi.

După vechile tradiții grecesci, originea populațiilor aramice din Asia se reducea la părțile de răsărit ale Europei, în particular la Dunărea de jos. După teogonia lui Hesiod, Asia era o fiică a râului Oceanos sau a Istrului celui bătrân ²).

Tot astfel după istoricul Andron din Halicarnas: Thracia, Europa, Libya și Asia ³), au fost fiice ale râului Oceanos.

Palestina. — Până la invaziunea Ebreilor în sec. XVI a. Chr., regiunile de răsărit și de apus ale Iordanului, acoperite în mare parte cu păduri și pășuni întinse, avuse o populație aramică. În vechiul testament se face amintire de mai multe cetăți și orașe întărite, ale populațiilor indigene a Canaanului, pe cari le ocupase Ebreii veniți din Egipt ⁴).

Din aceste însemnări aici următoarele.

în regiunea dincolo de Iordan :

în Gilead. — Rainoth, Ramath-Haram, Ramatha (Aramatha sau Arimanus), Ramatha (Ramatha, Ramatho, Aramatho).

Dincolo de Iordan :

în tribul Naphtali. •—Rama (Ruma), Horem.

în tribul Zabulon.—Reimon.

în tribul Benjamin. — Rama (Ruma s. Arimathia).

în tribul Dan. — Gat-Rimon.

în tribul Iuda. — Rimon (s. Remon) și Horma.

În tribul Simeon. — Remon, Rama sau Horma.

Un ram al Anti-Libanului, ce se întindea în părțile de nord ale Palestinei, poartă în cărțile cele sacre ale Ebreilor numele de Ermon sau Hermon. De la Ermon către Euphrat începea regiunea Basanului, unde în timpurile lui Moise și Iosua domnea regele cel faimos, Og, din rămășița urieșilor ⁵).

Un alt munte din regiunea Moabilor, în părțile de răsărit ale Marii Mediterane, unde domnea, în timpurile lui Moise, regele Balac, poartă numele de

**/ Du Cange, Gloss, med. lat. v. Romania: Romania appellata etiam ea Asiatic pars, quae Graecis Byzantinis parebat. — Ibid. Apud Tudobodum lib. 7. p. 781: Nicaca Bithyniae urbs Romanae caput appellatur. *) Hesiodi Theog. v. 359.*

**) Fragm. Hist. gr. II. pag. 349. 1.- Apollodor. Bibl. I. 2. 2. ') Cf. Cartea lui Iosua, cap. 12. 13. 15 și 24. — Flavius Josephus, Antiq. Jud. ⁶) Ibid. cap. 12: Og, regele Basanului, din rămășița urieșilor, domnind în nuntle Ermon, în Salca și în tot Basanul.*

Abarim¹⁾). Pe muntele acesta, după cum ne spun tradițiunile cele sacre ale Ebreilor, a murit Moise, înainte de a trece cu poporul lui Israel în (era promisă²⁾).

După cum vedem, topografia istorică a Canaanului ne arată, cât de vechie este forma numelui Remon și Rimon, întrebuințat de Ebreii din Egipt ca o denumire etnică pentru Pelasgii arimi.

Aceiași nume ni se prezintă și în inscripțiunile egiptene din sec. XVI-lea a. Chr. sub forma de R e m e n ; ér în cărțile cele sfinte ale Romanilor sub forma de R u i n o n și Ruminus.

Populațiunea cea mai numărătoare și războinică a Palestinei, o formau în timpurile invaziunii Ebreilor, așa numiții Amorraei ('A(10,0,0x10'); un termen etnografic transformat din Aromaei = Aramaei³⁾, după cum se numise o dată în general toate populațiunile Syriei, Assyriei, Mesopotamiei, Babilonici și Arabiei.

O interesantă iconă despre starea etnografică a Palestinei, în timpul invaziunii Ebreilor ne o prezintă Cartea lui Iosua, care formează, așa dicând, epopea cuceririi Canaanului.

În capitolul 24 al acestei cărți aflăm următoarea cuvântare a lui Iosua, către bătrânii, căpeteniile și judecătorii Ebreilor :

«Ast-fel vorbește Iehova către poporul lui Israel: Și v'atn scos pe voi și pe părinții voștri din Egipt..... și eu v'am adus în pământul Amorieilor, cart locuiau dincolo de Iordan..... și ei se luptară cu voi, și eu i-am dat în manile voștre și voi ați stăpânit pământul lor..... și Balac.....regele Moabului (din părțile de sud-est ale mării Iordanului) s'a sculat și s'a luptat contra lui Israel..... și v'arn scăpat din manile sale. Și trecărați Iordanul și veniți la Ierichon și se luptară cu noi locuitorii Ierichonului, Amorieii etc.... și eu i-am dat în manile voștre,și am gonit dinaintea voastră pe cei doi regi ai Amorieilor; dară nu cu sabia voastră și nici cu arcul vostru; și eu v'am dat un pământ, pentru care voi nu v'ați ostentit, și cetăți, pe cari nu le-ați zidit, și voi locuiți în ele; și vii și olive, pe cari nu le-ați plantat, voi le mancați..... alegeți-vă astăzi cui voiți a servi : se deilor, cărora au servit părinții voștri dincolo de râu, se deilor în al căror pământ locuiți?».

La acesta cuvântare a lui Iosua, poporul răspunse: «Departă de noi de a părăsi pe Iehova spre a servi altor de.....Iehova a gonit pe toate popoarele dinaintea noastră, pe Amorieii, locuitorii pământului».

¹⁾ Despre AbarimonI s<5Q Ar im i i albi, a se vede pag. 810 seqq.

²⁾ Deuteron. c. 32. 49.

³⁾ Un exemplu analog de transpunerea consonantelor M aflăm în cuvântul latin *forma*, gr. ἰ.ο.π.τ.Υ.].

15. Migrațiunile Arimilor in Arabia.

în antichitate, Arabii erau considerați ca un popor, ce făcea parte din rasa Arameilor).

Pliniu estinde numele Arabie! și în părțile de sus ale Euphratului, până lângă Armenia ²⁾, adică, și peste regiunile de răsărit ale Syriei, ce erau locuite de Aramei. Ér Strabo scrie, că numele de «Arabii» este asemenea numelui de Aramei și poate, că odată Grecii au numit Arabii pe Aramei «).

După Hesiod ⁴⁾, Arabus a fost un fiu al lui Epimeneu (Hermes sau Aramis al Daciei). De la acest Arabus, crede Strabo, că derivă numele Arabie! *).

De fapt, terminologia etnică și topografică a Arabiei vechi ne prezintă diferite numiri aramice.

Un trib arab, ce locuia în colțul de sud-vest al peninsulei, poartă la Strabo numele de Rhammanitae ⁶⁾. Un alt trib al Arabiei fericite avea numele de Hamiri. Ei locuiau lângă așa numiții Homeritae ⁷⁾. Probabil, că arundouă aceste triburi autonome, formau numai una și aceeași familie, unul și același popor, după cum rezultă din numele și din vecinătatea lor.

Pliniu mai face amintire de două triburi, unul cu numele de Chamaei ⁸⁾, și altul cu numele de Ramisi ⁹⁾; locuințele acestor din urmă se aflau în deserturile Arabiei. Un alt trib, sau oraș, al Arabiei, poartă la Ravennas numele de Coromanis, în unele manuscrise Romanis ¹⁰⁾.

Pe țărmul de răsărit al Arabiei, lângă sînul persic, se afla orașul Regma ¹¹⁾, probabil una și aceeași localitate cu Raama de astăzi.

Tot în această regiune a Arabiei de sud-est se afla și orașul Istriana ¹²⁾, numită, după cum se vede, de o colonie comercială, de la Dunărea de jos ¹³⁾.

¹⁾ Plinii lib. VI. 32. 1.

²⁾ Chronographus, a. p. Chr. 354 (Riese, Geogr. lat. min.): Aram ex quo Arabes.

³⁾ Strabonis lib. I. 2. 34. <) Hesiodi fragm. XXXI.

⁴⁾ Strabonis lib. I. 2. 34.

⁵⁾ Strabonis lib. XVI. 4. 24.

⁶⁾ Plinii lib. VI. 32. 15.

⁷⁾ Plinii lib. VI. 32. 14.

⁸⁾ Plinii lib. VI. 32. 1. "

Uavennatis Cosm. p. 57. "

Ptolcmaci lib. VI. 7. 14. ">

Ptoleniaei lib. V. 7.

) Despre Aramii din Egipt și Ethiopia vom vorbi mai târziu.

16. Migrațiunile Arimilor albi (Abiilor seu Abari-monilor) din Sarmația asiaticii în Europa.

Munții așa numiți Urali, care se întind în linie continuă până la Oceanul cel înghețat și despărțesc continentul Asiei de al Europei, au fost locuiți în timpurile străvechi de o populațiune pelasgă.

În timpurile romane, întregă partea meridională a acestor munți, acoperiți cu păduri și cu pășuni escelente, purta numele de *τὰ Περσικὰ ἄνω* ¹⁾, sau Munții rucic.

Din acesta grupă de munți isvorește râul numit *Ῥῶς* la Ptolemeu ²⁾, *Ῥῶς* la Eustathiu ³⁾ și *Ῥῶς*; la Agathemer ⁴⁾, astăzi Ural, și care se varsă în Marea caspică.

În părțile de jos ale acestui fluviu locuia în vechime poporul numit la Ptolemeu *Ῥῶσιες* și *Ῥῶσιες* ⁵⁾, la Pliniu *Rubi* ⁶⁾ și pe *Tabula Peutingeriana* *Rubi Scythae* ⁷⁾.

În regiunile aceste mai aflăm încă până târziu în evul de mijloc resturile unei populațiuni autochtone, de rasă romanică.

Călugărul minorit Wilhelm de Rubruquis, trimis în a. 1253 de Ludovic IX, regele Franței la Tătarii sau Mongolii din Asia, care devastase în anii 1241 o mare parte din țările Europei, ne relatează următoarele: «Am sosit în fine la *Etilia* (Volga), un fluviu foarte mare... era a doua zi, după serbătoria Sfintei Cruci, am continuat mai departe călătoria, călare, și am mers în continuu, spre răsărit, până la serbătoria numită *Toți Sfinții*, în tot cuprinsul acestei țări, dar și mai departe, locuiesc așa numiți *Cangle*, un popor înrudit cu Romanii ⁸⁾. În partea de nord se află situată *Bulgaria mare* (de unde curge râul Volga), era în partea de miază-ză *Marca caspică*. După ce am călătorit ast-fel, timp de 12 zile, delă *Etilia* spre răsărit, am ajuns la un râu mare, pe care locuitorii de acolo îl numesc *lagag* (*laik*). Acest râu curge din părțile de miază-noapte din țara *Pascatir* (*Baschiria*), și se varsă

¹⁾ *I'tolcinaci* lib. VI. 14.— Unul din punctele cele mai înalte ale *Oralilor* de mijloc poartă și astăzi numele de *Iremel*, formă coruptă din *Armeni*.

²⁾ *Ptolemaei* lib. VI. 14.

³⁾ *Eustathius ad Odys.* XXIV, p. 843 séu 1967.

⁴⁾ *Agathemeri* lib. II. 10.

⁵⁾ *Ptolemaei* lib. VI. 14.

⁶⁾ *Plinii* lib. VI. 14. 10.

⁷⁾ *Tab. Peut. Sgm.* XU. 1. 2.

⁸⁾ La *Ascelin* (a. 1246), același popor este numit *Kangitae*.

în Marea caspică. Lângă țera Pascatir locuiesce poporul Ilak, un nume identic cu Blac, însă Tătarii nu pot se pronunțe pe *B*. De la acești Hac au venit aceia, cari locuesc în țera lui Asan. Amëndoue poporcele aceste se numesc Hac ¹⁾..... Ast-fel am căletorit prin țera Cangle de la serbătorea Sfintei Cruci până la serbătorea Tuturor Sfinților, făcând pe fiecare di un drum, cam așa de lung cum este de la Paris până la Orlean . . . în fine în ajunul serbătoril Tuturor Sfinților am părăsit drumul de resărit si am căletorit timp de 8 zile spre meda-di, trecând prin nisce munți înalți. Aici am întreat de cetatea numită Thalas, în care locuiau și Germani. . : Când am sosit in sa la cetatea lui Mangu Cham, ani aflat că Mangu i transferase pe aceștia de la Thalas spre resărit la un sat numit Bolac, departe de aci cale de o lună de zile, și unde el lucrează la minele de aur.

O altă grupă însemnată din familia Scyților seu Arameilor asiatici portă la autorii vechimii numele de Abii, *oi "A|3!.ot Sxu&at ²⁾*.

Locuințele acestei populațiunî pelasge se aflau, după cum ne spune Ptolemeu, în părțile de medă-ndpte ale Asiei de resărit, dincolo de isv6rele râului Iaxarte în Scythia extra Imaum.

Muntele Imaus, după credințele celor vechi, se întindea în liniă meridiană prin părțile interioare ale Asiei si forma numai o ramură din masivul cel vast și puternic al Himalaiei, numit de Greci și Romani Emodus. Abii locuiau așa dar, după Ptolemcu, în părțile de resărit ale muntelui Imaus seu In regiunile de apus ale Thibetuluî, ale Turchestanuluî-oriental, Mongoliei și în Siberia orientală.

Pe Tabula Peutingeriana, Abii ne apar sub numele de Abyoscythae ³⁾ și el ne înfățișează aici cel mal nordic popor din părțile cunoscute ale Asiei *).

¹⁾ **Densșiumu**, Documente. Voi. I, a. p. 272—279: Venimus tandem ad Etiliam maximum flumen.....Et secunda die, post exaltationem sanctae Crucis, incepimus equitare... versus orientem usque ad festum Omnium sanctorum; per tota illam terram, et adhuc amplius habitabant Cangle, quaedam parentela Roraanorum. Ad aquilonem habebamus maiorem Bulgariam, et ad meridiem praedictum mare Caspium. Postquam iveramus duodecim diebus ab Etilia, inuenimus magnum flumen, quod vocant Iagax, et venit ab aquilone de terra Pascatir descendens in praedictum mare.....et iuxta Pascatir sunt Ilac, quod idem est quod Blac, sed B nesciunt Tartari sonare; a quibus venerunt illi qui sunt in terra Assani. Vtrosque enim vocant Ilac. —Cf. Fcjer, C. dipl. IV. 2. 261 seqq. — Despre Vlachiî de lângă Baschiriî și "Iad s arii din Asia amintesc și Abulgasi (Hist, g n al. d. Tatares. Leyde, 1726) p. 45.

²⁾ Pfolcinaei lib. VI. 15.

³⁾ Tab. Peut. Segm. XII. 3.

) Avienus (Descr. Orb. v. 937) amintesc in Asia orientala, dincolo de Seri, pe (Ultima Epetrimos tellus habet).

Abii constituiau, după Arrian din Nicomedia (sec. II. d. Chr.), un popor autonom. Ei se guvernau după legile lor naționale, nu erau supuși nimereu, erau oameni săraci, însă drepti³⁾.

La geografii anticități, Abii mai poartă numele de Barbari albi și Leucofirmanae²⁾ (citesc Leucofirmanae, adică Arimanii albi).

Din punct de vedere al înțelesului și al etimologic, termenul de Abii — după cum rezultă de altminterlea și din sinonimele de sus — este numai o simplă formă dialectală în loc de Albi, după cum Românii din Istria mai die și astăzi *abl* în loc de *albi*³⁾.

În timpurile lui Alesandru cel Mare, Abii de lângă muntele Imaus ne mai apar și sub numele de Abarimon, adică Arimonii albi. Semnificațiile scyte, scrie Pliniu, atât cele din Asia, precum și cele din Europa, au avut în vechime numele comun de *Aramam*, adică Aramam.

Abarimonii sînt Aramonii albi, locuiau, după cum raportase Beton inginerul militar al lui Alesandru cel Mare, în o vale întinsă a muntelui Imaus, unde el duceau o viață nomadă, cu totul primitivă⁴⁾.

Aceste triburi pelasge, din nordul munților Himalaia, au fost numite Abii, Barbari albi, Leucofirmanae, și Abarimones, de sigur numai în antichitate cu populațiile scyte sau arimice, din părțile meridionale, care se deosebeau prin un colorit mai negricios⁵⁾.

În regiunile meridionale ale Gangulu, scrie Pliniu, oamenii sunt mai atinși de sere, însă ei nu sunt așa de arși ca Ethiopianii. Dar cu cât triburile acestea sunt mai aproape de râul Indulu, cu atât culoarea negricioasă se manifestă mai mult⁶⁾.

Cu migrațiile triburilor pelasge din regiunile Asiei către apus, numele Abiilor sau Abarimonilor trece și se estinde și pe continentul Europei.

Homer amintesc pe Abii, ce locuiau în vecinătate cu Thracii și cu Mysii de la Dunărea de jos⁷⁾.

¹⁾ Arriani Exp. lib. IV. I. 1. — Cf. Curtii Rufi lib. VII. 6.

²⁾ Ricse, Geogr. lat. min. p. 87 — 88: Oceanus septentrionalis habet gentes barbares albos Scythi Curai Leucofirmanae .

³⁾ De asemenea și în dialectul ionic litera X cădea adese ori.

⁴⁾ Plinii lib. VII. 3.3: Super alios autem Anthropophages Seythas, in quadam convalle Imai montis, regio est quae vocatur Abarimon, in qua silvestres vivunt homines passim cura feris vagantes Beton itinrum ejus (Alex. Magni) prodidit.

⁵⁾ Conferesc termenul turcesc Kara İfak (Români negri), mediocrucul (j. a. p. Xaxoc, la Sârbi karavlah și în documentele latine ale Dalmației moro vlahi, moro-blachi, ital. morlacchi.

«) Plinii lib. XXII. 6.

⁷⁾ Homeri II. XVI. v. 5-6. — Cf. Aeschylus Prora. fr. 72. — Albeni și Albesci

Eroii cei mai distinși ai gintii pelasge, ale căror suflete petreceau în insula cea fericită de lângă gurile Dunării, ne apar la Hesiod cu epitetul de οἰβότοι *) , cu înțelesul de «fericiți» în limba grecescă, însă tot-o-dată cu indicațiunea de albî, în ce privește rasa sau familia lor etnică.

Marcellin amintesc pe Abii, ce locuiau în părțile de răsărit ale Mării caspice ²⁾. Însă, Abii ocupase un teritoriu vast și dincoace de Marea caspică.

Wilhelm de Rubruquis, călugărul minorit, trimis de regele Francisc în legățiune la Tătari din Asia, scria pe la a. 1254: că întregă regiunea, ce se mărginea la răsărit cu Marea caspică, la apus cu Lacul meotic și la nord cu Oceanul, se numise o-dată Albania ³⁾.

Această importantă notiță geografică a lui Rubruquis se întemeie pe date pozitive etnografice.

În evul de mijloc întregă partea de nord a Rusiei europene era locuită, de un popor numit Biarmi. O simplă formă abreviată a numelui de Abarimon sau Arimani albî, despre cari am vorbit mai sus. Locuitorii Islandiei numeau Biarmaland *) întreg teritoriul Rusiei de nord, începând de la țărmurile Mării albe și ai Mării înghețate până la gurile râului Dvina și până la Urali.

Acești Biarmi (numiți și Parmii) au format o-dată națiunea dominantă în nord-estul Europei. Teritoriul lor mai cuprindea și Uralii de nord, sau peste tot guvernamele numite astăzi Perm, Vologda și Archangel. La cronicarii evului de mijloc, Biarmii ne apar ca un popor avut, puternic și civilizat, care cunoștea agricultura și artele industriale. Pe țărmurile râului Visera din regiunea centrală a Uralilor se mai găsesc și astăzi urmele unor localități întărite, ale unor construcții de apărare, făcute de acest popor, care, după cum se vede, avuse o veche organizațiune socială, politică și militară.

Biarmi, după cum ne spune Nestor, nu vorbeau limba slavă ⁴⁾). Astăzi însă, ei sunt cu totul desnaționalizați și tipul lor aproape stins.

În vechile tradiții ale Polonilor și Rutenilor, acești Biarmi ne apar sub numele de Olbrim. Semnificațiile slave din părțile de nord ale Europei au

sunt numele mai multor comune din România. Alba este o numire caracteristică pentru femeile române de la munte (Alcesandri, P. p. p. 267).—Cantemiri i Descr. Mold. c. 1: Turcae enim . . . Moldavia primo Ak Ulach (Ak Iflak, Romain albi) nomen indidcrunt. *) Hesiodi Op. v. i/o.

²⁾ Marcellini lib. XXIII. 25.

³⁾ Donsușianu Documente I. 271. 1254: Tota illa regio a lalere istius maris (Caspiae) ce ntali ^{us} que ad oceanum aquilonarem et paludes Maeotidis, vbi mergitur Tanais, solebat dici Albania.

⁴⁾ Schlozer, Hecrop-j., Russ. Annalen, 1802, p. 44.

*) Heeropt (Ed. Schlözer) c. 17.

fost o-dată supuse Olbrimilor. în legendele polone, ei sunt înfățișați ca nise uriesi înspăimentătorii pentru triburile slave ; domnia lor se întinsese la apus până în Gallia, ér la nord forte departe ').

Acesta tradițiune o confirmă și vechile descrieri geografice.

Dionysiu Periegetul, care trăise în sec. I d. Chr., numește populațiunile germane de lângă oceanul de nord: Xsuxà yùXa apstiiavewv Tspjiavcov *), adecă triburile albe ale Germanilor arimanii, ori cu alte cuvinte ale Arimanilor albii.

în Cosmografia lui Ravennas, părțile de nord ale Germaniei, situate în apropiere de Danimarca sunt numite A Ibis patria ³⁾; ér la Other, navigatorul norvegian din sec. X, teritoriul Prusiei ne apare sub numele de Witland, adecă terra alba*).

De pe continentul Europei Abii sau Arimonii albii trec încă în timpurile preistorice în Britannia mare, care, după cum ne spune Pliniu, se numise la început Albion ⁵⁾, adecă țera Albilor.

Din Britannia și probabil din părțile de nord ale Rusiei europene, Arimii albii se estind peste Islandia, de unde apoi unele grupe trec și mai departe peste mare către apus în insulele vecine ale Groenlandiei.

Cântecul epice ale Islandicilor celebrează pe un vechiu erou al acestei insule numit Arimarsson; un nume, pe care autorii moderni l'au tradus cu Ar i u s M a r i s f i l i u s ; însă forma corectă a numelui se vede a fi Ari-mars-son, adecă Ar i m a r i f i l i u s .

Acest fiu al lui Arimar emigrează din Islandia și ajunge după o navigațiune de 6 zile către apus în insula, sau țera, numită Hvitramanalandia = terra alb or u m hominum ^{o)}, mai corect însă țera Arămanilor albii.

*) Lelewel (ap. Ossolinski, Vincent Kadlubek. Warschau, 1822, p. 513 seqq.) : Die Slawen wurden von den Olbrimen bedruckt . . . Bey den L a c h e n wurde dieser furchtbare Name zur Bezeichnung der Riesen gebraucht, der im AHPolnischen Obrzym jetzt Olbrzym heisst. — Cf. Mickiewicz, Les premiers siècles de l'hist. de Pologne, (Paris, 1868) p. 34.

*) Dlouysil Descr. Orb. v. 285. — La Theophanes (555 d. Chr.) simplu 'Ep(iY|xi<ivtq.

³⁾ Ravennatis lib. I. c. 11: (Daniae) ad frontem . . . patria Albis.

*) Sciliizer, Gesch. v. Littauen (Allg. Weltgeschichte, I Theil, p. 10). — Scilizer, Hecrop-fc, p. 55.

*) Pliinii lib. IV. 30. 1: Albion ipsi Britanniae nomen fuit.— Suetoniu (Caligula c. 44) aminteste de un rege al Britanilor cu numele Adminius (= Arminius). Despre schimbarea lui r în d vede Schuchardt, Vulgärlat. I. 142.— Cea mai veche dinastie a Irlandiei a fost a Heremonilor.

^{e)} Rafii, Antiquitates Americanae (Hafniae, 1837) p. 208—215.

în poemele epice germane încă se vorbește de un erou celebru din părțile de nord cu numele de Râm une von Islande ¹⁾).

Poetul Juvenal, amintesc de asemenea un fapt foarte caracteristic pentru condițiunile etnografice ale Islandiei vechi, numite în geografia greacă și romană Thule. Se vorbește, dice densul, că locuitorii din Thule voiesc se ducă la dâșii un profesor ²⁾, care să-î învețe a vorbi corect și frumos limba latină.

În fine mai notăm aid, că Islandia se numia în limba vechia germană Va 11 an d, întocmai ca Francia și Italia ³⁾).

După cum vedem, ne aflăm aici în fața unui nou capitol din etnografia și civilizațiunea lumii vechi. Ne oprim de astă-dată aid, lăsând pentru alte timpuri, orî pete pentru alții, urmărirea migrațiunilor pelasge dincolo de Marea atlantică.

Acum însă vom pute pricepe adevărata importanță a tabelii etnografice a lui Ephor din sec. IV a. Chr., că întregă regiunea de nord a lumii vechi, a fost ocupată de Scytl, numiți o-dată, după cum ne spune Pliniu, Aramei ⁴⁾).

17. Migrațiunile Arimilor în peninsula cea mare a Indiei.

Arimil au format încă din o vechime foarte depărtată elementul dominant și civilisatoriu și în cele două peninsule mari ale Asiei meridionale, în India dincoace și în India dincolo de râul Gang.

Cea mai vechia poemă epică a Indiei glorică pe un așa numit Rama, (sec. XV a. Chr.), în care se întrupase Vișnu, spiritul cel bun, ce străbate întreg universul.

După legendele indiene, Rama a fost un fiu al regelui indian Dasaratha (al cărui strămoș era Serele), și el purtase resbdie fericite în contra popd-rcilor conduse de spiritul cel rău, numit Ravana.

Istoricul și geograful grecesc Megasthenc, care trăise în sec. III a. Chr. ne spune, că în timpurile sale existau în India trei ginți seu popere mai însemnate, ce trăiau după anumite precepte filosofice și religioase. Numele lor era Brachmanes, Garmanes și Pramnae"). între aceste popore

¹⁾ Grimm, D. Heldensage, p. 140. 197.

²⁾ Juvenalis Sat. XV. 111—112: De conducendo loquitur jam rhetore Thyle.

³⁾ Schliizer, Hecciopi, p. 57.

⁴⁾ Ephori fragm. 38, în Fragm. Hist. gr. I, p. 243.

⁵⁾ Strabonii lib. XV. 1. 59 seqq.

cei mai religioși erau Brachmanii¹⁾. Ei duceau o viață frugală, trăiau numai cu fructe și cu apă, erau oameni devotați filosofiei, adorau cu deosebire serele, petreceau toată viața lor sub cerul liber și considerau mdrta ca o naștere pentru o viață mai fericită.

Brachmanii au avut din cele mai depărtate timpuri supremația socială și superioritatea religioasă în cele două peninsule mari ale Asiei meridionale. Brachmanii nu formau o simplă castă, ori sectă religioasă, ci constituiau un popor foarte numeros divizat în mai multe seminții²⁾. De la ei derivă construcțiunile cele prodigioase ale Indiei și templele tăiate în stâncă via. Orașul lor principal se numea, după Diodor, Hermațelion³⁾.

Din punct de vedere al etimologiei, numele de Brachmani, Garmani și Pramnî se vede a fi numai o formă coruptă a termenului mai vechiu de (7)Armani, Rahman și Ramnî. La cronicariul rusesc Nestor, Brachmanii ne apar sub numele de Rachman⁴⁾, iar Clemente Alexandrinul numește pe Garmani Șarmanc⁵⁾ (cu 6" ca aspirațiune).

Ptolemeu, care trăise în secolul II d. Chr., amintesc în părțile de apus ale Indiei un popor cu numele de Ramnae⁶⁾. Un alt trib cu același nume de Ramnae își avea locuințele sale în regiunile centrale ale Indiei, lângă muntele Vindius⁷⁾.

Pliniu mai face amintire încă de un alt munte al Indiei cu numele de Oromenus, renumit pentru minele sale de sare⁸⁾; probabil, că aci se afla și un trib cu numele de Oromeni.

În părțile meridionale ale Indiei, în fața de insula Ceylan, se află ținutul Ramnad, care formase odată un principat puternic; iar partea de lângă mare, peninsula Ramnad se termină în forma unui vârf de lance în promontoriul numit și astăzi Ramen⁹⁾.

În limba cea veche a Indiei, numită sanscrită, ce reprezenta limba cea sacră vorbită de Brachmani, ni s-au păstrat încă o parte din formele preistorice ale mai multor cuvinte latine. Acesta limbă însă, așa cum ne-o prezintă vechile monumente literare ale Indiei, se vede a fi fost alterată de

¹⁾ sing. Up^h/jj.o.v și Bp^h./-jj.YjV, pi. Dpay(j,âv;ț, Rpa-/it.-?jV5ț.

-) **I'linil** lib. VI. 2t. 9: multarum gentium cognomen Brachmanae.

*) **I'Hodori** lib. XVII. 102.

⁴⁾ Heeropi, (Ed. Schlozer) c. 13.

⁵⁾ **Clemens Alex.** (Ed. Potter) p. 359.

«) **Ptolemaci** lib. VI. 21: ta itpet TIU 'Iv5ùJ xaTsy

'y) **Ptolemnci** lib. VII. 1. 65.

8) **Plinii** lib. XXXI. 39. 3.

«) **Reclus**, Nouv. Géogr. univ. VIII. 575.

iflucnțele altor idiome străine, can au distrus si aici societatea pelasgă, rccum au distrus'o si în alte părți.

Limba sanscrită, cum ne-o înfățișează cărțile cele sfinte ale Indiei, nu este ici mama, dar nici sora, limbei latine; ea însă conține elemente suficiente pre a cunósce, că cele mai vechi triburi ale Brachmanilor au format la iceput un popor arimic.

Noi estragem aici din acesta idiomă următoarele cuvinte de origine latină '). ;ie ne vor pune în vedere, cum erau formele acestei limbe, în momentul and o nouă invasiune de diferite poprire se reversa asupra Indiilor și limba ea vechia a Brachmanilor, Rachmanilor, seu Ramnilor se stinse.

Aceste specimine sunt:

<i>Sanscrită</i>	<i>Latină</i>	<i>Român ă</i>
Unas	unus	unu
dvi	duo	doi
tri	três	trei, tril
éatur (ciatur)	quatuor	patru
panéan (pancian)	cinque	cinci
șasș	sex	șasă
saptan	septem	șapte ; <i>istr.</i> șapte
aștan	octo	opt ; <i>istr.</i> osan
navan	no vom	nouă
dașan	decem	<Jece
ca tan	centum	sută
tâtas	pater, tata	tată
ma. mâtar	mater	mamă
vidhava	vidua	voduvă
priyas, prayat	amicus, amator	prietin
suris	sol	sôre
ap	aqua	apă
udan	udum, aqua	undă, apă
vâr, varșas, v. vârs	aqua pluvialis	apa de ploie; a versa
dharâ	terra	țeră, țară
çikhâ	ca cu men	ciocă
masa	mcnsis	lună
nas, nâsâ	nasus	nas
ji va, v. ji v.	vita, vivcre	vieța, v. <i>istr.</i> jivi
sarpas	serpens	șarpe, șarpe
saras	serum	zer, zară
svanas	sonus	sunet, svon
manvus	<i>gr.</i> lifivit	mânia
dharșas	trux, audax	dârț
vid	video	vêd
da	dare	a da
mri	mori	a muri
martis	mors	morte
martas	mortuus	mort

<i>Sanscrită</i>	<i>Latină</i>	<i>Română</i>
asmi	sum	sunt, îs, 'su
asti	est	este, ieste
smas	sumus	(săm) suntem; <i>istr.</i> smo, esmo
sânți	sunt	sunt, sânt
ady	liodie	adi
hyas	heri	ieri
upa	post; <i>gr.</i> une	după.

Rîul indului, ce isvoresce în părțile de nord ale Himalaiei, și are un curs foarte lung, se numea în limba indigenilor S indus ¹⁾). Alesandru cel Mare, după cum spuneau istoricii săi, de abia a putut termina navigațiunea pe Ind în curs de cinci luni și câte-va zile, cu toate că făcea pe fiecare zi o călătorie de 600 stadii (110 chilom.).

De alungul acestui fluviu locuiau pe amândouă țărmurile sale o mulțime de populații scythe; și întregă această regiune vastă se numise odată Indoscythia ²⁾).

Din aceste părți ale Indiei se vede a fi emigrat Sindii de lângă Lacul meotic ³⁾), Sindii de la Istru ⁴⁾), Sinti din Thracia ⁵⁾), și așa numiții Sinti, adoratorii lui Vulcan, din insula Lemnos, despre cari ne vorbește încă Homer ⁶⁾).

În părțile de jos ale Indului mai locuiau și popoarele așa numite Umbrae, Umbritae și Mesae ⁷⁾), dintre cari unele grupe puternice, după cum ne arată numele, trecuse în timpurile migrațiilor pelasge și se stabilise pe continentul Europei, sub numele de Umbri și Mesl.

Dacă vechile populații arimice din cele două Indii au fost pământene, ori imigrate din alte părți ale Asiei, cu siguranță nu putem ști. Diodor Sicul ne spune, că India având o estensiune foarte mare și fiind locuită de diferite popoare, toate aceste genuri se considerau ca autochtone, și că nici una din ele nu era venită din altă parte, dar nici nu trimisese colonii în afară de India ⁸⁾). Însă valdrea istorică a acestor tradiții se reduce numai la un

¹⁾ Plinii lib. VI. 23. 1: Indus incolis Sindus appellatus.

²⁾ Ptolemaci I. VII 1. — Dioiysli Per. v. 1088. — Eustathius ad Dionys. ibid. — Cf. A v i e - nus, Descr. Orb. v. 1287—8: at flumen ad Indum auroraeque latus Scythia ... accolit.

³⁾ Hellanici fragm. 92.— Strabonis lib. XL 2. 11.

⁴⁾ Apollonii Eh. IV. 322.

⁵⁾ Strabonis lib. XII. 3. 19; VII. fr. 36.

⁶⁾ Homeri II. I. v. 590; Odyss VIII. 294. — Hellanici fr. 112. 113. — în Transilvania, Bănat și România mai aflăm și astăzi numirile de comune: Sint (Turda) cu morminte presupuse preistorice, Sintesci (Caras), Sintesci (Ialomița) și Sintesci (Ilfov).

⁷⁾ Plinii lib. VI. 23. 6-7.

⁸⁾ Diodori lib. II. 38. — Arriani Indica c. 9. — Plinii lib. VI. 6. 17.

• *aur* fapt pozitiv, că toate aceste diferite populații ale Indiei se aflau stabilite acolo încă din timpurile cele mai arhaice. Este probabil însă, că hmanii sau Ramniții din cele două peninsule ale Indiei au fost numai o simplă migrație, însă foarte veche, din Sarmatia asiatică.

Când legiunile romane trecură Euphratul și cuceriră Armenia, Assyria și Mesopotamia, Brachmanii și regii Indiei se declarară de aliați naturali ai Romanilor, întocmai cum făcuse și Remii din Gallia în timpurile lui Cezar.

Împăratul August în testamentul său amintește, că regii Indiei i-au trimis adeseori legații (*); în istoricul grecesc Nicolae Damascanul ne spune, că el a întâlnit în Antiochia o legătuie, pe care o trimisese Indienii la August, în epistola scrisă pe pergamen în limba greacă. El dicea, că deși dânsul domnește peste 600 de regi, totuși preferă foarte mult amicitia Împăratului și este gata să-i concède intrare în țara sa, ori pe unde ar voi, și să-l ajute în toate lucrurile bune și cuviincioase. Între diferitele daruri, pe cari le trimisese lui August, se afla și un Herman (Ἑρμαν) cu bratele tăiate încă de când a fost mic; acesta legătuie mai era însoțită și de un filosof indian, numit Sarmanus ²⁾, adevărat din ginta Sărmanilor sau Garmanilor.

Expedițiile lui Alexandru cel Mare către această țară depărtată din regiunile de răsărit ale Asiei, renumită pentru moravurile, legile, instituțiile și civilizația sa, se pare că au fost numai rezultatul unor sentimente naționale, de a uni, dacă se poate sub un singur guvern toate grupele etnice pelasge.

La India cugeta și împăratul Traian.

După ce învinse pe Parți, el naviga pe Tigru în jos până la Ocean, și aici văzând o corabie trecând pe dinaintea sa către India exclamă: «O! dacă ași fi mai tânăr, aș merge și în India ³⁾».

Și într-o altă ocazie, după cum ne spune Eutropiu, el dădea ordin să se construiască o flotă în sânul persic, ca să plece, să devasteze (cucerescă) India (*). Însă primind știri, că provinciile, pe cari le supusese mai înainte, au început să se revolte, el se întoarse la Babylon.

¹⁾ Monum. Ancyran. (C. I. L. III, p. 796) c. 31.

²⁾ Strabon lib. XV. 1. 4 și 74. ³⁾ Diodor Cassius lib. LXVIII, c. 29. ⁴⁾ Eutropii lib. VIII. 2.

Prima cestiune, ce ni se presintă în esaininarea acestei tradițiunii, este :
•ne a fost în timpurile preistorice Telephus-Latinus, și cari sunt ținuturile, peste cari domnise el?

În vechile poeme si legende epice, Telephus ne apare ca un rege al Mysiei¹ Telephus si fiul șeii luase parte activă la răsboiul troian ca aliaț ai lui Priam. Unii din autorii vechi au crezut, că aici e vorba de regiunea Mysiciei din Asia mică, însă Dio Chrysostomul din Bithynia, care, în timpurile lui Domițian, se retrăsese la Geții de la Dunărea de jos și scrisese o istoria a Dacilor sub numele de Fêuxôc, ne spune, că acest Telephus a fost un rege al Geților ; că regatul seu avuse o estensiune forte mare ; că el domnise peste întreg teritoriul numit Mesia, care se mărginea la resărit cu gurile Dunării, la apus cu Istria, la sud cu Macedonia si la nord cu Dunărea² ; orî, cu alte cuvinte, că Telephus-Latinus din timpurile troiane domnise peste Mesia, Illyria, Dalmația, Pannonia și Noric.

Tôte aceste tradițiuni vechi, ce ne înfățișează pe Hercule ca cel de ântăiu strămoș al Latinilor, sunt în realitate numaî un simplu fragment din o tabelă genealogică a unei grupe mari de popoare, si în care Hercule, eroul național al Pelasgilor din nordul Eladei, figurază tot-o-dată ca părinte al Agathyrsilor, Gelonilor și Scyților.

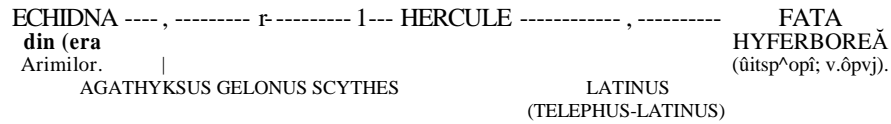
Acesta a doua parte a tradițiunii istorice, de care ne ocupăm aici, o aflăm la Herodot (IV. 9 — 10).

Grecii de la Marea neagră, ne spune Herodot, povestesc următoarele despre originea Scyților: că Hercule, după ce luase ciredele de vite ale lui Geryon, a venit în Scythia, unde perdendu-și caii, i-a aflat în fine după multe și îndelungate cercetări la virgina Echidna, ce domnia peste țera acesta. Hercule a petrecut mai mult timp la Echidna si a avut cu densa trei fii: pe Aga thyrsus, Gelonus si Scythes; de la cari după tradițiunile vechi, i-șî trăgeau originea lor dinastiile Agathyrsilor, Gelonilor și Scyților.

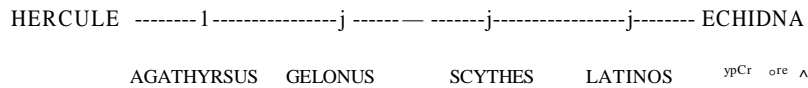
Patria Echidnei, după cum ne spune Hesiod, a fost țera Arimilor²). După Herodot însă, Echidna era din o regiune a Scythiei, numită Hylea (Silvosa), un termen geografic tradus, orî grecisat, care, după cum rezulta din înțelesul numirii, se vede a indica una din regiunile cele muntde ale Daciei vechi, Transilvania (ung. Erdély, adecă Pădurăsa), orî Țera română - fscMMuntenia, Transalpina, ung. Havasalföld).

¹) **Jornandis** De Get. orig. II. c. 9: hic Dio regem illis (Getis) . . . commémorât, nomine Telephum . . . Huius (Telephi, filii Herculis) . . . regnum Moesiara appellavere ajores. Quae provincia ab oriente ostia fluminis Danubii, a meridie Macedonian!, occasu Histriam, a septentrione Danubium habet. ; **Jiesiodi** Theog. v. 304: ΜΙ f/- f/iur' e:v 'Affiowiv !>r.b yjiovv. AOipv; "K%tivu.

După toate aceste tradiții etnografice, două italice, și două pontice, genealogia celor patru popoare vechi, de care ne ocupăm aici, ni se prezintă sub următoarea formă :

Dacă vom examina acum mai de aproape aceste versiuni — care toate fac parte din unul și același ciclu epic, Hercule-Geryon — legenda genealogică a Latinilor devine mai clară și acordul primitiv între diferitele versiuni se restabilește ușor : că virgina hyperboreă este una și aceeași cu Echidna din țara Arimilor și că forma veche a acestei table etnografice era următoarea:

După aceste tradiții genealogice, Agathyrsii din Transilvania, Scythii de lângă Marea neagră, Gelonii, ce locuiau dincolo de Borysthene până lângă Uralii, și în fine Latinii din peninsula italică au constituit în timpurile preistorice patru ramuri ale unei și aceleiași familii pelasge, arimice ¹⁾.

Venim acum la legenda creștină despre originea populațiilor așa numite latine.

După cap. X al Genezei: din Iafet, fiul lui Noe, fiu al lui Noe, s-au născut Elisa, Tharsis și Dodanim.

Tradițiunea mosaică însă, avea după cum se știe, în vedere numai populațiile de lângă basinul de resărit al Mediteranei și din jurul Mării negre. Cunoștințele geografice ale lui Moise erau încă foarte restrânse.

După o lungă serie de secole însă, când creștinismul cu doctrinele și tradițiile ebraice se estinsese peste întreaga lume greco-romană, genealogia biblică despre originea popoarelor nu mai corespundea împrejurărilor etnografice. Din aceasta cauza, cronicarii evului de mijloc se vedură siliți, ca se completeze tradițiunea biblică despre descendența și înrudirea po-

¹⁾ Horațiu, în una din odele sale (II. 20), amintește ca popoare de limba latină pe locuitorii de la Bosphor, pe Getulii din Africa, pe Hyperborei, pe Coelii, Daci, Geloni, Iberii, pe Volcii și Ligurii de la Rhodan. — Că Hyperboreii au fost un popor latin, rezulta și din numele deltei hyperboreice Latona, gr. Afjti, dor. Aatw.

perelor cu alte date noue, pe cari le oferiau, de o parte tradițiunile vechi, de altă parte cunoscințele lor istorice.

În modul acesta, tradițiunea biblică despre popdrene, al căror protopărinte era Iu van (sēju Hercule al Pelasgilor) capotă în evul de mijloc *) următoarea formă:

IUVAN 1

ELISAN **)	THARSIS ex	CYTHII de	1
inde	quo HIBERI et	quo	DODANIM
SICULI	TYRRENI	ROMANI	ex quo
		qui et	PRIAMI.
		LATINI	

Tradițiunile creștine ne înfățișează așa dar pe Iuvan (sēju Hercule al timpurilor eroice, rom. Iovan) ca protopărinte al întregii ginte latine meridionale: al Siculilor, Iberilor, Tursenilor, Romanilor, Latinilor și Troianilor.

După acesta tabelă etnografică, Romanii și Latinii sunt numai descendenții unui popor mai vechi, ce poartă în tradițiunile ebraice numele de Cythii (Cuthii).

Tot ast-fel ne spune și tradițiunea, ce ne o transmite Suida : că Cetiî au început ase numi Latini numai din timpurile regelui Telephus-Latinus *).

Ne întrebăm însă, în ce parte a lumii vechi se aflau locuințele Cetiilor, cari, după cum se vede, au trebuit se fie un popor celebru în timpurile antemosaice.

În tradițiunile argonautice, sub numele de Cytai figurează locuitorii din regatul cel vast al lui Aiete, care domnise peste Colchî și peste o mare parte a Scyției de lângă Marca neagră.

La Apolloniu Rhodiu, regiunea Scyției, peste care domnia Aiete, mai are și numele de Kurac'ç fafa, Cytaea terra ³⁾; însuși regele Aiete are epitetele de Kuta:eûç și Kutaroç *), ér capitala sa ^{D)} se afla, după cum seim, lângă Dunărea de jos ^{o)}.

În Odyssea lui Homer ⁷⁾, locuitorii Mesiei, peste cari domnia Telephus, încă ¹⁾ **Riese**, Geogr. lat. min., Liber generations, p. 161. 168.

²⁾ Sub numele de Eli sa din tabula etnografică a lui Moise, se înțelegeau, în primele timpuri ale creștinismului, locuitorii primitivi ai Eladului (Pelasgii) și triburile pelasge emigrate din părțile aceste în Italia și Sicilia. — Cf. Isidori Orig. lib. IX. 2. 34.—Dlugossi Hist. Polon. I (1871) p. 4.

¹⁾ **Apollonii Rh.** IV. 511.

⁴⁾ **Apollonii Rh.** II. 403. 1094; III. 228.

⁵⁾ O tradițiune analogă o aflăm la Hesiod (Theog. v. 1013), după care Latinii nu s'au fost ^{ur} fiu al nimfei Cete, nepotă a lui Oceanos potamos (Istru) și soră a regelui Aiete.

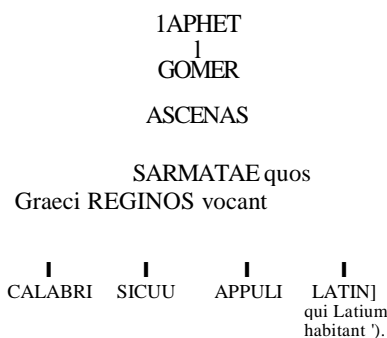
^{e)} A se vede mai sus p. 536.

⁷⁾ Odys. XI. v. 521.

sunt numiți Cetei (KifjtstoO, ér după Dio Chrysostomul, Telephus a fost regele Geților și imperiul seu se întindea peste regiunea de la gurile Dunării până la Istria.

Latinii vechi erau așa dar, după tradițiunile creștine, un popor din regatul cel mare de la Dunărea de jos, peste care domnise în timpurile Argonauților Aiete, ér în timpurile troiane Telephus.

O altă variantă a tradițiunii creștine despre originea poporului latin o aflăm la istoricul polon Dlugos (f 1480). Acesta versiune, al carei fundament H formează genealogia biblică, ni se presintă sub următoarea formă:

După acesta tabelă, ce ne-o comunică Dlugos, originea triburilor latine din Italia, a Calabrilor (Enotrilor), Siculilor (Sicanilor), Apulilor și Latinilor din Lațtu se reducea la Scyții sau Sannații din Europa, și anume la acea parte din populațiunea Scyților, pe care Grecii i numiau Reginii.

Ne întrebăm însă, cine erau Sarmații, pe care Grecii i numiau Reginii ?

O importantă amintire despre acest popor misterios o aflăm în notițele istorice relative la vieța sf. Dumitru, ce au fost descoperite în mănăstirea Castamonitu.

Pasagiul respectiv din aceste manuscrise are următorul cuprins: «în zilele împăraților iconomachii (726—780), poporele, care locuiau în regiunile de lângă Dunăre, așa numiți Rechini se făcuseră bine dis Blacho-Rechinii și Sagudații, profitând de anarchia, ce urmasese din cauza, că nepioșii împărați al Romanilor făcuseră războiul icnelor sfinte, după ce supusese Bulgaria, se estinseră puțin câte puțin și în diferite alte părți, cuprinsese Macedonia și în fine venise până la muntele Athos»²⁾.

>) **Dlugos** Hist. Polon. T. I. (1711) p. 4: Porro très filii Corner (filii Iaphet): Primus Ascenas, a quo Sarmatae seu Sauromatae, quos Graeci Reginos vocant, ex quibus processerunt Calabri, Siculi, Appuli, et Latini, qui Latium habitant.³⁾

Uspenski, Ist. Athona, III. 311 (Sitz.-Ber. XCIX, p. 476): xnta ta; 4jjj.ipaf t oi v e'.*o-.â^wv ŞaaiXswv ta sftyv;, i.ito T« TtapotSoovt/^fx fiejivj ... ol Xs-pjuvo'. 'Pij^îvot xal artXou-BXa/opfjy_Tvot v.al Swfoofatt'.Q', etou;iaaav:t TVJV Boo).-f«piav VM anXtuaavTîţ onto l Uf o v

Asa dar Blacho-Rechiniii din notițele istorice ale mănăstirii Castamonîtu erau un popor, ce locuia lângă" Dunărea de jos. După nume, după locuințe și tradițiunî, eî sunt identici cu Şarm a Ții Regini, de cari ne vorbesce Dlugos *).

Din tde aceste tradițiunî résuma așa dar, că Latini din Italia erau numai o ramură a poporului pelasg din părțile de resărit ale Europei, a Hyperboreilor de la Dunărea de jos ; că eî formau una și aceeași familia etnică cu Agathyrșii din Transilvania, cu Scyții cei vechi de la Marca neagră și cu G clonii, ce locuiau dincolo de Borysthene și chiar dincolo de Tanais.

19. *Tradițiunile poporale române despre Latini de la Istru.*

La poporul român — cu deosebire în regiunile de lângă Dunăre — mai există și astă-dî unele tradițiunî despre Latini preistorici.

Acești Latini, din părțile de resărit ale Europei, ne apar în pocsă poporală eroică din Bănat sub numele de «Latâni, de cei bătrâni»³⁾. Este de fapt același nume, pe care-l aflăm și în tradițiunile vechi italice, sub forma de «Prisci Latini»³⁾.

O altă tradițiune poporală, ce o aflăm în județul Teleorman din România, ne spune, că Latini cei vechi au locuit în regiunile aceste mal înainte de venirea Românilor⁴⁾.

În județul Mehedinți, din părțile de apus ale României, mai există și astă-dî urmele unor vechi fortificațiunî de pământ, ce portă numele de «Cetatea Latinilor». Este o stațiune importantă preistorică, unde, după cum ne spune Bolliacu, unul din cei mai distinși archeologi ai noștri, abundează ceramica dacă, și unde nu se găsește nimic roman, orî daco-roman⁵⁾.

X«T' OĬ.IYOV etc Scâ<fopa jiep-f], ixupieoawv xaUvjv Maxsiovcav, TE/O; TjXxl-dv e'-C "o "A-fiov ojoŭ. Sub numirea de Sagudatei figurézâ aid locuitorii din părțile meridionale ale Transilvaniei, unde se mai află și astă-dî lângă Olt satul românesc numit Sacadate.

») Forma mai corectă a numelui de Rechini și Regini se vede a fi fost în tot cașul Remini séu Remni. Cf. la Homer Rigmon in loc de Rimon și numele localităților din Asia mică Rogmi și Regma.

²⁾ Corcea, Balade poporale; Caransebeș, 1899, p. 81:

Prin oraș, prin Țărigrad Trei feciorașl de Lătânî, De Latâni, de cei
Propdră-se, umblase, bătrâni.

³⁾ Paulus ex Festo, p. 226: Prisci Latini appellati sunt ii, qui prius quam conderetur Roma, fuerunt.

⁴⁾ Densușaiiu, Cest. ist. Respunsurî, P. II; corn. Voivoda, j. Teleorman.

⁵⁾ Bolliacu, Trompeta Carpaților, Nr. 1137, a. 1874, p. 1.

în părțile de jos ale Dunării, în Dobrogea actuală, se vorbește de asemenea, că în ținuturile de acolo au locuit, înainte de Romanți, *La țini i seu Letini i*, un popor puternic; și că toate cetățile vechi din regiunile acele au fost construite de Latini¹⁾; însă ce fel de oameni au fost, nu se știe²⁾.

Venim acum la una din cele mai importante tradiții populare române despre Latini de la Dunărea de jos. Acesta tradiție ne ni s'a păstrat într-o rapsodie populară despre lantul Vodă și Letinul bogat, răspândită în o mulțime de variante prin diferite părți ale României de astăzi³⁾.

lantul Vodă din București, a cărui personalitate istorică nu o putem fixa, voese se se căsătorească; densul se pregătesce de nuntă și pleacă cu o mândra este de călărași și pedestrișe (seu cu o sută de nuntași), ca se ice fata Letinului bogat, ale cărui curți întărite cu septe ziduri se aflau dincolo de Dunăre, în Dobrogea, la Rasova, ori la Hârșova. lantul Vodă trece cu oștea sa dincolo de Dunăre, însă când se apropia de curțile Letinului bogat, acesta închide și zăvoresce porțile; apoi se urcă în foișor și de aci strigă lui lantcu Vodă, se-șî alegă din nuntași, din nuntași din călărași, ca se sară zidurile se deschidă porțile. lantul Vodă audind aceste se îngrijesce și întristează. Greutățile, ce avea se le învingă, erau mari; în fine zidurile sunt sărite și porțile descuiate. Dar Letinul bogat nu se mulțamește; el cere de la mire și delă oștea sa noue probe de curagiu, noue fapte de vitejie.

întreg conținutul acestei poeme populare ne prezintă o asemănare uimitoare cu legenda italiană despre căsătoria lui Enea cu fida regelui Latinus.

în Eneida lui Virgiliu, întreg războiul lui Enea cu regele Latinus este de fapt numai o simplă afacere de căsătoria.

Latinus, după cum ne spune acesta epopea națională a Romanilor, avea numai o singură fida de măritat, și pe care o pețiau mulți din «Lațul cel mare» și din «tetă Ausonia»⁴⁾. Când regele Latinus aude, că Troianii

*) **Deișușiau**, Cest. ist. Respunsuri. P. I, j. Tulcea, corn. Greci și Văcărești; j. Constanța, corn. Beilic.

¹⁾ Unele localități de pe teritoriul României mai poartă și azi numele de: Lătenî s. (Ialomița), Lătenî s. (Botoșani), Latin c. (Brăila), Letin s. (Suceava), Letesci s. (Nemțu). — în Bucovina: Letin s. — în Bănat: Letinîța, sat dispărut (Pcsy, A Szôr. Bâns. II. 295). — în Ungaria de sus: Letin seu Latina villa în com. Zips (Fejér, V. 2. 128, 582); Lythene și Lethene în corn. Șaroș, an. 1411. 1430 (Fejér, X. 7. 230).

²⁾ Tcodorescu, Poesii pop., p. 653. 656. — Alecsandri, Poesii pop. (Ed. 1866) p. 175.— Uirnda, O caletoria în Dobrogea, p. 211-217.— Coleț și un eandstră (Cest. ist. Respunsuri, P. H, j. Constanța, c. Turcôia) — Tocilescu, Mat. folkl. I, p. 110. U2. 1260. 1268.

<) Virgiliu Acn. Vil, v. 52 seqq.

au sosit la Tibru și au debarcat pe teritoriul Lațiului, el nu cugeta de cât la căsătoria ficei sale *). Enea, îndată după debarcarea sa pe țărmuri Lațiului, trimite 100 de oratori, cu panglici și năfrâmi în mâni, ca se ducă daruri regelui Latinus și se încheie cu densul un tractat de alianță ²). Regele Latinus primesce darurile, aduce însă îndată pe tapet cestiunca maritartf ficei sale ; densul răspunde oratorilor lui Enea, că are o singură fică, pe care însă nu o pote mărita după un bărbat din gîntea sa, fiind-că oraculele și semnele ceresci nu-î permit; crede însă, că Enea este acela, pe care sortea i l'a destinat să-î fie ginere ³). La acesta căsătoria însă se opune Amata, soția regelui Latinus; densa crede, că numai Turnus, regele Rutulilor din Ardea, este demn de fică sa. întreg Lațiul se revoltază și luptele încep între Troianî și Latinî. întocmai după cum în rapsodia română, lancul Vodă este supus la trecî încercări grele de vitejie, tot ast-fel și Enea are se susțină trei lupte, până în fine i succede se cucerescă cetatea lui Latinus și se ieie în căsătoria pe fică acestuia, pe tînăra Lavinia.

În poema română, lancul Vodă se întristează și încremenesce, când aude, că Letinul bogat i strigă din foișorul curților sale se-sî alegă din nuntașî, din nuntașî din călărași, se sară zidurile și se descuie porțile.

Tot ast-fel ne înfățișează și poema lui Virgiliu pe Enea, cuprins de întristare, de frică și desperare, când vede stégul de răsboi înălțat pe cetatea regelui Latinus ⁴).) Yirgilli Aen. VII. v. 253. ") Yirgilli Aen. VII. v. 153, 237. ³) Yirgillii Aen. VII. v. 272.

*} Yirgillii Aen. VIII. v. 1 și 18 — 19. — Aicî versurile lui Virgiliu sunt numai o simplă parafrasă a textului, ce-l aflăm în rapsodiile populare.

Ca probă cităm aici următoarele rënduri:

Variantele române. lancu Vodă de
audia, lancu Vodă încremenia . . .
D'ale fine lancule, Ia ține-ți inima Și nu te
mai întrista.

Eneida, VIII v. 10 seqq.
Cuncta vidons, magno curarum
fluctuat aestu ; Atque
animum. nune hue celerem,
nune dividit illuc . . .

De altmintrelea mai aflăm în Eneidă introdus încă un alt fragment din rapsodia po-

Eneidă, VII v. 207 seqq.
Corpora sub ramis deponunt
arboris altae;
Instituuntque dapcs, et adorea

liba per neroam Subjiciunt epulis . . . ces popas ne apare în poema română
cu totul natural și bine intercalat ; Virgiliu

porală de la Dunărea de jos:

O variantă română. O
bucată așa mergând, La
mijlocul locului, La puțul
porumbului, Și măre, /awoan
poposia,
masă 'ntindea.

Pe lancul Vodă î-1 încuragiază nașul său Michnea Vodă; ér pe Enea î-1 îmbărbătează figura cea maiestosă a Iul Tiberinus, un vechiu rege divinizat al Lațiuului.

lancu Vodă se apropia cu oștea sa de călărași și pedestrași de curțile Letinului bogat; apoi însuși lancul Vodă, orî Michnea Vodă, î-șî repede calul, sare zidurile și descuia porțile.

Tot ast-fel ni se prezintă decursul acțiunii în poema lui Virgiliu. Enea merge cu trupele sale de cavalerie și pedestre asupra cetății regelui Latinus. Cetele Troianilor, în frunte cu Enea, dau asalt asupra porților. Enea însuși este cel de întâiu, care se urcă pe verfurile zidurilor, în fine cetatea este cucerită și Enea ia în căsătoria pe fca regelui Latinus¹⁾.

în poema nupțială română, socrul lui lancul Vodă este numit în mod constant «Letinul bogat» său «de blagă bogat». Același epitet caracteristic, sub forma de « praed i ves », î-1 are și regele Latinus în Eneida lui Virgiliu²⁾.

În poema română, Letinul bogat mai este numit Sava³⁾ și Savalat (S'dva-Lat). La Virgiliu însă, Sabin us⁴⁾, la Siliu Italic S abus, este unul din strămoșii regelui Latinus.

În cântecele române, Letinul bogat este numit « de lege l ape dat ». La Virgiliu același epitet, sub forma de « con temp tor deom », se dă lui Mezentius, regelui etrusc, aliat cu Rutuli și cu Latinii în contra Iul Enea⁵⁾.

După cum vedem, tradițiunea din cântecele epice române și tradițiunea și din poema eroică a lui Virgiliu au același fond comun. Chiar și numele eroilor principali, Aeneas și Latinus pradives, lancul Vodă și Letinul bogat, sunt aceleași.

Virgiliu, după cum seim, întrebunțase pentru compunerea epopeii sale naționale diferite legende și tradițiunl. Cucerirea Troiei și retăcirea lui Enea pe mare este luată după isvôrele grecesc! °). În ce privesce însă partea a doua a poemei sale, debarcarea lui Enea în Lațiu și luptele acestuia cu regele

¹⁾ Virgiliu Aen. XI, 17, 304, 381, 621; XII, 577, 595, 597, 698.

²⁾ Virgiliu Aen. XI, v. 213.

³⁾ Acest nume are o origine istorică. Un vechiu popor din Thracia purta numele de Sabi (Eustathii Comm. ad Dionys. v. 1069: 'iloav Zi •/.'>.'. fftvoț Spw.xiv Sajîol).

⁴⁾ Virgiliu Aen. VII. v. 178.

⁵⁾ Virgiliu Aen. VIII. v. 7. — Despre vechia deosebire religioasă între Albanii (Latini) și Romani compară Liviu, I. 31.

⁶⁾ Macrobiu (Saturn. V. c. 17) despre imităriile lui Virgiliu: quia non de unius racemis vindemiam sibi fecit, sed bene in rem suam vertit quidquid ubicumque invenit i mi tandum. — Cf. Caucr, Die rom. Aencassage (Leipzig, 1886) p. 176.

'atinus, peste tot desfășurarea acțiunii?, acesta se întemeiază exclusiv pe
nsodiile populare, ce le aflăm și astăzi la Dunărea de jos. Se poate, că
cesta vechea rapsodia de la Istru se fi trecut în cursul secolelor, cu migra-
iunile triburilor pelasge, și în Italia, după cum au trecut și s'au răspândit
n regiunile de sud ale Galliei și în peninsula iberică multe cântece populare
3e la Dimărea de jos ^x).

Însă Virgiliu, în poema sa națională, a schimbat caracterul primitiv tradi-
tional al legendei lui Latinus praedives. Dintr'un rit străvechiu nupțial,
lintr'un simplu simulacru de lupte eroice, ce se făceau odată la Dunărea de
os cu ocaziunea solemnităților de căsătorie ²), poetul roman a făurit și pus
a cale un resboiu epic, înverșunat, între cele două ginți, Troianii și Latinii.

Letinul bogat, după tradițiunile populare române, a fost un domnitoriu
>este o vechea țară românească, situată la sud de gurile Dunării ³). El ne
ipare aici identic cu regele Telephus Latinus, care, după cum spuneau
>oșii cyclici și Dio Chrysostomul, domnise peste Mysia cea vechea sau peste
lordul peninsulei balcanice începând de la gurile Dunării și până la Istria ⁴).

O influență a legendelor lui Telephus o aflăm și în poema epică a lui Virgiliu.

Telephus, scrie gramaticul Apollodor, a fost espus, după născerea sa, în
în munte, unde din grația providenței divine a fost lăptat de o cerboaică
(Xa'fuc), ér păstorii aflându-l i-au pus numele Telephos ⁴).

Urmele acestei legende le aflăm și în poema epică a lui Virgiliu.

¹) Acest cântec popular român a trecut și la Sârbii. În colecțiunea lui Karadzic se
flă o variantă sub titlul însurătoria lui Dušan» (Cf. Hasdeu, Magn. Etym. Rom. IV
' CXVII). O traducțiune germană e publicată în Gerhard's Gcsänge der Scrben, 2te
tuff. Leipzig, 1877.

²) Principele Can te mir (Descr. Mold. Ed. 1872p. 132 — 133) descrie ast-fel acest frumos
it nupțial: Die dominica ad accersendam sponsamlegatos . . . prae-mittunt sponsi
dventum nunciaturus. His insidias in via struunt ad sponsam convocati, eosque, ante-
uam ad illius aedes pervenerint, interciperent student, ut caveant, legati celerrimis uti
olent equis. Si autem capti fuerint . . . quasi sub custodia ad illius (sponsae) usque
omum ducuntur. Eo cum pervenerint, interrogati, quid sibi vellent, respondent se missos
sse ad bellum indicendum, militem autem expugnandae arcis sufficientem
tatim adfuturum . . . Tandem cum in sponsae domo utrinque convocati convenerint,
quorum i n s t i t u t u r certamen, et praemium proponitur.

³) Densușiiuu, Cest. ist, P. II. Respunsurî, j. RomanaŃi, corn. Mărgăritscî : «Terile
amănescî, de can vorbesc bătrânii sunt: Ţ era-Româncscă, Moldovenescă și
'obrogenescă, peste care domnia Letin bogat, cel de lege lăpedat» — Hașdeu
Etym. magn. Rom. Tom. IV, p. CUI seqq.) confundă pe «Letinul bogat», perso-
alitate preistorică, al cărui regat se afla dincolo de Dunăre, cu Lythen Woyvoda,
are domnise după a. 1272 în Tera româncscă (ultra alpes).

⁴) **Apollodori-1** Bibi. lib. II, I, 4; III, 9. 1.

În cartea a VII-a a Eneidei, Virgiliu face amintire de un cerb de o frumuseță admirabilă, ce se afla în turmele regelui Latinus. Tânerul Ascaniu (Iulus), amblând într-o zi la vânătoare, trage cu săgeta asupra blândului animal, ce pășea pe lângă țermuri Tibrului, și-l rănesce. Păștorii regelui Latinus se înfuriază, se înarmează cu bâte nodurose și cu măciuci pârлите în foc și dau, din tete părțile, semnalul de războiu asupra Troianilor. Acesta, dice Virgiliu, a fost cea de întâiu cauza a calamităților, ce au devastat Lațiu și au aprins flacăra războiului în inimile țeranilor latini ¹⁾.

20. *Latinii în peninsula balcanică.*

Regele *Telus* ²⁾, supranumit Latinus, domnise, după cum ne spune Dio Chrysostomul, peste părțile de nord ale peninsulei balcanice. Mesia, Thracia, Illyria de nord, Pannonia și Noricul formase așa dar în timpurile troiane un regat al rasei latine.

Urme vechi, despre locuințele Latinilor în peninsula balcanică, ni se prezintă și în epoca romană.

Regiunea cea fertilă, dintre Hem și Adrianopol, ne apare pe tabula Peutingeriană sub numele de *Letica* ³⁾.

Două localități, una cu numele de *Mutatio Latina* și alta *Translitae* ⁴⁾, le aflăm în Mesia de sus, în apropiere de Remesiana, pe linia cea mare de comunicațiune dintre Naissus și Sardica (Niș-Sofia).

Letia era numele unui vechiu oraș din Macedonia.

Un popor, ce aparținea conventului (jurisdicțiunii) din Scardona, purta în timpurile lui Pliniu numele de *Lacinienses* ⁵⁾.

În fine, tradițiunile populare din Serbia și Bulgaria mai atribue și astăzi Latinilor și Rumilor toate ruinele de castele vechi, construite pe dealuri, ori pe vârfuri de stânci, precum și mormintele vechi formate din lespedii mari de piatră necioplită. Acești Latini, după cum ne spun legendele de peste Dunăre, au fost o generațiune de oameni uriași, înalți de 6' ⁶⁾.

¹⁾ Virgiliu Aen. VII, v. 483 seqq.

²⁾ La Serviu (Aen. VIII. 478): *Telus*.

³⁾ După un cântec popular eroic (Revista crit.-lit. I V. 27), reședința Latinului bogat era în Odria sau Adrianopol.

⁴⁾ 11 in. Hierosol. p. 266.

⁵⁾ **Pliniu** lib. III. 25. 1. — Un trib dispărut din Lațiu ne apare sub numele de *Lacinienses* (ibid. III. 9. 16).

⁶⁾ Kanitz, Donau-Bulgarien, I, p. 51: In seinem (Belgradic's) hoher gelegenen Theile,

Poetul Virgiliu, în prima carte a Georgicelor sale, ne înfățișează această chiă legendă din peninsula balcanică sub următoarea formă profetică: «De , u g o r î am vedut oștirile romane luptându-se unele în contra altora pe âmpurile de la Philippi cu aceleași arme ; de doue ori deil de sus au su- r it ca Thessalia, Macedonia și câmpurile cele l a t e ale Hemului (et lătos Hacmi campos) se se îngrășe cu sângele nostru; însă va veni un timp, când teranul brăzdând cu plugul seu pământul din ținuturile aceste, va afla bucăți de arme mâncate de rugină ; se va lovi cu grapa de coifurile cele grele si gole si va admira 6" s e l e c e l e mari ale acestor ômenî scôse din morminte»¹⁾.

Poetul Virgiliu întrebuințază aici cuvintele de lătos Haemi campos ca o numire geografică. Probabil, că sub acesta espresiune, densul înțelegea una si aceeași regiune, care, pe Tabula Peutingeriană, ne apare sub numele de Letica.

Venim acum la amintirile, ce ne-au rămas, despre Latini din E la da continentală și insulară. Aicî aflăm orașele Litae în Laconica²⁾, Le don în Phocis³⁾, Lato în Creta⁴⁾ și insulele numite Le t o i a lângă Creta⁵⁾, Le- t o i a lângă Epir⁶⁾ și La d e (Laden) seu Late, situată lângă tărnișii Asiei mici, în față cu Miletul⁷⁾.

Unul din principii ceî vechi ai Pelasgilor meridionali portă la Homer numele de Lethus Pelasgus⁸⁾.

Însă, o mare parte din numele proprii pelasge, ce indicau originea seu familia latină a persoanelor, a suferit în vechea literatură grecescă o completă metamorfoză. Aceste nume proprii etnice au fost pur și simplu traduse prin cuvântul grecesc *sopoj*, *lat*, adăugându-se la fine un al doilea nume, orî o terminațiune corăspundădre limbei grecesci. Ast-fel, fiul Jui Telephus-Latinus ne apare la Homer sub numele de Eurypylos adecă fiul lui Lat(in) ; Eurymedon este regele giganților din Epir ; E u r y t i o n , . . . fand ich Substructionen von Thurmen und Mauern, die jedenfalls einer weit zuriick-liegenden Vergangenheit angehören. Nach der Meinung der uns begleitenden turkischen Orts-Notabeln solfen sie von den «Latinski» herruhren.... Tiirken und Slaven bezeichncn gewöhnlich mit diesem Namen allé Bauten, deren Ursprung sie nicht kennen.~Cf. ibid. III. 67 și 91. — Kanitz, Reise in Sud-Serbien, p. 33.

¹⁾ Virgili Georg. I. v. 493 seqq.

²⁾ Apollod. fragm. 168 (Fragm. Hist. gr. I. 457).

³⁾ Pansaniae lib. X, 33. 1.

⁴⁾ **Frag. Hist. gr. IV. 528. 7.**

⁵⁾ Ptolemei lib. III. 15. s.

⁶⁾ **Ptolemaei lib. III 13. - Plinii lib. V. 19. 3.**

⁷⁾ **Plinii lib. V. 37. i.**

⁸⁾ **Homeri II. n. 843**

un centaur din Thessalia; Eurytion, păstoriul ciredilor lui Geryon; Eurydamas, un principe troian; Eurymachos, ducele Phlegienilor din Thessalia; Eurynome-, o fiică a Oceanului sau a vechiului Istru; Eurydice, nevasta legendariului Nestor, al cărui frate se cheama Xpojt'.oc.

Cu deosebire, insula Ithaca, din marea ionică, se vede a fi fost locuită în timpurile străvechi de un trib latin, ce se bucura de un renume particular.

În tradițiunile posthomerice, Ulysse, regele cel viclean din Ithaca și nimfa cea faimosă, Circe, sora regelui Aiete de lângă Pontul euxin, figurează ca părinți al regelui Latinus¹⁾. De sigur, că autorii grecesci, voiau se indice prin acesta genealogia, că Latini din Italia constituiau un popor format din două ramuri pelasge, unul meridional și altul nordic.

În acesta privință merită o deosebită atențiune numele proprii ale nobilimii din Ithaca, pe cari ni le-a transmis Odyssea lui Homer. Eurylochus este cumnatul lui Ulysse; Eurybates, un apod al său; Eurymachos, Eurydamas, Euryades, Eurynomos sunt pețitori ai Pénélope!; Euryclia este crescătrea lui Ulysse și Eurynome, economă sa.

Analiza istorică a acestor nume personale formate cu sùpùç, de altă parte genealogia antică, ce ne înfățișează pe Ulysse ca părinte al regelui Latinus, ne indică în mod destul de clar, că populațiunea primitivă a insulei Ithaca aparținea familiei latine.

În fine, mai notăm aici, că în aceeași regiune maritimă cu Ithaca, se afla și insula numită Letia.

21. *Latini în regiunile Mării baltice.*

Diferite triburi latine se aflau răspândite prin regiunile de nord ale Europei, încă din timpuri foarte depărtate.

Cea mai însemnată grupă a Latinilor de lângă Marea baltică o formau populațiunile așa numite letice: Litvanii, Livonii, lațlingii Prusii cel vechi, astăzi desnaționalizați.

Despre aceste populațiuni scrie istoricul polon Dlugos (f. 1480), care cunoștea foarte bine relațiunile etnografice, nu numai ale patriei sale, dar și ale terilor vecine :

«Cum, când și în ce calitate, a venit gîntea Litvanilor și a Samogitilor în ținuturile aceste de nord, unde locuiesc astăzi, și din ce feliti

*) **Heslodi** Thcog. v. 1011.

de trunchiû i- s trage originea sa, forte puţin se scie, fiind-ca nicî un autor nu a scris nimic în acesta privinţă. Există însă o presumpţiune probabilă si pe care o confirmă forma limbii, modul lor de vorbire şi concluziunile, ce rezultă din alte împrejurări şi fapte, că Litvanii şi Samogiiţii sunt un popor de nern latin, şi dacă cu tde acestea, originea lor nu derivă de-a dreptul delà Romani, ei se trag însă din un popor latin; şi că au părăsit pământul strămoşesc al Italiei şi vechile lor locuinţe în timpul războielor civile, ce s'au întâmplat mai întâiu între Marius şi Sulla, apoi între Iulius Cesar şi Pompeius cel Mare şi următorii acestora. Din cauza acestor calamităţi civile, ei temându-se, ca întreaga populaţiunea Italiei se va pustii, au venit cu femeile, cu turmele şi cu familiile lor în regiunile aceste de nord, vaste, pustii, si străbătute numai de fere sălbatece. Litvanii şi Samogiiţii, înainte de primirea creştinismului, aveau aceeaşi religie, aceleaşi divinităţi, aceleaşi rituri religioase şi aceleaşi ceremonii, pe cari le-au avut şi Romanii cei păgâni; anume, ei adorau focul cel sfânt, pe care în credinţa lor deşertă îl considerau etern, după cum şi în Roma focul cel sfânt era păzit de virginele Vestale, cari erau pedepsite cu moartea, când focul se stingea din neglijenţa lor. Litvanii si Samogiiţii mai aveau si păduri numite sfinte si credeau, că nu numai e păcat, dacă cine-va le atinge cu ferul, dar că faptul acesta aduce şi pericolul de moarte. ... Ei adorau viperele şi serpii, ceea ce ne arată, că aveau cultul zeului Esculapiu, sub formă de şerpe. Şi cu tete că prin credinţele si datinele aceste religioase, ei nu înfăţişau în mod destul de clar pe Romani şi pe Italiani, însă imitau, în mare parte cultul acestora. Pe când Litvanii, erau încă dominaţi de negura păgânismului şi mai ţineau la obiceiurile lor părintesc!, cî se adunau în fie care an, pe la începutul lunii noiembrie, cu femeile şi cu familiile lor în niscă păduri, ce le credeau sfinte, şi aici în curs de trei zile făceau sacrificii zeilor scl părintesc!, ardându-le victime întregi, boi, viţel, berbeci şi alte animale, ér după ce îndeplineau sacrificiul acesta, î-şl petreceau în ospete, m jocuri si hore. Acest sacrificiu era considerat ca festivitatea cea mai principală şi mai solemnă a lor, de la care nu era permis nimieri să absenteze. — Insa de o parte, pământul, pe care locuiesc el şi natura climei, sub care trăiesc, de altă parte viaţa lor la un loc cu Rutenii şi amestecul lor cu aceştia, le-au schimbat în multe privinţe natura cea antică, însă nu le-a

stms'o cu totul.....Litvanii, Samogiiţii şi laivii, cu tde că au numiri etnice deosebite şi cu tde că sunt divisaţi în mal multe familii, au format însă o-dată un singur popor, care-şi trăgea originea sa delà Romani şi din alia, constituind ast-fel o naţiune, ce a rămas timp îndelungat necunoscută, orjşcură.....La început, el trăiau după bunul lor plac, şi fiindcă vecinii

lor nu le puneau nici o pedecă, ei se sporiră și înmulțindu-se în continuu împoporară și țera de jos despre Prusia, pe care, după natura limbii lor, o numiră Samogithia, ceea ce însemnează țera de jos; în urma ei ocupară și țera vecină cu Polonia, pe care o numiră Iaraczones. Limba lor este latină, și se deosebește de acesta numai prin o mică varietate, fiind-că din cauza comerțului, ce-l aveau cu popoarele vecine, ei au adoptat în idioma lor și cuvinte slavone. Oștea lor e compusă în cea mai mare parte din sclavi. Pe aceștia îi țin în edificiile lor, și întrebuințază la serviciile de casă și apoi i dau ca zestre ginerilor set. Adese ori ajung în sclavia lor și oameni liberi, unii pentru datoriile, ce le-aii contractat înșiși, alții pentru că au dat garanția, și în urmă au fost condamnați de justiția să fie sclavi, fiind-că n'au fost în stare să plătească plățile¹).

Până aici Dlugos.

La aceeași familia etnică cu Litvani, Samogitii și lațvingii aparțineau, după Cromer (t 1591), și Livonii sâr Lefii, ce locuiesc pe țărmurile de răsărit ale sinului Riga.

«Livoni, Samogitii, Litvani și Prusii, dice Cromer, se folosesc aproape de una și aceeași limbă populară, diferită cu totul de limba slavă și în care se află nu puține cuvinte de origine latină, însă în mare parte corupte și având un caracter mai mult italic și hispanic decât latin, însă, când s'a amestecat limba latină cu idioma populară a Prusienilor, Litvanilor și Livonilor, nu putem ști»²).

>) Dlugos Hist. Pol. (Ed. 1711) lib. X col. 113—118: Lithuanos et Samogithas Latini generis esse, etsi non a Romanis, saltem ab aliqua gente Latini nominis descendisse, et sub tempore bellorum civilium, quae primum inter Marium et Sullam, deinde inter Iulium Caesarem et magnum Pompeium eorumque successoribus derelictis... ad plagam septentrionalem cum coniugibus, pecore, et familiis venisse... Sermo his latinus modica varietate distinctus. Qui etiam ex commercio gentium vicinorum, ad proprietatem vocabulorum Sclauonicorum defluxit. — Pruthenorum gens... speciale habens (saec. X-o) idioma, a Latino tamen aliquantulum derivatum, et quod cum Lithuanico habet concordantiam aliquam, eosdemque paene ritus, deos et sacra eadem colentes, unum et eundem sacrorum Pontificem apud civitatem eorum pro metropoli habitam Romae vocatam, residentem, a Roma intulatum, venerabantur... Vnius et moris et linguae, cognationisque Prutheni et Lithuani, Samogitaeque fuisse dinoscuntur. — Cf. Taciti Germ. 43 seqq. — Limba vechea prusiana a dispărut pe la finele sec. XVII-lea, era lațvingilor (din voiev. Bielsk și Podlachia) și mai înainte (Diefenbach, Orig. europ. 203).

²) Cromer De orig. et reb. gest. Pol. lib. III. p. 42: Lituanes, Samogitae, Lituanie Prusi... eadem pene se lingua vulgata adhuc videntur, Sclauicae prorsus dissimili,

După cum vedem, Dlugos era de părere, că Litvaniî, Samogitiî si lativiniî erau popore de origine latină, emigrate de pe teritoriul Italiei în cursul calamităților celor mau civile din ultimele timpurî ale republicei romane ¹⁾).

Întru adevăr, este un fapt pe deplin cunoscut, că în timp de o jumătate de secol, delà Marin și până la Octavian, populațiunea agricolă a Italiei a fost preschimbată cu totul. Proscrierile lui Sylla si ale următorilor sel se estinseră asupra peninsulei întregî. Poporul Italiei fu împrăsciat până în cele mai depărtate regiuni, în timpurile aceste, toate drumurile peninsulei erau pline de emigranți ; unii fugiau spre sud și alții spre nord. Pământurile țeranilor le ocupară veteranii și bandele de mercenari, adunați din totc provinciile si din toate némurile. Atunci se stinse rasa cea vechia a Italiei, atunci peri națiunea Etruscilor cu sciința si cu literatura sa, atunci dispăru și vechia idiomă a Latiniului.

Poetul Virgiliu, în una din eclogele sale, compusă pe la finele răsbôielor civile, ne înfățișează pe un țeran din Italia rostind următoarele cuvinte mișcătoare :

«Alungați de pe moșiile nostre părintesc!, de pe câmpiile nostre cele frumoase, noi trebuie se părăsim acesta patria... Unii ne vom duce în ținuturile cele lipsite de apă ale Africeii, alții în Scythia, unii pe tărnișurile celui torențial Oaxa din Creta, alții în țera Britanilor despărțiți cu totul de lumea acesta... Soldatul fără de lege va stăpâni în viitoriu câmpurile cele-am lucrat noi si barbarul va culege semenăturile nostre ! Etă, unde discordia a adus pe nefericiții cetățeni» ²⁾).

Însă, cu toate că unele grupe italice au fost silite în timpurile acestor sguirî politice se-și caute o nouă patria în pustietățile cele vaste ale Scythiei,

sed quae non paucas habeat admixtas Latinas voces, corruptas ferè etc. — LaPtolemeu (II. 11. 16), Levoni apărea un trib din Scandia.

1) Litvaniî, atât bărbați, cât și femeii, formează o rasă frumosă de oameni. În timpurile mai vechi, până nu erau încă așa mestecați cu diferite triburi slave, ei aveau o statură mai înaltă și să aflau între ei chiar și figurii urieșe. Litvaniî sunt aproape cu toții blondi și în anumită mesura albi în tinerețe, însă cu cât înainteză în etate, perul lor devine mai închis. Ochii sunt albaştrii. Nasul are o formă antică și presintă cu fruntea o linie dreaptă. Bărbații" portă mai mult per lung retezat deasupra frunții (Drennsohn, Zur Anthrop. d. Litauer. Dorpat, 1883 p. 18—19. — Pauly, Descr. ethnogr. des peuples de la Russie. St.-Petersb. 1867, p. 123). 2) Virgiliu Bucolicon, Ecl. I, v. 3 seqq.:

Nos patriae fines et dulcia linquimus arva.

Nos patriam fugimus

At nos hinc alii sitientis ibimus Afros ;

Pars Scythiam....

stratul primitiv al populațiunii din Litvania și din regiunile vecine aparține unor timpuri mult mai depărtate ¹⁾.

Acesta o probază condițiunile morale și sociale ale poporului litvan, o probază elementele și formele limbii litvane, ce aparțin, fără îndoială, unui fond primitiv latin, însă extralitic.

Noi reproducem aici ²⁾ următoarele clemente latine din idioma actuală a Litvanilor.

<i>Litvană</i>	<i>Latină</i>	<i>Română</i>
ve'nas, f. vena (vi ^a nas, vi ^a na)	unus, -a	unu, -ă
du, f. dvi	duo, duae	doi, două
try s (triis)	tres	trei, trei
šeši	sex	șesă, șasă
septvni	septem	septe
dešimtis și dešimt	decem	deco
šimtas	centum	sută
pirmas, f. pirma	primus, -a	primă (<i>comp.</i>)
antras, f. antra	secundus, alter	al doilea, alt
alėjus (=ali ^a ius)	oleum	oleiu
angelas (anginas)	angélus	ângor
arū	arare	ara
augštas, f. augšta	altus, augustus	—
ausis	auris, auricula	ureclnă
auša	aurora	zori
avis	ovis	oie
bernas	verna	servitoriù, sclav
daina	cantilena	daină, doină
dēna (di ^a na)	dies	di
dēvas (de ^a vas)	dens	dēfi, dumnedē
drasus	trux	dârz
cdu (eadu)	edere	mânca
iaunas, f. iauna	juvenis	june, jună
iauna-marte, nutaka	nova nupta	do curcnd măritată
kada	quando	când
lanka	pratum	luncă
laukas	locus, campus	loc
marți	nupta	măritată, nevastă
mama	mater, mamma	mamă
inelzu	mulgere	mulge

¹⁾ Litvania (litv. Le t u va, lat. med. Litava și Li t h van ia) ne apare la cronicarii romani sub numele de Litva. La poporul român, cuvântul litfă este sinonim cu termenul de latin seu le țin și însemnează: om păgfm, seu care nu este de o lege cu noi. Sub forma de litfă, cuvântul e foarte vechiu. Soția lui Hercule, după cum ne spune Cedrenus (I. p. 245), s'a numit A.i>-&i\ (adecă Latina), în timpul lui Diocletian aflăm pe un Aur. Litva ca praeses Prov. Mauritanica Caesariensis (C. I. L., voi. VIII, nr. 8924, 9041 și 9324).

²⁾ După Scilelelier, Litauische Grammatik (Glossar). Prag, 1856—1857. — In locul ortografiei, cu semne particulare ale autorului, noi transcriem aici cuvintele litvane cu ortografia română.

<i>Lilvană</i>	<i>Latină</i>	<i>Română</i>
mēnesis (mo°ncRis)	mensis	lună
inidus	mulsum	mied
nmndras, f. mundra	laetus, nnimosus	mândru
murmu	murmurare	murmura
naktis	nox	nôpte
nosis	nasus	nas
oras	aura	aer
ratas	rota	rolă
rona	vulnus	rană
sanie	sol	sure
sēdzu (seadzu)	ședere	șede
semens (se<mens)	satus	semănătură
senis	senex	bêtrân
smertis	mors	morte
ugnis	ignis	foc
vynas	vinum	vin
viras	vir	bărbat
xakas (jakas)	saccus	sac »).

22. *Vechile triburi latine din Germania și Gallia.*

Pe teritoriul Germaniei mari, de asemenea în părțile de răsărit și de nord ale Gallic!, ni se prezintă încă din timpuri foarte depărtate, două ramuri mari ale familiei pelasge, așa numiții Ari m a ni (Henninones, Alamanni), cari avuse la început o supremația politică, și diferite triburi latine, mai puțin numeroase, ce ne apar la autorii romani și greci sub numele general de Laeti și Leti.

Cu invasiunea cea mare a Celților și a Teutonilor, condițiunea politică și socială a Arimanilor și Leților, de pe teritoriul Germaniei și al Gallic)¹, începe a se schimba încetul cu încetul.

Până în sec. VI al erei creștine, Leții din Germania și Gallia își mai păstrase încă individualitatea lor etnică. Ei erau considerați ca un popor, ca o naționalitate cu tradițiuni și obiceiuri particulare. Acești Leții locuiau în mase, mai mult ori mai puțin compacte, în anumite regiuni și fie care trib forma pentru sine o societate deosebită.

Eumeniu în panegiricul, ce-l rostise în onorea lui Constanțiu pe la a. 297 d. Chr. aminteste, că în urma dispozițiunilor sale, Leții desmosceniți de pe teritoriul Nervilor și al Trevirilor au fost restabiliți de nou în posesiunea

¹) Diferite localități din Litvania, Curlandia, Samogiția și Prusia orientală poartă până în zilele noastre numele de: Late n, Laden, Lade, Lade n g h o f, Lutu, Le ten i ski, Ledence, Lcdikcn.

Letii (Litianii, Litanii) de pe teritoriul Germaniei și al Gallic! se cstinseră în cursul timpurilor și în Britannia mare. Ravennas amintesc aici localitățile numite Litana, Ledone și Litinomago¹⁾).

Du Cange, care trăise în sec. XVII-lea, consideră pe Le ti seu La e ti ca populi septentrionales, șa popôre nordice, și densul era de părere, că Letii împreună cu Francii și cu alte națiuni barbare, străbătând pe teritoriul Germaniei și al Galliciei, au primit în urmă de la împărații romani păniențuri, pentru asedare și cultivare, însă cu obligamentul serviciului militar²⁾).

Acesta părere din urmă a lui Du Cange este însă, din punct de vedere al cronologiei și al istoriei, eronată.

Letii, Litianii și Litavii ne apar stabiliți pe teritoriul Gallic! barbare încă înainte de timpurile lui Căsar.

Unul din conducătorii Gallilor din Aquitania portă la Căsar numele de Litavicus³⁾); era așa dar originar din Litavia. Pe unele monede gallice, anterioare dominațiunii romane, ne apare numele de LITA și LIT A V⁴⁾). Și în fine, o populațiune de lângă Rhen portă la Căsar numele de Latobrigi, mai corect însă L at o vie i⁵⁾).

Numele de Laetus seu Letus, - care, după cum am vădit, avuse la început numai un simplu caracter etno'grafic, cu înțelesul de Latin us, ajunge în cursul evului de mijloc, sub formele de letus, litus, ledus, lidus⁶⁾), un termen feudal cu înțelesul de colon, arendaș de pământ, om semi-liber, clăcaș. Letii devin acum o clasă socială subjugată, desmoșcnită și tributară; un fel de cetățeni imperfecti, din punct de vedere al drepturilor civile. Ei aveau să plătescă Francilor, Frisilor și Saxonilor, a treia parte din recoltele lor⁷⁾).

r i cam, quondam Galliae regionern, tuncautem a Britannis, a quibus possidebatur, Le t a vi a dicebatur. — Cf. Du Cange, Gloss, "med. lat. v. Leti. — Gluck, Die Keltischen Namen. Munchen, p. 121.

*) Kuveuntis Cosm. p. 435—6.— Un trib cu numele de Laetani și Litani se afla și în provincia Tarraconien din Hispania (Ptol. II. 6. 8).

²⁾ Du Cange, Gloss, med. et inf. lat.: v. Leti, sive Laeti. Populi septentrionales, qui cum Francis aliisque nationibus barbaris in Gallias et Germaniam irrupentes, ibi tandem imperatorum concessione consederunt, acceptis ad excolendum agris, ita ut delictibus et servitio militari obnoxii essent.

³⁾ J. Caesaris B. G. lib. VII. 37. 38. — Dion. Cassii lib. XL. 37.

⁴⁾ Duchalais, Descr. d. med. gaul, p. 115. 354-357.

⁵⁾ J. Caesaris B. G. I. 5. 28. — Cf. Gluck, Kelt. Namen, p. 112. "J In legea salică scris lidus, ledus, litus, Ictus, laetus, érn traducțiunea latină a codicului Speculum Saxonum, Latinus. (Böcking, Not. Dign. II. p. 1050*).) in Legea salică delà a. 798, termenul de lidus ne mai apare încă o numire

Până în timpurile lui August, o parte mare-care din triburile latine, ce locuiau în regiunile Germaniei de lângă Elba, mai vorbeau încă un fel de limbă latină populară ; după cum acesta o constată și istoricul polon Dlugos, că idioma națională a Litvanilor din părțile de răsărit ale Vistulei, mai era și în sec. al XV-lea un fel de *sermo latinus* .

Despre limba latină, ce se vorbea în Germania de nord, Suetoniu ne relatează următorul caz: «Drusus . . . comandantul trupelor romane în războiul cu Germanii, a fost cel de întâiu general, care a navigat în Oceanul de nord . . . apoi trecând peste Rhen a bătut în repețite rânduri și a respins pe inamic până în fundul pustietăților, și n'a încetat să-l urmărească de cât în momentul, când ieși înaintea o femeie barbară de o mărime extraordinară și care adresându-i-se în limba latină, opri pe acest comandant viteaz se înainteze mai departe» *).

Aceeași întâmplare o relatează și Dio Cassius ²⁾ sub următoarea formă:

«Drusus dorind să se estindă și mai departe puterea Romanilor în Germania de nord, străbătu până la Elba. Când voi însă să trecă cu oștea sa dincolo de râu, ieși înaintea o femeie de mărime cstraordinară, care-i zise : Unde mergi în ruptul capului nesăturatule Druse? Sorteaza tu nu-ti permite să vezi țera acesta întregă. Întorce-te înapoi, fiind-că al ajuns la capătul faptelor și al vieții tale!. Drusus se întorse înapoi, dar încă înainte de a sosi la Rhen, el se îmbolnăvi și încetă din viață» (a. 9 a. Chr.) ³⁾.

națională sau etnică: Si hominem Francum occidit. — Ibid.: Si vero Roma non vellet idus . . . occisus fuerit, huius compositionis medietas solvatur. — De asemenea în Capitulariile delă a. 813: Qui hominem Francum occidit. . . pro fredo solidos ducentos componat. . . qui lidum occidit solidos centum componat. (Baluzii Cnpit. I. 310, 311, 511).
) Suetonii T. Claudius, c. 1: Drusus . . . dux Raetici deinde Germanici belli, Oceanum septentrionalem primus romanorum ducum navigavit: trans Rhenum . . . hostem etiam frequenter caesum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit inscui, quam species barbarae mulieris, humana amplior, victorem tendere ultra, sermone latino prohibuisset.

²⁾ **Dionis** Cassii lib. LV. 1.

³⁾ Riuul Elba (Albis) izvoresc din munții numiți Riesengebirge (Sudeți), ce despart Boemia de Silesia ; curge prin Boemia, Saxonia prusiana, Manovera și se varsă în Marea de nord. În regiunile Boemiei, elementul latin se vede a fi fost odată foarte estins, după cum acesta rezulta din următoarele numiri de localități (Spec.-Orts-Repertorium v. Bohrenen):

Ladung	Lcedo	Letnan	Letti
Latschen	Ledetz	Letnik	Lety
Latschnau	Ledska	Letow	Littu
Lattenhäusel	Letin	Letowy	Litensky Mlyn
Ledenitz	Letiny	Letendorf	Liteilmthle.

Cf. Pic (Zur rum.-ung. Streitfrage. Leipzig, 1886, p. 92): unterhalb des Riesengebirges ,

în acesta privință merită atențiune și următoarele cuvinte ale lui Seneca.

«Livia», scrie densul, «a pierdut pe fiul său Drusus, care promisese a fi un principe mare în viitoriu, și care ajunsese încă de acum, să fie un comandant mare. El străbătu până în fundurile Germaniei și plantă însemnele romane (tropeele) pe locurile, unde de abia se mai știa, că există ore cari Romani¹).

În fine, încă un alt exemplu despre cunoștința limbii latine în părțile de nord ale Germaniei.

La a. 16 d. Chr., Germanicus străbate cu legiunile romane pe teritoriul Cheruscorilor până lângă Vesper, și asedă aici castrul său. Peste noapte, scrie Tacit, unul din inimi¹, care știa limba latină (unus hostium, latinae linguae sciens) se repede cu calul său până lângă fortificațiunile romane și începe a striga în gură mare, că Arminius promite fie cărui ostaș roman, care va trece la densul, că-l va da femeii, pământuri de cultivat și câte 100 sesterți (20 lei) pe fie-care zi în tot timpul cât va ține războiul²).

23. *Latinii, un ram din familia Arimilor albi,*

Latinii ce-l vechi, numiți în tradițiunile populare române Latâni de cel bătrâni, erau în Italia Prisci Latini, formau din punct de vedere etnografic numai un ram din familia cea mare și estinsă a Arimilor,

După locuințele și migrațiunile lor, după tipul lor fizic și viața lor mai mult pastorală, Latinii cei vechi aparțineau grupei arimice celei mai de nord sau Arimilor albi.

În Europa, afară de Italia, existau în timpurile primitive, două grupe mai însemnate de Latini.

Una din aceste grupe o formau populațiunile litice de lângă Baltică și Marea de nord: Biarmii, Olbrimii și «triburile cele albe ale Germanilor arimani»; era grupa a doua, cea mai importantă, o aflăm în părțile de nord ale peninsulei balcanice, lângă Dunărea de jos, peste care domnise în timpurile troiane Telephus, supranumit Latinus.

in der Umgegend von Hochstadt (Boemia nord-estică) wurden noch in der neueren Zeit walachische Weihnachtslieder gesungen.

¹ Tacit. Consolatio ad Marcianam, c. 3; Intraverat (Drusus) penitus Germaniam
i signa Romana fixerat, ubi vix ullus esse Romanos notum erat.

² Tacit. Ann. lib. II c. 13.

Acești Latini de la Dunărea de jos, întocma ca și populațiunile letice de lângă Baltică și Marca de nord, făceau parte din familia cea numerosă a Abiilor, pe cari Homer i amintese în vecinătate cu Mysii și cu Scythii crescători de cai ¹⁾. Abii, scrie Stephan Byzantinul, se estinsese în timpurile vechi și peste Thracia ^{a)}.

După tipul lor fizic, Latinii din părțile de nord ale Europei, ne apar în general ca o rasă de oameni de o statură înaltă, vigurosă și aproape gigantică.

Femeia, care după cum ne spune Suetoniu, eșise înaintea lui Drusus lângă râul Elba (Albis) și-i vorbise în limba latină, era de o mărime supranombricioasă; tot astfel ne apar și Litvanii cei vechi, figuri înalte, uneori uriașe, cu piele albă, păr blond, în tinerețe mai mult alb.

Ca un popor de urieși ne apar în tradițiunile Șerbilor și Bulgarilor și vechii *Letini* din peninsula balcanică ³⁾.

Aceleași caractere fizice și morale le aveau și Latinii din Italia.

Virgiliu ne înfățișează pe eroii latini din timpurile lui Enea ca oameni de o statură înaltă și grozavă ⁴⁾, erii pe tinerimea latină cu păr și barbă blondă ⁶⁾.

Unele triburi din Lațiu au numele de Albani, Albenses, Bolani, Abolani ⁶⁾. De multe ori autorii vechi înțeleg sub termenii de Albani și Albanenses întregul popor latin. La Virgiliu, toate orașele Lațului sunt *urbes Albanae* ⁷⁾.

În cele mai vechi inscripții ale Lațului! ni se prezintă adeseori numele familiar de Albuș și *Albius* ⁸⁾. Alba era un vechi rege al Lațului; după Liviu, fiu al regelui Latinus Silvius ⁸⁾.

În fine mai notăm aici, ca religiunea națională a Latinilor din Italia se numea *Lex Albana* ¹⁰⁾, de sigur în antiteză cu *Lex Romana* și cu *mos Romanus*.

¹⁾ **Hoierii II. XIII v. 6.**

²⁾ Steph. Byz. v. "Agtoi.

³⁾ Formele de *Laetinus*, *Letinius*, *Laetina* și *Letina* le aflăm și în inscripțiunile romane ale Hispaniei, Daciei, Dalmației și Lațului (C. I. L. vol. II, nr. 1067, 2342; III, nr. 811, 1866, 2618; VI, nr. 141; XIV, nr. 723) — Cicero (*Verr. III*, 43) amintese de o localitate *Letini* în Sicilia.

⁴⁾ Virgiliu *Aen.* VIII. 330; X. v. 312. 318.

⁵⁾ Virgiliu *Aen.* X. 324; XII. 605.

«) Plinius *lib. III*. 9. 16. - ') Virgiliu *Aen.* VII. 601-602.

⁸⁾ C. I. L. vol. I. nr. 122. 129.468. 830. — Albanii de lângă Caucas se considerau a fi de aceeași origine cu triburile din Lațiu (*Justini lib. XLU*. c. 3. — *Taciti Ann.* VI. c. 34. — *Strabonis lib. XI*. 4. 4). — Cf. *Isidori Orig.* XIX. 23. 7: *Nitent Albani albertibus crinibus*.

») *Livii lib. I*. 3. - *Dionys. Hal.* I. 71.

¹⁰⁾ C. I. L. vol. I. nr. 807: *(A)ra leege Albana dicata*.

24. *Tursenii, Etruscii și Agathyrsii.*

Vechii Etruscii, numiți de greci Τυρσηνοί, Τυρσηνοί, Τυρσηνοί, de Romani Etrusci și Tusci, — popor de origine pelasg¹⁾ — formase la început numai un ram din familia cea mare, puternică și civilizată a Arimilor.

Etruscii, ne spune Flaviu Ioseph, întocmai ca și vechii locuitori ai Iberiei (Hispanici) și ca Sabinii, se numiau Romani -); înțelege însă, sub acesta denumire politică, numele cel vechiu și general de Arimii, Arămanii și Arimanii.

Roma, scrie Dionysiu din Halicarnas, a fost la început un oraș etrusc³⁾.

Tiburul, numit în cele mai vechi cărți sfinte ale Italiei Romanum, ne apare la Virgiliu ca un râu etrusc⁴⁾. Un alt râu al Etruriei, ce curge pe lângă Vulci, se numea Armina sau Arminia în formă grecisată.

Un vechi rege al Tursenilor barbari — nu putem ști cu siguranță, al Tursenilor din Italia, ori al Tursenilor din părțile de răsărit ale Europei — avuse numele de Arimnestus⁵⁾.

Însuși Romul, după cum ne spune o tradițiune italică, a fost un împărat etrusc⁸⁾.

Amândouă aceste popoare posedau aceleași caractere ale civilizațiunii primitive, între Etrusci și Romani au existat încă din cele mai vechi timpuri o unitate de religiune și o mare afinitate de rasă.

Romanii au considerat tot de una religiunea etruscă, ca cea mai antică și mai ortodoxă religiune națională. Riturile și ceremoniile religioase ale Etruscilor erau recunoscute ca cele mai sfinte; templele romane tot-de-una pline de ornamente etrusce; leturgia romana etruscă; și preoții etrusci! venerați ca cei mai învețați în secretele cele mari ale religiunii antice. La toate fenomenele extraordinare, ce îngrijiau pe poporul cel superstițios al Romei, erau chemați profeții și preoții etrusci!, ca se le interpreteze și espieze. Numai ei singuri aveau știința se esplice avertismentele deilor și se înduplece mânia lor. Nici un act mare de stat nu se putea întreprinde, nici un răs-

¹⁾ Hellnici fragm. I în Fragm. Hist. gr. I p. 44.

²⁾ Fl. Iosephus c. Apion. II. 4.

³⁾ Dionysii Halic. lib. I. 29.

⁴⁾ Virgilius Aen. VII. v. 242. — Ibid. Georg. I. v. 499.

⁵⁾ Pausaniae Descr. Gr. lib. VI. 3.

⁸⁾ Servius, Virg. Georg. H. 530: Etrusci bellicosissimi, apud quos Romuli imperiura fuit.

boia nu se putea declara, nici o pace nu se putea încheia, fără de a consulta pe preoții etrusci.

Ca popor de origine arimică, ne apar Turseniî și în tradițiunile etnografice ale Germanilor. Uriașii, genul cel vechiu și puternic de oameni din timpurile primitive ale istoriei, figurează în legende și în tradițiunile Germanilor sub numele de hrimthurs, h r i m t hursar, hrimthurse ¹⁾, adică Arimi tursani.

Despre originea geografică a Etruscilor sau Tursenilor din Italia, au existat în antichitatea grecescă două tradițiuni.

Una din aceste versiuni o aflăm la Herodot (I. 94), că un așa numit T y r-senos, fiul regelui Atys din Lydia, emigrând cu o parte din locuitorii acestei țări a debarcat pe țărmurile Italiei și s'a stabilit în Umbria, unde, după numele regelui conducătorii!, el a început a se numi Turseni.

Lydia formase, după cum se știe, încă din cele mai vechi timpuri un teritoriu arimic (pag. 803); ast-fel, că Turseniî din Italia ne apar și după tradițiunea lui Herodot, numai ca un ram al familiei arimice,

O altă tradițiune, despre originea geografică a Etruscilor, o aflăm la Dionysiu din Halicarnas (I. 28), că Tyrrhenus, primul rege al Tursenilor, care a descălecat în Italia, a fost un fiu al regelui Telephus.

După această versiune din urmă, locuințele cele vechi ale Etruscilor se pare a fi fost în părțile de mediu-și de nord ale peninsulei balcanice, în acea regiune, peste care domnise odată Telephus, supranumit Latinus.

Amândouă aceste versiuni, după cum rezultă din ocupațiunile, din formele civilizațiunii și din moravurile Etruscilor, se vede a fi avut un fundament istoric.

Cu toate acestea, că din punct de vedere al rasei, Etruscii cei vechi formau un popor omogen, el ne apar însă în istoria italică sub două aspecte diferite.

O parte din vechii locuitori ai Etruriei, și anume triburile tursene stabilite pe lângă litoralul de apus, ni se prezintă, încă din timpuri foarte depărtate, ca un popor faimos de navigatori, comercianți și pirați ²⁾.

Întregă regiunea Mediteranei, cuprinsă între Italia, Corsica, Sardinia și Sicilia, avea în vechime numele de Marea tursenică, Tyrrhenicum Mare, Mare Tuscum. Este probabil ast-fel, că această populațiune de comercianți și navigatori îndrăzneți, din părțile de apus ale Etruriei, să fi fost o emigrațiune din Lydia și din insulele Archipelagului, fiindcă Lydienii, după cum ne spune Diodor Sicilic (VII. 13), au fost cei de întâiu, cari au domnit peste mare, după războiul troian.

¹⁾ Grimm, D. Myth. (1854) p. 487 scqq.

²⁾ Livii lib. V. 33.

în ce privește însă regiunile continentale ale Etruriei, elementele etnice diferă, în loc de triburi, cărora se ocupă cu marea, noi aflăm aici un popor viguros de păstorit și țărani, având o civilizație antică, o organizare puternică militară și o forță estremă de rezistență; putem dice un popor cu altă origine geografică, cu altă istorie.

Aceste triburi etrusce se par a fi într-o adevărată migrație din părțile de răsărit ale Europei, de lângă Hem și Carpați, ori cu alte cuvinte din regatul cel vechiu al lui Telephus, după cum ne indică numele lor cel arhaic de Rasennae (sau Rasseni¹), rămas ca moștenire în peninsula balcanică, și după cum de altă parte rezultă din o notiță istorică a lui Pliniu, că Reții din Alpi au fost un popor etrusc, sau Turseni, cărora se retrăsese acolo sub conducerea unui așa numit Rhaetus²).

Mai notăm aici, că Romanii cel vechi, după cum ne spune Cicero, au considerat tot-de-una pe Etruscii ca un popor barbar³); o numire, pe care autorii greci o aplicau de regulă la populațiile pelasge, ce aparțineau civilizației nordice.

Diferite resturi din o vechea populație tursenă ne mai apar în peninsula balcanică până târziu în timpurile romane.

O grupă însemnată de Pelasgi-Turseni se mai află încă pe la a. 435—400 a. Chr. în peninsula muntelui Athos⁴).

Un popor de origine getică, cu numele de Trausi (sau Trausi), la Nic. Damascenul Trausi, își avea locuințele sale în regiunile centrale ale munților Rhodope (Despoto-dag), unde după legende petrecuse Orpheu.

Pe la a. 26 d. Chr., după cum scrie Tacit, Romanii au avut un război înverșunat cu populațiile cele feroce din munții cel înalți al Thraciei, unde aveau pentru apărarea lor un număr însemnat de castele construite pe vârfuri de stânci prăpăstioase. Doi comandanți ai acestei populații muntene, energice și iubitori de independență, purtau nume tursene, unul Tursis și altul Tarsa⁵).

Pe țărmurile Mării negre, între Tomis și Dionysopolis, se afla pe vârful unui promontoriu un castel puternic Tiris, la Ravennas Tiris (var. Tarsis și Turisia). În geografia lui Hecateu, Tiris figurază ca un popor din părțile meridionale ale Istrului⁶).

¹) **IMouysii Hal. lib. I. 33.**

²) **Pliniu** 1.11. 24.1: Rhaetos Tuscorum prolem arbitrantur, a Gallis pulsos duce Rhaeto. ^b) **Ciceronii** Nat. Deor. II, 4: At vos Tusei, ac barbari, auspicioꝝ populi Romani jus tenetis? — Cf. *ibid.*, De republ. II. 4. <) **Thucydidis** lib. IV. 109. - - **Hecrodoti** lib. I. 57. ⁵) **Livii** lib. XXXVIII, c. 41. 6. ⁶) **Tacitii** Annal, lib. IV. 46—50. ⁷) **Strabonului** lib. v. 7. Co'..

în Macedonia, după cum ne spune gramaticul Stephan Byzantinul, exista orașul Tirsae, numit ast-fel după Tirse, o femeie macedoneană.

În Attica, în Argos și în Lemnos aflăm de asemenea resturi din o veche populație pelasgă, ce aparținea la familia Tursenilor¹⁾.

Homer amintește pe Tursenii, care se ocupau cu pirateria pe marea neagră²⁾. În fine, Tursenii din regiunile de răsărit ale Mediteranei sunt amintiți și pe o inscripție egipteană din sec. XIV a. Chr., sub numele de Tursa și Turisa³⁾.

Am vorbit până aici de migrațiile tursene în Italia și de resturile acestei populații în peninsula balcanică și în insulele mării egee.

A existat însă un strat considerabil din o veche populație tursenă în părțile de nord ale Dunării de jos și ale Mării negre.

În aceste regiuni, faimdsă în timpurile preistorice, grupa cea mai importantă și mai civilizată o formau așa numiții Agathyrși de lângă râul Maris (Mureș) în Transilvania, numiți de Stephan Byzantinul Trausi^{*}). Agathyrși, le diceau autorii grecesci^{B)}.

Din această familie, odată foarte numerosă, a Traușilor sau Agathyrșilor de la Carpați, se vede, că făceau parte și Trausi din munții Rhodope, numiți de Hesychiu, ἐσβοῦ ExuOr/ὄν. Rasa dacică, scrie Dio Cassiu (1. 51. 22) stabilise odată colonii în munții Rhodope.

Agathyrși și Etruscii ne apar, de altminterlea, în multe privințe, ca două popoare, ce avuse odată aceeași civilizație comună.

În timpurile romane, Etruscii s-au Tursenii din Italia erau considerați ca cei mai perfecți măiestri în arhitectura militară. Locuințele lor aveau formă de turnuri, Τῦρῆς=turris^{o)}.

Ca întemeietori de cetăți ne apar și Agathyrșii delà Carpați.

Cetatea cea veche delà Talmaci (Landscron), situată în față cu pasul delà Turnul roșu, se aflase odată, după cum ne spune o tradiție populară⁷⁾, în posesiunea unui uriaș cu numele Toresan = Turșan⁸⁾.

^{o)} Thucydides lib. IV. 109. — Dionysius Hal. lib. I. 25.

²⁾ Homeric Hymn. VI. 8.

³⁾ ttougé, Les attaques dirigées contre l'Egypte, XIV-e s., p. 25.

⁴⁾ Steph. Byz. v. Τρῆροι. — Trăusani, un sat din j. Argeș. (Lahovari, Diet. 71).

⁵⁾ În Banat, lângă Oravița, se amintește la a. 1690—1700 satul Agathyrși, adică Agathyrși. Pesty (Krassó várm. II. 4) observa, că aproape jumătate din locuitorii acestei comune poartă numele Turc. (A se vede pag. urm.).

⁶⁾ DioDj-sli **Halic. lib. I. 26.**

¹⁾ **Millier**, Siebenb. Sagen, p. 8.

⁸⁾ Turșan, ca nume de familie, nu apare în districtul vecin al Sălăciței.

Un oraș vechia al Daciei, situat în părțile meridionale ale Transilvaniei, nortă Ia Ptolemcu numele de Tiris cum (Tilișca de lângă Săliscc, ori pute Cetatea de la Mune cl?).

Mai multe castre séu cetăți preistorice din Transilvania și Ungaria au urtat în evul de mijloc, și uncié ruine mai portă până în adl, numirî tursene.

Țurc h (=TurcI), Theurch, Tôrcsvâr, Türtzburg (cetatea Tores), este în documentele istorice ale Ungariei și Transilvaniei numele cel vechiu al castelului ce închidea pasul Branului în părțile de sud-ost ale Transilvaniei, în tablele cugubine, Tur s cc=Turce este forma dativului delà Turscos = Tuscus ¹⁾).

Turuskou castrum, Torockkovâr și Troskovâr (cetatea Traseului, Trăscăului) este numele istoric al unui vechiù castel din munții Arieșului în părțile de apus ale Transilvaniei, în tablele eugubinc forma de Turskum corespunde la Tus cum ²⁾).

Un alt castel străvechiu cu numele de Thursch (Turucz. și Turocz) se afla în Carpați de apus ai Ungariei și forma cetatea principală pentru apărarea comitatului Thurocz.

în fine, Turschan lapis ³⁾ (petra seu cetatea Turșanului) era, pe la a. 1263, numele unui munte din Carpați de nord ai Ungariei.

Agathyrsi cunoscau metalurgia și erau renumiți pentru costumele lor cele fine, frumoșe, și cusute cu flori. După cum scrie Herodot, ei erau forte luxoși și purtau în mare parte ornamente de aur, xpuaocpcci *). O probă evidentă despre gradul de civilizație a acestei națiuni.

Tot ast-fel ne apar și Etruscii cel vechi seu Turscii din Italia : un gen de cimenl, ce iubia fastul și magnificența, după cum scrie Dionysiu din Halicarnas ").

Etruscii, cari în timpurile mai vechi, purtau plete lungi, mai aveau în us și coronele de aur ca recompense civile și militare °); ér tinerii nobili etrusci purtau la gât ornamente de aur (Hctruscum aurum).

Isidor din Sevilla scrie, că Grecii și Etruscii au fost cel de întâii, cari au scris pe table cerate ').

¹⁾ Huslike, Die Iguv. Taf. VII a. 12. p. 267.

²⁾ Huslike, Die Iguv. Taf. I b 17. p. 238.

³⁾ Wensol, Codex dipl. Arpad. cont. III. 41.

*J Herodot lib. IV 104: 'AydOupaioi Jj appiTHTO.. &v(t₂s- stal v.al yjwtopo: ta jiãXiota.

ATJenus, Orb. Descr. v. 447: Praecintique sagis semper pictis Agathyrsi.

) JHonyii lib. IX. 16: 'A^poSiaitov Tap 8-!] xal rcoXinsXtt t2. t<iuv Typpr^wv êOvoç. ⁶⁾

Plinii lib. XXI. 4. 1; XXXIII. 4. 4; XXXVI. 19. 7. — Juvenalis Sat. V. 164. *)

Isid. Orig. VI. 9.1: Graeci autem et Tusei primurn ferro in ceris scripserunt.

Ca material de scris, tablele cerate le aflăm întrebuințate, în timpul dominațiunii romane, și la minele de aur ale Daciei ¹⁾; un us, care pare, că s'a continuat aici încă din timpurile Agathyrsilor.

Pe monetele cele vechi ale Tursenilor din Italia figurează adese ori tipul lui Hermès (Armis al Daciei, Armes al ScythicÎ), precum și atributele sale: brdsca țeștosă, caduceul, calul cel miraculos al timpurilor mitice pelasge, boul și verul sêlbatec.

Musica națională a Etruscilor era pastorală. Se cânta cu fluera și tinerii etruscî esecutau săltări grațiese însoțite de strigări în versuri, întocmai după cum este și astă-dî usul la poporul român delà Carpați.

Acești jucători, cari i-șl câștigase o mare reputațiune în Italia, erau numiți de Romani histriones ²⁾, un termen etnic, ce reducea originea acestor jocuri etrusce la populațiunile de la Dunărea de jos, în sîrbi sîrbi an i, cum se numiau în timpurile eroice ³⁾.

În Transilvania și în regiunile vecine ale Carpaților mal întîmpinăm până astă-dî o mulțime de nume familiari, ce ne indică, că o-dată esistase în părțile aceste o populațiune de familia tursenă. Din aceste notăm aici următoarele:

în Transilvania și Bănat :

	Turs Tursa	Turșa	Târsu	Tușea
	Tursea Turzea	Tursan	Târșă	Tuscan
în România :	Târsu	Turșan	Târșea	Trișcă
	Târșă, Târșca	Târș	Târșean	Truț.
în documentele istorice ale Transilvaniei și Ungariei:		Târșan	Târșiman	Trușcă
		Târșean	Târșoman ⁴⁾	Trușcoiu.
	Tarsa	Turs	Turzo	Ters
	Torsa	Torsol	Turzol	Tyrch=Tircî ⁶⁾ .

¹⁾ C. I. L. voi. II, p. 921 seqq.

»; Livii lib. VII. 2.

²⁾ După cum artiștii și meseriașii din Phrygia erau numiți phrygioncs.

⁴⁾ Cf. Lacus Trasitnenus în Etruria, cu înțelesul de lac tursenic Ia Sil. Ital. IX. 11.

⁶⁾ Numele de Tuscî a trecut cu migrațiunile pelasge din Asia în Europa. Seneca (Cons. ad Helv. 6): Tus c os Asia sibi vindicat.

⁸⁾ Notăm aici următoarele localități cu numiri tursenice: Târșenî s. (Muscel); Târșenl s. (Mehedinți); Târșesci s. (Argeș); Târsu cătun (Roman); Tresescî seu Trisescî s. (Bănat); Trusculescî s. (Vâlcea); Trusenî s. (Basarabia); Grindul TursanuluiT mov. (Romanați); Tuscia s. (Hațeg); TusculescI pichet (Brăila); Turțu s. (Ugocea); Turzinésca m. (Gorj); Șelimbru s. (Sibiu); Salembrum op. la Guido (Etruria); Selymbria op. (Thracia, lângă Propontis); Tarquinii, Tarcynia, Tarconia op. (Etruria); în timpurile preistorice Tarcynaei, popor hyperboreu (Steph. Byz.); Locul, unde se afla vechiul oraș Tarquinii din Etruria, are astă-dî numele Turchina

Cu deosebire în Țcra Făgărașului și în fostul Ducat al Amlasului mai sista până astăzi o mulțime de nume familiari tursene, cum sunt :

<i>în Transilvania</i> Bârsan,	<i>în Etruria</i>
Borzan, Bursan (orig. din t. Bârseî, terra Borza),	Porsena
Călin	Calenus
Cluș, Glosa (Clojă)	Clausus (Claudius)
Herșu, Hèrza, Hêrsan	Hersenna
Lehu, Lehui Ludu	Lechu (Lichas. Virg.)
Măican Mămulca Manta	Lydius
Mareiu Melurnea	Maecenas
	Mamraula
Metea	Mantus
Moșoiu, Mușină	Marcus
Olia	Mastarna (nuniolo etr. al rog. Sor- viu Tului)
Onia	Metas
Pepelea	Musonius
Picu'), Pica	Olenus
Popăneacă, Popenecă	Annius, Aunus
Sinea	Perperna
Tarcea	Picus (rex Tyrrheniae. Lac t.)
Terhenu, Tirhenia	Cupnci (Sabinorum sacerdotcs)
Tosgă, Tocșă	Sena (opp.) Tarco Tyrrhenus
Togan	Tuscua Tages Turianus
Turia	Volsinii, Vulsinii (opp.)
Vâlsan ; Volso, Volzan (doc. ist.)	Volcanus, Vulcanus Vulci (opp.)
Volcan, Vulcan	
Vulcu	Sé-î învețe-un murg din stcvă Fără frêu, fără căpcstru, Fără léc de șea pe densul.

Din vechia idiomă turscă s'a mai păstrat în colindele religioase ale Românilor din Transilvania cuvântul Iar i u (Iar), cu înțelesul de «păstoriu-stăpân», după cum același caracter îl-1 avuse cuvântul Iar și în cultul cel vechiu al regiunii etrusco-romane '-).

') Florent, Szelistyci fiôkszék kozségci, 9. Csatolm. p. 24.

') Colinde din c. Ciubanca, comit. Dobâcei (Colecțiunea noastră):

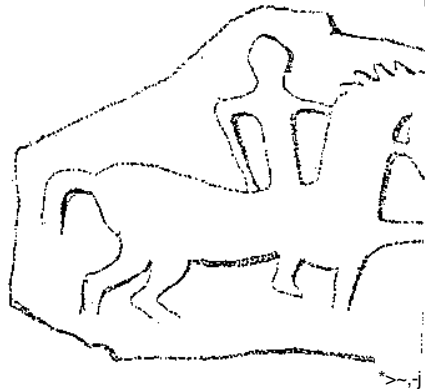
Sus în plaiu muntelui	Nime 'n lume nu s'afla Num' on
Sunt trei Iar i , pecurarî . . .	Iar i û , un pecuraria Cum veni, pe murg sări . . .
Strigă 'n lume, strigă 'n țeră Strigă	
D'Ana D'Argheliana. . . Din	
cetatea mohorită, Cine 'n lume s'a	
d'afla,	Când în flucrc dicea
	Tôle oile plângea . . .

Colindă din c. Bora, j. Ialomița (România):

E un Iar de pecurar Cu (lucre de
lucre,

260.—Pictură simbolică etruscă, descoperită în camerele s pulcrale de la Tarquinii (Corneto), reprezentând c lctoria sufletului după moarte. (Muscul din Vatican).

261.—C l re ul din doctrinele tursenc, pirat pe o urmă funerară, descoperită Zimn i cea {România}, simbol al c lctorii sufletului pe ceea lalt lumc  ).—Bolliac Trompetta Carpa iloru, nr. 1137.

262.—Pictură etrusc  din necropola suterană del  Tarquinii,  nf    nd o devo iune înaintea urnelor funerare părintesc!, între cari se vede a edat un crater mare. (Muscul din Vatican).

¹⁾ Acest simbol însă are o dualitate; el represimfi nu nmr.ru sufletul celui decedat, dar  i imaginea lin Hernies , ciomnui  i conducatoriul sufletelor pe ceea l.r.lt  hune. figurat Cfi mesager c lare. Același simbol ni se presintii si  e unele monumente funerare din Serbia. (Arch.-e pif; i. Mitth. X. 213—6.— Kanitz, KBm. Stud. in Serbien. 139).

Larii, a deii tutelari ai satctor, oraşelor și câmpurilor, erau adorați în păduri. Frații Arvali sacrificau Larilor 2 berbeci și Mamei Larilor 2 oi *)• Simbolul Larilor era un câne dinaintea picierelor.

Cuvântul Iar maî era tot-o-dată și un titlu onorific Ia Etrusc!, d. c. Lar Porsena, Lar Tolumnius, Lar Herrinius.

O altă populațiune numerdsă din familia tursenă o formau așa numiții Thysagetae ²). Locuințele lor se aflau lângă râul Tanais, în vecinătate cu Budinil și Gelonil. Arma lor națională de resboiu era lancea (hasta), 6r ca instrumente de musică, fluera (tibia) și timpanele.

în fine, mal notăm aici, că regele cel înțelept a Scyților din nordul Istru-luT, în contra căruia venise cu resboiû Darie, regele Perșilor, portă la Herodot numele de Idanthysus, adecă Munteanul tursan ³).

25. *Placî, Blacî, Belacî, Bclce (Belcae), Feacl etc.*

Diferite triburi și populațiunî pastorale pelasge ne apar încă din timpuri forte depărate cu numirile etnice de Placi, Blaci, Belaci, Belce etc.

în acesta privință, vom reproduce aici următoarele date.

O localitate pelasgă din Asia mică, situată lângă muntele Olymp din Bithynia, era numită IIAaxfa *).

Acești Placi", după cum ne spune Herodot (I. 57), emigrase o-dată de pe teritoriul Athene!, a cărei populațiune o formase în vechime Pelasgil. După Artemidor însă, care trăise pe la a. 100 a. Chr., locuitorii de lângă muntele Olymp în Bithynia au fost o colonia a Mysienilor (Geților) din nordul Dunării de jos ⁶). Suida mal amintesce pe teritoriul Atticî o localitate, numită în forma literară grecescă, IRaxiaSat.

Placi! de lângă muntele Olymp, în Bithynia, adora cu deosebită pietate

¹) **Henzcn**, Acta fr. Arv. p. 145.

•) **Val. Flacci** Argon. VI. 134.

²) **Herodoti** lib. IV. 76. — *I5a, ion. ÎSr., munte păduros.

⁴) Mclac lib. I. 19: Placi a et Scylacc, parvac Pelasgorum coloniae, quibus a tergo imminet mons Olympus. — Scylacls Pcripl. c. 94. — Plinii lib. V. 40. 2. — **IJnrada**, O călătorie la Români din Bithinia (lași, 1893), p. 3 seqq.: audind ... că s'ar afla mai ^{mu} și Români în Asia mică și anume in Bithinia la pôlele muntelui Ol imp în apro-
Pjere de orașul Brusa ----- am ajuns Ia Brusa ____ Aici. . . . ml-aû spus că (acei păstori
v > ^{muntele} Oiiimp) se numesc Armâni, că erau forte mulți . . . dar de vre-o dece ⁱⁿ>
"ncdce nu se mai vèd cu oile prin munte.

⁵> La Strabo, libr. XII. 8. 1.

pe Mama mare sau Mama deilor (Terra Mater), suprema divinitate a lumii vechi pelasge, venerată în particular ca stăpâna munților, pădurilor și pășunilor, damna turmelor și a păstorilor ([ii^Tijp ôpeJa). Sanctuariul Mamei mari din Placia, numit MYJTYJP II Xaxtavî], ajunsese în antichitate la o deosebită celebritate.

O importantă grupă pelasgă de Placi locuia în timpurile preistorice lângă muntele Ida, ce domina câmpiile cele frumoase ale Troici.

După Homer, partea meridională a muntelui Ida se numea HXâxo;. Orașul principal al populației pastorale de aici era Theba, numită la Homer Theba de sub muntele Placos, 07jŞr] OnoTtXay.tij ; Theba cea sfântă, *Qrfi-q Ispvj*¹⁾; la Dicaearch Thebe Placia ²⁾.

Începuturile istorice ale acestei cetăți «sfinte» și cu «porți înalte» se reduceau așa dar la timpurile cele mitice ale ginții pelasge.

Din Theba, de sub muntele Placos, era originară Andromache, admirabilă soția a lui Hector, a primului erou troian, a cărei devoțiune familiară, Homer ne-o înățășează ast-fel:

«Și când Hector ajunsese la Porta Scheă, i alergă înainte soția sa Andromache, care i adusese o zestre mare. Ea era fiica lui Ietion, care locuia sub codrul, numit Placos, în Theba de sub muntele Placos, un principe ce domnia peste vitejii din Cilicia. Anume, fiica acestuia se măritase după Hector, cel cu armele de bronz. Andromache, urmată de o servitoare, i alergă înainte ținând în brațe pe micul său fiu, întocmai ca o stea de frumos... Ea se apropia de Hector versând lacrimi, și pe când acesta o ținea de mână, ea i dădea aceste cuvinte : O, bărbat minunat, pe tine te va pierde virtutea ta, și ție nu-ți este milă de fiul tău cel mic și de mine amărită, care acuși voi fi rămasă veduvă, fiindcă pe tine te vor ucide Grecii, cari năvălesc cu toții asupra noastră; ă eu, lipsită de tine, mă aș bine ar fi să mă duc în via în pământ, căci nu voi avea mai mult decât o mângâiere, dacă tu vei muri, ci numai întristări. Eu astăzi nu mai am decât tată, nici mamă iubită, fiindcă pe tatăl meu l-a ucis zeul Achille, când a devastat Theba cea cu porți înalte și plină de popor ; atunci el a ucis și pe tatăl meu Ietion, însă nu l'a despoiat de armele sale, ci având un sentiment de pietate pentru el, l'a ars împreună cu armele, ce i le făcuse faurii. . . . ă pe mama mea, care domnia peste codrul Placos, Achille a luat-o captivă, a dus-o cu toată averea ei și nu a liberat-o, de cât după ce i s'a plătit un preț de răscumpărare enorm de mare; însă Diana, care trimite săgeți asupra oamenilor, a lovit-o, și ea a

¹⁾ Hoincrl II. I. 366 seqq.; VI. v. 397.

²⁾ Uicnrcilii fr. 11, în Frag. Hist. gr. II. 238.

"ncetat din vicfă în casele tatălui meu ; ast-fel, că tu ești astă-dî pentru mine fată mamă și frate și tot-o-dată bărbatul meu în flôrea viețci sale. Dar fie-tî acum milă și remânî în casele tale cele înalte, ca se nu lași pe copilul teii orfan și pe nevasta ta veduvă^J).

Presimțirea tristă, ce o avea Andromache se împlinesc îndată. Hector este ucis de Achille, și când Andromache primesce acesta durerdsă scire, ea se lamentează ast-fel:

«O I Hectore, o ! nefericita de mine, în ce ces rêu ne-am născut amêdoî, tu în Troia, în casele lui Priam, ér eu în Theba sub codrul Placului, în casa lui Ietion, care m'a crescut pe când eram mică, nefericitul pe o ființă nefericită. O I de nu m'ar fi născut. Acum tu te ducî în ascunsele pămentuluî și pe mine mc lași veduvă în casă, în jelea cea mai mare ; ér fiul teii, pe care l'a m născut noi amêdoî nefericiții, este numai un copil de tot mic; și el nu va mai ave nici un ajutoriu de la tine și nici tu delà el, fiind-ca deși va scăpa din rêsboiul acest funest al Grecilor, el va avea tot-de-una se Sufere numaî calamitățci și rele. Acesta di nefericită va lipsi pe acest copil de toți ceî asemenea luî; fața lui va fi tot-de-una întristată și ochii luî plini de lacrimi. . . Lipsit se va duce copilul acesta la soțiî părintelui seu; însă pe el i-l va alunga de la masă un alt copil, ai căruî părinți trăsesc; îl va îmbrânci și-l va persecuta cu injurii strigându-î : «du-te de aici, că tatăl teii nu e la masă cu noi»²).

Andromache³), a cărei mamă se numia Laothoe⁴), ne apare ca una din cele mai nobile figuri ale Iliadei. Model de iubire conjugală și maternală, ea este tipul femeiei biace de lângă Troia, religioasă, stiperstițiosă, presimțitoare, și neîncredêtoare în străini. Plângerile ei se par a fi nutnai lamentările funebre ale unei fernei române din dilcle nestre '•>).

¹) Homcri II. VI. 390 seqq.

²) Homcri II. XXII v. 477 seqq.

³) Andromache, nume grecisat. Forma mai corectă se vede a fi fost Aromache, după cum un fiu al Iut Priam se numia Aromachus (*Uyym* Fab. 90).

⁴) Ifomeri I!. XXI. 85.

*J Reproducem aid câteva estrasc din bocetele femeilor române delà Carpatî (după Marian, înmormentarea la Români, p. 123, 505 seqq.):

La portă la țintirim Noi	Că noi de astă-dî încolca Tătuță n'om mai ave
astă-dî ne despărțim, Se	; Kiel tătuță, nicî miluță, Nicî pe mine cu
stăm dar se mal vorb	im, priință.
Unde se ne întâlnim.	
Mult iubitul	Cine mi te-o sfătuit,
	PC astă cale de ai pornit,
mieû bărbat,	Se mi te duci în păment.
De cum de te-ai îndurat,	
Copilașii de ai lăsat, Pe	
mine m'ai vedănit.	

Un alt teritoriu cu numele de BXaxsta se afla, după cum ne spune Aristotele !), pe ținuturile Asiei mici, în apropiere de orașul Cynce, patria lui Homer, spre nord de gurile râului Hermus sau Hermuna.

Mama lui Priam, a ultimului rege al Troiei, are la Apollodor numele de Placia ²⁾. Ea a fost fiica regelui Atreu din Mycena, orașul cel străvechi, cyclopic, avut de aur și faimos al Peloponesului, capitala lui Agamemnon.

Pelasgii formase, după cum am vedut (pag. CSI), în timpurile preistorice populațiunea primitivă a Egiptului.

În prefectura Alexandriei, lângă gurile Nilului, se afla introdus, după cum ne spune Suida, un impozit — de sigur din timpuri foarte vechi — numit Blachennomium, pe care aveau să plătească regii egipteni astrologii!, ca se potă profetița poporului de jos evenimentele, ce li se vor întâmpla în cursul vieții ⁵⁾. Mai notăm aici, că lângă delta Nilului se aflau stabilite încă din timpuri foarte obscure diferite triburi pastorale pelasge. (Cf. BouxcXczov otéjia la Hcrod. II 17. 164).

Blachennomium era așa dar un impozit consuetudinar asupra veniturilor, ce le aveau astrologii delă păstorii și țeranii pelasgi, tot-de-una curiosi să cunoscă succesiunea evenimentelor și destinele sorții lor.

Numele de «Blachî» se pare, că a fost o-dată o numire generală pentru locuitorii de pe țășurile Nilului.

Clasele de jos ale populațiunii egiptene, de la țără cât și de la orașe, cu deosebire lucrătorii de pământ, ne mai apar și astă-dî sub numele de Felahî și F u la h î; un termen, pe care Turcii î-l întrebuințază ca expresiune de desconsiderare pentru Egipteni.

Felahî formează din punct de vedere etnografic, cea mai veche rasă a populațiunii din Egipt; ei sunt descendenții locuitorilor primitivi ai acestei

Cum de mi te-ai îndurat, Mititei și nemvefati, « , ' . „ „ , . . . In semn mmerui dați? Că ei s'or treci o-dată, Că n'au milă de la tată.	Și copil ți-ai lăsat Dacă nu-î fi dumnia-ta, Străinii că ne or muștră ! Da de cum te-ai îndurat
De or esi din casă afară τ . . . ; . . . La toți le-or fi de ocara,	Și prin străini ne-ai lăsat, Tot de chin și de necaz Și cu lacrimi pe obraz ; Ca noi cât om mai trai
De or intra de afară în casă La toți le-or fi de probază.	Nime nu ne-a milui ; Tot cu «du-te» și cu vină, Că la nime n'avem milă.

⁴⁾ Snidas, v. BXâxa; ol S' àrcô tou noi; ti) K6p,v; -/copîou TYJ; DX«y.=iaț (BXav.iaț, EtyM. M.) ou [iyr,jj.6Viûsi xai 'Af.ototD.rji:.

³⁾ Apollodori Bibi. III. 12. 3. 11; III. 12. 5. 1.

³⁾ Snidas v. BXâxa: v.ai ev 'AXs'avSpsîa 3i TlXoc-ci pXoixsvvôjj.-.ov, i ol à-'jllâ-f

tări. Calitățile lor fizice sunt remarcabile: un cap frumos dolichocefal cu o frunte Jată eșită înainte, ochi negri strălucitori și o gură bine formată. În fine, numele de Fclahl se mai aplică până în zilele noastre și la vechii locuitori ai Syriei de lângă cestele Mediteranei.

În Palestina, care înainte de invasiunea Ebreilor, era locuită de Pelasgii Ainorei, cărțile testamentului vechea ne amintesc pe un Balac sau Balacus, ca rege al Moabilor, de lângă muntele Abarimon (al Arimoniilor albi). O insulă de lângă colțul de sud al Indiei are la Petolcmeu numele de Balaca ¹⁾.

Polybiu amintesc în părțile de apus ale Peloponnesului, în Trifylia, un orașel cu numele de Bolax ²⁾, formă identică cu Bălăci, sate în România.

La Homer, numele de Πλάξ; ne mai apare și sub forma de Πλάξ; ³⁾, unde sunetul u reprezenta pe un digama colic și care se înlocuia uneori cu j3, cu și o ⁴⁾.

Adeseori, numele de Πλάξ; ne apare sub forma de Πλάξ; ⁵⁾, ce corespunde din punct de vedere al etimologiei la Vulacos. Localități, cu numele grecizat de Πλάξ; ni se prezintă în diferite ținuturi locuite în vechime de Pelasgi: în Thessalia, în Epir, în Arcadia etc.

În Chersonesus tauric (Crimea) exista de asemenea, încă înainte de timpurile lui Traian, un district cu numele de Πλάξ; (°). Un rege scythic din această localitate, contemporan al lui Mithridate cel Mare (131—63 a. Chr.), ne apare la autorii grecesci cu numele de Palacos ⁷⁾.

Formele grecesci de Πλάξ;, Πλάξ; și Palacos corespund din punct de vedere al etimologiei la Blacos, Blacia și Balacos. Grecii cei vechi schimbau adeseori sunetul (3 cu n. Ei diceau: *ρ.άXXsw* în loc de *ϛXXeiv* (n jaccé), TOTcA* în loc de (3aT£~v (a urca), 'Aφjrpaxia în loc de 'A[ij3pax.fa ⁸⁾ etc. Ptolemeu numesc insulele britanice Ilpenavcxi *vljvo*¹⁾, *ér* istoricul byzantin Chalcocondyla afectând și densul usul cel vechea grecesc, scrie *llôf-o>.vo*; în loc de BiySavoj.

Scythii, popor cu moravuri, cu instituții și credințe religioase pelasge, ne apar la autorii anticității sub două numiri etnice generale. «Cei vechi», scrie

¹⁾ Ptolemaci lib. VII. 4. 12.

²⁾ Polybii lib. IV. 77 și 80.

³⁾ Cf. Odyss. XIV. 204.

⁴⁾ Un munte din Bithynia se numea Olachas (Plin. XXX. 18). *)

Homeri I. II. 705. — Herodoti I. VIII. 85. — Apollod. Bibl. I. 9. 4. ⁶⁾

Plinii lib. IV. 26. 7: Taurorum civitas Πλάξ; a. *) Strabonis lib. VII. 4.

3. ¹⁾ Cf. Pherecydis *fragm.* 101. — Steph. Byz. v. 'Α^'M-M.

Pliniu, «au numit pe Scyți Aramei», adică Arămani; fără îndoială, acesta era numele lor național; *br* geograful Mêla ne spune, că aproape toate populațiile Scythiei au fost numite în general Belcae¹); o numire de origine străină și care corespunde la forma de «Belacae», orî «Balacae».

Despre așa numiții Arimphaei, cari locuiau «sub pîelele munților celor înalți ai Scythiei» (lîngă Carpați), mai aflăm la Herodot o importantă notiță etnografică, că oamenii aceștia, după cum spuneau Grecii, erau spaXaxpot²); un termen, care de fapt ne indică rasa sau familia acestui popor, dar care sub forma acesta mai avea în limba grecescă și înțelesul de: oameni fără per pe cap, adică pleșugî.

Un locuitoriu din Dacia este amintit pe o inscripțiune din Delos cu numele de Balacros³).

Cîin fiu al regelui Amynta III din Macedonia (392—368 a. Chr.) are de asemenea numele Balacros. Un alt Balacros, Macedonean, se afla în garda lui Alesandru cel Mare, și în fine un al treilea Balacros era comandantul trupelor sale usore⁴).

Pe arcul triumfal delà Susa, una din populațiile ligure, ce locuia în Alpi în de apus, în regatul lui Cottius, ne apare sub numele de Belaci⁵). Pe inscripțiunile delà Nicaea (Nizza), unde locuiau Deciani, mai aflăm numele de Velaccos și Velacusblaicius⁶); identice de altminterlea cu Belacus.

Aprîpe toate populațiile Gallic! meridionale erau cunoscute încă din timpurî forte obscure sub numele general de Volcae.

Pliniu amintesce lîngă gurile Rhodanului, în sulă Blascorum⁷), adică a Blascilor, numită de Ptolemeu în formă grecescă BÀaaxwv⁸).

În Hispania, o vechia gînte din provincia Tarraconicî purta numele de

*) McIne lib. III. 5: Scythici populi fere omnes in unum Belcae appellati. Cf. Pauly-Wissowa Real-Encycl. v. Belcae. — în regiunile Germanici de lîngă Scythia, Cesar amintesce pe Volcae, aceeași numire cu Belcae. (B. G. VI. 24: loca, circum Hercyniam silvam, Volcae Tectosages occupaverunt, atque ibi consederunt).

²) Herodotî lib. IV c. 23: oîr.eooot äittupsav o5f/Euw u^fiXâiv âvOpui^o'. XîŦojxevo'. siva¹, TtâvTeŦ îpaXaxpol . . . OuvOj.a Se acfa soŦ. 'O^p^rcaTot.

) P; iuly->Vissowa, Real-Encycl. v. Dacia.

*) Cf. Arriani De exp. lib. I. 29. 3, II. 12. 2; III. 12. 3.

⁶) C. I. L. voi. V. 7231. — Numirile de Bălaci și Bălăci le mai aflăm și astă-dî pe teritoriul Daciei vechî : Bălaci n. p. (Gorj), Bălăci c. (Teleorman), Bălăci cît. (Vâlcea).

») C. I. L. voi. V. 7845. 7888. 7897.

') Plinii lib. III. 79.

⁸) Flolomaei lib. II. 10. 9.

VI o qui). In Bactica aflăm o femeie cu numele de Cornelia Val la t a , ér în Asturia un Blecaenus alătura cu un Do ci us ¹⁾).

Numele Belacilor seu Blacilor ne măi apare sub diferite forme dialectale în părțile de nord ale Germaniei și ale G al l i e i .

în timpurile lui Carol cel Mare (797), întregă regiunea cuprinsă între Rhenul de jos și Elba forma doué provincii: una în partea de apus, numită Vest-falahi, alta în partea de răsărit, O o s t fala hi -), adecă F al ah i î de apus și de resărit.

O insulă de lângă gurile Rhenului era numită în evul de mijloc Walacra.

în Gallia Belgică, cuprinsă între râurile Sena, Rhcn si Marca de nord, populațiunea cea mai numerosă și mai puternică o formau în timpurile lui Cesar așa numiții B el l o va c i , la Strabo în doué manuscrise Balloaci ³⁾. Fără îndoie, că acești Bellovacii seu Balloaci aparțineau la aceeași familia cu B el a ciî din Alpi și cu Falahiî din părțile de resărit ale Rhenului de jos.

în fine, mai este de lipsă se amintim aici, ca pe unele monete, anteride dominațiunii romane, ce aii fost descoperite în regiunile Armorice, seu ale Galliei de nord-vest, aflăm numele VI a t o s ^{D)} și care în tot cașul este identic cu Vlacos.

în peninsula italică, numele Blacilor ne apare sub diferite forme, încă din timpuri forte vechi. Unele din numirile aceste se reduc la timpurile migrațiunilor pelasge, altele însă sunt introduse prin scrierile geografice ale autorilor grecesci. în acesta privință sunt memorabile cuvintele lui Pliniu : că simțesce o adeverată rușine se facă descrierea geografică și etnografică a Italiei după autorii grecesci ^{E)}).

La Dionysiu din Halicarnas, O bl ac us este numele unui Etrusc din Vol-sinii seu Vulsinii; un comandant vitez, care se distinsese în răsboiul eu Pyrrhus, faimosul rege al Epirului «).

Divus pater Fa l acer era o vechia divinitate romană, cu un cult particular. Marele preot se numia Flamen Falacer. Etimologia numelui se reduce în tot cașul la $\alpha\chi\alpha\pi\omega\iota$, de lângă munții cei înalți ai Scyfiiei, despre cane vorbesce Herodot, sila numele proprii de origine etnică, Balacros, ce le aflăm în Dacia și în Macedonia.

¹⁾ C. I. L. voi. II, nr. 6311. 1798. 2633.

²⁾ B. ilnzii Capitularia, Tom. I (Ed. 1687) p. 275.

³⁾ Strai). Geogr. (Ed. Didot) p. 173.

⁴⁾ Revue celtique, t. XII, 404. — Cf. ibid. t. XIV, 179.

⁵⁾ Plinii lib. III. 20. 8: Pudet a Graecis Italiae rationem mutuari.

⁶⁾ Dioiisii Hal. lib. XIX. 12.

Un vechi oraș etrusc se numea Felathri. O altă localitate numită Falacrinum, în formă grecisată Palacrinis (Tab. Peut.), se afla pe teritoriul Sabinilor.

Diferite alte triburi italice, ce aparțineau familiei vechi pelasge, purtau numele de : Volci în Lucania, Volsci în Lațiu ¹⁾ Volei, Vulci, Volsinii și Falisci în Etruria. Este o linie etnografică, care trecea din Italia de jos peste Lațiu și Etruria; de aci se prelungia la Belacil sau Velacii din Alpî, la Blascii de lângă gurile Rhodanului, la așa numiții Volcae din Gallia meridională, la Falahii de lângă Rhen și la Bellovacii sau Balloacii de lângă Marea de nord.

Mal rernâne acum se ne ocupăm aici cu originea și semnificațiunea etnică a numelui familiar Flaccus, pe care-l întâmpinăm adese ori, în Italia și în diferite provincii ale imperiului roman.

De fapt, Flaccus, ca nume de familie, este numai o simplă formă literară în loc de VIacus. În vechea limbă latină, sunetul *v* se schimba adese ori cu *f*; ast-fel aflăm Folcatius și Volcatius, falvae și valvae, Felathri la Etrusci și Volaterra la Romani, patria natală a celebrului poet satiric Aulus Persius Flaccus.

În nici un caz, etimologia acestui nume familiar nu se poate reduce la cuvântul latin flaccus, «om cu urechile blegoșate» (auribus flaccis), cum au cercat se ni-l esplice o parte din autorii romani.

Una din familiile cele mai numeroase și mai ilustre ale Romei a fost gintea numită Cornelia, din care a ieșit un număr însemnat de bărbați mari, cari au înălțat gloria poporului roman și între cari cel mai celebrii au fost Scipionii. Unele ramuri ale acestei familii purtau conumele de Blasio, Flaccus, Balbus, Barbatius, Dolabella, Lentuius, Lupus, Mammula, Maluginensis, Merula, Niger, Cethegus, Corculus, Crus, Rufus, Rufinus, Sisenna, Sylla, Vatia etc. Numele de Blasio și Flaccus sunt amândouă sinonime și amândouă identice cu Vlacus²⁾. Multe secole, Corneliu patrician! ținură sărbătorile lor particulare tradiționale; el mai

¹⁾ În limba Volscilor, numiți odată Volosci și Volusci, aflăm formele: vinu în loc de vino (*all.*) și fâșia în loc de faciati, unde guturalul *c* (*k*) a trecut în consonantă sibilantă și finalul *t*, litera caracteristică a persoanei a treia, a dispărut. (Corssen, De Volscorum lingua, p. 1. 48. 50).

²⁾ În limba Slavilor din peninsula balcanică, Românii sunt numiți Vlasi. — La Anonymus Belae reg. notarius, Blacii din Transilvania încă sunt numiți Blacii (cap. 25: terre illius [ultrasilvane]... homines essent. ... blasii et sclavi). — Cf. Parci(5, Voc. illir.-ital. (Zara, 1858): Vlasë, giovine vallaco.

păstrase încă până în timpurile Iu! Cicero ritul cel vechi de înmormântare, ca se așede în sânul pământului, sau se înhumeze, corpurile celor decedați, punând dinaintea mormintelor înscriciunea: «Hic situs est» (Aici odihnesc). Dictatorul Sylla a fost cel de întâiu din acesta familia, care, după cum scrie Cicero, a dispus, ca corpul său se fie ars în foc, temându-se ca inimizii să nu-l desmormenteze și risipescă osemintele, după cum făcuse densul cu rămășițele lui Caiu Mariu. În ce privește pe Cornelii Cethegii, aceștia au arătat tot-de-una un despreț pentru tunica greco-romană, pe care nu a purtat-o nici un membru al acestei familii. În țera Făgărașului mai există și astăzi vechile familii boieresci, ce poartă numele: Cornea, Balbu, Barbu, Bărbat, Lé n c u i, Lupul, M ă m u l e a, Mărginean, Negrea, Cotigă, Cocoră, Cârșă (Cârjă)¹⁾, Roșu, Sesarmă, S i l e a, Bâția²⁾. În comuna Boteni de lângă Câmpulung aflăm și familia Dolbea, care în munții de apus ai Transilvaniei, familia Mălăgeanu³⁾; aceleași nume cu Dolabella și Maluginensis.

Gineta Cornelia, care făcea parte din minores gentes, sau din cele aședate mai târziu în Roma⁴⁾, a fost considerată și în timpul imperiului ca un neam străin, care nu se asimilase încă cu moravurile, cu obiceiurile și credințele religioase ale celorlalți familii vechi romane.

Poetul Juvenal, care trăise în timpul lui Domitian, ne înfățișezi! pe Cornelia, mama Gracchilor, ca o femeie superbă, ce desprețuia pe Latini, asemănând-o cu Niobe, care se considera mai nobilă decât ginta Latonei

¹⁾ Cei vechi derivau numele familiei Scipio de la cuvântul scipio (ay.-iuv), baston lung al unei persoane însemnate, sceptru (Isid. Orig. XVIII. 2. 5). Cu înțelesul acesta, numele de Scipio este sinonim cu numele familiei boieresci din Țara Făgărașului Cârșă=Cârjă (m l. rom. cârjă, baston al unui om avut, sau înalt demnitarii!: ctim. yp'j-z'av [o/Yjiupov] la Homer). Se poate, că aceeași însemnare a avut-o la început numele familiei Crus (din ginta Cornelia), pe care cei vechi nu l-au putut scrie. În limba franceză, crosse, cârjă

²⁾ Despre familiile boieresci ale Făgărașului se vede publicaiunea noastră, Monumente p. i s t. Ț. Făgărașului, București, 1885, și Revista crit.-lit. I. p. 477 s'cqq.

³⁾ Cf. Alessandrescu, Diet, geogr. Muscel, p. 43.—Frâncu, Molii, p. 118.

⁴⁾ Ginta Cornelia, forma, după cum vedem, o grupă socială compusă din mai multe familii patriciene și plebice, cari nu derivau de la unul și același strămoș comun; cari erau însă unite între denses prin tradițiune, prin moravuri, prin obiceiuri, prin credințe religioase și origine geografică comună, și cari tute recunosceau superioritatea, er la început, du sigur, și autoritatea militară a familiei Cornelia. — Cu 8 a Cornelia se mai afla în relațiune familiare apropiate și ginta Aemilia, din care Un ram Purta conumele de Barbu. Notăm aici, că în Țara Făgărașului, în comuna Boteni, unde se află legăna familiei boieresci Cornea, mai există și astăzi familia boierescă Mălăgeanu, și care pe la a. 1711 avea un ram cu numele de Barbu Mălăgeanu.

și-î dice : sē-sī ice pe Annibal al sēu, se ice pe Syphax, regele cel învins al Numidiei, pe care Scipio l'a dus a prisioneriti la Roma, sē-sī ice în fine tdtă Carthagcna (înțelege aici familia sa) și se migreze ').

în altă satiră a sa, în contra nobilimii istorice, Juvenal face alusiunc la familiile patriciane din Roma, cari i-sî reduceau originea lor la triburile cele rēsboinice ale Titanilor din regatul lui Atlas și la fratele acestuia Prometheu.

Putem ast-fel presupune, că gintea Cornelia cu ramurile sale Flaccus și Blasio — inai ales însă după gruparea familielor din can era compusă — aparține la trunchiul cel vechiū pelasg, din nordul Dunării de jos, si în particular nobilimii din Dacia.

Cu această ocasiune vom face aici amintire si de un P u b l i u Corneliu, originar din Dacia.

La a. 260, împăratul Valerian cade în captivitatea Perșilor. In diferite părți ale împăratului se ridică o mulțime de concurenți, cari voiau se dispute fiului seu, lui Gallien, purpura, tronul și imperiul. Unul din acești competitori a fost Regalian (s. Regillian), născut în Dacia traiană, și care pretindea, că se trage din familia regală a Daciei ²⁾.

în timpul domniei lui Valerian, Regalian fusese comandant general (duce) peste trupele romane din Illyria; el bătuse în război rânduiri pe Sarmaci lazgi și recucerise aproape de nou Illyria pentru imperiul roman. Esistă o scrisorc, pe care împăratul Claudiu, pe când se afla în viață privată, o adresase lui Regalian si în care i dice : că este o fericire pentru imperiul roman, că are un bărbat atât de expert în lucrurile militare, cum este densul, și că ar fi demn de triumf, dacă ar mal esista timpurile vechi, în general, Regalian era considerat în armata imperiului ca un bărbat cu talente escelente militari și demn pentru tronul imperiului. Trupele din Mesia, la care aparțineau în timpurile aceste si părțile de sud-ost ale Daciei, proclamară pe la a. 263 pe Regalian ca împărat; însă el a fost ucis de Roxolan în înțelegere cu trupele romane, cari se temeau de crudimile lui Gallien.

De la acest Regalian esista câte-va monete de argint, ce ne înfățișeză pe avers tipul împăratului cu corona de rade pe cap și cu inscripțiunea : *IMF(erator) C. ³⁾ PfuMus) C(ornelius) REGALIAN VS (s. REGALIAN V) AVGFustus) ')*.

¹⁾ *Jnrcnnlis* Sat. VI. 169—170: Toile (Cornelia, mater Gracchorum) tuum -----Annibalem, victumque Syphacem In castris, et cum tota Carthagine migra.

²⁾ T. Follio, XXX tyr. 9: *Regillianus* . . . gentis Daciae, Deccbali ipsius, ut fertur, affinis. —La Câmpulung (mah. Marcușca) esista pe la a. 1850 familia Rēghiloiū.

³⁾ Aici lit. *C* pote ave diferite semnificațiuni, de Cacsar, Caius și C n acuș.

⁴⁾ *J Lckhel*, Doctr. num. VII. 461. — Arch .-epigr. Mitth. XVI. 239.

Unele esetnplare din aceste monete ne înfățișează pe revers figura deul Apollo-Sorele cu legenda : *ORIENS AVG(ustus)*; de unde vedem, că Regalian voia se formeze din provinciile romane de răsărit, delà Adriatică și până la frontierele Persiei, delà Carpați până la cataractele Nilului^J), un imperiu deosebit al Orientului, alătura cu imperiul provinciilor de apus, unde se ridicase alți pretendenți. Gallien însă, după ce învinse pe toți competitorii săi, bătu unele monete, pe cari puse inscripțiunea : *restitutor Orientis* (recuceritorul Orientului).

Regalian este în tot cașul un nume latinisât, însă, reține în mare parte o enigmă istorică, pentru ce Regalian, acest reprezentant al vechii familii regale din Dacia, se asociase la ginta Cornelia din Roma.

În tot cașul, nu se poate contesta, că existau în Dacia ore cari tradițiunî vechi și credințe nouă, că imperiul roman își datorește în mare parte succesele sale strălucite, poate chiar și începuturile sale, elementului energetic dac.

Cu 42 ani după proclamarea lui Regalian ca împărat al Orientului, tronul imperiului roman trece la Galeriu Maximian, un bărbat escelent în arta militară, plin de curagiu și superb. Mama sa a fost originară din părțile de dincoace ale Dunării. Când Carpii începură se devasteze ținuturile Daciei vechi, densa trecu peste Dunăre și fugi în Dacia nouă -).

Galeriu distingându-se în continuu prin virtuțile sale militare, trecu repede prin toate gradele, împăratul Diocletian i conferi titlul de Cesar și-i dăde comandamentul general peste trupele din Illyria și Thracia, apoi i-l făcu ginere al seu. În a. 296, Galeriu fu însărcinat cu războiul în contra Perșilor ; densul strânse o armată puternică din Illyria și Mesia, întâmpină pe Narse, regele Perșilor, în Armenia mare, i-l respinse dincolo de frontierele imperiului și-i luă o pradă imensă. După ce învinse însă pe Narsc, scrie Lactanțiu, el devenise și mai ambițios ; el voia acum se fie considerat și numit pe față ca fiu al lui Marte și ca un alt Romul³). Apoi, îndată ce luă titlul de împărat (după abdicarea lui Diocletian), el se declară pe față elinimic al numelui roman și voia se schimbe și titlul oficial, ca se nu se mai numescă imperiu roman, ci imperiu dacic⁴).

¹) Regalianu era considerat ca unul: qui a rcp. defecit. (Pollio, Claudiu, c. 7).

²) Lactantius, De morte pers. c. 9: Mater eius Transdanubiana infestantibus Carpis in Daciam novam transjecto amne confugerat...

³) Lactantius, ibid. c. 9: Exinde insolentissime agere coepit, ut ex Marte se procreatum et vederi et dici vellet, tamquam alterum Romulum.

⁴) Lactantius, ibid. c. 27: Olim quidem ille (Galerius Maximianus) ut nomen imperatoris acceperat, hostem se Romani nominis erat professus, cuius titulum imitari volebat, ut non Romanum imperium, sed Dacicum cognominaretur.

Continuăm a ne ocupa aici cu terminul etnic Flaccus în loc VI ac us.

Cruciații din a doua jumătate a sec. XII-lea laudă avuțiile regiunii numite Flachia, care nu era departe de Thessalonică ¹⁾).

Dominicus Marius Niger numește pe păstorii vlachî, din peninsula muntelui Athos, Fiaci ²⁾; într'un document latin al jucl. din Brașov, de la a. 1534, mai aflăm și forma de «flaccice» în loc de «vlachice» ³⁾; urme evidente despre un usvechiu, ce a existat în limba latină, de a scrie Flaccus înloc de Vlacus.

În tradițiunile preistorice, Flaciî sau Vlaciî din nordul Dunării de jos ne mai apar și sub numele de Feaci (<Î>ataxs;, <Î>a{yjxe;).

Homer în *Odysea* sa ⁴⁾ ne vorbește despre un popor numit Feaci, care locuiau în o insulă depărtată, Scheria; una și aceeași cu insula cea frumoasă din Adriatică, Veglia, numită în timpurile romane Curice și Corcyra ⁵⁾.

Acești Feaci, ne spune autorul *Odyseei*, locuise mai înainte ev sop'jj/opw Tișpef-fl, în t e r a cea lată Hyp cri a (s. De dincolo), lângă Cyclopiî cel superbi ⁶⁾. Însă neliniștiți în continuu din partea acestora, ei emigrară și se stabiliră în insula Scheria, unde deveniră apoi navigatori celebri. y. , După tipul, după moravurile și obiceiurile lor, Feacii aparțineau familiei pelasge din părțile de răsărit ale Europei. Homer ne înfățișează pe Feaci ca un popor de eroi. Ei aveau doisprezece dușmani (^yrjTops;, voivod!), peste cari era mai mare regele Alcinou (Alcinou ?); ei aveau un for, séu loc comun de adunare consiliul intim al regelui i-1 formau cel mai de frunte din betrânii s;); cî adorau cu deosebire pe Hermès și credeau în sortea omului, cum i-au destinat-o ursitele; aveau o aversiune în contra străinilor, erau însă miloși; compătimeau pe cel nefericit, pe cari valurile mării i aruncau la țermuri și le da tot ajutorul spre a se întorce erăși în patria lor. Femeile lor erau măiestre în arta de țesut și de cusut, în sala de consiliu a lui Alcinou,

¹⁾ Ausberti Exped. Friderici I imp. (éd. Tauschinski et Pangel): Fridericus Advocatus de Berge — invasit regionem opulentam, Flachiam dictam, non multum a Thessalonica distantem.

²⁾ Dominicus Marins Niger, *Comm. Geographiac* (Ed. 1557) lib. 11: item Antigonea Psaphara cognomine, cuius nunc ager a pastoribus vicatim habitatus, quos Morias, sive Fiaci a se o s appellant (Tomaschck, *Zur Kunde d. Ilacmus-Halbinscl*, c. 4).

³⁾ Deiusușiflmi, *Documente p. ist. Românilor* Vol. II. 4. 65.

⁴⁾ *Hoincri Odyss.* VI v. 4 seqq.

⁵⁾ *Caesaris B. C.* lib. III. 10. — Cf. *C. I. L.* vol. III, p. 398.

⁶⁾ Téra Cyclopilor era Dacia. (A se vedé pag. 464). — Imp. Maximin cel bătrân (a. 235), al cărui părinți au fost originari din Dacia traiană — un om aspru, superb, desprețuitor și, după cum scrie J. Capitolin, iubit numai de Geți, ca concetățian al lor — mai era numit în mod ironic și Cyclop, Typhon și Gyges, adică om din neamul Cyclopilor și al Titanilor (J. Capitolinus, *Maximini duo*, c. 1--8).

jur împrejurul paraților, se aflau suspendate diterite țesături și haine de ceremonie (culmi). În palatul regelui Alcinou, putea orî cine se între, fără să aștepte la ușă. Regina Feacilor ședea de regulă lângă vatra focului depănând la torțurî de lână roșia. Un străin, care intra în casă, lua loc lângă vatra focului; ér dacă era din ceî mal de frunte, era invitat se seda pe scaun. La ospțele Feacilor se cântau laudele bărbaților renumiți. Petrecerile tinerimiî erau lupțele, jocul și alergările. Feaciî aveau lângă curțile lor grădinî mari eu peri, cu men, smochini, olivî, vițe de via și cu tot felul de fructe; ér în partea estremă a grădinilor erau straturile pentru legume. Este aceeași civilizațiune, același mod de vieță domestică, aceeași organizare politică și militară, care a existat, si în parte mai există și astă-dî la poporul român de la Carpați. Numele de Feaci (<î>ataxeç) este identic cu Flacci séu FI a ci; derivă însă din formele de Balaci = Falaci eu trecerea sufisuluî *ac* în *iac*¹} și cu disparițiunea lui / ²).

În epoca romană, populațiunile din părțile meridionale ale Daciei ne mai apar și sub numele de Bastarnae și Basternae.

Pentru prima oră, numele acesta se ivesce în istoria pe la a. 182 a. Chr.

Locuințele Bastarnilor se aflau pe țărmurile de nord al Dunăriî. Liviu ne spune, că Bastarniî erau vecini cu Thraciî și cu Scordisciî ³), adecă se întindeau pe lângă cursul Dunării, delă Marea neagră până în regiunile Panoniei de sud. De asemenea ne spune Dio, că Bastarniî se aflau în față cu provincia Mesieî *). Lângă Dunărea de jos i amintesc și Ovidiu ⁵).

Bastarniî formau un popor numeros și răsboinic; ei dispuneau de o forță mare în călărime și pedestrime.

Pe la a. 182 a. Chr., Filip din Macedonia ceruse ajutoriul Bastarnilor în contra Romanilor și planul seu era: că după ce va estermina pe Dardanî, înimiciî Macedonenilor, se trimită pe Bastarnî ca se devasteze Italia ^o).

Pe tabula Peutingeriană, Bastarniî ne apar sub numele de B l a s t a r n i ⁷). În cosmografia lui Iuliu Honoriu, ei sunt numiți si Uasternae = Vasternac ⁸).

¹) Ca în rom. Poliac, ital. Polacco, germ. Palak.

²) Ca în limba italiană: *bestemmia*, lat. *blasphemia*; mai *pensieri*, tai cose, în loc de *malitali*; rom. *aiu*, lat. *alium*.

³) Livii iib. XLI. 19. — Cf. Strabo, Vit. 3. 2.

<) **UlonisCassilib. LI.** c. 23.—La Steph. Byz.: v. *Bastipva*; sOvoc (*mt̃ t̃h^h^ov olxouv*).

⁴) **Oviilll** Trist. II. 1. 197.

⁵) Lirli lib. XL. 57.

; La Tacit și PHniu ne apar sub numele de Bastarnî si locuitorii Daciei din Pîrțile despre Germania.

⁷) Riese, Geogr. lat. min. p. 40. 84.

Sunt forme dialectale, mai mult sau mai puțin alterate, ale numelui «BlacI»¹⁾.

Terminul de *Blastarni*—ori *Blasterni*, cu *e* în silaba a doua, după analogia *Basternae* — este variantă cea mai puțin coruptă, și care corespunde la forma de *Blasca(n)ni*, *Blasce(n)ni* (rom. *Vlăscani*, *Vlăsceni*) după cum corespunde *Blachernae* la *Blachennae* = *Blaccnac*²⁾.

În limba populațiilor slave din peninsula balcanică, *Terra* românească se numește *Vlaska zemlia*; un district al României, din părțile de lângă Dunăre mai are și astăzi numele de *Vlașca*; este o tradiție română ne spune, că omenii de la munte dicau celor de la vale *Vlăsceni*³⁾.

Mama mare a deilor, *Μητρὶς Ἰἄσκειᾶ* { séu /; ex *HXaxca*, *), mai era numită, după cum scrie *Pausania*, și *Ἰχάστρις* [*.nfayjp*⁵⁾], adică *Mater Plastena* = *Blastena*, nume identic cu *Blascna seu Via seena*.

Înainte de a încheia această recenziune, despre formele numelui «Blac» în antichitate, mai este de lipsă să facem amintire aici de epitetele de *bellax* și *bellaces*, pe care unii autori latini, le au întrebuințat cu intenție anumită, spre a indica caracterele etnice ale unor populații barbare de origine pelasgă.

Astfel aflăm la *Priscian* numirile de: *Sarmata bellax*, *Germani bellaces* și *Pannonii bellaces*⁶⁾. Același termen îl întrebuințează poetul epic *Lucan* pentru locuitorii din insula *Curicta* (*Veglia*), sub forma de «*bellaci genți Curictum*⁷⁾».

În antichitate, aproape toate populațiile scythe, după cum ne spune *Mela*, erau cunoscute sub numele de *Belcae*. Aceeași numire ne apare la *Priscian* sub forma de *Sarmata bellax*. Pe teritoriul Germaniei între *Rhen* și *Elba* exista două grupe însemnate de *Falahi*. La *Priscian* aflăm pe *Germani bellaces*. Cele mai vechi cronici ale Ungariei fac amintire de *Blacil* din *Pannonia*⁸⁾ este *Priscian* vorbește de *Pannonii bellaces*. Fără îndoială, că epitetele de «*bellax*» și «*bellaces*», în textele de mai sus, ne indică, nu numai

¹⁾ Despre naționalitatea *Bastarnilor* a se vedea mai sus. p. 766.

²⁾ *Blachernae*, partea *Constantinopolului* din lângă *Cornul de aur*, unde se afla un palat luxos al împăraților byzantini. — Formă analogă, rotacisată. *Perpenna* și *Perperna*

⁴⁾ *Cest. i. s. t.* Răspunsuri. Comuna *Préjba*, jud. *Vlașca*.

^{*}) *C. I. G.* 3657.

^{»)} *P. iusanine Descr. Gr. lib. V.* 13. 7.

⁶⁾ *Prisciani Descr. Orb. v.* 274. 294. 314.

⁷⁾ *Lucan Phars. IV.* 406. — Despre *Vlachi* sau *Românii* din ins. *Veglia* vede *Miklosich, Wand. d. Rum. p.* 4.

⁸⁾ *Anonym. Belae reg. not. c.* 9. — *Simon (Ie Kezn, Chron. Hung. 3.* 4.

iracterul marțial al Sarmaților, al Germanilor (Herminonilor) și Pannonilor, dar tot-o-dată și rasa seu naționalitatea lor antică.

O alusiune la numele de Valacî al Ligurilor, din Italia de sus, o aflăm la poligraful roman Nigidiu Figul, care trăise pe la a. 59 a. Chr.

Liguriî din Alpî și din Apeninî, cari până în timpurile lui August mai curtau plete lungi și erau numiți Capillati și Comați, ne apar la Nigidiu Figul cu epitetul de fallaces¹⁾, cu tote că acești Liguriî, dupe cum scrie Diodor Șicul, duceau o vieță fdrte grea; erau dmenî sëraci, însă laborioși. Este afară de orî ce îndoielă, că prin terminul de «fallaccs», aplicat la Liguriî, Nigidiu Figul ne indică, sub o formă muscădre, numele lor etnic de Belaci²⁾, care, nu seim cum, ajunsese încă din timpuri forte obscure se fie o espresiune de dispreț pentru populațiunile pastorale pelasge.

26. *Leges Bellagines. Le.r antiqia Valachorum.*

•

I

Ne-am ocupat în capitulul precedent cu vechimea și cu estensiunea geografică a numelui Blac până în timpurile homerice.

Rernâne acum se vorbim de o colecțiune vechia de legi aie Daciei, cunoscută în sec. VI-lea al erei creștine sub numele de Leges Bellagines; o denumire, care, sub forma acesta, ne indică numele Belacilor seu Blacilor din Dacia.

După tote tradițiunile istorice, ce ne-au rCmas, legile cele mai vcchi, cari au guvernat societatea omenescă, nu fost de origine pelasgă.

În particular însă, primele începuturi ale istorici dreptului și legislațiunii se reduc la regiunile de nord ale Dunării de jos.

Homer ne înfățișcă populațiunile pelasge din părțile de nord ale Thraciei, pe Mysî, pe Scyfi și pe Abil, ca cei mai drepi omni de pe fața pământului, Sixaiéiaioi àvOpuTroi³⁾.

Același caracter moral i-l atribue populațiunilor barbare din părțile de meclănopte și geograful Strabo, când ne spune, că Grecii, cari au trăit înainte de timpurile sale, au judecat pe Scyfi cei vechi tot ast-fel, după cum i înfățișcă și Homer; că în timpurile vechi era o credință generală, că Nomadii, cari

¹⁾ Nig. Figulus: Ligures.... fallaces. (Micali, Italia av. il dom. d. Romani, t. I [1826] p. 89).

²⁾ A se vede pag. 855.

³⁾ **Humori** II. XIII. v. 6—7.

locuiau mai depărtați de cei alaltî dmenî, erau cei mai dreptî dintre toți ¹⁾.

Plato (sec. V—IV a. Chr.) amintesc de legea Scyților, o twv XxuOûiv vo|A.o£, care conținea dispozițiunî cu privire la instrucțiunea militară ²⁾; 6r Clearch din Soios ne spune, că Scytiî au iost cei de ântâiu, cari se au folosit de legi comune ³⁾.

în fine Herodot scrie, că Geții erau omenii cei mai viteji, dar tot-o-dată si cei mai j u s ț î dintre toți locuitorii Thraciei ⁴⁾.

Codificațiunea cea maî vechia de legî a lumii ante-homerice, despre care ne vorbesc tradițiunile gréco-romane, a esistat în părțile de nord ale Dunării de jos; în o regiune, care începând din timpurile primitive ale istoriei ne apare succesiv sub diferite numiri geografice, ca: Gaea (Terra) în legendele Titanilor; țera Arimilor (siv 'Apitoie, Inarime), țera Hyperboreilor (iv TzspSo-péo:ç); țera, peste care domnise titanul Atlas ; regiunile dincolo de Oceânos potamos (Istru); părțile extreme ale lumii vechî (~a es^aia), liyperia (țera de dincolo), Hesperia, țera Cyclopilor (IvjxXcî>7:wv yara), Aetheria, Munții cei înalți (Oupsa; jj,axpa), Munții Ripel (T?. T:~aoa oprj); în fine Scyția și Scyția «mama ferului», fiind-că populațiunile din nordul Dunării de jos adese ori au fost considerate numai ca un ram din familia cea mare a Scyților.

În regatul lui Atlas, care domnise peste Hyperboreiî din nordul Thraciei, au esistat, după cum scrie Plato, cele mai vechî legi de origine divină, scrise cu litere pe o columnă de aramă ⁵⁾.

însă o mare parte din autorii vechimiî atribuiiau redactarea acestor Icgî lui Hermes (Annis al Daciei, se"ii Armes al Scyției), care ținuse în căsătoria pe Maia, fica lui Atlas.

Hermes, după tradițiunile anticității, a fost secretariul deilor din Olympul cel vechiu, în particular secretariul lui Saturn, si era considerat ca întemeiătorul tuturor instituțiunilor sociale, politice și religioase, ca dascălul și măiestrul tuturor sciințelor și al artelor, în deosebi se spunea despre Hermes, că densul a scris din ordinul divinității supreme legile, ce au fost destinate se

¹⁾ **Strabouis** Geogr. 1. VII. 3. 8—9. — Cf. P i n i u (IV, 26,11; VI, 14, 2—3). — Iesscl, De rcb. Get. p. 40: inde a primis historiae temporibus gentes septentrionales sanctas, justas, pacificas esse habitas.

²⁾ **Plutonis** Leges VII. (ed. Didot, vol. II. 370).

³⁾ **Clearchi** Sol. fragm. 8: Mōvov Si vijio'.ç xoivojç upwtov eQv&; ?-/p'< \-j.~s to SxuOor (Fragm. Hist. gr. II. 306).

⁴⁾ **Herodotus** lib. IV. 93: o i Se Téta: .. Qp-rjtv.uw tovtst àvSp'CW-aTo: xal S-v-aiita-oi.

⁵⁾ **Platoul** Critias (ed. Didot, II. 259): A ț ô vd|j.ot aitoit; (IIOssiiûvJ naplicuxs x al YP*i"i"

onducă guvernul tuturor ființelor vii. Cărțile lui Hermes conțineau o serie astă de precepte morale, religioase, politice și civile; se mai ocupau cu astro-ornia, cosmografia, geografia, medicina și cu tîr.e invențiunile sciințelor ').

în timpurile aceste, dominațiunea rasei pelasge se estinsese departe, și l oile din regatul lui Atlas, seu legile lui Hermes, emanate în numele di-vinității, devenise universale pentru tote ținuturile locuite de Pelasgî.

Acesta codificațiune, după care se conducea guvernarea lumii vechi, portă la Hesiod numele de lege arhaică, v<îjio; <*px^a-°S²)î^{la} Sophocle legi arhaic e, *apyaioi* vî{ioi⁸); la Eschyl «lege divină», vîjio; Oswv⁴); ér la Ovidiu *sacrata jura parentum și jura sacerrima*⁵).

Despre legile cele vechi ale Daciei face amintire și Aristotele (sec. IV a. Chr).

Agathyrșii — cari locuiau lângă rîul Maris în Transilvania — scrie Ari-stotele aveau obiceiul se cînte legile lor ; și densul se întrebă cu acesta ocaziune, dacă nu cumva usul acesta particular al Agathyrșilor a fost introdus, pentru ca legile se nu fie uitate ? °).

Acesta datină, de a cînta legile divine ca imne, are caracterele vieței re-ligidse arhaice.

După cum scrie Hesiod, muselé seú cântărețele cele vestite, ce locuiau pe Olympul de lângă Oceanos potamos, cântau cu voce plăcută la palatul lui Joe și la ospețele deilor faptele 6menilor viteji, luptele Giganților și legile tuturor popdrelor, (iéXzovTa: ^âvtuv VCJAOD; ⁷).

Cu migrațiunile triburilor pelasge către părțile de apus ale Europei, legile cele divine din nordul Dunării de jos trecură și în peninsula Apeninilor și a Pyreneilor.

Saturn, fratele lui Atlas ⁸), — care după Hesiod și Diodor, domnise la înce-put lângă Oceanos potamos, seu Istru °) — fiind alungat din imperiul sen, trecu în Italia și aici introduse aceleași legi și instituțiunl, can esistase și în patria sa cea vechia ¹⁰).

¹) Diodori lib. I. 16; 43, 6; V. 73, 1. - I'liionis Ilybii fr. 2.

²) Hesiodi fragm. 193.

³) Sophodls Oed. Col. v. 1382.

⁴) Aeschyl Eum. 172.

⁶) Ovidii Heroid. 9. 159; Met. X. 340.

⁷) Aristotelis Probi. Sect. XIX. 28: A ia ti yojiot *«Xo5vtnt o3t ^Souc-v;... «»3Ksp «v •^r^âpsoi? fn tîcuOăsîv?') Hesiodî Theog. v. 66. ⁸) Diodori Sic. Iii. 60. ') Hesiodi Op. v. 369. Idem, Theog. v. 695.— Diodori lib. III 56. 60.

>rg, Aen, VIII. 319 seqq.: Primus ab aethero venit Saturnus Olympo, Is genus ocie acdispersummontibusaltisComposuit legesque dedi t.- **Macrob.** Sat. VII. 17.

în Hispania, aflăm de asemenea urmele acestei legislații arhaice. Turditanii sau Turduli, care emigrase în timpuri depărtate, din regiunile de apus ale Transilvaniei (p. 697), aveau, după cum scrie Strabo, o colecție de legi scrise în versuri, vechi după cum spuneau denși, de 6000 ani *). Acesta dată, care se întemeia, fără îndoială, pe o veche cronologia a preoților iberici, corespunde aproximativ la epoca, în care trăise Saturn, Atlas și Hermes.

Legile Turditanilor erau în tot cașul tradiționale, și ele nu puteau fi diferite de legile cele sfinte ale anticității pelasge, pe care Plesiod le numește «universale» și «arhaice».

Despre colecțiunea cea veche de legi a Daciei amintesc și episcopul got, Iornande, din sec. VI, născut și crescut în Mesia de jos.

Istoricul got însă atribuie redacțiunea acestui codice de legi lui Deceneu (Decianul), care pusese baza instituțiilor politice și religioase ale Daciei, și care în tot cașul se vede a fi identic cu Dokius filius Caeli ²⁾, adică Saturn.

Reproducem aici cuvintele lui Iornande :

«Acest Deceneu, fiind un bărbat forte învețat în științele filosofice, introduse la Geți o disciplină, morală, ca ast-fel să îmblândească moravurile lor cele barbare; el îi înveță se cunoscă regulele cele neștrămutate ale lumii fizice, făcându-și se trăiescă amăsurat ordinii de lucruri stabilite de natură, și după legile lor proprii, pe cari le au scrise până în zilele noastre și le numesc Leges Bellagines; el i-a învățat se știe deosebi lucrurile adevărate de cele neadevărate (logica), și ast-fel i-a făcut superiori altor popore în privința judecării lucrurilor, îndemnându-i tot-o-dată se-și petrecea viața în fapte bune ; el i-a învățat sa cunoscă secretele astronomiei, le a explicat cele 12 semne ale zodiacului, și în particular, cum trec planetele prin semnele aceste, cum crește și scade luna, cum se numesc cele 344 stele și prin ce semne anume trec ele, când răsare și când apune ; apoi el a ales din tinerii cei mai nobili, pe cei mai deștepți, îi înveță teologia, riturile și ceremoniile cum se venerază anumite divinități și cum să facă serviciul religios în temple; din aceștia apoi le făcea preoți, cărora le dădea numele de pileați ³⁾).

¹⁾ Strabonlg 1. III 1. 6: οοιο; (ΤουπίουΧοι) . . . v.al rr,τ KaXa'.Sτ nv'r,i).r.î r/ou3i oiy,"ff>âlj.-lj.ata xal TwrjuaTa xai vo^au; Eii.lj.ÉtpouÉ Eτ/v.ioy/.X'.ojv stow, ūa ffj.^:

²⁾ Plinii lib. VII. 57. 4.

³⁾ Joruancls Get. orig. c. 11: Qui (Diceneus) . . . omnem pene philosophiam eos instruxit; erat enim huius rei magister peritus. Nara ethicam eos erudit, ut barbaricos mores ab eis compesceret : physicam tradeis naturaliter propriis legibus

După cum vedem, lornande, ne vorbesce aici despre același sistem vast de științe umane și divine, despre același complex de legi morale, religioase, politice și civile din nordul Dunării de jos, pe cari cu mult înainte de densul, autorii greci și romani le atribuiau lui Hermes.

Mai notăm în fine, că Stephan Byzantinul *) și Eustathiu din Thessalonica ²⁾ fac de asemenea amintire de legile matrimoniale și f c ț i a l e ale Geților (No^oi TSTWV, Nėj.to;

II

Pe acesta codificațiune arhaică de legi din nordul Thraciei, care în diferite epoce figură ca legi ale Atlanților sau Hyperboreilor, ale Scyților, Agathyrșilor și Geților, s'a întemeiat și vechia legislațiune grecescă ³⁾.

Cea de întâiu compilațiune de legi a Eladei a fost a orașului Sparta din Pelopones, făcută de Lycurg în sec. IX a. Chr.

Spartanii, scrie Herodot, au fost singurii din toți locuitorii Greciei, cari aveau legile cele mai rele; din care cauză Lycurg, membru al familiei regale, se hotărî se introducă în patria sa un sistem de legi mai bune. Pentru scopul acesta, densul consultă oraculul delà Delphi, fiind-că în timpurile mai vechi, ori ce legislațiune avea trebuință de scutul religiunii. Pythia s'eu preotesa lui Apollo delà Delphi, după cum spuneau unii din istoricii vecini, a comunicat apoi lui Lycurg legile și institutiunile de organizare, de cari se foloseau Spartanii și în timpurile lui Herodot *).

În aceasta privință, filosoful creștin Clemente Alexandrinul scrie, că Lycurg mergând adese ori la oraculul lui Apollo delà Delphi a învățat delà acesta legile; același fapt îl menționează Plato, Aristotele și Ephor ⁴⁾).

Oraculul de la Delphi, după cum se știe, a fost întemeiat de Hyperborei ⁵⁾,

vivere fecit, quas usque nunc conscriptas Bellagines nuncupant: logicam instruens, eosque rationis supra caeteras gentes fecit expertes omnemque astronomiam contemplari eclocuit Eicgit et eis tunc nobilissimos prudentiores viros, quos theologiam instruens fecitque sacerdotes nomen illis Pileatorum contradens.

) Stepliani Byz. v. FETI..

¹⁾ Eustathii Comm. ad Dionys. 304.

²⁾ Legislațiunea lui Minos, care după tradițiunile vechi, domniște peste Creta, încă avea un caracter hyperboreu. Cf. Plato, Axiochus; Diodor. V. 84. 2.

³⁾ Herodoti lib. I. 65. — Pausaniae lib. III. 2. 4.

⁴⁾ Clemente Alex., Stromat. I. 26. — Aristoteli Respubl. fr. 156.')

Pausaniae lib. X. 5. 7 seqq.

și mult timp acest sanctuarium renumit al lui Apollo s'a aflat exclusiv sub administrațiunea și conducerea preoților și profeților hyperborei.

Pe aceleași principii vechi, cuprinse în dreptul public al Scyților, și al Agathyrsilor, s'au întemeiat în mare parte și legile Athenienilor, pe care le compilase Solon (sec. VII a. Chr.).

Pe când Solon, scrie Plutarch, era ocupat cu redactarea legilor sale, densul face cunoscință în Athena cu Anacharsis, celebrul filosof al Scyților păstori și unul din cei 7 înțelepți al lumii vechi. Solon, admirând înțelepciunea lui Anacharsis, i-1 ținu câțva timp la sine în casă, și cu acesta ocaziune discută cu densul proiectul său de legi *).

Acesta cestiune presintă un deosebit interes pentru vechia civilizațiune și organizare a terilor de la nordul Dunării de jos. Noi vom examina aici textele, ce le avem despre patria și naționalitatea lui Anacharsis, ca se putem ajunge în acesta privință la mal multă lumină, de cum o avem până astăzi.

Anacharsis, după datele ce le avem despre viața și operele sale, ne apare ca unul din cei mai învețați oameni de legi din părțile de nord ale Istrului.

Ephor, care trăise în sec. al IV-lea a. Chr., ne spune în unul din fragmentele sale, că Anacharsis, în ce privește patria și naționalitatea sa, a fost din Scythii păstori ²⁾.

După Homer, Scythii păstori, Hippomolgi și Galactophagi ³⁾, erau vecini cu Mysii din nordul Thraciei. Tot astfel și după Eschyl *), locuințele Scyților păstori se aflau în regiunile din nordul Thraciei: lângă Caucazul de lângă Istru (Oceanos patamos), în Scythia, numită «mama ferului», și în apropiere de râul cel violent și greu de trecut, ce curge din munții cei înalți (Atlas, Alutus, Olt).

Scythii păstori ai lui Homer și Eschyl, formau așa dar o populațiune cu totul deosebită de Scythii nomad! ai lui Herodot, răspândiți prin regiunile din nordul Lacului meotic, lângă porțile cele deschise ale Asiei mari, unde nime nu ara, nime nu semăna, unde nu craii nici sate nici orașe ⁶⁾.

>) riutanjuo, Oeuvres. Tom. I (1784), Solon, p. 280. ²⁾

Ephori fragm. 78. ») Homer II. XIII. 5.

⁴⁾ AcscII.vli Prora. v. 709.

⁵⁾ De altmintelega rezultă chiar și espunerile lui Herodot (VI. 84; IV. 99. 125), că locuințele Scyților păstori, asupra cărora venise cu războiul Dariuș, regele Perșilor, începeau de lângă Dunăre și Carpații. — Mai adăugăm, că Scythii de lângă Pontul euxin, spuneau, după cum scrie Herodot (IV. 76), că ei nu știu cine a fost Anacharsis.

Numele lui Anacharsis, sub aspectul, cum ni-l presintă autorii grecesci, nu corespunde formelor onomastice din nordul Dunării de jos. În tot caşul, noi nu avem aici un singur nume, ci o numire compusă: Ana C h arsis. Sub forma acesta, numele lui Anacharsis aparţine onomasticeii populare din nordul Dunării de jos.

O na *) şi C ar să (s. Cârjă) sunt nume de botez şi de familia forte răspândite în părţile meridionale ale Transilvaniei, în Ţera Făgăraşului, Cârşă (gr. Chryses) este numele unei vechi familii boieresci, care pe la anul 1862 cuprindea 7 părinţi de familia. Cu deosebire, în familia boierescă Cârşă, numele O na se vede a fi rernas până în secului al XVIII ca o moscenire din timpuri depărtate, în documentele moşnenilor din Câmpulung, cari constitue de fapt numai o vechia emigraţiune din Ţera Făgăraşului, noi aflăm în anii 1792/93 pe doi moşneni cu acelaşi nume de «Ōncea Cârşă», unde «Ōncea» este un simplu 'diminutiv din onă, ca la Romani Ancus din Anus.

În ce privesce familia lui Anacharsis, aflăm la autorii grecesci mal multe date genealogice, ce ne presintă un deosebit interes, pentru istoria politică şi istoria civilisaţiunii Daciei, înainte de cucerirea Romanilor.

După scholiastul lui Plato, Anacharsis a fost fiul lui Fvoupou (Fvo'jpoç)— adecă al lui Niuru — un rege al Scyţilor ²⁾, înţelege păstori.

După Diogeniu Laerţiu, care trăise pe la a. 190 d. Chr., Anacharsis a fost fiul M Fvoipou (Niuru) şi trate cu regele Scyţilor Cathuidos ³⁾. Suida însă, care se folosise de alte fântâni istorice, probabil mal vechi, ne spune, că Anacharsis a fost fiul lui Fvupo'j şi frate cu Caduias, regele Scyţilor ⁴⁾.

După cum vedem, tatăl lui Anacharsis este numit Fvcupou seu Fvoûpoç 'a scholiastul lui Plato şi la Diogeniu Laerţiu. Suida însă scrie, Fvifou (Fvûpoç). cu o mică variaţiune de ortografia.

¹⁾ În formă latină: Ann us, A n ni us, Anius, A ni a (C. I. L. v. I. 78), etr. Anna c us. În munţii de apus mai există şi astă-di amëndouë formele, Ana şi Ona, ca nume de familia (Frâncu, Moşii, p. 116). În Moldova Onă Ureacli la 1445 (Uric. IX. 137).

²⁾ Scholiastul lui Plato, éd. Didot III, p. 333: 'Aver/a^.; n/oopuo u[bf tou faz:-

³⁾ Diogenis Laertii lib. I. c. 8 : 'Avâ//^'.; o SxuO^? rvoâp&o (av YJV uiiţ, â8s).ţ&ţ is Ka%oE8oo (var. Kaîou'2a) TOU 2xoO<Sv faa-.liox; . . . ootoc t-oivpî tiiv r.y^à toî; 2y.uO<!ţ "Summv xai tflv wapi toΓ? "JiUvja-.v, e: ţ sitsXittv pieu xal ta xatà tiv ni/tu.ov, sr.Y) ôxta-xo3ε,..._cf. Suidae Lex., éd. Bernhardt, v. Ai-fUoso;.

⁴⁾ Suidas: 'Avâ^apsiţ, Tvopou . . . 2v.uOv){, çiXθaoεoç, âîj/-fi; K*8ooî<x TOO IxyOcùv ?./- <^>-sa)ţ. ^E7pai}iε N6jr.fj.a ExuOixà 5; Enuv. Ibid. v. AiyXwosoc.

Numele Niuru sau cu terminațiunea grecescă Niuros are în tot cașul o formă latină barbară.

În dialectul neapolitan niro, calabru niguru și în cel sicilian niuru însemnează «negru»¹⁾.

Tatăl lui Anacharsis avea așa dar numele de Niuru sau Negru, orî cu alte cuvinte, era din familia numită «Negru» ; el mai era tot-o-dată un rege al Scyților, după cum ne spune scholiastul lui Plato. Ne aflăm așa dar în fața unor prețioase documente pentru istoria terilor delă Dunărea de jos înainte de timpurile lui Traian.

Negru este familia cea veche și legendară a voivodilor români din țera Făgărașului. Afară de Negru Vodă, despre care ne spun cronicile românești că î-și strămutase scaunul domniei delă Făgăraș la Câmpulung (a. 1290), documentele și tradițiunile istorice ne mai vorbesc și despre alți voivodi români din aceeași familia și cu același nume. Un Negru Vodă domnise pe la a. 1232 după vechile acte de posesiune ale comunei Reșinarî de lângă Sibiu -). Un Negru Vodă construiesce pe la a. 1215 biserica cea mare domnescă de la Câmpulung. Un Negru Vodă trăise pe la a. 1185, după cum ne spune genealogia familiei Monea din Vineția Făgărașului. În cântecurile epice ale poporului român se mai face amintire de un Negru Vodă, din epoca când domnise peste Dobrogea Letinul bogat (Telephus, supranumit Latinus)³⁾. Un alt Negru Vodă trăise în timpurile mitice. El construiesce mănăstirea cea renumită de la Argeș, după un rit păgânesc; pe care apoi o dedică deului Marte, după cum rezultă din textul unei rapsodii populare⁴⁾.

Această veche familie a voivodilor români din Țera Făgărașului mai există și astăzi ca familia boierescă în comuna Poșorta, cu numele de Negrea, și cuprindea pe la a. 1862 douăzeci și opt părinți de familie⁵⁾. Pe teritoriul aceleiași comune, în apropiere de satul numit Breza, se mai ved și astăzi, pe o stâncă înaltă, ruinele unei fortificațiuni din timpuri obscure, pe care poporul o numește Cetatea lui Negru Vodă⁶⁾.

!) Mortillaro, Nuovo Diz. siciliano-italiano, Palermo (1876) p. 747: Niuru -----opposto al bianco, n or o.

2) Hasdeu, Etym. Magn. Tom. IV. p. CU.

») Tocilescu, Mater, folkl. I. p. 1268.

4) Tocilescu, Mater, folkl. I. p. 18. 20. 25.

s) Forma feminină a conumelor, cum sunt d. e.: Bunea, Cornea, Codrea, Lupea, Puia Mămulea, Negrea, Bășărabă etc., se referă la familia sêu la trupina, din care făceau parte persoanele respective, ca la Romani: e x gen t e sêu ex tribu Cornelia.

7) Herodot (IV. 76) scrie, că Anacharsis întorcându-se din Grecia, se ar fi retras eș t-tyv xeXsujxsvfjv TXa!f[v. O comună boierescă, numită Ileni, se află în Țera Făgărașului nu departe de Poșorta, legănaul familiei Negru.

în ce privește patria lui Anacharsis, mă aflăm o notiță istorică importantă la Lucian din sec. II d. Chr., care numește pe Anacharsis fiul lui Anacharsis (*), adică al Dacianului, după cum Strabo și Iordanus numesc Deceneu (Asxaiŋsok) pe unul din marii civilizatori ai Daciei vechi.

Se prezintă acum o interesantă cestiune din istoria veche a limbii române: dacă cuvântul «niuru» aparține limbii populare, ce se vorbea odată în Dacia; sîm dacă în sec. VI a. Chr., se dicea în Țara Făgărașului, «niuru», ț loc de «negru», după cum vorbesc astăzi Sicilienii.

Tot ce aflăm în acesta privință este, că într-o epocă foarte depărtată se dicea atât în Bănat cât și în Țara Hațegului, neru, f, n e r ă (s. n eră) în loc de «negru, -ă». Ast-fel, în vechile noastre cîntece populare despre Iovan Iorgovan, apa Cerna, care curge pe la Mehadiă, este numită n eră ²⁾, adică «ne^ră». Un alt rîu, ce izvoresce din munții de apus ai Mehadiiei, măi poartă și adl numele de Nera. Doue sate românesc! din Bănat, astăzi dispărute, poartă în documentele istorice delà 1598 și 1636, unul numele de Ne r și altul Nerescî ³⁾. În fine, Nera se numise odată și apa Cern el, care curge în Transilvania pe lângă Hinedoră ⁴⁾.

Rernâne însă deschisă întrebarea, dacă nu cum-va datele, de cari s'au folosit autorii grecesc! pentru biografia Iu! Anacharsis, se fi fost împrumutate delà Pelasgii, ce locuiau pe lângă țermuri! Mării mediterane și car! pronunțau, pote, niuru în loc de «negru».

Fratele Iu! Anacharsis, după fântânile istorice, de cari s'a folosit Suida, se numia Caduias ; și el ne apare ca rege al Scyților. Caduias devenise așa dar succesor al tatălu! seu Gnuru.

în Țara Făgărașului mă! esistă și astăzi (în comuna Șercăița) familia numită Co dai a. Aflăm așa dar, în una și aceeași regiune: familia Negru (Niuru), familia Carș ă (Charsis) și familia Co d ai a (Caduias).

Dacă a mă! existat vre-o familia cu numele «Codăia» și în alte părți ale Transilvaniei!, ori ale României, noi până astăzi nu avem nici o cunoștință ⁵⁾.

¹⁾ Luciani lib. XXIV (Scytha), c. 4.

²⁾ Alecsandri, Poesii pop. (ed, 1866), p. 14:

Pe mal se opresce,	j	Neră, limpedic,
Cu Cerna grăesc,		Stă! de-mî spune mic . . .

³⁾ Pestj A Szôr. Bans. II. p. 376. 377.

⁴⁾ După cum rezulta din numele comunei Mer ia seu M n cri a de lângă izvôrele acestui rîu. Pe charta lui Lipszky de la 1806, valea Cernei, din aceeași regiune, ne apare cu numele de Văile Miri a; ér doue sate românesc! (Lunca Cernei de sus și de jos) din aceeași vale, se măi numesc și astăzi unguresc Nyires-falva.

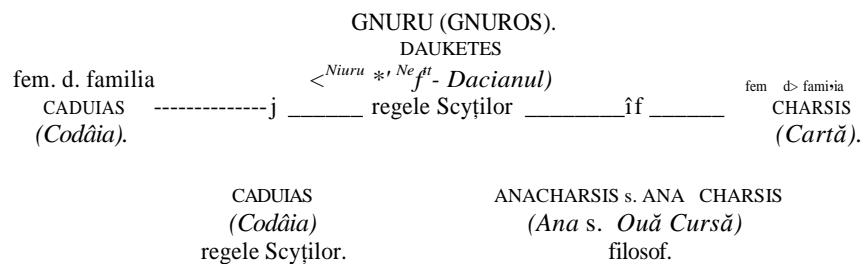
⁵⁾ După Diog. Laertiū (I. 101), fratele lui Anacharsis se chiema Cathuidos (var.

Amândol fil lui Gnuru (Niuru), după cum vedem din datele, pe care le-am examinat până aici, poartă nume familiare, unul Cârșă și altul Codâia.

În timpurile vechi existase la toate populațiile barbare de rasă pelasgă, cu deosebire însă la Geții, la Thracii și la Scyții o lege națională, licențioasă de căsătorie: ca bărbații se potă avea în același timp mai multe femei sau soții¹⁾. Copii născuți din aceste căsătorii simultane cu mai multe femei, purtau, pe lângă numele propriu, ce-l avea fie-care, și numele de familie al mamei sale²⁾.

Rezultă așa dar, că regele Gnuru din secolul al VII—VI a. Ch. avuse și densul, după obiceiul Geților și al Scyților, mai multe femei; că mama lui Anacharsis a fost din familia numită Carșă, era mama fratelui său din familia Codâia.

Dupe toate aceste date, de care ne-am ocupat până aici, genealogia a lui Anacharsis ni se prezintă sub următoarea formă:

La Herodot însă, care trăise cu o sută de ani în urma lui Anacharsis, mai aflăm încă unele notițe importante despre familia lui Anacharsis, și can tot-o-dată ne revarsă o deosebită lumină în ce privește istoria dinastiei regale a Agathyrsilor din Dacia.

Ca tată al lui Anacharsis, Herodot amintesc pe Gnuru (Niuru), ca moș pe Lykos (Lupul), ca strămoș pe Spargapithes, regele Agathyrsilor de lângă Maris în Transilvania, ca frate pe Saulios, rege al Scyților, și ca nepot pe Idanthyrsus³⁾, regele Scyților, din timpurile, când Darie, fiul lui Hystaspes, venise cu război asupra Scyților păstori.

Caduidas). Este de notat însă, că în aceeași comună a Țerei Făgărașului, unde noi aflăm familia Codâia, mai există, după documentele ce le avem, și familia vechea Gândit. Se pare a fi același nume cu Cathuidos.

¹⁾ A se vedea mai la vale Lex Valachorum, p. 888.

²⁾ Diodori Sic. lib. III. 57. — Micali, L'Italia, II. (1826), 92: II nome materno... per antichissima usanza de' Toscani era costantemente incluso nella nomenclatura de' figli.

*) Herodoti lib. IV. 76.

Numele Spargapithes ne apare numai la Herodot. Din punct de vedere etnic însă, are un caracter agathyrsic și getic.

Un Spargapithes este un rege al Agathyrsilor, din sec. VII. a. Chr., strămoșul lui Anacharsis. Un alt Spargapithes este regele Agathyrsilor din sec. V-lea a. Chr.¹⁾; în fine un al treilea Spargapizes (aici cu z în loc de t h) este fiul reginei Tomyris, care domnise peste Masageți în timpurile lui Cyr²⁾.

Numele Spargapithes, în forma, cum ne-o prezintă Herodot, ne apare cu totul alterat de pronunțarea și de ortografia grecescă; mai mult însă de mania, ce o aveau autorii greci, de a helenisa numele barbarilor; în cât putem dice, că noi avem aici numai un mod de scriere al acestui nume, însă nici de cum forma sa adevărată originală.

În acest nume, care, după cum am vădit, aparține populației agathyrsice, litera *θ* din silaba întâiă și a treia ține locul lui *h* (3, după cum în acesta privință avem exemple numeroase la autorii greci, chiar și la Herodot; *ε* litera *y* este o numai simplă aspirație guturală grecescă, provenită din cauza lui *p* din silaba precedentă, ca în 'Opyis|A7:afoc=Arirnphaei==Arirn.baei, ca în Regma în loc de Rema, Rogmi în loc de Romi, Rogmani în loc de Romani, în fine *ειQijS* este un simplu sufix nominal grecesc, ce corespunde pentru regiunile delă Dunărea de Jos terminațiunile *escus* și *iscus*, ce le aflăm în diferite nume personale, etnice și topice, cum sunt: Andriscus, Daciscus, Threciscus, Teurisci, Scordisci, Ardescos, Sec u r i s c a , Trans m a r i s c a .

Rectificând ast-fel ortografia grecescă a lui Herodot, vom avea următoarele forme de reconstruire ale acestui nume: S p a r g a p i t h e s = S b a r (g) a b i t h e s = S b a r a b i t h e s , unde forma radicală sau patronimică este Sbarab. În fine înlocuind terminațiunea *ε*'Osc (*ithcs*) cu sufixul greco-latin *ita*, sau cu terminațiunea *iscus* ori *escus* din regiunile Carpaților, vom căpăta formele de Sbarabita, Sbarabiscus și Sbarabescus³⁾.

¹⁾ Herodoli lib. IV. c. 78.

²⁾ Herodoti lib. I. 211.

³⁾ Justin (II. 4) amintesc, după fântânile grecești, de un Scolopitus din familia regală a Scythilor, care emigrând se stabilise în Cappadocia încă înainte de timpurile Amazônelor. Scolopitus corespunde la forma românească Scorobețiu, numele unei familii țărănești din com. Streja-Cârțișirja în Țara Făgărașului. Numele regelui scyth Anapithes, care avuse în căsătoria o femeie Istriană (Herod. IV. 70), se pare a fi identic cu numele vechii familii boicrești Arăpesci=Arăbesci din Moldova (Cantemirii Descr. Mold. P. II. c. 15).—Despre Boerebistas (Byrebistas, Birebistas, Byrbistas, Boroista, Buruista, Burvista), din cauza formelor sale multiple și nesigure, nu ne putem pronunța; în tot cașul sufixu! *tstas*, *is ta*, corespunde patronimicului *iscus*, *escus*.

Avem așa dar aici 6re-carî urme maî positive despre forma cum se pronunța numele acesta.

Spargapithes, după cum résulata din datele, ce le aflăm la Herodot, nu este un nume individual, ci un nume de familia séu de ném al dinastici regale din țdra Agathyrșilor.

Gestiunea, ce ni se presintă acum este, dacã mal întîmpinãm și la alți autor! a! anticității vre-o amintire ore-care despre numele acestei dinastii regale? Istorical got Iornande ne comunicã un pasagiu din scrierea perdutã a lui Dio Chrysostomul -ca Fetixa, în care acest autor ne spune, cã toți regii Dacilor erau din familia séu némul așa numit al Zar abil or ¹⁾. Avem aici o formã fdrtc apropiatã de numele familiar al regilor agathyrși: Spargapithes (Sbarabita, Sbarabiscus) delã patronimicul Sbarab.

Este însã de observat, cã nici Dio Chrysostomul, nici Iornande, nu reproduc destul de esact numele dinastiei dace.

în textul lui Dio și Iornande, numele de Zarabi ne apare numai ca o simplã formã trunchiatã în loc de B a z a r a b i, întocmai după cum în istoria byzantinã a lui Chalcocondyla, Dan, voivodul Țereî românesc! de la a. 1444, mal era numit «fiul lui S ar aba-» (îapa|j.~a), în loc de Bas araba ²⁾.

Spre a pune și mal mult în luminã cestiunea, cã autorii grecesc! au alterat aproape cu totul forma acestui nume, este de lipsã se amintim, cã pe teritoriul Daciei nu aflãm nici cea mai micã urmã pozitivã, despre Zarabiî lui Dio și SpargapițiI lui Herodot. Dacã aceste forme onomastice ar fi existat întru adevăr, atunci ar fi trebuit, ca cel puțin un ram ore-care din acesta familia întinsã, o localitate, un munte, o ruinã de cetate, în fine o tradițiune ôre-care, se ne fi păstrat vre-o slabã amintire despre numele Zarabilor și al Spargapiților. Insã, nie! un rësunset ma! mult, nici în numele de familia, nici în terminologia topicã.

în istoria poporului român de la Dunărea de jos, némul cel maî nobil, mal vechiu și mal puternic a fost al Basarabilor.

Din acesta trupinã, care pe la finele evului de mijloc era răspânditã dincolo și dincoace de Carpați! în o mulțime de ramuri de chines!, boieri, moșneni și nobili, se alegeau vechil ban! a! Severinulul, al Craiovc! și domni! Țrcrî românesc!, în cronice, în biografii! și în diferite alte lucrãri! istorice, familia

¹⁾ **Jorn.indls** De reb. Get. c. 5: Qui (Dio) dixit primum Zarabos Tereos, delude vocitatos Pilcatos hos, qui inter eos generoși exstabant: ex quibus eis (Getis) et reges, et sacerdotes ordinabantur,

²⁾ Stritterus, Memoriae pop. II. 918 nota e.

domnitare a Basarabilor ne mai apare cu numele de né m ui Basarabesc seu Basarabesci¹⁾. Țera românească, peste care domnia²⁾ Basarabii, este numită în fântânile istorice italiene, sârbesci și polone Bessarabia și Besserabia; ér locuitorii țerei sunt: Bessarabeni²⁾, Bessarabiae³⁾ și Bessarabisci^{*}).

Numele Basarabilor, ca familia domnitore, se întinde cu multe vécuri în-apoi în istoria terilor de la Dunărea de jos.

Diodor Șicul amintesc pe un rege, numit Barsaban (*ac.*), care domnise pe la a. 149 a. Chr. peste părțile de nord ale Thraciei⁵⁾. în acest pasagiu, forma de «Barsaban» corespunde la «Basraban» — aceeași numire cu Basarabă— litera *p* în dialectele grecesc! î-șT schimbă adese ori locul seu.

Un răsunset depărtat despre o «Bessarabia» preistorică, ni se reflectează în toponimia italică.

Pliniu amintesc între vechile populațiunl ale Calabriei pe *D e c i a n i*, *Aletini* și *Basterbini*⁶⁾; fără îndoielă, că noi avem aici o grupă de triburi emigrate în timpuri forte obscure din alte regiuni geografice, unde putem intrevédé forte ușor numele *D e c i c n i l o r*, al Oltenilor seu al locuitorilor de lângă Olt (*Alutus*) și al Basarabenilor, originari din Besserabia seu Bessarabia, cum se numia Țera românească în fântânele italiene și polone, în cele din urmă secole ale evului de mijloc.

În fine geograful *Ravennas*, pe basa isvôrelor grecesc!, face amintire de doue popôre învecinate: *B a s s a r i n i* și *M e i a n g l i n i*⁷⁾, ale căror locuințe se aflau în părțile de nord ale Scyției^{man}. După ideile geografice ale autorilor mai vechi, regiunile Daciei se aflau situate de-a dreptul sub polul nordic, numit și «*polus Geticus*»; ast-fel că *B a s s a r i n i* lui *Ravennas* ne apar din punct de vedere al geografiei și al numelui ca același popor cu

¹⁾ Hasdeu, *Etym. Magn.* III. 2541. 2555.

³⁾ *Sommersbers*, *Silcs. rer. script.* II. 82: MCCLIX. Thartari subiugatis Bessarabeni s (ap. Hasdeu, *E. M.* III. 2544).

³⁾ O scrisôre a marelui duce litvan Vitold din a. 1429: *Walachi Bessarabite* _____ attulerunt nobis quendam descriptionera granicierum et locorum per woyewodam Moldwanum uti asserunt occupatorura et a Bessarabitis abstractorum (*Ulianitzkiî*, *Mivrcpiaau*, în *Uricarul*, vol. XL 39).

⁴⁾ Instrucțianea dată ambasadiorilor poloni trimiși la imp. Sigismund, a. 1430: *woyewoda Dan Bessarabie*, adunatis sibi exercitibus gentium Bessarabicorum et nonnullorum Turcorum (*Ibid. Uricarul*, voi. XI p. 41.)

⁵⁾ *Diodori Sic. libr. XXX—XL* [*r.* 16: Βαρϋ/ραρ ~bv Q^M&y ^-U.^.

⁶⁾ **I'linii** lib. in. **io. 7.**

⁷⁾ *îlavcniiatls Cosmogr.* ed. Pinder, p. 174.

locuitorii din nordul Thraciei, peste care domnia dinastia Basarabilor. In ce priveste pe Melanglini, ei sunt Melanchlaeni autorilor grecesci, denumiti cu haine negre; tribun pastorale, raspandite in timpurile vechi prin diferite regiuni ale Scythiei meridionale, in deosebi insa, Melanglinii lui Ravennas — vecini cu Bassarini — se par a fi identici cu asa numita Margineni, cari i-si avuse in evul de mijloc un ducat al lor propriu (al Omlasului) si cari mai pastreaza inca pana astazi acelaasi port caracteristic de haine negre, ori inchise').

Am vedut in cele precedente, cat de vechi este numele Basarabilor, nu numai in istoria politica, dar si in terminologia geografica, a terilor dela Carpati si dela Dunarea de jos.

Rezulta asa dar, ca din punct de vedere istoric, Spargapii lui Herodot — regii Agathyrsilor — sunt identici, ca familia si ca dinastia, cu Barsabanii lui Diodor, cu Zarabii lui Dio si cu Basarabii sau Basarabescii din evul de mijloc, cari domnesc in Tera Hategului ca chincsi, in Banat si Oltenia ca bani, in Tera romanesca ca voivodi, er peste Fagaras si Omlas ca domni si ca duci²).

in fine inca o notiuta din istoria dinastiei Agathyrsilor.

Herodot aminteste pe doi regi ai Agathyrsilor; amandoi cu numele de Spargapii, care se vede a fi fost un nume de familia, ereditar si istoric.

Aceleasi exemple le aflam si in istoria Basarabilor romani.

Pe inscriptiunea de la Campulung din 1364, Alesandru Basarab este numit «fiul mare al lui Basarab voivod». Mai tarziu, fiul lui Vladislav (III) Basarab se numeste numai «tenerul Basarab voivod, fiul bunului Basarab voivod». Tot astfel si Negoie, din ramura Danescilor, indata ce ajunge domn la 1512, incepe a se scrie pretutindinea «Basarab voivod, fiul prea bunului Basarab voivod»³), ca si cand «Basarab» sau «Basarab» ar fi fost, nu numai un nume dar si un titlu sacru pentru domnitorii acestei teri. Insa ne oprim aici, nu ne putem estinde mai departe⁴).

) Diaconovich, Encicl. rom. III. 204: Margineni, se numesc in Ardeal locuitorii din Salis si satele din jur Marginenii mai inainte se ocupau in masura mare cu oieritul, cutrierand cu turmele lor campurile Romaniei, Basarabiei si Rusiei sudice.

-) Cf. Pauli Iovii Hist. lib. XL p. 210: In primis Valacchiae regulos antiquissimae stirpis ferunt repetita origine. — Uri il Nasturel in stichurile sale din Pravila tiparita la Govora in a. 1640 inca numeste dinastia Basarabilor: «casa prea luminata si preantica».

³) Hasdeu, Etym. Magn. III. p. 2546. — Yeielin, Eiuks-Ks/uMpcKiu IV^u-ru, p. 111. a 1472. — Archiva ist. I. 1. 142.

⁴) Cf. formele: Ba^aapsoc, Bacsaoi, BaasptSst; in doc. ung. Basaras, Bazaras, Bazarad, Basarath, Bassaratus.

Despre familia lui Anacharsis avem așa dar după datele, ce le culesese Herodot, urmatorea tabelă genealogică:

SPARGAPITHES (SPARGAPIZES)	
(Sbarab—, Sbaralita, Sbarabiscus^ Basarabesai)	
rege al Agatliyrșilor.	
c. 694 a. C.	
LYKOS (<i>Llfu</i>)	
c. 660. a. C. ¹⁾ .	
GNURU s. GNUROS (<i>Niuru=-i Negrii</i>)	
c. 627 a. C. ¹⁾ .	
SAULIO5 (<i>Săulea</i>).	ANACHARSIS s. ANA CHARISIS
rege al Scyților. c.	(<i>Ana s. Oua Cărșă</i>)
594 a. C.	filosof. c.
	594 a. C. ³⁾ .
SPARGAPITHES	IDANTHYRSUS
(<i>Searai—, B as arab es en</i>)	(<i>Munteanul trnsan</i>)
rege al Agatliyrșilor.	508—506 a. C.

Avem așa dar după notițele lui Herodot, un Gnuru (Niuru) seu Negru (rege ai Scyților păstori), care trăise pe la a. 627 a. Chr., și avem un S par-o-apithes, adecă un Sbarab, Basarab seu Basarabescu, ca rege al Agathyrșilor, seu al părților de apus ale Transilvaniei, care domnise pe la a. 694 a. Chr., în aceleași timpurî cu Numa Pompiliu al Romei.

Anacharsis, după cum ne spun fântânele grecescî, mal compuse și o lucrare în versuri despre legile Scyților păstori.

Despre legile Agathyrșilor, scrise în versuri, am vedut, că amintesece și Aristotele.

În tot cașul redacțiunea legilor scyfe *șefi* agathyr.șe, ce se atribue lui Anacharsis, era cu mult mai vechia.

Turduliî seu Turditanii din peninsula iberică, can emigrase în timpuri forte

¹⁾ La acesta genealogia aparține și notița ce o aflăm la Apollodor (III. 10. 1), că o fică a titanului Atlas, numită Celaeno (Négra), a fost mama unuî așa numit Lykos (rege?), trecut la vieță nemuritoare în insulele Fericțiilor (delà gurile Dunării).

²⁾ Negru Vodă, descălecătoriul Țerei românescî, încă era din familia Basarabilor, după cum rêsulta din un chrisov al lui Mateiu Basarab de la a. 1636 și din inscripțiunile mănăstirii de la Câmpulung.

³⁾ Suida ne spune, că Anacharsis ar fi fost contemporan al lui Croesus, care a trăit în timpul de la a. 595—525 a. Chr. Noi am luat însă pentru vidța lui Anacharsis ca dată mai sigură a. 594, când Solon a fost ales ca archont, cu misiunea se compileze și redacteze legi nouie pentru Athenieni, în care timp, densul primise visita lui Anacharsis. n ce privesce cronologia ascendenților lui Anacharsis, noi am avut în vedere legea stabilită de Herodot (II, 142; VI, 98) și de alți autorî moderni, că trei generațiunî fac ⁰ s^u tă de ani.

obscure din părțile de apus ale Transilvaniei, încă aveau, după cum ne *comunică*. Strabo, un codice de legi scris în versuri, vechi, după cum spuneau dânsii, de 6000 ani.

Putem ast-fel considera ca un fapt pozitiv, că legile lui Solon au fost •în mare parte o compilațiune și imitațiune după legile politice și civile ale Scyților de la Carpați și Dunărea de jos; instituțiunî, carî aveau din o vechime depărtată auctoritatea unor legi divine, carî tot-o-dată mai erau și legi strămoșesc! pentru concetățenii lui Solon, fiind-că după cum scrie Plato, Athenienii i-și reduceau originea lor la Atlantis, seu la regatul cel vechiu al lui Atlas din nordul Istrului.

III

Venim acum în particular la colecțiunea cea veche de legi a Daciei, numită la Iornande *Leges Bellagines*, carî se mai aflau încă scrise pe la jumătatea secolului al VI-lea d. Chr.

În documentele istorice ale Transilvaniei, Ungariei, Poloniei, Țerei românești și Moldovei, se face adese ori amintire de o lege particulară a Românilor delă Carpați, numită:

In Bănat: *antiqua et approbata lex districtuum volahicalium uniuersorum*); *jus Wolachie* ²⁾; *lex et approbata consuetudo* ³⁾; *antiqua consuetudo* *); *doctrina nobis a deo data* ⁶⁾;

în Tera Făgărașului: *lex Valachorum* ^{c)}; *antiqua lex huius terre* ⁷⁾; *vetus huius terre consuetudo*; *jus et consuetudo vetus*; a *vidéknek régi törvények*, legile cele vechi ale ținutului ⁸⁾;

¹⁾ Pesty, *Oláh keruletek*, 82. 1478: *Nos . . . vice Bani Zewrinienses . . . Quod ipse prefatus Georgius duodecimo se personis sacramentum deponere teneatur juxta antiquam et approbatam legem districtuum volahicalium uniuersorum.*

²⁾ Pesty, *A Szôr. Bans.* III. 134—5. 1500. *Nos . . . Bani Zewrinienses . . . quod nullo ampliori documento edem partes sua allegata: Jurevolachie requirente coram nobis probare potuerunt. —Ibid. 1500. 136: omnes dotes . . . ab eodem Nobili Georgio Gaman . . . Jure wolachie requirente rehabere et recipere sperarent.*

³⁾ Pesty, *A Szôr. Bânsâg.* III. 253. 1548.

*) Pesty, *A Szôr. Bans.* III. 273. 1555.

⁶⁾ Pesty, *A Szôr. B&ns.* 116. 1494.

•) *KolozsYiiri es Kelemen, Monum. Hung. juridico-historica*, I. 173. 1508: *quia in lege Valachorum hereditates sexum femineum non concernunt.*

⁷⁾ Densușanu, *Monumente p. ist. Ț. Făgărașului* (1885), p. 74.

⁸⁾ Densușanu, *Monum. p. ist. Ț. Făgărașului*, p. 17. 21. 76. 80.

în Ungaria: *antiqua Valachorum lex et consuetudo*¹⁾; moș Valachiorum ;

în Polonia: *jus valachicum*²⁾; *jus et consuetudo Valachorum*³⁾;

în Téra românească într'un document de la 1591: lege Dumne deș că •"); ér în prefața Legiurii lui Ion Caragea de Ia 1818: «pravilniccsca condică scrisă», ce au avut'o Ţcra românească «din vechime»⁴⁾, cu totul deosebită de pravilele împărătesei ale Romanilor ;

în Moldova: lege bețrână⁰⁾;

în Serbia: 3At;0»k HAA\WA\K, legea Românilor⁷⁾, și CT.ipMii 3<KC>nx, legea vechia⁸⁾.

Această lege, după cum rezultă din textele oficiale ale documentelor, conține diferite dispoziții din domeniul dreptului public: cu privire la organizarea politică, judiciară, fiscală și militară a bănatelor, voivodatelor, provinciilor, districtelor, chimesatelor și comunelor românești ; reguli cu privire la drepturile și obligațiile diferitelor clase ale societății, ale preoților, voivodilor, chimesilor, boierilor și militarilor, însărcinați cu apărarea cetăților sau castrilor, a frontierelor, vadurilor și drumurilor, de asemenea cu privire la condițiunea țeranilor (vecinilor, iobagilor, clăcașilor) față de clasele privilegiate. Mai aflăm în această lege un sistem de dispoziții din domeniul dreptului privat: cu privire la proprietate și posesiune, la obligațiunile, succesiuni, drept matrimonial și procedură înaintea instanțelor judecătorești.

>) Pic, *Abstammung d. Rumänen*. 142. 1493: *eisdemque (Valachis pertinentiarum Krayna) moresolito... Voivodam, quern maluerint pro se eligere permittatis... Praeterea antiquae eorum lege vitulum triurn annorum... ab eisdem... exigatis.*

²⁾ Hasden, *Arch. ist.* II. 117. 1569 : *Sigismundus (concede întemeierea unui sat rom. în căpit. Zambor) ad ea onera dacias et tributa pendenda quae aliae Villae nostrae... in eodem jure Walachico locatae nobis pendere consueverunt.—Hasdeu, Ist. Coloniilor rom. în Calicia, p. 79 a. 1532: Nos Sigismundus... pollicemur quod incolae villae ejusdem (in distr. Sanoca) non alio jure nisi ipso Valachico a nobis et successoribus nostris judicabuntur. — Ibid. p. 98 a. 1572: Nos Sigismundus... rex Poloniae... damus et concedimus facultatem... in omnibus et singulis causis parvis et magnis tam ratione fundi, injuriarum, quam ratione criminis cujuscumque jure Valachico, judicandi, sententiandique poenisque... afficiendi.*

³⁾ Pic, *Abst. d. Rum.* p. 142. 1493.

*) *Ew^-EartrapcKin rpx.udTu*, p. 232 (ap. Hasdeu, *Arch. ist.* III. 147). ⁵⁾ Legiuirea lui Ioan George Caragea W. din 1818. (Prefața și pitacul către ispravnicii județelor).

⁰⁾ Chrisov *de la Ștefan al V-lea, cel Ténèr* (Uricarul, I. 139).

⁷⁾ Chrisovul Țarului Duș.in, a. 1348 (Hasdeu, *Archiva ist.* III. 120):

⁸⁾ Hasden, *Archiva ist.* III. 143.

2.

Despre dreptul tiranilor la ghindă din pădurile domnilor păme/ilescl și ale boierilor.

Plinii lib. XVI. 6:

Stătuta Distr. Fogaras (p. 175):

Cautum est practerea, lege XII tabula- dum glandincs fertiles erunt. . . ncc rum, ut glandem in alienum fundum pro- domini Terrestres, née Boyarones a colonis cidentem liceret colligere. exigere waleant quicquam.

3.

Pedepse judiciare în contra celor ce distrug valul orașului și mormintele.

Tub. X:

Constit. T. Fogaras (p. 321):

Ne forum sepulcri bustumque usucă- Contra Valii circa Oppidum jacentis et piatur. (Cf. Cicero, Leg. II. 24). Sepulcri diruptores pocna declaratur.

Cicero, De Leg. II. 9:

Dcorum Manium jura sacra sunt. Hos leto datos, di vos habent (Leg. sacr.).

Herodot, IV. 127 : Idanthysus, regele Scyților păstori, către Darie, regele Perșilor:

«Dacă tu voesci se ajungi cât mai în grabă ta o luptă cu noi, atunci se scit, că avem morminte părintesc!; vedf de Ie caută si dacă le vei găsi, cercă se le distrugi și atunci vei vede, dacă noi ne vom lupta cu voi pentru morminte, ori nu ?>

4.

Despre cel ce ocupă în mod ilegal casa șeii curtea altuia delà sate, or! delà moșit.

Tab. VII:

Stătuta Distr. Fogaras (171):

Hortus. — Haeredium. — Tugurium.

Qui domum vel curiam vel h or t u m in aliqua villa, vel t e r r i s , a g r i s , siue pratis eiusdem absque Juris ordine potențialilor occupauerint etc.

Despre limitarea pânieniiirilor vecine.

Virgillii Aen. XII. 897:

Conslit. T. Fogaras (p. 323):

Saxum antiquum ingens . . . Limes quicumque . . . runcatas Terras habent, agro positus, litem ut discerneret arvis. cum vicinis et commetaneis suis in bona harmonia signent, magnis et praeslan- (Cf. Homeri II. XXI. 405).

tibus lapidibus. (Cf. ibid. p. 323).

6.

Controversele de hotare între moșiile vecine se regnle'zd prin arbitrii.

în controversele «de finibus regundis», legile celor XII tabule dispuneau a se da trei arbitri ca judecători.

Pesty, Krass<5 varm. tort. III, 25. 1347:

Cicero. De leg. I. 21:

Ita ereccionem ipsarum metarum ordinassent.... quod partes adducent com-

Controversia nata est de finibus-: in qua ••-. (ex XII tabulis) très arbitri fines gemus.

muniter quatuor probes viros....

Quiquidem . . . iusticiam inter ipsas partes observent, vadant et videant illas veras e j r e c t a s m e t a s e r e c t a s e x a n t i q u o .

In actione finium regundorum, illud

(Cf. Pesty, A Szôr. Bdns. III. 55. 1448).

observandum esse, quod ad exemplum quodammodo eius legis (XII tab.) scriptura est (Dig. 1. X. 1. 13).

Pesty, A Ször. Bânsâg, III. 145. 1503: Banus Zewriniensis . . . vtrisque partes amonimus, vt certos probos nobiles viros ad id sufficientes iuxta ritum (legem) Volahie eligant et adoptent etc. Despre rcambulacio et metarum ereccio iuxta modum Olachorum în Maramureş, se face amintire într'un document publicat de Mihályi, Dipl. Maram. 31. 1353.

7.

Despre cel ce insultă pe cine-va înaintea tribunalului.

Tab. VIII:
Si injuriam faxit alter! viginti quinque aeris poenae sunt.

Stătuta Distr. Fogaras (p. 174):
In sede Judiciaria alter alteri verba de honestatoria dixerit, tunc iile conuincatur in florenno vno. (Cf. Constit. T. Fogaras, p. 305).

8.

Despre boierii, cari se suldrag delà plălirea contribuţiunilor si în modul acesta păgubesc pe tiranii lor.

Tab. VIII:
Patronus si clienţi fraudem fecerit sacer esto.

Constit. T. Fogaras (p. 326):
. . . quicumque . . . inter Boerones in dolo deprehensi fuerint (quod in miserae Plebis maximam ruinam contributionem subterfugiant) eorum domos . . . occupare possint illi qui pro talibus fraudulentis tributum deposuerint.

9. Când vitele citi-va, mari cri mici,

fac stricăciuni pe locurile altuia.

Si quadrupes paupcriem fecisse dicatur, actio ex lege duodecim tabularum descendit (Dig. 1. IX. 1. 1).

Constit. T. Fogaras (p. 317):
Si pecoradedit aliqua Loca invaserint interdicta, nec adeo notabilem damnum intulerint, singulum Pecus redimatur Den. 1. (Cf. Stătuta, p. 171). Ibid. p. 317:
Si (pecora) vero non octo intraverint, neque adco magnum damnum fecerint, pariter a singulo pecore solvantur den. 2.

10.

Despre, ccî ce pasc cu vitele lor semănaturile si livedilt altuia, orî fură de pe câmpuri u'rbă, ovēs şi bucate.

Plinii H. N. lib. XVIII. 3. 4:
Frugem quidem aratro quaesitam furtim noctu pavisse, ac secuisse, puberi XII tabulis capitale erat: suspensumque Cereri necari jubebant, gravius quam in homicidio convietui: impubem Praetoris arbitratu verberari, noxiamque duplione decerni.

Constit. T. Fogaras (p. 317):
Si quis potentiose . . . sua pecora in velita aliorum Loca videlicet segetes, praevertit, impelleret, . . . in tali casu ipse et pecora ejus capiantur et se redimat fl. 12. insuper damnum juxta aestimationem solvar.

Constit. T. Fogaras (p. 320):

... qui Hcrbam, Avenam, ac cuiuscunque generis, et speciei frumentum ex campis... invehunt. ... ac qui suspicion! obnoxiantur, (Portarii) cos significant. (Cf. ibid. p. 318).

11.

Despre funii, care sparge casele, cri intră pe ferhtră.

Tab VIII

Si n ox furtum factum sit si im occisit
caesus esto. (Cf. Macrobian. Saturn.

Stătuta Distr. Fogaras, (p. 175):

Qui domos aliorum fodcrint, wel do fenestra intrauerint, căpițe priuentur.

I. 4).

12.

Despre furul, care se ridică asupra celor ce voiesc si-l prindă.

Cicero pro M. Tullio, fragm. 10: Atque iile legem mihi de XII tabulis re-citavit, quae permittit ut furem noctu liceal occidere, et luci si se telo defendat.

Cicero pro Milone, c. 3:

Quod. ..duodecim tabulae noctu rnum furem, quoquo modo; diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt.

Constit. T. Fogaras (p. 318):

Si quis vero insurgeret, et se capi, aut pecora sua ex loco vetito impelli non sineret, eotum contuinax in fi. 24. convinctur.

îndreptarea legei (ed. 1652), c. 247:

Cela ce va ucide furu], cându-l va găsi furându-i bucatele, acela nu se va certa ... de se va alia, că au sărit asupra stăpănukiT cu bucatele.

13.

Pedepsă de mărie pentru cel ce fură

Gaius, Comment. III. §. 189: Poena manifest! fur t i ex lege XII tabularum capitalis erat.

Justini lib. II. 2:

Nullum scelus apud eos (Scythas) furt o gru v i us : quippe sine tecto munirncntoqc pecora et armenta inter syluas habentibus, quid salvum esset, si furări liceret?

oi, porci sen alte vite, mari or! mici.

Statuia Distr. Fogaras (p. 174): Ex parte furum observetur antiquis modis, ita videlicet, quod si vnum ouem vel porcum, sive alias pccudes et pecora furauerit duodccies tamen soluat, et sic caput suum redimat a p a t i - bulo, sicuti hucusque consuetum fuit in talibus.)

Un document din a. 1509:

Quod agiles Mussatt et Komsa... coram nobis (Capitano T. Fogaras) ... sunt confessi in hunc modum, quomodo ... fratrem ipsorum carnalem Mân vocatum in quoddam furt i c i n i u m, pro quo d e jure suspend! debebat, incidisse etc. (Colect. ndstră inedită).

) în Zaconicul lui Steian Dusan clin a. 1349 aflăm de asemenea unele precepte împrumutate din Lex a n t i q u a V a l a c h o r u m . Aceste dispozițiuni ale legii vechi roniuesct, tteculc în Zaconicul lui Dusan, sunt de regulă r6Ci traduse, alterate și defectuose, după cum r6sulta în particular din compor.Tjiunea aniculelor 37, 52, 53, C-5 51 87 cu textul Statutelor și al Constituțiilor ȚSrel FăgSrașuluT. O traducere germană a codicehit luT ^"Șan se afla la E n g e l în Allg. Welihistorie, XLIX Tli. 3 Bd. p. 293, și alta francesS la A m i B o u k în La Turquie d'Europe, T. IV. (Ed. 1S40) p. 426.

14.

Despre cel ce piui foc IA casele, finul, ovesul ori paietele altuia.

Gaius, 1. IV. ad legem XII. tabularum:	Constit. T. Fogaras (p. 322):
Qui aedcsaccrvumvc frumcni iuxta domum positum combusscrit, vinctus, verberatus igni necari iubetur (Dig. 1. XLVII. 9. 9).	in Protocollo de praecautione eorundem (incendiorum) nonnulli inserti habeantur ar- liculi ----- 1° Nemo versus Plăteam in ordine Domorum, Faenum, aut Avenam, stramen collocet.
	Stătuta Distr. Fogaras (173):
	Incediary Ignis Inccndio con- burantur.

15. Despre

răniri,

Tab. VIII:	Stătuta Distr. Fogaras (p. 171):						
Si membrum rupsit, ni cum eo pacit tatio esto (Festus).	Prius erat consuetude, quod pro effu- si o n e sanguinis florenos 13 pro birsa- gio exigebant.						
Propter os vero fractum autcollisum trecentorum» assium poena (ex lege XII tab.) erat (Gaii Comm. III. 223).-Cf. Instit. D. Iustiniani, 1. IV. 4.	<table border="0" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="text-align: center;">c</td> <td style="text-align: center;">D</td> <td style="text-align: center;">T p</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">"</td> <td style="text-align: center;">^</td> <td style="text-align: center;">"</td> </tr> </table> <p>. . . . si rusticum Nobilis momenta- vcrit (multctur) fl. 3.</p>	c	D	T p	"	^	"
c	D	T p					
"	^	"					

16. Despre ccî ce vor ucide pe

alții cu arma, venin, ori cu vrăji.

Si quis hominem liberum d o l o sciens morți d u i t paricidas csto. (Leges regiae).	Statutum Comitatus Hunyadiensis. a. 1773. (p. 494):
Tab. VIII:	Quicumque e praedestinata maliția
Qui malum carmen incantasset - - Malum venenum.	• • • • aliquem quocunque tclo, pharnraco, aut arte magica occident.... cap.hs amputatione punietur.

17,

Despre cei ce întrebii în fe'ză farmece, ca jJ ițe mana din semînăturile altuia.

Tab. VIU:	Teodorescu, Poesiî pop. (p. 384):
Qui frugcs excantassit ----- Neve alienam segetem pellexeris.	Descântec pentru desfăcutul farmecelor: «Fapt cu luatul manii vacilor și a oilor fapt cu luatul manii grâului și a păpușoiului și a tote semenātu- rile Lună luminată, se vii se ieî faptul din țarina mea, din grădina mea etc.» Credința, despre luarea manei din se- me na t uri cu vrăji, a existat, după cum vedem, și la poporul român ; a trebuit ast- fel, că vechia lege românească se conțină o dispozițiune penală și în privința acesta, după cum era cuprinsă în cele XII tabule și în Lex Baiuvariorum, tit. XII: si quis messes alterius initiavcrit maleficis arti- bus etc.

18. *Despre trădători și cet ce se*

ridică în contra autoritățile.

Lex duodecim tabularum iubet, cum qui concitaverit, quive civem hosti tra- căpițe puniri (Dig. 1. XLVIII. 4. 3).

Cicero pro M. Tullio, fragm. 10: recitavit... legem antiquam de legibus sacratis, quae jubeat impune occidi cum, qui tribunum plebis pulsaverit.

Stătuta Distr. Fogaras (p. 170): hostem Proditores, infidèles Cast'H, căpițe pri-diderit, ventur.

Ibid. (p. 175): Qui.... contra Castellanos vel Officialcs et homines eorum insurgere auderent ex tune căpițe priventur.

19.

Despre cel cari fug din luptă in timpul rZsboiului.

Livii 1. XXIV, 20 : et recepti pcrfugae trecnti septua- ginta; quos cum Romam misisset consul, virgis in comitio caesi omnes, ac de saxo dejecti.

T -, . wv
Ibid. 1. XXX, c. 43:

De perfugis gravius, quam de fugi- tivis, consultum; nominis latini qui crant, securi percussi, Romani in crucem sublati. (Cf. Dionys. VII. 40).

Schard, Script, rer. Germ. (Ed. 1574), P' ^276:

Haec est Valachorum consuetude, ut eos omnes qui ex pugna évadantes do- mum revertuntur suppliciiis gravio- ribus, quam si in bello cecidis- sent afficiant.

20.

In fera Făgărașului, pedepsa pentru perderea capuluî se puica pronunța Humai de tribunalul superior al acestui ținut.

Tab - IX:

De căpițe ci vis nisi per maximum comitiatum.... ne ferunto (Cic. Leg. IU. ?' *').

Constit. T. Fognras (p. 328):

Quod in hoc Districtu Terrae Fogaras non aliud Forum sit, quod Jus Gladii habcret (quam Foparasiensis Seclcs Superior, quac etiam Sedes Capitaneatus appellari solet).

21. *Legea vechia interzice Itfinarea in*

biserică peste corpul celui decedat.

Tabr X:

luli^eres . . . neve lessum funcris
v8n nancu^

StatutumArbencsisciv.(scc.XIV),I.IV. 12:

quodjmulieres non possint pro aliquo
« ---- Womib boccare: nisi illo die quo morietur
. . . Insuper nullus homo audeat se pro-j
i cere supra aliquem mortuum in
ecclesia. (Bibi. Acad. din Agram. Ms. Nr. II.
d. 4).)

n scrisorea anexată la acest manuscris, D. SpirMone Murvan scris: Se ui sono traue in quesK¹
• o l » (Arb, j de l U Popolailone Valacc» o Rumena.

Esiliul, ca pedepsă judiciară, pentru cet ce au comis anumite furturi, art au devastat moșiile altora cu omeni arma/1 străini.

Esiliul, sub forma de «*aquae et ignis interdicție*», a existat la Romani încă înainte de cele XII tabule. (Cf. Dionys. Hal. II. 53).

O sentință a tribunalului din Făgăraș delă a. 1500 :
quod cum— in oppido Fogaras iudicium facere consedissemus ... in nostrum iudicium extitit inducta (sic), quod filius quondam Juga de Beriwoy nomine Man perfurticinium suum amisisset. . . . Boicronatum suum . . . idem fuisset in exilium posilus—vt moș predecesor u m fuit etc. (Col. nostră inedită).

În Maramureș, sentința pentru trimiterăa cuiva în c siliu se pronunța în adunarea generală a întregii nobilimii și a frunțașilor comitatului.

Mihdlyi, Dipl. Maram. p. 363. 1453) :

Nos.... Cornes — et universi nobiles Comitatus Maramarosicnsis . . . nobiles viros Michaellem et Gorgium Ficze dictos... rationu et prctextu— quorundam latronum alicnorum... et dopopulacionis possessionis nobilis Petri Gcrhes . . . cum univcrsis procenbus prescript! Comitatus . . . (in) cxilium duximus ponendos.... ipsos— exules captivare et possessiones eorum dcpopuhrc commiseramus.

Pedepse judicare pentru fe/Heile bejive.

Lactantii Div. Inst. lib. 1:

Constit. T. Fogaras (p. 333):

Clodius refere, Fauni hanc uxorem Fatuam Faunam) fuisse: quae quia contra secundo vero in Cippum inclusa verberimorem clam vini ollam ebiberat, et bus afficialur. ebria facta crat; virgis myrtcis a viro usque ad mortem cacsă.

Plinii lib. XIV. 14. 2:

Non licebat id (vinum) feminis Romae bibere Egnatii Mcccnii uxorem, quod vinum bibisset c dolio, interfectam f us t i a marito.

Legea vechia itilerdice căsătoria între Loicrl și țrăni.

Tab. XI:

Ne patribus cum plebe connubium sit.

Legile cele vechi tradiționale (nescrise) ale Brachmanilor din India conțineau de asemenea dispozițiunea, că nu se putea lua în casat oria o femeia din al t trib. (Diodor. II. 41. —Strabo, XV. 1. 49).

În Țera Făgărașului, căsătoria între boieri și țărani nu se făceau.

În România, căsătoria în lrc rcaș și clăcaș nu se fac (Hasdeu, Columna, IX. 178).

legea vechia romanes că, căsătoria similtaneă cu douS ori mal multe femei era permisă.

Scopul suprem al căsătoriei, din punct de vedere al legislațiunii, a fost în timpurile arhaice înmulțirea némului și conservarea statului.

Uranos (Munteanul), cel mai vechi rege al locuitorilor de lângă muntele Alias și de lângă Oceanos potamos (Istru), avuse 45 copii cu mai multe femei (Diod. III. 57).

Priam, ultimul rege al Troiei, povestesc lui Achille, că a avut 50 copii, din cari 19 de la o singură femeie, ér pe cel alalț cu femeile din casă (Homer, II. XXIV. 495),

Régi Scyților aveau mai multe femei (Herod. IV. 78).

La Thraci și Geți esista un vechia obicei, ca fiecare bărbat se aibă cite 2 — 12 și chiar mai multe femei (Strabo, VII. 3. 4. - Herod. V. 5).

Acest obicei a fost odată apropro general la tete populațiunile de rasă pclasgă. Tacit (Germ. 18) scrie: nam (Germani) prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, c.ceptis idmodum paucis, qui. ... ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur.

Aceleși moravuri esistau de fapt și în armata romană, recrutată din provincii, după cum réulta din privilegiile date veteranilor, prin cari li se conferesc jus connubii numai cu o femeie: dédit et connubium cum uxoribus, dura taxat singuli si n g u i s; seu: dum taxat singuli s c t primis uxoribus (C. I. L. voi. III).

În unele părți ale Transilvaniei, a mal esistat încă până în sec. XVI, obiceiul de a avea mai multe femei. Delă a. 1543 încde însă, legislațiunea Transilvaniei începe a lua măsuri severe în contra acestor moravuri.

Mon. Hung. jur.-hist. I. 513 :

Ex communi tocus Vniversitatis Saxonum congregatione (a. 1543): Conclusum est, quod Valachi vxores légitimas habentes, et alias superinde ducentes capititis pocna plecti debent.

Statutum Com. Hunyad. a. 1773 (p. 494):

Çuicunque (Valachus) Criminc Bigamiae, aut Polygamiae semet contaminaverit, ac pollut, g l ad i o ferietur.

Decisiunea dietei Transilvaniei din a. 1554 :

(In terra Fogaras) viri duas uxores habentes solitá poena puniantur (Densusianu, Doc. priv. ist. Rom. II. 5. 168).

Vcrancii Exp. Solimani (ap. Ilarianu, Te-sauru, III. 160):

Licet enim eis (Valachis) omnibus communiter et duas et très uxores habere, nobilibus ac potioribus etiam plures; vaivodis vero quot volunt, liberum est; illarum quoquelibri nihil obstante quod concubinarum speciem praesens ferant pro legitimis habentur, successionisque dominationis sortiuntur. (Cf. ibid. p. 179).

Anon. Belae reg. not. c. 11:

Menemorout (dux byhoricensis) plurimas habebat arnicas.

Mircea cel Mare, Domnul Tercei românesci, încă a avut copii de la mai multe femei (Engel, Geschichte d. Walachey, p. 162).

vechia româncă permitea desfacerea căsătoriei legitime prin repudiare.

Plutarch, Romul. c. 22:

O ordonanță a lui Romul permitea barbatului despărțirea de femeie și fără cauză legitimă, sub condițiune, ca jumătate din

Stătuta Distr. Fogaras (p. 172):

Boyarones sine rustici valachi vxoribus propriis matrimonialiter Juncti, si maritus vel uxor verum matrimo-

averea bărbatului se fie adjudecată femeiei, ér ceea laltă juraStatc deițeî Ceres.

In Grecia, bărbatul putea ori când se repudieze femeia, sub condițiune, ca së-î restitue lucrurile ce le adusese, ori së-î plătescă lunar câte 9 oboiî ca interese pentru fic-careminăgrecescă. (Pauly, Real-Encycl. U [1842] v. Divortium).

Cele XII tabule, permiteau de asemenea repudiarea, sub condițiune, de a se da femeiei lucrurile, ce le adusese. (C ic. Phil. II. 28: suas res sibi habere jussit ex duodecim tabulis. Clavcs admitt; exegit).

n i u m non obscuaret; Extunc talis pars non obseruans, portionem suam in hereditatibus, quam in rebus amittat, portio vero pars (partis) obseruantis vna cum hereditatibus suis sola (salva) remanecat.

Stătuta Dislr. Fogaras (p. 172):

Boyaroncs more et lege ipsorum vxores a se abycere vellent et cum casdcm (sic) amplius mânere nollent, pars separans, castellano soluat pro birsa-gio florenum vnum. Rusticus Valachus similiter, uxorem abycere voluit boyaroni suo soluat asporas noucm.

Gratiani De I. Ilcraclide Despota (Ed. 1759) p. 21:

Matrimonia viri (Valachi) vel minimis de causissaepesolvunt remissee uxori nun-ei o pensisque fisco duodecim denariis.

Wrancii De situ Transsylvaniae, Moldaviae etc. (ap. Ilarianu, Tesauru, III. p. 179):

matrimonia . . . da t o repudii libelle, et pccunia quadam adnodum modica, in signum dissolutac desponsalionis uxori reddita, dirimcre nullum nefas est.

27.

Dufă legea vechia româncscă, căsătoriile străinilor cu femei române, în cuprinsul teritoriului român, erau prohibite. O ast-fel de căsătorie -nelegitimă nu putea se conferescă străinului si copiilor sel nici drepturi politice, tiicî civile, pe pămencil românesc.

Scneca, De Benef. IV. 35:

Promis! tibi filiam in matrimonium ; postea peregrinus apparuisti; non est mihi cum externo connubium. Eadcm res me défendit, quae vetat. (Cf. Liviu, lib. XLIII. 3.

Revista nouă, An. III. 302. Chrisovul lui Ion Ștefan Michaiû Racoviță din a. 1764:

De vreme ce străinii, carii vin aici in țeră se și insera, t'c ia ă femei de aici de pământ și fete de boiarî și cu multe feluri de mijlociri intră și în rondul boiarilor cu diregatoriî obicei vi, ce r C u s'a înrădăcinat aici în p â m b n - tul țcrei, hotărîm Domnia mea, că de acum înainte nimeni din străini se nu se mai însere aici In pămencil țeră și se ia fată de pământeanși pământeniî iarăși să nu îndrăs-nescă a-și da pe fia sa sau alte rudenii după străini, măcar ori cine ar fi, pentru că ori care de acum înainte va face peste porunca și hotărîrea acesta a Domniei mele se scic, că cei însurați se vor isgoni din pământul terci împreună cu femeia, și totă averea lor se va lua pe sema Domniei etc.

Ditfă vechia lege romă/icscă, străiiiit erau incapabili de a câștiga si stăpâni avere imobiliară j>e teritoriul districtelor, ori al fêrilor românesd.

Tab. III (r. VI):

Adversus h o s t e m aucterna auctoritas.

Cicero, De off. I. 12:

Host i s enim apud majores nostros is dicebatur, quem nune percgrri n u m dicimus. Indicant duodecim Tabulae: «ut status dies cum hoste», itemque: «adversus hostem aeterna auctoritas».

Ast-fel străinul (hostis), după cele XII tabule, nu avea nici drepturile publice, nici drepturile civile ale cetățianului roman, în particular, el nu avea dreptul de a cumpăra, de a posedea și de a vinde în mod legitim (jus commercii).

În contra străinului, dreptul de proprietate și de posesiune, al cetățianului și al statului roman, nu se prescria în veci.

Pesty, A Szorcny vcirmegyei oldh keruletek, p. 73 — 74. a. 1457 :

Nos Ladislaus Dci gr. Hungarie Rex omnia et singula eorundem Valachorum ctKeniziorum priuilegia perpetuo valitura, roboramus Et dccrcuimus a modo in postcrum in prefatis octo districtibus (Valachorum) nuli o unquam tempore alicuio extranee possessiones et villas donare.

Pesty, A Szor. liânsdg. III. 300. 1561:

Nicohus pobora in vniversitatis dominorum nobilium Comitatus Zewriniensis (nomine) assrens: habere ipsam vniversitatem nobilium efficacia priuilegia, ne videlicet maiestas Regia cuiusiam in Comitatu ipso Z e w r i n i e n s i Bona non habenti Bona con ferrepossit.

Acesta dispoziție a legii românesc! este arhaică. O inscripție romană din a. 201 .d. Chr. amintește de legile antice ale locuitorilor din Tyrn (Cetate albi, Ak-herman), după care singurii numai reprezentanții municipiului Tyrn, nu imperatul, puteau se conferența unui străin dreptul de cetățian în aceasta localitate.

C. I. L. voi. III. nr. 751 :

Epistula imp. Severi et Caracallae ad Heraclitum: quod attinet ad ipsos Tyranos quique ab eis secundum leges eorum in nuinerura civium adsumpti sunt, ex pristino more nihil mutare volumus.

. în a. 1525, bctrânii târgului Vaslui cer de la Ștefan Vodă cel tînăr se le facă dreptate pe legea be t rână, se iese din mâinile Armenilor, Jidovilor și Grecilor locurile de casă, fonațelc și prisecile, fiind-că, după legea bătrână, străinii nu au drept se cumpere ocini, locuri de casă, de fenațe, de prised. Kr Domnul hotărcse: «ma ocini nimeni, veri care străin, fire-ar și Grec, n'are volnicie in pământul nostru moldovenesc a ține veri a birui» (Uricariul, I. 139;.

era ziua legală destinată pentru audic/t/e

înaintea tribunalului.

Lex Alamannorum, tit. XXXVI:

Constit. Distr. T. Fogaras (p. 304):

1. Conventus autem secundum consuetudinem antiquam fiat in omni centena coram Comite ... et coram Centenario.
2. Ipsum placitum fiat de sabbato in sabbatum.

Juxta antiquum et in praesens usque contentum modum ac consuetudinem terminus Celebrationis Sedis Judiciarum praefixus est dies Sabbathi.

Încă înainte de introducerea creștinismului exista la poporul roman un ciclu calendaristic de 7 zile, despre care însă veștii autori nu fac aproape nici o amintire. A șaptea zi din acest ciclu se numea sabbatum.

În acesta privință, Suida (v. îhă^atov) scrie: Sâmbăta era a șaptea zi din ciclul de șapte zile, pe care o venerau Romanii».

Filosoful Seneca, născut în Hispania la a. 3 d Chr., amintesc de asemenea (Epist. 95), că exista un obicei vechi la Romani se aprindă candelile în ziua de Sâmbăta (Accendere aliquem lucernam sabbatis).

După Ovidiu (R. Am. 219) însă, Sâmbetele erauenerate do că t re peregrini (peregrina sabbata); o numire generală, care după cum vedem se raporta la toți străinii, nu numai la Ebrei.

Un vechiu oraș cu numele Sabata se aHă situat pe teritoriul Etruriei, lângă un lac frumos, în apropiere de Roma (Strabo, V. 2. 9). Liviu (XXVI 33) amintesc de o grupă de locuitori numiți Sabatini de pe teritoriul Campaniei.

Este afară de oricare îndoială, că la populațiile de rasă pclagă, numele zilei săptămânale «Sâmbetă» este anterior creștinismului, și că prin urmare nu este biblic.

Sabinii și Umbrini adorau pe o vechia divinitate națională, sub numele de Sabus (Dionys. II. 49.— Sil. Ital. VII. 424). Același Sabus, numit do Virgiliu Sabinus, ne mai apare ca un strămoș al regelui Latinus (Aen. VII. 178).

În Thracia, după cum ne spune Macrobiu (Sat. I. 18), Liber pater sêu Bacchus era adorat ca divinitate a sôrelui sub numele de Sebazius, Sabazius, Sabadius, (un cuvânt compus din Saba(s) și dius, Saba deul); unde mai avea și un templu de formă rotundă pe o colină, numită Zilmissus.

Acest Sabadius sêu Sabazius al Thracilor, ori cu alte cuvinte al populațiilor gete, ne apare ca una și aceeași divinitate cu Sabus al Umbrinilor, Sabinilor și Latinilor. Acestei divinități s o l a r e se vede, că a fost consacrată la semnițilc vechi pclasge ziua a șaptea din săptămână, sabbatum, rom. Sâmbeta.

În dialectul Venetian, Sâmbeta se numesc și astăzi Sabo (Isoerio, Diz. d. dial. venez. 1861, p. 590), adică ziua consacrată lui Sabus. În provincia Neapolului se mai aude și în timpurile noastre expresiunea caracteristică pentru acesta di: nun c' e s a b e t t o senza sole, «nu e Sâmbetă fără soare» (Andreoli, Voc. napol.-ital. p. 578).

În Transilvania mai aflăm încă unele urme importante despre cultul divinității Sabus. Una din mănăstirile cele mai vechi și mai celebre ale Tereii Făgărașului a fost cea de la Sâmbetă, o localitate, al cărei nume derivă fără îndoială delă un vechi sanctuar al divinității adorate odată acolo.

În dialectele medievale ale Gallic! (FrancieT), cliua Sâmbetei se numia sambba-di (Littré, Diet. v. Samedi), un termin, în care vechia divinitate Sabus ne apare sub numele de Sambba.

În Transilvania, se mai audia pe la începutul sec. XIX-lea cuvântul Sam be a și sfântul Sâmbean, ca o formulă de întărire sau dejurament (Lexicon valach.-lat., Budac, 1825, v. Sîmbé).

Cele 9 nimfe (muse), care însoțeau pe Sabazius în călătoriile sale (Diod. IV. 4. 1) se numesc în cântecurile române «nouă sambe albe» (Schmidt, Das Jahr u. s. Tagc, p. 15) Probe evidente, că Saba-zius al Thraco-Geților era identic cu Sabus și cu Sa m - bea, de la care derivă numele dîlcî Sâmbeta.

Vechiul us, de a ține judecățile în ziua de Sâmbeta, i-l aflăm conservat și în Lex Alamannorum.

În fine aceeași consuetudine a existat o dată și în părțile de sus ale Italiei, în provincia Dolonié se mai aude și astăzi expresiunea: «mancar un sabet a ori» (i lipsesce cuî-va Sâmbeta), cu înțelesul de : «non aver tuto il suo giudizio», adică ia rămâne scurta în drepturile sale» (Berti, Voc. bologn.-ital. II. 275).

Din această dispoziție a legii vechi rezultă așa dar, că Sabus sau Saba-zius a fost o divinitate principală a triburilor pelasge din nordul Dunării de jos.

Nume personale și de familie Savu, Savul și Săulea sunt până astăzi foarte răspândite în țara Făgărașului și în județul Muscelului din România. Pe la a. 1679 aflăm pe un Sava Basarab (Hasdcu, Etym. magn. III, 2543).

Fratele lui Anacharsis (594 a. C.) poartă la Herodot numele de S a u i o s (Săulea). Sfântul creștin Sava (Sabas), înecat în apa Buzăului (Musaeus), încă a fost originar din Dacia (Acta S. Sabae martyr, în Acta Sanct. Hung. I. p. 199).

IV

După cum vedem, această legiuire veche a poporului român, numită «Lex antiqua Valachorum», «antiqua et approbata lex districtuum volahicalium universorum», «Jus Volahie» și «Jus valahicun», ce conținea dispoziții din toate ramurile dreptului public și privat, se reduce la o vechime foarte depărtată.

Fără îndoială, că această constituție tradițională a poporului român este în fond una și aceeași cu așa numitele Leges Bellagines din sec. VI, despre care ne face amintire Jornande *).

¹) Statutele Țerei Făgărașului (Fogarasvidéki Statutumok) din 1508, ne apar, în ce privește particularitățile limbicT, numai ca o simplă traducere latină de pe un text românesc mai veche, după cum rezultă din expresiunile: gra uita țes Boyaronum (greutățile boierilor); filiam prefacere hacredem masculinum; fur iste solito more vocaturInduspes (fur, care intră pe din dos); proditioc domus (prădăciunea casei); umanitatem amittant (se pierdă omenia), unapinta vini (o pintă sau cupă de vin).

Aici cuvântul *Bellagines* are însă o semnificație etnică¹⁾; este o expresiune identică cu *Bellacena* sau *Bellacorum*, adică Legile *Bellacorum*, cum se mai numeau în epoca romană unele triburi barbare ale familiei pelasge.

Terminul geografic de *Blacena* ni se prezintă la Dunărea de jos încă cu 200 ani mai înainte de timpurile lui *Jornand*.

În actele conciliului ținut la *Sarlica* (*Sofia*) în a. 343, aflăm pe lângă alți episcopi ai *Daciei aureliane* și pe un *Athenodorus* al *Daciei de Blacena*²⁾. Aici «*Blacena*» poate să fie numele orașului de reședință al episcopului *Athenodor*; însă poate să fie și numele eparchiei sale. În tot cazul, «*Blacena*» este o numire topografică delă *Dunărea de jos*, și care ne indică că acest oraș, ori ținut, a fost locuit de *Blaceni* încă înainte timpurilor lui *Jornand*.

Această înțeles cu numele de *Leges Bellagines* și *Lex Valachorum* îl avea în sec. III a. Chr. și termenul grecesc de *Blacennomion* (*τεχνη, vectiga!*), derivat din *Blaconnomos*, o lege tradițională, după care se guvernau *Blachii* stabiliți în părțile de jos ale *Nilului*³⁾.

În ce privește manuscrisul al doilea, sub numele de *Constitutiones Districtus Terrae Fogaras*, acesta conținea în mare parte numai simple extrase din o condiție veche de articule și edicte (*Protocollares articuli et edicta*. Tit. XIX. art. 9), și care se păstrează la *Căpitanatul Țerei Făgărașului*. Unele dispoziții din Constituțiile aceste portă datele de 1635 și 1690; altele însă amintesc de *Dux* sau *Ducele Făgărașului* (Tit. XIX, art. 4), și de *vajvoda* sau *homines*, un fel de comisari judecătorești al voivodului; o numire ce se vede a fi rămasă din timpuri vechi, de ore ce *Căpitanul T. Făgărașului*, care ținea mai târziu locul *Voivodului de odinioară*, avea dreptul să pedepsească pe acești comisari; erau așa dar însărcinații *sei* (*quos [vajvoda] homines] Dominas Capitaneus, legaliter puniat*. Tit. VII, art. 2). Rezultă așa dar, că o parte din articulele acestor Constituții avuse putere de lege și în timpurile, când *Făgărașul* constituia un *Ducat* sau *Voivodat*.

¹⁾ Exemple analoge sunt: *Lex Salica*, *Lex Burgundiorum*, *Lex Alamannorum*, etc.

²⁾ *Migue*, *Patrologiae cursus*. Ser. lat. T. LVI. p. 54.—«înii *Severii* Concilia generalia. *Lutetiae*. 1636. I. 523—524. —Mai notăm, că *Blacaenus*, ca nume familiar, adică de origine din o *Blacaena* de care, ne apare și pe o inscripțiune romană din *Asturia* (C. I. L. II. 2633), unde după cum am vădit mai sus, se aflau triburi emigrate din regiunile *Scythice* încă înainte de cucerirea peninsulei iberice de către *Romani*.

³⁾ Un cuvânt compus, în care ultima parte ne apare ca un adiectiv neregulat format din *VOJJ.OÇ*, lege. *Impositul fiscal* din *Alexandria* era basat, pe *'o TUJV ir/.axAv vojio;*, după cum dărilor fiscale ale *Românilor* din *Transilvania*, *Ungaria*, *Polonia* și *Serbia* încă se întemeiau pe *Lex antiqua Valachorum*. Cf. *Henr. Stephanus*, *Thesaurus l. gr. v. BXoty.syv'Ju'.ov: Quoniam scilicet in legibus erat ut tuiv B).c<vi<uv nomine id penderent qui sciscitatum eos adibant* (*Etym. Magn.* p. 199. 10. Sch. *B/.ay.mvvoiuov*). — *Pic*, *Abst. d. Rum.* 142. 1493: *antiqua eorum (Valachorum) lege . . . vitulum trium annorum exi-*

În ce privește istoria legislațiunii vechi pe cât se poate prezintă un deosebit interes asemănarea cea mare, ce există între *Lex a n t i q u a Valachorum* și între fragmentele, ce ne-au mai rămas din cele XII Tabule ale Decemvirilor romani.

Ambele legislațiuni se bazează pe aceleași principii juridice. Ele se referă la aceleași timpuri arhaice, la aceeași constituțiune a societății, în fine la același mod de viață și la aceleași trebuințe.

Istoricul Paul Joviu, născut pe la finele sec. al XV-lea, avuse din-căci cunoștințe despre acest vechi codice de legi al Românilor, fiind că densul a rămas surprins de caracterul antic al acestor legi, pe cari el credea că sunt în realitate numai legi vechi romane¹⁾.

Despre cele XII tabule ale Decemvirilor se credea în general, că ele au fost împrumutate din Grecia, în particular din legile Athenienilor -).

Polybiu însă, născut pe la a. 204 a. Chr., ne spune cu totul alt ceva: că vechea constituțiune și administrațiune a Athenelor nu se asemăna, nici în fond, nici în formă, cu instituțiunile Romei. Poporul Atencilor, dice densul, a fost tot-de-una asemenea unor corăbii fără guvernatori³⁾. De asemenea scrie și Dionysiu din Halicarnas : că legile celor XII tabule erau cu mult mai escelente și mai bune decât legile Grecilor⁴⁾ ; cr Tacit, la rândul său, scrie, că Decemvirii însărcinați se prezintă un proiect de legi pentru Romani, au cules din toate părțile, unde au putut se afla ceva bun⁵⁾.

În fine, mai aflăm la Serviu o importantă notiță istorică, că *Falisci* din gatis.—**H. Isdeu**, *Coloniile române din Galiția*, p. 43, 1541: census, omnem daciam, more aliarum villarum Valachorum dabit quolibet anno.

¹⁾ Pauli **Jovii** Hist. libr. XL (ed. Basiliac, 1567, tom. II. p. 310): A pud Valachos enim, non Romanae modo disciplinae certi mores et leges virent, sed ipsa quoque Latinae linguae vocabula scruantur.

²⁾ Livii I. III. 31: missi legati, jussique incluras leges Solonis describere, et aliarum Graeciae civitatum instituta, mores, juraque noscere. — Ibid. III 33: Decemviri creati . . . His proximi habitati legati tres, qui Athenas intrant . . . sinu peritos legum peregrinarum ad condenda nova jura usui fore credebant.

³⁾ Polybii lib. VI. 43—51.

⁴⁾ Dionysii lib. XI. 44.

⁵⁾ Taciti Ann. III. 27: creatique decemviri, et accitis quae usquam egregia, compositae Duodecim Tabulae.—Krucger, *Histoire des sources du droit romain* (Paris,

⁹⁴⁾ p. 17: il faut se garder d'attribuer une origine grecque à la plus grande partie des dispositions des Douze Tables . . . les fragments que nous possédons ne laissent pas de doute à cet égard.

Etrun'a au fost numiți 6menii «drepti», fiind-că Romanii au trimes la donșii pe Decemviri, și aceștia au copiat de aici multe dispoziții legale și au mai luat și unele suplimente la cele XII tabule¹⁾.

Falisci, scrie Strabo, aveau o idiomă particulară, cî aveau ciredile și turmele cele mai frumoase și cîmpuri foarte bune de pășune²⁾. Probabil, că acești Falisci, popor mai mult pastoral, cari mai aveau și un renume tradițional de 6menii «drepti» (epitet particular al Geților), se fi fost numai o grupă de Blaci sau Vlaci³⁾, emigrați din regiunile Carpaților și ale Istrului de jos.

Faptul însă rămîne pozitiv, că cele XII tabule ale Romei nu conțineau nimic original; ele erau numai o simplă operă de compilație din legile și consuetudinile cele vechi ale triburilor pelasge, cari, după credința generală, mai aveau și autoritatea unor legi «sfinte», rămase din bătrîni.

Populațiile de rasă pelasgă au avut tot-de-una o deosebită venerație pentru instituțiile lor vechi, sau strămoșesci (vetus mos).

Romul, scrie Dionysiu din Halicarnas, după ce a pus primele fundamente ale Romei, după ce a fortificat-o cu șanțuri și ziduri, a convocat la adunare pe cetățenii noului oraș, și punendu-le în vedere, că linștea și fericirea fiecărui stat depinde de la forma guvernului, a cerut se-și dea părerea: că după ce fel de constituție voesc se fie guvernați: dacă voesc se asculte numai de unul, ori de mai puțin, sau dacă voesc se încredințeze pădirea legilor întregului popor; ei ei răspunseră: Noi nu avem trebuință se fim guvernați după forme noi, ci voim se fim guvernați în modul, după cum strămoșii noștri au aflat că e mai bine, și modul acesta, care ne-a rămas de la bătrîni, noi nu-l vom schimba, nici nu ne vom depărta de aședămintele lor, cari credem, că au iost stabilite cu multă înțelepciune⁴⁾.

În Roma, mai vedem, că legile Decemvirilor se promulgă cu aceleași formalități tradiționale ca și în Dacia.

În regatul lui Atlas —din părțile meridionale ale Daciei —cele mai vechi legi din timpurile preistorice au fost gravate pe o columnă de aramă galbănă⁵⁾.

Tot ast-fel ne spune Dionysiu, că legile Decemvirilor, la început numai

¹⁾ Scrvius, Aen. VII. 695: Justos (Faliscos) autem dicit, quia populus Roraanus missis decern viris, inde multa jura collegit, et nonnulla supplementa duodecim tabularum accepit.

²⁾ Strabonis Geogr. lib. V. 2. 9.

³⁾ Cf. pag. 863.

⁴⁾ Dionysii Hal. lib. II. 3—4.

⁵⁾ Platonis Critias (Ed. Didot, vnl. U. p. 259).

10 tabule, corectate, primite de senat și votate de popor, au fost gravate pe colonne de aramă, expuse în for și aduse ast-fel la cunoștința publică O-

în fine, mai aflăm la Romanii încă un alt obicei juridic, împrumutat fără îndoială din Dacia.

Athyrșii, de lângă râul Maris (Mureș), aveau obiceiul, cum scrie Aristotcl, se cânte legile lor -), fie din cauza, că le considerau ca legi sfinte, on pote numai din motivul, după cum presupune Aristotcl, ca legile se nu fie uitate.

Același mod de venerație îl vedem introdus și la Romani pentru legile celor XII tabule. Tinerii Romanii, scrie Cicero, învățau, până în timpurile sale, se cânte legile celor XII tabule: discebamus enim puert XII (tabulas), ut carmen necessarium³⁾; un obicei, care de sigur a fost împrumutat de la Athyrșii, singurul popor, care în timpurile vechi își cânta legile sale.

VI

O parte din legile cele sacre ale Romanilor, anterioare celor XII tabule, o formau, după cum spune Dionysiu, legile fețiale (jura fetialia), ce conțineau prescripțiunile cele sacre: cum se ceră satisfacțiune delà inimiți, cum se declare războaiele și cum se încheie tractatele de pace.

Romanii împrumutase aceste legi în timpurile lui Numa, ori ale lui Ancu Marcu, delà alte seminții pelasge; însă pe la finele republicei nu se mai scia cu deplina siguranță de la care popor anume. Tradițiunile vechi aminteau numai de două popoare, de Faliscii (Aequicoli) și de locuitorii din Ardea, de la cari se credea, că au fost copiate aceste legi⁴⁾.

În acesta privință, Dionysiu scrie:

Faliscii și Fescenii mai păstrează încă până astăzi unele urme puține ale originii lor pelasge. În orașele aceste au existat timp îndelungat multe instituții arhaice; ast-fel, de câte ori aceste orașe aveau trebuință se porț războiu cu alții și se respingă agresiunile lor dincolo de hotarele sale, ei trimeteau în fruntea trupelor sale drc-care preoții fețiali fără arme⁵⁾.

Acești fețiali aveau se îngrijescă, că poporul roman să nu facă un războiu nedrept cu alt popor fedărat, și în caș clacă un alt popor a violat le-

¹⁾ Dionysii Hal. lib. X. 57.

²⁾ Aristotell's Probi. Sect. XIX. 28.

³⁾ Cicronis Leg. II. 23.

⁴⁾ Dionysii Hal. lib. II. 72.

⁵⁾ Dionysii Hal. lib. I. 21, -Livii lib. I. 32.

gaturile internaționale, poporul roman se trimitea legații, care se cerea prin graiu viu repararea nedreptății, și numai în caș dacă cererile aceste rernâ-neau ncsatisfăcute atunci poporul român se le declare răsboi.

Modul, cum î-și îndeplineau fețialii misiunea lor, era următoriu: Unul, doi, trei ori patru fețiali, îmbrăcați în veștminte de ceremonia și luând cu denși însemnele cele sfinte, mergeau la orașul celor ce au făcut nedreptate poporului roman. Ajungând la hotarul inamicului, unul din fețiali, punând pe cap un vel de lână, începea să strige: «Audi Joe, auditi voi hotarelor, auditi voi (aci rostia numele orașului și al poporului inamic), audi și tu Dreptate, eu sunt trimisul public al poporului roman și vin la voi cu o misiune dreptă și să credeți în cuvintele mele»; apoi făcea expunerea cererii, și invoca de nou pe Ioc și pe cei-alaltii deii ca mărturia. După ce rostia aceste cuvinte, fețialul pleca înainte către orașul poporului inamic, și repeta din nou aceleași jurăminte și declarațiunii către cel de întâiu cetățean, ori țeran, pe care-l întâlnea în drumul său pe teritoriul inamicului; ajungând apoi la porta orașului, el invoca de nou pe deii și repeta aceleași cereri către portariu, ori către acela, pe care-l întâlnea aci; în fine se ducea în forul orașului străin și aci aducea la cunoscința magistraților cauza venirii sale, repetând tot de una aceleași jurăminte, aceleași cereri și blesteme, în caș, dacă cererea să se îndeplinea, fețialul se retrăgea ca amic de la un popor amic, și dacă poporul inamic cerea timp pentru deliberare, atunci i se concedeau 30 cel mult 33 zile, și în fine dacă trecea și acest interval fără rezultat, fețialul invoca de nou pe deii de sus și de sub pământ ca mărturii pentru nedreptatea ce s'a făcut poporului roman, se întorcea la Roma și raporta senatului, că s'au îndeplinit toate cele prescrise de legile sfinte, și dacă acum senatul voiesce să declare răsboi, deii i permit acesta. Dacă în urma acestor formalități sacre, senatul hotăria declararea răsboiului, atunci se trimitea un fețial, ca să anunțe inamicului în mod solemn, că poporul roman i declară răsboi. Fețialul lua cu sine o hastă (lance) ferecată, sau o hasta sângerată și pârlită în flacără, mergea la hotarul inamicului și aici rostia următoarele cuvinte: «De 6re-ce poporul și omenii (indica numele orașului sau națiunii inimice) au lucrat în contra poporului roman, poporul roman a hotărât să facă răsboi eu poporul și cu omenii (numele inamicului), și senatul poporului roman a consimțit și a aprobat să se facă răsboi cu poporul și cu omenii (numele); din acesta cauza eu și poporul roman declar și fac răsboi poporului și omenilor (numele orașului ori al poporului)», și după ce rostia aceste cuvinte, el arunca lancea sângerată pe hotarul inamicilor ¹⁾.

¹⁾ **Dionysii Hal.** lib. II. 72.—Liviu lib. I. 32.

Aceste formalități îndeplinite, Romanii numiau războiul, ce aveau se-1 porte, bellum justum et pium; just, fiind-că era întemeiat, legitim; și pium, fiind-că era declarat cu formele cele sfinte, prescrise de religie.

VII

Originea istorică a legilor fețiale se vede a fi fost în părțile de răsărit ale Europei, și în particular în țările de lângă Dunărea de jos.

Urmele acestei instituții le aflăm la Geți în o formă mult mai religioasă, și prin urmare mai arhaică¹.

După Stephan Byzantinul, legea Geților era, că legații, pe cari i trimeteau ia inamic, se mergă bătând ceterile seu cobzele¹).

În țările de lângă Occanos (potamos) și de la munții Rhipel, ori cu alte cuvinte de la Dunărea de jos și Carpați, ceterile erau instrumente de muzică religioasă.

Cu ceterile se acompaniau aici imnele religioase, pe cari le cântau Hyperboreii în onora lui Apollo²).

O altă amintire despre fețialiile Geților o aflăm la Iordan³).

«După cum scrie Dio», dice istoricul got, «Filip (regele Macedoniei, tatăl lui Alesandru cel Mare) fiind strimtorat din lipsa banilor, strânse armata ce o avea disponibilă și plecă se prădeze orașul Udisitana din Mesia, ce se afla în vecinătate cu orașul Thamiris de lângă Dunăre, și care în timpurile aceste se afla sub stăpânirea Geților. Însă, pe când Filip se apropia cu trupele sale de orașul, pe care voia se-1 prădeze, observă de o-dată, că nisce preoți de ai Geților, din clasa celor, cari se numesc pii, deschid porțile cetății și-1 vin înainte îmbrăcați în haine albe și bătând ceterile. În rugăciunile lor, ce le cântau cu vocea, preoții aceștia invocau pe deii lor strămoșesc! se le fie în ajutoriu și se respingă de la donșii departe pe inimici. Macedoneni! vechind pe preoți, că le vin înainte cu atâta încredere, sunt cuprinși de uimire, și putem elice, ca acești omeni armați al lui Filip sunt opriți în loc de omeni fără de arme. Armata lui Filip, ce se afla acum pusă în ordine de luptă, și-și desface îndată rondurile sale, renunță se prădeze orașul și nu numai că se retrage, dar restituie Geților și pe omenii, pe cari i prinsese în afară de zidurile cetății. Apoi Macedoneni încheiată un tractat de pace cu Geții și se întorseră în apoi». *)

¹) Steph. Byz. v. Fitiā.—Theopompī fr. 2-14. ²)

IModori Sculi lib. II. 47. ") Jorandls De reb.

Get. c. 10.

a Komar, fețialiile formau o corporație anume religioasă. Fețialul tri-

în fine, Aureliu Victor (sec. IV), care avuse la îndemână unele isvdre mai vechi, atribue înființarea instituțiunii fețialilor unui așa numit Rhesus¹).

După Homer, Rhesus, fiul lui Ioneu (Ilïoveuș), a fost un rege avut din timpurile troiane. El domnise peste Thracii din părțile cele mai extreme ale peninsulei (Icr^a-ot afXXwv), seu peste regiunile din nordul Dunării de jos, numite adese ori în poemele epice ta *lay_aix*. Rhesus luase parte la războiul troian, ca aliat al lui Priam, având cu densul un car de război, lucrat din aur și argint, și arme uriașe de aur și argint, cari, după cum dice Homer, se potriviau mai mult pentru del de cât pentru omeni²).

mis se ceră satisfacțiune delà inamic este numit la Liviu nuncius publicus (I. 32). La Cicero, e! sunt oratores fetiales (Leg. II. 9). în ce privesce forma numelui, Romanii scriau mai mult fee i al es de cât fetiales; Grecii însă numai cu τ, <p.-iaXo'., <fe--riãXoi, (fY)t'.a),sîc. Despre originea numelui fe c i a l i s ori fe t i a l i s , cî vechi nu erau pe deplin în clar. Festus (v. Fetiales) ne pune cu deosebire în vedere cuvntul facere, fiind-că fețialii aveau dreptul se facă pace și război. Varro cercă se derive numele fețialilor delà fides, credință, și foedus, tractat internațional (L. L. lib. V. 86). Simple etimologii arbitrare, după asemnarea cuvntului «fetialis» cu alte cuvinte latine, în Transilvania, îngrijitoriul și păditoriul bisericeii se mal numesc și astă-di fêt, lat. aedituus. Aicî fêtul trebuie se fie o persona onorabilă; el este păditoriul vaselor sfinte, al ornamentelor preotesei, și el ajută în altariu pe preot Ia cele trebuincioase pentru îndeplinirea serviciului divin. Fêtul mai servește ca trimis al preotului pe la poporcniî sci și duce circularele bisericesc! pe la preoții din satele vecine; peste tot, este un ministru al cultului religios, în Moldova și în unele părți ale Transilvaniei, fetul se numesc Țircovnic. Același cuvnt nnxKZKkHHKx în limba slavă veche însemnează ecciesfae defensor, cler i eus ; în limba bulgărescă homo p i u s ; ér în limba polonă ortodox și preot ortodox (Cihac, Diet, d'étym. daco-romane. II. 435). — O altă numire, pe care o aflăm în Transilvania, este aceea de f i i a i bisericeii. Aceștia sunt curatorii seu administratorii averii bisericesc!, în fine, se mai numesc în Transilvania fețe bisericesc! persoanele cu un caracter religios, cum sunt preoții, archiereii și diaconii, în sens mai larg, acesta numire se mai aplică și la cântăreții, feții și fi! bisericeii. La Geți, după cum ne spune Iornande, clasa preoților, cari îndeplineau funcțiunile de fețialii, se numiau pi i (De reb. Get. c. 10). Romanii numiau bellum p i u m războiul declarat cu îndeplinirea formalităților prescrise de legile fețiale (Varro, De vila pop. rom. II. 13. — Cicero, De off. I. TI). Aicî terminul «pium» are fără îndoielă un raport istoric, nu cu «bel!um», cum credeau Romanii, ci cu instituțiunea cea veche a preoților, numiți «pii». După cum vedem, există o legătură intimă între instituțiunile bisericesc!, ce le aflăm în Dacia, și între instituțiunea fețialilor romani. Originea cuvntului! însă se pare a se reduce la terminul «fet», după cum résuma din cântecul bătrânesc (pag. 901, nota 2) și din etimologia, ce o propune Varro, sub forma de «foedus» (L. L. V. 86).

*) S. Aur. Tic t or, De v ir. illustr, 5: (Ancus Marcius) j u s f c t i a l e , q u o l e g a ț i a d r e s r p e t e n d a s u t e r e n t u r , a b A e q u i c u l i s t r a n s t u l i t , q u o d p r i m u s f e r t u r R h e s u s e x c o g i t a s s e .

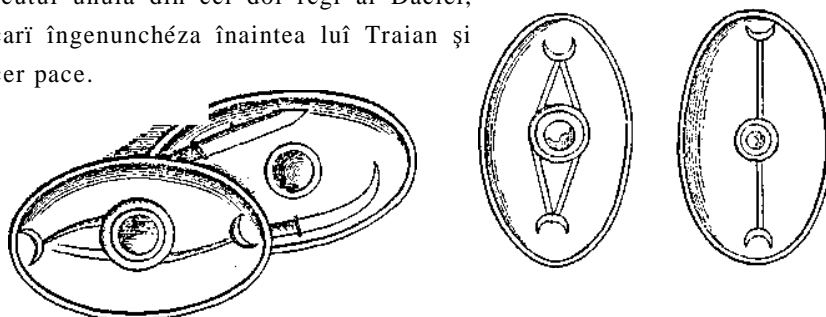
²) Homcrl H. X. 441.

Legatii trimisi în anticitate se c era satisfactiune de la inamic, ori se  nceie un tractat internațional, purtau ca însemne ale misiunii lor un caduceu, sau o vergea  nf surat  la un capăt cu doi  erpT, ca simbol al concordiei, al p c i ni al prosperit tii ^J). Aceste însemne, ne spune Pliniu, au fost cu deosebire în us la populațiunile barbare; înţelege însă, de rasă pelasg  ²).

Caduceul ne apare în anticitatea pelasg  ca 263.—Caduceul pe monetele atribut particular al lui Hermes sau Armis al Da- anteromane ale Daciei. (V. p 748 seqq.)

ci  si figureză sub diferite forme mistice ca em- blem  națională pe monetele anteromane ale Daciei.

Caduceul în forma unei c rje simple, ori cu doue proptele, este figurat  i pe scutul unuia din căi doi reg  ai Daciei, cari  ngenunch za înainte a lui Traian  i cer pace.

264. — Scuturile celor doi reg  ai Daciei, cari cer pace del   mp Traian.— După Froehner, La Col. 265—266.— Alte scuturi dace. Froehner, pi. 104, 168.

In fine, caduceul în o formă forte

archaic , ca un simplu baston,  nf surat cu doi  rpi la capetul de jos ne apne si ca atribut tradițional al Domnilor T rei rom nesci din sec. al XVII-lea ³).

•87

267. —  nsemnele tradi io- nale ale puterii suverane a Domnilor T rei rom nesci.

JV. p. 759).

~ Wc.Deorat.I^o.—Yarro, Vitap.r.I.II.—Liv.1.1.20; LXXXI.SS.-Snida, v. 'Ax^tm>:..

) **Plinii 1.** XXIX. 12. 2: Hi c... complexus anguium... causa videtur esse, quare exterae gentes caduceumin pacis argumentis circumdata effigie anguium fecerint.

) Despre c rja seu toiagul tradițional al regilor vechi din  rile aceste mal amintesc  i astă-d  colindele religioase române. Toiagul de argint a fost dăruit de Crăciun tr nu! (Saturnus senex) lui Ion (Hermes, Armis, Ion, Ianus), ca simbol al puterii peste ceriu  i pământ.

Iar Crăciun b tr nul Rin gură grăia:

Eu oi  fi mai mare

 i mal de de mult Pe negrul

p ment; I<5ne, lone, De c nd te ai născut

Pe negrul pământ, Eu m'am prilegit

 i  -am dăruit Toiag de argint, Pdl .

de ve m nt, Se st p nesc! cerul, Cerul  i p m ntul. Cestionariu ist. II. Kesp. cat.

Sipcnj,j. Covurluiu.

După legile febiale ale Romanilor, fie, că aceste legi au fost împrumutate de la Falisci, ori de la locuitorii din Ardea Italiei, fie poate de a dreptul din părțile de răsărit ale Europei, din Ardia sau Ardeul delă Carpați, cea din urmă formalitate pentru declararea solemnă a războiului se îndeplinea prin aruncarea unei lănci sângerate pe hotarele inamicului.

În Transilvania, sabia sângerată, ca simbol marțial, a avut de asemenea un rol însemnat până în ultimele timpuri ale constituțiilor medievale (a. 1848).

În aceste părți ale Daciei vechi, de câte ori se ivia necesitatea se aducea la cunoștința locuitorilor, că războiul s'a proclama, se purta din comitat în comitat, din district în district și din oraș în oraș o sabia dreaptă, cu două tășuri, ori o țepă sângerată, în semn de proclamare oficială, că toți cetățenii și iobagii obligați la este se prindă fără întârziere armele și se plece la locurile lor de concentrare *).

Se pare însă, că aruncarea săbiei, ori a lăncii sângerate, pe hotarele inamicului, a fost odată în us și în țerile de la Carpați.

O reminiscență în acestă privință, o aflăm într'un cântec bătrânesc din Moldova, care se termină prin cuvintele: «Sa! Ștefane la hotare, c'a intrat sabia în țeră !»²⁾.

Doce erau așa dar însemnele solemne, ce ie întrebuițau fețialii romani pentru îndeplinirea misiunii lor: caduceul (toiagul sau cărja), atributul lui Annis sau Hermes, ca simbol al păcii, și hasta ori sabia, atributele de război ale lui Mars Gradivus (Geticis qui praesidet arvis)³⁾.

¹⁾ Szubô, Székely Okleveltâr, I. p. 197: Constitutiones exercitiales a. 1-163: si necessitate ingruente generalis Insurrectio sive literis Domini Wajuodae Transylvaniensis, sive ense cruento... velociter promulgetur.—Olnhus, Hungaria, I. I. 3. 2: Nostra quoque tempestate, haec circumlatio ensis vel pali cruore as perși, observări solet.

²⁾ Alecsandri, Poesii pop. ed. 1866, p. 170. Ștefan Vodă către rezeșu! Burcel:

— Mal Burcele, fêtul micu! Iată ce	C'aă intrat în țira mea, Tu
hotăresc eu ... la-ți movila rezășie Ca s'o	se strigi câți putea: —
al de plugărie . . .	Săi Ștefane, la hotare
Și Tătarii de-I vedea,	C'a intrat sabia 'n ț c r ă !

La Romani, în timpurile mai târziu, fețialii aruncau lancea sângerată de pe o mică înălțime de lângă așa numitul «ager hostilis» (Ovid. Fast. VI. 201); tot ast-fel face la a. 178 însuși împăratul Marc Antonin, când plecă cu război asupra Scyților (Dio, I. LXXI. 33). La început însă de sigur, că lancea sângerată se arunca de pe o movilă de lângă hotarul inamicului, în ce privește cuvintele din versurile de mal sus: «Tu se strigi cât i putea», compară termini! fețialii: clarigare, și clarigatio, a face reclamațiunile solemne cu voce clară și sonoră, adică «a striga».

³⁾ După Gelliu (X. 27. 3), Romanii trimiseră Cartagenienilor hasta și caduceul, ca se-și alegă.

Amândouă aceste simboluri le vedem figurate pe scuturile celor doi regi în Dacia, can cer pace delà Traian, și amândouă ne apar și în sec. XVII-lea însemne tradiționale ale puterii suverane a Domnilor ȚereȚ românesc! *).

VIII

Limba latină a celor mai vechi legi romane se caracterizează în deosebi prin unele cuvinte și forme gramaticale, ce aparțin mai cu seamă trupinei romanice din părțile de răsărit ale Europei.

Ast-fel aflăm în cele XII tabule formele: *occisit* în loc de «occident», *legasit* în loc de «legaverit», *excant assit* în loc de «excantaverit», *rupsit* în loc de «ruperit», *escit* și *escunt* în loc de «erit» și «erunt», *faxit* în loc de «fecerit», *occenta veri t*, «a făcut cântece», un termen de formă extratonică, pe care Decemvirii aflară necesar să-l explice chiar în textul celor XII tabule prin cuvintele: *sive carmen condiderit*.

Una din dispozițiunile celor XII tabule conținea cuvintele: *Mulieres... neve les sum funeris ergo habento*.

Cu privire la această dispozițiune din legile Decemvirilor, Cicero scrie: vechiul interpret, S. Eliu și L. Aciliu, spuneau, că nu înțeleg bine cuvântul *lessum* și ei presupuneau, că însemnează un gen de îmbrăcăminte funebre (*vestimenti aliquod genus funebris*); dar L. Eliu (al treilea interpret) era de părere, că *lessum* însemnează un fel de bocire sau lamentare lugubră (*lugubrem ejulationem*), și «eu cred», scrie Cicero, «că acesta este sensul adevărat, fiind-că legile lui Solon interziceau bocirile la înmormântări»²⁾.

Avem așa dar aici numai simple presupuneri despre înțelesul adevărat al cuvântului «*lessum*» (întrebuit de autorii romani tot-de-una numai sub formă de acuzativ). Și este de remarcat, că Cicero vorbește aici de vechiul interpret ai celor XII tabule, eu tete că delà promulgarea acelor legi și până în timpurile sale nu trecuse mai mult de 3½ secole, în care interval nu putem de loc admite, că limba romană să se fi schimbat așa de mult, în cât se nu mai pricepe unele dispozițiunile ale acestor legi nici vechiul interpret. Cuvântul «*lessum*» a trebuit așa dar să existe chiar în textul original al legilor, pe cât le copiaseră Decemvirii, precum se aflase de sigur în textul acestor legi și cuvântul *occentaverit* în forma sa populară, și pe care Decemvirii au trebuit să-l explice prin «*sive carmen condiderit*».

¹⁾ A se vede pag. 900. ²⁾

Cicero, De leg. II. 23.

De fapt însă, cuvântul «*lessum*» din cele XII tabule, pe care comentatorii cei vechi nu-l înțelegeau și pe care nu-l pricepea nici însuși Cicero, mai există și astăzi, aproape în aceeași formă, în limba poporului român delă Carpați. Aici însă, acest cuvânt nu însemnează nici vestimente de jale, nici boală, ci simplu leșin (*deliquium*, *défaillance*), după cum acest înțeles rezultă din o altă dispoziție cuprinsă în legile Vlăchilor din insula Arbei: că nimeni nu se arunce sau se leșine în biserică peste corpul celui mort ¹⁾.

IX

Aceeași codificație veche din timpurile pelasge, numită în Dacia *Leges Bellenenses*, în Egipt *Βασιλικὴ Νόμος*, în evul de mijloc *Lex antiqua Valachorum* și *jus Volachie*, ne apare în părțile de apus ale Europei ca o lege tradițională imemorială, numită de autorii romani *vetus lex romana*²⁾, *leges romanae*⁸⁾, *una ori vetus mos*⁴⁾ și *Romanus mos*⁵⁾.

În Gallia, aceeași lege tradițională, politică, socială și religioasă, are caracterul unui obicei național consacrat și este numită îndată după invaziunea cea mare a barbarilor *vetustissima paganorum consuetudo*⁸⁾, *consuetudo antiqua*⁷⁾ *consuetudo prisca*⁸⁾ *antiquum jus*⁹⁾ *leges antiquae*¹⁰⁾ și în mod vag *lex romana* și *leges romanae*¹¹⁾.

¹⁾ Din punct de vedere al etimologiei, *lessum* este de aceeași origine cu letura sau *lethum* «morte», de la gr. *λεθω* «uitare» (Cf. *Xyjafrifa*). Despre trecerea lui / în *s* vedi Schuchardl, *Vokalismus*, I, 146; 111, 79.

²⁾ Nonius p. 531: *Nubentes veteri lege Romana*. — Mariana, *Nunta*, p. 594: Și-o dă'n legea românească, C' așa-I dată la nevastă.

³⁾ *Juvenalis Sat.* XIV. 100.

<) Cicero, *De republ.* I. V. 1.

⁵⁾ Servius, *Aen.* III. 222.

<) Vedi nota I. p. 904.

⁷⁾ *Lex Alamannorum* (*Baluzii Capit.* I. 66).

⁸⁾ În legile Longobardilor *prisca consuetudo* (*Muratori*, SS. II. P. 1. 256). — La prisca consuetudo a provincialilor, în ce privește prestațiunile datorite erariului, se provocă și legea lui Theodosiu din a. 393 (*Cod. Theodos.* XI. 1. 23).

⁸⁾ Chlotarii r. *Constitutio generalis* a. 560: *jubemus ut in omnibus causis antiqui juris forma servetur* (*Baluzii Capit.* I. 7). ¹⁰⁾ *Du Cange*, *Gloss. med. et inf. lat. v.* *Lex antiqua*.

¹¹⁾ Chlotarii r. *Constit. gen.* a. 560. — *Lex Ripuariorum*, tit. 58 și 61 (*ap. Baluzium*, *Capit.* I. 9. 42. 46).

Ast-fel în Prefața cea veche, ce există la Capitularde lui Dagobert din a 630, se spune, că legile barbare, numite Lex ripuaria, Lex Alamannorum și Lex Baiuvariorum, au fost compilate în mare parte, în timpurile regelui Teodoric (sec. V) și a succesorilor săi, din «legibus antiquis», avându-se tot-o-dată în vedere și «vetustissima paganorum consuetudo»¹⁾.

Aceste legi și obiceiuri particulare ale provinciilor, pe care le subjugase învațuinea ce mare a barbarilor, nu sunt legile imperiului roman, de care se deosebiau în principii și în formele de procedură, ci sunt legile cele vechi naționale ale populațiilor autochtone ale acestor provincii, legi, care au subsistat și în timpul dominațiunii romane alături de legile oficiale, în limbă populară a provinciilor, ele se numiau adese ori «lex romana», nu pentru că aparțineau legislațiunii romane, ci fiind-că au fost legile cele vechi ale populațiilor arimate. orl arimane, răspândite încă din timpuri fdrte obscure delà resărit până lângă țermurul Oceanului de apus.

Din aceeași fântână a legislațiunii arhaice î-sî compilase și Decemvirii legile lor.

Ast-fel Cathulph în o scrisdre adresată lui Carol cel Mare dice, că Lex romana a fost cea de în t ai u lege a lumii întregi²⁾.

De asemenea se spune în Suplimentele Capitularelor, că Legea romană a fost mama tuturor legilor omenesc!³⁾.

X

La familia acestor legi «romane», de care ne fac amintire legile barbarilor din sec. VI și VII-lea, aparține și un vechiu codice de legi al evului de mijloc, cunoscut astă-dî sub numele de Lex Romana Utinensis¹⁾.

¹⁾ Praefatio ad Leges Ripuariorum, Alamannorum et Baiuvariorum: Theodoricus Rex Francorum, cum esset Catalaunus, elegit viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant . . . (et) iussit conscribere legem Francorum etc. . . . Et quicquid Theodoricus Rex propter vetustissimam paganorum Consuetudinem emendare non potuit... Chlotarius Rex perfecit... (et) Dagobertus Rex (a. 630)... omnia vetera legum in melius transtulit.

²⁾ Du Gange, Gloss, med. et inf. lat. v. Lex Romana. Cathulpho in Epistola ad ^{arorum} M. Imp. dicitur totius mundi prima... Hac porro lege, utebantur praesertim Galii Romani, id est qui a veteribus Galliae incolis . . . ortum ducebant.

³⁾ Balazii Capitularia. Additio quarta. Tom. I. (1677) p. 1226: lex Romana, quae est omnium humanarum mater legum.

⁴⁾ Canclani, Barbarorum leges antiquae. Tom IV. 469—540.—Walter, Corpus jur. germ. iqui. Tom. III,—Schupfer, La legge romana udinese (Memorie. Scienze morali, vol. VII).

La început, acesta lege, dice Haenel, nu a fost scrisă în limba latină, ci într-o limbă romană barbară din părțile de apus ¹⁾.

Ca specimene de limba, în care a fost redactată la început acesta lege, aflăm cuvintele : tima și tema în loc de «timor» (rom. temă); furor în loc de «fur», ce corespunde la o formă românească de furol= furul cu / trecut în r²⁾; atta și atto cu înțelesul de moș, un cuvent, care se mai află și astăzi în us la Romancii din Tyrol, ér într-o vechime depărtată esista la păstorii seu Placii de pe muntele Olymp din Bythinia, sub forma de atnt(cum scriu autorii grecesci) și cu înțelesul de «moș» ³⁾. Mai aflăm în acesta lege favelant, cu înțelesul de «vorbesc», un cuvent, ce aparține în deosebi dialectului voise. La Festus: Obsce et volsce fabulantur, nam latine nesciunt.

În acesta lege, numită «romană», dar care nu conține nimic italic, toate preposițiile sunt întrebuințate cu acuzativ, d. e.: «a culpam», «cum suum», «de tertium digitum», «pro mortuum», «sine voluntatem»; prepozițiunea *de* servește spre a indica genitivul și *a* dativul : «sine consensu de suos patrianos», «per negligentiam de suos tutores», «a curialem hominem non licet», «a principem dicendum est».

În ce privește obiceiurile și instituțiile țerei, pentru care a fost destinată la început acesta lege, este de notat, că noi aflăm aici: o clasă proprie de ostași, sub numele de «milites» și «personae altae», cu un for judecătoresc particular ; ei nu puteau fi trași în judecată de cât numai înaintea principelui ⁴⁾, înlocuindu-i ca și nobilii români din Bănat ⁶⁾.

În judecarea proceselor, după acesta lege, aveau un rol foarte însemnat așa numiții oameni buni (boni homines); ei funcționează ca ascorii a judeca-

¹⁾ Haenel (ap. Schupfer, 67): ut liber non latina, sed alia quadam lingua scriptus videatur, quae everso romano imperio in Occidentis aliqua parte . . . paulatim ficta est.

²⁾ Cf. Has de u, Cuvinte, I. 152: rob ol = robul; șerbo = șerbu.

³⁾ Arriini Nicom. (in Fragm. Hist. gr. III. 592) fr. 30. —Cf. Diodor, III. 58.

⁴⁾ Schupfer, L. R. U. p. 54: I militi... avevano un foro speciale davanti ai loro principi.

⁶⁾ I'esty, A Ször. liànsâg. III. 197—199. 1531: Ioannes d. gr. Rex Hungarie . . . Capitulo Ecclesie orodiensis ... mandamus ... prelibatum franciscum fiat in dominium Earundem (possessionum in districtu Karansebes existentium) statuat. . . contradictores vero si qui fuerint Euocet eosdem ... Juxta consuetudinem Nobilium illius districtus In Curiam nostram Regiam . . . Racionem contradictionis corundem Reddituros. — Ibid. III. 212—213. 1539: Comes Georgius Pesthyeny . . . Judex curie... Comiti districtus Karansebes . . . Committatis Eidem (Gregorio Wayda, de prefața Karansebes). . . vt... Comparera debeat. . . Judicium in premissis, a sua Maiestate, More Curie Sue Militaris Recepturus.

«orilor, ca martorii și ca oameni de bună credință *), întocma după cum aceeași instituțiune a «dmenilor buni», ca arbitrii și ca martorii, o aflăm și în dreptul chiu românesc, numit în documentele evului de mijloc «jus Volachie»²⁾.

Primul exemplar al acestei legi «romane» a fost descoperit în archiva catedralei din Udine, însă aparținuse la început bisericii catedrale din Aquileia. În. vetatul Bethmann este de părere, că originea acestei legi trebuie căutată în Istria³⁾, de ore ce conține unele dispozițiuni judiciare, ce corespund la stările de lucruri, cum aceste se presintă în cursul evului de mijloc în Istria.

Locuitorii Istriei, după cum am vădut mai sus, formase la început numai o emigrațiune de la Dunărea de jos, după cum acesta ne-o indică de altminterlea și numele lor. De altă parte și idioma, în care a fost scrisă acesta lege la început, are unele particularități caracteristice ale limbii vorbite la Carpați și pe țărmurile Mării negre. Chiar și principiile fundamentale ale acestei legi se întemeiază pe «lex antiqua Valachorum».

Cele de întâiu legi politice, civile, religioase și militare aparțin așa dar familiei pelasge din nordul Dunării de jos.

Aceste legi au fost scrise în limba națională a acestui popor.

Hermes, ne spune Lactanțiu, a scris întru adevăr multe cărți, în ce privesce cunoștința lucrurilor divine, și în care susținea, că există numai un singur Dumnezeu mai presus de toate, și pe care i-l numia ca și noi «deum» și «patrem»⁴⁾.

Schuffner L. R. U. p. 85. I. 6. 2: Quicumque iudex . . . cum bonus homines (bonis hominibus) . . . suum iudicium donet. — Ib. I. 4: qui majorera numerum habuerit de bonos homines, ipse in iudicio secundum legem suam causam vincat.

) Hasdeu, Arch. ist. III. 146. Un raport moldovenesc din sec. XVII-lea: caro județ l'ăi ales Măria ta dinaintea divanului, se punem doispredece oameni buni bătrâni se jure, precum le-au fost uricul Bălășescilor. — Ibid. I. 1. 66. 1490: căci s'au sculat Petru de au jurat cu 12 boieri și au luat hotarul de jos, dar pre urmă erasi s'a sculat și starețul Mateiu (din Tismana) de au jurat cu 24 boieri de au recăstăgat acel hotar de jos. — Hasdeu, Cuvinte din bătrâni, I. 26. 1577: și eu o am vândut M Dumitru Tehni (o parte de ocina din sat din Brăhăsești) . . . și în tocmeli ne au fost Ona sulițașul . . . și multii oameni buni. — Cf. ibid. I. 72. 1596.-Pesty, Krassô vârmegye tort. II. 25. 1347: Quiquidem quatuor probi viri Jurando . . . iusticiam inter ipsas partes obseruent. — bid. 70. 1364: quicquidem illi Sex probi viri . . . arbitrareitur sew ludicarent. — Cf. ibid p. 153. a. 1378; P 2^g2 a 1416. P 284 a 1418. P 364 a 1424. _pesty, Olăii ke-rùletck, p. go a. 1428.

⁶Sel, Storia della costituzione dei municipii italiani, (1861), p. 421: nell' Istria avrebbe avuto oricrine, secondo Bethmann la lex romana (Utinensis).

⁴) **Lactantius**, Div. Institut. I. I. 8: Hic (Hermès) scripsit libros et quidem multos, ad

în acesta limbă veche a Pelasgilor au fost scrise și legile cele sacre ale Athenienilor, în carî se mai păstrase, până în timpurile lui Yarro, cuvintele xârcpç și 7r6pxç i).

Resumăm așa dar, că legile cele vechi ale Grecilor și ale Romanilor, precum și legile așa numite barbare din părțile de apus ale Europei, se întemeiază în fond pe una și aceeași legislațiune arhaică, modificată în cursul secolelor, în diferite țeri, după trebuințele vieții sociale și politice, însă păstrând peste tot locul numele comun de «lex antiqua» și «lex romana».

Cu deosebire însă, vechiul codice de legi politice, civile și religioase al Daciei, numite «leges Bellagines», ni se prezintă după resturile, ce s'au mai păstrat, și după principiile ce le conținea, ca tipul cel mai vechi și mai puțin alterat al acestei legislațiuni anteromane.

27. Forma veche populară a numelui *Pelasgl*.

I.

*

Pelasgi, scrie Dionysiu din Halicarnas, și-au primit numele lor delă Pelasg, fiul lui Joe și al Niobei²).

Aceeași tradițiune o aflăm la poetul Eschyl, care ne înfațișează pe Pelasg rostind următoarele cuvinte: «Eu sunt Pelasg, fiul lui Palaechton, născut din Terra (Gaea), domnul acestei țeri, și după mine regele său, s'a numit, cu drept cuvent, gîntea Pelasgilor, ce stăpînesce acest pământ»³).

Aici, «Pelasg», după cum vedem, este numele național al unui rege ilu-

cognitionem divinarum rerum pertinentes, in quibus majestatem summi ac singularis d ei asserit, iisdemque nominibus appellat, quibus nos, deum et pâtre m.

*) Yarro, L. L. V. 97: quod A t hen is in libris sacrorum scripta xiitpw x'ji nepx<;>.— Ast-fel de cuvinte, ce aparțin după formele lor la trunchiul vechiu romanic din părțile de răsărit ale Europei, ni se prezintă și în legile Ripuarilor, Alamannilor, Baiuvarilor și Francilor salici. În particular însă cuvîntul barones (sing: baro), cu înțelesul de «primores», «optimates», «homines régis» (Baluzius, Capit. II. 692. 774), ce nu se pot explica din instituțiile de apus, corespunde după formă și după înțelesul său la românescul boiariu (boyaro, boynrones). Cf. Baluzius, Capit. II. 774 a. 1285: praesente novo Rege et ... pluribus ... baronibus et personis. — Stătuta T. Fogaras, 1508. 169: Castellanus castrî noștri Fogaras cum Boyaronibus universisque valachis.

») **Dionysii Halic. lib. I. 11** și 17.

³) **Aeschyl. Supplices**, v. 250—251:

Tou Yfj^{EV}u; yap Etfj.' efu> llotXcd'^Jovoç

Ivit

-tru care a pus fundamentele celui de atât de puternic cu o deslănaune Tiorală în Europa.

Insă înainte de a căuta se ne dăm serna despre forma cea vechia a nului «Pelagî», este de lipsă se cundsem, în care parte anume a lumii vechi i fost patria acestui mare civilisatoriû al nului pelag.

în vechia literatură grecescă, patria ort naționalitatea persnelor măi ebre din timpurile mitice, se indica adese orî în o simplă formă genealogică. Se personificau țerile, ținuturile, munții, rîurile, pescerile si se spunea d. e., -ă strămoșul unui trib, un rege seu erou, a fost fiul Thraciei, al Libyei, ai nuntelui Atlas, orî al rîurilor Oceanos, Scamandros, Alpheos etc.

O ast-fel de genealogia geografică a avut-o si Pelag, ce-l de atât rege radițional al poporului pelag.

După una din aceste tradițiuni *), Pelag a fost un strănepot al lui Oceanos lotamos (Istrului) și al afluentului său măi mare Tethys (Tisei), ambele aceste furi personificând ținuturile delă Carpaț și Dunărea de jos.

O altă genealogia alegorică o aflăm la poetul Asiu din Samos, care trăise :u 700 ani înainte de era creștină. După acesta tradițiune: Pelag, «cel asemeieadeilor», a fost născut «în te r a né gr ă, pe munții cei cu culmile înalte» ²⁾.

Aicî, mama lui Pelag este fera, séu pămentul cel-«negru», o numire de Itmintrelea fdrte vechia.

La Hesiod, regiunea cea fericită, situată în părțile de nord ale rîului Oceanos, unde pămentul înfloria si producea fructe de trei orf pe an, se numesce 'ara țieXatva ³⁾.

¹⁾ A se vede pag. 911, nota 1.

²⁾ Asii fragm. la Pausania, lib. VIII. 1:

'AvuQsov Se nsXao'(iv £v u'ty.ôj.oi'a.v Yct'.a jicXaiv* àvsôtov.îv, îva ftvrjTui r.a Homer (Odys. IX. 113) o^Uv opliov, la Hesiod (Theog. v. 127) Oôpsa jia v.pà nunții cei lungi și înalți). C ar pa ț i î, sub numele de «munții înalți» figureză și în olmdele religioase române (Teodorescu, Poesii pop. p. 19):

ne am nimerit . . .	Și te am scoborît
Noi Și te am ridicat	'n țera unguescă
Sus la nalții munți . . .	Și 'n țera săsescă.

nu

^{a)} Hesiodl Theog. v. 69. - Ibid. Dies et Opera, v. 171. -Numirea de τau* pW.v/

e la tipul nsjCi orî dc!a co!i,5rea locuitorilor, ci de la calitatea geologica a zonei

^{c)} P ment, negru, gras și extraordinar de productiv Cf. Neumann, Die Hellenen ira

Y en jndc, p. t4i 2Q: Von den Karpathen aus erstreckt sich durch das sudlicic em Granilla»er . . . mit einem Gemisch von schwarzer Dammerde und

, wCrem Thon ••• Auch der nördliche hügelige und wohl bewässerte Theil der Mol-essarabiens gehôrt zur Zone des schwarzen Erdreichs und zeichnet sich

Aceeași numire ni s'a păstrat în o formă tradițională și în cursul evoluției de mijloc pentru anumite părți ale Daciei vechi.

În timpul, când domnia peste Ungaria regele Ștefan, numit t cel sfânt» (a. 997—1038), Transilvania ne apare sub numele Ungria Nigra¹).

Aici, importanță adevărată în istoria o are numai epitetul de Nigra, ér «Ungria», dacă nu este cum-va o simplă formă coruptă din «Nigra», ne apare cel mult numai ca o denumire politică, datorită autorului, fiind-că Transilvania nu a avut nici o-dată numele particular geografic de «Ungria».

Delă țară, epitetul de «negri» trece asupra Românilor.

În cronică lui Fazel-ullach-Rașid de pe la 1303, Românii din părțile de sud ale Carpaților sunt numiți Kara-Ul aghl, adică «Valachii negri»²).

Turcii numesc Țera româncască Kara-Iflak și Moldova Kara-Bogdan³).

În poemele epice ale Slavilor meridionali, Țera româncască este z e m l j a k a rabla ska *).

În actele patriarhatului constantinopolitan, dintre anii 1390—1400, Moldova figurează ca Мауро6Xaj^c'a⁴). La Chalcocondyla însă MsXavrij IloySavfa⁵).

În fine o a treia tradiție despre patria lui Pelasg o aflăm la Eschyl.

În poema sa TxÉTtSej (Supplices), Eschyl ne spune, că Pelasg a fost fiul lui Palaechton (al vechiului pămentcan), născut din Fala seu Terra⁷).

În literatura veche grecescă, epitetul de «Palaechton» i-l avea numai deul

durch ungemaine Fruchtbarkeit aus. — însă, trebuie se recunoscem, că concepțiunea geografică și etnografică a acestei expresiuni o vedem confundată, încă din cea mai depărtată vechime, chiar și la Homer.

») Adeuier Chabanicsts, Historian III. 33: Stephanum etiam rex Ungar i ae, bello appetens Ungriam Nigram, tain vi quam timoré et amore ad fidem veritatis totam illara terram convertere meruit. — Hunfalyy, Ethnographie von Ungarn, p. 217 și 417: Zur Zeit StepTian des Heiligen nannte mân diesen Theil (Siebenburgen) Schwarz-Ungarn, welchem Namen wir ôfters begegnen.

²) D'Ohsson, Histoire des Mongols. La Haye, 1834, t. H, 627-8 (ap. Hasdeu, 1st. critică, pag. 63).

³) Cantemlr, Cronicul vechimii Româno-Moldo-Vlahilor (ed. 1901) p. 307.—Cf. Hasdeu. 1st. crit. p. 107.

⁴) MiladinoTitzzi, 203 (ap. Hasdeu, 1st. crit. 110).—Karadzit', Srpske narodne pjesme, III (Becz) 1846, p. 54 (ap. Hasdeu, 1st. crit. 83).

⁵) Acta Patriarchatus Constantinopolitan i, II, n r. 404. 435.444. 454.461. 465, 468, 472, 487, 495, 514, 516, 660. — Codinus, Deofficiis magnae cecii. (Paris, 1625, p. 130).

⁶) Chacocondylas, lib. IX, p. 514.

⁷) Aeschyl Suppl. v. 250.

Vf rte ')> numit ^{Λe} P^{oc} t^{ij} latină G e t i c u s ¹⁾ și protector al câmpiilor getice³⁾).

Se prcsintă însă aici o a doua cestiune, pentru ce deul Marte, protectorul - 'mpiilor gete, se numia «vechiul pământean», orî cu alte cuvinte se spunea v Marte, era originar din Țera cea vechia?

Sub numele de Terra antiquane apare în geografia timpurilor pelasge regiune ôre-care fâimosă pentru dmenii sēi ceî rēsboinicî si pentru avuția uroducțiunilor sale ⁴⁾).

Despre acesta «Țera vechia» vorbesce și Virgil, care ne spune tot-o-dată, -ă Greciî o maî numiau și He speria, seu «țera de la scapētat» ^{D)}).

Numele de «Terra antiqua» este o espresiune geografică poporală.

«Țera vechia» este antitesa terilor noue; orî cu alte cuvinte, «Țera vechia» =ste {era mamă a triburilor pastorale pelasge, can emigrând în cursul unei uneî serîi de secole spre sud și apus, î-sî maî aduceau încă aminte de o :eră vechia, seă de locurile de unde venise părinții lor, după cum aceeașî iemnificațiune o maî are și în timpurile ndstre numirea de «satul vechia», orî (betrân», față de «satul nou».

Din acesta «Țera vechia», o-dată puternica în resbdie și binecuvontată prin •odele pământului seu (potens armis atque ubere gîebae), a fost originar așa 3ar Marte, numit Palàechton, tatăl regelui Pelasg.

¹⁾ Aeschyl Sept. c. Th., v. 105.—La Homer (II. II. 842), ducii Pelasgilor aliați cu Troaniî încă sunt numiți: descendenți ai lui Marte.

^{») Staiții Silv. I. 2. 53. — «) Virgllil Aen. X. 542. — <) Cf. Homer, Hymn. XXX. 2.}

⁵⁾ Yirgllil Aen. I. v. 530; III. v. 163 seqq:

Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt, Terra
antiqua, potens armis, atque ubere gîebae. . . .

Despre originea nimirii Hesperia, scrie Diod r Șicul (IV. 27), ca A t l a s — vechiul ege al Hyperboreilor (Apollod. II. 5. 11)—împărțise moscenirea părintescă cu fratele său Iesperus, ér partea peste care domnia acest din urmă s'a numit Hesperia. Résulta șa dar, că după tradițiunile timpurilor maî vechi, Hesperia se aflase în nemijlocită ve-inăitate cu regatul lui Atlas de la munții Atlas (ai Oltului), in părțile de nord ale IstruluT. >m punct de vedere geografic, numele de Hesperia se raportă în tot cașul la ținuturile si-uate dincolo de munții Carpați, cari formau linia de dtspărțire între regiunile de resărit ¹ de apus ale Daciei vechi; după cum résulta și din Rufus Avienus (Descr. Orb. v. 738—

⁹⁾; Propter Alianței tergum. . . . Hesperides habitant, în cântecele eroice române, ^{6 se rfi}duc la o vechime fdrte depărtată, maî aflăm si astă-dî unele amintiri despre țera ^e 'a scăpetat, identică cu Ardeiu. Ast-fel in ciclul epic despre Novac cel bētrânse Pune, că cerdacul seu se afla Ia scap S ta t (Catană, Balade pop. 108); în alte variante ^{ls} .fiiîseî sunt numiți «voinici ardelenesc!» (Șezătoarea, I. 44). Iovan Iorgovan, ^cor de mocan», este numit în unele variante «fior de împērat, de la scăpetat». Tot ^{s>f}el se spune despre fata rătăcită în munții Cernei, că era «fică de împērat, de la scă-^{et*t}» (Catană, ibid. 56).

Avem așa dar aici următoarele genealogii, în ce privesce patria lui Pelasg, a celui de întâiul monarch, care domnise peste poporul cel mare al Pelasgilor.

OCEANOS potamos <x> TETHYS (Ist fu și Tisa)	TERRA NIGRA (Valoi (leXa-va	TERRA (antiqua)
PHORONEUS NIOBE		PALAECHTON (Marș)
MILIBOEA co PELASGUS co PERIMELA Oceani filin, 1 Aeoli filia (DEIANIRA)	PELASGUS	PELASGUS
LYCAON HYPKRBOREUS	PELASGI i)	PELASGI i)

49 triburi pelasge ')

Résulta așa dar, că după tradițiunile anticității, Pelasg, vechiul reprezentant al poporului pelasg, era originar din părțile de nord ale Istrului.

II

Cunțscem așa dar Țera cea vechia (Terra antiqua) a poporului pelasg, situată în părțile de nord ale Istrului.

Rămâne acum, se ne ocupăm aici cu forma numelui ITsXaayo:, după cum ni se" presintă în literatură vechia grecescă.

Însă înainte de tote, este de lipsă se facem aici o constatare.

Despre forma numelui IleXaiayot, așa cum ni se presintă la autorii greccscî, nu aflăm nici cea m ai mică urmă în nomenclatura topică vechia, nici pe teritoriul Elladei, nici al Asiei micî și nici în peninsula italică, unde, după cum seim, se stabilise o-dată așa de multe tribun pelasge ²⁾.

Probă evidentă așa dar, că numele IleXaayof, cum vedem, că-l întrebuițase încă Homer, nu corespunde unei forme adevărate populare ; că noi avem aici numaî un termin corupt de modul de pronunțare și de modul de scriere al autorilor greccscî.

Geograful greccsc Strabo, originar din Asia mică, voind se indice o etimologia a numelui IleÀaayoi — însă cu totul nesedosă — ne spune, că locuitorii din Attica în timpurile mai vechi numiaû pe acest popor IIsAapyoc, (ciconiae, adecă berze), fiind-că ei migrau dintr'un loc într' altul ³⁾.

¹⁾ Diodori Sic. lib. I. 11.17. —Acustlai fragm. 11 și 14. —Pherecydls fragm. 85. — Hecataci fragm. 375. —Apollod. Bibi. III. 8. 1.—Fausaniae Gr. Descr. 1. VIII. 1.

²⁾ Numirile de Iletaayia și IIsXaTj-fiuiTit, pe cari autorii greccscî le aplica la diferite ținuturi din Ellada, locuite în vechime Pelasgi, nu au caracterul unor forme populare exacte.

³⁾ Strabonis Geogr. lib. V. 2. 4.

Aceeași idee o vedem exprimată și la Diodor Șicul ¹⁾, care întrebuițează pentTM Pelasgl epitetul de TrAavwjisvot, «vagabundi», delà Tixavdw, a rētaci.

Însă toate încercările vechi și noue de a afla originea acestui nume, după forma grecescă ρhAaayoc, nu au putut ajunge la un rezultat serios.

În realitate, forma originală a numelui «Pelasgi» a fost cu totul alta.

Grecii împrumutase acest termen delà populațiunile barbare ale peninsulei Hemului; î-l împrumutase și-l deformase; și dacă noi vom avea în vedere transformările fonetice grecesci, atunci este ușor să se cundescem, că forma corectă, usuală a acestui nume, în graiul populațiunilor meridionale, a fost fără îndoială Balaș ci, sau Bel as ci, unde Grecii după natura limbei lor, ca în multe alte cazuri, au înlocuit pe B cu H, ér din sufisul *ascus*, *asci*, au format unul rnaî aspru gutural, aayog, aayot.

După cum seim, în antichitatea preistorică au existat numai două grupe mari de Pelasgi, una a Arimilor, o numire, care în diferite regiuni ni se prezintă sub diferite forme de: Râmi (Ramnes), Renii, Romi, Rumi, Aramaei, Arimi, Arimani, Remores, Aremorici, Ormini, Orchomeni etc., și altă grupă, numită a Abiilor sau Arimilor albi (A b i i, Abarimones), la care aparțineau locuitorii Lațului (Albani, Bolani, Abolani) și diferite alte triburi pelasge, răspândite delà răsărit până la apus prin cele trei continente, sub numele de: Bălăci, Belaci, Bolaci, Bellovaci, Belloaci, Blasci, Blaci, Placi, Palaci, Blaceni, Belcae, Volcae, Volsci, Vloqui etc.

Că forma de «Balasci» sau «Belasci», ca numire etnică, a fost odată usitată în peninsula balcanică, o probează termenul de balascae, cum erau numiți Thracii în prima jurnătate a evului de mijloc ²⁾.

Țara românească, în limba Slavilor meridionali, se numește și astăzi Vlaska z e m l i a. Un district al Țerei românești poartă numele de V l a ș c a. Mai aflăm aici satele Bălăci (s. Bělaci) și numele familiare Băl aci u și Băl așcu ³⁾.

În fine, se mai numește Valaska și partea Moraviei, unde în timpurile vecin se afla stabilită o însemnată grupă de Români.

Sufisul *ascu* nu este grecesc, nici slav. Acest sufis a existat și în limba veche a populațiunii pelasge, cu același înțeles, ca *eseu* în limba română de astăzi

¹⁾ **Diodor** Siculi I. V. 80.

²⁾ Tomaschek, Die alten Thraker, II. 4: balascae, *Qvj.t.ˆ*. Gloss. Labb. aci Goetz, II.

•—Aceași numire o mai aflăm sub forma de Bolax, un sat în provincia Elis din Ptolemeu (Polyb. IV. 77. 80).

^{as} **deu**, Etym. Magn. III. 2992, 2943. — În ce privește etimologia cuvântului băl (ibid. 2926): «Din băl (=bel, blond, alb) prin sufixul *af* se formează masculinul ^{a?}, din care apoi vine bal așcu».

Pe o inscripțiune romană descoperită la Genova pe teritoriul vechilor Ligurii, găsim amintite râurile Neviasca, Tulelasca, Veraglasca, Vinelasca, de sigur după numele unor vechi localități liguri¹⁾.

Tabula alimentară din Veleia menționează de asemenea două numiri de localități, terminate în *ascus*: fundus Areliascus (Aureliascus) și fundus Caudalascus²⁾. În fine mai aflăm și astăzi în părțile de sus ale Italiei un număr însemnat de localități, ce se termină prin sufisele *asca* și *asco*.

Ast-fel sunt în provinciale Genova și Porto Maurizio: Căiască, Marinasco, Morasca, Bagnasco.

în provincia Alexandria: Fabiasco, Martinasco.

În Novară și în Emilia din Lombardia: Rimasco, Romagnasco, Barbarasco, Sarmadasco, Romasco etc.³⁾.

Aceleași șutise ni se prezintă și în nomenclatura topică din Elveția, Tirol, Bavaria de sus, Alsația, Lorena, Franța, Corsica, Spania și Portugalia *).

Resumăm ast-fel: forma cea veche poporală a numelui Pelasgi a fost Belaschi și Balaschi; ȋr patria cea veche, centrul puterii de acțiune și expansiune a acestui popor a fost, ȋn Europa, la Carpați și la Dunărea de jos.

»} C. I. L. voi. V. nr. 7749 l. 9. 10. 19. 21.

¹⁾ C. I. L. voi. XI. p. 215, nr. 1147, p. 5. l. 21.

²⁾ **De Jubiiln ville**, Les premiers habitants. Tome II. 46 —59.

³⁾ **I)e Jubainville**, ibid. II. p. 68. 86. 99.

MARELE IMPERIU PELASG.

XXXIV. -P ATEI A CELOR DE ÂNTÂIU REGI PELASGI.

REGIUNEA DE LA OCEAXOS POTAMOS.

I.

Vechile tradițiuni istorice ale Grecilor, Egiptenilor, Fenicienilor și Assyrienilor, amintiau de un vast imperiu, al rasei pelasge, care în epoca sa de putere și de mărire se estinsese peste o mare parte din Europa, Asia și Africa !).

Însă, istoria acestor timpuri primitive, pelasge, este înveluită în o mulțime de legende și mituri.

Cei de ântâiu regi ai rasei pelasge au cșcelat cu deosebire prin virtuțile lor personale, prin meritele lor politice, și peste tot prin binefacerile lor față de genul uman. Ei au fost cei de ântâiu, cari au adunat în societate familiile și triburile răspândite prin caverne, prin munți și păduri, au întemeiat sate și orașe, au format cele de ântâiu state, au dat supușilor săi legi și au introdus în modul lor de viață moravuri mai blânde; peste tot au îndreptat întreaga activitatea lor spre o existență mai bună, fizică și intelectuală, și ast-fel au deschis o nouă cale pentru destinele omenimii pe acest pământ.

In semn de recunoștință pentru aceste merite neperitdre ale lor, acești regi ai rasei pelasge au fost divinisați! și onorați cu un cult religios; unii după

O Cf. De Jubainville, Les premiers habitants de l'Europe. I. 77: Cet empire (pélasgique), à l'époque de sa puissance, sans parler de ses colonies en Italie et en Afrique, comprenait une partie de l'Asie-Mineure, la Grèce; il s'élevait au nord de la Grèce sur une portion de la vallée du Danube.

morte, cum aii fost Uran și Saturn, ér alții încă până trăiau, cum a fost d. e. Joe.

Vechia teologia pelasgă a considerat apoT pe acești regi civilisatorî al lumii vechî ca asemenea d ei Io r, mai mult ca adevărați deĬ, descinși din ceriu pe pământ, le-a ridicat temple și altare, le-a instituit sacrificii și serbătorî, le-a compus imne, legende și rituri, le-a înființat colegii de preoți și oracule ; și în fine, numele lor au fost eternisate pe sfera cercscă, atribuite la anumite constelațiuni.

Ast-fel acești regi, can avuse o existență muritdrc, încep se fie numiți de i ¹⁾; ei devin capî ai religiunii vechi și privegheză chiar după moartea lor, ca nisce strămoși glorioși, asupra popoarelor sale.

îndată ce natura divină a acestor regi — cari au pus cele de ântâiu fundamente ale fericirii omenesc!—ajunse se fie proclamată, epoca lor începe a se întuneca. Tradițiunile istorice, redactate de colegiile preoților, se schimbă în legende miraculdse. Ființa lor începe, tot maî mult, a fi adusă în legătură dogmatică cu formațiunea lumî și ast-fel istoria lor devine mitică-teologică ²⁾.

Cei vechi, scrie Evhemer, au transmis posterității doue notiuni diferite despre deĬ : anume, că unî au fost și sunt eterni, adecă nesupuși periril, precum sunt serele, luna și astrele ; ér'altii au fost omeni pământeni, cari pentru binefacerile lor față de genul uman, au câștigat onorî divine și cult religios. Uran a fost cel de ântâiu rege, care a domnit; un bărbat cu sentimente înalte de dreptate și un mare binefăcătoriu pentru toți. El era tot-o-dată și un om adânc instruit în ce privește cursul astrelor și cel de ântâii care a introdus jertfele cu victime pentru divinitățile ceresc; din care cauza a și fost numit Ceriu (crjpavi;). Luî Uran i-a urmat apoi în domnia Saturn; ér după Saturn a domnit Joe ³⁾.

Tot ast-fel se spunea în vechime despre Saturn, că a fost un simplu rnuritoriî; că el a fost cel de ântâiu, care a adunat în societate, în sate și în

¹⁾ Deificarea se continuă în epoca romană sub formă de apoteosă, ér în timpurile nôstre sub formă de canonisare.

²⁾ Aceia, cari caută în legendele vechi numaî simbolisme séu personificarea forțelor elementare ale naturei, sunt pe căi retăcite. în anlicitatca preistorică, cugețările omenimii au fost predominante de faptele reale, nici de cum însă de imaginațiunile personale.

³⁾ Diodori Siculi lib. VI. 2. —Cicevo, De nat. Deor. II. 24: Suscepit autem vita hominum, consuetudoque coramunis, ut beneficiis excellentes viros in caelumfama ac voluntate tollerent. — Ibid. De nat. Deor. lib. III. 2t: hos Deos, ex hominum genere in caelum translates, non re, șed opinione esse dicunt, quos auguste omnes sancteque veneramur.

orașe, pe omenii respândiți prin munții cei înalți și le-a dat legi ¹⁾). Ianus, scrie Macrobiu, a fost cel de întâi, care a ridicat altare lui Saturn ca unul deșu, și a dispus se fie considerat ca cea mal înaltă auctoritate religioasă, fiind că densul a fost începătorul unu mod de vieță mal bun ²⁾).

De asemenea scrie Tertullian, Că dintre toți autorii, cari s'au ocupat cu cercetarea anticității preistorice, nu există nici unu singur, nici Diodor Grecul, nici Thalius, nici Cassiu Sever, nici Corneliu Nepos, care se fi înfățișat pe Saturn altmintrelea, de cât numai ca un simplu om ³⁾).

Cercetările archeologice, făcute în cel din urmă cincideci de ani, constată de asemenea, că a existat în timpurile preistorice o unitate de noțiuni religioase și de precepte morale, același gen de instituțiuni politice, civile și militare, aceeași direcțiune a activității omenesc!, peste tot o unitate de civilizațiune, care în rezultatele sale pentru progresele omenimii, a fost mult mai fecundă și mal intensivă de cât civilizațiunea egipteană și greco-română. ce s'au întemeiat și dezvoltat numai pe substratul celei de întâi.

Însă, înainte de a începe a ne ocupa cu istoria celor de întâi regi tradiționali al rasei pelasge, este de lipsă se cunoscern legănu, unde vedem că se desceptă și se dezvoltă cele de întâi noțiuni ale vieței sociale vechi, și unde se manifestă centrul cel mare și puternic al vieței politice pelasge.

¹⁾ Virgili Aen. VIII. 321:

Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
Conposu. it, legesque dedit . . .

Cf. Diodor Siculi lib. V. 66.

²⁾ Macrobi Saturn, lib. i. 7: Cum inter haec subito Saturnus non comparuisset, excogitavit Janus honorum eius augmenta . . . aram deinde cum sacris, tanquam deo, condidit . . . Observări igitur eum (Saturnum) jussit majestate religionis, quasi vitae melioris auctorem. Simulacrum eius indicio est: cui falcem, insigne messis, adjecit.

³⁾ Tertullian Apolog. 10: Saturnum, itaque, quantum literae docent, neque Diodorus Graecus, aut Thalius, neque Cassius Severus, aut Cornelius Nepos, neque ullus commentator ejusmodi antiquitatum, aliud quam hominem promulgarunt. Tot aceea o spune Lactanțiu (f 13), și Minuțiu Felix în Octavio (p. 24, ed. 1652).— Regina Chrothilda a Francilor, voind se înduplece pe soțul seu, regele Chlodovich (a. 481—511), se primescă legea creștinescă, dupe cum scrie episcopul Gregoriu de Tours (f 594), i adresează următoarele cuvinte: dii, quos colitis. . . sunt enim aut ex lapide, aut ex ligno, aut ex metallo aliquo sculpti; nomina vero, quae eis indidistis, homines f u ere, non dii. . . deus vero Vester, nec de deorum genere esse probatur (Greg. Tur. 2. 29 — 31, ap. Grimm, D. %th. I. 1854, p. 96).

II

După Homer și Hesiod, patria celor de întâi regii divinizați ai lumii veche a fost în părțile estreme ale orizontului grecesc, în nordul Thraciei sau al Istrului, numit în legende grecești Oceanos potamos, părintele deilor).

Vechiul «Oceanos potamos» din geografia timpurilor pelasge, nu era o mare internă, dar nici esternă cum s'a crezut mai târziu, ci un simplu râu, *ἔεος* '•)', mediteran, [ucra<p; mare, *Ἰεὺς* Xcc Tcora|t6c ⁵⁾); adânc curgătoriu, ȘaSup[560; ⁴⁾); care-și avea izvoarele ⁵⁾, cataractele ⁶⁾ și vulturile sale ⁷⁾ și care, după cum ne spune Homer, nu se putea trece cu piciorul, ci numai cu corăbii ori cu luntri bine construite ⁸⁾.

Dincolo de Oceanos potamos, adică în regiunile despre nord, mai exista încă o parte considerabilă din continentul european, cu alte râuri, cu munți înalți, stânci, păduri⁹⁾, câmpii întinse și mândse¹⁰⁾, numită adese ori în geografia acestor timpuri *ἰσθαλα*, și răsăritul său, adică regiunile estreme; la Ovidiu ⁿ⁾ «ultima terra» ¹²⁾.

¹⁾ Homeri II. XIV v. 201: 'Sixsaviv, S-suv *(evim)*. — După Homer (II. XIV. 227), Junona trece peste munții Thraciei ca să vină la Oceanos potamos.

²⁾ Homeri I. XVIII. 402. — Odyss. XI. 21, 639; XII. 1. — Hesiodi Op. 566.

³⁾ Homeri Odyss. XI. 157—158.

⁴⁾ Homeri Odyss. XI. 13.

⁵⁾ Hesiodi Theog. v. 282.

⁶⁾ Homeri II. XVIII. 403. — Orphei Argon. v. 1069. 1160. — Strabo, I. 1. 7.

⁷⁾ Homeri Odyss. X. 511.

⁸⁾ Homeri Odyss. XI. 158.

⁹⁾ Homeri Odyss. X. 508 seqq. — Hesiodi Theog. v. 129.

¹⁰⁾ Homeri II. XVIII. 541 seqq.

ⁿ⁾ Trist. III. 4. 52: *Meu! quara vicina est ultima terra mihi!*

¹²⁾ Este o interpretare cu totul greșită a tradițiilor vechi geografice, că Oceanos potamos ar fi fost un râu, sau mare curgătoare, ce înconjură părțile estreme ale întregului pământ. Homer, nu spune nicăieri, că Oceanos ar fi fost o mare esternă. De altminterlea în timpurile aceste, Grecii nu cunoscuseră nici Oceanul de apus, nici cel de nord. Ce e drept, că Homer (Hymn, in Ven. 228) și Hesiod (Theog. 79. 282) ne spun, că Oceanos potamos curgea pe lângă Gaea sau Terra; însă sub acesta expresiune nu este de înțeles întregul continent pământesc, ci numai o regiune anumită geografică, Fața sau Terra, pământul sau țara cea fericită, care formează teatrul legendelor și al evenimentelor celor mari tradiționale din timpurile pelasge, după cum Istrul sau Dunărea de jos înconjură și astăzi de trei părți, în formă de arc, teritoriul numit «Țeră» și «Țera roma-

În legendele argonautice, Oceanos potamos este unul și același râu în curgătoriu cu Istrul din timpurile înaintate.

După Hesiod, Pindar, Antimach și Orpheu, Argonații trec din Pontul euxin în Mediterană, navigând pe Oceanos potamos¹⁾; iar după Apolloniu Rhodiu și Valeriu Flac, ei se întorc pe aceeași cale către apus, însă navigând pe Istru, numit și *xicaț* 'Qxsavoîo²⁾.

Râul cel mare, numit Oceanos potamos, venia din regiuni depărtate³⁾, curgea către Pontos, de la apus spre răsărit, trecea prin strâmtoarele cele înguste ale munților Riphei⁴⁾, sau Carpați, unde forma o mulțime de vertegiuiri adânci și foarte periculoase pentru navigație⁶⁾. Din aceiași munți, Riphei, curgea, după Eschyl, și Istrul⁶⁾. Lângă Riphei și lângă Istru locuiau Agathyrșii⁷⁾.

nescă» și care din punct de vedere geografic și al numirii sale este identică cu «Gaea» sau «Terra» din legendele vechimii (v. p. 920). Aceiași idea geografică o vedem exprimată și în textul Iliadicii. Pe scutul lui Achille, după cum ne spune Homer, Vulcan a reprezentat de fapt, nu întreg globul terestru, ci numai pământul cel fecund din părțile de nord ale Thraciei, Fata (Terra), unde se învârtesc constelațiile «Ursei» și a «Carului», numită altcum și «polus Geticus»; unde unii ară câmpiile cele grase și late, iar alții seceră semănăturile cele abundente, unde sunt vil cu struguri escelenți, aurii și negri, pe cari î-I culeg în coșuri, fetițe și tineri, cântând cu voce grațioasă și bătond în cadență pământul cu piciorule. Lângă acest pământ, atât de avut în recoltele sale și atractiv prin datinele și festivitățile sale pastorale și agricole, Vulcan, după cum ne spune Iliada, a înfățișat pe marginea scutului și râul Oceanos potamos.—În vechile poeme grecesci, Oceanos potamos are și epitetul de *âi/ofiêôo?* (Hom. 11. XVIII. 399. Odyss. XX. 65), un cuvânt al cărui sens adevărat este, că apa cea curgătoare a râului Oceanos se întorcea în unele locuri înapoi sau forma vuitori. Adese ori, același termen este înlocuit cu epitetul *fteOuivYjt*, cu vârtejuri adânci (Hom. Odyss. X. 511, Hesiod. Theog. v. 133). În ce privește vechile semnificații geografice ale cuvântului Oceanos, putem distinge trei perioade. În primul period, sau antehomeric, se înțelegea sub numele de «Oceanos» Pontul, sau Marea neagră, o numire, din care s'a mai păstrat până târziu epitetul de *â'invot*, însă având în limba grecescă un înțeles cu totul diferit de cel primitiv, iar Istrul era considerat în timpurile aceste numai ca un golf al Oceanului (Strabo, I. 1. 7.). Un alt golf al acestui Ocean M forma Lacul meotic (Pliniu, II. 67). În al doilea period geografic, sau în timpurile homerice și hesiodice, Marea neagră este *Ilovtoç*, iar Istrul ne apare sub numele de *'SJxeavot* "oianoc și pioț 'lixjavciîo. În fine, în al treilea period, numirile de «Oceanos» și «Oceanos potamos» se confundă și termenul de «Oceanos*» se aplică numai la marile esterne,

¹⁾ Hesiodi Fragm. 57.

²⁾ Apollonii Rliodil Argon. IV. 2881— Val. Flacci Argon, VIII. 185.

³⁾ Aeschylî Prom. v. 284.

⁴⁾ Orphei Argon. v. 1080. 1123. 1201.

⁵⁾ Orphei Argon. v. 1083.

⁶⁾ Aeschylî fragm. 73.

⁷⁾ R. Avieni Descr. Orb. v. 455.—Val. Flaccus (V. 603) amintesce lângă Riphei pe Geți.

Oceanos potamos, după ce părăsia apoi strămtorile cele prăpăstioase ale munților Riphel, curgea prin valea sau basinul acestor munți Riphel ¹⁾, trecea pe lângă câmpii cu pășuni întinse, unde locuiau oamenii cei mai dreți ²⁾ și triburi numeroase pastorale de Scythi, Hyperborei, Geți, Sauromati, Sindi, Arimaspi etc. ³⁾.

Pe Oceanos potamos în sus, corăbiile cu pânze navigau cu ajutorul vântului de nord, Boreas ⁴⁾.

La Hesiod, Oceanos potamos este un râu «sfânt», Eepic p'6og ⁶⁾, ori cu alte cuvinte, el aparținea istoriei religioase a timpurilor primitive. Mai târziu același epitet se moscenesce asupra Istrului ⁶⁾

Lângă Oceanos potamos se aflau «insulele celor fericiți», [Iaxapiov v'raoc, destinate ca locuințe eterne pentru bărbații cei iluștrii căluți la Theba și la Troia ⁷⁾.

Între aceste insule «fericite», cea mai faimă a fost în timpurile homerice Leuce ⁸⁾, astăzi «Insula șerpilor», situată lângă gurile Dunării, și unde după legendă a fost înmormântat Achille, marele erou al timpurilor troiane.

În apropiere de Oceanos potamos își aveau locuințele lor Pygmeii cei legendari, cari, după cum ne spune Homer, se aflau în resboiu continuu cu stolurile de grui, cari fugind de iarna și de ploile cele multe din părțile de nord, sburau către medă-di peste apele curgătoare ale Oceanului »). Aceiași Pygmei ne apar și în notițele geografice ale lui Pliniu ca stabiliți în părțile de sud ale Istrului de jos, sau pe teritoriul Dobrogei actuale ¹⁰⁾.

Este așa dar, afară de ori ce îndoieală, că fluviul cel renumit al timpurilor antehomerice, Oceanos potamos, care curgea în părțile de nord ale Illyriei și Thraciei, între apus și răsărit, era identic cu râul cel mare și sfânt al anticității greco-romane, numit Istros și Danubius.

III

Câmpiile cele întinse și mănoase de lângă Oceanos potamos se numesc în teogoniile și în poemele epice ale anticității Fata s'eu Terra, er munții din părțile de nord, cari încingeau ca o coronă fruntea acestei țeri, au la

¹⁾ Orphei Argon. v. 1079. ²⁾ Orphei Argon. v. 1136. ³⁾ Orplici Argon. v. 1062 seqq. • <) Homeri Odys. X. 97. ⁴⁾ Hesiodi Opera et dies, v. 566. <) Dionysii Descr. orb. v. 298. ⁵⁾ Hesiodi Opera et dies. v. 171. • ⁶⁾ Pliait lib. IV. 27. 2: eadem Leuce et Macaron appeUata,

Hesiod numele de Oûpea jxaxpà, «munții cel lungi și înalți», la Homer «muntii cet înalți» și la Asiu «munții cu culmile înalte» *).

Pământul acesta avuse încă din timpurile cele mai vechi renumele unei țări fericite ²⁾, înzestrate în abundență cu toate darurile naturii și cu o putere de producție extraordinară ³⁾.

Aici, scrie Homer, pământul produce toate, fără semințe și fără arătură, grâu, orz și vițe cu struguri mari ⁴⁾. Lângă Oceanos (potamos), ne spune Hesiod, pământul înflorește și produce fructe de trei ori pe an ⁵⁾.

La Homer, Oceanos potamos este numit «părintele deilor» (vt-svw yeveucc), înțelege al regilor vechi divinizați. La Hesiod însă, genealogia acestor regi se reduce la Gaea, țara cea fericită de lângă Oceanos potamos. În fine după poetul Asiu, Pelasg cel de întâiu rege al ginții pelasge, identic de altminterea cu Uranos, a fost născut pe «Munții cei cu culmile înalte», de pe teritoriul, numit l'ara txeAatva, adică din «Țara cea neagră».

După cum vedem, noi avem aici una și aceeași tradiție istorică despre aceeași regiune geografică, pe care Homer o caracterizează prin Oceanos potamos, Hesiod prin câmpiile cele fecunde, numite Fata, sau Terra, iar poetul Asiu prin «Munții cel cu comele înalte și întinse».

În ce privește configurațiunea geografică a acestei țări, filosoful stoic, Posidoniu (sec. II a. C.), ne spune, că Terra sau Gaea avea forma unei prascie, mai lată în partea de mijloc, și mai îngustă în partea de răsărit și de apus ⁶⁾.

Aceași figură geografică o avea după Strabo și țara Geților, ^ Fetuv •pj, care la început era îngustă, apoi se prelungia în partea meridională pe lângă Istru, iar în partea opusă, sau de nord, se întindea până la pârțile munților Hercynici, mai cuprindând și o porțiune din munții aceștia; în rînele în părțile de nord (înțelege de răsărit) se deschidea până la Tyregeți ⁷⁾.

Despre țara Geților, considerată în antichitate ca identică cu țara de

¹⁾ Hesiodi Theog. v. 129.—Hoinori Odys. IX. 114.—Asii frag. la Pausania, lib. VIII. 1.

²⁾ Diodori Siculi lib. III. 56.

³⁾ În timpurile antehomerice, temperatura terilor delă Dunărea de jos era mult mai favorabilă vegetațiunii; acesta rezulta din o mulțime de date fragmentarii, ce le aflăm la autorii grecesci și în papirile egiptene, în cari se face amintire de patria deilor celor mari din regiunea nordului.

*) Homeri Odys. IX. 109.

⁴⁾ Hesiodi Opera, v. 169.—La Hyperborei, scrie Diodor (II. 47), pământul produce de două ori fructe pe an.—Cf. Chronicon Dubnicense (Ed. Klorianus) c. 28: quod optimus fluvius esset Danubius, terraque meliorin mundo non esset partibus illis.

⁵⁾ Posidonius fragm. 69 (in Fragm. Hist. gr. III. 282).—Dionysii Orb. Descr. 7.

⁶⁾ Strabonis Geogr. lib. VII. 3. 1.

lângă Oceanos, mai avem o importantă notiță geografică. Astronomul Pytheas din sec. IV a. Chr. numise țera Geților Ilapw/csavrTic, adecă țera de lângă Oceanos potamos, și densul susținea acesta numire geografică întemeiându-se pe vechile descrieri astronomice și geometrice ¹⁾).

Nu suferă ast fel îndoielă, că teritoriul, numit Gaea seu Terra, din legendele anticității, care mai avea și epitetul de opdcrcpa, «muntenă» ²⁾ și neXwpvj, «țera uriașilor» ³⁾, era identică cu regiunea din nordul Dunării de jos, care până în zilele noastre mai poartă numele de «Țera», și «Țera muntenească» ér în legendele populare «țera uriașilor».

IV

După alte tradițiuni istorice, imperiul cel mare al rasei pelasge și-a avut începuturile sale lângă muntele cel înalt Atlas, din părțile de nord ale zonei grecesc!, situat în regiunea geografică Gaea seu Terra ⁴⁾.

Titanul Atlas, după teogoniile grecesc!, a fost frate cu Oceanos potamos ⁵⁾, ori frate cu Saturn ⁶⁾, ér după alte genealogii frate cu Prometheus ⁷⁾.

Atlas luase parte la luptele Titanilor în contra lui Joe, din care cauza, noul stăpânitoriu al lumii vechi î-1 condamnase se susțină ceriul cu umerii și cu manile sale neobosite ⁸⁾. însă mai târziu, Atlas a fost prefăcut într'un munte imens, pe care se redima polul nordic al ceriului, numit când în e s mundi, septentrio ⁹⁾, Rhiphaeus axis ¹⁰⁾, Hyperborei axes ¹¹⁾ și Geticus polus ¹²⁾.

¹⁾ Strab. Geogr. VII. 3. 1.

²⁾ Sophocles Philoctetes, v. 391.

³⁾ Hesioidi Theog. v. 731.

⁴⁾ Hesioidi Theog. v. 517—8: "AtXat... ICEI^JIV EV fair,; — Diodori Siculi lib. III. 60.

⁶⁾ Aeschili From. v. 347 seqq.

⁷⁾ Diodori Siculi lib. III. 60.— Fragm. Hist. Gr. III. 567. 14. ⁷⁾

Hesioidi Theog. v. 509 — 510. ⁸⁾ Hesioidi Theog. v. 517—519.

⁹⁾ Pliuli lib. IV. 26 11: Ibi (apud Hyperboreos) creduntur esse cardines mundi.— Diodori Orig. XIII. 1. 8.—Ovidii Pont. lib. II. 10: Ipse quidem extremi quum sim sub cardine mundi.

¹⁰⁾ Claudii lib. XXXVIII, v. 30-31.—Cf. Virg. Aen. IV. 481-482: Maximus Atlas Axem humero torquet.

¹¹⁾ Silvi Thebaid. XII. v. 650. — Melae lib. III. 5: Hyperborei sub ipso sidrum cardine jacent.

¹²⁾ Martialis Epigr. lib. IX. 46. v. 1—2.—Pe ceriu, acest pol era reprezentat prin cele 7 stele, numite Ursa mare seu Carul.

Din punct de vedere al pozițiunii geografice, muntele Atlas din legendele vechimii reprezenta catena meridională a Carpaților, prin mijlocul căreia străbate râul numit astăzi Olteț, la Herodot Atlas și în epoca romană Alutus ^{a)}).

Pe cele mai vechi monete ale Daciei, Maia, fiica titanului Atlas, este adese ori reprezentată ca o divinitate protectoare a acestei țări ²⁾).

Țara, peste care domnea titanul Atlas, este numită în tradițiunile grecesc! Atlantis ³⁾), identică după nume și după pozițiunea geografică cu regiunile de lângă muntele ori de lângă fluviul Atlas, astăzi Oltenia și țara Oltețului, dincă și dincolo de Carpați.

Despre locuitorii acestui ținut, numiți Atlantes (Olteni), Diodor Sicilic scrie: A t l a n ț i i, cari locuiesc în ținuturile de lângă Oceanos (potamos), stăpânitorii țerei celei fericite, se disting, după cum se vorbesc, între toate popoarele vecine prin pietatea și ospitalitatea lor deosebită. Ei se glorifică, când ei s'au născut la denșii și spun, că cel de întâiu rege al lor a fost Uranos (Munteanul), care a adunat în sate și în orașe pe oamenii ce locuiau risipiți, și i-a interzis ca se mai trăiescă și de aci înainte în fără-delegi și după modul ferelor sălbatice. Acest Uran, a avut sub stăpânirea sa partea cea mai mare a lumii, cu deosebire regiunile despre apus și medă-nopte ⁴⁾).

O altă narațiune istorică despre locuitorii de lângă muntele Atlas o aflăm la Plato, extrasă dintr'un manuscris al Im Solon, ce rămăsese în posesiunea familiei Critias,

Solon, ilustrul archont al Athencii, născut pe la a. 639 d. Chr., făcuse în viața sa mai multe călătorii, în scop de a cunoaște starea de civilizațiune și moravurile popoarelor vecine. Visitând și Egiptul, Solon avusese cu acesta ocaziune o interesantă convorbire cu preoții din Sais, oraș situat în delta Nilului

Unul din preoții aceștia se exprimă astfel către Solon ⁵⁾): Tote evenimentele mari și memorabile, a căror faimă a ajuns până în Egipt, au fost încă din timpurile cele mai depărtate scrise, și aceste documente s'au conservat apoi

¹⁾ Geografia timpurilor preistorice nu este geografia timpurilor greco-romane. O mulțime de numiri geografice, împreună cu legendele și cu tradițiunile lor, au migrat, unele spre apus, altele spre miază-noapte, de odată cu triburile pastorale pelasge. Muntele Atlas din legendele teogonice nu este nici de cum muntele Atlas din părțile de nord-vest ale Africii; după cum acesta rezultă din poemele lui Homeros și Hesiod și după cum ne-o spune de altminterea în mod foarte clar și gramaticul Apollodor (Bibi. II. 5. 11).

²⁾ V. pag. 754.

³⁾ Platonis Critias, pag. 251 seqq.

⁴⁾ Diodori Siculi lib. III. 56.

⁵⁾ Platonis Timaeus, (ed. Didot, II. 199 seqq.).

») În această narațiune istorică, cum o reproduce Plato, nu toate expresiunile grecesc! corespund în mod exact înțelesului primitiv. Dacă vom analiza din punct de vedere critic textul grecesc al acestei descrieri, este foarte ușor să ne convingem, că în traducerea grecescă a lui Solon s'au schimbat nu numai forma originală a numelor personale (cea ce o recunoște și Plato), dar s'au modificat sub influența ideilor mai noi și înțelesul primitiv al mai multor termeni geografici. Astfel vedem d. e., că în traducerea grecescă a lui Solon, Atlantis figurează: ca νῆσος, adică «insulă»; fiind-că era situată dincoace de Oceanos (potamos); însuși fluviul Occanos, care curgea pe lângă Atlantis, este confundat cu Oceanul de apus, din care cauza este numit uneori Ἰσθμῶς, alte ori Ἰσθμῶς (Cf. și Aristotele, De mundo, c. 3). De altminterlea, termenul de νῆσος; se aplica în timpurile mai vechi și la ținuturi, ce nu formau adevărate insule, cum era d. e. Ἰεῶν-ὄρη (Eustath. Comm. ad Dionys. 403). Spre a nu continua și mai departe cu aceste erori geografice, noi am tradus aici termenul νῆσος; prin cuvintele «ținut-» și «țară», întemeindu-ne în această privință pe textul lui Diodor Sicul, la care Atlantis figurează ca Ἰσθμῶς, și nici de cum ca «insulă».

n a numele lui Atlas, întreg ținutul acesta și apa cea mare de acolo s'a t «Atlantică». Regiunea acesta era avută de tot felul de minerale, ce se străgeau din sînul pămîntului în stare solidă ori fluidă; cu deosebire însă se scotea din minele de acolo un fel de aramă galbenă (aurichalcum), care în timpurile acele se considera ca metalul cel mai prețios după aur)• Ținutul mai era avut de tot felul de lemne trebuincioase pentru construcțum, ér pămîntul producea aci recolte abundente de doue ori pe an. întregă regiunea acesta era formată din câmpie, cea mai frumoasă din tete câmpiile, înzestrată cu toate darurile naturei, și încunjurată cu o coronă de munți, ce descindeau până la apa mare. Prin estensiunea, prin mărimea și frumusețea lor, munții aceștia întreceau pe toți munții cunoscuți până atunci, în acesti munți se afla o mare mulțime de sate avute, cu riuri, lacuri și pășuni abundente, și cu tot felul de animale blânde și sălbatice. Câmpia era plană și privită de la mare, ea avea aspectul unui șes ridicat, în partea sa cea mai mare, câmpia acesta avea forma unui pătrat lungăreț cu direcțiunea de la sud-vest către nord-est, aflându-se situată pe linia vîntului de nord. Una din laturile acestui pătrat avea o lungime de 3000 stadii (540 chim.), ér lărgimea de la mijloc, începînd de la apa cea mare în sus, era de 2000 stadii (360 chim.). În fine, perimetrul acestei câmpii avea o lungime aproximativă de 10.000 stadii (1800 chim.)²).

După cum rezulta din aceste notițe geografice, teritoriul numit Atlantis avea aceeași configurațunc ca și țera de lângă Oceanos potamos, despre care ne spune Posidoniu, că avea forma unei prascie; de asemenea ca și țera Geților, cum ne o întăreșeză Strabo, îngustă la început, seu în partea de apus și deschisă spre nord-est; în fine ca și figura geografică a Țerii românesce din timpurile noastre, a cărei lungime de la Porțile de fer până la Marea neagră este în liniă dreaptă de 551 chim., și care ne presintă o circumferință aproximativă de 1611 chim.; frind ast-fel aprdpe egală în formă și în mărime cu țera numită de cei vechi Atlantis.

Manuscrisul lui Solon despre convorbirile, ce le avuse cu preoții din Sais, se termină ast-fel: în curs de mai multe secole, locuitorii acestei țeri (Atlantis) fiind conduși de cele mai nobile sentimente de dreptate au fost moderați și înțelepți: pentru virtute, ei desprețuiau tete lucrurile lumesci. însă, după ce partea divină a început se dispară din el și natura umană a învins,⁶¹ cădură în depravare și atunci Joe, deul deilor, care domnesce prin legi,

) Intr'o colindă românesca din j. Constanța (colecț. noastră) se face amintire de același ctar: «scaun de chier galbin, pe care șede D-deu». "J ÎMatonis Critias (Ed. Didot, II. 255 seqq.).

înțelegând, că un gen bun de 6menl a devenit plin de reuță, a cugetat să le aplice o pedeapsă, ca pedepsiți, el se devină mai moderați¹⁾.

¹⁾ Din acesta ultimă parte a narațiunii rezultă așa dar, ca din punct de vedere istoric aici nu poate fi vorba de o disparițiune sau submersiune totală a țărilor a ținutului numit Atlantis, ci numai de o inundare extraordinară, însă trecătoare. O probă în această privință, o avem la Diodor (III. 57), care ne vorbește de unele tradițiuni istorice ale Atlanților (sau ale locuitorilor de lângă Atlas), culese mult mai târziu de timpurile cele depărtate, despre cari vorbeau preoții din Sais. — În colindele religioase ale poporului român s'au mai păstrat încă până astăzi unele amintiri despre o revărsare extraordinară a apelor Oltului (Atlas, Alutus). Acesta catastrofă a caplat în multe privințe un caracter mitic; ea aparține așa dar timpurilor arhaice. Din aceste colinde, noi reproducem următoarele versuri:

Alergat'au, alergat, Doi
sfârși împodobit?, Pan' pe
Domnul l'au aflat Intr'o
chilie de tămâia,

Cu ușa de alamăia.
Cum șede și socotia
Si cetia vanghelia
Cum se sece Oltul mare.

(Bib i ce seu, Pocsil pop. 237).

Cf. Te o dor es cu, Poesii pop. 61:

Oltul mic, mare a venit Și
de mare, margini n'are.

Despre Olt și Mureș mai avem încă următoarele legende: «Bătrânii (din corn. Gârla-mare, jud. Mehedinți) povestesc, că Oltul și Mureșul au fost doi frați de cruce. Într-una din zile plecând amândoi să-și caute câte un loc de moșie, fiindcă fusese urgisiți de părinții lor, au ajuns până la o pădure în țera Ardeiului, unde voind se mai odihnescă, Mureșul a adormit, iar Oltul s'a sculat și a fugit spre Mărul roșu (Erytheia, cotul Dunării de la Rușava). Mureșul însă deșeptându-se și vedând, că Oltul nu mai este, a crădut că l'au mâncat ferele sălbatice și a plecat plângând spre sora-apune; mai târziu acești frați s'au găsit erăși unul pe altul și ca frați au format o împărăție mare; însă ei au fost omorâți de un vitéz Fet-frumos, care a plecat după sriiul cu 12 aripe (Boreas), care răpise pe logodnica sa.» Aceeași legendă ni se comunică din corn. Sirinésa (j. Vâlcea) sub următoarea formă: «Mureșul a fost frate de cruce cu Oltul, și ei s'au luat la întrecere, care va ajunge mai înainte la vărsare ori încotro. Oltul căutând mai drept s'a repedit numai la munți, a zăbovit vre-o cât-va până ce i-a spart și în urmă ca un fulger s'a aruncat în Dunăre, dar Mureșul mai ocolind a rămas mai domol etc.»—După cum vedem, fondul comun al acestor două legende se reduce la timpurile, când basmul transilvan al Oltului și al Mureșului formau două lacuri mari, fără să aibă vre-un loc de ește. De altminterlea chiar și numele Mureșului ne indică, că acest râu formase odată o apă stagnantă sau mortă, mo rusa (Cf. Plini u IV. 13 [27]: Morimorusa, hoc est mortuum mare). În aceleași timpuri se vede, că — în urma unor cutremure extraordinare — s'a rupt și catena munților de la Jiu: («Jiul mare a venit, căci de marc, margini n'arc» Burada, Calat, in Dobrogea, 102). În fine merită să reproducem aici următoarea tradițiune populară, pe care o aflăm la Margot (O viatorie, p. 52): «La porțile orașului (Craiova), mergând spre Jiul, se vede o mare baltă, numită Craiovița. Tradițiunea portă, că orașul era zidit în vechime în acel loc, că în urma unui mare cutremur de pământ fu cufundat cu totul, înecat și apele bălții î-l caprinsă».

După cum vedem {era, orî ținutul, numit de autorii grecesc! Atlantis, aparține regiunii geografice din nordul Thraciei. Istoria politică a rasei pelasge începe ast-fel la Carpați și la Dunărea de jos.

Dacia cu munții săi cei înalți, cu câmpiile sale mănose, cu râurile sale cele multe și frumos curgătoare, cu avuțiile sale cele făimndse de aur, de argint și aramă, și în fine cu populațiunile sale ospitale, religioase, juste, viteze și fericite, este țera cea legendară a timpurilor preistorice.

XXXV. - D O M N I A L U I U R A N (OYPANO2 , MUPĪTEANUL).

1. *Uran, cel de ântâiû rege al locuitorilor de lângă muntele Atlas în Dacia, c. 6000 a. C. ¹*).

Cel de ântâiû rege, care a domnit peste ținuturile de lângă muntele Atlas, în nordul Istrului, a fost după tradițiunile vechiistorice Uranos (Munteanul).

i) Despre epoca, în care au domnit cei de ântâiû regi ai dinastiei divine pelasge, avem, la diferiți autori, diferite cronologii. Un deosebit interes ne prezintă în acesta privință cronologiile egiptene, ce le aflăm la Mantho, Diodor Șicul, Herodot (II. 142) și Plato (ed. Didot, II, 201. 251. 285), fiind-că cei de ântâiû regi din dinastia divină pelasgă, Uran și Saturn, domnise și peste Egipt. Ast-fel, preotul egiptean Manetho (sec. III a. C.) calculase o durată totală de 24.925 ani pentru cele trei dinastii divine, a cjeilor, semi-deilor și Manilor seu moșilor, cari domnise la început peste șesurile Nilului (Fragm. hist. gr. II. 526 seqq.); și dacă vom adauge la acesta cifră încă 5264 după Eusebiu pentru dinastiile următoare, începând delă Menés până la Artaxerxe Ochus și în fine alți 340 ani până în timpurile lui August, când s'a născut Christos, atunci vom ave un total de 30.529 ani până la începutul erei noastre. De asemenea scrie Diodor Șicul (I. 26), că preoții egipteni calculau aproximativ 23.000 ani de la domnia Sôrelui ("J[X;oț =Uran) până la trecerea lui Alexandru cel Mare în Asia (334 a. C.), însă, adevărata valdrc a acestor date cronologice nu se pete stabili, fiind-că nu putem sci, nici chiar cu o probabilitate <Sre care, ce durată avuse anul teologic în diferitele epoce ale istoriei vechi egiptene. Ast-fel, după unii cronologiști, anul vechiu egiptean din timpul domniei regilor divinisât! ar fi fost de o di (Malalas), ori de o lună (Eusebiu și Diodor); iar în timpul semi-deilor ?" al Manilor de 3 și de 4 luni (Pandor, Diodor, Syncellus). Va trebui ast-fel, pentru rezolvarea acestei cestiunî complexe și dificile, se aflăm o altă cale, ca se no putem a sema, cel puțin cu aproximafiune, de epoca în care domnise peste câmpiile Nilului -ei de ântâiû regi divinisafi, Uran și Saturn, în primele timpuri ale istoriei egiptene, după m ne spune Manetho, domnise peste Egipt trei dinastii divine succesive, a deilor mi-cjeilor și Manilor, séu a regilor «nemuritorii, după cari au urmat apoi dinastiile umane u ale regilor «muritori», cari încep cu regele numit Menés, Mena séu Manis. De la enes până la Alesandru cel Mare, preoții egipteni numerau 5000 de ani. Acesta cifră din datele, ce le aflăm la Diodor (I. 26. 44—45), că preoții egipteni calculau 23.000

Atlantiî (sêu locuitori! de lângă muntele Atlas, lângă Oceanos potamos), scrie Diodor Şicul, excelează între toate popoarele vecine prin pietatea lor deosebită şi prin ospitalitatea lor. Ei se glorifică, că deii (regii cei vechi divinisafi) s'au născut la denşii, şi anume povestesc: că cel de întâiu, care a domnit la dânşii, a fost Uran ; că acesta a adunat pe omenii, ce trăiau risipiţi, si i-a făcut să locuiescă în sate şi oraşe; le-a interzis se trăiescă şi mal departe în fără-de-legi, după modul ferelor sêlbatică; i-a înveţat se cultive pământul şi se păstreze fructele, ce sunt bune de mâncare, şi multe alte lucruri folositore pentru vieţa de toate dilele. Domnia sa se estinsese peste partea cea mai mare a lumii, mai cu semă în regiunile de apus şi de medă-nopte. Observând şi studiând cu deosebită atenţiune cursul astrelor, Uran profeţia multe fenomene, ce aveau se se întemple pe ceriu. El a înveţat poporul se cunoscă sistemul anului după cursul sôrelut şi a stabilit lunile fie-cărui an după cursul lunei si după anumite ore din an. Din acesta cauza, poporul de rend, care nu cunoscea mersul regulat al astrelor, admirând esactitatea, cu care se ani de la începutul dinastiei divine până la Alexandru cel Mare, din care cifră, 18.000 ani aparţineau exclusiv dinastiilor divine înainte de Menés. Acest Menés ori Manis, figurezi însă în istoria egipteană ca un mare legislator, ca unul care a regulat cultul deilor şi a întreprins expediţiuni în teri depărtate, astfel că, după nume, după modul sêu de guvernare şi după faptele istorice, ce i se atribue, Manis ne apare ca una şi aceeaşi personalitate cu Cronos seu Saturn, numit Manes la Pclasgî tursenî din Lydia, Minos în Creta, deus Manes la Romani şi Mannus la Arimiî din Germania. În modul acesta vom avea un total de $5000 - f - 332 = 5332$ ani de la Menés (pe care noi Î-1 considerăm ca identic cu Saturn) până la începutul erei creştine. Aceeaşi analogia o aflăm şi în datele cronologice ale lui Manetho. Monarchia dinastiilor umane, începând de la Menés până la finele domniei lui Nectanebo I! (341 a. C.), cuprindea după preotul şi istoricul egiptean un total aproximativ de 6000 ani, după Eusebiu 5264 ani, adecă 5605 ani până la începutul erei creştine. Apropos aceeaşi cifră o aflăm şi la egiptologii modernî. După Champollion (L'Univers, p. 269) cea de întâiu dinastia umană a Egiptului începe să domnescă pe la 5867 a. C.; ér după studiile cronologice ale lui Boeckh, Menés ar fi domnit pe la a. 5702 a. C. (cf. *Fragm. Hist. gr. II. p. 600*). Vom socoti aşa dar începutul domniei pelasge în Egipt, cu aproximăţiune, pe la 6000 înainte de era creştină. Acesta dată se mai confirmă şi prin alt isvor, cu totul independent de cronologia egipteană. Turditanii din Hispania, un popor care emigrase în timpuri depărtate din părţile de resărit ale Europei, aveau după cum scrie Strabo (III. 1. 6) un codice de legi scris în versuri, vechiu cum spuneau denşii de 6000 ani. Aceste legi ale Turditanilor, scrise în versuri, erau în tot caşul identice în fond, şi pete chiar în formă, cu legile cele scrise în versuri ale Agathyrsilor de la Carpaţi, ori cu alte cuvinte, ele aparţineau la aceeaşi Icgislaţiune vechia pelasgă, ce se atribuia lui Hermes, care trăise în timpurile Im Uran şi Saturn. Vom considera ast-fel anul 6000 a. C. ca data cea mai verosimilă pentru începutul monarchiei divine pelasge.—Cf. Maspero, *Egypte et Chaldée*, p. 45.—Henri Martin, *Opinion de Manéthon sur la durée totale de ses trente dynasties éavntiennes*.

după cum șt soția sa Gaea avea epitetul de ôpecrcépa, adecă «Munteana». Tot ast-fel ne spune Diodor Șicul, că deil cel vechî au fost omeni și că uniT din aceștia au primit numele lor de la regiunile peste carî domnise ¹⁾.

2. Uran sub numele de *Pelasgos*.

În tradițiunile istorice, Uran, cel de ântâiû rege al rasei pelasge, ne mai apare și sub numele de Pelasgos (HeXaayic).

Acest Pelasg, după o tradițiune de la Pausania, se distingea prin mărimea corpuluî seu, prin puterea șt frumusețea sa și întrecea pe toți cet alaltî muritorț prin darurile sufletului seu ²⁾.

La Eschyl, Pelasg este fiul Gaeel seu al Terrei ³⁾; ér poetul Asiu (c. sec. VII a. Chr.) scrisese despre densul următorele versurî: Țera cea negră (Fără]e/Uttva) a născut pe Pelasg, cel asemenea deilor, pe munții cel cu culmile înalte, ca se fie începătoriul genuluî omeneso *).

Pelasg, cum ne spune Pausania, a fost cel de ântâiû, care a învețat pe ômenl se-șî construiescă colibe (xAûôaç) spre a se apăra în contra frigului, a ploilor si a căldurii; tot el i-a învețat se-șî facă haine cusute din piei de ôie, le-a interdîs se se mal nutrescă și în viitoriû cu frunte verdi, cu buruieni și cu rădăcini, din cari unele, nu erau bune de mâncare, ér altele periculoase sănătății; în fine, în ce privesce diferitele specii de ghindă, Pelasg le-a permis se întrebuinteze pentru mâncare numai ghinda de fag.

În acesta tradițiune, după cum vedem, Pelasg are aceeași genealogia, aceeași patria și aceleași caractere civilisatore ca Uran.

Pelasg este «asemenea deilor»; el este fiul Gaeel seu al Terrei, născut pe munții cu culmile înalte; începătoriul genuluî uman și primul monarch al lumii vechi. Peste tot, are aceleași merite și aceeași calificațiune ca Uran.

După gramaticul Apollodor, Pelasg este strămoșul Titanilor ⁶⁾, după cum la Hesiod, Uran este părintele Titanilor.

După unii autori mal vechi ⁶⁾, Pelasg este cel de ântâiû strămoș al Hyperboreilor, de lângă muntele Atlas ⁷⁾, după cum la Diodor, Uran este cel de ântâiû rege al locuitorilor de lângă același munte, Atlas ⁸⁾.

¹⁾ Diodori Sic. lib. VI. 2. 12.

>) Panaaniae Graeciae Descr. lib. VIII. 1.

») Aescbyli Suppl. v. 842. 901.

<) Pausanlae lib. VIII. 1.

^ Apollodori Bibi. lib. III. 8. 1.

«) Schol. Find. Ol. III. 28. (in Fragm. Hist. gr. II, 387).

') Apolloiori Bibi. lib. U. 5. 11. — ») Diod. Sic. III. 36.

3. Domnia lui Uran peste regiunile de răsărit și de nord ale Europei.

Imperiul pelasg, întemeiat la Dunărea de jos, avuse încă în timpurile lui Uran o extensiune geografică considerabilă.

După Diodor Sicul, domnia lui Uran se estindea mai cu seamă peste părțile de apus și de medă-noapte ale lumii vechi¹⁾.

După cât putem culege însă din tradițiunile celor vechi, Uran domnise în Europa peste regiunile de la Oceanos potamos (Istru său Dunărea de jos); peste plaiurile munților celor înalți, *Oijpsx pompa*, sau Cârpa (T*), unde se afla centrul cel puternic, politic și militar, al imperiului pelasg; peste Ponto s, considerat ca fiu al Gaei sau Terre⁸⁾; peste Scyfia, unde era adorat sub numele de. Papaeus, «moș»⁴⁾, și peste teritoriul cel vast al Germaniei, unde în timpurile lui Tacit mai era venerat sub numele de Tuisto deus, Terra editus⁵⁾.

Spre sud de Oceanos potamos, domnia lui Uran se estindea peste întreaga peninsula H emul uf. În Macedonia și în Thracia, Uran era venerat ca Zeu *Ovpioç*⁶⁾ și Zsùç <2vaç, identic cu Jupiter Imperator al Romanilor.

Jupiter Urius, scrie Eschyl, este marele începătoriu al genului omelesc, Împerat (ccvaC) prin puterea sa proprie⁷⁾.

Un vechi sanctuar, dedicat lui Jupiter Urius (încă din timpurile Argonauților), se afla pe țărmul Bosphorului thracic, la strâmtoarea Pontului euxin⁸⁾. Aici trebuiau să aducă sacrificii lui Jupiter Urius toți navigatorii, care intrau cu vasele lor în Pontul euxin, ca să aibă vânt favorabil, după credința generală⁹⁾; însă în realitate, acest sacrificiu nu era decât o vamă sau taxa de liberă navigație și comerț pe apele Mării negre. Pontul euxin aparținea în aceste timpuri imperiului pelasg de la Dunărea de jos.

¹⁾ Diodori Siculi, I. III. 56.

²⁾ Hesiodi Theog. v. 129.

³⁾ Hesiodi Theog. v. 132.

⁴⁾ Herodoti I. IV. 59. La Herodot, Vesta (Terra) este soția lui Papaeos, la Evhe-
"er (Diod. VI. z. 8) soția lui Uran. ')

Tacit Germ. 2.

⁶⁾ Delà oipo;, în dialectul ionic, munte.

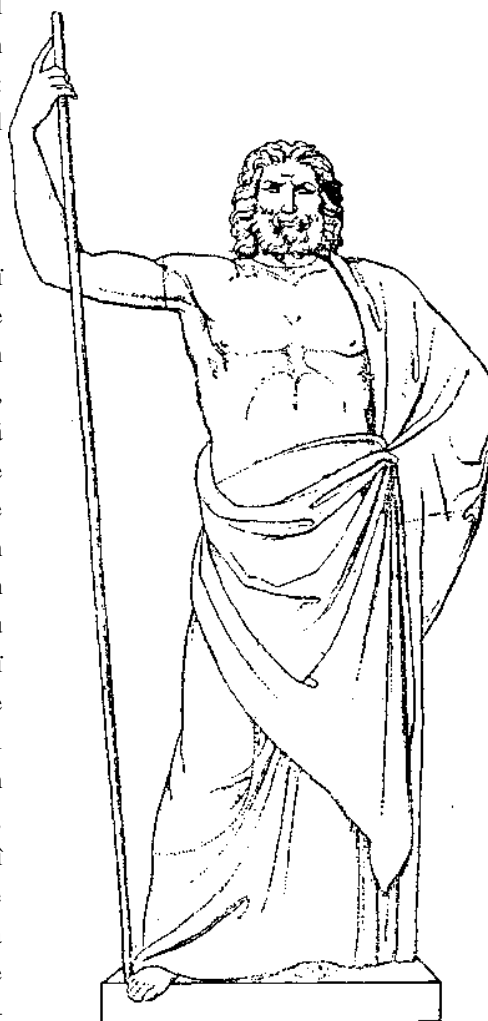
⁷⁾ Aeschyli Suppl. v. 589-594. ⁸⁾

ArdauJ Peripl. Pont. eux. c. 12.

⁹⁾ numiau oupoț véntu! de munte, favorabil navigației; este același pe care po-
român îl numesc «munteanul». Pe la a. 1863, Bolliac scria: «Am mar avut oca-

Despre Zeùs OCpcoç aflăm la Cicero o importantă notiça istorică.

Acusând pe Verres, faimosul despoiătoriu al templelor din Sictlia, Cicero se exprimă astfel: «Ce? au nu ai luat tu din templul lui Joe de la Syracuse statuaceamăireligiôsaa lui Jupiter Imperator, pe care Grecii Î-l numesc Uri os, o operă de cea măiescelentă frumuseță. Cu câtă onôre era venerat Jupiter Imperator în templul său, vă puteți închipui, dacă va aduceți aminte, cu câtă pietate a fost respectată o statuă de aceeași formă și frumuseță, pe care a adus'o ca trofeu Flaminiu din Macedonia și a aședat-o în Capitoliu. In tdtă lumea erau cunoscute numai trei statue aie lui Jupiter Imperator, tdtte trei lucrate în același gen și de cea mal minunată frumuseță. Una din aceste a fost cea din Macedonia, pe care noi o vedem nstă-df aședată în Capitoliu; alta este statua delă st-rîmt or ea Pontului eux i n ; ér a treia se afla în Syracuse înainte 268. — O statuă presupusă a lui Jupiter I mpe-

de pretura lui Verres. Cea deântâiu (statuă din Macedonia) a ridicat-o Flaminiu din templul, unde era asedată, ca s'o aducă în Capitoliu, adecă sS o așede în casa terestră a lui Joe. Aceea, care se afla astă-df la intrarea Pontului eux in

rator (Urius), descoperită In ruinele de Ia Tindari pe costa septentrională a Sicilieî, astă-df în rnuseul de la Palermo, restaurată de sculptorul Villa-reale. — După Abeken, Di Giove imperatore ossia Urio. Roma, 1839.

siune a spune, ca Urieșî ca și Urus (bourul) nu inשמneză alt de cât muntean, și vine de Ia vorba dorică Urios, de unde și urios anemos, vântul muntean (Buciu-tnulu, An. I, p. 131).

' conservat întregă și neviolată până în zilele noastre, pe lângă toate regiunile în care au venit de la Pont, ori au intrat în marea aceasta. A treia statuă se află la Syracusa, pe care o adorau nu numai cetățenii și locuitorii Syracuse!, ci și străinii ca să o venereze, însă pe acesta a luat-o Verres '). La Dodona din Epir, orașul cel sfânt al Pelasgilor din părțile meridionale ale peninsulei, Uran mai era venerat sub numele de Zeu (5va î. Hecateus) (Jupiter Imperator Pelasgus).

În Iliada lui Homer, Achille ridicând ochii spre cer (ὀφθαλμοὺς ἀναβλέψας), invocă pe Zeus (Ζεὺς Πάριος) de la Dodona, rugându-l să dea învingere trupelor sale în luptele ce le vor avea cu Troianii ²⁾. *isûç* (Ἴσχυς) era așa dar o divinitate identică cu Uranos ³⁾; în deosebi însă după epitetele sale de *ἄνωγος* și *ἄνωγος*, el ne apare ca un strămoș divin al lumii vechi, identic cu Pelasg, pe care Eschyl îl numește *ἄνωγος* și «Domn peste munții de la Dodona» *).

4. *Domnia lui Uran peste Egipt. Romii, cel mai vechi locuitor pelasg pe țărmurile Nilului.*

După tradițiunile anticității, domnia lui Uran se estindea în părțile meridionale și dincolo de Mediterană, pe țărmurile Nilului.

Încă din timpuri foarte depărtate, triburile pastorale pelasge, în migrațiunile lor de la Carpați spre sud, ocupase și regiunile de medă-noapte ale Africii.

Aceste grupe de păstori, avute și războinice ⁶⁾, transportase cu densele în Africa cele de întâiu elemente ale civilizațiunii preistorice; ele întemeiară aici cele de întâiu sate și orașe, construirea celor de întâiu temple și oracule,

¹⁾ Ciceronis c. Verr. 10. c. 67 : Quid? ex aede Jovis religiosissimum simulacrum Jovis Imperatoris, quem Graeci Uranon nominant, pulcherrime factum, nonne absulisti?... - tenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Jovis Imperatoris, uno in genere pulcherrime facta: unum illud Macedonicum, quod in Capitolio videmus; alterum ²⁾ Pontici ore et angustiis, tertium quod Syracusis, ante Verrem praetorem, fuit. ³⁾ **Homer** II. XVI. 232.

«feci», în timpurile mai vechi, încă adorase pe Uran ca supremă divinitate cerească; ast-fel se explică, pentru ce termenul de *ἄνωγος*, care la început avuse numai un sens etnic-geografic, ajuns la dânsii sinonim cu «bolta cerului».

⁴⁾ **Aeschyl** *Suppl.* v. 327 și 258.

Jăstoria de la Dunărea de jos mai umblau înarmați și în timpurile lui Ovidiu (v. 10. 25): «sub gal e a pastor junctis pice cāntat avenis». De asemenea aflăm ⁵⁾ trei versuri într'un cântec popular românesc;

ciobani tot înarmați, De nu crești că sunt ciobani, Ci chiar neași
Cu postavuri îmbrăcați, Căpitani. (Alecsandri, P. p. 201).

desecară mlaștinile Nilului, fertilisară o mare parte a deserturilor și puseră ast-fel fundamentele celei de atâtîu vieți politice în părțile acele.

Acești locuitori primitivi al Egiptului se numiaû Romi¹⁾, și aparțineau după credințele 4or religioase, după tradițiunile și dialectul ce-l vorbiau, la familia cea vechia și puternică a Arimilor din nordul Thraciel.

Regii cei vechi ai Egiptului, aut fost, după cum spuneau preoții egipteni, din ném în ném P ir o m i, un cuvent, care, după cum scrie Herodot, însemna în limba grecescă com onest și generos^{*}).

La început, terminul de Pi-Rom is (liipcouç) a fost numai o simplă denumire etnică, unde *Pi* este un articol egiptean prepus^{*}).

De la Pi-Romî, ori mal bine dis Pi-Ramî, derivă numele Piramidelor, a vechilor monumente funerare ale regilor egipteni, pe cari Arabil le numesc maî corect, H aram^{*}), adecă morminte arimice^{^)}).

Caracterul acestor monumente funerare nu este specific egiptean. In realitate, piramidele nu ne presintă decât format radițională, însă mal luxosă, a movilelor funerare pelasge⁶⁾.

Piramidele cele mal renumite se află la Gizeh, lângă Memphis, minuni, cari au uimit anticitatea și lumea din timpurile noastre.

¹⁾ Maspero, Egypte et Chatdée, p. 43. — Forma de Romî ni se mai presintă și în numele personale Xpop-oț și Xpofjûoç, ce le aflăm la Troiani și la alte population! pelasge din Asia mică și Pelopones. (Homeri Ilias, II. 858; IV. 295, VIII. 275; XVII. 218; Odyss. XI. 286). In Italia aflăm de asemenea numele personal Romus (Dionys. 1. 72). Maî mulți regi egipteni din familia Romilor portă în inscripțiunî și la autorii vechi numele de Rama-tu, Ramen, Ramen-ter, Ramen-ma, Ramesses, Armesses, Armais și Armaeus (Fragm. Hist. gr. II. 573—589). In listele regilor din Ethiopia aflăm de asemenea numele de Rhamâi, Remâ, Armâh și Lctem (Drouin, Les listes royales éthiopiennes, p. 50—53). Un vechiû oraș din Egipt era numit ΤΩΙΟΙΥ (ac.), cum scrie Steph. Byzantinul (v. 'EpfLotjnoXti;). Pliniu (VI. 178.179) amintesce o localitate A ramam seu Ar am u n spre sud de Syene. în cartea I a lui Moise (c. 47. 11) cetim, ca Iosif așe<Jă pe părintele șeii și pe frații șei îa partea cea mai bună a Egiptului în pămentul Raamzes. Pliniu (VI. 35. 1) amintesce în Ethiopia orașul Rhemnia. In fine mal notăm, că după Steph. Byzantinul, Egiptul se numise in vechime și 'Epiio^o^toț, probabil o numire coruptă. Theophane face amintire în Chronografia sa, sub anul lumii 6056 (555 d. C.), de 'EpjAfjxuuvtj (Hermiones), o populațiune din provinciile interioare ale Germaniei.

») Herodotl lib. II. 143.

^{a)} Lepsius, Ober d. ersten ägypt. Gotterkreis, p. 7.

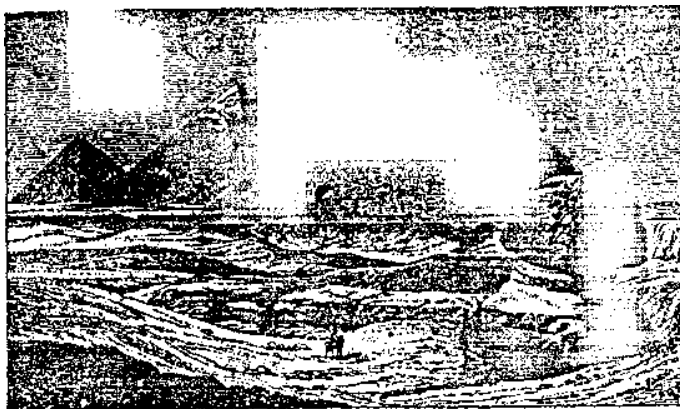
^{*}) Panljr, R.-Encycl. VI (1852) p. 297: Har am ist der arab. Name fur Pyramiden.

^{*}) Ortografia cu u (uopajuț) și etimologia de la gr. rcop sunt greșite. In ritul funerar al Egiptenilor, focul n'a avut nici un rol.

^{^)} O reminiscență despre acest gen de morminte o aflăm într'o invocațiune poporală

Vechimea acestor piramide se reduce la timpuri foarte depărtate. Champollion le consideră anterioare epocii de 5000 a. C.

Memoria vechii populații din Egipt, numite <Romii>, măi trăește până astăzi în părțile de sus ale Egiptului.

269. — Grupa piramelor delà Gizeh (Memphis). Pe planul anterior sfînxul cel colossal Montu-Ra-Harmakhis în semi-profil.

Ținutul cel frumos al Ethiopiei, numit Bogos, situat în apropiere de Marea Roșie, ne spune Reclus, a fost după tradiție locuit de Romii, cari sunt celebrați și astăzi în cântecele de acolo ca niște războinici viteji și atât de îndrăzneți în cât aruncau cu lăncile lor în contra cerului. Osemintele lor sunt acoperite cu morminte de petre, în care, după cum se spune, sunt îngropate tesaururi, pe cari le pădsc spiritele cele rele ¹).

Descendenții acestei populații primitive a Egiptului mai părăsesc și astăzi lumina de Felahî, un simplu revers al numelui de Arinii sâu Romii, erezia: caracterul acestor Felahî, după cum ne spun etnograful modern, se rezumă în trei cuvinte: ospitalitate și inimă bună -).

Cea măi vechea dinastie, care a domnit peste câmpiile Nilului, a fost, după stele monumentale și după analele preoților egipteni, adevăratul sâu a reședințelor pelasgilor divinizați.

¹ 'a anul nou: Sore, sore, frățioare! Nu resari pe munți, pe codri, pe curți zăgrăvite, e movili clădite, resai pe salul meu, (Lupașcu, Medicina Babelor, p. 25).

²) Reclus, Nouv. Géographie univ. t. X. p. 233: D'après la tradition, l'ardmirable conce qu'habitent aujourd'hui les Bogos (în Ethiopia) était la patrie des Rom, que les anciens célèbrent encore comme des vaillants guerriers «si hardis qu'ils atent leur lance contre le ciel». Aceleași moravuri le aflăm la Getii, cari aruncau cu gârțile asupra cerului când tuna și fulgera (Herod. IV. 94).

*) Reclus, Nouv. Géogr. univ. X. 229.

Pelasgii au fost singurul popor al lumii vechi, căruia i s'a atribuit o origine divină, în Iliada lui Homer, ei figurează sub numele de *S'.ol HsXaoyo!*¹⁾, și într-un adevăr, că în acele timpuri primitive, ei au meritat acest nume, pentru inteligența lor extraordinară, pentru calitățile lor morale și fizice, cart se păreau că au în sine ceva divin; în rine, pentru acțiunile și operele lor într-un adevăr grandioase și uimitoare ²⁾).

În amintirea dominațiunii glorioase a acestor triburi pastorale, Faraonii Egiptului, purtau, încă din timpurile lui Osiris, ca însemne tradiționale ale suveranității lor: cârligul de păstoriu și s b i c i u l boarilor ³⁾, după cum aceleași însemne le mai portă și astăzi stăpânii turmelor și cireșilor de la Carpați ⁴⁾).

Cel de întâiu rege din dinastia divină, care a domnit peste Egipt, a fost, după cele mai vechi liste monumentale, Montu seu Mentu⁵⁾. Este același nume, care în teogoniile grecesci ne apare sub forma de Uranos, adică Munteanul,

Legănaul acestei tradițiuni istorice a fost Theba din Egiptul de sus, reședința străvechiă a lui Montu și a dinastiei divine, orașul cel mai avut și mai mare al lumii vechi. Theba, după cum ne spune Homer, avuse 100 de porți. Pe fie-care portă puteau se esă de o-dată câte 200 de omeni cu cal și care de resboiu seu peste tot 20.000 luptători.

Thebanii, la început popor pastoral, considerau oile (berbecii) ca sfinte ⁶⁾ și spuneau tot-o-dată, că ei sunt omenii cel mai vechi de pe fața pământului.

¹⁾ Homeri II. X. 429. — Odyss. XIX. 177.

²⁾ La numele regilor ethiopeni se adăugea înainte cuvântul *Za* (Drouin, p. 15). Același exemplu ni se prezintă în Arabia, unde la numele principilor homeriți se mai pune o particulă, specială: *Dzu, Dzul, Dhu și Du* (ibid. p. 3. 33). În tot cașul, avem aici numai forme vechi dialectale din lat. deus, rom. «d^{eu}* și idzeu». Ethiopenii, ne spune Strabo XVII. 2. 2) adorau pe regi ca cjei. O tradițiune română ne mai spune: La Jidovi (semiți), care era mai bogat, acela era D-deă. I-și făcea chipul de petra seú de metal și toți se închinau la densul. (Cest. ist. II. c. Mârlean, j. Constanța).

³⁾ Pierrot, Le Panthéon égyptien, p. 58.

⁴⁾ Alecsandri, Poesii pop., p. 201:

Ce-am vecjut la Oprișanul,	El în curte a intrat,
N'am vedut nici la Sultanul,	De zebrea a aninat
Că, el are în câmp la sore	Un cârlig de împărat,
Mii și sute de miô're...	Cu petre scumpe lucrat.
Oprișan din Stoenesci Cu	Ce lucește ca un sere

⁵⁾ Lopsius, Ober den ersten ägyptischen Gotterkreis (Berlin, 1851) p. 15: fast allé monumentalen Listen (stellen) die Götter Mentu (Month) und A t mu (Turn) an die Spitze der Reihe. Cf. ibid. p. 17.

⁶⁾ Herodot, II. 42. — În Moldova, țărani români consideră și astăzi (5ia ca sfântă.

averi împărătesci,

Intr'o di de serbătore.

tuluî, că ei au inventat filosofia și au adus în ordine anul și lunile ¹⁾). Este aceeași tradițiune, pe care o aveau și locuitorii *de lângă muntele Atlas*, séu din părțile de nord ale Istruluî.

Montu, cel de întâiu domn al Egiptului, mai avea și epitetul de *Ra*, rege, *), și ^{era} înfățișat cu sabia strâmbă, cu busdugan, cu arc și săgeți ⁸⁾); el purta așa dar armele naționale ale Pelasgilor din nordul Istruluî și în particular ale Dacilor *).

Pe vechile monumente egiptene mai aflăm personificată și patria lui Montu, sub numele de *Ka*, *Kai* și *Tera*, cuvinte identice cu *Gaea* și *Terra* din legendele greco-romane.

Ast-fel pe o columnă de altariu din timpurile dinastiei a VI-a, ce se păstrează în muzeul de la Turin, divinitatea *Kai* figurează cea de întâiu în ordinea deilor mari, care au domnit peste Egipt ⁶⁾), după cum în teogoniile grecesci, *Gaea* și *Terra* este mama cea mare a deilor, *#EUV* [irç-njp, și tot-o-dată soția lui *Uran*.

Montu-Ra sau *Uran*, «regele sudului și al nordului», mai figurează în istoria veche a Egiptului cu diferite alte numiri și epitete, ce stau în legătura de aproape cu legendele grecesci și cu tradițiunile istorice din părțile de nord ale Istruluî.

¹⁾ **Diodor** Sicull lib. I. 50.

*) Este greșită opiniunea lui Maspero: *Ra* . . . signifiea soarele, rien de plus (Études d. myth. II. 7). — în limba Țiganilor (numiți Egipteni în diferite feri), rdy séa raya însemnezi domn, Hcrr, seigneur (Wlislocki, Die Sprache d. transs. Zigeuner, p. 114.—Vaillant, Gramm. de la langue romanne, p. 124). După cum la Greci, numele de *Uranos* fu aplicat la ceriu, tot ast-fel la Egipteni, *Ra* a fost identificat cu serele.

³⁾ Plerret, Le Panthéon égyptien, p. 43.—Cf. Maspero, L'Egypte et Chaldée, p. 101.

⁴⁾ Memoria lui *Uran*, sub numele de «*Raiu împărat*», o aflăm și în tradițiunile populare române: cSe dice, că *Raiu împăratul* a fost cel de întâiu împărat pe fafa pământului» (Cest. ist. c. Bogdănescu, jud. Tutova).

⁶⁾ Lepsius, Ober d. ersten ägypt. Götterkreis, p. 29: in einer . . . Darstellung des Götterkreises, die ich hier anführen will, wird derselbe Gott (*Ka* oder *Kai*) nochmals genannt, und zwar an der Spitze der ganzen Reihe. Es findet sich auf einer granitenen Altarsäule in Turin . . . auf diesen (Gott *Kai*) folgt der oberägyptische *Atmu*; hinter diesen werden zwei andere Götter *Tera* und *Terer*, die auch in anderen Gotterlisten an derselben Stelle vorkommen, hinzugefügt.—Este de notat, că în legendele egiptene, *Pământul* sau *Terra* figurează ca divinitate masculină (cf. Pierret, Le Panthéon, p. 53).

forma *Caia* în loc de «*Gaea*» ni se mai presintă și astă-dî în regiunea Carpaților. În Bănat din jos de orașelul Moldova nouă, unde Dunărea intră în pasul Porților de fer, se mai vede și astă-dî în mijlocul fluviului o stâncă cu o figură particulară, numită de *Păpă* Baba *Caia*, un simulacru primitiv al *Gaei* divinizate.

În cele mai vechi liste monumentale și în papirele egiptene, Montu s'eu Uran ne mai apare sub numele de Turn, Tumu¹⁾, Atmu, A turn u¹⁾, Ia Plato Thamus³⁾, ér în listele etiopene To m ai «). Reședința cea vechia a lui Turn se afla în f'irile de méda-n<5pte. V'entul de nord venia de la Turn °). La Manetho, Montu este numit Helios (Sol, serele)⁶⁾, și era onorat în teogonia egipteană cu titlul de Mfljç, un cuvent, ce nu este egiptean (lat. avus, rom. moș)⁷⁾.

Montu-Ra seu Turn mai avea în tradițiunile preoților egipteni și numele de Harmaku seu în formă grecescă Harmachis, Armakhis, Harmais și Armais⁸⁾, adecă «Arimul», «Armanul». Harmakhis p'drtă pe fruntea sa diadema suduluî și a norduluî °)

Sfinxul cel colosal de la Gizeh, tăiat în stâncă naturală, cu figură de om și cu picidre de leu, ne înfățișează imaginea lui Harmakhis seu Montu, și conține, după tradițiunea ce ne o comunică Pliniu, mormântul *seu*¹⁰⁾. În inscripțiunea de pe stela Meternich se spune, că cpicio'rele leuluî» sunt pletorele lui Montu»ⁿ⁾, ér în alt text religios aflăm cuvintele: «Ah i imagine a lui Montul Oh! leule!»¹²⁾.

¹⁾ Plenet, Le Panthéon égypt. 39. 112. Maspero, Études de myth. et d'arch. égypt. II 281.

^{s)} Lepsins, ibid., p. 31: die beiden Götter Mentu und Atmu . . . (bedeuten) nichts anderes als eine Spaltung dièses Gottes in seine zwei Hauptphasen, die aufgehende und die untergehende... Sonne.

¹⁾ Platouls Phaedrus, c. 59.—În forma Atmu în loc de Tamu (Thamus), noi avem numai o simplă dislocare a vocalei *a*, întocma ca în numele regilor etiopeni: Asgad și Sagad, Asfar și Safar etc. (Cf. Drouin, p. 50—52); la Egipteni: Armesses și Ramesses.

⁴⁾ Drouin, Les listes royales éthiopiennes, p. 50, liste B.

^{s)} Plerret, Le livre d. morts, p. 300. 525.

⁶⁾ Despre identitatea lui Helios cu Montu s'eu Uran, mai avem și unele fântâni grecesci, forte vechi. La Hesiod, titanul Hyperion iste fiul Uran, ér la Homer același Hyperion este fiul lui Helios (Odys. XII. 263).

¹⁾ Într'un fragment, ce ne-a rămas de la Ioan Antiochenul, estras, după cum se vede din o listă mai vechia a lui Manetho, se amintesce, după Helios, un rege egiptean cu numele de Scôç. Lepsius constată, pe basa monumentelor egiptene, că forma esactă a acestui nume în textele grecesci a trebuit să fie Mût (Ober d. ersten iigypt. Götterkreis p. 14). Însă acest cuvent se vede a fi fost numai un titlu particular al lui Helios, ér nici de cum numele unui rege deosebit, după cum résuma și din împrejurarea, că în Vetus Chronicon și la Eusebiu acest cuvent a fost omis cu totul, ér Syncellus l'a substituit prin grecescul Agathodaemon seu pe românesce Bun și Bunic (moș, lat. avus, manes).

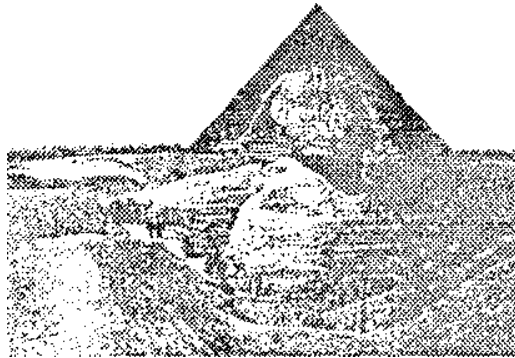
⁸⁾ Pierret, Le Panthéon égypt. 95. 112.—Maspero, Études. I. 257. II. 448.—lirugsch, Hist. d'Egypte, I. (2-e edit.) p. 57.—Orébaud, Hymne à Ammon-ra, p. 12.

^{») Plerret, Le livre d. morts, p. 40. — ») Plinii, lib. XXXVI. 17.}

¹⁾ Pierret, Panthéon, p. VII — ¹⁵⁾ Maspero, Étud., II. 452: Ah! image de Mentu!... Oh! lion!

în *fine*, preoții egipteni aș mai considerat pe Turn ca identic cu A in m o n , omul cel avut de turme, onorat ca deș suprem al ThebeT, căruia i-au atribuit și epitetul de «Altaika»¹⁾ (originar de Ja muntele Atlas?)

în vechia teologia egipteană, Montu, Turn, Harmakhis, Ammon, ne apar ca una și aceeași personalitate și ne presintă din punct de vedere istoric și do'gmatic același tip și aceleași caractere ca Uran în teogoniile grecesci.

270.— Sfinxul cel colosal delà Gizeh, tăiat în stâncă via, reprezentând figura lui Mon-tu-Ra-Harmakhis (Uran), cu pânțele și picișrele de leu, descvilit pentru a șesa oră, în a. 1886, de sub masele cele enorme de nisip, ce se adună în jurul piramidelor de o lungă serie de secole.— După Maspero, Egypte et Chaldée, p. 249. ')

Montu-Tum-Harmakhis-Ammon este «eșit din pământ» (din Terra), o expresiune identică cu yr;yev% a autorilor grecesci, și «Terra editus» la Tacit. El este: domnul domnilor, regele deilor, părintele părinților, puterea puterilor, marele deș, stăpânul ceriului, al pământului și infernului, al apelor, al

O Plerret, Le livre d. morts, p. 569.

²⁾ După Pliniu (36. 17) circumferința capului peste frunte era de 102' (30 m. 17 cm.); lungimea corpului de 143' (42 m. 29 cm.), ér înălțimea de la pânțele până în verful capului de 62' (18 m. 33 cm.) Din corpul de leu al statuei, astă-di nu mat există de cât forma generală. Despre acest vechiu monument istoric, Maspero scrie: Des mamelouks fanatiques lui ont mutilé le nez et la barbe à coups de canon; la teinte rouge qui avivait les traits s'est effacée presque partout. Et pourtant, l'ensemble garde jusque ans sa détresse une expression souveraine de force et de dignité. Les yeux regardent oin devant eux avec une intensité de pensée profonde, la bouche sourit encore, la face en tère respire le calme et la puissance.

munților, începutul formelor, autorul omenilor, creatorul tuturor speciilor de animale, autorul pășunilor pentru animale și al plantelor nutritive pentru 6menî; el domnesce peste doue regiuni séu lumî, peste medă-di (sud) si peste me d. ă-n op t e (nord). Unul din însemnele suveranității si puterii sale era «sbiciul» *).

5. *Detronarea lui Uran.*

Uran, după cum ne spun tradițiunile grecesc? și feniciene, a fost detronat si alungat din imperiu de către fiul seu mai: mic, numit de Greci Cronos si de Romanî Saturnus.

Căușele detronării sale au fost, după cum résuma din teogom'a lui Hesiod, de o parte neînțelegerile, ce existau între densul si soția sa Gaea séu Terra, ér de altă parte ura, ce o avusese Uran asupra Titanilor, a fiilor săi născuți din Gaea, pe carî i aruncase în închisori suterane în cât gemeau sinurile pământului de mulțimea lor.

După instigațiunile Gaeei, scrie Hesiod, Saturn, cel mai tîner dintre TitanT, atacă pe neasceptate, în timpul nopții, pe tatăl seu Uran, i tăia genitalele cu o sabia strâmbă de oțel, din care cauza, acesta si încetează din vieță ²⁾).

Aceeași tradițiune o aflăm în scrierile cele sfinte ale preoților fenicieni, atribuite lui Sanchoniaton. Preotul și analistul Sanchoniaton trăise, după cum spuneau unii, înainte de timpurile troiane, si compusese — pe basa isvôrelor feniciene, egiptene și a altor elemente vechi— o istoria a Fenicianilor, scrisă cu multă sîrguință si iubire de adevăr, pe care apoi în sec. II d. Chr. a tradus¹ o în limba grecescă Herenniu Philo din Byblus ⁸⁾).

Despre detronarea lui Uran, Sanchoniaton scria următoarele: Uran, avuse o soră cu numele Gaea, pe care o luase în căsătoria, ér eu alte femei avuse o mare mulțime de copii. Din acesta cauza Gaea, cuprinsă de gelosia, după mai multe neînțelegeri, se despărți de Uran, însă cu toate acestea, densul o primia adese orî în casă la sine. Când însă Uran cercă se ucidă pe Titanî, seu pe fii născuți din Gaea, acesta ceru ajutorul trupelor armate, ce le avea la dispozițiune, și se opuse la toate încercările sale. Mai târdiû însă, după ce Saturn ajunsese la maturitate, acesta î-și propuse sē-si rēsbune asupra tatălui

*) Pierret, Le livre d. morts, p. 247: Je suis Toum, auteur du ciel sorti de la terre qui enfante les dieux.—Ibid. p. 48: Père des dieux. ⁸⁾ **Hesiod** Theog. v. 154 seqq. ³⁾ **Phllonts Bybill** fragm. 2 din Phoenicum Historia (in Fragm. Hist. gr. III. 567).

său pentru injuriile, ce le făcuse mamei sale, și astfel, ajutat de secretarul său Hermes Trimegistul (de trei ori marele), începu războiul cu Uran, pe care-l alungă din împărăție și ocupă scaunul domniei, însă, după un timp când, Uran, exilat din imperiul său, trimise pe fidelele sale Astarte, Rhea și Dio la Saturn, ca să-l piardă prin înșelăciuni și mijloace ascunse. Însă, Saturn le cuceri inimile prin dragoste și blândețe și le luă în căsătorie. Uran inventase și un fel de petre ce aveau spirit (Xfooi |{I<{R>X⁰)I numite Baetulia, pe care le fabricase cu deosebită înțelepciune *); și apoi încercă un nou război cu Saturn, însă în anul al 32-lea al domniei sale, Saturn prinse pe tatăl său Uran într'un loc bre-care mediteran, unde-l pregătise anume curse, și-l tăia genitalele. Sângele curgându-l în isvdre și în râuri, spiritul său se despărți de corp. Acest loc, ne spune apoi Sanchoniaton, a fost mai târziu consacrat lui Uran.

6. Uran în legende și tradițiile poporului român.

La poporul român s-au păstrat încă până astăzi unele tradiții foarte vechi despre cel de întâiu regi al rasei pelasge, cari domnise la Carpați și Dunărea de jos.

Unele din aceste tradiții sunt cuprinse în colindele religioase, ce se cântă la sărbătorile Crăciunului și în prima săptămână a anului nou; și alte amintiri le aflăm în cântecele eroice populare, numite și «cântece bătrânesce».

În colindele religioase (ce nu sunt decât imne festive ante-crestine), acești monarhi glorioși din timpurile pelasge, ne apar ca personalități divine, ca semi-dei scoborâți din ceriu, cari domnesc de odată peste pământ și peste ceriu.

Aceste colinde au fost la început opera colegiilor de preoți și teologi și ele au devenit populare numai în cursul timpurilor. Aprinde în fiecare din aceste colinde religioase se răsfângă cestiunile dogmatice ale teologiei vechi

¹) Pliniu (XXXVII. 51) încă face amintire de o specie de petre din clasa ceruanelor și fulguritelor, cari se întrebuntau la espugnarea cetăților și a flotelor (quae nigrae sint et rotundae, sacras esse, urbesque per illas expugnari et classes, casque betulos vocari). Se pare însă, că numele de petre, ce-l aveau aceste petre «cu spirit» (explosive), destinate anume pentru război, se reduce la un cuvânt vechiu pelasg de aceeași formă cu rom. «bătălie». În evul de mijloc, termenul acesta era foarte usitat în țările romanice. La Adamantius Martyrius aflăm batuli, quae vulgo battalia dicuntur (Diez, E. W. I. ed. 1853, p. 49).

pelasge. Spiritul și forma solemnă, în care sunt redactate, ne arată tendința, ce se urmărea cu aceste cântece: de a desvolta sentimentele morale ale poporului și de a întemeia un cult religios pentru anumite personalități, cărora li se atribuise onori divine.

Una din aceste colinde conține următoarele versuri:

Când s'a coborî t	Dacă se 'nsera,
Domnul pe pământ	Domnul că pleca
Sate a resădit	Sus la drumul mare,
Hotare a împărțit.	Unde a căpeta Cină
Domnul împărția Până	și lumină, Sălaş de
se 'nsera.	odihnă ').

Esaminând acum cu toată atențiunea elementele istorice ale acestei vechi colinde populare, noi aflăm aici aceeași tradițiune despre originea societății omenesc!, pe care o avuse și locuitorii de lângă muntele Atlas: că Uran adunase pe dmenii ce trăiau risipiți și i făcuse să locuescă în sate și în orașe, că densul i-a învețat se cultive pământul, ori cu alte cuvinte, le-a împărțit hotare.

Memoria lui Uran (s. Munteanul), a celui de ântâiu rege tradițional de la Dunărea de jos, se mal celebrează în o datină festivă poporală din ajunul anului nou.

în orașiunea solemnă, ce se reciteză cu ocasiunea acestei serbări populare, Uran ne apare sub numele de «Tom a cel bogat», după cum în istoria egipteană, Uran seu Montu mal are și numele de Thamus și Turn.

Cel de ântâiu regi al timpurilor pelasge au fost păstori, stăpâni de turme, de ciredi și de herghelii admirabile.

«Toma cel bogat» din tradițiunile române î-și petrece vieța sa prin munți; el cutrieră văile, luncile și câmpiile cu turmele, cu ciredile și cu hergheliile sale cele minunate. Ca insemne, Toma portă un «sbiciu de foc înfocat», simbol al autorității și cârmuirii sale pastorale.

în regiunile cele muntde ale Bucovinei, acesta festivitate poporală în memoria și în ondrea lui «Toma cel bogat» se petrece în următorul mod: sătenii, tineri și betrânii, cari voiesc se-și petrecă în ajunul anului nou după obiceiul strămoșesc (se serbătorească Vergelul), se string în aceeași seră, îndată ce se întunecă, la casa unul țeran mal avut și cu trecere în sat. Semnalul de adunare se dă cu buciume și cu trâmbițe pastorale. Pe masă se ascerne o față albă curată, peste care se aședă un ciuberaș cu apă neînnoepută; ér junii și fetele, cari iau parte la acesta serbare, pun fie-care câte

') Din Valea Hațegului. (Gazeta Transilv. Nr. 282 din a. 1892).

un semn în vasul cu apă, inele, mărgelile, cerceT, bani, cuțitașe ș. a. Apoi se începe sorocirea. Unul din sătenii mai isteți, numit vergelătoriul (profetul) ținând în fie-care mână câte o vergea verde atinge cu ele încetișor vasul cu apă și reciteză următoarele versuri:

Cine trece și petrece?	Î-și alege doi cai (ari
Irodia Domnd	Și după vin se pornesc
Trece To m a cel bogat,	Către slugi așa grăiesce...
Cu b i c i u de foc înfocat,	Acum dragii miel ficiori...
Văile cu oile,	Anul vechiu ia se sfârșesc
P6rtă Toma cârmele,	Ș i c e l n o u i a s e i v e s c e ,
Luncile cu juncile,	Mergeți măi, tăiați un boii,
Portă Toma vacile;	Că-cî mâni este Anul nou
Vacile î-s bune forte,	Și fripturi bune făcând
Toma p6te să le porte;	Să bem vinul gâlgăind;
Prin toate câmpiile	Semnele din acest vas
Portă Toma oile;	Să vă fie tot de tras,
Oile sunt mari ca bol,	De tras sorț de bucurie
Lui Toma stă după ol.	Din anul, ce o să vie;
Toma umblă tot pe munți	Scote-un semn și-mî spune drept:
Alegându-și tot cal iuți;	Mâne, care an încep? ')
Dintr'a lui herghelii mari	

După ce se termină cu recitarea acestor versuri solemne, un băiat de 10—13 ani *scote* un semn din vasul cu apă și vergelătoriul profefesce celui care l'a depus, ce fel de noroc are să-î aducă prima di din anul nou. Apoi se repetază aceeași ceremonie. Vergelătoriul atinge- de nou vasul cu ver-gelele, se reciteză aceleași versuri, se scete al doilea semn și vergelătoriul profefesce celui care l'a depus, ce fel de noroc are să-î aducă diua de Boboteză din anul care vine, și se urmeză ast-fel până se scot tete semnele din vasul cu apă, făcându-se pe rend amintire de trite serbătorile mal în-semnate de peste an, cari au să aducă fericire, prosperitate și bucuria pentru toți, și }n particular pentru cel cari au venit se afle destinele noului an ²).

Întreg spiritul acestei serbări tradiționale are un caracter istoric forte vechi.

«Toma cel bogat», a cărui memoria se celebrează în versurile de mai sus,

') **Marian**, Serbătorile la Români. I. 53 seqq. — Șezător ea (Fălticeni), U. 209. ' formula orațiunii populare de mal sus, vedem, că se invocă după fie-care vers ^rodia Ddmna> séu «Arodia Ddmna». Este personificarea generațiunii seu ⁰ «îl universale, pe care Hesiod o amintesc sub numele grecisat de "Kpoc (Amor), ce ^{rit}>eză imediat după Chaos, de o-dată cu Terra, însă fără să aibă vre-o legătură genealogică.

ne apare ca un strămoș venerat. El este un păstoriu legendar, avut, care învață pe omenii să se cunoscă, când se începe anul nou, cart sunt serbătorile mai însemnate de peste an și profetește evenimentele fericite pentru cei ce depun sorți în vasul tradițional cu apă neînceptă, simbol al prosperității și divinațiunii.

Este aceeași reminiscență, pe care o aveau într-o vechime depărtată și locuitorii de lângă muntele Atlas sau Oltului : că Uran, care domnise peste ținuturile aceste, i înveșase se cundscă întreg sistemul anului, și că densul le profetia multe lucruri din cele ce aveau să se întâmple pe ceriu ¹⁾.

În ritul acestei serbări populare mai aflăm încă unele elemente importante din cultul cel vechiu al lui Uran.

La Dodona din Epir, Uran era adorat sub numele de Zeu de aramă Ἰεῦ Ἰεῦ Ἰεῦ. Aci, el avea un templu străvechiu și un oracol faimos. La templul acesta, scrie Aristide, se aflau două columne. Pe una era așezat un vas de aramă, iar pe a doua era figurat un băiat ținând în mână dreaptă un sbiciu cu sfori subțiri de aramă. Când vântul sufla, sforile cele flexibile de aramă se puneau în mișcare și atingeau vasul, care răsuna timp îndelungat²⁾. Aceste vibrații ale vasului se interpretau apoi ca răspuns pentru cel ce consulta oracolul de acolo. Aceleași elemente le aflăm și în serbarea datinei populare din ajunul anului nou: vasul, pruncul, atingerea, sunetul și răsunetul vasului; în fine o amintire în textul orațiunii, de <biciul de foc înfocat>.

Preoții și profetii de la Dodona se numiau topioPot ³⁾ sau după cum scrie Strabo τὸ Ἰεῦ καὶ ποῦποι ⁴⁾, iar delul, lângă care se afla sanctuariatul de la Dodona, se numea Το μάρωσ, numiri, a căror origine, după cum vedem, se reduce {ară îndoielă la cultul cel străvechiu al lui Uran sub numele de Τομάρωσ ⁵⁾.

Cu totul sub alt aspect ni se prezintă acești strămoși glorioși al ginții pelasge în cântecele eroice ale poporului român, în colindele religioase, el ne apar ca personalități sfinte; în cântecele eroice însă, can sunt opera cântăreților lumesc! ⁶⁾, el are un caracter, mai mult profan, mai mult istoric de cât teologic.

Aici, el sunt înfățișați ca omeni doritori de gloria, cu patimi și cu slăbi-

¹⁾ Plodori Sic. lib. III. 56.

²⁾ Steph. Byz. v. AmSiivf).

³⁾ Homerl Odyss. XVI. 403.

⁴⁾ Strabo, Geogr. lib, VII. 7. 11.

⁵⁾ Misiunea, pe care o trimeteau Hyperboreii de la Dunărea de jos, ca să ducă daruri din recoltele lor la templul lui Apollo din Delos, încă trecea mai întâiu pe la Dodona (Herodot, IV. 33).

⁶⁾ La Hesiod (Theog. v. 95) livăpet aotiol (viri cantores).

ciuni omenesci. Ei se iubesc, se desprețuesc și se luptă unii cu alții. Ei petrec de regulă la mese mari, în ospețe și veselii, de unde apoi pleacă îndată la răsbeie, ori în aventuri amordse.

În aceste cântece tradiționale române, personalitatea lui Uran ne apare sub numele de Toma Alimoș, «Toma al lui Moș» sau «Toma Lumos» (lui Moș)¹⁾, după cum în orațiunea solemnă, ce se reciteză în ajunul anului nou, el este numit «Toma cel bogat»; ér în tradițiunile egiptene «Thamus»; «Turn» și «Moș» (p. 937).

Toma al lui Moș este un «voinic nalt la stat, un vitez cum n'a mal stat». El are turme de oi, ciredi de vite si erglieli de cal, așa de multe, în cât pasc tôte erbile si beau tôte apele pe unde trec.

În aceleași cântece eroice, cari ne vorbesc despre Toma al lui Moș, Saturn figurează sub numele de Manea, după cum el este numit Mân es, fiul Gaei, în tradițiunile istorice ale Pelasgilor turseni din Asia mică²⁾; Menés, Mena séu M an i s în Egipt³⁾, Mi no s în Creta*), Mann u s la Arimii din Germania⁴⁾ și M a n e s ori Mânes d e u s în cărțile cele sfinte ale Romanilor⁵⁾. Mal notăm, că în aceste poeme populare române, Manea mal

1) În antichitatea preistorică, întemeiatorii dinastiilor erau onorați cu titlul de moși și venerați cu un cult religios. Troianii considerau pe Iov (înțelege Uran) ca «moș» al lor (Iov Dardana pubes gaudet avo. V i r g. Acn. VII. 220.) Latjinii cei vechi adorau ca trnoși (ex ordine avorum) pe Italus, Sabinus, Saturnus (Virg. Aen. VII. 177; VI. 891). Scythii venerau pe Uran sub numele de Papaeos = moș (gr. «ânitoi»; lat. pappus); în limba macedo-română «papauș», moș betrân (Delametra, Diet, mac.-rom., 162). În Egipt, a treia dinastia divină, a fost, după Manctho, a Moșilor séu Manilor (Fragra. Hist. gr. II. 526), o numire, care de altminterlea se referă la familia întregă a regilor clei, cari domnise în timpurile primitive peste șesurile Nilului, în tradițiunile grecesci, Uran sub numele de Jupiter Urius încă era considerat ca «începătoriul genului omenesc», adică moș. În poezia tradițională română, epitetul de «moș» W are si D-deu (Ene, Ene Scaloene, Du-te la Moș D-de u! —Cest. ist. j. Vlașca). În limba română moș, pi. moși, corespunde la forma vechea latina maios, maioses în loc de maior, majores (Fes t us, p. 472: K pro .Flittera saepe antiqui posuerunt).

2) Herodot I. I. 94; IV. 95.—Dionys Hal. I. I. 27.

3) Herodot I. II. 4. 99.—Plntarchns, De Isid. et Osirid.—Diodori I. I. 45. > Legislatoriul tradițional al Pelasgilor din Creta. Imperiul SEU se estindea și în părțile de nord sau extreme. Cf. Plato (ed. Didot) I. 623. — Di o d or, V. 84. 2. — Identitatea lui Saturn cu Minos din Creta mal rezulta și dintr'o odă a lui Pindar (Olymp. II. 136), unde în loc de Minos și Rhadamanth figurează ca judecători pe cea laltă lume⁴⁾ «rni și Rhadamanth.

4) Vezi p. 207—208.

5) În teologia egiptenă se numia Mân partea cea muntosă a regiunii divine unde apuneasorele (Pierrct, Livre d. morts. 48).

este numit «înselătonul Domnilor», după cum Cronos séu Saturn are în teogoniile grecesci epitetul de «astut» sau «înșelătoria» (àyxuXojiiijtrjç, versutus).

Toma al lui Moș este un vitéz din Țera de jos, adică din părțile de resărit ale Țerel românesc! *), ér Manea domnesce peste părțile de apus și este numit «stăpânul Jîilor».

Venim acum la rapsodia populară română, ce ne descrie lupta lui Manea cu Toma al lui Moș, și care ni se presintă ca una din cele mai frumde și mai importante poeme tradiționale.

Manea încunjurându-și moșiile găsește erbile păscute și apele bėute de turmele cele numeroase ale lui Toma; î-l atacă pe neasceptate și-l tăia cu paloșul pe la furca peptului, pe la încinsul brăului.

Textul acestei poeme după versiunea din Bănat ²⁾ este următorul. Pentru completare, noi reproducem aici și variantele mai importante, ce ne sunt cunoscute ⁵⁾.

La gropanut cu cincî ulmî,
Cu cincî ulmi dintr'o tulpină,
Tăbărît-a, nimerit-a, Voinic
Toma Alimoș, Ficior din
țera de jos...

Var. i. Șede Toma Alimoș,
Boeriu din țera de jos. »

z. Șede Toma AHmoș,
Nalt la stat, mare la sfat Și vitéz
cum n'a mai stat. » J. Săvaî
Toma d'Alimoș,
Săvaî din țera de jos. » 4.
D'al de Toma d'Alimoș, S a va din
țera de jos ⁴⁾. > 5. Nemerit, mi-
au tăbărît

Șjncă (Șîncă?) Toma d'Alimoș.

¹⁾ ung. Havas-Alfold, Țera muntenescă. de jos.

²⁾ Corcea, Balade pop., p. 15.

³⁾ Cf. Teodorescu, Poesii pop., p. 581. — Alecsandri, Poesii pop., p. 72. — Tocilescu, Materiale folklorice, p. 38. — Alexici, Texte din lit. pop. rom. I. 34. — Arbore, Basarabia, p. 186. — Bagnariu, Musa Somcsiană, p. 94. — Rildulescu-Codin, Din Muscel, p. 263 — 267. — Caranftlu, Căntece pop. p. 21. — Calendaru ist. și pop. pe a. 1860. Bucurescî, p. 149.

⁴⁾ Aici S a va (var. Săvaî Săvaî) ne apare numai ca un simplu titlu al demnității suverane și corespunde la termenul grecesc oēJaorit, venerat, lat. augustus.—Eschyl (Choeph. 157) încă întrebuințază cuvântul oÉfiac ca un titlu onorific ce se da regelui: v-Xia . . . cs°oț « SsaitoTO (audi, venerande rex). Același cuvent se mai presintă și ca nume propriu. Sabus, fiul lui Sancus, în tradițiunile italice este întemeiătorul ginții Sabinilor (Dionys. II. 49.— Sil. VIII. 424). În inscripțiunile egiptene Saturn încă figurează sub numele de S e b.

Tot ședea, câtu-mă ședea,
Ș'ncă f6mea l'ajungea ... Și-
începea de a se gusta . . . Și
din gură așa dicea: «Mult mî-
ar paré mie bine S'am un
voinic lângă mine, Să beau un
pahar de vin, Că n'am la cine
sC-închin. Inchinare-așî,
închina, Inchinare-așî
armelor, Armele și
bâtelor, Armele sunt fere
reci, Băgate în lemne secî, Nu
pot ca se-mî mulțumescă, Nu
pot nimic se-mî vorbescă.
Inchinare-așî, închina, Inchinare-
asî murgului, Murgului si
soșului; El are urechi de audit,
N'are gură de vorbit.
Inchinare-așî, închina,
Inchinare-așî f r undelor,
Frundelor și crengilor.»

Var. i. «Inchina-voiû codrilor, Ulmilor și
fagii or, B radilor, paltinilor, Că-mî
sunt mie frășiorî.> » 2. «Inchina-voiû
ulmilor,' Urieșî culmilor, Ce sunt gata se-
mî răspundă Cu f r é m c t voios de f r u n d e
Și 'n vëzduh s'or clătina Si mie s'or închina.»
Vântul mare abura, Crengile se aplecau,
Frundele se scuturau, Lui păreau că-Î
mulțâmiau.

Var. i. Ér ulmii când audia P6lele si
le lăsa, Vîrfurile le apleca Și lui
Toma mulțumia. Armele din loc eșia,
Eră calul recheza. **Plosca** la gură
punea...

Ér eu ochii se uita, Ce
vedea, tare-î plăcea, Ua
voinic, el î-mî vedea Si pe
el î-l cunoscea, Că era
voinicul Manea.

Var. i. Tocma (Toma?) Manea al câmpiilor,
Stăpânul J i i l o r ,
Stăpânul moșiilor,
Drăgăstosul fetelor,
Iubitul nevestelor *). » 2. Să

vai Mane al câmpiilor...

Inșelătoria Domnilor.

La Toma î-mî ajungea, Bună
diua, că i da Și din gură-1
dosădia: «Toma din țera de jos,
Cin' pe tine te-a adus, Au negre
păcate a mele, Au dile scurte a
tale?»

Var. i. «Măi Toma cu turmele,
Tu apele mi-ai bătut
Și ierburile mi-ai păscut.»

» z. «Ce ne calci moșiile
Si ne strici fonețele?»

Dar Toma așa-Î grăia : «Ei tu Maneo,
frate Maneo, Lasă-te tu de mânia,
Vină 'n cōci la veselie, Se bem un
pahar de vin, Că n' am cu cine se
'nchin*.

Dar Manea

..... așa dicea :

< Dacă ți-asa dratr de mine,

O se viu eu lângă tine, Tu cu
plosca se închini. Ochii la
min' se nu-î ținn. Și Toma î-1
asculta, Că lui frică nu-î era,
Plosca la gură punea Și cu
ochii nu cată; Eră Manea se
punea, Săbiora î-si trăgea,
Peste fole î-1 lovia, Mățișdrele-
Î versa.

*) Cf. pag. 940.

*Var. z. Manea stânga-și întindea
Se ia plosca și s2 bea, Ér eu
drépta ce-mi făcea? Paloș mic
că resucea, Pântecele-î atingea. »*

*2. Manea cu stânga lua, Cu drépta
se înarma, Paloșul din sîn scotea
Și așa bine-1 învêrtia Și așa bine
mi-1 chitia, Că pe Toma mi-1 tăia.
Pe la furca peptuluî La încinsul
brâuluî, » J. C'o mână plosca-mî
ținea,*

Cu alta ageru-și trăgea ^x).

» ./ Când srjrii îdisară,

Pi Toma că mi-el obdră.

Și unde fuga că-mî da ?

Sub cea rîpă surupată ²),

Unde-a măi scăpat odată.

Și săracu de Toma

La mațe se slobodia

Și începea de Ic strîngea

Și în fdle le băga

Și cu cârpa le lega,

Către murg așa dicea:

«Murgule, murguțul meu,

Ascultă-me ce-ți die eu:

Vină tu până la mine,

Ca se me suiû eu pe tine,

După Manea se me iau...

Că mi-a scurtat dilele

Și m'a tăiat muieresce,

Dar l'oiu tăia voinicesce».

Murgul î-1 înțelegea,

Pan' la Toma î-ml venia,

Puținei îngenunchia,

¹) Hesiod, după cum résuma din Theogonia sa (v. 178 — 182), încă avuse cunoștință
"e o variantă din acest cântec popular, fiind-că unele versuri ale sale se vîd a fi numai
° simplă imitațiune după cântecul bătrînesc, reprodus mai sus. Cu deosebire cuvintele:
"péÇato ys'p\ | ox'.a-j, 5e':Tsp'ff // «sXiipiov eXXaosv Sp-TjV, j fj.axç;-r|v, xap-/apo3ovi:a (se în-
tindea cu mâna stîngă, ér eu drépta prindea paloșul cel grozav, lung și cu dinți ascuțiți)
^{ar}ată împrumutarea făcută dintr'un text popular.

¹) Muntele Pregleda seu Pregreda de asupra îs ver n ei (România, j. Mehedinți).
Cf. p- 717.

Toma pe el se suia,
După Manea se lua.
Unde D6mne-l ajungea,
In doue 1-1 despica,
Mort acolo 1-1 lăsa
Și 'napoi că se 'ntorcea,
La gropan că ajungea
Și din gură așa dicea:
«Murgule, murguțul meu,
Acusî me prăpădesc eu.

Var. i. «Murgule, murguțul meu, Vaî,
trăi-te-ar Dumnedeu, Lângă mine, ca
se ștaif, VedI la ndpte c'oiu se mor».
» z. «Și ca gândul să me duci
Colo'n zarea celor culmi, La gropana
cu cincî ulmi».

Daca eu m'oiu prăpădi,
Cu copita tu se-mî rasei
Și-o gropă tu s6-mă faci,
Cu dinții în ea se me tragă,
Vântul mare o abura,
Multă frundă o pica,
Pe mine m'a astruca»....
Puțină vreme trecea,
De loc Toma că muria.
Și murguțul se punea,
Cu copita reschira,
Puțină grepă făcea,
Cu dinții în ea-1 trăgea,
Vântul mare abura
Multă frundă că pica,
Pe Toma 1-1 astruca ¹⁾.

Var. l. Sufletul că-șî dedea,
Codrul se cutremura, Ulmî și
bradî se clătina, Fagî și
paltinî se pleca, Fruntea de i-
o recoria, Mâna de i-o săruta și
cu frém6t 1-1 plângea.

*) In varianta publicată de Rad u l e s e u-Godin, rolurile sunt schimbate. AicL Toma Damolschî tăia pe Manea, 6r pe Manea cel c6dut 1-1 învelesc frundele de ulmî. Tradițiunea sub forma acesta era cunoscuta și vechilor Egipteni. **Piorret**, Le Panth6on 6gyptien, p. 54: Seb (Saturn) est souvent figur6 couch6 à terre, tous les membres couverts de feu i liage.

După cum vedem, noi avem aici aceeași tradițiune veche, pe care o aflăm și în teogonia grecescă.

După Hesiod, Saturn, cel «astut», atacă ndptea pe Uran și-I tăia genitalele cu un paloș seu sabia strîmbă dințată (ageră). Tot ast-fel în tradițiunea română, Manea, «înșelătorul Domnilor», atacă, pe neasceptate pe Toma al lui Moș cu un patos seu «ager», i tăia pânțelele și apoi fuge la rîpa surupată, unde a mai scăpat o-dată.

În cântecul bătrânesc de mai sus, Toma al lui Moș este «frățiorul codrilor, al bradilor și ulmilor», după cum la Hesiod, Uran este frate cu «Munfii ^{ce} înalți» (Oopsa jiaxpà). Toma al lui Moș încetză noptea din vieță, ca și Uran, ori pe când apune sdrele ^a), după cum Turn (Montu seu Uran) din teologia egiptenă era numit și «sdrele ce apune» ^s).

În teogoniile vechi grecesc! și în poema populară română caracterele sunt aceleași și scena se petrece în același mod.

Pe Toma, când închină, î-l salută, și lui i mulțămesc culmile munților cu arborii lor cel urieși și cu vîntul cel mare; ér când el înceteză din vieță, se clătina codrii, se plecă și-l plîng ulmii, bradil, fagii și paltinii cu frémétul lor, ér vîntul cel mare î-l acopere cu frundele lor.

Aicî Toma al lui Moș are ceva măiestos și divin. El este o personalitate superidra tuturor eroilor anticitații.

În acesta poemă eroică, Toma are caracterele simbolice ale lui ZeuÇ dcaÇ ÏÏEAaycy.èç de la Dodona, întocma ca în ceremoniile serbării populare din ajunul anului nou.

La Dodona, cel mai vechiu rit de profeția era, de a observa și asculta frémétul frunzelor și al crengilor unul fag ori stejariu înalt ([^]yi?) ^s), după cum aceleași manifestări simbolice ni se presintă și în poema eroică de mai sus. Peste tot acțiunea vîntului era principiul divinațiunii de la Dodona.

¹) Arbore, Basarabia, p. 157

²) Despre identitatea lui Toma al lui Moș cu Turn seu Montu din Egipt, mai avem o reminiscență importantă. În varianta publicată de Corcea (Balade, p. 20) se mai spune la fine, că Toma avuse un frate în țera turcescă, care venind a ridicat osemintele lui Toma de la Gropana cu cinci ulmi, pe cari apoi le-a dus și inmortat :u mare pompă la un sat mare din țera turcescă. Theba din Egipt, reședința lui • ontu, Turn sdu Tharaus, se numia de Egipteni, după cum ne spune Plato (Phaedrus, A p-EY^{at}-''l TiâXiț, adică orașul mare, un nume, ce se vede a fi identic cu «satul din cântecul popular românesc. În limba veche românească, cuvîntul, «sat» se aplica '» ^{la} orașe. (Cf. A lex i c i, Texte. I. 169).

³) Herodotus I. II. 55. — *Homari* Odyss. XIV. 327; XIX. 296.- Aeschylus From. v. 132- - Sophocles Trach. v. 171.

XXXVI.— DOMNIA LUI SATURN (KPONOZ).

1. *Domnia Iul Saturn în Europa.*

Despre domnia lui Saturn asupra lumii vechi, tradițiunile locuitorilor de lângă muntele Atlas, spuneau, după cum scrie Diodor, următoarele:

După moartea Im Uran, puterea suverană asupra imperiului a trecut la fca sa B a sil ea (lat. Regina), care luase în căsătoria pe fratele său mai mare Hyperion, însă, Hyperion încetând din viață, ceilalți fu ai lui Uran împărțiră între deși imperiul părintelui seu. între acești fn se distingeau cu deosebire Atlas și Saturn. Atlas primi regiunile de lângă râul Oceanos (Istru), ér Saturn, care luase în căsătoria pe Rhea, sora sa a doua, a domnit peste Sicilia, Libya, Italia si mal cu semă peste regiunile de la scăpătat, év *tolç* Ttpic laıcepav t6notc ¹⁾, înțelege părțile de apus ale muntelui Atlas, numite de cel vechi Hesperia ²⁾.

În timpul domniei lui Saturn, ca și în timpurile lui Uran, centrul politic și militar al imperiului se afla în părțile de nord ale Istrului, în regiunile muntelui Atlas, său ale Daciei vechi.

La Homer și la Hesiod, Saturn este înfățișat ca rege al Titanilor, seu al nobilimii celei vechi si puternice de la Oceanos potamos ³⁾.

Z a l m o x e, filosoful si legiuitorul cel mare al Geților, a fost, după tradițiunile grecesc!, unul și același ca Saturn ⁴⁾.

Pliniu face de asemenea amintire de un civilisator al lumii vechi, numit Dokius, filius Caeli (Dacianul, fiul lui Uran), care după cum résuma din acesta genealogia nu pote se fie altul decât Saturn.

Intregă peninsula Hemului, deși probabil se afla împărțită în mal multe state mici, aparținea din punct de vedere politic imperiului pelasg. Saturn, după cum scrie Philo, dăruise ficel sale Athena regatul Atticeî⁶⁾. Serbătorile lui Saturn, numite Cronia, erau celebrate cu deosebită ondreîn t6tă Elada, mai cu semă însă în Athena *).

¹⁾ Diodori Siculi III. c. 57—61. 66; V. 66. 5.

²⁾ Cf. Oridii Metam. IV. 618: Constitit Hesperio regnis Atlantis in orbe. ³⁾ Homerl II. VIII, 479; XIV, 203.279, XV, 225. - Hesiodi Theog. v. 851. — Apollonii Hliodil Arg. I. 507. — Apollodori Bibi. I. l. 4. ⁴⁾ JTnaseas în Fragn. Hist. gr. III. 153. 23. s) Philonis fragm. 2, în Fragn. Hist. gr. III. 569. ⁵⁾ Macrobbi Sat. I. 7 la fine.

Suveranitatea lui Saturn se estindea și asupra Germanilor. În cântecele istorice, după cum scrie Tacit, Germanii celebrau pe Tu i s to, «deus T rra editus» (Uran) și pe fiul său Mann u s (Saturn), ca întemeietorii a națiunii*:-

Francii, popor de origine germană, adorau, după cum scrie Gregoriu din Tours pe Saturn ¹⁾. Saxonii vechi de asemenea. Hengist, unul din ducii triburilor saxone, care debarcase în Britannia (c. 445), se exprimă astfel către regele Vortigern: «noi adorăm divinitățile părinților noștri, pe Saturn și pe ceilalți del, care guvernează lumea» «).

Galli și alte națiuni apusene, scrie Dionysiu din Halicarnas, sacrificau lui Saturn victime umane ⁸⁾.

Marea de nord sau înghețată se numea de geografii vechi Marea lui Saturn, Κρῆντος Ἰξεαυέξ, Κρῶντος ΤΟΥΤΟΥ, Mare Cronium *).

2. *Domnia lui Saturn peste Africa de nord.*

Saturn, întocma ca Uran (Montu), domnise și peste Egipt ^{B)}.

În listele monumentale ale regilor egipteni, Saturn figurează sub numele de Seb ⁶⁾, un nume, ce corespunde la forma veche latină Sabus.

La Manetho însă, care scrisese istoria Egiptului în limba grecescă, Saturn este numit Cronos.

În alte tradiții istorice, Saturn, ca rege al Egiptului, ne apare sub numele de Manis, Men, Menés, Min, ér în textul unei inscripții din Theba Mena, după cum sub același nume, Saturn figurează și în tradițiile istorice ale Pelasgilor din Creta, din Lydia, la Hyperborei, la Germani și în cântecele eroice tradiționale ale poporului român.

Acest Manis său Mena era considerat de preoții templelor din Memphis ca începătorii dinastiilor umane în Egipt; ca un rege războinic, care condusese oștirile sale în afară de frontierele Egiptului și se făcuse renumit prin gloria faptelor sale ⁷⁾. Manis său Mena a fost cel de întâiu, care a ese-

¹⁾ Greporli Tur. II, 29—33.

⁷⁾ Galfredug Monemut., lib. VI. éd. 1587, p. 43, ap. Grimm, D. M. 116. ⁷⁾ Blonys. Hal. I. 38.

^{*)} Ptolem. Geogr. I. 1. — Plinii I. IV, 27, 4; 30. 3. — După Apolloniu Rhodiu (IV, 23) însă, Mă r ea lui Saturn se afla în regiunile, unde Istrul se despărțea în două ramuri", sau pe șesurile Ungariei de astăzi. Cf. Orph. Arg. v. 1081. ⁷⁾ Diodori Siculi lib. I. 13.

⁷⁾ Iepgtns, Ober d. ersten ägypt. Gotterkreis, p. 11 și 30. ⁷⁾

Diodori Siculi I. 45. — Fragm. Hist. gr. II. 539 (540).

cutat lucrări colosale pentru canalizarea Nilului; el a organizat Egiptul din punct de vedere militar, a învețat pe locuitori să adoreze pe el, a introdus sacrificiile și a întemeiat o nouă capitală în Egiptul de jos, Memphis¹⁾, în limba ebraică Manufi, la Arabi Mân u f²⁾, o numire, ce ne indică pe un rege Manu, că fondatorul al acestei reședințe.

Pe continentul de nord al Africii, domnia lui Saturn mai cuprindea și teritoriul cel vast al Libiei³⁾, de la frontierele Egiptului până la Oceanul de apus.

Încă înainte de extinderea dominației romane în Africa, Saturn era divinitatea principală a populațiilor supuse Carthaginei. Unii dintre Carthaginei, scrie Plato, sacrificau pe fiii lor lui Saturn⁴⁾.

Cultul și religia lui Saturn rămăseră dominante în Libia și după cucerirea Romanilor.

În Mauritania, în Numidia și în Africa proconsulară, Saturn era adorat ca o veche divinitate națională sub numele de dominus și dominus Saturnus⁵⁾, unde titlul de «dominus» ni se prezintă numai ca o simplă reminiscență istorică despre domnia glorioasă a lui Saturn peste Africa de nord⁶⁾.

Probabil, că în timpurile acestea ale lui Uran și Saturn, au fost strămutați și stabiliți în dosul Mauritaniei așa numiții Getul!, despre cari scrie Isidor, că emigrase din ținuturile Geților, fiind transportați cu corăbiile peste mare⁷⁾.

3. Saturn domnesce p este Asia. (Chaldeii și originile științei astronomice).

Saturn domnește și peste Fenicia.

În templele feniciene se păstrase până în timpurile lui Adrian, o colecție despre știința lucrurilor cerești și despre legile ce guvernează lumea, numită Sanchoniaton, scrisă, după cum spuneau preoții templelor, de Taaut, din ordinele lui Saturn, și întregită cu alte comentarii posterioare.

¹⁾ Herodot 1. II. 99.

²⁾ Pauly, R. E. ad voc. Memphis.

³⁾ Polemonis Iliensis fragm. 102 în Fragm. Hist. gr. III. 148. — Diodor. III. 61.

«) Plato, Minos. c. 5. — Diodor. V, 66. 5; XIII, 86. 3; XX, 14. - Dionysii Hal. I. 38.

<•) C. I. L. VIII. nr. 8452. 8461. 9329. Cf. nr. 6353: ex imperato domini Saturni.

⁷⁾ În inscripțiile latine ale Daciei ni se prezintă foarte adeseori titlul maiestatic de «Dominus» pentru împărații romani, de la L. Sept. Sever și până în timpurile lui Galien (C. I. L. voi. III. nr. 858, 875, 877, 884, 950, 1062, 1063, 1129, 1343, 1602).

⁸⁾ Isidori Orig. 1. IX. 2. 118.

Aceste cărți vorbeau cu un deosebit respect, despre viața și faptele lui Saturn, ca rege al Fenicie.

Fenicieni! numiau pe Saturn E l ¹⁾, un nume pe care-l aflăm și în cărțile lui Moise, aplicat la suprema divinitate a Ebreilor *)

Ebreii, scrie Tacit, celebrau ziua a șaptea, în onora lui Saturn ²⁾, după cum spuneau unii.

Epitetul de Sabaoth, ce se atribue maiestății divine în testamentul vechi, încă nu se poate explica din limba ebreă *).

Autorii anticității considerau acesta denumire ca identică cu Saba z i u s ^{B)}. însă amândouă formele aceste, «Sabaoth» și «Sabazius», derivă din Sabus și Seb, numele lui Saturn.

II

În aceste timpuri, domnia politică a rasei pelasge se întindea și dincolo de Fenicia, peste Eufrat și Tigris, până în regiunile cele mai depărtate ale Asiei orientale.

Regatul Babiloniei, întemeiat pe șesul cel fertil al Mésopotamiei! de jos, forma în timpurile lui Saturn o parte integrantă din imperiul pelasg.

Ca întemeietorul al acestui regat, cel vechi amintea pe un așa numit Bel u s ⁸⁾, care colonisase părțile de jos ale Eufratului și Tigrului și a fost cel de întâiu, care încunjurase Babilonul cu mur ⁷⁾.

¹⁾ Philo Byblius, Phoen. Hist. în Fragm. Hist. gr. III. 562 seqq.—Cf. Diod. II. 30. 3.

²⁾ Isidori Orig. 1. VII. 1. 3: Primum apud Hebraeos Dei nomen El dicitur. — Nume incontestabil pelasg. Vechiul întemeietorul al Troiei a fost după Homer 11 o s.

⁸⁾ Taciti Hist. 1. V. 4.

⁴⁾ După Hieronym (Epist. 136 ad Marcellam), cel 70 de interpreți au tradus cuvântul Sabaoth prin Aquila exercituum. — Isidori Orig. 1. VII. 1. 7. Quartum nomen (Dei) dicitur Sa'.bath, quod vertitur in Latinum exercituum.

^{B)} Val. Maximi Fact. mem. I. 3. 2: C. Cornelius Hispallus praetor peregrinus... Chaldaeos abire ex Urbe atque Italia jussit... Idem, qui Sabazii Jovis cultu simulato «ores Romanes inficere conati sunt, domos suas répétera coegit

⁷⁾ După cărțile cele sfinte ale Fenicianilor, Belus a fost fiul lui Saturn I și frate cu Saturn II (Philonis Byblii Phoen. Hist. fragm. 2. 21.

¹⁾ Unul din cele mai vaste orașe ce au existat, încins cu un zid, lat de 50 coți și înalt de 200 coți (Herodot. I. 178—185). La mijlocul cetății se afla curtea regală, vastă și puternică, în altă parte templul cel renumit al lui Belus, construit în formă pătrată, având fie-care lățime o lungime de câte 2 stadii. Din mijlocul templului se înălța un ^{Ur}n» lat și lung de câte un stadiu, pe care erau clădite alte 8 turnuri, unul peste altul.

Coloniile cele vechi ale Babiloniei, ne spune Diodor Sicul, au fost luate din Egipt ^x). În tot cașul însă, acesta notiță istorică a lui Diodor se raportă numai la clasele de jos ale populațunii, compuse din elemente de diferite popore subjugate, din sclavi de răsboi și din triburi semitice, strămutate pe șesurile Babiloniei, pentru executarea lucrărilor publice, pentru lucrări agricole și meserii.

Încă până târziu în timpurile istorice, numărul sclavilor publici și particulari la poporele de origine pelasgă a fost enorm de mare, și acesta mulțime imensă de coloniști de sclavi și de lucrători, formate din triburi și popore învinse, unele țărute din părțile meridionale, altele din nordul est, aduse apoi mestecarea limbilor și ruina civilizațiunii pelasge nu numai pe teritoriul Chaldeei, Feniciei și al Egiptului dar și în Elada ²).

În ce privește însă clasele superioare sau privilegiate ale Babiloniei, a preoților, militarilor, proprietarilor de moșii și păstorilor, aceste le formau încă de la început numai Titanii și Giganții, cuceritorii cel vechi al acestei regiuni, veniți din părțile de nord ale Istrului. Aceștia reprezentau pe adevărații cetățeni. Puterea politică și militară, precum și administrațiunea cultului public se aflau în manile lor.

Giganții, cari au locuit pe teritoriul Babiloniei, scrie Alexandru Polyhistor, au fost prăpădiți de Dumnezeu prin diluviu din cauza impietății lor, și cel cari au putut scăpa din catastrofa aceasta au construit apoi turnul Babilonului, care în urmă distrugându-se, Giganții s'au împrăsciat ³).

De asemenea scrie istoricul Thallus, că Belus cu Titanii, stabiliți pe teritoriul Babiloniei, a dat ajutoriu lui Saturn în războiul ce-l avuse cu Ioc ^{*}).

Rezulta așa dar, că regatul Babiloniei, în cele mai vechi timpuri ale existenței sale politice, a fost guvernat de Titani, și că acest regat constituia de fapt numai un stat vasal, supus autorității suverane a dinastiei divine.

În timpurile lui Saturn, imperiul cel vast al rasei pelasge era în mare parte guvernat prin regi provinciali. Teritoriile supuse suveranității dinastiei

Acesta era faimosul turn al Babilonului. În partea de nord a cetății se afla piramida cea grandisă, secului Mormântul lui Belus, care deși este distrusă prezintă însă și acum o formă gigantică și face o impresiune puternică. ¹) **Diodor. Sic. I. I. 28. 1.**

²) Despre sclavii din Scythia și Elada aflăm unele notițe la Herodot (VI. 83; IV. 1 — 4). Heloții din Sparta au fost de asemenea prizoneri de război. Despre sclavii domestici ai Chaldecilor amintesc Berosus (fr. 3), și despre sclavii Germanilor Tacit (Germ. 25).

³) **Alex. Polyhistoris fr. 3 și 4.**

⁴) **Thalli fr. 2.** în *Fragm. Hist. gr. III. 517.*

divine erau prea depărtate de centrul imperiului, ca ele să potă fi cărmuite de la metropolă.

Acești regi provinciali, ca reprezentanți ai puterii esecutive, erau de regulă aleși din aristocrația cea veche a Titanilor, sau din membrii familiei domnitoare. Astfel în regatul Babiloniei, Saturn avea ca locuitoriu pe Belus, (fiu, ori nepot al seu), în Egipt pe Thoth, considerat ca identic cu Hermes sau Mercuriu ¹⁾. În Italia guvernează Janus sub dependența lui Saturn, iar peste regatul Atticel domnia ficea lui Saturn, Athena.

III

Locuitorii cel mai vechi ai Babiloniei erau numiți de Orientaii Chaldei

Acești Chaldei nu aparțineau rasei semitice ¹⁾. Ei formau de fapt numai resturile nobilimii celei vechi și războinice, a Titanilor și Giganților, cari cucerise în timpurile lui Uran și Saturn Mesopotamia de jos. Mai târziu însă, sub numele de Chaldei se înțelegea numai clasa preoților, cari se ocupau cu observațiunile și profețiile astronomice. Aceasta știință se moscena la Chaldei din neam în neam ca o tradiție familiară. Fiul o înveța de la părintele său și el era astfel în stare de a cunoaște toate secretele acestei filosofii, fără să se ascundă ceva. Chaldei aplicau cu deosebire observațiunile lor astronomice la cele 5 stele, numite planete, cărora, afară de soare și de lună, ei le atribuiau cea mai mare influență asupra pământului și a oamenilor, și pe cari el le numea stele tălcuitoare ale voinței deilor. Între aceste planete, cea mai mare considerație o avea Saturn, pe care numeau Heliu, și care, după cum spuneau deșil, prevestia fenomenele și evenimentele cele mai multe și cele mai mari ²⁾. După doctrinele Chaldeilor, sufletul omului este nemuritor ³⁾, o credință veche, al cărei rădăcină o aflăm la Hyperborei ⁴⁾, la Geți și Daci ⁵⁾. Doctrina nemuririi sufletelor nu era de origine semitică; ea nu ne apare nici chiar în legile lui Moise.

¹⁾ Phllong BybUl fragm. 2.

²⁾ Cartea II-a a Regilor, 18, 26. — Isaia, 36. 11. - Daniel, II. 4.

³⁾ **Diodor** Sicilii I. II. c. 29—31. - CensoHnl De die natali, c. 8.

⁴⁾ Pausanlag, I. IV. 32.

⁵⁾ Platonlg Axlochui (ed. Dldot. II. p. 561).

⁶⁾ Herodotl lib. IV. 94.

În ce privește patria cea veche a Chaldeilor, tradițiunile grecesci spun nou, că ei locuise mai înainte în ținuturile Barbarilor *); După altă notiță istorică, ce o aflăm la Cicero, Chaldei erau originari din Caucas ²⁾, înțelege însă aici Caucazul din timpurile preistorice, sistemul cel vast de munți din nordul Dunării de jos ³⁾.

Din punct de vedere istoric, legănaul sciințelor astronomice a fost în regiunile Barbarilor din nordul Istrului.

Uran, cel de întâiu rege al locuitorilor de lângă muntele Atlas, ne spune Diodor, se ocupase timp îndelungat cu observarea fenomenelor ceresci; el cunoscuse adânc cursul astrelor și profeția multe lucruri din cele ce aveau să se întâmple pe ceriu ").

Alte tradițiuni și legende atribuiau începuturile astrologiei lui Atlas, regelui celui faimos din țera Hyperboreilor, despre care scrie Diodor ^{B)}, că avuse cunoștințe esacte de mișcările astrelor, că a fost cel de întâiu, care a considerat lumea fizică ca o sferă, din care cauza anticitatea își formase opiniunea, că întreg universul se radimă pe umerii lui.

După cum ne spune istoricul arab Abulfaragiu, Chaldei, când făceau rugăciunile lor, se întorceau cu fața către polul nordic ⁸⁾, care, după cum seim, se mai numea «Ursa Getică» și «polus Geticus», și era reprezentat pe pământ prin columna de pe muntele Atlas ').

*) Steph. Hyz. v. XaXSaîot.

²⁾ Ciceronis Div. I. 19.

³⁾ Unul din regii cei vechi ai Chaldeilor, păstoria, anterior cu patru generațiuni diluiviului celui mare al lui Xisuthru, purta numele de Daos, adică «Dacul» (Abydeni fragm. 1).

⁴⁾ Diodori Siculi lib. III. 56. 3.

⁵⁾ Diodori Siculi III. 60. 2. — Alex. Polyhistoris fr. 3 (in Fragm. Hist. gr. III. 212): "EXXfjvaç Se t. *if*siv tiv "AiXavta eopYjV. svat aaTpoXoflav. — Istodori Orig. libr. III. C. 24. 1.

⁶⁾ Dupuis, Origine de tous les cultes, I. 14.

⁷⁾ Din punct de vedere etimologic, numele Chaldeilor (gr. XaXSodoi și XâXooi) ne apare în strînsă conexitate cu numele muntelui Atlas și al râului numit de Herodot Atlas (lat. Alutus, rom. Olt). În diferite idiome din părțile de nord-vest ale Asiei, aurul se numește alt un (Schrader, Sprachvergleichung, p. 247, 253), un cuvânt, care a existat odată și în limba metalurgilor pelasgi din Europa (Cf. Pliniu, XXXII. 21). Diferiți munți și deluri din regiunile Carpaților poartă numele de Aid e a (Cf. Marele Diet, geogr. v. Alghia). În Transilvania se dice haldină și holdină la grămedile de petre rele, sc<5se din minele de aur. Tot în regiunile aceste ale Transilvaniei mai aflăm și numele familiare de Găldău, adică lucrătoria la minele de aur, după cum din forma cea veche alt (altun) s'a născut și germanul Gold. Strabo (XII. 3. 19) ne spune de asemenea, că lucrătoria de la minele cele renumite din Alybe se mai numia și XaXSaîot.

Lângă muntele Atlas esistase, încă din timpurile primitive ale istoriei, școla cea renumită a astrologiei.

Hercule, după cum ne spun istoricii grecesc!, Herodor și Diodor, învețase astrologia și arta divinap'unii de la titanul Atlas ').

Despre studiul șt învețământul sciinței astronomice la Daci ne vorbesce si Iornande: că Diceneu, unul din marii preoți și filosoi ai Geților, le desvelise acestora t<5te secretele astronomiei, le esplică cele 12 semne ale zodiacului, cum î-sî urmeză planetele cursul lor prin semnele aceste, cu cât "lobul de foc a! sôreluî este mal mare de cât pământul, cum crește și scade luna; el îî înveță să cunoscă numele celor 344 de stele și prin ce semne trec ele, când se apropia și când se depărleză de polul ceriului, în cursul lor de la resărit spre apus ²⁾.

În tot cașul, acest Diceneu (la Strabo Decaeneos) aparține unei epoce mult mal depărtate de cât timpurile lui Boerebista ³⁾.

O mare parte din mone tel e cele vechi ale Daciei, anteriere dominațiunii romane, sunt acoperite de simbole astronomice *), ca și când țera acesta de ia Carpați ar fi fost pusă o-dată sub protecțiunea religiunii astrelor.

Ceramica preistorică a Daciei ne presintă de asemenea unele urme forte semnificative despre cultul astrelor în părțile aceste.

Cele mal multe fragmente din acesta ceramică, cu simbole astronomice, se găsec mai cu semă în pescerile Carpaților, can se ved a fi fost destinate într'un timp bre care oraculelor poporale si superștițiunilor astrologice.

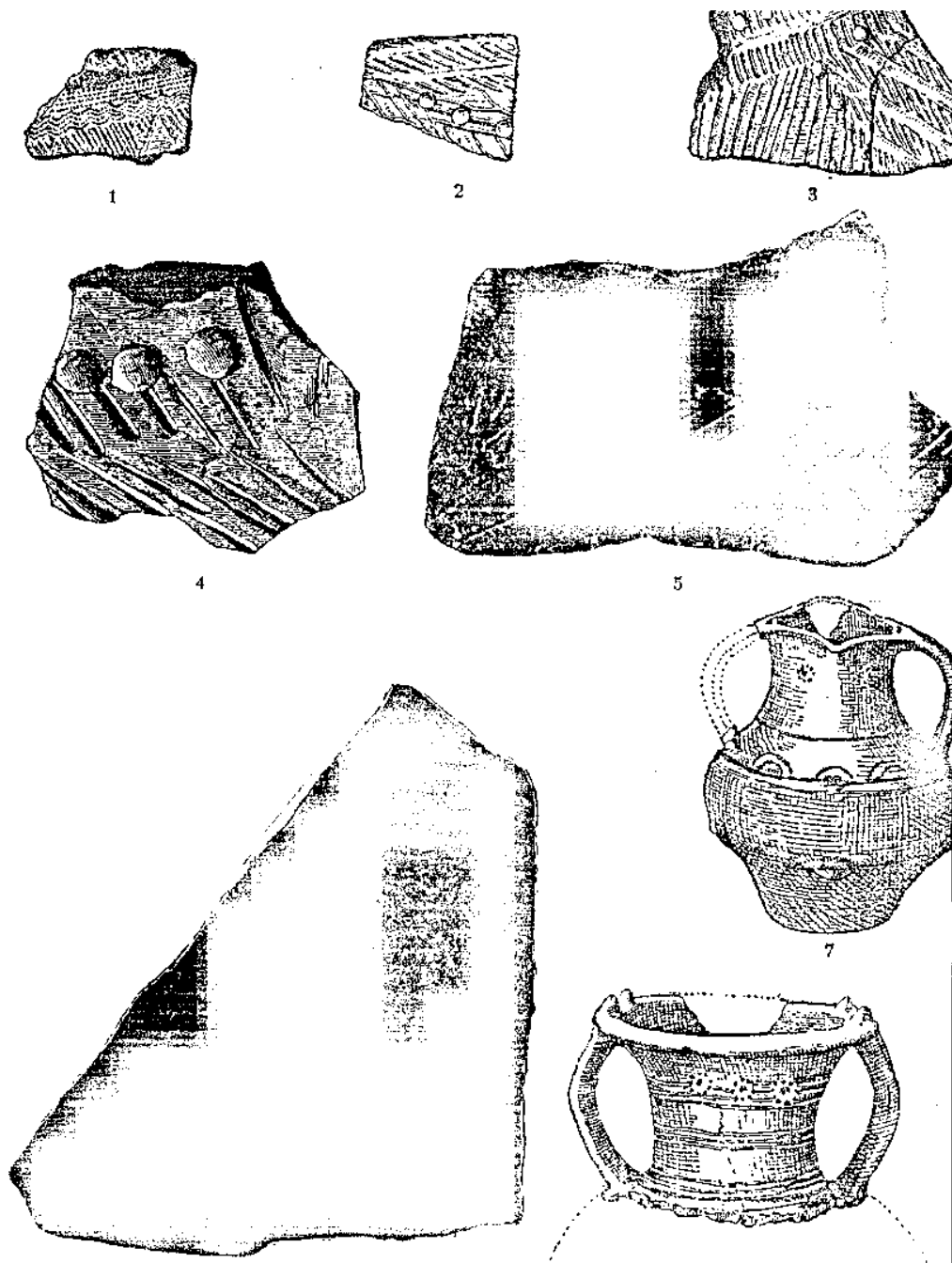
Résulta așa dar, ca forma originală a numelui XaXSafoi a fost 'AX5afoi, unde X ține locul unei simple aspirațiunii ca în y_Xrxiva = XaZva, x/.ap&c = X%p6;. În definitiv, numele XaX-3aTo-. ne apare la Orientali ca un simplu apelativ geografic pentru locuitorii de la muntele Atlas, ori maî corect Allas. Acesta origine a numirii XaXSafoi se mai confirmă și prin faptul, că Titaniî de la muntele Atlas au fost cei mnî vechi locuitori ai Babiloniei; în fine, că mai esistă și astă-dî în țera Făgărașului dp lângă vechiul Atlas, o mulțime de nume familiare boieresc! Al d c a.

¹⁾ Herodori Hracl, fragm. 24 în Fragm. Hist. gr. II. 34. — Diodoi Sicli I. IV. 27.

²⁾ Jornandis De Goth. orig. 11. Qui (Diceneus) omnem pene philosophiatn eos (Getas) instruxit... theoricen demonstrans, signorum duodecim, et per earn planetarum cursus, omnemque astronomiam contemplari edocuit; et quomodo lunaris orbis augmentum sustinet, aut patitur detrimentum, edixit: solisque globus igneus quantum terrenum orbem in mensura excedat, ostendit: aut quibus nominibus, vel quibus signis ^m ^{coe} polo vergentes, aut revergentes CCCXLIII s t el la e ab ortu in occasum praecipites ruant, exposuit. (Cf. Strabo, VII. 3. 11).

/ "Diceneus> este un apelativ geografic de la Dacia, cum se maî numia Dacia Ia autor» vechi. Saturn încă era numit Dokius (Pliniu, VII. 67).

⁴⁾ A se vedé mal sus pag. 749. 754.

271 — Fragmente din ceramica preistorică a Daciei cu ornamente astronomice. Unele fragmente (nr. 2—5), stelele sunt reprezentate prin buburuze, iar radele lor prin trasuri oblice umplute uneori cu un ciment alb. Pe fragmentul nr. 5, stelele sunt împărțite în constelații prin linii convergente formând unghiuri ascuțite în partea de jos (hexagone). Alte ornamente care nu s-au păstrat pe fragmentele acestea sunt: calea alba (via lactea), formată din linii paralele punctate, flori, vii! ceresc, cloșca cu pui și serele ce răsare »).

în fine mai aflăm și asta-dă în limba și în credințele poporului român unele elemente tradiționale foarte importante din sistemul de cunoștințe al astronomiei și astrologiei vechi.

Cu deosebire nomenclatura stelelor și a constelațiilor la poporul român este în mare parte aceeași pe care o aflăm în literatura greacă și romană.

Din acesta terminologia
astronomică ¹⁾ notăm aici
următoarele:

Numiri populare românești!

Sortie, luna (nouă, plină).

Numiri vechi

Ursul mare, mic. Acesta numire lipsesce la Germani și Slavi.

1. Stele principale: *Sol, Luna (nova, plena).*
2. *Ursa, ursa minor.*
Ursa Hyperborea «).
Ursa Getica *). "Apxtoț.
Plaustrum, plaustrum minus, Geticum plaustrum (Claudian. B. G. 269).
Septemtriones (delà *trio*, bou de plug).
Hyperborei triants. Septem boves.
Lycaonia Arctos, Lycaonius axis.
Ursa mare, considerată ca fîca lui Lycaon (Ovid. Fast. III. 793; Trist. III. 2. 2.)
Polus. Geticus polus (Marțial. IX. 46).
Cardo coeli, mundi; columna, xtu>v (stéua polară). Indieni numesc constelațiunea Ursei
Marea de aur. Pe sfera Ebreilor figurează aici *verul sflbatic* (al Erymanthului).
3. *Bootes, bubulcus, arcturus, arctophylax.* La Arabi *aramech.*
4. *Draco.*
5. *Taurus.* La Chaldel *tauro*, la Syrien! *thaur*, la Arabi *altaur și thaur.* La Perși și Indieni *ghao.*

Carul mare și carul mic; ce\ din urrhăraaî avënd numele de Plugusorul și grapa. Șapte boî.

Lupul, stéua din urmă a Carului mare.

Stâlpul (stéua polară, cea din urmă a Carului mic). *ImpUrat* *). *Țăgâra, Țagdra* ¹⁾. La ArabT, *Teegel'*) este Saturn.

Văcariul.

Balaurul, smeul.
Taurul, gonitoriul.

langok, p. 53 (nr. 4). —Hampel, Alterth. d. Bronzzeit in Ungarn, p. LXXXVIII (nr. 7. 8). Fragmentele nr. 5 și 6 au fost descoperite de noi în pescerea lui Iorgovan de la Băile Mihădiel (Bănat), cu ocaziunea săpăturilor ce le-am făcut acolo, în vara a. 1907.

O Otescu, Credințele poporului român despre cer și stele. București, 1907.—Dengșian, Gestionar istoric. Răspunsuri Partea II (colecțiune inedită).

*) Lncani Phars. 1. V. 23.

') Stații Theb. 1. IV. 422.

*) Reședința divinității supreme se afla pe polul nordic, seu pe osia hyperboreă, susținută de muntele Atlas (L u c a n. I, 53 ; I V. 72 ; V, 4. — S t a t. Theb. VII, 650. — C i c e r o Div. I, 12).

*) După Otescu, în corn. Uscați, j. Nernfu.

') În limba Țiganilor din Transilvania și România, t h â g ar seu t a gar însemneză: Fûhrer, Kônig, empereur (Wlislocki, Die Sprache d. transsilv. Zigeuner, p. 123.—Vaillant, ^{rainn}>. de la langue rommane des Sigans, p. 130).

6. *Pleiades* (*R'tiaf>st*, IIxvjâSec), s ete fice ale titanului Atlas  i ale nimfei Pleione. La Homer (Hymn. 7. 7)  jrrait poi (cari umblă pe șapte căi). *Gallina cunt pullis suis*.

7. *Hyades* (de la uc, porc, scrof ), *pariliciutn, succulae* (sucula, scrof  t ir er ). St ua ma  mare numită de Ptolemeu *hypocirros*.
8. *Lucifer, stella Veneris. Hesperus, Vesperus, Vesper*.

Pe monumentele mithraice din Dacia, Lucifer (Phosphorus)  i Hesperus, ca  i deul Mithra, care sacrifică taurul, sunt reprezent ti în costume de păstor dacici.

9. *Lyra* (lui Hermès). St ua principală din acesta constelațiune este numită de Arabi *vega*  i *al-nesr al-w ki*, o numire alterată din o formă vechea populară, ce o aflăm astă-d.1 la Români.
10. *Cephens*. La Arabi *Ciobanul cu oile*,  nf i at cu  ncing toare  i căciulă(tiara) ; st ua de asupra umărului st ng se numește *aderaimin, alderamin*.
11. *Gemini*.
12. *Cancer*.
13. *Virgo*.
14. *Libra* (fr. Balance).
15. *Arcitenens. Centaurus. Chiron*. La Arabi *al-rami*.

Pozi iunea Centaurului este sub constelațiunea C ntariului s u a Librel, care la cel vechi reprezenta simbolul justi iei. Centaurul Chiron avea de asemenea caracterul  n elepciunii  i justi iei. Originea numirii acestei constelațiuni, Kevtaopo , la autorii grecescl, se reduce fără îndoielă la o formă vechea populară, ce corespunde la

Găina, g inu a, clo ca cu pul; neogr. itouXt/x. La Romane   din Graubunden *clotsclias*. La  erbi *Vlasici*.

Pe planisferul egiptean al lui Kirker, aceasta constelațiune este reprezentată de asemenea prin o clo c  cu pul. Tot ast-fel o numiau Ebreii   Arabii. Adevărata etimologia a cuv ntului nXctaSec se reduce, nu la an!) TOO irX otou (pluralitate), cum scrie Isidor, nici la rcX iv, a naviga, cum cred unii, ci la o formă vechea populară din aceeași rădăcină cu lat. *pullus*, fr. *poulet*, prov. *polei*, după cum acesta r sulta  i din numele de itmcitof', ce-l afl mla Homer, cuv nt, care la început avuse semnificațiunea de «sdptc pul», dar nu de șapte drumuri».  n limba latina vechea *por* — puer, de unde *pullus* (p. puellus). *Porcii, scrof  cu purcel*.

Luc f rul de diminet , luc f rul boilor. Luccferul de seră, st ua ciobanului. Iuce/Irul cailor.

Vaca. Ma  are  i numele *Ciobanul cu oile*.

La Români, *Ciobanul cu oile* se află în constelațiunea Lyref.

Gemenii, fra ii. Racul. Feciora. C nt ri i!. Arca ul. RSsboinic roman.

- numele românesc *Cântariul* (libra),
neogr. «avtdpt.
16. *Scorpius*.
17. *Caper, hircus, capricornus*.
18. *Aquarius, fusor aquae*.
19. *Vultur. Jovis ales*.
20. *Falx*.
21. *Perseus*. In acesta constelațiune se află
și *caput Medusae*.
22. *Cassiope. Sella, solium, sedes regalis*, 5-povoț.
23. /fra, *altare. Mundi tentplum*.
24. Z«?
25. *Pegasus, Equusgorgoneus, fontis Musarum inventor*.
26. *Auriga*, cu stelele *Capra* și *Hoedi* *)
- Orsilochus* (cel de ântăiu care a inventat carele).
27. *Corona, corona borealis*.
28. *Anguifer, anguitenens, Ophiucus*.
29. *Pisces*.
30. *Orio* («*Arion*»), *Orionis balthicus. Baculus Iacob*.
31. Ca«('s *magnus, canis siderius. Sirius*.
32. *Canicula, canis parvus*. La Greci /Vo-fjVO« (care precede Cânele mare), de unde la Romani *Antecanis*.
33. *Area*. Seneca (Qu. Nat. I. 2): tales splendores (circulos circa solem), Graeci *Areas* vocavere, quia fere terendis frugibus loca destinata sunt rotunda.
34. *Cetus*.
35. *Axis coeli, Hyperborei axes*),
36. *Circuli (zoniae) coeli*. După Isidor ⁴⁾> ceriul avea 5 *zoniae* sau *circuli*, cari se deosebiau prin temperatura lor. Cel de ântăiu se nuroia apxțuț (de medăndpte); al doilea ftepiuț Tporoxaç (de vară), al treilea -S^eptvic (de di) etc.
- Scorpia*.
Țapul, cornul capret.
Vlrsătoriul.
Vulturul. Vulturul Domnului.
Cosa.
Căpăfina.

Scaunul M D-deu.

Mănăstirea, un nume al Cassiopel.
Leul. Gavădul mare, calul. Gavădul mic >). *Putui cu sghiab*.

Vizitiul. Una din aceste stele *Capra*, alte tre? maț mică *lefii*.
Trăsura. Carul lut D-tfeu.

Sfredelul.
Cununa ceriului.
Serpele.
Pescil.
Brău! lut Arion. Cingătărea regelui (craului). *Toiagul. Plugul*.
Cănele mare. Porcariul. (Transilv. *Boianj*.
Cănele mic. Lucéf Irul porcilor. Porcariul este «Cănele mare».
- Areă*, numele unei constelațiuni Ia poporul român (Hasdeu, Etytn. m. III. 1638).
- Chitul*.
Osia, împrejurul căreia se învortese ceriul.
Crângurile ceriului. In limba română, cuvântul *crâng*, ca termen de astronomii populară, are diferite semnificațiuni.
In prima liniă, sub *crâng* se înțelege prefacerea sau schimbarea timpului în bine sau rău: «s'a schimbat crângul în secetă», «merge crângul spre vară», «s'amărit crângul (Jilei» ⁶⁾).

*) In dialectul sicilian, cavăddu și c a vad d însemneză equus, cal (Mortillaro, Diz. siciL-ital., 1876, p. 209. - Roccella, Vocabolario d. lingua pariată în Piazza Armerina, 1875. p. 79.)

*) Farro, R. R. n. 3. - Tltrur. IX. 6.

*) Stat. Thebaid. XII. 650.

⁴⁾ IsWori Orig. I. IU. 43. 1.

*) Densnșiana, Rêspunsurı la Cest. ist. II. (Colecfiunea ndstră).

- sunt axium *cycli* (Isid. Orig. III. 36).
38. *Polus* (stéua polară). Vitruviu (IX. 6): *Stella quae dicitur polus elucet circa caput maioris septentrionis.* *Crângul, clugul* seú *crugul ceriului* se măi numesce *osia* împrejurul căreia se Invêtesc ceriul, serele, luna și. stelele.
39. *Candidus circulus, lacteus circulus,* xixXoç faXatafoç. *Crângul ceriului* se măi numesce stéua polară, după care se conduc nôptea călătorii.
40. *Circulus pluvialis, coelesis arcus.* *Crângul ceriului* se măi dice la *calea albă* de pe ceriu.
41. *Circuli* circa solem (Seneca, Qu. Nat. 1. 2). Numele de *crângul ceriului* se măi aplică și la *curcubeu.* j un cuvent compus cu b eu . Acesta formă este vechia: *bibit arcuș,* piuthodie (Flaut. Curcul. I. 2). *Purpureus pluvias cur bibit arcuș aquas* (Propert. II. 5. 32).
42. *Stellarum numeri.* După Seneca, Grécil (Pelasgiî) au dat numeri stelelor cu 1500 ani înainte de timpurile sale ¹⁾. La Ausoniu (Parent. IV. 17) *coeli numeri.* *Cercau.* Comp. lat. circen, circinus; spân. cercen.
43. *Comètes,* alta formă latina *cometa;* gr. *Nnmêrul stelelor* ²⁾. *Stea comată.* (Tcodorescu, P. p. 21).

După cum vedem din exemplele, ce le reproducem aici, numirile stelelor și ale constelațiunilor, așa cum le aflăm la poporul român de la Carpați sunt anterioare anticității clasice; și aceste numiri ne mai probează tot-o-dată, că terminologia astronomică greco-romană se întemeiază pe o nomenclatură populară mult mai vechie.

Contemplarea ceriului a fost încă din cele de întâiu timpuri ale civilizațiunilor omenescă o trebuință indispensabilă a vieții pastorale și agricole. Numirile de Car, Plug, Boi, Taur, Vacă, Porci, Găinușă, Cioban cu oile, Cânele, Berbecule, Capra, ledi și Calul sunt probe evidente, că păstoria și agricultura au fost puse în timpurile vechi sub patronajul constelațiunilor ³⁾.

¹⁾ Seneca, Qu. Nat. VII. 25: Nondum sunt anni miile quingenti, ex quo Graecia... stellis numeros et nomina fecit.

*•) Mariann, Nunta, p. 454: El ne-a trimes pe crângul ceriului... pe numărul stelelor, pe lumina luceferilor.—Ibid. p. 481: Și ne-a trimes înainte, să călătorim ferbinte pe numărul stelelor. — În alte variante românesc!, în loc Ue «ninv.rn;! st.-lelor», aflăm expresiunile «clipirea», «clipetul» și «lumina stelelor», de unde resu;;A, >:A i'u-;/.<^j au fost clasificate și numerotate, după lucirea sau mărirea lor, încă din cea mai din; Srtată vechime. Acesta o confirmă de altmintrelea și notița de mai sus a lui Seneca

³⁾ Marîauu, Mitologia daco-română (Albina Carpaților, III. p. 104): În sera de Sf. Vasile (Anul nou), țeranii se afară și se uită la stele și lună, ca din lucirea și pozițiunea lor să cunoscă cum va fi anul viitoriu.

Aceste numiri populare române mai au o istoria a lor cu totul particulară; ele ni se prezintă numai ca resturi din o vechea știință astronomică, dispărută de la Carpați.

Vechii preoți și filosofi ai Daciei, pe lângă studiile și doctrinele lor despre nemurirea sufletelor, se mai ocupau tot odată și cu știință despre fenomenele ceresc!, despre natura astrelor și influența lor secretă asupra vieții, a fericirii și nefericirii omenesci.

Astrologia de la Carpați nu are origine exotică. Ea era numai o parte din sistemul teologic de la Dunărea de jos.

După credințele ce le mai aflăm și astăzi la țerarii români de la Carpați, fie-care om capelă la născerea sa o stea, și până când stăua acesta lucește pe bolta cerului, până atunci trăiesce și individul, ă când i cade stăua de pe ceriu, atunci se curmă și firul zilelor sale '). Serele e stăua din D-deu, ă luna stăua Maicei Domnului ²). Stelele mai mari sunt ale domnilor mai mari, ale împăraților și domnilor. Când se ivesce pe bolta cerului o stea cu coddă seu cornet, e un semn, că s'a născut un om mare, oră că va fi război ').

Unele stele principale, în număr de 9, sunt considerate ca sfinte, și sunt invocate în descântecul popular sub numele de «stele logostele», oră «stele gostele», ca să dea ajutoriu la stăua omului *). Invocarea lor se face de regulă Sâmbăta, în ziua lui Saturn (Sabus).

Divinațiunea din observarea stelelor a avut odată un rol însemnat la Carpați. Acest mod de profeție se mai numește și astăzi în limba poporului român «căutarea în stele» și «cetirea pe stele» ⁶), precum mai există și astăzi în regiunile aceste profeții populare, fermecători și ghicitori, cari știu să citească pe stele, să desvelescă secretele trecutului și ale viitorului, pentru cei ce vin să consulte știința lor tradițională astrologică «).

') Harlann, Născerea la Români, p. 62.

') Șezătoarea (Fălticeni), I, 232; II, 192.

") Șezătoarea, I, 233. — Cf. Pliniu, II, 6 și 23.

⁴) Kariauu, Vrăji, p. 36. 39. 40. — Familia, a. 1892, p. 122.

') Albina Carpaților, a. *IU*. 363. - Mariano, Vrăji, p. 3.

') Într'un vechi descântec românesc, numit «Numerătoarea cea mare», ce se rostesc la patul unuia bolnav pe mdrte, se face amintire de: un Om mare (Uran), care a făcut o biserică mare, pe câmpul mare, cu 9 uși cu 9 altare, cu ferestrele spre sfântul sc5re, cu ⁹ turnur<, cu 9 turnurele, c a se caute la stele (Șezătoarea, I, 177. — Sevastos, Po-^{ve}?ti, p. 81. — Reteganul, Colecțiunea msă, P. II, 272, în Bibi. Acad. rom. — Colecțiunea

8 r inedită). Este așa dar vorba aici de un vechi templu, destinat cultului sideral.

IV

În timpurile lui Saturn, imperiul rasei peiasge s'au arimice se estindea și dincolo de Tigru, peste Assyria, Persia, Bactria și celelalte regiuni ale Asiei vechi.

Despre domnia lui Saturn peste continentul cel vast al Asiei locuite, aflăm la un vechi cronicariu byzantin următoarele :

«Am mai fost și altul de o statură gigantică, Saturn, fiul unuia Coelus și al Venerii, care a avut sub stăpânirea sa Syria, Persia și celelalte regiuni ale Orientului. Acesta, ajungând la o putere mare, și-a estins domnia sa peste mai multe popoare și a fost cel de întâiu, care a introdus arta de a governa și modul cum pot fi subjugate alte popoare. Acesta a fost cel de-întâiu, care a domnit peste regatul Syriei (Assyriei) în curs de 56 ani, și făcând începutul cu Syria și-a întins stăpânirea sa peste întreaga Persia. Soția sa a fost Semiramis, pe care Assyrienii o numeau Rhea, de la care densul a avut doi fii... pe unul Joe și pe cel-alalt Ninus. Pe fiica sa a chemat-o Junona, pe care a luat-o în căsătoria fratele său Pi eus, numit și acesta Joe... Acest Jupiter Picus, fratele lui Ninus, a ținut regatul Italiei» !).

Primele încercări pentru cucerirea Assyriei se făcuse de Chaldeii din Babilonia în timpurile lui Saturn ²⁾, din care cauza, Assyria se numise mai înainte Chaldea ³⁾.

Ca întemeietori al dinastiilor assyriene figurează Iacei veciniei lui Saturn, regele Babiloniei, fratele lui Saturn.

Elementele arimice formase și aici clasele dominante. O parte însemnată din populațiunea acestei țări poartă la Ptolemeu numele de *Garamaei* ⁴⁾, la Stephan Byzantinul *Choramnaei*, forme corupte din numirea cea veche de *Aramaei*. În acestă privință Strabo scrie: «Aceia, pe cari noi îi numim

<) Anonymi Chronologica (în Ioannis Malalae Chronographia. Ed. Bonnae, 1831, trad. lat. p. 17): Exstitit et alius giganteae staturae, Coelus cujusdam et Veneris filius, Saturnus . . . dictus, qui Syriam, Persidem, reliquasque Orientis regiones sibi subiectas habuit. Hic, cum ad potentiam magnam esset evectus, imperioque suo multos subiecisset, primus regnandi modum, aliosque sub jugum mittendi ostendit. Qui cum Syriae regno primus per annos LVI potitus fuisset, Persidem sibi omnem factam Syria initio subiecit. Uxor huic fuit Semiramis, apud Assyrios Rhea appellata etc.

²⁾ Abydeus fr. 11 și 12 (Fragm. Hist. gr. IV. 283 — 5).

³⁾ Xenocrati Chronica, in Fragm. Hist. gr. IV. 530.

⁴⁾ Ptolemaei Geogr. lib. VI. 1.

Syrienî, Syrienii i numesc Aramaei» !). Ér în testamentul vechiû sub numele de Aram se înțelegea Syria, Assyria, Mesopotamia și Palestina.

În religiunea cea veche a Assyrienilor mai aflăm și unele urme importante despre cultul divinităților de la Dunărea de jos.

Ninive, capitala cea vastă a regilor assyrienî, se afla situată în față cu delul, ce poartă și astă-dî numele caracteristic de «Mossul».

Pe acesta înălțime, care formase în timpurile vechi numai o suburbă a Ninivei, s'au descoperit în secolul trecut o serie întinsă de sale cu părăși acoperiți cu ornamente arhaice. După forma, după înțelesul și aplicațiunea sa geografică, ciivântul «Mossul» aparține limbii populare, ce se vorbește și astă-dî în nordul Dunării de jos. În regiunile Carpaților, diferite înălțimi mai poartă și astă-dî numele de Moșul *), lat. avus. Ele au fost odată consacrate divinității supreme ³⁾, numite de Scytl «Papaeos», adică «moșul».

Vechil Assyrienî adorau pe un așa numit «Ramman», ca divinitate a fenomenelor meteorologice, identic cu Harmakhis al Egiptenilor și cu Jupiter (Ruminus) al Romanilor, care, după cum scrie Ennius, reprezenta vântul, norii și apa de ploie ⁴⁾. După numele și după caracterul său de fecunditate, zeul Ramman al Assyrienilor corespunde la vântul' de primăvară, numit odată la Carpați Roman și Romon ⁶⁾.

Sistemul religiunii assyriene era de origine chaldaică.

O inscripțiune romană, descoperită în ruinele de la Sarmizegetusa, amintesc pe lângă Belus și o veche divinitate syro-assyriană cu numele de Manavat⁶⁾. Este aceeași personalitate legendară, pe care Tursenil din

*) **Strabon. I. 2. 34.**

*) Lipszky, Repert. loc. r. Hung. II. 95. —Spezialkarte d. oest.-hung. Monarchie, M. 1: 75,000. — Marele Diet, geogr. al României, v. Dealul.

⁵⁾ Ptolemeu (IV. c. 7) amintesc un MoaoXov āxpov xal t'itopiov lângă Marea roșie în Ethiopia. — Cf. Riese, Geogr. lat. min. p. 59. ⁴⁾ Yarro, L. L. lib. V. 65.

*) Marian, Poesii pop. rom. I. 116. — Pompilln, Balade pop. 81.— În o colindă din Transilvania (Gazeta, nr. 273 a. 1895), Rouărița Romani apare ca dina rourăril (Aurora). Alte colinde din Zara au de asemenea refrenul Răoriță Romoniță (Col. n<5stră).

•) Arch.-epigr. Mitth. VI. 109:

DUS • PATRIIS •
MALAGBEL • ET BEBELLAHA
MON • ET BENEFAL • ET MANA
VAT • P • AEL • THEIMES U VIRAL
COL TEMPLVM FECIT SOLO ET
INPENDIO SVO

Belus a fost adorat mai târziu de populațiunea semită a Babiloniei ca Domnul celului și al luminii. În inscripțiunea de mai sus, M ala g, corespunde la epitetul grecesc

Asia mică o nurrriâ (Manes fiul Terrel), Indienii Manu, Egiptenii Mena, Cretenii Minos, Germanii Mannus, și care ne apare în cântecele tradiționale române sub numele de Manea-Vodă, despre care vom vorbi mai târziu.

Saturn mai avuse sub stăpânirea sa Persia și cele latte părți ale Orientului, după cum ne spune cronica anonimă bizantină.

Acosta domnia a dinastiei divine (arimice) asupra Asiei mari, autorii grecesc! din timpurile mai târdi, o atribuiseră Scyților.

În fond, însă, noi avem aici numai una și aceeași tradițiune istorică.

Scyții, se numise în timpurile mai vechi «Aramaei», ér originea lor se reducea, la regina Echidna, din țera «Arimilor», lângă Oceanos potamos.

Scyții, scrie Diodor Șicul, după ce supuseră mai multe popore dintre Scythia și Nil, își întorseră armele lor asupra Asiei; ocupară Media, Syria și Assyria, pe care Je colonisară; apoi își întinseră dominațiunea lor mai departe până la Oceanul orientat¹).

Aceeași tradițiune o aflăm și la Trog Pompeiu, că Scyții au cercat în trei rânduri să domnescă peste Asia, că el au întemeiat imperiul Parthiei și al Bactrici și că Asia a rămas tributară Scyților timp de 1500 ani *).

La aceeași epocă depărtată trebuie să reducem și cuvintele lui Herodot, că Scyții din Europa au domnit odată peste Asia întregă³).

ILLEI V. /tot, ce-1 avea Joe la Fenicieni (Philo, fr. 2. 8), însă probabil, că înțelesul primitiv al cuvântului «Malag» se fi fost nefâXoç, i^ac, mare. Bebellahamon reprezenta aici nu pe Belus Hammon, cum au credul unii, ci pe unul din fiii lui Belus, numit Be lus séu Babylon (Cf. Al. Polyhistor, Abydenus și Philo), on pe Belbanu, un rege al Assyriei din timpuri fdrte obscure (Berthelot, Gr. Encycl. III. 339), același nume cu B â! a ba n din cântecele eroice române, despre cari vom vorbi mai la vale. Benefal este Bin séu Ben, divinitatea fenomenelor atmosferice, identic cu Ramman. împrejurarea, că Mana-vat (Saturn) figurează aici în locul al 4-lea, nu modifică întru nimic cestiunea istorică. Un exemplu analog ni se presintă în «Cartea morților» a vechilor Egipteni, unde Montu seu Mentu (cel de întâiu în lista deilor mari) este amintit numai în locul al 9-lea (Pierret, Livre d. morts, p. 434).

<) **Diodori Sic. !. I. 43.**

*) **Justin** lib. II. 3: Imperium Asiae ter quae siverere . . . Parthicum et Bactrianum imperium ipsi (Scythae) condiderunt. . . Asiam perdomitam vectigaletn fee e re . . . His igitur Asia per mille quingentos annos vectigalis fuit. — Despre domnia lui Saturn (numit de Chaldei și Zerovan) asupra Mediei și Bactriei aflăm încă urmStorele la Moses Chômions, Hist. Arm. 1. 5: Sibylla Berosiana . . . haec dicit: Ante turrim ac priusquam generis huroani sermo multiplex factus est . . . Zerovanus (Saturnus), Titan (Atlas) ac Japetosthes (Japethus) principatum terrae tenere . . . quem (Zerovanum)... Bactrianorum regem, fuisse dicit, qui fuit Med o r urn principium ac deorum pater etc. (Fragm. Hist. gr. H. 502).

>) **Herodoti lib, I. 104; VII. 12.**

Poeemele și cărțile cele sfinte ale Persiei, Bactriei și Indiei sunt pline de reminiscențe istorice despre domnia dinastiei arimice peste regiunile de acolo.

Saturn, sub numele de Mânu și Manuspitar, este reprezentat în cea mai veche tradiție indiană (Veda) ca o personalitate de origine divină, ca părintele-moș și regenătorul rasei umane distruse prin diluviu. Mânu a fost cel de întâiu, care a introdus sacrificiile pentru del, cel de întâiu legislatoriu și organizatoriu al societății omenesci. O veche colecție de legi scrise a Indienilor *), poartă la denșii numele de «Cartea legilor lui Mânu (Manava-Dharma-Sâstra). Aceste legi conțin tot ce privesc purtarea civilă și religioasă a omului, și sunt considerate ca instituții divine.

Astăzi este greu de a determina, până unde se întindea imperiul arimic în Asia; însă dacă vom avea în vedere monumentele vechi ale literaturii asiatice, putem se afirmă, că autoritatea politică a lui Saturn se întinse peste toate regiunile locuite ale Asiei vechi, și astfel ne putem explica tradițiile grecești și feniciene, că Uran și Saturn domnise peste lumea întregă, adică peste Europa, Asia și Africa de nord.

4. Războiul lui Saturn cu Osiris.

Saturn, după ce ajunsese acum stăpân peste partea cea mai mare a lumii vechi, avu să susțină două războaie lungi și serioase, unul cu Osiris, care se proclamase ca rege al Egiptului și altul cu fiul său, Iul, războaie, ce avură consecințele cele mai fatale pentru soarta imperiului elen.

Osiris, numit de Greci și Dionysos *), era de origine African din Ethiopia. Tatăl său, după cum susținea el însuși, a fost Ammon (Uran), regele Libiei și al Egiptului »).

După unele tradiții, Osiris a fost crescut la Nysa din Arabia, iar după alți autori la Nysa de lângă fluviul Triton în Libia, unde el însuși primise o instrucțiune îngrijită în trite ramurile științelor vechi.

Despre războiul lui Saturn cu Dionysos-Osiris aflăm la Diodor următoarele notițe:

Saturn, după ce ocupă regatul lui Ammon, plecă cu trupele sale asupra

*) Pauthier, Les livres sacrés de l'Orient. Paris, 1843. ')

Herodot lib. n. 144. — Diodor lib. I. 11.

*) Diodor lib. I. 15. 6; III. 68 și 70. — În inscripțiunea de pe mormântul lui Mycermus, Osiris este coelitus-oriundul (Bunsen, Fragm. H. gr. II. 551). — În «Livre des morts» (éd. Pierret, p. 23), Osiris este născut din Uran (Ammon s. Uran).

lui Dionysos-Osiris, care se proclamase la Nysa ca fiu legitim al lui Ammon ¹⁾ și unde-și adunase o armată numeroasă, compusă mai ales din elemente africane. După o luptă înverșunată de amândouă părțile, Saturn fiind rănit și învins se retrase cu trupele Titanilor în locurile, pe care le stăpânise Ammon mai înainte, ȳ Dionysos-Osiris luând cu sine pe Titanii, ce-ȳ făcuse prizonierȳ, se întorse la Nysa. Aicȳ, densul se proclamă ca «deu» (rege peste Egipt); apoi ceru delă Titanii, pe care ȳ făcuse captivi, să-ȳ depunăjurământul, că-ȳ vor presta servicii militare credincioase, ca să poată îndeplini opera începută, și plecă din nou cu trupele sale asupra lui Saturn și a celor alȳi Titani, care se aflau la orașul lui Ammon, TtôXtç 'Aȳ(ovt'cov seu Tlieba.

Saturn, cu trupele Titanilor, întempină pe Dionysos-Osiris înaintea zidurilor cetății, însă fu învins și de astă-dată. Peste noaptea, Saturn cercă să dea foc orașului și apoi fugi. Însă Osiris prinse pe Saturn și pe Rhea și-ȳ liberă numai după ce denșii ȳ-ȳ adoptară ca fiu, cu drepturile de moștenire asupra imperiului²⁾.

5. Războiul lui Saturn cu Joe.

(Titanomachia).

Pe când Saturn se afla acum în etate înaintată (Saturnus senex) și obosit de expedițiile sale multe ³⁾ și prin ferii depărtate, ca să întemeieze o singură monarhie peste întregă lumea veche, același guvern, aceleași legi și aceleași religii, și se introducă în toate părțile imperiului beneficiile agriculturii!, densul avu să susțină cu fiul său Joe un război lung și înverșunat, în timp de 10 ani, care apoi se termină cu detronarea sa și cu distrugerea totală a nobilimii celei vechi pelasge, a Titanilor.

Căușele acestui război au fost, după tradițiile grecești!, de o parte neînțelegerile ce existau între Saturn și soția sa, Rhea, ȳ de altă parte severitatea lui! Saturn față de clasa cea puternică a Titanilor, cu ajutorul cărora, densul detronase pe Uran, dar pe care ȳ aruncase eras! în închisori subterane, fiind-că acești Titani, erau tot-de-una în conspirație, tot-de-una voiau să fie denșii stăpân! asupra tronului.

¹⁾ Diodori Sic. I. III. 71-72.

³⁾ **Pierret**, Le livre d. morts, p. 116: Je suis Osiris, qui a enfermé son père Seb (Saturn) avec sa mère Nout(Rhea). — Ibid. p. 213: Il est Osiris, l'aîné des cinq dieux, héritier de son père Seb. — Ibid. p. 397: Osiris . . . premier fils de Seb.

⁵⁾ Philo, Phoen. Hist. fr. 2. 24. — Tertullianus adv. Gentes, c. 10.

însă mai mult de cât generațiunea cea superbă a Titanilor, a contribuit la desfășurarea acestor funeste evenimente discordiele familiarî.

Saturn, după cum ne spun cei vechi, fiind prevestit din partea oraculului, că unul din fiii șei i va lua domnia cu puterea *), cercase în repețite rënduri să ucidă pe copiii, pe care i născuse soția sa, Rhea.

însă, pe lângă precauțiunile sale, hotărârile destinului se împlinesc.

Rhea, simțindu-se însărcinată pentru a șesa oră, ca să scape acum de furiile lui Saturn, fuge în insula Creta și aci, într'o pescere, numită Diète, densa nasce în ascuns pe Joe, pe care-l încredințează nimfelor, seu muntelelor de acolo, ca se-l crească și Cureților se-l păzescă.

Ajungând însă la maturitate, Joe î-și propune să-și răsbune asupra tatălui seu pentru violențele comise asupra Titanilor și a fiilor săi proprii. Ast-fel, densul chiamă în ajutoriu pe Centimanî (conducătorii oștilor), pe Cyclopî, măiestri în tot felul de lucrări mecanice, cari i fabricară fulgerele și tunetele și liberează din închisori pe Titanii nemulțumiți cu domnia lui Saturn. Probabil însă, că partea cea mal numerosă a trupelor sale era compusă din elemente adunate de prin fêrile meridionale, unde densul a fost educat și unde-șl câștigase deosebite simpatii.

în primul răsboi, Saturn este învins și silit a se retrage la lanus în Italia, un regat, ce se afla sub dependența imperiului pelasg.

Tradițiunile italice, cele mal vechi, vorbesc despre Saturn cu un deosebit respect. El este înfățișat ca civilisatoriu acestei teri. El învață pe locuitorii Italiei să cunșcă bunătățile agriculturii și introduse aici cele de ântâiu legi de origine divină ^s).

însă, după un timp dre-care, Saturn dispare din Italia.

Indignat de revoluțiunea, ce se ridicase în imperiu, Saturn chiamă din nou pe Titani în arme, cerënd să-I dea tot ajutoriu, ca să se alegă într'o parte, care este sortea destinului ^s).

*) **Hesiodi** Theog. v. 463. seqq. — Apollodor I Bibi. I. 1. 5. - **Diodor I 1. V. 70.**

») **Virgiliu** Aen. VIII. 319: seqq.:

. . . venit Saturnus

Arma Jovis fugiens, et regnis exsul ademptis.

Is genus indocile, ac dispersum montibus altis

Composuit, legesque dedit

Cf. Tertull., Adv. gentes, c. 10. — Isid. Orig. XIV. c. 4. 18. — Macrobiu Sat. I. 7.

*) **Utiu** Fast. III. 7.96:

Saturnus regnis ab Jove pulsus erat. Concitat iratus validos

Titanas in arma; Quaeque fuit fatis debita, poscit opem. Cf.

Hygini p_{ab} 15Q

Saturn rămase însă și de astă dată învins. El fu prins, pus în lanțuri *) și închis în pescerea, sau adâncimea cea întunecată, numită în fântânile grecescî Tartaros,  r în papirele egiptene Tatu.

 n acest r sboi , după cum ne spune istoricul Thallus, Belus, regele Babiloniei  i al Assyrie!, a dat ajutorii! lui Saturn si s'a luptat cu Titanii din regatul s u în contra lui Joe si a celorlalți aliați eu Joe ²).

Poemele grecesc! ne  nf ișeaza acest resboiu ca o comoțiune generală, a omenilor muritori, a omenilor de!  i a tuturor elementelor naturel.

Vuietul răsboiului, scrie H siod, se înalță până la ceri , Joe asv rli  în continuu din Olymp cu fulgerele sale, pămentul se cutremură  i începu să urla, focul cuprinse pădurile cele imense, Oceanul (Istrul)  i Pontul cel vast clocotiau, caosul întreg se aprinse  i se părea, că ceriul s'a amestecat cu pămentul ³).

Aceeași icen  o aflăm la poetul Quintus: că ceriul  -șl v rs  asupra Titanilor tetă puterea focului seu; pămentul se aprinse  i flăcările încinseră de t te părțile pe Titani; fluviul cel vast al Oceanului începu să clocotesc  din ad ncimile sale, isv rele secară  i periau tete animalele, pe cari le născuse pămentul ⁴).

Locul, unde se petrecuse aceste evenimente extraordinare de r sboi , a fost, după cum r sulta din tradițiunile si legendele vechi, lângă Oceanos potamos (Istru), în apropiere de muntele Atlas ^B), pe teritoriul Daciei vechi.

Cetele Titanilor învinse se retrag spre apus în regiunea cea muntess , numită Tartaros ⁸), la Egipteni Tatu'), unde sunt Porțile de fer, la Homer atSrjpeiac mjAac ⁸), în papirele egiptene « Porta S e r » ⁹), unde sunt munții

*) **Cicero**, N. D. II. 24: vinctum autem Saturnum a filio Jove. — Ibid. II. 25. — Plato, Euthyphro, c. 6.

>) **Thalli** fragm. 2, in Fragm. Hist. gr. III. 517.

») **Hesiodl** Theog. v.678 seqq.

<) Quintus, Posthomer. V, 104; VIII, 461 seqq.

⁶) Hesiodi Theog. v. 746. — Hygini Fab. 150.

») Homeri II. XIV. 279.—Ibid. VIII. 4Sl.—Ibid. Hymn. Apoll. v. 335-6. — Hesiodl Theog. v. 721.

') Pierret, Le Livre d. morts, p. 62: les  mes qui sont dans Tatou. — Ibid. p. 134: Je (le défunt) vis dans Tatou. — Ibid. p. 61: Osiris entre dans Tatou.

⁸) **Homeri** II. VIII. 13—15:  Ww et T ptapov -JjsprfevTa, [ffjXs f:à.\\ YJ-^I, p vkstov  rci ^Bovot tote p peQpov, | evOa oiS-qpsiat Te K Xai.

•) **Pierret**, Le livre d. morts, p. 58: La porte Ser est celle où le dieu Shou (Atlas) soulève (le ciel). — Ibid. p. 242: la porte qui conduit à Tatou. — La Claudian (sec. IV), în poema despre resbelul cu Geții, Ferratae portae (v. 237).

cel înalț, Riphei, după cart s'rele trece în altă lume geografică, a întunerecului séu a nopții ¹⁾).

în sînul acestor munți, «acoperiți cu ceță si cu păduri întunecase», ce-tele cele gloriđse ale Titanilor cercă se mal susțină ultimele lupte de apă-rare, dar ele sunt învinse si copleșite de trupele luî Joe și de flacărele pădurilor aprinse.

Acesta grupă de munți, numită de cel vechi «Tartaros» și «Tatu» se vede a fi citadela cea puternică, formată de culmea de apus a Cerneî, unde treî vîrfuri principale mal p<5rtă și astă-dî aceleași nume: unul Ta tul*), altul Ta t oi ă (fem.) și al treilea Tătar ^{a)}), o formă vechia dialectală în loc de «Tatăl și «Tătân».

Memoria acestor evenimente preistorice, petrecute în acesta regiune, se mai păstrează până astă-dî în o mulțime de legende, tradițiunî și cântece bătrânesci ale poporuluî român.

Istoricul Dio Cassiu, care trăise în sec. II d. C, amintesce și densul de o pescere de pe teritoriul Geților, numită Ketprjv (ac.), vastă și puternică ⁴⁾), unde dice densul, se retrăsese Titanii, bătuți de deî, după cum spuneau legendele ⁶⁾).

Acest răsboiî se termină cu distrugerea desăverșită a nobilimii celeî vechi și ilustre a Titanilor ⁶⁾), numiți *fool* TVcfjjvej ⁷⁾), genus antiquum Terrae și Terrae f ii i i ⁸⁾), ceea ce, de altmintrelea, se vede că a fost și planul coalițiunî meridionale, fiind-că Titanii si Giganții, pusesse pe cele laite popôre sub jugul celeî maî grele robiî, după cum spuneau ceî vechî.

Autorii grecesc! atribuiră lui Joe epitetul onorific de Tnravoxtévoç, omorioriu al Titanilor ⁸⁾), și întreg răsboiul acesta fu celebrat în literatura vechia grecescă, sub numele de Tcxavofiaxca, ca o învingere divină asupra acestei rase puternice și arogante.

O parte din Titanii, credincioși luî Saturn, au fost închiși de vil in pe-

¹⁾ Orphei Argon. v. 1123. — Hesiodl Theog. v. 748. — HomcrLOdyss. XI. 14. seqq.

²⁾ Espunere de motive la Convențiunea de delimitare. 1887, p. 253—257.

³⁾ Generalkarte v. Central - Europa, 1: 300.000, foia «Orșova». — Specialkarte d. oesterr.-ung. Mon. 1: 75.000, foia «Korniareva».

⁴⁾ tira îndoială o pescere din sînudle cele adânci ale munților de la Cerna. Cf.: ũpineanu, Diet, geogr. jud. Mehedinți, p. 67 : Cerna... isvoresce ... dintr'o pescere.

⁵⁾ Dionis Cassii Hist. rom. I. 51, c. 26.

⁶⁾ Despre etimologia cuvîntuluî Titāv de la «tătân», cu înțelesul de părinte, ase vede P- 714.—La Plaut (Men. 5. 2. 101), apelativul Titanus încă însemneză bătrân, moș.

⁷⁾ Homei-l II. XIV. 378-279.

⁸⁾ VJrgiiii Aen. VI. 580. - Servius, ibid.

⁹⁾ Homerl Batr. v. 282.

scerile, sau adâncimile cele întunecase, numite «Tartaros». Ér aceT, cart putură să scape de mânia noulut stăpânilor, emigrară si se risipiră prin diferite părți ale lumii de apus.

Numele lor genealogic, de Titani, adecă din rasa șei din familia Titanilor, ne maî apare și în epoca romană si până târziu în evul de mijloc, prin diferite regiuni ale Italiei, Galliei, Dalmației și Pannoniei ¹).

Despre locul, unde a fost înmormântat Saturn, tradițiunile celor vechi nu sunt destul de clare. După unele amintiri, ce le aflăm la Homer și Hesiod, Saturn a fost aruncat sub pământ lângă Oceanos potamos ^{*}), orî a fost închis de viu, dimpreună cu cei-lalți Titani, în prăpastia sau caverna cea enormă si întunecosă, numită Tartaros ³).

În fine, mai aflăm o tradițiune la Hesiod, și care ne înfățișează pe Saturn petrecând în insulele fericite de la Oceanos potamos, unde densul domnesce peste sufletele eroilor decedați ^{*}).

Cea mai renumită, între aceste insule fericite, a fost, după cum seim, Leuce, sau «insula Șerpilor» de lângă gurile Dunării, numită și «locuința sufletelor», sedes animarum ⁶), unde, după cum spunea poetul Arctinos ^o), a fost adusă și înmormântată cenușa lui Achille ^o).

¹) După Ravennas (éd. Parthey, p. 292), Alpii de lângă Marea gallică se mai numiau și Montes Titani (var. Tytani). Acesti munți erau locuiți de Liguri, între cari avuse un roi principal așa numiții Deciates (var. Decietes, Dicaei). Cf. Florus, lib. II. 3.—Un Tetenius este amintit pe o inscripțiune din Dalmația (Lucius, Inscr. Dalm. p. 25),—un Tatinos pe o monetă ante-romană din Gallia (Mionnet, Descr. d. meci. Suppl. t. L 161). — în Ungaria, diferite familii vechi purtau numele nobilitar de Tethen (Tathun). **Wenzel**, Cod. Arp. cont. VI. 457. 1228: Comitum Petrum... de genere Tethen et totam generationem suam.—Pejér, Cod. dipl. X. 4. 419. 1405: Sigismundus Rex Hungariae pro familia Tethen arma gentilitia concedit. — Fejér, ibid. V. 2. 534. 1279: villa Tathun. —Cf. Cod. dipl. patrius. IF. 125-127. 1373.

») **Homeri** II. XIV. 204.

³) **Homeri** U. VIII, 482; XIV, 274 seqq. — **Hesiodi** Theog. v. 851. — **Aeschylus** From. vinct. v. 219. — **Apollonii Rh. I. 507.**

^{*}) **Hesiodi Op. v. 169.** — **Pindari** Olymp. II. 136.

⁵) **Avienus** Descr. orb. v. 724: — **Homeri** Carmina, (ed. Didot) p. 583.

^o) După Philochorus (fr. 184), Saturn ar fi fost înmormântat în Sicilia (între Sicilia). O simplă confuziune geografică. Aici, termenul de Sicilia este pus în loc de Sicilia'sea Tptvav.picc. La Homer însă, Qpivaxif] vîjaoc este o insulă de la Oceanos potamos. (Odys. XI, 107; XII, 12.7; XIX, 275). La Apolloniu Rhodiu (IV. 84), itovcoț tptvâxp'.oc este marea, unde se varsă brațul de răsărit al Istrului (cel de apus curgea în marea ionică). La același Apolloniu Rhodiu (IV. 310), delta Dunării (Peuce) este numită Tptvâxp'/U, adecă triangulară.

XXXVII.— DOMNIA LUI TYPHON.

(SETH, SET NEHES, NEGRU SET).

1. *Răsboiul lui Osiris în contra lui Typhon.*

După detronarea lui Saturn, liniștea internă a marelui imperiu pelasg se turbură din nou și un nou război mult mai violent, și mai întins se începe între fiii lui Saturn pentru domnia lumii vechi.

Saturn avuse, după tradițiunile vechi, trei fiu^{*)}, cari însă poartă în teogoniile vechi diferite numiri Unul din aceștia e numit de autorii grecesci Typhon⁸⁾, de Egipteni Set⁹⁾, în tradițiunile religioase ale Persiei și Bactrii Ahriman. Al doilea fiu a fost Osiris, numit de Greci și Dionysos, un African, de origine obscură, însă adoptat de Saturn cu drepturile de moștenire asupra imperiului, în fine, al treilea fiu a fost Joe, crescut și acesta în țările meridionale.

Războiul, ce-l purtase Osiris și Joe în contra lui Typhon pentru stăpânirea lumii vechi, poartă în literatura veche grecescă numele de Gigantomachia, sau lupta cu triburile cele superbe și feroce ale Muntenilor Giganți, Ὕπια ἰφὸξα ἰτυδὺ τυφών¹⁾, de lângă Oceanos potamos.

Despre aceste evenimente depărtate, cari ni se prezintă ca începutul unei noi faze în istoria civilizațiunii omenești, noi avem două tradițiuni: una egiptenă, care ne înfățișează pe Osiris ca învingătorul și distrugătorul Giganților, și alta grecescă, în care toate victoriile și toate onorurile sunt atribuite lui Joe, nu lui Osiris.

Fie-care din aceste două versiuni ne prezintă date importante, geografice și istorice; car se completează în multe privințe unele cu altele.

Noi ne vom ocupa aici mai întâiu cu versiunea egiptenă sau cu războiul lui Osiris în contra lui Typhon, numit în papirale și în inscripțiunile egiptene Set.

După detronarea lui Saturn, părțile de nord ale imperiului pelasg răsăriseră de fapt în stăpânirea lui Typhon, a cărui reședință se afla în țara

¹⁾ Homer II. XV. v. 187.

²⁾ Philoal H. Ph. fr. 2. 21. - Plutarch De is. — Diodor I. I. 13. 21.

³⁾ Plutarch De is. c. 41: τὴν τοῦ ξείνου ἑλπίδα ἄλλοι καὶ οὐκ αὐτοῦ. ⁴⁾

Homeri Odysseus, VII. 59-60. Batr. v. 285.

Ari m i Io r *) , spre nord de Oceanos potamos (Istm), de unde și numele seu de Ahriman*) la populațitiunile Persiei și ale Bactriei.

Peste Egipt însă. usurpase domnia, un aventurier african, numit Osiris, care la început susținea, că este un fiu natura! al lui Ammon (Uran) ^), ér mal târziu spunea, că este fiul cel mai mare al lui Saturn și că acesta i-a transmis densului întregă moștenirea imperiului *).

Despre expedițiunea M Osiris în Asia și în Europa pentru cucerirea învini vechi aflăm ia Diodor Sicul următoarele date, culese de la preoții egipteni: Osiris, cuprins de dorința, ca să-si câștige prin binefacerile sale o gloria neperitire, strânse o armată numerosă cu intențiunea să căletorescă prin totă lumea locuită și să învețe peste tot locul genul omenesc sa' planteze via de via, să cultive grâul și orzul, a căror bunătate, spunea, ca o descoperise densul și soția sa Isis. După ce pregăti ast-i'el toate cele necesare pentru expedițiune, Osiris încredința administrațiunea regatului soției sale Isis, căreia i dede de consiliariu pe Hermes, ér în calitate de comandant militar pe Hercule. Apoi punându-se în mișcare cu trupele sale, trecu din Egipt în Ethiopia, de aci în Arabia și înainta până la marginile cele locuite ale Indiei Din India se întorse la cèle-laite popoare ale Asiei, trecu peste Hellespont în Europa, supuse Thracia și Macedonia, și în urmă el se întorse in Egipt aducând cu sine darurile cele mai frumoase, pe cari le primise de la popoarele subjugate, în memoria acesteii expedițiuni, după cum spuneau unii, se afla la Nysa din Arabia ridicată o columnă cu următoarea inscripțiune: «Tatăl mieii a fost Saturn, cel mai ténér dintre toți rileii, ér eu sunt Osiris, regele acela, care a condus oștirile sale în toate regiunile până ia ținuturile cele nelacuite ale Indienilor și de acolo către părțile Ursei. până la isvdrerului? istm, și de aci mai departe în cele-lalte părți ale pământului până la Ocean. Eu sunt, dupa etate, fiul cel mai mare al lui Saturn... Nică nu este vre-un ioc în lume, unde să nu fi ajuns eu, si am împărțit tuturor bunătățile, pe cari însu-mă le-am descoperit »).

Osiris cucerise așa dar, după tradițiunile vechi, nu numai Thracia și Macedonia, dar și regiunile centrale ale Europei, până la Oceanul de apus.

1) Homci'l II. II. "83: tiv 'Af*[iott, 80: ?«-t To-swroc ?[iji.»v«. e&vtiț.

2) Dupuls, Orig. d. tous les cultes, IV. 410 : T y p h o n est incontestablement i ' A h r i n a n •ies Perses.

») Plerret, Le Panthéon égyptit. p. 23. 107.

*) Pierrot, Le livre d. morts, p. 213: Osiris, l'aîné dra cinq dieux, héritier de son père Se b. -- Cf. ibid. p. 83. 395. 488.

3) DkMlorl SicuU 1. I. c. 17 și 27.

XXXVir. — DOMNIA LUI TYPHON.

(SETH, SET NEILES, NE6BU SET).

1. *Risboiul lui Osiris în contra lui Typhon.*

După detronarea lui Saturn, liniscea internă a marelui imperiu pelasg se turbură din nou și un nou război mult mai violent, și mai întins se începe între fiii lui Saturn pentru domnia lumii vechi.

Saturn avuse, după tradițiunile vechi, trei fii¹⁾, cari însă pdră în teogoniile vechi diferite numiri, Unul din aceștia e numit de autorii grecesc! Typhon⁸⁾, de Egipteni Set⁹⁾, ér în tradițiunile religioase ale Persiei și Bactriei Ahriman. Al doilea fiu a fost Osiris, numit de Greci și Dionysos, un African, de origine obscură, însă adoptat de Saturn cu drepturile de moscenire asupra imperiului, în fine, al treilea fiu a fost Joe, crescut și acesta în fêrile meridionale.

Războiul, ce-l purtase Osiris și Joe în contra lui Typhon pentru stăpânirea lumii vechi, pdră în literatura vechea grecescă numele de Gigantomachia, séu lupta cu triburile cele superbe și feroce ale Muntenilor Giganți, ápta <pOAA TiyEvrwv *), de lângă Oceanos potamos.

Despre aceste evenimente depărtate, cari ni se presintă ca începutul unei noue faze în istoria civilizațiunii omenesc!, noi avem doué tradițiuni: una egiptenă, dare ne înfățișeză pe Osiris ca învingătoriul și distrugătoriul Giganților, și alta grecescă, în care t<5te victoriile și t<5te onorile sunt atribuite lui Joe, nu lui Osiris.

Fie-care din aceste doué versiuni ne presintă date importante, geografice și istorice; cari se completeză în multe privințe unele cu altele.

Noi ne vom ocupa aici mai întâiu cu versiunea egiptenă séu cu războiul lui Osiris în contra lui Typhon, numit în papirele și în inscripțiunile egiptene Set.

După detronarea lui Saturn, părțile de nord ale imperiului pelasg rernaseră de fapt în stăpânirea lui Typhon, a cărui reședință se afla în țera

¹⁾ Homert II. XV. v. 187.

⁸⁾ PhUoalg H. Ph. fr. 2. 21. - PlutercM De îs. — Diodori 1. I. 13. 21.

⁹⁾ Plntarchi De îs. c. 41: TAV Tu^iva Æij6 àel

⁴⁾ Homeri Odyss. VII. 69-60. Batr. v. 285.

mane ale Svevilor făceau sacrificii divinității Isis. Originea acestui cult egiptean în țerile germane se reduce fără îndoială la timpurile lui Osiris ¹⁾).

Însă Typhon, crescut în tradițiunile vechi arimice, un caracter superb, cutezătoriu, răsboinic și cu pasiuni energice, se considera ca singurul moștenitoriu legitim al lui Saturn, și nu putea suferi ca un bastard, cum nuia densul pe Osiris ²⁾), sa domnescă peste imperiul părintelui seu.

În timpurile aceste, forțele cele mal escelente ale imperiului pelasg, nobilimea cea vechia a Titanilor, se stinsese. Unii perise în expedițiunile și luptele cele multe ale lui Saturn, ér alții se risipise prin diferite țerfi, în cât acum singura putere de răsboiù a imperiului pelasg o forma generațiunea Gigantilor, a triburilor celor feroce de la Oceanos potamos, munteni, cari prin făptura lor cea înaltă și prin puterea lor întreceau cu mult figurile cele mijlocii si pigmeice ale indigenilor africani.

In contra acestei invasiuni meridionale se ridică acum Typhon eu triburile Gigantilor,

Osiris este învins și silit a se retrage peste Istru, ér Typhon î-1 urmăresce cu cetele călărețe ale Gigantilor până în Egipt.

Textele religioase egiptene ne spun, că Osiris și alți aliați ai săi se transformară în. animale, îndată ce vedură că Typhon străbătuse cu oștirile sale în Egipt ³⁾); o simplă alusiune la figurile de animale, sub cari erau înfățișate divinitățile osirice.

În fine, Typhon prinse pe Osiris si-1 tăia în bucăți ⁴⁾), ceea ce, după cum ne soune Suida, a causât o mare jale Egiptenilor, cari au celebrat apoi în tôte timpurile memoria acestei sfășieri ⁶⁾).

După tradițiunile egiptene, Osiris a fost ucis de Typhon în Egipt. După tradițiunile române însă, despre cari vom vorbi mal la vale, tăierea lui Osiris s'a întemplat pe teritoriul din nordul Istrului de jos ⁶⁾).

¹⁾ Taciti Germ. c. 9: pars Suevorum et Isidi sacrificat.

²⁾ Pluterchi De is. c. 19. 54. — Lepsius, Ober d. ersten ägypt. Götterkreis, p. 53.

³⁾ Pierret, Le livre d. morts, p. 78.

«) Diodorl I. I, 21; III, 62, 6. — Maerobii Somn. Scip. I. 12. — ⁶⁾ Suldas, v. "Ooipic,

⁶⁾ Unii din preoții egipteni atribuiau acesta expedițiune lui Sesostris seu S o s t ris. un rege, a cărui personalitate și cronologia până astă-dî nu s'a putut fixa. După Malala (I. II), Sesostris a trăit în timpurile lui Hermès. El a fost așa dar un contemporan al lui Saturn și Typhon, și ast-fel identic, din punct de vedere cronologic, cu Osiris. După Herodot (II. 103), Justin (II. 3) și Strabo (XV. 1. 6), Sesostris a fost cel de întâiu rege egiptean, care a subjugat tôte popôrele Asiei, pe la cari ajunsese, apoi din Asia a trecu peste Hellespont în Europa, a supus pe Thraci și pe Scyfi. Însă, după textele religioase egiptene, cea de întâiu expedițiune în Asia și Europa se atribue lui Osiris și pe acesta

Typhon restabilește acum din nou autoritatea imperiului pelasg în Africa de nord și domnește peste Egipt, în curs de 29 ani, ca un rege legitim din dinastia divină, în acest timp, el construiește, lângă delta Nilului, în partea despre Arabia, una din cele mai vaste fortificații ale Egiptului, numită în teologia egipteană Abaris și Cetatea lui Typhon, cu o periferie de 10.000 jugere (1000? = 46 chim.), după cum spunea Manetho *). Acesta fortificațiune cu dimensiuni atât de gigantice era destinată pentru retragerea armatei și a populației pelasge în cașul unui nou război cu indigenii africani.

Din Egipt, Typhon trece apoi cu cetele Giganților în Asia, ca să pedepsească aici pe clienții lui Osiris și elementele cele turbulente, care se aliază cu geții africani în contra domniei pelasge. El cucerește Palestina, înființează regatul Judeci și întemeiază capitala numită Ierusalim *).

Despre expedițiunea Giganților în Palestina amintesc și cărțile cele sfinte ale Ebreilor. Profetii Ieremiă și Ezechiel³) amenință pe Ebrei cu invasiunea cea teribilă a unui popor ce vine din fundul medianoapții, numit «prădătorii ginților» și «domni pământului». Regele acestora, Gog din țara Magog, va năvăli asupra Ebreilor cu dstea sa cea frumoasă de călare înarmați cu arcuri, săbii, coifuri, scuturi și paveze. Ei vor lua cu denșii ca aliați pe popoarele Libiei și Ethiopiei; locuitorii orașelor și cetăților vor fugi de zgomotul călăreților și al arcașilor; apoi vor cutria pământul în triumf și vor duce pe Ebrei în captivitate.

Poetul Maniliu amintesc de războiul lui Typhon pe teritoriul Babiloniei *).

Din Babilonia, Typhon înaintea victorios peste Persia, străbate apoi în Bactria^B) și devine atot puternic peste Asia. Regii cei noi se pleacă a picioarele sale. Typhon ajunge acum cu o mână la resărit și cu alta la [lorii a sa se întemeiază întreg sistemul religiunii osirice și mândria națională a Faonilor egipteni. Mai notăm aici, că după Val. Flac (Argon. V. 418), Sesostriș a fost el de întâiu, care a venit cu război asupra Geților, însă, înspăimant de înfrângerea știrii sale, el se întorse repede la Theba pe ținuturile Nilului, însoțit numai de puținii ai săi.

*) Josephus c. Apion. I. 26. — Numele acestei cetăți nu este egiptean. Un Abaris, de aționalitate Hyperboreu, ne este cunoscut ca un profet celebru al lui Apollo. Virgiliu^{en}. IX. 344) încă amintesc de un Abaris, ostaș în armata lui Turnus.

3) Ast-fel trebuie să ne explicăm tradițiunea de la Plutarch (c. 31), că Typhon a născut pe Hierosolymos și Iudaios.

*) Cartea lui Ieremiă, c. 4 și 6. Cartea lui Ezechiel, c. 38. 39. ⁴)

Manilius Astron. IV. 580. - Manilius Fast. II. v. 462.

5) La acesta moscenire vechea cugetau și Romanii. Propertii I. III, el. I. 15: Multum, o, tuas laudes annalibus addent. Qui finem imperii Bactriae ut ura canant, —

*• Stații Silv. I. IV. 1. 40.

apus, după cum scrie Apollodor. El cucerise din nou întregă lumea vechia.

Tererea ce o răspândise Typhon eu Giganții la popoarele, cari se plecaseră domniei ilegite a lui Osiris, a rămas legendară la Egipteni și Ebrei, la Perși*) și la Greci.

El este inamicul cel mai înfricoșat al popoarelor meridionale de rasă nepelasgă, un resbunătoriu sever al tatălui său și al nobilimii celei vechi, a Titanilor.

După uciderea lui Osiris, se formează în contra lui Typhon, o nouă coalițiune a popoarelor meridionale. Isis, sora și nevasta lui Osiris, ajutată de fiul său Horus și de semințiile meridionale, inimice rasei pelasge, se ridică, ca să răsbune mdrtea lui Osiris și să recâștige domnia imperiului *).

În acest răsbunătoriu, Horus a fost rănit de Typhon la un ochi⁸⁾. După alte tradițiuni, el a fost ucis de Titani (Giganți *).

Despre Typhon, se spune, că a fost învins, prins și legat, însă Isis l'a pus erășî în libertate⁵⁾. Se începe apoi un nou răsbunătoriu, în care Typhon a fost învins, alungat, orî ucis⁸⁾.

Însă, cu totul altminterlea ni se presintă faptele după monumentele vechi egiptene, și anume: că Horus nu a putut să detroneze pe Typhon, că după jupte multe și îndelungate s'a stabilit în urmă între Typhon și Horus o frățietate intimă, ast-fel, că denșî împărțiră imperiul lumii vechî în două jumetăfi, Set său Typhon domnind peste regiunile de nord, ér Horus peste cele de sud⁷⁾.

II

Cu răsbunătoriu lui Osiris și Horus în contra lui Typhon se începe în țerile meridionale o revoluțiune generală în contra dominațiunii și civilizațiunii vechi pelasge.

*) În religiunea națională a Persiei și a Bactriei, întemeiată de Zoroastru, Typhon, sub numele de Ah r i m a n, este înfățișat ca principiul reului și al întunerecului, care se află în luptă continuă cu Oromazes, deul binelui și al luminei. El este reprezentat sub formă de balaur, care a încercat să se mearse ceriul.

^{a)} Diodori 1. I. 21.

^{â)} Plutarco De is. c. 55. — Plerret, Livre d. morts, p. 252, 281, 299. 338, 345.

^{c)} Diodori 1. I. 25. 6.

⁵⁾ Lepsius Ober d. e. ägypt. Götterkreis, p. 55.

^{«)} Diodori 1. I, 21, 3; 88, 4.

⁷⁾ Maspero, Études, II. 329: s'il y a un fait connu des Égyptologues ... c'est le lien de fraternité étroite qui attachait Horus à Sît dans les temps fort anciens... Ils se partageaient le monde par moitiés... et les deux moitiés d'Horus et de Sît... constituaient le royaume entier du Pharaon, c'est-à-dire le monde entier.—Cf. Lepsius, p. 51. —Pierrot, Le Panthéon égypt. 49.

În timpurile aceste, Egiptul, Fenicia, Palestina, Chaldea, Assyria și Media conțineau o imensă populație servilă, formată din rase subjugate și din elemente de origine obscură, adunate de prin nisipurile deserturilor și din diferite ținuturi sălbatice.

Aceste colonii de sclavi, particulari și publici, erau de regulă întrebuințate pentru desecarea lacurilor și a mlaștinilor *), pentru canalizarea râurilor, deschiderea drumurilor, fortificarea orașelor, construirea palatelor, templelor, turnurilor, piramidelor ^s), și transportarea aparatelor de război, în fine pentru servicii pastorale și munci agricole.

Vechia monarhia arimică, întocma ca și familia vechea pelasgă, se caracteriza numai prin stăpâni și sclavi.

În textele religioase egiptene, Osiris și Horus ne apar numai ca reprezentanții raselor subjugate din Egipt, din Libya, Ethiopia și Arabia. El voia să libereze populațiile indigene de opresiunea aristocrației pastorale pelasge.

Pe al doilea plan însă, Osiris și Horus voiau să smulgă din manile lui Typhon sceptrul dinastiei divine și se aducă la vaiere supremația elementelor de sud asupra rasei celei superbe, luxdeși despotice din părțile de nord.

Acesta este cauza, pentru care Osiris trece din Egipt în Ethiopia, și de aci în Arabia și în celelalte provincii meridionale ale Asiei, ca să revolteze mal întâi ținuturile mal depărtate de centrul imperiului; apoi din Asia, el se îndrce asupra Europei, urmat de o mulțime imensă de elemente străine, ca să ocupe scaunul cel veche și glorios al dinastiei divine *).

De odată cu domnia lui Osiris peste Egipt se începe aici și persecuțiunea divinităților, moravurilor și a claselor dominante pelasge,

În locul lui Uran (Montu) și a lui Saturn (Seb), Osiris se proclamă în Egipt ca suveran al tuturor deilor. În locul religiunii celei vechi pelasge, preoții lui Osiris propagă și înalță religiunea primitivă a semințiilor indigene africane, o superstiție stupidă, care adora divinitățile sub forme de animale «), care proclamase ca principiu, că după încetarea din viață a cor-

*) **Herodot** (II. 4. 99) scrie, că în timpul domniei lui Mena (Saturn), Egiptul, afară de districtul Thebei, era numai un lac.

) La piramida lui Cheops, după cum scrie Herodot (II. 124), lucrau pe fie-care trimestru câte 100.000 <menî.

) După «Cartea morților» (Pi erre t, p. 136), Osiris se luptase în contra lui Typhon (Apop) în alianță cu toți deii sudului, nordului, apusului și răsăritului.

*> **Gibbon**, Hist. d. decad. d. l. empire rom. (ed. 1835) I. 19: De toutes les religions, •^e le des Égyptiens était la plus vile et la plus méprisable.— Cf. Dion, I. 10, 53, - Val. Maxim. I. 3.

pului omenesc, sufletul intră în alte animale ce se nasc în momentele acelea, și numai după ce sufletul trece prin toate animalele terestre, marine și subterane, într'un lung period de 3000 ani, se întorce apoi de nou în corpul altui om ¹⁾).

Regele Amenophis, unul din faraonii cel mai vechi ai Egiptului, dede ordine să se distrugă toate icônele regilor din vechia dinastia divină și se ștergă numele lor de pe toate monumentele publice ²⁾).

Acesta persecuțiune era îndreptată mai cu seamă în contra numelui și icôninelor lui Ammon (Uran, Turn).

În Theba, după cum scrie Plutarch, exista o columnă ce conținea blăsteme în contra regelui Minis (Saturn), care cel de întâiu abătuse pe Egiptenii de la o viață simplă și sobră ³⁾, pe când în tradițiunile vechi pelasge, Saturn este celebrat ca autorul unui mod mai bun de viață, «vitae melioris auctor».

Cu deosebire însă, au fost șterse de pe toate monumentele publice, numele și figura lui Set sau Typhon ⁴⁾).

În locul și peste chipul lui Set au fost zugrăvite în mormintele regilor egipteni icônele lui Osiris și Hîorus, și acesta persecuțiune a memoriei lui Set s'a continuat până în timpurile dinastiei a 21-a.

În teologia osirică, Typhon e înfățișat ca un distrugător și pustiitoriu a tot puternic și neînvingător ⁶⁾; el șterge din fundament și ruinează toate; el distruge și nimicesce învățăturile cele sfinte ale lui Osiris; el este sora sa și seceta ce usucă și arde; este spiritul cel rău, care a umplut pământul și marea de miserie; este întunecul și minciuna, un calumniator, care acuzase pe Osiris, că a fost născut din o căsătorie nelegitimă; în fine el este șerpele cel mare, care locuiește în apa primordială Nun (Oceanos, Istru) și e asemănat cu Python ⁸⁾, balaurul, născut din Gaea sau Terra, inamicul deilor, pe care l'a ucis Apollo.

La Fenicieni și Egipteni, Typhon mai era numit și Su-b (Smu ⁷⁾), un nume ce nu se poate explica din limbile meridionale, dar care corespunde la forma românească «srneu» (demon uriaș ce arunca foc, balaur, lat. draco ⁸⁾).

i) Herodotus lib. II. 123. >)

Lepsius, ibid. p. 40—43. »)

Plutarchus De Iside, c. 8. *)

Lepsius, ibid. p. 52. ⁵⁾)

Lepsius ibid. p. 53.

<) Pierret, Panth. égypt. p. 57. 98. — Le livre d. morts, p. 23. 46. 135 — 137. ')

Plutarchus, De Isid. c. 62.

>) în cântecele bătrânesce, eroii români sunt adese ori numiți smei (Alecsandri, Poesii pop. p. 153. 196),

în fine, lui Typhon i mai era consecrat și asinul ¹⁾, animalul caracteristic al păstorilor hyperborei de la Carpați.

Pindar, în una din odele sale, amintesc de ospetele cele făimdse ale Hyperboreilor, cari sacrificau lui Apollo hecatombe de asini, xXsită; Sviov éx«-

Pe un papir gnostic din Leiden, Set este înfățișat cu capul de asin, ținând în fie-care mână câte o lance, arma națională a Giganților. Pe piept e scris numele: CHQ, ér de desubt GDEPBHT și BOAXOCH0 s).

Ultimele cuvinte sunt compuse: QEP-BHT BOAXO-CH9. O ie r iu, în limba românească, însemnéza «stăpân de turme» si «păstoria, de ol» (pastor). De altmintrelea seim din istoria lui Manetho, că Egiptenii numiaû pe regii vechi pelasgî tpăstorî». In ce privesc însă partea a doua a acestuî cuvent, BHT, esplicațiunea este mal dificilă, ér BOAXO-CH0 este fără îndoielă: Seth Volchul seu Valachul.

Figura capului de asin mal era întrebuițată în anticitate și ca emblema a Daciei.

Pe unele monete din timpul împăratului Traian Deciu (a. 249), Dacia personificată ca divinitate, este înfățișată ținând în mâna dreaptă o lancă și o sulită în vârful căreia se vede împlântat un cap de asin ⁴⁾.

O deosebită venerățiune i s'a arătat însă lui Set în timpurile dinastiei 19-a. Mai mulți regi din acesta dinastia primară numeau pe Set. Adese-orî Set maî era onorat și cu numele de Sute^ ")•

La Fenicieni, unul din vechii Titani era numit EoSux (var. EuSex), un cuvent, care, după cum ne spune istoricul Philo, însemna 5txatoc ⁶⁾, adec* «justus», mal corect însă judex, rom. «jude», «judec» si «județu» ^

*) Lepslus, ibid. 53—54. —Despre crucifixul creștinilor cu cap de asin a s vedéNorthcote et Brownlow, Rome souterraine, p. 334.—La Tertullian, Apoi. c 16 : Deus Christianorum Ononychites. Capul de asin era în anticitate unul din simbolele inteligenței. Asinul era consecrat și lui Saturn (Dupuis, VII. 214). Secta gnosticilor înfățiș; pe Sabaot (Sabazius) cu cap de asin (Dupuis, III. 531).

') **Pindari** Pyth. X, v. 33. — Mai notăm aici, că sub figura simbolică a asinului, Egiptenii înțelegeau cu deosebire pe inimicii din regiunile de nord (Lepsius, ibid. p. 54)

•) Lepslus, ibid. p. 55.

«) Mitth. d. k. k. Central-Commission z. Erforsch. d. Baudenkmale, VII. 225

») Lepslus, ibid. p. 49. — rierret, Le livre d. morts, p. 173.

«) **Philo**, H. Phoen. fr. 2.

') O-dată a esistat și în limba română substantivul masculin judec (judex), dupi cum résuma din forma feminină «judecesă» (Tocilescu, Mater, folkl. p. 1019). — Ci Barcianu, Gramatik (1858) p. 38.— Ha s de u, Cuvinte, I. 286.

în fine, mai avem o inscripțiune din timpurile lui Ramses II, în care se face amintire de reprezentanții mai multor orașe, numiți S u t e x ¹⁾-

Terminul de Sute desemna așa dar în timpurile lui Typhon o demnitate superioară administrativă și judiciară *), în tocmai după cum în cele de atunci timpuri ale republicii romane, consulii mai erau numiți și judeci *).

ni

Venim acum la versiunea grecescă despre luptele cu Giganții, evenimente, pe care popoarele, ce au fost odată supuse Pelasgilor, le celebrase în curs de o lungă serie de secole, ca o răzbunare divină asupra acestor cuceritori și despoti ai lumii vechi.

După autori grecești, războiul cel mare cu Giganții îl purtase Joe, eroul lui Osiris, învingătoriu este Joe, eroul lui Osiris, numit de Grecii Dionysos, luptase numai sub ordinele lui Joe *).

«Grecii», scrie Philo din Byblus (sec. II), «și-au atribuit lor înșiși mai multe fapte istorice din această epocă, și fiindcă autori lor voiau să desfeteze urechile și inimele oamenilor prin dulcea fabulelor, astfel deși au exagerat peste măsura lucrurile prin o mulțime de ficțiuni și înfrumusețări!. Cu deosebire, Hesiod și poezii ciclice au inventat din propria lor fantazie diferite fapte și lupte de ale Giganților și Titanilor și în modul acesta, el au întunecat adevărul» ⁶⁾.

Giganții erau, după Hesiod, un popor de origine divină, născuți din sângele (sămânța) lui Uran și din Gaea sau Terra. După patria sau mama lor, ei erau numiți -pnyeverc Ftyavtec («), Terrae filii, filii Terras, Terrigenae ⁷⁾.

O Lepsius, ibid. p. 50.

¹⁾ În colindele românești din Dobrogea se mai aude și astăzi refrenul : « J u d e ș mare, Leroiu D<5mne»! (jud. Constanța, com. Saraiu).

²⁾ Urli Hist. rom. I. HL 55: iudicem enim consulem appellari. — Și fiindcă ne ocupăm în acest capitol cu terminul de S u t e x, Sudec (rom. judec) la Egipteni și fenicieni, mai este de lipsă să notăm aici următoarele: Cuvântul Jud ea, după cum rezultă din datele istorice de mai sus, nu este ebraic, ci se pare mai degrabă a fi numele unei provincii, guvernate în timpul dominației pelasge prin un Judex sau «Jude» superior. Acesta se confirmă și prin genealogia geografică: că Typhon a fost părintele " * Judaios și Hierosolymos.

*) **Apollodori Bibl. I. 6. — Diodor. Sic. IV. 5.**

³⁾ **Rdlo, H. Ph. fr. 2, fine.-Cf. Diodor. I. 23. 8.**

⁴⁾ **Homerl Batr. v. 7. — Diodori !.. I. 21.**

⁵⁾ **Na«vlus De Bell. Pun. - Tal. Flacci Argon. U. 18.**

Giganți! aveau o statură uriașă, mult m'ai înaltă de cât cele ordinare. Ei purtau plete lungi și barbă,  r în luptă întrebuințau arme lucitoare și lănci lungi ¹⁾).

Giganții, ne mai spun autorii grecesc!, erau un popor superb și scelerat, nise triburi sălbaticice de munte, cari uriau pe dmenii de altă naționalitate ²⁾. Locuințele lor se aflau în părțile de nord ale r ului Oceanos potamos (Istrului), lângă țera Arimilor, în apropiere de locurile, unde au fost b tuț Titanii, lângă Tartaros, astă-d , Tatul și Tătar, la frontiera de apus a Țerei rom nesc ³⁾).

La Hesiod, luptele cu Giganții sunt înfățișate numai prin r sboiul lui Typhon cu Joe. Typhon însuș! este cel mai înfricoșat dintre Giganți *).

Reședința lui Typhon se afla în țera Arimilor, ecv 'Ap:p.oiç ⁶⁾, se după Quintus:  n «Țera cea negră», Fala (le/.cava ⁶⁾).

La autorii grecesci, Typhon este o figură monstruesă. El avea o naturi mixtă de feră s lbatică și de om. Prin mărimea corpului și prin tăria sa, e întrecea pe toți, pe câți i născuse până aci p m ntul. Cu o m nă ajunge la apus, cu alta la răsarit. Pletele și barba i f lf iau în aer și focul stră lucia din ochii se  ⁷⁾).

 n primele lupte cu Joe, Giganții sunt  ving tori. Joe, v d nd că nu pot r sista la asaltul cel violent al lui Typhon, se grăbi se fugă cu aliat se  în Egipt, unde se schimbară cu toții în diferite forme de animale, c; Typhon, care i persecuta, se nu-  pot  cunosce. Urmă apoi o nouă luptă muntele Casiu, în care Joe a fost rănit și  vins. Aci, Typhon prinse p(Joe, apoi lu ndu-l pe umeri M trecu peste apă și-l  chise în pescere; Coryciu din Cilicia ⁸⁾). Însă Joe scapă din  chis re cu ajutorul unei feme , care-l p dia.

 n urma acestei  fr ngerii, Joe v d nd că nu pote  vinge pe Giganți ceri ajutorul lui Hercule ^{u)}). R sboiul  -l conduce de aci înainte Hercule,  r nu Joe

¹⁾ Diodor. IV. 21. 7. — Hesiod. Theog. v. 185 seqq. — Apollodor. Bibl. I. 6. — Apollodor Rh. III. 499.

²⁾ Homer. Odys. VII. 22. 206. Batrach. v. 285. — Macrob. Sat. I. 20. — Eustath Comment, ad Dionys. v. 327.

³⁾ Hygini Fab. Primum. — Sunt aș a numiții G u g an i, cari în mare parte se distin și astă-dj de cei-lalți locuitori ai Carpaților prin o statură înaltă și robustă. — Vedi p. 71

⁴⁾ Hesiodl Theog. v. 820. — Claudiani Gigant, v. 32. — Iljiul Fab. Primum.

⁵⁾ Homeri II. II. 783.

«) Quintl, Posthom. V. 416. »)

Apollodori Bibl. I. 6. 3. ») A se

vede nota 4, pag. 988. »)

Apollodori Bibl. I. 6. 1. 6.

Cele din urmă lupte cu Giganții, după cum ne spun autorii grecesc!, se înmulțesc în poezia de la Phlegra, sau lângă delul, muntele, și satul Phlegra, <Wéyπαç *)> ρεσφόρ <PAεyπαφoν &nb too Xέcpou >», OXεyπαφα TcXίεÇ «), «EAεfπα y.0,1 x<i>fji7j *)» Phlegraea juga ^B). Giganții, scrie Timeu, aflând despre venirea lui Hercule, își adunară toate munturile lor, se puseră în ordine de bătaie și plecară înaintea lui Hercule. Și începe apoi între amândouă părțile o luptă înverșunată, după cum erau și puterile și îndârjirea Giganților «).

În urmă, Giganții se retraseră într'un loc bine întărit, la stânca și peștera numită de autorii grecesci Aornos și Avernis⁷⁾, de poezii rolanice Avernus. Hercule atacă aici în trei rânduri pe Giganți, însă fără succes. În urmă însă, el se retrase din cauza unor cutremure mari de pământ și a altor fenomene prodigiale ⁸⁾.

După alte tradiții, Hercule învinge și distruge la Phlegra cu desăvârșire pe Giganți »).

Giganții se luptă în contra lui Joe și a aliaților și cu bucăți de lemne prinse, cu bolovani enormi, cu lănci, săbii și reteveie (busdugane) de aramă; se întrebunța în contra lor fulgerele și tunetele, ér Vulcan i lovi cu glozurile de metal aprinse ¹⁰⁾. Câmpiile și pădurile, unde se întâmplase acesta: pământ, s'au aprins și ars, din care cauza muntele acesta s'a numit Phlegra, iecă «Arsul», de la yXέf&iv, a arde »).

Giganții, ne spun legende, mai aruncară asupra adversarilor și un balaur fricoșat, a cărui amintire se eternisa apoi prin constelațiunea, numită «Barurul», de lângă polul nordic ¹⁵⁾. Fără îndoială, că aici e vorba de însemnările de război ale Giganților în formă de balauri, pe cari le mai întrebunțăm și Dacii în luptele lor cu Romanii.

*) Pifldari Nem. I. 67. - Diodor I. IV. 21. 5.

*) Timael fr. 10, in Fragm. Hist. gr. I. p. 195.

*) -Aeschylus Eum. v. 295.

*) Schol. lui Pindar (la Boeckhii II. 434).

) Proportii Eleg. m. 9. 48.

) Timael fragm. 10. in Fragm. Hist. gr. I. 195.

) 'Aouepviç ia Dio Cassiu (XLVIH. 50).

) Arriani Indica, c. 5. — Strabonis I. XV. i. s. — Diodor I. XVII. 85. 2.

) Iustathli Comm. ad Dionys. v. 327. — Steph. Byz. v. IlaXX-f]vY) și BlaSixoc. — **Ephor** fm. 70.

) Apollodori Bibi. I. 6.

) Cf. Diodor, V. 71. 4. - Strabo, XHI. 4. 11. — Hesiod, Theog. v. 859.

*) **Dupulg**, Origine de tous les cultes, II. 199.

Revenim acum în particular la situațiunea geografică a muntelui Phlegra.

Autorii greci și romani, din timpurile mai din urmă ale anticității, cercară să strămute teatrul luptelor cu Giganții în regiunile de lângă Marea mediterană, unii în Syria, Asia mică, Thracia, Thessalia, Epir și în insulele grecesc, ér alții în Campania Italiei.

Însă, dupe fântânele cele mai vechi istorice, aceste evenimente se desfășură pe teritoriul Daciei vechi.

Muntele cel vestit Phlegra, care umpluse de greză pe Joe și pe aliații săi, se afla situat în părțile de nord ale Istrului, în regiunile locuite de Geți. Poetul Stațiu numesce acesta localitate Getica Phlegra¹⁾.

Cu deosebire însă, poeții romani considerau răsbôiele eu Dacii, ca o continuare istorică a luptelor cu Giganții.

Astfel poetul Horațiu celebrează pe împăratul August, care avuse un răsbou cu Dacii²⁾, ca învingătoriu al Titanilor și al Giganților³⁾.

Imperatul Domițian își propuse de asemenea să cucerească Dacia. Acesta expedițiune însă se termină cu retragerea legiunilor romane de pe teritoriile, ce le stăpâneau Dacii. Cu toate acestea, amicii lui Domițian solemnizară învingerile sale presupuse ca un triumf asupra Giganților *).

Numele și însemnătatea istorică a muntelui Phlegra, unde s'au petrecut cele din urmă lupte cu Giganții, s'au păstrat încă până astăzi în toponimia și în amintirile istorice de la Dunărea de jos.

Phlegra din legendele Giganților este muntele său delul, numit astăzi Pregleda st Pregreda, situat lângă comuna Isvernea din județul Mehedinți, în acest munte se află și pescerea cea faimosă a anticității, numită de autorii greci Aornos și A verni s, de Romani A vern us. Numele său îl păstrează și astăzi comuna Isvernea⁵⁾, sat compus din moșneni români, situat lângă polele muntelui Pregleda⁶⁾.

¹⁾ Stații Theb. III. 595.—După Orpheu (Argon. 1125) lângă strămtorile munților Rîphei.

²⁾ M o num. Ancyr. c. 30.

³⁾ **Horatii** Od. III. 4.

⁴⁾ **Martialis** Epigr. VIII. 50 și 78.

⁵⁾ Cu Wte că în limba latină, nominativul era A vern u s, însă poeții romani mai întrebuițau și pluralul neutru A verna (Virg. Aen. III. 442), întemeiându-se, de sigur pe o vechia fântână geografică. — în anticitatea homerică, locul și pădurile unde se afla pescerea A vern u s erau consacrate Persephonei (Proserpinei), reginei lumii celeilalte (Odys. X. 499. Diod. IV. 22), un nume, pe care-l mai păstrează până astăzi¹⁾ comuna Preșna, vecină cu Isvernea, și unde hramul bisericeii este și astăzi al «Adormim Maicei Domnului».

⁶⁾ Nu nurnăi Pregleda, dar apr<5pe tute înălțimile și culmile din regiunile superi<5re

Vechile tradițiuni grecesc! mai spuneau, că fulgerele lui Joe au surpat aici munții și că o parte din Giganți au fost acoperiți la Phlegra cu pământ, cu trunchiuri de arbori și cu dărîmăturile stâncilor ¹⁾).

După alte tradițiuni însă, a fost Hercule, care astrucase aici pe Giganții învinși cu cantități enorme de pământ ¹⁾).

Cuvântul Phlegra, din punct de vedere limbistic, este numai o simplă numire grecisată. încă în antichitatea greco-romană mai esista pentru același munte și numele de Prochyta ⁸⁾, o formă, care se apropia și mai mult de numirea actuală «Pregleda» și «Pregreda» «).

Surpătura cea legendară de la Phlegra s'eu Prochyta, cu care se termină luptele cele făimoase cu Giganții, se mai vede până astăzi în delul seu muntele Pregleda de lângă Isvernea. Este o dărîmătură gigantică și misterioasă, și care se pare a fi mai mult o lucrare executată de mâni omenești, de cât o simplă ruină de stânci și de pământ, produsă de cutremure, ori de alte accidente naturale ⁶⁾).

ale Cernei ne mai prezintă și astăzi aspectul unuia vast complex de munți, ce a fost odată pradă unui incendiu extraordinar! Preoții egipteni, scrie Plato (ed. Didot. II, 200), se exprimau astfel către Solon: ceea ce se vorbește la voi, că în timpul lui Phaeton s'au aprins și au ars cele ce erau pe suprafața pământului, cu alte cuvinte că s'ar pară a fi numai simple fabule, însă au fost lucruri adevărate. — «în timpul urii și ior», ne mai spune o tradițiune populară din județul Vlașca (c. Michileni), «munții și câmpiile au ars trei ani, apoi urieșii (jidovii) au fost înecați de o ploie mare, care a durat mult timp».

¹⁾ Lucilius Aetna, v. 62.

^{*}) Mill Itsl. lib. Xir. 151: Tradunt Herculeo prostrates mole gigantas Tellure m injectam quater. — Val. Flaccus Arg. II. 19: Quos (Gigantes) scopulis, trabibus, parens (Terra) miserata, jugisque Induit... - Strabonis Geogr. I. VI. 3. 5.

¹⁾ 81111 Ital. I. Vin. 542. - Stații Silv. II. 2. 76. - Tlrgill Aen. IX. 715. - Plinius I. II. 89. 3: provolutis montibus extitisse Prochytem.

⁴⁾ Tot în regiunile aceste se află și muntele Casios, unde Joe a fost învins și prins (p. 985). însă, adevăratul nume al acestui munte a fost Cos, nu Casios. După Apollodor, lupta lui Neptun cu gigantul Polybotes s'a întâmplat la insula, între muntele Cos. O altă tradițiune ne spune, că Hercule, după ce cucerise insula (muntele) Cos, s'a dus la Phlegra (Apoll. Bibl. I, 6, 2, 4; II, 7, 1—3. Pherecydis fr. 35). Este așa dar evident, că muntele Casios, ori mai bine zis Cos, din istoria Giganților, se afla în aceeași regiune orografică- cu Phlegra. A se vede mai sus p. 143 seqq.

¹⁾ După o tradițiune culesă de noi în Isvernea, escavațiunea din muntele Pregleda a "cut-o un novac (urias), care voia să abată apa Cernei pe valea Coșustei. Este aceeași tradițiune, pe care o aflăm și la autorii vechi — modificată însă în cât-va — că Hercule executase lângă Avernul din Campania unele lucrări de pământ, ca să scutescă locurile de acolo de revărsările mării (Diod. IV. 22. I.— Strabo, V. 4. 6. Ibid. VI. 3. 5).

Una din grămedile cele enorme de pământ, provenită din acesta excavațiune, poartă astă-dî numele de «Costa Ranciî». Avem aici un nume personal, «Rancea», orî mal corect «Ramcea» *), identic în tot caşul cu cRuncus>, cum se cheama unul din cel maî distinsî Giganţi, care se luptase la Phlegra.

Despre Typhon, legendele vechî conţineau diferite versiuni: că el a fost acoperit cu surpăturile muntelui Prochyta (Pregleda)²⁾, că a fost aruncat în Tartaros⁸⁾, orî că a fugit în Italia *), după alţii în Sicilia⁶⁾.

în memoria acestuî răsboiû, autorii grecesc! atribuiră lui Joe epitetul de l'cyaVTcXÉTijÇ séu ^a.Y^o^iwp, omoritoriul Giganţilor⁶⁾.

IV

între cel mal de frunte Giganţi, cari luase parte la acest răsboiû, autorii vechi amintesc pe :

1. Porphyriion (Apollod. I. 6), la Neviu Purpureus. Se pare însă a fi identic cu Typhon, pe care Plutarch î-1 numesce Tuppôç Tj XP°?> roscoban.

2. Runcus seu R h un cu s (Naev.) Forma primitivă a fost însă Rum eus. O vechia familia stinsă din Isvernea se numia Rancea.

3. Co ems e (Hygin. Fab.) In onomastica română, Corns a este un nume familiar forte usitat.

4. Alemone (Hygin. Fab.). Alàman este nume de familia Ia poporul român. Forma primitivă a fost Arăm an.

5. Phorcus (Hygin. Fab.), un nume ce corespunde la forma rustică P o r c u s , ca porphyra — purpura.

6. Ienios (Hygin. Fab.) In onomastica Românilor de la Haţeg şi din munţii Closanilor laneş si Ene. După Tertullian, Janus era numit şi Janes.

7. Enceladus (Hygin. Fab. şi Apollod. I. 6), nume compus din Ence şi L a d u s .

8. C a p e l e u s⁷⁾, nume grecisat, ce corespunde la forma latină Capillatus. Despre Liguril, numiţi «Capillati», amintesce Pliniu (III. 7. 1). Clasa de jos a Geţilor încă era numită xop.7]TOi şi «Capillati».

1) Ca princeps din prim c e p s = primus capio.

2) Siliu Ital. VIII. 542.

3) Hesiodi Theog. v. 868. - Pimlari Pyth. I. 35.

4) Pherecydis fr. 14. — Fragm. Hist. gr. I. 72.

5) Apollod. Bibi. I. 6. 3. 32. — Val. Flaccus Argon. II. 24.

6) Luciani Philopat. 4. — Ibid. Tim. 4.

7) Erseli u. GrnDer, Allg. Encycl. d. Wissenschaften. I. 1. 67. Th. p. 169,

9. Eurymedon, unul din regii cei vechi ai Giganților, părintele celei mai frumoase femei, numită Periboea (Odys. VII. 58). Eurymedon, nume grecisat, este compus din eōpDç lat, și fiâSwv, domn, împărat. încă din timpurile lui Homer, grecisarea numelor devenise o lege literară pentru autorii grecesci!, în formă românească, Eurymedon ar însemna Lat séu Lad Domnul, ori Latin Domnul. Regele T e l e p h u s seu L a t i n u s, care domnia peste regiunile din sudul Istrului (p. 820), are la Tzetzes (Antehom. 270) epitetul de eūpufiéSov (late regnans), format, cum vedem, după numele etnic «Latinus».

10. O r o m e d o n, gr. 'OpouiSwv (Propert. III. 9. 48), cu înțelesul de «Domn al munților», sau «Domn muntenesc». Se pare a fi o personalitate deosebită de Eurymedon.

11. Damysus *).

12. Briareus (Hom. II. I. 404), gr. J3pcap6s, tare, puternic, în părțile muntelui județului Mehedinți (c. Pondre) există familia Brian a.

13. Pallas (Hygin. Fab., Claud. Gig.). În formă rustică de sigur Ballas. La Români, Balea (din Bala) este un nume familiar destul de răspândit. Multe sate românești poartă numele de «Bala», «Băleni» și «BălescI».

14. Mimas (Hom. Od. III. 4. Sil. hal. XII. 157). El a fost acoperit sub ruinele de la Prochyta. O familie de moșneni din Isvernea mai are și astăzi numele Mimiș.

15. Foetus (4>otToç) pe o pictură de vas *). Se pare a corespunde la numele familiar românesc Fătu (Fētu).

16. Polybotes seu Poliboetes (Apollod. I. 6. Hygin Fab.), adică «cel cu cirede multe de vite», în plasa Cloșani (jud. Mehedinți), Boețiu e nume familiar.

17. Otus și Ephialtes s. Ephialta (Odys. X. 307. Apollod. Bibl. I. 6. Sidon. Apollin. Carm. II. 25). În părțile meridionale ale Carpaților, Otu a fost odată nume familiar, după cum rezultă din numirile satelor O t e s c i (jud. Olt și Buzău). Al doilea nume, Ephialta, se vede a fi compus. Alta, în onomastica română, corespunde la «Aldea».

18. Alkyoneus, pe care Pindar (Istm. V. 30—31) îl numește gigantul «boariu» (poufWtrjç). Un sat ce formează comună cu Isvernea poartă numele Canicea.

19. Antlas Caeneus³). Probabil un locuitor de lângă muntele Atlas.

*) La Ptol. Hephaestion (Ersch u. Gruber, ibid, p. 169),

*) Gerhard, Trinkschalen d. k. Museums z. Berlin.- Cf. Schol. lui Hesiod (Ersch u. Gruber, ibid. 169).

*) Theog. lui I. Tzetzes (Ersch. u. Gruber, ibid. p. 169).

La răsboiul Giganților, scrie Neviu ¹⁾, luase parte și magniAtlantes (Oltanii cel înalți).

20. Musaeus (Diod. V. 1. 3) este unul din Giganții de la Phlegra, care în mijlocul luptei își părăsise soții și trecuse în partea lui Joe.

21. Besbicus (Steph. Byz. v. Beasxçç). Forma primitivă a fost în tot cașul Bebisus.

22. Gratian (Apollod. I. 6), mai corect Kratian (rom. Crăciun?).

23. Erylus — Erulus (Hygin. Fab.) corespunde la numele de familia Iarus (art. Iarus), ce-l aflăm și astăzi la boierii români din țera Făgărașului (după analogia «vara», lat. «ver»; «iarbă», lat. «herba»).

XXXVIII - MEMORIA LUI SATURN ÎN TRADIȚIUNILE ISTORICE ROMÂNE.

1. Vécul de aur al Iul Saturn în colindele religioase ale poporului român.

În colindele și în legendele religioase ale poporului român, Saturn figurează sub numele de Crăciun, bătrânul Crăciun, Moș Crăciun și Moș Crăciun bătrânul.

Moș Crăciun, a fost, după cum ne spune o tradițiune populară din regiunile rîntose ale Țerei românești!, Dumnezeul poporului, care a locuit înainte de Români aici... și a cărui serbătoare o țineau în același timp, în care creștinii serbeză Nascerea Domnului ²⁾.

După alte tradițiuni populare, Moș Crăciun a fost un rege păstorit: un cioban foarte avut, căpetenia ciobanilor, stăpânul stăpânilor.

În timpurile domniei lui Saturn a fost, după tradițiunile vechi, epoca cea fericită a omenimii, etatea de aur pe pământ, când puterea de producțiune a pământului se caracteriza prin o fertilitate exuberantă, clima era mai dulce și primăverile mai lungi (ver aeternum, antiquum ver), când câmpiile produceau de sine tot felul de fructe, multe și în abundență, erau oamenii trăiau fără griji, fără necazuri, fără miserie și cu sufletul deplin liniștit ³⁾.

În timpurile lui Saturn, scrie Plato, modul de guvernare și modul de viață al societății omenesc! au fost din cele mai fericite, și faima despre această epocă fericită a omenimii a ajuns până la noi!. Atunci, natura oferea

¹⁾ Naevius, De bello Punico: Titani, bicorporos Gigantes, magnique Atlantes, Rhuncus atque Purpureus filii terras. >) Com. Găleşescu, j.- Argeș. >) **Hesiodi Op.** v. 109 seqq. — (Mdtl Metara. I. 89. seqq. — **Diodori I. V. 66.**

de sine și în abundență tote cele necesafe vieței. Adevărata causa a acestei țări de lucruri, a fost, după cum se spune, următoria: Anume, Saturn în-teleeând, că natura omenescă, dacă va fi lăsată a se administra de sine, după arbitriul său propriu, se va umple de insolente și nedreptăți, și ast-fel cugetând asupra acestei stări de lucruri, densul a pus regî și guvernatori neste statele nristre, nu dmenî de rend, ci genii dintr'un ném mal superior si mal divin, după cum facem și noi astă-dî cu turmele ndstre domestice, că nu punem bol să conducă pe bol și nici capre ca să conducă caprele, ci peste aceste specii de animale domnim noT, un gen mal superior, în modul acesta, Saturn în iubirea sa pentru binele omenimii, a pus se ne gu-verneze un ném de genii mult mal escelent, de cum suntem noi, și aceștia purtând o mare grijă pentru binele nostru au introdus la noi pacea, rușinea, ascultarea de legi și cea mal întinsă domnia a dreptății, în modul acesta dênșii au făcut, ca genul omenesc să fie fericit și scutit de revoluțiunî... de aceea este trebuință, ca și noi se imităm întru tote acest mod de vieța, ce se spune că a fost în timpul domniei lui Saturn, și în cât esistă în noi un spirit nemuritoriû să urmăm în vieța publică și în vieța privată îndem-nurile acestui spirit și se administrăm ast-fel casele, orașele și statele nostre ¹⁾.

Memoria acestor timpuri depărtate și fericite, numite «vécul de aur al lui Saturn», mal resună și astă-dî în colindele tradiționale ale popo-
rului român, ce se cântă cu ocasiunea serbătorilor Crăciunului.

în aceste imne religioase populare se celebreză perfecțiunea și sfințenia moravurilor vechi, fericirea casnică și fericirea publică a omenimii din aceste timpuri de prosperitate legendară, numite «vécul cel bun».

în ce privesce etimologia cuvântului «Crăciun», unii din autorii moderni au crezut, că acest termin derivă de la adiectivul latin *crastinus* (*dies*), diua de mâne, ori delà cuvintele *Christi-jejunium*, *ajunul lui Christ* ¹⁾. Simple derivațiunl literare, lipsite de ori ce fundament istoric, în realitate însă, noi avem aici o personalitate istorică, ce represintă pe unul din cel mal iluștri strămoși al poporelor de rasă latină, considerat ca începătoria și propaga-toriul fericirii omenesc! ^{*)}.

¹⁾ **Plato**, *Leges*, IV (éd. Didot, II. 324). - Cf. *ibid.* *Politicus*, I. p. 585—6.

¹⁾ Hasdeu, *Etym. m. Romaniae*, I. 615.

^{*)} Crăciun, ca nume propriu, se pare a fi esistat și în anticitatea preistorică. Unul ^{dî}n Giganții, cari luptase la Phlegra, este numit de Apollodor (*Bibi. L 6. 2*) $\tau_{\rho}<mu>v$, seu ^UP« Pyl și Wieselermai corect Kpatfiuv (*Stark, Gigantomachie*, 14). în inscripțiunile °tnane ale Daciei aflăm pe un așa numit Chrestion, care ridică un monument votiv "Jeulul Mithra (*Sol invictus*, a căruî serbătdre era în 25 Dec.). Un Crastuno ne apare ¹⁾ Pe inscripțiunile romane ale Lusitaniei (CIL. n. p. 387).

În tradițiunile italice, acesta figură gloriosă a timpurilor vechi pelasge, ne apare sub numele de Saturnus, un cuvent, al cărui înțeles și origine geografică au rernas până astă-dl obscure.

Vârro, unul din cei mai distinși literați romanz, era de părere, că numele lui Saturn derivă de la satus, semănătură *). O simplă asemănare de forme, însă nici de cum o derivațiune istorică.

O altă etimologia o aflăm la Cicero, care reduce numele lui Saturn la verbul saturare. Interpretarea însă, pe care ne-o dă acest erudit autor, e forțată și greșită. Sub influența ideilor teologice grecesci, Cicero cercă se aducă numele lui Saturn (derivat de la «saturare») într'o legătură mai apropiată cu grecescul Κρόνος (=χρόνος, timp): Saturnus... est appellatus, quod satxiretur annis, adecă: s'a numit Saturn, hind-că era sătul de ani*),

În părțile de sus ale Moldovei, precum și în regiunile de lângă delta Dunării, personalitatea cea legendară a lui Saturn se mai nurnesce și astă-dî Crăciun sătulul și Crăciunul sătul, de dre-ce, cum ne spun aceste tradițiunî, Moș Crăciun vine încărcat cu tot felul de bunătăți; el aduce înde-stulare și bucuria dmenilor ³). Cicero cunoscea așa dar, fie din tradițiunile vechi ale Italiei, fie din cărțile cele sfinte ale Romanilor, epitetul de satur, ce-l atribuisse anticitatea preistorică acestui reprezentant al epocîi legendare de fericire *), un epitet, care mal târdiû a devenit în literatura religi'osă a Romanilor un nume propriu, sub forma de Saturnus.

Résulta așa dar, că originea geografică și istorică a numelui «Saturn» se reduce la patria cea vechia a dinastiei divine, la regiunea de la Carpați.

2. Numele și personalitatea lui Saturn în poemele tradiționale române.

În anticitatea greco-romană, Saturn avuse la diferite popdre diferite numiri. De Grecî, el era numit Κρiνοϋ, la Romani Saturnus, la Egipteni Seb, la Fenicieni El și la Dacî Zalmoxis (Deul moș).

1) **Yftro**, L. L. V. 64: ab sa t u est dictus Saturnus.

2) **Cicero**, N. D. II, 25, — Ibid. N. D. III. 24; Saturnus, quia se saturat annis.

3) Com. Cotușca și Șuhârău j. DorohoiU; Dobrenî j. Nerațu; Turedia, j, Tulcea. — Cf. Teodorescu, P. p. 31; «săturat'am toți flămânzii» etc. (Saturnalele).

«) La Eschyl (Choephr. v. 375), vécul de aur al lumii vechi se numesce «fericirea hyporboreă». —Cf. Mela (Descr. orb. III, 5) și P l i n i u (IV. 26. 11).

Sub numele de Κπέβοç, Saturn *mal avea*. în teogoniile grecesc! și epitetul de wôwroç (de la véo;), cu înțelesul de «cel mai tânăr» între fiii lui Uran, orf «cel mai tînăi» între deî¹).

Sub acesta numire particulară, figurează Saturn și în poemele epice ale poporului român, a căror vechime se reduce la timpurt fdrte depărtate, în aceste cântece tradiționale, Satura este numit Novac, un cuvent, care în limbile slave meridionale însemnăzâ tînăr. «Novac» corespunde ast-fel, după forma și înțelesul sêu, la grecescul véoç, de unde se formase în literatura grecescă epitetul de vecotaroc >).

În aceste poeme epice populare, el mai este numit Novac celbêtrân, «bêtrânul Novac, ce trăesce acum de un véc» fi Novac, moș bêtrân*), după cum în tradițiunile grecescî Κçôvoç mai avea și epitetul de itpeaStîTTjç și «peuêutatoç <), la Romani s e n e x⁶).

Sub același nume de «Novac cel bêtrân», Saturn era cunoscut și în literatura cea sacră a vechilor Egiptenî. în imnele religioase egiptene, a căror vechime se reduce, cel puțin, la secuiul al XV-lea a. C, Saturn mai este numit și «Tînărul bêtrân», Jeune aîné (traducțiunea lui Maspero) •), o numire, a cărei origine nu se pöte esplica de cât prin forma tradițională românêsca de «Novac (tînărul) cel bêtrân».

*) Apollod. Bibi. I. 1. 3: veitatosy âitâvtuuv Kp<5vov. — Diôdor. I. 27. Kpovoç Vitôtatoi; 8*û>v ditivtav.

*) In ce privesce poemele epice despre Novac, notăm aici următ<5rele colectiuni: Marlenescn, Balade. I. Pesta, 1850. — Corcea, Balade pop., Caransebeș, 1899. — Marian, Poesil pop. I. (1873) — Negoescn, Poesif pop. Balade. Bucurescî, 1896. — Toclescu, Materialurî folkl. Bucurescî, 1900. — Bibicescn, Poesif pop. din Transilvania. BucurescT, 1893.— Șezătdrea (Fălticentr). An. I, II, III. - Alexlo1, Texte din lit. pop. rom. I. Budapesta, 1899. — Frâncu, Românii din Munții apuseni. Bucurescî, 1888. — Jfosden, Comuna lui Traianu, a. J882. — Cf. Hasdeu, Etym. magn. Rom. t. III. p. 2256 seqq.— 3erh«rd's Gesänge d. Serben, 2-te Aufl. Leipzig, 1877. — Colecțiunea ndstră inedită. ') Cu același înțeles, *1 mal este numit și Baba Novac (Cf. Hasdeu, Etym. magn. *om. III. 2264). In baladele sorbescl, Novac mai are și epitetul de s țarina (bêtrân), are e sinonim cu «Baba».

⁴) Aeschyll Eum; v. 638. — Luciani Sat. 5. - Diodori 1. V. 66. ') Despre Saturn, scrie Albericus, De deor. imag. : S a t u r n u s pingebatur, ut homo lenex.canus, proluxa barba, curuus.—Aceeasi figură o are Novac cel bêtrân i m cântecele epice române. El este: înalt si cocoșat, de pept cam găvănat și cu barba lbă până la brêu (com. Glâmbocata, j. Dâmbovița; Surdila Gâisénca, j. Brăila; Bragadir, . Teleorman).

') JIaspero, Études d. myth, et d'arch. égypt. H. 449. —în alt imn (Maspero, Étu-• 467), aceste cuvinte sunt interpretate ast-fel : Enfant (Jeune) qui nais chaque ^{3ur}. Veil lard dans les bornes du temps.

Sub numele de Noachus și Noë, Saturn ne apare și în legendele populare din părțile de apus ale Europei ¹⁾).

În tradițiile istorice ale Italiei, Saturn era considerat ca unul din cei mai vechi întemeietori ai Romei.

Această amintire istorică ne apare de nou în cursul evoluției de mijloc la diferiți autori și în diferite scrieri. În aceste tradiții medievale, descălecatul cel vechi al Romei, fundatorul Capitoliului, figurează, nu sub numele de Saturn, ci sub numele de Noachus și Noë²⁾. În tot cazul, noi avem aici o tradiție populară, care nu este de origine creștină, care a trecut din antichitate în evul de mijloc și care ni se prezintă numai ca un simplu răsădit al unor legende vechi și cântece istorice populare. Substituirea lui Saturn prin Noe sau Noach, nu se poate considera ca o simplă ficțiune a autorilor creștini, după cum nu putem reduce la cărțile cele sfinte ale Ebreilor nici epitetul de «neotatos», ce-l avea Saturn în tradițiile grecesc!, nici numele său de «Jeune aîné» în imnele religioase egiptene.

În fine, sub numele de Noë, Saturn era adorat și în cultul religios al semințiilor pelasge de pe teritoriul Galliei vechi. Serbătura cea fâimdsă a Saturnaliilor, care amintea vécul cel fericit, sau de aur, din timpul domniei lui Saturn, se mai numește și astăzi în diferitele regiuni ale Franței Noël, cu deosebire însă la Bresson Noyé, la Picardie N o u é, ér la Vallon! Noie³⁾,

¹⁾ Noe din legendele religioase ale Ebreilor este aceeași personalitate cu Saturn. După tradițiile chaldeice, diluviul biblic se întâmplase în timpurile lui Saturn (Fragm. Hist. gr. V. 280). — După Ioan Antiocheni, Saturn era un descendent al lui Noe. În limba veche ebraică, noah încă avea înțelesul de «nou» (tânăr).

²⁾ Graf, Roma nella memoria del medio evo. Voi. I, p. 81: Il più antico è la *Graphia aureae urbis Romae*. Quivi si narra come il patriarca Noè, dopochè la sua pervertita discendenza ebbe edificata la torre di Babele, entra co' figliuoli in una nave e approdò in Italia. Non lunge dai luoghi dove poi sorse Roma, costruì una città cui diede il suo nome. — Ibid. (Graf, Roma. Voi. I) pag. 86—87: In certe Cronache latine, le quali si stendono dal diluvio sino all'anno 625 del'era volgare, contenute in un codice della Nazionale di Torino, segnato H, V, 37 si legge (f. 13 v., 14 r.)... Et iusta locum ubi nunc est Roma ipse Noe civitatem construxit quam ex suo nomine Noecam appellavit.—Ibid. p. 83: Theodoricus Engelhusius, *Chronicon*: Hoc tempore Noë, cum filii contra Dei et suam voluntatem turrim construere coepissent, ipse cum filio suo Jonico ratem ascendens, pervenit ad locum Europae ubi nunc est Roma, et ibi constructo palatio, juxta Albulam (Tiberim) resedit. ... ad Janiculum, a nomine filii sui Jano. — Nieupoort, *Rituum ... apud Romanes succincta explicatio* (ed. 1783), p. 225: alii Noachum per eum (Saturnum) aduibratum putant. — Juvenal (Sat. VI. 11) numește lumea din timpurile lui Saturn orbis novus, o alușiune, după cum se vede, la numele popular al lui Saturn.

³⁾ Littré, *Diet. d. l. langue française*, v. Noël.

o numire, ce nu se poate considera ca o simplă contracțiune din substantivul latin «natalis» (oUua naseriî). Etimologia lui «Noël» se reduce fără îndoială la forma latină *noellus*, cu înțelesul de «têner»; ital. *no vel io*, giovine; friul. *no veil, neonato, ultimonato*); în dialectul de la Como, *novei, giovane*¹⁾.

Resumăm așa dar: în cele mai vechi tradițiuni grecescî, Saturn are epitetul de *neotatos*, de la «neos», tēner; la Egipteni, el este numit Tēnerul bătrân (*Jeune aîné*); în tradițiunile medievale ale Italiei, el este *Noachus* și *No 6*; în cultul religios al seminiilor pelasge de pe teritoriul Galliei era adorat ca *Noël, Noyé* și *Noie*; ér în cântecele epice ale poporului român, el figurează ca *Novac*, cu aceeași numire tradițională ca cele precedente.

II

în ce privește naționalitatea lui *Novac*, el ne apare în cântecele epice românescî ca un vitéz din Lătâniî cei bătrâni (*Prisci Latini*)¹⁾, ca un Român vitéz, numit *Novac Kara-Iflak* (*Novac Negrul Valach*)^{*}.

Ca personalitate istorică, el este un *Domn român*⁶⁾, un fecior de împărat⁷⁾, și împărat. în fine, mai este numit *țeu-împ erat*⁸⁾; aparține prin urmare dinastiei divine, vechi pelasge.

Saturn, după cum ne spun tradițiunile vechi, avuse mai multe expedițiuni și călătorise prin toată lumea locuită, în cântecele epice române, *Novac*, care reprezintă tipul cel vechi al lui Saturn, se exprimă astfel către fiul său: «Nouă țerî am și umblat, Nouă țert, tot românescî»⁸⁾.

Numărul de 9 țerî pelasge sau ar i mice era cunoscut și preoților egipteni din timpurile Faraonilor.

») **Ffrona**, Vocab. friulane. 1871. - ') Montl, Vocab. dei dialetti di Como. Milano, 1845.

*) Corcea, Balade, p. 81:

Prin oraș, prin Țarigrad,	De Lătânt de cei bătrâni...
Prop<5rtă-se, umblă-se Trei	... ăl de bate 'n căruntele E
feciorași de La t â ni,	bătrânul de Novac.

Pa ui us *ex Fest. éd. Mull. 266: Prisci Lat m i proprie appellati sunt ii, qui prius quam conderetur Roma, fuerunt. — O tradițiune o.n com. Beilic (Constanța): «Înainte de Români, spuneau betrânff, că prin locurile acesic au trăit Latini. Cel (el de omeni erau, nu seim».*

⁴⁾ Corn. Rășvad, j. Dîmbovița.

¹⁾ Corcea, Balade, p. 94: Ci-su bătrânul de Novac. Domnromânși pe-al tēu véc.

^{*} Haaden, Columna lui Traianu, An. 1882, y. a54.

) A se vede poemele epice ce le publicăm mai la vale. — O tradițiune populară din
⁶⁾ «n. Maldăr (Olt): Novac, se dice, că a fost imyeratul urieșilor (omenilor mari).

⁷⁾ Hasden, Col. I. Traianu. 1882. 620.

În sistemul cel vechi al hieroglifelor, poporele barbare, inimice Egiptenilor, erau reprezentate prin 9 arcuri simbolice *). Imperiul pelasg din timpurile lui Saturn confinea ast-fel 9 teri arimice.

Saturn a fost unul din cel mai rășboinic regi ai dinastiei divine. Aceeași tradițiune o avem în cântecele epice române despre Novac. El spune fiului seu, că până a fost încă tînăr: «șapte rășbdie a spart, și la rășboi cînd pleca, grîznic la dușmani era»²⁾.

În tradițiunile italice, Saturn este reprezentantul istoric al culturii câmpurilor. El introduse în peninsula italică cele de întîiu noțiuni agricole, cultura cerealelor și a arborilor fructiferi, în inscripțiunile romane ale Africeii, el este numit: *Deus frugum Saturnus frugifer Augustus*³⁾.

De asemenea ne apare Novac, în cântecele epice române, ca începătoriul și patronul lucrărilor agricole. El este numit adese ori «Manea câmpiiilor» și el consideră binefacerea agriculturii! în mal mare onoare de cât arta și meseria rășboiului *).

III

După poemele epice românești!, genealogia familiei Novac se prezintă sub următoarea formă:

lancul împărat, tatăl lui Novac cel bătrîn^{B)}.

Novac cel bătrîn, fecior de împărat, împărat și deu-împărat.

Trei fii ai lui Novac: unul Iovită sîu Iova, altul Gruia, er numele celui de al treilea nu-l cunoștem^{o)}.

Rusanda, fîca lui Novac⁷⁾J.

Iovită seu Iova, fiu ilegitim al lui Novac.

Iovită seu Iova, nepot.

¹⁾ Pierrot, *Le Panthéon égypt.* p. 29. - ²⁾ Cătană, p. 110. Blbicescu, p. 303.

³⁾ C. I. L. vol. VIII, nr. 4581. Cf. nr. 2666.

⁴⁾ Într'un cîntec tradițional românesc, Novac sfătuesce
Lasă-te de pribegie Și
te dă la piugarie, C'acasă mai avem doi,
Dă-ți paloșul pe doi boi Facem plug cu șesă bol
Și sabia pe alți doi, Și-om plugari amîndoi.

(Gruia Vitczul. Gherla, 1894, p. 5).

Cf. Marienescu, *Balade* I. 69. — Blbicescu, *Poesii pop.* p. 290. 310.—Corcea *Balade*, p. 92.

⁶⁾ A se vedea mai la vale poema epică română despre lancul împărat și Novac (p. 1002).

⁷⁾ Șezătoarea (Fălticeni) I. 45. —Cf. *Homeri* 11. XV. 187. —Philo, *Ph. H.* fr. 2.

⁸⁾ În tradițiunea grecescă, Rusanda figurează sub numele de Erythea și este mama lui Eurytion, care pășia cîredile lui Geryon (*Hellanic*, fr. 41).

Radivoiù, frate cu Novac *). Unul și același cu Rhadamanth, frațele lui Minos (Saturn) *).

Bălăban, alt frate al lui Novac, identic cu Belus, regele Chaldeei și al Assyriei »).

50 de unchi bătrâni, «tot voinici neșî românî» *); 50—70 de verișori, «făcuți din doue surori»; 50—80 nepofei.

După cum vedem, în cântecele tradiționale române, se face amintire de trei lovite: unul este fiu legitim, altul fiu nelegitim și al treilea nepot al lui Novac.

Teologii din timpurile cele vechi, scrie Cicero, încă numărau trei Iovi ⁵⁾. Însă genealogia lor difere. Unul este unchiul lui Saturn, al doilea frate și al treilea fiu.

În poemele istorice române, dintre toți fiii lui Novac, Gruia a fost cel mai mic și cel mai iubit al părintelui său.

Ca personalitate istorică, Gruia este unul și același cu Typhon sêu Set din tradițiunile grecesc! și egiptene. El prădează țerile meridionale în lung și în lat, și este numit «Gruia lui Novac, care bate țerile». El se arunca asupra adversarilor săi ca un vent înviforat ⁶⁾. El vine, trece și se duce ca un diavol, cu capul ridicat în sus ⁷⁾, și inspiră inamicilor săi o teroare ne mai pomenită, din care cauza e numit și Român Grue Grozovanul ⁸⁾ și Gruia Grozavul?). El este acela, care a tăiat pe un împărat ¹⁰⁾ din țerile meridionale (Osiris), încă până a fost ténér, el «s'a bătut cu 9 crai, pe toți 9 i-a bătut și a se bate ar fi mai vrut» ⁹⁾.

*) Hasden, Columna lui Traianu. An. 1882, p. 622: Novac cu frate-so Radivoiù, Omeni de-i vechi améndol.

¹⁾ Pludarl Ol. II. 83. — Cf. Homeri II. XIV, 322, Odys. IV. 664,

•) Phllo, Ph. H. fr. 2.

«) Marian, Poesii pop. (ed. 1873) p. 142.

⁵⁾ Cicero, N. D. III. 21: Principle Joves très numerant ii qui theologi nominantur.

•) Alecsandri, Poesil pop. (1866), p. 88. — Cf. Hesiod, Theog. v. 869.

⁶⁾ Marienescu, Balade, I. 71.

•) Alecsandri, Poesii pop. (1866), p. 77. — Alta variantă din j. Olt (Col. noastră).

⁷⁾ După nume și genealogia, Gruia (la Teodorescu, p. 614: Gruia Gr u ian) mai este identic și cu Ger y o n din tradițiunile grecesc, numit de Hesiod r-rjpooveuț ipixôpyivoç (cu trei capete, fiind-că erau trei frați), ér pe o inscripțiune din Gallia (Orelli nr. 1993) Trigaranus, având ca simbole trei grue. In limba veche grecescă fépavoç și în limbile neo-celtice garan însemnăzà grue, lat. grus. La Hesiod, Geryon este fiul lui Chrysaor(=cel cu armele de aur), în cântecele epice române, Novac, tatăl lui Gruia, mai are și numele de C r e s, din care s'a format apoi grecescul Chrysaor.

⁸⁾ Blblcegn, Poesil pop. d. Transilvania, p. 287.

⁹⁾ Harianu, Poesil pop. I. p. 175.

Mesagerul lui Gruia și al tatălui său este corbul¹⁾, același simbol, pe care-l avea și Typhon (Set) în hieroglifele vechi egiptene.

IV

În poemele epice românesce, patria lui Novac se numește în general: Țeră romanescă^{a)}, «Téra cea română de la Dunărea beștrână»^{b)}. Este aceeași numire geografică, pe care o aflăm la Homer și la Hesiod sub forma de εἶν Ἀρμιλιών (Téra Arimilor), unde era patria lui Typhon și a reginei Echidna, a mamei lui Agathyrus^{*}).

Aceeași numire o aflăm și în cântecele epice ale Slavilor meridionali.

În poemele sârbesci, locuința lui Novac este pe muntele cel înalt România de lângă Seraievo^{D)}, un termen geografic, care, după cum vedem, e nedespărțit de numele lui Novac.

Reședința lui Novac se numește în cântecele epice românesce «D'albă Curte»⁶⁾, și «Cerdacul lui Novac»⁷⁾. Ea se afla situată în «munții de Ardei»⁸⁾, numiți și Staridél, Steridél⁹⁾, Cearidél, și Cerdél¹⁰⁾, din care cauza, Novac și fiii săi sunt adeseori numiți «voinici ardelenesci».

La Pindar, curțile lui Saturn sunt numite tupot;ⁿ⁾. Ele aveau așa dar forma unui turn (castel) de zid sâu de lemn, construit pe un vârf de del,

») Alexici, Texte. I. p. 18:

(Novac) De când era Gruia mic, Avea un corb, vorbia un pic: «Corbule, pasere ndgră, Du- te sdră lumea 'ntregă Să-mi dai scire de fior, Că de doru lui măi mor!» Corb din aripi fâlfăia Și din gură foc țipa, Cf. Marienescu, Balade. I. 85.	Șapte teri, el a sburat Și de Gruia nu a dat, Când era a șeptea (opta) țeră, Ostenit era să mdră, Se puse să croncănescă, Când și când sa măi ciulescă; Gruia când a audit...
---	---

²⁾ Catena, Balade pop. p. 139. — Alexici, Texte d. lit. pop. rom. I. 12, ^{a)}
Corcea, Balade, p. 94.

⁴⁾ Homeri II. 783. — Hesiodi Theog. V. 304. — Herodotus lib. IV. 9. ⁵⁾
Gerhard's Gesänge d. Serben (2-te Aufl.), p. 142. «) Șezătoarea
(Fălticeni), IV. 7.

⁷⁾ Cerdac, casă mică și înaltă cu târnațiu, de pe care se poate vede în depărtare. ⁸⁾
Toclescu, Mat. folk!. 106. 173.

») Hasdeu, Columna I. Traianu, 1882. 619. — Corcea, Balade, 118. — Alexici, Texte, I.
29. — Toclescu, Mat. folk!. 1238. ¹⁰⁾ Todlescu, Mat. folk!. 107-108. ⁿ⁾ Pindari Ol. II.
77. — Cf. cuvântul ftopaoc, rom. terș (dumus, frutex).

orî munte, după sistemul architecture! tursenice și al triburilor pelasge, numite Mosyhecî ¹⁾).

«Cerdacul lui Novac» se afla în apropiere de Brașov *), ér după alte variante lângă frontiera de apus a Tereî românescî, orî pe délul Felécului, lângă Cluș în Transilvania etc.

3. *Résboiul Iul Saturn cu Osiris in cântecele tradiționale române.*

Primul răsboi, ce-l avuse Saturn cu Osiris, a fost, după tradițiunile culese de Diodor Șicul, pentru posesiunile africane din regiunile Nilului, un răsboi care s'a terminat cu înfrângerea lui Saturn și cucerirea Thebei, a reședinței regale din Egiptul de sus (p. 969).

La aceste evenimente depărtate se raportă una din cele mai importante poeme istorice române, și pe care o publicăm mai la vale.

În forma sa primitivă, acesta poemă tradițională mai avea tot-o-dată și un caracter cosmogonic. Ea aducea în combinațiune întemeierea lumii cu cea de întâiu generațiune de dmenî și cu începutul domniei dinastiei divine.

După ce s'a întemeiat pământul, ne spune acest cântec epic, Dumnezu a dat putere lui lăncu și fiului său Novac : să fie împăraț puternici peste tdtă lumea. «lăncul împărat» întemeiază apoi în părțile meridionale o reședință regală, pe care o încunjură în mod miraculos cu un zid lat și puternic, într'o singură di, și numai prin puterea cuvântului său.

Acesta făimdsă reședință meridională a dinastiei divine se numește în poema istorică română Țeligrad (Țărigrad). Este însă, din punct de vedere al situațiunii sale geografice, al cronologiei și al istoriei sale legendare cu totul diferită de Țeligradul medieval sau de Cetatea lui Constantin cel Mare.

Țeligradul, întemeiat de lăncul împărat și de fiul său Novac, ne apare ca una din cele mai vechi cetăți ale lumii. Ea a fost construită îndată după formațiunea pământului și se afla situată pe un șes, în apropiere de regiunile locuite de Ethiopîi sau de triburile negre africane ¹⁾. Acest Țeligrad preistoric

¹⁾ Dionysil Hallc. /. 26. - Strabonig 1. XII. 3. 18. »)

Tocilescu, Matr. folkl. 1238:

Munții Steril Delului,

La cerdacul lui Novac...

Frumos* masă-I întingă,

De mulți boeri e cuprinsă ...

Tot bunii Brașovului Și

tartorii tângului.

Cf. V. Flac (Argon. I. 827): Cardine sub nostro

... Tartarei sedet aula patris.-s-Vedî mal sus capitulul despre «Columna ceriului» pe

munții de lângă Brașov. *) Corcea, Balade, p. 106. —Cf. Tocii esc u, Mat. folkl. p.

1241.

corespunde ast-fel la Theba cea magnifică din Egiptul de sus, cetatea cea mai veche¹⁾ și mai avută a lumii²⁾, reședința meridională a dinastiei divine, despre care se spunea, că stăpânise pământul de la începutul său⁸⁾.

Maî este aici de notat, că în poemele istorice române din ciclul lui Novac, se face amintire de două Țeligradurî; unul se afla în munții Ardeului, la cerdacul lui Novac *),  r ait Țeligrad, despre care ne vorbește poema ce o publicăm mai jos, se afla situat în părțile meridionale, în apropiere de teritoriul Negrilor africani.

Despre două reședințe ale dinastiei divine se face amintire și în textele cele vechi religioase egiptene⁶⁾. Una din aceste reședințe era Theba, cetatea cea f imosă pelasgă din regiunile de sus ale Egiptului⁶⁾,  r alta, mult mai importantă, din punct de vedere dinastic  t religios, se afla situată în regiunile de nord, sub constelațiunile Ursei.

Țeligradul meridional, după cum ne spune poema epică română, a fost cucerit încă în timpurile lui Iancu si Novac, de o mulțime imensă de Turci. Aici, sub numele de «Turci», avem o influență a geografiei și a etnografiei medievale. Poemele epice au un caracter narativ. Ele se ocupă

>) Diodori Siciliensis lib. I. 50.

*) La Homer (Il. IX, 381): «Theba Egiptului, în care se află avuții fdrte mari și are o sută de porți».  n cântecele epice române: «Ț rigradu-  oraș mare, Multă bunătate are» (Șezătoarea. IV. 8).

») Pierret, Le Panthéon  gypt. p. 96.

⁴⁾ într'o poemă populară din corn. Slăvesc! (Vâlcea):  n munții lui Țeligrad, La căsuța lui Novac, Că-I căsuța cu umbrar. — Cf. Alexici, Texte de lit. pop. I. 7—8. Istoricul grecesc Zosim (sec. V.) amintescce lângă Eufurat, pe teritoriul Chaldeei vechi, un orașel numit Zaragardia, unde se afla un tron de petră, pe care locuitorii de acolo  -l numiau tronul lui Traian, ceea ce ne pune în vedere faptul, că în general numele geografic de Țărigrad, ori Țeligrad, este anterior invasiunii slavice în peninsula balcanică. De altmintelea se pare, că și forma primitivă a slavicii Ța r i g rad (cetate imperială) a fost Starigrad, «cetatea veche», după cum în unele poeme epice române, Ardeul e numit: Starid l, Cearid l și Cerd l. — Cf. la Virgiliu: antiqua urbs (Aen. XI. 640), Troja antiqua (ibid. I. 375).

*) Gr bant, Hymne   Ammon-Ra, p. 5. 7. — Pierret, Livre d. morts, p. 445: Osiris dans sa demeure de la terre méridionale, Osiris dans sa demeure de la terre septentrionale.

«) Theba Egiptului se m i numia la geografii grecceci și Cetatea lui Ios (Diospolis). Urmele acestei numiri le aflăm și în cântecele populare rom nece:

Tu Marcule, f tu! mieu...
Când de acasă ai eșit,
La tine că a venit

Iovu din Țeligrad
Și cetatea ți-o spart.

Rev. crit.-lit. II. 268.

R sulta așadar, că Țeligradul preistoric era identic cu Theba, numită  i «Cetatea lui Ios (Diospolis).

cu acțiunile eroilor și cu evenimentele mai însemnate istorice din timpurile vechi. Din acesta cauza, cântăreții populari, ca să fie mai bine înțeleși, au schimbat adese ori numirile geografice și etnografice, substituindu-le cu altele mai noi și mai apropiate de timpurile, în cari trăiau denși. În acesta privință ne prezintă un exemplu eloquent poemele istorice germane. Aici, vechii locuitori ai Daciei (Arimii, Titani, Gigantii și Turseni) sunt adese ori numiți Hunen (Hünen, Hunen) ¹⁾, fiindcă Hunii ocupase Dacia pe la finele sec. IV-lea și ei devenise de asemenea celebri prin războaiele lor.

Din acesta poemă istorică, în care se cântă întemeierea și căderea Țeligradului preistoric, noi avem numai o singură versiune, ce ni s'a comunicat din țara Hațegului⁸⁾.

Cântărețul, de la care a fost culesă acesta poemă, a recitat partea întâia numai în prosă, fiindcă nu o mai scia în versuri. E de mult, spunea densul, de când audise acest cântec de la un moș al său. Ori cum însă, este o fericire pentru noi, că ne-au rămas și aceste două fragmente după o serie așa vastă de secole.

Reproducem acum acest cântec astfel după cum ni s'a comunicat.

Partea întâia.

întemeierea Țeligradului (a Thebel din Egipt).

Încă a avut fiu pe Novac și li s'a dat lor lumea, de s'a întemeiat pământul. Dumnezeu le-a dat putere să fie țări împărătești. Până ei au împărat, Țeligradul s'a făcut. Încă împărat o poruncă mare a dat, ca un om pe cale să se merge într-o zi de vară cât o putea mere să vină seara pe alt loc. El seara a tras îndărăt. Însă nu a mai putut mere înainte pe murg. N'a mai putut mere de un zid foarte mare și țepăn. Înaintea calului a fost un zid foarte mare, în urma calului venia zidul zidindu-se singur; era omul a grăit: eu, Domne! unde am plecat... că eu am plecat pe drum drept și acum înaintea mea e zid foarte tare și mare, și în urma mea vine zidul zidindu-se singur, nevedând pe nimeni lucrând, nici zidind. Era încă împărat a grăit: Poșl orul (?) meu ... feri-te într-o parte, ca zidul să se întălescă, precum am poruncit. Cântărețul se feri să zidul se întâlnească, Țeligradul se făcea").

¹⁾ Grimm, D. Myth. (1854) p. 489: Niederdeutschland, vorzuglich Westfalen, gebraucht hune gleichbedeutig mit riese.

⁸⁾ Prin învețătoria St. Țarină din corn. Păucinesc.

⁹⁾ O tradițiune analogă era cunoscută și lui Lucrețiu (V. 1116). După întemeierea lumii, regii începură să construescă cetăți:

Condere coeperunt urbe is, arcemque locare
Praesidium reges ipse sibi perfugiumque;
Et pecudes et agros divisere...

Cf. pag. 941.

r«rte* a doua.

Căderea Țeligradului.

Dacă Țeligradu se făcea, Lor
în cărți că le venia, Că
Țeligradul se-1 perdă. Dar
săracu de Novac, El nu bea,
nicî nu mânca, Nicî voia bună
nu-și da. I an c u sema ca-î
băga Și din gură așa-î grăia:

«Puiul taichiî, Novace, Ce ți ție
tot pe cap? De când Țeligradu
am gătat, Tu n'ai bēut, n'ai
māncat, Voia bună nu ți-aî dat».
Sărac ti ne r¹) de Novac, Tinerel
și bun la cap, El din gură asa-mî
grăia:

«Taică, taică lancule, Voia
bună să mi-o dau? Turcî
Țeligradu-1 iau!» lancu din
gură grăia:

«Puiul taichiî, Novace, Nu te
teme tu nimic, De când eu
am 'mperățit Pe min¹ nime nu
m'o bātut». Da săracu de
Novac, Tinerel și bun la cap,
El din gură asa-mî grăia:

«Taică, taică lancule, C'acum
nu-Î ca pan' acum, Las' se
fiu eu împērat, Țeligradu se
nu-1 las. De cât fără Țeligrad,
Mal binl, taică, fără cap», lancu
din gură grăia:

«Imperăția nu-ți dau. Ecă, eu
1-su moș bētrân, Și eu cu ce
o să me țin». Da săracu de
Novac, El din gură asa-mî
grăia:

¹) Epitet esplicativ al numelui «Novac».

>) Udire, v. a rēmāné.

«Taică, taică lancule,
Noi cu imperăția ta, Noi
vom perde Țeligradu».
lancu din gură grăia:

«Puiul taichiî, Novace, Nu te
teme tu nimic». Da
'mperatul hal turcesc, El
un sol că trimetea:

«Țeligradu să mi-1 dea,
Orî la rēsboiû să esă». Solu
turcesc cum venia,
Novac paloșu trăgea, Turcî
pe loc amuția, (lancu din
gură grăia)»:

«Novace, tu eși afară»!
Novac afară eșia, Turcului fire
venia. lancu, ca un om bētrân,
Făcu scrisore la Turcî, Că tril
dmenî maî voinicî Triî dile se
taie "n Turcî, Ce-a udi²) de la
triî dile, Atât eî se stāpānescă.
Și atāta Turc o venit, Că 'n tril
dile or tot tăiat, Ce o fost
tāiānd, Alt-fel venind. Triî dile
s'or deplinit Și Turci tot or maî
udit, Și ca vorba să nu-și calce,
El pe Turcî, că i-o lāsāt De 'n
Țeligrad s'or băgat. Da
sāracu de Novac, Tinerel si
bun la cap, Așa rēu s'o supērat,
Că de tată s'o lāsāt Și 'napol el
s'o băgat Pe murgit în Țeligrad
... Prinse Noyac a tăia,

Turcimea așa pica,
 Cum pică buruiana,
 Când o atingi cu cosa,
 Ș'atâta o tot tăiat,
 Până singur s'o mirat,
 De asupra de Țeligrad,
 Norii de ce s'or rușat.
 Atunci lancu o venit
 Către Novac o grăit:
 «Puiul taichiî, Novace,
 Da aicea tu ce faci?»
 Și săracu de Novac,
 Tinerel și bun la cap,
 El din gură așa-mî grăia:
 «Taică, taică Jancule,
 Pagubă, că e păcat,
 S'a tēju cap de ar fi tăiat,
 De cât fără Țeligrad,

Mal binl eu fira de cap».
 lancu dacă-mî audia,
 Pe Novac M mulcomia,
 Turcii de a nu mal tăia.
 Și Novac se necăja
 Și cu paloșu trăgea
 Tot în zidu Țeligrad,
 Nime nu mi-l mal vedea¹).
 Novac din gură grăia:
 c Fie cine o fi Împerat
 Se fie tot blăstemat...
 La Novac se se gândescă»...

D'oîl seracu de Novac,
 Când era el Împerat,
 Lumea atuncea nu muncia,
 Nici bani nu cheltuia,
 Bine lumea atunci trăia.

Saturn, scrie Diodor Șicul, după ce a fost învins de Dionysos-Osiris, a cercat peste ndpte să dea foc orașului, și apoi a fugit.

Memoria acestui episod ne apare și în poema istorică română.

După ce Turcii (Arabil african[^] ocupă Țeligradul, Novac intră în cetate, în timpul serei, începe din nou lupta și tăia o mulțime imensă de Turci, în cât se miră și densul, de ce s'aû roșit norii de asupra Țeligraduluî. în fine intervine lancul pentru pace, ér Novac supërat începe se dărâme zidurile cetății *).

lancul, care în poema de mal sus ne apare ca tatăl lui Novac, este din punct de vedere istoric una și aceeași personalitate cu Ia n us din tradițiunile anticității, al cărui nume poporal a fost și la Romani I a n c u s.

în unul din cântecele cele vechi saliare ale Romanilor aflăm refrenul:

¹) Aceeași legends, însă modificată după împrejurările geografice și etnografice, a esistat cu privire la fortificațiunile de la Troia. După Homer, mûrir ceî puternici al cetății Troia att fost construiți de Neptun și ,A p ol Io, ér după ce Grecii cuceriră Troia și se înttfrseră cu corăbiile în patria, Neptun. și Apollo distruseră cu un diuviu zidul cel mare, pe care-l construisse Grecii lângă Hellespont, și care a dispărut ast-fel cu totul (Horn. II. VII, 454; XII, 17; XXI, 445).

¹) Urmeză apoi în literatura poporală română o altă serie de cântece epice. Gruia, fiul mal mic al lui Novac (Typhon), începe de nou luptele la Țeligrad si despre densul ⁸⁰ 'P"00, cî * prădat de trei ori Țeligradul și țera Țeligradulul în lung si în kt (Marienescu, Balade, I. p. 75. - Bibicescu, Poesil pop. 299—303. — Frâncu, Rominii din munții apuseni, p. 199-226. - Cat an ă, Balade, p. 130 - Șezătoarea (Fălticeni), I. 108.

lancus lanes duonus cerus es, dunus Ian us, adecă, «lancu, lanes Domne, ceriul ești, Ddmne lanu»¹⁾.

În acest refren, după cum vedem, preoții saliarî întrebuințază trei forme ale aceluiași nume: lancus, lanes (de care amintesc și Tertullian) și lanus, fiind-că, după principiile teologiei romane, se considera ca o nepietate, ca o lipsă de respectul religios datorit divinității, dacă în rugăciunile ce i se adresau, se omitea vre unul din numele, sub care a fost adorată vre o-dată *).

Despre domnia lui lanus peste țerile din nordul Dunării de jos, mai avem o tradițiune, estrasă din cărțile cele sfinte ale Romanilor: că lanus avuse o putere, seu domnia, stabilita în regiunile celor două Urse²⁾, constelați uni, cari la astronomii și geografii vechi mai purtau și numele de «Ursa Getica», «Geticum plaustrum» și «iGeticus polus» (v. p. 960).

lanus, ca rege al Scyției, ne apare și în alte tradițiuni istorice. Romuald II, arhiepiscopul din Salerno (1153—1181), pe basa unor fântâni mai vechi începe Cronica sa ast-fel: «Cea de întâiu etate a lumii este delà Adam până la diluviu... în acesta etate se ridică regatul Scyților, unde cel de întâiu rege a fost Ihanus» *).

*) Terențiu Varro, (L.L. VII. 26), citează următările versuri dintr'un cântec saliar:

Cozeulodori eso (var. Cozeulodoizeso). omina vero ad patula coemisse.

lancus lanes duonus cerus es. dunus lanus ve vet pom melios eutn recum.

(Bergkiius, Commentatio de Carm. Saliar. reliquiis.—Ni sard, Varron, l. VII. 26).

Versul al doilea este un simplu refren, ce conținea numele divinități! lancus-Ianus. în onorea căruia se cânta acest imn religios. Că duonus cerus are aici înțelesul de «Domnul ceriului» se constată și prin refrenul colindelor române: «Ddmne Ler, Domn din ceriu», sêu «Leru-î Demne, Domn din ceriu», și prin cuvintele lui Macrobiu: «alii Janum coelum esse voluerunt» (Sat. I. 9). în timpurile lui August, cântecele saliare nu mai erau înțelese, nirf chiar de preoți. Din acesta cauza, s'aû mestecat în textele aceste nu numai cuvintele, dar și literele cuvintelor. Copiștii nepricepându-le le transcriaû greșit. Cuvintele nedivisate Cozeulodoizeso, prin care se începe cântecul saliar de mai sus, sunt ase rectifică în forma: Colo-ze(s)u-doi-zeso, și corespund ast-fel la primul vers din cele mai multe colinde române ale Transilvaniei: Colo 'n jos, m ai din jos. În ce priveste cuvintele: omina vero ad patula coemisse... ve vet pom melios eum recum», ele ne presintă o mare asemănare cu unele versuri din o colindă română: «Jos la umbra lor (a merilor), dușue, mișue d'un pat încheiat... vent de vară c'a bătut prin pometul raiulu» etc. (Teodorescu, P. p. 77).

¹⁾ Forma «lancus» ne apare și în numele orașului Janiculum.

*) Ljdl De mens. IV. 2: è îi UpaK^tatoț 6 Itpof âvrrjt... îova(iw a&riv ('Iav6v) elvat ttva (JooXsTai țip'ixaTSpaț âpxtoo TeTefjiLEvTjV.

⁴⁾ Chronicon Romualdi II Archicp. (Muratorii Rer. ital. SS. VII. 8, ed. Mediol. 1725): Prima mundi aeta» est ab Adam usque ad diluvium... Hac aetate Scitharnm reg-

În fine, încă o cestiune din doctrinele cele vechi ale teologiei pelasge.

După textul poemei de mai sus, în fruntea dinastiei divine figurează lăncușul lanus, considerat în cântecele saliar și la Macrobiu ca o divinitate primordială, ca o personificare a cerului, Cerus sau Coelus, și astfel identic cu Uranos din cosmogonia grecescă.

Aici, începutul domniei lui lăncu se aduce în legătură cu întemeierea lumii și cu cea de al doilea generație de oameni. Aceeași tradiție teo- și cosmogonică o aflăm și la autorii romani. După cum scrie Augustin (Civ. Dei, VI. 9): et ipse Varro commemorare et enumerare deos coepit a conceptione hominis, quorum numerum exorsus est a Jano.

4. *Înfrângerea și moartea lui Osiris.*

În unele poeme epice românești se mai celebrează și astăzi memoria înfrângerii lui Osiris în țările de la Dunărea de jos și mdrtea sa.

În aceste cântece tradiționale, Osiris este înfățișat ca un Negru african, fanatic și ambițios, numit G o l, -N e gr u de Dârviș >), adică călugăr mahomedan din rasa Negrilor, fără haine pe el *).

După tradițiunile egiptene, Osiris a fost prins și tăiat în bucăți de Typhon, fiul lui Saturn, însă, în cântecele istorice române, el este învins și tăiat de însuși Saturn, care figurează aici, ca și în alte poeme române, sub numele său tradițional de Novac.

Stilul, sau forma poetică, a acestor cântece bătrânești este în genul epic al anticității. Războiul lui Osiris cu Saturn este înfățișat numai prin lupta singulară a celor doi căpitani adversari, după cum în Iliada lui Homer, Achille se luptă cu Hector (Grecii în contra Troianilor), er la Virgiliu, Enea cu Turnus (Troianii în contra Latinilor) etc.

num oritur, ubi primus regnavit Ihanus. — La Arrian din Nicomedia "Ioviooô = 'I<S-vooooç, unde litera a patra (o) avuse probabil în manuscrisul vechi grecesc o formă triangulară, din care cauza a fost confundată cu delta.

*) Despre triburile africane ale Negrilor din părțile de sus ale Nilului scrie Brugsch Be y (Hist. d'Égypte, I, 2-e éd. p. 8): A la plus haute antiquité leurs tribus (les Nègres) s'étendaient jusqu'à la frontière de l'Égypte ; à un certaine époque de l'histoire d'Égypte... les Nègres appelés dans les textes Kar ou K al, peut-être les ancêtres es G ail a de nos jours, habitaient la contrée la plus méridionale du Soudan pharaonique.

*) Osiris-Dionysos, scrie Diodor Sicul, a fost crescut în o pescere de la Nysa sub onducerea (Jeitei Minerva (care se destinase fecioriei perpetue) și unde densul avuse ca maștru pe un așa numit Aristeu. Probabil, că acesta pescere a fost un fel de casă 'giasă sau mănăstire preistorică. Numai astfel ne putem explica fanatismul lui Osiris numele său de călugăr, «Dârviș», ce i-l atribuie poemele epice românești.

Textul acestei poeme după o variantă din Bănat ¹), este următoriu:

Colea jos și mat din jos, La
cea rară de șușară, La cea
mică de ciupară, Nu știu,
Domne, ce s'aude? Ce țipă și
chiotesc Și cu dinții tot
scrâșnesc, Și de chiotele
luî Pică frunda codrului,

Cine, Dōmne, î-mî țipa?
Țipă-mî Gol de D ar vi s, Tot
țipă și chiotesc Și cu dinții tot
scrâșnesc Și din gură așa
vorbesce: «Dar crep, Ddmne, si
pocnesc, Cu Novac se me
'ntâlnesc, Puterea se-mî ispitesc,
Dilele se-mî odihnesc!»

Nime 'n lume nu-l aude, Far'
bătrânul de Novac Din
frumosul seu cerdac. El din gură
așa dicea: «EI tu, Gruio, puiul
neichil, Ean, tu bine să te ducî,
Colo 'n vale 'n codru verde, Nu
știu bine ce s'aude, Că țipă și
chiotesc Și cu dinții tot
scrâșnesc Si de chiotele lui
Pică frunda codrului».

Gruia cum î-mî audia, Sus pe
cal se arunca Și prin codru î-mî
pleca, Nici prea mult nu î-mî
umbla, Dar cu cine se 'ntâlnia?
Cu Gol-Negru de Dârvis,
Golu-Î, Domne, 'n pelea golă,
Pelea negră ca de smolă²),
Pelea negră î-mî plesnesce,

Sângele î-mî podidesce, Sabia
'nțemplată 'n șold, Tot vorbia
și-o tot mâna: «Dar crep,
Dōmne, și pocnesc, Cu Novac
să me 'ntâlnesc, Puterea să-mî
ispitesc, pilele se-mî odihnesc».

Când Gruia că mi-l vedea,
Gând de morte l-l prindea Si-
înapol că se'ntorcea, La Novac
că se ducea Și așa din graiu
grăia : «Audî, taică, dragă
taică, Când pe mine m'aî făcut
Mal bin' capu se-mî fi rupt,
De cât eu se fi vëdut Pe Gol-
Negru de Dârvis, Că-î gol,
taică, 'n pelea golă, Pele negră
ca de smolă, Pelea negră i
plesnesce, Sângele H
podidesce, Si așa din gură
vorbesce: «Dar crep, Domne,
si pocnesc Cu Novac să me
'ntâlnesc Puterea sa-mî
ispitesc, Pilele se-mî
odihnesc».

Când Novac î-mî audia, în
chilie se băga, Lapedă tôle
domrtescî Și-îmbracă
călugăresc!. Călugăre se făcea,
Sus pe cal se arunca Și prin
codru î-mî pleca. Tot mergea,
cātu-mî mergea, La șusarâ
ajungea, Cu Dârvis se întâlnia.

Când Dârvis că mi-l ochia,
Bună diua că mi-l da

«) Corcea, Balade populare, Caransebeș, 1899, p. 95—100. — Alte variante la Mari
an u, Poesil pop. I. (1873) p. 73; Alexie!, Texte, I. p. 1.

») Cea mai veche statuă a lui Osiris încă era de color negră. — Athenodori
Tarsensis fr. 80: [itXâvtepoB te xp^tⁿ¹ ToS âfâVⁿ⁰? (F^{ra}B- Hst- B^r- W- *88)- ~~ Picret (La
Gr. Encycl. t. XXV, p. 639): Dans quelques anciens manuscrits, il (Osiris) est
représenté avec un visage noir.

Și din gură așa striga :
«Morții tăi, mări gurgă neagră,
Să ști că te-omor, nu-ți șagă,
Că de-acas¹ când am plecat
Așa tare am jurat: Cine-o veni
"naintea mea La toți capul jos
le-o sta!»

Dar Novac așa-î (Jicea: «C*
eu nu sunt gurgă neagră, Ci sunt
mic de covăcel, D'ales ferul
din oțel.» Și Dârviș când
aud>, Așa bine că-î părea Și
din gură așa dicea: «Mări, tu
mic de covăcel, D'ales ferul
din oțel, Ean, na tu sabia mea,
Multă blagă-am dat pe ea,
Vedî bună o fi de ceva».

Novac sabia lua, De
nicovală mi-o da, De doi
stânjinii se lungia, De trei
palme se lăția, O-dată o
fluștura Și din gură așa dicea:
«Mări, Gol-Negru de Dârviș, Ea,
se nu té măi căiescî, Cât pe
lume măi traescî, Câți bani pe
sabiă-aî dat; Ci tu bine te
căiesce, Pe-a cui mână se
găsesce, Că nu-su mic de
covăcel D'ales ferul din oțel,
Ci-su bētrânu de Novac,
Ea, te uită, ce-o se-ți fac!»
Sabia de cic lua Și 'n doue o
îndupleca Ș'unde în Dârviș că
î-mî da, Pe doue locuri î-1 tăia,
în trei dăra-be-1 făcea.

Dârviș rēu t-măi măi căuta Și
din gură așa dicea:
în

«Că nimic nu m'o stricai» Dar
Novac i răspundea:
«De nimic nu ți-o strica,
«Ean, clintește-te o țrāl» Când
Dârviș mi se clintia,
în trei dăra-be p i c a . . . Pleca
Novac șuerând,
Cu murguțul boestrând...
Ceva'n minte-șî aducea
Și din gură așa grăia:
«Uite, bată-1 Precesta,
Dar că bine l'am tăiat
Și 'n inimă n'am căutat,
Că ce inimă-o avut.
Patru-decî de veri am avut
Pe toți, el mi-a perdut».
înapoi că se'ntorcea
Și pe loc î-1 despica,
Inima'n doue tăia.
Din inimă ce eșia?
O năpârcă î-mî săria,
După Novac se lua,
Novac fugia,
Năpârca cureau.
Unde Novac tăbăria,
Pe spate î-mî cădea,
Sabia lângă picior puneau,
Când năpârca-1 ajungea
Dintr' o-dată-1 înghită,
Sabia 'n lături trăgea
Și năpârca-o despica.
Din năpârca ce eșia?
Treî bārdaunî î-mî săria,
După Novac se lua,
Tot fugia, câtu-mî fugia,
La un plug se abătea,
Grapa de la plug lua,
Bārdaunil omora.
La cerdac că se ducea,
Cu Gruia se întâlnea,
Mare gostie făcea.

lumiî meridionale în contra lumiî de nord, ne presinta un deosebit interes
acest cântec tradițional, în care se comemoreza rēsboiul cel mare al
elementele istorice ale religiunii osirice.

Principiul acestei transformări a individului, după *marie*, era înfățișat prin figura simbolică a unui scarabeu (scărăbus, bårdăun), insectul ce sacru al religiunii osirice ¹⁾, al căru tip se mai găsește și astăzi în regiunile superioare ale Nilului (Ethiopia, Nubia).

În vechile morminte egiptene, se puneau în pieptul mumiei un scarabeu tăiat din petra dură și ferecat cu aur ²⁾, simbol magic al acestei metamorfoze.

În fine, mai notăm aici, că în vechea religie egipteană, Osiris, ca divinitate a soarelui, mai era indicat prin figura scarabeului și a unui șarpe urieș, după cum spunea preotul și istoricul Manetho »).

5. Răsboiul lui Iovă și Saturn în poemele epice române.

În literatura populară română mai avem încă o serie de poeme epice, în care se cântă războiul cel faimos, al lui Iovă în contra lui Saturn.

În aceste poeme, Iovă figurează sub numele său tradițional de Novac, iar Iovă este numit Iovă și Iovă.

Acest Iovă este un fiu natural al lui Novac. Mama sa, una din cele mai frumoase femei de lume, este numită Litva, Lidva, Livda, Lida și Uita.

Litva era cunoscută și în tradițiile grecești. Ea este una din curtisanele celebre ale timpurilor antehomerice. Aventurile ei se vedeau a fi fost foarte multe.

La Cădreni, ea figurează sub numele de Lytva *) și este mama lui Telegon, supranumit Latinus, al cărui regat se afla în părțile meridionale ale Dunării «O.

Sub numele de Lida •) și Lyda ^{T)}, ea este una din iubitricile cele mai distinses ale lui Iovă și Hercule, iar sub numele de Libya ⁸⁾, ea este o fiică a Oceanului (Istrulul), pe care o luase în căsătoria Neptun.

în fine, se mai numiau în anticitate Lydae (AWai) preutesele lui Bacchus ^J)i cari celebrau cultul acestui (Jeu în timpul nopții, când comiteau tote escesele, tote scandatele și tote infamiile.

Istoricul Philo din Byblus ne spune de asemenea, că ijeițele cele vechi au fost de regulă curtisane publice, cari-și vindeau pentru câștig iubirea și favdrea lor la top, pe câfi i tntâlniaft ').

Lupta lui Novac cu lovită se petrece, după poemele epice române, în aceeași regiune a Daciei, unde se întemplantase și lupta lui Saturn cu Joe, la Muntele sec*) de lângă Cerna, din care face parte și délul numit Pregleda, gr. Phlegra.

Scenele de răsboiù sunt înfățișate și aici numai prin luptele singulare ale căpitanilor.

Textul acestei poeme, după o variantă din Muntenia ⁴), este următoriu:

Sub seninul cerului,	Și lui frate-so spunea:
La aripa norului,	«Ale! frate Balabane,
La ceardacu lui Novac,	Nu me vedî c'am măturit
Mare masă-ml este întinsă,	Ș'alt voinic nu m'a răsbit.
Dar la masă cine-mî sade ?	Colea la Muntele sec,
Sade bătrânul Novac,	Unde voinicii se 'ntrec,
Cu frate-sëu Balaban,	Tare strigă d'un voinic,
Vesel beau și ospëtaû,	Strigă noptea tot șoimesce,
Temă de nimeni n'aveau.	tncă diua voinicesce:
Când fuse cam la beție,	Cu cine se se lovescă
Colea'n dalba veselie,	Inima se-șl isbândescă>.
Novac, măre, se scula,	Novac atunci ce-ml făcea î
Afară că-ml și eșia,	în celar că mi-șl întră,
Cu urechia că trăgea.	Din cinci sute busdugane
Colea la Muntele sec,	Alegea unul mal mare,
Unde voinicii ^B) se 'ntrec,	La cântar că mi-1 punea
Tare strigă d'un voinic,	Cinci sute oca trăgea,
Strigă nôptea tot șoimesce	De genunche că-1 trântia,
Și încă diua voinicesce:	De rugină-1 scutura,
Cu cine se se lovescă,	Ca laptele î-1 ftcea,
Inima se-șl isbândescă?	Ca serele strălucia,
In casă, Novac intra	în busunar că-J băga,

¹) Athen. V. 198 (ap. Pauly, R.-Encycl. v. Lydae).

²) Philonig Hist. Phoen. fragm 2, în Fragm. Hist. gr. IV. 566.

³) Charta României meridionale (1866), Col. I. Ser. 4.

⁴) Țara noua, revistă. An. III (1887) p. 124. — Alte variante ale acestei poeme ni s'au comunicat din corn. Găvănescî (Buzêu), Glâmbocata și Mănesd (Dâmbovlța), Bragadir și Tătăresc! (Teleorman).

) In poesia eroică română, cuvântul «volnic» este sinonim cu «vitez». In varianta delà MănescI (Dâmbovița): Tot la Muntele sec, | Und¹ vitejii se întrec.

De loc dosu ci mi-șî da
Și din guri(ă striga:
«Aleî! tu voinic sărac,
Ce n'ai minte de leac,
Ce tot strigi la viteaz bun,
Cu care se te lovescî,
Inimeî sē-tî isbândescî?
Nu me vetjî c'am măturit
Ș' alt voinic nu m'a rēsbit,
De Novac n'ai audit?»
— «Dacă eștî credî tu Novac,
Nu-ți bag sernă ca la un dovleac,
O se-ți trag un busdugan
Se me ții minte un an!».

Dar Novac se necăjia,
Busduganu că scotea,
De codiță-1 apuca Și 'n voinic M
îndrepta, Mergea pe cer
văpăind Ca Sfete-Petre
trăsning.

Dar voinicul sărac în
călcăiu se rēsucia, Busduganu
că-1 prindea Și-înderet că-1
trimita; De tare ce l'a svêrlit,
Treî penițe i-aû sărit, Pe
Novac mi l'a lovit, L'a lovit,
l'a mântuit, La treî dile s'a
tredit. Când el, frate, se
tredia, Busduganu că-șf lua,
După el că-mî și-1 trăgea, La
ceardac că ajungea Și din
gură că-ml dicea: «Aleî l frate
Balabane, Nu me yedî c'am
măturit Ș'alt voinic nu m'a
rēsbit? Dară asta ce se fie?»
Balaban nu adăsta, în celar că
mi-șî intra, Din opt sute
busdugane Alegea pe cel mal
mare, La cântar că mi-1
punea,

Trăgea opt sute oca.
De genunche mi-1 trântia,
Ca laptele i-1 făcea,
Ca serele strălucia,
La Muntele sec alerga,
Tare din gură striga:
«Aleî! tu voinic sărac,
Care n'ai minte de leac,
Ce strigî noptea tot șoimesee,
Diua încă voinicesce,
Mereu strigî la viteaz bun,
Cu care se te lovescî,
Inimeî sē-tî isbândescî?
Nu me vedî c'am măturit
S'ait voinic nu m'a rēsWt,
De Balaban n'ai audit?»
— «Mēi, frăție Balaban,
Când ți-oî da un busdugan,
O să me ții minte un an!»
Balaban se necăjia,
Mâna'n busunar băga,
Busduganu că scotea
în voinic că-1 îndrepta,
Mergea pe cer vîjăind,
Ca Sfete-Petre trăsniad¹;
Dar voinicul sărac
în călcăiu se rēsucia,
Busduganul că-1 prindea
Și-înderet l-1 asvêrlia,
De tare ce l'a asvêrlit,
Cincî penițe i-aû sărit.
Pe Balaban l'a lovit,
L'a lovit, l'a mântuit,
Ceas de morte l'a găsit,
Pulberea l'a acoperit,
La opt dile s'a tredit.
Dacă el se descepta,
Busduganul că-și lua,
De codiță că-1 trăgea
La ceardac că mi-șî mergea
Și luî Novac că-î dicea:
«Aleîl frate cretjî») Novace,
Dar acesta ce se fie?

«) O formă epică populară a legendei despre fulgerele, ce le aruncase Joe asupra Titanilor.

») Erdre. în loc de «C r e s Novace».cum este numit Novacsi alte poeme tradiționale romane.

Haï frate, sã-1 întrebãm, Cu
de-adins sã-I cercetãm, C ort
ne-o fi vr'un verișor, Orî
frate, vr' un nepoșel, Cã prea
este viteaz el» »). Acolo, el
ded mergeau și pe voinic
întrebau: tAleil tu voinic
sãrac, Care n'ai mînte de
leac, Am venit s& te
'ntrebãm, Cu din adins se
cercetãm, Cori ni-î fi vr'un
verișor Ort frate, vr'un
nepoșel, Cã-d tu vedl c'am
mãturi t Ș'alșl voinici nu ne-aũ
rãsbîť?» Voinicul le
rãspundea, Cã lovitã M
cherna, Ș'apoÎ, mãre,
cuvãnta: «Aleil bãtrãne
Novace, Și tu frate Baiabane,
Maica mi-a fost veduviã,
La uliã,
La drumu Țãrigradulul, La
schelea împãratului. Maicãl cã
i-a nimerit, într'o \$ cã i-a
sosit, Doi delii împãrãtescî »):
Unul nalt și subșirel, Par* cã-r
tras printr'un inel; Altul nalt
și cocoșat Și de piept mi-e
gãvãnat,

De genunche apropiat,
Barba-I era cãt grapa,
Sãmãna eu Dumnia-ta,
Oi maica s'a mãritat,
Din cel voinic sunt eu fapt».

Var. c (Și la Li t v a) au nimerit, Au
nimerit si poposit, Trei
delii ImperãtescI: Unul
betrãoul Novac, De care
teme ua Impãrat; P'altul
cherna Bãlãbin, De care
teme un divan; Altu-I
lovitã, fêt frumoa, Care
'n lume n'a mal fost, Au
cerut vin nemãsurat... Vin
nemãsurat le-a dat... Și de
doi cã s'a curat, Da, de
unul n'a scãpat, De Savaï
bãtrãn Novac, Și-a dormit
cu el în pat, Dimineșta s'a
sculat, I-a dat apã s'a
spelat. Ca unul Zeu
bãrbat (*Ibid.* Ca unuï
Zeu ImpS-

rãt).

Și pe mine cã m'a fapt» »).

Novac sema cã-I lua,
Inelul cã-I cunoscea,
în brașe cã mi-1 lua,
în fașa M sãruta,
Cu toșl la ceardac mergea...

Așa In varianta din Glãmbocata: «C'ila e Cres Novac, Cres Novac, Baba Novac». Dupã
Arrian din Nicomedia (fragm. 70), Kprjț a fost un rege din Creta, care ascunsese pe Joe,
fiul luT Saturn în muntele numit Diete. Esiita așa dar încã In anticitatea grecescã o co-
nexitate tradițional» tntre Saturn, tatãl Ini Joc, si regele numit Cres. Mal notãm, ci
Frigienu" nurniau pe Saturn Acrisias (*t. Tocilescu, Dada, p. 853*).

¹) In voturile, ce le făceafl FrașH ArvaH pentru învingerile împãrașilorromani, se mal
Invoca fi ajutoriul lui Iovis victor, considerat ca divinitate deosebitã de Iuppiter
optimus maxlmua. A se vede la Henzen voturile Frașilor ArvaH din a. 101, când
Jrajanj)lecã la rãsboitt asupra Dacilor.

²) Delila (turc.), ostaș cãlãreș, cu deosebire din garda imperialã, erou. —In alte va-
riante romanescl, to loc de î-3 «delii tmpãrãtesd», aflãm cuvintele: «Treï voinicT Inchi-
verașl, calãri pe trei pul de hap».

³) Dupl varianta din MãnescI (Dãmbovișta) In colecșiunea nostrã ineditã.

În această poemă se face amintire de un episod particular din timpurile străvechi. După istoricul Thallus (sec. I), Belus, regele Chaldee și Assyriei, dase ajutorii lui Saturn în reaboiul ce-l avuse cu Joc *),

Acest Belus figurează în poema epică de mai sus sub numele de Balaban. El este frate cu Novac, după cum, la istoricul Philo, Belus este Frate cu Saturn II.

Belus, sub numele de Baligan, ne apare și în poema istorică germană Biterolf *). Mama lui Belus a fost, după tradițiunile vechi, Libya, flegă Océanului •) séu Istrului. În poema germană, Baligân este din Libia (Libya). Belus domnesce peste Chaldea și Assyria, Baligân peste Persia *), ast-fel că numele «Baligân» din poema germană ne indică, cât de vechia și respândită a fost o-dată forma de «Balaban» în poesia populară eroică ').

În fine, mai este de remarcat caracterul epic arhaic al poemei istorice române de mai sus. Armele eroilor sunt prodigioase; ele întrec armele Beilor și eroilor lui Homer; forme vechi de stil, destinate se înalte sî mai mult virtutea și gloria eroilor.

Cuvinte și expresiuni vechi, aflăm în textul acestei poeme: mătură •) înaintat în etate, fapt = făcut, măritat = însurat, teme = se teme, s'a curat = a scăpat, zeu bărbat și zeu tperat.

6. Saturn sub numele de Cronos^ Carnubutas fi Vodâ,

Grecii numiau pe Saturn Cronos, și teologia grecescă a cercat mai târziu se identifice acest nume cu XP^voc, înfățișând pe Saturn ca un simbol al timpului.

Originea numelui însă nu este grecescă. Forma primitivă a acestui cuvânt aparținea limbii populare barbare, séu din părțile de nord ale Eladei.

Unul din regii cei mai vechi ai Geților a fost Carnubutas ')), un nume, care la Sophocle ne apare numai cu forma de genitiv, X*pvaj3ôvtôç^T).

>) Thallus fragro. 2 in Fragra. Hist. gr. III. 517:

>) Grimm, Deutsche Heldensage, p. 149: and Baligân von Libia, dor haet ui Persia | wol ahtzec tusent heiden.

«) Malalas, Chronogr. p. 30. — Fragra. Hist gr, IV. 5*4. 15.

<) Numele lui Belus străbătuse departe în Asia. După Cicero (N, D. III. 16), al 5-lea Hercule era numit în India Belus.

<) De notat, ca un fiu al lui Belus ne apare sub numele de Babylon (p. 966, notă 5).

<) Hyffini Astron. II. 14:... Carnubutam Getarum regem ... qui eodcmtempore regno est potitus, quo primam semina fragum mortslibus tradita existimantor.

) Sophocle fragm. 339: Kotl Xapvapfivrot, 5t Trcâv &p%n t avu v.

După Hygin, Carnubutas trăise în timpurile când s'aù distribuit ômenilor cele de ântâiù semențe de cereale. Carnubută a fost așa dar unul și același cu Saturn seù Cronos, numit în teologia romană: deus frugum Saturnus frugifer Augustus.

Sub forma de «Carnubutas», noi avem aici un nume compus.

în limba română, earn (adiectiv) înseamnă strâmb¹⁾, gârbovit, lat curvus, gr. xopw>v6c, germ. krumm, cuvent ce se întrebuintează adese-orî spre a indica diformitățile fizice ale corpului omenesc *).

Saturn, după cum scrie monachul Albericus, era înfățișat în picturile antice, ca un om betrân, cărunt, cu barba lungii și gârbovit¹⁾.

Aceleași calități fizice le are și Saturn sub numele de Novac, în poemele epice române, el este: nalt, cocoșat, de genunchi apropiat, de piept cam găvănat și cu barba pana la brâu <).

După cum vedem, terminul dn Cronos a fost la început numai un simplu epitet al lui Saturn, ce indica diformitățile sale fizice, ca «homo curvus» (xopwvfo cocoșat, cam), după cum un simplu epitet poporal a fost și numele de «Saturn» la Romani. Aceeași părere o avuse în anticitate și scriitorul Olympiodor, că numele lui Kpivoc derivă delà xopwvéc, strâmb seù earn⁶⁾.

Venim acum la a doua parte a acestui nume compus: la Hygin butaș, la Sophocle SUVTOÇ, forme mal mult, seu mal puțin, alterate.

Aceste cuvinte corespund la un termin vechiù poporal, identic cu românescul «Vodă».

Pe o inscripțiune romană, descoperită la Sarnisegetusa, se face amintire de o divinitate assyriană Mana-vat (pag. 966), un nume ce ne apare și în cântecele epice române sub forma de Manea Vodă •).

¹⁾ Cf. Fran cu, Români din munți! apuseni, p. 274: Cârănă-Jemne = Strâmbă-IeniDe.

²⁾ În limba slavă vechea, krānu, *mutilus*, deriva cu totul din altă rădăcină, de Ia sanscr. kr =s tăiare.

³⁾ **AltoricuB**, De deor. imag. De Saturno: Saturnus pingebatur ut homo senex, canua, proluxa barba, curvus etc.

⁴⁾ Cântec epic din corn. Glâmbocata, j. Dâmboviță: Vornicii sunt ta treî chipuri Unn-I nalt si cocoșat, | De genunchi apropiat | Și de piept cam găvănat. —Teodoreacn, Poeail, pag. 582: Manea slutul ți urîtul, | Manea grosul și arțăgosul.

⁵⁾ flenr. Stephani Thesaurus gr. linguae, v. Kpovo; Kp<5voç a xopavoî ductum esse opinabatur Olympiod.

⁶⁾ Fragment dintr'un cântec epic (corn. Surdila-Gaisenca, j. Brăila):

In Curtea lui Manea Vodă	Unul nalt și cocoșat,
Neeaerit-au, popoait-au,	Ala-I bêtrânul Novac.

Din acest fragment remită, că numele de Manea seu Manea Vodă M mal avuse ?i un alt membru din familia lui Novac — Cf. pag. 1016 la fine.

Originea cuvântului «Vodă», ca titlu de suveranitate, se reduce la timpuri foarte depărtate.

În religiunea cea veche a Germanilor, Wod, Wode, Woda, Wêda, Woatan, Wuodan și Wôdan ¹⁾, este numele divinității supreme, care guvernează lumea. Acest Wod sau Wôdan are în legende vechi germane aceleași calități și aceleași caractere, fizice, istorice și mitologice ca și Saturn. El este numit senex, grandaevus și are barbă lungă. El face să crească și să rodască semințele câmpurilor; el înființează cele de întâiu sanctuare și temple; el poartă războiele; el dă virtute omului în contra inamicilor, în sculpturi, el era înfățișat armat, iar poemele germane vorbesc despre călătoriile sale prin lume, cum vorbeau cei vechi despre călătoriile lui Saturn *).

În tot cașul nu putem presupune, că termenul de «Woda» sau «Wuodan» ar fi trecut la Germanii de la Slavi. La Slavi nu aflăm nici o divinitate cu acest nume; iar în limba slavă veche, ca și în limbile slavice moderne, cuvântul «vodă» înseamnă «apă».

Grecii adorau pe un ZetSc crtpa'njfiSc ⁵⁾, conducătorul oștilor și războiului, Latini, Etruscii și Romanii onorau încă din timpurile cele mai vechi pe un Vedius, Vediovis sau Vejovis (forma primitivă Vedijovis). Acest Vediovis era o divinitate războinică și pacifică. Locul său de onoare era înaintea lui Iov ⁶⁾. Puterea sa sta în arme (fulgere și săgeți). Simulacru său se afla în fortăreața cea veche de pe Capitoliu (în arce), în timpul războiului al doilea punic, pretorul L. Furius învecă ajutorul lui Vedius în luptă, ce o avu cu Galii! la Cremona ⁵⁾. Rezultă așa dar, că Vedius al Romanilor avea întru toate caracterele lui Woda sau Wôdan al Germanilor *).

») Grimm, D. Myth. (1854) p. 120 seqq.

») Că numele de «Woda» sau «Wôdan» din tradițiunile germane era numai un simplu titlu de suveranitate rezultă și din împrejurarea, că aceeași numire se mai atribuia lui Mars și lui Mercuriu (Grimm, D. M. p. 109).

*) Cu acest nume pe monetele din Amasus (C o m b e, N. M. Brit. ap. Pauly, R.-E. IV. 622).

1) Varro, L. L. V. 74 : arae ... Tașii regis voto sunt Romae dedicatae... Opi, Florae, Vedio, Iovi Saturnoque. — C. I. L. voi. I. nr. 807: (A)ra leegē Albana dicata Vediovei patrei. Gentiles Juliei.

») Plinius H. N. XVI. 79. — Lirii I. XXXI. 21. Mart. Capell. II. 40. — Pauly, R.-E., ad voc. Vejovis, p. 2427.

») Poetul Ovidiu (Fast. III 445) asimilează pe Vejovis cu Jupiter juvenis, iar noi (la p. 279) am redus etimologia acestui nume la cuvintele vetus deus, cum este numit Saturn la Virgiliu (Aen. VII. 203) și în inscripțiunile romane ale Britaniei, unde a fost esilată o mare parte din populațiunea Daciei și a peninsulei balcanice (C. L. L. voi. VII, nr. 511 seqq.) Se pare însă, că formele de Vedius, Vediovis corespund mult la numirile de V o d a, V ê d a și V o d, ce le are Saturn în poemele române și germane

În cărțile cele sfinte ale Indienilor, *Manu* al 7-lea are numele patronimic de *Vaivaswata*, ceînsamnă «fiul lui *Vivasvat*», adică al *Sôrelui*¹), Acest *Manu**Vaivaswata*, identic cu *Manavat* de pe inscripțiunea delà *Sarmis-egetusa*, trăise după legendele vedice în timpurile ultimului diluviu, adică în epoca *M Saturn*.

în fine sub numele de «*Vodă*», ne apare *Saturn* și în alt cântec tradițional român *).

Putem ast-fel stabili, că partea a doua din «numele *Carnu-butas*» și «*Char-nabontos*» ni se prezintă numai ca simple forme alterate ale curentului «*Vodă*» din cântecele epice vechi, relative la *Saturn*.

<p>i) Paatner, <i>Les livres sacrés de l'Orient</i>. Paris, 1881. *) <i>Gazeta Transilvaniei</i>, Nr. 284 din 1906:</p> <p>Pă drumu Brașovului Merg carele Iovului. — «Da zo, cine le mână?» PogănicI de cel voinici, La tot caru câte cind». — «Și de dus, pe cin' ducea?» Da, pe fata Iovului, Că pe ea mi-o mărita După <i>V odă</i> voinicu, Voinicu, nemernicii; Ci zo, el cum mi-o ducea, în casă mi-o închidea, în zăvcire mi- o 'nchia, Zestrea t<5tă i-o mânca și cu alta să iubia. Fata Iovului dicea: «Bărbate, dragă bărbate, Griji, că D-deu te-a bate, Că fad prea multe păcate, Că pe min' <i>ml</i> zăvoresd, Cu alta bine trăiesd și xestrea mi-o cheltuiescl; Griji, bărbate, blăstamate,</p>	<p>Când o fi în miez de nôpte, 1) <i>Limb!</i> străine or veni și de tot te-or robăli; <i>Limbi</i> străine or intra și pe tine te- or lega și tote ți le-or lua. Dară <i>Vodă</i> voinicu, Voinicu, nemernicii, Nid s'o audă nu-mî vrea, Far' din nou, mi-o închia în grătele subțirele, Să trăiescă 'n dor și jele. Frunejă verde, nu mi-I crede, Da 'ntr'o ndpte î-ml vinia Străinei înarmatei și pe <i>Vodă</i> mi-1 prindea și pe <i>Vodă</i> mi-1 lega și ce gflsia, tot lua. — Apoi cu el ce-mi făcea?» — Da, pe el mi-1 închia In loc la nevastă-sa, Si vadă cum i așa.</p>
---	---

Aid *Vodă* «nemernicul» este *Kpivoj* aruncase pe frații și surorile sale în închisori suterane; ér sub numele de *Iov* este a •e înțelege *J o v i s*, fiul *Iul* (*Saturnus astutus, versutus*), care *Caelus*, fratele lui *Saturn* (*Cic. Nat. Deor. III. 16 și 21*). *Limbile* «traîne, cari vin asupra lui *V o d ă*, cari *H* prind și închid, sunt oștirile lui *Osiris* și *Joe*, adunate de prin țerile meridionale.

În alte cântece epice, *Novac* (*Saturn*) eate numit *Minea-Vodă* și *Mihnea-Vodă* (*TocUeacu, Mater, folkl. p. 110, 1236*).

XXXIX. — DECADENȚA IMPERIULUI PELASG.

1. *Domnia lui Hermes (Armîs).*

I

După detronarea lui Saturn, marele imperiu pelasg începe a merge cu pași repeți spre declin.

Unitatea politică a diferitelor părți ale imperiului se sdruncinează; epoca cea legendară de bunăstare și fericire a poporului pelasg încetează și monarhia cea mare a lumii vechi, se desființează încet cu încetul.

Această decadentă a fost, în prima linie, efectul extensiunii celei enorme a acestei monarhii.

În cele din urmă și vagabunde de pe la marginile imperiului se aliază cu popoarele subjugate și cu coloniile cele imense de sclavi în contra domniei și civilizației pelasge, care reformase lumea veche prin legi, prin religii, prin științe și pusese astfel capăt barbariei, ignoranței și miseriei primitive a genului omenesc.

De altă parte, forțele cele vechi ale imperiului pelasg scăduse. Nobilimea cea puternică a «divinilor» Titani, *genus antiquum terrae*, «puternicii timpului, ca stâlpii pământului!» din cântecele epice române *), se risipise. Triburile cele falnice ale Giganților munteni, care cutierase odată cu Typhon, lumea cea veche în triumf, se rărise și slăbise.

Peste Egipt începe a se reversa invasiunea cea enormă a triburilor africane din părțile de sus ale Nilului. Theba, capitala cea veche pelasgă a Egiptului, cu averile sale cele imense, este cucerită de ordele lui Osiris și domnia peste câmpiile cele mănose ale Nilului, pe care le canalisase și desecase Pelasgii, trece acum de la regii păstori la regii faraoni.

Cât-va timp, părțile de nord ale imperiului remaseră încă supuse dinastiei vechi arimice. Însă, încet cu încetul se desființează și această unitate politică. Diferitele provincii ale Europei, guvernate în mare parte prin regi tributari, încep să se formeze state independente, ori ajung, unele sub clientela altora.

II

Cu mârtea lui Typhon, linia cea veche a dinastiei divine se stinge, și domnia legitimă trece acum la linia a doua, în fruntea căreia figurează Hermes *), numit în Dacia Armîs și Sarmis, la Scythi Armes, la Fenicieni Taaut și la Egipteni Thot³).

*) Kegeoacn, Balade, p. 26. — *) Lepsteg, Ober den ersten ägypt Götterkrei», p. 25. ») Philo Bjbllns, Phoen. Hist. fr. I (Fragm. Hiat. er. III. 563). - CIMro. H. D III. 22.

După cele mai vechi liste egiptene, Hermes dotnesce imediat după Horus și Set (Typhon)¹⁾. După analele feniciene însă, Hermès a fost numit rege al Egiptului încă de Saturn^{*}).

În timpul espedițiunii lui Osiris, Hermes este consiliariul reginei Tsis, er după mtrrea lui Osiris, el figurează ca mijlocitoriu de pace între Horus, fiul reginei Isis, și între Typhon^{s)}.

pe cele mai vechi monete ale Daciei, Hermès ne apare cu numele de Armis și Sarmis (pag. 742), er istoricul Xanthus din Lydia aminteste pe un așa numit Arimun, care domnise peste ținuturile, unde se luptase Typhon cu Joe^{*}).

Hermes era originar din Dacia. După genealogiile vechi, el a fost născut din Maia, fca titanului Atlas.

Reședința lui Hermes, ca rege peste părțile de nord ale imperiului^{B)}, se afla sub constelațiunea celor dou Urse⁶⁾, în regiunea de sud-vest a Transilvaniei de astă-df.

Numele de Sarmisegetusa, ce-1 avea în geografia Romanilor capitala cea veche a Daciei, este un termen grecizat, compus din «Armis» séu «Sarmis» cu aspirațiune (v. p. 742) și din titlul grecesc al lui Armis: •ffffvap séu ifril)T7]ç, duce al popdrelor șei al oștirilor •); er usa este o terminațiune toponimică, usitată la Greci și în diferite alte provincii pelasge⁷⁾. Numele de Sarmis-eget-usa (la Orelli, nr. 3527: Zermiegete) are ast-fel înțelesul de «Curtea» séu «reședința» lui (S)Armis egetes », a lui Sarmis ducele⁸⁾.

Vechea Sarmisegetusa a Dacilor, nu era situată pe șesul delaGrădisce (Vârhely), unde se mai ved și astă-df unele resturi din ruinele Sarmisegetusel romane, întemeiate de Traian.

Sappucreyéouaa fiaaftecov din timpurile anteromane se afla la o depărtare de 17 chim., spre nord-ost de Grădisce, acolo unde este astă-df orașul

¹⁾ Papirul din Turin (Fragm. Hist. gr. II. 528).

²⁾ Phllo Byblins, Phoen. Hist, fragm. 2. (Fragna. Hist. gr. HI. 569).³⁾

Pierret, Le Panthéon égypt. p. 49.

⁴⁾ Xanthi fragm. 4 (tn Fragm. Hist. gr. I. p 36). — ⁵⁾ Pierret, Le livre d. morts, p. 4. ⁶⁾

Homeri Hymn. II in Mère. v. 14. — în papirele egiptene, după Maspero (Études, H.

448): Aâh-Thoth (= Ag-Thoth), en ton nom de «Marchant à la tête»!

⁷⁾ Cf. Steph. Byz, v. Argennusa și Syracusae. — În Tyrol mai multe localități de ongme etruscă au torminațiunea In usa. Steub, Ober die Urbewohner Râtiens, p. 161 ⁸⁾ «qt(ap, Hasdeu, Cuvente, III. 88).

⁹⁾ În codicele m-se aie lui Ptolemeu aflăm mai mult forma Sarmigegethusa de cât «nizegethusa. În inscripțiunile romane mai mult cu t neaspirat

Hațeg, după care, întreg ținutul din partea de sud-vest a Transilvaniei, de la pasul Vulcanului până la Mureș, se numește și astăzi țera Hațegului.

La geograful Ravennas, numele cel vechi al Sarmisegetusei ne apare sub forma de *Sarmazege* = Sarm-azege, unde partea a doua a acestui termen indică numele orașului *Atege*, sau cu aspirație Hațeg¹⁾.

Despre onorile, ce se atribuise aici lui Hermès, mai avem unele amintiri importante istorice.

În sec. al XVI-lea, au fost descoperite în bisericile de la Hațeg două inscripții romane. Una din aceste ne indică pe Hermes ca o divinitate tutelară a acestui oraș²⁾. Era două inscripții conținea o dedicație lui Mercurius Augustus³⁾, sau maiestății imperiale divine a lui Hermes.

Alte două inscripții, cu privire la reședința cea veche a lui Hermes, le avem din Rhetia. Una din aceste conține o dedicație făcută lui Mercurius Arcecius⁴⁾, unde ultimul cuvânt este numai un simplu epitet local, identic cu Sargetius.

După Dio Cassiu, râul, care curgea pe lângă vechea capitală a Daciei, era numit Sargetia⁵⁾, astăzi în limba poporului român «Apa Hațegului». Notăm, că în sec. XIII, țera Hațegului se mai numea și terra *II ar soc*⁶⁾, după cum are numele de țera *Hartagului* și în unele cântece epice române⁷⁾.

O a doua inscripție din Rhetia face amintire de reședința lui Mercurius (s. Hermes) prin cuvintele: *ccuius sedes Atep (vâr. Atergo) sunt*⁸⁾; probabil, că noi avem aici o formă coruptă a numelui «Ațeg» sau Hațeg⁹⁾.

În fine mai avem o reminiscență importantă istorică din evul de mijloc, că Hațegul a fost odată reședință regală.

Într-o carte de judecată din a. 1418, emanată din partea celor 12 chinezi jurați al districtului Hațeg, se spune, că denși întrunindu-se la ziua hotărâții, au ținut tribunal «în palatul regal» de la Hațeg, «in domo regia, in

¹⁾ Forma de *Ațeg*, fără aspirație, vede Hasdeu, *Etym. m. Rom. II*, v. *Ațegan*. — Marsilius, *Danubius Pannonico-Mysicus*, voi. II: *districtus Azakiensis*.

²⁾ *Mercurio et Minervae dis tutelarr.s.* (După Zamosius, *Analecta lapidum vestustorum*, Patavii 1593. De asemenea la Koeleseri, *Auraria Romano-Dacica*).

³⁾ C. I. L. voi. III. nr. 1434. — ⁴⁾ C. I. L. voi. III. nr. 5768. — ⁵⁾ *Dionis H. R. lib. 68. 14.*

⁶⁾ *Theiner, Mon. hist. Hung. I. 208—211.* — ⁷⁾ *Pompiliu, Balade, p. 64.*

⁸⁾ C. I. L. vol. III. nr. 5793.

⁹⁾ În codicele Nr. 1404 al Bibliotecii regale din Paris, numele Sarmisegetuser e scris astfel: *S<xp[j.t\Teiéd'ou3a* (*Sarmiategethusa*). — Un vechia as libra!, ce a fost atribuit orașului Hadria din Picenum, ne înfățișează pe avers capul lui Hermes-Janus, încins peste frunte cu o diademă de 3 stele, un simbol astronomic al Daciei (v. p. 751), și având pe margine inscripția HAT, era pe revers figura unui câine culcat, atribuit caracteristic al

e a d e m H a a c h a k (= Hacia) habita», și acesta amintire istorica se repetă din nou la finele documentului; «datum in predictis Hachak in domo regia»¹⁾. La Ptolemeu, Sarmisegethusa cea veche încă este numită «reședință regală», ΤΟ ΠΑΧΙΟΝ (Regia).

Atât despre domnia lui Hermes în Dacia.

Regii din Thracia, după cum scrie Herodot, încă venerau pe Hermes ca strămoșul și începtorul dinastiei lor. La Scythii păstori, el era numit Armes¹⁾.

Hermes domnea și peste regiunile centrale ale Europei.

În tradițiile istorice ale Germanilor, el figurează sub numele de Hermon, Hermann¹⁾, Armen, Armeno și Armenon și era considerat ca fiu al lui Alanus, care a fost cel de întâiu «rege al Romanilor», înțelege al Arimilor: Primus rex Romanorum Alaneus (var. Alanus) fuit <).

Epitetul de Alaunius (fiul lui Alanus), în-1 avea Mercuriu sau Hermès și în inscripțiile romane de pe teritoriul Germaniei²⁾, era sub numele de «Alani», figurează populațiile getice de la Dunărea de jos încă în primul secol al erei creștine³⁾.

în

În tradițiile istorice ale antichității, Hermes era considerat ca întemeietorul tuturor științelor divine și umane. Lui i se atribuia invenția literelor și a astronomiei. El aduse în ordine cultul zeilor și sacrificiile; el introduse din ordinul divinității diferite părți ale imperiului cele de întâiu legi morale și politice, în teologia și filosofia veche, Hermes era privit ca izvorul cugetării. El era logos-ul personificat. Despre densul se spunea, că a dat (Smenilor vocea și facultatea de a-și exprima gândirile⁴⁾, și a pus nume la multe lucruri, ce până aci nu avuseser nume⁵⁾.

¹⁾ A Hunyadm. tort. Evk. II. 32. — ²⁾ **Tal. Flaccl** Argon. VI. 830.

³⁾ G e s D e r In Mithridates, Tar. 1565. p. 28 : audio veteres GermanoeLunum quoque deum coluisse et appellasse hermon... quod... aliqui ad Hermann i. e. Mercurium transtulerunt (G r i m m, D. Myth. 3 Ausg. p. 666).—Vechil Egipteni încă adorau PC un Hermès (Thot) Lunus. — Cf. Pierrot, Le Panthéon égypt p. H.—Ibid. Le livre d. morts, p. 252.

⁴⁾ Tabula Merovingica, la Mommsen in Verzeichniu der rôm. Provinzco, p. 632.

⁵⁾ C J. L. XII. 1517.

*) **Tal. Flaccl** Argon. VIII. 219. —Cf. Dionysii Per. v. 305.- N/cephorus Gré-8°ra«, Ann. M. 6791-6836.

⁶⁾ La Macrobiu (Sat. I. 11): «ermoni» auctor.

•> **Plato** (éd. Didot), vol. I. 342. 733.—Cicero, N. D. III. 22.—Diodor. Sic., lib. I. 16,

În religiunea greco-romană, Hermes avea în multe privințe caracterele lui Janus. Amândoi învață pe oameni cele de întâiu rituri sacre. Amândoi erau considerăți ca legistatori, ca intermediari între oameni și cer, ca mijlocitori de pace, întemeietorul astronomiei și adese ori Hermes era înfățișat cu două fețe, ca Janus, o expresiune simbolică a domniei lor universale peste lumea de sud și lumea de nord.

Pe monetele cele vechi ale Daciei, Hermès mai are tot-o-dată și numele de Ion (pag. 748). Aici el este identic cu Janus. De asemenea este confundat cu Sf. Ion (s. Janus) și în colindele religioase române.

Luî Hermes, i atribuiau tradițiunile grecesc cea de întâiu măsurătoare a pământului, $\epsilon\upsilon\phi\alpha\tau\upsilon\tau\epsilon\varsigma$ ¹⁾). Același rol, î-l are Thot sêu Hermes în papirile vechi egiptene. Aici, el ne apare ca «măsurătorul cerului și al pământului» ²⁾, și este organizatorul celor două lumi, de sud și de nord*).

Hermes, sub numele de «Sf. Ion», figurează și în colindele religioase române ca «măsurătorul al cerului și al pământului» *), și ca «aducătorul al legilor divine» ⁶⁾.

2. Domnia lui Mărie.

După domnia lui Hermes, succesiunea la tronul imperiului pelasg trece la Marte, pe care Grecii î-l numiau Ares.

¹⁾ Apollodori fragm. 30 (in Fragm. Hist. gr. I. 433).

²⁾ Plerret, Le Panthéon égypt. p. 13: (Thot) «Calculateur du ciel et de ses astres, de la terre, et de ce qu'elle contient, dieu mesureur de la terre». — Cf. Ibid. Livre d. morts, p. 382. — ³⁾ Maspero, Études, II. 448.

*) Colindă din corn. Brădeanu (Buzău):

Este (Ion) Sfântul Ion, Trimis de la D- deu, Ța sa mesure pământul, Pământul cu umbletul	Și cerul cu fulgerul; Și umblară, cât umblări, Tot pământul mesorară.
--	---

(
Colecț. noastră inedită).

Apolloniu Rhodiu în Argonauticele sale (IV. 279) ne spune, că în A e a, capitala Colchilor (care se afla pe teritoriul Daciei), se păstrau nisce colonne strămoșesc!, pe care erau indicate toate drumurile și limitele ei stremee, pentru cel ce călătoriau în ort ce parte, pe mare și pe uscat.

*) Teodorescu, Poesil pop. p. 40:

Ci sunt sfânt, sfântul Ion, Și- su trimis de Dumnezeu Cu trei legi peste pământ: Una-l legea cruce! sfinte, Alta-I	Și alta a sfântului botez; Dumnezeu că m'a trimes, Pământul se i-l mësor, Pământul eu umbletul Și
---	--

Acesta măsurare a pământului stă în legătură cu formarea primelor comune, cu introducerea agriculturii și împărțirea hotarelor. Cf. pag. 941: Când s'a pororit | Domnul pe pământ, | Sate a resădit, | Hotare a împărțit. — Aceeași tradițiune la legea cununiei | ceriul cu cugetul.

in cele mai vechi liste egiptene, pe cari le aflăm la Manetho, Marte ne apare, ca domnitoriu peste Egipt, imediat după Typhon și Horus ').

In Arabia, Marte era adorat sub numele de Oekç 'Aprjç ²⁾, la Tertulian Uysares = Dus Ares ³⁾; în C l i a i a, el era una din cele 12 divinități mari ér în Assyria era considerat ca un rege vechiu al acestei țeri, care domnise după Ninus, fiul lui Saturn *).

Marte domnise și peste Scythia. După Herodot, a fost singurul între deți, căruia Scythii i ridicau temple și altare ⁵⁾.

Autoritatea și cultul lui Marte se estinsese și peste țerile de apus.

în I t a l i a, Marte a fost venerat ca cea mai veche și tnaî populară divinitate a triburilor pelasge: ante omnes Mă r t e m coluere priores ").

Ca divinitate principală figurează Marte și la Germani ⁷⁾.

în deosebî însă, Marte a fost considerat ca un rege vechiu național al Geților și Dacilor. El este numit Marș G e t i c u s ⁸⁾, M a r s D a l i u s ⁹⁾, și Ar imani us ¹⁰⁾, seu din țera Arimilor. Pe f i c a s a o chiema 'Apfiouv (= Arimana, Armâna). Reședința lui Marte se afla în munții Geților"). El este domnul și protectorul câmpiilor getice ¹²⁾.

După Ovidiu, Geții erau adoratorii lui Marte ^{1a)}, și întréga făptura lor era espresiunea cea mai fidelă a figure! și a calităților lui Marte ¹⁴⁾.

Gefiî, scrie Iornande, au fost în vechime așa de renumiți, în cât se spunea, ca Marte, deul răsboiului, se născuse Ia denși ¹⁶⁾.

La Homer, Marte este numit: «ducele 6meni!or celor mai drepti» ¹⁷⁾; ér

¹⁾ Mnucthonis Fragmenta în Fragm. Hist. gr. Voi. II. p. 531 seqq. — Cf. Herodot, II. 62. 64.

²⁾ Suidne Lex. ad. voc. *firt* > <; "Apv)ť.

³⁾ Apolog. 24.

⁴⁾ Ioann. Antiocheiâi Chron. frigm. 5. - Cedrcii Hist. comp. (cd. Bonn.) Voi. I. 30.

⁵⁾ Ilrodoti I. IV. 59—62.

⁶⁾ Ovidii Fast. III. 79.

⁷⁾ Taciti Hist. IV. 64.

⁸⁾ Ausonii Epigr. I. 7. — La Stațiu, Silv. 1.2. 54: Geticus maritus (Veneris).

⁹⁾ Revue arch. Ann. 1882. 2. p. 352. Inscriptiune romană descoperită la Gourdain în Haute-Garonne.

¹⁰⁾ Plutarch. Them. 28 fine.

¹¹⁾ Val. Flacci Argon. VI. 619: Geticis veniens Gradivus ab a n t r i s .

¹²⁾ Virțilii Aen. III. 35: Gradivum patrem, G e t i c i s qui praesidet arvis.

¹³⁾ Ovidii Trist. V. 3. 22: Marticolam Get en.

¹⁴⁾ Ovidii Trist. V. 7. 11-17.

¹⁵⁾ Jornaudis De Get. orig. c. 6: Adeo ergo fuere lăudați Getae, ut dudum Martem . . . apud eos fuisse dicunt exortum.

¹⁶⁾ Homeri Hymn. VII. 1-5:

omenii ce! mal drepti al anticitatiu au fost, dupa cum seim, Abii, Hyperboreii si Geții »), poprire, cari in mare parte, locuiau in regiunile de nord ale Istrului de jos.

Despre Marte, mal spuneau cel vechi, ca a fost cel de ant&iu, care a tnveat pe omeni se fabrica arme de metal, care a infiinat osti armate *), si le-a tnveat cum se lupte in resboiu, din apropiere si din departare, tn renduri strinse> unii langa altii ').

Memoria lui Marte mal este si asta-dl tn deosebita on<Sre la poporul roman, in traditiuni si tn cantecele nationale epice, el figureza sub numele de M a r c u (art. Marcul), o forma vechia poporală a numelui latin Marș*). La Romani, erau numiti Marci aceia, cari se nasceau tn luna lui Marte ⁱ).

Urmele acestui nume le aflam in Transilvania inca inainte de cucerirea Romanilor. Una din cetatile vechi ale Daciei, situata langa Mures tn apropiere de Ui ora (Salinae), porta la Ptolemeu numele de Marc o da va (cetatea lui Marcu).

In cantecele si tn traditiunile populare romane, numele seu consecrat este Marcul Vitezul, dupa cum, el este numit in inscriptiunile romane Marș Victor, er la Homer Nhcijc eunoXefioio Ttanjp ⁸), parintele invingerii in refib(\$ie. In deosebi, spun traditiunile romane, ca el a fost «Vitezul paganilor» ') si «voinicul voinicilor» (eroul eroilor).

Marcul Vitezul are «ostire, cata frunda, cata erbă» ⁸); el ingrijesce de apararea nationala a Romanilor »), o traditiune, pe care o avuse ca o moscenire vechia si Romanii. Comandanții legiunilor romane, inainte de a pleca in resboiu, intrau in sanctuariul lui Marte; aici atingeau lancea si scuturile sale cele sfinte si pronuntau cuvintele solemne: «Mars vigila!», Marte tugrijesce de noii¹⁰).

«) Homert II. XIII. 6. — Melae I. III. 5: Hyperborei... cultores justissimi. — Herodot lib. IV. 93.

«) IModori lib. V. 74. — Statii Silv. V. 2. 128.

») Aegchyll Choeph. v. 160.

') Une ori, el este numit Marcociu, la Romani Mavors, Mavortius.

•). Auct. Epit. de nom. rat. (o scriere ce se atribuia lui Val. Maxim): Marci, Martio mense geniti (Forcellini Lex. v. Marcus) — Cf. Mommsen, C. I. L. vol. I. p. 10: praenomen Marcos a Marte.

•) Homeri Hymn. VII. 4.

') Com. Urlescr (Covurlul).

') Toclescu, Mat. folkl. p. 1228.

•) Revista crit.-lit. IV. 29:

Marcule, Vitezule,

Tu... de otul nu mal grijesd,

") SerTlns, Virg. Aen. VIII. 3.

Ci vin Turd si vin piglnl

Si tot dace-din Romani.

Marcul Vitézul măi are în poemele istorice române și epitetul de Bo-
l u n u l¹⁾, un cuvent, ce corespunde la o formă vechia latină, Bellonus,
după cum sora, orf sofia, lui Marte era numită de Romani Bellona.

tMarcul Bolunul» este aceeași personalitate legendară cu Marș Bellicus
la Ovidiu *), TtoXefUxéç deèç la Plato '), 7roXéjiti>v deoç la Cedren⁴⁾ și Mars
Bel ado n în inscripțiunile romane⁶⁾.

Cetatea și reședința lui Marcul Vitézul se afla în Transilvania, în țera
Streiului!)! din care cauza, el este numit adese ori «Marcul, cel din Ar-
de l»^T \ er î° poemele germane Marcholt von Sibenburg⁸⁾.

După unele tradițiuni, Marcul \itezul a fost un «Craiu» al terilor româ-
nesci de la Dunărea de jos •). El detronează pe Iov, împăratul din Țeligrad,
și ajunge stăpân peste imperiu¹⁰⁾.

Marte ma! avea în antichitatea grecescă și epitetul de neXojtoc, gigantul¹¹⁾,
după cum tot ast-fel e înfățișat Marcul Vitézul în poemele epice române:

Și când s'a încălecat, Pământul
s'a cutremurat, Norii s'aû
împrăsciat, Apa "n Prut s'a
turburat ").

Marcul Vitézul, întocma ca și Marte, este tipul eroului just; el este apă-
rătoriul dreptății și resbunătorii injuriilor^{ia)}.

») Revista crit.-lit. An. II. p. 378. — Cf, ibid. An. III. 94. 301. 335.

») OYid. Fast. III. 1.

») PJatonis Cratylus (ed. Didot I. p. 300). *) Cedrenl

Hiat compend. Voi. I. (Ed. Bonn.) p. 30. ') C. I. L.

voi. XII. 503.

') Marienesen, Balade. I. 40: Sus la țera Streiului, | In cetatea Marcului. —
Todtescu, Mat. folkl, p. 1071.

') Bngnaria, Musa Someșana. Balade. I. (1892) p. 72. — Gazeta Trans. Nr. 234
^dM887.

') Si-bum, D. Heldens. (Göttingen, 1829) p. 212.

') Com. AlbenI (Gorj); Rahman (Constanța).—La Virgilio, Marte este rex Gradivus
* ' ^"îdivus pater, Geticis qui praesidet arvis (Aen. X, 542; III, 35).

' A se vede cintecul tradițional, ce-l publicăm măi la vale. ")

^omerl H. VII, 200; XXI, 407.

' Com. Vulcani (Fâlcu).—Aceleași versuri populare le întrebuințază și poetul Qui n -
("osthomer. I. 686 seqq.), când ne descrie sosirea lui Marte la Troia, ca se lupte

ⁿ* * I Grecilor: TOU 8' &tti ttoalv | fifxea xivoto jiaxpa, pad-o^tu^pio! n ^apàSpat, | xai

^oi ml Tiovrț autiptaioi ico8ș 'IS'rji] , *sub piciôrele lui se cutremurată văile cele
^P * * muntelui Ida, adâncimile isvdrelor, riurile și tdte temeliile cele vasce ale muntelui.

^L* Cătanft (Balade, p. 33—34), Marcul se espriml ast-fel: Că de când sunt eu

^{Um}e, l Nimenea nu pote spune, l Să-î fi făcut ceva refl.

La Scyfi, simbolul lui Marte era o sabia vechia de fer, «buMbtqç ipXafoç, căreia, denși i oferiau jertfe de animale și o parte din prizonerul de război¹⁾).

Ca simbol sfânt, era adorată sabia lui Marte și de Romani. După Juvenal, Romanii făceau jurăminte pe sabia lui Marte *).

O lance sfântă a lui Marte se păstra în Roma, în palatul cel vechi al regilor de lângă muntele Palatin »).

Tradițiunile despre sabia cea vechi a lui Marte au existat în țările de la Dunărea de jos și în cursul evului de mijloc.

Istoricul Priscus, trimis de Teodosiu cel Tânăr în legațiune la Attila, când se afla în Dacia, ne spune, că în timpurile acestea, un păstor a aflat din întâmplare, sabia cea sfântă a lui Marte, îngropată în pământ, pe care ducând-o la Attila, acesta s'a bucurat foarte mult de darul ce i se făcuse, crezând, că acum densul e destinat să domnească peste lumea întreagă⁴⁾).

O altă tradițiune ne spune, că Ardeul începe de la «Sabia Vitezului» încolo, și de acolo încolo este țara Bârsel⁶⁾ sau districtul Brașovului.

În onoarea lui Marte, anul cel vechi al Romanilor începea cu luna a treia a calendarului de astăzi⁶⁾).

În luna lui Marte se începea odată anul agricol și civil și la poporul român⁷⁾. Atunci se făceau solemnitățile pentru întrecerea primăverii, și se recitau colindele cele frumoase agrare pentru eșirea țăranilor cu plugurile la câmp; atunci se făceau urările de anul nou, cu ramuri de pomi înmuguriți, ori înfloriți — sorcove morcove⁸⁾ — ceremonii, cari se celebrează* astăzi într'un mod anormal, în timpul anului, la începutul lunii lui Ianuarie.

¹⁾ Herodotus 1. IV. 62.

²⁾ Inrenalis Sat. XIII. 79. — Arnobius, Adv. gentes, lib. VI:

³⁾ Gelli N. A. IV. 6. — Servius, Virg. Aen. VIII. 3.

⁴⁾ Jornandes De Get. orig. c. 35: effossumque (gladium, pastor) prptinus ad Attilam defert. Quo ille munere gratulatus, ut erat magnanimus, arbitratur se totius mundi principem constitutum. — La poporul român mai există și astăzi tradițiunea, că regii păgânilor, cari locuiau mai înainte în aceste țări, aveau ca moștenire sabia D-deului, care purta războaiele (Răspunsuri la Cestionariul nostru istoric).

⁶⁾ Corn. Draja de sus (Prahova).

•) Ovid. Fast. III. 75 : A te (Marte) principium Romano ducimus anno. — **Censorial** De die natali, c. 20. — Macrobius Sat. I. 12.

⁷⁾ În Moldova, până în timpul lui Alesandru cel Bun, anul oficial începea în luna lui Martie. VedI, Oniciul, Datele cronicelor moldovenești, p. 6 (206).

⁸⁾ La Romani, prima zi a lunii lui Martie încă era onorată cu frunze verzi. Ovid. Fast. III. 138: frondes sunt in honore novae.

Marcul Vitézul după tradițiunile române a fost contemporan cu Tancul Împerat și cu fiul seu Novac ^{a)}). Soția sa a fost Ana ²⁾), identică cu Ennyo, deița răsbôielor la Greci și cu Anna Perenna a Romanilor, a carei sêrbătdre era în 15 Martie ³⁾).

Marte, părintele lui Romul și Rem, pe care Romanii îl adorau cu atâta onoare, a fost așa dar originar din Dacia. El este unul din reprezentanții cel mai iluștri din linia a doua a dinastiei divine ⁴⁾).

3. Războiul lui Marcu Vitézul cu Iov împăratul.

În literatura populară română, Marcu Vitézul, întocmai ca Novac, are ciclul său epic particular, în care se celebră războiele, luptele și învingerile sale.

Originea acestor cântece istorice e foarte veche. Ele aparțin timpurilor eroice. Ele au trecut din generațiune în generațiune până în zilele noastre, se înțelege, cu modificări, mai mult, ori mai puțin, esențiale, în conținut și limbă, însă fondul lor este arhaic.

Cele mai importante poeme din acest ciclu se raportează la lupta Marcu Vitézul cu Iov împăratul.

¹⁾ În poemele epice române, Marcu apare ca nănașul lui Novac. Alexic, Texte, I, p. 10. — De asemenea în cântecul, ce ni s'a trimis din țara Hațegului, despre întemeierea Țeligradului.

²⁾ Revista crit.-lit. II. 334. — Cf. Hasdeu, Etytn. m. Rom. II. 1149.

³⁾ **Orld.** Fast. III. 576: venit Gradivua ad Annam.

⁴⁾ Marcu Vitézul (său Marte al anticității) este și astăzi eroul principal în poezia epică a Slavilor de sud, unde el figurează sub numele de Marko Kraljevic (Marcu, fiu de rege), însă, cântăreții peninsulei balcanice au format din tipul lui Marte (din Marko Kraljević cel vechiu) un erou național slav, pe care apoi l-au confundat cu un așa numit Marko, fiul regelui Vucașin (1367—1395). Despre acest Marko din urmă, istoria ne vorbește foarte puțin. După ce a fost alungat de rivalii săi naționali din posesia țării, el a intrat în serviciile armatei turcești și s'a luptat ca vasal al Turcilor în contra creștinilor. El luase parte la războiul lui Baiazet în contra lui Mircea cel Mare și a căzut în lupta sângeroasă întâmplată în 10 Oct. 1394 la Rovine, în apropiere de Craiova, când se spune, că nori de săgeți, aruncate de ostașii lui Mircea, acoperise cerul. Cu toate ca în poemele sârbesci, despre Marko Kraljević, s'au amestecat multe evenimente din timpurile mai noue, ele însă mai conțin și astăzi unele elemente importante din legendele cele vechi despre Marte și din poemele epice ale poporului român. Chiar și epitetul de «Kraljevic» (fiu de rege, Königsohn) este numai o simplă traducere slavică a cuvintelor românești «filiu de împărat», un titlu, pe care unele poeme românești îl atribuie lui Novac și lui Iovan Iorgovan (Saturn și Hercule).

Satura a fost detronat de Joe, după cum ne spun tradițiunile vechi. Însă domnia politică a lui Joe peste țările din nordul Istrului, n'a fost nicădată recunoscută *). Imperiul său se estindea numai în părțile meridionale, peste Elada, Egipt și Fenicia.

În poemele române despre Marcul Vitezul, Joe figurează sub numele de Iov împăratul. Reședința sa este în Țeligradul preistoric, în Theba din Egiptul de sus, numită de autorii greci și Diospolis, adică Cetatea lui Iov.

Iov împăratul, ca să-și afirme drepturile sale de singur stăpânitoriu al lumii vechi, vine cu război asupra țărilor din nordul Dunării de jos, în timpul, pe când Marcul Vitezul se afla dus într-o expediție, în părțile de apus.

Iov derâmbă și pustiește Cetatea Marcului din țara Streiului, robesc pe soția acestuia și pleacă înapoi la Țeligrad.

Marcul însă întorcându-se din război și aflându-și Cetatea derâmbată, alergă îndată la Țeligrad, ca să-și răzbune asupra lui Iov pentru injuriile și devastările, ce i le făcuse.

Această luptă a lui Marcul cu Iov este înfățișată într-o poemă populară din Transilvania în modul următoriu. Mama sa i dice:

«Tu Marcul e, fetele mele,
Maș bine nu te-ai fi avut eu!
Când de-acasă ai eșit,
La tine că a venit
Iov din Țeligrad
Și cetatea ți-o spart,
Nevasta ți-o luat
Și pe mine m'o călcat
Cu potcova calului
Pe fața obrazului».

Apoi Marcul așa dicea,
«Taci mamă, nu blastema, Că
Dumnezeu de mi-o ajută,
Nici oi bă, nici oi mână,
La Țeligrad oi alerga

Și pe Iov l'oi aseda! Apoi
pe cap se fărinoșă, Peste
haine vitejesc!, Lua negre
călugăresc?, Murgul că și-l
închinga Și pe el încăleca
... Nici prânzu că nu
trecea, în Țeligrad se
opria, în mijlocul piațului,
Chiar la curtea Iovului; Și
de afară că striga: «Iovule,
Măria ta, Măș ruga de
Dumnia-ta, Se me ajutori
cu ceva, Că mi s'o spart
mânăstirea,

>) Pastorii cyclop din nordul Thraciei răspunde lui Ulyse, că ei nu au nici o frică de Iov, pe care îl adoresc aceia, cari locuiesc în ținuturi depărtate (Odys. IX. 276). Un alt gigant din regiunile Mării negre răspunde Argonauților, ca «Iov domnește peste alte ținuturi» (Val. Flacc. Argon. IV. 219: aliis rex Jupiter oris). În religiunea cea veche a Germanilor, încă nu aflăm nici o urmă despre cultul lui Iov. Grimm, D. M. p. 108: Das auffallendste ist, dass Jupiter (als Gottheit im ältesten Deutschland) nicht vorkommt.

De nu mal pot sluji Intr'insa>.

lovu, daca-l audia, O fereastră deschidea Și din gură așa dicea: «Precum dicl, te-așT ajuta, Da, me tem că mi 'nșelă, Că-mî pare că murgul teu L'am mal vëd(u)t unde-va eu».

Eră Marcu așa dicea: «P<5te că l'ai măi vëdut, Casera Tarn dobëndit, Când pe Marcu l'am prohodit... Dacă nu credî, vino și vedl, Ia pomana Marcului, Tocma de la capu M, Pomană din comandare, O-am adus de arătare».

lovu afară că eșia, Pomana că o lua Și din gură cuventa; «Te, câinii orașuluî, Mâncați pomana Marcului!» Pe Marcu 'n lontru-I băga, BeuturI domnesc! i da Și mâncări împerătescl. lovu afară mergea, Și 'n oraș așa dicea: «Cam ajuns acele dile, C'o périt Marcu din lume; Acum oiù trăi cum oiù vrea, Că-I lumea pe mâna mea».

lovu în lontru că intra, Tare rëu se supăra Și din gură cuventa:

«De trei dile și trei noți, Bel bëuturî domnesc! Și mânânci mâncări împerătescî, Ori să joci, ori să plătesc!».

Eră Marcu așa dicea : «De-or juca călugării, Or răgni ca bivolii, Că tu nici nu te gândesc!, Că cu cine vorovescl». Cătră ușă se 'ntorcea, Numa-un pic se scutura, Țipă haine călugărescl, Rëmân albe vitejesc!, lovu că se 'nspăimenta Și din gură așa dicea: «Lasă-me nevetămat, Cum Dumnedeu m'o lăsat, Că io ție l-țl voiù da împerăția jumetate Și averea a treia parte Și poți fi craiu lângă mine Și-Î trăi bugat de bine».

Eră Marcu așa dicea: «Sciû io bine că mi-aî da, Da ție nu m'oiù ruga, De io singur mi-oiu lua Avuție cât oiu vrea; împerăția a fi a mea, C'amu esc! pe palma mea». Paloșul că mi-l scotea, Mic! dărabur! i-l tăia Pe ferestă-l arunca. Marcu umbla prin Țeligrad, Gândeai, că el e împerat¹).

Marcu Vitëzul avuse măi multe rësbôie și cutrierase aprôpe tôte țerile lumii vechi. In una din poemele epice române, el dice despre sine:

Cu câte oști au fost pe păment, Cu
t<5te, eu m'ain bătut •).

¹) Comunicat de Părintele Ion Pasca din cona. Geaca, comitatul Solnoc-Dobâca în Transilvania.-Cf. Revista crit.-lit. An. II. 264.-Variante, la T o c i l e s c u, Mat. folkl. p. 1071.-Jarniksi Bârseanu, Doine, p. 485.

²) Corn. Mărginenii de sus (Prahova).

Răsbôiele lui Marte (Marcul Vitézul) avuse de scop restabilirea autorității și integrității imperiului divin pelasg.

Memoria acestor lupte și învingeri a resonat mii de ani în cântecele și în tradițiunile tuturor popoarelor.

4. *Domnia lui Hercule* ('HπαX^ç, *Hercules, Herclus*).

Cei mai vechi regi, cari au domnit peste Egipt, nu erau de origine africană. Ei aparțineau populațiunii celei imense pastorale din nordul Thraciei, care în curs de mii multe secole se revărsase fără întrerupere peste țările de amedă-di și de apus.

În aceste timpuri, valea Nilului și Egiptul constituia numai o simplă provincie a marelui imperiu pelasg, supus dinastiei Arimilor și Piromilor.

Noi vom urma ast-fel în acest studiu, seria regilor vechi, cari au domnit peste părțile de sud și peste părțile de nord, la Nil și la Dunărea de jos, după cum ne-o prezintă anticitățile egiptene, și de altă parte cântecele noastre epice, singurele fântâni indigene, ce ne-au rămas din aceste timpuri obscure despre viața și faptele acestor regi.

După Marte, domnia politică peste valea Nilului trece la Hercule; așa ne spun fragmentele, ce ne-au rămas din istoria preotului Manetho.

Hercule, contemporan cu Saturn și Atlas, cu Ios și Osiris, a avut un rol însemnat în istoria civilizațiunii pelasge.

În fântânile grecesc! și în tradițiunile române însă, el ne apare mai mult ca un căpitan mare de oști în serviciul regilor meridionali, cari aspirau la tronul și la moștenirea lui Saturn.

În timpul expedițiunii lui Osiris, Hercule este însărcinat cu apărarea militară a Egiptului; și în războiul cu Giganții, el este căpitanul suprem peste oștirile, ce le adunase Ios din părțile meridionale ale imperiului.

Mai târziu, el ne apare în serviciile regelui Eurysteu din Mycena. Din ordinul acestuia, Hercule execută mai multe lucrări grele, numite de autorii latini *aerumnas*, și întreprinde mai multe expedițiuni în regiunile din nordul Eladel.

El este cel de întâiu, care a intrat cu o flotă puternică de război în apele Dunării, ca să ocupe țara lui Geryon. Pentru acesta expedițiune grea, după cum scrie Diodor, el pregăti o flotă magnifică de război și strânse o mulțime mare de trupe alese, demne de acesta expedițiune, fiind-că se răspândise faima prin toată lumea, că Chrysaor (tatăl lui Geryon) i-și căpătase numele său de la averile sale cele imense, și că avea trei fii, renumiți

nentru virtutea lor fizică corporală și pentru vitejiile lor în războie. Geryon, și cei doi frați ai săi, își împărțise forțele lor cele mari de război în trei corăbii în care Hercule i învinge pe toți trei în lupte singulare, le cucerește și

le luă cireșile cele făimese de bol .

În aceste timpuri, regiunile din părțile de apus ale muntelui Atlas (secolul Carpaților meridionali) se numeau Hesperia⁴), «țara delă scăpătat», la Virgiliu: juxta solem cadentem. Asupra acestei regiuni, care ajunsese celebră pentru avuțiile sale cele mari de aur și de turme, a fost îndreptată expedițiunea cea legendară a lui Hercule, pe care poezii vechi ne-o înfățișează sub numele de «Răpirea merelor de aur de la Hesperide».

Sub o formă poetică, ni s'a păstrat și memoria unei alte expedițiuni a lui Hercule în Is tri a '), la Hyperborei, ori în Scythia, când Hercule urmărește cerboica cu cornele de aur, pe care o făcea a regelui Atlas o consecrase Diane.

Probabil, că în aceste regiuni s'au petrecut și luptele sale cu Zetes și Calais, fiii regelui Boreas, și războiul ce-l avuse densul cu Hippolyta, regina Amazonelor, o făcea a lui Marte.

Despre Hercule se mai spunea, că a tăiat munții cei înalți ca se deschidă un drum către părțile de apus *), numit mai târziu «calea lui Hercule», că el a derivat râurile, a desecat lacuri și bălți și a ucis cele mai periculoase fiere sălbatice^B).

Lui Hercule i se mai atribuia și ridicarea celor două colonne grandioase - de lângă Oceanos, sau din țara numită Atlantis; fie, că aceste colonne erau monumente ale expedițiunii sale în contra lui Geryon, fie, că ele erau destinate să indice stâncile și strâmtoarele cele periculoase ale râului Oceanos sau punctele extreme, până unde se putea naviga pe acest fluviu, atât de important în istoria lumii vechi.

Despre Hercule se mai spunea, că el cutierase întreaga lume veche până în India și până la Oceanul de apus; expedițiunii, al căror scop politic a fost, fără îndoială, să readucă în vechile provincii ale imperiului pelasg sub o singură autoritate, și o singură monarhie.

La Homer, el are titlul de βασιλεὺς⁶); în inscripțiunile grecești este numit Ἰσθμίου⁷), er în cele romane mai are și epitetul de Augustus⁸).

¹) **Diodor. Sic. 1. IV**, 17 și 18.

²) **Oridli** *Metam.* IV. 628: Constitit Hesperio, regnis Atlantis, in orbe. — *Ibid.* • 214), polul nordic al cerului (Geticus polus) este numit Axis Hesperius. ³) **Pindari** *Ol.* in. 45.

⁴) În scrierea, atribuită lui Aristotele, *Mirab. auscult.* § 85. — *Li vil Hist. Rom.* V. ⁵«-

⁶ - - **Siliu Ital. m. 495.** - •) **Plato**, *Critias* (Ed. Didot, v. II, 255. 45). ⁷) **Uomer**

Hymn. XIV. — ⁸) *C. I. Gr.* nr. 5986. — ») *C. I. L. voi. m.* nr. 1025, 1339.

La Herodot, el figurează ca părintele lui A ga thyrsus, care domnise peste regiunile de lângă Mureș, al lui Scythes, cel de întâiu întemeietoriu al dinastiei naționale a Scyților și al lui G e l o n u s, primul rege al Gelonilor.

Hercule străbătuse și ținuturile cele vaste ale Scyției și Germaniei. La Scyți era venerat ca un deu ») și era cântat la Germani ca cel de întâiu erou al timpurilor vechi *).

În Dacia ³⁾, era adorat ca un geniu local al apelor calde, ce isvoresc din munții Mihădiei *). Herodot amintesc, ca un fel de anticitate memorabilă, urmele sale lungi de două coți, imprimate în o stâncă de lângă râul Tyras (Nistru).

Hercule avuse o autoritate supremă în regiunile de la Carpaf și Marea neagră. În acesta calitate, el se folosise ca un adevărat despot de puterea și prestigiul său. El detronează și distribuie regate, organizează viața publică, socială și religioasă a ținuturilor ocupate și pedepsește cu severitate pe cei împil și neascultători. Ne putem astfel explica, pentru ce el ne apare în istoria lui Manetho ca un rege al Egiptului, în inscripțiunile grecești! cu titlul de βασιλεύς.

Armele sale obicinuie erau cele din nordul Istrului de jos: arcul, paloșul (τοξοβόλον) și măciuca (busduganul). El învățase arta de a încorda și trage cu arcul de la un Scyt cu numele Teutarus și a fost considerat ca cel mai vestit arcaș al timpurilor preistorice.

După genealogiile grecești, Hercule a fost fiul lui Iov, însă al lui Iov celui mai vechiu ⁶⁾, și era numit în inscripțiunile latine: Herclus Jovius și Hercules Jovius ⁸⁾.

«) Herodot lib. IV. 59.

*) **Taciți** Germ. c. 2: Herculem memōrant, primumque omnium virorum fortissimi in praelia canunt. — >) C. I. L. vol. HI nr. 1566.

’) După tradițiunile populare din Bănat, Iov van Iorgovan (Hercule) petrecea în pesceria de lângă băile cele vechi! ale Mihădiei, numită «Pesceria lui Iorgovan». Aici, la apele cele calde de lângă Cerna, este localizată și legenda despre uciderea leului (ori leilor) din pădurile Nemei.

El din pescere-mi pleca

Și la Cerna doboră...

Trei lei că se scâldea...

Pe tus-treli omoria

Și pieile le lua, Cu ele

se îmbrăca Și mal

departe pleca.

(De U un cantirej **popular din Pecintica**).

Stephan Byzantinul (v. 'Αιτιολογικόν) încă amintesc de o pescerie din regiunile Giganților, în care petrecuse Hercule.

•) Cicero, N. D. III. 16: antiquissimum (Herculem), Jove natura, sed antiqui»»imo item Jove.

*) A se vedea mai sus p. 451.

În tradițiunile populare române, el figurează sub numele de «Iovan Iorovan, braț de busdugan», «Iorgovan, cel tare și mare» *) și este unul din eroii naționali cel mai ilustrii ai terilor de la Dunărea de jos.

Numele său de Iovan ne indică, că era fiul lui Iov (Jovis antiquissimi), și conumele său de Iorgovan corespunde la forma grecescă de Tetopyôç ('Aericola), fie, că el însuși a tras cele de întâiu brasde cu plugul, fie, că era considerat ca fiu al lui Zeuș *Ttâpfbf* «)•

În cântecele epice române, el este numit «fior de Râmlean» *), Căii tan Râmlean ') și un «Român vitez» ^B), după cum ne apare și în inscripțiunile romane cu numele de Hercules Romanianus ⁸).

Un fiu al său se numea Chromis (Xpéjitç)⁷); la Siliu, cu formă de acuzativ, Chromin ⁸).

Mama sa era numită de autorii grecescl Alcmene; formă coruptă din M(c)mana = Armâna, după cum însuși Hercule era numit Almannus *le Germanii cel vechi*⁹).

În fine, el este numit și «fiu» de împărat¹⁰).

După originea sa, Hercule era așa dar un fiu al patriei barbare din nordul strului de jos și de naționalitate A r'i m.

Îcena lui Hercule, ca emblema a vitejiei și a învingerii, se pare că a fost i us și în țerile Daciei. Doue stéguri de răsboiù al lui Stefan cel Mare, care e păstrează astă-dl în mănăstirea Zographos dia muntele Athos, ne înfățișează naginea sfântului George (Hercule) cu hydra cea fabulosă învinsă și cădută ub picidrele sale. La a. 394, Theodosiu cel Mare, în lupta ce o avuse cu)ugeniu, care usurpase tronul lui Valentinian II, adresându-se către ostașii SI le dice: în fruntea oștirilor n<5stre este crucea, ér în fruntea glotelor limice este imaginea lui Hercule» ")•

') Toclescu, Mater, folk. p. 1271.

') C. I. Gr. nr. 523.

') Teodorescu, Poesil pop. p. 419.

⁴) Alecsandri, Poesil pop. p. 14.

') Citană, Balade, p. 49.— Alexie!, Texte, L—Ca Hercules Victor în Acta fr. Arv. Benzen, p. CXLII).

') Fabretti Gloss. ital. p. 584. (Orell. nr. 1607).

') SUTii Theb. lib. VI. 346. - •) Sil. Ital. Pun. I. 442.

') Dapnig, Origine d. tous les cultes. Tome VI. 442: L'Hercule agenouillé... Chez les. 'Ciena Gerqpaïos, alraannus.

''') Citană, Balade, p. 36.—Alexici!, Texte, I, p. 109.—Gazeta Trans. Nr. 140. 1894.

''') Theodoret Ep. Cyri Eccl. Hist. lib. V. c. 24: Hunc enim exercitum crux; hostiles ^{ro} copias imago Herculis antecedit.

O cestiune mai dificilă ne prezintă numele seu grecesc de Ἡρακλῆς, în limba latină Hercules, Hercoles și Hercles, ér în inscripțiunile etrusce Hercele, Herce și Erele¹⁾).

Forma acestuî nume nu se pote esplica, nici din limba egipteană, nici din ce-a grecescă.

în tot cașul însă, noi avem aici numai un simplu epitet, după cum sunt aproape tete numirile, ce le avuse deil anticități.

Hercule, sub numele de Ἡρακλῆς, figureză și în listele egiptene ale regilor din dinastia păstorii or > ^{s)}, după cum, el este numit t ficior de mocan» și în poesia populară română *).Fără îndoielă, că Ἡρακλῆς este același nume cu Her c l'es la Romanî si cu Erele la Etruscî.

După Homer, Hercule a fost cel mal mare măiestru în lupta cu arcu⁴⁾. El mai avea la Grecî si epitetul de Ἡρακλῆς (Ἡρακλῆς), rom. arcaș.

Apollo, care avea de asemenea epitetul de Ἡρακλῆς («), mai era numit de Grecî și Ἡρακλῆς⁷⁾, cu tôte că, după origine, nu era din Arcadia.

Epitetul de Ἡρακλῆς «arcu mare», î-1 are Hercule și într'o colindă religioasă din Bănat, unde însă numele seü epice a fost înlocuit cu al sfântuluî «Petre»⁸⁾.

Se pare ast-fel, că etimologia numeluî Ἡρακλῆς, lat. Hercules, se reduce la un cuvent vechiü pelasg, format din aceeași rădăcină cu românescul <arcaș»⁹⁾.

5. Domnia Iul Apollo ('ArcéXXtov, Apulu, Aplus, Belis).

După Hercule, în listele luî Manetho figureză Apollo; ca rege al Egiptuluî¹⁰⁾.

La Homer, Apollo are adese ori titlul de ava? (rex, imperator) și domnesce «peste totî muritorii» "), ér în inscripțiunile precesci este numit si

¹⁾ Fabrottl Gloss. Ital. p. 583.

²⁾ Manetlionis Fragro. (in Fragm. Hist. gr. II. 568. 570). ')

Teodorescu, Poesii pop. p. 415. — «) Homerl Odysa. VIII. 225. •)

Eurpldis Troad. 802. •) Homeri Hymn, in Apoll. t3. 126.

⁴⁾ Fragm. Hist. gr. II. 133. — ») jLlexicl, Texte, I. p. 155.

») în limba grecescă, forma vechia pelasgă «arcuș» se preiacuse în .epxoș (arme, caxi încingeau gre-cum corpul), în limba poporală români aflăm și forma de bare = arc. ") Fragm. Hist. gr. II. 531.

¹¹⁾ Homeri Hymn. I. Apoll. 29: năot dv^tolacv avaaauș. -- Cf. ibid; 69.

¹²⁾ C. I. Gr. nr. 1946.

După origine, Apollo a fost Hyperboreu, seu din regiunile de nord ale Istrului de jos¹⁾. Mamă-sa, o fată hyperboreă²⁾, era numită La t o na, gr. AT^TO), Aato) și Acftwv, adică femeia de origine latină.

Diana, sora în Apollo, după cum ne spune poetul Pindar, încă petrecea în fera de la Istru³⁾. Pe o inscripțiune romană de pe țărmul Dunării de jos, ea este numită «Diana regina»⁴⁾.

Templul cel renumit al lui Apollo Hyperboreul se afla în insula cea sfântă de la gurile Dunării⁵⁾, numită în vechime Leuce(Alba), astăzi «insula Șerpilor».

Apollo, scrie Maniliu, a fost adorat cu deosebită onoare în toate regiunile Pontului euxin⁶⁾.

Inscripțiunile grecesci și cele romane amintesc de cultul său în orașele Istros, Calatis și Tomis.

Păstorii hyperborei din munții Riphel, îi sacrificau în fiecare an ecatombe de asini⁷⁾. Săgeta lui Apollo, cu care ucisese Cyclopii, cari fabricaseră fulgerile lui Zeus, a fost îngropată în munții Hyperboreilor (Carpați), după cum spun legendele vechi⁸⁾.

Apollo, ca divinitate a soarelui, este reprezentat adeseori pe monetele naționale ale Daciei sub numele de AIIAVC = Aplus și AKV = L(u)cu⁹⁾.

La Greci, el era numit și Acxafoc (Justus, juris peritus)¹⁰⁾, probabil avându-se în vedere originea sa din țările Daciei (Dacia la Ulpian), după cum la Homer, Abil din nordul Thraciei, era la Herodot, Geții, erau numiți Stxateratot <ξv-#p<1)Tewv și SixatiTataToi Oprjfxtov.

Apollo este înfățișat și pe patera cea frumoasă din tezaurul de la Petrosa, cu grifonul Hyperboreu odihnind lângă picidrele sale¹¹⁾.

¹⁾ Cicero n. îs N. D. III. 23: tertius (Apollo) Jove tertio natus, et Latona, quern ex Hyperboreis Delphos ferunt advenisse. După poetul Antimach, Hyperboreii, erau același popor cu Arimaspii, adică Arimil (Suida, v. Aptfiaanol și Tittppoepoi). — Diodori Sicul. II. 47.

•) Herodoti lib. IV.

²⁾ Plodari Olymp. III. 26-27: yaTav 'loipiav

³⁾ C. I. L. voi. III. nr. 7423.

⁴⁾ Diodor. Sic. II. 47. — Cf. mal sus p. 77.

•) JManlii Astron. IV v. 753.

⁵⁾ Pindari Pyth. X. v. 33 seqq.

⁶⁾ Hrgini Astron. II, v. Sagitta. Hanc autem sagittam in Hyperboreo monte Apollinem defodisse ...

⁷⁾ Archiv d. Vereines f. siebenb. Lndkde. XIII. Taf. XIV. 1. 2. — Froehner, La Colonne Trajane, pag. VIII. — Vedl mal sus p. 127.

⁸⁾ Plinii lib. XXIV. 8. - Preller, Gr. Myth. I. 172.

⁹⁾ A se vede p. 613.

În orașul Apulum al Daciei, Apollo era (Jeul cel mai adorat după Jupiter optimus maximus. Aici el este invocat sub numele de Apollo; deus Apollo praestantissimus; Deus bonus puer posphorus Apollo Pythius; Bonus puer; Bonus deus puer posphorus¹⁾ Fără îndoială, că Apollo era deul tuler al orașului Apulum, numit la Ovidiu Apulus*). Am putea chiar să presupunem, că reședința cea veche a lui Apollo se afla la Apulus sau Apulum, cu atât mai mult, că grifonul Hyperboreilor ne indică munții cetăți de aur al Daciei și cari sunt în nemijlocită apropiere de vechiul Apulum.

Numele său de 'AroIXAuv, nu este grecesc. Acest cuvânt aparține limbii elene, ce se vorbea în nordul Thraciei, și avuse la început înțelesul de Albuș (rom. alb, art. albul, é ca nume familiar Albul).

La Ennius, alb u' este un epitet al Sărelui. Latinii, scrie Macrobiu, numiau pe Apollo «Serele»³⁾. Sabinii, ne spune Festus, diceau alpus⁴⁾, în loc de «albuș», é la Etrusci séu Turseni, Apollo era numit Apulu și Aplus⁵⁾, după cum ne apare și pe monetele naționale ale Daciei, putem dice, ale Agathyrsilor.

În părțile de sus ale Italiei, Apollo mai era numit și Belis⁶⁾, un cuvânt, ce avea același înțeles cu albuș, rom. «bel.»⁷⁾

În vechea literatură grecescă, Apollo mai avea și epitetul de Aioxoj⁸⁾, un cuvânt, ce deriva de la Xeuxéc, «alb», «luminos», după cum la Romani, Apollo era numit și deus Iulcoris⁹⁾, é pe monetele naționale ale Daciei AKV = L(u)cu.

Atributele sale caracteristice erau: grifonul, simbol al domniei sale peste munții de aur al Hyperboreilor, corbul Iul Novac (Saturn) și șoimul Iul Montu (Uran)¹⁰⁾.

¹⁾ C. I. L. voi. UI nr. 986. 989. 990. 991. 1130—1138.

²⁾ **Ordi** Consol. ad Li v. v. 588:

Danubiusque rapax, et Daci us orbe remoto
Apulus ...

³⁾ Maen>b. Sat. f. 17; latinitas eum... Solem vocavit — în legendele mitologice romane: «Și Albul, ce domnește pe două-țec! de raiuri» (Hasdeu, Etym. M. I. 762).

⁴⁾ Festus (ed. De Ponor, p. 3) : album quod nos dicimus, Sabini tamen al pu m dixerunt.

⁵⁾ Corssen, Sprache d. Etr. I. 817. — Preller-Jordan, Rom. Myth. I (1881), 302.

⁶⁾ Herodiani Hist. Rom. VIII. 7.

⁷⁾ Vechiul Apulum (pe Tab. Peut. Apuia) este numit în documentele medievale Alba, é în graiul poporului român Belgrad. -») Macrobius Sat. I. 17. — •) Preller-Jordan, Rom. Myth. I. (1881), 264.

⁸⁾ Homeri Odys. XV. 526. — **Plerret**, Le Pantheon égypt. 43.

Apollo după cum ne spun tradițiunile grecesci, servise în tinerețele sale ca păstoria la regele Admet din Thessalia și păcșise ciredile de bol ale regelui Laomedon din Troia.

Acesta tradițiune o aflăm și în literatura poporală română, într'un cântec epic bătrânesc *), el figurează ca cioban séu păstoria *de ol*. În acesta poemă, ne spune densul, că în urma resmiriților, ce se întem-plase în acesta țară, a rernas fără părinți, ast-fel, că a trebuit se se facă cioban, în acesta calitate, densul a servit 9 ani la trei stăpâni; el este frate cu Tipocraiû (Typhon din tradițiunile grecesci) și amêdoisunt fii «Domnului Mihnea Vodă», înțelege: Manea-Vodă (Novac cel bătrân, Saturn). Ca semn al descendenței sale din familia domnescă, el avea scris pe spate un lucéfér și alți doi pe umeri*).

În colindele populare române, resturi ale unor imne vechi religioase, Apollo este celebrat ca divinitate a sôrelul și a luminel, ca «Bunul D d eu, cel mititel și înfășețel»³⁾, numit Bonus deus puer în inscripțiunile Daciei și este invocat sub numele de: «L'eer, Leer și-a nost Dornn»⁴⁾, «Ler Domn, Domn de al nostru» »), și «Leru-I, Domne, tinerel»⁶⁾.

Curțile, în cari se află densul, sunt domnesc!, d'albe împărătesei, înalte împărășil.

În aceste colinde, cuvântul Leer séu Ler este numai un epitet arhaic al lui Apollo. Forma cea veche a cuvântului era în limba latină Liber, cu înțelesul de «prunc» sau «copil mic» (parvulus).

După cum ne spune Cicero, Apollo mai era numit și Liber în ținuturile grecesci, adecă în părțile de resărit ale Europei '). Romanii însă îl confundară cu «Liber pater», un nume, pe care denșil îl atribuiau lui Bacchus.

Sub numele de Liber, figurează Apollo și pe o inscripțiune romană din Dacia») Sora lui Apollo, Diana, încă este numită Libera «).

O TocUescu, Mater, folk!, p. 1236:

D'aveam d'un tată bătrân, D'aveam și d'un frățior,
î-l chiema D o m n Mihnea-VodS; î l e h ierna Domn Tipocraiû.

Ca fiu al lui Saturn, ne apare Apollo și în Analele feniciene. (Fragra. Hist. gr. III. 568. 2. -Cf. Diodor. I. 13).

') Pil D ii 1. XXII, 2: maresque etiam apud Dacos et Sarmatos corpora sua tnecribunt.

') Teodorescu, Poesil pop. — Sbiera, Colinde. — Colecțiunea ntfstră inedită.

⁴⁾ Colindă din com. Ciubanca (Transilvania).

') Colinda din j. Vlașca (Col. ntfstră). - «) Daul, Colindî, p. 44.

') Cicero, Verr. IV. 5: Quid? ex aede Liberi simulacrum Aristaei non tuo im-Peno palam ablatum est?... Aristaeus, qui, ut Graeci feront, Liberi filius.

*) C. I. L. vol. III. nr. 1680.

*\ r

Frigienii, după cum ne spune Macrobiu, celebrau la începutul primăverii, în ziua a 8-a a calendelor Iul Aprile, o serbădăre solară, sub numele de *Hilaria* ¹). Pe o inscripțiune romană de la Naissus, din Mesia de sus, Diana figurează sub numele de *Hilara*. O fică a lui Apollo are în Carminele cyprice numele de *Hilaira* ²). Se pare ast-fel, că aceste numirif, de «*Hilaria*», «*Hilara*» și «*Hilaira*», sunt numai simple forme literare ale unor invocațiuni populare, ce se adresau divinităților lumineT, după cum în colindele române, Apollo («*Liber*» seu «*Ler Domnul*») este invocat și sub formele de: «*Haï Leru-mï Domne*», «*Aler oiou Domne*» și «*Eler Domne*» ⁸).

6. Alți regi din dinastia divină.

I. Yulcnn ("Htpaiatoc, Opus).

În vechile tradițiuni egiptene și feniciene se mai face amintire și de alți regi din dinastia divină, a căror ordine cronologică nu se poate fixa, însă ale căror nume mai resună și astă-dî în cântecele epice române.

După Manetho, cel de întâiu rege, care a domnit peste valea Nilului, anterior chiar lui *Montu* sau *Uranos*, a fost *Vulcan* ⁴), considerat de Egipteni ca deu al focului, al soarelui și al luminei.

Patria lui *Vulcan* a fost, după Homer, lângă *Oceanos potamos*, acolo unde se născuse toți deii. Un fiu al lui *Vulcan* se numise *Ardalus* ⁶), termen eponim, ce ne indică, că *Ardeul*, seu *Transilvania* de astă-dî, a fost patria originară a lui *Vulcan* și a fiului șei.

Acest *Ardalus*, după cum ne spun tradițiunile grecesc!, inventase fluera (αὐχὴν), instrumentul cel mai vechiu de muzică al popoarelor de ginte latină, ale cărui sunete dulci și melodioase resună departe ").

¹) Macrobius Sat. I. 21: celebratur laetitiae exordium a. d. octavum Kalendas Aprilis: quem diem *Hilaria* appellant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte protendit. — Cf. Vopisc. Aur. c. 1. —) C. I. L. v. III nr. 1680. — *Cypria Carmina*. 7.

²) Colecțiunea noastră inedită. — Gantemler, *Hronicul*, ed. 1901, p. 217: ni-au povestit un voinic, *Preda Stambol*, Român, din țera *Muntenescă*. .. precum în țera *Romanes*, aprôpe de *Dunăre*, pe malul *Oltului* se se fie vexând nisce temelii ca de *Cetate*, cărora țeraniî de pre acolo... din bătrâniî lor apucând le (*Jic* curțile lui *Ler* împărat, precum și în colindele anului nou, și astă-dî au luat de pomenesc *Ler Aler Domnul*. — O tradițiune populară din comuna *Ciôra-Doicescî* (*Brăila*): se cjiice, că *Ler* a fost un împărat, de la care au început colindele.

<) *Manethonis Fragmenta* (in *Fragm. Hist. gr.* n. 527).

⁶) *Pansantae* Gr. Descr. II. 31. 3.

») Aceeași tradițiune și în colindele religioase române, cu deosebire, că «fluera de aur,

La Greci¹⁾, Vulcan era numit Hephaistos, ér la Egipteni Opas¹⁾; un nume ce aparține limbei populare pelasge din părțile de nord ale Istrului.

Grecii, după cum scrie Herodot, onorau serbătoarea lui Vulcan cu o ceremonie caracteristică. Ceî ce luau parte la aceste festivități alergau pe străzi cu lămpile aprinse²⁾.

În antichitate, Vulcan era venerat nu numai ca zeu al focului, dar totodată și ca zeu al flăcării, ca flamma lucens.

Serbătoarea lui Vulcan la Greci, numită Χα¹ΰιαΰτιποψα, era așa dar o serbătoare a lămpilor.

În limba populară de peste Carpați, lămpa tradițională a țeranului român, se numește opaițiu și hopaițiu, de la «hopaiă» sau «văpaia»⁸⁾, lat. flamma.

Grecii și Egiptenii împrumutase așa dar serbătoarea hopaițelor (Ααΰτταΰρϵοψα) de la triburile pastorale ale Pelasgilor și ei aplicară divinității numele caracteristic al serbătorilor populare Ητπαϊοτοϵ, dor. "Αϵπαϊατοϵ *), în limba egiptenă Opas.

În tradițiunile istorice ale Germanilor, Vulcan figurează sub numele de Wielant, Wêland și Valland⁶⁾ și este nepot al regelui Vilkinus.

Wielant, după cum spun poemele medievale, a fost un duce din Hünland, din țara Hunilor lui Attila. Expulzat din patria sa de către doi urieși, care îl ocupase țara, și apoi ajungând în miserie, el s'a dus la pitici, unde a învățat arta făuririi și a devenit în urmă cel mai renumit faur de aur. După tradițiunile germane, el lucra în Kallova séu Ballova din muntele Caucas (Goikelsas, Gloggensachsen) și sculpta cu multă măiestrie pahare de beut «în urbe Sigeni»⁶⁾.

o Rieuse faurul cel renumit în lucrarea aurului (Vulcan) și pe Care densul o dăruise fratelui său. (Frâncu, Moții, p. 118).

¹⁾ Cicero, Nat. Deor. III 22: secundus (Vulcanus). Opas, ut Aegyptii appellant, quem custodem esse Aegypti volunt.

²⁾ Herodotus lib. VIII. 98.

³⁾ Cf. Tocilescu, Mater, folkl. p. 1576, 1602.

⁴⁾ C. I. Gr. nr. 1179.

⁵⁾ Aid Vulcan este confundat cu Valens, tatăl lui Mercuriu (Cicero, N. D. III. 22): Mercurius unus Caelo patre, Die matre natus... alter Valens, et Phoronidis finus, is qui sub terris habetur.

⁶⁾ Grimm, Die d. Heldensage (Göttingen, 1829), p. 29. Die Vilk. S. erzählt, dass er in seiner Jugend... von den zwei Zwergen in die Lehre genommen, der kunstreichste Schmied geworden sey. - Ibid. 196: «Wielant - war auch ein schmid in dem berg zu Gloggensachsen womit wohl der Koukesas gemeint ist. — Cf. ibid. p. 210.288.341.

Caucasul din legendele germane este Caucasul de la Istru. Sub numele de «Kallova» a existat până în secolele trecute un sat în munții Bănatului¹⁾, ér «urbs Sigeni» este fôra îndoielă «Sibiul»^{s)}

Aceeași tradițiune o aflăm și la Homer: că Vulcan, alungat de Joe din Olymp (înțelege din Olympul de pe muntele Atlas), a lucrat 9 ani într'o pescere de la Oceanos potamos (Istru), în jurul căreia, fluviul cel imens curgea murmurând și spumegând *).

Tradițiunea poemelor germane, că Vulcan umblase prin fera piticilor este vechia.

Herodot *) scrie, că în templul ce-l magnific al lui Vulcan din orașul Memphis în Egipt, simulacrul acestui deu era înfățișat sub figura unui rchaxoç, pigmeu^{B)}.

în cântecele epice române, același Vulcan, pe care Egiptenii îl venerau ca pe un vechiu rege și apărătoriu al lor (custodem Aegypti), ne apare numai ca un simplu Căpitan.

¹⁾ Pesty, A. Szôr. Bans. II. 101.

^{*)} Fauri! din Sibiu (Sighiu, Sibiniu, în doc. Scibinium) au fost odată renumiți ca maeștrii în lucrarea ferului, într'o colindă agrară din Moldova aflăm următoarele versuri: Și-a găsit un băetăn | din tēgu Sibiului, | din n emul capcânului, | țipă feru 'n mâna Iul. (Rev. crit.-lit. IV. 224).

^{*)} Ilomeii II. XVIII v. 402. — într'o poemă epică română (T e o d o r e s c u, p. 651):

Jos în vale la cișmea, und' s'au de Dunărea, la
cisméua lui Bălan șede muma lui V el c an.

<) Herodot I. III. 37.

») Existența unei rase pigmeice în timpurile preistorice, este astăzi cunoscută în regiunile Africii centrale, sau în părțile de sud-vest ale Nilului și au descoperit, în timpurile din urmă, resturile unei vechi populații de pitici. Caracterele antropologice ale unei rase de pigmei, s'au constatat și în Franța de sud, în munții Elveției și pe teritoriul Rusiei europene de lângă Marea Neagră. Se presupune că în timpurile preistorice emigrase din Africa către părțile de sud ale Europei un nurner însemnat de pigmei (Corresp.-Blatt d. deutsch. Gesellsch. f. Anthropologie, 1894, p. 144). într'o doină populară de la Vașcău, se face amintire de acesta invasiune a piticilor africani (Nicolae, dragul mieu, | vin piticii tot mereu, | ... că piticu-I nern de câne), în legendele germane, piticii figurează ca maeștrii în arta făurăriei (Griram, D. M. 416). După tradițiunile populare din Bănat, minele părăsite de acolo au fost lucrate în timpurile vechi de pitici. O colonie de pitici se aflase în timpurile homerice spre sud de gurile Dunării, lângă Marea Neagră. Phnll 1. IV. 18. 6: Totum eum tractum (ubi Ister aranis immergitur) Scythae Arotres cognominati tenuere. Eornm oppida: Aphrodisias... Gerania, ubi Pygmaeorum gens fuisse proditur: Cattuzos Barbari vocant. (Cf. Horn. H. III. 6).

Despre densul, se exprimă ast-fel soții săi de luptă din țerile meridionale, carii venise se-1 caute la Dunărea de jos:

Am avut de Căpitan	habar n'are de nimica,
pe vitézul de Vêlcan,	că-I voinic, vitéz de frunte,
puișor de ortoman,	nalt ca bradul de la munte...
om de trebă și chipos,	dar de când s'a hainit
copt la minte, copt la os,	și de când ne-a oropsit,
cu mustața'n barbarie,	mal de tot am calicit...
cum stă bine la voinic,	Partea lui de nouă anî,
cu chica împletită 'n cōdă,	parte 'n vite, parte 'n banî,
cu barba, ce 'n brêu o înodă...	am mâncat'o de săraci,
El nu scie ce e frica,	am plătit'o de haracî ¹⁾ .

II. Mizratm (Ittesrem, Mlsor, Misir)»

Un alt rege, care a domnit peste valea Nilului, a fost după fântânile egiptene și ebrei Mizraim ⁸⁾, numit și Mestrim ^{*}) seu Mestrimus ⁴⁾ Mestrem ^{D)}, Mesrem ^{o)}, în limba asiriană Misir, în analele feniciene Misor ^{')}, și unde el figurează ca tată al lui Taaut séu Hermès, ér pe fratele seu 1-1 chiema Sydekk (Judec).

După numele seu, Egiptul se numia în limba ebreă Mestrem ⁸⁾ și Mestrem ⁹⁾, un cuvent, care nu e nicî de origine egiptenă, nicî ebreă ¹⁰⁾.

în ce privesce cronologia sa, se spune, că el domnise peste Egipt înainte de Hermes ⁿ⁾.

¹⁾ Teodorescu, Poesii pop. p. 550. — Un răsădit despre pribegirea lui Vulcan prin pustietățile Africe se pare, că ne-a rămas în următoarele versuri:

n'am dat ochii cu V ele an,	nu seim dusu-s'a 'n pustia,
de-I măi bine de un an;	ori e dus în haiducia.

Ibid. p. 541. ^{')}

Genesa, cap. 10.

ⁿ⁾ Syncellus, p. 53.—Alex. Polyhistor fragm. 3.

⁴⁾ Flattl Josèphl Ant. I. 6. 2.

⁶⁾ Ioan n. Antiochenl Chron. fr. 1. 21 (in Fragm. Hist. gr. IV. 539. 21.

¹¹⁾ Anonyml Chronologica, p. 21.

^{')} Philo Byblius, fragm. 2, 8.

ⁿ⁾ IoanD. Antiocheni fragm. 1. 21.

ⁿ⁾ HaTll Josephi AJit I. 6. 2.

^{''')} Brnggch'Bey, Hist. d'Egypte, 2-e éd. (Leipzig, 1875) p. 11: Malgré tous les efforts qu'on a fait pour expliquer l'origine égyptienne des noms M i z r a j i m (d'où l'arabe M i s r, singulier) chez Ja Hébreux, M u ț u r... dans les cunéiformes... pour Egipte, aucun savant n'& réussi jusqu'à présent à en démontrer le prototype égyptien.

ⁿ⁾ Anonym i Chronologica, p. 21.

în poemele tradiționale-române, regele Misraim, Misir seu Misor, figurează sub numele de M e zar crai¹⁾, Domnul Mizil-crai²⁾ «Misil-crai²⁾ de dincolo de plaiu»²⁾).

Aflăm în aceste cântece bătrânesci nu numai elemente istorice, dar și mitologice, ceea ce ne arată, că personalitatea lui Mezăr-Craiu aparținuse timpurilor vechi eroice.

Mezăr-craiu are doue reședințe, una cîncolo de plaiu» (în Transilvania), alta în Țera românească. Fetele sale sunt un fel de amazone. Ele se portă voinicesce, î-și lasă chica deliesce, încalecă pe caî cu arme vitejesc! și pleacă se facă servicii militare.

Faptul, că memoria acestui rege s'a păstrat în cântecele populare până astă-dl, si că o-dată Egiptul se numise «țera lui Mizraim», ne arată, că el a fost unul din regii cel iluștri al dinastiei divine.

III. Neptun ([lodiiîv, rioattîfiv).

Neptun, după cum ne spun tradițiunile grecesc!, domnise la început peste regiunile delà muntele Atlas din țera Hyperboreilor sêu din nordul Istrului de jos.

După detronarea lui Saturn, scrie Plato »), imperiul cel mare al lumii vechi împărțindu-se, Neptun căpetase prin sorte teritoriul numit Atlantis (de la muntele Atlas în țera Hyperboreilor), care, din punct de vedere geografic, cuprindea ținuturile din partea meridională a Carpaților și în particular Oltenia de astă-dî.

Neptun avuse în anticitate o îndoită ondre⁴⁾. El era considerat ca stăpânitoriul și deul apelor mart (regnator Marum). Despre el se mal spunea, că a domesticit rasa cea nobilă a cailor, că a fost cel de ântâiu, care a introdus modul de călărit și prinderea cailor la care.

Încă din timpurile cele mal vechi, Neptun a fost confundat cu titanul Atlas, atât în ce privesce genealogia, cât și atribuțiunile sale. Ast-fel ne spune Odysea lui Homer, că Atlas, care susținea columnele cele înalte, ce despărțiau ceriul de păment, mal cunoscea și tote fundurile mării⁵⁾.

Acesta confusiune între personalitatea preistorică a lui Neptun și a lui Atlas o aflăm si în cântecele epice române, al căror fond tradițional, este fără îndoielă arhaic.

¹⁾ Alexici, Texte I. p. 56. — «) Negoescu, Balade, p. 7. — Tocilescu, Mater, folk!. 126. 128. — Teodorescu, Poesii populare, p. 686. — ') Platonls Critias (ed. Didot. II, p. 255).

⁴⁾ Homeri II. XV, 190; XXIII, 307. — Ibid. Hymn. 21. 5. — «) Homeri Odyss. I. 52.

în aceste cântece epice, Neptun figurează sub numele de Tanis la v și Stanislav¹⁾, după cum avea și la autorii grecesc! epitetul de eopu-afl-evVÎC²⁾, «prea puternic», de sigur o simplă formațiune literară după numele său epic popular.

În poemele române, — întocma ca în *Odyssea* M. Homer — acest Stanislav reprezintă figura titanului Atlas; el are însă tot-o-dată și caracterele tradiționale ale Im. Neptun, ca stăpânitoriu al apelor mari.

Stanislav este măiestrul cel mare în arta de înotat și de vâslat.

El î-sî petrece viața sa pe luciul Dunării. El se hodihtnesce și dorme oe Dunăre, în caicul seu, scris cu slove de argint și priponit cu un lăntuș de argint. Despre el ne spun poemele românesce: că «Dunărea l'a crescut și lat în spate l'a făcut», că «Dunărea M. cundsce, ea pe densul, el pe ea; el înotă ca un pesce, Dunărea în picioare o trece și se luptă în ea cât dece». Prins și legat de inimizii sēT cu o petră de mōră la gât, și aruncat apoi în Dunăre, unde apa era mal adâncă și de unde se maî vedea numaî ca o «mare lată», el derme trei dila pe fundul Dunării, legat cu petra după cap, ér după trei dila desceptându-se se ridică și îndtă pe suprafața apei alte trei dila, tot cu petra după cap.

Acesta legendă era cunoscută și anticităfî. Cicero în tractatul seu despre natura divinităților, ne spune, că numele lui Neptun derivă de la n an do, «înotând»³⁾. Aceeași espresiune cu aceeași formă gramaticală, o aflăm și în cântecele epice române: «Stanislav înotând»⁴⁾).

Neptun, cel maî vestit «înotătoriu» al lumii vechi, maî era tot-o-dată celebrat și ca măiestrul cel mare în arta de vâslat.

Sophocle i adresează următoarele versuri: Tu, cu manile tale, al mânat corăbiile cu vêsle, cu atâta putere, în cât le făceai să salte pe suprafața apei⁵⁾.

Aceleași versuri le aflăm și într'o poemă epică română. Stanislav dice către unul din prietini săi:

adă vesta ta la mine,	la mal iute că-1 ducea,
se-ți arăt cum se veslesce	peste mal că-1 ridică
Dunării ce-î trebuesce _____	și caicul când sălta,
Și când vêsla înfigea	Stanislav se răsturna,
de trei pași caic mergea,	lung pe erbă că cădea ⁶⁾ .

La Greci, Neptun maî avea și epitetul de rcerparoc, «cel cu petra», ort

¹⁾ Revista «Țară nouă», An. II. p. 366. — C&tană, Balade pop. p. 22. - Teodorescu, oesil pop. p. 688. — Colecțiunea ndstră inedită. - ») *Odys.* XIII. 140.) Cicero, N. D. II. 26: ut Portunus a portu, sic Neptunus a nando. ') Teodorescu, P. p. 569. - «) Soph. Oed. Col. v. 715. - •) Teodorescu, ibid. p. 570.

«cel cu stânca»¹⁾). În poemele epice române, «petra» este un atribut caracteristic al lui Stanislav, în amândouă calitățile sale, atât când el ne înfățișează figura cea legendară a titanului Atlas, cât și în rolul lui Neptun, ca stăpânitoriu al apelor mari.

Despre Neptun, ca domnitoriu peste țera cea renumită Atlantis, spuneau tradițiunile vechi egiptene: că el a fost cel de întâiu, care a organizat acest teritoriu din punct de vedere politic, militar și religios; că densul împărțise acesta țera în dece districte, fiind-că avuse dece fii; pe fiul seu mal mare, Atlas, î-l făcuse rege peste țera întregă, ér pe ceilalți fii i numise archonți sêu căpitani districtuali; că Neptun dase legi acestei țeri, cari au fost gravate pe o columnă de aramă galbenă, aședată în templul seu. Sub domnia regilor din familia lui Neptun, țera numită Atlantis a ajuns, în curs de mai multe secole, la o stare mfloritore de prosperitate economică și de putere politică *).

După o notiță geografică, ce o aflăm la Pliniu, teritoriul, care la Plato este numit Atlantis, purtase la început numele de Aetheria³⁾, un cuvânt pelasg, alterat în literatura grecescă, însă sinonim cu «Terra» seu Fata, la Apolloniu Rhodiu dieipea yafav *).

Domnia politică a lui Neptun se estinsese și în afară de frontierele teritoriului Atlantis. La Eschyl, el este numit TcovxouiScov <ivaÇ, la Homer TceVTioj, stăpânitoriu al Pontului (euxin).

Familia Stanislav domnise o-dată peste părțile de resărit ale Țerei românescl.

În monumentele istorice ale Vaticanului se amintesc la a. 1247 Szeneslaus Woiauoda Olatorum⁶⁾, stăpânind Țera românescă de dincôce de Olt, vecină cu teritoriul drdelor cumane de lângă Marea neagră.

Numele de «Stanislav», on «Szeneslaus», este patronimic și aparține timpurilor primitive. Homer, în Iliada sa, amintesc de un Troian cu numele Stenelaus, pe care-l ucide Patroclu, lovindu-l cu o petă în cap⁶⁾. Se pare, că Homer împrumutase atât numele, cât și idea, din o poemă poporală despre Stanislav, «cel cu petra după cap».

») **Preller**, Gr. Myth. I (1854) p. 356. 363. »)

Platonis Critias, ed. Didot, voi. II, p. 255 seqq.

>) **Plinii** I. IV. 25. 5: Universa vero gens Aetheria appellata est, deinde At l a n t i a.⁴⁾
Âpollonii Rh. Argon. II. 375.

1) **Thelner**, Monuraentahist. Hung. I.1 p. 208—211, a. 1247: a fluvio Olth et Alpibus Ultra-silvanis totam Cumaniam.... excepta terra Szeneslaî Woiauode Olatorum. •)
Homer. II. XVI. 685.

Despre Neptun măi spuneau tradițiunile vechi, că el a fost cel de ântâiu, care a fabricat și a pus frênele în capul cailor; că el a introdus arta de călărit și prinderea cailor la care ¹⁾. În memoria acestei glorie, lui Neptun i erau consacrați cai și el avea epitetul de fremoc, equester, călărețul.

Cel măi renumiți cai ai lui Neptun au fost după poezii grecesc!: Pegasus, «calul cu aripi», despre care se spunea, că purta fulgerele lui Joe ²⁾, Xanthus și Balius, «caif cel nemuritori», cari «sburau șa vântul», de cari se folosise Achille în răsboiul de la Troia.

Pegasus, scrie Hesiod, a fost născut lângă isvdrele râului Oceanos ³⁾ séu Istru cari în timpurile vechi se credeau a fi din sus de cataracte. El mal era numit și «Scythius» ⁴⁾, adecă din Scythia.

Pegasus ne apare figurat și pe monetele naționale ale Ungariei: pe una, cu ci mă ridicată în sus în forma unei aripe, ér pe alta, având de asupra sa o liniă lungă serpentină simbolisând fulgerele ceriului ⁵⁾. Numele de «Pegasos» nu derivă de la substantivul grecesc mj-p⁶⁾, «isvor», cum a cercat Hesiod se ne esplice etimologia acestui cuvent, ci noi avem aici un termin vechi pelag, ce corespunde la forma românescă din Moldova pag (bălțat), în documentele istorice ale Ungariei peg⁷⁾, în Transilvania p e iu (de coloYe palidă, gălbuia), un termin ce se aplică cu deosebire la cal ⁷⁾.

Caii cei magnifici din timpurile troiane, Xanthus și Balius (Galben și Bălan), din cari unul scia se vorbescă, au fost născuți, cum scrie Homer, pe câmpiile de lângă Oceanos potamos ⁸⁾. Ei au fost domesticiți de Neptun, care i-a dăruit regelui Peleu.

În cântecele populare române, Neptun, ca cel de ântâiu domolitoriù al calului crescut în libertate, figurează sub numele de «Moș Stan din Bărăgan» ⁹⁾. Acest «Moș Stan» este identic cu Stanislav, care reprezenta în cântecele epice române figura cea legendară a lui Neptun, ca stăpânitoriu al apelor mari.

¹⁾ Sophocles Oed. Col. v. 711. — Homed II. XXIII. 307. — Ibid. Hymn. XXI. 4. — Pansanlae lib. VII. 21. 8. — ²⁾ Hesiodi Theog. -v. 284. - ³⁾ Hesiodi Theog. v. 281.

⁴⁾ Dupuis, Orig. d. tous l. cultes, VI. 481. — Servius, Virg. Georg. I. 13.

⁵⁾ Archly d. Ver. f. siebenb. Lnkde. XIII. Taf. XIV. 4. — Froehner, La Colonne Trajane, p. VIII.

⁶⁾ Fejér, Cod. dipl. IX. 6. 133. 1364: equus coloris peg.

⁷⁾ Hasdeu, Erym. M. III, 3082. — Lesicon (Buda, 1825). — Lanrlann și Massimu, Glos.

⁸⁾ Homeri FI. XVI. 149. — La Macedo-român: baliu, cal cu o steluță albă în frunte (Hasdeu, Erym. m. III. p. 2937). — Apollodori Bibl. II. 13. 5. 5.

⁹⁾ Teodorescu, Poesii pop. 688. — Cătană, Balade p. 22.-Rev. Țara nouă. An. II. P- 366. — Tocloșcu, Mater, folk!, p. 124. 1250.

Cât ținea săptămâna, săptămâna și luna, Moș Stan, după cum ne spun poemele române, împletia numai la arcane, ca să prindă caii cel minunați, ce veniau se se adape la o fântâna de pe câmpia cea pustia a Bărăganului, ér după ce-I prindea și-I domolia, le pune frêne în cap, i lega cu arcanele, pune șeua pe unul din el, încăleca, i repedia la fuga și apoi î-mi sălta și î-mi sbura peste pustiul cel întins și misterios al Bărăganului.

Tradițiunea despre caii cel divini al lui Neptun, numiți Pegasus, Xanthus, și Balius (Pag, Galben și Bălan), o aflăm și în poemele populare române. Ei sunt: «cal tretiorî (de câte 3 ani), de colore galbiori, cu dungi negre pe spinare, pintenogî de trei picidre, cu stelutî de câte-o nare, unde-I vede moș Stan more».

Unde le vedî umbletul,
Ți se perde cumpătul
Și ți-al da și sufletul ¹⁾.

Acești cărlani fugeau peste câmp «ca gândul», ér când svăpliau din picidre: «apele se turbura, lived! verdi se încurca, munții se cutremura» *). Mama lor, Șarga (de colore galbenă închisa) era: «fruntea cailor, idoma nălucilor». La Homer, ea este numită Podarge, adecă «iute de picidre», ér la poetul Quintus Sta, divină ⁸⁾. Acești «tretiorî galbiori» au fost prinși cu arcanul pe câmpia Bărăganului, la o fântână numită puțul lui «Cioropină», după cum se spunea despre Pegasus, că a fost prins la fântână, numită «Pirină» *). în fond aceeași numire topică, însă sub altă formă.

După legendele grecesc!, Neptun și Medusa au fost părinții calului cu arip! Pegasus ^{D)}. în poemele române însă, Mătușa este mama Iu! Stanislav, a marelui măiestru în arta de notat și de veslat, adecă a lui Neptun din timpurile preistorice ¹⁾.

După cum vedem, tradițiunile grecesc! despre Neptun au fost împrumutate din nordul Dunării de jos; însă, autorii grecesci au exagerat și au prefăcut în fabule ideile cele frumoase poetice ale cântecelor populare vechi, ca se descepte și mal mult curiositatea și plăcerea cetitorilor. Una din aceste fabule este, că Neptun lovind pământul cu tridentul, a făcut se esă din pământ cel de ântâiu cal sburdalnic ⁷⁾. Aici, poeții grecesc! au alterat cu

>) **Hasdeu**, Etym. magn. III. 2481. — Rev. Țara nouă, An. II. 749.

•) **Toclescu**, Mater, folk. p. 124.

1) **Quintng**, Post horo. III. 750.

«) **Euripid**. El. 475. — **Pindar**. Ol. XIII. 90.

1) **Oîdîl** Metam. IV. 797. — **Apollod**. Bibi. II. 4. 2. 12.

•) Rev. «Țara noua. An. II., p. 366. — Variantă din c. Mănescî (Colecf. nostră).

1) **Vlrgiril** Georg. I. 13.

Emigrând din Scythia în insula Samothrace, ér de aci trecând în Asia mică, Dardan a întemeiat lângă țărmuriî Hellespontuluî orașul Dardanus sau Dar dani a, numit mai târziu Troia, și a devenit ast-fel primul părinte și fondatoriul al dinastiei troiane ^J). Pe sora-sa o chemase 'Apfiiova *), adevă Armăna, Ari mana (din țera Arimilor).

Dardan în tradițiunile grecesci, mai figurează și sub numele D e r c u - nus»), ér la poetul Avienus, el este numit Draganes, unde se spune tot o-dată, că descendenții săi se aflau stabiliți în țerile cele frigurde ale nordului *).

Acest Dardanus, Dercunus, ori Draganes,, nepot al titanului Atlas, este numit în poemele tradiționale române «Drăgan din Bărăgan, nepotul lui Moș Stan» ^B), al aceluiași Stan, care, după cum am vedut mal sus, reprezenta în cântecele epice române pe Atlas, și pe Neptun.

Drăgan din poemele populare române, întocma ca și moșul său Stan, se ocupă numai cu împletirea arcanelor și prinderea cailor liberi, ce retăciau pe câmpia Bărăganului •).

Aceeași vieță postorală o aveau la început și descendenții lui Dardan 'de pe țărmuriî Hellespontuluî. Homer ne spune, că fiul lui Dardan, Erichthoniu, avea 3000 epe, ce păseau pe câmpiile cele palustre de lângă Hellespont, din cari 12 epe erau din rasa cea nobilă Bopéaç (de méda-nôpte); ele săltau peste spicele semenăturilor fără se le atingă și treceau în cursul lor cel repede peste valurile înfuriate ale mării celei vaste ⁷).

Ast-fel, după tradițiunile istorice, vechil locuitori al orașului Dardan din Asia mică, se vfd a fi fost numai o simplă colonia a Scythilor păstori, a crescătorilor de cal de lângă Istrul de jos.

») Yirg. Aen. VIII. 134: Dardanus, Iliacae primus paterurbis et auctor, | Electra... Atlantide cretus.

») Ariani Nicomed. fr. 65.-DIod. Sic. IV, 75; V, 48. — «) Apollod. Bibl. lib. II. 5.10.9.

«) Ariani Ora mar. v. 196—198: pernix Ligus | Draganumque proles sub nivoso maxime septentrione collocaverant larem.

^s) Teodorescu, P. p. 688.—Rev. Țara nouă, An. II. p. 749.—Tocilescu, Mater. 1271.

«) Rev. Țara nouă. An. II. p. 749:

Ér O r a g a n din Bărăgan, El la puț că mi-șî venia... Arcanele că

Nepoțelul lui moș Stan ... 'ntindea Și pe furcă-rai t'ășura.

Numai la harcan pletea ...

) Homer. II. XX. 215. — Cf. ibid. II. XIV. 307.

Idea împrumutată din cântecele populare ale Pelasgilor de la Istru. N ego e seu, Balade, p. 21:

Murgule, voinicule,
Haide 'n pas cu mult mal tare,
S6 trec Dunărea ășt' mare.

Murgul pasul că l'a dat,
Feste Dunăre a sburat.

Troianii, descendenții lui Dardan, au de asemenea la Homer epitetul de „equum-domitores”¹⁾.

V. Danaus (Armais).

În istoria timpurilor pelasge se face adese-ori amintire de un rege vechi, „familia Arimilor, numit Danaus, al cărui nume adevărat, după cum ne spune istoricul ebreu Flaviu Joseph, a fost Armais”¹⁾.

Danaus este un fiu al lui Belus, care în cântecele epice române e numit Balaban.

Despre acest Danaus se spunea, că el domnise în Libya și avuse 50 de fete din mai multe soții. Una din soțiile sale era numită Atlantia²⁾, adevărat din regatul M Atlas.

Persecutat de fratele său Aegyptus, pentru neînțelegerile ce le avuse în privința drepturilor de domnie, Danaus fugi cu fetele sale către părțile de nord ale imperiului El vine în țara numită Argos, peste care domnia Pelasg, și cere de la acesta protecțiune și un loc pentru descălecare, spunându-i că după origine, densul încă este tot din nămul locuitorilor din Argos³⁾. În urmă, Danaus ajunge Domn peste țara acesta.

Sub numele de Argos, autorii grecesci înțelegeau de regulă provincia Argolis din Pelopones. A existat însă un Argos și în Scyfia și un alt Argos pe teritoriul Pheacilor, cari locuiau în apropiere de Cyclopi⁵⁾, ori cu alte cuvinte în nordul Thraciel.

«Argos», în limba grecescă, înseamnă «câmpia», «șes de arătură» și «teritoriu locuit de o populațiune agricolă».

Din punct de vedere istoric, Argosul din tradițiunile despre Danaus este unul și același cu teritoriul numit «Gaea» și «Terra» din nordul Thraciel, lângă Oceanos potamos. Așa spre exemplu, după Stephan Byzantinul, cailor lui Neptun, păseau în Argos, er după tradițiunile homerice și hesiodice lângă Oceanos potamos din nordul Thraciei. Țara numită «Argos», în care descăleca Danaus, are la Eschyl numele de A p i a ; la Herodot însă, Apia are același înțeles cu Terra, teritoriul cel divinisat de la Oceanos potamos.

Istoria epică a lui Danaus se petrece pe pământul Elladel și în regiunile de la Dunărea de jos,

La Homer, Grecii sunt numiți adese ori Danaoi, după numele lui Danaus care domnise peste Ellada.

¹⁾ Homer. II. IL 230. - ») Flaring Ioseph. c. Ap. L 15.

²⁾ Apollod. Bibl. lib. II. 1. 5. — «) Aeschyl Suppl. v. 12 seqq.

³⁾ Steph. Byz. v.

în cântecele epice bulgăresc!, acest Danaus ne apare sub numele de Dan ban, Dan voivodul, Dan voivodul român și Dan voivodul Valachiei, mai tot-de-una încălecând și gata se plece¹). El are mai multe stăpâniri, pe malul mării, pe malul Dunării și pe munți. Poemele bulgăresc! mai vorbesc despre fetele sale și despre fuga sa în Țera romanes că. Ast-fel într'o colindă din fundul Bulgariei se dice: Se gândesce ore voivodul Dan să fugă în Țera românescă, ori să facă pradă ? Nevasta lui este adusă din «țera străină», de lângă Marea negră; o alusiune, după cum se vede, la soția sa numită de autorii grecesc! Atlantia.

Acest Dan figurează în cântecele bulgăresc! mai mult de cât toți cei-lalți voivod! români la un loc. Amintirile sale epice sunt legate mai mult de teritoriul de dincolo de Dunăre, de Mesia vechia, unde se vede că domnise la început Tete elementele, ce ni le presintă aceste poeme bulgăresc!, sunt antice, ast-fel, că personalitatea istorică a lui «Dan ban» aparține unor timpuri forte depărtate.

în istoria Țerei românesc!, familia Danilor este vechia.

Un Dan-vodă domnise în Oltenia încă înainte de întemeierea statului românesc prin Negru Vodă.

Despre acesta familia scrie Archiepiscopul Strigonului, Nicolae Olahus următoarele: «încă din timpurile strămoșilor noștri! și până în zilele noastre au fost doue familii în țera acesta (Valachia mare), formate la început din aceeași casă, una a Danilor de la Dan Voivodul și alta a Drăgulescilor de la Dragul Voivodul (seu a Basarabilor). Din aceste doue familii se aleg voivodji legitimi al acestei țeri» («). «Cronica noastră cea vechia», scrie Nicolae Olahus în alt loc, «ne spune, că teritoriul Daciei unguresc! a fost o-dată locuit de Dani, însă înspăimântat! de venirea Hunilor, el au emigrat cu familiile și cu omenii lor în ținuturile maritime de medă-nopte, cari se numesc astă-dî Dania și Norvegia»³).

Tot ce putem culege din acesta tradițiune istorică este, că familia Dan ar fi domnit în Țera românescă și în timpurile Hunilor.

») Șezătoarea (Fălticeni). An. IV. p. 11. 15. — Hasdeu, Etym. magn. Tom. IV. Introducere, p. CLVI.

») Olahus, Hungaria et Atila (Vindob. 1763) p. 55: In hac provincia (Valachia magna) a maiorum nostrorum temporibus, ad nostram aetatem, duae fuerunt familiae, in initio ex eadem domo ortae; altera Dana a Dano Vaivoda, altera a Dragula, Dragul an a... Ex his legitimi creantur Vaiuodae.

3) Olahtg, ibid. p. 12: Tradit vetus nostrum Chronicon, Dacia e huius Hungariae regionem, olim Danos coluisse, hosque metu postea Hunnorum advenientium percussos, ad ea maritima septentrionis loca, ubi nunc Dania est et Norvegia, cum suis migrasse.

XL. — DURATA MAKELUI IM'ERIU PELAŞG.

încheiam aici seria celor mai iluștri regi din dinastia divină a imperiului pelasg.

În timpurile preistorice, ginta pelasgă avuse o estensiune vastă geografică. Ea formase tot-o-dată și o mare unitate politică, un imperiu enorm.

Reședința principală a acestor regi se afla în nordul Dunării de jos, pe pământul Daciei vechi. Acesta o confirmă tradițiunile geografice, ce le aflăm la Homer și Hesiod, și acesta rezultă din istoria cea sacră a Egiptenilor, Fenicienilor, Assyrienilor și Perșilor.

Memoria acestor regi glorioși trăește și astăzi în tradițiunile populare ale terilor române de la Dunărea de jos.

În cântecele epice și religioase ale poporului român se vorbește despre puterea și virtutea lor cea mare, despre resbdiile și faptele lor glorioase, cum și despre fericirea cea legendară a genului uman în timpurile aceste.

Ei sunt onorați cu titlul de împărați¹⁾, de zei-împărați²⁾, ficiori de împărați³⁾, crai⁴⁾, Domni, viteji și căpitani⁵⁾. Ei se luptă pentru onor! împărătesc⁶⁾ și priită insemne împărătesc⁷⁾. Cur-

>) Novac cel tînăr, și tatăl seu lancu, p. 1003:

Taică, taica lancule ... Las' se fiu eu
împărat... Țeligradul se nu-l las ... Iov î m pē
râtul către Marcul Vitdzul (p. 1028): Că io ție
î-ți voiî da Imperăția jumătate Și averea a
treia parte.

¹⁾ A se vede mal sus p. 1012. — ») Familia, An. 1886 p. 236. — Cf. p. 1032. — Ma-•lenescu (Ia Hasdeu, Etym. magn. III. 2261):

Plecat'a, Ddmne, plecat, Un fecior de
împărat⁴⁾ Tocilescu, Mater, folk. 1067: Adi e
Lunî și mâne-I Marți, Poimâne-î tîrg de
împărați,

⁵⁾ Iovan Iorgovan (Ia Alecsandri, Poesiî pop. p. 15) este numit: Căpitani Râm-

^{ian} --Te o doresc u, Poesiî pop. p. 552: Amavut de cap itan , |Pe vitezul de Velcan.

⁷⁾ Tocilescu, Mater, folk. 149. Eroul Corbea:

Poftesc caftan de 'mpărăție
Și dugealîc de Domnie.

²⁾ Jeodoreșco, Poesiî pop. p. 532. Același erou:

Corbea vinovat, sabia de împărăție, cuca împăratului
⁶⁾ « poftit și c'a purtat si caftanul Domnului.
de domnia,

împărăția nu ți-o dau,
Ecă, io i-s moș bătrân Și
eu cu ce o se me țin.

Marcul răspunde:
Im perăția o fi a mea,
C'acum ești pe palma mea.

Și de viță de vitéz,
Cel Novac etc.

Dară craiul hal mal mare

Adî și mâne nunta are.

țile lor sunt înalte Impăresci¹). Ei cutrieră tetă lumea și se luptă cu tde ostile de pe pământ ²). El sunt numiti Domni ai pămentului, Domni al tuturor și ai Românilor») și sunt înmormentați în grădina împărătescă delă Dunărea de jos, orî din Moldova ⁴). Căntecele, în cari celebrăza memoria lor, sunt căntece împărătesci⁶). Demele și fetele lor sunt împărătese, domnițe împărătițe și fete de Împerat «).

') Teodorescu, Poesil pop. p. 30:

Icea Domne 'n ceste curți,
'n ceste curți, ceste domnii,
'n ceste 'n alte împărățiî.

') Marcul Vitézul (pag. 1028):

Cu câte oști sunt pe pământ, Cu tde, eu m'am bătut. »)
Teodorescu, Poesii pop. 12:

«Domne», numele-î om pune,
dătător de fapte bune,

Ibid. p. 19: Domn al tuturor | și-al Românilor. în grădina

«) Teodorescu, Poesii pop. p. 443:

și la Dunăre i ducea și
în Dunăre-I spēla,
cosciuge că le făcea Ibid.
p. 692:

Er nea Stan din Persica
(var. Moș Stan din Bărăgan)
mal trăia, mare, trăia ...
până de betrân muria

•) Teodorescu, Poesii pop. 83:
Impărătése d'audia ... și
din gură mi-î grăia: taci ...
nu mai cânta,

Ibid. p. 84.

Șede fata Radului,
Slujnica împăratului,

•) Teodorescu, Poesil pop. p. 84:
draga mea, stăpăna mea,
înălțată împărătesă,
Domnă mândră și alesă.

Ibid. p. 422:

nu suntem lebede albe, ci
trei fete de 'mpărat și
tăicuța ne-a mânat,

Ibid. 81:

Icea, Ddmne, colea
Domne, 'n ceste curți,
ceste domniî, 'n
ceste

dalbejmperățiî.

Fia stăpân cerului
și Domn al
pământului
și frumos i îngropa

în grădina
împărătescă.

și 'n Moldova-l îngropa
In grădina împărătescă
vestea "n'lume se pornescă.

că nu e de sema ta,
cântecul nu-î mojjesc,
ci-i cântec împărătesc.

Tot.horesce 'mperătesce și
'mpletesce brău șerpesc. Ibid. p. 82:

Taci Domniță 'mperătiță,
nu te iau robă sè-mi fiî, ci te
iau Domnă se fiî.

se misurăm pământul,
pământul cu umbletul și
ceriul cu cugetul.

După cum vedem, personalitățile acestor regi-împjërati sunt istorice, nu simple imaginațiuni. Uran sêu Montu, Saturn, Joe, Typhon, Marte etc., au fost dmenî; el au avut o esistență muritôre. Faptele lor, după cum le descriu tradițiunile istorice — dar nu fabulele grecescî — au un caracter real, uman. Avea așa dar dreptate filosoful Euhemer din Mesena, care întemeiat pe inscripțiunile și documentele, ce le culesese în regiunile barbarilor, susținea, că deii ceî vechi al lumii, Uran, Saturn, Joe etc. au fost omeni superiori divinisât!, căroro li s'aù atribuit, după morte, cult și onorî divine pentru binefacerile și faptele lor cele marî. Tot ast-fel i vorbiaù lui Solon si preotii din Egiptet ').

O cestiune importantă, însă dificilă, ni se presintă acum în ce privesce durata imperiului pelasg.

Ne aflăm aici pe terenul cronologiei preistorice cu diferite sisteme de ani. Datele positive ne lipsesc. Tot ce avem, sunt numai tradițiunî istorice. Vom cerca ast-fel pe basa acestor tradițiuni se stabilim aici, cel puțin cu aproximațiune, durata marelui imperiu pelasg. În acesta privință avem doue fântâni cronologice, una egiptenă și alta romană; acesta din urmă probabil de origine scytică.

După istoria cea sacră a lui Manetho, dinastia divină, care a domnit peste Egiptet, a fost compusă din trei serii succesive de regi:

Prima, a fost dinastia deilor (deûv), numiți și «cjeil cel mari»; A doua, dinastia semi-deilor (^fu&etov), eșițî din dinastia I-a; și A treia, dinastia Manilor seu Moșilor (vexutov), eșițl din dinastia a H-a *).

Dinastia deilor — înțelege a deilor de pe pământ — domnise peste Egiptet, după cum scrie Manetho, 13900 ani, ce, după Eusebiu, sunt a se considera ca ani lunari, de câte 30 dila.

Urmeză apoi o alta generațiune, dinastia a doua sêu a semi-deilor, care domnise 5212 ani, pe cari noi, întocma ca Eusebiu, i vom considera tot ca ani lunari, de câte 30 dila. Vom ave ast-fel:

$13900 -f- 5212 = 19112$ ani primitivi egipteni, cart corespund la $19112 \times 30 : 365 = 1567$ ani solari usual și 31 d.ile. Résulta așa dar, că dinastia divină a deilor și a semi-deilor, care domnise peste părțile de sud și de nord ale lumii vechi, avuse o durată de 1567 ani solari usual! și 31 djle.

') Plato, Timaeus (Ed. Didot. voi. II, p. 199 seqq). — Cf. Isidor. Orig. VIII. U. 1. ') Manethoais Fragmenta, în Fragra. Hlst. Gr. II, p, 526.

Acest n m de  meni, care st p nise lumea întregă, după cum ne spune tradi iunea rom n , nu au stat ma  mult de 300 ani în  erile Daciei. E vorba aici de prima dinastia divină, care, după cum scrie Herodot, a fost compusă din 8 de , numiți «deii cei mari», între cari figureză Montu (Uran), Saturn (Cronos, Seb)  i Typhon (Seth) »).

Herodot stabilise ca lege cronologică: 3 domnii s u 3 generațiuni pe fie-care 100 de ani. Dacă aplicăm acum acesta lege pentru domnia celor g del mari, noi vom avea un total de 266 ani  i 8 luni.

R sulta a a dar, că durata marelui imperiu pelasg în timpul domniei dinastiei I  i II divine, a Beilor  i a semi-deilor, a fost de 1500—1567 ani, si c  în particular, cei 8 de  mari, din familia titanilor, au domnit numai 266—300 ani.

XLI. — LIMBA PELASGA.

1. *Limba Pelasgilor după tradițiunile biblice  i homerice.*

 n cele mai vechi timpuri ale migra iunii triburilor pastorale pelasge, limba națională a acestui popor era r sp ndit  peste partea cea mai mare a Asiei de apus, a Europei  i a Africii de nord.

După detronarea lui Saturn, însă, vechia limbă națională a Pelasgilor începe a se diferen ia în mai multe dialecte. De o parte, estensiunea cea enormă a popula iunilor pastorale pelasge,  r de altă parte, amestecul lor cu elemente de alte rase, cu poprire supuse  i tributare, au de consecin  formarea mai multor idiome pelasge.

După tradițiunile religioase ale Ebreilor, a existat, — p n  la  ntemeierea Babilonului — numai o singură limbă usuală peste întreg pămentul.

« i era peste tot pămentul o singură limbă  i vorbire» — ne spune cartea I a lui Moise.  n timpurile aceste, o parte din genera iunile lui Noe plec nd spre resărit aflară o c mpie în pămentul  inar,  i diser : haide i se zidim o cetate  i un turn cu v rful până la ceriu  i se ne facem nume. Atunci Iova (Iehova) se pogor  ca să vadă cetatea  i turnul. « i Iova dise:  ca un singur popor este  i toți o limbă aii  i ce începură a face... Veni i dar se le amestecăm acolo limba lor, ca ei se nu m teleg  unul limba celui lalt.  i ast-fel i  mpr sc  pe ei de acolo peste a a a tot pămentul... că Iova acolo amestecă limba a tot p mentul¹⁾).

¹⁾ Herodot. lib. n. 145.

¹ "a sacra ex interpretatione Sebastiani Castellionis (Lipsiae, 1778). Gen. c. 11:

Din punct de vedere istoric, Iehova din religiunea Ebreilor sau Iova în cele mai bune texte biblice, reprezintă pe Jupiter sau Io vis al dinastiei divine, pe Iova sau Iov împăratul din cântecele epice române.

Mestecarea limbilor coincide așa dar, după tradițiunea mosaică, cu dețronarea lui Saturn, cu risipirea Titanilor și a Giganților și cu ridicarea elementelor meridionale în contra dominațiunii politice a Pelasgilor de nord.

Însă date mai pozitive istorice despre limba cea veche a Pelasgilor, începem să avem numai din timpurile lui Homer.

«În orașul cel mare al lui Priam», ne spune Iliada, «se aflau mulți, cari venise în ajutorul Troianilor din diferite ținuturi depărtate, unii de o limbă, alții de altă limbă» ... ¹⁾. «În oștea Troianilor nu era numai o singură strigare de război și un singur grațiu, ci limba era mestecată, fiindcă venise luptători chemați din multe ținuturi» *).

Homer mai amintesc în particular de limba a două popoare pelasge. Locuitorii din Caria, în Asia mică, ne spune densul, vorbeau o limbă barbară (ῥαπαικῶν ³⁾), ér Pelasgi din Lemnos (Sintii) aveau o limbă selbatică, rustică (ἰὺπ'αἴτιον ⁴⁾)* adecă tot barbară.

2. Pelasgii, după Herodot, vorbeau o limbă barbară.

Alte notițe istorice despre limba cea veche a Pelasgilor le avem la Herodot.

«De ce limbă, s'au folosit Pelasgii» scrie densul, «eu cu siguranță nu pot să afirm; dar dacă ne este permis se facem o concluziune după Pelasgii, ce mai există și astăzi în orașul Crestonia de asupra Tursenilor (în partea orientală a Macedoniei, lângă mare) și cari locuiau odată în regiunea numită astăzi Thessalotis . . . de asemenea dacă vom avea în vedere limba Pelasgilor, cari au întemeiat orașele Placia și Scylace din Hellespont și cari locuise mai înainte la olaltă cu Athenienii, atunci vom putea face concluziunea, că Pelasgii s'au folosit de o limbă barbară. . . în

Quum autem uni versus orbis terrarum eodem sermone atque oratione vteretur... instituerunt urbem aedificare et turrim quae fastigio caelum attingeret... Ad illam urbem et turrim, quae ab hominibus genere construebatur, visendam descendit Iovis. Sic enim dicebat, en populus unus, qui eodem sermone cunctus vtitur, haec audet facere... Age iam, descendamus, et ibi eorum sermonem ita confundamus ut alii aliorum orationem non intelligant. Itaque eos illinc per omnes terras dissipavit. >) **Homer!** II. II. 803. — >) **Homer!** II. IV. 436. — >) **Homeri** II. II. 867. — ⁴⁾ Odyss. VIII. 294. — <) **Herodot!** lib. I. 57 și 58. — Cf. ibid. I. 173.

însă némul Hellenilor, aceștia încă de la începuturile lor s'au dosit tot-de-una de aceeași limbă, însă diferită de a némului pe-
is • pelasgii însisi eraû un popor de ném barbar»⁶⁾.

Herodot vorbește aici după cum vedem, numai de Pelasgii, cari locuise -
dată pe teritoriul Elladel și de coloniile acestor Pelasgi, stabilite pe țer-
mrii de nord ai Mării egee.

Résulta așa dar din notițele, ce le aflăm la Homer și la Herodot, că l i m b a
arbară, ce o vorbeau Pelasgil de pe teritoriul ElladeT, era olimbă esternă.

Masa cea mare a natiunii Barbarilor o formau populațiunile pelasge din
ordul frontierelor grecesc!, cu deosebire însă cele din nordul Istrului de jos
al Mării negre.

Aceeași numire etnică și geografică o adoptase și Romanii.

în primele timpuri ale imperiului roman se înțelegea sub numele de Bar-
aria Barbaricum, Barbaricum solum și terra Barbarorum
iritoriul cel vast Europei din nordul Istrului până la Ocean și până la
ontierele Asiei.

Traian, scrie Sextus Rufus, a cucerit Dacia, care era situată pe pă-
lântul Barbariei și a prefăcut-o în provincia¹⁾.

întreg pământul cel vast al S c y t i e I , cuprins între Dunărea de jos și
acul meotic, se numia, după Isidor, terra barbarica *)).

Părțile de răsărit ale Mesiei sunt numite la Ovidiu barbariae loca
barbara terra²⁾. La Ammian, tdtte țerile din nordul Pannoniei figu-
:ză sub numele de Barbarorum terrae, Barbaricum și Barbaria⁴⁾.

3. *Caracterul etnic al limbii barbare -vechi.*

Venim acum la una din cele mai importante chestiuni cu privire la limba
elasilor, și anume: cari erau caracterele limbii barbare, după ideile celor

Autorii romani au început a face, încă din timpurile lui Cicero, o deo-
bire mai clară între limba barbară și limba peregrină.

*) Sext. **Bufl** Brev. c. 8: limes inter Romanes et Barbares ab Augusto per
eliciam, ^{per} Noricum, Pannoniam ac Moesiam, est constitutus. Trajanus Dacos sub
Re Decebalu viei; et Daciam trans Danubium in solo barbarico provinciam fecit.

*) **Istdorl** Orig. XIV. 4. 3: Prima pars Europae regio Scythia inferior, quae a
eotidis paludibus incipens, inter Danubium et Oceanum septentrionalem usque ad Ger-
»niam porrigitur, quae terra generaliter . . . barbarica dicitur.

) OTW. Trist. V, 12, 55; III. 3. 46. — «) Ammian lib. XVII. 12.— BBcklng, Notit. Dign.

ontra Bononiam in Barbarico. — Ibid. II. 96: contra Acinco in Barbarico.

Expresiunile de: *barbare loqui* și *peregrinitas*, ne apar în literatura clasică latină ca două concepțiuni cu totul diferite.

După Quintilian, caracterele modului de vorbire barbar erau următoarele: se adăugau la cuvintele latine, ori se lăsau afară, unele litere se schimbau, ort în fine, se schimba o literă cu alta, se schimbau silabe, ort în fine, se schimba o literă cu alta, se schimbau din locul său¹⁾.

După Isidor din Sevilla, se numea barbarism modul de vorbire al ginților barbare, cart nu scia se pronunțe cuvintele latine în toată întregimea lor. Erau barbarisme cuvintele latine corupte, fie prin literele ce le conțineau, fie prin sunetul cu care se pronunțau²⁾.

Cuvintele numite de autorii romani «barbare», erau așa dar cuvinte de origine latină, însă forma lor era mai lungă, ori mai scurtă; uneori literele erau dislocate, ori se pronunțau cu alte sunete.

Peste tot, autorii romani considerau ca limbă barbară idiomele populațiilor, de rasă pelasgă, din Africa, Hispania, Gallia, Germania de nord, Rheția, Dacia, Sarmatia meridională, Thracia, Macedonia, Mesia și Illyric, în care se mai cuprindea Pannonia, Noricum și Vindelicia.

Încă în timpurile lui Enniu (239—169 a. C), Hmba națională a populațiilor din peninsula iberică era considerată ca o limbă romană coruptă — *Hispane non Romane loqui*³⁾ — cu toate, că Romanii de abia în timpurile aceste intrară pentru prima dată cu legiunile lor în peninsula pyreneică.

Ca barbari, erau considerați și G al HI⁴⁾, era limba lor, «*Gallicus sermo*», era privită ca o limbă rustică romană⁵⁾.

De asemenea se vorbea în părțile de nord ale Germaniei o limbă barbară latină.

Drus, fiul adoptiv al lui August, ne spune Suetoniu, cutrierase cu legiunile romane aproape întregă Germania, și el nu încetă se urmări în con-

¹⁾ Quintilian Inst. I. 5: *barbarismum pluribus modis accipimus. Unum, in gen te, quale sit, si quis Afrum vel Hispanum Latinae orationi notnen inserat... Tertium est illud vitium barbarism!... ut verbo, cuilibet, adjiciat litteram syllabamve! vel detrahat; aut aliam pro alia, aut eadem alio, quatenus rectum est, loco ponat.*

²⁾ Isidor Orig. I. 31. 1: *Appellatur autem barbarus i sinus a barbaris gentibus. duna orationis latinae integritatem nescirent, — Ibid. 1.31. 3: Barbarismus autem fit scripto et pronunciatione. Scripto... si quis in verbo litteram vel syllabam adiciat, mutet, transmutet vel minuat. Pronunciatione autem fit in temporibus, tonis, aspirationibus etc.*

³⁾ Enniu la Charisius, Inst. Gramra. H (Keil, Gr. Lat. I. 200).

⁴⁾ Justin. 1. XLHL 4.

⁵⁾ Hieronim Epist. ad Rusticum: *misit (infantem) Romam... ut ubertatem Gallici sermonis gravitas Romana condiret.*

tinuu pe Germani până în momentul, când i eși înainte o femeia barbară, care vorbindu-Î în limba latină î-l dojeni să nu îndrănescă a merge mai departe *).

Sarmații formau unul din popdrenele cele mari «barbare».

Mesienii erau numiți «Barbari Barbarorum».

Bessii, pe cari Florus i numesce «Thracum maximus populus», aveau aceleași însemne militare și aceleași obiceiuri ca Romanii; erau însă piiviți ca «Barbari» și «barbarus populus».

Te aceste populațiuni, după cum vom vedea îndată, aveau o limba națională barbară latină.

Senatul roman, după cum ne spune Cicero ^{a)}, însărcina adese-ori pe augurul Barbarilor se cerceteze și se-șî dea părerea, dacă auspiciile mai importante ale consulilor romani s'au făcut în conformitate cu prescripțiunile vechi religioase ³⁾.

¹⁾ Sneton. în Claud. 1: Drusus... Oceanum septentrionalem primus Romanorum ducum navigavit... trans Rhenum ... hostetn etiam frequenter caesura... non prius destitit insequi quam species barbarae mulieris... victorem tendere ultra, sermone latino prohibuisset.

») Cicero, N. D. II. 4: An vos Tusei, ac Barbari, auspicioꝝ populi Romani jus tenetis, et interpretes esse coraitioꝝ potestis?

²⁾ Vechiul înțeles al cuvântului pâpCapoț nu se poate explica din limba grecescă. Originea cuvântului trebuie căutată tot în limba barbară. La început, acest termen se vede a fi fost la Greci numai un simplu epitet caracteristic al triburilor pastorale din nordul Elladei. Cuvântul $\mu\alpha\lambda\alpha\kappa\alpha\tau\omicron\varsigma$, în forma cum ne-au transmis-o autorii grecescl, este din aceeași rădăcină cu latinul barbatus, adică «om ce poartă barbă». Vechile triburi pelasge aveau un obicei național, ce se perde în ndptea timpurilor, se p<5rte bărbi netăiate și lăsate în jos, promissa, prolixa barba, ca un semn esterior al demnității și al valorii personale. Ei erau niimiți $\mu\alpha\lambda\alpha\kappa\alpha\tau\omicron\varsigma$, fiind-că purtau bărbi lungi, după cum alte triburi erau numite $\mu\alpha\lambda\alpha\kappa\alpha\tau\omicron\varsigma$, Comați, (fapila-ti, cu plete lungi; «Xoipopoi, cari purtau căciule; bracatae națio ne s, cari purtau pantaloni lungi și largi; Melanchleni, cu mantele negre etc. oarba barbarice demissa era o espresiune caracteristică în timpul imperiului (Capit. Ver. io). Tradițiunile grecescl ne înfățișeză pe Typhon și pe Giganți cu bărbi lungi și oribile, ce flusturau în aer. Saturn era reprezentât în iccSnele vechi cu barbă lungă lăsată « jos (barba prolixa). Jovem semper barb a turn (Cic. N. D. I. 30). Același obicei de a purta barbe naturale î-l aveau și Romanii (Liv. V. 4!. — Varro, R. R. II. 11. — m. VII. 59). Cicero amintesce de bărbile oribile, ce se vedeau la statuete și icônele • illa horrida (barba), quam in statuīs antiquis et imaginibns videmus (Cael. 14). ^{a)}*us,

l) Cicero, însemneză «om cu barba mare», după obiceiul antic; unumaliquem oarbatis illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis, (Cic. Sext. 8). Uețl, ^{scr}le Qvidiu, c] eț nu-și taiă\ nici perul, nici barba, non coma, non ulla ^M * resecta (Trist. V. 7). Pe Columna lui Traian, Geții și Dacii sunt reprezentați cu naturale, atât nobilii, cât și clasa țeranilor. în poemele poporale române, eroi

4. *Limba latina considerata ca limbă barbara.*

Aceleași idei despre caracterul latin al limbii barbare le aveau și Grecii.

Ei numiau pe Romani barbari, nu pentru că erau inferiori Grecilor în civilizație, dar, fiindcă aparțineau, după origine și după limbă, la familia popoarelor barbare.

«Grecii», scrie Pliniu, «ne numesc și pe noi barbari și ne insultă cu cuvinte mult mai spurcate decât cum insultă pe Opici»¹⁾.

De asemenea ne spune Papa Nicolae I într-o scrisoare adresată la a. 865 împăratului bizantin Michael III, că Grecii numiau limba latină o limbă barbară și scythă «).

în istoria lui Polybiu, Romanii figurează sub numele de «barbari» »).

Dionysiu din Halicarnas numește pe Sicilieni popor barbar, [ΜηΨαποτ λτξεΧοί⁴⁾], iar după Diodor Sicilic, limba Sicilienilor vechi, era o limbă «barbară»⁶⁾.

Însă, nu numai Grecii, dar și autorii romani din timpurile clasice, considerau limba latină populară sau rustică, ca o limbă barbară.

Phaut (sec. II a. c.) numește pe Neviu «poetam barbaram»⁵⁾, și întrebuințează cuvintele de: Barbaria pentru Italia și «barbaricae urbes» pentru Italiani.

Quintilian scrie: «adese ori teatrele și jocurile din circ fac exclamațiunile în limba barbară⁷⁾, adică vulgară. Tot astfel și Cicero numește barbaries domestica limba populară, ce se vorbea în casele cetățenilor romani»⁸⁾.

vechi, poartă adesea ori numele lor după bărbile, ce le decorează chipul: Voinicii sunt în trei chipuri, Barba albă colilie, Barba neagră, minte întregă (corn. Glâmbocata, Dâmbovița). Despre Novac cel bețân, ne apun poemele epice române, că: «barba-I bate brâiele și perul călcâiele», și că «barba cu brâu și-o încingea», în fine, mai notăm aici, că în limba latină medievală «barbaria» însemna «barbitonsoris officina (Du Cange).

¹⁾ Cato la Pliniu (XXIX. 1. 14): nos quoque dictitant (Graeci) barbares, et spurcius nos quam alios Opicos appellatione foedant.

²⁾ Du Cange, Gloss. med. lat. (ad. v. Obsequiare): Hanc (latinaro), quam barbaram et Scythicam linguam appellatis.—Jaffe, Regesta Pontif, rom. p. 247.

³⁾ Polybil Hist. lib. IX. 38. 5 și 7.

⁴⁾ Dionys. Halic. lib. II. 1.

⁵⁾ Diodor. Sic. lib. V. 6. 5.

⁶⁾ Plantas, Mil. glor. II. 258. — De asemenea scrie Plaut despre sine (Asin. prol. 11): Plautus vortit barbare.

⁷⁾ Quintil. Inst. I. 6: tota saepe theatra et otium circi turbam exclamasse barbare scimus.

⁸⁾ Cicero, Brutus, s. 74.

Cetățenii din Brundisium, scrie GelKu, î-și adusesse din Roma un profesor de limba latină; însă acesta citia pe Virgiliu într'un mod barbar și ignorant >•

Limba barbară avea așa dar după autorii romani caracterele limbei latine vulgare seu rustice.

Gelliu constată de asemenea, că limba barbară era una și aceeași cu limba latină rustică. «Când dicem astă-dl», scrie densul, «că cineva vorbesce o limbă barbară, aceea nu este alt-ceva de cât limba rustică> ¹⁾).

5. *Limba peregrină.*

Limba barbară era cu totul diferită de limba așa numită peregrină (peregrinitas).

După ideile autorilor romani, limba barbară era o limbă negramaticală, o limbă rustică, pe care o vorbeau populațiile autohtone din celelalte provincii ale Europei, Africii și Asiei, de aceeași origine națională cu Romanii.

Limba peregrină însă era limba unui popor străin de naționalitatea romană.

Cicero caracterizează aceste două genuri de limbă prin cuvintele: «rustica asperitas» și «peregrina insolentia» ³⁾).

Grecii nu erau socotiți între Barbari. Ei erau peregrini și limba lor «peregrină».

Ast-fel Quintilian face deosebire între limba rustică și limba peregrină. Pe cea de întâiu o atribuie Barbarilor, er pe a doua Grecilor *). La Ovidiu ⁵⁾ aflăm aceeași separațiune: între Greci (Graii) și între Barbari (barbara turba). Tot ast-fel scrie Plato: Grecii toți sunt din aceeași familia și înrudiți între sine, eră față de barbari, el sunt străini și nu sunt de același nern, ἀβειὸν *xotl*

•) Gellii Noct. Att. XVI. 6: Legebat barbore insciteque Virgilio septimum (librum).— Cicero, Tuse. II. 4: si grammaticum se professus quisquam barbore loquatur... hoc turpior sit, quod in eo ipso peccet, cuius profitetur scientiam.

) deliii XIII. 6: Quod nune autem barbore quern loqui dicimus, id vitium sermonis Don barbarum esse, sed rusticum, et cum eo vitio loquentes rustice loqui dietabant.

) Ciceronlg De orat. III. 12: neque solum rusticam asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam fugere discamus.

⁴⁾ <quintilliani> Inst. L 6: verba aut latina, aut peregrina sunt. — Ibid. XI. 3. 30: (oratio) vitio carebit, si fuerit os facile ... in quo nulla neque rusticitas neque peregrinitas resonet; non enim sine causa dicitur barbarum, Graecumve.

*) OTidil Trist. V. IO. 27. — ») Platonis Civitas. lib. V. p. 97 (Ed. Didot.)

De notat, că după Herodot, Pelasgiï nu făceau parte din aceeași familie etnică cu Grecii, și el considera limba Pelasgilor cu totul deosebită de a Grecilor *).

6. *Limba latină barbară numită și *lingua frișca».*

Cea mai veche limbă latină, ne spune Isidor, a mai fost numită de unii autorii și *lingua prisca*, adică limbă betrână.

«Limba priscă», scrie densul, «a fost aceea, de care s'au folosit locuitorii cei mai vechi ai Italiei în timpurile lui Ianus și Saturn. Acesta limbă însă nu avea forme regulate și stabile, după cum se poate vedea din cîntecurile saliare»⁸⁾).

De asemenea scrie Festus: «Prisci Latini au fost aceia, cari au existat înainte de întemeierea Romei»⁸⁾).

Limba priscă așa dar, care se vorbea, după tradițiunile vechi, în timpurile lui Ianus și Saturn, nu se formase în Italia. Ea a fost limba triburilor pastorale, arimice și latine, ce se vorbea în timpurile marelui imperiu pelasg, și era astfel identică cu limba barbară veche.

Acesta rezultă și din împrejurările, ce ni le comunică Cicero, că senatul roman însărcina la diferite ocazii pe augurii Barbarilor să cerceteze și să dea părerea, dacă consulii romani au făcut auspiciile lor după toate formele prescrise de vechea religie *).

Însă, încet cu încetul, sub curenții ideilor grecesc!, limba priscă fu considerată în Italia ca o limbă nenobilă, barbară, nedemnă de poporul roman, și astfel eliminată din uzul literar⁹⁾. Ea rămase însă și mai departe limba cântecelor religioase vechi, fiindcă textele acestor cântece erau consacrate prin un uz antic religios și nu se mai puteau schimba¹⁰⁾).

7. *Limba Geților și a Dacilor.*

Pentru istoria terilor de la Dunărea de jos ne prezintă o deosebită importanță limba Geților și a Dacilor înainte de cucerirea romană.

¹⁾ **Hërodoti lib. I. c. 58.**

²⁾ **Isidor** Orig. I. IX. 1.6: *Latinas autem linguas quatuor esse quidam dixerunt, id est Priscam, Latinam, Romanam. Mixtam. Frișca est, qua vetustissimi Italiae sub Iano et Saturno sunt usi, incondita, ut se habent carmina Saliorum.*

³⁾ **Festus**: *Priaci Latini... qui prius quam conderetur Roma, fuerunt.*

⁴⁾ **Cicero** *De Nat. D. II. 4. 10.*

⁵⁾ **Macrobius** Sat. I. 5: *mille denique verborum talium est, quae, cum in ore priscae auctoritatis crebro fuerint, exauctorata tamen a sequentibus aetate repudiatae sunt.*

⁶⁾ **Quintilianus** Inst. I. 6: *Saliorum carmina, vix sacerdotibus suis satis intellecta. Sed illa*

Cele mai multe notițe despre caracterul limbii barbare, ce se vorbea la Dunărea de jos, le aflăm în poemele lui Ovidiu, scrise în exiliul său de la Tomis.

În <Ponticele> și în cTristelo sale, Ovidiu amintesc adese-ori de modul de vorbire al Geților și al Sarmatilor, o limbă, pe care densul o învețase în timp de 6 ani așa de bine, încât adese ori î-și atribuie chiar titlul de poet dac și sarmat.

«Si nici nu trebuie să te miri», dice densul către amicul său Carus, «dacă vei afla defecte în poeziile, ce le faci, și care sunt aproape opera unui poet get. Și oh! mi-e rușine, am scris o poezie în limba getică, și am construit în metrelor noastre cuvintele barbare; dar felicitază-me, poezia le-a plăcut și am început să am un nume de poet între Geți și în aceștia neumanii. Poate, că mă vei întreba, ce subiect am tratat. Am cântat laudele Împăratului August și bunul Dumnezeu mi-a ajutat și în această încercare. Eu am arătat în versurile acestea, că corpul împăratului și părintelui August, a fost muritoriu, însă esența divină s-a dus în locașurile cerești, și că fiul său (Tiberiu), care a luat în mâinile sale frâiele imperiului, deși le-a refuzat de mai multe ori, este asemenea tatălui său în virtuți... După ce am citit Geților această poezie, scrisă, nu în limba patriei mele, și am ajuns la ultima pagină, toți î-și mișcă capetele, tolbele lor pline de săgeți răsunară și un murmur lung eși din gurile lor; eu unul dintre ei î-mi dice: «Tu, fiindcă scrii lucrurile acestea despre împărat, trebuie să te întorci tot în împărăția lui*»).

În altă elegie, Ovidiu scrie: «Mi se pare, că eu însuși am uitat limba latină și am învățat să vorbesc ca Geții și Sarmatii» *).

în alt loc ;

«Pentru ce să se port eu atâta grijă, ca să netezesc versurile mele? Să mă tem eu ore, că nu le vor plăcea Geților? Să pot, că am o pretențiune prea mare, dar eu mă felicit, că în ținutul de la Istru nu există un

mutări vetat religio, et consecratis utendum est—Cf. Varro, L. L. Vn. l. 80.- Horat. Ep. 2. l. 86. - Liv. I. 20. 4. *) **Ovidiu** Ex Ponto, l. IV. 13 v. 16—22:

Nec te mirari, si sint vitiosa, decebit
». quae faciam paene poeta
[Getes.
AhpudetletGeticoscripsisermone
[libellum,

*) **Ovidiu** Trist. V. 12. v. 57 seqq.:
«aihi videorjam didicisse
[latine,

Structaque sunt nostris barbara
[verba modis.

Et plăcui, grătare mihi, coepique poeta e
Inter inhumanos nomen habere Getas.
Matriciam quaeris? laudes de Caesare dixi.

Jam djdici getice sarroaticeque
[loqui.

geniu măi mare de cât mine. în ținutul acesta, unde am să-mi petrec dilele mele, este suficient, dacă pot se ajung a fi poet între Geții neumani» ¹⁾. «Eu însu-mî, poet român, sunt silit se vorbesc adese-orî în modul sarmatic. Și mi-e rușine se mărturisesc, că printr'o lungă desuetudine abia î-mî mal vin în minte cuvintele latine. Nu me îndoiesc, că s'au furișat și în acesta carte nu puține cuvinte barbare. Vina nu este a omului, ci a locului. Dar, ca se nu perd eu totul deprinderea în limba latină și pentru ca vocea mea se pđtă pronunța sunetele limbet părintești, eu vorbesc cu mine însu-mî și répétez cuvintele, de cari me desvėtasem *)».

Geții, după cum ne spune Ovidiu, aveau o mare putere de asimilare. Elementul grecesc din Torni se contopise aprdpe cu totul în masa cea mare a poporului get.

In paucis remanent Grai a e vestigia linguae:
Haec quoque jam Getico barbara facta sono ¹⁾.

<Daca cine-va>, dice Ovidiu în o scrisóre a sa, «ar fi silit pe Homer se trăiescă în fera acesta, vë asigur, că și el ar fi devenit Get» *).

După cum vedem, esista o mare asemănare între limba Geților și limba latină. Fondul ambelor limbe era comun.

Limba Geților era, după Ovidiu, o limbă barbară, însă o limbă barbară latină. Am vëdut mal sus, cum singur ne spune, că în Tristele și în Ponticele sale s'aù furișat multe cuvinte barbare, getice și sarmatice; că poemele sale latine, scrise lângă gurile Dunării, sunt aprôpe opera unul

») **Orid.** Pont. I. 5. 62 seqq.: Cur ego
sollicita poliam mea carmna cura? An
verear ne non adprobet ilia G et es?
Forsitan audacter faciara, șed gloriior

[Istrum

') **Oyid.** Trist. V. 7. 55. Iile ego
Romanus vates, ignoscite, Musae,
Sarmatico cogorplurima more loqui.
En pudet, et fateor; jam desuetudine longa,
Vix subeunt ipsi verbo Latina
f mihi.

Ibid. Trist. HI. 14. 47 seqq.: Threicio
Scythicoque fere circum-
[sonor ore,
Et videor G e t i c i s scribere posse m o d i s.

•') **Ovid.** Trist. V. 7. 51—52.

•) **Oyld.** Pont. IV. 2. 21—22: Si quis in
hac ipsum posuisset H o m e r u m,

Ingenio nullum majushaberemeo.
Hoc, ubi vivendum, satis est si consequor,
[aevo,
Inter inhumanos esse poeta Getas.

Necdubito, quin sint et in hoc non pauca
[libelle
Barbara: non hominis culpa, șed ista loci

Crede mihi, timeo ne sint immista L a t i n i s,
Inque meis scriptis Pontica verba legas.

Esset, crede mihi, factus et iile Gete s.

poet get, că în timp de 6 ani, el s'a deprins așa de mult cu limba acesta, încât acum i vin cu greu în minte cuvintele latine și în fine, că a compus chiar o poemă mai lungă (libellus) în limba Geților, și prin care și-a câștigat un nume de poet la densil.

Limba Dacilor avea un caracter latin și după Horatius, contemporanul lui Ovidiu.

în una din odele sale, dedicate lui Mecena, densul se exprimă astfel;

<Eu, care sunt un copil născut din părinți săraci, și pe care, tu Mecena, tu-l onorezi cu iubirea ta, eu nu voi fi "muri... Peste puțin timp, și încă mai repede decât Icar, fiul lui Dedal, eu voi vedea termurii Bosporului, cari mugesc, și ca o pasere frumos cântătoare voi zbura prin deserturile cele nisipoase ale Getuliei și prin câmpiile Hyperboreilor. Pe mine me vor cunoaște locuitorii din Colchis și Dacia, cari se prefac, că nu se tem de armele noastre, precum și Geloni de la extremitățile Europei; pe mine me vor înveța Iberii cel isteți și cel cari beau apă din Rhodan¹⁾.

Etă aici o listă de popoarele barbare, cari mai vorbăiau și în timpurile lui August o limbă rustică latină: locuitorii din Bosporul cimeric, Getuli, Hyperboreii, Colchii, Dacii, Galii de lângă Rhodan și Iberii din peninsula de apus!

Câmpiile Hyperboreilor, de care amintesc Horatius în acesta odă, erau sesurile cele întinse de la Dunărea de jos. Poetul Marțial încă pune pe Hyperborei în Dacia. Colchii, asupra cărora venise cu războiul Argonauții, locuiau, după Ovidiu, în părțile de nord ale Dunării de jos, lângă podurile Carpaților. Dincolo de Colchii, în Transilvania de astăzi, Horatius amintesc pe Daci. Dacii, erau considerați așa dar, în timpurile lui August, ca un popor cu o limbă barbară latină.

O deosebită importanță pentru cestiunea ce ne ocupă aici, cu privire la limba Geților, ne prezintă două basorelieful de pe columna lui Traian.

Una din aceste icone ne înfățișează o deputație de țărani Daci (Comați), cari vădându-se amenințați de legiunile puternicului imperiu roman, se prezintă înaintea împăratului, ca să ceră pace. Cu gesturile agitate ale mâinilor sale și în atitudinea unor dărnici, care își spun nevinovăția lor, el se adresează de-a dreptul împăratului, fără interpreți, și tot fără interpreți le răspunde și Traian »).

¹⁾ Horatius Od 11.20. v. 13 seqq.:

Jam Daedaleo o cioro Icaro Visam
gemenii» litora Bospori,
Syrtesque Gaetulas

Me Colchus, et qui dissimulat metum
Marsae cohortis Daci, et ultimi
Noscent Getoniam; me peritus Discet
Iber, Rhodanique potor.

Froehner, La Colonne Trajane, pi. 52-53.

canorus

Ales Hyperboreosque campos.

¹⁾ Froehner La Colonne Traian,

Un al doilea relief ne înfățișează momentul cel mai important din primul război, Trei regi ai Dacilor, urmați de o imensă deputațiune (pilofori și comati) se prezintă înaintea împăratului spre a declara în formă solemnă supunerea lor. Toți depun armele lor jos pe pământ. Unii cad în genunchi, întindând manile lor către tribunalul împăratului, rugându-l pentru pace, alții stau în picioare, cu manile împreunate înaintea, ori la "spate, în modul, cum sunt reprezentat! pe monumentele antice prizonierii de război. Și de astă dată, columna lui Traian ne înfățișează pe Daci adresându-se împăratului de-a dreptul, fără mijlocirea vre-unul interpret ore-care *).

Acesta scenă din urmă se ilustrează în mod și mai clar prin următorul pasaj din istoria lui Dio Cassiu. După terminarea primului război, scrie densul, Traian trimise pe câți-va reprezentanți ai Dacilor la senat, ca se confirme pacea. «Ambasadorii lui Decebal fură introduși în senat, unde după ce depuseră armele, împreună manile lor după modul captivilor, rostiră ore-car! cuvinte, precum și rugarea ce o făceau, apoi consimțiră la pace și își ridicară armele de jos»^s).

Deputațiunea dacă se rosti așa dar înaintea senatului roman în limba națională a terii, pe care de sigur că o pricepeau mulți dintre senatori, mai ales aceia, cari ocupase funcțiuni înalte în provinciile limitrofe și erau deprinși cu limba populară. De altmintealea, nici nu se poate admite, din punct de vedere al dreptului public, ca senatul roman se fi considerat de valabile nise promisiuni de supunere, rostite în o limbă pe care nu o pricepea.

Limba Geților Se estinsese în timpurile mai vechi peste întregă partea de răsărit a peninsulei până la marea egeă.

În Mesia, stratul fundamental al populațiunii î-1 formau Geții, și limba lor domina întregă Mesia de jos³).

La Ovidiu, întreg ținutul de apus al Mării negre, este numit *Geticum litus*⁴).

După Herodot, Thracii erau de aceeași naționalitate cu Geții^B); ér după Strabo, limba Thracilor era identică, cu a Geților •). Maximin cel bătrân,

) Ibid. I. pi. 102--104.

) **Dionis** Cassii lib. LXVIII, c. 8 și 9.

•) **Ovidiu** Trist. III. 9. 3 -4.

Hue quoque Mileto misi vénere coloni,
Inque Getis Graias constituere domos.

Cf. **Dionis** Cassii lib. 41. 27.

<) **Ovid.** Pont. IV. 4. 8. — Ibid. IV. 3. 61.

») **Herodotus** lib. IV. c.

•) **Strabon** Geogr. lib. VII. 3. 10.

ascut într'un sat aproape de Thracia și păstoria de oi în copilăria sa, după cum scrie Capitolin, dorind se iee și densul parte la jocurile militare, se dresase pentru scopul acesta împăratului Sever, vorbindu-I maî mult în o limbă thracă de cât latină *).

8. *Limba sarmată.*

În poemele lui Ovidiu, Geții și Sarmații ne apar ca doue popôre vecine și înrudite, avênd aceleași moravuri⁸) și aceeași limbă barbară latină.

«Mi se pare», (Jice densul, «că eu însu-mî am uitat limba latină și am început să vorbesc ca G e ț i î și Sarmații» "). «Eu însu-mî poet roman, sunt silit să vorbesc limba Sarmaților» *). «Ore, scrierile mele le vor ceti Geții și Sarmații»⁵). «Roma se nu me numere între poeții șei. Eu reman un poet de geniu între Sarmații» •).

>) **Capitol.** Maximini duo, c. 1: Hic (Maximinus senior) de vico Thraciae vicino ... genitus ... vix adhuc Latinac linguae, prope Threcica imperatorem publice petiit.

») **OTWU** Trist. II. 198—199:

Ibid. Trist. III. 3. 5—7:

Quid mihi nune animum dira regione jacenti
Inter Sauromatas esse Getasque putas ?

Hactenus Euxini pars Romana siniștri:
Proxima Basternae Sauromataeque
[tenent.

[ibid. Trist. III. io. 4—6: Me sciât in
media vivere barbarie. Sauromatae
cingunt, ferra gens, Bessi-

[que Getaeque. ')

Ortdli Trist. V. 12. 55 seqq.: Omnia
barbariae loca sunt, vocisque

[ferinae,

Omnia sunt Getici plena timoré soni.

Ipsa mihi videor jam didicisse la-
[tine,

Jam didici getice sarmaticeque
[loqui.

⁴) Ibid. Trist. V. 7. 65 seqq.: Sarmatico
cogor plurima more loqui. ! Nec dubito, quin sint et in hoc non pauca
Eu pudet, et fateor: jam desuetudine longa

[libelle

subeunt ipsi verba Latina Barbara...
[mihi. ')

OTidll Trist. IV. 1. 94:

An mea Saurotn ; *i>i* scripta Getaeque logent?

') OTWU Trist. V. 1. 74;

Nec me Roma sui:» débet conferre poetis
Inter Sauromatas ingeniosus ero.

Ovidiu scria aceste versuri pe la finele carierei sale. După șese ani de esiliu la Torni, el cunoscea foarte bine limba populațiilor barbare de la Dunărea de jos; acesta ne-o spune singur. Ast-fel, cuvintele sale, despre asemănarea ce exista între limba getă, sarmată și latină, merită totă încrederea și ne prezintă totă gravitatea, ce caracterizează scrierile acestui erudit poet.

În timpurile imperiului roman, sub numele de Sarmați se înțelegeau toate populațiile Scythiei europene. Dialectul sarmatic însă, de care ne vorbește Ovidiu, era numai cel de la termurii de apus și de nord al Mării Negre, în celelalte părți ale Scythiei europene existau și alte idiome ¹⁾, mai mult, ori mai puțin, depărtate de cel de la gurile Istrului.

O prețioasă notiță istorică despre limba, ce o vorbeau Scythii de lângă Pontul euxin, o aflăm în scrierile lui Lucian, născut pe la a. 120—135 d. C.

Un om din Barbarii de la Pontul euxin, dice densul, și care după nem se trăgea din o familie regală, venise la împăratul Nero pentru ore-car! afaceri; aici el, dimpreună cu alții, privia cu atâta pricepere pe acest săltătoriu când juca, în cât deși nu putea se prindă toate cuvintele, ce le cânta, înțelegea însă toate ⁵⁾.

Stephan Byzantinul ne spune de asemenea, că Scythii erau un popor thracic, Ἰσθμίου Ἰσθμίου), adică vorbeau aceeași limbă cu Geții, pe cari Herodot i numește «cel mai viteji și mai drepti dintre toți Thracii».

Între popoarele sarmate, ce vorbeau o limbă barbară latină, Horațiu mai amintesc pe locuitorii din Bosporul cimeric (Crimea) și pe Gelonul de la extremitățile Europei.

Gel o nil, după o tradițiune veche a Grecilor, erau din aceeași familia cu Agathyrsii de la râul Maris (Mureș). El emigrase din țara Ari m i lor în timpurile lui Hercule și locuiau de asupra Lacului meotic, la o depărtare de 15 zile *).

9. Limba barbară în Macedonia și în provinciile Illyricului.

Macedonenii erau de asemenea un popor pe el a sg ^{D)}). Limba lor însă nu era atât de latină, cum era dialectul Dacilor și al Sarmaților, fiind-că nici Macedonenii, nici populațiile Illyricului nu figurează în lista popoarelor barbare latine, pe care o aflăm Horațiu. Cu tete aceste, avem următoarele date importante despre caracterul latin al limbii Macedonenilor.

¹⁾ Herodotul lib. IV. 24. — ²⁾ Luciani Opera (ed. Biponti, 1790), voi. V. p. 158 — 159.

³⁾ Steph. Byz. v. Σαβῆσι. — ⁴⁾ Herodotul I. IV. 10.21. 108.109. — ⁵⁾ Justinul lib. VII. i.

În a. 196 a. C, după ce Romanii învinseră pe regele Filip al Macedoniei, se celebrară cu mare solemnitate jocurile așa numite isthmice, unde se adunase o mulțime imensă de locuitori din tete ținuturile, ce-au fost suse regelui Filip din Macedonia. Cu acesta ocaziune, proconsulul Titu Quintiu Flaminiu și comisarii romani ocupând locurile, ce le erau destinate la acesta festiuitate, heroldul pășind în mijlocul arenei, rosti în limba latină aceste cuvinte: că Senatul roman și generalul Titu Quintiu Flaminiu învingând pe regele Filip, ordonă se fie liberi, scutiți de tôte dările și se trăiescă după legile lor toți locuitorii din provinciile, ce au fost sub domnia regelui Filip. Audind vocea heroldului, o bucuria extra-ordinară, cuprinse întregă mulțimea. EI nu puteau crede, dacă au înțelese bine cele ce li se spuneau și se priviau unii pe alții cu mirare, ca și cum tete aceste ar fi numai ilusiunile unul vis deșert... și neputând crede urechilor sale proprii, el întreba pe cel mal de aprdpe. Heroldul fu din nou chemat, de ore-ce fie-care doria nu numai se audă, dar se și vadă pe cel ce le anunță libertatea; apoi heroldul pronunță de nou aceleași cuvinte. Atunci mulțimea în escesul său de bucuria începu să aplaude cu strigăte repetate, ce păreau că nu se mal termină, hi cât era ușor de a pricepe, că pentru mulțime, cea mal scumpă din tde bunătățile este libertatea ¹⁾).

Tot în limba latină se făcu publicațiunea pentru noua organizare a Macedoniei și în a. 167 a. C. Consulul Emiliu Paul, după ce învinse pe regele Perseu al Macedoniei, convocă o adunare la Amphipolis. Aici, în mijlocul unei imense mulțimi de Macedoneni și fiind de față cel 10 comisari trimiși din Roma ca să reguleze afacerile terii cucerite, consulul Emiliu Paul le espuse în limba latină voința senatului și decisiunile sale, ér pretorul Cn. Octaviu, care încă era present, repetă aceleași cuvinte, interpretându-le în limba grecescă »). Ambele proclamațiunile așa dar, atât cea de la a. 196, cât și cea de la a. 167, se făcuse în limba latină, poporală, nu ca se impună celor liberați limba națională a învingătorului, dar fiind-că idiomele lor erau barbare latine.

O limbă barbară latină se vorbia și în provinciile Illyriculul încă înainte de cucerirea Romanilor. Sub numele de Illyria, se înțelegeau în timpurile mal vechi tete ținuturile spre apus de Thessalia și Macedonia până la mare și până la Istria; ér în timpurile imperiului, făceau parte din Illyric Noneul, Pannonia, Dalmația, Mesia și cele doue Dacii de peste Dunăre «).

¹⁾ **Lilil** Hist. rom. 1. XXXIII. 92. - «) **Liril** Hist. rom. 1. XLV. 29. ') **Sextus Rnfns**, Breviarium, c. VIII. — Cf. Booking, Not. Dign. II 6.

Illyrii, după Suida, erau un popor de naționalitate thracică, ér Thracii, după Strabo, vorbeau aceeași limbă cu Geții *).

Pannonia a fost cucerită numai în a. 9 al erei creștine; ér eu 21 ani după aceasta cucerire, Velleiu Patercul scria următoarele:

«în t<5te Pannoniile, există nu numai obiceiuri și moravuri romane, dar și un fel de limbă romană și mulți se ocupă și cu literatura» *).

Limba romană așa dar, ce se vorbea de locuitorii Pannoniei în timpurile lui Patercul, era o limbă veche națională, nu impusă de civilizațiunea cuceritorului. Ea rămase până în timpurile împăratului Iulian (361 — 363) o limbă paene barbara, după cum ne spune istoricul Aureliu Victor ³).

10. *Elemente de limbă latină barbară.*

Ca se putem avea o lumină mai via despre caracterele limbii vechi barbare, noi vom reproduce aici o serie de cuvinte de origine latină, ce aparținuse idiomei naționale a populațiilor, cari formase substratul etnic în provinciile supuse dominațiunii romane, cuvinte, care nu derivă, nici din limba grecescă, nici din limba italică.

Aceste resturi de limbă veche, ne-au fost transmise, unele de autori greci și latini, ér altele ni s' au păstrat în papirurile mortuare egiptene. Se înțelege însă, că aceste cuvinte trecute prin alt mod de pronunțare, supuse altor legi gramaticale și scrise cu un alfabet străin, nu puteau să ajungă la noi de cât în o formă, mai mult, ori mai puțin, alterată.

Ceea ce prezentăm aici este numai un specimen de limba latină barbară, în cât ne permit paginile acestei cărți. Un glosar însă mai general, care ar conține și cuvintele latine barbare, ce au trecut în limbile slavice, în limba germană, gallică, britanică și hispanică ar fi pentru studiile filologice o adevărată lumină spre a cunoaște fundamentele, pe cari s' a dezvoltat, de o parte limba rustică italică, ér de altă parte limbile romane ale provinciilor.

În cercetarea originii unei limbe, precum și în aprecierea elementelor și a formelor sale, nu se poate proceda de cât în mod istoric ; ori ce altă sistemă, fiind lipsită de fundament, nu poate duce la adevăr.

¹) Suida: 'I'Uopiol, pippapot

•) **Yell.** Patercul, II. 110. 5: In omnibus autem Pannoniis non disciplinae tantummodo, sed linguae quoque notitia Romanae, plerisque etiam litterarum usus.— Cf. Vopiscus, Aurel. c. 24.

³) Aur. Tict De Caes. 3*. 7. - Schuchardt, 'Der Vokalismus. d. Vulgarlat. UI. 44: Dass in Pannonien und I'Uyricum das Latein wirklich Volkssprache gewesen und als solche sich ziemlich lange behauptet hat glaube ich etc.

Din exemplele, ce le reproducem mai la vale, se va vedea, că o mulțime
j cuvinte românesce, considerate de unii ca provenite din limba slavonă, u
fost de fapt proprietatea limbei pelasge, barbare, încă cu multe sute de
ani, mai înainte de venirea Slavilor în Europa.

A.

Aapa« în limba Oscilor, lat. aquas?, rom. apă, (Fabr. Gloss. 10). Aphas, râu în
Epir (P'in-⁴-¹-³)- P^onte A b ei, localitate în Asturia (Rav.); sard, abba apă.

Aaru și Anro, câmp de semenătură, champ des moissons, în regiunile de nord
ale lumii vechi, unde, după legendele religioase egiptene, paiful grâului era de 7 coți, ér
spicul de 2 coți. II circule dans les champs d'A ar ou, où lui sont donnés le blé et
l'orge (Pierret, Le livre d. morts, p. 8. 225. 331. 335. 508). Cuvântul derivă din rădăcina
a r o, gr. àpéto, a ara, de unde àpoopect, loc de arătură.

ababa, mamă, în limba Thracilor. Maximinus senior de vico Thraciae vicino, bar-
ba r o etiam pâtre et matre genitus... Et patri quidem nomen Micea, matri Ababa
fuisse dicitur (Capit. Maximini duo). Derivațiunea de la o formă veche ab-ava =
abavia. v. *Baba*,

Ababa» pe o inscripțiune latină în loc de abavus (Reines, Synt Inscr. lat. I,
10, 6, 71).

'A66ă, tată, lat. pater (Suida). Cuvântul a existat și în limba vechea panonică. Rex
Samuel (c. 1040), qui pro sua pietate O ba vocabatur (Anonym. Bel. reg. not. 32). v. "Anica.

Abb se, tată, în limba locuitorilor din Bogos în Ethiopia, întrebuițat însă numai
în vocativ. Bogos este teritoriul cel frumos, situat la pârșele munților de nord al Ethio-
piei!. După tradițiunile locale, locuitorii! cel mal vechi din ținutul acesta au fost 4 frați,
cari venise cu turmele lor și ocupase t(5te pășunile de aci. Unul din acești frați se nu-
mia Lammachalli (Rammasselli), altul Beleqa (Sitzungsber. XCIX B. 583). Arnen-
două aceste nume indică, că stăpânilor!! ce! mal vechi a! ținutului Bogos au fost Arimiî
și Belaciî. în idioma locuitorilor din Bogos mă! găsim și astă-d. I unele resturi din vechea
limbă pelasgă, ér în cântecele lor naționale, el mal celebrează și acum pe Romii cei
vechi comme des vaillants guerriers si hardis qu'ils jetaient leur lance contre le ciel
(Reclus, Geogr. X. 233). v. 'A.fô&, 'Ana și "Anna.

"ASioi (Abii), popor migratorii de păstori, car! venind din Asia în Europa se divi-
saiă în doue curente, unul înainte spre apus pe lângă țermuriî Mării de nord, altul
pe lângă Carpați și Dunăre. La Homer, Abii apar în nordul Thraciei, lângă Mysî și Scyfi
(II. XIII. 6). Forma numelui corespunde la Albi (Arimiî albi), în dialectul ionic, /cădea
adese ori. În limba istroromână ab, abî = alb, albi. Abus, fluviu în Britannia (Ptol. U.
3. 4). Aba Decelia = Aiba Decilia (Rav.), Alba Docilia (Tab. Peut), locali-
tate în Liguria.

ADOÇ (Abus), o parte a muntelui Taurus din Armenia de nord, unde sunt isvôrele
Euphratului (Ptol.)

AoouXa (Abula), un oraș al Hispaniei în regiunea locuită de Bastitanii (Ptol.)

Aolon. După Avien (Or. mar. 683), Lacul Lemman din Elveția se numise în vechime
cei o n: vetus moș Graeciae vocitavit Acei on. Cuvântul era așa dar un termen ge-
neral în părțile de răsărit ale Europei! pentru lacurile mari. v. 'Ūxeavôç.

«r, ast-fel se numește în papirele egiptene teritoriul cel fertil, regiunea divină, din
părțile de nord ale imperiului pelasg. Roi de la contrée Aker; région Aker
(Pierret, Livre d. m. 47. 19. 7, 570). Cuvântul corespunde la forma latină ager, germ.

aker. după cum rezulta din interpretarea acestui cuvânt în papirele egiptene. Sărbătorea
ea mare agricolă, «La fote Haker», este numită și «grande fête du labourage » (Pier-
«*, ibid. 84. 85). v. *Aaru*.

&oh și **aoha**, cuvinte vechi barbare, cu înțelesul de apă, apă. În Rhetia și pe teritoriul Germaniei, unde locuiau o parte din Pelasgi (Hennioni, Armini, Alamani), ach este cuvântul final din numele multor râuri, cum sunt Altach, Kronach etc. (Grimm, D. W., Jung, Römer). Același cuvânt ni se prezintă în limba germană și sub forma de Ache, Aache și Oche.—A u eh a fl. în Dacia, la locul numit Galtis, unde regele Goților Ostrogotha a învins pe regele Gepidilor Fastida (Jornand. Get. 17). Aachen, vechiul oraș de încoronare a regilor germani, se numea în limba latină medievală Aquae și Urbs Aquensis. v. "A)(aia fi 'ilxeaviț.

'Ax*?' (Achaia), în timpurile mai vechi, un termen general geografic pentru ținuturile situate lângă mare. La Homer, Achaia este un or! numele Elladei. în sens mai restrâns se numea Achaia o provincie din Pelopones, situată în nordul peninsulei, lângă golful Corinthului. O altă Achaia era în Thessalia lângă Marea egeă, care, spre deosebire de cea de față, se numea Phthiotis și avea de capitală Larissa. Etim. de la ach a, aqua, apă. v. *ach*.

'Axe^oS (Achelus), un râu al Thessaliei, ce curgea din Find. Alte fluviu cu același nume în Phrygia, Arcadia, Achaia, Thessalia. La poeți, acest cuvânt se întrebuințează aproape pentru ori ce apă curgătoare. v. *ach*.

5xo>V, lance de aruncat (Horn.), în l. rom. aconiu, instrument de fer subțire și ascuțit.

"ASij și 'AfSrjC (Horn.), Orcus, Tartarus, rom. iad. Formă vechea românească adu (Cod. Voroneț.) în Predicile Mitrop. Varlaam din 1643: Diavoli legați, adu l deșert (Buciumul rom. I). La poetul Virgiliu, Avernul este numit și hiatus. Spelunca alta fuit vastoque immanis hiatus (Aen. VI. 237). Iada, o localitate din România (Fălciu), unde există o ripă mare (Diet, geogr.)

aesar în limba Etruscilor d eu, lat. d eu s. Quod aesar... etrusca lingua deus vocatur (Suet. Oct. 97). La Hesychiu olool: aț<jol, fteoi arca tûv Tupp^vuv. În limba Geților Anses, semicjel. (Getae) proceros suos... non puros homines, sed semideos, id est Anses vocavere (Jorn. c. 13). Anxu r i con um ele lui Joe la Romani, adorât ca Jupiter puer (Serv. Aen. 7. 799). Forme dialectale ale unuia singur cuvânt. Rom. ânger; lat. angélus; fr. ange (=anj); bress. anzo; burguig. ain-ge; port. anjo.

à-ijp, aer, atmosferă (Horn.).

Aeternitate(m) Imperi(i), trăinicia imperiului (Henzen, Acta Fr. arv.) În vechea limbă rustică, cuvântul aeternus nu avea înțelesul de «sempiternus», ci însemna numai diu vivere, a trăi îndelungat. Ast-fel în panegiricul lui Pliniu către Traian (83): per aeternitatem tuam salutemque.

ăfiXI), turmă, mulțime, lat. grex. La Homer cireciji de vite, armentum. în limba română argheliă, argelă (Marienscu), hârgeliă (Lex. Bud.), hergeliă, ergheliă, equorum grex, equorum armentum; argelar.pl. argelarl, proprietarul sau pădătorul ergheliă (Marienscu, Bal. I). în limba română, cuvântul derivă de la rădăcina «arg» (âpf oț), câmp nelucrat, destinat pentru pășunea cailor. La Homer: an' 'Apfeat îniropo-co'o, ex Argo equos-pascente (II. II. 287).

dyfi)V, loc de adunare, spațiul pentru jocurile de luptă, locus congregationis, locus certaminis (Horn., Herod.). Rom. o g oi u, sphaeristerium, spațiu pentru jocul cu pila.

ăfbc, dux exercitus, duce (Horn. II. IV. 519). La Plato, Sfiç (Cratyl. 15). în Deuteronomn: Og, împăratul (regele) Amoreilor, cel din urma din nernul urieșilor. În cântecele epice române, cuvântul agu are înțelesul de împărat:

La Agu se ducea, La
ferestră că bătea, lari
Agu ce grăia?
(com. Bragadir, Teleorm.)

Var.
Fuga la împăratul da
Și pricina-i povestia, Da
împăratul ce djcea?

în limba Secuilor din Transilvania, cari au împrumutat foarte multe cuvinte de la Români, aflăm verbul âgăl, j oca sau face pe domnul, adică pe agul, de la inf. âgâlni (Krizsa, Vadrôzs. 493). într'un vechi papir egiptean, Hermes (%4)tu>p) este numit Aâh-

To t h, unde titlul sèu de Aâh (= Ag) mai este esplicat și prin cuvintele «Marchant à la tête» (Maspero, Et. II. 448). La rădăcina agu (Sfot), se pare, că se reduce și cuvântul latin Augustus (Agustus), ce-l adoptase Octavian ca titlu imperial. Acesta ondre se conferia de senat; însă împerații proclamați de oștire luau numai de cât titlul de «Augustus»; o probă, că acest termen avuse în limba poporală înțelesul de dux, imperator. Ovidiu și Festus sunt de părere, că «Augustus», era un cuvent sinonim cu «sanctus»; în tot cașul însă, acesta era un înțeles mal depărtat.

arpe?,^{1a} Homer câmp și ținutul de la țeră în opozițiune cu orașul, în limba latină: ager. în limba română: câmp în general, agru, câmp cultivat (Hasd.). în Bănat: agru, holdă, loc de arat. în România (Ialomița): pământ de arătură, în limba macedoromână, câmp, unde se află semănate cereale (Hasd.) în Lexiconul lui Mardarie de la 1649: țarină, în Cod. Voronețian, agru are înțelesul de ogor: «celor ce au lucrat agrele vostre». Tot ast-fel la Isidor: Ager Latine appellari dicitur, eo quod in eo a g at u r aliquid (Orig. 15. 13). v. âpŢOŢ.

ala, avënd același înțeles cu fata, terra, tellus, pământ, țeră (Horn.). In poesia poporală din Dobrogea ai e n I, pământeni, autohtonl. «Iar a i en ii Chiustengi și boierii Dobpogil» (Burada, Dobrogea, p. 125).

actetic vultur (Horn.) în l. rom. arete și erete, pasere din genul uliilor.

<2X« equus, cal. In limba Pelasgilor din Caria (St. Byz. v. 'AXâfavía). La Romani, ala era un corp de cavaleria, compus din 500 omeni. La Românii din Basarabia: hal = cal (Arbore, Besarabia, 189). Cuvântul a fost în vechime usitat și în părțile de nord ale Dunării de jos. De la «ala» derivă numele Alanilor de la Istrul de jos, pe cari Dionysiu Periegetul inumesceitoXotmiouŢ 'AXavoût, Alanii cel avnți de cal (Eustath. p. 305). La Isidor (XIX. 23): sine e qui s inertes existunt Alani. în timpurile lui Honoriu, Alanii erau considerați ca popor latin. In Latios ritus transistis Alani (Claudian. Cons. IV. Honor.). Mortem petendam Pro Latio docuit gentis praelatus Ala na e (Claudian, Resb. cu Goții).

"AAȘa (Alba), numele cel vechia al râuluiTibru (Diod.). v. *Albula*.

Alba, oraș în Hispania (Pto!). Alba Helvorum, oraș în Gallia Narbonensă (Plin.). Alba Deoilla (Rav.). Alba Dooilla (Tab. Peut), oraș în Liguria.

Alba (Vopisc. Prob.), la Tacit Albii, riul cel mare al Germaniei, care despărția pe Cherusci de Sue vi, a<JI Elba. Albim, numele unul rîu la Rutheni din ftabie (Miklosich, Denksclir. t. XXX).

"AXȘaxo; (Al bac u s), un munte în Caria din Asia mica (Ptol. V. 2. 320). Alba c, munte, rîu și sat în Transilvania.

'AXp<xv&V Spot (Albanus mon s), un munte în Pannonia de sud (Ptol.)

albeam în loc de alveum, rom. albia. Padus relicto al be o suo (Grom. vet. 50).

"AXpta 6prj (Albii montes), era numele cel vechifl al Alpilor (Strabo). v. *Alpes*.

AXj3tov 5poc (Albius mons), un munte pe teritoriul laponilor lângă Alpî (Strabo).

Albion, a fost numele Britannieli mari în timpurile mal vechi. Albion ipsi (Britanniae) nomen fuit (Plin.), în timpurile primitive, aceste insule au fost ocupate de Abil seu Arimil albi.

Albooola, localitate în Lusitania. Metalla Albocolensia (C. I. L. voi. II). La PtoL Albocella. Itin. prov. Albocela.

Albula, numele vechiù al Tibrulul. Tiberis antea Tybris appellatus est et prius Albula. (Plin.) Cf. Strabo. v. "AXpa.

Album promontorium în Africa lângă strimt<5rea Gaditană (Plin. IU, Proem.)

Albuș, AlbanuB, Albonu», Albion», Albiolanua, conume personale în Hispania (C. I. L. voi. U).

*loeș, o specie de cerb în Germania, fr. élan. Cuvântul se pare a fi număi o formă diminutivă din ala, cal. Septentrio fert et equorum greges ferorum... praeterea al-cem... jumento similem (Plin. VIII. 16. Cf. Caes. B. G. VI. 26). în dialectul Românilor aio Meglena, Alela nume de cal, de coloVe roșiatică (Papahagi, Mcgl.-Rom. II. 36).

^U Macedoromâni algie și algiiu.

lat. albuș, rom. alb, în dialectul iguvin a l f o s (Huschke, Iguv. Taf.), retorom. a l f. pete albe pe piele, lat. vitiligo. ăXXoj, a l i u s, altul (Horn.) **Alpes** (sing. A l p i s), numele catenei celei înalte de munți din nordul peninsulei italiice. Cuvântul derivă din albuș. După Strabo, numele cel vechi al Alpilor a fost *AX6ia SpT) (Albii montes). Alpes a candore niviuera dicti sunt (Fest.). Schimbarea lui *b* în *p* ni se prezintă și în limba română: alpia în loc de «albia» (Marienescu, Bal., II. 15). "AXraç (A l p i s), numele unui rîu în regiunile de asupra Umbrilor, al cărui curs era spre mîedă-nôpte (Herod.), în epoca romană Alba, Albis, astă-df Elba.

alpUB în limba Sabinilor, lat. albuș, rom. alb. Album quod nos dicimus, Sabini... alpum dixerunt (Fest.).

Altanui, numele unul vent în limba rustica latina. Alios (ventos) quos vocant Altanos e terra consurgere (Plin. I. 44. 2). La Români din Bănat, vîntul, care suflă delă munte, se numesce vîntul Oltului. În provincia Romagna din Italia, vîntul, ce vine din partea GrecieT, se numesce Grech.

'AXIjvaf (Altenae), un castel lângă Dunăre spre resărit de Transmarisca (Procop. Aed.), în regiunile Olteniței de astă-«JI.

alntatium (aurum), așa numiau vechii lucrător! de mine aurul, ce se găsia în straturile de la suprafața pământului, «in summo cespite» (Plin. 33. 4. 2).

alutia, mine de aur, în limba locuitorilor din Lusitania. Aurăria metata, quae a lut i a vocant (Plin. 34. 47). În limba cumanică: altun, aur (Kuun, Cod. Cum.)

Alutum flumen, numele rîului Olt, într'o inscripțiune romană din timpul lui Traian (Froehner, Col. Traj.) La Herodot Atlas, la Ptolemeu Aluta. 'A \iO,ia (A m a i a), un nume al divinității Ceres (Suida). La Romani Maia, Terra Mater. **amaluata**, numele unei plante la Oaci, pe care locuitorii din Campania o numiau ama -l o ci a (Apul.) dfjuipaxoc, numele unei plante la locuitorii din Cyzic lângă Propontis (Diosc.), lat. amaracus. În limba română, ca forma similară mărăcină, crataegus oxyacantha. L. àpiXyecv, lat. mulgere, rom. a mulge. 'A[i.vfac (Amnias), un riu în Paflagonia. În limba latină am n i s, curs de apă, fluviu.

c, (Amnisus), riu și port în Creta (Odys.) ç, fem. i^VT/j, unius anni a g n u s (Istri fragm. 53). În limba română m i e l și m n e l.

amurgul serei, crepusculum. La Homer: vuxt6t à(ioVfù>, sera. dj6vu). a respinge, a abate. Xslfșt ajuveiv sloi xal -Jjjjuv, «și noi avem mini de apărare» (Horn. 11. XIII. 814). De notat, că la Homer, cuvântul este adus în legătură cu «manile». Rom. a amăna, proferre, differe, procrastinare.

dva!;6pcs, întrebuițat numaî în pi. dvaÇûplSeç, ciorecii sêu pantalonii cel lungi și largi al Scyților (Herod.), lat. braccæ. Cuvântul corespunde la românescul nădragi, pantalonii, cet largi tēranesci, ce se măi portă și astă-dî în unele părți ale României • (Vlașca, Teleorman).

àyxùXoi, strâmb, curbat (Horn.), lat. an g u i u s, rom. unghiû.

'Ave[jiU)pefix (Anemoria), un oraș lângă Delphi pe o colină înaltă (Homer., Steph. Byz.) La Homer vijioç, lat. ne mu s, pădure cu pășune pentru vite. Varro (L. L. 5. 36): Graeci vo[iaç, noștri n e mor a.

'AvfyptSai vu^ai (Anigridae nymphae). În provincia Elis din Pelopones, după cum scrie Pausania, omenii, carî aveau pete negre, ori albe, pe corp, adresau rugăciunile lor nimfelor numite Anigridae (Descr. Gr. 5. 5. 11). v. 'Avifpoț. "Avtypog (Anigrus), fluviu în Triphylia din Pelopones (Strabo). **anti** și **aukh**, în papirele mortuare ale Egiptenilor cu înțelesul de unguentum, oleum, butyrum. Je suis, oint de l'anti des membres divins et d'essence ankh (Livre d. m. 470). Cuvântul corespunde la forma rom. unt, lat. unctum. Codicele Voronețian, 134: ungând el cu untu. **Anzurus**, conumele lui Joe, adorat ca Jupiter puer (Serv. Aen. 7. 799). Cuvântul a'par-

tine limbel rustice, barbare, și corespunde la rom. an ger (după Luciu, istoricul dalmat, -j- 1684, rom. an s ui), romaniol anzul (Mattioli, Diz.), lat. angélus.

"Ana, titlu al preoților egipteni. "Ano, eat un moț copte, qui désigne les prêtres; on le retrouve dans les plus anciennes inscriptions de la Thébaïde (Bul. d. arch. crist. III. 59). v. 'Appa și 'Anna.

Apammari, o localitate în Mesopotamia lângă Euphrat (Tab. Peut.). Cuvântul corespunde la forma românească de Apă mare. In limba persică, ap însemnează de asemenea apă, lat. aqua (Kuun, Cod. Cum. 310). v. *Apo. jl*, primae anni fruges. Rom. pârghie.

») un riu din Epir (Plin. 4- II 3) în limba latină aqua, rom. apă. v. *ach* și *acha*, numele lui Apollo la Etruscî. Pe monetele naționale ale Daciei A pi us.

Apo fl. (Tab. Peut.), un fluviu al Daciei, ce se versa în Dunăre lângă drumul roman, ce venia de la Viminaciu către Sarmizegethusa. La Ravennas A pi on, la Guide A pion. v. formele *Aapas*, *Apammari*, *Aphas*.

"Anna = tonnât, ätta, tată la Calitnach.

*A<j>oÊ(5oî (Apsorrhus), un fluviu în Cappadocia (Ptol. 5. 6). "At{)OpOS (Apsorus) un riu al Pontului (Scylax). In limba poporului român, apșdră și apușdră, forme diminutive din apă, lat. aqua, (Tocii. Mat. II. 85. — Colecț. n<5stră inedită). Apsorâ, un pârau în România lângă Muntele sec în Mehedinți (Spezialk. 1: 75.000. 26. XXVII).

Apulum și Aplum, numele unui oraș al Daciei în inscripțiunile romane. La Ptoletneu 'AnouXov, pe Tab. Peut. Apula. Forma numelui corespunde la A (I) b uium, A(l)bulu. In evul de mijloc Alba Transilvania e.

artea în limba locuitorilor din Bogos (Ethiopia) arătoriu, plugariu, lat. arator, germ. Ackersmann (Sitzungsber. XCIX B).

arborria, numele unei plante la Daci; la Greci xicaot (itXaç; ér la locuitori Italiei hedera nigra (Apul.).

ă,pyt.<i>r</i> și äpxavij, lemnul, de care se legau firele sau sferile pentru a prinde orî trage ceva. Rom. arcan.

'Apxaç, pi. 'ApxdcSec (Arcaș, Ar cades), locuitorii din Arcadia. După Suida, Arcadil au fost cei mai résboinici între toți Grecii. La început, el duceau o vieță militară (Strabo 5. 2. 4). La Athénien! asista o clasă de militari cu numele de 'Apt-aSsTt (Herod. 5. 66). Pausania amintesc și arcași între luptătorii Arcadie (4. 4. 3). Fără indoiele, că la început, "Apxaç avuse același înțeles cu românescul arcaș, Sagittarius, gr. toțOTYjt. In Maramureș: arcaș, venătoriu, ori soldat înarmat cu arcul (Țiplea, Poesii pop.)

'ApY^Tape; (Argetares), un castel fortificat de împ. Iustinian în regiunile Timoculu (Procop. Aed.)

fltpyfXXa, subteraneum aedih'cium, locuință suterană in limba Cimmeriilor (din Crimea). Eph. fr. 85. ~ In limba română argea, lat. cella subterranea.

apyiAXcç, șorece, în limba Thracilor, lat. mus. (Heraclides, fr. 42).

<*PT^> agru, câmp, păment nelucrat, ținutul de la țeră (Hora.). La vechii Macedoneni și Thessali, %ot = tttîov (Strabo, VIII. 6. 9. — Paus. VIII. 7. 1). Cuvântul era cu deosebire în us la Pelasgi. IleXaoYixiv "Ap-foț, câmpia Thessaliei (Horn. II. II. 681). II«8iov 'ApYÔv seu neîiov too 'ApfoS, un 7eS din Arcadia (Paus. VIII. 7 și 8). In limba română, argat, om plătit pentru lucrările agricole; gr. apf«rr)ț, dor. èpî^t.

«Sptfia, cuvent scytic, lat. unus, rom. unu (Herod.). Sub o formă apropiată, acest cuvent s'a mal conservat în versurile populare, ce le reciteză copii din ținuturile unguresc! ale Pannoniei vechi, unde aflăm formele u n urna (unoma, onoma) si dun ura a, cu însemnarea de «unu», «doi» (Kiss Ár., Gyermekjáték-Gyujt.;, ér în versurile ce le reciteză =°pii românf: una mia, una-I mara (Teodor.), anaramă (Alexicî, T. I.). "Api(j.a în Umba scytică este un cuvent rotacisat, ca la Istro-Românî ur, unu.

Aria», fluviu lângă Ind, ce curgea pe lângă Alexandria, întemeiată de Alexandru cel "are (Plin.). Mrom. arîu, Fluss (Weigand, Arom.).

«poto, lat. arare, rom. a ara (Horn.)

f>, lat. arator, cel ce ară, plugariu.

"Apotoç, lat. aratus, rom. arat, arătură (Horn.). La Hesiod apotoç, tempus arationis, timpul aratului.

âpoxpov, aratrum, plug. "Apoupa (Horn.), lat. arvum, arata terra, ager, campus; rom. câmp de arătură, loc arat.

«fçpπα6ov, pretium cautionis gratia datum ab emptoribus; rom. arvună. Delà Români, cuvântul a trecut în limba Ruthenilor sub forma de ar a won a (Miklosich, Denkschr. Bd.30). âppifjv, mas, masculuB, animal de sex masculin. În limba latină ares și aries. Rom. arete, ariete și ireu, berbece nejugănit (Frâncu, Moții, 101).

*Apoa (Arsa), un castel în Dardania în timpul lui Iustinian (Procop. Aed.). "Apoeva (Arsena), un castel în regiunile Illyriei, restaurat în timpul lui Iustinian (Procop. Aed.). O formă analogă în descântecele române: codrii Arsinilor (Marian). "Apt^o5 (Arzus), un oraș și fluviu în Thracia, ce se vărsa în Propontis (Ptol.) 'ApCov, castel în munții Rhodope (Procop. Aed.). În regiunile Carpaților Ars și Arsul, numele multor munți (M. Diet, geogr.).

'Asapcbcaî (Asaracae), un popor din regiunea Getulilor în Libya (Ptol. IV. 6. 296). Assaracus n. pr. (Horn. II.). Seraca (var. Săraca), localitate în Media (Ptol. VI. 2). — În 1. rom. sărac, pauper, infelix.

'Aoapflco (Asarath), fluviu în Mauritania (Ptol.). Z«cpa9a (Zaratha), localitate în Mauritania (Ptol.). SdtAaQoç (Salathus), fluviu în Libya (Ptol.) Pe teritoriul român de la Carpați, mal multe păreie și localități Sărata.

déaj(U a s chu). După cum scrie Herodot, Orgiempei (Arimaspiei) din Scythia făceau din fructele arborelui «ponticon» un fel de must, ér din tentele fructelor un fel de pane, pe cari le numiau S.aya (lib. IV. 23). Este același cuvânt eu latinul esc a, nutriment alimentare. În 1. cumanică as, cibus (fCuun, Cod. Cum.)

'AafX6a (Asilba), un castel lângă Istru, restaurat în timpurile lui Iustinian (Procop. Aed.) O formă barbară a cuvântului silfa, pădure, c, alter, altul (Suida).

(Atlas), un râu, ce curgea în Istrul de jos (Herod.) În epoca romană Alutum, Aluta. În documentele medievale ale Ungariei Olt și Oița. În română Olt.

arta, alocuțiune de respect a unui tînăr către altul mai bătrîn (Suida). În limba locuitorilor din Bithynia ăttiț avea înțelesul de ităicac, tată (Arrian. Nicomed. fr. 30). În limba rustică latină atta. Attam pro reverentia seni cuidara dicimus (Festus). Cuvântul a fost în us și în Dacia: C. Sex(tus) Atta pro salute filiorum (C. I. L. III. 1435). Aici Atta corespunde la Tata din inscripțiunea de la Palestrina, pusă pe raormentul unui copil de 3 ani, de Primitiva Mat(er) și Arius Tata (Torquati, Orig. d. 1. ital. 304). În dialectul comasc din Italia atta. tată. La Elvețiem ătte, la Romanei at, în cuvântul bis-at, strămoș (Diez, W. 340). În limba Cumanilor, ața, pater (Kuun, Cod. Cum.) aôXij, lat. aula, curtea unei case. La Români! din Bănat a v li ă, curte, ogradă; avlia curții — oborul curții, ocol (Mangiuca în «Familia», 1882. 468.—Hasdeu, Etym. M. Rom.) aSp'jj, ion. ašpa, aer (Horn.). Lat. aura, suflarea usera a aerului. În dialectul Românilor din Meglena aură, rectire, lat. refrigerium (Papahagi, Mgl.-Rora. II).

Anatravla (var. Austrania), numele unei insule din Marea suevică, renumită în timpurile vechi pentru succinul (electrum), ce se aducea de acolo (Plin. XXXVII. 12. 2). Ausŕavia corespunde la Ostravia. Priscian, I, 52: pro o au, ut austrum pro ostrum, ausculum osculum: frequentissime hoc faciebant antiqui. Rom. ostrov, insulă.

"Aševoc și AÇetVOÇ (Axenus seu Axinus). Un nume vechi al Pontului euxin. O formă grecescă alterată a cuvântului ocean(os). v. 'Qxeavoç.

'AÇt6ç (Axius), un râu al Mesiilor de jos (Aelian. 14. 25), ce curgea în Dunăre, lângă baltă numită Ociù de la Rașova. — 'Aξi6c, râul cel mare al Macedoniei, adj Vardaf (Hom. Liv. Plin.) — "AÇtéj, fluviu în Syria, lângă care se afla orașul A pa m ea (Sozom.) — Axlum fi. în Britannia (Rav.) — Axon, râu în Caria de sud (Plin.) — Axona, fluviu în Gallia Belgica, la frontierele Remilor (Caes. B. G. II). Cuvinte, ce ni se prezintă și sub formele de: Oaxes, fluviu în Creta; Oxus, fluviul cel mai important al Asiei după Ind

și Gange; A cei on, numele lacului Léman (Avien.), cari tôte se reduc la aqua, aha, oc h e; rom. ociû. v. *ach* și 'SJxsavic.

AXBVCTE. Un grafit descoperit în basilica S. Alesandru din via Nomentană la Roma a carul vechime se reduce cel mult la sec. IV d. C, conține în prima sa parte literele alfabetului în următorea ordine:

AXBVCTESDR
FQGPH.... M.

Încă învățatul archeolog Garrucci observase, că în acesta serie de litere, A este unit cu X și B cu V și tot ast-fel mal departe. Un alt grafit, ce a fost descoperit în termele delà Stabiae lângă Pompei, conține literele alfabetului apr<5pe în aceeași ordine: AXBVCTDSER (Zangemeister in Bull, dell' 1st. 1865, p. 192). Alte exemple asemenea s'au descoperit pe pereții din Pompeii și Herculenum, orașe înmormentate sub cenușa Vesuvului în a. 79 a. C. In fine, ilustrul numismat Eckhel a constatat și densul, că pe unele serii din denarii Republice! romane se v&ed imprim&ate notele AX, B V, CT, DS, ER. FQ, GP, HO, IN, KM (Doctr. num. V. 76). Archeologul Cavedoni a fost cel de întâi&u, care a presupus, că acesta combinațiune curit&S&ă de litere se reduce la un us vechi&u didactic, de a face pe copil se repeteze literele alfabetului nu numai în ordinea lor stabilită (A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V. X), dar și în modul de a sări de la litera de întâi&u la cea din urmă, de la a doua la penultimă și așa mal departe (Bullelino di arch, crist 3-a serie, VI, p. 132 seqq.) Ceea ce Cavedoni a fost presupus numai, se confirmă pe deplin prin următ&rele cuvinte ale S. Hieronym: După cum noi citim alfabetul grecesc în ordinea sa obicinuită până la litera din urmă, tot ast-fel, ca se imprim&ăm în mintea copiilor și mai bine memoria literelor, noi avem obiceiul se intervertim ordinea cetirii și să adăog&ăm la literele de la început pe cele din urmă, dicând alpha fl, BetaPsi (în Ierem. XXV, 26). In grafitele și exemplele de mai sus, litera A este combinată cu X, care, după uni&u, a fost introdusă în alfabetul latin în timpurile lui Cicero, după alții, ale lui August. In&șă înainte de împrumutarea lui X, delà Greci, cum se spunea, cea din urmă literă a alfabetului latin a fost Z (Cf. C. I. L. voi. VIII. 20. 21). Fără îndoielă, că a existat așa dar și o combinațiune a lui A cu Z, tn forma AZBVCTDSERFQ. Prin us îndelungat, acesta ordine mixtă a literelor ajuns&e apoi se formeze un fel de grupe seu cuvinte AZ, BUCTE, DSERFQ, cari s'au aplicat in urmă ca nume particulare pentru unele litere, după cum se constată din numirile ce le-au literele din alfabetul vechi&u românesc, numit din er<5re cirilic:

fl = A z (AZ).

K = Buchie (BVCT și BVCTE).

l (care corespunde la v = « din epigrafi&ia romană) numit cer fă (DSERFQ). Episcopul Isidor din Sevilla încă ne spune, că numele literilor erau de origine barbară. Nomina autem literarum gen te s a sono proprie dederunt (Orig. lib. I. 4. 17). Mai târ&diu, acesta combinațiune de litere, AZ—BVCTE, ajuns&e în graiul populațiunilor barbare să fie numele alfabetului, ér literele, în general, au fost numite de Româniși Slavi buch&u (germ. Buchstabe). Grecii împrumutase literele alfabetului delà Barbarii sa&u Pelasgi&u Europei, nu- delà Fenicieni. Acesta ré&ulta din asemănarea literelor vechi grecesc&u cu literele latine. Veteres graecas (litteras) fuisse easdem paene, quae nune sunt latinae (Plin. VII. 58). Și acesta asem&enare de forme făcuse pe Cesar sa credă, ca Helveții și Druidi&u se folosia&u de literele grecesc&u (B. G. I, 29; VII, 14). Vechia terminologia a artei grafice are de altminte&rea un caracter barbar, pastoral și agricol. La Greci, modul vechi&u de scriere se numia bustrophedon (Joo&uTpo&uq&uSov), adecă «după cum se întorc boii la arat» (Paus. 5. 18). Primul rend se scria delà stânga spre dr&epta, al doilea delà dr&epta spre stânga și fiecare linie urm&tdre începea de unde se terminase cea precedentă. Pentru terminul de «a scrie», Grecii întrebui&tau cuv&entul Tpaiftiv (în formă vechia *fp&uKtiv*), «a sg&aria», «a grava», «a ascunde sub p&ământ», cuvent identic cu rom. «a gr&ap»>, «occ&are agrum». Tot ast-fel și Romanii diceau adese-or&u în loc de <acribere», adecă, a imita modul de a ara. Grecii nurniau mate-

rialul, pe care se scria, {WpXoç, mai corect pipXoç = fnf.*epa (pellis rasa, pellis bubuia) *piele lucrată», fiind-câ barbarii, cum ne spune Herodot, scriau pe piei de animale. In ce privește acum numele primelor litere din alfabetul grecesc, "AXtpo corespunde la adevitul fem. umbric alfa; retorom. alf, alva; sab. alpa; lat. si rom. alba; ér B-?]to este fără îndoială același cuvânt, din care deriva forma i talus (bos, taurus), rom. vită, fr. bête și beta (Littré). De asemenea scrie Varro (L. L. VIII. 64): alpha etc. non esse vocabula nostra sed penitus barbara. Din limba Pelasgilor, și, pde, prin mijlocirea Grecilor, numele acestor litere au trecut și la Ebrei sub formele de aleph și beth.

B.

BaaX (Baal), un rege al Tyrienilor, care a domnit după Itobalus (Menandr. Eph. fr. 2). In limba semitică, cuvântul avea înțelesul de dominus (Pauly-Wissowa). In limba Pelasgilor din Frigia paX-fjv, rege. Sub forma de balus, cuvântul a fost întrebuit și In limba oficiala romană ca titlu pentru vitezul rege al Dacilor, care silise imperiul roman să-î plătească un tribut anual. Un manuscris al lui Dio esplică numele Dec e bal prin cuvintele regele Dacilor. AsxtfiaXu), tiji Aanwv paa;Xti (Gross, Dion. Cass. 67. 6). Că «Decebal» nu era un nume propriu, rezulta și din scrisdrea lui Pliniu II către poetul Caniniu, că numele Dacilor sunt barbare și selbatice, și mal eu semă, însuși numele regelui (barbara et fera no m i na, in primis regis ipsius. Epist. 8. 4).

Bdeau (B a au) în limba feniciană, ndpte, gr. voí (Philo, fr. 2). In l. română, bau, espresiune de intimidare pentru copil, în timpul sereii, ori la întunec.

Baba, o personalitate din timpurile mitice (Seneca, Ep. XV). In poemele epice române, Baba cu înțelesul de bătrân: Baba-Novae = Novac cel bătrân. Gr. niiticoț. La Varro, pappus este senex, la Asoniu avus. It. babo, sard, babu, tată (Diez, Wb). La Macedoromâni babă, tată (Dalaraetra, Diet) La Retorom. bâb, tată: Deus ilg Bab, Gott der Vater (Conradi, Roman. Gramm.). In limba română, babac și babacă, tată (Hasdeu, Diet. II. 2253). Cuvântul a esistat și în limba rustică din Italia. La Flaut aflăm exclamațiunea: Babae, Tatae, Papae!

Baba, divinitate egiptenă, păditoriul palatului lui Osiris din regiunile de nord ale imperiului (Pierret, Livre d. m.)

B<£j3aç (Babas), un comandant al trupelor romane, originar din Thracia (Procop. B. G.)

BaŞuXr (B a bule), oraş pe teritoriul Odrysilor din Thracia (Steph. Byz.) In limba română babă, mamă (Viciu, Glos.), bunică, femeia bătrână, lat. mater, avia, anus, vetula. Babă, pi. Babe, colțuri de stânci în diferite regiuni ale Carpaților și cari ne presintă din depărtare x> asemenare, mal mult, ori mal puțin, apropiată cu figura unei femei bătrâne.

BiŞa (Baba), oraş în Mauritania (Ptol.), numit In tunpului August Colonia Campestris Julia Babba. **Baba**, localitate în Mesopotamia (Tab. Peut.).

Bépca 5pij (Bebii montes), o parte din munții Pannoniei de sus (Ptol.). Numele corespunde la forma românescă: Munții Babel.

B<i{3aç (Babas), castel în Macedonia, restaurat în timpul lui Iustinian (Procop. Aed.).

Baku, gr. B<£x)(0{ (Bacchus), numele thracic al lui Dionysus, la Egipteni Osiris. In papirele egiptene, Baku este un titlu al lui Osiris (Maspero, Études, I. 41). In inscripțiunile grecesci, Bâxx⁶« Ş' flâx^toç este un epitet al lui Dionysus-Osiris (C. I. Gr.) La Macrobiu, Bacchus, după unele fântâni istorice, este identic cu Osiris (Somn. Scip. I. 12). Cuvent barbar cu înțelesul de taur. In Actele Fraților arvall aflăm forma femenină, bacca seu baccha = vacca (Henzen, Acta Fr. arv.). In limba latină populară a esistat și forma masculină boca șeii boaca. Bocas dicunt esse bovea marinos (un fel de pesce) quasi b o ac as (Isid.). In papirele egiptene, Osiris (Dionysus, Bacchus) este numit taureau d'Amenti; taureau au sein d'Egypte (Pierret, Livre d. m.)- L^a Sophocle, Bacchus are epitetul de fiooxépioç, «eu cdme de bou» și «care mănâncă tauri» (Fragm. 363. 364). In limba română, bic, b ic ă, taur.

(Baetulia), animați lapides, petre cu spirit, despre cari spuneau cel vechi, ca au fost inventate de Uran (Philo); probabil un fel de explosive întrebuințate la răsboi. Cuvent barbar, ce deriva de la battue, a bate. Batualia, quae volgo battalia dicuntur, exercitationes militum vel gladiatorum significant (Adamant, la Cassiodor). It. battaglia, fr. bataille, rom. bătaia și bătălia.

Bat-cuXoc (Baetulus), un fiu al lui Uran, frate cu Saturn (Philo). In unele cântece epice române, Iovi f ă, fiul ilegitim al lui Novac cel bătrân (Saturn), figurează numai cu numele de Băiatul (Dâmbovița, Mănesci). «Baetulus* este o numire tradițională barbară, după cum rezultă și din cuvintele gramaticului Priscian (Inst. V. 19): lapis iile, quem Saturnus vorasse traditur pro 4 o u e, quem Graeci paitoXov vacant; unde cuvântul BaituXov se raporta în textele mai vechi la « i ou e » (Iovis), nu însă la « lapis ».

BăXav (Bălan) în formă de acusativ. După Procopiu (B. G.), Barbarii nurniau B<4X<v, calul negru și cu fruntea albă, cum a fost calul lui Belisariu în resboiul cu Gofil din Italia. Rom. cal bălan, seu simpla bălan, cal alb.

BaXfv în limba Frigienilor, rege. BoX-fjv ap^afot, paX-fjv ifre, o rex, antique rex, vade (Aeschyl. Pers. 657). v. BiaX și Banus.

B<AfoC (B a l i u s), unul din caii, de cari se folosise Achille în resboiul de la Troia (Horn.). La Români, cal bălan și cal băl. La Macedoromâni, cal baliu, cu o steluță albă în frunte (Hasd. Diet. II. 2937). In dialectul din Meglena, ballu= bălan (Papahagi, Mgl. R. II).

SicAAe, ultimul cuvent în numele compus MaopefSaXXi, castel restaurat de Iustinian în regiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). Rom. vale, lat. val l i s.

Salthatha și Baldaota, în limba latină medievală din regiunile Genevei lac preșum (Tu Cange, Gloss.). Cuvântul aparține limbii latine barbare. Rom. lapte bătut, lat. lac batutum.

Bălti, o insulă vastă în marea nord, probabil Suedia. A littore Scytharum tridui navigatione, insulam esse immensae magnitudinis, Baltiam (Plin. IV. 27). ta Pytheas, Abalus. Numele «Baltia» provine fără îndoială delă numele barbar al mării. Gr. piXtY], lat. palus, rom. și mrom. baltă (lac). Cuvântul a existat și în limba autohtonilor din Pannonia, după cum rezultă din numele lacului Balaton, ce presupune o formă poporală b ă l l o n i ũ = baltă mare.

balnoem (acus. de la balux), prav de aur, în limba poporală din Hispania. lidem Hispani, aurum quod minutum est balucem vocant (Plin. XXXIII. 21. 11). In Cod. Theodos. bal i u c a. Rom. beuță, petricică rotundă albă, ce se găsește în albia râurilor (Frâncu, Moții, 98). La Macedoromâni bal și bel (Laur.-Mass. și Dalametra).

Șavauaoc, cel ce lucrează la cuptoriu seu cămin; qui ca minuni accendit, ad conficienda sua opera; qui igne ad conficienda sua opera utitur; qui ad fornacem opus facit (Cf. Suida). Rom. b ani aș seu b Si aș, mineriu. v. pdovoț.

p^vSa în limba barbară a Pelasgilor din Caria, învingere, lat. victoria (Steph. Byz. v. 'AXdpavSa). Rom. isbândă, sinonim cu «învingere» (Cogălniceanu, Cron. III, 70. — Mag. ist. I. 235).

Baolana, oraș în Hispania Baetica (Ptol.). **Banleniei**, municipiu în Lusitania (C. I. L. II). Hispania a fost în antichitate renumită pentru minele sale de aur. Numirile topice, «Baniana» și «Banienses», ca și cuvintele românesc! bănia séu baia, lat. metallifodina, se reduc la aceeași rădăcină cu gr. PÆUVOI, fornax, caminus, de unde ^avouoot, cel ce lucră la cuptoriu, la cămin. Arenas coquunt in fornacibus (Plin. 34. 47). In re-²¹o,le th raco-illyrice Bav<c (B a n e s), un castel restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed.).

Bavvac, după cum scrie Hesychiu, însemna la locuitorii din părțile de jos ale Italiei, «rege» séu demnitatea politică și militară cea mai înaltă. Bivvaț, paotXtuî itapa 'ItaXuitaî, «' « n.*YtoTOc apxiuv. In părțile de resărit ale Europei, cuventul, sub forma de ban, este Iurte vechiu. v. bonus și Tl&v.

ana. Un rege al Alanilor de lângă Istru este numit la Jornande Saugibanus. artea din urmă a acestui nume, banus, ne indică o demnitate națională politică ca ?» rix în «Boiorix». Alanii erau vecini cu Dacii. La Români, ban este titlul cel

vechiu al Domnilor din țera Ardeului (Transilvania). «Petru a Banului din ten Ardeului» (Pompil. Bal). Bani Ardeului sunt amintiți și în poezia epici a Șerbilor .. bana Hrdellica, Hrdeliskoga bana (Bogisié, Narod. piesm. 93). Bani, se nu miau și Domnii ceî vechi din (era Severinului. In poezia tradițională româna, B a nu mal ave și titlul suveran de Domn. «Iar la stânga Domnului, | Domnului și Ba nulul, j Șed Buzesciî și Căplesciî (Teodor. P. p. 475). In poezia epică bulgară, ban> este sinonim cu «craiû». Do tri Bana, do tri K r a l i a », rom. «vre-o trei bani, vre-c trei crai»; «Kralíovitza Banovítza», rom. «Craiésa Bânésa» (Miladinovtzi, p 246. 258, ap. Hasd. Diet, III. 2412). Miklosich scrie: ban kroat., serb.jbulg, nur im Liede Aus der geringen Verbreitung ergibt sich mir der nicht slavische Ursprung des Wortej (Die slav. El. im Magy.). v. Bavvotť.

ȘScpjíCTUV (b a r b i t u m), instrument vechiu de musică, de care se folosise poetesa hyperboreă Sapho (Euphorion. fr. 8).

[BaaxeevtoV la Barbari, remediul pentru fermecare. Tertullian (De vel. virg.) : Nam est aliquid etiam apud ethnicos timendum, quod fa s ci nu m vocant. Rom. boscdna.

j3<£dpov, pi. Șdftpa, scala, sedes, scamnum, subsellium (Plato, Protag. 7. 8). Rom, vatră, locul, unde arde focul; lat. focus.

batouora. Un grafit descoperit pe părețil unul lupanar din Aquincum (Pannonia), conține câte-va rânduri în limba latină, scrise de un anonim la adresa lui Gratus, despre care se spune, că are relațiunî de amor cu o Grecăică, servit<5rea lui Lupus, ér altul noteză alătura cuventul Ba t o c u r a (Romer, Kiadatl. r. felir.) Rom. batjocură, lat. derisus, ludibrium, contumelia.

PCETTOÇ (battus), rege, rex, în limba locuitorilor din Libya. A^otť ?ap paatXia pdktov xa>,e5ai (Herod.) In timpurile lui August, doi căpitani de răsboiû ai populațiunilor din Pannonia p<5rtă numele de Bato și Batto. Belii summa et caput Bato (Ovid. Pont. II. 1. 46). Duobus Battonibus ducibus (Vel. Patere. II. 110). In chronica lui Turoczi (II, 39): Primus autem inter Hungaros, nomine Va t h a, de castra Belus, dedicavit se Demoniis (c. 1050). In limba română din codicele Voronețian (72—73) aflăm vătahul (neart. vătah) cu înțelesul de Împerat și august. |3<£Tpa)(oc, lat. rana, batrachus; rom. brdscă, brotac.

paOvOJ, fornax, ca m i nu s, cuptoriu pentru topirea metalelor. In limba română bănia seu baia, locul, unde se estrag și se purifică metalele, lat. metallifodina.

PEXXO; în limba frigiană, lat. panis, rom. pane (Herod. II. 2). Se pare a fi același cuvent cu lat. victus (etim. de la «vivo»), alimente, nutremânt, fr. vivres.

P£ȘU (bedu), aer, în limba religi(5sâ a vechilor Macedoneni (Neantes Cyz. fr. 27). Rom. vëzduh, atmosferă, însă in Codicele Voronețian, vëzduh cu înțelesul de «aer».

J3e5l> (bedu), aqua, apă, în limba Frigienilor (Didym. la Clem. Alex. Strom. V). Viada, var. Vi a dus, fluviu în .Germania (Ploi.), considerat ca identic cu Odera. V i • dua fl in Hibernia (Ptol.). Bo8o (Badui, numele unul rîu în provincia Elis din Pelopones (Paus. 5. 32). Cuventul a esistat și in țerile Daciei. Vede, art. Vede, un rîu ce isvoresce în j. Argeș și se varsă în Dunăre, lângă Petroșani. Șerb. vodă, apă.

bela, <5ie, lat. ovis (Fabretti, Gloss. 245). Rom. b e la, numire ce se dă oilor în general, și în particular oilor bălane, (Laur.-Mass.) In forma diminutivă, cuventul a trecut și în limba ungurescă a Secuilor din Transilvania: belicze, mici cu totul alb. (Križa, Vadrdsz.).

Bf)Xoc (Belus), regele Chaldeeî și Assyrie!, contemporan cu Saturn. In cântecele epice române B a l a b a n. Rom. și mrom. b ë l (băl), alb, bălan ; lat. bellus. B e l u , Bela și Beluță, nume și conume personale române.

berbece* în Actele Fraților arvalî în loc de «verveces» (Henzen). Berbicem (Lex Sal. 286), berbecibus (Baluz. Capit. t. 83). Rom. berbece, pi. berbeci. In latina gallică, berbiz și berbis (Chevalet, L. fr. I). Cuventul a esistat, sub forma acesta, și în Pannonia. In dialectul unguresc din comitatul Vasvâr: be rbec z și berbets, căciulă din piele de miel (Tâjszdt.).

ç, lat. vi r u nus. Suida ad v.: Noricorum agrum ingentis magnitudinis

αr . aliquando vastabat, donec vir quidam aprum prostratum in numeros sustulit... Norici igitur sua lingua exclamarunt πυρποϊβος, i. e. vir unus. Este același cuvânt fr v ber, hisp. baro, robust, puternic, lat. fortis, gael. bar, erou. Macedorom. bură, Mann, Held (Weigand). In 1. română vechea: biruire, domnia; biruitoariu, vitéz (Mardarie, Lex. a. 1649, p. 89).

Beaoera, o localitate în Nuraidia. In registrele episcopilor din a. 482: Berceritanum episcopum; la a. 411: episcopus Vesceritanus (C. I. L. VIII. 276. 278). Rom. pescere, lat. specus, caverna, antrum.

betlsare. Imp. August, după cum ne spune Suetoniu, scria betisare în loc de «lariguere». Rom. a se betegi, aegresco; be tég, lat. aegrotus, morbidus. Ca substantiv împrumutat de la Români, cuvântul s'a păstrat în limba Secuilor din Transilvania: beția, nagynyavalya = epilepsia (Krizsa, Vadrzds.).

Si'SXoÇ mâi corect \$6pXo\$, materialul pe care se scria în vechime, numit de Ionien! SiOM'Hpa, piele lucrată (pellis rasa), fiind-câ Ionienil, după cum ne spune Herodot (II. 58), scriau pe piei de capră și de 6ie, cum scriau tot ast-fel mulți barbari și în timpurile sale. Cuvântul j3i{5Xoç, din care s'a format apoi jîipXiov, carte, era ast-fel de origine barbară și corespunde la adiectivul latin b u b u l u s (corium bubulum, pellis bubuia).

BlanduB, conume în Pannonia (C. I. L. III). Blandiana, localitate în Dacia între Germizera și Apula (Tab. Peut.) Rom. blând, lat. bl a n d u s, mitis, clemens.

blastema, în loc de «blasphéma». In Analele archeologice ale Provinciei rhénane (Jahrb. d. Ver. von Alterthumsforsch. im Rheinlande, 63. Taf. IV) se vëd reproduce diferite picturi pe sticlă din timpurile creștine mal vechi. Intre alții, este figurat aici și Iov, zăcând pe gunoiii, căruia femeia sa i adresează cuvintele: IOB BLASTEMA. Sunt cuvintele din Cartea lui Iov, c. 2, când femeia sa i dice: «Blastema pe D-deu și mori». (JXeXij, balatus ovium, sberatul oilor (Horn.). Rom. bl e h âi, lat. balare și belarc. pXijS (bl e s), numele unei plante la Daci, la Romani blitum (Dioscor.). Cuvântul corespunde la rom. v r e ș (vrej), ramură de plantă despărțită de trupină. Șerb. vriei, gr. pp^i., Lattich, Salat (Tomaschek).

bodinou», în limba Ligurilor din Italia insemna « f â r â f u n d » . Ligurum lingua ... ipsum Padum B o d i n c u m vocari, quod significat fundo carentem (Pliniu, după Metrodor Scepsius, H. N. III. 10). Rom. adânc, lat. profundus.

, strigare (Horn.). Rom. vu e t, lat. strepitus, clamor, tumultus. durerile nasceril (Procop. B. G.). Rom. bdlâ, lat. morbus. (sing. poXe6ç), lectorum lapidum strues, grâmedii de petre adunate (Paus. II. 36. 3). Rom. bolovan, petra mare brută, lat. rudis lapis, saxum ingens, bolus.

fiopitxç și p'ojJp'aç, aquilo, vântul cel rece și violent de medâ-ndpte. Rom. bură. negură, ai cărei aburi înghiață când cad pe pământ; lat. pruina, nebula. La Macedoromâni b<5ra, furtună, pldie mare și cu vent (Dalametra). In dialectul Românilor din Meglena, boari, vent. (Papahagi, Mgl.-R.)

Boxs(ani) vloanl, o comunitate de locuitori lângă tērmurii Rhodanului, apr<5pe de (Upî (C. I. L. XII. 1783). Rom. bocșă , cărbunăriă; lat. fornax, carbonaria. Bocșanl, o localitate din Bănat cu mine vechi.

ppapuXov, numele unei plante la locuitorii din Rhodus și Sicilia; la Greci v.oxxujj.ijXov, năruî cucului (Clearch. Sol.). Forma numelui corespunde la rom. b a r a b o i ũ, chaerophylum bulbosum.

^ **braoa** (pi. **braoae** și **braooae**), gr. àvaÇopiSçç, cidrecii seu nădragii cel lungi și largi. :e erau î_n us la populațiunile barbare, cu deosebire la Scytl și Galii (Plin. II. 5). Ci cero numesce pe barbari braccatae nationes (Fam. 10. 15). Gallia de sud era num_{TM}^f. e. v. R_omani ?ⁱ Gallia braccata, din cauza veștmintelor barbare, ce le purtau șei (Plin. III. 4). De Sarmaticis bracis arointesce Val. Flac. (Arg. V. braccata turba Getarum Ovidiu (Tr. IV. 6. 47). In limba română, avem *c^?îrădăcină formele: brăcire, cingulum; brăcinariu, cingulum braccarum; " induere, vestire; a desbrâca, exucere.

braolle lat. med., rom. bracire. Cingulum, quod vulgo b rac ii e dicitur (Holland. Act. SS. Febr. III. 265).

branoa, ghiară. La Gromaticii romani: brâncă lupi și brâncă ursi, semne pe pietrele de hotare (Lachmann, Grom. vet.) In limba română: brâncă, mână; ér la animalele răpitoare, brâncă, pi. brânci, picidrele dinainte; brâncă ursului, o plantă, Heracleum spondilium. In limba prov. și retorom. brâncă, ghiară, germ. Kralle. **brandonnm** (Domini'ca) se numia în limba medievală Dumineca înainte de începerea Paresimilor sau a Postului mare (Potthast, Wegweiser, Suppl. 449), ér brandones era prima săptămâna a acestui post. Brandones appellabant noștri primam quadragesimalis Jejunii hebdomaden (Du Cange). In latina medievală, cuvântul bran d o avea înțelesul de fax, taeda, rom. făclia, bucată de lemn aprinsă. In aceste zile, de la începutul postului mare, se aprindeau focuri mari și tinerii jucau în jurul lor. La poporul român, Dominica brandonum se numește Dumineca lăsatului de brândă. B r an 4 a, lat. caseus friatus. După cum vedem, Dominica brandonum și Dumineca lăsatului de brândă se caracterizează prin aceeași numire, însă cu înțelesuri diferite. In tot cașul, sensul primitiv al numirii a fost cel pastoral, românesc.

Bp«d6(Brathy = Brathu), un munte în Fenicia (Philo). BâpSrijtov 5poc, var. BâpŞTjtOç(Bardetus m on s) In Ethiopia (Ptol. 4. 8). In limba română: brad, abies, pinus, larix; b rade t, pinetum, silva pinea. In dialectul Românilor din Meglena b arde t, pădure de brădi (Papahagi, Mgl.-R. II).

brațul, o specie de arbore în părțile meridionale ale Assyriei. asemenea cypresului, cu ramurile întinse și desfăcute. Petunt iğitur (Arabes) in Elymaeos arborem bratum cypresso fusae similem (Plin. 12. 39). In altă notiță, împrumutată de la Metrodor Scepsius, Pliniu ne spune, că Gallil, numiaù P a d i, arborii ce conțineau reșină. Arbor picea, qualis Gallice vocatur Pad i (H. N. 3. 20. 8). In limba română brad, lat. abies, pinus, larix.

, brachium, rom. braț (Horn.)

lat. f re m o, murmuro; rom. a mugi, a murmura (despre valurile mării), a produce sunete confuze și prelungite, a vijăi, a urla (despre vent și vifore). Zeoț o<Jii-Şpî|iît-f]t, Joe, care tună puternic (Horn.). Rom. vreme, timp rêu eu pldie, ninsdrc ai vent, lat. tempestas; vreme tare, tempestas tonitrualis (Gewitter, Donnerwetter). Ca vb. impers, vremuesce, tempestas pluvia, tempestas nivalis.

Brada (pe Tab. Peut, din erdre Brucla), o localitate în Dacia între Apula și Sallinae, care, după distanțe, corespunde la locul de trecere peste Mureș, numit de poporul român brudă și brudină, pod umblătorul, lat. pons mobilis. Hal. proda (p. sponda, riva), fr. bord. Esemple de confuziunea lui d cu ci, ca în Brucla = Bruda, aflăm și In manuscrisele Itinerariului lui Antonin: «Cobucla» și «Cobuda», Semuncla» și «Semunda» etc.

ppudwij și ppuCOVta, o planta din familia curcubetselor (Plin. XII. XXIII). Rom. b u - ruiană, herba inutilis. In dialectul din Calabria burrajena, lingua di bove (Pellegrini, Dial, greco-calabro); ital. borranò. Mrom. burane (sing.) urdică ferte,

Brundulua, un port de la gurile râului Pad, în Italia de sus (Plin. III. 20. 7). Rom. prund, lat. vadosutn vel arenosum littus.

Şuac, un gen de paseri nocturne (Suida). Rom. buh ă, lat. bubo, noctua.

(3ouj3u>V, îmfâtura lângă genitale. Rom. buboniù și buboiu, lat., ulcus, tumor.

|3u5caV7], lat. buccina, rom. buciom.

Booxâtca (buc at i a), se numia în anticitatea grecescă banchetul sau sacrificiul, ce se da la Delphi în ondrea lui Zsût icatpijboç. (Bull. Corresp. héllén. XIX, 1895. 11. 33. 63). Aci se afla și oraculul cel renumit al lui Apollo, întemeiat de Hyperborei. In limba română, bucată, pi. bucate, cibus. Cuvântul a trecut și în limba ungară. La Secuiei din Transilvania, bukâta însemnează «traistă», și fel-bukâtâzni, «a pune în traistă alimente pentru drum» (Tâjszdt.)

poux6Xoc, păstoria de vite. In limba română, cuvântul s'a păstrat numai ca nume personal, Bucur, în us mal cu semâ la locuitorii munteni, cari se ocupă cu economia

de vite. Ca toți terminii pastorali, cuvântul nu e de origine grecă. Nu există în limba greacă nici un verb, de la care ar pute se derive finalul $\kappa\omicron\chi\omicron\tau$, care se reduce la forma latină *curo* și *colo*, a îngriji.

$\sigma\upsilon\beta\omicron\lambda\omicron\varsigma$, numele unei plante la Daci, la Romani *lingua boum* (Diosc.) Cuvent compus, dacă nu este cum-va un cuvent corupt din *bubuia* (La Cato, R. R. c. 40: *lingua bubuia*). Prima parte ne arată, ca există în limba Dacilor cuvântul $\beta\omicron\upsilon$ = bou, $\epsilon\rho$ partea a doua $\beta\omicron\chi\chi\alpha$, delà, ori dula (ca în numele altor plante la Daci, diodela, propedula) corespunde la gr. $\delta\iota\chi\omicron\tau$ de la $\delta\iota\chi\chi\upsilon$ a înflori; $\phi\tau\alpha\chi\alpha$, flóre, germ. *Bluthe*, după cum planta ($\iota\omicron\pi\tau\epsilon\iota\omicron\chi\chi\omicron\varsigma$ la Greci, *millefolium* la Itali (Diosc.), este numită în dialectul *kymric* $mii\ dd\ ai\ l$, brit. *mildelyen* și *milfler*, fr. *millefleur* (Cf. *Diefenb. Orig.* 253).

Bouivoc (B u n u s), *Bouvafo* (Buna e a). În *Corinth* se afla un templu dedicat *Junonei Bunaea*, întemeiat, cum scrie *Pausania*, de B u nus, fiul lui *Hermes* (*Descr. Gr.* 2. 4).

$\beta\omicron\upsilon$, și $\beta\omicron\beta\epsilon$, pi. $\beta\omicron\upsilon$ (Horn.), bou, lat. *bov*. În cuvintele compuse se întrebuința numai forma de $\beta\omicron\upsilon$: $\beta\omicron\upsilon(\sigma\omicron\tau\epsilon\iota)$, $\beta\omicron\upsilon\chi\omicron\tau$, păstoria de vite. După *Varro*, praefixul $\beta\omicron\upsilon$ (*bu*) esprima în cuvintele compuse grecesc! ideea de <mare>, «enorm». Grecii assueti *magnis* et *amplis rebus* praepone *pou*, a magnitudine scilicet *bovis* (R. R. 2. 5. 4).

butymm, unt de vacă. *Butyrum barbararum* gentium lautissimum *cibus*. *Plurimum* e *bubulo*, et inde nomen (Plin. 28. 35). Cuvent compus: $\beta\omicron\upsilon\tau\epsilon\iota$ fem. vacă și $\tau\epsilon\iota\omicron\phi\omicron\varsigma$, caș la *Homer*.

C. K. Ch.

oaballo», cal, lat. *equus*, în deosebi calul întrebuințat la economia agricolă (*Lucii*, în *Non.*, *Horat.*, *Juven.*). La *Petroniu* *cavallus*. *Si quis caballum cabal* *licav e rit* (*Baluz. Capit. I.* 296). Forma «*caballus*» a fost întrebuințată și în *Dacia*. La *Secuii* din *Transilvania*: *kabala*, epă *betrână* (*Tâjisz* 5t.).

$\chi\tau\epsilon\iota\chi\tau\epsilon\iota$, un fel de pine la *Egipteni* (*Strabo*, 17. 2. 5). Rom. *cdcă*, lat. *libum*, *placenta*, *pasta*.

$\chi\alpha\sigma\omicron\varsigma$, amfora (*Philoct.*). Lat. *cadu*, rom. *cadă*.

$\kappa\alpha\chi\alpha\alpha\phi\tau\epsilon\varsigma$, o clasă de ostași în *Egipt*, cărora pentru subsistera li se da o anumiți porțiune de pământ (*Herod.*). Instituțiune militară *pelasgă*. Câte o mie de ostași din aceasta clasă avea să facă pe fie-care an servicii militare în garda regelui. Cuvântul se pare a avea același înțeles cu lat. *Coleres* (*équités*), v. *Celtris*.

oalator» (sing. *calator*), servitori la colegiul *Fraților arvall* și la augurii, însărcinați mal cu seraă se aducă Ori se ducă la destinațiune lucrurile ce li se încredințau. *Fruges libantes cum calatoribus et publicis ad aram retulerunt, deinde tuscanicas (ollas), contigerunt, quas per kala t ore s domus suas miseront* (*Henzen, Acta Fr. arv.*). *Poutrôces sacrificaturi praemittere calatores suos soient etc.* (*Serv. Georg. I.* 268). Uivântul este identic cu «*viator*» (*Plin.* 18. 4). $\kappa\alpha\chi\alpha\tau\epsilon\iota\upsilon\pi$, numele unul *Troian* și al unul *Grec* la *Homer*. Rom. *cale tori u*, *viator*; a *cal et or i*, *iter* *facere*.

$\kappa\alpha\lambda\upsilon\beta\epsilon$ și $\kappa\alpha\lambda\upsilon\beta\epsilon\tau\epsilon\iota$, colibă, lat. *tugurium* (*Paus.*). $\kappa\alpha\lambda\upsilon\beta\epsilon$ (*Calybe*), o localitate

$\kappa\alpha\lambda\upsilon\beta\epsilon$ (?) în *Libya* (*Ptol.*)

$\kappa\alpha\mu\alpha\tau\alpha$ (*Cămară*), oraș în insula *Creta* (*Steph. Byz.*) La autorii grecesc! *xajidipos*, *Cameră boltită*, lat. *cămară* și *camera*. Cuvent barbar. În regiunile *Pontului euxin* se numiau $\kappa\alpha\mu\alpha\tau\alpha$, corăbiile mal mici și ușore, construite din bârne fără legături de $\sigma\epsilon\alpha$ - $h\alpha\tau\epsilon$ când valurile mâni se agitau, se puneau scânduri de amândouă laturile până închideau în forma unui $\kappa\alpha\mu\alpha\tau\alpha$ (*Tacit. Hist.* 3. 47. *Strabo*, 11, 2. 12). Rom. *cămară*, 'e, în care se păstrează vestminte și alte lucruri necesare. *Cămară*, diferite cătune^m în *România*.

^m *libaba* *Poporală* din *Hispania* și *Italia*, instrument pentru măsurarea or; ^{stat} era unius *lancis* (*Isid.* 16. 24). Rom. *cumpănă*.

a modula vocea în cântece, a cânta cu tonuri variate; în cantandis car m nibus vocem varie inflectere, cantica modulari (Suida). Cuvent împrumutat din limbă barbară. Rom. a cânta, lat. canto.

oamus, un fel de frâu tare. Camus, genus aspëri freni est, quo caballi superi coerceri soient, dictus a curvitate, x^{oc}i^{au} enim Graeci curvum dicunt (Isid.) In limbă grecă xvjfiéc, dor. xajiot, genus freni vel capistrum, frâu, capëstru (Suida). Rom. ham Se parc însã, cã în limba barbarã era în us numai forma ham, de <5re-ce Isidor deriv .pe «camus» de la *x*|>.6t (curvus), nu de la x^jiet, dor. xajiot (frenum).

oana (xavã), coş pentru pane, fructe şi florî. Cana dicunt Graeci, nos canistra e per diminutionem canistella (Fest.). Rom. canã, urceor, lat. urceus.

xãw<zj3tc în limba Scytilor şi a Thracilor, cânepã, lat. cannabis (Herod.)

xavfl^X-iOÇ ôvoç (Plato), asin mãi mare, întrebuiñtat la transporturi. Cuvent barbai trecut şi în limba latinã sub forma de cantherius şi canter iu s, cal jugãni (Plaut., Lucii., Cic., Seneca). Rom. catâr (tnulus).

Ka7t<5|J.aXŞa (Capomalva), castel în Dardania (Procop. Aed.). O numire cu formi latinã barbarã.

Capua şi **Capye**, oraş în Etruria; înñelesul fiind campe stris ager (Livi, IV. 36) Capua a campo dicta (Plin. III. 5. 39). Rom. câmpie.

xãp<j3oc, cãrãbuş la Pliniu, hisp. caraba, barcã micã. In limba lat. med. cu r a b i i şi garabi (lintres celeresque galeae). Murat SS. VI. 113. — Rom. corabia, în Codicele Voroneñian, cur abia, lat. navis.

xapOTi^dXrf, numele unei plante la Daci. La Romani herba philicla (Diosc.) Pare a fi dianthus caryophyllus, rom. garfã, gar o f iñã, cech. karafilat.

KapTtërrjÇ Spot (Carpates mons), punctul cel mãt înalt al catenel de munñi dit pãrñile de nord ale Daciei (Ptol.) La Homer, o insulã situata între Creta şi Rhodus se numesce Kpãttaftoñ. Dupã forma întrebuiñtatã de Homer, numele muntelui «Carpates» co respunde la participiul românesc crëpãt, lat. crepatus, cu r dislocat, ca în x<4pto< şi xpãtoñ. In limba romãnã popularã, se numesc crepaturî, sing. crëpa turã, munñi stãncoşl şi prãpãstioşi. Acelaşi înñeles î-1 aflãm şi la Avienus; Carpathus (Crapathus) hic rupes attolitur (Descr. Orb. 671).

xanaftëpoc, plumb alb, lat. stannum, cassiterus, rom. cositoriù. Dupã Herodot plumbul şi electrul veniau din pãrñile estreme barbare, e? taxarqñ. Vechia terminologia metalurgicã este de origine barbarã. Kaoãitepoñ pare a proveni de la verbul a c 6 s e (consiiere), a lega, a împreuna; s. cusãtoria.

Kaa^epa (Caseera), un castel în munñii Rhodope, restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed.) Rom. caş ari a, locul sêu stabilimentul, unde se preparã, ori se vinde, caşul; mrom. caş ari, stãnã; lat. caş e ari a officina, sp. que s era, port. queijeria. Pe teritoriul Romãniei, mal multe locuri pörtã numele Caş ari ie (Fruncescu, Diet.).

Cattnzl, aşa numiaù Barbarii pe piticii, ce locuiau spre sud de gurile Dunãrii, lângã mare. Pliniu: (Pigmaeos) Cattuzos Barbari vocant. C o t u ã ù, conume personal în pãrñile de apus ale Romãniei (Oltenia).

xocOxa şi xftOxoç, paterã, lat. caucis şi caucius, ansatus calix ad hauriendam aquam fontibus (Holland. A. SS. II. Mart. 272). Rom. cauc, vas de scos apã pentru bêu.

Caualandensi» **Tegio**, o regiune muntãsã în Dacia (Ammian.). C o c a l a, în cãntecele epice romãne, numele unei pãduri în munñii de lângã Olt (Teod.)

oavo şi **oavu**» avuse în limba barbara vechia înñelesul de caballus, cavallus, caJ. Cavallus antea c avo dictus. Cavallus antea a cavo dictus (Isidor. Orig. Codicele din WolfenbUttel, éd. Otto, p. 377). De unde în limba romãnã covaciù, potcovariù, qui ferreas soleas fabricatur. Mrom. cã va la, cãlare, cal di cãvala, cal de încãlecat.

Cebanu» **oaseaB**, un fel de caş, ce se aducea din Liguria la Roma (Plin. 11. 9. 71). C e b e n a mons, lângã Rhodan (Riese, Geogr. lat. min.). X u b a n, o divinitate în regiunile pyreneice (Desjard. Geogr. hist. d. 1. Gaule II. 394). In limba romãnã, cioban, ovium pastor. Cioban, nume de dëlurî şi vâl în Romãniam.

Celerec (sing. celer, gr. xeXvjñt şi xtX^p), équités. In timpurile mal vechi corpul de

cavaleria al Romanilor, era compus din cei mai avuți cetățeni și purta numele de Celerum. Cuvântul se reduce la rădăcină cal (equus) și corespunde la un termen vechi militar din limba română, *âlar* (Cod. Voron. 56). În poemele epice române, *Maî mare* al călărilor (Teo-H) este aceeași numire cu *Magister Celerum*. În limba grecescă veche, *xeXfj* însemna cal de călărit (Odyss. 5. 371. Paus. 6. 12. 1). *m-qt* (Suida), la Eoli *xiX-^p*, *maî* avea și înțelesul de călăreț. Rom. călări și călărași. *xeXeufot*, cale, lat. via, iter. Cuvent de origine barbară. Rom. călăuz, călăuză, dux itineris. Etim. de la cale, lat. callis. *xeXiJtEÇetV*, equo singulari vehi, a călări (Homer, Suida).

Kepra, Khepra și Klxoprl, la Egipteni un conume al lui Tura Harmakhis sau Uran (Pierret, Livre d. m. — Ibid. Panthéon égypt. — Maspero, Études, I). În ce privește sensul cuvântului, papirile egiptene amintesc de «*c d r n e l e* lui Kepra» (Masp. I 27 II-⁴²⁹; Pierret, Livre 285. 286). Fără indoelă, că numele derivă de la cuvântul barbar capră. După Martirologiul roman (2 Martie), capul de capră (caput caprae) a fost adorat și de Longobardi. În părțile de sus ale Moldovei, tinerii neînșurați umblă pe la case «cu capra» în ziua de anul nou (serbătoare, consacrată în datinele populare române lui Toma cel bogat, numit Turn la Egipteni).

oereft (acuș; cererem) panem appellat Sabini (Serv. Georg. 1. 7). Rom. cir, ciris, lat. farrea maza.

Ceret, oraș vechi din Hispania Baetica (C. I. L. II. n. 1986). — *Kepaia*, ta, (Cerrata), dotă munți ce despărțeau Attica de Megaris (Strabo). Rom. cer et, pădure de :er, lat. silva cerrea.

oerla, băutura de cereale în Hispania (Plin. XXII. 82). v. *ceres*. **Ceru*** = Coelus, cerul personificat în cântecele saliare: *lancus lanes*, ce rus duonus ;s. În colindele române: «Domn din ceriu». La Festus, *Cerus manus*.

XTjtútpfityoç (cetophagus). Sibylla Erythreă ne spune în unele versuri ale sale, că atât densi a fost *xijtoifdiToc*, în traducere latină «cetophagus», adică mâncător de monștri narinî (Paus. 10. 12). Sibylla Erythreă scrisese în limba barbară. Ea nici nu putea spune, :ă părintele sau a fost mâncător de balene sau de monștrii marini. Prima parte a cuvântului are cu totul alt înțeles. În limba grecescă medievală, ic-fjta și iuta însemna «turtă», «pogace» (Du Cange). Luta este același cuvent eu rom. pită și chită, lat. >anis. Cuvântul a existat și în limba populațiilor dintre Tisa și Dunăre. În comitatul *jOmOr*, mal aflăm și astăzi dicădrea: «Ița pita, hogy a szita», «așa-i pita, cum e sita», Kis, Gyermekját. 128, 151); ér <pitar> însemnează camera, în care se țin obiectele trecuinci-5se pentru facerea panel și dulapurile cu diferite alimente (Tud. Gyujt. 1835. II. 32). X«Ax6c, aramă, lat. aes; (istăXXov ya/v.oô, aeraria metalla (Strabo). În limba latină, /ulcanus sau Volcanus este același cuvent cu gr. x^a*B¹î, faber aerarius (Horn.). Despre Vulcan se spunea, că densul a fost cel de întâiu, care a aflat modul de a lucra arama etc. (Diod. V. 74). Urmele vechi ale acestui cuvent, de origine barbară, le mai aflăm și astăzi în limba română. Vulcan, munte, și Vălcau, sate, în regiunile metalifere ale Transilvaniei. Vălcedad. și vălcedelâs. exprimă vinețela emasă pe corp în urma loviturii, de unde a vălcedi, lat. suggilare, livere.

A^XuSeç (Chalybes), gens Scythiae, ubi ferrum nascitur (Suida). În deosebi se urmau «Chalybes» lucrătorii de metale din nordul Thraciei. Cuvântul e barbar și derivă probabil de la *xaXuptj*, colibă, lat. tugurium, de unde colibaș, în tugurio habitans. entru etimologia compară germ. Hattenarbeiter.

^fva, vestiment, ce se purta pe deasupra (Horn.) În limba latină laena. Lacna. uo de lâna multa, duarum etiam togarum instar (Varro. L. L.). Rom. haină, vestimentum.

ar ^on*¹ **Kho** »**u, Khanja**, unul din regii cel vechi al Thebel din Egipt, despre spunea, că a distrus pe toți adversarii săi (Maspero; Étud.; Pierret, Panthéon) ^{Consus era o} divinitate adorată încă în timpurile lui Romul (Liv. I. 9. IV. 190. Varro, L. L. VI. 20). La Cedren, lanus are și numele de Con-

s a cu s. Probabil, «Khons», «Khonsu» era numai un titlu, séu demnitate politică, ca la Romani «Consul».

vopéç, hora, joc în cerc al mai multor pers<5ne (Horn.); mrotn. cor; lat. chorea. Hyperboreii, scrie Diodor (2. 47), aveau obiceiul se cânte cu cobzele și se facă hore (**Hi&apiCev* xal ^opeietv) în tot timpul sărbătorilor celor mari ale lui Apollo Hyperboreul. Ceî vechT, scrie Suida, numiaû *fofsia*. dânsul cu cântece.

xtvouBoiAa, numele unei plante la Daci (Diosc.) La Apuleiû c i nu bula (var. dinupula). La Grecî Sp-nsXo; Xeoxt, la GermaniHunds-Kûrbiss. Cuvântul dac este compus din xivoo câne (gr. *KOIOV*) și bula s. puia; rom. puia, membru viril, lat. veretrum, penis, un cuvent, ce se aplica și la denumirea plantelor.

KAeicroOpa (Clisura), castelînregiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). Cuvântul este de origine barbară din părțile de resărit a.le Europei și a fost întrebuițat și in limba romană militară. Romanii, scrie Suida, numiaû fortificațiunile munților xXetaoopae = claustra. Etim. de la claudere, rom. închidere = inclidere, part. închis, mrom. inclis.

xexxwpa, plăcinti cu smochine și nuci, ce o pregăteau pentru sacrificii locuitorii din Delos(Fragm. H. Gr. IV. 493.3). Rom. cocoradă, plăcintă<5ptâin cuptoriû, lat. placenta farta (Laur.-Mass.; Frâncu, Moții).

xoxxoŞ, cuc (Hesych.). In limba poporală din Hispania cucus în loc de «cuculus» (Isidor, XVII. 7).

Cocoşate*, o populațiune în Gallia Aquitanică (Plin. IV. 19. p. 62). Rom. cocoşat (pi. cocoşați), gibbus, gibbosus. In poesia eroica: Unul nalt și cocoşat, | Āla-î bS-trânul Novac (corn. Surdila-Gaisénca).

xoţ'pavoc la Homer, domn, principe, comandant general în răsboiû, căpetenia <5steî, lat. dominus, princeps, imperator; de unde deriva și Kupîvoţ, Quirinus, cum a (ost numit lanus (Macrob. Sat. I. 9) și Romul. Ovidiu esplică pe Quirinus cu Be l lieu s Deus (Fast. II. 476), la Macrobiu: Quirinum quasi bellorum potentem (Sat. I. 9), cum ne apare xo(pavoţ la Homer. Alte forme ale aceluiaşi cuvent erau la Romani Curiatius (Lyd. De mens. IV. 1) și curator. Bocch, regele Mauritanie!, dice către Sulla, care purta răsboiû în Africa»respublica vestra, cuius curator, hue missus es (Salust. Jugurth. c. 110). Tot ast-fel esista în limba vechia română cuvântul curatul cu înțelesul de Imper at, oţjiaoTOţ. «Intru sciutu curatului» (Cod. Voron. 70), ér în Biblia de Ia 1648, aceleaşi cuvinte ni se presintă sub forma: «La judecata împëra tului ».

XoXtîwĵ, colii s, altitudo (Horn.). KuXXĵVKĵ (Cu 11 en e), cel mal înalt muni's în Arcadia (Horn.). KuAATJVT] (C u 11 e n c), sat și promontoriu în provincia Elis (Strabo, Ptol.) Lat. collina (Grom. vet.), rom. colnic.

x6Xupa, frumentum coctum (Suida). Rom. colivă, grâu fert, ce se împărțesce ca pomană în memoria celor reposât!

xojj/rç, capillus, perul capului (Horn.). Lat. coma, rom. cdmă.

xOTTCiq, genus placentae (Suida, v. 'Aĵiaĵic). La Marțial, copta, o specie de plăcintă. Cuvântul corespunde la ad. rom. cdptă (cocta); s. cocatură.

Corbug, nume personal în Noric (C. I. L. III). Rom. corb, lat. corvus.

K6tuXos (Cotylus = Cotulus), un del din muntele Ida, de unde isvorია rîul Scamandru (Strabo). Cot> art. cotul, lat. flexus, sinus, angulus, este un cuvent f<5rte mult usitat în numirile topice române : Cotul bălții, Cotul apel, Cotul gârlei, Cotul văii, Cotul podului. Intr'un răspuns dat de oraculul din Dodona Pelasgilor, cari emigrase în Italia, KotiXr] (Co t u le) este un loc lângă apă (Macr. Sat. I. 7).

xotl&ca, numele unei plante la Daci. La Greci 5ipu>otic, la Romani gr a me n. In limba rustică din Africa i e b a l (Diosc.) După sinonimele sale, xor-ita se vede a fi identică cu iërba de câmp, germ. Feldgras, rom. costreiu. Mrom. coţală, remăşiţă de paie, plevă (Dalamatra).

xoĶa, posterior genu pars. Lat. coxa; rom. c<5psă.

Cozeolodoizeao (var. Cozeulodorieso), primele cuvinte dintr'un cântec saliar roman (Varro, .L. L. VII. 26). In colindele poporale române, aceleaşi cuvinte ni se presintă sub forma de : Colo ' n j o s, m a I d i n j o s. Cf. p.] 005,

Kp«Y°Ç (Cragus), cel mal mare munte al Lyciei, eu doue ramuri: unul Cragus, ude se aflau pescerile deilor barbari (Frag. Hist. Gr. III. 235) și altul Anticragus. In limba romană crac, însemnează «crus», «pes», «ramus». Crac, art. Cracul, numiri generale pentru ramificațiunile munților, pe teritoriul terilor române.

Xpî)£ep^{nov}»^{veΛ^u sΛ^u} prop^{da}, ce se da unei fete când se mărita (Horn.). Cuvântul e pare a fi In legătură cu terminul românesc credință și încredințare, lat. sponsalia. La poporul român e datina, ca pețitorul se dea fetei un inel, numit «inelul de credință», séu simplu credință, ér fata i dá o năframă de busnar, numită «năframa de credință», orî simplu credință (Marian, Nunta, 184).

XpEEtOV, rex, princeps, late imperans; xpstoov 'Afafiefiviov; f. xpfoooa (Horn.) La Pindar xpéuw (Nem. III. 10). Rom. craiu, f. crâiesă.

KpiSrcCoE (Cribitzi), un popor scytic, ce locuia la isvórele rîurilor Volga, Duna si Nipru (Const. Porphy. Adm. imp. c. 9. Cf. Mullerus, Ptol. Geogr. I. 426). In 1. rom.

i vet u, veⁿtu^l cel rece și violent de medă-ndpte, lat. aquilo. In cântecele epice române Crivețu, personalitate mitică, Domnul regiunilor de méza-ndpte, avënd locuința sa în «Fântâna Gerului». Comp. gr. xpooť, frig, ger (Hes.).

xpOOUtaVn, numele unei plante la Daci. La Greci x^eovtov (lefa, la Romani fabium (Diosc.) Aceeași plantă se numesce *op*. Litvanî kreSdyne (kregzde = [^]slawy, hirundo). In limba română cârstinesă, crestenesă, cristinescă (gratiola offic.) o buruienă lecuitdre și ajutătoare (Hasdeu, Diet. II. 2J74).

xuxcoXfôa, var. xotxoXlSa, numele unei plante la Daci; la Romani veaicalis (Diosc.). Apuleiu: Daci col i da. In dialectul lombard, coccola este Uva ursi (Anuali di agricult. voi. 60, p. 16). In Sicilia, colutia este aceeași plantă cu «érba vesicaria», lat. c o l u t e a hirsuta (Ibid. 31). La Greci xoXotea (Theophr.), berberis, L i n n. In limba Secuilor din Transilvania kokolyza este planta numită afină, pi. afine (germ. Heidelbeere), cuvent împrumutat de la Români, diminutiv din coccola în dialectul lombard. In limba vechia hispană cocolubis, o specie de struguri (Colum. III. 2. 19).

xuXXVjonjc, un fel de mâncare la Egipteni, făcută din făină de pane (Herod.). In limba română coleșă, și culesă, mâncare fertă, grdsă, făcută din făină de grâu ca o ciulama (Viciu, Glos.). La Macedoromâni cui e aș, terciu, făină fertă cu apă [Dalametra].

xùjuvScç (cymindis = cumindis), numele poporal al unei paseri de munte și :are, după Homer, se numia în limba deilor ^aXxtť. La Pliniu, cymindis este noc:urnus accipiter (10. 10. 1). Rom. șoim, o pasere selbatecă, pe care o domesticiaû renătoriî români și o întrebuițau spre a prinde cu ea alte păseri, lat. falco, *sp.* halcon (Diez, Wb.). Numele poporal grecesc, pare a corespunde la cuvântul românesc cu m i n t e, at. intelligens.

xóvac, (ace. pi.) câni. După Plato, cuvent împrumutat de Greci de la barbari (Ed. Sidot, I. 302). Cel vechi, scrie Varro, diceaû canes, în loc de caniș (L. L. 7. 32). XurceXXov, pahar (Horn.). Forma diminutivă de la lat. cupa, rom. cupă. **kura**, rlù, apă curgâtdre, lat. rivulus, în limba locuitorilor din Bogos în Ethiopia àitz.-Ber, XCIX. 670). Etim. de la curro, rom. a cure, a curge. Courug, numele mul rîu pe teritoriul Ungariei în evul de mijloc (Anon. B. r. not.).

ourlo. Cele mal vechi triburi, din cari era compusă populațiunea Romei, erau îm- 'ârțitejn câte 10 curii, în fruntea cărora se afla câte un curio; cuvent, ce derivă din ceeași rădăcină cu gr. xupiot, domn, curatorul unei aven. Cuvântul a esizat și în limba Corală a Pannoniel sub forma de curia, domn. Kurja, uram kurja (Kiss Aron, 'y rmekjât. 8. 406); p<5te, că mal avea și sensul de primar al unei comune rurale (vil- g'fi^{du} ^g cu m se pare a résulita din versurile unguresc!).

apa, 5a6a și šé(3a, cuvent dacic, ce ni se presintă ca termin final în numele mal

roc^{ora} ^{te} š, localitățî din Dacia^{nsu} din Mesia de Jos^{os}- Thracia, Illyria și Germania (Ptol., ta ° & '(^{nsu} Prirnitiv al cuvântului se pare a fi fost identic cu tab a, del, munte lorat), ^{taba} ^{dn} ^{ve} ^{hit} nc, Dacii măi erau numiți Dai și Da v i (Strabo, Plaut., Terent.

•/ š> erau considerați ca un popor de munteni. Montes et saltus Daci (te-

ment) la Pliniu IV. 25. 1. — Daci m o n ti bus inhaerent (Fior. 4. 12). Ast-fel, -ca Da v i nu însemna alt-ceva de cât Munteni, în opoziție cu poporul de la țară, numit de Greci TeTtt, Taftai, adică «țeranî» de la 7-?! sau -(ala, terra; rom. pământ, țară. Mai târziu cuvântul 8<ipa sêu Saûa ni se prezenta eu înțelesul de: «loc împrejmuit», «fortificat», «cetate», după cum rezulta din numirile localităților: AoxtSooa, EtetpôXaoo, Mapxôîaoa, Pa-(uîaoa, U.-popopiSaa. Urmele acestui cuvânt le mai aflăm și astăzi pe teritoriul terilor locuite de Români. Deva, castru în Transilvania (Fej. XI. 462. 1269); Deva, ruine de cetate pe un munte din comitatul Bihor (Schmidl, 195). Devin, civitas Moraviae (Boczek, Cod. dipl. I. 113. 1003). Castrum Dyuen sau Déven în comitatul Poșon (Wenzel, Cod. Arp. cont. IV. 311. 1288). În limba română duba, temniță, lat. career (Gaz. Tr. nr. 54 — 1888). În unele codice ale lui Ptolemeu, da va sêu da b a este înlocuit cu îava, ca în Patridana, Petrodana, Marcodana etc., ori cu dabna, ca în Rami-dabna (Ptol., ed. Didot), unde «dana» corespunde la dunum = dubnum, rom. dâmb.

Sdcxpu (Horn.), lat. lacrima; forma arhaică dacrima la Liv. Andronic, rom. lacrimă. Schimbarea lui *Im d* era o particularitate a dialectului arimic. În dialectul armerin din Sicilia *darma* = lacrimă (Roccella, Vocab.).

Safc, 8afoo{ (Horn.), făclia din lemn de brad. A<£5eç, faces (Suida). Rom. za dă, asciă de lemn resinosa, servind ca făclia; znrom. d za d â, asciă de brad.

Sajiccd și §aliV(£i), lat. domare, rom. a domoli animalele, a înfrâna, a învinge, a supune. Cuvântul *domare* a existat și în limba populațiilor din Dacia, după cum se constată din forma *domar*, păstrată în limba Huțurilor din Bucovina, cu înțelesul de a «preda vitele sale în paza cui-va» (Miklosich, Denkschr. 30. B. .14).

S<£jiva, partea din urmă a cuvântului IloXI»5d|jiva, cum se numia soția lui Thon sêu Thutnis, a celui mai vechiu rege egiptean (Odys.; Fragm. H, Gr. IV. 485). O formă greșită a cuvântului *domina* = domina.

Damnantra și Dunnau»tra, o divinitate populară invocată în unele descântece antice (Cato, R. R., 160). Cuvânt compus, ce corespunde la forma românească: *Domna* și *ndstră*.

Aajiva) (*Domno*). Agenor, fiul lui Neptun, regele Fenicieî, luase în căsătorie pe *Domno*, fosta lui Belus, după cum scrie Pherecyde (fr. 40). Același cuvânt cu *Domno* și *ndstră*, var. *Aaficvva* (Damonno, Damano), soția regelui Cadus din Lydia (Fragm. H. Gr. III. 360). Tdte aceste forme diferite: *Damna*, *Damno*, *Damonno* și *Damano*, ne arată, că exista încă în anticitatea pelasgă titlul onorific de «*Domna*» pentru soțiile regilor.

Damnai, var. **Dlmoi**, unul din regii cei vechi ai Homerților din Arabia, care trăise, după cum se crede, în timpul persecuției creștinilor (Drouin, Listes roy. éthiop. 33). Avem aici numai un titlu tradițional de suveranitate.

SavaoJ, lat. m o r tui, cuvânt barbar (Etym. M. 247. 41. Fragm. H. Gr. II. 97. 3). Fe^riar d e n i cal e s s e u denecales se numiau la Romani ceremoniile religioase; când, se purifica casa unui decedat. Rom. denie, serviciu divin nocturn în săptămâna patimilor, lat. pervigilium.

8aCT7tXf)Ttc, un epitet al Erinniilor sau Furiilor cu înțelesul de infiorotriă. 8sa îaunX-rjnt 'Epivvoç (Odys. 15. 234). Ca și Gorgonele, Furiile erau reprezentate cu șerpi mici în perul lor. Epitetul este de origine barbară, înțelesul primitiv al cuvântului îa<jitX-fjTij a fost despletit, «crinibus passis». În descântecele române sunt amintite ca spirite rele: Fetele despletite (Familia, 1891, 543), ori Fata despletită (Marian, Dese. 107). «Tu, mama pădurii, spăiment<5so, despletite!» (Tocii. Mat. folkl. 1604).

AfjXoç (De Io s), o insulă a Mării egee, locuită în timpurile primitive de o colonie de Pelasgi hyperborei. Pe delul Cynthus din Delos se afla templul cel renumit al lui Apollo, întemeiat tot de Hyperborei. Rom. del, lat. collis.

deioidente* (carmen), o expresiune veche în Actele Fraților arvall, înlocuită mai târziu prin cuvintele *carmen dicentes* (Henzen, p. CCIV, CCVIII). D e s e i n-

dentés este un cuvent barbar, ce corespunde la românescul a descânta, a recita versuri magice spre a însănătoșa pe cei bolnavi.

Ata(Dia), dies, în limba Pelasgilor din Creta. Cretenses Aia rîjv vjffispav vocant (Macr. Sat. I. 15). La Istrorom. di a = 4L

Jîia (Dea Dia), o vechia divinitate barbară în Lațiu, protectora vieței pastorale și agricole, însă ignorată cu totul de autorii romani. Templul Deei Dia se afla în via Campana în apropiere de Roma și era administrat de Colegiul Fraților arvali. Dea Dia reprezenta divinitatea dilei (Dia la Creteni), în onoarea ei se făceau ceremoniile religioase «prima luce», «sub divo», sub diu» sau «sub di o». Ca sacrificii i se aduceau: «vacca alba», «purcilia alba», lapte și miere, însemnele preoților erau linfula alba». Ei îndeplineau ceremoniile religioase «toralibus al b i s» și consumau sacrificiul în «cocratoria alba» (Henzen, Acta Fr. arv.). Dea Dia era o divinitate primordială ca și «Hfiip-») la Hesiod. Locul său de onoare era înaintea tuturor zeilor celor mari, și ei i se făcea cel de întâiu sacrificiu. Ca magistri ai Colegiului Fraților arvali aflăm pe un Valeriu Trebiciu Decianus, pe un C. Vitorius Hosidius Geta, pe un Q. Tillius Sassus, pe un Val. Hornulus etc.

Sleita, numele unei plante la Daci; la Romani insana și Apollinaris (herba); la Galii piXtvoovta (Diosc.). Aceleași nume la Apuleiu: Galii belinuntia, Daci dielia. După sinonimele din limba latină, și gallică, acesta plantă se pare a fi identică cu bo -lundarița, datura stramonium, belend în 1. slavă vechie. După nume, dielia se vede a fi una din ierburile leucitredre, jnumite de poporul roman ierburi din I«le, care se întrebunțeză pentru vindecarea celor pociti de Iele seû de Dênsçle (Hasdeu, Etym. magn. II. 2180). Avem aici un cuvent compus: St-eXw==de iele, fdrte important pentru formele limbii dacice.

SelXn], timpul «J⁶* 1* amedi (Horn. II. 21. 111), ori timpul din tot cursul zilei: 8sîA,] itpoioi, timpul înainte de amedi sau de dimineață, SscXv) ofyia, timpul de după amedi<Ji, despre sera (Herod. Thucyd.) înțelesul cuvântului a fost di. La SeiXt), amedi în limba lui Homer, corespunde în limba macedoromână forma dzua pranzului = nameda mare (Dalamestra). Cuventul a fost în uz în Pannonia. Ung. del este timpul (Jilele de la ame^i.

50X¹? (Hora.), vas seû mesura pentru lichide. Cat. dogă, rom. d:6"gă, pi. ddge, scândurile laterale a unui vas de lemn.

Sotof în loc de 8uo, rom. doi (Suida).

Domntu și Domna, title maiestaticale ale vechilor regi pelasgi; mal târdiu, title tradiționale onorifice ale divinităților mari. «lancus lanes duo n n s, dunus lanus» în Carminele Saliari (p. 1005), unde «duonus» corespunde la forma spaniolă și provincială «don». Domno Saturno (C. I. L. voi. VIII), Iovi Domno (C. I. L. H. nr. 4442). Domno et Domnae pe o inscripțiune din Dacia (C. I. L. 7833). Domna Artemix (Verhandl. d. k. sächs. Gesellsch. 1855 p. 108), AOJLVB Eiorçpot, numele Proserpinei pe un ban al orașului Cyzic (Eckhel, VII. 197). În tradițiunile populațiilor pelasge, «Domnus» și «Domna», ca title maiestaticale, avuse rădăcini adânci. Poporul romané spune Isidor — ceruse, ca August să primescă și titlul de Do m i nu s. Pronunciatum «sset illi a populo ut vocaretur et Dominus (Orig. DC. 3. 17). Însă cu începere din timpurile lui Sept. Sever (a. 194/7), împărății romani adoptară și titlul Dominus, care puterea tradițiilor vechi se punea înainte de «Augustus» și «Imperator»: Dominus noster Augustus Imperator (C. I. L. vol III).

Domna, Domolea, nume personale feminine în Pannonia (C. I. L. III).

Domnaedius și domlnaedlus, cuvent întrebunțat și în epigrafia păgână (Rossi, Roma sotterr. IIL 431). În timpurile creștine, titlu respectuos, al maiestății divine. Lat. "»• Dominus deus; în «Formoia di confessione de la a. 1040—95 dominideu (Bibi. Vallicell. Cod. B. 63), rom. Dumnedeu și Dumniziu (Hasdeu, Cuv. I. 174), domeneddio, pr. domed i e u, fr. v. dombre-dieu (Diez, Wb.).

(«u»p« »ț(uv)-la Homer, dar destinat divinităților, lat. donum, rom. dar.

numele unei plante la Daci». Apuleiu: Galii pompedulon, Daci propedula, alii

drocila, Itali quinquefoliunJ. In limba română, draci l ă sêu drăcia este numele unei plante spin<5se (Diet, din 1600—1603. Hasdcu, Cuv. I. 276). In terminologia botanică: berberis vulgaris, spina acida, Essig-Dorn. Numiri analoge: artemîsia dragunculus. In Hispania dragoncilla, în Italia dragoncello.

Spăfioț, loc de alergare. La Isidor: îpôjiot, cursus, velocitas; rom. drum, via, her.

Druide» sêu Draidae, erau vechil preoți, învățători și judecători al daliilor (Caes. B. G. VI. 13); ér femeile druide erau numite Druias și Druis. Druitiî formau o clasă socială, numită genus la César. Cuvântul avuse la început același înțeles cu «Fratres», cum se nurniau la Romani preoții din colegiul Arvalilor. In limba grecescă fpdtpcop ((fpirfip) era membrul unei (ppotpfa, al uncî clase, trib sêu îiém (Aeschyl. Eum. 626). In limba italiană drudo, druda, fr. d rut, dru d a, amic, amică (Cf. Diez, Wb.), slav. drug, soțu, fartât (Hasdeu, Cuv. I. 280). Li monumentele medievale ale Franciei, druchte, cu înțelesul de «fată încredințată» sêu «logodită», lat. sponsata. Quae druchte ducitur ad maritum (Baluz. Capit. I. 292). In limba română din Moldova, drus ce (sing, druscă) sunt sororile de m ir es ă, fetele ce însoțesc pe mire sêu pe miresă la nuntă (Marian, Nunta, 232).

SoOxa sdû Soixac la scriitorii byzantin!, lat. dux. Cuvântul aparține limbei vechi barbare ca și riga, rigas. Sub forma de duca, cuvântul ni se prezintă și pe teritoriul terilor locuite de Romani. Comes castrî (Hung)... qui lingua eorura duca vocabatur (Anonym. B. R. not. c. 13).

Dumnorlx, un principe al Eduilor din Gallia. D u m n o r i g i Aeduo ... qui eo tetnpore principatum in civitate obtinebat (Caes. B. G. I. 3). Nume compus din «Dumno» (Domnus) și <rix» duce, rege.

A6v<ZJUC (Dunamis), o regină din Pontul bosporan (Dio, LIV. 24. 4). Cuvântul se reduce la forma veche domina = domna, cele doue silabe din urmă fiind strămutate. Auva(ievrij (Dunatnene), una din ficelé lui Nereu (Negru), o nepdă a Oceanului (Hesiod.).

dunum. In geografia romană, cuvântul din urmă în numele mal multor orașe din Italia de nord, Elveția, Hispania, Gallia, Britannia, Germania, Pannonia, Dacia și peninsula Hemului (Cf. Jubainville, Les pr. habit. II. 257). In Dacia Noviodunum, In Gallia Augustodunum, Lugdunum etc. După estensiunea sa geografică, cuvântul aparținuse limbei barbare sêu pelasge. La scriitorii din sec. DC, «dunum» este explicat prin m o n s (Dief. Orig. ; Diez, Wb.). La Dufresne, dunum = collis. Mai tardiu avea înțelesul de: loc întărit, locus munitus, arx, castrum. In unele codice ale lui Ptolemei, d a va seu dab a din numirile orașelor dace este înlocuit cu dana și dab n a, același cuvânt cu dunum, rom. dămb. Cf. Cod. dipl. Andeg. IV. 288: dumb pervius monticulus.

Aoup3ouXfjj (Durbulie), un castel în Dardania, restaurat în timpul împ. Iustinian (Procop. Aed.), probabil după numele unei ape. In 1. rom. turbure, lat. turbidus, turbulentus.

Aoiiajavec (Dusmanes), un castel In regiunile thraco-illyrice, restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed.). Rom. dușman, pi. dușmani, lat. inimicus, hostis.

Suopiveta, inimicitiae (Suida). Rom. dușmănia.

5o<T|tev<bC adv., rom. dușmănos.

Din, Dznl, Dhu și Du, un titlu ce se da principilor homerici din Arabia. Dzou, D h o u, D o u est la particule arabe qui est spéciale aux princes himyarites; elle paraît avoir le sens de «maître», «possesseur de» (Drouin, Listes r. éthiop. p. 33). La numele regilor etiopeni se adaugă înainte cuvântul Za (Ibid. p. 16). Sensul acestor particule, Dzu și Za, este d eu, Ethiopeni, scrie Strabo, adora pe regî ca pe deî. La Macedoromâni dza însemna odată «deu», după cum résultă din cuvântul de astă-dî Dumnidza = Dumneanu (Dalametra).

E.

lap, lat. ver, rom. primăvara (Suida, v. ^p).

Ip, f3puov, embryo, germinale încă nedesvoltat; fructul, ce începea Be forma In pâuteceJe mamei. In I. rom. cuvântul se întrebuițea numai pentru plante, sub forma- de sâmbure, lat.¹ nucleus, semen, cu s aspirat ca în 4Xt, lat. sal, rom. sare.

évtautéc, anul același. Tplț Tap tfxTei (i^Xa ttXsocfepov tîț JVIOOTOV, «de trei ori nasc oile în același an împlinit» (Odys. IV. 86). v. -îjvtț.

rôvtç, boș anniculus, annotinus (Suida). Rom. no ti n, de un an.

i7ti]£Tav<5ç, cât durează anul (Odys. IV. 89). Un cuvent compus. Ultima parte corespunde la an nu s, ca în forma românească as t an, mrom. est an.

Epona, divinitatea protectdră a cailor (C. I. L. voi. II. Cf. Juven. VIII. 157. Tertull. Apoi. 161). Formă analogă cu Bubona, divinitatea protect<5ră a vitelor cornute. Cuventul aparținuse provinciilor barbare. In limba poporala vechia, după cum vedem, a existat și forma de epa pentru equa, rom. iepă. v. *Eportdias*,

Eporedlai. Eporedias, Galii bonos equorum domitores vocant (Plin. III. 21). Cuvent compus epo-redias, în care partea din urmă corespunde la rom. rendaș, rendaș de caî, fr. valet d'écurie.

^p, ver, rom. vara. Tempus secundum ver... quod lones dicuntv|p (Varro, L. L. VI. 9). ergavtulum, casă de corecțiune și de lucru pentru sclavi. Cuvent une ori sinonim cu stabulum. Rom. gr a s di u, construcțiune pentru ținerea căilor, lat. equile.

esoa, burete de es că în limba poporală din Hispania. Es c a vulgo dicitur (fungus), quod sit fomes ignis (Isid.).

vatră, lat. focus (Horn.). Rom. afară, aburul și fumul gros din bucătăria. (Exampaeus). Cuvent scytic cu înțelesul de Tpol 68ol, sacrae Viae (Herod.). Cuvent compus din 4£<x|j (rom. sâm = sanctus) și itafoț = itaia, în limba latină via, vea și b ia. Rustici etiam nune quoque viam veam appellat (Varro, R. R. I. 2. 14). In Dacia și In Pannonia în loc de viae se maî dicea și biae. Quadri-biae = Quadriviae (C. I. L. voi. III. 1340. 1144. 4441). Bia lata (Bull. di. arch. crist. 2, S. V. 51). Căile sacre au fost o vechia instituțiune pelasgă.

explain* mona, munte cu un teren plan de asupra. Lachmann, Cromatici veteres, p. 312-: casa (habens) super se montem, qui expia iu s est. Ibid. p. 317: casa super se montem habet, montem qui pi anus est. Rom. munte plaiù, (Uricarul, IV. 93): am conăcit sub un munte plaiù.

r. Ph.

↳«Vtav«, partea din urmă tn cuvântul Aouit&civtava, numele unui castel în regiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). La Gromaticii latini f on t ana în loc de fons (Lachmann).

carat, Făt* și Fata*. La Hesiod, Gorganele au epitetul de o5 iparoi, cu înțelesul de «ineffabiles», înfiorătdre, ce nu se pot descrie. In inscripțiunile latine, Fata și Fatae, sunt ființe mitologice, identice une ori cu Parcele (C. I. L. voi. II. 3727. 89). Sora seu soția lui Faun are la autorii romanî numele de Fa tua (Macrob. Sat. I. 12. Justin, XLIII, 1); Ia Dionysiu însă, ea este numită xôpY], adecă fată. Proserpina avea la Greci și numele de fceppfyatta (Plato, Cratyl. 298); în Beotia in sa, ea era numită v-èpr), fată (Pans. VIII. 37. 9). La Ausoniu, Gratiile ne apar și cu numele de Fata. Très Charités, tria Fata. In inscripțiunile latine se malîntrebuințeză și sing. Fata pentru Parce (Diez, Gratnm. L 13). In descântecele poporale române se face amintire de « Fete curate», cari fac bine și de «Fete necurate», cari fac rêu (Marian, Dese. 78). Résulta ast-fel, că numirile de Fata și Fatae, atribuite în timpurile vechi unor divinități feminine, avuse la început înțelesul de xop-rj, rom. fată, pi. fete. (Cf. Diez, Gramm. I. 13).

V*tp(<x, collegium; ijp^Tfij, cognatio (Suida), (ppdtpa, ypijrlj, tpatpta. (Horn., Aristoț, Dicaearch. Mess.), trib, compus din dmenl ce aparțineau la aceeași rudenia, frăția, seu nern. Etimologia de la frater, rom. frate.

«P^S. fag (Horn.).

f]?, 5, In dialectul eolic în loc de 3-rjp (Horn.), animal selbatec seu monstros. Rom. re-ră, animal feroce, lat. fera.

n. f. fo Dalmația, Noric și Pannonia (C. I. L. UI). Rom. FI d r e a.

4>Xwpf«, var. <pXtopiifa (Floria, Floruia), localitate In Mauritania (Ptol.).
fooaolt», In limba rustică din Hispania plăcintă cdptă In cenușă, lat. cinere coctos
(Isid. XX. 2). Rom. pogace, panis subcinertcius.

(pup, lat. fur, rom. fur. 'Apftiot t>u>p<ç, Argivi fures (Suida).

ford», In limba latină vechia, vacca praegnans, vacă cu -vițel în pânțec (Varro,
R. R. II. 5). Cuvântul a existat și în limba barbară din Pannonia. In unele dialecte un-
gurești, h or da însemnează <vacă cu vițel» (Tud. GyQjt. 1838. IX. 391). Mal notam, că
femeile române din Transilvania (Hațeg) <Jic către vad, când nu stau bine lamuls.fdrto!

çopfiéc, un vestment întrebunțat de marinari (Paus.). C.vântul nu aparține limbii
grecesci. Etim. lat. forma, rom. formă, ca adiect. formoaus, rom. frumos.

framea, pi. fframeae, se numiau la Germani lăncile (hastele) cu fer subțire și scurt
(Tacit. G. 6.), pe cari le întrebunțau și Armoricii din Gallia. La Juvenal, framea este
sabia de fer a lui Marte (àxixvixt)ç oiifyteoț, acinaces ferreus, la Herodot). Etimologia
se reduce la ferrum, ferramen. Framea se vede a fi fost identici cu hasta ferrata
a Romanilor (Liv. I. 32).

Oplatepo; (Phrateria), o localitate în Dacia (Ptol.).

9ptxiq, horror, rom. frică (Herod. Plato).

<p\$6î și t>\$oi£ (phthois), nomen placenta, quam cum intestinis otlerebant dus
(Suida); în us cu deosebire la oraculul dia Delphi (Plut.), Cuvântul corespunde la rom.
pi to i ă (de la pita), pane mare. (Teod. P. pop. 194).

cuy^, lat. fuga, rom. fugă; cpu^aStx&ç, fugariu (Horn.),ca aquaticus de la «aqua»;
(pUîfvSa, adv., a se juca fugind. Ca verb, tpeuyu), a fugi. In limba română există,
șt forma feigă p. fugă (Frâncu, Motii, 78).

O.

FaȘpi-ca 5X»J (Gabreta silva), o pădure vastă în regiunile de resărit ale Ger-
maniei (Strabo), situată din jos de munții Sudeți (Ptol.). O formă coruptă a numelui
Kapitârçt opoț.

Oadir in limba locuitorilor de lângă Cartagena, gard. Gadir lingua Punica se-
pe e m semnificae (Plin. IV. 22. Cf. Avienus, Or. mar. 268—269).

Fafvaç (Gaias), general roman în serviciile lui Arcadiu (395—400), de origine
din părțile de nord ale Istrului (Zosira.). Rom. găină, lat. gallina. Conume Găină.

Fahai, Fetat, sing. FafTTjç, și Fitt)? (Gaetae, Getae, sing. Geta și Getes), nu-
miau autorii grecesci pe locuitorii din părțile meridionale ale Daciei (Cf. Dlo. 67. 6). In Da-
cia însă, «Getae» nu a fost o numire etnică națională. Nu aflăm nici o urmă despre acest
cuvânt în nomenclatura topică a terilor de la Dunăre și Carpați. In Actele Sf. Filip,
care a pătimit în timpurile lui Diocletian (a. 304), se face amintire de un sat lângă
Adrianopol, cu semănături și vil frum<5se, numit Getiatyrura, în traducere latină
«locus possessorum» (A. SS. Oct. X. 551). Aici «Geți» are înțelesul de «possessore»,
ér styrum = sturum este tradus cu «locus». In limba grecescă 7tf)e s^u T^I*«I« însemna
<agricola», «rusticus». La Hesychiu, Taftoi, sunt fuof^oi, lucrători de piment, țeranl.
Ăst-fel, ca numele de Takat și Tvcai, sub care figurezi, la autorii grecesci populațiu-
nile din părțile meridionale ale Daciei avea înțelesul de Țeranl, după cum «e mă;
numesc și astă-dî Ț«ranl locuitorii din părțile de sud ale Carpaților, adecă din Ț eră
sêu din Ț era românescă. Numele de «Țeranî» pentru Geți a existat și în anticitate,
Un fragment, ce ne-a ramas de la istoricul grecesc Theopomp, aminteste de o popu-
lațiune din Thracia, cu numele de Zer anii. Zf]pivioi, î*voț 9p<f*«« (Steph. Byz.).
De notat, că in timpurile mai vechi, sub numele geografic de Thracia se înțelegeau
și regiunile din nordul Istrului de jos. Scyfiî înșiși erau considerați ca un popor thracic,
î*vftt 6p<fxiov (Steph. Byz.).

galena, sulfura de plumb, în limba lucrătorilor de la minele Hispanici (Plin. XXXIV.
47). Rom. gal i ț ă, oxid de fer (Frâncu, Motii, 47). o nimfă, nepcSta riulul Oceanos
(Hes.).

galgvln, mierlă auria (Plin. X. 50. 1). La Bithyni, Thraci si Lydieni *w&vi* (Du Cange). In limba pannonică gurgui a în versurile, ce le reciteză copil din Ungaria, (ICis Áron, Gyermekját.). Rom. grangure.

gaqaa, apă, în limba locuitorilor din Bogos (Sitz.-Ber. XCIX. 699). **Oargana***, munte în Apulia, lângă Marea adriatică (Virg.). *Y&pfapQv Zçoç* vârful cel mal înalt al muntelui Ida, lângă Troia (Horn.). In 1. rom. gorgan, tumul, movila. G or f a n mal multe numiri de munți și sate în România și Galiția (Diet, gcogr.; n Ethiopia (Ptol.). **Gaura mon*** în AlpI (Itin. Hier.). In 1. rom. g auri, «verni, gropa **gaya**, uliu, în limba locuitorilor din Bogos în Ethiopia (Sitz.-Ber. XCIX, 708). Rom. raia, germ. Hühnergeier.

yeXccC în limba Gărilor din Asia mică, rege (St. Byz. v. Eoiafi).a>. Cuvontul era răsândit în vechime în t<5te regiunile de lângă Marea negri. După scriitorul arab Ibn Dasta (sec. IX), Principele Ungurilor, pe când aceștia se aflau cu locuințele lor în părțile de jos ale râurilor Nipru și Bug, se nu m ia Dschille (Gille). Iar Const. Porphyrogenitul, vorbind despre Unguri, după ce ocupară Pannonia, ne spune, că în hierarchia >olitică a Ungurilor, afara de Principele cel mare, 6 (xefaț &pyu>^v> nwl existau încă doue unctioni înalte, una Gylas și alta Carchas, cari nu erau nume **proprii**, ci demnități, nsă pozițiunea lui Gylas era mal înaltă ca a lui Carchas (Hunfalv. Ethnogr. 131. 141). Gumele de Gylas seu Gelas în istoria Ungariei ne apare însă numai pe teritoriul Transilvaniei. Cronkariul anonim al regelui Béla ne spune, că în timpul, pe când Ungurii icupară pentru prima bră Transilvania, domnia peste țera acesta un așa numit G e l o u . felou quidam b l acu s dominium (terrae ultra siluane) tenebat. Un alt Domn al fransilvaniei, din timpurile regelui Ștefan cel sfânt, pdrtă in cronicile unguresc! nunele de gyla, gula sigyula (Chron. pict. Vindob.1, nn simplu titlu al demnității ale politice. Cuvântul era întrebuintat și de Cumani. Vechile cronice unguresc! fac .mințite de Oslu seu Osul, un comandant al ducelui cuman Gyula. Urmele acestei lumirî ni se presintă în regiunea de la Istru și în anticitatea grecescă. Herodot ne omunică o tradițiune, după care un fiu al lui Hercule, născut cu Echidna (din țera Arinilor), frate cu Agathyrus, se numise Gelonus, care în urmă, fiind silit se emigreze devenit rege al Gelonilor de lângă Lacul meotic. Cuvântul se pare a fi existat i la Troian!. Ascan, fiul lui Enea, primul rege din Alba Longa, mal avea și conumele le Julius, la Virgiliu Julo (Aen. I. 267); un titlu seu o demnitate politică.

PfifteAAonoOVTec (Gemellomuntes), un castel lângă Istru, restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed.). Pliniu amintesc înălțimele Gemelli colles din Sicilia (III. 43). Pe teritoriul României: Gemena și Gemenul, munți, delurî și păduri.

ré]ievoç (Gemenus), un castel din Epir, restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed.). Fépfoc 7COTa(j,éç, (Gerrhus fl.), un râu de pe teritoriul Scyților între Borysthene și anais (Herod. IV. 19. 47; Ptol. III. 5. 417). In poemele epice române se face amintire e Fântâna GeS-ului, unde era reședința regelui de nord, numit C r i v e ț u . In 1. rom. er, lat. gelus. Ger, pârâu în România, jud. Covurlul. Ger fl. în Ethiopia (Rav.).

CtoBolltoi, numele unul loc și pescerl din părțile de nord ale Thraciei, de unde eșia entul cel puternic de medă-ndpte. Haud procul ab aquilonis exortu specuque ejus icțo, quern locum G e s i i ton appellant, produntur Arimaspi (Plin. VII. 2. 2). Cuvântul envă, probabil, de la o formă poporală a verbului discludo, loc deschis, după utn a existat și în limba grecescă cuvântul xX-j>ov, zăvor, lacăt, germ. Riegel, Schloss, e e xXstai, a închide. De notat, că Pliniu ne dă cuvântul «exortus» ca un fel de sinonimeu Gesclitos, ceea ce pare a confirma înțelesul de loc «deschis», mrom. dișcliat

I Mă -v*¹¹⁰, ^{8C num.ªa} *ⁿ li«nba barbară succinul, ce se culegea pe țărmurile meridional arii baltice (Tacit. G. 45. Plin. IV. 30. XXXVII. 12. 2). Rom. g l a ș a (glajă), lat. vitrum.

limba dmeuilor și animalelor, vorbire (Horn.). Rom. glas, voce, strigare, fr. glas. Nos anciens auteurs ont appelle glas toutes sortes de bruits que se faisaient par son ou par cri (Bescherelle, Diet. nat.). Comp. gr. xxiC<<, a suna, a striga séu a cânta tare (Horn.).

yv(î)ft« și Y^v(<)M^l! P^{ăre} propunere, svat, adunare sau întrunire legală, lat. opinio, propositum, consilium, deliberatio, concio (Cf. Suida). In l. rom. a gonaoni, a se înțelege între sine, a vorbi, a glâsui (Viciu, Glos. ; Frâncu, Moții, 101; Gaz. Trans, a. 1887. nr. 265). In colindele române: «gomon (adunare) de sânti și de îngeri»; go m6na (glăsuirea sfinților) (Daul, Col. 36. 64).

FvôOpoç (Gnurus — Niurus), tatăl lui Anacharsis, al marelui filosof al Scyților (Herod. IV. 76), un cuvânt, care in dialectul vechiu barbar al Scyților pastori însemna negru (v. p. 873).

yove6o>, a nasce, a produce; yovfy yovefoc, nascere, producere. Rom. a goni, lat. salire, i air e, vorbind de animale.

yovoAîJra, numele unei plante la Daci, la Romani columba (Diosc.). După formă și înțeles, g o n o l e t a este un diminutiv din <columba>. In colindele române din munții apuseni, golonî însemnează porumbi (Frâncu, Moții). Gon-oleta corespunde ast-fel la o formă vechia dialectala golom(b)eta, în care consonantele / și m = n au fost dislocate.

Gradul, se numia în limba poporală din Roma, locul unde a fost palatul lui Rem. Qua Gradibus domus ista Remi se sustulit (Propert, IV. 1). Gradus se mal numia în timpul lui Valentinian (a. 364—9) anumite edificii din Roma, construite pe locuri nalte și închise, unde se păstra grâul și pânea, destinate a se distribui poporului. Panis gradilis in alium gradum translație inhibetur (Cod. Theod. ed. 1665. V. 239. 243). Fuereenim gradus septa loca (Gothofr. Comment, ibid.). Gradus Massilianorum, un castel pentru depozitele comercianților din Massilia, lângă gurile Rhodanului (Itin. Ant.). Gradus și Gradense c as t rum se mal numia o insula mica din portul Aquileel, unde se afla castelul și locuința patriarhului (Mon. Germ. SS. r. Long. 394. 4). TpaySétov (Grandetum), un castel restaurat de imp. Iustinian în regiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). Cuvintele grad, grădisce și grădețu, fdrte răspândite în părțile de resărit ale Europei, aparțin limbii barbare pelasge.

Fp6viov (Grunium) la Strabo; Grynium = Grunium la Pliniu; Fpivtia (Grunia) la Herodot, un oraș în Asia mica lângă Marea egeă, spre nord de teritoriul Blachiel lui Aristotele. Rom. gruniu și gruiu, înălțime de pământ, tumul funerar, movilă, dâmb, del. Lat. grumus.

Fupaf (Gurae), o strimtdre de mare lângă Eubea, cu un curent puternic (Horn.,.). Rom. gură, lat. gula, os, orificium. Ca numiri topografice: Gură, trecâtdre peste munte în Transilvania ; Gura plaiului, munte j G u r a văii, mal multe sate (Frundescu, Diet, top.)

gustare, în Actele Fraților arvall; e x sacrificiu gustare, a gusta, a îmbuca, a lua un prândișor din carnea și sângele victimelor sacrificate divinităților. Dicitur enim gustare de levioere cibatione facta (Henzen). In cântecele epice române goștia, lat. gustatio, (v. p. 1008).

H.

Hakahakahar. In papirele egiptene, numele «vacei sfinte», consecrate divinității Isis. Je suis la vache sacrée. Ton nom est dans ma bouche. Je te l'énonce Hakahakahar est ton nom (Pierrret, Livre, 554). Cuvânt compus: Haka-hakahar = vac șa vaccar(um), vaca vacilor. La vechil Egipteni se presintă același fenomen limbistic ca la Romani. Vocalele lungi se gemenaù adese-ori și atunci intra între ele un h. D. e. la Romani Ma(h) arcus = Marcus (Eph. epigr. I. 287), la Egipteni: Haka-haka(h)ar = haka-hakar.

eSepoc (h e d e r a), numele unei plante la Daci, la Greci xtooéç (Diosc.). Rom. iederă lat. hederă.

, agnus recens natus. Cuvent compus, întrebuițat tn oraculele lui Apollo de la Delphi (Polem. liions.). Corespunde la cuvintele românești i e du nou (hoedus novus), adecă tēnēr.

"Hitt<rcos S' "AcacoTo; (C. I. Gr. 1179), numele lui Vulcan la Greci, onorat în deosebi ca <jeu al focului. La Egipteni, el era numit Opas (p. 1038). În realitate, «Hephaistos» și «Opas» sunt numele populare barbare ale sărbătorii consacrate lui Vulcan, numite la Greci Χαλι<aif]<popta (Herod. VIII. 98), când se făceau alergări pe strade cu lampele seu făcliile aprinse. Aceeași festivitate tradițională mai există și astăzi la poporul român, cu numele de Opaițe și Opaițiu. Se serbeză la începutul păresimilor, Sâmbătă, înainte de lăsatul secolui de brânză, seu în ziua urrnătoare, Duminecă, când se fac focuri mari în mal multe locuri, unde tinerii, cântă, j<5câ și strigă (Marian, Șerb. I. 271). În I. rom. hopaițiu și opaițiu însemneză lampă țerănescă, lat. lucerna, ce constă dintr'un hârb de pământ, în care se pune uleiū seu unstfre și un muc, care se aprinde și lumineză ca o candelă.

'HXfCoca (Helixoea), o insulă din regiunile Hyperboreilor (Steph. Byz.; Diodor), identică din punct de vedere geografic cu insula L eue e de la gurile Istrurul, numită și Macaron, insula Fericiților (Plin.), și care pe Tab. Peut, ne apare cu numele Ins. Helix...

fronj, rom. iepă, lat. equa.

Hliter și liter ("loxpoç) se nu tnia în anticitate cursul de jos al Dunării de la cataracte până la mare. Sub forma acesta, cuvântul era de origine getică. Danubius lingua Bessorum Hister vocatur (Jorn. Get. 12).

65(i)p, apă. După Plato (Ed. Didot, I. 302) un cuvent barbar și pe care îl aflăm răspândit până în părțile esteroe de apus. 06£8pa (Vedra) fl. în Britannia; O&iSpoc (Vidrus) fl. în Germania (Ptol.-J. Pe teritoriul locuit de Români Vidra, numele mai multor râuri; Vidros, o apă mare în poemele epice române: «Că V i d r osul e adânc, cât din cer până în pământ» (Tocii. Mater, p. 60). Etim. de la udo, rom. a uda.

I.

Uvat, lat. ire (Suida). În dialectul Românilor din Istria «i» (inf.), a merge.

lépVTj (Ierne), la Strabo și la Claudian, insula cea mare situată spre aspus de Britannia, numită de Cesar Hibernia. În limba latină, h i be mus adiect, rom. «de iernă», ast-fel, că Hibernia ne apare numai ca o simplă traducere a cuventului barbar Ierne. Rom. iernă.

"Iapoupoç (Isburos), un rîu al Siciliei (Ptol.). Alt rîu al Siciliei, Hipparis, ne apare într'un codice al lui Ptolemeu de asemenea cu numele de "Ioeoopus (ed. Wilberg, p. 194). Limba Sicilienilor era barbară, ne spun autorii grecescl. Rom. is vor, lat. fons.

iToAec, în limba populațiilor barbare din regiunile grecescl, având înțelesul de vitulus. Vitulus, quod graece antiquitus ItaXiî (Varro, L. L.). Graecia enim antiqua (ut scribit Timaeus) t aur os vocabat kaXoiț (Varro, R. R. II. 5). Turseml, scrie Apollodor, numiau taurul UaX4« (Bibi. n. 5. 10). Italia dicta, quod magnos italos, hoc est boves habeat (Festus). Rom. vițel, dim. din vită (pecus); lat. vitulus și vitellus.

L.

Aappoç, ov, violent, puternic, monstros (Horn.). În I. rom. numai în descântecele populare: serpe laur, balaur.

A4XXOC, adâncime, lac; lat. lacus. Aaxxoupfc (Lacuris), oraș în Hispania (Ptol.), Lacura, localitate în Pannonia (Rav.). În o diplomă a episcopiei din Rimini, a. 1015: uelacure... que sunt in p adule»; în alt papir din sec. X: (fundum) «Vincoraria cum lac or a sua» (Marini, Pap. dipl. p. 193. 294). Avem aici un plural barbar în *uri* ^{Ur*} > ^{ur*} > ^{or} <*, ca rom. lac, pi. lacuri.

^{A*}X^V>J (Horn.), lat. lâna, rom. lână.

lano<a, rom. lance, cuvent barbar, întrebuițat în părțile de resărit și de apus ale Europei. Lancea a Graece dicta, quam illi Xoyjcqv vocant (Festus). Gellii, N. A. : (Varro) l an c ea m quoque dixit non Latinum sed Hispanicum verbum esse.

lanql, lat. linqua, rom. limbă, în idioma locuitorilor din Bogos in Ethiopia. (Sitz.-Ber. XCIX. 668).

Lar, pi. Ziare*. In limba Tursenilor din Italia, domn. Lar-Tolumnius rex Veientium (Cic. Phil. 9). Lars Porsena Clusinus rex (Liv. 2. 9). La RomanT, Larii (Lares) erau divinități vechi proiectare ale casei și familiei. In poesia populară română larii (sing, l ar iu) sunt păstori eroi. «Sus în plaiul muntelui | sunt trei l ar î picurări (colindă, Ciubanca, Trans.). Frații Arvall sacrificau Larilor berbeci și Mamei Larilor oi. Ei erau reprezentat! eu un câne culcat înaintea pici<5relor (Ovid. Fast. 5.134).

Xde-cpts, cel ce face servicii pe plată. Lat. latro, rom. lotru (talharu).

AefSepfSec, iepuri de casă (cuniculi) în limba Turditanilor din Hispania (Strabo).

Aexiav (Lectura), unul din vârfulurile muntelui Ida lângă Troia, unde venise «Somnul», chemat de Junona, ca se adormă pe Joe (Horn.). Lat. lectura, rom. pat.

XiJxuÂHÇù), a unge. Rom. a lecu, lat. curo, medeor. Etim. de la l é c, medicamentum. legaria în limba Gallilor, legume. Ceteraque, quae alii legumina, alii (ut Gallicani quidam) legaria appellant (Varro, R. R. I. 32).

AÉTtopiÇ, In limba Grecilor din Sicilia (Varro, L. L. V. 101), lat lepus, rom. iepure, rarom. Iepuri.

leisum (numai în formă de acusat.), cuvent întrebuițat în cele XII tabule. Mulieres neve... Ies sum funeris ergo habento. Rom. leșin, deliquium, animi defectio.

Liber, cu înțelesul de puer, parvulus. Un nume atribuit lui Apollo. In colindele populare române: «Leer, Ler, Leru-î D<5mne mititel», unde Ler are înțelesul de «prunc de eurënd născut».

XfjiVT), dor. Xfyiva, apă esundată și rămasă stagnantă. Rom. al i m an, apă afundă din țermurî în țermurî (Viciu, Glos.).

AÉVOV (Horn.), lat. l i n u m, rom. in.

XiOina = Luna, ca divinitate. Inscriptiune pe o oglindă etruscă (Preller-Jordan, R. M. 1881. 327). Rom. Josniță (dimin. din Iosnă), strigdie (Frâncu, Moții, 102). Luna, sub numele de Hecate, era considerată la cel vechi ca divinitatea farmecelor.

X6x>], lumină, lucire, dori de <Jină, Prisci Graecorum primam lucem, quaepraecerdit solis exortus, X6xi)v appellaverunt (Macrob. Sat. I. 17).

lumemulla, cuvent neînțeles în Actele Fraților arvall. Ibi omnes l u m e m u l i a cum rapinis acceperunt et deas unguentaverunt (Henzen, p. CCIV). Cuvent compus, reproduc în mod tradițional din alte acte- maî vechi. In textul de mal sus, acest termin obscur este precedat, ori mal bine dis, esplicat, prin adiectivul omnes. întrebuițarea de doue sinonime ni se presintă în Actele Fraților arvall și în alte locuri: «în igne, in foculo»; «lucus locusque»; «carmen descindentes». După formă și după înțeles, lume m u l i a corespunde la cuvântul românesc lume multă = dmenl mulți, ér cuvintele urmădre: «cum rapinis (acceperunt)» sunt numai o simplă erdre a lapidariului în loc de «coronas (acceperunt)», după cum acesta formă ni se presintă și In actele din anul următor, 219 d. C.

Xoid, a spăla, a scălda (Horn.), lat. luo, lavo; rom. Iau (inf. ala), adiect. part. Iăut.

AoUTtoifdvca (Lupofantana), castel în regiunile Remesianeî din Mesia de sas (Procop. Aed.). Rom. Fântâna lupului.

Lupus, Lupului, Lupa și Lupnla nume personale in Dacia, Pannonia, Noric și Dalmația (C I. L. III).

M.

M£, mamă, ast-fel se numia Rhea (Gaea) la Lydienî (Steph. Byz. v. Mdotoopa). M* ! (voc.), mamă! invocațiune la Eschyl (Suppl. 890): Mă Ta! (Mater Terra!). Mâ, titlu onorific al divinității Isis, ce reprezenta pe Rhea Ia Egipteni (Pierret, Livre, 449; ihid. Panth. 104).

un ora. ? *ⁿ Ethiopia (Ptol.). Rom. măgură; lat. collis, tumulus. vechia teologia a Romanilor, sub numele de Maia era adorata Terra Mator (Macrob. Sat. I. 12). La Suida, Maca, 4] H<W-<], avia. In suburbele Bucureștilor maia, mrom. m ai e, bunică (avia).

malo», pl- **maioiei**, în loc de maior, majores (Fest.), cu înțelesul de moș, lat. vus. Din <maios» s'au format în limba poporală vechia diferite nuanțe dialectale: nat (ioi cu înțelesul de moș (avus); și moș = disciplina maiorum, instituțiunile strămoșesc! cu privire la cult și la ceremoniile religioase (Macr. Sat. III. 8). v. Maïou(15ț.

MatOUIKÍC (Maiumas), ne spune Suida, era o vechia festivitate a Romei, când frunțașii orașului se duceau la Ostia, unde petreceau în tot felul de desfrânări, aruncându-se în apă, și apoi în mări. Avéra aici un cuvent compus: Maïoo-naç, ce corespunde la forma românească Moși de Maiu. Aceeași datină, de a se împroua, se u **uda cu apă**, i a se arunca unii pe alții în riu se mai observă și astă-dî la poporul român In anele pSrț ale Transilvaniei cu ocaziunea sêrbatôVii Sf. George (23 Aprilie). O altă forma a cu-vântului (iăț era (iïooiuv (Horn.), cu înțelesul de mal mare, lat. maior (Odys. VIII. 203 Aesch. Pers. 440. 708). Esista așa dar și în limba prisci cuvântul m a s cu înțelesul de «moș», v. *Majus*.

Xaju», un conume al lui Iupiter în vechia teologia a Romanilor (Macrob. Sat.), cu înțelesul de moș, după cum résuma din versurile lui Ovidiu, că luna lui M ai u era luna Moșilor: Hinc sua majores posuisse vocabula Maio (Fast. V. 72). In limba vechil barbară, Mata, bunică (Suida). Cuvintele « m o ș Dumnedeu» le aflăm și în versurile, ce Ic rciteză copii români când serbeză <Caloianul».

2f alalu*, conume din Noric (C. I. L. III). Rom. m a l a i u, pane făcută din făină de mei u (miliu), se u porumb (zea mayis). Mălaiu, conume personal (Transilv.). Cuvântul a esistat și în Pannonia. In limba ungurescă de lângă Balaton, mâle, mălaiu (Tâjsz.).

Kalnm (A d), o localitate din Mesia de jos, situată pe țermurele meridional al Dunării spre apus de Ratiaria (Tab. Peut.) Rom. mal, lat. ripa, littus. Cuvântul a fost fdrte răspândit în Dacia. Una din cele trei provincii ale Daciei se numia Dacia Maluensis, a cărei capitală era Colonia Maluese (C. I. L. voi. III). In toponimia medievală a Transilvaniei și Ungariei aflăm adese-orî cuvântul mal, cu înțelesul de cmons», «raonticulus', «promontorium», «vinea». D. e. Kusklyamal, Borzamal (Arch. d. Ver. VII. 69. Ct Hasdeu, Cuv. I. 288).

l i <H4ia •?> V-&WT), mamă, bunică; lat. pop. mamma, mamă. Mammas atque tatas habet Afra (Mart. I. 101). Mama, conume fem în inscripțiunile romane ale Daciei (C. I. L. v. III. 1263).

(lanfifa, mater, mamă la Atticî (Suida).

manduoare pentru cedere» (Plaut, Suet). Rom. a mânca, it. mangiare. In limba vorbită de locuitorii din Bogos în Ethiopia manka, lingură; manqi, <51a, In care se ferbe carnea (Sitz.-Ber. XCIX. 668).

JioWa în anticitatea grecescă, lat. furor. (Isid.); lat. mania, rom. mânia.

Xanloelu* și **Hannloela***, munte în Liguria (C. I. L. V. 7749). Rom. muncel, lat. monticellus.

H<ipx» în limba Gallilor, cal, equus (Paus. X. 19. 17), kymrobrit. march (Diefenbach, Orig.). Rom. m ar h â, vită cornută; m arcuș, berbecu cu lâna jumătate albă, jumătate neagră (Teleorman). Marcu boilor, serbătdre poporală (15 Apr.) pentru prosperarea vitelor cornute (Marian, Serb. III. 286).

^{mar}ffa, se numia în Gallia și în Britannia un fel de pâment argilos și gras (Plin). Rom. m ar ga, fr. marne.

ttarUoa, cuvântul final în numele localității Transmarisca, situată de pe țermurele meridional alestrului, unde se află astă-dî Turtucaia (Tab. Peut., Not. Dign.).

• olandesă. marasch; fr. v. maresqs, marescat; lat. med. marescagium-; fr. mage (Diez, Wb., Diefenb. Orig. 380). Derivațiunea de la m a r e : omnis congregație

quarum... măria nuncupantur (Isid.). In 1. med. mara, palus. Rom. mlaștină; "« Palus, locus palustris.

H<iptupoç (Horn.), în dialectul eolic (WtpTUp, ^{lat}- t e s t is; jiaptupfj, t est im o-niutn. Cuvent ncintrebuințat de autorii romani. În literatura eclesiastică martyr și marturus, martir. În limba română roartur s. marture și mărturia, cu înțelesul primitiv.

Hâtra m o n s. Unul din cei trei munți principali al Ungariei (Cod. Arp. cont. XI. 146. 1216). După nume se vede a fi fost consacrat divinității Mamei mari, Mater magna, MYIT-TJP *bptia*.. Matrona, munte În Alpl: inde ascendis Matronam (Itin. Hieros.). Matrica, var. M a tri n ca și Ma tri, o localitate în Fannonia (Itin. Ant.).

MeSouaa (Medusa), una din cele trei Gorgane, ale căror locuințe, se aflau, după Hesiod, lângă țărmurile de nord al râului Oceanos potamos (Istru). E0pu[i,£8000a (Eu-ry-medusa), o femeia beți â na, sclavă la curtea regelui Pheacilor (Horn.). Medusa din poemele grecesc! corespunde la cuvântul românesc m â tas a, femeii betrână, lat. amita, matertera, anus.

(leXt (Horn.), lat. mei, rom. miere.

(iTjXov, pi. (ifjXa, lat. o vi s, rom. oie (Horn.). În limba română, cuventul mici, lat. agnus, pi. miei, încă avea une ori înțelesul de ol tinere (Alecs. P. p.). adiect. (Horn.), lat. médius.

mustum, vinum (Hom.). După fragmentele lui Priscus, cuventul (itSoț a fost usitat în Dada și după retragerea legiunilor romane. Lat. medus, rom. mied.

Klol (pagus), un sat în Dacia (C. I. L. v. III). Cuventul derivă de la rădăcina mic; Ia Homer (iixpâ:, la Suida |iAxoț, rom. mic. În l. lat. mica, o bucata mici. La Cromaticii latini: micidiore», boc est minores (Lachmann).

Mlon, conume în Pannonia (C. I. L. voi. IU).

lat. menta și mintă, o plantă cu miros plăcut. Rom. mintă. (M i n t h e), un munte În Pelopones (Strabo, Ptol.). Rom. munte, Ut. m o n s. adv., puțin, pe timp scurt; fiivvdaScoc, de scurtă durată (Horn.). Rom. mintenl, mintenaș, mintenata (Gaz. 262/87), lat. mox.

fi w Au (molu) se numia în «limba Beilor» o plantă medicinală cu rădăcina neagră și f 16 r ea alba ca laptele, f<5rte greu de săpat (Hom.). La Suida fiuXo, peganion agrion, ruta agrestis. La Macedoneni mo ly ci ne s (Apul.). După nume și după coldrca florii, molu seu mo l v corespunde la rom. nalbă, lat. mal va.

UQpcpfj (Horn.), lat. forma, rom. f or m î.

(**ortmaru**<a, în limba Cimbrilor mare mc5rtă. Philemon Mărim ar u s a m a Cimbri vocari, hoc est, mortuum mare (Plin.). Ast5-(JI se numcsce Maramureș regiunea din părțile superi<5re ale Tisei, în documentele ist. ale Ungariei Marmarisium. Maramors, Maramarus, Maromaros, Maram orusius, MaramOrisium, fiop|iiipu), a murmura (Hom.).

MoTOjVOE la Ptolemeu, **KoaUni** la Tacit., oraș în Lydia. MaariTjvof, popor lângă colonnele lui Hercule (Hecat). La Polybiu, Maottavof, popor muntean din Hispania. Rom. Moscenși Moșneni (sing, moscean, moșnean), o clasă de țărani liberi (mal ales munteni), cari stăpânieau moșii (averi imobiliare părintesc!) după regulile stabilite de strămoși (heredes avitarum possessionum).

M&JuXov äxpov (Mosulum promontorium) în Ethiopia (Ptol.). Cuvent barbar. Rom. moș, art. moșul, lat. avus. De la Români, cuventul a trecut la Rutenii din Bucovina, tot în formă articulată, moșul, Grossvater (Miklosich, Denkschr. 30 B. 59). {ieouv, fieauov, pi. Ta {^auva, ac, fiéouyaç, case înalte seû turnuri de lemn, în cari locuiau Moaoyot (Mooovoi), numiți și Mooiivotxot (Mossyaoeci), o populațiune mun-teană de lângă Colchil asiatici, după alte fântâni geografice, lângă Colchil din Dacia, și vecini cu Heptacomețiî, «cel din Sépte-sate» (Hesych., Schol. Apoll. Rh., Dionys. Halic., Hecat., Herod., Scyl., Scymn., Strabo). Cuventul este barbar și derivă de la jxSo (= jioț), lat avus. înțelesul primitiv a fost patrimonium, heredium, bona paterna et avita; rom. moșia. Forma moșină în loc de <moșiă> a existat și În limba română, după cum réulta din cuvintele moșinaș și moșinencă (Uricar. II, 75 ; V, 371). partea finală din cuventul compus ZâXjioCtț, numele divinității supreme la

Gefi (Herod., DiocU și care corespunde la cuvântul românesc Deul-mos, «Jupiter a vus» al Troianilor și Zsik Ilaitafoi al Scyților. Prima parte Z,oX este același cuvent cu maccdo-românul dza în Dumnidza (Dumnezeu), gen. art. Dumnidzã l u i, voc. Dumnidzale (Dalametra, Diet. mrom.). (Horn.); ^{mat}- mola, rom. m (5 r ă.

(Suida), lat. formica, rom. furnică.

ji6ota, rom. mustață.

N.

v nablum, instrument vechiu de musică, a cărui formă nn se cundsce facă bine Cuvântul mal există și astâ-dl ÎQ limba română sub forma de na t u, instrument de musică, identic cu fluera pastorală atribuită lui Pan ((°6pifł, arundo, fistula), compusă din mai multe țevi de trestie de lungime neegală, așe4ate unele lângă altele.

Vcvvoç și vivvaç, u.nchiu; vlvva, mătușă (Hesych.). Rom. nene, alocuțiunea unul tènèr către altul mai bêtrân; nană, mătușă, soră mal mare.

Jfep și Nap, abreviațiunl in calindarele vechi romane. In Fastele Prenestine, filele 13 și 15 Ianuarie sunt însemnate cu nota Nè, ce se interpretează prin cuvântul «nefast!» (C. I. L. I. p. 312). După Festus: Nep nota distincti (dies) eorum hilariores sunt, quoniam a malo omine liberați sunt; adecă: dilele însemnate in calindare cu nota Nep, erau dilele de bucurie, in cari a scăpat cine-va de o calamitate ôie-care, ce i se anunțase. In Fastele Iuliane Nap. Kalendae Augustae (NAP)... quod eo die imperator Caesar rempublicam tristissimo periculo liberavit (Henzen, Act. Fr. arv. CCXXXV), Rom. ne pas t ă (năpastă), calamitas, afflictio. In limba moravă, n ap a s t, praesagium, terror (Abh. d. bôhm. Gesell. VII 2. B. 47).

Werae (Aquae), localitate în Gallia Aquitanică (Tab. Peut), cu înțelesul de Ape negre. La Retoromani neer, negru. In cântecele epice române, nul Cerna e numit Nera și apă negr.ă (Alecs., Teodor.).

Vigrl», un fluviu, ce isvoresce in Ethiopia, după care» locuitorii acestei regiuni au fost numiți Negri. Aethiopiae gentes Nigritae a quo dictum est flumine .(Plin. V. 8. 1). Cuvântul aparținuse litnbel Getulilor, vecini cu acest râu. Tota Ga e tuli a ad flumen Nigrin, qui Africa ab Aethiopia dirimit (Plin. V. 4. 5).

NYcHpti (Nisibis, var. Ne s i bis și Nasibis), oraș in partea orientali a Mesopotamiei. In limba feniciană, cuvântul însemna : <grămadă de petre» (Steph. Byi.). Mi•ibea, o populațiune din Libya (Ptol.). Nislbl* o localitate la frontiera dintre India și Bactria (Ptol.), Rom. năsip și nisip, lat. arena. Sate românesc! : Nisip, NisipI, NisipenI, Nisipuri, Nisip<5sa (Diet, geogr.).

VÓI, nominativul și acusativil dual de la \$-|u>, cu înțelesul de noi améndol (Horn.).

VUp,9>j, lat. nympha (Horn.). In ținuturile de lângă muntele Atlas (la Hyperborei), după cum ne spune Diodor (III. 60), femeile măritate, fuvaixai, se nuraiâu vo/ifat. Cuvântul este de origine barbară și corespunde la nupta, femeia măritată. La Suida, vo(i<frj, nova nupta.

O.

'Qjceavéç *notat*^éç și (5<5oç 'fixsavoto (Oceanus flumen, fluentum Oceani), nul cel mare și divin din nordul peninsulei thracice, unde se născuse regii divinisați al anticității preistorice. 'Qxeavéç uotafiôç, alt râu în Lydia (Paus.). Cuvintele grecesci terminate în oveț aparțin, ori limbei pelasge, ori limbii latine. Originea ciiven tulul se reduce la o formă vechea poporală ocea, gr. oxe = îxfi = acha=aqua. De aici și numirile <->axes, râu In Creta; Oxus , fluviul cel mal mare al Asiei după Ind si Gange; Ochus n. în Bactriana, care s-s vărsa în Oxus; Ocelum, fl. în Gallia cisalpin». In Umba cu-«nauă achus, flumen (Kuun, Cod. Cum.). Pe teritoriul României Ocea și Qclu, nu-mu-I vechi de ape și bălți (Diet, geogr.)

YXV'oj, unul din frunțașii Etolilor de lângă Thessalia (Horn.). Rom. <5ehe8, lat. oculus, magnoculus. Ocheș, conume personal.

cuvent citat la Suida, cu înțelesul de aquas derivat; ἀγῆτοϛ, canalis, aquaeductus, rivus (Suida). Rădăcina, *im* (aqua).

"QxoXov (Ocolum), castel în insula Eubea (St. Byz.). Rom. ocol, lat. septum aolae, caula, bovje. Etimologia de la accollere, a locui în apropiere. Pastor, accola eius loci (Liv.). Vicine Apollo, qui aedibus propinquus nostris accolis (Plaut. Bacch.). ÛEPBHT BOAXOCHO (Oerbet Volchoseth), numele lui Typhon la Egipt-tenî, într'un papir gnostic din Leyden (Lepsius, Aegypt. Gfitterkr. 54). Typhon a fost unul din regii pastori, care a domnit peste Egipt. Oerbet se pare a ave același sens, de rege-păstoriu. Rom. o ieri u, păstoriu de ol. Bitoț, rege, tn limba Libyenilor. pelles ovillae, piei de 6ie (Suida).

lat. v i nu m (Hora.). Rom. vin, în formă dialectală în. 0?<5pTtat«. Scyții, scrie Herodot (IV. 110), nutniau Amazonele olepuaTo; și cuvântul avea înțelesul de viricidae, femei, cari î-șlucid bărbații, de la «dop în limba scytică bărbat, 1. vir, și *neta* a ucide (xt)w«iv). În tot cașul inși, «pata» nu însemna «a ucide» ci «a bate», lat. batuo. Sub aceeași formă, cuvântul s'a păstrat și în limba un-gurescă din regiunile de sus ale Tisei (corn. Zemplin), unde aflăm expresiunea aprdpe românescă csitepate (cin'te bate) cu înțelesul de «veszekedés*, certă (Tâjszot)

8îc în limba grecescă vechia, oie. O vi s, quod Sîț, îța enim antiqui dicebant, non ut nune npogaitov (Varro, L. L.; Horn. ÎL).

'OXȘfa (Olbia), oraș în Scyția lângă gurile râului Borysthene (Ptol.), numit și Olbiopolis. 'OApfa, un port în Bithynia (Scyl., Plin.). Olbla, oraș în Gallia Narbonensă (Mela). Olbia, alt oraș în Sardinia (Cic.). Cuvent răspândit în t(5te ținuturile locuite de Pelasgi. Etim. de la albuș.

8Xpia, numele unei plante la Daci. La Romani ebulum (Diosc.)j la Apuleiu ol mă. Cuvântul are o formă latină. În dialectul Venetian: ulmus campestris și ui mua montana se numesc ol mă (Anuali d. Minist. d. agric. voi. 60).

"OXu{j«iO£ (Olumpos), muntele cel sfânt al teologiei pelasge și grecesc!, situat, după Homer, Hesiod, Eschyl, Eurypide și Pindar, în nordul peninsulei tracice lângă Oceanos potamos; mal tfrdiu însă, considerat ca un munte dintre Thessalia și Macedonia. În l. română, h olum p, ca nume de munte (Arch.-epigr. Mitth. XVII. 11), tumul, movilă funerară; același cuvent cu holm, holmn și holym, lat. mons, monticulus, în documentele medievale ale Ungariei.

Opa>. Egiptenii, după cum scrie Cicero, numiaû pe Vulcan Op a s (N. D. II. 22). La Greci, el este Hephaistos șiHaphaistos. Insă amândouë numirile sunt de origine pelasgă, a v end aceeași însemnare cu românescul opal și u sêu hopaițiu, lat. lucerna, v. "H<pacoioț.

&fy, ochiù, față (Horn.). Etim. ochi u, oculus.

Orbut, nume personal în Pannonia (C. I. L. voi. III). Rom. orb, lat. caecus.

'OpifiËÛÇ (Orpheus), poet și cântăreț thrac sêu get, anterior lui Homer. Numele sêu derivă de la 4pf<5ț, lat. orbus, luminibus orbus, ca și ăXipoț, 'AXiipoț de la «albuș». În timpurile mal vechi, cântăreții poporali au fost de regulă orbi, cum au fost Thamyris, Demodocus și Homer (Paus. II. 33. Diod. III. 67).

"Oc?raooc (Ostasus), n. pr., un fiu al lui Uran și al Gaeel (St. Byz. v. ʷAS«va). În l. rom. ostaș, lat. miles. Cuvântul derivă din aceeași rădăcină cu lat. has t a tuș. Lampridiu (Al. Sev. 32) amintesce de «milites quoâ ostensionalcs vocant»; însă aici «ostensionales» este numai o formațiune literară pe basa unui termin din limba militară poporală. La Românii din Maramureș Os z tas n. pr. (Hunyadiak kora. XI. 119).

&CTUÇ și OOTIÇ, cel care lovesce; de unde verbul luotiCu», ferire, percotere. La Suida èiotôî, telum, sagitta. Rom. ostie, furculiță de fer, înțepenită în vârful unei su-lițe de lemn, cu care se prind pescil.

P.

p*laot&« și palaorana» la HispanI, aur nativ în bucăți maț mari. Pal a c ras (auri

mas*as) Hispani (Plin. 33. 21. 11). Rom. pâr&cluire, a sparge petrite; paracltu, ciocanul pentru spargerea petrilor (Frâncu, Moții).

PallUa și Parllla, o serbât<5re veche a păstorilor romani, ce se celebra pe la începutul primăverii (21 Aprilie), când se făceau focuri mari de paie, peste cari săriau tinerii păstori (Ovid. Fast. IV. 721). La poporul român, aceeași datina cu aceleași ceremonii în ajunul Sf. George, 22 Aprilie (Marian, Șerb. III. 226). În limba română, pilă la e, foc cu flăcări mari (Șezăt., III. 84). În Cod. Voron.: a pâlî, a aprinde, a arde, lat. accendere. TcajiU^tecpa, ««[ifi^wp. La poeții grecescl, un epitet al divinității Ga e a (Terra), cu înțelesul de «Mama tuturor». Ftuvav najj.jvf]t<tpav aeioojiat, Terram omnium ma-trem canam (Horn. Hymn. 30). Ila|iv?|Top f-fj! Omnium mater, Terra! (Eschyl, Prom.). Formațiune literară după un termen popular barbar, ce corespunde la cuvântul românesc p ă me n t = terra.

IlfiV fi II(£voj (Pan, Pan us), un d,eu vechiu al pî-storilor, despre care se spunea, ca a fost născut în Arcadia (înțelege însă Ardia, astă-dî Ardei); După Homer (H. 18, J. 28. 49), Pan a fost fiul lui Hermes (Armis din Dacia), ér după Theocrit, fiul lui Uran. La început, cuvântul Ilāv esprima numai o demnitate politică ci militară. Osiris avuse și densul titlul de Ilāv (Diod. I. 25). După Steph. Byz., Arcadia &e numise și Ilavfo, după numele lui Pan. În istoria Dacilor, acest cuvent ne apare sub forma de b an u s în numele regelui Sangibanus. În Italia de jos, Bâvvaț însemna «rege», ori «duce suprem». În limbile slavice p a nu este «dominus» (Miklos. Slav. Ortsn. 72) v. Bâwoț și banus. IlavSapOf (Pandarus), unul din arcașii cel mal distin»! al Troianilor, originar de la muntele Ida, căruia Apollo i dăruise un arc (Horn.). La Romani, dea Panda, o divinitate a drumurilor, numită ast-fel, fiind-câ sta în puterea sa: vi a m pan d ere et aperire (Arnob. 4. 128). Rom. pânda r iu, custos, vigilator.

paulo am, o specie de meu în Gallia și în regiunile Pontului. În 1. rom. parinc. Pannonia, provincia romană, situată între Dacia, Noric și Illyria. Numele seu derivă fără Indoieală de la cuvântul Ban (Banus), gr. II â v, un titlu al domnilor vechi naționali din acesta provincia, după cum au fost guvernate de Bani în evul de mijloc mal multe ținuturi ale Ungariei seu Pannonieî vechi, cari purtau numele de Bani Slavoniae, Bani Croatiaeet Dalmatiae și Bani Machovienses, ér teritoriile administrate, de acești Bani se numiau Ban a t us. Etimologia numelui Pannonia de la Pan (banus) résulă și din numele orașului pannonic B o no n ia, adl Bân-Monostor. Dio Cassiu încă derivă numele Pannonieî de la pan n us; însă, densul înțelege sub acest cuvent o stofă de lânS, din care își făceau vestmintele locuitorii din Pannonia (I, 49, 36). Monetele usuale ale Ungariei, denarii, se mal numiau și în sec. XIII și XIV banales antiqui, banales regales, denarii banales, denarii banales antiqui (Orbân, Székfld. I. 20; Cod. d. And. II. 60, 393; Fejér, IV, 3. 529; Mon. Hung. h. Dipl. XXII, 1288) după cum în limba românăsca monetele se numesc în general bani.

Ila7t<roç (Papa eu s) numiau Scytil suprema lor divinitate (Herod.). Diferite vèrfurf de munți de pe culmea meridională a Carpaților au numele de Popan. În unele locuri lângă «Popău», un alt munte are numele «Păpușa», v. vânat.

•ndKKC, tată, în limba locuitorilor din Bithynia (Arrian; Eust. Horn. II. v. 408). La Varro pappus este sene x, bătrân, la Ausoni u a vus, moș. La Macedoromâni pap, tată bețrân, moș (Weigand, Arom. II. 244). Cuvântul a esistat și în Pannonia. În 1. ung. dm com. Baranya, pa p o însemneză «tată bețrân» (Tajszôt.).

ParollBium și PorollMum (Ptol., C. I. L. voi. III), un castra roman, situat în păr-țile de nord ale Daciei, pe délurile de la Moigrad, unde curge râul numit astă-df râul ^{urs}<5 «ei (Sp.-Karte, Bl. 17. XXVIII). Parolissum este numai o formă alterată les⁸Ty^{afilOr} ercesdf_ Cuventul este compus. Prima parte, Parol seu Porol are înțethr" ' P?râu, n o P o <> meatus vel fluvius, vel aquarum inflationes (Suida). În forma pa'raff^{napa, nipoV ^ n o P o m} numirile to^{pice} compuse: Bessapara (It. Ant.), Drusi-Bul^a PC Tab, PeUt, Dr^s P o r o . Oieoaoiitopov (Vesuparon) la Procopiu (Aed.). dam^{P o A o și poroi, p'arau} toreni_ P «ty (Krassô, III, a, 1363, p. 55): ad finem cuius-patak Tiuarbarava vocatum.

Parthi, o populație emigrată din Scythia, care la început s-a stabilit în părțile de sud ale Hyrcaniei, în apropiere de Marea Caspică. După autorii greci și romani, cuvântul era de origine scytică și însemna «esilași» s.e. «fugari». Scythico sermone, Parthi exules dicuntur (Justin, 41. 1). Hodieque lingua scythica fugaces, quod est Parthi dicuntur (Jornand. Get. 6). Cf. Eustath. in Dionys, Isidor., Steph. Byz. Rom. a depărta; lat. amovere, deportare, având și înțelesul de «exilare»; ital. partire; a pleca la drum, după forma latină se partir!, a se despărți, a se duce.

Ποικιλία, cuvânt scytic după Herodot, cu înțelesul de «xtetiv, occidere, a ucide». Sensul primitiv însă a fost «a bate», lat. batuo. v. oTopptata.

Titacxos la Fenicieni, lat. pygmaeus (Herod. 3. 37). Rom. pitic. TtaOacc, încetare, terminare, lat. pausa; rom. repaus; nrom. pafsi. **p«oUnla**. În timpurile mai vechi, averea particulară consta de regulă în animale domestice, lat. pecus. Pecus: a quo pecunia universa, quod in pecore pecunia tun consistebat pastoribus (Varro, L. L. 5. 19). Rom. pe cuina, oile, cari dau lapte (Gaz Trans, nr. 261—1897). La Macedoromâni b a cu r, Kupfermünie (Weigand, Arom.), pi' cuniu și piculiu, bani mulți strănși la un loc (Dalametra). Cf. luidor (18. 5): Nan prius aerea pecunia în usu fuit.

Ἰππιόγος (Pegasus), în legendele vechi numele calului divin, care purta fulgerele lui Iov. In 1. rom. cal pag, cal bălțat. In documentele istorice ale Ungariei, equus cojloris peg (Fej. Cod. IX. 6. 133. 1364).

Τεϋψίφα, numele unei plante în limba Dacilor, la Greci Ἰππιόγος (viță negri) la Romani oblamenta (Diosc.); la Isidor plantă identică cu labrusca, rom. «Iaurusca», vița selbatică. Forma corectă în limba Dacilor se vede a fi fost

Τεϋψίφα, monstru, cu deosebire în sens rău. Șerpele Python, pe care Iov ucise Apollo lângă Delphi, este numit de Homer Ἰππιόγος (H. Apoi!. 374). In poezia tradițională română, balaur este un epitet al șerpilor de mărime prodigiousă. «Șerpe bălaur (Tocii. Mat. 672. 687), lat. draco.

νεῦξίον, scut rotund, acoperit cu piei de capră (Hesych., Suida). Et im. delà pe 11 i rom. piele, adiect pe lăi t u s, acoperit cu piele.

V, scutum Thracicum (Suida), cuvânt de aceeași origine ca

Ἰ. Hyperborei, ne spune Herodot (4. 33), aveau obiceiul se trimită dan din recoltele lor la templul lui Apollo din Delos, pe cari le duceau 2 fete hyperbon însoțite de 5 cetățeni, numiți «τῶν περὶ (comités deductores). Cuvântul este hyperbor seu dacic. In 1. lat. perferro, a duce ceva până la destinațiunea sa. Ttexpa și Tcetp», stâncă, bolovan, petră mare (Horn.).

Petri*, o localitate din Dacia, situată între Sarmizegetusa și A pul ura (Tab. Peut. Ἰεῦξίον (Petrizen), un castel în Dardania, restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed. Ἰεῦξίον, oraș în Dacia (Ptol.). Cuvânt compus din «ἔτρα a. «tétr-», petră, stan și ἰοτίξ», cetățuiă.

Ἰεῦξίον, localitate în Arcadia (Paus. 8. 12). Ἰεῦξίον altă localitate în Arab (St. Byz.). înțelesul se pare a 5 petra secă, după cum în numirile topografice române avem și Muntele sec,

νεῦξίον. (Petrossa), o insulă a Ciliciei, în fața de insula Cypru (Steph. Byz. Pe t ros a, mai multe sate în România.

Τυξίον in limba frigiană upt, lat. butyrus (Arist. Hypomn. 6). Cuvântul derivă de la pecus, oile, după cum la Macedoromâni se dăce pikurar în loc de pēcurar (We când, Ar.).

plpari, gr. neitepi, cuvânt barbar. Herodianus «gummi» quoque ut «piperi» barbari dicit esse (Priscian. Inst. VI. 11—14). Rom. piperi. In limba ungurescă de pe teritoriul Pannoniei (comit. Baranya) biber, paprika, rom. ardei (Tâjszot.).

Τῦπα, după Suida de la notiotpa (potum praebens) cu înțelesul de «canalis, ex quo pecudes aquam bibunt», rom. sghiab, vălău s.e. conduct, din care beau vitele ap (Cf. Eust. in Dionys. v. 409). Pe teritoriul locuit de Români. Bistra, Bistrița, Bistricidra, Bistretul, numele mai multor riuri, păreie și bălți. In limba moravă, b

stryna, fluentum, torrens (Abh, d. bohrn. Gea. d. Wiss. VII. F. 2. B. 59). La Macedoromâni bistri, germ, hell, rom. limpede (Weigand, Arom.; Papahagi, Megl.-R. II).

TrAaxifiVTiZ (ac.), plăcintă; ftXax<S*vta «iova Topotpôpov, plăcinta grasă cu brânză (Suida). Cuvântul a fost usitat și în Pannonia. În dialectul ung. de lângă lacul Balaton palacsinta. un fel de «mâncare uscată (Tajszdt.).

noSmèç, viae dux (Suida). Rom. poteca și potec, cale de picidre prin munți și păduri.

pop», se numia la Romani preotul, care avea să îngrijescă de foc, de tămâia, apă, vin sare, vase și conducea victima la altariu. Rom. p o p â, preot. Etimologia delă tainat, tată. părinte, cuvânt usitat la barbari. În satirele lui Persiu CVI. 74) aflăm și expresiunea ironică de popa venter, «burtă de popă». Laurian (Glos.): «burtă de popă... în care începe multă mâncare și beaură».

popannm (tcoitavov), plăcintă făcută pentru sacrificiu (Juv. Sat. VI. 540). Cuvântul se pare a fi în raport mal mult cu «popa», preotul, care îndeplinea ceremoniile religioase ate sacrificiului, de cât cu «papă», mâncare, în limba copiilor.

por și **poruj**, un cuvânt, pe care-l întrebuințau Romanii ca adaus la numele proprii, având înțelesul de puer (Quint. Inst. I. 4). Cuvântul a fost usitat și în Dacia. Pieporus, rex Coistobocensis și nepotul seu Natoporus (C. I. L. voi. VI. 1801). În Thracia eques Mucaporus (Éph. epigr. V. 654). În forma grecisată «poris»: Rhescuporis, adecă «fiai lui Rhescu». De la «por» derivă cuvântul românesc porodiță, lat. progenies, proles, generație. În limba moravă, poradka, progenies. Sub forma feminină de p o r i a la Hesiod în numele nimfei Pontoporia, o nepetă a Pontului.

•rcépxoç, porc, cuvânt întrebuințat în cărțile vechi religioase ale Athenienilor (Varro, L. L. 5. 98).

aviditas, cupido, libido, appetitus. Rom. poftă.

și Ttpaafô la Homer, leguminum area. Rom. a prăsi, lat. procreare, producere, terram fodere, colere.

Tpo^dtAAAtO, lat. proiectare, Rom. a prăvăli, lat. provelere.

Kpo\$(6pv<z, var. Kpô&lapv/x, numele unei plante la Daci; la Greci fXMjîopoc tîlXaț, la Romani veratrum nigrum (Diosc.). În Francia, aceeași plantă, ce înflorește iarna, se numește «rose de Noél, ital. roșă di Natale, germ. Weinachtsrose. Cuvântul dacic, cum tti-1 comunică Dioscoride, este compus. Partea finală tio f va seu îiapva corespunde la forma românească «de iernă».

nvdivov, un fel de pane, făcută din grâu curățit și din fructe *leguminoase* (Heliod. kth. fr. 3; Sosibii fr. 20). Etim. de la pani s, rom. pane și pâine.

rtOp, ignis. După Plato, cuvântul este de origine barbară, de dre-ce Frigieni și numiaiu c8p, focul ce arde (Ed. Didot. I. 302). Rom. para focului, flacăra, lat. flamma; a pirui, L prăji, lat. frigere, comburere, torrere. Mrom. p ira, flacăra (Dalametra).

Ttupec grâu la Homer. Rom. pir, gramen caninum, triticum repens.

Jcuppfac, servitori, sclav, lat. servus (Suida). Cuvântul se vede a fi fost împrutat de la Barbari. Rom. b iris, ung. béres, sluga la bol, Ackerknecht, Ochsenknecht.

Tt»jpp^>3 (p u r r i c h e), genus saltationis (Suida); dans armat, considerat ca jocul cel echju al Cureților și care consta din mișcări repede ale corpului. După Aristotele, ichilb at fi fost cel de întâiO, care a executat acest joc cu ocaziunea ceremoniilor fulebre în onorea lui Patroclu. În timpurile lui Cesa, scrie Suetoniu (Caes. 39), jocul nu- '* Pyrrhica (sing.) a fost executat în Roma de către fii principilor din Asia și Bi- >ynia. Acest dans a mal fost în as în Dacia și Pannonia. În Cristurul de pe Mureș în ransilvania mal există astă-dî un joc de copii numit pureca (ung. bolha, lat. pulex, ' P^{urec}e). Și care se execută cu băte (Kis Ar., Gyermekját.). În comitatele Comarom ^ esprem de pe teritoriul Pannoniel vechi, un dans popular este numit pilika și i e (Ibid.). Este numai o simplă fabulă, că Pyrrhus, regele Epirului, ar fi introdus

^ dialectul eolic. P«f. «"tana (Varro, L. L. 5. 25).

Vas: i quod nos vocamus œXaawov (Suida). Rom. puțină, vas de lemn pentru brânză, unt vardă etc.

q̄anbar, vas pentru lapte, ciubăr (Milchgefäss), în limba locuitorilor **din Bogos tn** Ethiopia (Sitz.-Ber. XC1X, p. 672).

R.

Ba, titlu de suveranitate a celui de întâi fl rege pelasg, care a domnit peste Egipt (Uranus, Turn). R a p̄ere des dieux (Pierret, Livre 25). Aceeași personalitate a timpurilor preistorice figurezi în cântecele tradiționale române sub numele de «Rai u imperat» (Teod. 362). «Raiu» în liroba veche a Pelasgilor însemna rege. În colindele ro-mănescl se amintesc de cununa raiului și domnului» (Teod. 90), 6r în altă variantă «cununa rugului» (Marian, Nunta, 440), unde «rug» este cuvent dialectal dispărut cu înțelesul de «rege, gr. fufa, rex, v. ^f&ț. Forma feminină a fost la Egipteni Raît; în teologia greacă și romană 'Pfof (Rhea) = regină, cum se numia soția lui Saturn (Cf. Diod. III. 59) și Rhea Sylvia, fca regelui Numitor din Alba Longa, mama lui Romul și Rem, alungată din domnia de fratele său mal t6n6r Amuliu. În l. francesă veche și în dialectul bressan de lângă Jura ray, prov. roi, rey (Littré), rege. În idioma Ţiganelor din Transilvania și România, în care aflăm multe elemente din limba veche egiptenă și română, rai și ray, «Furst» «Herr» (Kogalnitschan, Wisloki). dorsum, tergum, rom. c6rcă.

arboris ramus folirs vestitum (Suida). Rom. ram. c,

rom. rupt, c6rpit, petecit: lat. sutus, consutus, lacer.

(Rhecas), un duce al Laconilor stabiliți în Bosporul cimmeric (Strabo, XI. 12. Eust. com; în Dionys. v. 680). Recis pe monetele vechi ale Romei. Régis pe de-narii M M. Lepidus (Egger, Lat. serra, v6t. rel. 361). Este același cuvent eu p̄f̄f̄ aç, rex. ç, rex (Theop., Ducas). În istoria Im Apolloniu din Tyr mai aflăm și formele și p' (ta.

j, r6sina, lat. r6sina (Arist.).

frig, recela lat. frigus. (Horn.).

5p7j (Rhipaei montes), catena cea înaltă de munți, din p6rțile de nord ale Thraciei (Carpatin. La scriitorii cel maî vechi Titrai. La St, Byz. Tiitaia, opoț 'iit>p-fiopttov. La Orpheu Ttraiov opoț, munții de lângă Oceanos potamos. Geții locuiau lângă munții Rhipaei (Val. Flacc. Arg. V. 603). La Avien, Rhipaei lângă Istru (Descr. Orb. 455). În limba latină rupes (Isid. rupă), stâncă, ripă, țerraure. Rom. rîpa și hripa, surpătură de d6lurl și muntii, stâncă, prăpastia, mal.

(Stmrj, sburare, lat. volatus. Rom. aripă, lat. ala.

rix, duce, rege, în limba populațiunilor vechi pelasge din Pannonia, Noric, Germania și Gallia. Pe monetele vechi ale Pannoniei Ainorix și Eviurix (Arch. d. Ver. XIV); Deudorix și Baetorix, duci al Sigambrilor din Germania. Theophane amintesc pe un 'Aax^ W S 'Epf̄iYixiovoiv (Hermionilor din Germania).

T68T), Rhoda, oraș În Tarraconia din Hispania (Liv., Steph. Byz.). Rhode, oraș dispărut lângă fl. Rhodan în Gallia (Plin.). ToSa^ s. Rudiae, oraș. vechiu din Calabria (Steph. Byz., Mei.). Pe teritoriul terilor locuite de Români, diferite localități, de unde s'aû estras, ori se estrag, metalele, portă numele de Ruda. În l. lat. rod us (nidus) și raudus, bucată de metal, mal cu semă de aramă. Rodus vel raudus significat rem ndem et iroperfectam. Nani s ax u m quoque raudus appellant poetae... Vulgu» quidem în usu habuit non modo pro aere imperfecte; șed etiam pro signato... Apud aedem Apollinis aes conflatura jacuit, id ad rudus appellabant (Festus). În l. slavă.. vechia ruda, metallum (Miklos. Lex pal.-slov.). În România se nurniau Rudari (sing. Rudariû) sclavii domnesc!, cari se ocupau cu sp6larea aurului din nisipurile nurilor. În l. șerb. rudar, lucrătoriu la mine. O insulă mal mică de lângă Rhodus, se numia în vechime Chalce, «cumine de aratnă» (Plin. 5. 36), de unde provine numele <<Rhodus>>.

(Rhodope), cel mai mare munte al Thraciei, după Hem. Rom. vértop, 1 vértôpe, cu diferite însemnări: del (Uric. 16. 376. 379), crepSturJ de stânci, 1 curl prăpastidse, grdpă mare naturală, Iac, mlaștină, lat. collis, rupes, praecipitium, specus, spelunca, vertex, gurges, locus paluster.

Boldonina, localitate în Gallia de sud, între Aquis calidis și Foro Segustanorum (Tab. P t) Cuvent compus, cu înțelesul de Rîul Demnei. Numiri identice în Ungaria Rîul Dominarura, în România Rîul Demnei. În limba franceză veche, r u și r ui, rlu-

Moc curs de apă. La Homer féot 'Uxeavoto, fluentum Oceani.

Boa't fluviu în Frigia (Plin.). Ta (Rha), fluviul cel mare al Sartnatleî asiatice astă-dl Volga. Rom. rtu, fr. v. r u și rui, prov. rin, romaniol ré, lat. rivua.

Roskalt? Ia Egiptenii vechi, un epitet al zeiței Isis, numiți și «dése en fen» și «grande flamme» (Pierret Livre, 449. 564). Sub formă masculină, ibid. 291: Je rais appelle le Rouge par les dévots du Seb. Rom. roșcat, lat. rufatus.

Bo*t» Și Bo«t»n, în papirele mortuare egiptene: muraille de fer, enceinte de fer /Pierrot, Livr. d. tn. 197. 326), în l. ital. resta, Hemmung, Sperrung (Diez, Wb. 429). În l. rom. rosteiû, grilagiû la uși și la porți. Novac la Gruia mergea... | Pune mâna pe rosteiû | Da așa M scutura, | totă temnița crepa (Gaz. Trans, nr. 46. 1889).

'Purtai (Rhypae —Rhupae), oraș în Achaia (St. Byz.). 'Pfnj (Rhipe) oraș în Arcadia (Horn.), Același cuvânt cu lat. rupes, rom. rtpă, sorpăturft de deluri și munți. Rîpe, mal multe sate în România și Transilvania.

Ç, necurătenia pe pielea corpului, sordes corporis (Horo.). Rom. r â p.

S.

Ci Ut. saccus, rom. sac.

•aonrem (acuș.), secure, într'o inscrip'une din Gallia meridionali. *Dioauta* d(at) Quartus Mar(ti) sacurem (C. I. L. v. Xlf. 1063).

oayapit, secure de răsboiû, cuvent întrebuițat la Massageți și Scytl (Herod., Strabo).

•agum, un vestment militar de lână, ce era în us la populațiunile barbare, cu deosebire la Daci și Scytl. Praecinctique sagis semper pictis Agathyrsi (Avien. Orb. Descr. 347). Imp. Claudiu scrie lui Regilliao, originar din Dacia: Arcuș sarmaticos et duo saga ad me veUim mittas (Pollio, XXX tyr.). Rom. z e eh e șei zeghe,

M.molu«J, numele unei plante la Galii, lidera (Druidae) satnolum herbam noroinavere ... et banc sinistra mânu legi a jejunis contra morbos suum boumque (Plin. XXIV. 11. 62—3). În l. rom. samulastra și samurastra, numele unei plante, care, după sufisul *astru* se vede a fi o specie mai sălbatică a plantei «samolus».

a^ioț, pi. oă(ict, înălțime, lat. celsitudo (Strabo; Eustath. în Dionys. 533). Romanii întrebuițau cuvântul summus și summum pentru culmile și vârfulurile cele mai înalte de munți; summus mons, summum jugutn, Summum Penninum, Summum Pyrenaeum (It. Ant.). În limba populară din Dalmația (sec. XIII) se numiaû S urne t munții din apropiere de Ragusa (Wenzel, Cod. d. Arp. cont. II, 363. 1253).

aajitjffjpat (pi.), spathae barbaricae (Suida). Rom. sâmcea pi. sâmcele, cu^ țitaș mic cu prășele de lemn, lat. cultellus. Cuvântul presupune o formă veche: șamcella, pi. samcellae.

•a.atl și Shentl-t, în limba religioasă veche a Egiptenilor, un epitet al zeiței Isis, numită și Mă (Pierret, Livre d. m. 449. 461). Terminațiunea în *f séu i/* ne indică forma feminină. La Romani, Mater magna avea și epitetul de sancta si sanctissima (C- I. L. voi. VIII).

2<*p*x« (Săraca), o localitate a Arabiei (Ptol., Steph. Byz.). O alta 2«fx£xa, fn Me->a (Ptol.). Rom. sărac, lat. pauper, egens, infelix.

. apittf)8âw (Sarpedon), o insulă în Oceanos, unde locuiau Gorgonele (Carai. Cypr.) căror atribut erau șerpilor, înțelesul cuvântului se pare a fi «insula șerpilor».

oaŭvcov, pi. aauvfa, un fel de lance. Samnitibus nomen factum propter genus hastae quod oaovla appellant Graeci (Fest.). Cuvântul corespunde la rom. sabia, ensis, gladius. Cf. Schuchardt, Vocal. III. 94 : Samnium = Sabnium, sornnus = sobaus, scamnum = scabnum axartavr; (delà axàjtmv), instrument pentru săpat. In l. latini medievală t ap pare In quodam campo ad zappaodum (Bolland. Act. SS. April. II. 828). La Du Cange a ap a, muri fundamentorum effossio. Rom. sapă, sarculum, rastrum, ligo.

•oardla, numele unei plante la Daci. Italimalum terra e. Daci absynthium ru»t i-cum, alii scardian. O formă analogă o aflăm si tn terminologia botanică italiană : s car d i • cione dicampl, scardicione silvatica, germ. Eseldistel (San Georgio, Cat, polygl. di piaute)

Xxefftlxaaac (Sapte-casas), un castel !n regiunile thraco-illyrice, restaurat d« împ. Iustinian (Procop. Aed.), Rom. Șapte case.

aiudpl), numele unei plante la Daci. La Romani labrum Veneri» si carduus Veneris (Diosc.). In limba români s cai u.

oxcopfe, lat. io oria, părțile cele rele ale metalelor, ce se éliminera prin foc. Sudorisque qui camino iactatur spurcicia in omni métallo, scoria appellatur (Plin. XXXIII. 21. 4). Rom. s gură. In Transilvania și Bănat diferite localități, din regiunile metalifere, portă numele de Scorobahia, Scorobăi. Un oraș vechia din Pannonia se numia Scarabantia (Plin.).

OxûXaÇ, câne, lat. caniș. In L rom., cuvântul a s eh i l ai se întrebuințează numai pentru cânt, lat. clamare, vagire, ejulare.

2xu#at (S c y t h a e) numiaû Grecii tete populațiunile din nordul Mări! negre și al Thraciel vechi. Inșă numele național al Scyților a fost Ar am a ei (Plin.), adecă A rama ni. Originea cuventulu! se reduce la scutum (gr. o*3«ț, pielea de animale, cu care se acoperiaû scuturile), înțelesul primitiv al numelui £*5&-/)ț a fost s cat aș, om înarmat cu scut, lat. scutatus, pi. scutati (Liv. 28. 2J. Persil, ne spune Herodot, numiaû pe Scytl Sixoi (1. VII. 64), ér odxoj în limba grecescă în.semoa scut.

Behktl, Sekbtl, Seltti, Sekt, Saktlt, tn papirele egiptene este numele bărcii sfinte, cu care călătoria serele în timpul d,ilel pe Oceanul divin, până. ce dispărea sera prin strimtorile munților în ceea laltă lume (Picret, Livre d. m.; Maspero, Etud.). Rom. și ei că, și și ai că, luntre mânată cu lopețl pe Dunăre (Teodor. 309). Cuvântul era întrebuințat •i în Pannonia. Cum una navi quae saicia dicitur (Fej. IV. 2. 101. 1251}. In l. ital. s a ic a, bastimento greco o turco di basso bordo (Scarpa, Vocab. mere.).

dsfp, sol (Suida). Rom. stfre.

£eXXao!a (Sell ași a), oraș înLacnaja (Theop.). Sallaii, Șalăul, populațiune ligură în Alpi (Ptol., Plin.). Rom, sălaș, pi. sălașe, habitacula pastorum. Cuvent trecut delà Români la Rutheni și la Poloni (Miklosich, Denkschr. 30 fi.). In latina medievală selaci. Ca sal e (sat mic) quod vocatur selaci (Marini, Papir! dipl. 31. a. 905).

ofjjia, rom. semn, lat. signum (Horn.).

fler (La Porte). In papirele mortuare egiptene se face adeseori amintire de munți) cel inalțl din regiunea divină a imperiului vechia, situată lângă rlul cel mare Nun, numit de Greci Oceanos potamos, «p&rintele (Jeilor». La strimtorile de apus ale acestor munți se afla după geografia sacra egiptenă Porta numită Ser (Picret, Livre, 57, 58), identică cu oiț)psi«u ituXai, Porțile d-e fer, la Homer.

orjtivtoc aptoj, pane de făină cernută cu sita de la v. oYjiKo, a cerne (Suida). Rom. sită, lat. cribrum. Cuvântul a fost în us și în regiunile Pannoniei. «Îța pita, hogy a s z i t a > , «așa-I pita, cum e sita», versuri ce le reciteză copiii unguresc! (Kis Aron, Gyermekjât.).

Ssthlan, numele lui Vulcan la Etrusc! (Orell. n. 1384). Saytân, der Teufel, în limba locuitorilor din Bogos în Ethiopia (Sitz.-Ber. XCIX. 675). Say t an, satanas, în limba cumană (Kuun, Cod. Cum. 292). In descântecele românesc!, Ș oi t an, ființă mitologică, ce varsă flăcări din gură. Și-a vecjut pe Soi t an viind... | Din copite scânteii dând, | Din gurtt hopeaie lăsând (Tocii., Mater. 1602). In dialectul romanici saéta, fulger în formă de flacăară sburătdre (Mattioli).

Oț>eîav6c, violent (Horn.). In lat. med. f a i d a, gravis et aperta inimiciția, Rom. sfadă, certă, lat. altercatio, rixa.

(Sphinx), un cuvent, care sub forma acesta, ni s'a transmis numai de autorii crecesci. Sfinxiile erau simulacre ale principiilor religioase mistice din timpurile cele mai vechi. La Egipteni, sfinxiile, considerați ca spirite proiectare ale templelor și mormintelor, erau reprezentate! cu cap de om, de berbece, ori de șoim și cu corpul de leu. Originea acestor simulacre nu era egiptenă. Apollodor face amintire de Sfinxul de la Thèbe în Beoția, născut din Typhon și Echidna (III, 5. 8.), adevărat în nordul Thraciei. În orașul Borysthene din Scythia încă se afla un templu încunjurat cu sfinxi de marmură (Herod. IV. 79). Numele «Sphinx» nu se poate explica, nici din limba egiptenă, nici din cea grecescă. Cuvântul era de origine barbară. În ziua de 9 Martie, poporul român serbează cu mare religioasă memoria Moșilor, numiți Sfinxi, Sânti și Sânti. În onoarea acestora, se împărțesc, ca pomana, un fel de colac de forma lungăreț și cu cap de om, numiți Sfinxi și Sfinxișor (Marian, Șerb. II. 145. 161), ceea ce ne indică originea numelui, și destinațiunea religioasă ce o avuse la început simulacrele, de formă lungăreț și cu cap de om, numite «Sphinx», ce se puneau pe mormintele egiptene.

filhar*harokk, Shapnarka. După legendele egiptene, Horus, fiul lui Osiris, fiind rănit în războiul ce-l avuse cu Typhon, își perduse un ochi, care mai târziu a fost găsit. În papirile mortuare egiptene se face adese ori amintire de ochitul lui Horus și Osiris, asemănați cu două vipere. Les deux vipères ... ces sont ses deux yeux (Pierret, Panth. 67). Un ochi este numit Sharsharokket (Pierret, Livre, 559), și acest cuvent pare a se referi la ochiul sărit și pierdut al lui Horus. În limba populară romană exista expresiunea de blestem: «se-l sară ochii din cap» (Marian. Dese. 178). Al doilea ochiu-viperă era numit Shapnarka, un cuvent ce corespunde la forma românească de «șerpă».

Sjiu (Smu), un nume ce-l avea Typhon la Fenicieni și Egipteni (Manetho, fragm. 77). Rom. s m eu, balaur, lat. draco.

Sparta se numește la Homer capitala Lacedemoniei. În poemele epice române se dice despre cetățile cucerite și distruse, că au fost sparte (p. 1027). Capitala Lacedemoniei, după numele ce-l are, se vede că a fost distrusă în timpurile mai vechi, fie prin război, fie prin cutremur de pământ, și în urmă reedificată (Cf. Thucyd. I, 101).

Spada, era la Greci lemnul cel lat, ce se întrebuința la război, pentru a bate țesătura. Ca termin militar sabia lată, lat. gladius. Rom. spada, o parte a stativelor de la război. La Romani spada era arma trupelor auxiliare.

Rom. splină, una dintre intestine, lat. splen, lien. ç.
cenușă caldă, cinis cendicans (Horn.). Rotn. spudă.

În limba scytică ochi (Herod.). Din aceeași rădăcină cu lat. specio (în forma vechea specie), a privi.

Stavani (Stavani) o populațiune scytică din Sarmatia europeană cu locuințele în apropiere de Cistoboc (Ptol. J. Rom. stavă, armentum equorum, equitium; stăvariu, pastor equitii.

Stavani, două localități în Macedonia (Rav., Tab. Peut.). Sxevec, un castel în regiunile Remesiane din Mesia de sus (Procop. Aed.). Oaput Stenarum (Rav.) sau Steaarum (Tab. Peut.), o altă localitate în Carpații Daciei lângă Olt, unde se mai află și astăzi o mulțime de deluri numite stână, sing, stână, tugurium opilionis, septum ovile.

Stobor (Stoborum promontorium) în Libia (Ptol.). Rom. stobor, marginile de bărne și de scânduri ale unui vestibul, portic, ori târnațiu, stavilă; lat. latua exterius, obex, obstaculum.

Strâmb (Strabus) întors la o parte, lat. strabus. Rom. strâmb, curvus, obliquus, flexus.

Strâmba (Strabon) oraș al Thraciei (St. Byz.). În țările locuite de Români mai multe sate

« numele de Strâmba și Strâmb.
< "payy (*Alj, ștreg; lat. restis, funis.

Straba (Strabon) pomana, ce o făceau barbarii din Dacia la mormintele războaiilor (Jorn. c. 49). Cuvântul era în us și în limba italică. La Lactanțiu straba s'eu straba. La Umbrii tTebula, partes carniū sacrificatarum (Fest.).

(Stranges). un castel pe teritoriul Remesiane din Mesia de sus (Procop.

Aed.) Rom. strunga, loc împrejmuit cu gard, având o deschidetură, prin care se mână oile la muls; strimtdre de munți; lat. septum ovile, montium fauces, angustiae,

Bat«Xi un titlu al lui Typhon la Fenicieni și Egipteni. Sutex so mal nurniau în timpurile lui Ramses II și guvernatorii mal multor orașe străine (Lepsius, Aegypt. Gdterkr. 49. 50). După Philo din Byblus, cuvântul Stúfoxoț, Eoîix, îoJox, însemna îixaîoț, Justus (Fragm. H. Gr. III. 568.)- «Sutex» era în anticitatc un titlu, o demnitate și cuvântul corespunde la rom. judec (Hasd., Cuv. I. 286) și județ = judex. În lexiconul lui Mardarie din 1649, județ, mal marele locului. Consulii romani încă erau numiți uneori judices. Judicem enim c o n s u l e m appellari (Li v. III. 58). Pe o inscripțiune latină din Dobrogea z u dec i (dat.). C. I. L. III. 7481.

T. e.

Tabae, un oraș In Lydia. După Apolloniu din Aphrodisia, tifta in limba Lydienilor însemna *xl-cpa*, stâncă (Steph. Byz.). Cuvântul era răspândit prin tdte ținuturile locuite de Pelasgi. O localitate din părțile de sud-vest ale Daciei era numită Tâiw. (Dio Cass.). La Jornande Tabae, un pas al Daciei. In Britannia Taba, In Chersones Tabana, nume de localități (Ptol.). Cuvântul se vede a fi avut in vechime aceeași însemnare cu Săpa la Daci. In limba română din secuiul trecut tabie, bastă, redută, (Kogălniceanu, Cron., I. 281), sp. topi a, sard, t op iu, mur de pământ și de paie. tallatura, rom. tăiătură. Cissuram hoc est taliaturam... montera cissuin, id est t aii at u m (Grom. vet.). In Lex Longobardorum, tit. 96: arborera ubi theclatura est. Taliatlf, o stațiune în munții delà Porțile de fer (Ravenn.). La Megleno-Români circumci3 (Papahagi, 7. 89).

(Tartarus), o adâncime, prăpastia seu pscere întuneccSsă, în care Joe a închis pe Titani și pe Saturn. După notițele geografice ale celor vechi, locul numit «Tartarus» se afla în părțile estreme, lângă Oceanos potamos, în apropiere de otî-rjptm ituXat (Porțile de fer), în aceeași regiune unde este astă-dî muntele numit Tatul. Tar ta ros este un cuvent barbar, rotacisat, format din tătân, în Cod. Voronețian tătânru, și tătăru. La Val. Flac, Saturn este numit Tartarus pater (Argon. 4. 258), unde <pater> este numai o simplă explicațiune seu repetare a cuvântului tTartarus», cădut în desuetudine.

Tai și Tata în religiunea osirică, un munte seu loc, Olympul seu paradisul egiptean, situat la părțile de nord ale lumii vechi. Osiris maître de T a t t ; seigneur de That; le résident de Tatou (Pierret, Livre, p. 448. 146. 365. 444. 62.). In timpurile dominațiunii pelasge, se introdusese la Egipteni, ca și la Greci, misteriele și doctrinele religioase ale Hyperboreilor despre locurile fericirii eterne, cari se aflau în părțile de nord alfr rîluu Oceanos, numit de Egipteni Nun. T at sau Tatu, este reședința lui Osiris după încetarea sa din vieță, un loc identic cu T art ar os, unde petrece Saturn după detronarea sa. v. Tdptapoț.

tata = pater în limba familiară romană seu rustică (Varro în Non. 81. 5; Mart. I. 101); rom. tată.

Tata, Tattua, Tatuotu, Tatnoa, Tatola, nume și conume personale in Noric și Dalmația (C. I. L. voi. III).

Tătar mon» și Tătar monte» în documentele medievale, astă-dî Tatra, vêful cel mal înalt al Carpaților, în părțile de nord ale Ungariei (Fej. IV, 3. 516; IV. 4. 12; Anon. B. R. not.). O simplă formă rotacisată din tatul.

taOpoç (taupoț goût. Horn.), lat. t au r u s, rom. taur.

TasOpoj (Taurus), catena de munți, ce despărția Lycia de Pamphilia. Cuvântul oste barbar, pelasg. In 1. macedoromână, taur însemnează «munte înalt» (Weigand, Ar. II. 332). Taurus.se mal numia în vechime și un d é l din părțile de rîsărit ale Skiliel (Diod. 16.17). Tauri, anumite promontoVe de lângă sînul arabic (Diod. Uf. 41). Taurici montes în Chersonesul tauric (Mela). Taariiol, un popor mestecat cu Thracil, cu Bastarnil și Scytil; alți Tauriioi în Noric (StraboV Teuriaul. un trih Hîn r>Srt-;iA rt- „r,-,l „i» n^^vr

(Ptol.). Taurini, popor ce locuia sub AlpI (Plin.)- înțelesul cuvântului este Munteni. f̄j, lat. accipc, rom. ține, na. Kox).ui!(, r?j, «î» oTvov. Cyclops, accipe, bibe vinum (Hom. Cf. Suida). Rom. té cu același înțeles, v. p. 1028.

Qfâil, 6^Şai (Thebe, Thebae), numele mal multor orașe vechi în ținuturile locuite de Pelasgi, între cari, cele mai celebre au fost : Thebe din Beoția (Horn.), T h e b c de sub muntele Placos, lângă Troia și Thebae din Egipt, orașul cel mai vechia și mai mare de pe pământ (Horn.). In limba vechii latina, și în limba Scoților, T e b a însemna «del», Lingua prisca et in Graecia Aeoleis Boeotii sine afflata vacant collis Tebas: et in Sabinis... etiam nunc ita dicunt (Varro, R.R. HI. 1.).

Xénuurifld*»^{ma*} corect Tomarunda. numele scytic al Lacului mcotic. Pliniu (6. 7): Moetin (Scy thae) Temarinda (vocant). Cuvântul nu este co mpus din Mater-u n d a, cum ^{cr}dea MQllenhoff (p. 556). Numele adevărat a fost Marinda, orî Marunda, din «mar» (*marc*) ca in limba latina Larunda, Mama Larilor, de la «Lar», ér l* ori ta este numai un simplu articol feminin întrebuințat de unele triburi scytice ca în Tcx-Pttt (Vesta). In limba litvană de adî, tas, fem. ta, este aprdpe un articol și corespunde la germ. d e r, die (Schleicher, Lit. Gratnm. 1856).

te*t«« și teihtesh în papirele egiptene o stofă fină de haine. Vêtu d'étoffe testes (Pierret, Livre, p. 6, 468). Lat. textura, stofă țesută.

titra, espreșiune de ondr̄c, cu care se adresa cel mai tînăr către cel mal bătrân (Horn.). Rom. tete.

; t*, audacia, temcritas (Horn.). Rom. dârz, lat audax, pertinax. ,
deitã (Hom.) Rom. dina, lat. diva, dea. tecã, lat. theca.

^EH^XIOV (Hom. *efwiX'.ov); rom. tem ei u; temelia; lat. fundamentum. £, lat, d e u s, Cuvent barbar. După Herodot, Pelasgi, numiaû pe de! ft«oi«. In limba Geilor: 8lo(t), C<o(î) zeu(s) și {4X, în numele deilor: So^d-C'-oc, Safi-Sioț, Medu-zcus și Z4X-(io£-t{ (peul moș). Doric Îs6ț, laconic oioț. Pe o inscripțiune din Mauritania; Dieus (C. I. L. v. VIII. 9181). In limba română medievală: zeu (Cod. Voron.).

•MjJUOC, lat. thyrsus; rom. terș, ramură de arbori, ori de plante, cu frunde.

Tiberf*, Tibrifl, numele râului, ce despărția pe Etruscî de Umbrii, de Sabini și de Latini. Tiberis, scrie Pliniu, se numise mal înainte T y bris (= Tubris), ér în vechime A l bula. In realitate, apa acestui rîu este turbure și numele seu derivã de la un cuvent poporal de aceeași formã și înțeles cu rom. turbure, lat. turbidus , Un rîu din Mauritania se numia Turbulenta. Turburea, rîu în Prahova (Rom.). După Varro, etimologia numelui Tiberis nu era latinã: Tiberis ... nihil ad kufioXefov latinum (V. 29).

Tleraa (Tab. Peut.), La Ulpian Zerneniinm colonia, la Ptolcmeu Afepva ; în inscripțiunile latine Static TslerneaBU, o localitate în Dacia, lângă Porțile de fer. La Steph. Byz. QJpv-i), un oraș al Thraciel, unde 6 ține locul unul Z, ca în 9o(Appa!ot = Zaji(3paio{. Vechiul oraș T ier n a a fost situat pe locul unde se varsã adî in Dunăre rîul numit Cerna = apă neagră.

TITfivșt (sing. TcTcfv), la Homer și Hesiod Ttr9jveț, generațiunea lui Uran, clasa cea mal vechia și mal nobilã a societății pelasge. Cuvent barbar. Tuiy'se reduce la titta, părinte. Iu l. română t ă t â n = pater. Sub dominațiunea pelasgã, cuvântul a trecut și în limba religi<5sã a Egiptenilor. La denșil, T a t u n e n, cu înțelesul de «Tatăl», era divinitatea primordialã: «père des pères», «père des dieux et de tous les êtres» (Pierret, Panth. égypt. S.).

ttôtof, TiT&of, ubera, mammarum papillae (Suida). Rom. tiță, pi. t i te.

tomu, tonitru*. Antiqui aut t o ni t ru m dixerunt aut t o nu m (Sen. Qu. nat. 2. 56). Rom. a tuna, lat tonare ; tunet, lat. tonitrus. Le Retorom. ii g tun, der Donner. (Conradi, 87).

topva, tepva cpîtp», cuvinte rostite de un ostaș român de peste Dunăre în limba Părintescã seã în limba ținutului, rg *it*tp<f<ț* țicovj; *Imympip tt fXCittij*. (Teofan; la eofilact: ^etepva), Rom. In t urn a, mrom. t orna, a întdrce, lat vertere, redire.

topvoç, un instrument al tâmplarilor spre a desemna un cerc ori semicerc, lat. t o r n u s. Rom. a tn t urna, a întdrce; lat intorquere.

T<5vÇou (To nzu), un rîa al Thraciei ce isvoră din muntele Hem și se vărsa în Hebru (Mărita) lângă Adrianopole (Ptol.), astăzi Tungea. Numele derivă de la un del, ori vîrf de munte, «Tonzus», rom. tuns, adecă cu pădurea tăiată. În toponimia română: Tunzăriă m. (Suceva), Tunzesci, moșia și pădure (Tutova). În Galiția, trei munți poartă numele românesc de Tușul, adecă Tunsul, (Miklosich, Denkschr. 30 B. p. 59. 62).

TpsSêTttIXfouç (Tredetilius), un castel în regiunile Timocului, restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed.). Numele este popular. «Tredeti» corespunde la rom. treidcîci (triginta), șerb. trideset, iar nu la «treisprezece» lat. tredecim.

TpwaEç, 1^ TpwàçylJ (Troas), ținutul locuit de Troianii, în particular șesul cel întins dintre fluviile Scamandru și Simois, numit de Homer «τῆσσι τῶν Τρωῶν» (II. 10. 11; Strabo 13. 1. 24 și 34). În 1. română, troas însemnează luncă, lat. vallis, convallis, pascuum (Viciu, Glos.), ori loc pe lîngă o livadă, închis cu gard. (Franco, Rot. 63). În Lexiconul de la Buda troas, printr-un fenomen septim. Cuvîntul TpwàçylJ a avut astfel în limba veche înțelesul de «luncă», «loc pe lîngă o livadă», după cum șesul Troiei (TpwàçylJ) este numit și la Homer «τῶν Τρωῶν» (x6v).

Tputj^, luxus (Suida). Rom. trufia, lat. superbia, arrogantia. În L. latină medievală truffa, jocus; truffare, jocus facere.

TpOY*}, fructele, ce se culeg din mlaștină, cereale, pdme, struguri. La Homer (H. Apoll. 55) τῆσσι τῶν Τρωῶν, culesul viilor. Rom. strugure, lat. uva, botrus. La Suida τῶν Τρωῶν, tempus vindemiae, culesul viilor.

Tpi5C, vinul nou și nefert, must (Hesych.) Rom. strugure, uva.

tubraouf, pi. **tabraoi**, un cuvînt usitat în limba populară (barbară) a Spaniei; după Isidor, compus din «tibia» (fluerul pîcii) și «braccæ», pantalonii cei largi ai barbarilor. Tubraci, quod a braccis ad tibias usque perveniant (Isid. Orig.). Rom. turc, scapus cothurni.

TulatO; divinitatea supremă a Germanilor vechi (Tacit.); cuvînt, ce corespunde la «D-deu Tatăl = Deus pater (Cod. Voron.). În limba română: t u și u are același înțeles cu «tată», probabil abreviațiune din «tătuțiu».

TouXpujXi, numele unei plante la Daci; la Grecii xevtaoptov, la Romani febrifugium (Diosc.). În limba ungară S. turbulya (Tâjsz6t), un rest din limba panonică; rom. turbare, laur, ciunăfaie; Datura stramonium (Hasd. Traian, 1882. 46.).

tOpa, numele unei plante la Daci, pe care Romanii o nutneau de asemenea tură, ér Grecii avftTaXXû (Diosc.). Rom. t u r i ț a, galium aparine, Linn.; turitămăre, agrimonia eupatorium, Linn.

ToOptxXa (Turicla), un castel în regiunile thraco-illyrice (Proc. Aed.); formă populară din turricula, rom. tuișor.

•cupic, caseus, rom. caș (Horn.). Același cuvînt cu rom. urdă, caseus secundarius, în care litera t=d a fost dislocată. Despre originea barbară a cuvîntului v. poutapoy.

ToupoOç (Turus), castel în regiunile thraco-illyrice (Proc. Aed.), lat. turris, rom. turn. Același formă a fost întrebuințată și în regiunile barbarilor de lângă Pannonia. «Castrum Turul», adî Turocz, (Fej. V. 2. 217. 1274).

U. 06.

O6XjJUTÔiV, castel în regiunile Scythiei mici de la Dunăre (Procop. Aed.). Rom. u l m e t, mulțime de ulmi, lat. ulm e turn.

Oûpavèç (Uranus), cel mai vechi rege al ginții pelasge; în religiunea veche Ceriul (Coelus) personificat, ér după colindele române «pogorît din ceriu», înțelesul primitiv al cuvîntului a fost Muntean (Montanus), după cum rezulta din numele de M on tu seu Mont, ce-l avuse Uran la Egipteni. Etimologia se reduce la cuvîntul vechi barbar ur, munte, gr. Spot, ion. oupoç. Din aceeași rădăcină derivă și cuvîntul românesc uriaș, gigant, la început «locuitorul de la munte». Pe o inscripțiune romană din Gallia VRIAXE, nume propriu fem. (Desjard., Geogr. h. d. 1. Gaule, II. 390). De la u r (munte) derivă și nimple hnnlnT «XIV^H/- n»™ — ~ ~ ~ «-- —

Urma giganti, séu numai simplu Urma, o localitate în Mesopotamia (Itin. Ant. 84). Rom. urmă, ital. orma, lat. vestigium. Urma boului, munte în România.

0&OCKÎ>V» numele unui oraș anteroman în Hispania Betică (Ptol.); pe monetele vechi Urs o ne (Eckhel). În inscripțiunile: Respublica Urs o ne ns iu m (C. I. L. v, II. 1415). În «mba română urs o ni ă (Hațeg), lat. ursula.

Urmi, Ursului, Una, nume personale în Noric, Pannonia și Dalmația (C. I. L. III), arul (pi. uri), boul sălbatic din pădurile Herciniei (Caes. B. G. VI. 28). Rom. bo-ur. Serviu (Virg. Georg. II. 374): dīcti uri à»tè tùv èjxòv, i. e. a montibus.

oȘç, urechiă, aud (Horn.); lat. auris, auditus.

o5#ap apotipji, partea cea mai fertilă a unui câmp de seminături (Horn. II. 9. 141. 283). Rom. hotar, câmp de arătură, teritoriul unei comune, oii linia de demarcare, lat. ager, territorium, limes. Cuvântul derivă de la hat (rom.), semn de tnezuină (Frâncu, Moșii, 101); locul gol, de unde scdte plugul brasa (Viciu). De la aceeași rădăcină, germ. Hattcr.

V. 06.

OâAAe (V al l e), localitate în Macedonia (Ptol.). Μαυρ6f3aAAe, un castel în regiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). Văile Cariniana în Pannonia (Itin, Ant.). Rom. vale, lat. vallis.

Veionna și Vesunna, localitate în Gallia Aquitanică (Ptol. II. 6; Itin. Ant; Grutter). Rom. vesuniă, latibulum, fovea. V e su i nu s, vin din muntele Vesuvlu (C. I. L. IV. nr. 2557).

Vior, fluviu în Mauritania (Plin.). Rom. apă vidra cu înțelesul de «apă via», limpede (Hasd. Etym. magn. Rom.).

Z.

țç (Z a l m o x i s), divinitatea supremă a Geților (Herod., Diod.). Cuvent compus din za, art. z al (deu) și mox (moș). La Macedoromâni Dumni-dza, gen. art. Dumni-dzâlul (Dalametra).

Zăpada (Z ar at ha), localitate în Mauritania (Ptol.). v. Sărata.

Ziplj,avo{ X^î^{av} (Zarmanus Chagan), numele unui Indian din Barga, trimes în legătuire la împ. August și decedat în drum la Athena. În inscripțiunea grecescă, ce i s'a pus pe morment, el este numit Z<ip|jav&; X"Vî^{av} (Strabo). Aici ultimul cuvent ne apare întrebuițat în mod satiric. Este un simplu epitet etnic, identic în formă și înțeles cu rom. țigan (cf. p.531 și 818).

Cefia, lucruri ferte, germ. das Gesottene. Zop,6j, rom. zamă, sorbitură. Cuvântul «zema» exista în limba populară din Hispania (Isid. Orig. XX. I. 21).

Cfjva, numele unei plante la Daci. La Romani ci cu t a (Diosc.). Rom. zernă (solanum nigrum. Linn.).

Zeiij (Zeus), divinitatea suprema în religiunea Pelasgilor și a Grecilor. În dialectul eolic și beotic Atuț și ESeoç. Etimologia de la deus, rom. deû, gr. »s6î.

Ziozimala. În comitatul Albei (Pannonia veche), copiii unguresc! reciteză următoarele versuri tradiționale: Ziczimala zeccz, | ziczimala barbariczka, | ziczimala zeccz (Kis Aron, Gyermekjât. 37). Resturi din limba română, ce se vorbea o-dată pe teritoriul Pannoniei. «Ziczimala barbariczka» este deciuela, ce o plătia barbarii de pe teritoriul Germaniei pentru pământurile arendate de la Romani (agri decumates).

sWfy vieță, mod de vieță, cu deosebire despre animale și vegetale. Rom. s oi û lat. atirps, genus, species.

Çfypnoç, ja Thraci bou, aēlbatij boun, ^ jaf. ^us (Hesych.) Rom. zimbru.

Wov și Çuyéj (Horn.), lat. jugum, rom. jug.

m» li ^{mov, var>} ZoiipfiaVTOV (Zurmentum, Zurmantum), localitate în Libia I⁰¹-I- Rom. jurământ, lat. jusjurandum, juramentum.

• S., La Baku, gr. BcExvoc: în dialectul român din Istria bac, taur (Popovici, Dial. rom. d. Istria. Q9)

După cum vedem, anticitatea acestor forme de limbă barbară latină ești foarte mare.

Unele sunt numiri de popoare, de tinuturi, de munți, râuri și orașe din timpuri extrem de depărtate, iar altele sunt cuvinte uzuale, trecute din graiul viu al Barbarilor în limba grecescă și peste Ellada în limba egiptenă, *Iaci* înainte de timpurile homerice.

Ceea ce însă prezintă o deosebită importanță pentru istoria limbilor romanice, este tipul acestei limbe latine barbare, care este unul și același, începând din munții cel mai depărtați al Asiei centrale și până la Oceanul de apus.

Tradițiunile biblice spuneau, după cum am vădit mai sus, că în timpurile primitive a existat pe întregă suprafața pământului o singură limbă usuală. Tot astfel au constatat și studiile filologice moderne, că în toate provinciile imperiului roman a existat numai una și aceeași limbă latină rustică.

Regele Psametich din Egipt, ne spune Herodot (II. 2), făcuse diferitele experiențe, ca să afle, care a fost cel mai vechiu popor pe pământ și ce limbă vorbise; că în fine, densul ajunsese la convingerea, că limba cea mai veche a fost a Frigienilor, adică a Pelasgilor din Asia mică, și că prin urmare, aceștia sunt poporul antiquissim al lumii întregi.

Diferitele cuvinte și forme, ce ne-au rămas din limba veche barbară, cum sunt: «Anxurus, anger; Apsorrhhus, apsură; Arius, râu; Asarath, sărat; Baba și ababa, babă; Baku, taur; brathu, brad; celeres, călărași; cerus, ceriu; copte, coptă; domnus și domina; daspletis, despletit; Delos, del; dia, di; Medusa, mătușă; Minthe, munte; Mossulos, moș, art. moșul; mossun, pi. mossuna, moșină, moșie; mox(is) moș; nep(astus) și nap(astus) dies, năpastă; noi, noi; o colo n, ocol; Oer, oieriu; oiae, piei de biele; Opas și Hephaistos, opaițul și hopaițiu; Os tas os, ostaș; Ros ta, rosteiu; Ser, fer; sehkti, șeică; Sphinx, sfinți; sir, sôre; Smu, smeu; Sparte, sparta; Sudek și Sutex, judec, județ; Zar at ha, sărată; Ze rânii, fărani etc., — ne arată, că limba veche romană (arimică, rustică), nu cea latină, trecuse peste perioada sa de transformare încă cu mii și cu sute de ani înainte de era creștină.

11. *Cântecul saltare (Carmind Saliaria).*

Am reprodus în capitolul de mai sus o serie de cuvinte barbare din diferite regiuni ale lumii vechi, cari, după formele și înțelesul lor, aparțineau unei idiome latine preistorice,

Însă cuvintele izolate constituie numai elementele anatomice, ale unei • be și ele nu pot să se înfățișeze aspectul viii, ce-l are o limbă în miș-

rea sa reală. Adevărata fisionomie a unei limbe se poate cunoaște numai în țesătura cuvintelor, din construcțiunea gramaticală și sintactică a elementelor sale.

Cele mai vechi texte, ce ne-au rămas din idiomele latine preistorice, se reduc numai la câteva mici fragmente din cântecele saliare, la 2—3 descântece populare, la cântecul Fraților arvall, și la inscripțiunea sepulcrală pelasgă, descoperită în insula Lemnos, anterioră a. 500 a. C.

Cu aceste puține texte de limbă latină barbară, vom începe a ne ocupa aici.

Cântecele saliare sunt cele mai vechi rămășițe ale poeziei religioase latine.

În cursul timpurilor însă, preoții și literații romani au cercat să introducă forme latine și în versurile saliare. În modul acesta, densiți au întunecat și ia! mult înțelesul adevărat al acestor cântece, astfel, că în timpurile lui Juvenal (sec. I d. C.) nici chiar preoții Sărilor nu le mai puteau înțelege !}.

Cel mai important fragment din aceste cântece saliare, pe care ni-l comunică Varro, este următorul:

Cozeulodoizeso; omnia vero ad patula coemisse,
lancus lanes duonus cerus es, dunus lanus; Ve vet
pom melios eum recum⁸).

După forma și destinațiunea lor, cântecele saliare erau un fel de c o -
înde populare tradiționale, eșite din aceeași sorginte literară, preo-
iscă, din care derivă și vechile colinde populare românești; astfel, că ade-
Sratul înțeles al cuvintelor din aceste fragmente îl vom putea cunoaște nu
ia! cu ajutorul colindelor populare române, din cari nu au dispărut cu
•tul caracterele specifice ale anticității.

Întru adevăr, dacă vom face o asemănare între textul ce ni-l prezintă
argumentul lui Varro și între textul colindelor populare române, ne vom
mvinge fără multă greutate, că amândouă aceste forme de cântece tradi-
onale constituie în fond numai unul și același gen al poeziei religioase pre-
torice.

Reproducem aici următoarele versuri din colindele populare române:

Colo'n jos, mal din jos,
_____ Domn din ceriu,

O Qnlntllanl lost. I. 6.

«**rro, L. L. VII. 26.—Egger**, Latini serraonis vet. reliquiae, p. 75. - **Bergtlus**, Com-
o de Carmlnum Saliarium reliquiis Marburg, 1848.

Crescutu-mi-aO do? merit ori înalți...
Jos la umbra lor, dușue, misue d'un pat încheiat...
vent de vârî c'a bătut
prin p o me tu l raiului...¹⁾).

În cântecul saliar, Cozeulodoizeso este o simplă grupă de cuvinte alterate, ce corespund la primul vers, cu care încep de regulă cele mai multe colinde populare române din Transilvania: «Colc'n jos, măi din jos»,

Cuvintele: *omnia vero ad patula coemisse* ne apar numai ca o formă coruptă latinisată din versurile, ce le aflăm în colindele românesce: «Jos la umbra lor, dușuie, mișuie d'un pat încheiat». Important este, că în cântecul saliar a existat o-dată și un cuvent sinonim cu «încheiat», care însă a dispărut cu totul din fragmentul lui Varro.

Poetul Ovidiu descriind serbătorile naționale ale Romanilor, după «cărțile cele vechi ale preoților», ne înfățișează pe *lanus* rostind următoarele cuvinte: *Omnia sunt nostru clausa patentque manu* ').

«Clausă patentque» sunt fără îndoială cuvinte împrumutate din cântecele saliare, pe cart teologii români nepricepându-le le au comentat în sens dogmatic, dându-le cu totul alt înțeles de cum î-l avuse în textul primitiv.

lanus lanus, duonus cerus es, dunus lanus este un simplu refren cu numele lui *lanus-lancus-lanus*, ca în colindele române «Leru-î Ddmne», «Domn din ceriu» (v. p. 1004) Într'un fragment liturgic delà Măhaciû (sec. XVI), *d o n u l = domnul* »).

Urmădtele cuvinte: *ve vet pom melios eum recum*, presintă o deosebită asemănare cu versurile din colinda de măi sus: vent de vară c'a bătut prin pometul raiului, ort prin pomii merilor, de cart se face amintire în aceeași colindă.

După cum vedem, fragmentul lui Varro este defectuos în multe privințe. Cântecul saliar era în tot cașul mal lung, ér versurile nu sunt estrase în o ordine regulată.

Un al doilea fragment din cântecele saliare, pe care ni-l comunică Varro are forma următoare:

Divum empta cante, divum deo supplicante.

«Cânte», dice Varro, este în loc de «cănite» (cantăfi). însă, ceea ce face, ca versul acesta să fie neînțeles, este cuvântul *empta*. Bergkius presupune, că în textul original a fost *tem pi a* (cântați templele (leilor), însă, forma vechia a fost fără îndoială *FEPTA=facta*, rom. fapte (cântați faptele Beilor)⁴⁾.

») Teodorescu, Poesil pop. p. 77. — ") Orldii Fast. I. 117. — ») Cf. Stații Silv. I. 6: *Saturnalia Principia sonantes; Et dulci Dominum favore damant.* —⁴⁾ La Cicero : *factum divinum*; în fond aceleași cuvinte cu «*Divum facla*» (Phil. II. 44).

12. *Descânțete barbare.*

Ca to cel bētrân, născut la Tusculum în a. 234 a. C, ne comunică, în tractatul său de «Economia rurală», următoarele două variante dintr'un descânțec de scrintitură, după cum scrie densul:

Var. i. Huât, hauat, huât, ista pista sista, dannabo Damnaustra.

Var. 2. Huât, haut, haut, ista sistar sis ardannabon Dunnaustra
(Dannaustra)¹⁾.

Romanii atribuiau în general o deosebită putere magică descânțecelor de origine barbară, «externa verba et effabilia» său rostite în o limbă latină coruptă, «latina inopinata» *).

Însă literații romani au cercat se introducă forme latine și în descânțetele barbare, fără să pricepă sensul adevărat al cuvintelor.

Ast-fel cuvintele *ista sista*, din descânțecul lui Cato, nu au de a face nimic cu pronumele fem. «*ista*» și nici cu verbul «*sistere*».

Primele două versuri ale acestui descânțec «*Huat, li a u at, huât, i s t a sista*», sunt numai simple fragmente dintr'un descânțec poporal de dragoste, în care se invocă ajutorul stelelor, în formă românescă: Uhu, uhu, stea, steal T6te stelele se steal»).

În ce privește a doua parte din textul acestui descânțec: *dannabo, ori sis ardannabon Damnaustra*, cuvintele au fost rēu separate și rēu scrise. Forma mai corectă ar fi: *si s'ar da bonna Damn(a) naustra*. Rom. și de ar da bună D<5mna ndstră.

Un al doilea descânțec, pe care-l aflăm la Cato, este:

Var. i. Motas vaeta, daries dardaries astataries dissunapiter. *Var.*

2. Moetas vaeta, daries dardaries asiadarides una petes *).

Separățiunea corectă a acestor cuvinte ar fi: *Mo tas vaeta. Daries dar daries asia daries (asta taries), Diss una piter.*

«*Daries*» este o formă barbară, pers 2-a sing, din prezentul optativ; rom. dare-așî, - al, - ar; - am, - așî, - ar.

Același optativ, însă cu verbul auxiliar pus înainte, îl avem și în primul descânțec : «*si s'ar da bon(na) Dunnaustra*».

¹⁾ C>to, R. R. c. 160. — Helm, Incantamenta magica, p. 534.

²⁾ Plinii H. N. XXVIII. 4. 6. - «) Tocileacu, Mater, folkl. p. 685. — La Virg. (Aen. IV-489), vrăjîtdrea de la m. Atlas scia se întorcă stelele înapoi, vertere sjdera retro. ⁴⁾

C>to. R. R. c. 160. — Heltt) > Jncant mag p 533

Cronicariul frances Aimoin povesteste, ca în timpul lui Iustinian, un rege barbar fiind făcut prizonier, Împăratul i oferi loc se seda lângă densul și-l invită se restitue provinciile ocupate. Non dabo (= nu dau), di se el, ér Împăratul replică: Da r a s, o formă barbară de la verbul <dare> *), mrom. «se daresî», se fie se dai.

Ultimele cuvinte: «Diss una piter» sunt un vocativ delà nominativul «Deus unus pater». După cum se scie, Jupiter era numit și Dis și Diespiter.

Aceleași cuvinte le aflăm în descântecele și în versurile populare române, sub formele:

«Nu te văieta» *). «Taci, nu te văieta» »). «Dare-ar Dumnedeft». «Dare-ar Domnul Dumnedeu». «De ar da Dumnedeu, de ar da» *).

Înțelesul întreg al acestui descântec barbar ar fi ast-fel următorul:

Ne (Non te) vagita. Uti des, utinam des, ăst utinara des (salutera),
Dis une pater!

Ronț.: Nu te văieta. Dare-ai, de al da, așa de at da sănătate, Domne, unule părinte!

Repetarea versurilor, ori a cuvintelor, de câte 3 și 5 ori era, după credințele vechi ale Romanilor, o condițiune esențială pentru ca rugăciunea seu descântecul se aibă efect, «se prindă».

În cântecul Fraților arvall, cele de ântâiii cinci versuri se repetază de 3 ori, ultimul cuvent de 5 ori. Pliniu scrie; «Cesar», după cum se spune, «resturnându-se o-dată cu trăsura, ca se nu i se mal întemple și în viitoriû vre-un accident în căletorie, repeta de 3 ori o anumită formulă (carmine ter repetito), de câte ori se urca în trăsură, ceea ce după cum seim, o fac și alți mulți în dilele ndstre»^B).

Diferite descântece de origine barbară ni s'au păstrat în tractatul de medicină al lui Marcellus Empiricus din sec. IV, care trăise la curtea, Împăratului Theodosiu I.

Unul din aceste descântece este următorul: «Dacă cuiva i-a rămas ceva în gât, se se frece pe grumadî și să dică :

«Xi exucione xu criglionsus scrisu miovelor exugri conexu grilau»⁹).

⁹) Canto, Hist. univ. VII. 461. — •) Marian, Descântece, p. 102. — ') Tipica, Poesil pop. p. 101.

⁹) Toclescu, Mater, folk. 319. 324. 1009. — Hasdeu, Cuv. II. 4. ') **Plinii** H. N. XXVIII. 4. 6. ') Marcellus. De medicam. XV. 105, 106, ap. Heilmann, Incantamenta magica, p. 32.

Cuvintele sunt barbare, însă extrem de corupte și vor trebui separate ast-fel:
(E)xi e xucurio nexu criglio nalsus, scrisu miove... lor e xugrico nexu
gril au (= criglio).

Sub acesta formă, descântecul lui Marcellus corespunde la următoarele
versuri din descântecul românesc:

«EșI... din creierii capuluT, din sgârciu nasului, din mēduva
dselor» *).

Aici, criglio și grilau au același înțeles cu rom. «creierî»; xucurio,
scrisu și xugrico = sgârciu, nalsus = nasului, și miove... lor =
«mēduva dselor».

În alte descânțete vechi, ce ni s'a păstrat într'un codice al mănăstirii din
St. Gal (sec. IX), cuvintele populare «mēduva ôselor» sunt traduse în limba
latină cu «move de ossa» și «a medullis ad ossa» *).

De notat, că limba barbară din acest descântec se caracterizează prin arti-
culul postpus *lor* (miovelor = mēduva [dsejlor]) și un / dislocat în nalsus =
nasului.

13. *Cântecul Fraților arvali (Carmen Fratrum arvalium).*

Încă din timpuri imemorabile exista în Roma un colegiu de preoți, nu-
miți Fratres aruales (Frați de moșil), cari făceau sacrificii și ceremonii
religioase publice în onôrea divinității arhaice Dea Dia (Diua), pentru ro-
direa câmpurilor, pentru bună starea și înmulțirea turmelor (v. p. 1088).

Templul și pădurea cea sfântă a deitel se aflau în Via Campana, la o
depărtare de 5 miliarde de Roma.

Aici în fie-care an, pe la mijlocul, ori pe la finele lune! lui Maiu, se
celebra festivitatea cea mare și publică a deitel Dea Dia, cu rugăciuni, sa-
crificii și jocuri, cart țineau trei zile.

În diua a doua a acestei serbătorî solemne țerănescl, preoții arvall, după
ce îndepliniaù ceremoniile și sacrificiile obicnuite, se retrăgeau în interiorul
templului, închideau ușile și luând în mână cărțile cele sfinte recitau un
cântec religios tradițional, Carmen Fra-trum arvalium, săltând și tro-
potind în jurul mesei destinate pentru sacrificii.

Textul acestui vechiù cântec religios ne este cunoscut numai după tran-
scrierea, ce s'a făcut în actele Fraților arvall din a. 218 d. C, în timpul
in>p. Heliogabal.

Pe tablele de marmură ale acestei inscripțiunî, cuvintele sunt de regulă

*) **Tocilescu**, Mater, folkl. 616, 620, 638, 655, 582. — **Teodorescu**, Poesiî pop. 367. *)
Helm, încânt mag. p. 564. 558.

împreunate unele cu altele, iar separațiunea cuvintelor, așa cum s'a făcut în edițiunile de până acum, este în multe privințe eronată.

Noi vom reproduce aici textul acestui monument eprigrafic, așa cum s'a publicat de Henzen în «Acta Fratrum arvalium» și în «Corpus Inscriptionum Latinarum»; iar la urmă vom examina, din punct de vedere lingvistic, părțile rămase încă neînțelese din acesta rugăciune veche religioasă. 1.

Enos Lares iuvate.

Neve luaerve Marma (Marmor) sins (sers) incurrere in pleores
(pleoris). 3. Satur furere (fufere) Mars limen

sali sta berber

Semunis (simunis) alterne! aduocapit conctos. 5.

Enos Marmor (Mamor) iuvato.

Triumpe, triumpe, triumpe, triumpe, triumpe *).

Versurile 1—5 se repetază fie-care de câte 3 ori, er exclamațiunea din urmă de 5 oi.

Unele cuvinte sunt scrise în diferite forme. Variantele mai importante le-am reprodus în parantese.

Traducerile făcute până astăzi, de pe acest monument important al limbii romane religioase, divergeză așa de mult unele de altele, în cât putem dice, că afară de primul și de ultimele două versuri, tete cèle-laite au rămas neînțelese. Din aceste traduceri reproducem aici următoarele:

Hermann:

Nos, Lares, iuvate, neve luem Mamuri, siris incurrere in plures: satur fueris, Mars, limen i. e. postremum, sali, sta, vervex: Semones alterni, jam duo capit cunctus. Nos, Mamuri, iuvato. Triumphe ').

Grotefend:

En! nos, Lares, iuvate. Neve luem, Mars, sinas incurrere in flores. Satur firere Mavors, lumen solis sta (siste) fervere! Semones alterni advocate conctos! En! nos, Mars, iuvato! Triumphe ').

Klausen :

Age, nos, Lares, iuvate. Neve luem, Mars, sinas incurrere in plures: Satur furere, Mars, pede pulsa limen, sta verbere: Semones alterni advocabite- cunctos: Age, nos, Mars, iuvato. Triumphe etc. ⁴⁾.

Mommsen: Nos, Lares, iuvate! Ne luem ruera (s. ruinam), Mamers, sinas incurrere in plures! (In

') **Henzen**, Acta Fratrum arvalium, p. CCIV. — C. I. L. vol. VI. nr. 2104.

*) Egger, Latini sermonis vet. reliquiae, p. 1843. p. 70. — ') Egger, «bid.

«) Klansen, De Carminibus Fratrum arvalium, p. 23.

e-j germ. 1856: Ne malara luem). Satur esto, fere Mars! In linaen insili! Sta! verbera l'men?) (In °d- germ. 1856: Désiste verberarc [limen]). Semones alterni advocate conctos! Nus, Mamers, iuvâto. Tripudia! ')•

După cum vedem, noi avem aici traduceri, carl, tn mare parte, nu au de a face nimic cu formele stilului vechiu religios.

Textul cântecului arval, alterat în cursul timpurilor In multe privințe, mai conține încă unele forme arhaice din limba latină barbară.

Cu aceste forme ne vom ocupa aici. Ele ne presintă un deosebit interes pentru istoria limbilor romanice.

En os nu este En! nos, ci E nos. Aici particula *e* de la început corespunde la *f* din cărțile bisericesc! vechi române, unde are înțelesul de vero, autem, enim *).

Luaerve este un cuvent compus din lua, lat. levare, rom. lua și erve, lat. herba (erha, C. I. L. Ui. p. 1187), it. pop. erva, rom. ierbă.

Frații arvall invocă mal ântaiu ajutoriul Larilor (al deilor păstorit, apoi adresează lui Marte prima lor cerere, **ca** să nu-I lipsescă de ierburi seu pășuni, una din necesitățile cele marî ale viefel antice, când turmele constituiau ap rope singurul mijloc de subsistență al întregd omeniml.

Aceeași rugare o aflăm și In versurile poporale române, **ce** se adresează lui Caloian, în luna lui Maiu: «se resară verdețele» «se crescă fenȘtek», «și tote ierburile»³⁾; precum și în rugăciunea către Marte, pe care o aflăm la Cato: Utique tu ... virgulta.. grandire, beneque evenire sinas.

Neve (nos) ... sins incurrere in pleores seu pleoris. Aici ultimele cuvinte au înțelesul de incurrere in periculis, o expresiune ce se repetază adese-ort în actele Fraților arvall sub forma: eosque servaveris e x periculis '), iar sensul cuvintelor este: «și nu ne lăsa se cădem în primejdii». In rugăciunea de la Cato: pastores pecuaque salva servassis.

Satur furere, sunt cuvinte corupte, al căror înțeles este sacru(m) fecere. In același procès-verbal, aceleași cuvinte ne apar sub formele de sacrum fecisse și sacrum fe.cerunt. Probabil, că în cărțile cele sfinte ale Fraților arvall a fost scris FVKERE (fecere) în loc de FVRERE. în tim-

°) Mommsen, Hist. rom. I (ed. 1863), p. 298, Traducerea lui Mommsen: Lares, venez à notre aide, Mars, Mars, ne laisse pas fomber la morte et la ruine sur la foule! Sois rassasié, féroce Mars! Saute sur le seuil! Debout! frappe (le seuil). Vous d'abord, vous ensuite, invoquez, tous les Semones! (Dieux Lares). Tois, Mars, Mars, sois nous en aide! Sautez, Sautez, Sautez! Mommsen adauge: Die Obersetzung ist vielfach u n sic her, besonders die dritte und fünfte Zeile (Ed. germ. I. 1856, p. 205).

*) Sblera, Codicele Voronețian. — •) Teodomcn, Poesil pop. 211. 212.

4) Henzen, Acta Fr. arv. p. XLI, CVIII, CXIV, CXXV.

purile mal vechi, litera C era reprezentată prin K. Lapidariul însă, a pre făcut, din erdre, pe K în R, după cum résulata din mal multe esemple, c< le aflăm în inscripțiunile arvale, ca mal jos BERBER în loc de BERBEK. Litera u din «furere» (fukere) ține locul unei vocale întunecate, ca în limbj română «făcură». Un esemplu analog M avem în cuvântul «semunis» (= se minis), rom. semente.

Li m en sali sta. Adevărat întuneric, scrie Lucian Millier. Cuvintele aC fost rflu despărțite, în loc de «li mensa H sta». Fără Indoieia, aie! este vorba de masa cea sfântă, pe care se făcea sacrificiul, «mensa sancta» = ara sacra ¹⁾. Cuvântul sta, este o simplă prescurtafe, seû forma dialectală, în loc de sancta, ca în dialectul macedoromân «Stămariă» = Sfântă Mană ⁸⁾. O singură dificultate ne presintă aici particula /;' înainte de «mensa» și de «s(anc)ta». în tot cașul, acest // corespunde la lat. *in*. In același proces-verbal al Frașilor arvall aflăm și espresiunea; in mensa sacrum fee e-runt⁸⁾. La Neviu (Bell. Poen.): sacra in mensa Penatum,.. ponuntur. Probabil că în limba vechia barbară *li* avea același înțeles cu rom. *la* (apud).

Cuvintele Berber semunis alternei advocapit conctos vor trebui separate : «berber semunis alternia duo capitl onctos. Aici, BERBER cu litera R la fine este o simplă erôre a lapidaritfîul în loc de BERBEK(es); «semunis alternei» ori «alterneia» = seminis altilanei, adecă berbeci din semente, ori rasa, oilor cu lâna mare. Cuvintele «duo capit* onctos», iar nu «(a)dvocapit conctos» se raportă la victimele destinate sacrificiului. După ritul arhaic, Frași arvall sacrificau lui Joe și lui Marte doi berbeci cu lâna mare: Jovi verveces II (duos) altilaneos; Marti arietes altilaneos II (duos) *). «Căpițe onctos», unși pe capete, adecă purificați. Espresiunî analoge în actele Frașilor arvall: «deas unquentaverunt»; «signisque unctis»; «boves feminas auro iunctas» — unctas *). Triumpe, o simplă exclamațiune de bucuria în jocurile, ce se făceau cu ocasiunea festivitășilor religioase, înțelesul se explică în actele Arvalilor prin verbul «tripodare», a tropoti. Acest cuvent se mal aude și astă-d_I ta versurile ce se reciteză la ceremoniile nunșilor românesc!:

Noi jucăm și tropăitn
Și sărim în hop și 'n trop,
Ca e diua de uncrop.
T r o p o t e l pe lângă masa.
De treî ori pe lângă masă <).

¹⁾ Henzen, ibid. p. 29, CCXIV. — »J Fapahagl, Megl.-Rom. II. 118.

• Hepzen, ibid. p. CLXXXVI.

<> Henzen, ibid. p. CCIV, CLXXXf, CCXIV, CCXXV.

Am examinat aid părțile obscure din acest cântec religios; și am căutat să stabilem formele adevărate ale unor cuvinte alterate, având cu deosebire în vedere expresiunile întrebuințate în actele Fraților arvall.

Traducerea noastră ar fi astfel următoarea:

Noi vero, Lares juvate. Neve adimas herbas (i. e. pasqua) Marinar, (neve nos) sinas incurrere in periculis. Sacrum fecere Marti, in mensa, in sancta, bcrbeces seminis altilanei duos, căpițe unctos etc.

14. *InscripțiiHttea pelascd din insula Lemnos.*

Un alt monument important al limbii barbare pelasge este inscripțiunea descoperită în insula Lemnos pe la a. 1884—5.

Acesta insulă, situată în părțile de nord ale Mării egee, spre sud-ost de muntele Athos, era locuită în timpurile preistorice de o populațiune de rasă pelasgă, numită Sin ti es și Si n ti, din același némeu Thracii și Geții. După Homer, Sintil vorbea o limbă barbară, selbatică, adecă nordică. SfvTteç dypiéçuvôt «).

Maî târditi, în timpurile istorice, locuitorii acestei insule ne apar sub numele de cPelasgi» la Herodot și «Pelasgi-Turseni» la Thucydide *).

Pelasgi-Turseni din insula Lemnos, după cum scrie Thucydide, aveau aceeași limbă cu Pelasgi din Placia și Scylace (Hellespont), cu locuitorii din insulele vecine Samothrace și Imbros și cu cel din peninsula muntelui Athos.

Pe la anii 499—496 a. C, insula Lemnos a fost ocupată de Athénien!. Vechii locuitori fiind espulsați, se risipiră prin diferite ținuturi; o parte din ei se aședară în Pelopones, ér alții, după cum spuneau tradițiunile, trecură în Italia sub conducerea lui Tyrrhen (Tursan) »).

În aceasta insulă s'a descoperit pe la a. 1885, în satul Kaminia, un basorelief de formă rectangulară, având doue inscripțiuni gravate. Prima inscripțiune este pe fața principală și incunjură capul unuia ostaș robust, care ține în mână o lance, ér a doua inscripțiune, ce ne presintă unele litere cu forme diferite de cele din prima inscripțiune, este gravată pe fața laterală din dreapta.

Amândouă aceste inscripțiuni sunt anteriore a. 500 a. C., însă nu din același timp. Literele au forma vechea pelasgă, ér modul de scriere este

*) **Homeri** II. I. 594. — **Odyss.** VIII. 294. - **Strabo**, VII, fr. 45. ')

Herodot VI. 140. - **Thucyd.** IV, 109; VII, 57. ')

Herodot. VIII. 73. - **Strabo**, V, 2. 4.

bustrophedon, de la dreapta spre stânga și de la stânga spre dreapta. Cuvintele sunt adese-orî legate unele cu altele, ér interpunțiunile 6gureză mal mult ca decoruri și nu se întemeiază pe nicî o regulă gramaticală.

Facsimilul acestei inscripțiunî, după cum s'a publicat în «Bulletin de Correspondance hellénique», este urmatoriul :

Er transcrierea cu litere grecesc!, făcută de Bréal, este următorea:

HoXate : C :"

e: [:] C / aFi : C

[•]

FajiaXaacaX • Cepovat • (iopivacX

axep : Tac [:] apCco

Ho[X]cuF(C)c : coxiataXe • CepoÇat* : eçcoto ToFepo[fi]a-

po]i : HapaXio : CiFat : 67t(i:)eCto : apat : tij : tpoxe :

ÇtFai : aFtÇ : acaXxFtÇ : : |iapaT(i : «F'C : «0^0» O

Ne întrebăm acum, care este în general caracterul linguistic al acestor doue inscripțiuni și care este, în particular, înțelesul acestor cuvinte?

Vom începe cu prima inscripțiune.

HoXateC = Eolai ez. «Eolai», în forma grecésca 'IdXaoç, este un nume propriu barbar (Diod. IV, 30; V, 15). In onomastica română din țera Făgărașului loi e a. După «Eolai», urmeză în prima inscripțiune cuvântul «ez»i în a doua «fzi» seu «fli» (?) == fiul. «Ez» corespunde prin urmare la cuvântul mrom. auș, bătrân. Sensul fiind: Eolaie bătrânul, Eolaus senex, va<jpod ÇiaÇt = na foth ziazi. In dialectul macedo-român «an» și «na», ca în dialectul umbric «an» sunt prepozițiunî cu înțelesul de «in»; «foth» este același cuvent cu lat. hoc ce e; ziazi = rom. zace, lat. jacet. «Na foth ziazi» are ast-fel înțelesul de: in hoc c e (tumulo) jacet; în acest (mormânt) zace. Este aceeași espresiune, pe care o aflăm și pe monumentele epigrafice din Dacia și Pannonia: in hoc tumulo jacet; hoc jacet in lapide '). HapaÇ fiaF ataXxFecÇ aFcf = maraz mav sialhveiz afiz. în limba grecésca, fiapaafjiic însemna: slăbirea puterilor, înbolnăvire, consumarea cor* pulul; în dialectul mrom. «maraze» (turc. maraz), durere constantă «); n«F (mav) corespunde la particula grecésca fia cu sens negativ, ori n^, nu; mrom. mă, nicK o-dată ⁴), rom. ba; «sialhveiz» = salvus (sospes); iar «afiz», care se repeteză adese-orî în aceste inscripțiuni, ne presintă o formă verbală, rom. fuse, delà «a fi» (esse). înțelesul acestei frase fiind: aegrotus nun-

1) Bulletin de Corresp. hellénique, 1886. X. I. 1-3.

2) C. I. L. voi. III. 2341. 3397.— ») Papahagl, Basme arom. 635.

3) OIMsdeuarn, Texte macedoromâne, p. 360.

«juarn, salvus (sospes) fuit; bolnav niclo-dată, sănătos fuse, în inscripțiunile funerari romane, încă se amintea câte o-dată starea sănătății celui decedat: florente aetate; menses quinque et annum cum aegrotaverit¹⁾).

ecitado Cepovatft = e fistho zeronai. «E fistho» corespunde la cuvintele românești «a fost», în limba mai veche «au fusto» *), lat. fuit, însă lit. e de la început nu ține locul lui *a*, ci al lui *e* (este), după cum din Macedonia: «este fugit» în loc de «a fugit», «este venit» = a venit '). În dialectul umbric «fust» = fuerit, în franceza veche «fuist» = a fost. Cuvântul următoriu, «zeronai», este după forma sa, un participiu trecut, ca în dialectul armerin din Sicilia: «stait» = stat, «mangiait» = mâncat *), cu / adăugat între cele două litere din urmă. Acest participiu derivă de la un verb «zeronai», fr. enterrer, lat. in terra ponere, séu cum am (Jice românește «a înțepina», «a pune sub țepină». În dialectul mrom. țară, «pământ», «țară di mortu» = pământ de pe mormânt^{s)}). Grecii cel vechi reprezentați uneori sunetul /al Barbarilor cu *z*: *Zrjp&viov* (Zerani), popor din Thracia, rom. țeran; *Z'yav* (Zegan) rom. țigan. E fistho zeronai are ast-lel înțelesul de; fuit in terra positus.

CiFai = zi v ai. Litera Fi este un digama eolic, care corespunde în alfabetul latin la V și F.⁶⁾ În dialectul Românilor din Istria «jivi» = a trăi; lat. vivere. La Litvană «gyvata», germ. leben. înțelesul fiind: «a trăit» (vixit). <f>ajiaXaataX Cepovat = Familia sua l zeronai. «Familia» este mrom. «fumeale», art. «fumealea» = familia; «sua», lat. sua, rom. sa; / este acuzativul scurtat al pronumelui personal de a treia persdnă sing.; zeronai = puse sub țepină. înțelesul: familia sua ilium in terra posuit; familia-sua-l puse sub țepină. Cicero scrie, că la Romani, era o lege veche strămoșească, ca «familia» se pună sub țepină pe cel decedați⁷⁾).

{iOptvatX axep = morin aii a cer. Aici «morin» este participiul prezent de la un verb «mori», fără *d* final, ca în dialectul armerin din Sicilia imangiann», itaL «mangiando». «Aii» este o formă verbală, a 3-a persona a

«) C. I. L. voi. 111. 2197.

1) Hasden, Cuv. L 152.

2) Hasden, Diet. 1. rom. I.11.

4) Roccella, Vocab. della 1. pari. in Piazza armerina, p. 29.

5) Papahagi, Basme aromâne, p. 721.

6) Sunetul f, reprezentat prin *fv* și *hi*, îl aflăm și în textele vechi românești: Ast-fel în manuscrisele de la Mahaciu: *fvost*, *hvost* = fost/fecior = fecior, *hflie* = fie (Hasdeu, cuvinte, II. 243).

7) Cicero, Leges, II. 22.

presentul indicativ; fr. aller, burg, ai (air), a se duce. In dialectul istriean se mai aude și adî «ala» = hai, vină. «A cer» (ker) r= In ceriu, ca în dialectul Romancilor din Elveția «ilg ir a tschelb¹⁾. înțelesul cuvintelor fiind: moriendo abit in coelum, murind se duce în ceriû. Avem aici urmele credinței vechi pelasge despre nemurirea sufletului. Cf. Dionys. Hol. II, 556.

•cacr apçco = tafarzio. «Taf» este același cuvent cu gr. *taupr*) și T&poç, înmormântare, morment, lat. sepulchrum; «arzio» însemnează «ars», etimologia delà «ardeo». In Thracia Arz us (= Ars) era numele unuî oraș. Sensul cuvintelor de mal sus fiind: sepulchre (mortali corpore) cremato; remășițele paniëntesci s'aù ars. La Cicero (Leg. II. 22): crematum est corpus.

Venim acum la a doua inscripțiune.

« După HoXat urmeză particula Fi (seu Fzi) = fiul (lui lolaie). Același cuvent sub forma de çie și ÇTJ, î-1 aflăm pe doue inscripțiuni din Lycia; 'Apiejwv... too MeytaSetou ipre; Mcfooo <p7j; EpjioXOxoc IrcTtoXhou cp>j *) , cuvinte, ce nu pot avea alt înțeles de cât «fiul», ca la Homer: EôpiircoAo; Eùafyiovo. uřôç, IloScçxijç LpfoAou uřêç.

(jpoxtaataXe = focia siale. In prima inscripțiune <po\$ ÇcaÇt. «Focia» este același cuvent cu lat. hocce, rom. aôce și aôcia, mrom. aô(e = aici; ér oiaXe este a 3-a pars. prês. ind. de la un verb ce corespunde la rom. sălășlui, lat. habitare, demorare, ședere. Din aceeași rădăcină derivă it. sala, fr. salle, germ. Saal, rom. sălaş, si saiea, adăpost pentru vite. Sensul cuvintelor de mal sus fiind: h ic habitat, quiescit, pausat; aici sălășluiesc e.

ÇepoÇacft (în loc de Çspovacfl-) eçtafto = zeronaithe fistho, cuvinte identice cu «e fistho zeronaithe» din prima inscripțiune.

toc epop,apofi HapaXto = to f E r o m ar o m Ea r aii o. fEromarom» este un gen. pi. de la «Eromi» = Aromi, după cum Romulus a fost numit In evul de mijloc și «Heromulus»⁸⁾.

Pelasgil din Lemnos aparțineau la familia Arimilor. Numele de « Lemnos», era în realitate numai o formă dialectală în loc de Remnos.

Un vechi rege, pelasg, care domnise peste Lemnos, portă la autorii gre-

¹⁾ Conradi, Deutsch-romanische Grammatik. 1820, p. 65. Espresioni analoge aflăm în vechile legi romane. Cicero (De Leg. II. c. 8): et olios quos endo coelo merita ocauerunt (colunto)... âst olla, propter quae d a t u r h o m i n i a d s c e n s u s i n c o e l u m .

²⁾ Bull. d. Corresp. hell. 1886, I, p. 40-43.

*) Graf, Roma, voi. I. 223.

cesci numele de 'Epfiwv (Hermon) *). «Earalio» este numele unei localități înțelesul frazei din cestiune fiind: in terra positus fuit ad sepulchra Eromorum Earalio; a fost înțeles la mormintele Arimilor din Earalia».

ÇiFat eic(T)eÇio apai = z i v a i eptezio arai; lat. vi'xit septemdecim annos; rom. a trait septspredece ani. «Arai» este o formă feminină din lat. annus, ca la Francezi «année», însă cu *n* rotacisat.

«î coxe ÇiFai «FiÇ <naXxFtC = tîn focce zivai afiz sialhviz. Litera f din primul cuvent reprezintă un sunet nasal, ca în alfabetul vechiu românesc 4 *)^{s=} "i «tin», mrom. pîn, rom. până; «focce», lat. hocce, rom. adce = aici; «afiz», ce se repetază adese-orî în textul acestor inscripțiuni corespunde la rom. fuse (fuit). Ér sensul frazei este: dum hocce vixit fuit salvus (sospes). rom. până adce trăi, fuse sănătos »).

li<xpajli aFÇ aop,ac(&) = m a r a n m afiz aomai(th). Aicî mapajfi, după forma și locul ce-l ocupă, este numai o variantă de pronunțare a cuvintului fioptv din prima inscripțiune. Sensul cuvintelor: moriendo fuit hui matus. rom. murind fuse înhumat. Cicero (Leg. II. 22): ut hum a ti dicantur... quos humus injecta contegeret.

Despre latinitatea limbii barbare, ce se vorbea în regiunile de nord-est ale mării egee, mai avem o mărturie importantă.

Dionysiu din Halicarnas scrie: «Limba, de care se folosesc Romanii, m; este nici cu totul barbară, dar nici absolut grecească, ci este o amestecătură din amândouă aceste, însă partea cea mai mare este din idioma Eolilor»').

Eolii, locuiau pe litoralul Asiei mici în față de insulele Lemnos și Lesbos. La teritoriul lor aparținuse odată și regiunile Troiei. În timpurile lui Dionysiu (sec. I a. C.), acești Eolii, mai vorbeau așa dar o limbă semilatină

¹⁾ Solda, 'Ep(j.wvtoç

•) C& litera X corespunde la *n* result! și din împrejurarea, că la Umbrii J, și j se întrebuințau ca semne pentru cifra 50, în locul căreia Grecii puneau pe *v* (Huschke, Iguv. Taf. p. 529).

>) În poezia populară [macedo-română încă aflăm versurile: Bun și sănătos pîn fui Mă di cându lăngîdtf (Obed. Texte, 201).

«) Dionys. Halicarn. I. 90.

Repetăm acum încă o-dată textul și traducerea verbală a acestor doué inscripțiuni:

Transcriere.	Traducere verbală.	
1 Eolai ez na foth ziazi, maraz mav, sialhveiz afiz; e fistho zeronaiith, zivai Famala sia l zeronai, mo- rin aii 6 a ker, taf arzio.	lolaus senex in hocce (tu- mulo) jacet, aegrotus nunquam, salvus (sospes) fuit; fuit in terra posit us, vixit Familia sua ilium in terra posuit, moriendo abit in coelum, sepulchro (mor- tali corpora) cremato.	lolaie bitr&nul in acesta zace, bolnav nici o-dată, sănătos fuse; a fost înțerinat, trăi Familia sa i-I înțerină, mu- rind merge in ceriu, mormentul i-a fost ars.
1 Eolai f(z)i focia siale, ze- ro(n)ait e fistho tof E- romo —	lolaus filius hocce habitat (quiescit), in terra posi- tus fuit ad sepulchre E- roma —	lolaie fiul aocea salaslu- esce, înțerinat a font la mormintele Aromi —
rum Earalio • zivai ep(t)ezio arai; tîn focce	rum Earalio; vixit septem- decira annos; dum hocce	lor din Earalia, trăi septe- spredece an!; până aocea
3 zivai afiz sialhviz, maraîm afiz aomai(th)	vixit, fuit salvus (sospes) moriendo fuit humatus.	trăi fuse sănătos, murind fuse înhumat.

Ca o particularitate demnă de notat este lipsa literei *u* (*gr.* u, ou) din textul acestor doué inscripțiuni. Acesta literă se vede a fi înlocuită cu *et* și *i* în cuvintele: sialhveiz, sialhviz, afiz, fistho, sia.

În fine, Pelasgii din Lemnos mai întrebunțau în vorbire și articolul postpus /«(s), după cum rezultă din cuvântul M6aux^°S (rom. Moșul), numele vechiu al unui munte din acesta insulă.

15. Cele doué dialecte pelasge^ latin și arimic,

I

Încă din timpurii preistorice foarte depărtate, limba barbară a Pelasgilor se afla divizată în doué dialecte principale, unul latin, séu prise latin, și altul arimic, adecă prise roman, după cum era împărțit și poporul pelasg. În doué familii mari și estinse, una a Latinilor bătrâni și alta a Arimilor.

Aceste doué popdri pelasge, eșite din același trunchiu național, trăise în timpurile preistorice în condițiuni geografice și sociale cu totul diferite.

Ambele popdri se deosebiau unul de altul prin temperamentul lor fizic și prin caracterul lor moral. Chiar și formele limbii, diferiau unele de altele to multe privințe.

În fântânile geografice vechi, Latinii bătrâni séu barbari figurează sub numele de Abarimon(es), Abii, Leucoarimanli, și Barbari albi. Și

ei ne apar în general ca o populațiune din părțile de nord ale lumii veci în migrațiunile lor din Asia spre Europa, o parte din acești Latinî barbari, după ce petrecură mai mult timp în regiunile de nord ale munții Urall, înaintează spre apus pe lângă țărmurile Mării baltice.

La acest curent aparțineau Litvanii, Samogitii (vechii locuitori Prusiei orientale), apoi masele celor germanici, răspândiți prin diferite regiuni ale Germaniei și Galliei¹⁾, Litaviilor din Armorica⁸⁾ și Albionul din insulele britannice »).

Despre limba latină barbară, ce se vorbea în părțile de nord ale Europei amintesc Suetoniu «) și Dlugos »).

O a doua grupă din familia Latinilor bătrâni trece peste părțile meridionale ale Scythiei, ocupă cât-va timp câmpiile și munții Galiției, Silesiei, Moraviei și Bohemiei, apoi își continuă drumul său de înaintare către părțile de apus. De la acest Latin barbar derivă numele Lechilor (Polonilor), precum și diferite numiri topice de origine etnică, ce le aflăm repândite prin ținuturile acestea, sub formele de Latten, Leiten, Lety, Litei, Ladzin, Letow, Litow, etc.

În fine, un al treilea ram din curentul cel mare de migrațiune al Latinilor barbari, trece peste părțile de răsărit ale Daciei către peninsula balcanică, ocupă cât-va timp regiunile de la Dunărea de jos, în deosebi părțile de nord ale Mesiei de jos și de sus.

1) Du Cange, v. Laeti sive Leti: Populi septentrionales, qui cum Franci aliisque nationibus barbaris, in Gallias et Germaniam irrumpentes, ibi tandem imperatorum concessione consederunt, acceptis ad excolendum agris. — Du Cange, ibi v. Latini: Latini appellati Indigenae seu veteres incolae, vel coloni, in iis regionibus, quae a barbaris gentibus pervasae sunt. — BOecking, Notitia Dign. II. 1050*: in lege Salica est scriptura lidus, ledus, litus, letus, laetus, in versio latina Speculi Saxo-num Latinus. — Cf. ibid. II. p. 1059*, 1060*.

>) Du Cange v. Leti.

•) Plin. IV. 30. 1: Albion ipsi (Britanniae) nomen fuit. — Diefenbach, Orig. europ. p. 147: Bei diesen (Schotten) aber, bei den «albanischen» Gaidelen Hochschottland ist noch heute Albainn (Alban) oder Alba Schottland und Gaidheal Albannac der Hochschotte gegenüber dem stammverwandten Gaidheal Eirionnach (Arimî) Irland.

*) Suetonius Claudius, c. 1: is Drusus ... Rhenum ... hostem... non prius destitit insequi, quam species barbarae mulieris, humana amplior, victorem tendere ultra s. eromone latino, prohibuisset.

»). Dlugos Hist. Pol. Ed. 1711. I. 1. 10. 113 seqq.: Lithuanos et Samogitha Latini generis esse ... Sermo his (Lithuanis) lingua tamen modica varietate. — Cf. ibi p. 118. — Cromer, De orig. et reb. gest. Polon. I. III. p. 42.

Ultimul lor rege național în timpurile aceste a fost, după cum ne spun tradițiunile grecescl, Telephus, supranumit *L a t i n u s*¹⁾.

Acești Latinî din nordul Thraciet portă, la Homer, numele de *A b i i*, ér în tradițiunile poporului român, eî figurează ca Latinî de cel bătrâni¹⁾, la Șerbi și la Bulgari numai ca simplu Latini²⁾.

După un timp 6re-care, o parte din acești Latinî bărbați de la Dunărea de jos î-și continuă drumul lor de migrațiune spre apus. Căușele sunt necunoscute. Unele triburi trec peste Alpi *) în peninsula italică, unde după lupte îndelungate cu diferite seminții arimice, cari ocupase părțile de sus ale Italiei, se stabilesc definitiv în Lațiu (prisci Latini, Latini veteres, *Albenses populi*).

Acești Latinî bătrâni figurează în poemele epice române ca un popor nordic de la «marginea mărilor». Ei sunt înfățișați cu forme corporale gigantice, cu cap mare, cu fruntea și pieptul lat, ochii mari, mâni și pici <5re lungi și grôse⁶⁾, ér în tradițiunile populațiunilor din peninsula balcanică ca o generațiune de uriași. Tot ast-fel ne înfățișează și Virgiliu pe Latinii din Lațiu cel vechiu. Ei aveau o statură mai mare de cât alți ômenî, «immani corpore», ér tinerimea lor se caractérisa prin o barbă blondă⁷⁾.

Dialectul acestor Latinî barbari rămăsese mai aproape de originea sa, atât în ce privește sistema consonantelor cât și forma terminațiunilor. Idioma Latinilor bătrâni era mai dulce, mai armoniosă, însă nu avea aceeași mișcare repede în circulațiune și aceeași precisiune în exprimarea gândirilor, pe care o avea dialectul arimic.

După cum résuma din urmele, ce ne-au rămas până astă-dî în limba națională a Litvanilor, Latinii barbari aveau terminațiunul masculine în *as* și *us* și întrebuițau adese-orî pe *s* în loc de *r*.

Ca exemple, vom cita aici următoarele cuvinte din limba litvană: *alejus*, *oleum*; *angelos*, *angélus*; *ausis*, *auris*; *ausza*, *aurora*; *de vas*, *deus*;

*) După Dio Chrysostomul (Jornand. c. 9). — Suldla, v. Aațivoi. — Alte trad i ț i u ni române : Corn. Bei lie (Constanța): înainte de Români, spuneau bătrânii, că prin locurile aceste au trăit Latinii; ce fel de <5menî erau, nu știu. Corn. Mărgăritescl (Romania); Țerile românescl, de cari vorbesc bătrânii, sunt: Țera românescă, Moldova și Dobrogenescă, peste care domnia *L e t i n* bogat, cel de lege lăped^t. Corn. Casapchiol (Tulcea). Corn. Voi vodă (Teleorman): Locuitorii din acesta localitate nu vorbesc, de cât despre Latinî, că ar fi locuit aceste ținuturi înainte de venirea lor.

1) Corcea, Balade, h. 81.

*) Kanltz, Reise in Sud-Serbien und Nord-Bulgarien, p. 33.

) La acest curent de migrațiune aparțin Latinii din Elveția.

1) Hașdeu, Col. 1. Traianu, 1882. p. 620.

1) **Tirgrll.** Aen. X. 312, 324; VIII, 330.

drasus, trux; grazus, pulcher; jaunas, juvenis; laukas, campus, locus; macnus, potens, fortis; medus, mel; midus, medus; muras, munis; pirmas, primus; senas, senex; vynas, vinum; vyras, *vit'*).

Al doilea dialect al limbei pelasge a fost cel arimic, pe care noi l1-numim prise roman.

La familia Ari m ii or aparțineau locuitorii din nordul Istrului din jos, "Ap'fiot, cum i numesce Homer și Hesiod; ScyțiÎ, numiți mal înainte Aramaei; locuitorii cel vechi al Germaniei barbare Her m ion e s si Alamanni; Aremorici din Aremorica séu Aquitania, și din colțul de nord-vest al Galiției ; Volcae Arecomici dintre Pyrenel și Rhodan; populațiunile mal vechi ale Italiei, în fine Turditanii, Tarraconii și Lusitanii din Hispania.

Arimii se deosebiaÎ de Latini prin tipul lor fisic și prin temperamentul lor mai viu. Ari m ii aveau perul și coloritul feței mal închis și nu erau așa înalți de statură ca Latinii. Erau mal energici în acțiunile lor, mal deprinși în arme și cu idei politice mal înaintate.

Separățiunea ginții pelasge în doue familii mart etnice a fost cunoscută și celor vechi.

După Hesiod *), genealogia Latinilor și Arimilor era următorea: Circe, sora regelui Aiete din Colchis, avuse cu Ulysse doi fii; pe A gri u s (Rusticus. Țeranul), numit de Plutarch Romanus³) și pe Latinus. Doue nume, ce represintă doue familii mari și doue dialecte principale ale aceluiași popor.

Particularitățile caracteristice ale dialectului arimic erau mal cu semă următorele:

Se adauge un A la începutul mal multor cuvinte, cu deosebire la cele cari începeau cu litera R.

Se scurtau terminațiunile cuvintelor, lăsându-se afară consonantele finale m și s, une ori și vocala precedentă «.

Se elimină silaba finală *re* delà infinitivele verbelor.

În fine, Arimii făceau o mare întrebuițare de litera R în cuvintele lor.

Despre adăugerea vocalei A la începutul cuvintelor avem următorele e-simple.

*) Schlegelcher, Litauische Grammatik, 1856. »)

Hesiod. Theog. v. 1011 seqq. ') **Plutarch.**

Asmulus.

În numirile etnice: Ari m i la Homer și Hesiod, Ar am a ei (Scytil), Alama n n i seu A r a m a n i, o parte din locuitorii cel vechi ai Germaniei barbare, numiți în părțile de sus ale Italiei Ari mani și Aremani, în Gallia Are-mori sêu Aremorici; Archemorium, și Archemonium numele unei suburbii din Roma, Ar i minium un vechiu oraș al Umbriei, adl Rimini; Orchomenos (= Archomenos), două orașe vechi, unul în Beoția, altul în Arcadia; Ariman (Ahriman), conumele lui Typhon; Arimanius, un epitet al lui Mithra (Prometeu) și al M. Marte, Ar e m u i u s, un rege vechi din Alba, la Liviu Romulus Silvius.

Ca numiri geografice: A n i g r u s fl. în Polopones; Asilba, castel în Thracia; Amurgos și Murgos, o insulă lângă Helespont; Asarath fl. în Africa, Ari us, regiunile Indiei.

Același A protetic î-1 aflăm și în limba Aromânilor de astăzi, descendenți din vechii locuitori ai Thesaliei, ai Epirului și Macedoniei.

Ca exemple aducem următoarele cuvinte: afiresc, feresc; agonesc, gonesc; alichesc, lipesc; alătrat, lătrat; alăudat, lăudat; arêu, răutate, nenorocire; aricdri, frig, răceală; arîs, rîs; arîu, rîu; Aromân. Român; aroș, roșu; arug, rug; aspart, spart: aumbră, umbră; avénat, vênat. La cari mal adaugem și cuvântul thracic a b aba, babă, din timpurile lui Maximin.

Același A prepus s'a mai păstrat și în unele cuvinte române delà Carpați și Dunărea de jos: ab i r u i r e, învingere; abdre, bore; abubă, bubă, achindie, chindie; aciôie, ciôie; acufund, cufund; alătrat, lătrat; alăută, lăută¹⁾, Armancă, Româncă¹⁾.

În dialectul romaniol din Italia: aglion, it. Icon; alor, lauro; am-sure, măsurare; aramse, ramassare; arcade, ricadere; arfat, rifatlo; arpos, riposo; ar vena, ruina⁸⁾.

O altă particularitate a dialectului barbar arimic era scurtarea terminațiilor, în deosebi suprimarea consonantelor finale *m* și *s*.

Consonanta *m* delà finele cuvintelor, după cum ne spune Quintilian, era și în limba latină o literă, «care se exprima foarte puțin» *), adică un sunet mut

În ce privește pe *s* final, Cicero scrie: «În timpurile vechi se consi-

⁰ Hasden, Etym. magn. Romaniae. T. I. II.

¹⁾ Yasliu, Cântece, p. 31.

^{*)} MattloH, Vocab. romagnolo-italiano. Imola, 1879. — Cf. Torquati, Origine déliai. ital. P. 34. 45, 48.

⁴⁾ Qulotil. Inst. IX. 4: Atqui cādem ilta litiera (*M*) ... etiam si scribitur, tatnen pa-run> exprimitur.- Ibid. XII. 10.

dera ca un mod elegant de vorbire de a lăsa afară pe *s* din silaba finală, astă-q"! însă, pentru noT, o ast-fel de vorbire este țerănescă, ordinară» i).

Adese orî însă, se lasă afară întreaga silabă finală a cuvintelor. La acest mod de vorbire se rapoartă cuvintele lui Quintilian: curabit magister ne extremae syllabae intercidant *).

În dialectul romaniol din Italia, în care s'au păstrat până asta-dî forte multe particularități din dialectul vechio arimic, nu există nici *o* nici « final.

Ca exemple: an, it. anno; anzel, it. angelo; bon, it. buono; braz, it. braccio; camp, it. campo; car, it. caro; corv, it. corvo; fer, it. ferro; fiol, it. figlio; fom, it. fumo; fus, it. fuso; mort, it. morto; om, it. uomo; ont, it. unto; orb, it. orbo; oss, it. osso; ors, it. orso; prez, it. prezzo ^a);

Aceeași scurtare a terminațiunilor ni se presintă și limba română, în dialectul armerin, precum și în diferite cuvinte ce aparținuse limbei populare «romane» din Gallia. Rom. an, mrom. an, arm. an, pro v. an, fr. an, rom. braț, mrom. braț, istr. braț, arm. brazz; rom. câmp, picard și prov. câmp.

Venim acum la suprimarea silabei finale *re* delà infinitivele verbelor.

În limba română, infinitivele au doue forme, una cu *re* și alta fără *rr*. a cântare și a cânta, a vedere și a vedé, etc.

Pe teritoriul Italiei de astă-dî, forma infinitivului scurtat (fără *re*) o aflăm în dialectul piemontes, friulan, romaniol și armerin.

Piemontes, cu tret conjugatiuni: amé, it. amare; vede, it. vedere; cusi, it. cucire *a*). Friulan: ama; teme it. temere; sintî, it. sentire *b*). Romaniol: arne, v d e, cusi *c*). Armerin: are, rom. ara. De altmintrelea a esistat pe teritoriul Italiei până târziu un us general de a elimina pe *re* delà infinitivele verbelor un fenomen important limbistic, pe care l'a constatat distinsul literat G. Torquati pe basa poeziei populare italiene *).

¹) **Cicero**, Orat. c. 48: Quin etiam quod jam subrusticum, olira autem politius eorum verborum (in *us*) post rem am literara detrahebant, nisi vocalis insequeretur.

²) **Qnlntll**. Inst. XI. 3: Dilucida vero erit pronuntiatio primum, si verba tota ex i e rin t, quorum pars devorari, pars d e s t u t u i solet, plerisque extremas syllabas non perferentibus. — **Cicero**, Orat. c. 12: sed aperte et palam elaboratur ... ut .. extrema (verborum) terminentur.

») **Mattioli**, Voc, romagnolo-italiano. (Imola), 1879.

a) **Ponza**, Vocab. piemontese-italiano. (Torino), 1846, p. 43.

b) **Mattioli**, Vocab. romagnolo-italiano.

c) **Pirona**, Vocab. friulano. (Venezia), 1871, p. XXXI-XXXH.

⁴) **Torquati**, Origine *d*. lingua italiana, p. 25: io non sapeva trovar la ragione, ondei Volgo divora ii *Rt* finale dele voci dell' Infinito dicendo: Bisogna fà, bisogna di, va a mangia, va a zappa, in vece di dire: Bisogna fare, bisoena dire, *v_a*

Acesta formă trunchiată a infinitivelor a trebuit să existe, fără îndoială, și în limba vulgară sevă arimică a Italiei vechi.

Quintilian scrie: Preceptorul se aibă grijă, ca elevii, pe care îi instruesce, să pronunțe și ultimele silabe ale cuvintelor. «Curabit magister ne exte-
mae syllabae intercedant» »).

Acest mod de vorbire era de origine barbară. «Barbari» scrie Isidor, «nu pronunța cuvintele latine în întregime lor» *)!

O altă particularitate caracteristică a dialectului vecin arimic era uzul frecvent, care-l făcea de literă sonoră *r*.

Acesta literă se punea adeseori în locul conșonantelor *d*, *l*, *h* și *j*.

În studiul de față însă, noi ne vom ocupa numai cu rotacismul lui *n*, care a avut o dată un rol foarte însemnat nu numai în limba vorbită, dar și în limba literară bisericească a poporului român.

Despre trecerea lui *n* în *r* în dialectul arimic al Pelasgilor avem unele exemple încă din timpurile homerice.

Gargaros se numește în Iliadă verful cel mai înalt al muntelui Ida. Însă forma originală era Gargan-us.

Cuvântul Tartaros în timpurile teogonice avuse înțelesul de «pater» (Titan), rom. tată, în cărțile bisericești tatăru și tătăru.

Din aceeași formă derivă Teutarus, numele unul Scyt, contemporan cu Hercule.

Cu deosebire, Geții delă Dunărea de jos făceau o mare întrebuințare de literă /• în vorbire.

Poetul Ovidiu numește limba Geților: vox fera, vox f e rina, Gețieus murmur, barbara verba, cuvinte rotacisate, prin care densul caracterizează în mod indirect dialectul cel aspru și sonor al Geților.

Schimbarea lui » în *r* în limba națională a Geților ni se prezintă cu deosebire în numirile de localități de la Dunăre, precum și din părțile de răsărit și de meză-noapte ale Daciei, cum sunt: Laedenata și Laederata lângă

amangiare, vaazappare ecc. Io vedeva bene che questa foggia di stroncature
aveva la sua radice nell'uso di pronunziare del Volgo ... nelle diverse raccolte de'
canti popolari della nostra Italia si ha una vena fresca e copiosa di stroncature
... il vezzo di divorare il RE finale delle voci dell'Infinito, non è già un vezzo nel Bolo
Volgo romano (de pe teritoriul Romei); ma generalmente del Volgo italiano.
"TQHiani, Inst. XI, 3.-----

*) Isidor, Orig. I. 31: barbarismus a barbaris gentibus, dum latine orationis integritatem nescirent. Despre scurțarea infinitivelor în dialectul lor, arden
c., din Franța, vezi Sch nakenburg, Idiomes populaires ou patois de la France,
Paris, 1840, p. 65.

Viminațiu *In Mesia* de jos (Not); *Ratiaria* și *Rațiarina* (Ptol.); *Durostorum* și *Durostona* (Ptol.), la Iornande *Durostona* (Silistria); *Dirigothia* și *Dirigothia* lângă gurile Siretului (Not, Tab.); *Noviodunum* și *Noviodurum*, *Isaccea* (Itin.), *Carodunum* și *Carodurum* (Ptol.), *Ermerium* și *Urgum*, două localități din părțile de nord ale Daciei, nume, ce corespund la formele *Armerium* (*Armenium*) și *Ung*, astăzi oraș și comitat lângă Maramureș.

Pe teritoriul Scytilor: *Achani* și *Acharni*, nume de popor (Steph. Byz.). *Arima*, în limba Scytilor, însemna «unul», un cuvânt, în care *r* reprezintă sunetul original ».

În Pannonia, aceeași oscilație între sunetele *m* și *r* în numele mai multor localități: *Vindomana* și *Vindomara* (Itin. Not); *Bononia* și *Bonoria*; *Carnunto* și *Carunto* (Itin.); *Acimincum* și *Acimircum* (Not); *Tauruno* și *Taururo* (Not, Ptol.).

În Dalmația: *urperemu* în loc de «*puneremus*». i)

În Germania: *Varduli* în loc de *Vanduli*, *Veredi* în loc de *Venedi* ¹⁾.

În Gallia: *Verodunum* și *Veroduro*, *Augustodunum* și *Augustodurum* (Itin., Tab.); *Cenomani* și *Ceromanii* (Not); *Menapii* și *Merapes*, *Ursanienses* și *Ursarienses* (Not.). *Aremonica* = *Aremonica*, *Gaura mors*, în loc de *mons* (Itin. Hier.)⁸⁾.

În Britannia: *Conors quarta Lergorum* în loc de *Lingonum* (Not.); *Celunno* și *Cilurno* (Rav., Not); *Brittonum* și *Brittorum*; *Vindogladia* și *Virdocladia* (Itin.).

În Hispania: *Urgi* și *Unei* (Itin.).

În provincia Argos din Polopones, *Lyncea* și *Lyrcea*, numele unui sat (Paus.).

În Asia mică, în ținuturile locuite de Pelasgi: *Comagena* și *Comagéra*, *Dardaxina* și *Dardaxira*, *Marandana* și *Marandara* (Itin.).

În limba frigiană *j^hou^hoc*, gr. *χ^hou^hw*» o specie de aur (Hesych.).

Peste tot litera *r* era un sunet caracteristic al limbii arimice pelasge ⁴⁾.

») **laidori** Orig. I. 31.

») Arch.-ep. Mitlh. IX. 8.

») Pe teritoriul Daciei încă a existat o dată forma de *mor t* în loc de *mont*, *munte*. Petrus de Ruffomonte (1456), sau Petrus de Veresmarkt (1466) și de Yereamort (1460—1467).

⁴⁾ **Herodotus**. Steph. v. Bappap^hmvot: Propter frequentera literae p usum, Eretrienses p^hdictas tradit Eustath. II. p. 279.

În peninsula italică, întocma ca și în cele laite provincii locuite de Pelasgii dialectul arimic a fost cel mai răspândit ¹⁾.

Acest dialect, începând delă Alpi și până în Sicilia, forma idioma națională usuală, pe care literații romanii o numeau: *lingua quotidiana sēu usualis, romana lingua, vox romani generis*) *rustica romana lingua, rustica vox et agr es tis* ^{s)}, *rustica asperitas* ⁴⁾, *rusticusermo, plebeius sermo, sermo vulgaris, usualis sermo, quotidianus sermo* (quo cum amicis, conjugibus, liberis, servis loquamur), *vetus lingua, sermo antiquus* •), *barbarus sermo, latina pessima*.

În ce privește dialectul pur latin în Italia, acesta a fost tot-de-una restîns numai la provincia Lațiuului.

Trecerea lui * în *r* o putem urmări în limba populară a Italiei până în cele mai vechi timpuri ale statului roman.

Următoarele exemple vor pune acesta în deplină evidență.

Remoria, după Festus, se numea locul de pe Aventin, unde Rem voia, ca se fie edificată cetatea Romei; la Plutarch Remonia; la Ennius Remona.

Remores, după Aur. Victor, se numeau oamenii, cari aveau aceleași calități ca Rem. O formă rotacisată în loc de Remones.

Remuria, în cultul roman, era sărbătoarea când se aduceau ofrande strămoșilor. Cuvânt format din «Remores».

Remurina, o veche divinitate romană, probabil personificarea sărbătorii «Remuria».

Archemorium și Archemonium o veche suburbă a Romei.

Crustumium și Crustumini, oraș și popor sabin.

Perpenna și Perpena, n. pr.

În limba latină clasică, carmen derivă din canimen = car(i)men ie la vb. cano, a cânta.

După Varro, cuvântul moerus, mur, deriva din moenus.

¹⁾ **Quintilian** Inst. 1.6: Pollio reprehendit in Livio Patavinitatem, licet romana Italia pro Romanis habeam. — În timpurile lui Ennius, idioma vorbită și scrisă se numea «romana», nu «latina». Romane loqui (Charisius, Inst. Gramm. II, ap. Keil, Grammat. Lat. I. 200).

*) **Cicero**, De orat. III. 12. 44. ')

Cicero, De orat. III. 12. 4)

Sueton. Gramm. c. 24. ')

Cicero, De orat. III. 11. 42.

A s sir, In limba vechia latină, însemaa «sanguen», sânge *). Cuvântul nu este latin, ci arimic, cu *a* prepus și cu *n* prefăcut în *r*, ca în limba spaniolă *s a n g r e* din sanguinem = sanguirem.

Cei vechi mal diceaŭ femur și femen, groma în loc de gnoma, aeneus și aereus, siris, sirit în loc de sinas, sinat *), de asemenea *s e r s* = sinas în cântecul Fraților arvall.

Populonia și Pop uia era un oraș maritim al Etruriei (Itin. Ant). Egina, și Egira numele unei insule dintre Italia și Sicilia (Itin. Hier.) «);

Litera *p*, după cum scrie Plato, indică mișcarea și asprimea. Din aceasta cauza autorii grecesci numiau *axijp&njc*, *asperitas*, întrebuițarea acestei litere în vorbire *).

De sigur, că tot din aceleași motive caracterizează și Cicero dialectul popular al Italiei prin cuvintele: *rustica asperitas*.

In poemele lui Virgiliu aflăm mal multe exemple, prin cart densul imiteză idioma țerănescă, repetând litera *r*:

Agricola, incurvo terram molitus aratro... Ergo
aegre rastris terram rimantur⁶⁾. Aurunci, Rutulique
serunt et vomere duos Exercent collis atque horum
asperrima paseunt⁶⁾.

« Ast-fel erau cuvintele <menilor, după cum le-a lost și viața» scrie Seneca *)' Acest dialect rotacisat se păstrase mult timp în casele nobilime! romane. j Poetul Persiu ne spune, că la ușile familielor vechi romane mal resună și în timpurile sale litera cănescă *r^e*).

Literații romani elevi al unei școle severe latine-grecesci, au avut tot-de-una o deosebită aversiune in contra sunetului *r*; din care cauza acesta consonantă a și fost suprimată din mal multe cuvinte latine. Ex. *pejero*== *perjuro*, *crebesco* = *crebresco*. La Terențiu Varro; *R exclusum pro pter levitatem* «), adecă, litera *r* a fost esclusă pentru ușurarea pronunțării. «Reor», dice Quintilian, este un cuvent oribil¹⁰⁾; ér în alt loc, densul scrie: în locul

*) FestnB, v. Assiratum.

») Ilyil, libr. I. 32.

') Lirli lib. I. 32.

⁴⁾ Plato, Cratylus, c. 41.

•) Virgil. Georg. I, 494; III, 534.

•) Virgil Aen. XI. 318.

') Seneca, Epist ad Lucii. 114.

⁸⁾ Perșii Sat. I. 109.

•) Varro, L. L. V. 133.

>°) QulntUlan. Inst. VIII. 3.

literei p, cu ^{care} Demosthene a avut se lupte așa de mult, a urmat litera X (la Greci), cari sunt litere puternice și la noi *)•

În limba română, trecerea lui « în r ni se presintă în tdtă puterea sa în textele vechi ale literaturii religioase.

Vom reproduce aici câte-va exemple din Codicele Voronețian, scris pe la începutul sec. XVT-Iea: adura, aduna; ariră, armă; betrăriî, bătrâniî: cunteri, content; curură, cunună; dumerecă, duminică; ge-rure, genune; giure, giune; iremă, inimă: iremire, inemile; lumiră, lumină (în mierurata lui lumiră); Lurî, Lunî; menciurî, minciunî; nețirut, neținut; dmerl, dmenî; rugiră, rugină; r u s u l = nusul, însul; spurețî, spuneți; supurețî, supuneți; striiril, străinii; ture r ecu-, Intunerec; urul, unul, etc.

Acesta limbă literară bisericească era numită în sec. XVIII «pe rumâniă», adică, rustică română sêu arimică.

Din acest mod de vorbire, cu *n* trecut în *f*, s'ii mal păstrat până astăzi în limba română unele urme vechi cum sunt: arin, anin; irimă, irmă, inimă; mărunț, lat. minutum; mușuroiu, musunoiu, rață și nață; re-r u n c h Î și renunchi, rêncheza, necheza, lat. hinnire; rëndurea, rendu»nea, lat. hirundo; serin; senin, veri n, venin.

Cu deosebire, ne apare acest fenomen fonetic ca o particularitate caracteristică a dialectului român din Istria; o probă evidentă, că în timpul când grupele române din Istria au emigrat de la Dunărea de jos (p. 554), dialectul rotacizat era aprdpe general la poporul român de la Dunărea de jos.

Originea acestei idiome pe pântentul Daciei este anterioară cuceririi romane.

Trecerea lui *H* în *r ni* se presintă, după cum am vădit mai sus, în limba Jarbară a Pelasgilor încă în timpurile homerice (p. 1126 și următoarele); ^ în peninsula italică încă în timpurile legendare ale statului roman.

Substituirea lui *n* intervocalic cu *r* nu este așa dar un rotacism specific omânesc, seu al limbii române din evul de mijloc, cum credea literatul Hasdeu, i este o particularitate fonetică moscenită din vechiul dialect al Arimilor *).

Însă încet cu încetul, rotacismul lui *H* a dispărut aprdpe cu totul, nu numai în părțile de apus ale Europei, dar și pe teritoriul Daciei.

e întrebăm acum: care este esplicarea acestui fenomen limbistic din

*) Quintilian. Inst. I. n.

«Sden, Cuv. II 781. Rotacismul a existat și în România din Moravia, de mult slavon, ve
JUdCCând dupe P»tyro = pubina Mild. Uber die Wand, der Rum. p. 24. Același ⁿ tot cu *u*
în loc de *r* a străbătut la Ruteni și Poloni; Ibid. 18.22. La Ruteni iirp = jumperu.
(ibid li).

punct de vedere istoric? Fiind-că în viața omenimii nimic nu se petrece fără o cauză *grecească* determinată.

Răspunsul nostru este: că dialectul arimic, sursă rotacisat, a trebuit într-un timp scurt care, se aibă un amestec puternic cu dialectul nerotacisat sursă latină barbară.

Această restabilire a sunetului primitiv « aparține, nu unei reînvieri spontane a lui », cum o credea Hasdeu, ci influenței invasiunii celei mari a Leuco-Arimanilor sau Abiilor, care se revărsară peste Europa în urma curentului arimic.

16. *Corumperea dialectului latin și arimic în Italia.*

În Italia, cele două dialecte principale, latin vechi și arimic, trecură repede prin o transformare radicală.

Coloniile comerciale grecești, stabilite în partea meridională a Italiei, numită Grecia mare, exerceră o influență dezastruoasă asupra limbii naționale a peninsulei.

Acești comercianți greci, răspândindu-se prin toate orașele Italiei, importară, de o dată cu produsele industriale ale Orientului, limba și obiceiurile lor naționale.

Limba orașelor din Italia adoptă repede un mare număr de cuvinte și forme grecești, apoi la rândul său, această limbă a orașelor contribuie în măsura mare la descompunerea și alterarea limbii naționale de la țară.

Încă înainte de timpurile lui Liviu Andronic, ale M. Ennius și Nevius (sec. III), limba grecească ajunsese să fie considerată ca organul cel mai ilustrat al civilizației, iar limba veche populară (arimică și latină) rămase desprețuită și persecutată.

Literații romani începură să imiteze pe Greci; în gramatică, în poezie, în filosofie, în istorie și chiar în geografie. Ei adoptară același mod de gândire și aceleași vederi ca Grecii, idei noi, cuvinte noi și stil nou. Geniul popoarelor italiene începe să se schimbe.

În contra acestui curent nenațional în moravuri, în știință și în literatură, se ridicase cu multă energie Cato cel bătrân, un bărbat de mare autoritate, acela care cerea necontenit distrugerea Carthaginei. Plinius ne comunică o scrisoare a lui Cato către fiul său, în care densul se exprimă astfel: «Marcule fiule, Despre Grecii aceștia îți voi vorbi la timpul și la locul său. Ei sunt o rasă de oameni stricați și cari nu se mai pot îndrepta. Cugetă, că prin cuvintele aceste îți vorbește un oracol. Ori de câte ori oamenii aceștia vor veni cu scrierile lor se știe, că ei toate le corump» *).

*) Plinius I. XXIX. 6 și 7.

Însă, sfaturile cele înțelepte ale lui Cato în contra invasiunii moravurilor și ideilor grecescî și în contra cosmopolitismului roman nu au fost urmate.

Pe la a. 100 a. C. scrie Cicero, Italia era plină de dmenî, cari se ocupau cu studiile și cu artele grecescî și aceste studiî erau cultivate atunci în Lațiu cu mai mare zel ca în zilele n<5stre >).

Cu 200 ani mai târziu, Pliniu constată de asemenea influența distrugătoare a Grecilor asupra vieții morale a poporului roman. «Grecii», scrie densul, «sunt părinții tuturor corupțiunilor». Graeci vitiorum omnium genitores¹⁾.

Quintilian, renumitul, orator roman vorbind de limba, de care se folosiau Romanii în timpurile sale, ne spune, că partea cea mai mare a limbii romane este formată din cea grecescă *).

De asemenea scrie Dionysiu din Halicarnas (sec. I a. C): «Romanii se folosesc de o limbă, care nu este nici cu totul barbară, dar nici absolut grecescă, ci este o amestecătură din amândouă aceste> *).

Despre coruperea limbii vechi latine aflăm la Festus următorul pasagiu. «Espresiunea de a vorbi ladnesce, derivă delă Lațiu, însă acest mod de vorbire este astăzi așa de corupt, în cât de abia mai cunoștem ceva din limba aceasta»⁶⁾.

Deosebirea între limba latină veche și limba, pe care o vorbesc astăzi Romanii, dice Polybiu (sec. U a. C), este așa de mare, în cât și cei mai învefați, de abia mai pot înțelege unele cuvinte de cari se împiedecă •). «Totus prope mutatus est sermo», aproape întregă limba s'a schimbat, ne spune Quintilian în alt loc al tratatului său despre principiile artei oratorice⁷⁾.

Pe când în Italia, dialectul vechiu latin, și dialectul arimic, se corump și se modifică, în provincii din contră, limba romană vulgară sau arimică rămasă mai puțin alterată.

Această limbă romană barbară, ce se vorbea în timpurile republicii și ale imperiului prin diferitele provincii ale Europei și Africii, nu-și trăgea originea sa din limba vulgară a Italiei, ci era numai o continuare a dialectelor barbare pelasge, pe baza cărora s'au format și s'au dezvoltat mai târziu limbile romanice moderne.

*) Cicero pro Archia, c. 3.

1) Plinii I. XV, c. 1.

2) Quint il. Inst. I. 5; Sed haec mea divisio ad Graecum praecipue sermonem pertinet, nam et maxima ex parte Romanus inde conversus est.

4) Dionysu. Hal., I. 90.

5) Festus, p. 204: Latine loqui a Latini dictum est: quae locutio adeo est versa, ut vix ulla pars eius maneat in notitia.

6) Polybiu lib. III. 22.

7) Quintill. Inst. orat. VIII. 3.

Aceeași părere o exprimă și învățatul P i r o n a din Udine, că: tlimbele romanice, ast-fel cum ne apar în monumentele scrise din evul de mijloc, n' derivă din limba latină, nicî pe calea filiațiunii, nici pe calea corupțiunii, ci ele ni se presintă numai ca o redesceptare a dialectelor vulgare, ce se vorbeau încă înainte de ce limba latină ajunsese ase constitu într'o limbă nobilă. Aceste dialecte vulgare au rămas obscure în tot timpul cât limba latină a fost întrebuințată în scris și ca limbă de instrucțiune în școle. Îndată ce însă, școlile au încetat și limba nobilă s'a pierdut în mijlocu barbariei, dialectele vulgare, carî-până aci nu se puteau mișca, fură gat să iee locul limbii latine și din momentele acestea începe o nouă civilizațiune în lumea romană^J).

Acesta este originea limbilor neolatine sèu romanice.

17. Originea articolului definiții postpositiv Iu, Ie, și a.

Originea articolului post pus /* (l), le, m. și a (la) fern, în limba română este mult mai veche de cum s'a crezut până astă-dî.

«Modul nostru de vorbire, nos te r sermo», scrie Quintilian, «n'ar trebuință de articol» *). Sub aceste cuvinte, oratorul roman înțelegea limba latină literară, (noster sermo), er nicî de cum limba populară rustică, î care de almintrelea aflăm urme numeroase și importante de întrebuințare articolului postpositiv *lus, la, lum* sing., *li, lae (le), la* pi.

Pe teritoriul Italiei formele cele mai arhaice cu articolul post pus ni se presintă în numele proprii familiare și locale.

Cităm aici următoarele exemple:

Nume personale: Forculus, o veche divinitate a Romei; Aremulus un rege din Alba; Romulus, primul rege al Romei; Proculus, Faustulus, Ceculus, Venulus (la Etrusc! Venu), Tremulus, Catulus și Catus, Lentulus și Lentus, Romanulus, Brutulus, Paculus la Samniți Paakul, S^uXXoc (Sabullus) în Sicilia, Ursulus, Ursulus[^] Urs-us »).

În diferite numiri de orașe, castele și munți: Asculum, Batulum Brundulus, Corniculum, Cuculum, Cingulum, Hetriculum Ianiculum și Ianiculum, Capitulum (rom. Capetul), Larolum

«) Pirona, Vocab. friulono. Venezia 1871, p. LXXXIII. *) Quintilliani, Inst. I. 4: Noster sermo articules non décident. •) C. I. L. vol. I. — LITi. Rer. Rom. libri. — Varro, De 1. l. t. - Yirgillii Aencis. Fabretti, Corpus Inscr. ital.

Nerulum, Ocriculum, Tusculum, Trossulum, Vesulus m. tn Aquilia, un alt Vesulus in Alpî, la isvôrele rtului Pad.

Pliniu aminteste mal multe popôVe si triburi, ce dispăruse din Lațiu cu maî multe secole înainte de timpurile sale. Intre cart erau: Aesulani. Longulani, Olliculani, Octuloni, Querquetulani, Venetulani; nume ce se reduc lanisce forme topice vechî; Aesulum. Longulum, etc. *).

In inscripțiunile etrusce aflăm numele personale: C emul Mlescul Srancxl (Stanciul?), Tunchul¹). Jupetrule pure=Jupiter puer, probabil un vocativ. Vulcan, ca <Jeu, este numit Sethlan»), fără « tn silaba din urmă, ca în «Srancxl» și în dialectul mrom. ficior-Iu, picurar-lu.

Alte cuvinte latine, în cart ne apare articolul posfpus *lus*, sunt: *cuculus* la Hispanî *cucus*, rom. *cuc*, art. *cucul*; *ullus*, unul, o formă contrasă din *unulus* = *unlus* = *ullus*, la Enniu *ninculus*, nicî unul; *focus* și *foculus* în actele Fraților arvatt.

In *tonitrus* și *tonitrum*, precum și în alte cuvinte cu asemenea terminațiunî, / din articolul postpositiv a trecut In *r*. Formă originală nu putea să fie de cât *tonitus*, ca în *strepitus*, *fremitus*, *sonitus*.

In limba română ni se presintă de asemenea trecerea lui *l* în *r* în formele articolului postpositiv: Dumnezeur = Dumnezeul⁴), *inremire* = *iremile* = *inemile*^B), *trupureror* = *trupurelor*⁶), *tuturor* = *tutulor*.

Pe teritoriul Italiei, cuvintele terminate în *lus*, *la*, *lum* ne apar cu deosebire în limba rustică.

Cato cel betrân, născut pe la 234 a. C în Tusculum, care-șî cultiva singur moșia sa de pe teritoriul Sabinilor, care lucra de dimineță, până sera în rend cu țeranii și cu sclavii șei, întrebuințeze în tractatul său de «Economia rurală» mal multe iorme curioase de cuvinte terminate în *lus*, *la*, *lum*, de regulă numiri de instrumente agricole și alte cuvinte din limba țărănescă, cum sunt: *asserculus*, *corbula*, *craticula*, *clavulus*, *coculum*, *convolvulus*, *coliculus*, *foculus*, *funiculus*, *foeniculum*, *felicula*, *falcua*, *incerniculum*, *modiolus*, *orcula*, *porculus*, *ramulus*, *rutabulum*, *sarculum*, *situlus*, *sirpicula*, *sucula*, *scopula*, *surculus*, *scutula*, *serputum* ').

Gramaticii latinî au considerat aceste forme ca diminutive: Inșă în limba

¹) Plinii lib. III. 9. 16.

²) Inscip(iune din Perusia, reproducă de Ottfr. Muller, Etrusk, p. 61.

³) Th«U în Gr. Diet, de la 1. latine, par Freund, I. p. XI. Orell. nr. 1384.

⁴) Pușcăria, Doc. p. limbă, p. 14.

⁵) Sbiera, Cod. Voron. p. 104, 14; 129, 2.

⁶) Hasden, Cuv. H, 215.

⁷) Cato, De re rustica; passim.

rustică cuvintele terminate în *lu* (s), *la*, *lu* (m) nu erau diminutive, ci substantive ordinare.

Numirile instrumentelor agricole, cu terminațiunile în *lus*, *la*, *lunt*, nu exprimau ideea, că aceleași instrumente și obiecte, de cart se foloseau țeranii lui Cato, erau mici, slabe, grațide, ort delicate.

Țeranul din timpurile lui Cato, ca și țeranul de astăzi, nu a avut trebuința să îndulcescă greutățile muncii cu forme diminutive și se spune, că instrumentele, cu care densul se trudea săptămâni, luni, și ani întregi, erau mici, puțin solide, ori simple jucării.

Întrebuințarea articolului postpozitiv *lu*, *la* în numirile personale și locale ale Italiei a rămas în uz până târziu în sec. XI-lea.

Ca probă reproducem aici următoarele exemple din papirile diplomatice publicate de învățatul archeolog italian Marini.

An. 906, p. 262—263: Volo liberum esse Petrus u m, Amola ... et habeat baccam unam praegnantem cum betellu an n i c i u. Volo liberum esse L u p o l o p o r c a r u.

An. 945 p. 232—233: Et fundus casa l u p u l i ... Perheredes Sclauculu ... De sex uncie fundi Cecci per Bassulu ... Per hd Vibulo ... Per Romanulo ... Per heredes C I a u c u i o ... Per hd. Cauculo ... de fundu C u p r e s s u i ... et fundum Case 11 e ... et fundum C a p o l u ... et fundum C a n i c l u de fund. q. voc. Facile ... fundi casa M a j u l i de ... fund. G i m e 11 e ... Per B a s t u l u parvulus ... Per S u r u l u miles ... Per -S i n d u l u s miles ... Per P r a n d u l o ... Per Graciculo mii. ... Per Calbulus.

An. 962 p. 48: ab uno latere Cas elle et a secundo latere Fluvium de curente.

An. 978 p. 229: fundum Quintiliolum . . et Pertesulo ... fundum Ia n u i e ... fundum Gimelle ... fundum C u f u i o ... terra posita in Grip-tule ... fundum qui vocatur Zetulo...a quarto latere rivo puzzulo... fundum Circule, fundum Circulanum fundum Finistelle ... fundum Casalupuli ... territorio Afile.

An. 1018, p. 66: de monte qui vocatur Zunul ... in campo qui vocatur Mer ui.

An. 1025, p. 79: fundus qui vocatur Mons G r u n d u i ... vallis de G r u t u l ... juxta ipsam viam Castangetul... Casa ... Savinuli, qui et San-buc u lus vocatur.

An. 1027 p. 74: fundum qui appellatur Mons Grundul ... fundus Crip-tul et Bibariol.

Am vorbit până aici asupra articolului! postpositio ia peninsula italică. Pe teritoriul Elladel -și al Asiei mici, putem urmări acest fenomen până departe, în timpurile homerice.

In nume personale: It u l u s și I l u s, gr. "ItuAoc, 'froc (Pher.. Apollod.). Litera gr. u corespunde în limba latină la «. Ax u i u s (Horn.), Oxulus (Apollod.), Dasculus (Herod.), Baetulus (Philo), S i p u l u s (Horn.), A.s-bolus centaur (He^.).

In nume de localități: Octulus, Sipulus (Horn.), Co t u i u s, vârful m. Ida (Strabo). Ho m o l u s m. în Thessalia (Ephor).

In Thracia și Illyria, nume de localități: Ar a p l u s (Scylax).- Este aceeași formă cu mrom. A r a p l u = Arabul (Arabs), T u n a r u I l o (Itin. Hier.), Terpullus (Ptol.), Morullus (Ptol), Tzurulus (Procop.), Sburulus vicus (L. I. L. VI; Ptol.), Cusculus, castel în Rhodope (Proc.) Lutrolo în Illyria (Proc.), Nantianulus (Itin. Ant.).

In cele două provincii ale Mesil, nume personale: Ursulus, Masei u s (Bessus), precum și forma Zal-Deul, în «Zal-mox(is)». La Macedoromâni D u m n i d r a Dumnezeu, art D u m n i z ă l u, gen. a Dumnizalul, voc, Dumnizale^J).

Pe teritoriul Daciei, în numele de localități: Ap u i u m si Aplum (A[*I*]bulum), Tripbulum, statio Resculi.

In Pannonia, Novic și Dalmația. Nume personale: Aiatullus, Berullus, Comatullus, Comatulusși Comatus, Ciut u l (lus), Dias-tullus, Deculus, Ittu, Itulus și Itul(us), Lupus și Lupulus, Mosculus Ituli f. filius, Tattus și Tatulo, Ursus, Ursulus și Ursolus *).

In Gallia: Antullus, Antulla, Aviulus, Berullus, Comula Catus și Cattulus, Certus și Certulus, Ciutulus, Formula, Fedula, Lucinulus, Lucullus, Lupus, Lupulus și Lupula, Homullus, Paculus, Parvolus, Pedo și Pedulus, Primus și PrimulusjQuortusșiQuortulus, Vitus,VitulusșiVitlus, Ursus, Ursulus și Ursolus »).

In limba franceză soleil, prov. solelh, nu se poate explica de cât din o formă vechea cu articolul postpus *le*, solele, rom. stfrele *)•

^J) Dalametra, Diet, macedoromân. — Papahagi, Basme aromâne, p. 588.

») C. I. L, voi. III.

^J) C. I. L. voi. XII.

«) Theil în Freud, Gr. Diet. d. 1. langue lat. I. p. XII.

În Hispania, ca nume personale: Anttulus, Antulla, Albula, Berullus, Berulla, Badiolus, Catullus, Catlus, Cormutonulus, Homullus, Homulla, Omul(la), Lupus, Lupulus, Primus,, Prim ui us, Ursus, Ursulus¹).

În Africa romană, nume de localități: Tubus și Tubul, Siagu și Siagul, Cuicul, Tremulus, Tugulus, Albula, Tramaricio și Tramaricido (Itin. Ant.) Mosulon pron. în Ethiopia*).

În părțile de apus ale peninsulei balcanice, articolul post positio ni se prezintă și în documentele evului de mijloc.

În comunele personale: Ursul, Hraiul (delă Raiul, Raiu), Dâiul, D o iul, Negul, Stanul, Sta i ui, Vladul, Roș ui, Draju'l, Gradul ⁸).

În Istria: Liczul, Musul, Burul ⁴).

În documentele Transilvaniei din țera Hațegului, sec. XV-lea: Tatul, Dădui, Danciul, Matul Stanchul (Stanciul), V a l c u l, Balol, Litol, Bathul, Iarol, Lihul, Ladul, Vladul, VIadol (ant. Lado), Bobul, Volcul, Sorbul ").

În documentele istorice ale Ț erei românesc!: Radul, Lungul, Tărăceanul, Micul, Stanciul, Barbul; Tatul, Ursul, Guiul, Sandul, Tiful, Lupul, Albul").

Dativul sing, cu articolul final *lui* ne apare într'o inscripțiune din epoca romană: Deo Marti Cicollui ⁷). Că «Cicollui» este forma unu dativ delă nom. Cicollus, résulă din alte exemple analde în limba latină: Deo Marti Latobio, Leno Marti Arte ... io ⁸).

Vocativul sing, *le i-1* aveam într'o inscripțiune etruscă: Inpetrule pure — Jupiter puer.

Substantivele masculine articulate séu terminate tn *lus* formau nominativul plural în *li*.

Astfel avem în Hispania numele de popdre; Turduli, Bastuli, Varduli. În Alpi: Medulli. În Africa: Gaetuli M a s s u l i, ca nume personal Masul. În Ethiopia Abulii ("AeuXXot) un popor ce avea locuințele sale

) C. I. L. voi. II.

») Itin. Ant. — Tab. Peut. — Ephem. epigr. III. — Ptolemaei Geographia. ») Donațiunea imp. șerb. Dușan din a. 1348, la Hașdeu, Arch. ist. III. p. 100 sqq. «> Pie.

») A Hunyadm. tort, târs, Évkönyve, II (1884) p. 24, 31, a. 1412, 1424..— **Densușiauu**, Documente priv. la ist. Rom. voi. II. 2. p. 21. a. 1453. •) **Hasdeu**, Cuvente din betrânl. vol. I, passim. ') Revue celtique, XVI p. 100. •) Revue celtique XIII p. 315.

În apropiere *de Nil* (Steph. Byz.). Tu r dull forma veche Turti = Turdi.

Însă, pe lângă forma articulată- a nominativului plural în *(u)li* a măi asistat în limba barbară pelasgă și o formă nearticulată în ».

Ca exemplu avem cuvântul Sphinx ce corespunde la sancti, rom. sfinți, termen primit în limba grecescă ca singular și apoi trecut delà Greci în limba populară egiptenă.

Acelaș cuvânt cu doue forme deosebite în plural, sancti și sanctuli ni se presintă în textul confesiunii de la 1040—1095 *).

Alte forme vechi ale nominativului pi. în *li* măi sunt: Pe teritoriul Elladel: D a ui i (s), o localitate lângă Delphi (Horn.). Etimologia de la D a vus gr. Ados, în limba română D a ui.

În Arcadia, Pausania amintesc un munte cu numele Co t ii i-on, și un alt loc Cotilos, tot acolo *).La Strabo, Cotulus (K6-cuXoc), era un vârful muntelui Ida de lângă Troia. Din «Cotili», Pausania a format un substantiv singular, adăogând sufixul grecesc *an*. Acelaș cuvânt se presintă adese ori în toponimia română: Cot (angulus), art. Cotul, pi. Coturi.

În Sarmăția europeană, Tacit amintesc pe Osi, un popor ce vorbea limba pannonică, seû romană barbară. La Ptolemeu O si li, și Os uli (Osyli), erau vecinî cu Roxolaniî.

III.

Venim acum la genul feminin al articolului postpositio.

În sing, forma articulată a nominativului feminin era în *(u)la* seû *(o)la*.

Pe teritoriul Italiei avem; A l b u l a, numele vechiu al Tibrului. Cuvântul nu este diminutiv. Tibrul a fost în vechime, cum este și astă-dl, o apă mare navigabilă.

În tratatul de economie rurală al lui Cato aflăm mal multe substantive terminate în *ula* cum sunt: corbula, falcula, scopula, fossula, sucula, scutula, numirî de instrumente agricole și alte cuvinte din limba fărănescă, cari în tot cașul nu erau diminutive.

O simplă imitațiune a idiome! populare cu articolul postpus *lii* sunt ver-surile ce le făcuse împăratul Adrian pe patul seû de morte:

Ânimula, vogula, blondula ...

Quae nune abibit in loca Pallidula,

rigida, nudula, etc.').

*) **Monaci**, Facsimil! di antichi manoscritti. Roma, Martuli, 1880. (Publ. Arch, glotolog. VII. p. 121 seqq.): Me acuso de li mei sanctuli ... ke promiseru pro me et noil' observai... Pregonde la sua sancta misericordia e la intercessione de li soi s a n c 11, etc.

*) **P«usaniae** Descr. Gr. VII. 41.

1 Spartlani Adrianus imp. c. 23.

În Hispania, numiri de orașe: Abula = Albula (Itin. Prov, Alba), Callicula și Callicua, Obucola, Obucula și Obucula¹⁾.

În Dacia, Pannonia Noric și Dalmația ca nume feminine barbare: Attula (m. Attu și Attus), Litulla (m. Litu), Primula Primi f. Lupula, Ursula⁸⁾.

În idioma, ce se vorbea pe tritonul Thraciei, substantivele feminine articulate formau genitivul sing, în *lae*, ce corespunde la forma românească *lei*.

Ca exemplu avem numele unui ostaș din peninsula Hemului: C. Iulius Dizaloe, domo Heraclea Sentic. Aici Dizaloe este forma unui genitiv articulat. Nominativul nearticulat era Diza. Astfel aflăm pe un Aufr. Diza din Mesia de jos, pe un Aur. Diza originar delà Filipopole și pe un Manta Dizae fil(ius) de la Salonic³⁾.

O altă formă a genitivului sing, cu articolul *al*, pus înaintea numelui propriu, ni se prezintă în inscripțiile latine ale Numidiei (Getulilor).

Aici aflăm pe un Masul Masacisf (ilius) și pe un Mosac. Alurusae f. = Alu Rusae filius *) întocma ca în limba populară română: «alu Drusa» și în dialectul mrom. tal Andreiu».

Același *al* {ine locul lui *U* în dialectul italian din jurul Bolognei, în toate cuvintele masculine care încep în consonantă⁶⁾.

Acest *al* ne apare în limba etruscă ca articol post pozitiv, adăugat la numele patronime și metronimice: Aruth și Aruthal, Larth și Larthal, Ceina și Ceicnal. De asemenea în vechile numiri de locuri trecute din limba etruscă în limba română vulgară : Quirinal, Viminal, Fagutal (de la fagnes).⁶⁾ Substantivele feminine, ca și cele de genul masculin aveau la plural două forme, una nearticulată cu nominativul în *e* sau *i* și alta articulată cu *le* și *li*.

Forma nearticulată ne apare în Gauri(s) numele unei insule de lângă Pamphilia⁷⁾ și în Gauri(on) numele unui castel și insula din Cyclade⁸⁾. În sing, nominativul era Gaura (caverna, specus, antrum). În itinerariul lui Antomi, Gaura mons în Alpi.

Același cuvânt în forma articulată avea nominativul plural Găurele,

») Ptolemaet Geogr. II. 4.

«) C. I. L. vol. 111.

') C. I. L. voi. VI. 2645, 2933, 2799; voi. III. 7330.

<) Ephaera. epigr. VII. p. 14.

J) Bertl, Vocab. Bolognese-italino I (1874), p. XXII.

«) Theil în Freund, Gr. Diet. d. 1. langue latine, p. XI.

') A ris to t. Probi.

') Diod. Sic. XIII 69.

cum r sulta din numele, insular  i orașului Gaur ele-on. la Liviu ¹⁾ ear la Diodor  icul în forma ne articulată Gauri(on).

 n H i sp n ia aflăm acele i forme. Ora ul B i l b i (s), renumit pentru minele sale de aur  i de fer se ma  numesc în codicile lui Ptolemeu  i B i l - b i li ^{a)}- Numele orașului derivă, dupe cum ne spune Justin, de la fluviul B i l b ii i s *) Acel si nume ne apare  i pe teritoriul României. Bulb  se numesce r ul, ce curge pe la Baia de aramă,  nfelesul cuv ntului este : apa ce face bulbuci, aqua bulliens.

 n Hispania mal aflăm ca substantive ordinare: striges  t strigiles str nsuri de aur nativ. Hispania strigiles vocat auri parvas mostas...

Quod in ramento capitur ⁴⁾. Cuvântul derive de la verbul «stringo» romana aduna, a str nge. La Columela striga, gr med  mici de i n ⁶⁾.

 n Africa romană: Abile, numele unul munte în Mauritania ⁸⁾.  n forma rom nesc  Albele (Pietrele albe). A d Albulas, o sta iune în Mauritania Caesariensis ⁷⁾. Nouis  i Nouli, localitate pe teritoriul Cartagenel ⁸⁾.

 n peninsula muntelui Hem: Syracellae, Siracellae  i Sirogellae, o localitate, în părțile de sud ale Tracici, pe drumul cel mare către Constantinopol.  n toponimia rom n  Saragea  i Saragele, sate  i cătune. Baby le, un ora  pe teritoriul Odrysilor  n Thracia ⁹⁾ del  Baba,  n Mauritania Baba l u l i a Campestris. Pe teritoriul terilor române Babe  i Babele, diferite locuri. xojSeyxtXec (Cobenciles), castel pe teritoriul Dardaniel în timpurile imp. Iustinian ¹⁰⁾. Rom. Co b a na, bordeiu, germ. Koben, colibă. Venim acum la Italia. Pluralul femenin în b (llae. Her) ni se presintă aici cu deosebire în limba rustică sau poporală. Furcii la e, instrument agricol, cu care se mestecă érba cosită s u f nul ")  i Furcilles, quibus homines suspendu utur "). El este același cuvent eu

¹⁾ Livii libr. XXXI. 45. ¹⁾

Ptolemael lib. II. 6. ¹⁾

Justini lib. XLIV. 3.

¹⁾ Plini lib. XXXIII. 19. **Diefenbach**, Orig. p. 423. •)

Plinii lib. H. Proero. ¹⁾ Itiner. Prov. p. 15. ¹⁾ Itiner

Prov. p. 19.

¹⁾ Tab. Peut.— Itin. Ant. 159. 332. 333. -Tomaschek, Haemus Sitzungsber. 3 B., p. 334.

*) Steph. Byz., ad. voc. ") ProcopH De aedif. ( d.

Bonn.) p. 280. ") Isidor. Orig. XX. 14. 11. Yarro, R.

R. I. 49. J Fur cil es, quibus homines suspenduntur

(Test.).

aceleași forme ca în limba română furcă, pi. neart. furci, art. furcile. Novensiles Di i era numele unei clase de divinități împrumutate de la Barbari, dar pe cari autorii romani nu le mai putu precisa *)

În cultul public însă a existat până târziu sărbătoarea numită Novendiale sacrum și Novendiales feriae, adică sărbători de 9 zile (feriae per novem dies). În cuvintele de mai sus s i i e s corespunde la dies, rom. zile nom. pi. art. În unele părți ale Italiei litera Curmată de i se schimbă de mult în s. Astfel Sabinii diceau Clausus în loc de Claudius, într-o inscripțiune de la Mabilon aflăm Zebus = diebos *).

Romanii numiau Vergiliae și Virgi l ia e constelațiunea Pleiadelor sau Găinușa. Vergiliile după legendele vechi, reprezintă pe cele 7 fete ale titanului Atlas născute cu nimfa Pleione o fiică a Oceanului.

Avem aici o numire veche populară. Cuvântul Vergiliae sau Virgiliae este un plural articulat de la vi r go, fată tineră inocentă, fr. v. virge prov. verge, rom. v. vîrgă'), de unde pi. art. vîrgele.

S» prezintă acum o chestiune foarte importantă în ce privește limba religioasă a poporului pelasg.

Vechile sărbători ale Romanilor au de regulă terminațiunile în plural cu ilia și alia: Palilia, Ancilia Agonalia, Pacalia, Parcutalia, Feralia, Matronalia, Cerealia, Vinalia, Floralia, Rosallia Malralia, Apalia, Ramalia, Fontinalia.

Originea acestor forme este obscură.

Numele sărbătorilor terminate în *ilia* aparținău limbii populare romane sau rustice, ér cele terminate în *alia* erau de origine etruscă. Avem aici un articol postpus *al* cu pluralul în *alia*.

Romanii împrumută-se de la Etrusc! diferite forme ale cultului, termeni religioși și nume de sărbători *)

Originea populară a formelor în *ilia* și *alia* o aflăm în limba religioasă română.

La poporul român, sărbătorile au de regulă numele în plural, și măi

*) **Arnob.** III. 38.

>) **ESntsch, Itala, p. 458.**

») În versurile, ce le recitează copiii din Țara Hațegului: Lună, lună v ir ga-Iun ă.

«) Theil, Preface, în: Grand Dictionnaire de la langue latine, 1882,1. p. XI: Pour ce qu, est de la désinence *alis*, on serait bien près de conclure que, comme à Rome la plus grande partie de ce qui tient à la religion et au culte est emprunté à l'Étrurie, cette terminaison, appartient aussi originaiement à la langue étrusque, d'où elle aurait passé, avec beaucoup d'autres dénominations d'objets religieux, dans la langue du peuple romain;... les substantifs en al étant en très-grande partie des termes religieux, etc.

mult în formă articulată. Refenelele, Hopaifele, Babele, Floriile, f oi marele, Pascile. Todorusale, Rusalele. Sonzienele, Ponteliile, Pâriiile, Opariiile, Fulgeratele, etc. Paliia, din limba reĵĵos S a Romanilor, este același cuvent și aceeași formă cu Paliile Românilor. Floralia și Rosalia suntacelésiserbătorî cu Floriile și Rusaiei Românilor.

În résumât, numele serbătorilor vechî romane terminate în *ilia* și *alia* ie presintă numele unuî vechili plural feminin cu articolul post pozitiv.

Ca o formă vechia a pluralului feminin trebuie să considerăm și substantivele din limba pastorală sau rustică, cu terminațiunea în *ile*, adausă la numele animalelor : ovile, caprile, bovinele, bubile, equile, cuminte ce desemnau locul, unde se țineu oile, caprele, boii-vacije, caii-iepele.

La acesta clasă de cuvinte mai aparțin și unele substantive populare în *le* cu sens colectiv: sediile, băncile sau lavițele din locurile publice, *cu-ile* locul unde se puteu culca maî multe persône ori animale.

De notat, că pluralul feminin în *le* s'a conservat pe teritoriul Italiei până ;ârdui, tn evul de mijloc, în diferite numiri de locuri și moșii.

Astfel aflăm în papirele publicate de Marini: fundam Caselle, delà tcasa», îdficiu economic țerenesc ¹⁾. La gramaticii latini: multa casalia a fundum constituent ; casales multos; multas casalias ²⁾. Scomnile în loc de 'Scomna' ³⁾. În toponimia românească caunele de la nom. scaun. Fundum, ^uod vocatur Facile*) în loc de c Facies», în limba română Față și Fele, còstele delurilor și ale munților. La Virgiliu : în montis faciem ⁴⁾ La Martial⁵⁾: veteres Fice lias o parte a muntelui Quirinal. Staphile lapileum ⁶⁾. Rom. stafia pi. art. stafiile (spectrum, simulacrum). Mesalle; ti cosmografia lui Aethicus (sec. VI-VII): praedium (quod) mesalleapicclatur ⁷⁾, un loc lângă Tibru aprdpe de Ostia. Pe Tab. Peut. Ad Mensulas, < stațiune lângă fl. Umbro. Pe teritoriul terilor române Masă ca nume de scurt (pi. art. mesele), Kemperele o localitate în districtul Cenomanilor în Gallia, după regestele Papei Clemente VI ⁸⁾». Rom. câmp pi. art. câmpu-

¹⁾ Marini, I papiri dipl. p. 48, a. 962.

²⁾ Iachmann, Grammatici veteres, p. 315. 329.

³⁾ Marini, I papiri dipl. p. 267 a. 664.

⁴⁾ Marini, ibid. p. 234.

⁵⁾ Tlgr. Georg. IV. 361.

⁶⁾ Martialis Eplgr. VI. 27.

⁷⁾ Marini, ibid. p. 255 a. 990.

⁸⁾ Kiese, Geogr. Lat. min. p. 83.

⁹⁾ Regest. Clementis VI. Tom. 161, fol. 28 (Arch. Vatic.).

rile. Substantivele feminine articulate aveau genitivul plural în *lor*. Ex. s cris u miovelor într'un descântec de la Marcellus Empiricus (sec. IV).

După cum am vădut din cele espuse mat sus, articolul sufix *lu(s)*, *la*, a fost odată comun tuturor dialectelor arimice, începând din regiunile Arameilor (Chaldea și Assyria) și până la Oceanul de apus.

Originea acestuî articol sufix este preistorica.

El ne apare în poemele epice ale lui Homer, în linha religidsă a poporuluî pelasg, precum și în numirile vechî, topice și etnice.

Mal târziu însă, acest articol definit a fost strămutat înaintea substantivelor sub forma de oile sau *ollus*, *olla*, *ollum* ori *iile*, *illa*, *illua* în limba latină, *Io*, *Iu*, *î t* și *la* în limba italiană, *le* la franceza, *el* și *ia* spaniola.

Acesta schimbare a pozițiunii articolului definit începuse în peninsula harică încă în timpuri fdrte vechî.

Mulțimea cea mare de coloniî grecesdf stabilite în părțile meridionale ale Italiei, și răspândite de aci prin t6te orașele peninsulei a avut o influență puternică nu numai asupra moravurilor, a ideilor și instituțiunilor, dar și asupra idiomelor pelasge ce se vorbeau în diferitele ținuturi ale Italiei.

În cursul timpurilor aceste coloniî se contopiră cu populațiunea indigenă și prin acest amestec de familii și de rase elenismul pătrunse încet, încet, în t<5te straturile societății italice.

Timp îndelungat limba poporală a Italiei fu considerată ca o limbă vulgară nedemnă de o persona literată.

Slavii și libertiniî greci ajunseră să fie preceptorii și gramaticii tinerimii italice. Ei inventară teoria, pe care începură să o credă și cel mal mulți literați romani, că limba latină derivă din cea grecescă, ca Roma a fost la început o cetate grecescă, ca originea Romanilor se reduce la Evandru din Arcadia și la Enea de la Troea.

Aceste tradițiuni grecesc! fură susținute de Liviu Andronic de Neviu și Conuni, iar Virgiliu în poema sa epică nu mai cântă pe Romul cel născut din Marte, deul național al Geților barbari, ci pe Enea Troeanul, un erou care avea o civilizațiune grecescă.

Sub acesta influență disolvantă a limbii și a ideilor grecesci s'a schimbat în multe privințe vechia formă a cuvintelor italice, și s'a alterat pozițiunea naturală a articolului definit, care a început a se pune înaintea substantivelor ca în limba grecescă <5 ^ te.

Urmele întrebuițării pronumelui demonstrativ *iile* ca articol definit le aflăm și în literatura clasică a Romanilor.

Limba latină literară, așa cum o formase școala lui Liviu Andronic, Ennius, Nevius, etc., suferia de un defect capital. Ne având un articol definit, care -g notă precisă înțelesul substantivelor și anumite împrejurări ea devenise foarte adeseori dificilă la înțeles, și acesta mai ales din cauza transunerii de cuvinte, ce o făceau autorii latinii.

Pentru a evita această lipsă de claritate în cuvinte și în expresiuni autorii romani erau adeseori nevoiți să înlocuiască lipsa articolului definit prin pronumele demonstrative, pe care-i puneau ca un fel de atribut determinativ acum înaintea acum în urma substantivelor.

Astfel Cicero, măiestrul cel mare al elocvenței, ca să dea mai multă precizie și forță cuvintelor sale, face o mare întrebuințare de pronumele demonstrative, dându-le tot-o-dată și funcțiunea de articol.

Cităm aici următoarele exemple din scrierile sale : Antipater iile Sidonius (De Orat. III.50); Xenophon Socraticus iile (De Orat. 2, 14); iile... Gravissimus auctor et magister Plato (Orat. 3); iile Graecus (Brut, 16); Ambitus iile verborum (Brut. 44); Auditor Panaetii illius (De Orat I, 11); post Connensem iile a m calomnitatem (Brut. 3); Caelus erat iile quidem minime indoctus (Brut. 74); His autem de rebus solime iile admonuit ut brevem assem (De Orat. 3. 55); utinam extavut iile a carmina, quae multis seculis in epulis esse cantata (Brut 19).

Întrebuințarea pronumelui iile ca articol definit este și mai frecventă în literatura bisericească latină.

În cea mai veche traducere latină a Bibliei, numită Italia (sec. II), și care se caracterizează prin cuvinte și expresiuni barbare și rustice, substantivele sunt adeseori urmate de iile, pe când în alte traduceri posterioare cu un secol, ori două, acest iile este omis.

Italia.

Codex aureus.

Luc. 15.22: proferte mihi stolam illam proferte stolam primam.

primam. Luc. 15.23: adducite vitulum iile u m sa- adducite vitulum

saginatam.

ginatum. Luc. 15.27: occidit pater tuus vitulum iile u m occidit pater tuus vitulum

saginatam.

saginatam.

Io. 6.67: dixit illis discipulis duodecim. dixit ergo Iesus ad duodecim discipulis.

">. 21.24 hic est discipulus iile qui testimonium perhibet. hic est discipulus qui testimonium perhibet.

După cum vedem, a existat încă în timpurile lui Cicero uzul literar de a întrebuința pe iile ca un fel de articol definit.

Din peninsula italică, acest mod corupt de vorbire și de scriere se estinse apoi și asupra celor două provincii romane de apus, în Gallia și în Hispania.

La acesta introducere a lui *i*ile, ca articol în limbele populare din Gallia și Hispania, a contribuit în mare parte comerțul cel estins al Italiei! În provinciile de apus în tot cursul dominațiunii romane, precum și influența cea mare a limbii administrative latine, era de altă parte înveștămintul public și privat, cu tot felul de pedagogi, preceptori, gramatici și magistri! de eloquență aduși din Italia.

În fine a mai contribuit la acesta înlocuirea articolului post pozitiv cu pronumele separat *illud*, *illius*, *illorum* și amestecul cel mării populațiilor romane din provinciile de apus cu seminții barbare de rasă germană.

Invasiunea cea mare de la 406 aruncă asupra Italiei, a Galliciei și Hispaniei, o mulțime de triburi germane : Heruli, Ostrogotii, Longobardii, Vestgoții, Suevi, Vandali, Francii, Salici și Burgundi.

Tot aceste seminții se contopiră cu populațiunea indigenă. Se formează nouă popoare și pe ruinele provinciilor romane un nou edificiu social politic. Barbarii care distruseră imperiul roman, contribuie în mare parte și la distrugerea limbii provinciale.

Limba vulgară romană ce se vorbea în părțile de apus ale imperiului se corupe, se descompune și se modifică, și din acest amestec de diferite graiuri se nasc cele cinci limbi neolatine : italiană, spaniolă, portugheză, provencială și franceză, cu articolul definit *ii*, *el*, *le* pus înaintea substantivelor ca în limba grecescă *o* și în limba germană *der*, *die*, *das*.

Despre întrebuințarea lui *i*ile ca articol definit cităm aici următoarele exemple din Lex Alamanorum de la a. 630 : *et iile praesumptor, qui contradixit, illum multam, quia in charta continet persolvat. Si autem illum a azzerit quam iile homo fecit, tunc liceat illi heredi* (Baluzil Capit. I. 57, 58).

Cu totul altminterlea se prezintă lucrurile la Carpați și la Dunărea de jos. Pe teritoriul Daciei, nu a existat nici odată colonii comerciale grecesc! În număr așa de mare, ca se întemeieze aici orașe, republice și regate, care se potă supune pe locuitorii vecini și se estindă prin școli, prin științe și arte dominațiunea și influența limbii grecesc!

De altă parte, nu a existat pe teritoriul Daciei nici un amestec de rase, cu popoare barbare de origine gotică. Invasiunea semințiilor germane la Carpați și Dunărea de jos a fost numai trecătoare. Goții n'au avut în părțile acestea nici locuințe statornice, nici dominațiune politică durabilă, astfel, că acesta invasiune a triburilor germane n'a avut absolut nici o influență asupra limbii naționale a locuitorilor de pe teritoriul Daciei vechi.

Goții de abia au apărut pe pământul Daciei și au fost alungați de Huni

iar domnia Gepidilor s'a estins numai peste părțile de medS-di ale Ungariei și numai până la frontierele Daciei ¹⁾).

Din acesta cauze, materialul de limbă al poporului român este cu deservire lipsit de elemente gotice ²⁾).

De aici urmează tot-o-dată că elementele constitutive și formele gramaticale ale limbei române se presintă cu totul sub alte condițiiu istorice, de cum sunt condițiunile, sub care s'a format limbile romanice din părțile de apus ale Europei.

În Italia, în Gallia și în Hispania avem grupe nou de popore și grupe limbî mestecate, formate în cursul evului de mijloc. La Carpați și la Dunărea de jos însă avem un popor romanic mult mai aprdpe de originea sa, o limbă romană (arimică) mai arhaică și mai puțin mestecată ³⁾ de cum sunt cele de apus.

De altă parte unitatea limbei romane identică pe întreg teritoriul celor dou Dacii romane, si care începând de la Balcani și până în sesurile Galitiei și de la Crimea până în sesurile Ungiriei nu are nici un dialect particular, ne atestă de asemenea, că acesta limbă nu este o idiomă coruptă și formată în cursul evului de mijloc, că din contră, originea formațiuni sale se reduce Ia timpuri (ôrte vechi.

¹⁾ **Aul. Gell.** Noct. XIX. c. 10.

²⁾ Caner, Die rom. Aeneassage. Leipzig. Teubner, 1856

³⁾ **Duray**, Hist. d. Rom. I (1870) p. 6t: Les P él a sg e s dlaLucanieetdu Bruttium montrèrent autant de facilité que ceux de la Grèce à se laisser absorber par les Hellènes, à prendre leur langue et leurs coutumes, par les mêmes raisons, la communauté d'origine, ou du moins la proche parenté. Cette influence des Hellènes fut si forte que, malgré les colonies romaines postérieures, la Calabre, comme la Sicile, resta longtemps un pays grec. Ce ne fut même qu'au commencement du quatorzième siècle que la langue grecque commença à s'y perdre, aujourd'hui encore la langue des Calabres laisse reconnaître des traces nombreuses de grec ancien. — **Niebnhr**, Rom. Gesch. I (1883) p. 170: Sie aber (die Griechen) verbreiteten ihre Künste und ihre Litteratur weit über die Länder ihrer unmittelbaren Grenznachbarn hinaus in die Halbinsel: selbst bürgerlich haben Opiker den Gebrauch ihrer Sprache angenommen.